നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

ഖുദ്ദകനികായേ

ഥേരഗാഥാ-അട്ഠകഥാ

(ദുതിയോ ഭാഗോ)

൪. ചതുക്കനിപാതോ

൧. നാഗസമാലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

അലങ്കതാതിആദികാ ആയസ്മതോ നാഗസമാലത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഗിമ്ഹസമയേ സൂരിയാതപസന്തത്തായ ഭൂമിയാ ഗച്ഛന്തം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ഛത്തം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സക്യരാജകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **നാഗസമാലോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ ഞാതിസമാഗമേ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ കിഞ്ചി കാലം ഭഗവതോ ഉപട്ഠാകോ അഹോസി. സോ ഏകദിവസം നഗരം പിണ്ഡായ പവിട്ഠോ അലങ്കതപടിയത്തം അഞ്ഞതരം നച്ചകിം മഹാപഥേ തൂരിയേസു വജ്ജന്തേസു നച്ചന്തിം ദിസ്വാ, ''അയം ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരവസേന കരജകായസ്സ തഥാ തഥാ പരിവത്തി, അഹോ അനിച്ചാ സങ്ഖാരാ''തി ഖയവയം പട്ഠപേത്വാ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൬.൩൭-൪൪) -

''അങ്ഗാരജാതാ പഥവീ, കുക്കുളാനുഗതാ മഹീ;
പദുമുത്തരോ ഭഗവാ, അബ്ഭോകാസമ്ഹി ചങ്കമി.

''പണ്ഡരം ഛത്തമാദായ, അദ്ധാനം പടിപജ്ജഹം;
തത്ഥ ദിസ്വാന സമ്ബുദ്ധം, വിത്തി മേ ഉപപജ്ജഥ.

''മരീചിയോത്ഥടാ ഭൂമി, അങ്ഗാരാവ മഹീ അയം;
ഉപഹന്തി മഹാവാതാ, സരീരസ്സാസുഖേപനാ.

''സീതം ഉണ്ഹം വിഹനന്തം, വാതാതപനിവാരണം;
പടിഗ്ഗണ്ഹ ഇമം ഛത്തം, ഫസ്സയിസ്സാമി നിബ്ബുതിം.

''അനുകമ്പകോ കാരുണികോ, പദുമുത്തരോ മഹായസോ;
മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, പടിഗ്ഗണ്ഹി തദാ ജിനോ.

''തിംസകപ്പാനി ദേവിന്ദോ, ദേവരജ്ജമകാരയിം;
സതാനം പഞ്ചക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ അഹോസഹം.

''പദേസരജ്ജം വിപുലം, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയം;
അനുഭോമി സകം കമ്മം, പുബ്ബേ സുകതമത്തനോ.

''അയം മേ പച്ഛിമാ ജാതി, ചരിമോ വത്തതേ ഭവോ;
അജ്ജാപി സേതച്ഛത്തം മേ, സബ്ബകാലം ധരീയതി.

“സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം ഛത്തമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഛത്തദാനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.
അരഹത്തം പന പത്വാ -

൨൬൭. “അലങ്കതാ സുവസനാ, മാലിനീ ചന്ദനുസ്സദാ;
മജ്ഝേ മഹാപഥേ നാരീ, തൂരിയേ നച്ചതി നട്ടകീ.

൨൬൮. “പിണ്ഡികായ പവിട്ഠോഹം, ഗച്ഛന്തോ നം ഉദിക്ഖിസം;
അലങ്കതം സുവസനം, മച്ചുപാസംവ ഓഡ്ഡിതം.

൨൬൯. “തതോ മേ മനസീകാരോ, യോനിസോ ഉദപജ്ജഥ;
ആദീനവോ പാതുരഹു, നിബ്ബിദാ സമതിട്ഠഥ.

൨൭൦. “തതോ ചിത്തം വിമുച്ചി മേ, പസ്സ ധമ്മസുധമ്മതം;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി. -

ചതൂഹി ഗാഥാഹി അത്തനോ പടിപത്തികിത്തനമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

തത്ഥ **അലങ്കതാ**തി ഹത്ഥൂപഗാദിആഭരണേഹി അലങ്കതഗത്താ. **സുവസനാ**തി സുന്ദരവസനാ സോഭനവത്ഥനിവത്ഥാ. **മാലിനീ**തി മാലാധാരിനീ പിളന്ധിതപുപ്ഫമാലാ. **ചന്ദനുസ്സദാ**തി ചന്ദനാനുലേപലിത്തസരീരാ. **മജ്ഝേ മഹാപഥേ നാരീ, തൂരിയേ നച്ചതി നട്ടകീ**തി യഥാവുത്തട്ഠാനേ ഏകാ നാരീ നട്ടകീ നാടകിത്ഥീ നഗരവീഥിയാ മജ്ഝേ പഞ്ചങ്ഗികേ തൂരിയേ വജ്ജന്തേ നച്ചതി, യഥാപട്ഠപിതം നച്ചം കരോതി.

പിണ്ഡികായാതി ഭിക്ഖായ. **പവിട്ഠോഹ**ന്തി നഗരം പവിട്ഠോ അഹം. **ഗച്ഛന്തോ നം ഉദിക്ഖിസ**ന്തി നഗരവീഥിയം ഗച്ഛന്തോ പരിസ്സയപരിഹരണത്ഥം വീഥിം ഓലോകേന്തോ തം നട്ടകിം ഓലോകേസിം. കിം വിയ? **മച്ചുപാസംവ ഓഡ്ഡിത**ന്തി യഥാ മച്ചുസ്സ മച്ചുരാജസ്സ പാസഭൂതോ രൂപാദികോ ഓഡ്ഡിതോ ലോകേ അനുവിചരിത്വാ ഠിതോ ഏകംസേന സത്താനം അനത്ഥാവഹോ, ഏവം സാപി അപ്പടിസങ്ഖാനേ ഠിതാനം അന്ധപുഥുജ്ജനാനം ഏകംസതോ അനത്ഥാവഹാതി മച്ചുപാസസദിസീ വുത്താ.

തതോതി തസ്മാ മച്ചുപാസസദിസത്താ. **മേ**തി മയ്ഹം. **മനസീകാരോ യോനിസോ ഉദപജ്ജഥാ**തി “അയം അട്ഠിസങ്ഘാതോ ന്ഹാരുസമ്ബന്ധോ മംസേന അനുപലിത്തോ ഛവിയാ പടിച്ഛന്നോ അസുചിദുഗ്ഗന്ധജേഗുച്ഛപടിക്കൂലോ അനിച്ചുച്ഛാദനപരിമദ്ദനഭേദനവിദ്ധംസനധമ്മോ ഈദിസേ വികാരേ ദസ്സേതീ”തി ഏവം യോനിസോ മനസികാരോ ഉപ്പജ്ജി. **ആദീനവോ പാതുരഹൂ**തി ഏവം കായസ്സ സഭാവൂപധാരണമുഖേന തസ്സ ച തംനിസ്സിതാനഞ്ച ചിത്തചേതസികാനം ഉദയബ്ബയം സരസപഭങ്ഗുതഞ്ച മനസി കരോതോ തേസു ച യക്ഖരക്ഖസാദീസു വിയ ഭയതോ ഉപട്ഠഹന്തേസു തത്ഥ മേ അനേകാകാരആദീനവോ ദോസോ പാതുരഹോസി. തപ്പടിപക്ഖതോ ച നിബ്ബാനേ ആനിസംസോ. **നിബ്ബിദാ സമതിട്ഠഥാ**തി നിബ്ബിന്ദനം ആദീനവാനുപസ്സനാനുഭാവസിദ്ധം നിബ്ബിദാഞാണം മമ ഹദയേ സണ്ഠാസി, മുഹുത്തമ്പി തേസം രൂപാരൂപധമ്മാനം ഗഹണേ ചിത്തം നാഹോസി, അഞ്ഞദത്ഥു മുഞ്ചിതുകാമതാദിവസേന തത്ഥ ഉദാസീനമേവ ജാതന്തി അത്ഥോ.

തതോതി വിപസ്സനാഞാണതോ പരം. **ചിത്തം വിമുച്ചി മേ**തി ലോകുത്തരഭാവനായ വത്തമാനായ മഗ്ഗപടിപാടിയാ സബ്ബകിലേസേഹി മമ ചിത്തം വിമുത്തം അഹോസി. ഏതേന ഫലുപ്പത്തിം ദസ്സേതി. മഗ്ഗക്ഖണേ ഹി കിലേസാ വിമുച്ചന്തി നാമ, ഫലക്ഖണേ വിമുത്താതി. സേസം വുത്തനയമേവ.

നാഗസമാലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ഭഗുത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

അഹം മിദ്ധേനാതിആദികാ ആയസ്മതോ ഭഗുത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ തസ്സ ധാതുയോ പുപ്ഫേഹി പൂജേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന നിമ്മാനരതീസു നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സക്യരാജകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **ഭഗൂ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ അനുരുദ്ധകിമിലേഹി സദ്ധിം നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജിത്വാ ബാലകലോണകഗാമേ വസന്തോ ഏകദിവസം ഥിനമിദ്ധാഭിഭവം വിനോദേതും വിഹാരതോ നിക്ഖമ്മ ചങ്കമം അഭിരുഹന്തോ പപതിത്വാ തദേവ അങ്കുസം കത്വാ ഥിനമിദ്ധം വിനോദേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൯.൪൬-൫൭) -

“പരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതി, പദുമുത്തരേ മഹായസേ;
പുപ്ഫവടംസകേ കത്വാ, സരീരമഭിരോപയിം.

“തത്ഥ ചിത്തം പസാദേത്വാ, നിമ്മാനം അഗമാസഹം;
ദേവലോകഗതോ സന്തോ, പുഞ്ഞകമ്മം സരാമഹം.

“അമ്ബരാ പുപ്ഫവസ്സോ മേ, സബ്ബകാലം പവസ്സതി;
സംസരാമി മനുസ്സേ ചേ, രാജാ ഹോമി മഹായസോ.

“തഹിം കുസുമവസ്സോ മേ, അഭിവസ്സതി സബ്ബദാ;
തസ്സേവ പുപ്ഫപൂജായ, വാഹസാ സബ്ബദസ്സിനോ.

“അയം പച്ഛിമകോ മയ്ഹം, ചരിമോ വത്തതേ ഭവോ;
അജ്ജാപി പുപ്ഫവസ്സോ മേ, അഭിവസ്സതി സബ്ബദാ.

“സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ദേഹപൂജായിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഫലസുഖേന നിബ്ബാനസുഖേന ച വീതിനാമേന്തോ സത്ഥാരാ ഏകവിഹാരം അനുമോദിതും ഉപഗതേന - “കച്ചി ത്വം, ഭിക്ഖു, അപ്പമത്തോ വിഹരസീ”തി പുട്ഠോ അത്തനോ അപ്പമാദവിഹാരം നിവേദേന്തോ -

൨൭൧. “അഹം മിദ്ധേന പകതോ, വിഹാരാ ഉപനിക്ഖമിം;
ചങ്കമം അഭിരുഹന്തോ, തത്ഥേവ പപതിം ഛമാ.

൨൭൨. “ഗത്താനി പരിമജ്ജിത്വാ, പുനപാരുയ്ഹ ചങ്കമം;
ചങ്കമേ ചങ്കമിം സോഹം, അജ്ഝത്തം സുസമാഹിതോ.

൨൭൩. “തതോ മേ മനസീകാരോ, യോനിസോ ഉദപജ്ജഥ;
ആദീനവോ പാതുരഹു, നിബ്ബിദാ സമതിട്ഠഥ.

൨൭൪. “തതോ ചിത്തം വിമുച്ചി മേ, പസ്സ ധമ്മസുധമ്മതം;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി. -

ഇമാ ചതസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **മിദ്ധേന പകതോ**തി കായാലസിയസങ്ഖാതേന അസത്തിവിഘാതസഭാവേന മിദ്ധേന അഭിഭൂതോ. **വിഹാരാ**തി സേനാസനതോ. **ഉപനിക്ഖമി**ന്തി ചങ്കമിതും നിക്ഖമിം. **തത്ഥേവ പപതിം ഛമാ**തി തത്ഥേവ ചങ്കമസോപാനേ നിദ്ദാഭിഭൂതതായ ഭൂമിയം നിപതിം. **ഗത്താനി പരിമജ്ജിത്വാ**തി ഭൂമിയം പതനേന പംസുകിതാനി അത്തനോ സരീരാവയവാനി അനുമജ്ജിത്വാ. **പുനപാരുയ്ഹ ചങ്കമ**ന്തി "പതിതോ ദാനാഹ"ന്തി സങ്കോചം അനാപജ്ജിത്വാ പുനപി ചങ്കമട്ഠാനം ആരുഹിത്വാ. **അജ്ഝത്തം സുസമാഹിതോ**തി ഗോചരജ്ഝത്തേ കമ്മട്ഠാനേ നീവരണവിക്ഖമ്ഭനേന സുട്ഠു സമാഹിതോ ഏകഗ്ഗചിത്തോ ഹുത്വാ ചങ്കമിന്തി യോജനാ. സേസം വുത്തനയമേവ. ഇദമേവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസി.

ഭഗുത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. സഭിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

പരേ ചാതിആദികാ ആയസ്മതോ സഭിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ കകുസന്ധസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ദിവാവിഹാരായ ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ഉപാഹനം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ കസ്സപേ ഭഗവതി പരിനിബ്ബുതേ പതിട്ഠിതേ സുവണ്ണചേതിയേ ഛഹി കുലപുത്തേഹി സദ്ധിം അത്തസത്തമോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞേ വിഹരന്തോ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും അസക്കോന്തോ ഇതരേ ആഹ - "മയം പിണ്ഡപാതായ ഗച്ഛന്തോ ജീവിതേ സാപേക്ഖാ ഹോമ, ജീവിതേ സാപേക്ഖേന ച ന സക്കാ ലോകുത്തരധമ്മം അധിഗന്തും, പുഥുജ്ജനകാലങ്കിരിയാ ച ദുക്ഖാ. ഹന്ദ, മയം നിസ്സേണിം ബന്ധിത്വാ പബ്ബതം അഭിരുയ്ഹ കായേ ച ജീവിതേ ച അനപേക്ഖാ സമണധമ്മം കരോമാ"തി. തേ തഥാ അകംസു.

അഥ നേസം മഹാഥേരോ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നത്താ തദഹേവ ഛളഭിഞ്ഞോ ഹുത്വാ ഉത്തരകുരുതോ പിണ്ഡപാതം ഉപനേസി. ഇതരേ - "തുമ്ഹേ, ഭന്തേ, കതകിച്ചാ തുമ്ഹേഹി സദ്ധിം സല്ലാപമത്തമ്പി പപഞ്ചോ, സമണധമ്മമേവ മയം കരിസ്സാമ, തുമ്ഹേ അത്തനാ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരമനുയുഞ്ജഥാ"തി വത്വാ പിണ്ഡപാതം പടിക്ഖിപിംസു. ഥേരോ നേ സമ്പടിച്ഛാപേതും അസക്കോന്തോ അഗമാസി.

തതോ നേസം ഏകോ ദ്വീഹതീഹച്ചയേന അഭിഞ്ഞാപരിവാരം അനാഗാമിഫലം സച്ഛികത്വാ തഥേവ വത്വാ തേഹി പടിക്ഖിത്തോ അഗമാസി. തേസു ഖീണാസവത്ഥേരോ പരിനിബ്ബായി, അനാഗാമീ സുദ്ധാവാസേസു ഉപ്പജ്ജി. ഇതരേ പുഥുജ്ജനകാലങ്കിരിയമേവ കത്വാ ഛസു കാമസഗ്ഗേസു അനുലോമപടിലോമതോ ദിബ്ബസമ്പത്തിം അനുഭവിത്വാ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ ദേവലോകാ ചവിത്വാ ഏകോ മല്ലരാജകുലേ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി, ഏകോ ഗന്ധാരരാജകുലേ, ഏകോ ബാഹിരരട്ഠേ, ഏകോ രാജഗഹേ ഏകിസ്സാ കുലദാരികായ കുച്ഛിമ്ഹി പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. ഇതരോ അഞ്ഞതരിസ്സാ പരിബ്ബാജികായ കുച്ഛിമ്ഹി പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി. സാ കിര അഞ്ഞതരസ്സ ഖത്തിയസ്സ ധീതാ, നം മാതാപിതരോ - "അമ്ഹാകം ധീതാ സമയന്തരം ജാനാതൂ"തി ഏകസ്സ പരിബ്ബാജകസ്സ നിയ്യാദയിംസു. അഥേകോ പരിബ്ബാജകോ തായ സദ്ധിം വിപ്പടിപജ്ജി. സാ തേന ഗബ്ഭം ഗണ്ഹി. തം ഗബ്ഭിനിം ദിസ്വാ പരിബ്ബാജകാ നിക്കഡ്ഢിംസു. സാ അഞ്ഞത്ഥ ഗച്ഛന്തീ അന്തരാമഗ്ഗേ സഭായം വിജായി. തേനസ്സ **സഭിയോ**ത്വേവ നാമം അകാസി. സോ വഡ്ഢിത്വാ പരിബ്ബാജകപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ നാനാസത്ഥാനി ഉഗ്ഗഹേത്വാ മഹാവാദീ ഹുത്വാ വാദപ്പസുതോ വിചരന്തോ അത്തനാ സദിസം അദിസ്വാ നഗരദ്വാരേ അസ്സമം കാരേത്വാ ഖത്തിയകുമാരാദയോ സിപ്പം സിക്ഖാപേന്തോ വിഹരന്തോ അത്തനോ മാതുയാ ഇത്ഥിഭാവം ജിഗുച്ഛിത്വാ ഝാനം ഉപ്പാദേത്വാ ബ്രഹ്മലോകേ ഉപ്പന്നായ

അഭിസങ്ഖരിത്വാ ദിന്നേ വീസതിപഞ്ഹേ ഗഹേത്വാ തേ തേ സമണബ്രാഹ്മണേ പുച്ഛി. തേ ചസ്സ തേസം പഞ്ഹാനം അത്ഥം ബ്യാകാതും നാസക്ഖിംസു. **സഭിയസുത്തവണ്ണനായം** (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨. സഭിയസുത്തവണ്ണനാ) പന ‘‘സുദ്ധാവാസബ്രഹ്മാ തേ പഞ്ഹേ അഭിസങ്ഖരിത്വാ അദാസീ’’തി ആഗതം.

യദാ പന ഭഗവാ പവത്തവരധമ്മചക്കോ അനുപുബ്ബേന രാജഗഹം ആഗന്ത്വാ വേളുവനേ വിഹാസി, തദാ സഭിയോ തത്ഥ ഗന്ത്വാ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ തേ പഞ്ഹേ പുച്ഛി. സത്ഥാ തസ്സ തേ പഞ്ഹേ ബ്യാകാസീതി സബ്ബം **സഭിയസുത്തേ** (സു॰ നി॰ സഭിയസുത്തം) ആഗതനയേന വേദിതബ്ബം. സഭിയോ പന ഭഗവതാ തേസു പഞ്ഹേസു ബ്യാകതേസു പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൩.൨൭-൩൧) -

‘‘കകുസന്ധസ്സ മുനിനോ, ബ്രാഹ്മണസ്സ വുസീമതോ;
ദിവാവിഹാരം വജതോ, അക്കമനമദാസഹം.

‘‘ഇമസ്മിംയേവ കപ്പമ്ഹി, യം ദാനമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, അക്കമനസ്സിദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹാ പന ഹുത്വാ ദേവദത്തേ സങ്ഘഭേദായ പരക്കമന്തേ ദേവദത്തപക്ഖികാനം ഭിക്ഖൂനം ഓവാദം ദേന്തോ -

൨൭൫. ‘‘പരേ ച ന വിജാനന്തി, മയമേത്ഥ യമാമസേ;
യേ ച തത്ഥ വിജാനന്തി, തതോ സമ്മന്തി മേധഗാ.

൨൭൬. ‘‘യദാ ച അവിജാനന്താ, ഇരിയന്ത്യമരാ വിയ;
വിജാനന്തി ച യേ ധമ്മം, ആതുരേസു അനാതുരാ.

൨൭൭. ‘‘യം കിഞ്ചി സിഥിലം കമ്മം, സംകിലിട്ഠഞ്ച യം വതം;
സങ്കസ്സരം ബ്രഹ്മചരിയം, ന തം ഹോതി മഹപ്ഫലം.

൨൭൮. ‘‘യസ്സ സബ്രഹ്മചാരീസു, ഗാരവോ നൂപലബ്ഭതി;
ആരകാ ഹോതി സദ്ധമ്മാ, നഭം പുഥവിയാ യഥാ’’തി. -

ചതൂഹി ഗാഥാഹി ധമ്മം ദേസേസി.

തത്ഥ **പരേ**തി പണ്ഡിതേ ഠപേത്വാ തതോ അഞ്ഞേ - ‘‘അധമ്മം ധമ്മോ’’തി ‘‘ധമ്മം അധമ്മോ’’തിആദിഭേദകരവത്ഥുദീപനവസേന വിവാദപ്പസുതാ പരേ നാമ. തേ തത്ഥ വിവാദം കരോന്താ ‘‘മയം യമാമസേ ഉപരമാമ നസ്സാമ സതതം സമിതം മച്ചുസന്തികം ഗച്ഛാമാ’’തി ന ജാനന്തി. **യേ ച തത്ഥ വിജാനന്തീ**തി യേ തത്ഥ പണ്ഡിതാ - ‘‘മയം മച്ചുസമീപം ഗച്ഛാമാ’’തി വിജാനന്തി. **തതോ സമ്മന്തി മേധഗാ**തി ഏവഞ്ഹി തേ ജാനന്താ യോനിസോമനസികാരം ഉപ്പാദേത്വാ മേധഗാനം കലഹാനം വൂപസമായ പടിപജ്ജന്തി. അഥ നേസം തായ പടിപത്തിയാ തേ മേധഗാ സമ്മന്തി. അഥ വാ **പരേ ചാ**തി യേ സത്ഥു ഓവാദാനുസാസനിയാ അഗ്ഗഹണേന സാസനതോ ബാഹിരതായ പരേ, തേ യാവ ‘‘മയം മിച്ഛാഗാഹം ഗഹേത്വാ ഏത്ഥ ഇധ ലോകേ സാസനസ്സ പടിനിഗ്ഗാഹേന യമാമസേ വായമാമാ’’തി ന വിജാനന്തി, താവ വിവാദാ ന വൂപസമ്മന്തി, യദാ പന തസ്സ ഗാഹസ്സ വിസ്സജ്ജനവസേന യേ ച തത്ഥ തേസു വിവാദപ്പസുതേസു അധമ്മധമ്മാദികേ അധമ്മധമ്മാദിതോ യഥാഭൂതം വിജാനന്തി, തതോ തേസം സന്തികാ തേ പണ്ഡിതപുരിസേ നിസ്സായ വിവാദസങ്ഖാതാ മേധഗാ സമ്മന്തീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

യദാതി യസ്മിം കാലേ. **അവിജാനന്താ**തി വിവാദസ്സ വൂപസമൂപായം, ധമ്മാധമ്മേ വാ യാഥാവതോ അജാനന്താ. **ഇരിയന്ത്യമരാ വിയാ**തി അമരാ വിയ ജരാമരണം അതിക്കന്താ വിയ ഉദ്ധതാ ഉന്നളാ ചപലാ മുഖരാ വിപ്പകിണ്ണവാചാ ഹുത്വാ വത്തന്തി ചരന്തി വിചരന്തി തദാ വിവാദോ ന വൂപസമ്മതേവ. **വിജാനന്തി ച യേ ധമ്മം, ആതുരേസു അനാതുരാ**തി യേ പന സത്ഥു സാസനധമ്മം യഥാഭൂതം ജാനന്തി, തേ കിലേസരോഗേന ആതുരേസു സത്തേസു അനാതുരാ നിക്കിലേസാ അനീഘാ വിഹരന്തി, തേസം വസേന വിവാദോ അച്ചന്തമേവ വൂപസമ്മതീതി അധിപ്പായോ.

യം കിഞ്ചി സിഥിലം കമ്മന്തി ഓലിയിത്വാ കരണേന സിഥിലഗാഹം കത്വാ സാഥലിഭാവേന കതം യം കിഞ്ചി കുസലകമ്മം. **സംകിലിട്ഠ**ന്തി വേസിആദികേ അഗോചരേ ചരണേന, കുഹനാദിമിച്ഛാജീവേന വാ സംകിലിട്ഠം വതസമാദാനം. **സങ്കസ്സര**ന്തി സങ്കാഹി സരിതബ്ബം, വിഹാരേ കിഞ്ചി അസാരുപ്പം സുത്വാ - ''നൂന അസുകേന കത''ന്തി പരേഹി അസങ്കിതബ്ബം, ഉപോസഥകിച്ചാദീസു അഞ്ഞതരകിച്ചവസേന സന്നിപതിതമ്പി സങ്ഘം ദിസ്വാ, ''അദ്ധാ ഇമേ മമ ചരിയം ഞത്വാ മം ഉക്ഖിപിതുകാമാ സന്നിപതിതാ''തി ഏവം അത്തനോ വാ ആസങ്കാഹി സരിതം ഉസങ്കിതം പരിസങ്കിതം. **ന തം ഹോതീ**തി തം ഏവരൂപം ബ്രഹ്മചരിയം സമണധമ്മകരണം തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ മഹപ്ഫലം ന ഹോതി. തസ്സ അമഹപ്ഫലഭാവേനേവ പച്ചയദായകാനമ്പിസ്സ ന മഹപ്ഫലം ഹോതി. തസ്മാ സല്ലേഖവുത്തിനാ ഭവിതബ്ബം. സല്ലേഖവുത്തിനോ ച വിവാദസ്സ അവസരോ ഏവ നത്ഥീതി അധിപ്പായോ.

ഗാരവോ നൂപലബ്ഭതീതി അനുസാസനിയാ അപദക്ഖിണഗ്ഗാഹിഭാവേന ഗരുകാതബ്ബേസു സബ്രഹ്മചാരീസു യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഗാരവോ ഗരുകരണം ന വിജ്ജതി. **ആരകാ ഹോതി സദ്ധമ്മാ**തി സോ ഏവരൂപോ പുഗ്ഗലോ പടിപത്തിസദ്ധമ്മതോപി പടിവേധസദ്ധമ്മതോപി ദൂരേ ഹോതി, ന ഹി തം ഗരൂ സിക്ഖാപേന്തി, അസിക്ഖിയമാനോ അനാദിയന്തോ ന പടിപജ്ജതി, അപ്പടിപജ്ജന്തോ കുതോ സച്ചാനി പടിവിജ്ഝിസ്സതീതി. തേനാഹ - ''ആരകാ ഹോതി സദ്ധമ്മാ''തി. യഥാ കിം? **''നഭം പുഥവിയാ യഥാ''**തി യഥാ നഭം ആകാസം പുഥവിയാ പഥവീധാതുയാ സഭാവതോ ദൂരേ. ന കദാചി സമ്മിസ്സഭാവോ. തേനേവാഹ -

> ''നഭഞ്ച ദൂരേ പഥവീ ച ദൂരേ, പാരം സമുദ്ദസ്സ തദാഹു ദൂരേ;
> തതോ ഹവേ ദൂരതരം വദന്തി, സതഞ്ച ധമ്മോ അസതഞ്ച രാജാ''തി.(ജാ॰ ൨.൨൧.൪൧൪);

സഭിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. നന്ദകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ധിരത്ഥൂതിആദികാ ആയസ്മതോ നന്ദകത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ മഹാവിഭവോ സേട്ഠി ഹുത്വാ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും ഭിക്ഖുനോവാദകാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ തം ഠാനന്തരം പത്ഥേത്വാ സതസഹസ്സഗ്ഘനികേന വത്ഥേന ഭഗവന്തം പൂജേത്വാ പണിധാനമകാസി, സത്ഥു ബോധിരുക്ഖേ പദീപപൂജഞ്ച പവത്തേതി. സോ തതോ പട്ഠായ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ കകുസന്ധസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കരവികസകുണോ ഹുത്വാ മധുരകൂജിതം കൂജന്തോ സത്ഥാരം പദക്ഖിണം അകാസി. അപരഭാഗേ മയൂരോ ഹുത്വാ അഞ്ഞതരസ്സ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ വസനഗുഹായ ദ്വാരേ പസന്നമാനസോ ദിവസേ ദിവസേ തിക്ഖത്തും മധുരവസ്സിതം വസ്സി, ഏവം തത്ഥ തത്ഥ പുഞ്ഞാനി കത്വാ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ സാവത്ഥിയം കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ **നന്ദകോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം

വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ° ഥേര ൨.൪൬.൨൨-൨൪) -

> “പദുമുത്തരബുദ്ധസ്സ ബോധിയാ പാദപുത്തമേ;
> പസന്നചിത്തോ സുമനോ, തയോ ഉക്കേ അധാരയിം.
>
> “സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, സോഹം ഉക്കമധാരയിം;
> ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഉക്കദാനസ്സിദം ഫലം.
>
> “കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ°... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹാ പന ഹുത്വാ വിമുത്തിസുഖേന വീതിനാമേന്തോ സത്ഥാരാ ഭിക്ഖുനീനം ഓവാദേ ആണത്തോ ഏകസ്മിം ഉപോസഥദിവസേ പഞ്ച ഭിക്ഖുനിസതാനി ഏകോവാദേനേവ അരഹത്തം പാപേസി. തേന നം ഭഗവാ ഭിക്ഖുനോവാദകാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി. അഥേകദിവസം ഥേരം സാവത്ഥിയം പിണ്ഡായ ചരന്തം അഞ്ഞതരാ പുരാണദുതിയികാ ഇത്ഥീ കിലേസവസേന ഓലോകേത്വാ ഹസി. ഥേരോ തസ്സാ തം കിരിയം ദിസ്വാ സരീരസ്സ പടിക്കൂലവിഭാവനമുഖേന ധമ്മം കഥേന്തോ -

> **൨൭൯.** “ധിരത്ഥു പൂരേ ദുഗ്ഗന്ധേ, മാരപക്ഖേ അവസ്സുതേ;
> നവസോതാനി തേ കായേ, യാനി സന്ദന്തി സബ്ബദാ.
>
> **൨൮൦.** “മാ പുരാണം അമഞ്ഞിത്ഥോ, മാസാദേസി തഥാഗതേ;
> സഗ്ഗേപി തേ ന രജ്ജന്തി, കിമങ്ഗം പന മാനുസേ.
>
> **൨൮൧.** “യേ ച ഖോ ബാലാ ദുമ്മേധാ, ദുമ്മന്തീ മോഹപാരുതാ;
> താദിസാ തത്ഥ രജ്ജന്തി, മാരഖിത്തമ്ഹി ബന്ധനേ.
>
> **൨൮൨.** “യേസം രാഗോ ച ദോസോ ച, അവിജ്ജാ ച വിരാജിതാ;
> താദീ തത്ഥ ന രജ്ജന്തി, ഛിന്നസുത്താ അബന്ധനാ”തി. - ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **ധീ**തി ജിഗുച്ഛനത്ഥേ നിപാതോ, **രത്ഥൂ**തി ര-കാരോ പദസന്ധികരോ, ധീ അത്ഥു തം ജിഗുച്ഛാമി തവ ധിക്കാരോ ഹോതൂതി അത്ഥോ. **പൂരേ**തിആദീനി തസ്സാ ധിക്കാതബ്ബഭാവദീപനാനി ആമന്തനവചനാനി. **പൂരേ**തി അതിവിയ ജേഗുച്ഛേഹി നാനാകുണപേഹി നാനാവിധഅസുചീഹി സമ്പുണ്ണേ. **ദുഗ്ഗന്ധേ**തി കുണപപൂരിതത്താ ഏവ സഭാവദുഗ്ഗന്ധേ. **മാരപക്ഖേ**തി യസ്മാ വിസഭാഗവത്ഥു അന്ധപുഥുജ്ജനാനം അയോനിസോമനസികാരനിമിത്തതായ കിലേസമാരം വഡ്ഢേതി, ദേവപുത്തമാരസ്സ ച ഓതാരം പവിട്ഠം ദേതി. തസ്മാ മാരസ്സ പക്ഖോ ഹോതി. തേന വുത്തം “മാരപക്ഖേ”തി. **അവസ്സുതേ**തി സബ്ബകാലം കിലേസാവസ്സവനേന തഹിം തഹിം അസുചിനിസ്സന്ദനേന ച അവസ്സുതേ. ഇദാനിസ്സാ **നവസോതാനി തേ കായേ, യാനി സന്ദന്തി സബ്ബദാ**തി “അക്ഖിമ്ഹാ അക്ഖിഗൂഥകോ”തിആദിനാ (സു° നി° ൧൯൮) വുത്തം അസുചിനോ അവസ്സവനട്ഠാനം ദസ്സേതി.

ഏവം പന നവഛിദ്ദം ധുവസ്സവം അസുചിഭരിതം കായം യഥാഭൂതം ജാനന്തീ **മാ പുരാണം അമഞ്ഞിത്ഥോ**തി പുരാണം അജാനനകാലേ പവത്തം ഹസിതലപിതം കീളിതം മാ മഞ്ഞി, “ഇദാനിപി ഏവം പടിപജ്ജിസ്സതീ”തി മാ ചിന്തേഹി. **മാസാദേസി തഥാഗതേ**തി യഥാ ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിയാ പുരിമകാ ബുദ്ധസാവകാ ആഗതാ, യഥാ വാ തേ സമ്മാപടിപത്തിയാ ഗതാ പടിപന്നാ, യഥാ ച രൂപാരൂപധമ്മാനം തഥലക്ഖണം തഥധമ്മേ ച അരിയസച്ചാനി ആഗതാ അധിഗതാ അവബുദ്ധാ, തഥാ ഇമേപീതി ഏവം തഥാ ആഗമനാദിഅത്ഥേന തഥാഗതേ അരിയസാവകേ പകതിസത്തേ വിയ അവഞ്ഞായ കിലേസവസേന ച ഉപസങ്കമമാനാ മാസാദേസി. അനാസാദേതബ്ബതായ കാരണമാഹ. **സഗ്ഗേപി തേ ന രജ്ജന്തി, കിമങ്ഗം പന മാനുസേ**തി സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധേനാപി അക്ഖാനേന പരിയോസാപേതും അസക്കുണേയ്യസുഖേ സഗ്ഗേപി

തേ സാവകബുദ്ധാ ന രജ്ജന്തി, സങ്ഖാരേസു ആദീനവസ്സ സുപരിദിട്ഠത്താ രാഗം ന ജനേന്തി, കിമങ്ഗം പന മീള്ഹരാസിസദിസേ മാനുസേ കാമഗുണേ, തത്ഥ ന രജ്ജന്തീതി വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി.

യേ ച ഖോതി യേ പന ബാല്യപ്പയോഗതോ **ബാലാ,** ധമ്മോജപഞ്ഞായ അഭാവതോ **ദുമ്മേധാ,** അസുഭേ സുഭാനുപസ്സനേന ദുചിന്തിതചിന്തിതായ **ദുമ്മന്തീ,** മോഹേന അഞ്ഞാണേന സബ്ബസോ പടിച്ഛാദിതചിത്തതായ **മോഹപാരുതാ താദിസാ** തഥാരൂപാ അന്ധപുഥുജ്ജനാ, **തത്ഥ** തസ്മിം ഇത്ഥിസഞ്ഞിതേ, **മാരഖിത്തമ്ഹി ബന്ധനേ** മാരേന ഓഡ്ഡിതേ മാരപാസേ, **രജ്ജന്തി** രത്താ ഗിദ്ധാ ഗധിതാ മുച്ഛിതാ അജ്ഝോപന്നാ തിട്ഠന്തി.

വിരാജിതാതി **യേസം** പന ഖീണാസവാനം തേലഞ്ജനരാഗോ വിയ ദുമ്മോചനീയസഭാവോ **രാഗോ** സപത്തോ വിയ ലദ്ധോകാസോ ദുസ്സനസഭാവോ **ദോസോ** അഞ്ഞാണസഭാവാ **അവിജ്ജാ ച** അരിയമഗ്ഗവിരാഗേന സബ്ബസോ **വിരാജിതാ** പഹീനാ സമുച്ഛിന്നാ, താദിസാ അഗ്ഗമഗ്ഗസത്ഥേന **ഛിന്ന**ഭവനേത്തി**സുത്താ** തതോ ഏവ കത്ഥചിപി ബന്ധനാഭാവതോ **അബന്ധനാ തത്ഥ** തസ്മിം യഥാവുത്തേ മാരപാസേ **ന രജ്ജന്തി**. ഏവം ഥേരോ തസ്സാ ഇത്ഥിയാ ധമ്മം കഥേത്വാ ഗതോ.

നന്ദകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. ജമ്ബുകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

പഞ്ചപഞ്ഞാസാതിആദികാ ആയസ്മതോ ജമ്ബുകത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ തിസ്സസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥു സമ്മാസമ്ബോധിം സദ്ദഹന്തോ ബോധിരുക്ഖം വന്ദിത്വാ ബീജനേന പൂജേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ അഞ്ഞതരേന ഉപാസകേന കാരിതേ ആരാമേ ആവാസികോ ഹുത്വാ വിഹരതി തേന ഉപട്ഠീയമാനോ. അഥേകദിവസം ഏകോ ഖീണാസവത്ഥേരോ ലൂഖചീവരധരോ കേസോഹരണത്ഥം അരഞ്ഞതോ ഗാമാഭിമുഖോ ആഗച്ഛതി, തം ദിസ്വാ സോ ഉപാസകോ ഇരിയാപഥേ പസീദിത്വാ കപ്പകേന കേസമസ്സൂനി ഓഹാരാപേത്വാ പണീതഭോജനം ഭോജേത്വാ സുന്ദരാനി ചീവരാനി ദത്വാ "ഇധേവ, ഭന്തേ, വസഥാ"തി വസാപേതി. തം ദിസ്വാ ആവാസികോ ഇസ്സാമച്ഛേരപകതോ ഖീണാസവത്ഥേരം ആഹ - "വരം തേ, ഭിക്ഖു, ഇമിനാ പാപുപാസകേന ഉപട്ഠീയമാനസ്സ ഏവം ഇധ വസനതോ അങ്ഗുലീഹി കേസേ ലുഞ്ചിത്വാ അചേലസ്സ സതോ ഗൂഥമുത്താഹാരജീവന"ന്തി. ഏവഞ്ച പന വത്വാ താവദേവ വച്ചകുടിം പവിസിത്വാ പായാസം വഡ്ഢേന്തോ വിയ ഹത്ഥേന ഗൂഥം വഡ്ഢേത്വാ വഡ്ഢേത്വാ യാവദത്ഥം ഖാദി, മുത്തഞ്ച പിവി. ഇമിനാ നിയാമേന യാവതായുകം ഠത്വാ കാലങ്കത്വാ നിരയേ പച്ചിത്വാ പുന ഗൂഥമുത്താഹാരോ വസിത്വാ തസ്സേവ കമ്മസ്സ വിപാകാവസേസേന മനുസ്സേസു ഉപ്പന്നോപി പഞ്ച ജാതിസതാനി നിഗണ്ഠോ ഹുത്വാ ഗൂഥഭക്ഖോ അഹോസി.

പുന ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ മനുസ്സയോനിയം നിബ്ബത്തമാനോപി അരിയൂപവാദബലേന ദുഗ്ഗതകൂലേ നിബ്ബത്തിത്വാ ഥഞ്ഞം വാ ഖീരം വാ സപ്പിം വാ പായമാനോ, തം ഛഡ്ഡേത്വാ മുത്തമേവ പിവതി, ഓദനം ഭോജിയമാനോ, തം ഛഡ്ഡേത്വാ ഗൂഥമേവ ഖാദതി, ഏവം ഗൂഥമുത്തപരിഭോഗേന വഡ്ഢന്തോ വയപ്പത്തോപി തദേവ പരിഭുഞ്ജതി. മനുസ്സാ തതോ വാരേതും അസക്കോന്താ പരിച്ചജിംസു. സോ ഞാതകേഹി പരിച്ചത്തോ നഗ്ഗപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ന ന്ഹായതി, രജോജല്ലധരോ കേസമസ്സൂനി ലുഞ്ചിത്വാ അഞ്ഞേ ഇരിയാപഥേ പടിക്ഖിപിത്വാ

ഏകപാദേന തിട്ഠതി, നിമന്തനം ന സാദിയതി, മാസോപവാസം അധിട്ഠായ പുഞ്ഞത്ഥികേഹി ദിന്നം ഭോജനം മാസേ മാസേ ഏകവാരം കുസഗ്ഗേന ഗഹേത്വാ ദിവാ ജിവ്ഹഗ്ഗേന ലേഹതി, രത്തിയം പന "അല്ലഗൂഥം സപ്പാണക"ന്തി അഖാദിത്വാ സുക്ഖഗൂഥമേവ ഖാദതി, ഏവം കരോന്തസ്സ പഞ്ചപഞ്ഞാസവസ്സാനി വീതിവത്താനി മഹാജനോ "മഹാതപോ പരമപ്പിച്ഛോ"തി മഞ്ഞമാനോ തന്നിന്നോ തപ്പോണോ അഹോസി.

അഥ ഭഗവാ തസ്സ ഹദയബ്ഭന്തരേ ഘടേ പദീപം വിയ അരഹത്തൂപനിസ്സയം പജ്ജലന്തം ദിസ്വാ സയമേവ തത്ഥ ഗന്ത്വാ ധമ്മം ദേസേത്വാ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാപേത്വാ, ഏഹിഭിക്ഖൂപസമ്പദായ ലദ്ധൂപസമ്പദം വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തേ പതിട്ഠാപേസി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരോ പന **ധമ്മപദേ** "മാസേ മാസേ കുസഗ്ഗേനാ"തി ഗാഥാവണ്ണനായ (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.ജമ്ബുകത്ഥേരവത്ഥു) വുത്തനയേന വേദിതബ്ബോ. അരഹത്തേ പന പതിട്ഠിതോ പരിനിബ്ബാനകാലേ "ആദിതോ മിച്ഛാ പടിപജ്ജിത്വാപി സമ്മാസമ്ബുദ്ധം നിസ്സായ സാവകേന അധിഗന്തബ്ബം മയാ അധിഗത"ന്തി ദസ്സേന്തോ -

ഉവ്വ്ന. "പഞ്ചപഞ്ഞാസവസ്സാനി, രജോജല്ലമധാരയിം;
ഭുഞ്ജന്തോ മാസികം ഭത്തം, കേസമസ്സും അലോചയിം.

ഉവ്വ്ഛ. "ഏകപാദേന അട്ഠാസിം, ആസനം പരിവജ്ജയിം;
സുക്ഖഗൂഥാനി ച ഖാദിം, ഉദ്ദേസഞ്ച ന സാദിയിം.

ഉവ്വ്ഛ. "ഏതാദിസം കരിത്വാന, ബഹും ദുഗ്ഗതിഗാമിനം;
വുയ്ഹമാനോ മഹോഘേന, ബുദ്ധം സരണമാഗമം.

ഉവ്വ്ന. "സരണഗമനം പസ്സ, പസ്സ ധമ്മസുധമ്മതം;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി. -

ഇമാ ചതസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **പഞ്ചപഞ്ഞാസവസ്സാനി, രജോജല്ലമധാരയി**ന്തി നഗ്ഗപബ്ബജ്ജൂപഗമനേന ന്ഹാനപടിക്ഖേപതോ പഞ്ചാധികാനി പഞ്ഞാസവസ്സാനി സരീരേ ലഗ്ഗം ആഗന്തുകരേണുസങ്ഖാതം രജോ, സരീരമലസങ്ഖാതം ജല്ലഞ്ച കായേന ധാരേസിം. **ഭുഞ്ജന്തോ മാസികം ഭത്ത**ന്തി രത്തിയം ഗൂഥം ഖാദന്തോ ലോകവഞ്ചനത്ഥം മാസോപവാസികോ നാമ ഹുത്വാ പുഞ്ഞത്ഥികേഹി ദിന്നം ഭോജനം മാസേ മാസേ ഏകവാരം ജിവ്ഹഗ്ഗേ പഠനവസേന ഭുഞ്ജന്തോ **അലോചയി**ന്തി താദിസച്ഛാരികാപക്ഖേപേന സിഥിലമൂലം കേസമസ്സും അങ്ഗുലീഹി ലുഞ്ചാപേസിം.

ഏകപാദേന അട്ഠാസിം, ആസനം പരിവജ്ജയിന്തി സബ്ബേന സബ്ബം ആസനം നിസജ്ജം പരിവജ്ജേസിം, തിട്ഠന്തോ ച ഉഭോ ഹത്ഥേ ഉക്ഖിപിത്വാ ഏകേനേവ പാദേന അട്ഠാസിം. **ഉദ്ദേസ**ന്തി നിമന്തനം. ഉദിസ്സകതന്തി കേചി. **ന സാദിയി**ന്തി ന സമ്പടിച്ഛിം പടിക്ഖിപിന്തി അത്ഥോ.

ഏതാദിസം കരിത്വാന, ബഹും ദുഗ്ഗതിഗാമിനന്തി ഏതാദിസം ഏവരൂപം വിപാകനിബ്ബത്തനകം ദുഗ്ഗതിഗാമിനം ബഹും പാപകമ്മം പുരിമജാതീസു ഇധ ച കത്വാ ഉപ്പാദേത്വാ. **വുയ്ഹമാനോ മഹോഘേനാ**തി കാമോഘാദിനാ മഹതാ ഓഘേന വിസേസതോ ദിട്ഠോഘേന അപായസമുദ്ദം പതിആകഡ്ഢിയമാനോ, **ബുദ്ധം സരണമാഗമ**ന്തി താദിസേന പുഞ്ഞകമ്മച്ഛിദ്ദേന കിച്ഛേന മനുസ്സത്തഭാവം ലഭിത്വാ ഇദാനി പുഞ്ഞബലേന ബുദ്ധം "സരണ"ന്തി ആഗമാസിം, "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഭഗവാ"തി അവേച്ചപസാദേന സത്ഥരി പസീദിം. **സരണഗമനം പസ്സ, പസ്സ ധമ്മസുധമ്മത**ന്തി ആയതനഗതം മമ സരണഗമനം പസ്സ, പസ്സ സാസനധമ്മസ്സ ച സുധമ്മതം യോഹം

തഥാമിച്ഛാപടിപന്നോപി ഏകോവാദേനേവ സത്ഥാരാ ഏദിസം സമ്പത്തിം സമ്പാപിതോ. **“തിസ്സോ വിജ്ജാ”**തിആദിനാ തം സമ്പത്തിം ദസ്സേതി തേനാഹ (അപ॰ ഥേര ൨.൪൭.൭൦-൭൭) -

> ‘‘തിസ്സസ്സാഹം ഭഗവതോ, ബോധിരുക്ഖമവന്ദിയം;
> പഗ്ഗയ്ഹ ബീജനിം തത്ഥ, സീഹാസനമബീജഹം.
>
> ‘‘ദ്വേനവുതേ ഇതോ കപ്പേ, സീഹാസനമബീജഹം;
> ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബീജനായ ഇദം ഫലം.
>
> ‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

ജമ്ബുകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. സേനകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

സ്വാഗതം വതാതിആദികാ ആയസ്മതോ സേനകത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ മോരഹത്ഥേന ഭഗവന്തം പൂജേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ ഉരുവേലകസ്സപത്ഥേരസ്സ ഭഗിനിയാ കുച്ഛിമ്ഹി നിബ്ബത്തി, **സേനകോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ ബ്രാഹ്മണാനം വിജ്ജാസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ ഘരാവാസം വസതി. തേന ച സമയേന മഹാജനോ സംവച്ഛരേ സംവച്ഛരേ ഫഗ്ഗുനമാസേ ഉത്തരഫഗ്ഗുനനക്ഖത്തേ ഉസ്സവം അനുഭവന്തോ ഗയായം തിത്ഥാഭിസേകം കരോതി. തേന തം ഉസ്സവം **“ഗയാഫഗ്ഗൂ”**തി വദന്തി. അഥ ഭഗവാ താദിസേ ഉസ്സവദിവസേ വേനേയ്യാനുകമ്പായ ഗയാതിത്ഥസമീപേ വിഹരതി, മഹാജനോപി തിത്ഥാഭിസേകാധിപ്പായേന തതോ തതോ തം ഠാനം ഉപഗച്ഛതി. തസ്മിം ഖണേ സേനകോപി തിത്ഥാഭിസേകത്ഥം തം ഠാനം ഉപഗതോ സത്ഥാരം ധമ്മം ദേസേന്തം ദിസ്വാ ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൭.൯-൧൪) -

> ‘‘മോരഹത്ഥം ഗഹേത്വാന, ഉപേസിം ലോകനായകം;
> പസന്നചിത്തോ സുമനോ, മോരഹത്ഥമദാസഹം.
>
> ‘‘ഇമിനാ മോരഹത്ഥേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
> നിബ്ബായിംസു തയോ അഗ്ഗീ, ലഭാമി വിപുലം സുഖം.
>
> ‘‘അഹോ ബുദ്ധോ അഹോ ധമ്മോ, അഹോ നോ സത്ഥുസമ്പദാ;
> ദത്വാനഹം മോരഹത്ഥം, ലഭാമി വിപുലം സുഖം.
>
> ‘‘തിയഗ്ഗീ നിബ്ബുതാ മയ്ഹം, ഭവാ സബ്ബേ സമൂഹതാ;
> സബ്ബാസവാ പരിക്ഖീണാ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ.
>
> ‘‘ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം ദാനമദദിം തദാ;
> ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, മോരഹത്ഥസ്സിദം ഫലം.
>
> ‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ സഞ്ജാതസോമനസ്സോ ഉദാനവസേന -

“സ്വാഗതം വത മേ ആസി, ഗയായം ഗയഫഗ്ഗുയാ;
യം അദ്ദസാസിം സമ്ബുദ്ധം, ദേസേന്തം ധമ്മമുത്തമം.

“മഹപ്പഭം ഗണാചരിയം, അഗ്ഗപത്തം വിനായകം;
സദേവകസ്സ ലോകസ്സ, ജിനം അതുലദസ്സനം.

“മഹാനാഗം മഹാവീരം, മഹാജുതിമനാസവം;
സബ്ബാസവപരിക്ഖീണം, സത്ഥാരമകുതോഭയം.

“ചിരസങ്കിലിട്ഠം വത മം, ദിട്ഠിസന്ദാനബന്ധിതം;
വിമോചയി സോ ഭഗവാ, സബ്ബഗന്ഥേഹി സേനക”ന്തി. -

ചതസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **സ്വാഗതം വത മേ ആസീ**തി മയാ സുട്ഠു ആഗതം വത ആസി. മമ വാ സുന്ദരം വത ആഗമനം ആസി. **ഗയായ**ന്തി ഗയാതിത്ഥസമീപേ. **ഗയഫഗ്ഗുയാ**തി “ഗയാഫഗ്ഗൂ”തി ലദ്ധവോഹാരേ ഫഗ്ഗുനമാസസ്സ ഉത്തരഫഗ്ഗുനീനക്ഖത്തേ. **“യ”**ന്തിആദി സ്വാഗതഭാവസ്സ കാരണദസ്സനം. തത്ഥ **യ**ന്തി യസ്മാ. **അദ്ദസാസി**ന്തി അദ്ദക്ഖിം. **സമ്ബുദ്ധ**ന്തി സമ്മാ സാമം സബ്ബധമ്മാനം ബുദ്ധത്താ സമ്ബുദ്ധം. **ദേസേന്തം ധമ്മമുത്തമ**ന്തി ഉത്തമം അഗ്ഗം സബ്ബസേട്ഠം ഏകന്തനിയ്യാനികം ധമ്മം വേനേയ്യജ്ഝാസയാനുരൂപം ഭാസന്തം.

മഹപ്പഭന്തി മഹതിയാ സരീരപ്പഭായ ഞാണപ്പഭായ ച സമന്നാഗതം. **ഗണാചരിയ**ന്തി ഭിക്ഖുപരിസാദീനം ഗണാനം ഉത്തമേന ദമഥേന ആചാരസിക്ഖാപനേന ഗണാചരിയം. അഗ്ഗഭൂതാനം സീലാദീനം ഗുണാനം അധിഗമേന **അഗ്ഗപ്പത്തം**. ദേവമനുസ്സാദീനം പരമേന വിനയേന വിനയനതോ, സയം നായകരഹിതത്താ ച **വിനായകം**. കേനചി അനഭിഭൂതോ ഹുത്വാ സകലം ലോകം അഭിഭവിത്വാ ഠിതത്താ, പഞ്ചന്നമ്പി മാരാനം ജിതത്താ ച **സദേവകസ്സ ലോകസ്സ ജിനം** സദേവകേ ലോകേ അഗ്ഗജിനം, ബാത്തിംസവരമഹാപുരിസലക്ഖണഅസീതിഅനുബ്യഞ്ജനാദിപടിമണ്ഡിതരൂപകായതായ ദസബലചതുവേസാരജ്ജാദിഗുണപടിമണ്ഡിതധമ്മകായതായ ച സദേവകേന ലോകേന അപരിമേയ്യദസ്സനതായ അസദിസദസ്സനതായ ച **അതുലദസ്സനം**.

ഗതിബലപരക്കമാദിസമ്പത്തിയാ മഹാനാഗസദിസത്താ, നാഗേസുപി ഖീണാസവേസു മഹാനുഭാവതായ ച **മഹാനാഗം**. മാരസേനാവിമഥനതോ മഹാവിക്കന്തതായ ച **മഹാവീരം. മഹാജുതി**ന്തി മഹാപതാപം മഹാതേജന്തി അത്ഥോ. നത്ഥി ഏതസ്സ ചത്താരോപി ആസവാതി **അനാസവം**. സബ്ബേ ആസവാ സവാസനാ പരിക്ഖീണാ ഏതസ്സാതി **സബ്ബാസവപരിക്ഖീണം**. കാമം സാവകബുദ്ധാ പച്ചേകബുദ്ധാ ച ഖീണാസവാവ, സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാ ഏവ പന സവാസനേ ആസവേ ഖേപേന്തീതി ദസ്സനത്ഥം “അനാസവ”ന്തി വത്വാ പുന “സബ്ബാസവപരിക്ഖീണ”ന്തി വുത്തം. തേന വുത്തം - “സബ്ബേ ആസവാ സവാസനാ പരിക്ഖീണാ ഏതസ്സാതി സബ്ബാസവപരിക്ഖീണ”ന്തി. ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥേഹി യഥാരഹം വേനേയ്യാനം അനുസാസനതോ **സത്ഥാരം,** ചതുവേസാരജ്ജവിസാരദതായ കുതോചിപി ഭയാഭാവതോ **അകുതോഭയം,** ഏവരൂപം സമ്മാസമ്ബുദ്ധം യം യസ്മാ അദ്ദസാസിം, തസ്മാ സ്വാഗതം വത മേ ആസീതി യോജനാ.

ഇദാനി സത്ഥു ദസ്സനേന അത്തനാ ലദ്ധഗുണം ദസ്സേന്തോ ചതുത്ഥം ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - കഞ്ജിയപുണ്ണലാബു വിയ തക്കഭരിതചാടി വിയ വസാപീതപിലോതികാ വിയ ച സംകിലേസവത്ഥൂഹി അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ ചിരകാലം **സംകിലിട്ഠം**. ഗദ്ദുലബന്ധിതം വിയ ഥമ്ഭേ സാരമേയം സക്കായഥമ്ഭേ **ദിട്ഠിസന്ദാനേന,** ദിട്ഠിബന്ധനേന **ബന്ധിതം** ബദ്ധം, തതോ വിമോചേന്തോ ച അഭിജ്ഝാദീഹി

സബ്ബഗന്ഥേ ഹി മം സേനകം അരിയമഗ്ഗഹത്ഥേന, **വിമോചയി വത സോ ഭഗവാ** മയ്ഹം സത്ഥാതി ഭഗവതി അഭിപ്പസാദം പവേദേതി.

സേനകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. സമ്ഭൂതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

യോ ദന്ധകാലേതിആദികാ ആയസ്മതോ സമ്ഭൂതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ ബുദ്ധസുഞ്ഞേ ലോകേ ചന്ദഭാഗായ നദിയാ തീരേ കിന്നരയോനിയം നിബ്ബത്തോ. ഏകദിവസം അഞ്ഞതരം പച്ചേകബുദ്ധം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ വന്ദിത്വാ കതഞ്ജലീ അജ്ജുനപുപ്ഫേഹി പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ **സമ്ഭൂതോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ ഭഗവതോ പരിനിബ്ബാനസ്സ പച്ഛാ ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികസ്സ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ സമണധമ്മം കരോന്തോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൨.൨൭-൩൩) -

"ചന്ദഭാഗാനദീതീരേ, അഹോസിം കിന്നരോ തദാ;
അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, സയമ്ഭും അപരാജിതം.

"പസന്നചിത്തോ സുമനോ, വേദജാതോ കതഞ്ജലീ;
ഗഹേത്വാ അജ്ജുനം പുപ്ഫം, സയമ്ഭും അഭിപൂജയിം.

"തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ കിന്നരം ദേഹം, താവതിംസമഗച്ഛഹം.

"ഛത്തിസക്ഖത്തും ദേവിന്ദോ, ദേവരജ്ജമകാരയിം;
ദസക്ഖത്തും ചക്കവത്തീ, മഹാരജ്ജമകാരയിം.

"പദേസരജ്ജം വിപുലം, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയം;
സുഖേത്തേ വപ്പിതം ബീജം, സയമ്ഭുമ്ഹി അഹോ മമ.

"കുസലം വിജ്ജതേ മയ്ഹം, പബ്ബജിം അനഗാരിയം;
പൂജാരഹോ അഹം അജ്ജ, സക്യപുത്തസ്സ സാസനേ.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ വിമുത്തിസുഖേന വിഹരന്തോ വസ്സസതപരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതി വേസാലികേസു വജ്ജിപുത്തകേസു ദസ വത്ഥൂനി പഗ്ഗയ്ഹ ഠിതേസു കാകണ്ഡകപുത്തേന യസത്ഥേരേന ഉസ്സാഹിതേഹി സത്തസതേഹി ഖീണാസവേഹി തം ദിട്ഠിം ഭിന്ദിത്വാ സദ്ധമ്മം പഗ്ഗണ്ഹന്തേഹി ധമ്മവിനയസങ്ഗഹേ കതേ തേസം വജ്ജിപുത്തകാനം ഉദ്ധമ്മഉബ്ബിനയദീപനേ ധമ്മസംവേഗേന ഥേരോ -

൨൯൧. "യോ ദന്ധകാലേ തരതി, തരണീയേ ച ദന്ധയേ;
അയോനിസംവിധാനേന, ബാലോ ദുക്ഖം നിഗച്ഛതി.

൨൯൨. "തസ്സത്ഥാ പരിഹായന്തി, കാളപക്ഖേവ ചന്ദിമാ;
ആയസക്യഞ്ച പപ്പോതി, മിത്തേഹി ച വിരുജ്ഝതി.

൨൯൩. "യോ ദന്ധകാലേ ദന്ധേതി, തരണീയേ ച താരയേ;
യോനിസോ സംവിധാനേന, സുഖം പപ്പോതി പണ്ഡിതോ.

വഡ്ഢഭിസ്സതഥാ പരിപൂരേന്തി, സുക്കപക്ഖേവ ചന്ദിമാ;
യസോ കിത്തിഞ്ച പപ്പോതി, മിത്തേഹി ന വിരുജ്ഝതീ”തി. -

ഇമാ ഗാഥാ ഭണന്തോ അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

തത്ഥ **യോ ദന്ധകാലേ തരതീ**തി കിസ്മിഞ്ചി കത്തബ്ബവത്ഥുസ്മിം - “കപ്പതി നു ഖോ, ന നു ഖോ കപ്പതീ”തി വിനയകുക്കുച്ചേ ഉപ്പന്നേ യാവ വിയത്തം വിനയധരം പുച്ഛിത്വാ തം കുക്കുച്ചം ന വിനോദേതി, താവ ദന്ധകാലേ തസ്സ കിച്ചസ്സ ദന്ധായിതബ്ബസമയേ തരതി മദ്ദിത്വാ വീതിക്കമം കരോതി. **തരണീയേ ച ദന്ധയേ**തി ഗഹട്ഠസ്സ താവ സരണഗമനസീലസമാദാനാദികേ, പബ്ബജിതസ്സ വത്തപടിവത്തകരണാദികേ സമഥവിപസ്സനാനുയോഗേ ച തരിതബ്ബേ സമ്പത്തേ സീഘം തം കിച്ചം അനനുയുഞ്ജിത്വാ - “ആഗമനമാസേ പക്ഖേ വാ കരിസ്സാമീ”തി ദന്ധായേയ്യ, തം കിച്ചം അകരോന്തോവ കാലം വീതിനാമേയ്യ. **അയോനിസംവിധാനേനാ**തി ഏവം ദന്ധായിതബ്ബേ തരന്തോ തരിതബ്ബേ ച ദന്ധായന്തോ അനുപായസംവിധാനേന ഉപായസംവിധാനാഭാവേന **ബാലോ,** മന്ദബുദ്ധികോ പുഗ്ഗലോ, സമ്പതി ആയതിഞ്ച **ദുക്ഖം** അനത്ഥം പാപുണാതി.

തസ്സത്ഥാ പരിഹായന്തീതി തസ്സ തഥാരൂപസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ദിട്ഠധമ്മികാദിഭേദാ അത്ഥാ **കാളപക്ഖേ ചന്ദിമാ** വിയ, **പരിഹായന്തി** ദിവസേ ദിവസേ പരിക്ഖയം പരിയാദാനം ഗച്ഛന്തി. “അസുകോ പുഗ്ഗലോ അസ്സദ്ധോ അപ്പസന്നോ കുസീതോ ഹീനവീരിയോ”തിആദിനാ. **ആയസക്യം** വിഞ്ഞൂഹി ഗരഹിതബ്ബതം **പപ്പോതി** പാപുണാതി. **മിത്തേഹി ച വിരുജ്ഝതീ**തി “ഏവം പടിപജ്ജ, മാ ഏവം പടിപജ്ജാ”തി ഓവാദദായകേഹി കല്യാണമിത്തേഹി “അവചനീയാ മയ”ന്തി ഓവാദസ്സ അനാദാനേനേവ വിരുദ്ധോ നാമ ഹോതി.

സേസഗാഥാദ്വയസ്സ വുത്തവിപരിയായേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. കേചി പനേത്ഥ - “തരതി ദന്ധയേ”തിപദാനം അത്ഥഭാവേന ഭാവനാചിത്തസ്സ പഗ്ഗഹനിഗ്ഗഹേ ഉദ്ധരന്തി. തം പച്ഛിമഗാഥാസു യുജ്ജതി. പുരിമാ ഹി ദ്വേ ഗാഥാ പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ ചരിതബ്ബം സമണധമ്മം അകത്വാ കുക്കുച്ചപകതതായ ദസ വത്ഥൂനി ദീപേത്വാ സങ്ഘേന നിക്കഡ്ഢിതേ വജ്ജിപുത്തകേ സന്ധായ ഥേരേന വുത്താ. പച്ഛിമാ പന അത്തസദിസേ സമ്മാ പടിപന്നേ സകത്ഥം നിപ്ഫാദേത്വാ ഠിതേതി.

സമ്ഭൂതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. രാഹുലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ഉഭയേനാതിആദികാ ആയസ്മതോ രാഹുലത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും സിക്ഖാകാമാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ സയമ്പി തം ഠാനന്തരം പത്ഥേത്വാ സേനാസനവിസോധനവിജ്ജോതനാദികം ഉളാരം പുഞ്ഞം കത്വാ പണിധാനമകാസി. സോ തതോ ചവിത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തം പടിച്ച യസോധരായ ദേവിയാ കുച്ഛിമ്ഹി നിബ്ബത്തിത്വാ **രാഹുലോ**തി ലദ്ധനാമോ മഹതാ ഖത്തിയപരിവാരേന വഡ്ഢി, തസ്സ പബ്ബജ്ജാവിധാനം ഖന്ധകേ (മഹാവ॰ ൧൦൫) ആഗതമേവ. സോ പബ്ബജിത്വാ സത്ഥു സന്തികേ അനേകേഹി സുത്തപദേഹി സുലദ്ധോവാദോ പരിപക്കഞാണോ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൨.൮൩-൮൬) -

“പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ, ലോകജേട്ഠസ്സ താദിനോ;

സത്തഭൂമമ്ഹി പാസാദേ, ആദാസം സന്ഥരിം അഹം.

“ഖീണാസവസഹസ്സേഹി, പരികിണ്ണോ മഹാമുനി;
ഉപാഗമി ഗന്ധകുടിം, ദ്വിപദിന്ദോ നരാസഭോ.

“വിരോചേന്തോ ഗന്ധകുടിം, ദേവദേവോ നരാസഭോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ ഠിതോ സത്ഥാ, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

“യേനായം ജോതിതാ സേയ്യാ, ആദാസോവ സുസന്ഥതോ;
തമഹം കിത്തയിസ്സാമി, സുണാഥ മമ ഭാസതോ.

“സോണ്ണമയാ രൂപിമയാ, അഥോ വേളുരിയാമയാ;
നിബ്ബത്തിസ്സന്തി പാസാദാ, യേ കേചി മനസോ പിയാ.

“ചതുസട്ഠിക്ഖത്തും ദേവിന്ദോ, ദേവരജ്ജം കരിസ്സതി;
സഹസ്സക്ഖത്തും ചക്കവത്തീ, ഭവിസ്സതി അനന്തരാ.

“ഏകവീസതികപ്പമ്ഹി, വിമലോ നാമ ഖത്തിയോ;
ചാതുരന്തോ വിജിതാവീ, ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി.

“നഗരം രേണുവതീ നാമ, ഇട്ഠകാഹി സുമാപിതം;
ആയാമതോ തീണി സതം, ചതുരസ്സസമായുതം.

“സുദസ്സനോ നാമ പാസാദോ, വിസ്സകമ്മേന മാപിതോ;
കൂടാഗാരവരൂപേതോ, സത്തരതനഭൂസിതോ.

“ദസസദ്ദാവിവിത്തം തം, വിജ്ജാധരസമാകുലം;
സുദസ്സനംവ നഗരം, ദേവതാനം ഭവിസ്സതി.

“പഭാ നിഗ്ഗച്ഛതേ തസ്സ, ഉഗ്ഗച്ഛന്തേവ സൂരിയേ;
വിരോചേസ്സതി തം നിച്ചം, സമന്താ അട്ഠയോജനം.

“കപ്പസതസഹസ്സമ്ഹി, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

“തുസിതാ സോ ചവിത്വാന, സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
ഗോതമസ്സ ഭഗവതോ, അത്രജോ സോ ഭവിസ്സതി.

“സചേവസേയ്യ അഗാരം, ചക്കവത്തീ ഭവേയ്യ സോ;
അട്ഠാനമേതം യം താദീ, അഗാരേ രതിമജ്ഝഗാ.

“നിക്ഖമിത്വാ അഗാരമ്ഹാ, പബ്ബജിസ്സതി സുബ്ബതോ;
രാഹുലോ നാമ നാമേന, അരഹാ സോ ഭവിസ്സതി.

“കികീവ അണ്ഡം രക്ഖേയ്യ, ചാമരീ വിയ വാലധിം;
നിപകോ സീലസമ്പന്നോ, മമം രക്ഖി മഹാമുനി.

“തസ്സാഹം ധമ്മമഞ്ഞായ, വിഹാസിം സാസനേ രതോ;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, വിഹരാമി അനാസവോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

“ഉഭയേനേവ സമ്പന്നോ, രാഹുലഭദ്ദോതി മം വിദൂ;
യഞ്ചമ്ഹി പുത്തോ ബുദ്ധസ്സ, യഞ്ച ധമ്മേസു ചക്ഖുമാ.

“യഞ്ച മേ ആസവാ ഖീണാ, യഞ്ച നത്ഥി പുനബ്ഭവോ;
അരഹാ ദക്ഖിണേയ്യോമ്ഹി, തേവിജ്ജോ അമതദ്ദസോ.

“കാമന്ധാ ജാലപച്ഛന്നാ, തണ്ഹാഛദനഛാദിതാ;
പമത്തബന്ധുനാ ബദ്ധാ, മച്ഛാവ കുമിനാമുഖേ.

“തം കാമം അഹമുജ്ഝിത്വാ, ഛേത്വാ മാരസ്സ ബന്ധനം;
സമൂലം തണ്ഹമബ്ബുയ്ഹ, സീതിഭൂതോസ്മി നിബ്ബുതോ”തി. -

ചതസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **ഉഭയേനേവ സമ്പന്നോ**തി ജാതിസമ്പദാ, പടിപത്തിസമ്പദാതി ഉഭയസമ്പത്തിയാപി സമ്പന്നോ സമന്നാഗതോ. **രാഹുലഭദ്ദോതി മം വിദൂ**തി “രാഹുലഭദ്ദോ”തി മം സബ്രഹ്മചാരിനോ സഞ്ജാനന്തി. തസ്സ ഹി ജാതസാസനം സുത്വാ ബോധിസത്തേന “രാഹു ജാതോ, ബന്ധനം ജാത”ന്തി വുത്തവചനം ഉപാദായ സുദ്ധോദനമഹാരാജാ “രാഹുലോ”തി നാമം ഗണ്ഹി. തത്ഥ ആദിതോ പിതരാ വുത്തപരിയായമേവ ഗഹേത്വാ ആഹ - “രാഹുലഭദ്ദോതി മം വിദൂ”തി. **ഭദ്ദോ**തി ച പസംസാവചനമേതം.

ഇദാനി തം ഉഭയസമ്പത്തിം ദസ്സേതും **“യഞ്ചമ്ഹീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **യ**ന്തി യസ്മാ. ച-സദ്ദോ സമുച്ചയത്ഥോ. **അമ്ഹി പുത്തോ ബുദ്ധസ്സാ**തി സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ഓരസപുത്തോ അമ്ഹി. **ധമ്മേസൂ**തി ലോകിയേസു ലോകുത്തരേസു ച ധമ്മേസു, ചതുസച്ചധമ്മേസൂതി അത്ഥോ. **ചക്ഖുമാ**തി മഗ്ഗപഞ്ഞാചക്ഖുനാ ചക്ഖുമാ ച അമ്ഹീതി യോജേതബ്ബം.

പുന അപരാപരേഹിപി പരിയായേഹി അത്തനി ഉഭയസമ്പത്തിം ദസ്സേതും - **“യഞ്ച മേ ആസവാ ഖീണാ”**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ദക്ഖിണേയ്യോ**തി ദക്ഖിണാരഹോ. **അമതദ്ദസോ**തി നിബ്ബാനസ്സ ദസ്സാവീ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഇദാനി യായ വിജ്ജാസമ്പത്തിയാ ച വിമുത്തിസമ്പത്തിയാ ച അഭാവേന സത്തകായോ കുമിനേ ബന്ധമച്ഛാ വിയ സംസാരേ പരിവത്തതി, തം ഉഭയസമ്പത്തിം അത്തനി ദസ്സേതും **“കാമന്ധാ”**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ കാമേഹി കാമേസു വാ അന്ധാതി **കാമന്ധാ**. “ഛന്ദോ രാഗോ”തിആദിവിഭാഗേഹി (ചൂളനി॰ അജിതമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൮) കിലേസകാമേഹി രൂപാദീസു വത്ഥുകാമേസു അനാദീനവദസ്സിതായ അന്ധീകതാ. **ജാലപച്ഛന്നാ**തി സകലം ഭവത്തയം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഠിതേന വിസത്തികാജാലേന പകാരതോ ഛന്നാ പലിഗുണ്ഠിതാ. **തണ്ഹാഛദനഛാദിതാ**തി തതോ ഏവ തണ്ഹാസങ്ഖാതേന ഛദനേന ഛാദിതാ നിവുതാ സബ്ബസോ പടികുജ്ജിതാ. **പമത്തബന്ധുനാ ബദ്ധാ, മച്ഛാവ കുമിനാമുഖേ**തി കുമിനാമുഖേ മച്ഛബന്ധാനം മച്ഛപസിബ്ബകമുഖേ ബദ്ധാ മച്ഛാ വിയ പമത്തബന്ധുനാ മാരേന യേന കാമബന്ധനേന ബദ്ധാ ഇമേ സത്താ തതോ ന നിഗച്ഛന്തി അന്തോബന്ധനഗതാവ ഹോന്തി.

തം തഥാരൂപം **കാമം** ബന്ധനഭൂതം **ഉജ്ഝിത്വാ** പുബ്ബഭാഗപടിപത്തിയാ പഹായ കിലേസ**മാരസ്സ ബന്ധനം ഛേത്വാ,** പുന അരിയമഗ്ഗസത്ഥേന അനവസേസതോ സമുച്ഛിന്ദിത്വാ തതോ ഏവ അവിജ്ജാസങ്ഖാതേന മൂലേന **സമൂലം,**

കാമതണ്ഹാദികം **തണ്ഹം അബ്ബുയ്ഹ** ഉദ്ധരിത്വാ സബ്ബകിലേസദരഥപരിളാഹാഭാവതോ, **സീതിഭൂതോ** സഉപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ നിബ്ബുതോ, അഹം **അസ്മി** ഹോമീതി അത്ഥോ.

രാഹുലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ചന്ദനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ജാതരൂപേനാതിആദികാ ആയസ്മതോ ചന്ദനത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ ബുദ്ധസുഞ്ഞേ ലോകേ രുക്ഖദേവതാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ സുദസ്സനം നാമ പച്ചേകബുദ്ധം പബ്ബതന്തരേ വസന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ കുടജപുപ്ഫേഹി പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം വിഭവസമ്പന്നേ കുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **ചന്ദനോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ ഘരാവാസം വസന്തോ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ സോതാപന്നോ അഹോസി. സോ ഏകം പുത്തം ലഭിത്വാ ഘരാവാസം പഹായ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞേ വിഹരന്തോ സത്ഥാരം വന്ദിതും സാവത്ഥിം ആഗതോ സുസാനേ വസതി. തസ്സ ആഗതഭാവം സുത്വാ പുരാണദുതിയികാ അലങ്കതപടിയത്താ ദാരകം ആദായ മഹതാ പരിവാരേന ഥേരസ്സ സന്തികം ഗച്ഛതി - ''ഇത്ഥികുത്താദീഹി നം പലോഭേത്വാ ഉപ്പബ്ബാജേസ്സാമീ''തി. ഥേരോ തം ആഗച്ഛന്തിം ദൂരതോവ ദിസ്വാ ''ഇദാനിസ്സാ അവിസയോ ഭവിസ്സാമീ''തി യഥാരദ്ധം വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൫.൩൭-൪൩) -

''ഹിമവന്തസ്സാവിദൂരേ , വസലോ നാമ പബ്ബതോ;
ബുദ്ധോ സുദസ്സനോ നാമ, വസതേ പബ്ബതന്തരേ.

''പുപ്ഫം ഹേമവന്തം മയ്ഹ, വേഹാസം അഗമാസഹം;
തത്ഥദ്ദസാസിം സമ്ബുദ്ധം, ഓഘതിണ്ണമനാസവം.

''പുപ്ഫം കുടജമാദായ, സിരേ കത്വാന അഞ്ജലിം;
ബുദ്ധസ്സ അഭിരോപേസിം, സയമ്ഭുസ്സ മഹേസിനോ.

''ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ ആകാസേ ഠത്വാ തസ്സാ ധമ്മം ദേസേത്വാ സരണേസു ച സീലേസു ച പതിട്ഠാപേത്വാ സയം അത്തനാ പുബ്ബേ വസിതട്ഠാനമേവ ഗതോ. സഹായഭിക്ഖൂഹി - ''വിപ്പസന്നാനി ഖോ തേ, ആവുസോ, ഇന്ദ്രിയാനി, കച്ചി തയാ സച്ചാനി പടിവിദ്ധാനീ''തി പുട്ഠോ -

൨൯൯. ''ജാതരൂപേന സഞ്ഛന്നാ, ദാസീഗണപുരക്ഖതാ;
അങ്കേന പുത്തമാദായ, ഭരിയാ മം ഉപാഗമി.

൩൦൦. ''തഞ്ച ദിസ്വാന ആയന്തിം, സകപുത്തസ്സ മാതരം;
അലങ്കതം സുവസനം, മച്ചുപാസംവ ഓഡ്ഡിതം.

൩൦൧. ''തതോ മേ മനസീകാരോ, യോനിസോ ഉദപജ്ജഥ;
ആദീനവോ പാതുരഹു, നിബ്ബിദാ സമതിട്ഠഥ.

൩൪൪. “തതോ ചിത്തം വിമുച്ചി മേ, പസ്സ ധമ്മസുധമ്മതം;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി. -

ഇമാഹി ഗാഥാഹി അത്തനോ പടിപത്തിം കഥേന്തോ അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

തത്ഥ **ജാതരൂപേന സഞ്ഛന്നാ**തി ജാതരൂപമയേന സീസൂപഗാദിഅലങ്കാരേന അലങ്കരണവസേന പടിച്ഛാദിതസരീരാ, സബ്ബാഭരണഭൂസിതാതി അത്ഥോ. **ദാസീഗണപുരക്ഖതാ**തി യഥാരഹം അലങ്കതപടിയത്തേന അത്തനോ ദാസിഗണേന പുരതോ കതാ പരിവാരിതാതി അത്ഥോ. **അങ്കേന പുത്തമാദായാ**തി “അപി നാമ പുത്തമ്പി ദിസ്വാ ഗേഹസ്സിതസാതോ ഭവേയ്യാ”തി പുത്തം അത്തനോ അങ്കേന ഗഹേത്വാ.

ആയന്തിന്തി ആഗച്ഛന്തിം. **സകപുത്തസ്സ മാതര**ന്തി മമ ഓരസപുത്തസ്സ ജനനിം, മയ്ഹം പുരാണദുതിയികന്തി അത്ഥോ. സബ്ബമിദം ഥേരോ അത്തനോ കാമരാഗസമുച്ഛേദം ബഹുമഞ്ഞന്തോ വദതി. **യോനിസോ ഉദപജ്ജഥാ**തി “ഏവരൂപാപി നാമ സമ്പത്തി ജരാബ്യാധിമരണേഹി അഭിഭുയ്യതി, അഹോ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ അധുവാ അനസ്സാസികാ”തി ഏവം യോനിസോമനസികാരോ ഉപ്പജ്ജി. സേസം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ.

ചന്ദനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ധമ്മികത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ധമ്മോ ഹവേതിആദികാ ആയസ്മതോ ധമ്മികത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ മിഗലുദ്ദകോ ഹുത്വാ ഏകദിവസം അരഞ്ഞായതനേ ദേവപരിസായ സത്ഥു ധമ്മം ദേസേന്തസ്സ “ധമ്മോ ഏസോ വുച്ചതീ”തി ദേസനായ നിമിത്തം ഗണ്ഹി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കോസലരട്ഠേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **ധമ്മികോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ ജേതവനപടിഗ്ഗഹണേ ലദ്ധപ്പസാദോ പബ്ബജിത്വാ അഞ്ഞതരസ്മിം ഗാമകാവാസേ ആവാസികോ ഹുത്വാ വിഹരന്തോ ആഗന്തുകാനം ഭിക്ഖൂനം വത്താവത്തേസു ഉജ്ഝാനബഹുലോ അക്ഖമോ അഹോസി. തേന ഭിക്ഖൂ തം വിഹാരം ഛഡ്ഡേത്വാ പക്കമിംസു. സോ ഏകകോവ അഹോസി. വിഹാരസാമികോ ഉപാസകോ തം കാരണം സുത്വാ ഭഗവതോ തം പവത്തിം ആരോചേസി. സത്ഥാ തം ഭിക്ഖും പക്കോസേത്വാ തമത്ഥം പുച്ഛിത്വാ തേന “ഏവം, ഭന്തേ”തി വുത്തേ - “നായം ഇദാനേവ അക്ഖമോ, പുബ്ബേപി അക്ഖമോ അഹോസീ”തി വത്വാ ഭിക്ഖൂഹി യാചിതോ രുക്ഖധമ്മം (ജാ॰ ൧.൧.൭൪) കഥേത്വാ ഉപരി തസ്സ ഓവാദം ദേന്തോ -

൩൦൩. “ധമ്മോ ഹവേ രക്ഖതി ധമ്മചാരിം, ധമ്മോ സുചിണ്ണോ സുഖമാവഹാതി;
ഏസാനിസംസോ ധമ്മേ സുചിണ്ണേ, ന ദുഗ്ഗതിം ഗച്ഛതി ധമ്മചാരീ.

൩൦൪. “ന ഹി ധമ്മോ അധമ്മോ ച, ഉഭോ സമവിപാകിനോ;
അധമ്മോ നിരയം നേതി, ധമ്മോ പാപേതി സുഗ്ഗതിം.

൩൦൫. “തസ്മാ ഹി ധമ്മേസു കരേയ്യ ഛന്ദം, ഇതി മോദമാനോ സുഗതേന താദിനാ;
ധമ്മേ ഠിതാ സുഗതവരസ്സ സാവകാ, നീയന്തി ധീരാ സരണവരഗ്ഗഗാമിനോ.

൩൦൬. “വിപ്ഫോടിതോ ഗണ്ഡമൂലോ, തണ്ഹാജാലോ സമൂഹതോ;
സോ ഖീണസംസാരോ ന ചത്ഥി കിഞ്ചനം,
ചന്ദോ യഥാ ദോസിനാ പുണ്ണമാസിയ”ന്തി. - ചതസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **ധമ്മോ**തി ലോകിയലോകുത്തരോ സുചരിതധമ്മോ. **രക്ഖതീ**തി അപായദുക്ഖതോ രക്ഖതി, സംസാരദുക്ഖതോ ച വിവട്ടൂപനിസ്സയഭൂതോ രക്ഖതിയേവ. **ധമ്മചാരി**ന്തി തം ധമ്മം ചരന്തം പടിപജ്ജന്തം. **സുചിണ്ണോ**തി സുട്ഠു ചിണ്ണോ കമ്മഫലാനി സദ്ദഹിത്വാ സക്കച്ചം ചിത്തീകത്വാ ഉപചിതോ. **സുഖ**ന്തി ലോകിയലോകുത്തരസുഖം. തത്ഥ ലോകിയം താവ കാമാവചരാദിഭേദോ ധമ്മോ യഥാസകം സുഖം ദിട്ഠേ വാ ധമ്മേ ഉപപജ്ജേ വാ അപരേ വാ പരിയായേ **ആവഹതി** നിപ്ഫാദേതി, ഇതരം പന വിവട്ടൂപനിസ്സയേ ഠത്വാ ചിണ്ണോ പരമ്പരായ ആവഹതീതി വത്തും വട്ടതി അനുപനിസ്സയസ്സ തദഭാവതോ. **ഏസാനിസംസോ ധമ്മേ സുചിണ്ണേ, ന ദുഗ്ഗതിം ഗച്ഛതി ധമ്മചാരീ**തി ധമ്മചാരീ പുഗ്ഗലോ ധമ്മേ സുചിണ്ണേ തംനിമിത്തം ദുഗ്ഗതിം ന ഗച്ഛതീതി ഏസോ ധമ്മേ സുചിണ്ണേ ആനിസംസോ ഉദ്രയോതി അത്ഥോ.

യസ്മാ ധമ്മേനേവ സുഗതിഗമനം, അധമ്മേനേവ ച ദുഗ്ഗതിഗമനം, തസ്മാ ''ധമ്മോ അധമ്മോ''തി ഇമേ അഞ്ഞമഞ്ഞം അസംകിണ്ണഫലാതി ദസ്സേതും **''ന ഹി ധമ്മോ''**തിആദിനാ ദുതിയം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **അധമ്മോ**തി ധമ്മപടിപക്ഖോ ദുച്ചരിതം. **സമവിപാകിനോ**തി സദിസവിപാകാ സമാനഫലാ.

തസ്മാതി യസ്മാ ധമ്മാധമ്മാനം അയം യഥാവുത്തോ വിപാകഭേദോ, തസ്മാ. **ഛന്ദ**ന്തി കത്തുകമ്യതാഛന്ദം. **ഇതി മോദമാനോ സുഗതേന താദിനാ**തി ഇതി ഏവം വുത്തപ്പകാരേന ഓവാദദാനേന സുഗതേന സമ്മഗ്ഗതേന സമ്മാപടിപന്നേന ഇട്ഠാദീസു താദിഭാവപ്പത്തിയാ താദിനാമവതാ ഹേതുഭൂതേന മോദമാനോ തുട്ഠിം ആപജ്ജമാനോ ധമ്മേസു ഛന്ദം കരേയ്യാതി യോജനാ. ഏത്താവതാ വട്ടം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി വിവട്ടം ദസ്സേന്തോ **''ധമ്മേ ഠിതാ''**തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ - യസ്മാ സുഗതസ്സ വരസ്സ സുഗതേസു ച വരസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ **സാവകാ** തസ്സ **ധമ്മേ ഠിതാ ധീരാ** അതിവിയ അഗ്ഗഭൂതസരണഗാമിനോ തേനേവ സരണഗമനസങ്ഖാതേ ധമ്മേ ഠിതഭാവേന സകലവട്ടദുക്ഖതോപി **നീയന്തി** നിസ്സരന്തി, തസ്മാ ഹി ധമ്മേസു കരേയ്യ ഛന്ദന്തി.

ഏവം സത്ഥാരാ തീഹി ഗാഥാഹി ധമ്മേ ദേസിതേ ദേസനാനുസാരേന യഥാനിസിന്നോവ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൨.൪൭-൫൦) -

> ''മിഗലുദ്ദോ പുരേ ആസിം, അരഞ്ഞേ വിപിനേ അഹം;
> അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, ദേവസങ്ഘപുരക്ഖതം.
>
> ''ചതുസച്ചം പകാസേന്തം, ദേസേന്തം അമതം പദം;
> അസ്സോസിം മധുരം ധമ്മം, സിഖിനോ ലോകബന്ധുനോ.
>
> ''ഘോസേ ചിത്തം പസാദേസിം, അസമപ്പടിപുഗ്ഗലേ;
> തത്ഥ ചിത്തം പസാദേത്വാ, ഉത്തരിം ദുത്തരം ഭവം.
>
> ''ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം സഞ്ഞമലഭിം തദാ;
> ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഘോസസഞ്ഞായിദം ഫലം.
>
> ''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

തഥാ അരഹത്തേ പതിട്ഠിതോ. അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനാ അധിഗതം വിസേസം സത്ഥു നിവേദേന്തോ ചരിമഗാഥായ അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

തത്ഥ **വിപ്ഫോടിതോ**തി വിധുതോ, മഗ്ഗഞാണേന പടിനിസ്സട്ഠോതി അത്ഥോ. **ഗണ്ഡമൂലോ**തി അവിജ്ജാ. സാ ഹി ഗണ്ഡതി സവതി. ''ഗണ്ഡോതി ഖോ, ഭിക്ഖു, പഞ്ചന്നേതം ഉപാദാനക്ഖന്ധാനം അധിവചന''ന്തി (സം॰ നി॰ ൪.൧൦൩; അ॰ നി॰ ൬.൫൮;

വ്യ.൩൨; ൻ.൧൫; ചൂളനി॰ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസ ൧൩൭) ഏവം സത്ഥാരാ വുത്തസ്സ ദുക്ഖമൂലയോഗതോ, കിലേസാസുചിപഗ്ഘരണതോ, ഉപ്പാദജരാഭങ്ഗേഹി ഉദ്ധുമാതപക്കപഭിജ്ജനതോ ച, ഗണ്ഡാഭിധാനസ്സ ഉപാദാനക്ഖന്ധപഞ്ചകസ്സ മൂലം കാരണം **തണ്ഹാജാലോ സമൂഹതോ**തി തണ്ഹാസങ്ഖാതോ ജാലോ മഗ്ഗേന സമുഗ്ഘാടിതോ. **സോ ഖീണസംസാരോ ന ചത്ഥി കിഞ്ചന**ന്തി സോ അഹം ഏവം പഹീനതണ്ഹാവിജ്ജതായ പരിക്ഖീണസംസാരോ പഹീനഭവമൂലത്താ ഏവ ന ചത്ഥി, ന ച ഉപലബ്ഭതി രാഗാദികിഞ്ചനം. **ചന്ദോ യഥാ ദോസിനാ പുണ്ണമാസിയ**ന്തി യഥാ നാമ ചന്ദോ അബ്ഭമഹികാദിദോസരഹിതോ പുണ്ണമാസിയം പരിപുണ്ണകാലേ ഏവം അഹമ്പി അരഹത്താധിഗമേന അപേതരാഗാദികിഞ്ചനോ പരിപുണ്ണധമ്മകോട്ഠാസോ അഹോസിന്തി.

ധമ്മികത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. സപ്പകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

യദാ ബലാകാതിആദികാ ആയസ്മതോ സപ്പകത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ മഹാനുഭാവോ നാഗരാജാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ സമ്ഭവസ്സ നാമ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ അബ്ഭോകാസേ സമാപത്തിയാ നിസിന്നസ്സ മഹന്തം പദുമം ഗഹേത്വാ ഉപരിമുദ്ധനി ധാരേന്തോ പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **സപ്പകോ**തി ലദ്ധനാമോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഭഗവതോ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അജകരണിയാ നാമ നദിയാ തീരേ ലേണഗിരിവിഹാരേ വസന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൨.൭൮-൮൩) -

> ''ഹിമവന്തസ്സാവിദൂരേ, രോമസോ നാമ പബ്ബതോ;
> ബുദ്ധോപി സമ്ഭവോ നാമ, അബ്ഭോകാസേ വസീ തദാ.
>
> ''ഭവനാ നിക്ഖമിത്വാന, പദുമം ധാരയിം അഹം;
> ഏകാഹം ധാരയിത്വാന, ഭവനം പുനരാഗമിം.
>
> ''ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം ബുദ്ധമഭിപൂജയിം;
> ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.
>
> ''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

സോ അരഹത്തം പത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിതും സാവത്ഥിം ആഗതോ ഞാതീഹി ഉപട്ഠിയമാനോ തത്ഥ കതിപാഹം വസിത്വാ ധമ്മം ദേസേത്വാ ഞാതകേ സരണേസു ച സീലേസു ച പതിട്ഠാപേത്വാ യഥാവുത്തട്ഠാനമേവ ഗന്തുകാമോ അഹോസി. തം ഞാതകാ ''ഇധേവ, ഭന്തേ, വസഥ, മയം പടിജഗ്ഗിസ്സാമാ''തി യാചിംസു. സോ ഗമനാകാരം ദസ്സേത്വാ ഠിതോ അത്തനാ വസിതട്ഠാനകിത്തനാപദേസേന വിവേകാഭിരതിം പകാസേന്തോ -

> ൩൦൭. ''യദാ ബലാകാ സുചിപണ്ഡരച്ഛദാ, കാളസ്സ മേഘസ്സ ഭയേന തജ്ജിതാ;
> പലേഹിതി ആലയമാലയേസിനീ, തദാ നദീ അജകരണീ രമേതി മം.
>
> ൩൦൮. ''യദാ ബലാകാ സുവിസുദ്ധപണ്ഡരാ, കാളസ്സ മേഘസ്സ ഭയേന തജ്ജിതാ;
> പരിയേസതി ലേണമലേണദസ്സിനീ, തദാ നദീ അജകരണീ രമേതി മം.
>
> ൩൦൯. ''കം നു തത്ഥ ന രമേന്തി, ജമ്ബുയോ ഉഭതോ തഹിം;
> സോഭേന്തി ആപഗാകൂലം, മമ ലേണസ്സ പച്ഛതോ.

൩൩൯താമതമദസങ്ഘസുപ്പഹീനാ , ഭേകാ മന്ദവതീ പനാദയന്തി;
നാജ്ജ ഗിരിനദീഹി വിപ്പവാസസമയോ,
ഖേമാ അജകരണീ സിവാ സുരമ്മാ''തി. - ചതസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **യദാ**തി യസ്മിം കാലേ. **ബലാകാ**തി ബലാകാസകുണികാ. **സുചിപണ്ഡരച്ഛദാ**തി സുചിസുദ്ധധവലപക്ഖാ. **കാളസ്സ മേഘസ്സ ഭയേന തജ്ജിതാ**തി ജലഭാരഭരിതതായ കാളസ്സ അഞ്ജനഗിരിസന്നികാസസ്സ പാവുസ്സകമേഘസ്സ ഗജ്ജതോ വുട്ഠിഭയേന നിബ്ബിജ്ജിതാ ഭിംസാപിതാ. **പലേഹിതീ**തി ഗോചരഭൂമിതോ ഉപ്പതിത്വാ ഗമിസ്സതി. **ആലയ**ന്തി നിലയം അത്തനോ കുലാവകം. **ആലയേസിനീ**തി തത്ഥ ആലയനം നിലീയനമേവ ഇച്ഛന്തീ. **തദാ നദീ അജകരണീ രമേതി മ**ന്തി തസ്മിം പാവുസ്സകകാലേ അജകരണീനാമികാ നദീ നവോദകസ്സ പൂരാ ഹാരഹാരിനീ കൂലങ്കസാ മം രമേതി മമ ചിത്തം ആരാധേതീതി ഉതുപദേസവിസേസകിത്തനാപദേസേന വിവേകാഭിരതിം പകാസേസി.

സുവിസുദ്ധപണ്ഡരാതി സുട്ഠു വിസുദ്ധപണ്ഡരവണ്ണാ, അസമ്മിസ്സവണ്ണാ സബ്ബസേതാതി അത്ഥോ. **പരിയേസതീ**തി മഗ്ഗതി. **ലേണ**ന്തി വസനട്ഠാനം. **അലേണദസ്സിനീ**തി വസനട്ഠാനം അപസ്സന്തീ. പുബ്ബേ നിബദ്ധവസനട്ഠാനസ്സ അഭാവേന അലേണദസ്സിനീ, ഇദാനി പാവുസ്സകകാലേ മേഘഗജ്ജിതേന ആഹിതഗബ്ഭാ **പരിയേസതി ലേണ**ന്തി നിബദ്ധവസനട്ഠാനം കുലാവകം കരോതീതി അത്ഥോ.

കം നു തത്ഥ...പേ॰... പച്ഛതോതി **മമ** വസനകമഹാലേണസ്സ **പച്ഛതോ** പച്ഛാഭാഗേ **ആപഗാകൂലം** അജകരണീനദിയാ ഉഭതോതീരം **തഹിം തഹിം** ഇതോ ചിതോ ച സോഭേന്തിയോ നിച്ചകാലം ഫലഭാരനമിതസാഖാ സിനിദ്ധപണ്ണച്ഛായാ **ജമ്ബുയോ തത്ഥ** തസ്മിം ഠാനേ **കം** നാമ സത്തം **ന രമേന്തി നു,** സബ്ബം രമേന്തിയേവ.

താമതമദസങ്ഘസുപ്പഹീനാതി അമതം വുച്ചതി അഗദം, തേന മജ്ജന്തീതി അമതമദാ, സപ്പാ, തേസം സങ്ഘോ അമതമദസങ്ഘോ, തതോ സുട്ഠു പഹീനാ അപഗതാ. **ഭേകാ** മണ്ഡൂകിയോ, **മന്ദവതീ** സരവതിയോ, **പനാദയന്തി** തം ഠാനം മധുരേന വസ്സിതേന നിന്നാദയന്തി. **നാജ്ജ ഗിരിനദീഹി വിപ്പവാസസമയോ**തി അജ്ജ ഏതരഹി അഞ്ഞാഹിപി പബ്ബതേയ്യാഹി നദീഹി വിപ്പവാസസമയോ ന ഹോതി, വിസേസതോ പന വാളമച്ഛസുസുമാരാദിവിരഹിതതോ **ഖേമാ അജകരണീ** നദീ. സുന്ദരതലതിത്ഥപുലിനസമ്പത്തിയാ **സിവാ**. സുട്ഠു രമ്മാ രമണീയാ, തസ്മാ തത്ഥേവ മേ മനോ രമതീതി അധിപ്പായോ.

ഏവം പന വത്വാ ഞാതകേ വിസ്സജ്ജേത്വാ അത്തനോ വസനട്ഠാനമേവ ഗതോ. സുഞ്ഞാഗാരാഭിരതിദീപനേന ഇദമേവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസീതി.

സപ്പകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. മുദിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

പബ്ബജിന്തിആദികാ ആയസ്മതോ മുദിതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ഏകം മഞ്ചമദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കോസലരട്ഠേ ഗഹപതികുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **മുദിതോ**തി ലദ്ധനാമോ വിഞ്ഞുതം പാപുണി. തേന ച സമയേന തം കുലം രഞ്ഞാ കേനചിദേവ കരണീയേന പലിബുദ്ധം അഹോസി. മുദിതോ രാജഭയാഭീതോ പലായിത്വാ അരഞ്ഞം പവിട്ഠോ അഞ്ഞതരസ്സ ഖീണാസവത്ഥേരസ്സ വസനട്ഠാനം ഉപഗച്ഛി. ഥേരോ തസ്സ ഭീതഭാവം ഞത്വാ ''മാ

ഭായീ''തി സമസ്സാസേസി. സോ ''കിത്തകേന നു ഖോ, ഭന്തേ, കാലേന ഇദം മേ ഭയം വൂപസമേസ്സതീ''തി പുച്ഛിത്വാ ''സത്തട്ഠമാസേ അതിക്കമിത്വാ''തി വുത്തേ - ''എത്തകം കാലം അധിവാസേതും ന സക്കോമി, പബ്ബജിസ്സാമഹം, ഭന്തേ, പബ്ബാജേഥ മ''ന്തി ജീവിതരക്ഖണത്ഥം പബ്ബജ്ജം യാചി. ഥേരോ തം പബ്ബാജേസി. സോ പബ്ബജിത്വാ സാസനേ പടിലദ്ധസദ്ധോ ഭയേ വൂപസന്തേപി സമണധമ്മംയേവ രോചേന്തോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ - ''അരഹത്തം അപ്പത്വാ ഇമസ്മാ വസനഗബ്ഭാ ബഹി ന നിക്ഖമിസ്സാമീ''തിആദിനാ പടിഞ്ഞം കത്വാ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൩൬.൩൦-൩൩) -

> ''വിപസ്സിനോ ഭഗവതോ, ലോകജേട്ഠസ്സ താദിനോ;
> ഏകം മഞ്ചം മയാ ദിന്നം, പസന്നേന സപാണിനാ.
>
> ''ഹത്ഥിയാനം അസ്സയാനം, ദിബ്ബയാനം സമജ്ഝഗം;
> തേന മഞ്ചകദാനേന, പത്തോമ്ഹി ആസവക്ഖയം.
>
> ''ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം മഞ്ചമദദിം തദാ;
> ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, മഞ്ചദാനസ്സിദം ഫലം.
>
> ''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ വിമുത്തിസുഖം പടിസംവേദേന്തോ സഹായഭിക്ഖൂഹി അധിഗതം പുച്ഛിതോ അത്തനോ പടിപന്നാകാരം കഥേന്തോ -

> ൩൧൫. ''പബ്ബജിം ജീവികത്ഥോഹം, ലദ്ധാന ഉപസമ്പദം;
> തതോ സദ്ധം പടിലഭിം, ദള്ഹവീരിയോ പരക്കമിം.
>
> ൩൧൬. ''കാമം ഭിജ്ജതുയം കായോ, മംസപേസീ വിസീയരും;
> ഉഭോ ജണ്ണുകസന്ധീഹി, ജങ്ഘായോ പപതന്തു മേ.
>
> ൩൧൭. ''നാസിസ്സം ന പിവിസ്സാമി, വിഹാരാ ച ന നിക്ഖമേ;
> നപി പസ്സം നിപാതേസ്സം, തണ്ഹാസല്ലേ അനൂഹതേ.
>
> ൩൧൮. ''തസ്സ മേവം വിഹരതോ, പസ്സ വീരിയപരക്കമം;
> തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി. -

ചതസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **ജീവികത്ഥോ**തി ജീവികായ അത്ഥികോ ജീവികപ്പയോജനോ. ''ഏത്ഥ പബ്ബജിത്വാ നിബ്ഭയോ സുഖേന അകിലമന്തോ ജീവിസ്സാമീ''തി ഏവം ജീവികത്ഥായ പബ്ബജിന്തി അത്ഥോ. **ലദ്ധാന ഉപസമ്പദ**ന്തി പഠമം സാമണേരപബ്ബജ്ജായം ഠിതോ ഞത്തിചതുത്ഥേന കമ്മേന ഉപസമ്പദം ലഭിത്വാ. **തതോ സദ്ധം പടിലഭി**ന്തി തതോ ഉപസമ്പന്നകാലതോ പട്ഠായ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തോ ദ്വേ മാതികാ, തിസ്സോ അനുമോദനാ, ഏകച്ചം സുത്തം, സമഥകമ്മട്ഠാനം, വിപസ്സനാവിധിഞ്ച ഉഗ്ഗണ്ഹന്തോ ബുദ്ധാദീനം മഹാനുഭാവതം ദിസ്വാ - ''സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഭഗവാ, സ്വാക്ഖാതോ ധമ്മോ, സുപ്പടിപന്നോ സങ്ഘോ''തി രതനത്തയേ സദ്ധം പടിലഭിം. **ദള്ഹവീരിയോ പരക്കമി**ന്തി ഏവം പടിലദ്ധസദ്ധോ ഹുത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ സച്ചപടിവേധായ ദള്ഹവീരിയോ ഥിരവീരിയോ ഹുത്വാ പരക്കമിം, അകുസലാനം ധമ്മാനം പഹാനായ കുസലാനം ധമ്മാനം ഉപസമ്പദായ സമ്മദേവ പദഹിം.

യഥാ പന പരക്കമിം, തം ദസ്സേതും **''കാമ''**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **കാമ**ന്തി യഥാകാമം ഏകംസതോ വാ **ഭിജ്ജതു. അയം കായോ**തി അയം മമ പൂതികായോ,

ഇമിനാ വീരിയപതാപേന ഭിജ്ജതി ചേ, ഭിജ്ജതു ഛിന്നഭിന്നം ഹോതു. **മംസപേസീ വിസീയരു**ന്തി ഇമിനാ ദള്ഹപരക്കമേന ഇമസ്മാ കായാ മംസപേസിയോ വിസീയന്തി ചേ, വിസീയന്തു ഇതോ ചിതോ വിദ്ധംസന്തു. **ഉഭോ ജണ്ണുകസന്ധീഹി, ജങ്ഘായോ പപതന്തു മേ**തി ഉഭോഹി ജണ്ണുകസന്ധീഹി സഹ മമ ഉഭോ ജങ്ഘായോ സത്ഥിയോ ഊരുബന്ധതോ ഭിജ്ജിത്വാ ഭൂമിയം പപതന്തു. ''മ''ന്തിപി പാഠോ, സോ ഏവത്ഥോ. സേസം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ.

മുദിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചതുക്കനിപാതവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. പഞ്ചകനിപാതോ

൧. രാജദത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

പഞ്ചകനിപാതേ **ഭിക്ഖു സിവഥികം ഗന്ത്വാ**തിആദികാ ആയസ്മതോ രാജദത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ, തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ, ഇതോ ചതുദ്ദസേ കപ്പേ ബുദ്ധസുഞ്ഞേ ലോകേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ, ഏകദിവസം കേനചിദേവ കരണീയേന വനന്തം ഉപഗതോ തത്ഥ അഞ്ഞതരം പച്ചേകബുദ്ധം രുക്ഖമൂലേ നിസിന്നം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ സുപരിസുദ്ധം അമ്ബാടകഫലം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം സത്ഥവാഹകുലേ നിബ്ബത്തി. തസ്സ മഹാരാജം വേസ്സവണം ആരാധേത്വാ പടിലദ്ധഭാവതോ മാതാപിതരോ **രാജദത്തോ**തി നാമം അകംസു. സോ വയപ്പത്തോ പഞ്ചഹി സകടസതേഹി ഭണ്ഡം ആദായ വാണിജ്ജവസേന രാജഗഹം അഗമാസി. തേന ച സമയേന രാജഗഹേ അഞ്ഞതരാ ഗണികാ അഭിരൂപാ ദസ്സനീയാ പരമസോഭഗ്ഗയോഗതോ ദിവസേ ദിവസേ സഹസ്സം ലഭതി. അഥ സോ സത്ഥവാഹപുത്തോ ദിവസേ ദിവസേ തസ്സാ ഗണികായ സഹസ്സം ദത്വാ സംവാസം കപ്പേന്തോ നചിരസ്സേവ സബ്ബം ധനം ഖേപേത്വാ ദുഗ്ഗതോ ഹുത്വാ ഘാസച്ഛാദനമത്തമ്പി അലഭന്തോ ഇതോ ചിതോ ച പരിബ്ഭമന്തോ സംവേഗപ്പത്തോ അഹോസി. സോ ഏകദിവസം ഉപാസകേഹി സദ്ധിം വേളുവനം അഗമാസി.

തേന ച സമയേന സത്ഥാ മഹതിയാ പരിസായ പരിവുതോ ധമ്മം ദേസേന്തോ നിസിന്നോ ഹോതി. സോ പരിസപരിയന്തേ നിസീദിത്വാ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ ധുതങ്ഗാനി സമാദിയിത്വാ സുസാനേ വസതി. തദാ അഞ്ഞതരോപി സത്ഥവാഹപുത്തോ സഹസ്സം ദത്വാ തായ ഗണികായ സഹ വസതി. സാ ച ഗണികാ തസ്സ ഹത്ഥേ മഹഗ്ഘരതനം ദിസ്വാ ലോഭം ഉപ്പാദേത്വാ അഞ്ഞേഹി ധുത്തപുരിസേഹി തം മാരാപേത്വാ തം രതനം ഗണ്ഹി. അഥ തസ്സ സത്ഥവാഹപുത്തസ്സ മനുസ്സാ തം പവത്തിം സുത്വാ ഓചരകമനുസ്സേ പേസേസും. തേ രത്തിയം തസ്സാ ഗണികായ ഘരം പവിസിത്വാ ഛവിആദീനി അനുപഹച്ചേവ തം മാരേത്വാ സിവഥികായ ഛഡ്ഡേസും. രാജദത്തത്ഥേരോ അസുഭനിമിത്തം ഗഹേതും സുസാനേ വിചരന്തോ തസ്സാ ഗണികായ കളേവരം പടിക്കുലതോ മനസി കാതും ഉപഗതോ കതിപയവാരേ യോനിസോ മനസി കത്വാ അചിരമതഭാവതോ സോണസിങ്ഗാലാദീഹി അനുപഹതഛവിതായ വിസഭാഗവത്ഥുതായ ച അയോനിസോ മനസികരോന്തോ, തത്ഥ കാമരാഗം ഉപ്പാദേത്വാ സംവിഗ്ഗതരമാനസോ അത്തനോ ചിത്തം പരിഭാസിത്വാ മുഹുത്തം ഏകമന്തം അപസക്കിത്വാ ആദിതോ ഉപട്ഠിതം അസുഭനിമിത്തമേവ ഗഹേത്വാ യോനിസോ മനസികരോന്തോ ഝാനം ഉപ്പാദേത്വാ തം ഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ താവദേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൪.൭൭-൭൯) -

‘‘വിപിനേ ബുദ്ധം ദിസ്വാന, സയമ്ഭും അപരാജിതം;
അമ്ബാടകം ഗഹേത്വാന, സയമ്ഭുസ്സ അദാസഹം.

“ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം ഫലമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ പീതിസോമനസ്സജാതോ -

൩൫൬. “ഭിക്ഖു സിവഥികം ഗന്ത്വാ, അദ്ദസ ഇത്ഥിമുജ്ഝിതം;
അപവിദ്ധം സുസാനസ്മിം, ഖജ്ജന്തിം കിമിഹീ ഫുടം.

൩൫൭. “യഞ്ഹി ഏകേ ജിഗുച്ഛന്തി, മതം ദിസ്വാന പാപകം;
കാമരാഗോ പാതുരഹു, അന്ധോവ സവതീ അഹും.

൩൫൮. “ഓരം ഓദനപാകമ്ഹാ, തമ്ഹാ ഠാനാ അപക്കമിം;
സതിമാ സമ്പജാനോഹം, ഏകമന്തം ഉപാവിസിം.

൩൫൯. “തതോ മേ മനസീകാരോ, യോനിസോ ഉദപജ്ജഥ;
ആദീനവോ പാതുരഹു, നിബ്ബിദാ സമതിട്ഠഥ.

൩൬൦. “തതോ ചിത്തം വിമുച്ചി മേ, പസ്സ ധമ്മസുധമ്മതം;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി. -

ഇമാ പഞ്ച ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **ഭിക്ഖു സിവഥികം ഗന്ത്വാ**തി സംസാരേ ഭയസ്സ ഇക്ഖനതോ ഭിക്ഖു, അസുഭകമ്മട്ഠാനത്ഥം ആമകസുസാനം ഉപഗന്ത്വാ. “ഭിക്ഖൂ”തി ചേതം അത്താനം സന്ധായ ഥേരോ സയം വദതി. **ഇത്ഥി**ന്തി ഥീയതി ഏത്ഥ സുക്കസോണിതം സത്തസന്താനഭാവേന സംഹഞ്ഞതീതി ഥീ, മാതുഗാമോ. ഏവഞ്ച സഭാവനിരുത്തിവസേന “ഇത്ഥീ”തിപി വുച്ചതി. വഞ്ഝാദീസു പന തംസദിസതായ തംസഭാവാനതിവത്തനതോ ച തബ്ബോഹാരോ. “ഇത്ഥീ”തി ഇത്ഥികളേവരം വദതി. **ഉജ്ഝിത**ന്തി പരിച്ചത്തം ഉജ്ഝനിയത്താ ഏവ **അപവിദ്ധം** അനപേക്ഖഭാവേന ഖിത്തം. **ഖജ്ജന്തിം കിമിഹീ ഫുട**ന്തി കിമീഹി പൂരിതം ഹുത്വാ ഖജ്ജമാനം.

യഞ്ഹി ഏകേ ജിഗുച്ഛന്തി, മതം ദിസ്വാന പാപകന്തി യം അപഗതായുഉസ്മാവിഞ്ഞാണതായ മതം കളേവരം പാപകം നിഹീനം ലാമകം ഏകേ ചോക്ഖജാതികാ ജിഗുച്ഛന്തി, ഓലോകേതുമ്പി ന ഇച്ഛന്തി. **കാമരാഗോ പാതുരഹൂ**തി തസ്മിം കുണപേ അയോനിസോമനസികാരസ്സ ബലവതായ കാമരാഗോ മയ്ഹം പാതുരഹോസി ഉപ്പജ്ജി. **അന്ധോവ സവതീ അഹു**ന്തി തസ്മിം കളേവരേ നവഹി ദ്വാരേഹി അസുചിം സവതി സന്ദന്തേ അസുചിഭാവസ്സ അദസ്സനേന അന്ധോ വിയ അഹോസിം. തേനാഹ -

“രത്തോ അത്ഥം ന ജാനാതി, രത്തോ ധമ്മം ന പസ്സതി;
അന്ധതമം തദാ ഹോതി, യം രാഗോ സഹതേ നര”ന്തി ച.

“കാമച്ഛന്ദോ ഖോ, ബ്രാഹ്മണ, അന്ധകരണോ അചക്ഖുകരണോ”തി ച ആദി. കേചി പനേത്ഥ തകാരാഗമം കത്വാ “കിലേസപരിയുട്ഠാനേന അവസവത്തി കിലേസസ്സ വാ വസവത്തീ”തി അത്ഥം വദന്തി. അപരേ

“അന്ധോവ അസതി അഹു”ന്തി പാളിം വത്വാ “കാമരാഗേന അന്ധോ ഏവ ഹുത്വാ സതിരഹിതോ അഹോസി”ന്തി അത്ഥം വദന്തി. തദുഭയം പന പാളിയം നത്ഥി.

ഓരം ഓദനപാകമ്ഹാതി ഓദനപാകതോ ഓരം, യാവതാ കാലേന സുപരിധോതതിന്തതണ്ഡുലനാളിയാ ഓദനം പചതി, തതോ ഓരമേവ കാലം, തതോപി ലഹുകാലേന രാഗം വിനോദേന്തോ, **തമ്ഹാ ഠാനാ അപക്കമിം** യസ്മിം ഠാനേ ഠിതസ്സ മേ രാഗോ ഉപ്പജ്ജി, തമ്ഹാ ഠാനാ അപക്കമിം അപസക്കിം. അപക്കന്തോവ **സതിമാ സമ്പജാനോഹം** സമണസഞ്ഞം ഉപട്ഠപേത്വാ സതിപട്ഠാനമനസികാരവസേന സതിമാ, സമ്മദേവ ധമ്മസഭാവജാനനേന സമ്പജാനോ ച ഹുത്വാ ഏകമന്തം ഉപാവിസിം, പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ നിസീദിം. നിസിന്നസ്സ ച **തതോ മേ മനസീകാരോ, യോനിസോ ഉദപജ്ജഥാ**തിആദി സബ്ബം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവാതി.

രാജദത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. സുഭൂതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

അയോഗേതിആദികാ ആയസ്മതോ സുഭൂതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബാരാണസിയം ഗഹപതിമഹാസാലകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പസന്നമാനസോ സരണേസു ച സീലേസു ച പതിട്ഠായ മാസേ മാസേ അട്ഠക്ഖത്തും ചതുജ്ജാതിയഗന്ധേന സത്ഥു ഗന്ധകുടിം ഓപുഞ്ജാപേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന നിബ്ബത്തനിബ്ബത്തട്ഠാനേ സുഗന്ധസരീരോ ഹുത്വാ, ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ മഗധരട്ഠേ ഗഹപതികുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **സുഭൂതോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ, നിസ്സരണജ്ഝാസയതായ ഘരാവാസം പഹായ തിത്ഥിയേസു പബ്ബജിത്വാ തത്ഥ സാരം അലഭന്തോ, സത്ഥു സന്തികേ ഉപതിസ്സകോലിതസേലാദികേ ബഹൂ സമണബ്രാഹ്മണേ പബ്ബജിത്വാ സാമഞ്ഞസുഖം അനുഭവന്തേ ദിസ്വാ സാസനേ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ ആചരിയുപജ്ഝായേ ആരാധേത്വാ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വിവേകവാസം വസന്തോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൪.൨൭൨-൩൦൭) -

“ഇമമ്ഹി ഭദ്ദകേ കപ്പേ, ബ്രഹ്മബന്ധു മഹായസോ;
കസ്സപോ നാമ ഗോത്തേന, ഉപ്പജ്ജി വദതം വരോ.

“അനുബ്യഞ്ജനസമ്പന്നോ, ബാത്തിംസവരലക്ഖണോ;
ബ്യാമപ്പഭാപരിവുതോ, രംസിജാലസമോത്ഥടോ.

“അസ്സാസേതാ യഥാ ചന്ദോ, സൂരിയോവ പഭങ്കരോ;
നിബ്ബാപേതാ യഥാ മേഘോ, സാഗരോവ ഗുണാകരോ.

“ധരണീരിവ സീലേന, ഹിമവാവ സമാധിനാ;
ആകാസോ വിയ പഞ്ഞായ, അസങ്ഗോ അനിലോ യഥാ.

“തദാഹം ബാരാണസിയം, ഉപപന്നോ മഹാകുലേ;

പഹൂതധനധഞ്ഞസ്മിം, നാനാരതനസഞ്ചയേ.

“മഹതാ പരിവാരേന, നിസിന്നം ലോകനായകം;
ഉപേച്ച ധമ്മമസ്സോസിം, അമതംവ മനോഹരം.

“ദ്വത്തിംസലക്ഖണധരോ, സനക്ഖത്തോവ ചന്ദിമാ;
അനുബ്യഞ്ജനസമ്പന്നോ, സാലരാജാവ ഫുല്ലിതോ.

“രംസിജാലപരിക്ഖിത്തോ, ദിത്തോവ കനകാചലോ;
ബ്യാമപ്പഭാപരിവുതോ, സതരംസീ ദിവാകരോ.

“സോണ്ണാനനോ ജിനവരോ, സമണീവ സിലുച്ചയോ;
കരുണാപുണ്ണഹദയോ, ഗുണേന വിയ സാഗരോ.

“ലോകവിസ്സുതകിത്തി ച, സിനേരൂവ നഗുത്തമോ;
യസസാ വിത്ഥതോ വീരോ, ആകാസസദിസോ മുനി.

“അസങ്ഗചിത്തോ സബ്ബത്ഥ, അനിലോ വിയ നായകോ;
പതിട്ഠാ സബ്ബഭൂതാനം, മഹീവ മുനിസത്തമോ.

“അനുപലിത്തോ ലോകേന, തോയേന പദുമം യഥാ;
കുവാദഗച്ഛദഹനോ, അഗ്ഗിക്ഖന്ധോവ സോഭതി.

“അഗദോ വിയ സബ്ബത്ഥ, കിലേസവിസനാസകോ;
ഗന്ധമാദനസേലോവ, ഗുണഗന്ധവിഭൂസിതോ.

“ഗുണാനം ആകരോ വീരോ, രതനാനംവ സാഗരോ;
സിന്ധൂവ വനരാജീനം, കിലേസമലഹാരകോ.

“വിജയീവ മഹായോധോ, മാരസേനാവമദ്ദനോ;
ചക്കവത്തീവ സോ രാജാ, ബോജ്ഝങ്ഗരതനിസ്സരോ.

“മഹാഭിസക്കസങ്കാസോ, ദോസബ്യാധിതികിച്ഛകോ;
സല്ലകത്തോ യഥാ വേജ്ജോ, ദിട്ഠിഗണ്ഡവിഫാലകോ.

“സോ തദാ ലോകപജ്ജോതോ, സനരാമരസക്കതോ;
പരിസാസു നരാദിച്ചോ, ധമ്മം ദേസയതേ ജിനോ.

“ദാനം ദത്വാ മഹാഭോഗോ, സീലേന സുഗതൂപഗോ;
ഭാവനായ ച നിബ്ബാതി, ഇച്ചേവമനുസാസഥ.

“ദേസനം തം മഹസ്സാദം, ആദിമജ്ഝന്തസോഭനം;
സുണന്തി പരിസാ സബ്ബാ, അമതംവ മഹാരസം.

“സുത്വാ സുമധുരം ധമ്മം, പസന്നോ ജിനസാസനേ;
സുഗതം സരണം ഗന്ത്വാ, യാവജീവം നമസ്സഹം.

“മുനിനോ ഗന്ധകുടിയാ, ഓപുഞ്ജേസിം തദാ മഹിം;

ചതുജ്ജാതേന ഗന്ധേന, മാസേ അട്ഠ ദിനേസ്വഹം.

“പണിധായ സുഗന്ധത്തം, സരീരവിസ്സഗന്ധിനോ;
തദാ ജിനോ വിയാകാസി, സുഗന്ധതനുലാഭിതം.

“യോ യം ഗന്ധകുടിഭൂമിം, ഗന്ധേനോപുഞ്ജതേ സകിം;
തേന കമ്മവിപാകേന, ഉപപന്നോ തഹിം തഹിം.

“സുഗന്ധദേഹോ സബ്ബത്ഥ, ഭവിസ്സതി അയം നരോ;
ഗുണഗന്ധയുത്തോ ഹുത്വാ, നിബ്ബായിസ്സതിനാസവോ.

“തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസമഗച്ഛഹം.

“പച്ഛിമേ ച ഭവേ ദാനി, ജാതോ വിപ്പകുലേ അഹം;
ഗബ്ഭം മേ വസതോ മാതാ, ദേഹേനാസി സുഗന്ധിതാ.

“യദാ ച മാതുകുച്ഛിമ്ഹാ, നിക്ഖമാമി തദാ പുരീ;
സാവത്ഥി സബ്ബഗന്ധേഹി, വാസിതാ വിയ വായഥ.

“പുപ്ഫവസ്സഞ്ച സുരഭി, ദിബ്ബഗന്ധം മനോരമം;
ധൂപാനി ച മഹഗ്ഘാനി, ഉപവായിംസു താവദേ.

“ദേവാ ച സബ്ബഗന്ധേഹി, ധൂപപുപ്ഫേഹി തം ഘരം;
വാസയിംസു സുഗന്ധേന, യസ്മിം ജാതോ അഹം ഘരേ.

“യദാ ച തരുണോ ഭദ്ദോ, പഠമേ യോബ്ബനേ ഠിതോ;
തദാ സേലം സപരിസം, വിനേത്വാ നരസാരഥി.

“തേഹി സബ്ബേഹി പരിവുതോ, സാവത്ഥിപുരമാഗതോ;
തദാ ബുദ്ധാനുഭാവം തം, ദിസ്വാ പബ്ബജിതോ അഹം.

“സീലം സമാധിപഞ്ഞഞ്ച, വിമുത്തിഞ്ച അനുത്തരം;
ഭാവേത്വാ ചതുരോ ധമ്മേ, പാപുണിം ആസവക്ഖയം.

“യദാ പബ്ബജിതോ ചാഹം, യദാ ച അരഹാ അഹും;
നിബ്ബായിസ്സം യദാ ചാഹം, ഗന്ധവസ്സോ തദാ അഹു.

“സരീരഗന്ധോ ച സദാതിസേതി മേ, മഹാരഹം ചന്ദനചമ്പകുപ്പലം;
തഥേവ ഗന്ധേ ഇതരേ ച സബ്ബസോ, പസയ്ഹ വായാമി തതോ തഹിം തഹിം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ തിത്ഥിയേസു പബ്ബജിത്വാ അത്തനോ പത്തം അത്തകിലമഥാനുയോഗം ദുക്ഖം, സാസനേ പബ്ബജിത്വാ പത്തം ഝാനാദിസുഖഞ്ച ചിന്തേത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിപച്ചവേക്ഖണമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൫൨൧. “അയോഗേ യുഞ്ജമത്താനം, പുരിസോ കിച്ചമിച്ഛകോ;
ചരം ചേ നാധിഗച്ഛേയ്യ, തം മേ ദുബ്ഭഗലക്ഖണം.

൫൨൨. “അബ്ബൂള്ഹം അഘഗതം വിജിതം, ഏകഞ്ചേ ഓസ്സജ്ജേയ്യ കലീവ സിയാ;
സബ്ബാനിപി ചേ ഓസ്സജ്ജേയ്യ അന്ധോവ സിയാ, സമവിസമസ്സ
അദസ്സനതോ.

൫൨൩. “യഞ്ഹി കയിരാ തഞ്ഹി വദേ, യം ന കയിരാ ന തം വദേ;
അകരോന്തം ഭാസമാനം, പരിജാനന്തി പണ്ഡിതാ.

൫൨൪. “യഥാപി രുചിരം പുപ്ഫം, വണ്ണവന്തം അഗന്ധകം;
ഏവം സുഭാസിതാ വാചാ, അഫലാ ഹോതി അകുബ്ബതോ.

൫൨൫. “യഥാപി രുചിരം പുപ്ഫം, വണ്ണവന്തം സുഗന്ധകം;
ഏവം സുഭാസിതാ വാചാ, സഫലാ ഹോതി കുബ്ബതോ”തി. -

ഇമാ പഞ്ച ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **അയോഗേ**തി അയുഞ്ജിതബ്ബേ അസേവിതബ്ബേ അന്തദ്വയേ. ഇധ പന അത്തകിലമഥാനുയോഗവസേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **യുഞ്ജ**ന്തി തസ്മിം അത്താനം യുഞ്ജന്തോ യോജേന്തോ തഥാ പടിപജ്ജന്തോ. **കിച്ചമിച്ഛകോ**തി ഉഭയഹിതാവഹം കിച്ചം ഇച്ഛന്തോ, തപ്പടിപക്ഖതോ അയോഗേ **ചരം** ചരന്തോ ചേ ഭവേയ്യ. **നാധിഗച്ഛേയ്യാ**തി യഥാധിപ്പേതം ഹിതസുഖം ന പാപുണേയ്യാതി ഞായോ. തസ്മാ യം അഹം തിത്ഥിയമതവഞ്ചിതോ അയോഗേ യുഞ്ജിം, **തം മേ ദുബ്ഭഗലക്ഖണം** അപുഞ്ഞസഭാവോ. “പുരിമകമ്മബ്യാമോഹിതോ അയോഗേ യുഞ്ജി”ന്തി ദസ്സേതി.

അബ്ബൂള്ഹം അഘഗതം വിജിതന്തി വിബാധനസഭാവതായ അഘാ നാമ രാഗാദയോ, അഘാനി ഏവ അഘഗതം, അഘഗതാനം വിജിതം സംസാരപ്പവത്തി, തേസം വിജയോ കുസലധമ്മാഭിഭവോ. “അഘഗതം വിജിത”ന്തി അനുനാസികലോപം അകത്വാ വുത്തം. തം അബ്ബൂള്ഹം അനുദ്ധതം യേന, തം അബ്ബൂള്ഹാഘഗതം വിജിതം കത്വാ ഏവംഭൂതോ ഹുത്വാ, കിലേസേ അസമുച്ഛിന്ദിത്വാതി അത്ഥോ. **ഏകഞ്ചേ ഓസ്സജ്ജേയ്യാ**തി അദുതിയതായ പധാനതായ ച ഏകം അപ്പമാദം സമ്മാപയോഗമേവ വാ ഓസ്സജ്ജേയ്യ പരിച്ചജേയ്യ ചേ. **കലീവ** സോ പുഗ്ഗലോ കാളകണ്ണീ വിയ **സിയാ. സബ്ബാനിപി ചേ ഓസ്സജ്ജേയ്യാ**തി സബ്ബാനിപി വിമുത്തിയാ പരിപാചകാനി സദ്ധാവീരിയസതിസമാധിപഞ്ഞിന്ദ്രിയാനി ഓസ്സജ്ജേയ്യ ചേ, അഭാവനായ ഛഡ്ഡേയ്യ ചേ, **അന്ധോവ സിയാ സമവിസമസ്സ അദസ്സനതോ**.

യഥാതി ഓപമ്മസമ്പടിപാദനത്ഥേ നിപാതോ. **രുചിര**ന്തി സോഭനം. **വണ്ണവന്ത**ന്തി വണ്ണസണ്ഠാനസമ്പന്നം. **അഗന്ധക**ന്തി ഗന്ധരഹിതം പാലിഭദ്ദകഗിരികണ്ണികജയസുമനാദിഭേദം. **ഏവം സുഭാസിതാ വാചാ**തി സുഭാസിതാ വാചാ നാമ തേപിടകം ബുദ്ധവചനം വണ്ണസണ്ഠാനസമ്പന്നപുപ്ഫസദിസം. യഥാ ഹി അഗന്ധകം പുപ്ഫം ധാരേന്തസ്സ സരീരേ ഗന്ധോ ന ഫരതി, ഏവം ഏതമ്പി യോ സക്കച്ചസവനാദീഹി ച സമാചരതി, തസ്സ സക്കച്ചം അസമാചരന്തസ്സ യം തത്ഥ കത്തബ്ബം, തം

അകുബ്ബതോ സുതഗന്ധം പടിപത്തിഗന്ധഞ്ച ന ആവഹതി അഫലാ ഹോതി. തേന വുത്തം ‘‘ഏവം സുഭാസിതാ വാചാ, അഫലാ ഹോതി അകുബ്ബതോ’’തി.

സുഗന്ധകന്തി സുമനചമ്പകനീലുപ്പലപുപ്ഫാദിഭേദം. **ഏവ**ന്തി യഥാ തം പുപ്ഫം ധാരേന്തസ്സ സരീരേ ഗന്ധോ ഫരതി, ഏവം തേപിടകബുദ്ധവചനസങ്ഖാതാ സുഭാസിതാ വാചാപി യോ സക്കച്ചസവനാദീഹി തത്ഥ കത്തബ്ബം കരോതി, അസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സഫലാ ഹോതി, സുതഗന്ധപടിപത്തിഗന്ധാനം ആവഹനതോ മഹപ്ഫലാ ഹോതി മഹാനിസംസാ. തസ്മാ യഥോവാദം പടിപജ്ജേയ്യ, യഥാകാരീ തഥാവാദീ ച ഭവേയ്യാതി. സേസം വുത്തനയമേവ.

സുഭൂതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ഗിരിമാനന്ദത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

വസ്സതി ദേവോതിആദികാ ആയസ്മതോ ഗിരിമാനന്ദത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ സുമേധസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ ഘരാവാസം വസന്തോ അത്തനോ ഭരിയായ പുത്തേ ച കാലങ്കതേ സോകസല്ലസമപ്പിതോ അരഞ്ഞം പവിട്ഠോ സത്ഥാരാ തത്ഥ ഗന്ത്വാ ധമ്മം കഥേത്വാ സോകസല്ലേ അബ്ബൂള്ഹേ പസന്നമാനസോ സുഗന്ധപുപ്ഫേഹി പൂജേത്വാ പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ സിരസി അഞ്ജലിം കത്വാ അഭിത്ഥവി.

സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ ബിമ്ബിസാരരഞ്ഞോ പുരോഹിതസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **ഗിരിമാനന്ദോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥു രാജഗഹഗമനേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ സമണധമ്മം കരോന്തോ കതിപയം ദിവസം ഗാമകാവാസേ വസിത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിതും രാജഗഹം അഗമാസി. ബിമ്ബിസാരമഹാരാജാ തസ്സ ആഗമനം സുത്വാ ഉപസങ്കമിത്വാ ‘‘ഇധേവ, ഭന്തേ, വസഥ, അഹം ചതൂഹി പച്ചയേഹി ഉപട്ഠഹാമീ’’തി സമ്പവാരേത്വാ ഗതോ ബഹുകിച്ചതായ ന സരി. ‘‘ഥേരോ അബ്ഭോകാസേ വസതീ’’തി ദേവതാ ഥേരസ്സ തേമനഭയേന വസ്സം വാരേസും. രാജാ അവസ്സനകാരണം സല്ലക്ഖേത്വാ ഥേരസ്സ കുടികം കാരാപേസി. ഥേരോ കുടികായം വസന്തോ സേനാസനസപ്പായലാഭേന സമാധാനം ലഭിത്വാ വീരിയസമതം യോജേത്വാ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൪൦.൪൧൯-൪൩൭) -

‘‘ഭരിയാ മേ കാലങ്കതാ, പുത്തോ സിവഥികം ഗതോ;
മാതാ പിതാ മതാ ഭാതാ, ഏകചിതമ്ഹി ഡയ്ഹരേ.

‘‘തേന സോകേന സന്തത്തോ, കിസോ പണ്ഡു അഹോസഹം;
ചിത്തക്ഖേപോ ച മേ ആസി, തേന സോകേന അട്ടിതോ.

‘‘സോകസല്ലപരേതോഹം, വനന്തമുപസങ്കമിം;
പവത്തഫലം ഭുഞ്ജിത്വാ, രുക്ഖമൂലേ വസാമഹം.

‘‘സുമേധോ നാമ സമ്ബുദ്ധോ, ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ജിനോ;

മമുദ്ധരിതുകാമോ സോ, ആഗഞ്ഛി മമ സന്തികം.

“പദസദ്ദം സുണിത്വാന, സുമേധസ്സ മഹേസിനോ;
പഗ്ഗഹേത്വാനഹം സീസം, ഉല്ലോകേസിം മഹാമുനിം.

“ഉപാഗതേ മഹാവീരേ, പീതി മേ ഉദപജ്ജഥ;
തദാസിമേകഗ്ഗമനോ, ദിസ്വാ തം ലോകനായകം.

“സതിം പടിലഭിത്വാന, പണ്ണമുട്ഠിമദാസഹം;
നിസീദി ഭഗവാ തത്ഥ, അനുകമ്പായ ചക്ഖുമാ.

“നിസജ്ജ തത്ഥ ഭഗവാ, സുമേധോ ലോകനായകോ;
ധമ്മം മേ കഥയീ ബുദ്ധോ, സോകസല്ലവിനോദനം.

“അനവ്ഹിതാ തതോ ആഗും, അനനുഞ്ഞാതാ ഇതോ ഗതാ;
യഥാഗതാ തഥാ ഗതാ, തത്ഥ കാ പരിദേവനാ.

“യഥാപി പഥികാ സത്താ, വസ്സമാനായ വുട്ഠിയാ;
സഭണ്ഡാ ഉപഗച്ഛന്തി, വസ്സസ്സാപതനായ തേ.

“വസ്സേ ച തേ ഓരമിതേ, സമ്പയന്തി യദിച്ഛകം;
ഏവം മാതാ പിതാ തുയ്ഹം, തത്ഥ കാ പരിദേവനാ.

“ആഗന്തുകാ പാഹുനകാ, ചലിതേരിതകമ്പിതാ;
ഏവം മാതാ പിതാ തുയ്ഹം, തത്ഥ കാ പരിദേവനാ.

“യഥാപി ഉരഗോ ജിണ്ണം, ഹിത്വാ ഗച്ഛതി സം തചം;
ഏവം മാതാ പിതാ തുയ്ഹം, സം തനും ഇധ ഹീയരേ.

“ബുദ്ധസ്സ ഗിരമഞ്ഞായ, സോകസല്ലം വിവജ്ജയിം;
പാമോജ്ജം ജനയിത്വാന, ബുദ്ധസേട്ഠം അവന്ദഹം.

“വന്ദിത്വാന മഹാനാഗം, പൂജയിം ഗിരിമഞ്ജരിം;
ദിബ്ബഗന്ധം സമ്പവന്തം, സുമേധം ലോകനായകം.

“പൂജയിത്വാന സമ്ബുദ്ധം, സിരേ കത്വാന അഞ്ജലിം;
അനുസ്സരം ഗുണഗ്ഗാനി, സന്ഥവിം ലോകനായകം.

“നിത്തിണ്ണോസി മഹാവീര, സബ്ബഞ്ഞു ലോകനായക;
സബ്ബേ സത്തേ ഉദ്ധരസി, ഞാണേന ത്വം മഹാമുനേ.

“വിമതിം ദ്വേള്ഹകം വാപി, സഞ്ഛിന്ദസി മഹാമുനേ;
പടിപാദേസി മേ മഗ്ഗം, തവ ഞാണേന ചക്ഖുമ.

“അരഹാ വസിപത്താ ച, ഛളഭിഞ്ഞാ മഹിദ്ധികാ;
അന്തലിക്ഖചരാ ധീരാ, പരിവാരേന്തി താവദേ.

“പടിപന്നാ ച സേഖാ ച, ഫലട്ഠാ സന്തി സാവകാ;

സുരോദയേവ പദുമാ, പുപ്ഫന്തി തവ സാവകാ.

“മഹാസമുദ്ദോവക്ഖോഭോ , അതുലോപി ദുരുത്തരോ;
ഏവം ഞാണേന സമ്പന്നോ, അപ്പമേയ്യോസി ചക്ഖുമ.

“വന്ദിത്വാഹം ലോകജിനം, ചക്ഖുമന്തം മഹായസം;
പുഥുദിസാ നമസ്സന്തോ, പടികുടികോ ആഗഞ്ഛഹം.

“ദേവലോകാ ചവിത്വാന, സമ്പജാനോ പതിസ്സതോ;
ഓക്കമിം മാതുയാ കുച്ഛിം, സന്ധാവന്തോ ഭവാഭവേ.

“അഗാരാ അഭിനിക്ഖമ്മ, പബ്ബജിം അനഗാരിയം;
ആതാപീ നിപകോ ഝായീ, പടിസല്ലാനഗോചരോ.

“പധാനം പദഹിത്വാന, തോസയിത്വാ മഹാമുനിം;
ചന്ദോവബ്ഭഘനാ മുത്തോ, വിചരാമി അഹം സദാ.

“വിവേകമനുയുത്തോമ്ഹി, ഉപസന്തോ നിരൂപധി;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, വിഹരാമി അനാസവോ.

“തിംസകപ്പസഹസ്സമ്ഹി, യം ബുദ്ധമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ°... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അഥ ഥേരസ്സ അരഹത്തപ്പത്തിയാ ഹട്ഠതുട്ഠോ വിയ ദേവേ വസ്സന്തേ ഉപരി തം വസ്സനേ നിയോജനമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

ന.വ.൬. “വസ്സതി ദേവോ യഥാസുഗീതം, ഛന്നാ മേ കുടികാ സുഖാ നിവാതാ;
തസ്സം വിഹരാമി വൂപസന്തോ, അഥ ചേ പത്ഥയസീ പവസ്സ ദേവ.

ന.വ.൭. “വസ്സതി ദേവോ യഥാസുഗീതം, ഛന്നാ മേ കുടികാ സുഖാ നിവാതാ;
തസ്സം വിഹരാമി സന്തചിത്തോ, അഥ ചേ പത്ഥയസീ പവസ്സ ദേവ.

ന.വ.൮. “വസ്സതി ദേവോ...പേ°... തസ്സം വിഹരാമി വീതരാഗോ...പേ°....
ന.വ.൯. “വസ്സതി ദേവോ...പേ°... തസ്സം വിഹരാമി വീതദോസോ...പേ°....
ന.വ.൰. “വസ്സതി ദേവോ...പേ°... തസ്സം വിഹരാമി വീതമോഹോ;
അഥ ചേ പത്ഥയസീ പവസ്സ ദേവാ”തി. - ഇമാ പഞ്ച ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **യഥാസുഗീത**ന്തി സുഗീതാനുരൂപം, സുന്ദരസ്സ അത്തനോ മേഘഗീതസ്സ അനുരൂപമേവാതി അത്ഥോ. വലാഹകോ ഹി യഥാ അഗജ്ജന്തോ കേവലം വസ്സന്തോ ന സോഭതി, ഏവം സതപടലസഹസ്സപടലേന ഉട്ഠഹിത്വാ ഥനയന്തോ ഗജ്ജന്തോ വിജ്ജുല്ലതാ നിച്ഛാരേന്തോപി അവസ്സന്തോ ന സോഭതി, തഥാഭൂതോ പന ഹുത്വാ വസ്സന്തോ സോഭതീതി വുത്തം “വസ്സതി ദേവോ യഥാസുഗീത”ന്തി. തേനാഹ - “അഭിത്ഥനയ, പജ്ജുന്ന” , (ചരിയാ° ൩.൮൫; ജാ° ൧.൧.൭൫) “ഗജ്ജിതാ ചേവ വസ്സിതാ ചാ”തി (അ° നി° ൪.൧൦൧; പു° പ° ൧൭൨) ച. **തസ്സം വിഹരാമീ**തി തസ്സം കുടികായം അരിയവിഹാരഗബ്ഭേന ഇരിയാപഥവിഹാരേന വിഹരാമി. **വൂപസന്തചിത്തോ**തി അഗ്ഗഫലസമാധിനാ സമ്മദേവ ഉപസന്തമാനസോ.

ഏവം ഥേരസ്സ അനേകവാരം കതം ഉയ്യോജനം സിരസാ സമ്പടിച്ഛന്തോ വലാഹകദേവപുത്തോ നിന്നഞ്ച ഥലഞ്ച പൂരേന്തോ മഹാവസ്സം വസ്സാപേസി.

ഗിരിമാനന്ദത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. സുമനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

യം പത്ഥയാനോതിആദികാ ആയസ്മതോ സുമനത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ഇതോ പഞ്ചനവുതേ കപ്പേ ബുദ്ധസുഞ്ഞേ ലോകേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകം പച്ചേകബുദ്ധം ബ്യാധിതം ദിസ്വാ ഹരീതകം അദാസി . സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കോസലരട്ഠേ ഗഹപതികുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **സുമനോ**തി ലദ്ധനാമോ സുഖേന വഡ്ഢി. തസ്സ പന മാതുലോ പബ്ബജിത്വാ അരഹാ ഹുത്വാ അരഞ്ഞേ വിഹരന്തോ സുമനേ വയപ്പത്തേ തം പബ്ബാജേത്വാ ചരിതാനുകൂലം കമ്മട്ഠാനം അദാസി. സോ തത്ഥ യോഗകമ്മം കരോന്തോ ചത്താരി ഝാനാനി പഞ്ച ച അഭിഞ്ഞായോ നിബ്ബത്തേസി. അഥസ്സ ഥേരോ വിപസ്സനാവിധിം ആചിക്ഖി. സോ ച നചിരേനേവ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ૨.൪൮.൩൦-൭൧) -

“ഹരീതകം ആമലകം, അമ്ബജമ്ബുവിഭീതകം;
കോലം ഭല്ലാതകം ബില്ലം, സയമേവ ഹരാമഹം.

“ദിസ്വാന പബ്ഭാരഗതം, ഝായിം ഝാനരതം മുനിം;
ആബാധേന ആപീളേന്തം, അദുതീയം മഹാമുനിം.

“ഹരീതകം ഗഹേത്വാന, സയമ്ഭുസ്സ അദാസഹം;
ഖാദമത്തമ്ഹി ഭേസജ്ജേ, ബ്യാധി പസ്സമ്ഭി താവദേ.

“പഹീനദരഥോ ബുദ്ധോ, അനുമോദമകാസി മേ;
ഭേസജ്ജദാനേനിമിനാ, ബ്യാധിവൂപസമേന ച.

“ദേവഭൂതോ മനുസ്സോ വാ, ജാതോ വാ അഞ്ഞജാതിയാ;
സബ്ബത്ഥ സുഖിതോ ഹോതു, മാ ച തേ ബ്യാധിമാഗമാ.

“ഇദം വത്വാന സമ്ബുദ്ധോ, സയമ്ഭൂ അപരാജിതോ;
നഭം അബ്ഭുഗ്ഗമീ ധീരോ, ഹംസരാജാവ അമ്ബരേ.

“യതോ ഹരീതകം ദിന്നം, സയമ്ഭുസ്സ മഹേസിനോ;
ഇമം ജാതിം ഉപാദായ, ബ്യാധി മേ നുപപജ്ജഥ.

“അയം പച്ഛിമകോ മയ്ഹം, ചരിമോ വത്തതേ ഭവോ;
തിസ്സോ വിജ്ജാ സച്ഛികതാ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, ഭേസജ്ജമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഭേസജ്ജസ്സ ഇദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തേ പന പതിട്ഠിതോ ഏകദിവസം മാതുലത്ഥേരസ്സ ഉപട്ഠാനം അഗമാസി. തം ഥേരോ അധിഗമം പുച്ഛി, തം ബ്യാകരോന്തോ -

൩൩൦. “യം പത്ഥയാനോ ധമ്മേസു, ഉപജ്ഝായോ അനുഗ്ഗഹി;
അമതം അഭികങ്ഖന്തം, കതം കത്തബ്ബകം മയാ.

൩൩൧. “അനുപ്പത്തോ സച്ഛികതോ, സയം ധമ്മോ അനീതിഹോ;
വിസുദ്ധഞാണോ നിക്കങ്ഖോ, ബ്യാകരോമി തവന്തികേ.

൩൩൨. “പുബ്ബേനിവാസം ജാനാമി, ദിബ്ബചക്ഖു വിസോധിതം;
സദത്ഥോ മേ അനുപ്പത്തോ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം.

൩൩൩. “അപ്പമത്തസ്സ മേ സിക്ഖാ, സുസ്സുതാ തവ സാസനേ;
സബ്ബേ മേ ആസവാ ഖീണാ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ.

൩൩൪. “അനുസാസി മം അരിയവതാ, അനുകമ്പി അനുഗ്ഗഹി;
അമോഘോ തുയ്ഹമോവാദോ, അന്തേവാസിമ്ഹി സിക്ഖിതോ”തി. -

ഇമാഹി പഞ്ചഹി ഗാഥാഹി സീഹനാദം നദന്തോ അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

തത്ഥ **യം പത്ഥയാനോ ധമ്മേസു, ഉപജ്ഝായോ അനുഗ്ഗഹി. അമതം അഭികങ്ഖന്ത**ന്തി സമഥവിപസ്സനാദീസു അനവജ്ജധമ്മേസു യം ധമ്മം മയ്ഹം പത്ഥയന്തോ ആകങ്ഖന്തോ ഉപജ്ഝായോ അമതം നിബ്ബാനം അഭികങ്ഖന്തം മം ഓവാദദാനവസേന അനുഗ്ഗണ്ഹി. **കതം കത്തബ്ബകം മയാ**തി തസ്സ അധിഗമത്ഥം കത്തബ്ബം പരിഞ്ഞാദിസോളസവിധം കിച്ചം കതം നിട്ഠാപിതം മയാ.

തതോ ഏവ **അനുപ്പത്തോ** അധിഗതോ ചതുബ്ബിധോപി മഗ്ഗധമ്മോ **സച്ഛികതോ. സയം ധമ്മോ അനീതിഹോ**തി സയം അത്തനായേവ നിബ്ബാനധമ്മോ ഫലധമ്മോ ച അനീതിഹോ അസന്ദിദ്ധോ അത്തപച്ചക്ഖോ കതോ, “ഇതിഹ, ഇതി കിരാ”തി പവത്തിയാ ഇതിഹസങ്ഖാതം സംസയം സമുച്ഛിന്ദന്തോയേവ അരിയമഗ്ഗോ പവത്തതി. തേനാഹ **“വിസുദ്ധഞാണോ നിക്കങ്ഖോ”**തിആദി. തത്ഥ **വിസുദ്ധഞാണോ**തി സബ്ബസംകിലേസവിസുദ്ധിയാ വിസുദ്ധഞാണോ. **തവന്തികേ**തി തവ സമീപേ.

സദത്ഥോതി അരഹത്തം. **സിക്ഖാ**തി അധിസീലസിക്ഖാദയോ. **സുസ്സുതാ**തി പരിയത്തിബാഹുസച്ചസ്സ പടിവേധബാഹുസച്ചസ്സ ച പാരിപൂരിവസേന സുട്ഠു സുതാ. **തവ സാസനേ**തി തവ ഓവാദേ അനുസിട്ഠിയം ഠിതസ്സ.

അരിയവതാതി സുവിസുദ്ധസീലാദിവതസമാദാനേന. **അന്തേവാസിമ്ഹി സിക്ഖിതോ**തി തുയ്ഹം സമീപേ ചിണ്ണബ്രഹ്മചരിയവാസതായ അന്തേവാസീ സിക്ഖിതവാ സിക്ഖിതഅധിസീലാദിസിക്ഖോ അമ്ഹീതി.

സുമനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. വഡ്ഢത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

സാധൂ ഹീതിആദികാ ആയസ്മതോ വഡ്ഢത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയാനി പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ ഭാരുകച്ഛനഗരേ ഗഹപതികുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **വഡ്ഢോ**തി ലദ്ധനാമോ അനുപുബ്ബേന വഡ്ഢതി. അഥസ്സ മാതാ സംസാരേ സഞ്ജാതസംവേഗാ പുത്തം ഞാതീനം നിയ്യാദേത്വാ ഭിക്ഖുനീനം സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തീ അരഹത്തം പാപുണിത്വാ അപരേന സമയേന പുത്തമ്പി വിഞ്ഞുതം പത്തം വേളുദന്തത്ഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബാജേസി. സോ പബ്ബജിതോ ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ബഹുസ്സുതോ ധമ്മകഥികോ ഹുത്വാ ഗന്ഥധുരം വഹന്തോ ഏകദിവസം ''ഏകകോ സന്തരുത്തരോവ മാതരം പസ്സിസ്സാമീ''തി ഭിക്ഖുനുപസ്സയം അഗമാസി. തം ദിസ്വാ മാതാ ''കസ്മാ ത്വം ഏകകോ സന്തരുത്തരോവ ഇധാഗതോ''തി ചോദേസി. സോ മാതരാ ചോദിയമാനോ ''അയുത്തം മയാ കത''ന്തി ഉപ്പന്നസംവേഗോ വിഹാരം ഗന്ത്വാ ദിവാട്ഠാനേ നിസിന്നോ വിപസ്സിത്വാ അരഹത്തം പത്വാ മാതു ഓവാദസമ്പത്തിപകാസനമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൩൩൫. ''സാധൂ ഹി കിര മേ മാതാ, പതോദം ഉപദംസയി;
യസ്സാഹം വചനം സുത്വാ, അനുസിട്ഠോ ജനേത്തിയാ;
ആരദ്ധവീരിയോ പഹിതത്തോ, പത്തോ സമ്ബോധിമുത്തമം.

൩൩൬. ''അരഹാ ദക്ഖിണേയ്യോമ്ഹി, തേവിജ്ജോ അമതദ്ദസോ;
ജേത്വാ നമുചിനോ സേനം, വിഹരാമി അനാസവോ.

൩൩൭. ''അജ്ഝത്തഞ്ച ബഹിദ്ധാ ച, യേ മേ വിജ്ജിംസു ആസവാ;
സബ്ബേ അസേസാ ഉച്ഛിന്നാ, ന ച ഉപ്പജ്ജരേ പുന.

൩൩൮. ''വിസാരദാ ഖോ ഭഗിനീ, ഏവമത്ഥം അഭാസയി;
അപിഹാ നൂന മയിപി, വനഥോ തേ ന വിജ്ജതി.

൩൩൯. ''പരിയന്തകതം ദുക്ഖം, അന്തിമോയം സമുസ്സയോ;
ജാതിമരണസംസാരോ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ''തി. - ഇമാ ഗാഥാ
അഭാസി;

തത്ഥ **സാധൂ ഹി കിര മേ മാതാ, പതോദം ഉപദംസയീ**തി സാധു വത മാതാ മയ്ഹം ഓവാദസങ്ഖാതം പതോദം ദസ്സേതി, തേന മേ വീരിയം ഉത്തേജേന്തീ ഉത്തമങ്ഗേ പഞ്ഞാസീസേ വിജ്ഝി. **യസ്സാ**തി യസ്സാ മേ മാതുയാ. **സമ്ബോധി**ന്തി അരഹത്തം. അയഞ്ഹേത്ഥ യോജനാ - ജനേത്തിയാ മേ അനുസിട്ഠോ യസ്സാ അനുസാസനീഭൂതം വചനം സുത്വാ അഹം ആരദ്ധവീരിയോ പഹിതത്തോ വിഹരന്തോ ഉത്തമം അഗ്ഗഫലം സമ്ബോധിം അരഹത്തം പത്തോ.

തതോ ഏവ ആരകത്താ കിലേസേഹി **അരഹാ** പുഞ്ഞക്ഖേത്തതായ **ദക്ഖിണേയ്യോ** ദക്ഖിണാരഹോ അമ്ഹി. പുബ്ബേനിവാസഞാണാദിവിജ്ജാത്തയസ്സ അധിഗതത്താ **തേവിജ്ജോ** നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികതത്താ **അമതദ്ദസോ നമുചിനോ** മാരസ്സ **സേനം** കിലേസവാഹിനിം ബോധിപക്ഖിയസേനായ ജിനിത്വാ തസ്സ ജിതത്തായേവ അനാസവോ സുഖം വിഹരാമീതി.

ഇദാനി ''അനാസവോ''തി വുത്തമത്ഥം പാകടതരം കാതും **"അജ്ഝത്തഞ്ചാ"** തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **അജ്ഝത്തം** അജ്ഝത്തവത്ഥുകാ ച **ബഹിദ്ധാ** ബഹിദ്ധവത്ഥുകാ ച **ആസവാ യേ** മയ്ഹം അരിയമഗ്ഗാധിഗമതോ പുബ്ബേ **വിജ്ജിംസു** ഉപലബ്ഭിംസു, തേ സബ്ബേ അനവസേസാ **ഉച്ഛിന്നാ** അരിയമഗ്ഗേന സമുച്ഛിന്നാ പഹീനാ പുന ദാനി കദാചിപി ന ച ഉപ്പജ്ജേയ്യും ന ഉപ്പജ്ജിസ്സന്തിയേവാതി.

ഇദാനി മാതു വചനം അങ്കുസം കത്വാ അത്തനാ അരഹത്തസ്സ അധിഗതത്താ മാതരം ഥോമേന്തോ **"വിസാരദാ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **വിസാരദാ ഖോ**തി ഏകംസേന വിഗതസാരജ്ജാ. ഏവം മാതു അത്തനോ ച അരഹത്താധിഗമേന സത്ഥു ഓരസപുത്തഭാവം ഉല്ലപേന്തോ മാതരം **"ഭഗിനീ"**തി ആഹ. **ഏതമത്ഥം അഭാസയീ**തി ഏതം മമ ഓവാദഭൂതം അത്ഥം അഭണി. ഏവം പന മം ഓവദന്തീ ന കേവലം വിസാരദാ ഏവ, അഥ ഖോ **അപിഹാ നൂന മയിപി** തവ പുത്തകേപി അപിഹാ അസന്ഥവാ മഞ്ഞേ, കിം വാ ഏതേന പരികപ്പനേന? **വനഥോ തേ ന വിജ്ജതി** അവിജ്ജാദികോ വനഥോ തവ സന്താനേ നത്ഥേവ, യാ മം ഭവക്ഖയേ നിയോജേസീതി അധിപ്പായോ.

ഇദാനി ''തയാ നിയോജിതാകാരേനേവ മയാ പടിപന്ന''ന്തി ദസ്സേന്തോ **"പരിയന്തകത"**ന്തി ഓസാനഗാഥമാഹ, തസ്സത്ഥോ സുവിഞ്ഞേയ്യോവ.

വഡ്ഢത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. നദീകസ്സപത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

അത്ഥായ വത മേതിആദികാ ആയസ്മതോ നദീകസ്സപത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനന്തോ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം പിണ്ഡായ ചരന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ അത്തനാ രോപിതസ്സ അമ്ബരുക്ഖസ്സ പഠമുപ്പന്നം മനോസിലാവണ്ണം ഏകം അമ്ബഫലം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ മഗധരട്ഠേ ബ്രാഹ്മണകുലേ ഉരുവേലകസ്സപസ്സ ഭാതാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ. വയപ്പത്തോ നിസ്സരണജ്ഝാസയതായ ഘരാവാസം അനിച്ഛന്തോ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ തീഹി താപസസതേഹി സദ്ധിം നേരഞ്ജരായ നദിയാ തീരേ അസ്സമം മാപേത്വാ വിഹരതി. നദീതീരേ വസനതോ ഹിസ്സ കസ്സപഗോത്തതായ ച **നദീകസ്സപോ**തി സമഞ്ഞാ അഹോസി. തസ്സ ഭഗവാ സപരിസസ്സ ഏഹിഭിക്ഖുഭാവേന ഉപസമ്പദം അദാസി. തം സബ്ബം ഖന്ധകേ (മഹാവ॰ ൩൭-൩൮) ആഗതമേവ. സോ ഭഗവതോ **ആദിത്തപരിയായദേസനായ** (മഹാവ॰ ൫൪; സം॰ നി॰ ൪.൨൮) അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൪.൭൯-൮൭) -

''പദുമുത്തരബുദ്ധസ്സ, ലോകജേട്ഠസ്സ താദിനോ;
പിണ്ഡായ വിചരന്തസ്സ, ധാരതോ ഉത്തമം യസം.

''അഗ്ഗഫലം ഗഹേത്വാന, വിപ്പസന്നേന ചേതസാ;
ദക്ഖിണേയ്യസ്സ വീരസ്സ, അദാസിം സത്ഥുനോ അഹം.

“തേന കമ്മേന ദ്വിപദിന്ദ, ലോകജേട്ഠ നരാസഭ;
പത്തോമ്ഹി അചലം ഠാനം, ഹിത്വാ ജയപരാജയം.

“സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം ദാനമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, അഗ്ഗദാനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തേ പന പതിട്ഠിതോ അപരഭാഗേ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ ദിട്ഠിസമുഗ്ഘാതകിത്തനമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൩൮൦. “അത്ഥായ വത മേ ബുദ്ധോ, നദിം നേരഞ്ജരം അഗാ;
യസ്സാഹം ധമ്മം സുത്വാന, മിച്ഛാദിട്ഠിം വിവജ്ജയിം.

൩൮൧. “യജിം ഉച്ചാവചേ യഞ്ഞേ, അഗ്ഗിഹുത്തം ജുഹിം അഹം;
ഏസാ സുദ്ധീതി മഞ്ഞന്തോ, അന്ധഭൂതോ പുഥുജ്ജനോ.

൩൮൨. “ദിട്ഠിഗഹനപക്ഖന്ദോ, പരാമാസേന മോഹിതോ;
അസുദ്ധിം മഞ്ഞിസം സുദ്ധിം, അന്ധഭൂതോ അവിദ്ദസു.

൩൮൩. “മിച്ഛാദിട്ഠി പഹീനാ മേ, ഭവാ സബ്ബേ വിദാലിതാ;
ജുഹാമി ദക്ഖിണേയ്യഗ്ഗിം, നമസ്സാമി തഥാഗതം.

൩൮൪. “മോഹാ സബ്ബേ പഹീനാ മേ, ഭവതണ്ഹാ പദാലിതാ;
വിക്ഖീണോ ജാതിസംസാരോ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ”തി. -

ഇമാ പഞ്ച ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **അത്ഥായ വത മേ**തി മയ്ഹം അത്ഥായ വത ഹിതായ വത. **ബുദ്ധോ**തി സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധോ. **നദിം നേരഞ്ജരം അഗാ**തി നേരഞ്ജരാസങ്ഖാതം നദിം അഗഞ്ഛി, തസ്സാ നദിയാ തീരേ ച മമ ഭാതു ഉരുവേലകസ്സപസ്സ അസ്സമം ഉപഗതോതി അധിപ്പായോ.

ഇദാനി യഥാവുത്തമത്ഥം വിവരിതും **“യസ്സാഹ”**ന്തിആദി വുത്തം. **യസ്സാ**തി യസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ. **ധമ്മം സുത്വാനാ**തി ചതുസച്ചപടിസംയുത്തം ധമ്മം സുത്വാ, സോതദ്വാരാനുസാരേന ഉപലഭിത്വാ. **മിച്ഛാദിട്ഠിം വിവജ്ജയി**ന്തി “യഞ്ഞാദീഹി സുദ്ധി ഹോതീ”തിആദിനയപ്പവത്തം വിപരീതദസ്സനം പജഹിം.

മിച്ഛാദിട്ഠിം വിവജ്ജയിന്തി വുത്തമേവത്ഥം വിത്ഥാരേത്വാ ദസ്സേതും **“യജി”**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യജിം ഉച്ചാവചേ യഞ്ഞേ**തി പാകടയഞ്ഞേ സോമയാഗവാജപേയ്യാദികേ നാനാവിധേ യഞ്ഞേ യജിം. **അഗ്ഗിഹുത്തം ജുഹിം അഹ**ന്തി തേസം യഞ്ഞാനം യജനവസേന ആഹുതിം പഗ്ഗണ്ഹന്തോ അഗ്ഗിം പരിചരിം. **ഏസാ സുദ്ധീതി മഞ്ഞന്തോ**തി ഏസാ യഞ്ഞകിരിയാ അഗ്ഗിപാരിചരിയാ സുദ്ധിഹേതുഭാവതോ സുദ്ധി “ഏവം മേ സംസാരസുദ്ധി ഹോതീ”തി മഞ്ഞമാനോ. **അന്ധഭൂതോ പുഥുജ്ജനോ**തി പഞ്ഞാചക്ഖുവേകല്ലേന അവിജ്ജന്ധതായ അന്ധഭൂതോ പുഥുജ്ജനോ ഹുത്വാ വനഗഹനപബ്ബതഗഹനാദീനി വിയ ദുരതിക്കമനട്ഠേന ദിട്ഠിയേവ ഗഹനം ദിട്ഠിഗഹനം , തം പക്ഖന്ദോ അനുപവിട്ഠോതി **ദിട്ഠിഗഹനപക്ഖന്ദോ. പരാമാസേനാ**തി ധമ്മസഭാവം അതിക്കമിത്വാ “ഇദമേവ സച്ച”ന്തി

പരാമസനതോ പരാമാസസങ്ഖാതേന മിച്ഛാഭിനിവേസേന. **മോഹിതോതി** മൂള്ഹഭാവം പാപിതോ. **അസുദ്ധിം മഞ്ഞിസം സുദ്ധി**ന്തി അസുദ്ധിം മഗ്ഗം "സുദ്ധിം മഗ്ഗ"ന്തി മഞ്ഞിസം മഞ്ഞിം. തത്ഥ കാരണമാഹ **"അന്ധഭൂതോ അവിദ്ദസൂ"**തി. യസ്മാ അവിജ്ജായ അന്ധഭൂതോ, തതോ ഏവ ധമ്മാധമ്മം യുത്തായുത്തഞ്ച അവിദ്വാ, തസ്മാ തഥാ മഞ്ഞിന്തി അത്ഥോ.

മിച്ഛാദിട്ഠി പഹീനാ മേതി ഏവംഭൂതസ്സ പന സത്ഥു സമ്മുഖാ ചതുസച്ചഗബ്ഭം ധമ്മകഥം സുത്വാ യോനിസോ പടിപജ്ജന്തസ്സ അരിയമഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠിയാ സബ്ബാപി മിച്ഛാദിട്ഠി സമുച്ഛേദപ്പഹാനവസേന മയ്ഹം പഹീനാ. **ഭവാ**തി കാമഭവാദയോ സബ്ബേപി ഭവാ അരിയമഗ്ഗസത്ഥേന **വിദാലിതാ** വിദ്ധംസിതാ. **ജുഹാമി ദക്ഖിണേയ്യഗ്ഗി**ന്തി ആഹവനീയാദികേ അഗ്ഗീ ഛഡ്ഡേത്വാ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യതായ സബ്ബസ്സ ച പാപസ്സ ദഹനതോ ദക്ഖിണേയ്യഗ്ഗിം സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ജുഹാമി പരിചരാമി. തയിദം മയ്ഹം ദക്ഖിണേയ്യഗ്ഗിപരിചരണം ദധിനവനീതമഥിതസപ്പിആദിനിരപേക്ഖം സത്ഥു നമസ്സനമേവാതി ആഹ **"നമസ്സാമി തഥാഗത"**ന്തി. അഥ വാ **ജുഹാമി ദക്ഖിണേയ്യഗ്ഗി**ന്തി ദായകാനം ദക്ഖിണായ മഹപ്ഫലഭാവകരണേന പാപസ്സ ച ദഹനേന ദക്ഖിണേയ്യഗ്ഗിഭൂതം അത്താനം ജുഹാമി പരിചരാമി തഥാ കത്വാ പരിചരാമി, തഥാ കത്വാ പരിഹരാമി. പുബ്ബേ അഗ്ഗിദേവം നമസ്സാമി, ഇദാനി പന നമസ്സാമി തഥാഗതന്തി.

മോഹാ സബ്ബേ പഹീനാ മേതി ദുക്ഖേ അഞ്ഞാണാദിഭേദാ സബ്ബേ മോഹാ മയ്ഹം പഹീനാ സമുച്ഛിന്നാ, തതോ ഏവ **"ഭവതണ്ഹാ പദാലിതാ. വിക്ഖീണോ ജാതിസംസാരോ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ"**തി തീസു പദേസു മേ-സദ്ദോ ആനേത്വാ യോജേതബ്ബോ.

നദീകസ്സപത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ഗയാകസ്സപത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

പാതോ മജ്ഝന്ഹികന്തിആദികാ ആയസ്മതോ ഗയാകസ്സപത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ നിസ്സരണജ്ഝാസയതായ ഘരാവാസം പഹായ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ അരഞ്ഞായതനേ അസ്സമം കാരേത്വാ വനമൂലഫലാഹാരോ വസതി. തേന ച സമയേന ഭഗവാ ഏകോ അദുതിയോ തസ്സ അസ്സമസമീപേന ഗച്ഛതി. സോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം ഠിതോ വേലം ഓലോകേത്വാ മനോഹരാനി കോലഫലാനി സത്ഥു ഉപനേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ നിസ്സരണജ്ഝാസയതായ ഘരാവാസം പഹായ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ദ്വീഹി താപസസതേഹി സദ്ധിം ഗയായം വിഹരതി. ഗയായം വസനതോ ഹിസ്സ കസ്സപഗോത്തതായ ച **ഗയാകസ്സപോ**തി സമഞ്ഞാ അഹോസി. സോ ഭഗവതാ സദ്ധിം പരിസായ ഏഹിഭിക്ഖൂപസമ്പദം ദത്വാ **ആദിത്തപരിയായദേസനായ** (മഹാവ॰ ൫൪) ഓവദിയമാനോ അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൩.൭൪-൭൫) -

‘‘അജിനേന നിവത്ഥോഹം, വാകചീരധരോ തദാ;
ഖാരിയാ പൂരയിത്വാനം, കോലംഹാസിം മമസ്സമം.

‘‘തമ്ഹി കാലേ സിഖീ ബുദ്ധോ, ഏകോ അദുതിയോ അഹു;
മമസ്സമം ഉപഗച്ഛി, ജാനന്തോ സബ്ബകാലികം.

‘‘സകം ചിത്തം പസാദേത്വാ, വന്ദിത്വാന ച സുബ്ബതം;
ഉഭോ ഹത്ഥേഹി പഗ്ഗയ്ഹ, കോലം ബുദ്ധസ്സദാസഹം.

‘‘ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം ഫലമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, കോലദാനസ്സിദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തേ പന പതിട്ഠിതോ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ പാപപവാഹനകിത്തനമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

ന.ർ൬. ‘‘പാതോ മജ്ഝന്ഹികം സായം, തിക്ഖത്തും ദിവസസ്സഹം;
ഓതരിം ഉദകം സോഹം, ഗയായ ഗയഫഗ്ഗുയാ.

ന.ർ൫. ‘‘യം മയാ പകതം പാപം, പുബ്ബേ അഞ്ഞാസു ജാതിസു;
തം ദാനീധ പവാഹേമി, ഏവംദിട്ഠി പുരേ അഹും.

ന.ർ൭. ‘‘സുത്വാ സുഭാസിതം വാചം, ധമ്മത്ഥസഹിതം പദം;
തഥം യാഥാവകം അത്ഥം, യോനിസോ പച്ചവേക്ഖിസം.

ന.ർ൮. ‘‘നിന്ഹാതസബ്ബപാപോമ്ഹി, നിമ്മലോ പയതോ സുചി;
സുദ്ധോ സുദ്ധസ്സ ദായാദോ, പുത്തോ ബുദ്ധസ്സ ഓരസോ.

ന.ർ൯. ‘‘ഓഗയ്ഹട്ഠങ്ഗികം സോതം, സബ്ബപാപം പവാഹയിം;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അജ്ഝഗമിം, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി. -

ഇമാ പഞ്ച ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ പഠമഗാഥായ താവ അയം സങ്ഖേപത്ഥോ - **പാതോ** സൂരിയുഗ്ഗമനവേലായം, **മജ്ഝന്ഹികം** മജ്ഝന്ഹവേലായം, **സായം** സായന്ഹവേലായന്തി ദിവസസ്സ **തിക്ഖത്തും** തയോ വാരേ അഹം ഉദകം **ഓതരിം** ഓഗാഹിം. ഓതരന്തോ ച സോഹം ന യത്ഥ കത്ഥചി യദാ വാ തദാ വാ ഓതരിം, അഥ ഖോ **ഗയായ** മഹാജനസ്സ ‘‘പാപപവാഹന’’ന്തി അഭിസമ്മതേ ഗയാതിത്ഥേ, **ഗയഫഗ്ഗുയാ** ഗയാഫഗ്ഗുനാമകേ ഫഗ്ഗുനീമാസസ്സ ഉത്തരഫഗ്ഗുനീനക്ഖത്തേ അനുസംവച്ഛരം ഉദകോരോഹനമനുയുത്തോ അഹോസിന്തി.

ഇദാനി തദാ യേനാധിപ്പായേന ഉദകോരോഹനമനുയുത്തം, തം ദസ്സേതും **‘‘യം മയാ’’**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - ‘‘യം മയാ പുബ്ബേ ഇതോ അഞ്ഞാസു ജാതീസു പാപകമ്മം ഉപചിതം. തം ഇദാനി **ഇധ** ഗയാതിത്ഥേ ഇമിസ്സാ ച ഗയാഫഗ്ഗുയാ ഇമിനാ ഉദകോരോഹനേന **പവാഹേമി** അപനേമി വിക്ഖാലേമീ’’തി. **പുരേ** സത്ഥു സാസനുപഗമനതോ പുബ്ബേ **ഏവംദിട്ഠി** ഏവരൂപവിപരീതദസ്സനോ **അഹും** അഹോസിം.

ധമ്മത്ഥസഹിതം **പദന്തി** വിഭത്തിഅലോപേന നിദ്ദേസോ. ധമ്മേന ച അത്ഥേന ച സഹിതകോട്ഠാസം, ആദിതോ മജ്ഝതോ പരിയോസാനതോ ച ധമ്മൂപസംഹിതം അത്ഥൂപസംഹിതം സുട്ഠു ഏകന്തേന നിയ്യാനികം കത്വാ ഭാസിതം വാചം സമ്മാസമ്ബുദ്ധവചനം സുത്വാ തേന പകാസിതം പരമത്ഥഭാവേന തച്ഛഭാവതോ **തഥം** യഥാരഹം പവത്തിനിവത്തിഉപായഭാവേ ബ്യഭിചാരാഭാവതോ **യാഥാവകം** ദുക്ഖാദി**അത്ഥം** **യോനിസോ** ഉപായേന പരിഞ്ഞേയ്യാദിഭാവേന **പച്ചവേക്ഖിസം** ''ദുക്ഖം പരിഞ്ഞേയ്യം, സമുദയോ പഹാതബ്ബോ, നിരോധോ സച്ഛികാതബ്ബോ , മഗ്ഗോ ഭാവേതബ്ബോ''തി പതിഅവേക്ഖിം, ഞാണചക്ഖുനാ പസ്സിം പടിവിജ്ഝിന്തി അത്ഥോ.

നിന്ഹാതസബ്ബപാപോമ്ഹീതി ഏവം പടിവിദ്ധസച്ചത്താ ഏവ അരിയമഗ്ഗജലേന വിക്ഖാലിതസബ്ബപാപോ അമ്ഹി. തതോ ഏവ രാഗമലാദീനം അഭാവേന നിമ്മലത്താ **നിമ്മലോ**. തതോ ഏവ പരിസുദ്ധകായസമാചാരതായ പരിസുദ്ധവചീസമാചാരതായ പരിസുദ്ധമനോസമാചാരതായ **പയതോ** **സുചി** **സുദ്ധോ**. സവാസനസബ്ബകിലേസമലവിസുദ്ധിയാ **സുദ്ധസ്സ** ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ലോകുത്തരധമ്മദായസ്സ ആദിയനതോ **ദായാദോ**. തസ്സേവ ദേസനാഞാണസമുട്ഠാനഉരോവായാമജനിതാഭിജാതിതായ **ഓരസോ** പുത്തോ അമ്ഹീതി യോജനാ.

പുനപി അത്തനോ പരമത്ഥതോ ന്ഹാതകഭാവമേവ വിഭാവേതും **''ഓഗയ്ഹാ''**തി ഓസാനഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ഓഗയ്ഹാ**തി ഓഗാഹേത്വാ അനുപവിസിത്വാ. **അട്ഠങ്ഗികം** **സോതന്തി** സമ്മാദിട്ഠിആദീഹി അട്ഠങ്ഗസമോധാനഭൂതം മഗ്ഗസോതം. **സബ്ബപാപം** **പവാഹയി**ന്തി അനവസേസം പാപമലം പക്ഖാലേസിം, അരിയമഗ്ഗജലപവാഹനേന പരമത്ഥന്ഹാതകോ അഹോസിം. തതോ ഏവ **തിസ്സോ** **വിജ്ജാ** **അജ്ഝഗമിം,** **കതം** **ബുദ്ധസ്സ** **സാസനന്തി** വുത്തത്ഥമേവ.

ഗയാകസ്സപത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. വക്കലിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

വാതരോഗാഭിനീതോതിആദികാ ആയസ്മതോ വക്കലിത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥു സന്തികം ഗച്ഛന്തേഹി ഉപാസകേഹി സദ്ധിം വിഹാരം ഗന്ത്വാ പരിസപരിയന്തേ ഠിതോ ധമ്മം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും സദ്ധാധിമുത്താനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ സയമ്പി തം ഠാനം പത്ഥേന്തോ സത്താഹം മഹാദാനം ദത്വാ പണിധാനം അകാസി. സത്ഥാ തസ്സ അനന്തരായതം ദിസ്വാ ബ്യാകരി.

സോപി യാവജീവം കുസലം കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ അമ്ഹാകം സത്ഥു കാലേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തി, **വക്കലീ**തിസ്സ നാമം അകംസു. സോ വുദ്ധിപ്പത്തോ തയോ വേദേ ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ബ്രാഹ്മണസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ സത്ഥാരം ദിസ്വാ രൂപകായസ്സ സമ്പത്തിദസ്സനേന അതിത്തോ സത്ഥാരാ സദ്ധിംയേവ വിചരതി. ''അഗാരമജ്ഝേ

വസന്തോ നിച്ചകാലം സത്ഥാരം ദട്ഠും ന ലഭിസ്സാമീ''തി സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ ഠപേത്വാ ഭോജനവേലം സരീരകിച്ചകാലഞ്ച സേസകാലേ യത്ഥ ഠിതേന സക്കാ ദസബലം പസ്സിതും, തത്ഥ ഠിതോ അഞ്ഞം കിച്ചം പഹായ ഭഗവന്തം ഓലോകേന്തോവ വിഹരതി. സത്ഥാ തസ്സ ഞാണപരിപാകം ആഗമേന്തോ ബഹുകാലം തസ്മിം രൂപദസ്സനേനേവ വിചരന്തേ കിഞ്ചി അവത്വാ പുനേകദിവസം ''കിം തേ, വക്കലി, ഇമിനാ പൂതികായേന ദിട്ഠേന? യോ ഖോ, വക്കലി, ധമ്മം പസ്സതി, സോ മം പസ്സതി. യോ മം പസ്സതി, സോ ധമ്മം പസ്സതി. ധമ്മഞ്ഹി, വക്കലി, പസ്സന്തോ മം പസ്സതി, മം പസ്സന്തോ ധമ്മം പസ്സതീ''തി (സം॰ നി॰ ൩.൮൭) ആഹ.

സത്ഥരി ഏവം വദന്തേപി ഥേരോ സത്ഥു ദസ്സനം പഹായ അഞ്ഞത്ഥ ഗന്തും ന സക്കോതി. തതോ സത്ഥാ ''നായം ഭിക്ഖു സംവേഗം അലഭിത്വാ ബുജ്ഝിസ്സതീ''തി വസ്സൂപനായികദിവസേ ''അപേഹി, വക്കലീ''തി ഥേരം പണാമേസി. സോ സത്ഥാരാ പണാമിതോ സമ്മുഖേ ഠാതും അസക്കോന്തോ ''കിം മയ്ഹം ജീവിതേന, യോഹം സത്ഥാരം ദട്ഠും ന ലഭാമീ''തി ഗിജ്ഝകൂടപബ്ബതേ പപാതട്ഠാനം അഭിരുഹി. സത്ഥാ തസ്സ തം പവത്തിം ഞത്വാ ''അയം ഭിക്ഖു മമ സന്തികാ അസ്സാസം അലഭന്തോ മഗ്ഗഫലാനം ഉപനിസ്സയം നാസേയ്യാ''തി അത്താനം ദസ്സേതും ഓഭാസം വിസ്സജ്ജേന്തോ -

''പാമോജ്ജബഹുലോ ഭിക്ഖു, പസന്നോ ബുദ്ധസാസനേ;
അധിഗച്ഛേ പദം സന്തം, സങ്ഖാരൂപസമം സുഖ''ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൩.൮൧) -

ഗാഥം വത്വാ ''ഏഹി, വക്കലീ''തി ഹത്ഥം പസാരേസി. ഥേരോ ''ദസബലോ മേ ദിട്ഠോ, 'ഏഹീ'തി അവ്ഹാനമ്പി ലദ്ധ''ന്തി ബലവപീതിസോമനസ്സം ഉപ്പാദേത്വാ ''കുതോ ആഗച്ഛാമീ''തി അത്തനോ ഗമനഭാവം അജാനിത്വാ സത്ഥു സമ്മുഖേ ആകാസേ പക്ഖന്ദന്തോ പഠമപാദേന പബ്ബതേ ഠിതോയേവ സത്ഥാരാ വുത്തഗാഥം ആവജ്ജേന്തോ ആകാസേയേവ പീതിം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണീതി **അങ്ഗുത്തരട്ഠകഥായം** (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൦൮) **ധമ്മപദവണ്ണനായഞ്ച** (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൨.൩.൮൧) ആഗതം.

ഇധ പന ഏവം വദന്തി - ''കിം തേ, വക്കലീ''തിആദിനാ സത്ഥാരാ ഓവദിതോ ഗിജ്ഝകൂടേ വിഹരന്തോ വിപസ്സനം പട്ഠപേസി, തസ്സ സദ്ധായ ബലവഭാവതോ ഏവ വിപസ്സനാ വീഥിം ന ഓതരതി, ഭഗവാ തം ഞത്വാ കമ്മട്ഠാനം സോധേത്വാ അദാസി. പുന വിപസ്സനം മത്ഥകം പാപേതും നാസക്ഖിയേവ, അഥസ്സ ആഹാരവേകല്ലേന വാതാബാധോ ഉപ്പജ്ജി, തം വാതാബാധേന പീളിയമാനം ഞത്വാ ഭഗവാ തത്ഥ ഗന്ത്വാ പുച്ഛന്തോ -

൩൫൦. ''വാതരോഗാഭിനീതോ ത്വം, വിഹരം കാനനേ വനേ;
പവിദ്ധഗോചരേ ലൂഖേ, കഥം ഭിക്ഖു കരിസ്സസീ''തി. -

ആഹ. തം സുത്വാ ഥേരോ -

൩൫൧. ''പീതിസുഖേന വിപുലേന, ഫരമാനോ സമുസ്സയം;
ലൂഖമ്പി അഭിസമ്ഭോന്തോ, വിഹരിസ്സാമി കാനനേ.

൩൫൨. ''ഭാവേന്തോ സതിപട്ഠാനേ, ഇന്ദ്രിയാനി ബലാനി ച;
ബോജ്ഝങ്ഗാനി ച ഭാവേന്തോ, വിഹരിസ്സാമി കാനനേ.

൩൩. “ആരദ്ധവീരിയേ പഹിതത്തേ, നിച്ചം ദള്ഹപരക്കമേ;
സമഗ്ഗേ സഹിതേ ദിസ്വാ, വിഹരിസ്സാമി കാനനേ.

൩൪. “അനുസ്സരന്തോ സമ്ബുദ്ധം, അഗ്ഗം ദന്തം സമാഹിതം;
അതന്ദിതോ രത്തിന്ദിവം, വിഹരിസ്സാമി കാനനേ”തി. -

ചതസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **വാതരോഗാഭിനീതോ**തി വാതാബാധേന അസേരിഭാവം ഉപനീതോ, വാതബ്യാധിനാ അഭിഭൂതോ. **ത്വ**ന്തി ഥേരം ആലപതി. **വിഹര**ന്തി തേന ഇരിയാപഥവിഹാരേന വിഹരന്തോ. **കാനനേ വനേ**തി കാനനഭൂതേ വനേ, മഹാഅരഞ്ഞേതി അത്ഥോ. **പവിദ്ധഗോചരേ**തി വിസ്സട്ഠഗോചരേ ദുല്ലഭപച്ചയേ. വാതരോഗസ്സ സപ്പായാനം സപ്പിആദിഭേസജ്ജാനം അഭാവേന ഫരുസഭൂമിഭാഗതായ ച **ലൂഖേ** ലൂഖട്ഠാനേ. **കഥം ഭിക്ഖു കരിസ്സസീ**തി ഭിക്ഖു ത്വം കഥം വിഹരിസ്സസീതി ഭഗവാ പുച്ഛി.

തം സുത്വാ ഥേരോ നിരാമിസപീതിസോമനസ്സാദിനാ അത്തനോ സുഖവിഹാരം പകാസേന്തോ **“പീതിസുഖേനാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പീതിസുഖേനാ**തി ഉബ്ബേഗലക്ഖണായ ഫരണലക്ഖണായ ച പീതിയാ തംസമ്പയുത്തസുഖേന ച. തേനാഹ **“വിപുലേനാ”**തി ഉളാരേനാതി അത്ഥോ. **ഫരമാനോ സമുസ്സയ**ന്തി യഥാവുത്തപീതിസുഖസമുട്ഠിതേഹി പണീതേഹി രൂപേഹി സകലം കായം ഫരാപേന്തോ നിരന്തരം ഫുടം കരോന്തോ. **ലൂഖമ്പി അഭിസമ്ഭോന്തോ**തി അരഞ്ഞാവാസജനിതം സല്ലേഖവുത്തിഹേതുകം ദുസ്സഹമ്പി പച്ചയലൂഖം അഭിഭവന്തോ അധിവാസേന്തോ. **വിഹരിസ്സാമി കാനനേ**തി ഝാനസുഖേന വിപസ്സനാസുഖേന ച അരഞ്ഞായതനേ വിഹരിസ്സാമീതി അത്ഥോ. തേനാഹ - “സുഖഞ്ച കായേന പടിസംവേദേസി”ന്തി (പാരാ॰ ൧൧).

“യതോ യതോ സമ്മസതി, ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയം;
ലഭതീ പീതിപാമോജ്ജം, അമതം തം വിജാനത”ന്തി ച. (ധ॰ പ॰ ൩൭൪);

ഭാവേന്തോ സതിപട്ഠാനേതി മഗ്ഗപരിയാപന്നേ കായാനുപസ്സനാദികേ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനേ ഉപ്പാദേന്തോ വഡ്ഢേന്തോ ച. **ഇന്ദ്രിയാനീ**തി മഗ്ഗപരിയാപന്നാനി ഏവ സദ്ധാദീനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി. **ബലാനീ**തി തഥാ സദ്ധാദീനി പഞ്ച ബലാനി. **ബോജ്ഝങ്ഗാനീ**തി തഥാ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗാദീനി സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാനി. **ച**-സദ്ദേന സമ്മപ്പധാനഇദ്ധിപാദമഗ്ഗങ്ഗാനി സങ്ഗണ്ഹാതി. തദവിനാഭാവതോ ഹി തഗ്ഗഹണേനേവ തേസം ഗഹണം ഹോതി. **വിഹരിസ്സാമീ**തി യഥാവുത്തേ ബോധിപക്ഖിയധമ്മേ ഭാവേന്തോ മഗ്ഗസുഖേന തദധിഗമസിദ്ധേന ഫലസുഖേന നിബ്ബാനസുഖേന ച വിഹരിസ്സാമി.

ആരദ്ധവീരിയേതി ചതുബ്ബിധസമ്മപ്പധാനവസേന പഗ്ഗഹിതവീരിയേ. **പഹിതത്തേ**തി നിബ്ബാനം പതിപേസിതചിത്തേ. **നിച്ചം ദള്ഹപരക്കമേ**തി സബ്ബകാലം അസിഥിലവീരിയേ. അവിവാദവസേന കായസാമഗ്ഗിദാനവസേന ച **സമഗ്ഗേ**. ദിട്ഠിസീലസാമഞ്ഞേന **സഹിതേ** സബ്രഹ്മചാരീ ദിസ്വാ. ഏതേന കല്യാണമിത്തസമ്പത്തിം ദസ്സേതി.

അനുസ്സരന്തോ സമ്ബുദ്ധന്തി സമ്മാ സാമം സബ്ബധമ്മാനം ബുദ്ധത്താ സമ്മാസമ്ബുദ്ധം സബ്ബസത്തുത്തമതായ, **അഗ്ഗം** ഉത്തമേന ദമഥേന **ദന്തം,** അനുത്തരസമാധിനാ **സമാഹിതം അതന്ദിതോ** അനലസോ ഹുത്വാ, **രത്തിന്ദിവം** സബ്ബകാലം "ഇതിപി സോ ഭഗവാ അരഹ"ന്തിആദിനാ അനുസ്സരന്തോ വിഹരിസ്സാമി. ഏതേന ബുദ്ധാനുസ്സതിഭാവനായ യുത്താകാരദസ്സനേന സബ്ബത്ഥ കമ്മട്ഠാനാനുയോഗമാഹ, പുരിമേന പാരിഹാരിയകമ്മട്ഠാനാനുയോഗം.

ഏവം പന വത്വാ ഥേരോ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ૨.൫൪.൨൭-൩൭) -

"ഇതോ സതസഹസ്സമ്ഹി, കപ്പേ ഉപ്പജ്ജി നായകോ;
അനോമനാമോ അമിതോ, നാമേന പദുമുത്തരോ.

"പദുമാകാരവദനോ, പദുമാമലസുച്ഛവീ;
ലോകേനാനുപലിത്തോവ, തോയേന പദുമം യഥാ.

"വീരോ പദുമപത്തക്ഖോ, കന്തോ ച പദുമം യഥാ;
പദുമുത്തരഗന്ധോവ, തസ്മാ സോ പദുമുത്തരോ.

"ലോകജേട്ഠോ ച നിമ്മാനോ, അന്ധാനം നയനൂപമോ;
സന്തവേസോ ഗുണനിധി, കരുണാമതിസാഗരോ.

"സ കദാചി മഹാവീരോ, ബ്രഹ്മാസുരസുരച്ചിതോ;
സദേവമനുജാകിണ്ണേ, ജനമജ്ഝേ ജിനുത്തമോ.

"വദനേന സുഗന്ധേന, മധുരേന രുതേന ച;
രഞ്ജയം പരിസം സബ്ബം, സന്ഥവീ സാവകം സകം.

"സദ്ധാധിമുത്തോ സുമതി, മമ ദസ്സനലാലസോ;
നത്ഥി ഏതാദിസോ അഞ്ഞോ, യഥായം ഭിക്ഖു വക്കലി.

"തദാഹം ഹംസവതിയം, നഗരേ ബ്രാഹ്മണത്രജോ;
ഹുത്വാ സുത്വാ ച തം വാക്യം, തം ഠാനമഭിരോചയിം.

"സസാവകം തം വിമലം, നിമന്തേത്വാ തഥാഗതം;
സത്താഹം ഭോജയിത്വാന, ദുസ്സേഹച്ഛാദയിം തദാ.

"നിപച്ച സിരസാ തസ്സ, അനന്തഗുണസാഗരേ;
നിമുഗ്ഗോ പീതിസമ്പുണ്ണോ, ഇദം വചനമബ്രവിം.

"യോ സോ തയാ സന്ഥവിതോ, ഇതോ സത്തമകേ മുനി;
ഭിക്ഖു സദ്ധാവതം അഗ്ഗോ, താദിസോ ഹോമഹം മുനേ.

"ഏവം വുത്തേ മഹാവീരോ, അനാവരണദസ്സനോ;
ഇമം വാക്യം ഉദീരേസി, പരിസായ മഹാമുനി.

"പസ്സഥേതം മാണവകം, പീതമട്ഠനിവാസനം;

ഹേമയഞ്ഞോപചിതങ്ഗം, ജനനേത്തമനോഹരം.

“ഏസോ അനാഗതദ്ധാനേ, ഗോതമസ്സ മഹേസിനോ;
അഗ്ഗോ സദ്ധാധിമുത്താനം, സാവകോയം ഭവിസ്സതി.

“ദേവഭൂതോ മനുസ്സോ വാ, സബ്ബസന്താപവജ്ജിതോ;
സബ്ബഭോഗപരിബ്ബ്യൂള്ഹോ, സുഖിതോ സംസരിസ്സതി.

“സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

“തസ്സ ധമ്മേസു ദായാദോ, ഓരസോ ധമ്മനിമ്മിതോ;
വക്കലി നാമ നാമേന, ഹേസ്സതി സത്ഥു സാവകോ.

“തേന കമ്മവിസേസേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസമഗച്ഛഹം.

“സബ്ബത്ഥ സുഖിതോ ഹുത്വാ, സംസരന്തോ ഭവാഭവേ;
സാവത്ഥിയം പുരേ ജാതോ, കുലേ അഞ്ഞതരേ അഹം.

“നോനീതസുഖുമാലം മം, ജാതപല്ലവകോമലം;
മന്ദം ഉത്താനസയനം, പിസാചഭയതജ്ജിതാ.

“പാദമൂലേ മഹേസിസ്സ, സായേസും ദീനമാനസാ;
ഇമം ദദാമ തേ നാഥ, സരണം ഹോഹി നായക.

“തദാ പടിഗ്ഗഹി സോ മം, ഭീതാനം സരണോ മുനി;
ജാലിനാ ചക്കങ്കിതേന, മുദുകോമലപാണിനാ.

“തദാ പഭുതി തേനാഹം, അരക്ഖേയ്യേന രക്ഖിതോ;
സബ്ബവേരവിനിമുത്തോ, സുഖേന പരിവുദ്ധിതോ.

“സുഗതേന വിനാ ഭൂതോ, ഉക്കണ്ഠാമി മുഹുത്തകം;
ജാതിയാ സത്തവസ്സോഹം, പബ്ബജിം അനഗാരിയം.

“സബ്ബപാരമിസമ്ഭൂതം , നീലക്ഖിനയനം വരം;
രൂപം സബ്ബസുഭാകിണ്ണം, അതിത്തോ വിഹരാമഹം.

“ബുദ്ധരൂപരതിം ഞത്വാ, തദാ ഓവദി മം ജിനോ;
അലം വക്കലി കിം രൂപേ, രമസേ ബാലനന്ദിതേ.

“യോ ഹി പസ്സതി സദ്ധമ്മം, സോ മം പസ്സതി പണ്ഡിതോ;
അപസ്സമാനോ സദ്ധമ്മം, മം പസ്സമ്പി ന പസ്സതി.

“അനന്താദീനവോ കായോ, വിസരുക്ഖസമൂപമോ;
ആവാസോ സബ്ബരോഗാനം, പുഞ്ജോ ദുക്ഖസ്സ കേവലോ.

“നിബ്ബിന്ദിയ തതോ രൂപേ, ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയം;

പസ്സ ഉപക്കിലേസാനം, സുഖേനന്തം ഗമിസ്സസി.

“ഏവം തേനാനുസിട്ഠോഹം, നായകേന ഹിതേസിനാ;
ഗിജ്ഝകൂടം സമാരുയ്ഹ, ഝായാമി ഗിരികന്ദരേ.

“ഠിതോ പബ്ബതപാദമ്ഹി, അസ്സാസയി മഹാമുനി;
വക്കലീതി ജിനോ വാചം, തം സുത്വാ മുദിതോ അഹം.

“പക്ഖന്ദിം സേലപബ്ഭാരേ, അനേകസതപോരിസേ;
തദാ ബുദ്ധാനുഭാവേന, സുഖേനേവ മഹിം ഗതോ.

“പുനോപി ധമ്മം ദേസേതി, ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയം;
തമഹം ധമ്മമഞ്ഞായ, അരഹത്തമപാപുണിം.

“സുമഹാപരിസമജ്ഝേ, തദാ മം ചരണന്തഗോ;
അഗ്ഗം സദ്ധാധിമുത്താനം, പഞ്ഞപേസി മഹാമതി.

“സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോപി ഥേരോ ഇമാ ഏവ ഗാഥാ അഭാസി. അഥ നം സത്ഥാ ഭിക്ഖുസങ്ഘമജ്ഝേ നിസിന്നോ സദ്ധാധിമുത്താനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസീതി.

വക്കലിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ൻ. വിജിതസേനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ഓലഗ്ഗേസ്സാമീതിആദികാ ആയസ്മതോ വിജിതസേനത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനന്തോ അത്ഥദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഘരാവാസം പഹായ ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ അരഞ്ഞേ വിഹരന്തോ ആകാസേന ഗച്ഛന്തം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ പസന്നാകാരം ദസ്സേന്തോ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ അട്ഠാസി. സത്ഥാ തസ്സ അജ്ഝാസയം ഞത്വാ ആകാസതോ ഓതരി. സോ ഭഗവതോ മനോഹരാനി മധുരാനി ഫലാനി ഉപനേസി, പടിഗ്ഗഹേസി ഭഗവാ അനുകമ്പം ഉപാദായ. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കോസലരട്ഠേ ഹത്ഥാചരിയകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **വിജിതസേനോ**തി ലദ്ധനാമോ വിഞ്ഞുതം പാപുണി. തസ്സ മാതുലാ സേനോ ച ഉപസേനോ ചാതി ദ്വേ ഹത്ഥാചരിയാ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധാ പബ്ബജിത്വാ വാസധുരം പൂരേന്താ അരഹത്തം പാപുണിംസു. വിജിതസേനോപി ഹത്ഥിസിപ്പേ നിപ്ഫത്തിം ഗതോ നിസ്സരണജ്ഝാസയതായ ഘരാവാസേ അലഗ്ഗമാനസോ സത്ഥു യമകപാടിഹാരിയം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ മാതുലത്ഥേരാനം സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ തേസം ഓവാദാനുസാസനിയാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ

വിപസ്സനാവീഥിം ലങ്ഘിത്വാ ബഹിദ്ധാ നാനാരമ്മണേ വിധാവന്തം അത്തനോ ചിത്തം ഓവദന്തോ -

> ൧൧൪൦. “ഓലഗ്ഗേസ്സാമി തേ ചിത്ത, ആണിദ്വാരേവ ഹത്ഥിനം;
> ന തം പാപേ നിയോജേസ്സം, കാമജാലം സരീരജം.
>
> ൧൧൪൧. “ത്വം ഓലഗ്ഗോ ന ഗച്ഛസി, ദ്വാരവിവരം ഗജോവ അലഭന്തോ;
> ന ച ചിത്തകലി പുനപ്പുനം, പസക്ക പാപരതോ ചരിസ്സസി.
>
> ൧൧൪൨. “യഥാ കുഞ്ജരം അദന്തം, നവഗ്ഗഹമങ്കുസഗ്ഗഹോ;
> ബലവാ ആവത്തേതി അകാമം, ഏവം ആവത്തയിസ്സം തം.
>
> ൧൧൪൩. “യഥാ വരഹയദമകുസലോ, സാരഥിപവരോ ദമേതി ആജഞ്ഞം;
> ഏവം ദമയിസ്സം തം, പതിട്ഠിതോ പഞ്ചസു ബലേസു.
>
> ൧൧൪൪. “സതിയാ തം നിബന്ധിസ്സം, പയുത്തോ തേ ദമേസ്സാമി;
> വീരിയധുരനിഗ്ഗഹിതോ, ന യിതോ ദൂരം ഗമിസ്സസേ ചിത്താ”തി. -

ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **ഓലഗ്ഗേസ്സാമീ**തി സംവരിസ്സാമി നിവാരേസ്സാമി. **തേ**തി തം. ഉപയോഗത്ഥേ ഹി ഇദം സാമിവചനം . തേ ഗമനന്തി വാ വചനസേസോ. **ഹത്ഥിന**ന്തി ച ഹത്ഥിന്തി അത്ഥോ. **ചിത്താ**തി അത്തനോ ചിത്തം ആലപതി. യഥാ തം വാരേതുകാമോ, തം ദസ്സേന്തോ **“ആണിദ്വാരേവ ഹത്ഥിന”**ന്തി ആഹ. ആണിദ്വാരം നാമ പാകാരബദ്ധസ്സ നഗരസ്സ ഖുദ്ദകദ്വാരം, യം ഘടികാഛിദ്ദേ ആണിമ്ഹി പക്ഖിത്തേ യന്തേന വിനാ അബ്ഭന്തരേ ഠിതേഹിപി വിവരിതും ന സക്കാ. യേന മനുസ്സഗവസ്സമഹിംസാദയോ ന നിഗ്ഗന്തും സക്കാ. നഗരതോ ബഹി നിഗ്ഗന്തുകാമമ്പി ഹത്ഥിം യതോ പലോഭേത്വാ ഹത്ഥാചരിയോ ഗമനം നിവാരേസി. അഥ വാ ആണിദ്വാരം നാമ പലിഘദ്വാരം. തത്ഥ ഹി തിരിയം പലിഘം ഠപേത്വാ രുക്ഖസൂചിസങ്ഖാതം ആണിം പലിഘസീസേ ആവുണന്തി. **പാപേ**തി രൂപാദീസു ഉപ്പജ്ജനകഅഭിജ്ഝാദിപാപധമ്മേ **തം ന നിയോജേസ്സം** ന നിയോജിസ്സാമി. **കാമജാലാ**തി കാമസ്സ ജാലഭൂതം. യഥാ ഹി മച്ഛബന്ധമിഗലുദ്ദാനം ജാലം നാമ മച്ഛാദീനം തേസം യഥാകാമകാരസാധനം, ഏവം അയോനിസോമനസികാരാനുപാതിതം ചിത്തം മാരസ്സ കാമകാരസാധനം. തേന ഹി സോ സത്തേ അനത്ഥേസു പാതേതി. **സരീരജാ**തി സരീരേസു ഉപ്പജ്ജനക. പഞ്ചവോകാരഭവേ ഹി ചിത്തം രൂപപടിബദ്ധവുത്തിതായ “സരീരജ”ന്തി വുച്ചതി.

ത്വം ഓലഗ്ഗോ ന ഗച്ഛസീതി ത്വം, ചിത്തകലി, മയാ സതിപഞ്ഞാപതോദഅങ്കുസേഹി വാരിതോ ന ദാനി യഥാരുചിം ഗമിസ്സസി, അയോനിസോമനസികാരവസേന യഥാകാമം വത്തിതും ന ലഭിസ്സസി. യഥാ കിം? **ദ്വാരവിവരം ഗജോവ അലഭന്തോ** നഗരതോ ഗജനിരോധതോ വാ നിഗ്ഗമനായ ദ്വാരവിവരകം അലഭമാനോ ഹത്ഥീ വിയ. **ചിത്തകലീ**തി ചിത്തകാളകണ്ണി. **പുനപ്പുന**ന്തി അപരാപരം. **പസക്കാ**തി സരണസമ്പസ്സാസവസേന. **പാപരതോ**തി പാപകമ്മനിരതോ പുബ്ബേ വിയ ഇദാനി **ന ചരിസ്സസി** തഥാ ചരിതും ന ദസ്സാമീതി അത്ഥോ.

അദന്തന്തി അദമിതം ഹത്ഥിസിക്ഖം അസിക്ഖിതം. **നവഗ്ഗഹ**ന്തി അചിരഗഹിതം. **അങ്കുസഗ്ഗഹോ**തി ഹത്ഥാചരിയോ. **ബലവാ**തി കായബലേന ഞാണബലേന ച ബലവാ. **ആവത്തേതി അകാമ**ന്തി അനിച്ഛന്തമേവ നിസേധനതോ നിവത്തേതി. **ഏവം ആവത്തയിസ്സ**ന്തി യഥാ യഥാവുത്തം ഹത്ഥിം ഹത്ഥാചരിയോ, ഏവം തം ചിത്തം ചിത്തകലിം ദുച്ചരിതനിസേധനതോ നിവത്തയിസ്സാമി.

വരഹയദമകുസലോതി ഉത്തമാനം അസ്സദമ്മാനം ദമനേ കുസലോ. തതോ ഏവ **സാരഥിപവരോ** അസ്സദമ്മസാരഥീസു വിസിട്ഠോ **ദമേതി ആജഞ്ഞം** ആജാനീയം അസ്സദമ്മം ദേസകാലാനുരൂപം സണ്ഹഫരുസേഹി ദമേതി വിനേതി നിബ്ബിസേവനം കരോതി. **പതിട്ഠിതോ പഞ്ചസു ബലേസൂ**തി സദ്ധാദീസു പഞ്ചസു ബലേസു പതിട്ഠിതോ ഹുത്വാ അസ്സദ്ധിയാദിനിസേധനതോ **തം ദമയിസ്സം** ദമേസ്സാമീതി അത്ഥോ.

സതിയാ തം നിബന്ധിസ്സന്തി ഗോചരജ്ഝത്തതോ ബഹി ഗന്തും അദേന്തോ സതിയോത്തേന കമ്മട്ഠാനഥമ്ഭേ, ചിത്തകലി, തം നിബന്ധിസ്സാമി നിയമേസ്സാമി. **പയുത്തോ തേ ദമേസ്സാമീ**തി തത്ഥ നിബന്ധന്തോ ഏവ യുത്തപ്പയുത്തോ ഹുത്വാ തേ ദമേസ്സാമി, സംകിലേസമലതോ തം വിസോധേസ്സാമി. **വീരിയധുരനിഗ്ഗഹിതോ**തി യഥാവുത്തോ ഛേകേന സുസാരഥിനാ യുഗേ യോജിതോ യുഗനിഗ്ഗഹിതോ യുഗന്തരഗതോ തം നാതിക്കമതി, ഏവം ത്വമ്പി ചിത്ത, മമ വീരിയധുരേ നിഗ്ഗഹിതോ സക്കച്ചകാരിതായ സാതച്ചകാരിതായ അഞ്ഞഥാ വത്തിതും അലഭന്തോ ഇതോ ഗോചരജ്ഝത്തതോ ദൂരം ബഹി ന ഗമിസ്സസി. ഭാവനാനുയുത്തസ്സ ഹി കമ്മട്ഠാനതോ അഞ്ഞം ആസന്നമ്പി ലക്ഖണതോ ദൂരമേവാതി ഏവം ഥേരോ ഇമാഹി ഗാഥാഹി അത്തനോ ചിത്തം നിഗ്ഗണ്ഹന്തോവ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൪.൨൨-൩൦) -

"സുവണ്ണവണ്ണം സമ്ബുദ്ധം, ദ്വത്തിംസവരലക്ഖണം;
വിപിനഗ്ഗേന ഗച്ഛന്തം, സാലരാജംവ ഫുല്ലിതം.

"തിണത്ഥരം പഞ്ഞാപേത്വാ, ബുദ്ധസേട്ഠം അയാചഹം;
അനുകമ്പതു മം ബുദ്ധോ, ഭിക്ഖം ഇച്ഛാമി ദാതവേ.

"അനുകമ്പകോ കാരുണികോ, അത്ഥദസ്സീ മഹായസോ;
മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, ഓരൂഹി മമ അസ്സമേ.

"ഓരോഹിത്വാന സമ്ബുദ്ധോ, നിസീദി പണ്ണസന്ഥരേ;
ഭല്ലാതകം ഗഹേത്വാന, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സദാസഹം.

"മമ നിജ്ഝായമാനസ്സ, പരിഭുഞ്ജി തദാ ജിനോ;
തത്ഥ ചിത്തം പസാദേത്വാ, അഭിവന്ദിം തദാ ജിനം.

"അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ, യം ഫലമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോപി ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി.

വിജിതസേനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. യസദത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ഉപാരമ്ഭചിത്തോതിആദികാ ആയസ്മതോ യസദത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനി. ഥാ ഹേസ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ ബ്രാഹ്മണാനം വിജ്ജാസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ കാമേ പഹായ ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ അരഞ്ഞേ വിഹരന്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ അഭിത്ഥവി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ മല്ലരട്ഠേ മല്ലരാജകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **യസദത്തോ**തി ലദ്ധനാമോ, വയപ്പത്തോ തക്കസിലം ഗന്ത്വാ സബ്ബസിപ്പാനി സിക്ഖിത്വാ സഭിയേന പരിബ്ബാജകേന സദ്ധിംയേവ ചാരികം ചരമാനോ, അനുപുബ്ബേന സാവത്ഥിയം ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ സഭിയേന പുട്ഠപഞ്ഹേസു വിസ്സജ്ജിയമാനേസു സയം ഓതാരാപേക്ഖോ സുണന്തോ നിസീദി ''സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വാദേ ദോസം ദസ്സാമീ''തി. അഥസ്സ ഭഗവാ ചിത്താചാരം ഞത്വാ **സഭിയസുത്തദേസനാവസാനേ** (സു॰ നി॰ സഭിയസുത്ത) ഓവാദം ദേന്തോ -

൩൬൦. ''ഉപാരമ്ഭചിത്തോ ദുമ്മേധോ, സുണാതി ജിനസാസനം;
ആരകാ ഹോതി സദ്ധമ്മാ, നഭസോ പഥവീ യഥാ.

൩൬൧. ''ഉപാരമ്ഭചിത്തോ ദുമ്മേധോ, സുണാതി ജിനസാസനം;
പരിഹായതി സദ്ധമ്മാ, കാളപക്ഖേവ ചന്ദിമാ.

൩൬൨. ''ഉപാരമ്ഭചിത്തോ ദുമ്മേധോ, സുണാതി ജിനസാസനം;
പരിസുസ്സതി സദ്ധമ്മേ, മച്ഛോ അപ്പോദകേ യഥാ.

൩൬൩. ''ഉപാരമ്ഭചിത്തോ ദുമ്മേധോ, സുണാതി ജിനസാസനം;
ന വിരൂഹതി സദ്ധമ്മേ, ഖേത്തേ ബീജംവ പൂതികം.

൩൬൪. ''യോ ച തുട്ഠേന ചിത്തേന, സുണാതി ജിനസാസനം;
ഖേപേത്വാ ആസവേ സബ്ബേ, സച്ഛികത്വാ അകുപ്പതം;
പപ്പുയ്യ പരമം സന്തിം, പരിനിബ്ബാതിനാസവോ''തി. -

ഇമാ പഞ്ച ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **ഉപാരമ്ഭചിത്തോ**തി സാരമ്ഭചിത്തോ, ദോസാരോപനാധിപ്പായോതി അത്ഥോ. **ദുമ്മേധോ**തി നിപ്പഞ്ഞോ. **ആരകാ ഹോതി സദ്ധമ്മാ**തി സോ താദിസോ പുഗ്ഗലോ നഭസോ വിയ പഥവീ പടിപത്തിസദ്ധമ്മതോപി ദൂരേ ഹോതി, പഗേവ പടിവേധസദ്ധമ്മതോ. ''ന ത്വം ഇമം ധമ്മവിനയം ആജാനാസീ''തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൮) വിഗ്ഗാഹികകഥം അനുയുത്തസ്സ കുതോ സന്തനിപുണോ പടിപത്തിസദ്ധമ്മോ.

പരിഹായതി സദ്ധമ്മാതി നവവിധലോകുത്തരധമ്മതോ പുബ്ബഭാഗിയസദ്ധാദിസദ്ധമ്മതോപി നിഹീയതി. **പരിസുസ്സതീ**തി വിസുസ്സതി

കായചിത്താനം പീണനരസസ്സ പീതിപാമോജ്ജാദികുസലധമ്മസ്സാഭാവതോ. **ന വിരൂഹതീ**തി വിരൂള്ഹിം വുദ്ധിം ന പാപുണാതി. **പൂതികന്തി** ഗോമയലേപദാനാദിഅഭാവേന പൂതിഭാവം പത്തം.

തുട്ഠേന ചിത്തേനാതി ഇത്ഥമ്ഭൂതലക്ഖണേ കരണവചനം, അത്തമനോ പമുദിതോ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. **ഖേപേത്വാ**തി സമുച്ഛിന്ദിത്വാ. **അകുപ്പതന്തി** അരഹത്തം. **പപ്പുയ്യാ**തി പാപുണിത്വാ. **പരമം സന്തി**ന്തി അനുപാദിസേസം നിബ്ബാനം. തദധിഗമോ ചസ്സ കേവലം കാലാഗമനമേവ, ന കോചിവിധോതി തം ദസ്സേതും വുത്തം **"പരിനിബ്ബാതിനാസവോ"**തി.

ഏവം സത്ഥാരാ ഓവദിതോ സംവേഗജാതോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൮.൩൭-൪൩) -

"കണികാരംവ ജലിതം, ദീപരുക്ഖംവ ജോതിതം;
കഞ്ചനംവ വിരോചന്തം, അദ്ദസം ദ്വിപദുത്തമം.

"കമണ്ഡലും ഠപേത്വാന, വാകചീരഞ്ച കുണ്ഡികം;
ഏകംസം അജിനം കത്വാ, ബുദ്ധസേട്ഠം ഥവിം അഹം.

"തമന്ധകാരം വിധമം, മോഹജാലസമാകുലം;
ഞാണാലോകം ദസ്സേത്വാന, നിത്തിണ്ണോസി മഹാമുനി.

"സമുദ്ധരസിമം ലോകം, സബ്ബാവന്തമനുത്തരം;
ഞാണേ തേ ഉപമാ നത്ഥി, യാവതാ ജഗതോ ഗതി.

"തേന ഞാണേന സബ്ബഞ്ഞൂ, ഇതി ബുദ്ധോ പവുച്ചതി;
വന്ദാമി തം മഹാവീരം, സബ്ബഞ്ഞുതമനാവരം.

"സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, ബുദ്ധസേട്ഠം ഥവിം അഹം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഞാണത്ഥവായിദം ഫലം.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോപി ഥേരോ ഇമാ ഏവ ഗാഥാ അഭാസി.

യസദത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. സോണകുടികണ്ണത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ഉപസമ്പദാ ച മേ ലദ്ധാതിആദികാ ആയസ്മതോ സോണസ്സ കുടികണ്ണസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ വിഭവസമ്പന്നോ സേട്ഠി ഹുത്വാ ഉളാരായ ഇസ്സരിയസമ്പത്തിയാ ഠിതോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം സതസഹസ്സഖീണാസവപരിവുതം മഹതിയാ ബുദ്ധലീളായ മഹന്തേന ബുദ്ധാനുഭാവേന നഗരം പവിസന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ വന്ദിത്വാ അഞ്ജലിം കത്വാ അട്ഠാസി. സോ പച്ഛാഭത്തം ഉപാസകേഹി സദ്ധിം

വിഹാരം ഗന്ത്വാ ഭഗവതോ സന്തികേ ധമ്മം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും കല്യാണവാക്കരണാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ സയമ്പി തം ഠാനം പത്ഥേത്വാ മഹാദാനം ദത്വാ പണിധാനം അകാസി. സത്ഥാ തസ്സ അനന്തരായതം ദിസ്വാ ''അനാഗതേ ഗോതമസ്സ നാമ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സാസനേ കല്യാണവാക്കരണാനം അഗ്ഗോ ഭവിസ്സതീ''തി ബ്യാകാസി.

സോ തത്ഥ യാവജീവം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ വത്തപടിവത്താനി പൂരേന്തോ ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ ചീവരം സിബ്ബിത്വാ അദാസി. പുന ബുദ്ധസുഞ്ഞേ ലോകേ ബാരാണസിയം തുന്നവായോ ഹുത്വാ ഏകസ്സ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ ചീവരകോടിം ഛിന്നം ഘടേത്വാ അദാസി. ഏവം തത്ഥ തത്ഥ പുഞ്ഞാനി കത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ അവന്തിരട്ഠേ കുരരഘരേ മഹാവിഭവസ്സ സേട്ഠിനോ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. **സോണോ**തിസ്സ നാമം അകംസു. കോടിഅഗ്ഘനകസ്സ കണ്ണപിളന്ധനസ്സ ധാരണേന ''കോടികണ്ണോ''തി വത്തബ്ബേ **കുടികണ്ണോ**തി പഞ്ഞായിത്ഥ.

സോ അനുക്കമേന വഡ്ഢിത്വാ കുടുമ്ബം സണ്ഠപേന്തോ ആയസ്മന്തേ മഹാകച്ചാനേ കുലഘരം നിസ്സായ പവത്തപബ്ബതേ വിഹരന്തേ തസ്സ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ സരണേസു ച സീലേസു ച പതിട്ഠായ തം ചതൂഹി പച്ചയേഹി ഉപട്ഠഹി. സോ അപരഭാഗേ സംസാരേ സഞ്ജാതസംവേഗോ ഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ കിച്ഛേന കസിരേന ദസവഗ്ഗം സങ്ഘം സന്നിപാതേത്വാ ഉപസമ്പജ്ജിത്വാ കതിപയകാലം ഥേരസ്സ സന്തികേ വസിത്വാ, ഥേരം ആപുച്ഛിത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിതും സാവത്ഥിം ഉപഗതോ, സത്ഥാരാ ഏകഗന്ധകുടിയം വാസം ലഭിത്വാ പച്ചൂസസമയേ അജ്ഝിട്ഠോ സോളസഅട്ഠകവഗ്ഗിയാനം ഉസ്സാരണേന സാധുകാരം ദത്വാ ഭാസിതായ ''ദിസ്വാ ആദീനവം ലോകേ''തി (ഉദാ॰ ൪൬; മഹാവ॰ ൨൫൭) ഉദാനഗാഥായ പരിയോസാനേ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൪.൨൩-൩൪) -

''പദുമുത്തരോ നാമ ജിനോ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ;
വസീസതസഹസ്സേഹി, നഗരം പാവിസീ തദാ.

''നഗരം പവിസന്തസ്സ, ഉപസന്തസ്സ താദിനോ;
രതനാനി പജ്ജോതിംസു, നിഗ്ഘോസോ ആസി താവദേ.

''ബുദ്ധസ്സ ആനുഭാവേന, ഭേരീ വജ്ജുമഘട്ടിതാ;
സയം വീണാ പവജ്ജന്തി, ബുദ്ധസ്സ പവിസതോ പുരം.

''ബുദ്ധസേട്ഠം നമസ്സാമി, പദുമുത്തരമഹാമുനിം;
പാടിഹീരഞ്ച പസ്സിത്വാ, തത്ഥ ചിത്തം പസാദയിം.

''അഹോ ബുദ്ധോ അഹോ ധമ്മോ, അഹോ നോ സത്ഥു സമ്പദാ;
അചേതനാപി തൂരിയാ, സയമേവ പവജ്ജരേ.

''സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം സഞ്ഞമലഭിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധസഞ്ഞായിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തേ പന പതിട്ഠിതോ അത്തനോ ഉപജ്ഝായേന ആചിക്ഖിതനിയാമേന പച്ചന്തിമേസു ജനപദേസു വിനയധരപഞ്ചമേന ഗണേന ഉപസമ്പദാ, ധുവന്ഹാനം, ചമ്മത്ഥരണം, ഗുണങ്ഗുണൂപാഹനം, ചീവരവിപ്പവാസോതി പഞ്ച വരേ യാചിത്വാ തേ സത്ഥു സന്തികാ ലഭിത്വാ പുനദേവ അത്തനോ വസിതട്ഠാനം ഗന്ത്വാ ഉപജ്ഝായസ്സ തമത്ഥം ആരോചേസി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരോ പന **ഉദാനട്ഠകഥായം** ആഗതനയേന വേദിതബ്ബോ. **അങ്ഗുത്തരട്ഠകഥായം** (അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൦൬) പന “ഉപസമ്പന്നോ ഹുത്വാ അത്തനോ ഉപജ്ഝായസ്സ സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണീ”തി വുത്തം.

സോ അപരഭാഗേ വിമുത്തിസുഖേന വിഹരന്തോ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ സോമനസ്സജാതോ ഉദാനവസേന -

൩൬൫. “ഉപസമ്പദാ ച മേ ലദ്ധാ, വിമുത്തോ ചമ്ഹി അനാസവോ;
സോ ച മേ ഭഗവാ ദിട്ഠോ, വിഹാരേ ച സഹാവസിം.

൩൬൬. “ബഹുദേവ രത്തിം ഭഗവാ, അബ്ഭോകാസേതിനാമയി;
വിഹാരകുസലോ സത്ഥാ, വിഹാരം പാവിസീ തദാ.

൩൬൭. “സന്ഥരിത്വാന സങ്ഘാടിം, സേയ്യം കപ്പേസി ഗോതമോ;
സീഹോ സേലഗുഹായംവ, പഹീനഭയഭേരവോ.

൩൬൮. “തതോ കല്യാണവാക്കരണോ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാവകോ;
സോണോ അഭാസി സദ്ധമ്മം, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ സമ്മുഖാ.

൩൬൯. “പഞ്ചക്ഖന്ധേ പരിഞ്ഞായ, ഭാവയിത്വാന അഞ്ജസം;
പപ്പുയ്യ പരമം സന്തിം, പരിനിബ്ബിസ്സത്യനാസവോ”തി. -

ഇമാ പഞ്ച ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **ഉപസമ്പദാ ച മേ ലദ്ധാ**തി യാ സാ കിച്ഛേന ദസവഗ്ഗം ഭിക്ഖുസങ്ഘം സന്നിപാതേത്വാ അത്തനാ ലദ്ധാ ഉപസമ്പദാ. യാ ച പന വരദാനവസേന സബ്ബപച്ചന്തിമേസു ജനപദേസു വിനയധരപഞ്ചമേന ഗണേന സത്ഥാരാ അനുഞ്ഞാതാ ഉപസമ്പദാ, തദുഭയം സന്ധായാഹ. ച-സദ്ദോ സമുച്ചയത്ഥോ, തേന ഇതരേപി സത്ഥു സന്തികാ ലദ്ധവരേ സങ്ഗണ്ഹാതി. **വിമുത്തോ ചമ്ഹി അനാസവോ**തി അഗ്ഗമഗ്ഗേന സകലകിലേസവത്ഥുവിമുത്തിയാ വിമുത്തോ ച അമ്ഹി. തതോ ഏവ കാമാസവാദീഹി അനാസവോ അമ്ഹീതി യോജനാ. **സോ ച മേ ഭഗവാ ദിട്ഠോ**തി യദത്ഥം അഹം അവന്തിരട്ഠതോ സാവത്ഥിം ഗതോ, സോ ച ഭഗവാ മയാ അദിട്ഠപുബ്ബോ ദിട്ഠോ. **വിഹാരേ ച സഹാവസി**ന്തി ന കേവലം തസ്സ ഭഗവതോ ദസ്സനമേവ മയാ ലദ്ധം, അഥ ഖോ വിഹാരേ സത്ഥു ഗന്ധകുടിയം സത്ഥാരാ കാരണം സല്ലക്ഖേത്വാ വാസേന്തേന സഹ അവസിം. **“വിഹാരേ**തി വിഹാരസമീപേ”തി കേചി.

ബഹുദേവ രത്തിന്തി പഠമം യാമം ഭിക്ഖൂനം ധമ്മദേസനാവസേന കമ്മട്ഠാനസോധനവസേന ച, മജ്ഝിമം യാമം ദേവാനം ബ്രഹ്മൂനഞ്ച കങ്ഖച്ഛേദനവസേന ഭഗവാ ബഹുദേവ രത്തിം അബ്ഭോകാസേ **അതിനാമയി** വീതിനാമേസി. **വിഹാരകുസലോ**തി ദിബ്ബബ്രഹ്മആനേഞ്ജഅരിയവിഹാരേസു

കുസലോ. **വിഹാരം പാവിസീ**തി അതിവേലം നിസജ്ജചങ്കമേഹി ഉപ്പന്നപരിസ്സമവിനോദനത്ഥം ഗന്ധകുടിം പാവിസി.

സന്ഥരിത്വാന സങ്ഘാടിം, സേയ്യം കപ്പേസീതി ചതുഗ്ഗുണം സങ്ഘാടിം പഞ്ഞാപേത്വാ സീഹസേയ്യം കപ്പേസി. തേനാഹ ''ഗോതമോ സീഹോ സേലഗുഹായംവ പഹീനഭയഭേരവോ''തി. തത്ഥ **ഗോതമോ**തി ഭഗവന്തം ഗോത്തേന കിത്തേതി. **സീഹോ സേലഗുഹായംവാ**തി സേലസ്സ പബ്ബതസ്സ ഗുഹായം. യഥാ സീഹോ മിഗരാജാ തേജുസ്സദതായ പഹീനഭയഭേരവോ ദക്ഖിണേന പസ്സേന പാദേ പാദം അച്ചാധായ സേയ്യം കപ്പേസി, ഏവം ചിത്തുത്രാസലോമഹംസനഛമ്ഭിതത്തഹേതൂനം കിലേസാനം സമുച്ഛിന്നത്താ പഹീനഭയഭേരവോ ഗോതമോ ഭഗവാ സേയ്യം കപ്പേസീതി അത്ഥോ.

തതോതി പച്ഛാ, സീഹസേയ്യം കപ്പേത്വാ തതോ വുട്ഠഹിത്വാ ''പടിഭാതു തം ഭിക്ഖു ധമ്മോ ഭാസിതു''ന്തി (ഉദാ॰ ൪൬) സത്ഥാരാ അജ്ഝേസിതോതി അത്ഥോ. **കല്യാണവാക്കരണോ**തി സുന്ദരവചീകരണോ, ലക്ഖണസമ്പന്നവചനക്കമോതി അത്ഥോ. **സോണോ അഭാസി സദ്ധമ്മ**ന്തി സോളസ അട്ഠകവഗ്ഗിയസുത്താനി സോണോ കുടികണ്ണോ, **ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ** സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ **സമ്മുഖാ,** പച്ചക്ഖതോ അഭാസീതി ഥേരോ അത്താനമേവ പരം വിയ അവോച.

പഞ്ചക്ഖന്ധേ പരിഞ്ഞായാതി പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധേ തീഹിപി പരിഞ്ഞാഹി പരിജാനിത്വാ തേ പരിജാനന്തോയേവ, **അഞ്ജസം** അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം ഭാവയിത്വാ, **പരമം സന്തിം** നിബ്ബാനം **പപ്പുയ്യ** പാപുണിത്വാ ഠിതോ **അനാസവോ**. തതോ ഏവ ഇദാനി **പരിനിബ്ബിസ്സതി** അനുപാദിസേസനിബ്ബാനവസേന നിബ്ബായിസ്സതീതി.

സോണകുടികണ്ണത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. കോസിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

യോ ഏവ ഗരൂനന്തിആദികാ ആയസ്മതോ കോസിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ ഉച്ഛുഖണ്ഡികം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ മഗധരട്ഠേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തി, **കോസിയോ**തിസ്സ ഗോത്തവസേന നാമം അകാസി. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ആയസ്മന്തം ധമ്മസേനാപതിം അഭിണ്ഹം ഉപസങ്കമതി, തസ്സ സന്തികേ ധമ്മം സുണാതി. സോ തേന സാസനേ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ കമ്മട്ഠാനം അനുയുഞ്ജന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൪.൪൭) -

''നഗരേ ബന്ധുമതിയാ, ദ്വാരപാലോ അഹോസഹം;
അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, സബ്ബധമ്മാന പാരഗും.

''ഉച്ഛുഖണ്ഡികമാദായ ബുദ്ധസേട്ഠസ്സദാസഹം;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, വിപസ്സിസ്സ മഹേസിനോ.

“ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം ഉച്ഛുമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഉച്ഛുഖണ്ഡസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ ഗരുവാസം സപ്പുരിസൂപനിസ്സയഞ്ച പസംസന്തോ -

൩൩൦. “യോ വേ ഗരൂനം വചനഞ്ഞു ധീരോ, വസേ ച തമ്ഹി ജനയേഥ
പേമം;
സോ ഭത്തിമാ നാമ ച ഹോതി പണ്ഡിതോ, ഞത്വാ ച ധമ്മേസു
വിസേസി അസ്സ.

൩൩൧. “യം ആപദാ ഉപ്പതിതാ ഉളാരാ, നക്ഖമ്ഭയന്തേ പടിസങ്ഖയന്തം;
സോ ഥാമവാ നാമ ച ഹോതി പണ്ഡിതോ, ഞത്വാ ച ധമ്മേസു
വിസേസി അസ്സ.

൩൩൨. “യോ വേ സമുദ്ദോവ ഠിതോ അനേജോ, ഗമ്ഭീരപഞ്ഞോ
നിപുണത്ഥദസ്സീ;
അസംഹാരിയോ നാമ ച ഹോതി പണ്ഡിതോ, ഞത്വാ ച ധമ്മേസു
വിസേസി അസ്സ.

൩൩൩. “ബഹുസ്സുതോ ധമ്മധരോ ച ഹോതി, ധമ്മസ്സ ഹോതി അനുധമ്മചാരീ;
സോ താദിസോ നാമ ച ഹോതി പണ്ഡിതോ, ഞത്വാ ച ധമ്മേസു
വിസേസി അസ്സ.

൩൩൪. “അത്ഥഞ്ച യോ ജാനാതി ഭാസിതസ്സ,
അത്ഥഞ്ച ഞത്വാന തഥാ കരോതി;
അത്ഥന്തരോ നാമ സ ഹോതി പണ്ഡിതോ,
ഞത്വാ ച ധമ്മേസു വിസേസി അസ്സാ”തി. -

ഇമാ പഞ്ച ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **യോ**തി ഖത്തിയാദീസു ചതൂസു പരിസാസു യോ കോചി. **വേ**തി ബ്യത്തം. **ഗരൂന**ന്തി സീലാദിഗരുഗുണയുത്താനം പണ്ഡിതാനം. **വചനഞ്ഞൂ**തി തേസം അനുസാസനീവചനം ജാനന്തോ, യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജമാനോ പടിപജ്ജിത്വാ ച തസ്സ ഫലം ജാനന്തോതി അത്ഥോ. **ധീരോ**തി ധിതിസമ്പന്നോ. **വസേ ച തമ്ഹി ജനയേഥ പേമ**ന്തി തസ്മിം ഗരൂനം വചനേ ഓവാദേ വസേയ്യ യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജേയ്യ, പടിപജ്ജിത്വാ “ഇമിനാ വതാഹം ഓവാദേന ഇമം ജാതിആദിദുക്ഖം വീതിവത്തോ”തി തത്ഥ ജനയേഥ പേമം ഗാരവം ഉപ്പാദേയ്യ. ഇദഞ്ഹി ദ്വയം “ഗരൂനം വചനഞ്ഞു ധീരോ”തി പദദ്വയേന വുത്തസ്സേവത്ഥസ്സ പാകടകരണം. **സോ**തി യോ ഗരൂനം വചനഞ്ഞൂ ധീരോ, സോ യഥാനുസിട്ഠം പടിപത്തിയാ തത്ഥ **ഭത്തിമാ** ച നാമ ഹോതി, ജീവിതഹേതുപി തസ്സ അനതിക്കമനതോ **പണ്ഡിതോ** ച നാമ ഹോതി. **ഞത്വാ ച ധമ്മേസു വിസേസി അസ്സാ**തി തഥാ പടിപജ്ജന്തോ ച തായ ഏവ പടിപത്തിയാ ചതുന്നം അരിയസച്ചാനം ജാനനഹേതു ലോകിയലോകുത്തരധമ്മേസു വിജ്ജാത്തയാദിവസേന “തേവിജ്ജോ, ഛളഭിഞ്ഞോ, പടിസമ്ഭിദാപത്തോ”തി വിസേസി വിസേസവാ സിയാതി അത്ഥോ.

യന്തി യം പുഗ്ഗലം പടിപത്തിയാ അന്തരായകരണതോ **"ആപദാ"**തി ലദ്ധവോഹാരാ സോതുണ്ഹഖുപ്പിപാസാദിപാകടപരിസ്സയാ ചേവ രാഗാദിപടിച്ഛന്നപരിസ്സയാ ച **ഉപ്പതിതാ** ഉപ്പന്നാ, **ഉളാരാ** ബലവന്തോപി **നക്ഖമ്ഭയന്തേ** ന കിഞ്ചി ചാലേന്തി. കസ്മാ? **പടിസങ്ഖയന്ത**ന്തി പടിസങ്ഖായമാനം പടിസങ്ഖാനബലേ ഠിതന്തി അത്ഥോ. **സോതി** യോ ദള്ഹതരാഹി ആപദാഹിപി അക്ഖമ്ഭനീയോ, സോ **ഥാമവാ** ധിതിമാ ദള്ഹപരക്കമോ നാമ ഹോതി. അനവസേസസംകിലേസപക്ഖസ്സ അഭിഭവനകപഞ്ഞാബലസമങ്ഗിതായ **പണ്ഡിതോ** ച നാമ ഹോതി. തഥാഭൂതോ ച **ഞത്വാ ച ധമ്മേസു വിസേസി അസ്സാ**തി തം വുത്തത്ഥമേവ.

സമുദ്ദോവ ഠിതോതി സമുദ്ദോ വിയ ഠിതസഭാവോ. യഥാ ഹി ചതുരാസീതിയോജനസഹസ്സഗമ്ഭീരേ സിനേരുപാദസമീപേ മഹാസമുദ്ദോ അട്ഠഹിപി ദിസാഹി ഉട്ഠിതേഹി പകതിവാതേഹി അനിഞ്ജനതോ **ഠിതോ അനേജോ** ഗമ്ഭീരോ ച, ഏവം കിലേസവാതേഹി തിത്ഥിയവാദവാതേഹി ച അകമ്പനീയതോ **ഠിതോ അനേജോ**. ഗമ്ഭീരസ്സ അനുപചിതഞാണസമ്ഭാരേഹി അലദ്ധഗാധസ്സ നിപുണസ്സ സുഖുമസ്സ പടിച്ചസമുപ്പാദാദിഅത്ഥസ്സ പടിവിജ്ഝനേന **ഗമ്ഭീരപഞ്ഞോ നിപുണത്ഥദസ്സീ. അസംഹാരിയോ നാമ ച ഹോതി പണ്ഡിതോ** സോ താദിസോ പുഗ്ഗലോ കിലേസേഹി ദേവപുത്തമാരാദീസു വാ കേനചി അസംഹാരിയതായ അസംഹാരിയോ നാമ ഹോതി, യഥാവുത്തേന അത്ഥേന **പണ്ഡിതോ** ച നാമ ഹോതി. സേസം വുത്തനയമേവ.

ബഹുസ്സുതോതി പരിയത്തിബാഹുസച്ചവസേന ബഹുസ്സുതോ, സുത്തഗേയ്യാദി ബഹും സുതം ഏതസ്സാതി ബഹുസ്സുതോ. തമേവ ധമ്മം സുവണ്ണഭാജനേ പക്ഖിത്തസീഹവസം വിയ അവിനസ്സന്തമേവ ധാരേതീതി **ധമ്മധരോ** ച ഹോതി. **ധമ്മസ്സ ഹോതി അനുധമ്മചാരീ**തി യഥാസുതസ്സ യഥാപരിയത്തസ്സ ധമ്മസ്സ അത്ഥമഞ്ഞായ ധമ്മമഞ്ഞായ നവലോകുത്തരധമ്മസ്സ അനുരൂപം ധമ്മം പുബ്ബഭാഗപടിപദാസങ്ഖാതം ചതുപാരിസുദ്ധിസീലധുതങ്ഗഅസുഭകമ്മട്ഠാനാദിഭേദം ചരതി പടിപജ്ജതീതി അനുധമ്മചാരീ ഹോതി, "അജ്ജ അജ്ജേവാ"തി പടിവേധം ആകങ്ഖന്തോ വിചരതി. **സോ താദിസോ നാമ ച ഹോതി പണ്ഡിതോ**തി യോ പുഗ്ഗലോ യം ഗരും നിസ്സായ ബഹുസ്സുതോ ധമ്മധരോ ധമ്മസ്സ ച അനുധമ്മചാരീ ഹോതി. സോ ച **താദിസോ** തേന ഗരുനാ സദിസോ പണ്ഡിതോ നാമ ഹോതി പടിപത്തിയാ സദിസഭാവതോ. തഥാഭൂതോ പന സോ **ഞത്വാ ച ധമ്മേസു വിസേസി അസ്സ,** തം വുത്തത്ഥംവ.

അത്ഥഞ്ച യോ ജാനാതി ഭാസിതസ്സാതി യോ പുഗ്ഗലോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ഭാസിതസ്സ പരിയത്തിധമ്മസ്സ അത്ഥം ജാനാതി. ജാനന്തോ പന "ഇധ സീലം വുത്തം, ഇധ സമാധി, ഇധ പഞ്ഞാ"തി തത്ഥ തത്ഥ യഥാവുത്തം **അത്ഥഞ്ച ഞത്വാന തഥാ കരോതി** യഥാ സത്ഥാരാ അനുസിട്ഠം, തഥാ പടിപജ്ജതി. **അത്ഥന്തരോ നാമ സ ഹോതി പണ്ഡിതോ**തി സോ ഏവരൂപോ പുഗ്ഗലോ അത്ഥന്തരോ അത്ഥകാരണാ സീലാദിഅത്ഥജാനനമത്തമേവ ഉപനിസ്സയം കത്വാ പണ്ഡിതോ ഹോതി. സേസം വുത്തനയമേവ.

ഏത്ഥ ച പഠമഗാഥായ "യോ വേ ഗരൂന"ന്തിആദിനാ സദ്ധൂപനിസ്സയോ വിസേസഭാവോ വുത്തോ, ദുതിയഗാഥായ "യം ആപദാ"തി ആദിനാ

വീരിയൂപനിസ്സയോ, തതിയഗാഥായ ''യോ വേ സമുദ്ദോവ ഠിതോ''തിആദിനാ സമാധൂപനിസ്സയോ, ചതുത്ഥഗാഥായ ''ബഹുസ്സുതോ''തിആദിനാ സതൂപനിസ്സയോ, പഞ്ചമഗാഥായ ''അത്ഥഞ്ച യോ ജാനാതീ''തിആദിനാ പഞ്ഞൂപനിസ്സയോ വിസേസഭാവോ വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ.

കോസിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഞ്ചകനിപാതവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ഛക്കനിപാതോ

൧. ഉരുവേലകസ്സപത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ഛക്കനിപാതേ **ദിസ്വാന പാടിഹീരാനീ**തിആദികാ ആയസ്മതോ ഉരുവേലകസ്സപത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനന്തോ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ, വയപ്പത്തോ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും മഹാപരിസാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ, സയമ്പി തം ഠാനന്തരം പത്ഥേത്വാ മഹാദാനം ദത്വാ പണിധാനമകാസി. ഭഗവാ ചസ്സ അനന്തരായതം ദിസ്വാ, ''അനാഗതേ ഗോതമബുദ്ധസ്സ സാസനേ മഹാപരിസാനം അഗ്ഗോ ഭവിസ്സതീ''തി ബ്യാകാസി.

സോ തത്ഥ യാവജീവം പുഞ്ഞാനി കത്വാ തതോ ചവിത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇതോ ദ്വാനവുതികപ്പമത്ഥകേ ഫുസ്സസ്സ ഭഗവതോ വേമാതികകനിട്ഠഭാതാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. അഞ്ഞേപിസ്സ ദ്വേ കനിട്ഠഭാതരോ അഹേസും. തേ തയോപി ബുദ്ധപ്പമുഖം സങ്ഘം പരമായ പൂജായ പൂജേത്വാ യാവജീവം കുസലം കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ നിബ്ബത്തിതോ പുരേതരമേവ ബാരാണസിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ ഭാതരോ ഹുത്വാ, അനുക്കമേന നിബ്ബത്താ ഗോത്തവസേന തയോപി കസ്സപാ ഏവ നാമ ജാതാ. തേ വയപ്പത്താ തയോ വേദേ ഉഗ്ഗണ്ഹിംസു. തേസം ജേട്ഠഭാതികസ്സ പഞ്ച മാണവകസതാനി പരിവാരോ, മജ്ഝിമസ്സ തീണി, കനിട്ഠസ്സ ദ്വേ. തേ അത്തനോ ഗന്ഥേ സാരം ഓലോകേന്താ ദിട്ഠധമ്മികമേവ അത്ഥം ദിസ്വാ പബ്ബജ്ജം രോചേസും. തേസു ജേട്ഠഭാതാ അത്തനോ പരിവാരേന സദ്ധിം ഉരുവേലം ഗന്ത്വാ ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ **ഉരുവേലകസ്സപോ** നാമ ജാതോ മഹാഗങ്ഗാനദീവങ്കേ പബ്ബജിതോ **നദീകസ്സപോ** നാമ ജാതോ, ഗയാസീസേ പബ്ബജിതോ **ഗയാകസ്സപോ** നാമ ജാതോ.

ഏവം തേസു ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ തത്ഥ തത്ഥ വസന്തേസു ബഹൂനം ദിവസാനം അച്ചയേന അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ, പടിവിദ്ധസബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണോ അനുക്കമേന ധമ്മചക്കം പവത്തേത്വാ, പഞ്ചവഗ്ഗിയത്ഥേരേ അരഹത്തേ പതിട്ഠാപേത്വാ യസപ്പമുഖേ പഞ്ചപഞ്ഞാസ സഹായകേ വിനേത്വാ സട്ഠി അരഹന്തേ ''ചരഥ, ഭിക്ഖവേ, ചാരിക''ന്തി വിസ്സജ്ജേത്വാ, ഭദ്ദവഗ്ഗിയേ വിനേത്വാ ഉരുവേലകസ്സപസ്സ വസനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ വസനത്ഥായ അഗ്യാഗാരം പവിസിത്വാ , തത്ഥ കതനാഗദമനം ആദിം കത്വാ അഡ്ഢുഡ്ഢസഹസ്സേഹി പാടിഹാരിയേഹി ഉരുവേലകസ്സപം സപരിസം വിനേത്വാ പബ്ബാജേസി. തസ്സ പബ്ബജിതഭാവം ഞത്വാ ഇതരേപി ദ്വേ ഭാതരോ സപരിസാ ആഗന്ത്വാ സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിംസു. സബ്ബേവ ഏഹിഭിക്ഖൂ ഇദ്ധിമയപത്തചീവരധരാ അഹേസും.

സത്ഥാ തം സമണസഹസ്സം ആദായ ഗയാസീസം ഗന്ത്വാ പിട്ഠിപാസാണേ നിസിന്നോ **ആദിത്തപരിയായദേസനായ** സബ്ബേ അരഹത്തേ പതിട്ഠാപേസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൪.൨൭-൨൯) -

''പദുമുത്തരോ നാമ ജിനോ, സബ്ബലോകവിദൂ മുനി;

ഇതോ സതസഹസ്സമ്ഹി, കപ്പേ ഉപ്പജ്ജി ചക്ഖുമാ.

“ഓവാദകോ വിഞ്ഞാപകോ, താരകോ സബ്ബപാണിനം;
ദേസനാകുസലോ ബുദ്ധോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

“അനുകമ്പകോ കാരുണികോ, ഹിതേസീ സബ്ബപാണിനം;
സമ്പത്തേ തിത്ഥിയേ സബ്ബേ, പഞ്ചസീലേ പതിട്ഠപി.

“ഏവം നിരാകുലം ആസി, സുഞ്ഞതം തിത്ഥിയേഹി ച;
വിചിത്തം അരഹന്തേഹി, വസീഭൂതേഹി താദിഭി.

“രതനാനട്ഠപഞ്ഞാസം, ഉഗ്ഗതോ സോ മഹാമുനി;
കഞ്ചനഗ്ഘിയസങ്കാസോ, ബാത്തിംസവരലക്ഖണോ.

“വസ്സസതസഹസ്സാനി, ആയു വിജ്ജതി താവദേ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

“തദാഹം ഹംസവതിയാ, ബ്രാഹ്മണോ സാധുസമ്മതോ;
ഉപേച്ച ലോകപജ്ജോതം, അസ്സോസിം ധമ്മദേസനം.

“തദാ മഹാപരിസതിം, മഹാപരിസസാവകം;
ഠപേന്തം ഏതദഗ്ഗമ്ഹി, സുത്വാന മുദിതോ അഹം.

“മഹതാ പരിവാരേന, നിമന്തേത്വാ മഹാജിനം;
ബ്രാഹ്മണാനം സഹസ്സേന, സഹദാനമദാസഹം.

“മഹാദാനം ദദിത്വാന, അഭിവാദിയ നായകം;
ഏകമന്തം ഠിതോ ഹട്ഠോ, ഇദം വചനമബ്രവിം.

“തയി സദ്ധായ മേ വീര, അധികാരഗുണേന ച;
പരിസാ മഹതീ ഹോതു, നിബ്ബത്തസ്സ തഹിം തഹിം.

“തദാ അവോച പരിസം, ഗജഗജ്ജിതസുസ്സരോ;
കരവീകരുതോ സത്ഥാ, ഏതം പസ്സഥ ബ്രാഹ്മണം.

“ഹേമവണ്ണം മഹാബാഹും, കമലാനനലോചനം;
ഉദഗ്ഗതനുജം ഹട്ഠം, സദ്ധവന്തം ഗുണേ മമ.

“ഏസ പത്ഥയതേ ഠാനം, സീഹഘോസസ്സ ഭിക്ഖുനോ;
അനാഗതമ്ഹി അദ്ധാനേ, ലച്ഛസേ തം മനോരഥം.

“സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

“തസ്സ ധമ്മേസു ദായാദോ, ഓരസോ ധമ്മനിമ്മിതോ;
കസ്സപോ നാമ ഗോത്തേന, ഹേസ്സതി സത്ഥു സാവകോ.

“ഇതോ ദ്വേനവുതേ കപ്പേ, അഹു സത്ഥാ അനുത്തരോ;

അനൂപമോ അസദിസോ, ഫുസ്സോ ലോകഗ്ഗനായകോ.

“സോ ച സബ്ബം തമം ഹന്ത്വാ, വിജടേത്വാ മഹാജടം;
വസ്സതേ അമതം വുട്ഠിം, തപ്പയന്തോ സദേവകം.

“തദാ ഹി ബാരാണസിയം, രാജാപച്ചാ അഹുമ്ഹസേ;
ഭാതരോമ്ഹ തയോ സബ്ബേ, സംവിസട്ഠാവ രാജിനോ.

“വീരങ്ഗരൂപാ ബലിനോ, സങ്ഗാമേ അപരാജിതാ;
തദാ കുപിതപച്ചന്തോ, അമ്ഹേ ആഹ മഹീപതി.

“ഏഥ ഗന്ത്വാന പച്ചന്തം, സോധേത്വാ അട്ടവീബലം;
ഖേമം വിജിരിതം കത്വാ, പുന ദേഥാതി ഭാസഥ.

“തതോ മയം അവോചുമ്ഹ, യദി ദേയ്യാസി നായകം;
ഉപട്ഠാനായ അമ്ഹാകം, സാധയിസ്സാമ വോ തതോ.

“തതോ മയം ലദ്ധവരാ, ഭൂമിപാലേന പേസിതാ;
നിക്ഖിത്തസത്ഥം പച്ചന്തം, കത്വാ പുനരുപേച്ച തം.

“യാചിത്വാ സത്ഥുപട്ഠാനം, രാജാനം ലോകനായകം;
മുനിവീരം ലഭിത്വാന, യാവജീവം യജിമ്ഹ തം.

“മഹഗ്ഘാനി ച വത്ഥാനി, പണീതാനി രസാനി ച;
സേനാസനാനി രമ്മാനി, ഭേസജ്ജാനി ഹിതാനി ച.

“ദത്വാ സസങ്ഘമുനിനോ, ധമ്മേനുപ്പാദിതാനി നോ;
സീലവന്തോ കാരുണികാ, ഭാവനായുത്തമാനസാ.

“സദ്ധാ പരിചരിത്വാന, മേത്തചിത്തേന നായകം;
നിബ്ബുതേ തമ്ഹി ലോകഗ്ഗേ, പൂജം കത്വാ യഥാബലം.

“തതോ ചുതാ സന്തുസിതം, ഗതാ തത്ഥ മഹാസുഖം;
അനുഭൂതാ മയം സബ്ബേ, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“മായാകാരോ യഥാ രങ്ഗേ, ദസ്സേസി വികതിം ബഹും;
തഥാ ഭവേ ഭമന്തോഹം, വിദേഹാധിപതീ അഹും.

“ഗുണാചേലസ്സ വാക്യേന, മിച്ഛാദിട്ഠിഗതാസയോ;
നരകം മഗ്ഗമാരൂള്ഹോ, രുചായ മമ ധീതുയാ.

“ഓവാദം നാദിയിത്വാന, ബ്രഹ്മുനാ നാരദേനഹം;
ബഹുധാ സംസിതോ സന്തോ, ദിട്ഠിം ഹിത്വാന പാപികം.

“പൂരയിത്വാ വിസേസേന, ദസ കമ്മപഥാനിഹം;
ഹിത്വാന ദേഹമഗമിം, സഗ്ഗം സഭവനം യഥാ.

“പച്ഛിമേ ഭവേ സമ്പത്തേ, ബ്രഹ്മബന്ധു അഹോസഹം;

ബാരാണസിയം ഫീതായം, ജാതോ വിപ്പമഹാകുലേ.

‘‘മച്ചുബ്യാധിജരാഭീതോ, ഓഗാഹേത്വാ മഹാവനം;
നിബ്ബാനം പദമേസന്തോ, ജടിലേസു പരിബ്ബജിം.

‘‘തദാ ദ്വേ ഭാതരോ മയ്ഹം, പബ്ബജിംസു മയാ സഹ;
ഉരുവേലായം മാപേത്വാ, അസ്സമം നിവസിം അഹം.

‘‘കസ്സപോ നാമ ഗോത്തേന, ഉരുവേലനിവാസികോ;
തതോ മേ ആസി പഞ്ഞത്തി, ഉരുവേലകസ്സപോ ഇതി.

‘‘നദീസകാസേ ഭാതാ മേ, നദീകസ്സപസവ്ഹയോ;
ആസീ സകാസനാമേന, ഗയായം ഗയാകസ്സപോ.

‘‘ദ്വേ സതാനി കനിട്ഠസ്സ, തീണി, മജ്ഝസ്സ ഭാതുനോ;
മമ പഞ്ച സതാനൂനാ, സിസ്സാ സബ്ബേ മമാനുഗാ.

‘‘തദാ ഉപേച്ച മം ബുദ്ധോ, കത്വാന വിവിധാനി മേ;
പാടിഹീരാനി ലോകഗ്ഗോ, വിനേസി നരസാരഥി.

‘‘സഹസ്സപരിവാരേന, അഹോസിം ഏഹിഭിക്ഖുകോ;
തേഹേവ സഹ സബ്ബേഹി, അരഹത്തമപാപുണിം.

‘‘തേ ചേവഞ്ഞേ ച ബഹവോ, സിസ്സാ മം പരിവാരയും;
ഭാസിതുഞ്ച സമത്ഥോഹം, തതോ മം ഇസിസത്തമോ.

‘‘മഹാപരിസഭാവസ്മിം, ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി മം;
അഹോ ബുദ്ധേ കതം കാരം, സഫലം മേ അജായഥ.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ സീഹനാദം നദന്തോ -

൩൭൫. ‘‘ദിസ്വാന പാടിഹീരാനി, ഗോതമസ്സ യസസ്സിനോ;
ന താവാഹം പണിപതിം, ഇസ്സാമാനേന വഞ്ചിതോ.

൩൭൬. ‘‘മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, ചോദേസി നരസാരഥി;
തതോ മേ ആസി സംവേഗോ, അബ്ഭുതോ ലോമഹംസനോ.

൩൭൭. ‘‘പുബ്ബേ ജടിലഭൂതസ്സ, യാ മേ സിദ്ധി പരിത്തികാ;
താഹം തദാ നിരാകത്വാ, പബ്ബജിം ജിനസാസനേ.

൩൭൮. ‘‘പുബ്ബേ യഞ്ഞേന സന്തുട്ഠോ, കാമധാതുപുരക്ഖതോ;
പച്ഛാ രാഗഞ്ച ദോസഞ്ച, മോഹഞ്ചാപി സമൂഹനിം.

൩൭൯. ‘‘പുബ്ബേനിവാസം ജാനാമി, ദിബ്ബചക്ഖു വിസോധിതം;
ഇദ്ധിമാ പരചിത്തഞ്ഞൂ, ദിബ്ബസോതഞ്ച പാപുണിം.

൩൮൦. ‘‘യസ്സ ചത്ഥായ പബ്ബജിതോ, അഗാരസ്മാനഗാരിയം;

സോ മേ അത്ഥോ അനുപ്പത്തോ, സബ്ബസംയോജനക്ഖയോ"തി. -

ഇമാ ഛ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **ദിസ്വാന പാടിഹീരാനീ**തി നാഗരാജദമനാദീനി അഡ്ഢുഡ്ഢസഹസ്സാനി പാടിഹാരിയാനി ദിസ്വാ. "പാടിഹീരം, പാടിഹേരം, പാടിഹാരിയ"ന്തി ഹി അത്ഥതോ ഏകം, ബ്യഞ്ജനമേവ നാനം. **യസസ്സിനോ"**തി "ഇതിപി സോ ഭഗവാ"തിആദിനാ സദേവകേ ലോകേ യഥാഭുച്ചം പത്ഥടകിത്തിസദ്ദസ്സ. **ന താവാഹം പണിപതി**ന്തി യാവ മം ഭഗവാ "നേവ ഖോ ത്വം, കസ്സപ, അരഹാ, നാപി അരഹത്തമഗ്ഗം സമാപന്നോ, സാപി തേ പടിപദാ നത്ഥി, യായ ത്വം അരഹാ വാ അസ്സ, അരഹത്തമഗ്ഗം വാ സമാപന്നോ"തി ന തജ്ജേസി, താവ അഹം ന പണിപാതനം അകാസിം. കിംകാരണാ? **ഇസ്സാമാനേന വഞ്ചിതോ,** "ഇമസ്സ മയി സാവകത്തം ഉപഗതേ മമ ലാഭസക്കാരോ പരിഹായിസ്സതി, ഇമസ്സ ഏവ വഡ്ഢിസ്സതീ"തി ഏവം പരസമ്പത്തിഅസഹനലക്ഖണായ ഇസ്സായ ചേവ, "അഹം ഗണപാമോക്ഖോ ബഹുജനസമ്മതോ"തി ഏവം അബ്ഭുന്നതിലക്ഖണേന മാനേന ച വഞ്ചിതോ, പലമ്ഭിതോ ഹുത്വാതി അത്ഥോ.

മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായാതി മയ്ഹം മിച്ഛാസങ്കപ്പം ജാനിത്വാ, യം യം ഭഗവാ ഉത്തരി മനുസ്സധമ്മാ ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം ദസ്സേതി, തം തം ദിസ്വാ "മഹിദ്ധികോ ഖോ മഹാസമണോ മഹാനുഭാവോ"തി ചിന്തേത്വാപി "ന ത്വേവ ഖോ അരഹാ യഥാ അഹ"ന്തി ഏവം പവത്തം മിച്ഛാവിതക്കം ജാനന്തോപി ഞാണപരിപാകം ആഗമേന്തോ അജ്ഝുപേക്ഖിത്വാ പച്ഛാ നേരഞ്ജരായ മജ്ഝേ സമന്തതോ ഉദകം ഉസ്സാരേത്വാ രേണുഹതായ ഭൂമിയാ ചങ്കമിത്വാ തേന ആഭതനാവായ ഠിതോ തദാപി "മഹിദ്ധികോ"തിആദികം ചിന്തേത്വാ പുന "ന ത്വേവ ഖോ അരഹാ യഥാ അഹ"ന്തി പവത്തിതം മിച്ഛാസങ്കപ്പം ഞത്വാതി അത്ഥോ. **ചോദേസി നരസാരഥീ**തി തദാ മേ ഞാണപരിപാകം ഞത്വാ "നേവ ഖോ ത്വം അരഹാ"തിആദിനാ പുരിസദമ്മസാരഥി സത്ഥാ മം ചോദേസി നിഗ്ഗണ്ഹി. **തതോ മേ ആസി സംവേഗോ, അബ്ഭുതോ ലോമഹംസനോ**തി തതോ യഥാവുത്തചോദനാഹേതു ഏത്തകം കാലം അഭൂതപുബ്ബതായ **അബ്ഭുതോ** ലോമഹംസനവസേന പവത്തിയാ **ലോമഹംസനോ** "അനരഹാവ സമാനോ 'അരഹാ'തി മഞ്ഞി"ന്തി **സംവേഗോ** സഹോത്തപ്പോ ഞാണുപ്പാദോ മയ്ഹം അഹോസി.

ജടിലഭൂതസ്സാതി താപസഭൂതസ്സ. **സിദ്ധീ**തി ലാഭസക്കാരസമിദ്ധി. **പരിത്തികാ**തി അപ്പമത്തികാ. **താഹ**ന്തി തം അഹം. **തദാ**തി ഭഗവതോ ചോദനായ സംവേഗുപ്പത്തികാലേ. **നിരാകത്വാ**തി അപനേത്വാ ഛഡ്ഡേത്വാ, അനപേക്ഖോ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. **"ഇദ്ധീ**തി ഭാവനാമയഇദ്ധീ"തി വദന്തി. തദയുത്തം തദാ തസ്സ അഝാനലാഭീഭാവതോ. തഥാ ഹി വുത്തം "കാമധാതുപുരക്ഖതോ"തി.

യഞ്ഞേന സന്തുട്ഠോതി "യഞ്ഞം യജിത്വാ സഗ്ഗസുഖം അനുഭവിസ്സാമി, അലമേത്താവതാ"തി യഞ്ഞയജനേന സന്തുട്ഠോ നിട്ഠിതകിച്ചസഞ്ഞീ. **കാമധാതുപുരക്ഖതോ**തി കാമസുഗതിം ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നതണ്ഹോ യഞ്ഞയജനേന കാമലോകം പുരക്ഖത്വാ ഠിതോ. സോ ചേ യഞ്ഞോ പാണാതിപാതപടിസംയുത്തോ ഹോതി, ന തേന സുഗതിം സക്കാ ലദ്ധും. ന

ഹി അകുസലസ്സ ഇട്ഠോ കന്തോ വിപാകോ നിബ്ബത്തതി. യാ പന തഥ ദാനാദികുസലചേതനാ, തായ സതി പച്ചയസമവായേ സുഗതിം ഗച്ഛേയ്യ. **പച്ഛാ**തി താപസപബ്ബജ്ജാതോ പച്ഛാ സത്ഥു ഓവാദേന താപസലദ്ധിം പഹായ ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനാനുയോഗകാലേ. **സമൂഹനി**ന്തി വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ മഗ്ഗപടിപാടിയാ രാഗഞ്ച ദോസഞ്ച മോഹഞ്ച അനവസേസതോ സമുഗ്ഘാതേസിം.

യസ്മാ പനായം ഥേരോ അരിയമഗ്ഗേന രാഗാദയോ സമൂഹനന്തോയേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി, തസ്മാ തം അത്തനോ ഛളഭിഞ്ഞഭാവം ദസ്സേന്തോ **"പുബ്ബേനിവാസം ജാനാമീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പുബ്ബേനിവാസം ജാനാമീ**തി അത്തനോ പരേസഞ്ച പുബ്ബേനിവാസം അതീതാസു ജാതീസു നിബ്ബത്തക്ഖന്ധേ ഖന്ധപടിബദ്ധേ ച പുബ്ബേനിവാസഞാണേന ഹത്ഥതലേ ആമലകം വിയ പച്ചക്ഖതോ ജാനാമി ബുജ്ഝാമി. **ദിബ്ബചക്ഖു വിസോധിത**ന്തി ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം വിസോധിതം, പകതിചക്ഖുനാ ആപാഥഗതം പകതിരൂപം വിയ ദിബ്ബം മാനുസമ്പി ദൂരം തിരോട്ഠിതം അതിസുഖുമഞ്ച രൂപം വിഭാവേതും സമത്ഥഞാണം ഭാവനായ മയാ വിസുദ്ധം കത്വാ പടിലദ്ധന്തി അത്ഥോ. **ഇദ്ധിമാ**തി അധിട്ഠാനിദ്ധിവികുബ്ബനിദ്ധിആദീഹി ഇദ്ധീഹി ഇദ്ധിമാ, ഇദ്ധിവിധഞാണലാഭീതി അത്ഥോ. സരാഗാദിഭേദസ്സ പരേസം ചിത്തസ്സ ജാനനതോ **പരചിത്തഞ്ഞൂ,** ചേതോപരിയഞാണലാഭീതി വുത്തം ഹോതി. **ദിബ്ബസോതഞ്ച പാപുണി**ന്തി ദിബ്ബസോതഞാണഞ്ച പടിലഭിം.

സോ മേ അത്ഥോ അനുപ്പത്തോ, സബ്ബസംയോജനക്ഖയോതി യോ സബ്ബേസം സംയോജനാനം ഖയഭൂതോ ഖയേന വാ ലദ്ധബ്ബോ, സോ സദത്ഥോ പരമത്ഥോ ച മയാ അരിയമഗ്ഗാധിഗമേന അധിഗതോതി. ഏവമേതായ ഗാഥായ ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസീതി വേദിതബ്ബോ.

ഉരുവേലകസ്സപത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. തേകിച്ഛകാരിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

അതിഹിതാ വീഹീതിആദികാ ആയസ്മതോ തേകിച്ഛകാരിത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്വാ വേജ്ജസത്ഥേ നിപ്ഫത്തിം ഗതോ. വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ ഉപട്ഠാകം അസോകം നാമ ഥേരം ബ്യാധിതം അരോഗമകാസി, അഞ്ഞേസഞ്ച സത്താനം രോഗാഭിഭൂതാനം അനുകമ്പായ ഭേസജ്ജം സംവിദഹി.

സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സുബുദ്ധസ്സ നാമ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. തസ്സ തികിച്ഛകേഹി ഗബ്ഭകാലേ പരിസ്സയം അപഹരിത്വാ പരിപാലിതതായ **തേകിച്ഛകാരീ**തി നാമം അകംസു. സോ അത്തനോ കുലാനുരൂപാനി വിജ്ജാട്ഠാനാനി സിപ്പാനി ച സിക്ഖന്തോ വഡ്ഢതി. തദാ ചാണക്കോ സുബുദ്ധസ്സ പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയം കിരിയാസു ഉപായകോസല്ലഞ്ച ദിസ്വാ, "അയം ഇമസ്മിം രാജകുലേ പതിട്ഠം ലഭന്തോ മം അഭിഭവേയ്യാ"തി ഇസ്സാപകതോ രഞ്ഞാ ചന്ദഗുത്തേന തം ബന്ധനാഗാരേ ഖിപാപേസി. തേകിച്ഛകാരീ പിതു

ബന്ധനാഗാരപ്പവേസനം സുത്വാ ഭീതോ പലായിത്വാ സാണവാസിത്ഥേരസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ അത്തനോ സംവേഗകാരണം ഥേരസ്സ കഥേത്വാ പബ്ബജിത്വാ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അബ്ഭോകാസികോ നേസജ്ജികോ ച ഹുത്വാ വിഹരതി, സീതുണ്ഹം അഗണേന്തോ സമണധമ്മമേവ കരോതി, വിസേസതോ ബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനമനുയുഞ്ജതി. തം ദിസ്വാ മാരോ പാപിമാ ''ന ഇമസ്സ മമ വിസയം അതിക്കമിതും ദസ്സാമീ''തി വിക്ഖേപം കാതുകാമോ സസ്സാനം നിപ്ഫത്തികാലേ ഖേത്തഗോപകവണ്ണേന ഥേരസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ തം നിപ്പണ്ഡേന്തോ -

ന്വ്വ. ''അതിഹിതാ വീഹി, ഖലഗതാ സാലീ;
ന ച ലഭേ പിണ്ഡം, കഥമഹം കസ്സ''ന്തി. - ആഹ; തം സുത്വാ ഥേരോ -

ന്വ്വ. ''ബുദ്ധമപ്പമേയ്യം അനുസ്സര പസന്നോ, പീതിയാ ഫുടസരീരോ ഹോഹിസി സതതമുദഗ്ഗോ.

ന്വ്വ. ''ധമ്മമപ്പമേയ്യം ...പേ॰... സതതമുദഗ്ഗോ.

ന്വ്വ. ''സങ്ഘമപ്പമേയ്യം...പേ॰... സതതമുദഗ്ഗോ''തി. - ആഹ; തം സുത്വാ മാരോ -

ന്വ്വ. ''അബ്ഭോകാസേ വിഹരസി, സീതാ ഹേമന്തികാ ഇമാ രത്യോ;
മാ സീതേന പരേതോ വിഹഞ്ഞിത്ഥോ, പവിസ ത്വം വിഹാരം ഫുസിതഗ്ഗള''ന്തി. -

ആഹ. അഥ ഥേരോ -

ന്വ്വ. ''ഫുസിസ്സം ചതസ്സോ അപ്പമഞ്ഞായോ, താഹി ച സുഖിതോ വിഹരിസ്സം;
നാഹം സീതേന വിഹഞ്ഞിസ്സം, അനിഞ്ജിതോ വിഹരന്തോ''തി. - ആഹ;

തത്ഥ **അതിഹിതാ വീഹീ**തി വീഹയോ കോട്ഠാഗാരം അതിനേത്വാ ഠപിതാ, തത്ഥ പടിസാമിതാ ഖലതോ വാ ഘരം ഉപനീതാതി അത്ഥോ. വീഹിഗ്ഗഹണേന ചേത്ഥ ഇതരമ്പി ധഞ്ഞം സങ്ഗണ്ഹാതി. സാലീ പന യേഭുയ്യേന വീഹിതോ പച്ഛാ പച്ചന്തീതി ആഹ. **ഖലഗതാ സാലീ**തി ഖലം ധഞ്ഞകരണട്ഠാനം ഗതാ, തത്ഥ രാസിവസേന മദ്ദനചാവനാദിവസേന ഠിതാതി അത്ഥോ. പധാനധഞ്ഞഭാവദസ്സനത്ഥഞ്ചേത്ഥ സാലീനം വിസും ഗഹണം, ഉഭയേനപി ഗാമേ, ഗാമതോ ബഹി ച ധഞ്ഞം പരിപുണ്ണം ഠിതന്തി ദസ്സേതി. **ന ച ലഭേ പിണ്ഡ**ന്തി ഏവം സുലഭധഞ്ഞേ സുഭിക്ഖകാലേ അഹം പിണ്ഡമത്തമ്പി ന ലഭാമി. ഇദാനി **കഥമഹം കസ്സ**ന്തി അഹം കഥം കരിസ്സാമി, കഥം ജീവിസ്സാമീതി പരിഹാസകേളിം അകാസി.

തം സുത്വാ ഥേരോ ''അയം വരാകോ അത്തനാ അത്തനോ പവത്തിം മയ്ഹം പകാസേസി, മയാ പന അത്തനാവ അത്താ ഓവദിതബ്ബോ, ന മയാ കിഞ്ചി കഥേതബ്ബ''ന്തി വത്ഥുത്തയാനുസ്സതിയം അത്താനം നിയോജേന്തോ **''ബുദ്ധമപ്പമേയ്യ''**ന്തിആദിനാ തിസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി. തത്ഥ **ബുദ്ധമപ്പമേയ്യം അനുസ്സര പസന്നോ**തി സവാസനായ അവിജ്ജാനിദ്ദായ അച്ചന്തവിഗമേന, ബുദ്ധിയാ ച വികസിതഭാവേന ബുദ്ധം ഭഗവന്തം പമാണകരാനം രാഗാദികിലേസാനം അഭാവാ അപരിമാണഗുണസമങ്ഗിതായ അപ്പമേയ്യപുഞ്ഞക്ഖേത്തതായ ച അപ്പമേയ്യം. ഓകപ്പനലക്ഖണേന അഭിപ്പസാദേന പസന്നോ, പസന്നമാനസോ ''ഇതിപി സോ ഭഗവാ അരഹം

സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ''തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൭൪; സം॰ നി॰ ൫.൯൯൭) അനുസ്സര അനു അനു ബുദ്ധാരമ്മണം സതിം പവത്തേഹി, പീതിയാ ഫുടസരീരോ ഹോഹിസി. **സതതമുദഗ്ഗോ**തി അനുസ്സരന്തോവ ഫരണലക്ഖണായ പീതിയാ സതതം സബ്ബദാ ഫുടസരീരോ പീതിസമുട്ഠാനപണീതരൂപേഹി അജ്ഝോത്ഥടസരീരോ ഉബ്ബേഗപീതിയാ ഉദഗ്ഗോ കായം ഉദഗ്ഗം കത്വാ ആകാസം ലങ്ഘിതും സമത്ഥോ ച ഭവേയ്യാസി, ബുദ്ധാനുസ്സതിയാ ബുദ്ധാരമ്മണം ഉളാരം പീതിസോമനസ്സം പടിസംവേദേയ്യാസി. യതോ സീതുണ്ഹേഹി വിയ ജിഘച്ഛാപിപാസാഹിപി അനഭിഭൂതോ ഹോഹിസീതി അത്ഥോ.

ധമ്മന്തി അരിയം ലോകുത്തരധമ്മം. **സങ്ഘ**ന്തി അരിയം പരമത്ഥസങ്ഘം. സേസം വുത്തനയമേവ. **അനുസ്സരാ**തി പനേത്ഥ ''സ്വാക്ഖാതോ ഭഗവതാ ധമ്മോ''തിആദിനാ ധമ്മം, ''സുപ്പടിപന്നോ ഭഗവതോ സാവകസങ്ഘോ''തിആദിനാ സങ്ഘം അനുസ്സരാതി യോജേതബ്ബം.

ഏവം ഥേരേന രതനത്തയഗുണാനുസ്സരണേ നിയോജനവസേന അത്തനി ഓവദിതേ പുന മാരോ വിവേകവാസതോ നം വിവേചേതുകാമോ ഹിതേസീഭാവം വിയ ദസ്സേന്തോ **''അബ്ഭോകാസേ വിഹരസീ''**തി പഞ്ചമം ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - ത്വം, ഭിക്ഖു, **അബ്ഭോകാസേ** കേനചി അപടിച്ഛന്നേ വിവടങ്ഗണേ **വിഹരസി** ഇരിയാപഥേ കപ്പേസി. **ഹേമന്തികാ** ഹിമപാതസമയേ പരിയാപന്നാ ഇമാ സീതാ രത്തിയോ വത്തന്തി. തസ്മാ സീതേന **പരേതോ** അഭിഭൂതോ ഹുത്വാ **മാ വിഹഞ്ഞിത്ഥോ** വിഘാതം മാ ആപജ്ജി മാ കിലമി. **ഫുസിതഗ്ഗളം** പിഹിതകവാടം സേനാസനം പവിസ, ഏവം തേ സുഖവിഹാരോ ഭവിസ്സതീതി.

തം സുത്വാ ഥേരോ ''ന മയ്ഹം സേനാസനപരിയേസനായ പയോജനം, ഏത്ഥേവാഹം സുഖവിഹാരീ''തി ദസ്സേന്തോ **''ഫുസിസ്സ''**ന്തിആദിനാ ഛട്ഠം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ഫുസിസ്സം ചതസ്സോ അപ്പമഞ്ഞായോ**തി അപ്പമാണഗോചരതായ ''അപ്പമഞ്ഞാ''തി ലദ്ധവോഹാരേ ചത്താരോ ബ്രഹ്മവിഹാരേ ഫുസിസ്സം ഫുസിസ്സാമി, കാലേന കാലം സമാപജ്ജിസ്സാമി. **താഹി ച സുഖിതോ വിഹരിസ്സ**ന്തി താഹി അപ്പമഞ്ഞാഹി സുഖിതോ സഞ്ജാതസുഖോ ഹുത്വാ വിഹരിസ്സം ചത്താരോപി ഇരിയാപഥേ കപ്പേസ്സാമീതി. തേന മയ്ഹം സബ്ബകാലേ സുഖമേവ, ന ദുക്ഖം. **യതോ നാഹം സീതേന വിഹഞ്ഞിസ്സം** അന്തരട്ഠകേപി ഹിമപാതസമയേ അഹം സീതേന ന കിലമിസ്സാമി, തസ്മാ **അനിഞ്ജിതോ വിഹരന്തോ** ചിത്തസ്സ ഇഞ്ജിതകാരണാനം ബ്യാപാദാദീനം സുപ്പഹീനത്താ പച്ചയുപ്പന്നിഞ്ജനായ ച അഭാവതോ സമാപത്തിസുഖേനേവ സുഖിതോ വിഹരിസ്സാമീതി. ഏവം ഥേരോ ഇമം ഗാഥം വദന്തോയേവ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൬.൧൯-൪൪) -

> ''നഗരേ ബന്ധുമതിയാ, വേജ്ജോ ആസിം സുസിക്ഖിതോ;
> ആതുരാനം സദുക്ഖാനം, മഹാജനസുഖാവഹോ.
>
> ''ബ്യാധിതം സമണം ദിസ്വാ, സീലവന്തം മഹാജുതിം;
> പസന്നചിത്തോ സുമനോ, ഭേസജ്ജമദദിം തദാ.
>
> ''അരോഗോ ആസി തേനേവ, സമണോ സംവുതിന്ദ്രിയോ;

അസോകോ നാമ നാമേന, ഉപട്ഠാകോ വിപസ്സിനോ.

‘‘ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം ഓസധമദാസഹം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഭേസജ്ജസ്സ ഇദം ഫലം.

‘‘ഇതോ ച അട്ഠമേ കപ്പേ, സബ്ബോസധസനാമകോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹപ്ഫലോ.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

ഏത്ഥ ച ബിന്ദുസാരരഞ്ഞോ കാലേ ഇമസ്സ ഥേരസ്സ ഉപ്പന്നത്താ തതിയസങ്ഗീതിയം ഇമാ ഗാഥാ സങ്ഗീതാതി വേദിതബ്ബാ.

തേകിച്ഛകാരിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. മഹാനാഗത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

യസ്സ സബ്രഹ്മചാരീസൂതിആദികാ ആയസ്മതോ മഹാനാഗത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനന്തോ കകുസന്ധസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം കകുസന്ധം ഭഗവന്തം അരഞ്ഞം അജ്ഝോഗാഹേത്വാ അഞ്ഞതരസ്മിം രുക്ഖമൂലേ ഝാനസുഖേന നിസിന്നം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ തസ്സ ദാളിമഫലം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാകേതേ മധുവാസേട്ഠസ്സ നാമ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **മഹാനാഗോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഭഗവതി സാകേതേ അഞ്ജനവനേ വിഹരന്തേ ആയസ്മതോ ഗവമ്പതിത്ഥേരസ്സ പാടിഹാരിയം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ ഥേരസ്സേവ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ തസ്സോവാദേ ഠത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൮.൭൭) -

‘‘കകുസന്ധോ മഹാവീരോ, സബ്ബധമ്മാന പാരഗൂ;
ഗണമ്ഹാ വൂപകട്ഠോ സോ, അഗമാസി വനന്തരം.

‘‘ബീജമിഞ്ജം ഗഹേത്വാന, ലതായ ആവുണിം അഹം;
ഭഗവാ തമ്ഹി സമയേ, ഝായതേ പബ്ബതന്തരേ.

‘‘ദിസ്വാനഹം ദേവദേവം, വിപ്പസന്നേന ചേതസാ;
ദക്ഖിണേയ്യസ്സ വീരസ്സ, ബീജമിഞ്ജമദാസഹം.

‘‘ഇമസ്മിംയേവ കപ്പമ്ഹി, യം മിഞ്ജമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബീജമിഞ്ജസ്സിദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ വിമുത്തിസുഖേന വിഹരന്തോ ഥേരോ ഛബ്ബഗ്ഗിയേ ഭിക്ഖൂ സബ്രഹ്മചാരീസു ഗാരവം അകത്വാ വിഹരന്തേ ദിസ്വാ തേസം ഓവാദദാനവസേന -

൨൭൭. “യസ്സ സബ്രഹ്മചാരീസു, ഗാരവോ നൂപലബ്ഭതി;
പരിഹായതി സദ്ധമ്മാ, മച്ഛോ അപ്പോദകേ യഥാ.

൨൭൮. “യസ്സ സബ്രഹ്മചാരീസു, ഗാരവോ നൂപലബ്ഭതി;
ന വിരൂഹതി സദ്ധമ്മേ, ഖേത്തേ ബീജംവ പൂതികം.

൨൭൯. “യസ്സ സബ്രഹ്മചാരീസു, ഗാരവോ നൂപലബ്ഭതി;
ആരകാ ഹോതി നിബ്ബാനാ, ധമ്മരാജസ്സ സാസനേ.

൨൮൦. “യസ്സ സബ്രഹ്മചാരീസു, ഗാരവോ ഉപലബ്ഭതി;
ന വിഹായതി സദ്ധമ്മാ, മച്ഛോ ബവ്ഹോദകേ യഥാ.

൨൮൧. “യസ്സ സബ്രഹ്മചാരീസു, ഗാരവോ ഉപലബ്ഭതി;
സോ വിരൂഹതി സദ്ധമ്മേ, ഖേത്തേ ബീജംവ ഭദ്ദകം.

൨൮൨. “യസ്സ സബ്രഹ്മചാരീസു, ഗാരവോ ഉപലബ്ഭതി;
സന്തികേ ഹോതി നിബ്ബാനം, ധമ്മരാജസ്സ സാസനേ”തി. -

ഇമാ ഛ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **സബ്രഹ്മചാരീസൂ**തി സമാനം ബ്രഹ്മം സീലാദിധമ്മം ചരന്തീതി സബ്രഹ്മചാരിനോ, സീലദിട്ഠിസാമഞ്ഞഗതാ സഹധമ്മികാ, തേസു. **ഗാരവോ**തി ഗരുഭാവോ സീലാദിഗുണനിമിത്തം ഗരുകരണം. **നൂപലബ്ഭതീ**തി ന വിജ്ജതി ന പവത്തതി, ന ഉപതിട്ഠതീതി അത്ഥോ. **നിബ്ബാനാ**തി കിലേസാനം നിബ്ബാപനതോ കിലേസക്ഖയാതി അത്ഥോ. **ധമ്മരാജസ്സാ**തി സത്ഥുനോ. സത്ഥാ ഹി സദേവകം ലോകം യഥാരഹം ലോകിയലോകുത്തരേന ധമ്മേന രഞ്ജേതി തോസേതീതി **ധമ്മരാജാ**. ഏത്ഥ ച “ധമ്മരാജസ്സ സാസനേ”തി ഇമിനാ നിബ്ബാനം നാമ ധമ്മരാജസ്സേവ സാസനേ , ന അഞ്ഞത്ഥ. തത്ഥ യോ സബ്രഹ്മചാരീസു ഗാരവരഹിതോ, സോ യഥാ നിബ്ബാനാ ആരകാ ഹോതി, തഥാ ധമ്മരാജസ്സ സാസനതോപി ആരകാ ഹോതീതി ദസ്സേതി. **ബവ്ഹോദകേ**തി ബഹുഉദകേ. **സന്തികേ ഹോതി നിബ്ബാന**ന്തി നിബ്ബാനം തസ്സ സന്തികേ സമീപേ ഏവ ഹോതി. സേസം വുത്തനയമേവ. ഇമാ ഏവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണഗാഥാ അഹേസും.

മഹാനാഗത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. കുല്ലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

കുല്ലോ സിവഥികന്തിആദികാ ആയസ്മതോ കുല്ലത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം കുടുമ്ബിയകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **കുല്ലോ**തി ലദ്ധനാമോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജി. സോ ച രാഗചരിതത്താ തിബ്ബരാഗജാതികോ ഹോതി. തേനസ്സ അഭിക്ഖണം കിലേസാ ചിത്തം പരിയാദായ തിട്ഠന്തി. അഥസ്സ സത്ഥാ ചിത്താചാരം ഞത്വാ അസുഭകമ്മട്ഠാനം ദത്വാ, “കുല്ല, തയാ അഭിണ്ഹം സുസാനേ ചാരികാ ചരിതബ്ബാ”തി ആഹ. സോ സുസാനം പവിസിത്വാ ഉദ്ധുമാതകാദീനി താനി താനി അസുഭാനി ദിസ്വാ തം മുഹുത്തം അസുഭമനസികാരം ഉപ്പാദേത്വാ

സുസാനതോ നിക്ഖന്തമത്തോവ കാമരാഗേന അഭിഭുയ്യതി. പുന ഭഗവാ തസ്സ തം പവത്തിം ഞത്വാ ഏകദിവസം തസ്സ സുസാനട്ഠാനം ഗതകാലേ ഏകം തരുണിത്ഥിരൂപം അധുനാ മതം അവിനട്ഠച്ഛവിം നിമ്മിനിത്വാ ദസ്സേതി. തസ്സ തം ദിട്ഠമത്തസ്സ ജീവമാനവിസഭാഗവത്ഥുസ്മിം വിയ സഹസാ രാഗോ ഉപ്പജ്ജതി. അഥ നം സത്ഥാ തസ്സ പേക്ഖന്തസ്സേവ നവഹി വണമുഖേഹി പഗ്ഘരമാനാസുചിം കിമികുലാകുലം അതിവിയ ബീഭച്ഛം ദുഗ്ഗന്ധം ജേഗുച്ഛം പടിക്കൂലം കത്വാ ദസ്സേസി. സോ തം പേക്ഖന്തോ വിരത്തചിത്തോ ഹുത്വാ അട്ഠാസി. അഥസ്സ ഭഗവാ ഓഭാസം ഫരിത്വാ സതിം ജനേന്തോ -

> “ആതുരം അസുചിം പൂതിം, പസ്സ കുല്ല സമുസ്സയം;
> ഉഗ്ഘരന്തം പഗ്ഘരന്തം, ബാലാനം അഭിനന്ദിത”ന്തി. -

ആഹ . തം സുത്വാ ഥേരോ സമ്മദേവ സരീരസഭാവം ഉപധാരേന്തോ അസുഭസഞ്ഞം പടിലഭിത്വാ തത്ഥ പഠമം ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ തം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണിത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ -

> **[illegible].** “കുല്ലോ സിവഥികം ഗന്ത്വാ, അദ്ദസ ഇത്ഥിമുജ്ഝിതം;
> അപവിദ്ധം സുസാനസ്മിം, ഖജ്ജന്തിം കിമിഹീ ഫുടം.
>
> **[illegible].** “ആതുരം...പേ॰... ബാലാനം അഭിനന്ദിതം.
> **[illegible].** “ധമ്മാദാസം ഗഹേത്വാന, ഞാണദസ്സനപത്തിയാ;
> പച്ചവേക്ഖിം ഇമം കായം, തുച്ഛം സന്തരബാഹിരം.
>
> **[illegible].** “യഥാ ഇദം തഥാ ഏതം, യഥാ ഏതം തഥാ ഇദം;
> യഥാ അധോ തഥാ ഉദ്ധം, യഥാ ഉദ്ധം തഥാ അധോ.
>
> **[illegible].** “യഥാ ദിവാ തഥാ രത്തിം, യഥാ രത്തിം തഥാ ദിവാ;
> യഥാ പുരേ തഥാ പച്ഛാ, യഥാ പച്ഛാ തഥാ പുരേ.
>
> **[illegible].** “പഞ്ചങ്ഗികേന തുരിയേന, ന രതീ ഹോതി താദിസീ;
> യഥാ ഏകഗ്ഗചിത്തസ്സ, സമ്മാ ധമ്മം വിപസ്സതോ”തി. -

ഉദാനവസേന ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **കുല്ലോ**തി അത്താനമേവ ഥേരോ പരം വിയ കത്വാ വദതി.

ആതുരന്തി നാനപ്പകാരേഹി ദുക്ഖേഹി അഭിണ്ഹം പടിപീളിതം. **അസുചി**ന്തി സുചിരഹിതം ജേഗുച്ഛം പടിക്കൂലം. **പൂതി**ന്തി ദുഗ്ഗന്ധം. **പസ്സാ**തി സഭാവതോ ഓലോകേഹി. **കുല്ലാ**തി ഓവാദകാലേ ഭഗവാ ഥേരം ആലപതി. ഉദാനകാലേ പന ഥേരോ സയമേവ അത്താനം വദതി. **സമുസ്സയ**ന്തി സരീരം. **ഉഗ്ഘരന്ത**ന്തി ഉദ്ധം വണമുഖേഹി അസുചിം സവന്തം. **പഗ്ഘരന്ത**ന്തി അധോ വണമുഖേഹി സമന്തതോ ച അസുചിം സവന്തം. **ബാലാനം അഭിനന്ദിത**ന്തി ബാലേഹി അന്ധപുഥുജ്ജനേഹി ദിട്ഠിതണ്ഹാഭിനന്ദനാഹി “അഹം മമ”ന്തി അഭിനിവിസ്സ നന്ദിതം.

ധമ്മാദാസന്തി ധമ്മമയം ആദാസം. യഥാ ഹി സത്താ അദാസേന അത്തനോ മുഖേ കായേ വാ ഗുണദോസേ പസ്സന്തി, ഏവം യോഗാവചരോ യേന

അത്തഭാവേ സംകിലേസവോദാനധമ്മേ യാഥാവതോ പസ്സതി, തം വിപസ്സനാഞാണം ഇധ "ധമ്മാദാസ"ന്തി വുത്തം. തം ഞാണദസ്സനസ്സ മഗ്ഗഞാണസങ്ഖാതസ്സ ധമ്മചക്ഖുസ്സ അധിഗമായ അത്തനോ സന്താനേ ഉപ്പാദേത്വാ. **പച്ചവേക്ഖിം ഇമം കായ**ന്തി ഇമം കരജകായം നിച്ചസാരാദിവിരഹതോ **തുച്ഛം** അത്തപരസന്താനാനം വിഭാഗതോ **സന്തരബാഹിരം** ഞാണചക്ഖുനാ പതിഅവേക്ഖിം പസ്സിം.

യഥാ പന പച്ചവേക്ഖിം, തം ദസ്സേതും **"യഥാ ഇദ"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **യഥാ ഇദം തഥാ ഏത**ന്തി യഥാ ഇദം മയ്ഹം സരീരസങ്ഖാതം അസുഭം ആയുഉസ്മാവിഞ്ഞാണാനം അനപഗമാ നാനാവിധം മായോപമം കിരിയം ദസ്സേതി, തഥാവ ഏതം മതസരീരം പുബ്ബേ തേസം ധമ്മാനം അനപഗമാ അഹോസി. യഥാ ഏതം ഏതരഹി മതസരീരം തേസം ധമ്മാനം അപഗമാ ന കിഞ്ചി കിരിയം ദസ്സേതി, തഥാ ഇദം മമ സരീരമ്പി തേസം ധമ്മാനം അപഗമാ നസ്സതേവാതി. യഥാ ച ഇദം മമ സരീരം ഏതരഹി സുസാനേ ന മതം ന സയിതം, ന ഉദ്ധുമാതകാദിഭാവം ഉപഗതം, തഥാ ഏതം ഏതരഹി മതസരീരമ്പി പുബ്ബേ അഹോസി. യഥാ പനേതം ഏതരഹി മതസരീരം സുസാനേ സയിതം ഉദ്ധുമാതകാദിഭാവം ഉപഗതം, തഥാ ഇദം മമ സരീരമ്പി ഭവിസ്സതി. അഥ വാ യഥാ ഇദം മമ സരീരം അസുചി ദുഗ്ഗന്ധം ജേഗുച്ഛം പടിക്കൂലം അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ, തഥാ ഏതം മതസരീരമ്പി. യഥാ വാ ഏതം മതസരീരം അസുചിആദിസഭാവഞ്ചേവ അനിച്ചാദിസഭാവഞ്ച, തഥാ ഇദം മമ സരീരമ്പി. **യഥാ അധോ തഥാ ഉദ്ധ**ന്തി യഥാ നാഭിതോ അധോ ഹേട്ഠാ അയം കായോ അസുചി ദുഗ്ഗന്ധോ ജേഗുച്ഛോ പടിക്കൂലോ അനിച്ചോ ദുക്ഖോ അനത്താ ച, തഥാ ഉദ്ധം നാഭിതോ ഉപരി അസുചിആദിസഭാവോ ച. **യഥാ ഉദ്ധം തഥാ അധോ**തി യഥാ ച നാഭിതോ, ഉദ്ധം അസുചിആദിസഭാവോ, തഥാ അധോ നാഭിതോ ഹേട്ഠാപി.

യഥാ ദിവാ തഥാ രത്തിന്തി യഥാ അയം കായോ ദിവാ "അക്ഖിമ്ഹാ അക്ഖിഗൂഥകോ"തിആദിനാ (സു॰ നി॰ ൨൦൨) അസുചി പഗ്ഘരതി, തഥാ രത്തിമ്പി. **യഥാ രത്തിം തഥാ ദിവാ**തി യഥാ ച രത്തിം അയം കായോ അസുചി പഗ്ഘരതി, തഥാ ദിവാപി, നയിമസ്സ കാലവിഭാഗേന അഞ്ഞഥാഭാവോതി അത്ഥോ. **യഥാ പുരേ തഥാ പച്ഛാ**തി യഥാ അയം കായോ പുരേ പുബ്ബേ തരുണകാലേ അസുചി ദുഗ്ഗന്ധോ ജേഗുച്ഛോ പടിക്കൂലോ, തഥാ ച പച്ഛാ ജിണ്ണകാലേ. യഥാ ച പച്ഛാ ജിണ്ണകാലേ അസുചിആദിസഭാവോ, തഥാ പുരേ തരുണകാലേപി . യഥാ വാ പുരേ അതീതകാലേ സവിഞ്ഞാണകാലേ അസുചിആദിസഭാവോ ച അനിച്ചാദിസഭാവോ ച, തഥാ പച്ഛാ അനാഗതകാലേ അവിഞ്ഞാണകാലേതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

പഞ്ചങ്ഗികേന തുരിയേനാതി "ആതതം വിതതം ആതതവിതതം ഘനം സുസിര"ന്തി ഏവം പഞ്ചങ്ഗികേന പഞ്ചഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതേന തുരിയേന പരിചരിയമാനസ്സ കാമസുഖസമങ്ഗിനോ ഇസ്സരജനസ്സ **താദിസീ** തഥാരൂപാ **രതി** സുഖസ്സാദോ ന ഹോതി. **യഥാ ഏകഗ്ഗചിത്തസ്സ, സമ്മാ ധമ്മം വിപസ്സതോ**തി സമഥവിപസ്സനം യുഗനദ്ധം കത്വാ ഇന്ദ്രിയാനം ഏകരസഭാവേന വീഥിപടിപന്നായ വിപസ്സനായ ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയം പസ്സന്തസ്സ യോഗാവചരസ്സ യാദിസാ ധമ്മരതി, തസ്സാ കലമ്പി കാമരതി ന ഉപേതീതി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

''യതോ യതോ സമ്മസതി, ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയം;
ലഭതീ പീതിപാമോജ്ജം, അമതം തം വിജാനത''ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൩൭൪);

ഇമാ ഏവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണഗാഥാപി അഹേസും.

കുല്ലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. മാലുക്യപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

മനുജസ്സാതിആദികാ ആയസ്മതോ മാലുക്യപുത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം കോസലരഞ്ഞോ അഗ്ഗാസനികസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. തസ്സ മാതാ മാലുക്യാ നാമ, തസ്സാ വസേന **മാലുക്യപുത്തോ**ത്വേവ പഞ്ഞായിത്ഥ. സോ വയപ്പത്തോ നിസ്സരണജ്ഝാസയതായ ഘരാവാസം പഹായ പരിബ്ബാജകപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ വിചരന്തോ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ സാസനേ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. സോ ഞാതീസു അനുകമ്പായ ഞാതികുലം അഗമാസി. തം ഞാതകാ പണീതേന ഖാദനീയേന ഭോജനീയേന പരിവിസിത്വാ ധനേന പലോഭേതുകാമാ മഹന്തം ധനരാസിം പുരതോ ഉപട്ഠപേത്വാ ''ഇദം ധനം തവ സന്തകം, വിബ്ഭമിത്വാ ഇമിനാ ധനേന പുത്തദാരം പടിജഗ്ഗന്തോ പുഞ്ഞാനി കരോഹീ''തി യാചിംസു. ഥേരോ തേസം അജ്ഝാസയം വിപരിവത്തേന്തോ ആകാസേ ഠത്വാ –

൩൯൯. ''മനുജസ്സ പമത്തചാരിനോ, തണ്ഹാ വഡ്ഢതി മാലുവാ വിയ;
സോ പ്ലവതീ ഹുരാ ഹുരം, ഫലമിച്ഛംവ വനസ്മി വാനരോ.

൪൦൦. ''യം ഏസാ സഹതേ ജമ്മീ, തണ്ഹാ ലോകേ വിസത്തികാ;
സോകാ തസ്സ പവഡ്ഢന്തി, അഭിവട്ഠംവ ബീരണം.

൪൦൧. ''യോ ചേതം സഹതേ ജമ്മിം, തണ്ഹം ലോകേ ദുരച്ചയം;
സോകാ തമ്ഹാ പപതന്തി, ഉദബിന്ദൂവ പോക്ഖരാ.

൪൦൨. ''തം വോ വദാമി ഭദ്ദം വോ, യാവന്തേത്ഥ സമാഗതാ;
തണ്ഹായ മൂലം ഖണഥ, ഉസീരത്ഥോവ ബീരണം;
മാ വോ നളംവ സോതോവ, മാരോ ഭഞ്ജി പുനപ്പുനം.

൪൦൩. ''കരോഥ ബുദ്ധവചനം, ഖണോ വോ മാ ഉപച്ചഗാ;
ഖണാതീതാ ഹി സോചന്തി, നിരയമ്ഹി സമപ്പിതാ.

൪൦൪. ''പമാദോ രജോ പമാദോ, പമാദാനുപതിതോ രജോ;
അപ്പമാദേന വിജ്ജായ, അബ്ബഹേ സല്ലമത്തനോ''തി. –

ഇമാഹി ഛഹി ഗാഥാഹി ധമ്മം ദേസേതി.

തത്ഥ **മനുജസ്സാ**തി സത്തസ്സ. **പമത്തചാരിനോ**തി സതിവോസ്സഗ്ഗലക്ഖണേന പമാദേന പമത്തചാരിസ്സ, നേവ ഝാനം, ന വിപസ്സനാ , ന മഗ്ഗഫലാനി വഡ്ഢന്തി. യഥാ പന രുക്ഖം സംസിബ്ബന്തീ പരിയോനന്ധന്തീ തസ്സ വിനാസായ മാലുവാ ലതാ വഡ്ഢതി, ഏവമസ്സ ഛ ദ്വാരാനി നിസ്സായ രൂപാദീസു

പുനപ്പുനം ഉപ്പജ്ജമാനാ തണ്ഹാ വഡ്ഢതി. വഡ്ഢമാനാവ യഥാ മാലുവാ ലതാ അത്തനോ അപസ്സയഭൂതം രുക്ഖം അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ പാതേതി, ഏവം തണ്ഹാവസികം പുഗ്ഗലം അപായേ നിപാതേതി. **സോ പ്ലവതീ**തി സോ തണ്ഹാവസികോ പുഗ്ഗലോ അപരാപരം ഭവാഭവേ ഉപ്ലവതി ധാവതി. യഥാ കിം? **ഫലമിച്ഛംവ വനസ്മി വാനരോ** യഥാ രുക്ഖഫലം ഇച്ഛന്തോ വാനരോ വനസ്മിം ധാവന്തോ രുക്ഖസ്സ ഏകം സാഖം ഗണ്ഹാതി, തം മുഞ്ചിത്വാ അഞ്ഞം ഗണ്ഹാതി, തം മുഞ്ചിത്വാ അഞ്ഞന്തി "സാഖം അലഭിത്വാ നിസിന്നോ"തി വത്തബ്ബതം നാപജ്ജതി; ഏവമേവ തണ്ഹാവസികോ പുഗ്ഗലോ ഹുരാ ഹുരം ധാവന്തോ "ആരമ്മണം അലഭിത്വാ തണ്ഹായ അപ്പവത്തിം പത്തോ"തി വത്തബ്ബതം നാപജ്ജതി.

യന്തി യം പുഗ്ഗലം. ഏസാ ലാമകഭാവേന **ജമ്മീ** വിസാഹാരതായ വിസമൂലതായ വിസഫലതായ വിസപരിഭോഗതായ രൂപാദീസു വിസത്തതായ ആസത്തതായ ച **വിസത്തികാ**തി സങ്ഖം ഗതാ ഛദ്വാരികാ തണ്ഹാ **സഹതേ** അഭിഭവതി തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ. യഥാ നാമ വനേ പുനപ്പുനം വസ്സന്തേ ദേവേ അഭിവട്ഠം **ബീരണം** ബീരണതിണം വഡ്ഢതി, ഏവം വട്ടമൂലകാ സോകാ അഭിവഡ്ഢന്തി വുദ്ധിം ആപജ്ജന്തീതി അത്ഥോ.

യോ ചേതം...പേ॰... ദുരച്ചയന്തി യോ പന പുഗ്ഗലോ ഏവം വുത്തപ്പകാരം അതിക്കമിതും പജഹിതും ദുക്കരതായ ദുരച്ചയം തണ്ഹം **സഹതേ** അഭിഭവതി, തമ്ഹാ പുഗ്ഗലാ വട്ടമൂലകാ സോകാ പപതന്തി. യഥാ നാമ പോക്ഖരേ പദുമപത്തേ പതിതം ഉദബിന്ദു ന പതിട്ഠാതി, ഏവം ന പതിട്ഠഹന്തീതി അത്ഥോ.

തം വോ വദാമീതി തേന കാരണേന അഹം തുമ്ഹേ വദാമി. **ഭദ്ദം വോ**തി ഭദ്ദം തുമ്ഹാകം ഹോതു, മാ തണ്ഹം അനുവത്തപുഗ്ഗലോ വിയ വിഭവം അനത്ഥം പാപുണാഥാതി അത്ഥോ. **യാവന്തേത്ഥ സമാഗതാ**തി ഇമസ്മിം ഠാനേ യത്തകാ സന്നിപതിതാ, തത്തകാ. കിം വദസീതി ചേ? **തണ്ഹായ മൂലം ഖണഥ** ഇമിസ്സാ ഛദ്വാരികതണ്ഹായ മൂലം കാരണം അവിജ്ജാദികിലേസഗ്ഗഹനം അരഹത്തമഗ്ഗഞാണകുദാലേന ഖണഥ സമുച്ഛിന്ദഥ. കിം വിയാതി? **ഉസീരത്ഥോവ ബീരണം** യഥാ ഉസീരേന അത്ഥികോ പുരിസോ മഹന്തേന കുദാലേന ബീരണാപരനാമം ഉസീരം നാമ തിണം ഖണതി, ഏവമസ്സ മൂലം ഖണഥാതി അത്ഥോ. **മാ വോ നളംവ സോതോവ, മാരോ ഭഞ്ജി പുനപ്പുന**ന്തി തുമ്ഹേ നദീതീരേ ജാതം നളം മഹാവേഗേന ആഗതോ നദീസോതോ വിയ കിലേസമാരോ മച്ചുമാരോ ദേവപുത്തമാരോ ച പുനപ്പുനം മാ ഭഞ്ജീതി അത്ഥോ.

തസ്മാ **കരോഥ ബുദ്ധവചനം** "ഝായഥ, ഭിക്ഖവേ, മാ പമാദത്ഥാ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൧൫) വുത്തം ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ വചനം കരോഥ, യഥാനുസിട്ഠം പടിപത്തിയാ സമ്പാദേഥ. **ഖണോ വോ മാ ഉപച്ചഗാ**തി യോ ഹി ബുദ്ധവചനം ന കരോതി, തം പുഗ്ഗലം അയം ബുദ്ധുപ്പാദക്ഖണോ പതിരൂപദേസവാസേ ഉപ്പത്തിക്ഖണോ സമ്മാദിട്ഠിയാ പടിലദ്ധക്ഖണോ ഛന്നം ആയതനാനം അവേകല്ലക്ഖണോതി സബ്ബോപി ഖണോ അതിക്കമതി, സോ ഖണോ മാ തുമ്ഹേ അതിക്കമതു. **ഖണാതീതാ**തി യേ ഹി തം ഖണം അതീതാ, യേ വാ പുഗ്ഗലേ സോ ഖണോ അതീതോ, തേ **നിരയമ്ഹി സമപ്പിതാ** തത്ഥ നിബ്ബത്താ ചിരകാലം സോചന്തി.

പമാദോ രജോതി രൂപാദീസു ആരമ്മണേസു സതിവോസ്സഗ്ഗലക്ഖണോ പമാദോ, സംകിലേസസഭാവത്താ രാഗരജാദിമിസ്സതായ ച രജോ. **പമാദാനുപതിതോ രജോ**തി യോ ഹി കോചി രജോ നാമ രാഗാദികോ, സോ സബ്ബോ പമാദാനുപതിതോ പമാദവസേനേവ ഉപ്പജ്ജതി. **അപ്പമാദേനാ**തി അപ്പമജ്ജനേന അപ്പമാദപടിപത്തിയാ. **വിജ്ജായാ**തി അഗ്ഗമഗ്ഗവിജ്ജായ. **അബ്ബഹേ സല്ലമത്തനോ**തി അത്തനോ ഹദയനിസ്സിതം രാഗാദിസല്ലം ഉദ്ധരേയ്യ സമൂഹനേയ്യാതി.

മാലുക്യപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. സപ്പദാസത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

പണ്ണവീസതീതിആദികാ ആയസ്മതോ സപ്പദാസത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കപിലവത്ഥുസ്മിം സുദ്ധോദനമഹാരാജസ്സ പുരോഹിതപുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, തസ്സ **സപ്പദാസോ**തി നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ സത്ഥു ഞാതിസമാഗമേ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ കിലേസാഭിഭവേന ചേതോസമാധിം അലഭന്തോ ബ്രഹ്മചരിയം ചരിത്വാ സംവേഗജാതോ പച്ഛാ സത്ഥം ആഹരന്തോ യോനിസോ മനസികാരം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണിത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൪൦൫.''പണ്ണവീസതി വസ്സാനി, യതോ പബ്ബജിതോ അഹം;
അച്ഛരാസങ്ഘാതമത്തമ്പി, ചേതോസന്തിമനജ്ഝഗം.

൪൦൬.''അലദ്ധാ ചിത്തസ്സേകഗ്ഗം, കാമരാഗേന അട്ടിതോ;
ബാഹാ പഗ്ഗയ്ഹ കന്ദന്തോ, വിഹാരാ ഉപനിക്ഖമിം.

൪൦൭.''സത്ഥം വാ ആഹരിസ്സാമി, കോ അത്ഥോ ജീവിതേന മേ;
കഥഞ്ഹി സിക്ഖം പച്ചക്ഖം, കാലം കുബ്ബേഥ മാദിസോ.

൪൦൮.''തദാഹം ഖുരമാദായ, മഞ്ചകമ്ഹി ഉപാവിസിം;
പരിനീതോ ഖുരോ ആസി, ധമനിം ഛേത്തുമത്തനോ.

൪൦൯.''തതോ മേ മനസീകാരോ, യോനിസോ ഉദപജ്ജഥ;
ആദീനവോ പാതുരഹു, നിബ്ബിദാ സമതിട്ഠഥ.

൪൧൦.''തതോ ചിത്തം വിമുച്ചി മേ, പസ്സ ധമ്മസുധമ്മതം;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി. -

ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **പണ്ണവീസതിവസ്സാനി, യതോ പബ്ബജിതോ അഹ**ന്തി യതോ പട്ഠായ അഹം പബ്ബജിതോ താനിമാനി പണ്ണവീസതിവസ്സാനി. **അച്ഛരാസങ്ഘാതമത്തമ്പി, ചേതോസന്തിമനജ്ഝഗ**ന്തി സോഹം ഏത്തകം കാലം ബ്രഹ്മചരിയം ചരന്തോ അച്ഛരാസങ്ഘാതമത്തമ്പി അങ്ഗുലിഫോടനമത്തമ്പി ഖണം ചേതോസന്തിം ചേതസോ സമാധാനം ന ലഭിം.

എവം പന അലദ്ധാ ചിത്തസ്സേകഗ്ഗതം, തത്ഥ കാരണമാഹ **“കാമരാഗേന അട്ടിതോ”**തി. തത്ഥ **അട്ടിതോ**തി പീളിതോ, അഭിഭൂതോതി അത്ഥോ. **ബാഹാ പഗ്ഗയ്ഹ കന്ദന്തോ**തി “ഇദമിധ അതിവിയ അയുത്തം വത്തതി, യദാഹം നിയ്യാനികേ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ അത്താനം കിലേസപങ്കതോ ഉദ്ധരിതും ന സക്കോമീ”തി ഉദ്ധംമുഖോ ബാഹാ പഗ്ഗയ്ഹ കന്ദമാനോ. **വിഹാരാ ഉപനിക്ഖമി**ന്തി വസനകവിഹാരതോ ബഹി നിക്ഖന്തോ.

യേനാധിപ്പായേന നിക്ഖന്തോ, തം ദസ്സേതും **“സത്ഥം വാ ആഹരിസ്സാമീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സത്ഥം വാ ആഹരിസ്സാമീ**തി വാ-സദ്ദോ വികപ്പനത്ഥോ. തേന “രുക്ഖാ വാ പപതിസ്സാമി, ഉബ്ബന്ധിത്വാ വാ മരിസ്സാമീ”തിആദികേ മരണപ്പകാരേ സങ്ഗണ്ഹാതി. **സിക്ഖ**ന്തി അധിസീലസിക്ഖം. **പച്ചക്ഖ**ന്തി പച്ചാചിക്ഖന്തോ പരിച്ചജന്തോ. “പച്ചക്ഖാ”തിപി പാളി, പച്ചക്ഖായാതി അത്ഥോ. **കാല**ന്തി മരണം. കഥഞ്ഹി നാമ മാദിസോ സിക്ഖാപച്ചക്ഖാനേന കാലം കരേയ്യാതി അത്ഥോ. സിക്ഖാപച്ചക്ഖാനഞ്ഹി അരിയസ്സ വിനയേ മരണം നാമ. യഥാഹ ഭഗവാ - “മരണഞ്ഹേതം , ഭിക്ഖവേ, യോ സിക്ഖം പച്ചക്ഖായ ഹീനായാവത്തതീ”തി (മ॰ നി॰ ൩.൬൩). “സിക്ഖം പച്ചക്ഖാ”തി പന പാഠേ കഥഞ്ഹി നാമ മാദിസോ സിക്ഖം പച്ചക്ഖായ കാലം കരേയ്യ, സിക്ഖാസമങ്ഗീ എവ പന ഹുത്വാ കാലം കരേയ്യ? തസ്മാ സത്ഥം വാ ആഹരിസ്സാമി, കോ അത്ഥോ ജീവിതേന മേതി യോജനാ.

തദാഹന്തി യദാ കിലേസാഭിഭവേന സമണധമ്മം കാതും അസമത്ഥതായ ജീവിതേ നിബ്ബിന്ദന്തോ തദാ. **ഖുര**ന്തി നിസിതഖുരം, ഖുരസദിസം വാ സത്ഥകം. **മഞ്ചകമ്ഹി ഉപാവിസി**ന്തി പരേസം നിവാരണഭയേന ഓവരകം പവിസിത്വാ മഞ്ചകേ നിസീദിം. **പരിനീതോ**തി ഉപനീതോ, ഗലേ ഠപിതോതി അധിപ്പായോ. **ധമനി**ന്തി “കണ്ഠേ ധമനിം, കണ്ഠധമനിം ഗലവലയ”ന്തിപി വദന്തി. **ഛേത്തു**ന്തി ഛിന്ദിതും.

തതോ മേ മനസീകാരോ, യോനിസോ ഉദപജ്ജഥാതി “യദാഹം മരിസ്സാമീ”തി കണ്ഠേ ധമനിം ഛിന്ദിതും ഖുരം ഉപനേസിം, തതോ പരം “അരോഗം നു ഖോ മേ സീല”ന്തി പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ അക്ഖണ്ഡം അച്ഛിദ്ദം സുപരിസുദ്ധം സീലം ദിസ്വാ പീതി ഉപ്പജ്ജി, പീതിമനസ്സ കായോ പസ്സമ്ഭി, പസ്സദ്ധകായസ്സ നിരാമിസം സുഖം അനുഭവന്തസ്സ ചിത്തസ്സ സമാഹിതതായ വിപസ്സനാവസേന യോനിസോ മനസികാരോ ഉപ്പജ്ജി. അഥ വാ തതോതി കണ്ഠേ ഖുരസ്സ ഉപനയതോ വണേ ജാതേ ഉപ്പന്നം വേദനം വിക്ഖമ്ഭേന്തോ വിപസ്സനായ വസേന യോനിസോമനസികാരോ ഉപ്പജ്ജി. ഇദാനി തതോ പരം മഗ്ഗഫലപച്ചവേക്ഖണഞാണം ഉപ്പന്നഭാവം ദസ്സേതും “ആദീനവോ പാതുരഹൂ”തിആദി വുത്തം. തം ഹേട്ഠാ വുത്തത്ഥമേവ.

സപ്പദാസത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. കാതിയാനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ഉട്ഠേഹീതിആദികാ ആയസ്മതോ കാതിയാനത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം അഞ്ഞതരസ്സ

കോസിയഗോത്തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ, മാതുഗോത്തവസേന പന **കാതിയാനോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ സാമഞ്ഞകാനിത്ഥേരസ്സ ഗിഹിസഹായോ ഥേരം ദിസ്വാ പബ്ബജിതോ സമണധമ്മം കരോന്തോ രത്തിം ''നിദ്ദാഭിഭവം വിനോദേസ്സാമീ''തി ചങ്കമം ആരുഹി. സോ ചങ്കമന്തോ നിദ്ദായ അഭിഭൂതോ പചലായമാനോ പരിപതിത്വാ തത്ഥേവ അനന്തരഹിതായ ഭൂമിയാ നിപജ്ജി, സത്ഥാ തസ്സ തം പവത്തിം ദിസ്വാ സയം തത്ഥ ഗന്ത്വാ ആകാസേ ഠത്വാ **"കാതിയാനാ"**തി സഞ്ഞം അദാസി. സോ സത്ഥാരം ദിസ്വാ ഉട്ഠഹിത്വാ വന്ദിത്വാ സംവേഗജാതോ അട്ഠാസി. അഥസ്സ സത്ഥാ ധമ്മം ദേസേന്തോ -

ർഫ്ള. ''ഉട്ഠേഹി നിസീദ കാതിയാന, മാ നിദ്ദാബഹുലോ അഹു ജാഗരസ്സു;
മാ തം അലസം പമത്തബന്ധു, കൂടേനേവ ജിനാതു മച്ചുരാജാ.

ർഫ്റ. ''സേയ്യഥാപി മഹാസമുദ്ദവേഗോ, ഏവം ജാതിജരാതി വത്തതേ തം;
സോ കരോഹി സുദീപമത്തനോ ത്വം, ന ഹി താണം തവ വിജ്ജതേവ അഞ്ഞം.

ർഫ്സ. ''സത്ഥാ ഹി വിജേസി മഗ്ഗമേതം, സങ്ഗാ ജാതിജരാഭയാ അതീതം;
പുബ്ബാപരരത്തമപ്പമത്തോ, അനുയുഞ്ജസ്സു ദള്ഹം കരോഹി യോഗം.

ർഫ്ർ. ''പുരിമാനി പമുഞ്ച ബന്ധനാനി, സങ്ഘാടിഖുരമുണ്ഡഭിക്ഖഭോജീ;
മാ ഖിഡ്ഡാരതിഞ്ച മാ നിദ്ദം, അനുയുഞ്ജിത്ഥ ഝായ കാതിയാന.

ർഫ്ദ. ''ഝായാഹി ജിനാഹി കാതിയാന, യോഗക്ഖേമപഥേസു കോവിദോസി;
പപ്പുയ്യ അനുത്തരം വിസുദ്ധിം, പരിനിബ്ബാഹിസി വാരിനാവ ജോതി.

ർഫ്ന്ന. ''പജ്ജോതകരോ പരിത്തരംസോ, വാതേന വിനമ്യതേ ലതാവ;
ഏവമ്പി തുവം അനാദിയാനോ, മാരം ഇന്ദസഗോത്ത നിദ്ധുനാഹി;
സോ വേദയിതാസു വീതരാഗോ, കാലം കങ്ഖ ഇധേവ സീതിഭൂതോ''തി.
-

ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **ഉട്ഠേഹീ**തി നിദ്ദൂപഗമനതോ ഉട്ഠഹന്തോ ഉട്ഠാനവീരിയം കരോഹി. യസ്മാ നിപജ്ജാ നാമ കോസജ്ജപക്ഖിയാ, തസ്മാ മാ സയി. **നിസീദാ**തി പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ഉജും കായം പണിധായ പരിമുഖം സതിം ഉപട്ഠപേത്വാ നിസീദ. **കാതിയാനാ**തി തം നാമേന ആലപതി. **മാ നിദ്ദാബഹുലോ അഹൂ**തി നിദ്ദാബഹുലോ നിദ്ദാഭിഭൂതോ മാ അഹു. **ജാഗരസ്സൂ**തി ജാഗര, ജാഗരിയമനുയുത്തോ ഹോഹി. **മാ തം അലസ**ന്തി ജാഗരിയം അനനുയുഞ്ജന്തം തം അലസം കുസീതം പമത്തബന്ധു മച്ചുരാജാ **കൂടേനേവ** അദ്ദുഹനേന വിയ നേസാദോ മിഗം വാ പക്ഖിം വാ ജരാരോഗേഹി മാ ജിനാതു മാ അഭിഭവതു, മാ അജ്ഝോത്ഥരതൂതി അത്ഥോ.

സേയ്യഥാപീതി സേയ്യഥാ അപി. **മഹാസമുദ്ദവേഗോ**തി മഹാസമുദ്ദസ്സ ഊമിവേഗോ. **ഏവ**ന്തി യഥാ നാമ മഹാസമുദ്ദഊമിവേഗോ ഉപരൂപരി ഉട്ഠഹന്തോ തം അഭിക്കമിതും അസക്കോന്തം പുരിസം അഭിഭവതി, ഏവം ജാതി ജരാ ച കോസജ്ജാഭിഭൂതം തം **അതിവത്തതേ** ഉപരൂപരി അജ്ഝോത്ഥരതി. **സോ കരോഹീ**തി സോ ത്വം, കാതിയാന, ചതൂഹി ഓഘേഹി

അനജ്ഝോത്ഥരണീയം അരഹത്തഫലസങ്ഖാതം **സുദീപം അത്തനോ കരോഹി** അത്തനോ സന്താനേ ഉപ്പാദേഹി. **ന ഹി താണം തവ വിജ്ജതേവ അഞ്ഞന്തി** ഹീതി ഹേതുഅത്ഥേ നിപാതോ. യസ്മാ തതോ അഗ്ഗഫലതോ അഞ്ഞം തവ താണം നാമ ഇധ വാ ഹുരം വാ ന ഉപലബ്ഭതി, തസ്മാ തം അരഹത്തസങ്ഖാതം സുദീപം കരോഹീതി.

സത്ഥാ ഹി വിജേസി മഗ്ഗമേതന്തി യം സാധേതും അവിസഹന്താ യതോ പരാജിതാ പുഥൂ അഞ്ഞതിത്ഥിയാ, തദേതം തസ്സ സുദീപസ്സ കാരണഭൂതം പഞ്ചവിധസങ്ഗതോ ജാതിആദിഭയതോ ച അതീതം അരിയമഗ്ഗം ദേവപുത്തമാരാദികേ അഭിഭവിത്വാ തുയ്ഹം സത്ഥാ വിജേസി സാധേസി. യസ്മാ സത്ഥു സന്തകം നാമ സാവകേന അധിഗന്തബ്ബം ന വിസ്സജ്ജേതബ്ബം, തസ്മാ തസ്സ അധിഗമായ പുബ്ബരത്താപരരത്തം പുരിമയാമം പച്ഛിമയാമഞ്ച , **അപ്പമത്തോ** സതോ സമ്പജാനോ ഹുത്വാ **അനുയുഞ്ജ യോഗം** ഭാവനം ദള്ഹഞ്ച കരോഹി.

പുരിമാനി പമുഞ്ച ബന്ധനാനീതി പുരിമകാനി ഗിഹികാലേ ആബദ്ധാനി ഗിഹിബന്ധനാനി കാമഗുണബന്ധനാനി പമുഞ്ച വിസ്സജ്ജേഹി, തഥ അനപേക്ഖോ ഹോഹി. **സങ്ഘാടിഖുരമുണ്ഡഭിക്ഖഭോജീതി** സങ്ഘാടിധാരീ ഖുരേന കതസിരമുണ്ഡോ ഭിക്ഖാഹാരഭോജീ, തിവിധമ്പേതം പുരിമബന്ധനപമോക്ഖസ്സ ഖിഡ്ഡാരതിനിദ്ദാനനുയോഗസ്സ ച കാരണവചനം. യസ്മാ ത്വം സങ്ഘാടിപാരുതോ മുണ്ഡോ ഭിക്ഖാഹാരോ ജീവതി, തസ്മാ തേ കാമസുഖാനുയോഗോ ഖിഡ്ഡാരതിനിദ്ദാനുയോഗോ ച ന യുത്തോതി തതോ പുരിമാനി പമുഞ്ച ബന്ധനാനി ഖിഡ്ഡാരതിം നിദ്ദഞ്ച മാനുയുഞ്ജിത്ഥാതി യോജനാ. **ഝായാതി** ഝായസ്സു ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനം **അനുയുഞ്ജ**.

തം പന അനുയുഞ്ജന്തോ യേന ഝാനേന ഝായതോ കിലേസാ സബ്ബസോ ജിതാ ഹോന്തി, തം ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനം അനുയുഞ്ജാതി ദസ്സേന്തോ **"ഝായാഹി ജിനാഹീ"**തി ആഹ. **യോഗക്ഖേമപഥേസു കോവിദോസീതി** ചതൂഹി യോഗേഹി ഖേമസ്സ നിബ്ബാനസ്സ പഥഭൂതേസു ബോധിപക്ഖിയധമ്മേസു കുസലോ ഛേകോ അസി, തസ്മാ ഭാവനം ഉസ്സുക്കാപേന്തോ **അനുത്തരം** ഉത്തരരഹിതം, **വിസുദ്ധിം** നിബ്ബാനം അരഹത്തഞ്ച **പപ്പുയ്യ** പാപുണിത്വാ പന ത്വം പരിനിബ്ബാഹിസി. **വാരിനാവ ജോതീതി** മഹതാ സലിലവുട്ഠിനിപാതേന അഗ്ഗിഖന്ധോ വിയ അരിയമഗ്ഗവുട്ഠിനിപാതേന പരിനിബ്ബായിസ്സതി.

പജ്ജോതകരോതി പജ്ജോതിം കരോ പദീപോ. **പരിത്തരംസോതി** ഖുദ്ദകച്ഛികോ. **വിനമ്യതേതി** വിനമീയതി അപനിയ്യതി. **ലതാവാതി** വല്ലി വിയ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാ വട്ടിആദിപച്ചയവേകല്ലേന പരിത്തരംസോ മന്ദപഭോ പദീപോ അപ്പികാ ലതാ വാ വാതേന വിധമിയ്യതി വിദ്ധംസിയ്യതി, ഏവം തുവമ്പി. കോസിയഗോത്തതായ, **ഇന്ദസഗോത്ത,** ഇന്ദസമാനഗോത്തം. മാരം തസ്സ വസേ അനാവത്തനാ അനുപാദാനതോ ച **അനാദിയാനോ, നിദ്ധുനാഹി** വിധമേഹി വിദ്ധംസേഹി. ഏവം പന വിദ്ധംസമാനോ സോ ത്വം വേദയിതാസു സബ്ബാസു വേദനാസു വിഗതച്ഛന്ദരാഗോ **ഇധേവ** ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ സബ്ബകിലേസദരഥപരിളാഹാഭാവേന **സീതിഭൂതോ** നിബ്ബുതോ അത്തനോ പരിനിബ്ബാനകാലം **കങ്ഖ** ആഗമേഹീതി . ഏവം സത്ഥാരാ അനുപാദിസേസം നിബ്ബാനം പാപേത്വാ ദേസനായ കതായ ഥേരോ ദേസനാവസാനേ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. അരഹത്തം

പന പത്വാ സത്ഥാരാ ദേസിതനിയാമേനേവ ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി. താ ഏവ ഇമാ ഗാഥാ ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണഞ്ച ജാതാ.

കാതിയാനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. മിഗജാലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

സുദേസിതോതിആദികാ ആയസ്മതോ മിഗജാലത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം വിസാഖായ മഹാഉപാസികായ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **മിഗജാലോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വിഹാരം ഗന്ത്വാ അഭിണ്ഹസോ ധമ്മസ്സവനേന പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൪൧൭. ''സുദേസിതോ ചക്ഖുമതാ, ബുദ്ധേനാദിച്ചബന്ധുനാ;
സബ്ബസംയോജനാതീതോ, സബ്ബവട്ടവിനാസനോ.

൪൧൮. ''നിയ്യാനികോ ഉത്തരണോ, തണ്ഹാമൂലവിസോസനോ;
വിസമൂലം ആഘാതനം, ഛേത്വാ പാപേതി നിബ്ബുതിം.

൪൧൯. ''അഞ്ഞാണമൂലഭേദായ, കമ്മയന്തവിഘാടനോ;
വിഞ്ഞാണാനം പരിഗ്ഗഹേ, ഞാണവജിരനിപാതനോ.

൪൨൦. ''വേദനാനം വിഞ്ഞാപനോ, ഉപാദാനപ്പമോചനോ;
ഭവം അങ്ഗാരകാസുംവ, ഞാണേന അനുപസ്സനോ.

൪൨൧. ''മഹാരസോ സുഗമ്ഭീരോ, ജരാമച്ചുനിവാരണോ;
അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ, ദുക്ഖൂപസമനോ സിവോ.

൪൨൨. ''കമ്മം കമ്മന്തി ഞത്വാന, വിപാകഞ്ച വിപാകതോ;
പടിച്ചുപ്പന്നധമ്മാനം, യഥാവാലോകദസ്സനോ;
മഹാഖേമങ്ഗമോ സന്തോ, പരിയോസാനഭദ്ദകോ''തി. - ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **സുദേസിതോ**തി സുട്ഠു ദേസിതോ, വേനേയ്യജ്ഝാസയാനുരൂപം ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥാനം യഥാവതോ വിഭാവനവസേന ദേസിതോതി അത്ഥോ. അഥ വാ **സുദേസിതോ**തി സമ്മാ ദേസിതോ, പവത്തിനിവത്തീനം തദുഭയഹേതൂനഞ്ച അവിപരീതതോ പകാസനവസേന ഭാസിതോ സ്വാഖ്യാതോതി അത്ഥോ. **ചക്ഖുമതാ**തി മംസചക്ഖു, ദിബ്ബചക്ഖു, പഞ്ഞാചക്ഖു, ബുദ്ധചക്ഖു, സമന്തചക്ഖൂതി ഇമേഹി പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹി ചക്ഖുമതാ. **ബുദ്ധേനാ**തി സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധേന. **ആദിച്ചബന്ധുനാ**തി ആദിച്ചഗോത്തേന. ദുവിധോ ഹി ലോകേ ഖത്തിയവംസോ - ആദിച്ചവംസോ, സോമവംസോതി. തത്ഥ ആദിച്ചവംസോ, ഓക്കാകരാജവംസോതി ജാനിതബ്ബം. തതോ സഞ്ജാതതായ സാകിയാ ആദിച്ചഗോത്താതി ഭഗവാ ''ആദിച്ചബന്ധൂ''തി വുച്ചതി. അഥ വാ ആദിച്ചസ്സ ബന്ധൂതിപി ഭഗവാ ആദിച്ചബന്ധു, സ്വായമത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ. കാമരാഗസംയോജനാദീനം സബ്ബേസം സംയോജനാനം സമതിക്കമനഭാവതോ **സബ്ബസംയോജനാതീതോ** തതോ ഏവ

കിലേസകമ്മവിപാകവട്ടാനം വിനാസനതോ വിദ്ധംസനതോ **സബ്ബവട്ടവിനാസനോ,** സംസാരചാരകതോ നിയ്യാനതോ **നിയ്യാനികോ,** സംസാരമഹോഘതോ സമുത്തരണട്ഠേന **ഉത്തരണോ,** കാമതണ്ഹാദീനം സബ്ബതണ്ഹാനം മൂലം അവിജ്ജം അയോനിസോ മനസികാരഞ്ച വിസോസേതി സുക്ഖാപേതീതി **തണ്ഹാമൂലവിസോസനോ,** തിണ്ണമ്പി വേദാനം സമ്പടിവേധസ്സ വിദ്ധംസനതോ വിസസ്സ ദുക്ഖസ്സ കാരണത്താ **വിസമൂലം,** സത്താനം ബ്യസനുപ്പത്തിട്ഠാനതായ **ആഘാതനം** കമ്മം കിലേസം വാ **ഛേത്വാ** സമുച്ഛിന്ദിത്വാ **നിബ്ബുതിം** നിബ്ബാനം പാപേതി.

അഞ്ഞാണസ്സ മൂലം അയോനിസോ മനസികാരോ ആസവാ ച "ആസവസമുദയാ അവിജ്ജാസമുദയോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൦൩) ഹി വുത്തം, തസ്സ **ഭേദായ** വജിരൂപമഞാണേന ഭിന്ദനത്ഥായ. അഥ വാ "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ"തിആദിവചനതോ (വിഭ॰ ൨൨൫-൨൨൬; സം॰ നി॰ ൨.൧) അഞ്ഞാണം മൂലം ഏതസ്സാതി അഞ്ഞാണമൂലം, ഭവചക്കം, തസ്സ മഗ്ഗഞാണവജിരേന പദാലനത്ഥം ദേസിതോതി സമ്ബന്ധോ. **കമ്മയന്തവിഘാടനോ**തി കമ്മഘടിതസ്സ അത്തഭാവയന്തസ്സ വിദ്ധംസനോ. **വിഞ്ഞാണാനം പരിഗ്ഗഹേ**തി കാമഭവാദീസു യഥാസകകമ്മുനാ വിഞ്ഞാണഗ്ഗഹണേ ഉപട്ഠിതേതി വചനസേസോ. തത്ഥ തത്ഥ ഹി ഭവേ പടിസന്ധിയാ ഗഹിതായ തംതംഭവനിസ്സിതവിഞ്ഞാണാനിപി ഗഹിതാനേവ ഹോന്തി. **ഞാണവജിരനിപാതനോ**തി ഞാണവജിരസ്സ നിപാതോ, ഞാണവജിരം നിപാതേത്വാ തേസം പദാലേതാ. ലോകുത്തരധമ്മോ ഹി ഉപ്പജ്ജമാനോ സത്തമഭവാദീസു ഉപ്പജ്ജനാരഹാനി വിഞ്ഞാണാനി ഭിന്ദന്തമേവ ഉപ്പജ്ജതീതി.

വേദനാനം വിഞ്ഞാപനോതി സുഖാദീനം തിസ്സന്നം വേദനാനം യഥാക്കമം ദുക്ഖസല്ലാനിച്ചവസേന യാഥാവതോ പവേദകോ. **ഉപാദാനപ്പമോചനോ**തി കാമുപാദാനാദീഹി ചതൂഹിപി ഉപാദാനേഹി ചിത്തസന്താനസ്സ വിമോചകോ. **ഭവം അങ്ഗാരകാസുംവ, ഞാണേന അനുപസ്സനോ**തി കാമഭവാദിനവവിധമ്പി ഭവം ഏകാദസഹി അഗ്ഗീഹി ആദിത്തഭാവതോ സാധികപോരിസം അങ്ഗാരകാസും വിയ മഗ്ഗഞാണേന അനുപച്ചക്ഖതോ ദസ്സേതാ.

സന്തപണീതഭാവതോ അതിത്തികരട്ഠേന **മഹാരസോ** പരിഞ്ഞാദിവസേന വാ മഹാകിച്ചതായ സാമഞ്ഞഫലവസേന മഹാസമ്പത്തിതായ ച **മഹാരസോ,** അനുപചിതസമ്ഭാരേഹി ദുരവഗാഹതായ അലബ്ഭനേയ്യപതിട്ഠതായ ച **സുട്ഠു ഗമ്ഭീരോ ജരാമച്ചുനിവാരണോ,** ആയതിം ഭവാഭിനിപ്ഫത്തിയാ നിവത്തനേന ജരായ മച്ചുനോ ച പടിസേധകോ. ഇദാനി യഥാവുത്തഗുണവിസേസയുത്തം ധമ്മം സരൂപതോ ദസ്സേന്തോ **"അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ"**തി വത്വാ പുനപി തസ്സ കതിപയേ ഗുണേ വിഭാവേതും **"ദുക്ഖൂപസമനോ സിവോ"**തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ - പരിസുദ്ധട്ഠേന **അരിയോ,** സമ്മാദിട്ഠിആദിഅട്ഠധമ്മസമോധാനതായ **അട്ഠങ്ഗികോ,** നിബ്ബാനഗവേസനട്ഠേന **മഗ്ഗോ** സകലവട്ടദുക്ഖവൂപസമനട്ഠേന **ദുക്ഖവൂപസമനോ,** ഖേമട്ഠേന **സിവോ.**

യഥാ ഇതോ ബാഹിരകസമയേ അസമ്മാസമ്ബുദ്ധപവേദിതത്താ കമ്മവിപാകോ വിപല്ലാസോ സിയാതി ഏവം അവിപല്ലാസേത്വാ **പടിച്ചുപ്പന്നധമ്മാനം** പടിച്ചസമുപ്പന്നേസു ധമ്മേസു കമ്മം കമ്മന്തി വിപാകഞ്ച വിപാകതോ ഞത്വാന പുബ്ബഭാഗഞാണേന ജാനനഹേതു സസ്സതുച്ഛേദഗ്ഗാഹാനം

വിധമനേന യാഥാവതോ ആലോകദസ്സനോ തക്കരസ്സ ലോകുത്തരഞാണാലോകസ്സ ദസ്സനോ. കേനചി കഞ്ചി കദാചിപി അനുപദ്ദുതത്താ മഹാഖേമം നിബ്ബാനം ഗച്ഛതി സത്തേ ഗമേതി ചാതി **മഹാഖേമങ്ഗമോ,** സബ്ബകിലേസദരഥപരിളാഹവൂപസമനതോ **സന്തോ,** അകുപ്പായ ചേതോവിമുത്തിയാ അനുപാദിസേസായ ച നിബ്ബാനധാതുയാ പാപനേന **പരിയോസാനഭദ്ദകോ** സുദേസിതോ ചക്ഖുമതാതി യോജനാ.

ഏവം ഥേരോ നാനാനയേഹി അരിയധമ്മം പസംസന്തോ തസ്സ ധമ്മസ്സ അത്തനാ അധിഗതഭാവം അഞ്ഞാപദേസേന പകാസേസി.

മിഗജാലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ൻ. പുരോഹിതപുത്തജേന്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ജാതിമദേന മത്തോഹന്തിആദികാ ആയസ്മതോ ജേന്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം കോസലരഞ്ഞോ പുരോഹിതസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, തസ്സ **ജേന്തോ**തി നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ ജാതിമദേന ഭോഗഇസ്സരിയരൂപമദേന ച മത്തോ അഞ്ഞേ ഹീളേന്തോ ഗരുട്ഠാനിയാനമ്പി അപചിതിം അകരോന്തോ മാനഥദ്ധോ വിചരതി. സോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം മഹതിയാ പരിസായ പരിവുതം ധമ്മം ദേസേന്തം ദിസ്വാ ഉപസങ്കമന്തോ "സചേ മം സമണോ ഗോതമോ പഠമം ആലപിസ്സതി, അഹമ്പി ആലപിസ്സാമി; നോ ചേ, നാലപിസ്സാമീ"തി ചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാ ഉപസങ്കമിത്വാ ഠിതോ ഭഗവതി പഠമം അനാലപന്തേ സയമ്പി മാനേന അനാലപിത്വാ ഗമനാകാരം ദസ്സേസി. തം ഭഗവാ -

> "ന മാനം ബ്രാഹ്മണ സാധു, അത്ഥികസ്സീധ ബ്രാഹ്മണ;
> യേന അത്ഥേന ആഗച്ഛി, തമേവമനുബ്രൂഹയേ"തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൦൧) -

ഗാഥായ അജ്ഝഭാസി. സോ "ചിത്തം മേ സമണോ ഗോതമോ ജാനാതീ"തി അഭിപ്പസന്നോ ഭഗവതോ പാദേസു സിരസാ നിപതിത്വാ പരമനിപച്ചാകാരം കത്വാ -

> "കേസു ന മാനം കയിരാഥ, കേസു ചസ്സ സഗാരവോ;
> ക്യസ്സ അപചിതാ അസ്സു, ക്യസ്സു സാധു സുപൂജിതാ"തി. -

പുച്ഛി. തസ്സ ഭഗവാ -

> "മാതരി പിതരി ചാപി, അഥോ ജേട്ഠമ്ഹി ഭാതരി;
> ആചരിയേ ചതുത്ഥമ്ഹി, സമണബ്രാഹ്മണേസു ച.

> "തേസു ന മാനം കയിരാഥ, തേസു അസ്സ സഗാരവോ;
> ക്യസ്സ അപചിതാ അസ്സു, ത്യസ്സു സാധു സുപൂജിതാ.

> "അരഹന്തേ സീതിഭൂതേ, കതകിച്ചേ അനാസവേ;
> നിഹച്ച മാനം അത്ഥദ്ധോ, തേ നമസ്സേ അനുത്തരേ"തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൦൧) -

പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേന്തോ ധമ്മം ദേസേസി. സോ തായ ദേസനായ സോതാപന്നോ ഹുത്വാ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ അരഹത്തം പത്വാ അത്തനോ പടിപത്തികിത്തനമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

ർവ. “ജാതിമദേന മത്തോഹം, ഭോഗഇസ്സരിയേന ച;
സണ്ഠാനവണ്ണരൂപേന, മദമത്തോ അചാരിഹം.

ർവ. “നാത്തനോ സമകം കഞ്ചി, അതിരേകഞ്ച മഞ്ഞിസം;
അതിമാനഹതോ ബാലോ, പത്ഥദ്ധോ ഉസ്സിതദ്ധജോ.

ർവ. “മാതരം പിതരഞ്ചാപി, അഞ്ഞേപി ഗരുസമ്മതേ;
ന കഞ്ചി അഭിവാദേസിം, മാനത്ഥദ്ധോ അനാദരോ.

ർവ. “ദിസ്വാ വിനായകം അഗ്ഗം, സാരഥീനം വരുത്തമം;
തപന്തമിവ ആദിച്ചം, ഭിക്ഖുസങ്ഘപുരക്ഖതം.

ർവ. “മാനം മദഞ്ച ഛഡ്ഡേത്വാ, വിപ്പസന്നേന ചേതസാ;
സിരസാ അഭിവാദേസിം, സബ്ബസത്താനമുത്തമം.

ർവ. “അതിമാനോ ച ഓമാനോ, പഹീനാ സുസമൂഹതാ;
അസ്മിമാനോ സമുച്ഛിന്നോ, സബ്ബേ മാനവിധാ ഹതാ”തി. -

ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **ജാതിമദേന മത്തോഹ**ന്തി അഹം ഉദിച്ചേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തോ, “ന മാദിസോ ഉഭതോ സുജാതോ അഞ്ഞോ അത്ഥീ”തി കുലമാനേന മത്തോ മാനഥദ്ധോ അചാരിന്തി യോജനാ. **ഭോഗഇസ്സരിയേന ചാ**തി വിഭവേന ആധിപച്ചേന ച ഹേതുഭൂതേന ഭോഗസമ്പദഞ്ച ഇസ്സരിയസമ്പദഞ്ച പടിച്ച ഉപ്പന്നമദേന മത്തോ അഹം അചാരിന്തി യോജനാ. **സണ്ഠാനവണ്ണരൂപേനാ**തി സണ്ഠാനം ആരോഹപരിണാഹസമ്പത്തി, വണ്ണോ ഓദാതസാമതാദിഛവിസമ്പത്തി, രൂപം അങ്ഗപച്ചങ്ഗസോഭാ. ഇധാപി വുത്തനയേന യോജനാ വേദിതബ്ബാ. **മദമത്തോ**തി വുത്തപ്പകാരതോ അഞ്ഞേനപി മദേന മത്തോ.

നാത്തനോ സമകം കഞ്ചീതി അത്തനോ സമകം സദിസം ജാതിആദീഹി സമാനം അതിരേകം വാ കഞ്ചി ന മഞ്ഞിസം ന മഞ്ഞിം, മയാ സമാനമ്പി ന മഞ്ഞിം, കുതോ അധികന്തി അധിപ്പായോ. **അതിമാനഹതോ ബാലോ**തി ബാലോ അഹം തതോ ബാലഭാവതോ അതിമാനേന ഖതൂപഹതകുസലാചാരോ, തതോ ഏവ **പത്ഥദ്ധോ ഉസ്സിതദ്ധജോ** ഥമ്ഭവസേന ഗരൂനമ്പി നിപച്ചകാരസ്സ അകരണതോ ഭുസം ഥദ്ധോ അനോനമനഥദ്ധജാതോ ഉസ്സിതമാനദ്ധജോ.

വുത്തമേവത്ഥം പാകടതരം കാതും **“മാതര”**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അഞ്ഞേ**തി ജേട്ഠഭാതുആദികേ, സമണബ്രാഹ്മണേ ച. **ഗരുസമ്മതേ**തി ഗരൂതി സമ്മതേ ഗരുട്ഠാനിയേ. **അനാദരോ**തി ആദരരഹിതോ.

ദിസ്വാ വിനായകം അഗ്ഗന്തി ഏവം മാനഥദ്ധോ ഹുത്വാ വിചരന്തോ ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥേഹി വേനേയ്യാനം വിനയനതോ സയമ്ഭുതായ നായകഭാവതോ ച വിനായകം. സദേവകേ ലോകേ സീലാദിഗുണേഹി

സേട്ഠഭാവതോ അഗ്ഗം. പുരിസദമ്മാനം അച്ചന്തതായ ദമനതോ **സാരഥീനം വരുത്തമം,** അതിവിയ ഉത്തമം ബ്യാമപ്പഭാദിഓഭാസേന ആദിച്ചമിവ **തപന്തം,** ഓഭാസന്തം ഭിക്ഖുസങ്ഘപുരക്ഖതം ധമ്മം ദേസേന്തം സബ്ബസത്താനം ഉത്തമം സത്ഥാരം ദിസ്വാ ബുദ്ധാനുഭാവേന സന്തജ്ജിതോ "അഹമേവ സേട്ഠോ, അഞ്ഞേ ഹീനാ"തി പവത്തമാനം ഭോഗമദാദിമദഞ്ച **ഛഡ്ഡേത്വാ** പഹായ വിപ്പസന്നേന ചേതസാ സിരസാ അഭിവാദേസിന്തി യോജനാ. കഥം പനായം മാനത്ഥദ്ധോ സമാനോ സത്ഥു ദസ്സനമത്തേന മാനം പഹാസീതി? ന ഖോ പനേതം ഏവം ദട്ഠബ്ബം. സത്ഥു ദസ്സനമത്തേന മാനം ന പഹാസി "ന മാനം, ബ്രാഹ്മണ, സാധൂ"തിആദികായ പന ദേസനായ മാനം പഹാസി. തം സന്ധായ വുത്തം "മാനം മദഞ്ച ഛഡ്ഡേത്വാ, വിപ്പസന്നേന ചേതസാ. സിരസാ അഭിവാദേസി"ന്തി. **വിപ്പസന്നേന ചേതസാ**തി ച ഇത്ഥമ്ഭൂതലക്ഖണേ കരണവചനം ദട്ഠബ്ബം.

"അഹമേവ സേട്ഠോ"തി പവത്തോ മാനോ **അതിമാനോ**. "ഇമേ പന നിഹീനാ"തി അഞ്ഞേ ഹീനതോ ദഹന്തസ്സ മാനോ **"ഓമാനോ"**തി വദന്തി. "സേയ്യോഹമസ്മീ"തി പന അഞ്ഞം അതിക്കമിത്വാ അത്താനം സേയ്യതോ ദഹന്തസ്സ പവത്തോ സേയ്യമാനോ **അതിമാനോ**. "ഹീനോഹമസ്മീ"തി പവത്തോ ഹീനമാനോ **ഓമാനോ. പഹീനാ സുസമൂഹതാ**തി ഹേട്ഠിമമഗ്ഗേഹി പഹീനാ ഹുത്വാ അഗ്ഗമഗ്ഗേന സുട്ഠു സമുഗ്ഘാടിതാ. **അസ്മിമാനോ**തി "ഏസോഹമസ്മീ"തി ഖന്ധേ "അഹ"ന്തി ഗഹണവസേന പവത്തമാനോ. **സബ്ബേ**തി ന കേവലം അതിമാനഓമാനഅസ്മിമാനാ ഏവ, അഥ ഖോ സേയ്യസ്സ സേയ്യമാനാദയോ നവവിധാ അന്തരഭേദേന അനേകവിധാ ച സബ്ബേ മാനവിധാ മാനകോട്ഠാസാ **ഹതാ** അഗ്ഗമഗ്ഗേന സമുഗ്ഘാടിതാതി.

പുരോഹിതപുത്തജേന്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. സുമനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

യദാ നവോ പബ്ബജിതോതിആദികാ ആയസ്മതോ സുമനത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ മാലാകാരകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സിഖിം ഭഗവന്തം പസ്സിത്വാ പസന്നമാനസോ സുമനപുപ്ഫേഹി പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ അഞ്ഞതരസ്സ ഉപാസകസ്സ ഗേഹേ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. സോ ച ഉപാസകോ ആയസ്മതോ അനുരുദ്ധത്ഥേരസ്സ ഉപട്ഠാകോ അഹോസി. തസ്സ ച തതോ പുബ്ബേ ജാതാജാതാ ദാരകാ മരിംസു. തേന സോ "സചാഹം ഇദാനി ഏകം പുത്തം ലഭിസ്സാമി, അയ്യസ്സ അനുരുദ്ധത്ഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബാജേസ്സാമീ"തി ചിത്തം ഉപ്പാദേസി. സോ ച ദസമാസച്ചയേന ജാതോ അരോഗോയേവ ഹുത്വാ അനുക്കമേന വഡ്ഢേന്തോ സത്തവസ്സികോ അഹോസി, തം പിതാ ഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബാജേസി. സോ പബ്ബജിത്വാ തതോ പരിപക്കഞാണത്താ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ ഹുത്വാ ഥേരം ഉപട്ഠഹന്തോ "പാനീയം ആഹരിസ്സാമീ"തി ഘടം ആദായ ഇദ്ധിയാ അനോതത്തദഹം അഗമാസി. അഥേകോ മിച്ഛാദിട്ഠികോ നാഗരാജാ അനോതത്തദഹം പടിച്ഛാദേന്തോ സത്തക്ഖത്തും ഭോഗേന പരിക്ഖിപിത്വാ ഉപരി മഹന്തം ഫണം കത്വാ സുമനസ്സ പാനീയം ഗഹേതും ഓകാസം ന ദേതി. സുമനോ ഗരുളരൂപം ഗഹേത്വാ തം നാഗരാജം അഭിഭവിത്വാ പാനീയം ഗഹേത്വാ ഥേരസ്സ

വസനട്ഠാനം ഉദ്ദിസ്സ ആകാസേന ഗച്ഛതി. തം സത്ഥാ ജേതവനേ നിസിന്നോ തഥാ ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ ധമ്മസേനാപതിം ആമന്തേത്വാ, ‘‘സാരിപുത്ത, ഇമം പസ്സാ’’തിആദിനാ ചതൂഹി ഗാഥാഹി തസ്സ ഗുണേ അഭാസി. അഥ സുമനത്ഥേരോ -

൪൨൯. ‘‘യദാ നവോ പബ്ബജിതോ, ജാതിയാ സത്തവസ്സികോ;
ഇദ്ധിയാ അഭിഭോത്വാന, പന്നഗിന്ദം മഹിദ്ധികം.

൪൩൦. ‘‘ഉപജ്ഝായസ്സ ഉദകം, അനോതത്താ മഹാസരാ;
ആഹരാമി തതോ ദിസ്വാ, മം സത്ഥാ ഏതദബ്രവി.

൪൩൧. ‘‘സാരിപുത്ത ഇമം പസ്സ, ആഗച്ഛന്തം കുമാരകം;
ഉദകകുമ്ഭമാദായ, അജ്ഝത്തം സുസമാഹിതം.

൪൩൨. ‘‘പാസാദികേന വത്തേന, കല്യാണഇരിയാപഥോ;
സാമണേരോനുരുദ്ധസ്സ, ഇദ്ധിയാ ച വിസാരദോ.

൪൩൩. ‘‘ആജാനീയേന ആജഞ്ഞോ, സാധുനാ സാധുകാരിതോ;
വിനീതോ അനുരുദ്ധേന, കതകിച്ചേന സിക്ഖിതോ.

൪൩൪. ‘‘സോ പത്വാ പരമം സന്തിം, സച്ഛികത്വാ അകുപ്പതം;
സാമണേരോ സ സുമനോ, മാ മം ജഞ്ഞാതി ഇച്ഛതീ’’തി. -

അഞ്ഞാബ്യാകരണവസേന ഛ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ ആദിതോ ദ്വേ ഗാഥാ സുമനത്ഥേരേനേവ ഭാസിതാ, ഇതരാ ചതസ്സോ തം പസംസന്തേന സത്ഥാരാ ഭാസിതാ. താ സബ്ബാ ഏകജ്ഝം കത്വാ സുമനത്ഥേരോ പച്ഛാ അഞ്ഞാബ്യാകരണവസേന അഭാസി. തത്ഥ **പന്നഗിന്ദ**ന്തി നാഗരാജം. **തതോ**തി തത്ഥ, യദാ നവോ പബ്ബജിതോ ജാതിയാ സത്തവസ്സികോ ഇദ്ധിബലേന മഹിദ്ധികം നാഗരാജം അഭിഭവിത്വാ അനോതത്തദഹതോ ഉപജ്ഝായസ്സ പാനീയം ആഹരാമി, തസ്മിം കാലേതി അത്ഥോ.

മം ഉദ്ദിസ്സ മയ്ഹം സത്ഥാ ഏതദബ്രവി, തം ദസ്സേന്തോ, **‘‘സാരിപുത്ത, ഇമം പസ്സാ’’**തിആദിമാഹ. **അജ്ഝത്തം സുസമാഹിത**ന്തി വിസയജ്ഝത്തഭൂതേന അഗ്ഗഫലസമാധിനാ സുട്ഠു സമാഹിതം.

പാസാദികേന വത്തേനാതി പസ്സന്താനം പസാദാവഹേന ആചാരവത്തേന, കരണത്ഥേ ഇദം കരണവചനം. **കല്യാണഇരിയാപഥോ**തി സമ്പന്നിരിയാപഥോ. പാസാദികേന വത്തേനാതി വാ ഇത്ഥമ്ഭൂതലക്ഖണേ കരണവചനം. സമണസ്സ ഭാവോ സാമണ്യം, സാമഞ്ഞന്തി അത്ഥോ. തദത്ഥം ഈരതി പവത്തതീതി സാമണേരോ, സമണുദ്ദേസോ. **ഇദ്ധിയാ ച വിസാരദോ**തി ഇദ്ധിയമ്പി ബ്യത്തോ സുകുസലോ. **ആജാനീയേനാ**തി പുരിസാജാനീയേന. അത്തഹിതപരഹിതാനം സാധനതോ **സാധുനാ** കതകിച്ചേന അനുരുദ്ധേന **സാധു** ഉഭയഹിതസാധകോ, സുട്ഠു വാ ആജഞ്ഞോ **കാരിതോ** ദമിതോ. അഗ്ഗവിജ്ജായ **വിനീതോ** അസേക്ഖഭാവാപാദനേന **സിക്ഖിതോ** സിക്ഖാപിതോതി അത്ഥോ.

സോ സാമണേരോ സുമനോ പരമം **സന്തിം** നിബ്ബാനം **പത്വാ** അഗ്ഗമഗ്ഗാധിഗമേന അധിഗന്ത്വാ **സച്ഛികത്വാ** അത്തപച്ചക്ഖം കത്വാ **അകുപ്പതം**

അരഹത്തഫലം അപ്പിച്ഛഭാവസ്സ പരമുക്കംസഗതത്താ **മാ മം ജഞ്ഞാ**തി മം “അയം ഖീണാസവോ”തി വാ “ഛളഭിഞ്ഞോ”തി വാ കോചിപി മാ ജാനേയ്യാതി **ഇച്ഛതി** അഭികങ്ഖതീതി.

സുമനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. ന്ഹാതകമുനിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

വാതരോഗാഭിനീതോതിആദികാ ആയസ്മതോ ന്ഹാതകമുനിസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ വിജ്ജാട്ഠാനാദീസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ ന്ഹാതകലക്ഖണയോഗേന **ന്ഹാതകോ**തി പഞ്ഞായിത്ഥ. സോ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ രാജഗഹസ്സ തിയോജനപ്പമാണേ ഠാനേ അരഞ്ഞായതനേ നീവാരേഹി യാപേന്തോ അഗ്ഗിം പരിചാരയമാനോ വസതി. തസ്സ സത്ഥാ ഘടേ വിയ പദീപം ഹദയബ്ഭന്തരേ പജ്ജലന്തം അരഹത്തൂപനിസ്സയം ദിസ്വാ അസ്സമപദം അഗമാസി. സോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ ഹട്ഠതുട്ഠോ അത്തനോ ഉപകപ്പനനിയാമേന ആഹാരം ഉപനേസി. തം ഭഗവാ പരിഭുഞ്ജി. ഏവം തയോ ദിവസേ ദത്വാ ചതുത്ഥദിവസേ “ഭഗവാ തുമ്ഹേ പരമസുഖുമാലാ, കഥം ഇമിനാ ആഹാരേന യാപേഥാ”തി ആഹ. തസ്സ സത്ഥാ അരിയസന്തോസഗുണം പകാസേന്തോ ധമ്മം ദേസേസി. താപസോ തം സുത്വാ സോതാപന്നോ ഹുത്വാ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. ഭഗവാ തം അരഹത്തേ പതിട്ഠപേത്വാ ഗതോ. സോ പന തത്ഥേവ വിഹരന്തോ അപരഭാഗേ വാതാബാധേന ഉപദ്ദുതോ അഹോസി. സത്ഥാ തത്ഥ ഗന്ത്വാ പടിസന്ഥാരമുഖേന തസ്സ വിഹാരം പുച്ഛന്തോ -

ർന. “വാതരോഗാഭിനീതോ ത്വം, വിഹരം കാനനേ വനേ;
പവിദ്ധഗോചരേ ലൂഖേ, കഥം ഭിക്ഖു കരിസ്സസീ”തി. - ഗാഥമാഹ; അഥ ഥേരോ -

ർന. “പീതിസുഖേന വിപുലേന, ഫരിത്വാന സമുസ്സയം;
ലൂഖമ്പി അഭിസമ്ഭോന്തോ, വിഹരിസ്സാമി കാനനേ.

ർന. “ഭാവേന്തോ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ, ഇന്ദ്രിയാനി ബലാനി ച;
ഝാനസോഖുമ്മസമ്പന്നോ, വിഹരിസ്സം അനാസവോ.

ർന. “വിപ്പമുത്തം കിലേസേഹി, സുദ്ധചിത്തം അനാവിലം;
അഭിണ്ഹം പച്ചവേക്ഖന്തോ, വിഹരിസ്സം അനാസവോ.

ർന. “അജ്ഝത്തഞ്ച ബഹിദ്ധാ ച, യേ മേ വിജ്ജിംസു ആസവാ;
സബ്ബേ അസേസാ ഉച്ഛിന്നാ, ന ച ഉപ്പജ്ജരേ പുന.

ർർം. “പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിഞ്ഞാതാ, തിട്ഠന്തി ഛിന്നമൂലകാ;
ദുക്ഖക്ഖയോ അനുപ്പത്തോ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ”തി. -

ഇമാഹി സേസഗാഥാഹി അത്തനോ വിഹാരം സത്ഥു പവേദേസി.

തത്ഥ **ഝാനസോഖുമ്മസമ്പന്നോ**തി ഝാനസുഖുമഭാവേന സമന്നാഗതോ. ഝാനസുഖുമം നാമ അരൂപജ്ഝാനം, തസ്മാ അട്ഠസമാപത്തിലാഭിമ്ഹീതി

വുത്തം ഹോതി. തേന അത്തനോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തിതം ദസ്സേതി. അപരേ പനാഹു - ‘‘സോഖുമ്മന്തി അഗ്ഗമഗ്ഗഫലേസു അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാ അധിപ്പേതാ, തതോ ഝാനഗ്ഗഹണേന അത്തനോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തിതം വിഭാവേതീ’’തി. **വിപ്പമുത്തം കിലേസേഹീ**തി പടിപ്പസ്സദ്ധിവിമുത്തിയാ സബ്ബകിലേസേഹി വിമുത്തം, തതോ ഏവ **സുദ്ധചിത്തം,** അനാവിലസങ്കപ്പതായ **അനാവിലം,** തീഹിപി പദേഹി അരഹത്തഫലചിത്തമേവ വദതി. സേസം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ. ഇമമേവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസീതി.

ന്ഹാതകമുനിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൨. ബ്രഹ്മദത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

അക്കോധസ്സാതിആദികാ ആയസ്മതോ ബ്രഹ്മദത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം കോസലരഞ്ഞോ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **ബ്രഹ്മദത്തോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ ജേതവനമഹേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തം ഏകദിവസം നഗരേ പിണ്ഡായ ചരന്തം അഞ്ഞതരോ ബ്രാഹ്മണോ അക്കോസി. ഥേരോ തം സുത്വാപി തുണ്ഹീഭൂതോ പിണ്ഡായ ചരതിയേവ, ബ്രാഹ്മണോ പുനപി അക്കോസിയേവ. മനുസ്സാ ഏവം അക്കോസന്തമ്പി നം ‘‘അയം ഥേരോ ന കിഞ്ചി ഭണതീ’’തി ആഹംസു. തം സുത്വാ ഥേരോ തേസം മനുസ്സാനം ധമ്മം ദേസേന്തോ -

൪൪൧. ‘‘അക്കോധസ്സ കുതോ കോധോ, ദന്തസ്സ സമജീവിനോ;
സമ്മദഞ്ഞാ വിമുത്തസ്സ, ഉപസന്തസ്സ താദിനോ.

൪൪൨. ‘‘തസ്സേവ തേന പാപിയോ, യോ കുദ്ധം പടികുജ്ഝതി;
കുദ്ധം അപ്പടികുജ്ഝന്തോ, സങ്ഗാമം ജേതി ദുജ്ജയം.

൪൪൩. ‘‘ഉഭിന്നമത്ഥം ചരതി, അത്തനോ ച പരസ്സ ച;
പരം സങ്കുപിതം ഞത്വാ, യോ സതോ ഉപസമ്മതി.

൪൪൪. ‘‘ഉഭിന്നം തികിച്ഛന്തം തം, അത്തനോ ച പരസ്സ ച;
ജനാ മഞ്ഞന്തി ബാലോതി, യേ ധമ്മസ്സ അകോവിദാ. (സം॰ നി॰ ൧.൧൮൮);

൪൪൫. ‘‘ഉപ്പജ്ജേ തേ സചേ കോധോ, ആവജ്ജ കകചൂപമം;
ഉപ്പജ്ജേ ചേ രസേ തണ്ഹാ, പുത്തമംസൂപമം സര.

൪൪൬. ‘‘സചേ ധാവതി ചിത്തം തേ, കാമേസു ച ഭവേസു ച;
ഖിപ്പം നിഗ്ഗണ്ഹ സതിയാ, കിട്ഠാദം വിയ ദുപ്പസു’’ന്തി. -

ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **അക്കോധസ്സാ**തി കോധരഹിതസ്സ മഗ്ഗേന സമുച്ഛിന്നകോധസ്സ. **കുതോ കോധോ**തി കുതോ നാമ ഹേതു കോധോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, തസ്സ ഉപ്പത്തികാരണം നത്ഥീതി അത്ഥോ. **ദന്തസ്സാ**തി ഉത്തമേന ദമേന അഗ്ഗമഗ്ഗദമഥേന ദന്തസ്സ.

സമജീവിനോതി കായവിസമാദീനി സബ്ബസോ പഹായ കായസമാദീനം വസേന സമം ജീവന്തസ്സ സത്തട്ഠാനിയേന സമ്പജഞ്ഞേന സമ്മദേവ വത്തന്തസ്സ. **സമ്മദഞ്ഞാ വിമുത്തസ്സാ**തി സമ്മാ അഞ്ഞായ അഭിഞ്ഞേയ്യാദികേ ധമ്മേ ജാനിത്വാ സബ്ബാസവേഹി വിപ്പമുത്തസ്സ. തതോ ഏവ സബ്ബകിലേസദരഥപരിളാഹവൂപസമേന **ഉപസന്തസ്സ**. ഇട്ഠാദീസു താദിലക്ഖണപ്പത്തിയാ **താദിനോ** ഖീണാസവസ്സ കുതോ കോധോതി അഞ്ഞാപദേസേന ഥേരോ അത്തനോ കോധാഭാവം തസ്സ ച കാരണാനി വത്വാ ഇദാനി കോധേ അകോധേ ച ആദീനവാനിസംസദസ്സനേന ധമ്മം കഥേന്തോ **"തസ്സേവാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യോ കുദ്ധം പടികുജ്ഝതീ**തി യോ പുഗ്ഗലോ അത്തനോ ഉപരി കുദ്ധം കുപിതം പുഗ്ഗലം പടികുജ്ഝതി, തസ്സേവ തേന പടികുജ്ഝനപച്ചക്കോസനപടിപ്പഹരണാദിനാ **പാപിയോ** ഇധലോകേ വിഞ്ഞൂഗരഹാദിവസേന പരലോകേ നിരയദുക്ഖാദിവസേന അഭദ്ദകതരം അകല്യാണതരം ഹോതി. കുജ്ഝനേന പന അകുദ്ധസ്സ പാപം ഹോതീതി വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. കേചി പന "യോ അകുദ്ധം പടികുദ്ധം ആരബ്ഭ കുജ്ഝതീ"തി അത്ഥം വദന്തി. **കുദ്ധം അപ്പടികുജ്ഝന്തോ**തി യോ പന കുദ്ധം പുഗ്ഗലം "അയം കുദ്ധോ കോധപരേതോ"തി ഞത്വാ ന പടികുജ്ഝതി ഖമതി, സോ **ദുജ്ജയം** കിലേസസങ്ഗാമം ജേതി നാമ. ന കേവലഞ്ചസ്സ കിലേസസങ്ഗാമജയോ ഏവ, അഥ ഖോ ഉഭയഹിതപടിപത്തിമ്പീതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഉഭിന്നമത്ഥം...പേ... ഉപസമ്മതീ"**തി. യോ **പരം** പുഗ്ഗലം **സങ്കുപിതം** കുദ്ധം "കോധപരേതോ"തി ഞത്വാ തം മേത്തായന്തോ അജ്ഝുപേക്ഖന്തോ വാ സതോ സമ്പജാനോ ഹുത്വാ **ഉപസമ്മതി** ഖമതി ന പടിപ്ഫരതി. സോ **അത്തനോ ച പരസ്സ ചാ**തി ഉഭിന്നം ഉഭയലോകസുഖാവഹം **അത്ഥം** ഹിതം ചരതി.

ഉഭിന്നം തികിച്ഛന്തം തന്തി തം അത്തനോ ച പരസ്സ ചാതി ഉഭിന്നം ദ്വിന്നം കോധബ്യാധിതികിച്ഛായ തികിച്ഛന്തം ഖമന്തം പുഗ്ഗലം യേ ജനാ **ധമ്മസ്സ** അരിയാചാരധമ്മേ അകുസലാ, തേ ബാലാ "അയം അവിദ്ദസു യോ അത്താനം അക്കോസന്തസ്സ പഹരന്തസ്സ കിഞ്ചി ന കരോതീ"തി മഞ്ഞന്തി , തം തേസം അയോനിസോ മഞ്ഞനന്തി അധിപ്പായോ. "തികിച്ഛന"ന്തിപി പഠന്തി, തികിച്ഛനസഭാവന്തി അത്ഥോ.

ഏവം ഥേരേന വുച്ചമാനം ധമ്മം സുത്വാ അക്കോസകബ്രാഹ്മണോ സംവിഗ്ഗോ പസന്നചിത്തോ ച ഹുത്വാ ഥേരം ഖമാപേത്വാ തസ്സേവ സന്തികേ പബ്ബജി. ഥേരോ തസ്സ കമ്മട്ഠാനം ദേന്തോ "ഇമസ്സ മേത്താഭാവനാ യുത്താ"തി മേത്താകമ്മട്ഠാനം ദത്വാ കോധപരിയുട്ഠാനാദീസു പച്ചവേക്ഖണാദിവിധിം ദസ്സേന്തോ **"ഉപ്പജ്ജേ തേ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഉപ്പജ്ജേ തേ സചേ**തി സചേ തേ കമ്മട്ഠാനം അനുയുഞ്ജന്തസ്സ കഞ്ചി പുഗ്ഗലം നിസ്സായ ചിരപരിചയോ കോധോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, തസ്സ വൂപസമായ -

> "ഉഭതോദണ്ഡകേന ചേപി, ഭിക്ഖവേ, കകചേന ചോരാ ഓചരകാ അങ്ഗമങ്ഗാനി ഓകന്തേയ്യും, തത്രാപി യോ മനോ പദൂസേയ്യ, ന മേ സോ തേന സാസനകരോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൩൨) -

സത്ഥാരാ വുത്തം കകചൂപമം ഓവാദം ആവജ്ജേഹി. **ഉപ്പജ്ജേ ചേ രസേ തണ്ഹാ**തി സചേ തേ മധുരാദിഭേദേ രസേ തണ്ഹാ അഭിലാസോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, തസ്സ വൂപസമായ -

“പുത്തമംസം ജായമ്പതികാ യഥാ കന്താരനിത്ഥരണത്ഥമേവ ഖാദിംസു, ന രസതണ്ഹായ ഏവം കുലപുത്തോപി പബ്ബജിതോ പിണ്ഡപാതം പടിസേവതി…പേ॰… ഫാസുവിഹാരോ ചാ”തി (സം॰ നി॰ ൨.൬൩ അത്ഥതോ സമാനം) -

ഏവം വുത്തം പുത്തമംസൂപമോവാദം **സര** അനുസ്സര.

സചേ ധാവതി തേ ചിത്തന്തി അയോനിസോ മനസി കരോതോ തവ ചിത്തം **കാമേസു** പഞ്ചകാമഗുണേസു ഛന്ദരാഗവസേന, കാമഭവാദീസു **ഭവേസു** ഭവപത്ഥനാവസേന സചേ ധാവതി സരതി ജവതി. **ഖിപ്പം നിഗ്ഗണ്ഹ സതിയാ, കിട്ഠാദം വിയ ദുപ്പസു**ന്തി തഥാ ധാവിതും അദേന്തോ യഥാ നാമ പുരിസോ കിട്ഠാദം സസ്സഖാദകം ദുപ്പസും ദുട്ഠഗോണം യോത്തേന ഥമ്ഭേ ബന്ധിത്വാ അത്തനോ വസേ വത്തേതി, ഏവം സതിയാ സതിയോത്തേന സമ്മാധിഥമ്ഭേ ബന്ധന്തോ ഖിപ്പം സീഘമേവ നിഗ്ഗണ്ഹ, യഥാ കിലേസവിഗമേന നിബ്ബിസേവനം ഹോതി, തഥാ ദമേഹീതി. കേചി പന “ഥേരോ പുഥുജ്ജനോവ ഹുത്വാ അക്കോസം അധിവാസേന്തോ തേസം മനുസ്സാനം അരിയഗുണേ പകാസേന്തോ ധമ്മം കഥേത്വാ പച്ഛാ ദ്വീഹി ഗാഥാഹി അത്താനം ഓവദന്തോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ ഇമായേവ ഗാഥാ അഭാസീ”തി വദന്തി.

ബ്രഹ്മദത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. സിരിമണ്ഡത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ഛന്നമതിവസ്സതീതിആദികാ ആയസ്മതോ സിരിമണ്ഡത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സംസുമാരഗിരേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **സിരിമണ്ഡോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ ഭേസകലാവനേ ഭഗവതി വിഹരന്തേ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ ലദ്ധൂപസമ്പദോ സമണധമ്മം കരോന്തോ ഏകസ്മിം ഉപോസഥദിവസേ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസട്ഠാനേ നിസിന്നോ നിദാനുദ്ദേസസ്സ പരിയോസാനേ “ആവികതാ ഹിസ്സ ഫാസു ഹോതീ”തി (മഹാവ॰ ൧൩൪) പാളിയാ അത്ഥം ഉപധാരേന്തോ ആപന്നം ആപത്തിം അനാവികത്വാ പടിച്ഛാദേന്തോ ഉപരൂപരി ആപത്തിയോ ആപജ്ജതി, തേനസ്സ ന ഫാസു ഹോതി, ആവികത്വാ പന യഥാധമ്മം പടികരോന്തസ്സ ഫാസു ഹോതീതി ഇമമത്ഥം മനസി കത്വാ “അഹോ സത്ഥു സാസനം സുവിസുദ്ധ”ന്തി ലദ്ധപ്പസാദോ തഥാ ഉപ്പന്നം പീതിം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ പസന്നമാനസോ ഭിക്ഖൂനം ഓവാദം ദേന്തോ -

൪൪൭. “ഛന്നമതിവസ്സതി, വിവടം നാതിവസ്സതി;
തസ്മാ ഛന്നം വിവരേഥ, ഏവം തം നാതിവസ്സതി.

൪൪൮. “മച്ചുനാബ്ഭാഹതോ ലോകോ, ജരായ പരിവാരിതോ;
തണ്ഹാസല്ലേന ഓതിണ്ണോ, ഇച്ഛാധൂപായിതോ സദാ. (സം॰ നി॰ ൧.൬൬);

൪൪൯. “മച്ചുനാബ്ഭാഹതോ ലോകോ, പരിക്ഖിത്തോ ജരായ ച;

ഹഞ്ഞതി നിച്ചമത്താണോ, പത്തദണ്ഡോവ തക്കരോ.

൪൫൦. ‘‘ആഗച്ഛന്തഗ്ഗിഖന്ധാവ, മച്ചു ബ്യാധി ജരാ തയോ;
പച്ചുഗ്ഗന്തും ബലം നത്ഥി, ജവോ നത്ഥി പലായിതും.

൪൫൧. ‘‘അമോഘം ദിവസം കയിരാ, അപ്പേന ബഹുകേന വാ;
യം യം വിജഹതേ രത്തിം, തദൂനം തസ്സ ജീവിതം.

൪൫൨. ‘‘ചരതോ തിട്ഠതോ വാപി, ആസീനസയനസ്സ വാ;
ഉപേതി ചരിമാ രത്തി, ന തേ കാലോ പമജ്ജിതു’’ന്തി. -

ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **ഛന്ന**ന്തി ഛാദിതം യഥാഭൂതം അവിവടം അപ്പകാസിതം ദുച്ചരിതം. **അതിവസ്സതീ**തി ആപത്തിവസ്സഞ്ചേവ കിലേസവസ്സഞ്ച അതിവിയ വസ്സതി. ആപത്തിയാ ഹി ഛാദനം അലജ്ജിഭാവാദിനാ താദിസോവ, ഛാദനേന തതോ അഞ്ഞഥാവ പുനപി തഥാരൂപം തതോ വാ പാപിട്ഠതരം ആപത്തിം ആപജ്ജേയ്യാതി ഛാദനം വസ്സനസ്സ കാരണം വുത്തം. **വിവട**ന്തി പകാസിതം അപ്പടിച്ഛന്നം. **നാതിവസ്സതീ**തി ഏത്ഥ **അതീ**തി ഉപസഗ്ഗമത്തം, ന വസ്സതീതി അത്ഥോ. അവസ്സനഞ്ചേത്ഥ വുത്തവിപരിയായേന വേദിതബ്ബം ചിത്തസന്താനസ്സ വിസോധിതത്താ. **തസ്മാ**തി വുത്തമേവത്ഥം കാരണഭാവേന പച്ചാമസതി, ഛന്നസ്സ ദുച്ചരിതസ്സ ആപത്തിവസ്സാദീനം അതിവസ്സനതോ വിവടസ്സ ച അവസ്സനതോതി അത്ഥോ. **ഛന്നം വിവരേഥാ**തി പുഥുജ്ജനഭാവേന ഛാദനാധിപ്പായേ ഉപ്പന്നേപി തം അനനുവത്തിത്വാ വിവരേഥ ആവികരേയ്യ, യഥാധമ്മം പടികരേയ്യ. **ഏവ**ന്തി വിവരണേന യഥാധമ്മം പടിപത്തിയാ. **ത**ന്തി തം ഛന്നം ദുച്ചരിതം. **നാതിവസ്സതി** ആപത്തിവസ്സം കിലേസവസ്സഞ്ച ന വസ്സതി, സുദ്ധന്തേ പുഗ്ഗലം പതിട്ഠപേതീതി അത്ഥോ.

ഇദാനി ‘‘ഏകംസേന സീഘംയേവ ച അത്താ സോധേതബ്ബോ, അപ്പമാദോ കാതബ്ബോ’’തി തസ്സ കാരണം സംവേഗവത്ഥും ദസ്സേന്തോ **‘‘മച്ചുനാബ്ഭാഹതോ ലോകോ’’**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **മച്ചുനാബ്ഭാഹതോ ലോകോ**തി അയം സബ്ബോപി സത്തലോകോ ചോരോ വിയ ചോരഘാതകേന, സബ്ബവട്ടനിപാതിനാ മച്ചുനാ മരണേന അഭിഹതോ, ന തസ്സ ഹത്ഥതോ മുച്ചതി. **ജരായ പരിവാരിതോ**തി അയം ലോകോ ഉപ്പാദതോ ഉദ്ധം മരണൂപനയനരസായ ജരായ പരിവാരിതോ അജ്ഝോത്ഥടോ, ജരാസങ്ഘാതപരിമുക്കോതി അത്ഥോ. **തണ്ഹാസല്ലേന ഓതിണ്ണോ**തി സരീരസ്സ അന്തോ നിമുഗ്ഗേന വിസപീതഖുരപ്പേന വിയ ഉപാദാനലക്ഖണേന തണ്ഹാസങ്ഖാതേന സല്ലേന ഓതിണ്ണോ ഹദയബ്ഭന്തരേ ഓഗാള്ഹോ. തണ്ഹാ ഹി പീളാജനനതോ അന്തോ തുദനതോ ദുരുദ്ധാരതോ ച ‘‘സല്ലോ’’തി വുച്ചതി. **ഇച്ഛാധൂപായിതോ**തി ആരമ്മണാഭിപത്ഥനലക്ഖണായ ഇച്ഛായ സന്താപിതോ. തം വിസയം ഇച്ഛന്തോ ഹി പുഗ്ഗലോ യദിച്ഛിതം വിസയം ലഭന്തോ വാ അലഭന്തോ വാ തായ ഏവ അനുദഹനലക്ഖണായ ഇച്ഛായ സന്തത്തോ പരിളാഹപ്പത്തോ ഹോതി. **സദാ**തി സബ്ബകാലം, ഇദഞ്ച പദം സബ്ബപദേസു യോജേതബ്ബം.

പരിക്ഖിത്തോ ജരായ ചാതി ന കേവലം മച്ചുനാ അബ്ഭാഹതോയേവ, അഥ ഖോ ജരായ ച പരിക്ഖിത്തോ. ജരായ സമവരുദ്ധോ ജരാപാകാരപരിക്ഖിത്തോ, ന തം സമതിക്കമതീതി അത്ഥോ. **ഹഞ്ഞതി**

നിച്ചമത്താണോതി അതാണോ അസരണോ ഹുത്വാ നിച്ചകാലം ജരാമരണേഹി ഹഞ്ഞതി വിബാധീയതി. യഥാ കിം? **പത്തദണ്ഡോവ തക്കരോ** യഥാ തക്കരോ ചോരോ കതാപരാധോ വജ്ഝപ്പത്തോ അതാണോ രാജാണായ ഹഞ്ഞതി, ഏവമയം ലോകോ ജരാമരണേഹീതി ദസ്സേതി.

ആഗച്ഛന്തഗ്ഗിഖന്ധാവാതി മഹാവനേ ഡയ്ഹമാനേ തം അഭിഭവന്താ മഹന്താ അഗ്ഗിക്ഖന്ധാ വിയ മച്ചു ബ്യാധി ജരാതി ഇമേ തയോ അനുദഹനട്ഠേന അഗ്ഗിക്ഖന്ധാ ഇമം സത്തലോകം അഭിഭവന്താ ആഗച്ഛന്തി , തേസം പന പടിബലോ ഹുത്വാ **പച്ചുഗ്ഗന്തും** അഭിഭവിതും **ബലം** ഉസ്സാഹോ നത്ഥി, ഇമസ്സ ലോകസ്സ, **ജവോ നത്ഥി പലായിതും** ജവന്തേസു, അജ്ഝോത്ഥരന്തേസു. യഥ തേ നാഭിഭവന്തി, പിട്ഠിം ദസ്സേത്വാ തതോ പലായിതുമ്പി ഇമസ്സ ലോകസ്സ ജങ്ഘാജവോ നത്ഥി, ഏവം അത്തനാ അസമത്ഥോ മായാദീഹി ഉപായേഹി അപ്പടികാരേ തിവിധേ ബലവതി പച്ചാമിത്തേ നിച്ചുപട്ഠിതേ കിം കാതബ്ബന്തി ചേ? **അമോഘം ദിവസം കയിരാ, അപ്പേന ബഹുകേന വാ**തി അപ്പേന അന്തമസോ ഗദ്ദൂഹനമത്തമ്പി കാലം പവത്തിതേന ബഹുകേന വാ സകലം അഹോരത്തം പവത്തിതേന വിപസ്സനാമനസികാരേന അമോഘം അവഞ്ഝം ദിവസം കരേയ്യ, യസ്മാ **യം യം വിജഹതേ രത്തിം, തദൂനം തസ്സ ജീവിതം** അയം സത്തോ യം യം രത്തിം വിജഹതി നാസേതി ഖേപേതി, തദൂനം തേന ഊനം തസ്സ സത്തസ്സ ജീവിതം ഹോതി. ഏതേന രത്തിക്ഖയോ നാമ ജീവിതക്ഖയോ തസ്സ അനിവത്തനതോതി ദസ്സേതി. തേനാഹ -

> ''യമേകരത്തിം പഠമം, ഗബ്ഭേ വസതി മാണവോ;
> അബ്ഭുട്ഠിതോവ സോ യാതി, സ ഗച്ഛം ന നിവത്തതീ''തി. (ജാ॰ ൧.൧൫.൩൬൩);

ന കേവലം രത്തിവസേനേവ, അഥ ഖോ ഇരിയാപഥവസേനാപി ജീവിതക്ഖയോ ഉപധാരേതബ്ബോതി ആഹ **''ചരതോ''**തിആദി. **ചരതോ**തി ഗച്ഛന്തസ്സ. **തിട്ഠതോ**തി ഠിതം കപ്പേന്തസ്സ. **ആസീനസയനസ്സ വാ**തി ആസീനസ്സ സയനസ്സ വാ, നിസിന്നസ്സ നിപജ്ജന്തസ്സ വാതി അത്ഥോ. ''ആസീദന''ന്തിപി പഠന്തി, തത്ഥ സാമിഅത്ഥേ ഉപയോഗവചനം ദട്ഠബ്ബം. **ഉപേതി ചരിമാ രത്തീ**തി ചരിമകചിത്തസഹിതാ രത്തി ഉപഗച്ഛതി, രത്തിഗ്ഗഹണഞ്ചേത്ഥ ദേസനാസീസമത്തം. ഗമനാദീസു യേന കേനചി ഇരിയാപഥേന സമങ്ഗീഭൂതസ്സ ചരിമകാലോയേവ, തേനേവസ്സ ഇരിയാപഥക്ഖണാ ജീവിതം ഖേപേത്വാ ഏവ ഗച്ഛന്തി, തസ്മാ **ന തേ കാലോ പമജ്ജിതും** നായം തുയ്ഹം പമാദം ആപജ്ജിതും കാലോ ''ഇമസ്മിം നാമ കാലേ മരണം ന ഹോതീ''തി അവിദിതത്താ. വുത്തം ഹി -

> ''അനിമിത്തമനഞ്ഞാതം, മച്ചാനം ഇധ ജീവിതം;
> കസിരഞ്ച പരിത്തഞ്ച, തഞ്ച ദുക്ഖേന സംയുത''ന്തി. (സു॰ നി॰ ൫൭൯);

തസ്മാ ഏവം അത്താനം ഓവദിത്വാ അപ്പമത്തേന തീസു സിക്ഖാസു അനുയോഗോ കാതബ്ബോതി അധിപ്പായോ.

സിരിമണ്ഡത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൪. സബ്ബകാമിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ദ്വിപാദകോതിആദികാ ആയസ്മതോ സബ്ബകാമിത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ ഉപ്പന്നം അബ്ബുദം സോധേത്വാ പടിപാകതികം ഠപേന്തം ഏകം ഥേരം ദിസ്വാ, ''അഹമ്പി അനാഗതേ ഏകസ്സ ബുദ്ധസ്സ സാസനേ അബ്ബുദം സോധേത്വാ പടിപാകതികം ഠപേതും സമത്ഥോ ഭവേയ്യ''ന്തി പത്ഥനം പട്ഠപേത്വാ തദനുരൂപാനി പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ അപരിനിബ്ബുതേ ഏവ ഭഗവതി വേസാലിയം ഖത്തിയകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **സബ്ബകാമോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ ഞാതകേഹി ദാരപരിഗ്ഗഹം കാരിതോ നിസ്സരണജ്ഝാസയതായ ഘരാവാസം ജിഗുച്ഛന്തോ ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ സമണധമ്മം കരോന്തോ ഉപജ്ഝായേന സദ്ധിം വേസാലിം ഉപഗതോ ഞാതിഘരം അഗമാസി. തത്ഥ നം പുരാണദുതിയികാ പതിവിയോഗദുക്ഖിതാ കിസാ ദുബ്ബണ്ണാ അനലങ്കതാ കിലിട്ഠവത്ഥനിവസനാ വന്ദിത്വാ രോദമാനാ ഏകമന്തം അട്ഠാസി. തം ദിസ്വാ ഥേരസ്സ കരുണാപുരസ്സരം മേത്തം ഉപട്ഠാപയതോ അനുഭൂതാരമ്മണേ അയോനിസോമനസികാരവസേന സഹസാ കിലേസോ ഉപ്പജ്ജി.

സോ തേന കസാഹി താളിതോ ആജാനീയോ വിയ സഞ്ജാതസംവേഗോ താവദേവ സുസാനം ഗന്ത്വാ, അസുഭനിമിത്തം ഉഗ്ഗഹേത്വാ, തത്ഥ പടിലദ്ധഝാനം പാദകം കത്വാ, വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ, അരഹത്തം പാപുണി. അഥസ്സ സസുരോ അലങ്കതപടിയത്തം ധീതരം ആദായ മഹതാ പരിവാരേന നം ഉപ്പബ്ബാജേതുകാമോ വിഹാരം അഗമാസി. ഥേരോ തസ്സാ അധിപ്പായം ഞത്വാ അത്തനോ കാമേസു വിരത്തഭാവം സബ്ബത്ഥ ച അനുപലിത്തതം പകാസേന്തോ -

ർ൬ന്ന. ''ദ്വിപാദകോയം അസുചി, ദുഗ്ഗന്ധോ പരിഹീരതി;
നാനാകുണപപരിപൂരോ, വിസ്സവന്തോ തതോ തതോ.

ർ൬ർ. ''മിഗം നിലീനം കൂടേന, ബളിസേനേവ അമ്ബുജം;
വാനരം വിയ ലേപേന, ബാധയന്തി പുഥുജ്ജനം.

ർ൬൬. ''രൂപാ സദ്ദാ രസാ ഗന്ധാ, ഫോട്ഠബ്ബാ ച മനോരമാ;
പഞ്ച കാമഗുണാ ഏതേ, ഇത്ഥിരൂപസ്മി ദിസ്സരേ.

ർ൬ന്ന്. ''യേ ഏതാ ഉപസേവന്തി, രത്തചിത്താ പുഥുജ്ജനാ;
വഡ്ഢേന്തി കടസിം ഘോരം, ആചിനന്തി പുനബ്ഭവം.

ർ൬ൻ. ''യോ ചേതാ പരിവജ്ജേതി, സപ്പസ്സേവ പദാ സിരോ;
സോമം വിസത്തികം ലോകേ, സതോ സമതിവത്തതി.

ർ൬വ്വ. ''കാമേസ്വാദീനവം ദിസ്വാ, നേക്ഖമ്മം ദട്ഠു ഖേമതോ;
നിസ്സടോ സബ്ബകാമേഹി, പത്തോ മേ ആസവക്ഖയോ''തി. -

ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **ദ്വിപാദകോ**തി യദിപി അപാദകാദയോപി കായാ അസുചീയേവ, അധികാരവസേന പന ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദേന വാ ഏവം വുത്തം. യസ്മാ വാ അഞ്ഞേ അസുചിഭൂതാപി കായാ ലോണമ്ബിലാദീഹി അഭിസങ്ഖരിത്വാ മനുസ്സാനം ഭോജനേപി ഉപനീയന്തി, ന പന മനുസ്സകായോ, തസ്മാ

അസുചിതരസഭാവമസ്സ ദസ്സേന്തോ "ദ്വിപാദകോ"തി ആഹ. **അയ**ന്തി തദാ ഉപട്ഠിതം ഇത്ഥിരൂപം സന്ധായാഹ. **അസുചീ**തി അസുചി ഏവ, ന ഏത്ഥ കിഞ്ചിപി സുചീതി അത്ഥോ. **ദുഗ്ഗന്ധോ പരിഹീരതീ**തി ദുഗ്ഗന്ധോ സമാനോ പുപ്ഫഗന്ധാദീഹി സങ്ഖരിത്വാ പരിഹരീയതി. **നാനാകുണപപരിപൂരോ**തി കേസാദിഅനേകപ്പകാരകുണപഭരിതോ. **വിസ്സവന്തോ തതോ തതോ**തി പുപ്ഫഗന്ധാദീഹിസ്സ ജേഗുച്ഛഭാവം പടിച്ഛാദേതും വായമന്താനമ്പി തം വായാമം നിപ്ഫലം കത്വാ നവഹി ദ്വാരേഹി ഖേളസിങ്ഘാണികാദീനി ലോമകൂപേഹി ച സേദജല്ലികം 'വിസ്സവന്തോയേവ പരിഹീരതീ'തി സമ്ബന്ധോ.

ഏവം ജേഗുച്ഛോപി സമാനോ ചായം കായോ കൂടാദീഹി വിയ മിഗാദികേ അത്തനോ രൂപാദീഹി അന്ധപുഥുജ്ജനേ വഞ്ചേതിയേവാതി ദസ്സേന്തോ **"മിഗ"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **മിഗം നിലീനം കൂടേനാ**തി പാസവാകരാദിനാ കൂടേന നിലീനം, പടിച്ഛന്നം കത്വാ മിഗം വിയ നേസാദോ. വക്ഖമാനോ ഹി **ഇവ**-സദ്ദോ ഇധാപി ആനേത്വാ യോജേതബ്ബോ. **ബളിസേനേവ അമ്ബുജ**ന്തി അമ്ബുജം മച്ഛം ആമിസബദ്ധേന ബളിസേന വിയ ബാളിസികോ. **വാനരം വിയ ലേപേനാ**തി രുക്ഖസിലാദീസു പക്ഖിത്തേന മക്കടലേപേന മക്കടം വിയ മിഗലുദ്ദോ അന്ധപുഥുജ്ജനം വഞ്ചേന്തോ ബാധേന്തീതി.

കേ പന ബാധേന്തീതി ആഹ. **"രൂപാ സദ്ദാ"**തിആദി. രൂപാദയോ ഹി പഞ്ച കാമകോട്ഠാസാ വിസേസതോ വിസഭാഗവത്ഥുസന്നിസ്സയാ വിപല്ലാസൂപനിസ്സയേന അയോനിസോമനസികാരേന പരിക്ഖിത്താനം അന്ധപുഥുജ്ജനാനം മനോ രമേന്തോ കിലേസവത്ഥുതായ അനത്ഥാവഹഭാവതോ തേ ബാധേന്തി നാമ. തേന വുത്തം **"രൂപാ സദ്ദാ...പേ॰... ഇത്ഥിരൂപസ്മി ദിസ്സരേ"**തി.

ഇത്ഥിഗ്ഗഹണഞ്ചേത്ഥ അധികാരവസേന കതന്തി വേദിതബ്ബം. തേനേവാഹ **"യേ ഏതാ ഉപസേവന്തീ"**തിആദി. തസ്സത്ഥോ - **യേ** പുഥുജ്ജനാ **ഏതാ** ഇത്ഥിയോ **രത്തചിത്താ** രാഗാഭിഭൂതചിത്താ ഉപഭോഗവത്ഥുസഞ്ഞായ ഉപസേവന്തി. **വഡ്ഢേന്തി കടസിം ഘോര**ന്തി തേ ജാതിആദീഹി നിരയാദീഹി ച ഘോരം, ഭയാനകം, അന്ധബാലേഹി അഭിരമിതബ്ബതോ കടസിസങ്ഖാതം സംസാരം പുനപ്പുനം ഉപ്പത്തിമരണാദിനാ വഡ്ഢേന്തി. തേനാഹ **"ആചിനന്തി പുനബ്ഭവ"**ന്തി.

യോ ചേതാതി യോ പന പുഗ്ഗലോ ഏതാ ഇത്ഥിയോ തത്ഥ ഛന്ദരാഗസ്സ വിക്ഖമ്ഭനേന വാ സമുച്ഛിന്ദനേന വാ അത്തനോ പാദേന സപ്പസ്സ സിരം വിയ പരിവജ്ജേതി, സോ സബ്ബം ലോകം വിസജിത്വാ ഠിതത്താ ലോകേ വിസത്തികാസങ്ഖാതം തണ്ഹം സതോ ഹുത്വാ സമതിവത്തതി.

കാമേസ്വാദീനവം ദിസ്വാതി "അട്ഠികങ്കലൂപമാ കാമാ ബഹുദുക്ഖാ ബഹുപായാസാ"തിആദിനാ (പാചി॰ ൪൧൭; ചൂളവ॰ ൬൫; മ॰ നി॰ ൧.൨൩൪) വത്ഥുകാമേസു കിലേസകാമേസു അനേകാകാരവോകാരം ആദീനവം, ദോസം, ദിസ്വാ. **നേക്ഖമ്മം ദട്ഠു ഖേമതോ**തി കാമേഹി ഭവേഹി ച നിക്ഖന്തഭാവതോ നേക്ഖമ്മം, പബ്ബജ്ജം , നിബ്ബാനഞ്ച, ഖേമതോ, അനുപദ്ദവതോ, ദട്ഠു, ദിസ്വാ. **സബ്ബകാമേഹി**പി തേഭൂമകധമ്മേഹി **നിസ്സടോ** വിസംയുത്തോ. സബ്ബേപി തേഭൂമകാ ധമ്മാ കാമനീയട്ഠേന കാമാ, തേഹി ച ഥേരോ വിസംയുത്തോ. തേനാഹ **"പത്തോ മേ ആസവക്ഖയോ"**തി.

ഏവം ഥേരോ ആദിതോ പഞ്ചഹി ഗാഥാഹി ധമ്മം കഥേത്വാ ഛട്ഠഗാഥായ അഞ്ഞം ബ്യാകാസി. തം സുത്വാ സസുരോ ''അയം സബ്ബത്ഥ അനുപലിത്തോ, ന സക്കാ ഇമം കാമേസു പതാരേതു''ന്തി യഥാഗതമഗ്ഗേനേവ ഗതോ. ഥേരോപി വസ്സസതപരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതി ഉപസമ്പദായ വീസവസ്സസതികോ പഥബ്യാ ഥേരോ ഹുത്വാ, വേസാലികേഹി വജ്ജിപുത്തേഹി ഉപ്പാദിതം സാസനസ്സ അബ്ബുദം സോധേത്വാ, ദുതിയം ധമ്മസങ്ഗീതിം സങ്ഗായിത്വാ ''അനാഗതേ ധമ്മാസോകകാലേ ഉപ്പജ്ജനകം അബ്ബുദം സോധേഹീ''തി തിസ്സമഹാബ്രഹ്മാനം ആണാപേത്വാ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായി.

സബ്ബകാമിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഛക്കനിപാതവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. സത്തകനിപാതോ

൧. സുന്ദരസമുദ്ദത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

സത്തകനിപാതേ **അലങ്കതാ**തിആദികാ ആയസ്മതോ സുന്ദരസമുദ്ദത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ അഞ്ഞതരസ്സ മഹാവിഭവസ്സ സേട്ഠിനോ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. **സമുദ്ദോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. രൂപസമ്പത്തിയാ പന **സുന്ദരസമുദ്ദോ**തി പഞ്ഞായിത്ഥ. സോ പഠമവയേ ഠിതോ ഭഗവതോ രാജഗഹപ്പവേസേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ, പടിലദ്ധസദ്ധോ നിസ്സരണജ്ഝാസയതായ പബ്ബജിത്വാ, ലദ്ധൂപസമ്പദോ സമാദിന്നധുതധമ്മോ രാജഗഹതോ സാവത്ഥിം ഗന്ത്വാ, കല്യാണമിത്തസ്സ സന്തികേ വിപസ്സനാചാരം ഉഗ്ഗഹേത്വാ, കമ്മട്ഠാനം അനുയുഞ്ജന്തോ വിഹരതി. തസ്സ മാതാ രാജഗഹേ ഉസ്സവദിവസേ അഞ്ഞേ സേട്ഠിപുത്തേ സപജാപതികേ അലങ്കതപടിയത്തേ ഉസ്സവകീളം കീളന്തേ ദിസ്വാ, പുത്തം അനുസ്സരിത്വാ രോദതി. തം ദിസ്വാ അഞ്ഞതരാ ഗണികാ രോദനകാരണം പുച്ഛി. സാ തസ്സാ തം കാരണം കഥേസി. തം സുത്വാ ഗണികാ "അഹം തം ആനേസ്സാമി, പസ്സ താവ മമ ഇത്ഥിഭാവ"ന്തി വത്വാ "യദി ഏവം തംയേവ തസ്സ പജാപതിം കത്വാ ഇമസ്സ കുലസ്സ സാമിനിം കരിസ്സാമീ"തി തായ ബഹും ധനം ദത്വാ , വിസ്സജ്ജിതാ മഹതാ പരിവാരേന സാവത്ഥിം ഗന്ത്വാ, ഥേരസ്സ പിണ്ഡായ വിചരണട്ഠാനേ ഏകസ്മിം ഗേഹേ വസമാനാ ദിവസേ ദിവസേ അഞ്ഞേഹി ഥേരസ്സ സക്കച്ചം പിണ്ഡപാതം ദാപേസി. അലങ്കതപടിയത്താ ച ഹുത്വാ സുവണ്ണപാദുകാ ആരുയ്ഹ അത്താനം ദസ്സേസി. അഥേകദിവസം ഗേഹദ്വാരേന ഗച്ഛന്തം ഥേരം ദിസ്വാ, സുവണ്ണപാദുകാ ഓമുഞ്ചിത്വാ, അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ പുരതോ ഗച്ഛന്തീ നാനപ്പകാരം ഥേരം കാമനിമന്തനായ നിമന്തേസി. തം സുത്വാ ഥേരോ "പുഥുജ്ജനചിത്തം നാമ ചഞ്ചലം, യംനൂന മയാ ഇദാനേവ ഉസ്സാഹോ കരണീയോ"തി തത്ഥേവ ഠിതോ ഭാവനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തം സന്ധായ വുത്തം -

൪൫൯. "അലങ്കതാ സുവസനാ, മാലധാരീ വിഭൂസിതാ;
അലത്തകകതാപാദാ, പാദുകാരുയ്ഹ വേസികാ.

൪൬൦. "പാദുകാ ഓരുഹിത്വാന, പുരതോ പഞ്ജലീകതാ;
സാ മം സണ്ഹേന മുദുനാ, മ്ഹിതപുബ്ബം അഭാസഥ.

൪൬൧. '''യുവാസി ത്വം പബ്ബജിതോ, തിട്ഠാഹി മമ സാസനേ;
ഭുഞ്ജ മാനുസകേ കാമേ, അഹം വിത്തം ദദാമി തേ;
സച്ചം തേ പടിജാനാമി, അഗ്ഗിം വാ തേ ഹരാമഹം.

൪൬൨. '''യദാ ജിണ്ണാ ഭവിസ്സാമ, ഉഭോ ദണ്ഡപരായനാ;
ഉഭോപി പബ്ബജിസ്സാമ, ഉഭയത്ഥ കടഗ്ഗഹോ'".

൪൬൩. "തഞ്ച ദിസ്വാന യാചന്തിം, വേസികം പഞ്ജലീകതം;
അലങ്കതം സുവസനം, മച്ചുപാസംവ ഓഡ്ഡിതം.

൪൬൪. "തതോ മേ മനസീകാരോ, യോനിസോ ഉദപജ്ജഥ;
ആദീനവോ പാതുരഹു, നിബ്ബിദാ സമതിട്ഠഥ.

ർന്ന്തോ ചിത്തം വിമുച്ചി മേ, പസ്സ ധമ്മസുധമ്മതം;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

തത്ഥ **മാലധാരീ**തി മാലാധാരിനീ പിളന്ധപുപ്ഫദാമാ. **വിഭൂസിതാ**തി ഊനട്ഠാനസ്സ പൂരണവസേന പുപ്ഫേഹി ചേവ ഗന്ധവിലേപനാദീഹി ച വിഭൂസിതഗത്താ. **''അലങ്കതാ''**തി ഇമിനാ ഹത്ഥൂപഗഗീവൂപഗാദീഹി ആഭരണേഹി അലങ്കരണം അധിപ്പേതം. **അലത്തകകതാപാദാ**തി പരിണതജയസുമനപുപ്ഫവണ്ണേന ലാഖാരസേന രഞ്ജിതചരണയുഗളാ. സമാസപദഞ്ഹേതം, ''അലത്തകകതപാദാ''തി വത്തബ്ബേ ഗാഥാസുഖത്ഥം ദീഘം കത്വാ വുത്തം. അസമാസഭാവേ പന ''തസ്സാ''തി വചനസേസോ വേദിതബ്ബോ. **പാദുകാരുയ്ഹ വേസികാ**തി ഏകാ രൂപൂപജീവികാ ഇത്ഥീ യഥാവുത്തവേസാ സുവണ്ണപാദുകാ പടിമുഞ്ചിത്വാ ''ഠിതാ''തി വചനസേസോ.

പാദുകാ ഓരുഹിത്വാനാതി പാദുകാഹി ഓതരിത്വാ, സുവണ്ണപാദുകായോ ഓമുഞ്ചിത്വാതി അത്ഥോ. **പഞ്ജലീകതാ**തി പഗ്ഗഹിതഅഞ്ജലികാ **സാ** വേസീ മം. സാമം വാ വചനപരമ്പരം വിനാ സയമേവ അഭാസഥ. **സണ്ഹേനാ**തി മട്ഠേന. **മുദുനാ**തി മധുരേന. ''വചനേനാ''തി അവുത്തമ്പി വുത്തമേവ ഹോതി, അഭാസഥാതി, വുത്തത്താ.

യുവാസി ത്വം പബ്ബജിതോതി ത്വം പബ്ബജന്തോ യുവാ, ദഹരോയേവ ഹുത്വാ പബ്ബജിതോസി, നനു പബ്ബജന്തേന സത്തമേ ദസകേ സമ്പത്തേവ പബ്ബജിതബ്ബന്തി ദസ്സേതി. **തിട്ഠാഹി മമ സാസനേ**തി മമ വചനേ തിട്ഠ.

കിം പന തന്തി ആഹ **''ഭുഞ്ജ മാനുസകേ കാമേ''**തി കാമേ പരിഭുഞ്ജിതുകാമസ്സ രൂപസമ്പത്തി, വയസമ്പത്തി, പരിവാരസമ്പത്തി, ഭോഗസമ്പത്തി ച ഇച്ഛിതബ്ബാ. തത്ഥ ''കുതോ മേ ഭോഗസമ്പത്തീ''തി വദേയ്യാതി, ആഹ **''അഹം വിത്തം ദദാമി തേ''**തി. ''തയിദം വചനം കഥം സദ്ദഹാതബ്ബ''ന്തി മഞ്ഞേയ്യാതി തം സദ്ദഹാപേന്തീ ആഹ **''സച്ചം തേ പടിജാനാമി, അഗ്ഗിം വാ തേ ഹരാമഹ''**ന്തി. ''ഭുഞ്ജ മാനുസകേ കാമേ, അഹം വിത്തം ദദാമി തേ''തി യദിദം മയാ പടിഞ്ഞാതം, തം ഏകംസേന സച്ചമേവ പടിജാനാമി, സചേ മേ ന പത്തിയായസി, അഗ്ഗിം വാ തേ ഹരാമഹം അഗ്ഗിം ഹരിത്വാ അഗ്ഗിപച്ചയം സപഥം കരോമീതി അത്ഥോ. **ഉഭയത്ഥ കടഗ്ഗഹോ**തി അമ്ഹാകം ഉഭിന്നം ജിണ്ണകാലേ പബ്ബജ്ജനം ഉഭയത്ഥ ജയഗ്ഗാഹോ. യം മയം യാവ ദണ്ഡപരായനകാലാ ഭോഗേ ഭുഞ്ജാമ, ഏവം ഇധലോകേപി ഭോഗേഹി ന ജീയാമ, മയം പച്ഛാ പബ്ബജിസ്സാമ, ഏവം പരലോകേപി ഭോഗേഹി ന ജീയാമാതി അധിപ്പായോ. **തതോ**തി തം നിമിത്തം, കാമേഹി നിമന്തേന്തിയാ ''യുവാസി ത്വ''ന്തിആദിനാ ''യദാ ജിണ്ണാ ഭവിസ്സാമാ''തിആദിനാ ച തസ്സാ വേസിയാ വുത്തവചനഹേതു. തഞ്ഹി വചനം അങ്കുസം കത്വാ ഥേരോ സമണധമ്മം കരോന്തോ സദത്ഥം പരിപൂരേസി. സേസം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ.

സുന്ദരസമുദ്ദത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ലകുണ്ഡകഭദ്ദിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

പരേ അമ്ബാടകാരാമേതിആദികാ ആയസ്മതോ ലകുണ്ഡകഭദ്ദിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ മഹാഭോഗേ കുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ, വയപ്പത്തോ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുണന്തോ നിസിന്നോ തസ്മിം ഖണേ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും മഞ്ജുസ്സരാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ, സയമ്പി തം ഠാനം പത്ഥേന്തോ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ മഹാദാനം ദത്വാ, ''അഹോ വതാഹമ്പി അനാഗതേ അയം ഭിക്ഖു വിയ ഏകസ്സ ബുദ്ധസ്സ സാസനേ മഞ്ജുസ്സരാനം അഗ്ഗോ ഭവേയ്യ''ന്തി പണിധാനം അകാസി. ഭഗവാ ച തസ്സ അനന്തരായതം ദിസ്വാ ബ്യാകരിത്വാ പക്കാമി.

സോ തത്ഥ യാവജീവം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഫുസ്സസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ചിത്തപത്തകോകിലോ ഹുത്വാ രാജുയ്യാനതോ മധുരം അമ്ബഫലം തുണ്ഡേനാദായ ഗച്ഛന്തോ സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ''ദസ്സാമീ''തി ചിത്തം ഉപ്പാദേസി. സത്ഥാ തസ്സ ചിത്തം ഞത്വാ പത്തം ഗഹേത്വാ നിസീദി. കോകിലോ ദസബലസ്സ പത്തേ അമ്ബപക്കം പതിട്ഠാപേസി. സത്ഥാ തം പരിഭുഞ്ജി. സോ കോകിലോ പസന്നമാനസോ തേനേവ പീതിസുഖേന സത്താഹം വീതിനാമേസി. തേന ച പുഞ്ഞകമ്മേന മഞ്ജുസ്സരോ അഹോസി. കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധകാലേ പന ചേതിയേ ആരദ്ധേ കിം പമാണം കരോമ? സത്തയോജനപ്പമാണം. അതിമഹന്തമേതം. ഛയോജനപ്പമാണം. ഏതമ്പി അതിമഹന്തം. പഞ്ചയോജനം, ചതുയോജനം, തിയോജനം, ദ്വിയോജനന്തി വുത്തേ അയം തദാ ജേട്ഠവഡ്ഢകീ ഹുത്വാ ''ഏഥ, ഭോ, അനാഗതേ സുഖപടിജഗ്ഗിയം കാതും വട്ടതീ''തി വത്വാ രജ്ജുയാ പരിക്ഖിപന്തോ ഗാവുതമത്തകേ ഠത്വാ ''ഏകേകം മുഖം ഗാവുതം ഗാവുതം ഹോതു, ചേതിയം ഏകയോജനാവട്ടം യോജനുബ്ബേധം ഭവിസ്സതീ''തി ആഹ. തേ തസ്സ വചനേ അട്ഠംസു. ഇതി അപ്പമാണസ്സ ബുദ്ധസ്സ പമാണം അകാസീതി. തേന പന കമ്മേന നിബ്ബത്തനിബ്ബത്തട്ഠാനേ അഞ്ഞേഹി നീചതരപ്പമാണോ ഹോതി.

സോ അമ്ഹാകം സത്ഥു കാലേ സാവത്ഥിയം മഹാഭോഗകുലേ നിബ്ബത്തി, **ഭദ്ദിയോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. അതിരസ്സതായ പന **ലകുണ്ഡകഭദ്ദിയോ**തി പഞ്ഞായിത്ഥ. സോ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ, പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ, ബഹുസ്സുതോ ധമ്മകഥികോ ഹുത്വാ മധുരേന സരേന പരേസം ധമ്മം കഥേസി. അഥേകസ്മിം ഉസ്സവദിവസേ ഏകേന ബ്രാഹ്മണേന സദ്ധിം രഥേന ഗച്ഛന്തീ അഞ്ഞതരാ ഗണികാ ഥേരം ദിസ്വാ ദന്തവിദംസകം ഹസി. ഥേരോ തസ്സാ ദന്തട്ഠികേ നിമിത്തം ഗഹേത്വാ ഝാനം ഉപ്പാദേത്വാ, തം പാദകം കത്വാ, വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ, അനാഗാമീ അഹോസി. സോ അഭിണ്ഹം കായഗതായ സതിയാ വിഹരന്തോ ഏകദിവസം ആയസ്മതാ ധമ്മസേനാപതിനാ ഓവദിയമാനോ അരഹത്തേ പതിട്ഠഹി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൭.൧-൩൩) -

''പദുമുത്തരോ നാമ ജിനോ, സബ്ബധമ്മേസു ചക്ഖുമാ;
ഇതോ സതസഹസ്സമ്ഹി, കപ്പേ ഉപ്പജ്ജി നായകോ.

''തദാഹം ഹംസവതിയം സേട്ഠിപുത്തോ മഹദ്ധനോ;
ജങ്ഘാവിഹാരം വിചരം, സങ്ഘാരാമം അഗച്ഛഹം.

''തദാ സോ ലോകപജ്ജോതോ, ധമ്മം ദേസേസി നായകോ;

മഞ്ജുസ്സരാനം പവരം, സാവകം അഭികിത്തയി.

“തം സുത്വാ മുദിതോ ഹുത്വാ, കാരം കത്വാ മഹേസിനോ;
വന്ദിത്വാ സത്ഥുനോ പാദേ, തം ഠാനമഭിപത്ഥയിം.

“തദാ ബുദ്ധോ വിയാകാസി, സങ്ഘമജ്ഝേ വിനായകോ;
അനാഗതമ്ഹി അദ്ധാനേ, ലച്ഛസേ തം മനോരഥം.

“സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

“തസ്സ ധമ്മേസു ദായാദോ, ഓരസോ ധമ്മനിമ്മിതോ;
ഭദ്ദിയോ നാമ നാമേന, ഹേസ്സതി സത്ഥു സാവകോ.

“തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസമഗച്ഛഹം.

“ദേവനവുതേ ഇതോ കപ്പേ, ഫുസ്സോ ഉപ്പജ്ജി നായകോ;
ദുരാസദോ ദുപ്പസഹോ, സബ്ബലോകുത്തമോ ജിനോ.

“ചരണേന ച സമ്പന്നോ, ബ്രഹാ ഉജു പതാപവാ;
ഹിതേസീ സബ്ബസത്താനം, ബഹും മോചേസി ബന്ധനാ.

“നന്ദാരാമവനേ തസ്സ, അഹോസിം ഫുസ്സകോകിലോ;
ഗന്ധകുടിസമാസന്നേ, അമ്ബരുക്ഖേ വസാമഹം.

“തദാ പിണ്ഡായ ഗച്ഛന്തം, ദക്ഖിണേയ്യം ജിനുത്തമം;
ദിസ്വാ ചിത്തം പസാദേത്വാ, മഞ്ജുനാഭിനികൂജഹം.

“രാജുയ്യാനം തദാ ഗന്ത്വാ, സുപക്കം കനകത്തചം;
അമ്ബപിണ്ഡം ഗഹേത്വാന, സമ്ബുദ്ധസ്സോപനാമയിം.

“തദാ മേ ചിത്തമഞ്ഞായ, മഹാകാരുണികോ ജിനോ;
ഉപട്ഠാകസ്സ ഹത്ഥതോ, പത്തം പഗ്ഗണ്ഹി നായകോ.

“അദാസിം ഹട്ഠചിത്തോഹം, അമ്ബപിണ്ഡം മഹാമുനേ;
പത്തേ പക്ഖിപ്പ പക്ഖേഹി, പഞ്ജലിം കത്വാന മഞ്ജുനാ.

“സരേന രജനീയേന, സവനീയേന വഗ്ഗുനാ;
വസ്സന്തോ ബുദ്ധപൂജത്ഥം, നീളം ഗന്ത്വാ നിപജ്ജഹം.

“തദാ മുദിതചിത്തം മം, ബുദ്ധപേമഗതാസയം;
സകുണഗ്ഘി ഉപാഗന്ത്വാ, ഘാതയീ ദുട്ഠമാനസോ.

“തതോ ചുതോഹം തുസിതേ, അനുഭോത്വാ മഹാസുഖം;
മനുസ്സയോനിമാഗച്ഛിം, തസ്സ കമ്മസ്സ വാഹസാ.

“ഇമമ്ഹി ഭദ്ദകേ കപ്പേ, ബ്രഹ്മബന്ധു മഹായസോ;

കസ്സപോ നാമ ഗോത്തേന, ഉപ്പജ്ജി വദതം വരോ.

‘‘സാസനം ജോതയിത്വാ സോ, അഭിഭുയ്യ കുതിത്ഥിയേ;
വിനയിത്വാന വേനേയ്യേ, നിബ്ബുതോ സോ സസാവകോ.

‘‘നിബ്ബുതേ തമ്ഹി ലോകഗ്ഗേ, പസന്നാ ജനതാ ബഹൂ;
പൂജനത്ഥായ ബുദ്ധസ്സ, ഥൂപം കുബ്ബന്തി സത്ഥുനോ.

‘‘സത്തയോജനികം ഥൂപം, സത്തരതനഭൂസിതം;
കരിസ്സാമ മഹേസിസ്സ, ഇച്ചേവം മന്തയന്തി തേ.

‘‘കികിനോ കാസിരാജസ്സ, തദാ സേനായ നായകോ;
ഹുത്വാഹം അപ്പമാണസ്സ, പമാണം ചേതിയേ വദിം.

‘‘തദാ തേ മമ വാക്യേന, ചേതിയം യോജനുഗ്ഗതം;
അകംസു നരവീരസ്സ, നാനാരതനഭൂസിതം.

‘‘തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസമഗച്ഛഹം.

‘‘പച്ഛിമേ ച ഭവേ ദാനി, ജാതോ സേട്ഠികുലേ അഹം;
സാവത്ഥിയം പുരവരേ, ഇദ്ധേ ഫീതേ മഹദ്ധനേ.

‘‘പുരപ്പവേസേ സുഗതം, ദിസ്വാ വിമ്ഹിതമാനസോ;
പബ്ബജിത്വാന ന ചിരം, അരഹത്തമപാപുണിം.

‘‘ചേതിയസ്സ പമാണം യം, അകരിം തേന കമ്മുനാ;
ലകുണ്ഡകസരീരോഹം, ജാതോ പരിഭവാരഹോ.

‘‘സരേന മധുരേനാഹം, പൂജിത്വാ ഇസിസത്തമം;
മഞ്ജുസ്സരാനം ഭിക്ഖൂനം, അഗ്ഗത്തമനുപാപുണിം.

‘‘ഫലദാനേന ബുദ്ധസ്സ, ഗുണാനുസ്സരണേന ച;
സാമഞ്ഞഫലസമ്പന്നോ, വിഹരാമി അനാസവോ.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.
അപരഭാഗേ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൧. ‘‘പരേ അമ്ബാടകാരാമേ, വനസണ്ഡമ്ഹി ഭദ്ദിയോ;
സമൂലം തണ്ഹമബ്ബുയ്ഹ, തത്ഥ ഭദ്ദോവ ഝായതി.

൨. ‘‘രമന്തേകേ മുദിങ്ഗേഹി, വീണാഹി പണവേഹി ച;
അഹഞ്ച രുക്ഖമൂലസ്മിം, രതോ ബുദ്ധസ്സ സാസനേ.

൩. ‘‘ബുദ്ധോ ചേ മേ വരം ദജ്ജാ, സോ ച ലബ്ഭേഥ മേ വരോ;
ഗണ്ഹേഹം സബ്ബലോകസ്സ, നിച്ചം കായഗതം സതി’’ന്തി. -

ഇമാ തിസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **പരേ**തി സേട്ഠേ അധികേ, വിസിട്ഠേതി അത്ഥോ. അധികവാചീ ഹി അയം പരസദ്ദോ "പരം വിയ മത്തായാ"തിആദീസു വിയ. **അമ്ബാടകാരാമേ**തി ഏവംനാമകേ ആരാമേ. സോ കിര ഛായൂദകസമ്പന്നോ വനസണ്ഡമണ്ഡിതോ രമണീയോ ഹോതി തേന "പരേ"തി വിസേസേത്വാ വുത്തോ. "അമ്ബാടകവനേ അമ്ബാടകേഹി അഭിലക്ഖിതവനേ"തി ച വദന്തി. **വനസണ്ഡമ്ഹീ**തി വനഗഹനേ, ഘനനിചിതരുക്ഖഗച്ഛലതാസമൂഹേ വനേതി അത്ഥോ. **ഭദ്ദിയോ**തി ഏവംനാമകോ, അത്താനമേവ ഥേരോ അഞ്ഞം വിയ വദതി. **സമൂലം തണ്ഹമബ്ബുയ്ഹാ**തി തണ്ഹായ മൂലം നാമ അവിജ്ജാ. തസ്മാ സാവിജ്ജം തണ്ഹം അഗ്ഗമഗ്ഗേന സമുഗ്ഘാടേത്വാതി അത്ഥോ. **തത്ഥ ഭദ്ദോവ ഝായതീ**തി ലോകുത്തരേഹി സീലാദീഹി ഭദ്ദോ സുന്ദരോ തസ്മിംയേവ വനസണ്ഡേ കതകിച്ചതായ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരവസേന അഗ്ഗഫലഝാനേന ഝായതി.

ഫലസുഖേന ച ഝാനസമാപത്തീഹി ച വീതിനാമേതീതി അത്തനോ വിവേകരതിം ദസ്സേത്വാ **"രമന്തേകേ"**തി ഗാഥായപി ബ്യതിരേകമുഖേന തമേവത്ഥം ദസ്സേതി. തത്ഥ **മുദിങ്ഗേഹീ**തി അങ്ഗികാദീഹി മുരജേഹി. **വീണാഹീ**തി നന്ദിനീആദീഹി വീണാഹി. **പണവേഹീ**തി തുരിയേഹി രമന്തി ഏകേ കാമഭോഗിനോ, സാ പന തേസം രതി അനരിയാ അനത്ഥസംഹിതാ. **അഹഞ്ച** തി അഹം പന, ഏകകോ **ബുദ്ധസ്സ** ഭഗവതോ സാസനേ രതോ, തതോ ഏവ രുക്ഖമൂലസ്മിം **രതോ** അഭിരതോ വിഹരാമീതി അത്ഥോ.

ഏവം അത്തനോ വിവേകാഭിരതിം കിത്തേത്വാ ഇദാനി യം കായഗതാസതികമ്മട്ഠാനം ഭാവേത്വാ അരഹത്തം പത്തോ, തസ്സ പസംസനത്ഥം **"ബുദ്ധോ ചേ മേ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - സചേ **ബുദ്ധോ** ഭഗവാ "ഏകാഹം, ഭന്തേ, ഭഗവന്തം വരം യാചാമീ"തി മയാ യാചിതോ "അതിക്കന്തവരാ ഖോ, ഭിക്ഖു, തഥാഗതാ"തി അപടിക്ഖിപിത്വാ മയ്ഹം യഥായാചിതം വരം ദദേയ്യ, സോ ച വരോ മമാധിപ്പായപൂരകോ **ലബ്ഭേഥ** മയ്ഹം മനോരഥം മത്ഥകം പാപേയ്യാതി ഥേരോ പരികപ്പവസേന വദതി. "ഭന്തേ, സബ്ബോ ലോകോ സബ്ബകാലം കായഗതാസതികമ്മട്ഠാനം ഭാവേതൂ"തി "സബ്ബലോകസ്സ നിച്ചം കായഗതാസതി ഭാവേതബ്ബാ"തി കത്വാ വരം ഗണ്ഹേ അഹന്തി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഗണ്ഹേഹം സബ്ബലോകസ്സ, നിച്ചം കായഗതം സതി"**ന്തി. ഇദാനി അപരിക്ഖണഗരഹാമുഖേന പരിക്ഖണം പസംസന്തോ -

൨൫൯. "യേ മം രൂപേന പാമിംസു, യേ ച ഘോസേന അന്വഗൂ;
ഛന്ദരാഗവസൂപേതാ, ന മം ജാനന്തി തേ ജനാ.

൨൬൦. "അജ്ഝത്തഞ്ച ന ജാനാതി, ബഹിദ്ധാ ച ന പസ്സതി;
സമന്താവരണോ ബാലോ, സ വേ ഘോസേന വുയ്ഹതി.

൨൬൧. "അജ്ഝത്തഞ്ച ന ജാനാതി, ബഹിദ്ധാ ച വിപസ്സതി;
ബഹിദ്ധാ ഫലദസ്സാവീ, സോപി ഘോസേന വുയ്ഹതി.

൨൬൨. "അജ്ഝത്തഞ്ച പജാനാതി, ബഹിദ്ധാ ച വിപസ്സതി;
അനാവരണദസ്സാവീ, ന സോ ഘോസേന വുയ്ഹതീ"തി. -

ഇമാ ചതസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **യേ മം രൂപേന പാമിംസൂ**തി യേ ജനാ അവിദ്ദസൂ മമ രൂപേന അപസാദികേന നിഹീനേന ‘‘ആകാരസദിസീ പഞ്ഞാ’’തി, ധമ്മസരീരേന ച മം നിഹീനം പാമിംസു, ‘‘ഓരകോ അയ’’ന്തി ഹീളേന്താ പരിച്ഛിന്ദനവസേന മഞ്ഞിംസൂതി അത്ഥോ. **യേ ച ഘോസേന അന്വഗൂ**തി യേ ച സത്താ ഘോസേന മഞ്ജുനാ മം സമ്ഭാവനാവസേന അനുഗതാ ബഹു മഞ്ഞിംസു, തം തേസം മിച്ഛാ, ന ഹി അഹം രൂപമത്തേന അവമന്തബ്ബോ, ഘോസമത്തേന വാ ന ബഹും മന്തബ്ബോ, തസ്മാ **ഛന്ദരാഗവസൂപേതാ, ന മം ജാനന്തി തേ ജനാ**തി തേ ദുവിധാപി ജനാ ഛന്ദരാഗസ്സ വസം ഉപേതാ അപ്പഹീനഛന്ദരാഗാ സബ്ബസോ പഹീനഛന്ദരാഗം മം ന ജാനന്തി.

അവിസയോ തേസം മാദിസോ അജ്ഝത്തം ബഹിദ്ധാ ച അപരിഞ്ഞാതവത്ഥുതായാതി ദസ്സേതും **‘‘അജ്ഝത്ത’’**ന്തിആദി വുത്തം. **അജ്ഝത്ത**ന്തി അത്തനോ സന്താനേ ഖന്ധായതനാദിധമ്മം. **ബഹിദ്ധാ**തി പരസന്താനേ. അഥ വാ അജ്ഝത്തന്തി, മമ അബ്ഭന്തരേ അസേക്ഖസീലക്ഖന്ധാദിം. ബഹിദ്ധാതി, മമേവ ആകപ്പസമ്പത്തിയാദിയുത്തം ബഹിദ്ധാ രൂപധമ്മപ്പവത്തിം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദിപ്പവത്തിഞ്ച. **സമന്താവരണോ**തി ഏവം അജ്ഝത്തഞ്ച ബഹിദ്ധാ ച അജാനനേന സമന്തതോ ആവരണയുത്തോ ആവടഞാണഗതികോ. **സ വേ ഘോസേന വുയ്ഹതീ**തി സോ പരനേയ്യബുദ്ധികോ ബാലോ ഘോസേന പരേസം വചനേന വുയ്ഹതി നിയ്യതി ആകഡ്ഢീയതി.

ബഹിദ്ധാ ച വിപസ്സതീതി യോ ച വുത്തനയേന അജ്ഝത്തം ന ജാനാതി, ബഹിദ്ധാ പന സുതാനുസാരേന ആകപ്പസമ്പത്തിആദിഉപധാരണേന വാ വിസേസതോ പസ്സതി. ‘‘ഗുണവിസേസയുത്തോ സിയാ’’തി മഞ്ഞതി, സോപി **ബഹിദ്ധാ ഫലദസ്സാവീ** നയഗ്ഗാഹേന ഫലമത്തം ഗണ്ഹന്തോ വുത്തനയേന ഘോസേന വുയ്ഹതി, സോപി മാദിസേ ന ജാനാതീതി അത്ഥോ.

യോ പന **അജ്ഝത്തഞ്ച** ഖീണാസവസ്സ അബ്ഭന്തരേ അസേക്ഖസീലക്ഖന്ധാദിഗുണം ജാനാതി, ബഹിദ്ധാ ചസ്സ പടിപത്തിസല്ലക്ഖണേന വിസേസതോ ഗുണവിസേസയോഗം പസ്സതി. **അനാവരണദസ്സാവീ** കേനചി അനാവടോ ഹുത്വാ അരിയാനം ഗുണേ ദട്ഠും ഞാതും സമത്ഥോ, ന സോ ഘോസമത്തേന വുയ്ഹതി യാഥാവതോ ദസ്സനതോതി.

ലകുണ്ഡകഭദ്ദിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ഭദ്ദത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ഏകപുത്തോതിആദികാ ആയസ്മതോ ഭദ്ദത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരം ഭഗവന്തം ഭിക്ഖുസങ്ഘഞ്ച സതസഹസ്സപരിമാണം ചീവരാദീഹി ചതൂഹി പച്ചയേഹി പൂജേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം സേട്ഠികുലേ നിബ്ബത്തി. നിബ്ബത്തമാനോ ച അപുത്തകേസു മാതാപിതൂസു ദേവതായാചനാദീനി കത്വാപി അലഭന്തേസു സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ ‘‘സചേ, ഭന്തേ, മയം ഏകം പുത്തം ലച്ഛാമ, തം തുമ്ഹാകം ദാസത്ഥായ ദസ്സാമാ’’തി വത്വാ ആയാചിത്വാ ഗതേസു സത്ഥു അധിപ്പായം ഞത്വാ അഞ്ഞതരോ

ദേവപുത്തോ ഖീണായുകോ ഹുത്വാ ഠിതോ സക്കേന ദേവരഞ്ഞാ "അമുകസ്മിം കുലേ നിബ്ബത്താഹീ"തി ആണത്തോ തത്ഥ നിബ്ബത്തി, **ഭദ്ദോ**തിസ്സ നാമം അകംസു. തം സത്തവസ്സുദ്ദേസികം ജാതം മാതാപിതരോ അലങ്കരിത്വാ ഭഗവതോ സന്തികം നേത്വാ "അയം സോ, ഭന്തേ, തുമ്ഹേ ആയാചിത്വാ ലദ്ധദാരകോ, ഇമം തുമ്ഹാകം നിയ്യാതേമാ"തി ആഹംസു. സത്ഥാ ആനന്ദത്ഥേരം ആണാപേസി - "ഇമം പബ്ബാജേഹീ"തി. ആണാപേത്വാ ച ഗന്ധകുടിം പാവിസി. ഥേരോ തം പബ്ബാജേത്വാ സങ്ഖേപേന വിപസ്സനാമുഖം ആചിക്ഖി. സോ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നത്താ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ സൂരിയേ അനോഗ്ഗതേയേവ ഭാവനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൪.൪൪-൬൫) -

"പദുമുത്തരസമ്ബുദ്ധം, മേത്തചിത്തം മഹാമുനിം;
ഉപേതി ജനതാ സബ്ബാ, സബ്ബലോകഗ്ഗനായകം.

"സത്തുകഞ്ച ബദ്ധകഞ്ച, ആമിസം പാനഭോജനം;
ദദന്തി സത്ഥുനോ സബ്ബേ, പുഞ്ഞക്ഖേത്തേ അനുത്തരേ.

"അഹമ്പി ദാനം ദസ്സാമി, ദേവദേവസ്സ താദിനോ;
ബുദ്ധസേട്ഠം നിമന്തേത്വാ, സങ്ഘമ്പി ച അനുത്തരം.

"ഉയ്യോജിതാ മയാ ചേതേ, നിമന്തേസും തഥാഗതം;
കേവലം ഭിക്ഖുസങ്ഘഞ്ച, പുഞ്ഞക്ഖേത്തം അനുത്തരം.

"സതസഹസ്സപല്ലങ്കം, സോവണ്ണം ഗോനകത്ഥതം;
തൂലികാപടലികായ, ഖോമകപ്പാസികേഹി ച;
മഹാരഹം പഞ്ഞാപയിം, ആസനം ബുദ്ധയുത്തകം.

"പദുമുത്തരോ ലോകവിദൂ, ദേവദേവോ നരാസഭോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിബ്ബ്യൂള്ഹോ, മമ ദ്വാരമുപാഗമി.

"പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാന സമ്ബുദ്ധം, ലോകനാഥം യസസ്സിനം;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, അഭിനാമയിം സങ്ഘരം.

"ഭിക്ഖൂനം സതസഹസ്സം, ബുദ്ധഞ്ച ലോകനായകം;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, പരമന്നേന തപ്പയിം.

"പദുമുത്തരോ ലോകവിദൂ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

"യേനിദം ആസനം ദിന്നം, സോവണ്ണം ഗോനകത്ഥതം;
തമഹം കിത്തയിസ്സാമി, സുണാഥ മമ ഭാസതോ.

"ചതുസത്തതിക്ഖത്തും സോ, ദേവരജ്ജം കരിസ്സതി;
അനുഭോസ്സതി സമ്പത്തിം, അച്ഛരാഹി പുരക്ഖതോ.

"പദേസരജ്ജം സഹസ്സം, വസുധം ആവസിസ്സതി;
ഏകപഞ്ഞാസക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി.

“സബ്ബാസു ഭവയോനീസു, ഉച്ചാകുലീ ഭവിസ്സതി;
സോ ച പച്ഛാ പബ്ബജിത്വാ, സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
ഭദ്ദിയോ നാമ നാമേന, ഹേസ്സതി സത്ഥു സാവകോ.

“വിവേകമനുയുത്തോമ്ഹി, പന്തസേനനിവാസഹം;
ഫലഞ്ചാധിഗതം സബ്ബം, ചത്തക്ലേസോമ്ഹി അജ്ജഹം.

“മമ സബ്ബം അഭിഞ്ഞായ, സബ്ബഞ്ഞൂ ലോകനായകോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി മം.

“പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ, വിമോക്ഖാപി ച അട്ഠിമേ;
ഛളഭിഞ്ഞാ സച്ഛികതാ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

തസ്സ ഭഗവാ ഛളഭിഞ്ഞുപ്പത്തിം ഞത്വാ “ഏഹി, ഭദ്ദാ”തി ആഹ. സോ താവദേവ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ പഞ്ജലികോ സത്ഥു സമീപേ അട്ഠാസി, സാ ഏവ ചസ്സ ഉപസമ്പദാ അഹോസി. ബുദ്ധൂപസമ്പദാ നാമ കിരേസാ. ഥേരോ ജാതിതോ പട്ഠായ അത്തനോ പവത്തിയാ കഥനമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൪൩൧. “ഏകപുത്തോ അഹം ആസിം, പിയോ മാതു പിയോ പിതു;
ബഹൂഹി വതചരിയാഹി, ലദ്ധോ ആയാചനാഹി ച.

൪൩൨. “തേ ച മം അനുകമ്പായ, അത്ഥകാമാ ഹിതേസിനോ;
ഉഭോ പിതാ ച മാതാ ച, ബുദ്ധസ്സ ഉപനാമയും.

൪൩൩. “കിച്ഛാ ലദ്ധോ അയം പുത്തോ, സുഖുമാലോ സുഖേധിതോ;
ഇമം ദദാമ തേ നാഥ, ജിനസ്സ പരിചാരകം.

൪൩൪. “സത്ഥാ ച മം പടിഗ്ഗയ്ഹ, ആനന്ദം ഏതദബ്രവി;
പബ്ബാജേഹി ഇമം ഖിപ്പം, ഹേസ്സത്യാജാനിയോ അയം.

൪൩൫. “പബ്ബാജേത്വാന മം സത്ഥാ, വിഹാരം പാവിസീ ജിനോ;
അനോഗ്ഗതസ്മിം സൂരിയസ്മിം, തതോ ചിത്തം വിമുച്ചി മേ.

൪൩൬. “തതോ സത്ഥാ നിരാകത്വാ, പടിസല്ലാനവുട്ഠിതോ;
ഏഹി ഭദ്ദാതി മം ആഹ, സാ മേ ആസൂപസമ്പദാ.

൪൩൭. “ജാതിയാ സത്തവസ്സേന, ലദ്ധാ മേ ഉപസമ്പദാ;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, അഹോ ധമ്മസുധമ്മതാ”തി. -

ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **വതചരിയാഹീ**തി, “ഏവം കത്വാ പുത്തം ലഭിസ്സഥാ”തി വുത്തം സമണബ്രാഹ്മണാനം വചനം സുത്വാ, ഖീരം പായിത്വാ, അനസനാദിവതചരണേഹി. **ആയാചനാഹീ**തി ദേവതായാചനാഹി സത്ഥുആയാചനായ ച, ഇദമേവ ചേത്ഥ കാരണം, ഇതരം ഥേരോ മാതാപിതൂനം പടിപത്തിദസ്സനത്ഥഞ്ചേവ കിച്ഛലദ്ധഭാവദസ്സനത്ഥഞ്ച വദതി.

തേതി മാതാപിതരോ. **ഉപനാമയു**ന്തി ഉപനാമേസും.

സുഖേധിതോതി സുഖസംവഡ്ഢിതോ. **തേ**തി തുയ്ഹം. **പരിചാരക**ന്തി കിംകാരം.

ഹേസ്സത്യാജാനിയോ അയന്തി അയം ദാരകോ മമ സാസനേ ആജാനീയോ ഭവിസ്സതി. തസ്മാ ഖിപ്പം അജ്ജേവ പബ്ബാജേഹീതി ഏതം **അബ്രവി,** ആഹ.

പബ്ബാജേത്വാനാതി ആനന്ദത്ഥേരേന പബ്ബാജേത്വാ. **വിഹാര**ന്തി ഗന്ധകുടിം. **അനോഗ്ഗതസ്മിം സൂരിയസ്മി**ന്തി സൂരിയേ അനത്ഥങ്ഗതേയേവ. **തതോ ചിത്തം വിമുച്ചി മേ**തി തതോ വിപസ്സനാരമ്ഭതോ പരം ന ചിരേനേവ ഖണേന സബ്ബാസവേഹി മേ ചിത്തം വിമുച്ചി, ഖീണാസവോ അഹോസിം.

തതോതി മമ ആസവക്ഖയതോ പച്ഛാ. **നിരാകത്വാ**തി അത്തനാ സമാപന്നം ഫലസമാപത്തിം അപ്പേത്വാ തതോ വുട്ഠായ. തേനാഹ **"പടിസല്ലാനവുട്ഠിതോ"**തി. **സാ മേ ആസൂപസമ്പദാ**തി യാ മം ഉദ്ദിസ്സ "ഏഹി, ഭദ്ദാ"തി സത്ഥു വാചാ പവത്താ, സാ ഏവ മേ മയ്ഹം ഉപസമ്പദാ ആസി. ഏവം **ജാതിയാ സത്തവസ്സേന, ലദ്ധാ മേ ഉപസമ്പദാ**തി സാതിസയം സത്ഥാരാ അത്തനോ കതം അനുഗ്ഗഹം സാസനസ്സ ച നിയ്യാനികതം ദസ്സേതി. തേനാഹ **"അഹോ ധമ്മസുധമ്മതാ"**തി.

ഏത്ഥ ച "ചിത്തം വിമുച്ചി മേ"തി ഖീണാസവഭാവം പകാസേത്വാപി പുന **"തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ"**തി ലോകിയാഭിഞ്ഞേകദേസദസ്സനം ഛളഭിഞ്ഞഭാവവിഭാവനത്ഥം. തേനാഹ അപദാനേ "ഛളഭിഞ്ഞാ സച്ഛികതാ"തി.

ഭദ്ദത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. സോപാകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ദിസ്വാ പാസാദഛായായന്തിആദികാ ആയസ്മതോ സോപാകത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ബ്രാഹ്മണാനം വിജ്ജാസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ കാമേസു ആദീനവം ദിസ്വാ ഘരാവാസം പഹായ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ഏകസ്മിം പബ്ബതേ വിഹരതി. സത്ഥാ ആസന്നമരണം തം ഞത്വാ തസ്സ സന്തികം അഗമാസി. സോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ ഉളാരം പീതിസോമനസ്സം പവേദേന്തോ പുപ്ഫമയം ആസനം പഞ്ഞപേത്വാ അദാസി. സത്ഥാ തത്ഥ നിസീദിത്വാ, അനിച്ചതാപടിസംയുത്തം ധമ്മിം കഥം കഥേത്വാ തസ്സ പസ്സന്തസ്സേവ ആകാസേന അഗമാസി. സോ പുബ്ബേ ഗഹിതം നിച്ചഗ്ഗാഹം പഹായ അനിച്ചസഞ്ഞം ഹദയേ ഠപേത്വാ, കാലങ്കത്വാ, ദേവലോകേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ, അപരാപരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ, ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ സോപാകയോനിയം നിബ്ബത്തി. സോ ജാതിആഗതേന **സോപാകോ**തി നാമേന പഞ്ഞായി. കേചി പന "വാണിജകുലേ നിബ്ബത്തോ, 'സോപാകോ'തി പന നാമമത്ത"ന്തി വദന്തി. തം അപദാനപാളിയാ വിരുജ്ഝതി "പച്ഛിമേ ഭവേ സമ്പത്തേ, സോപാകയോനുപാഗമി"ന്തി വചനതോ.

തസ്സ ചതുമാസജാതസ്സ പിതാ കാലമകാസി, ചൂളപിതാ പോസേസി. അനുക്കമേന സത്തവസ്സികോ ജാതോ. ഏകദിവസം ചൂളപിതാ "അത്തനോ

പുത്തേന കലഹം കരോതീ”തി കുജ്ഝിത്വാ, തം സുസാനം നേത്വാ, ദ്വേ ഹത്ഥേ രജ്ജുയാ ഏകതോ ബന്ധിത്വാ, തായ ഏവ രജ്ജുയാ മതമനുസ്സസ്സ സരീരേ ഗാള്ഹം ബന്ധിത്വാ ഗതോ “സിങ്ഗാലാദയോ ഖാദന്തൂ”തി. പച്ഛിമഭവികതായ ദാരകസ്സ പുഞ്ഞഫലേന സയം മാരേതും ന വിസഹി, സിങ്ഗാലാദയോപി ന അഭിഭവിംസു. ദാരകോ അഡ്ഢരത്തസമയേ ഏവം വിപ്പലപതി -

“കാ ഗതി മേ അഗതിസ്സ, കോ വാ ബന്ധു അബന്ധുനോ;
സുസാനമജ്ഝേ ബന്ധസ്സ, കോ മേ അഭയദായകോ”തി.

സത്ഥാ തായ വേലായ വേനേയ്യബന്ധവേ ഓലോകേന്തോ ദാരകസ്സ ഹദയബ്ഭന്തരേ പജ്ജലന്തം അരഹത്തൂപനിസ്സയം ദിസ്വാ ഓഭാസം ഫരിത്വാ സതിം ജനേത്വാ ഏവമാഹ -

“ഏഹി സോപാക മാ ഭായി, ഓലോകസ്സു തഥാഗതം;
അഹം തം താരയിസ്സാമി, രാഹുമുഖേവ ചന്ദിമ”ന്തി.

ദാരകോ ബുദ്ധാനുഭാവേന ഛിന്നബന്ധനോ ഗാഥാപരിയോസാനേ സോതാപന്നോ ഹുത്വാ ഗന്ധകുടിസമ്മുഖേ അട്ഠാസി. തസ്സ മാതാ പുത്തം അപസ്സന്തീ ചൂളപിതരം പുച്ഛിത്വാ തേനസ്സ പവത്തിയാ അകഥിതായ തത്ഥ തത്ഥ ഗന്ത്വാ വിചിനന്തീ “ബുദ്ധാ കിര അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം ജാനന്തി, യംനൂനാഹം ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ മമ പുത്തസ്സ പവത്തിം ജാനേയ്യ”ന്തി സത്ഥു സന്തികം അഗമാസി. സത്ഥാ, ഇദ്ധിയാ തം പടിച്ഛാദേത്വാ, “ഭന്തേ, മമ പുത്തം ന പസ്സാമി, അപിച ഭഗവാ തസ്സ പവത്തിം ജാനാതീ”തി തായ പുട്ഠോ -

“ന സന്തി പുത്താ താണായ, ന പിതാ നാപി ബന്ധവാ;
അന്തകേനാധിപന്നസ്സ, നത്ഥി ഞാതീസു താണതാ”തി. (ധം॰ പ॰ ൨൮൮) -

ധമ്മം കഥേസി. തം സുത്വാ സാ സോതാപന്നാ അഹോസി. ദാരകോ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൨.൧൧൨-൧൨൭) -

“പബ്ഭാരം സോധയന്തസ്സ, വിപിനേ പബ്ബതുത്തമേ;
സിദ്ധത്ഥോ നാമ ഭഗവാ, ആഗച്ഛി മമ സന്തികം.

“ബുദ്ധം ഉപഗതം ദിസ്വാ, ലോകജേട്ഠസ്സ താദിനോ;
സന്ഥരം സന്ഥരിത്വാന, പുപ്ഫാസനമദാസഹം.

“പുപ്ഫാസനേ നിസീദിത്വാ, സിദ്ധത്ഥോ ലോകനായകോ;
മമഞ്ച ഗതിമഞ്ഞായ, അനിച്ചതമുദാഹരി.

“അനിച്ചാ വത സങ്ഖാരാ, ഉപ്പാദവയധമ്മിനോ;
ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝന്തി, തേസം വൂപസമോ സുഖോ.

“ഇദം വത്വാന സബ്ബഞ്ഞൂ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ;
നഭം അബ്ഭുഗ്ഗമീ വീരോ, ഹംസരാജാവ അമ്ബരേ.

“സകം ദിട്ഠിം ജഹിത്വാന, ഭാവയാനിച്ചസഞ്ഞഹം;
ഏകാഹം ഭാവയിത്വാന, തത്ഥ കാലം കതോ അഹം.

“ദ്വേ സമ്പത്തീ അനുഭോത്വാ, സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
പച്ഛിമേ ഭവേ സമ്പത്തേ, സപാകയോനുപാഗമിം.

“അഗാരാ അഭിനിക്ഖമ്മ, പബ്ബജിം അനഗാരിയം;
ജാതിയാ സത്തവസ്സോഹം, അരഹത്തമപാപുണിം.

“ആരദ്ധവീരിയോ പഹിതത്തോ, സീലേസു സുസമാഹിതോ;
തോസേത്വാന മഹാനാഗം, അലത്ഥം ഉപസമ്പദം.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, പുപ്ഫദാനസ്സിദം ഫലം.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം സഞ്ഞം ഭാവയിം തദാ;
തം സഞ്ഞം ഭാവയന്തസ്സ, പത്തോ മേ ആസവക്ഖയോ.

“പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അഥ ഭഗവാ ഇദ്ധിം പടിസംഹരി. സാപി പുത്തം ദിസ്വാ ഹട്ഠതുട്ഠോ തസ്സ ഖീണാസവഭാവം സുത്വാ പബ്ബാജേത്വാ ഗതാ. സോ സത്ഥാരം ഗന്ധകുടിച്ഛായായം ചങ്കമന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ, വന്ദിത്വാ അനുചങ്കമി. തസ്സ ഭഗവാ ഉപസമ്പദം അനുജാനിതുകാമോ “ഏകം നാമ കി”ന്തിആദിനാ ദസ പഞ്ഹേ പുച്ഛി. സോപി സത്ഥു അധിപ്പായം ഗണ്ഹന്തോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സംസന്ദേന്തോ “സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ”തിആദിനാ (ഖു॰ പാ॰ ൪.൧) തേ പഞ്ഹേ വിസ്സജ്ജേസി. തേനേവ തേ കുമാരപഞ്ഹാ നാമ ജാതാ. സത്ഥാ തസ്സ പഞ്ഹബ്യാകരണേന ആരാധിതചിത്തോ ഉപസമ്പദം അനുജാനി. തേന സാ പഞ്ഹബ്യാകരണൂപസമ്പദാ നാമ ജാതാ. തസ്സിമം അത്തനോ പവത്തിം പകാസേത്വാ ഥേരോ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

ർവ്വം.“ദിസ്വാ പാസാദഛായായം, ചങ്കമന്തം നരുത്തമം;
തത്ഥ നം ഉപസങ്കമ്മ, വന്ദിസ്സം പുരിസുത്തമം.

ർവ്വ.“ഏകംസം ചീവരം കത്വാ, സംഹരിത്വാന പാണയോ;
അനുചങ്കമിസ്സം വിരജം, സബ്ബസത്താനമുത്തമം.

ർവ്വ.“തതോ പഞ്ഹേ അപുച്ഛി മം, പഞ്ഹാനം കോവിദോ വിദൂ;
അച്ഛമ്ഭീ ച അഭീതോ ച, ബ്യാകാസിം സത്ഥുനോ അഹം.

ർവ്വ.“വിസ്സജ്ജിതേസു പഞ്ഹേസു, അനുമോദി തഥാഗതോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘം വിലോകേത്വാ, ഇമമത്ഥം അഭാസഥ.

ർവ്വ.“ലാഭാ അങ്ഗാനം മഗധാനം, യേസായം പരിഭുഞ്ജതി;
ചീവരം പിണ്ഡപാതഞ്ച, പച്ചയം സയനാസനം;
പച്ചുട്ഠാനഞ്ച സാമീചിം, തേസം ലാഭാ’തി ചാബ്രവി.

ർവ്വ.“അജ്ജതഗ്ഗേ മം സോപാക, ദസ്സനായോപസങ്കമ;

ഏസാ ചേവ തേ സോപാക, ഭവതു ഉപസമ്പദാ’’’.

ർവ്വന്ത്.“ജാതിയാ സത്തവസ്സേന, ലദ്ധാന ഉപസമ്പദം;
ധാരേമി അന്തിമം ദേഹം, അഹോ ധമ്മസുധമ്മതാ’’തി. - ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **പാസാദഛായായ**ന്തി ഗന്ധകുടിച്ഛായായം. **വന്ദിസ്സ**ന്തി, അഭിവന്ദിം.

സംഹരിത്വാന പാണയോതി ഉഭോ ഹത്ഥേ കമലമകുളാകാരേന സങ്ഗതേ കത്വാ, അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാതി അത്ഥോ. **അനുചങ്കമിസ്സ**ന്തി ചങ്കമന്തസ്സ സത്ഥുനോ അനുപച്ഛതോ അനുഗമനവസേന ചങ്കമിം. **വിരജ**ന്തി വിഗതരാഗാദിരജം.

പഞ്ഹേതി കുമാരപഞ്ഹേ. **വിദൂ**തി വേദിതബ്ബം വിദിതവാ, സബ്ബഞ്ഞൂതി അത്ഥോ. ‘‘സത്ഥാ മം പുച്ഛതീ’’തി ഉപ്പജ്ജനകസ്സ ഛമ്ഭിതത്തസ്സ ഭയസ്സ ച സേതുഘാതേന പഹീനത്താ **അച്ഛമ്ഭീ** ച **അഭീതോ** ച ബ്യാകാസി.

യേസായന്തി യേസം അങ്ഗമഗധാനം അയം സോപാകോ. **പച്ചയ**ന്തി ഗിലാനപച്ചയം. **സാമീചി**ന്തി മഗ്ഗദാനബീജനാദിസാമീചികിരിയം.

അജ്ജദഗ്ഗേതി ദ-കാരോ പദസന്ധികരോ, അജ്ജ അഗ്ഗേ ആദിം കത്വാ, അജ്ജ പട്ഠായ. ‘‘അജ്ജതഗ്ഗേ’’തിപി പാളി, അജ്ജതം ആദിം കത്വാതി അത്ഥോ. **ദസ്സനായോപസങ്കമാ**തി ‘‘ഹീനജച്ചോ, വയസാ തരുണതരോ’’തി വാ അചിന്തേത്വാ ദസ്സനായ മം ഉപസങ്കമ. **ഏസാ ചേവാ**തി യാ തസ്സ മമ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സദ്ധിം സംസന്ദേത്വാ കതാ പഞ്ഹവിസ്സജ്ജനാ. ഏസായേവ തേ ഭവതു ഉപസമ്പദാ ഇതി ച അബ്രവീതി യോജനാ. ‘‘ലദ്ധാ മേ ഉപസമ്പദാ’’തിപി പാളി. യേ പന ‘‘ലദ്ധാന ഉപസമ്പദ’’ന്തിപി പഠന്തി, തേസം **സത്തവസ്സേനാ**തി സത്തമേന വസ്സേനാതി അത്ഥോ, സത്തവസ്സേന വാ ഹുത്വാതി വചനസേസോ. യം പനേത്ഥ അവുത്തം, തം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

സോപാകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. സരഭങ്ഗത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

സരേ ഹത്ഥേഹീതിആദികാ ആയസ്മതോ സരഭങ്ഗത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ അഞ്ഞതരസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **അനഭിലക്ഖിതോ**തിസ്സ കുലവംസാഗതം നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ കാമേ പഹായ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ സരതിണാനി സയമേവ ഭഞ്ജിത്വാ പണ്ണസാലം കത്വാ വസതി. തതോ പട്ഠായ **സരഭങ്ഗോ**തിസ്സ സമഞ്ഞാ അഹോസി. അഥ ഭഗവാ ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേന്തോ തസ്സ അരഹത്തൂപനിസ്സയം ദിസ്വാ, തത്ഥ ഗന്ത്വാ, ധമ്മം ദേസേസി. സോ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പത്വാ തത്ഥേവ വസതി. അഥസ്സ താപസകാലേ കതാ പണ്ണസാലാ ജിണ്ണാ പലുഗ്ഗാ അഹോസി. തം ദിസ്വാ മനുസ്സാ ‘‘കിസ്സ, ഭന്തേ, ഇമം കുടികം ന പടിസങ്ഖരോഥാ’’തി

ആഹംസു. ഥേരോ ‘‘കുടികാ യഥാ താപസകാലേ കതാ, ഇദാനി തഥാ കാതും ന സക്കാ’’തി തം സബ്ബം പകാസേന്തോ -

ർവ്വ്ര.‘‘സരേ ഹത്ഥേഹി ഭഞ്ജിത്വാ, കത്വാന കുടിമച്ഛിസം;
തേന മേ സരഭങ്ഗോതി, നാമം സമ്മുതിയാ അഹു.

ർവ്വ്വ.‘‘ന മയ്ഹം കപ്പതേ അജ്ജ, സരേ ഹത്ഥേഹി ഭഞ്ജിതും;
സിക്ഖാപദാ നോ പഞ്ഞത്താ, ഗോതമേന യസസ്സിനാ’’തി. - ദ്വേ ഗാഥാ
അഭാസി;

തത്ഥ **സരേ ഹത്ഥേഹി ഭഞ്ജിത്വാ**തി, പുബ്ബേ താപസകാലേ സരതിണാനി മമ ഹത്ഥേഹി ഛിന്ദിത്വാ തിണകുടിം കത്വാ **അച്ഛിസം** വസിം, നിസീദിഞ്ചേവ നിപജ്ജിഞ്ച. **തേനാ**തി കുടികരണത്ഥം സരാനം ഭഞ്ജനേന. **സമ്മുതിയാ**തി അന്വത്ഥസമ്മുതിയാ സരഭങ്ഗോതി, നാമം അഹു അഹോസി.

ന മയ്ഹം കപ്പതേ അജ്ജാതി അജ്ജ ഇദാനി ഉപസമ്പന്നസ്സ മയ്ഹം **സരേ** സരതിണേ ഹത്ഥേഹി ഭഞ്ജിതും ന കപ്പതേ ന വട്ടതി. കസ്മാ? **സിക്ഖാപദാ നോ പഞ്ഞത്താ, ഗോതമേന യസസ്സിനാ**തി. തേന യം അമ്ഹാകം സത്ഥാരാ സിക്ഖാപദം പഞ്ഞത്തം, തം മയം ജീവിതഹേതുനാപി നാതിക്കമാമാതി ദസ്സേതി.

ഏവം ഏകേന പകാരേന തിണകുടികായ അപടിസങ്ഖരണേ കാരണം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അപരേനപി പരിയായേന നം ദസ്സേന്തോ -

ർവ്വ്ന.‘‘സകലം സമത്തം രോഗം, സരഭങ്ഗോ നാദ്ദസം പുബ്ബേ;
സോയം രോഗോ ദിട്ഠോ, വചനകരേനാതിദേവസ്സാ’’തി. - ഇമം
ഗാഥമാഹ;

തത്ഥ **സകല**ന്തി സബ്ബം. **സമത്ത**ന്തി സമ്പുണ്ണം, സബ്ബഭാഗതോ അനവസേസന്തി അത്ഥോ. **രോഗ**ന്തി ദുക്ഖദുക്ഖതാദിവസേന രുജനട്ഠേന രോഗഭൂതം ഉപാദാനക്ഖന്ധപഞ്ചകം സന്ധായ വദതി. **നാദ്ദസം പുബ്ബേ**തി സത്ഥു ഓവാദപടിലാഭതോ പുബ്ബേ ന അദ്ദക്ഖിം. **സോയം രോഗോ ദിട്ഠോ, വചനകരേനാതിദേവസ്സാ**തി സമ്മുതിദേവാ ഉപപത്തിദേവാ വിസുദ്ധിദേവാതി സബ്ബേപി ദേവേ അത്തനോ സീലാദിഗുണേഹി അതിക്കമിത്വാ ഠിതത്താ അതിദേവസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ഓവാദപടികരേന സരഭങ്ഗേന സോ അയം ഖന്ധപഞ്ചകസങ്ഖാതോ രോഗോ വിപസ്സനാപഞ്ഞാസഹിതായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ പഞ്ചക്ഖന്ധതോ ദിട്ഠോ, പരിഞ്ഞാതോതി അത്ഥോ. ഏതേന ഏവം അത്തഭാവകുടികായമ്പി അനപേക്ഖോ ബാഹിരം തിണകുടികം കഥം പടിസങ്ഖരിസ്സതീതി ദസ്സേതി.

ഇദാനി യം മഗ്ഗം പടിപജ്ജന്തേന മയാ അയം അത്തഭാവരോഗോ യാഥാവതോ ദിട്ഠോ, സ്വായം മഗ്ഗോ സബ്ബബുദ്ധസാധാരണോ. യേന നേസം ഓവാദധമ്മോപി മജ്ഝേ ഭിന്നസുവണ്ണസദിസോ യത്ഥാഹം പതിട്ഠായ ദുക്ഖക്ഖയം പത്തോതി ഏവം അത്തനോ അരഹത്തപടിപത്തിം ബ്യാകരോന്തോ -

ർൻം.‘‘യേനേവ മഗ്ഗേന ഗതോ വിപസ്സീ, യേനേവ മഗ്ഗേന സിഖീ ച വേസ്സഭൂ;

കകുസന്ധകോണാഗമനോ ച കസ്സപോ, തേനഞ്ജസേന അഗമാസി ഗോതമോ.

ർൻ൧. “വീതതണ്ഹാ അനാദാനാ, സത്ത ബുദ്ധാ ഖയോഗധാ;
യേഹായം ദേസിതോ ധമ്മോ, ധമ്മഭൂതേഹി താദിഭി.

ർൻ൨. “ചത്താരി അരിയസച്ചാനി, അനുകമ്പായ പാണിനം;
ദുക്ഖം സമുദയോ മഗ്ഗോ, നിരോധോ ദുക്ഖസങ്ഖയോ.

ർൻ൩. “യസ്മിം നിവത്തതേ ദുക്ഖം, സംസാരസ്മിം അനന്തകം;
ഭേദാ ഇമസ്സ കായസ്സ, ജീവിതസ്സ ച സങ്ഖയാ;
അഞ്ഞോ പുനബ്ഭവോ നത്ഥി, സുവിമുത്തോമ്ഹി സബ്ബധീ”തി. -

ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി -

തത്ഥ **യേനേവ മഗ്ഗേനാ**തി യേനേവ സപുബ്ബഭാഗേന അരിയേന അട്ഠങ്ഗികേന മഗ്ഗേന. **ഗതോ**തി പടിപന്നോ നിബ്ബാനം അധിഗതോ. **വിപസ്സീ**തി വിപസ്സീ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ. **കകുസന്ധാ**തി അവിഭത്തികോ നിദ്ദേസോ. “കകുസന്ധകോണാഗമനാ”തിപി പാഠോ. **തേനഞ്ജസേനാ**തി തേനേവ അഞ്ജസേന അരിയമഗ്ഗേന.

അനാദാനാതി അനുപാദാനാ അപ്പടിസന്ധികാ വാ. **ഖയോഗധാ**തി നിബ്ബാനോഗധാ നിബ്ബാനപതിട്ഠാ. **യേഹായം ദേസിതോ ധമ്മോ**തി യേഹി സത്തഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേഹി അയം സാസനധമ്മോ ദേസിതോ പവേദിതോ. **ധമ്മഭൂതേഹീ**തി ധമ്മകായതായ ധമ്മസഭാവേഹി, നവലോകുത്തരധമ്മതോ വാ ഭൂതേഹി ജാതേഹി, ധമ്മം വാ പത്തേഹി. **താദിഭീ**തി, ഇട്ഠാദീസു താദിഭാവപ്പത്തേഹി.

“ചത്താരി അരിയസച്ചാനീ”തിആദിനാ തേഹി ദേസിതം ധമ്മം ദസ്സേതി. തത്ഥ **ചത്താരീ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **അരിയസച്ചാനീ**തി പരിച്ഛിന്നധമ്മദസ്സനം. വചനത്ഥതോ പന അരിയാനി ച അവിതഥട്ഠേന സച്ചാനി ചാതി അരിയസച്ചാനി, അരിയസ്സ വാ ഭഗവതോ സച്ചാനി തേന ദേസിതത്താ, അരിയഭാവകരാനി വാ സച്ചാനീതി അരിയസച്ചാനി. കുച്ഛിതഭാവതോ തുച്ഛഭാവതോ ച **ദുക്ഖം,** ഉപാദാനക്ഖന്ധപഞ്ചകം. തം ദുക്ഖം സമുദേതി ഏതസ്മാതി **സമുദയോ,** തണ്ഹാ. കിലേസേ മാരേന്തോ ഗച്ഛതി, നിബ്ബാനത്ഥികേഹി മഗ്ഗീയതീതി വാ **മഗ്ഗോ,** സമ്മാദിട്ഠിആദയോ അട്ഠ ധമ്മാ. സംസാരചാരകസങ്ഖാതോ നത്ഥി ഏത്ഥ രോധോ, ഏതസ്മിം വാ അധിഗതേ പുഗ്ഗലസ്സ രോധാഭാവോ ഹോതി, നിരുജ്ഝതി ദുക്ഖമേത്ഥാതി വാ **നിരോധോ,** നിബ്ബാനം. തേനാഹ “ദുക്ഖസങ്ഖയോ”തി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

യസ്മിന്തി യസ്മിം നിരോധേ നിബ്ബാനേ അധിഗതേ. **നിവത്തതേ**തി അരിയമഗ്ഗഭാവനായ സതി **അനന്തകം** അപരിയന്തം ഇമസ്മിം സംസാരേ ജാതിആദിദുക്ഖം ന പവത്തതി ഉച്ഛിജ്ജതി, സോ നിരോധോതി അയം ധമ്മഭൂതേഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേഹി ദേസിതോ ധമ്മോതി യോജനാ. **“ഭേദാ”**തിആദിനാ “രോഗോ ദിട്ഠോ”തി ദുക്ഖപരിഞ്ഞായ സൂചിതം അത്തനോ അരഹത്തപ്പത്തിം സരൂപതോ ദസ്സേതി. “യസ്മിം നിബ്ബത്തതേ ദുക്ഖ”ന്തി പന

പാഠേ സകലഗാഥായ തത്ഥായം യോജനാ - **യസ്മിം** ഖന്ധാദിപടിപാടിസഞ്ഞിതേ സംസാരേ ഇദം അനന്തകം ജാതിആദിദുക്ഖം നിബ്ബത്തം, സോ ഇതോ ദുക്ഖപ്പത്തിതോ അഞ്ഞോ പുനപ്പുനം ഭവനഭാവതോ പുനബ്ഭവോ. ഇമസ്സ ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ സങ്ഖയാ കായസങ്ഖാതസ്സ ഖന്ധപഞ്ചകസ്സ ഭേദാ വിനാസാ ഉദ്ധം നത്ഥി, തസ്മാ സബ്ബധി സബ്ബേഹി കിലേസേഹി സബ്ബേഹി ഭവേഹി സുട്ഠു വിമുത്തോ വിസംയുത്തോ അമ്ഹീതി.

സരഭങ്ഗത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സത്തകനിപാതവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. അട്ഠകനിപാതോ

൧. മഹാകച്ചായനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

അട്ഠകനിപാതേ **കമ്മം ബഹുക**ന്തിആദികാ ആയസ്മതോ മഹാകച്ചായനത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഗഹപതിമഹാസാലകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വുദ്ധിപ്പത്തോ, ഏകദിവസം സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുണന്തോ സത്ഥാരാ സംഖിത്തേന ഭാസിതസ്സ വിത്ഥാരേന അത്ഥം വിഭജന്താനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപിയമാനം ഏകം ഭിക്ഖും ദിസ്വാ, സയമ്പി തം ഠാനം പത്ഥേന്തോ പണിധാനം കത്വാ, ദാനാദീനി പുഞ്ഞാനി കത്വാ, ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ സുമേധസ്സ ഭഗവതോ കാലേ വിജ്ജാധരോ ഹുത്വാ ആകാസേന ഗച്ഛന്തോ സത്ഥാരം ഹിമവന്തപബ്ബതേ ഏകസ്മിം വനസണ്ഡേ നിസിന്നം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ കണികാരപുപ്ഫേഹി പൂജം അകാസി.

സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന അപരാപരം സുഗതീസുയേവ പരിവത്തേന്തോ കസ്സപദസബലസ്സ കാലേ ബാരാണസിയം കുലഘരേ നിബ്ബത്തിത്വാ പരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതി സുവണ്ണചേതിയകരണട്ഠാനേ സതസഹസ്സഗ്ഘനികായ സുവണ്ണിട്ഠകായ പൂജം കത്വാ, ''ഭഗവാ മയ്ഹം നിബ്ബത്തനിബ്ബത്തട്ഠാനേ സരീരം സുവണ്ണവണ്ണം ഹോതൂ''തി പത്ഥനം അകാസി.

തതോ യാവജീവം കുസലകമ്മം കത്വാ ഏകം ബുദ്ധന്തരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ ഉജ്ജേനിയം രഞ്ഞോ ചണ്ഡപജ്ജോതസ്സ പുരോഹിതഗേഹേ നിബ്ബത്തി. തസ്സ നാമഗ്ഗഹണദിവസേ മാതാ ''മയ്ഹം പുത്തോ സുവണ്ണവണ്ണോ, അത്തനോ നാമം ഗഹേത്വാ ആഗതോ''തി **കഞ്ചനമാണവോ** ത്വേവ നാമം അകാസി. സോ വുഡ്ഢിമന്വായ തയോ വേദേ ഉഗ്ഗഹേത്വാ പിതു അച്ചയേന പുരോഹിതട്ഠാനം ലഭി. സോ ഗോത്തവസേന **കച്ചായനോ**തി പഞ്ഞായിത്ഥ. തം രാജാ ചണ്ഡപജ്ജോതോ ബുദ്ധുപ്പാദം സുത്വാ, ''ആചരിയ, ത്വം തത്ഥ ഗന്ത്വാ സത്ഥാരം ഇധാനേഹീ''തി പേസേസി. സോ അത്തട്ഠമോ സത്ഥു സന്തികം ഉപഗതോ. തസ്സ സത്ഥാ ധമ്മം ദേസേതി. ദേസനാപരിയോസാനേ സോ സത്തഹി ജനേഹി സദ്ധിം സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൪.൧-൨൭) -

> ''പദുമുത്തരോ നാമ ജിനോ, അനേജോ അജിതം ജയോ;
> സതസഹസ്സേ കപ്പാനം, ഇതോ ഉപ്പജ്ജി നായകോ.
>
> ''വീരോ കമലപത്തക്ഖോ, സസങ്കവിമലാനനോ;
> കനകാചലസങ്കാസോ, രവിദിത്തിസമപ്പഭോ.
>
> ''സത്തനേത്തമനോഹാരീ, വരലക്ഖണഭൂസിതോ;
> സബ്ബവാക്യപഥാതീതോ, മനുജാമരസക്കതോ.
>
> ''സമ്ബുദ്ധോ ബോധയം സത്തേ, വാഗീസോ മധുരസ്സരോ;
> കരുണാനിബന്ധസന്താനോ, പരിസാസു വിസാരദോ.
>
> ''ദേസേതി മധുരം ധമ്മം, ചതുസച്ചൂപസംഹിതം;

നിമുഗ്ഗേ മോഹപങ്കമ്ഹി, സമുദ്ധരതി പാണിനേ.

“തദാ ഏകചരോ ഹുത്വാ, താപസോ ഹിമവാലയോ;
നഭസാ മാനുസം ലോകം, ഗച്ഛന്തോ ജിനമദ്ദസം.

“ഉപേച്ച സന്തികം തസ്സ, അസ്സോസിം ധമ്മദേസനം;
വണ്ണയന്തസ്സ വീരസ്സ, സാവകസ്സ മഹാഗുണം.

“സംഖിത്തേന മയാ വുത്തം, വിത്ഥാരേന പകാസയം;
പരിസം മഞ്ച തോസേതി, യഥാ കച്ചായനോ അയം.

“നാഹം ഏവമിധേകച്ചം, അഞ്ഞം പസ്സാമി സാവകം;
തസ്മാതദഗ്ഗേ ഏസഗ്ഗോ, ഏവം ധാരേഥ ഭിക്ഖവോ.

“തദാഹം വിമ്ഹിതോ ഹുത്വാ, സുത്വാ വാക്യം മനോരമം;
ഹിമവന്തം ഗമിത്വാന, ആഹിത്വാ പുപ്ഫസഞ്ചയം.

“പൂജേത്വാ ലോകസരണം, തം ഠാനമഭിപത്ഥയിം;
തദാ മമാസയം ഞത്വാ, ബ്യാകാസി സ രണഞ്ജഹോ.

“പസ്സഥേതം ഇസിവരം, നിദ്ധന്തകനകത്തചം;
ഉദ്ധഗ്ഗലോമം പീണംസം, അചലം പഞ്ജലിം ഠിതം.

“ഹാസം സുപുണ്ണനയനം, ബുദ്ധവണ്ണഗതാസയം;
ധമ്മജം ഉഗ്ഗഹദയം, അമതാസിത്തസന്നിഭം.

“കച്ചാനസ്സ ഗുണം സുത്വാ, തം ഠാനം പത്ഥയം ഠിതോ;
അനാഗതമ്ഹി അദ്ധാനേ, ഗോതമസ്സ മഹാമുനേ.

“തസ്സ ധമ്മേസു ദായാദോ, ഓരസോ ധമ്മനിമ്മിതോ;
കച്ചാനോ നാമ നാമേന, ഹേസ്സതി സത്ഥു സാവകോ.

“ബഹുസ്സുതോ മഹാഞാണീ, അധിപ്പായവിദൂ മുനേ;
പാപുണിസ്സതി തം ഠാനം, യഥായം ബ്യാകതോ മയാ.

“സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“ദുവേ ഭവേ സംസരാമി, ദേവത്തേ അഥ മാനുസേ;
അഞ്ഞം ഗതിം ന ഗച്ഛാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“ദുവേ കുലേ പജായാമി, ഖത്തിയേ അഥ ബ്രാഹ്മണേ;
നീചേ കുലേ ന ജായാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“പച്ഛിമേ ച ഭവേ ദാനി, ജാതോ ഉജ്ജേനിയം പുരേ;
പജ്ജോതസ്സ ച ചണ്ഡസ്സ, പുരോഹിതദിജാധിനോ.

“പുത്തോ തിരിടിവച്ഛസ്സ, നിപുണോ വേദപാരഗൂ;

മാതാ ച ചന്ദിമാ നാമ, കച്ചാനോഹം വരത്തചോ.

“വീമംസനത്ഥം ബുദ്ധസ്സ, ഭൂമിപാലേന പേസിതോ;
ദിസ്വാ മോക്ഖപുരദ്വാരം, നായകം ഗുണസഞ്ചയം.

“സുത്വാ ച വിമലം വാക്യം, ഗതിപങ്കവിസോസനം;
പാപുണിം അമതം സന്തം, സേസേഹി സഹ സത്തഹി.

“അധിപ്പായവിദൂ ജാതോ, സുഗതസ്സ മഹാമതേ.
ഠപിതോ ഏതദഗ്ഗേ ച, സുസമിദ്ധമനോരഥോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അഥ സത്ഥാ “ഏഥ, ഭിക്ഖവോ”തി ഹത്ഥം പസാരേസി. തേ താവദേവ ദ്വങ്ഗുലമത്തകേസമസ്സുകാ ഇദ്ധിമയപത്തചീവരധരാ വസ്സസട്ഠികത്ഥേരാ വിയ അഹേസും. ഏവം ഥേരോ സദത്ഥം നിപ്ഫാദേത്വാ, “ഭന്തേ, രാജാ പജ്ജോതോ തുമ്ഹാകം പാദേ വന്ദിതും ധമ്മഞ്ച സോതും ഇച്ഛതീ”തി സത്ഥു ആരോചേസി. സത്ഥാ, “ത്വംയേവ, ഭിക്ഖു, തത്ഥ ഗച്ഛ, തയി ഗതേപി രാജാ പസീദിസ്സതീ”തി ആഹ. ഥേരോ സത്ഥു ആണായ അത്തട്ഠമോ തത്ഥ ഗന്ത്വാ രാജാനം പസാദേത്വാ അവന്തീസു സാസനം പതിട്ഠാപേത്വാ പുന സത്ഥു സന്തികമേവ ഗതോ. സോ ഏകദിവസം സമ്ബഹുലേ ഭിക്ഖൂ സമണധമ്മം പഹായ കമ്മാരാമേ സങ്ഗണികാരാമേ രസതണ്ഹാനുഗതേ ച പമാദവിഹാരിനോ ദിസ്വാ തേസം ഓവാദവസേന -

ർൻർ. “കമ്മം ബഹുകം ന കാരയേ, പരിവജ്ജേയ്യ ജനം ന ഉയ്യമേ;
സോ ഉസ്സുക്കോ രസാനുഗിദ്ധോ, അത്ഥം രിഞ്ചതി യോ
സുഖാധിവാഹോ.

ർൻ൫. “പങ്കോതി ഹി നം അവേദയും, യായം വന്ദനപൂജനാ കുലേസു;
സുഖുമം സല്ലം ദുരുബ്ബഹം, സക്കാരോ കാപുരിസേന ദുജ്ജഹോ”തി. -

ദ്വേ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **കമ്മം ബഹുകം ന കാരയേ**തി നവാവാസകാരാപനാദിം സമണധമ്മകരണസ്സ പരിബന്ധഭൂതം മഹന്തം നവകമ്മം ന പട്ഠപേയ്യ, ഖുദ്ദകം അപ്പസമാരമ്ഭം ഖണ്ഡഫുല്ലപടിസങ്ഖരണാദിം സത്ഥു വചനപടിപൂജനത്ഥം കാതബ്ബമേവ. **പരിവജ്ജേയ്യ ജന**ന്തി ഗണസങ്ഗണികവസേന ജനം വിവജ്ജേയ്യ. ജനന്തി വാ യാദിസം സംസേവതോ ഭജതോ പയിരുപാസതോ കുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, അകുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, താദിസം അകല്യാണമിത്തഭൂതം ജനം പരിവജ്ജേയ്യ. **ന ഉയ്യമേ**തി, പച്ചയുപ്പാദനത്ഥം കുലസങ്ഗണ്ഹനവസേന ന വായമേയ്യ, യസ്മാ **സോ ഉസ്സുക്കോ രസാനുഗിദ്ധോ, അത്ഥം രിഞ്ചതി യോ സുഖാധിവാഹോ**തി യോ രസാനുഗിദ്ധോ രസതണ്ഹാവസികോ ഭിക്ഖു പച്ചയുപ്പാദനപസുതോ, സോ കുലസങ്ഗണ്ഹനത്ഥം ഉസ്സുക്കോ, തേസു സുഖിതേസു സുഖിതോ, ദുക്ഖിതേസു ദുക്ഖിതോ, ഉപ്പന്നേസു കിച്ചകരണീയേസു അത്തനാ യോഗം ആപജ്ജതി, യോ സുഖാധിവാഹോ സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലനിബ്ബാനസുഖാവഹോ സീലാദിഅത്ഥോ, തം രിഞ്ചതി പജഹതി ഏകംസേന അത്താനം തതോ വിവേചേതീതി അത്ഥോ.

ഏവം പഠമഗാഥായ “കമ്മാരാമതം സങ്ഗണികാരാമതം പച്ചയഗേധഞ്ച വജ്ജേഥാ”തി ഓവദിത്വാ ഇദാനി സക്കാരാഭിലാസം ഗരഹന്തോ ദുതിയം ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - യാ അയം ഭിക്ഖായ ഉപഗതാനം പബ്ബജിതാനം കുലേസു ഗേഹവാസീഹി ഗുണസമ്ഭാവനായ കരീയമാനാ വന്ദനാ പൂജനാ ച, യസ്മാ തം അഭാവിതത്താനം ഓസീദാപനട്ഠേന മലിനഭാവകരണട്ഠേന ച **പങ്കോ** കദ്ദമോതി ബുദ്ധാദയോ അരിയാ **പവേദയും** അബ്ഭഞ്ഞംസു പവേദേസും വാ, യസ്മാ ച അപരിഞ്ഞാതക്ഖന്ധാനം അന്ധപുഥുജ്ജനാനം സക്കാരാഭിലാസം ദുവിഞ്ഞേയ്യസഭാവതായ പീളാജനനതോ അന്തോ തുദനതോ ദുരുദ്ധരണതോ ച **സുഖുമം സല്ലം ദുരുബ്ബഹം** പവേദയും, തതോ ഏവ സക്കാരോ കാപുരിസേന **ദുജ്ജഹോ** ദുപ്പജഹേയ്യോ തസ്സ പഹാനപടിപത്തിയാ അപ്പടിപജ്ജനതോ. സക്കാരാഭിലാസപ്പഹാനേന ഹി സക്കാരോ പഹീനോ ഹോതി, തസ്മാ തസ്സ പഹാനായ ആയോഗോ കരണീയോതി ദസ്സേതി -

ർൻന്ന. “ന പരസ്സുപനിധായ, കമ്മം മച്ചസ്സ പാപകം;
അത്തനാ തം ന സേവേയ്യ, കമ്മബന്ധൂ ഹി മാതിയാ.

ർൻത്. “ന പരേ വചനാ ചോരോ, ന പരേ വചനാ മുനി;
അത്താ ച നം യഥാ വേദി, ദേവാപി നം തഥാ വിദൂ.

ർൻ്വ. “പരേ ച ന വിജാനന്തി, മയമേത്ഥ യമാമസേ;
യേ ച തത്ഥ വിജാനന്തി, തതോ സമ്മന്തി മേധഗാ.

ർൻ്. “ജീവതേ വാപി സപ്പഞ്ഞോ, അപി വിത്തപരിക്ഖയോ;
പഞ്ഞായ ച അലാഭേന, വിത്തവാപി ന ജീവതി.

ഒ൦൦. “സബ്ബം സുണാതി സോതേന, സബ്ബം പസ്സതി ചക്ഖുനാ;
ന ച ദിട്ഠം സുതം ധീരോ, സബ്ബം ഉജ്ഝിതുമരഹതി.

ഒ൦൧. “ചക്ഖുമാസ്സ യഥാ അന്ധോ, സോതവാ ബധിരോ യഥാ;
പഞ്ഞവാസ്സ യഥാ മൂഗോ, ബലവാ ദുബ്ബലോരിവ;
അഥ അത്ഥേ സമുപ്പന്നേ, സയേഥ മതസായിക”ന്തി. -

ഇമാ ഛ ഗാഥാ രഞ്ഞോ പജ്ജോതസ്സ ഓവാദവസേന അഭാസി. സോ കിര ബ്രാഹ്മണേ സദ്ദഹിത്വാ പസുഘാതയഞ്ഞം കാരേതി, കമ്മം അസോധേത്വാവ അചോരേ ചോരസഞ്ഞായ ദണ്ഡേസി, അട്ടകരണേ ച അസ്സാമികേ സാമികേ കരോതി, സാമികേ ച അസ്സാമികേ. തതോ നം ഥേരോ വിവേചേതും **“ന പരസ്സാ”**തിആദിനാ ഛ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **ന പരസ്സുപനിധായ, കമ്മം മച്ചസ്സ പാപക**ന്തി പരസ്സ മച്ചസ്സ സത്തസ്സ ഉപനിധായ ഉദ്ദിസ്സ കാരണം കത്വാ പാപകം വധബന്ധാദികമ്മം ന സേവേയ്യ, പരേന ന കാരാപേയ്യാതി അത്ഥോ. **അത്തനാ തം ന സേവേയ്യാ**തി അത്തനാപി തം പാപകം ന കരേയ്യ. കസ്മാ? **കമ്മബന്ധൂ ഹി മാതിയാ** ഇമേ മാതിയാ മച്ചാ കമ്മദായാദാ, തസ്മാ അത്തനാ ച കിഞ്ചി പാപകമ്മം ന കരേയ്യ, പരേനപി ന കാരാപേയ്യാതി അത്ഥോ.

ന പരേ വചനാ ചോരോതി അത്തനാ ചോരിയം അകത്വാ പരവചനാ പരസ്സ വചനമത്തേന ചോരോ നാമ ന ഹോതി, തഥാ **ന പരേ വചനാ മുനി** പരസ്സ വചനമത്തേന മുനി സുവിസുദ്ധകായവചീമനോസമാചാരോ ന ഹോതി. ഏത്ഥ

ഹി **പരേ**തി വിഭത്തിഅലോപം കത്വാ നിദ്ദേസോ. കേചി പന "പരേസന്തി വത്തബ്ബേ പരേതി സം-കാരലോപം കത്വാ നിദ്ദിട്ഠ"ന്തി വദന്തി. **അത്താ ച നം യഥാ വേദീ**തി നം സത്തം തസ്സ അത്താ ചിത്തം യഥാ "അഹം പരിസുദ്ധോ, അപരിസുദ്ധോ വാ"തി യാഥാവതോ അവേദി ജാനാതി. **ദേവാപി നം തഥാ വിദൂ**തി വിസുദ്ധിദേവാ, ഉപപത്തിദേവാ ച തഥാ വിദൂ വിദന്തി ജാനന്തി, തസ്മാ സയം താദിസാ ദേവാ ച പമാണം സുദ്ധാസുദ്ധാനം സുദ്ധാസുദ്ധഭാവജാനനേ, ന യേ കേചി ഇച്ഛാദോസപരേതാ സത്താതി അധിപ്പായോ.

പരേതി പണ്ഡിതേ ഠപേത്വാ തതോ അഞ്ഞേ, കുസലാകുസലസാവജ്ജാനവജ്ജം കമ്മം കമ്മഫലം കായസ്സ അസുഭതം സങ്ഖാരാനം അനിച്ചതം അജാനന്താ ഇധ പരേ നാമ. തേ **മയമേത്ഥ** ഇമസ്മിം ജീവലോകേ **യമാമ** ഉപരമാമ, "സതതം സമിതം മച്ചു സന്തികം ഗച്ഛാമാ"തി ന ജാനന്തി. **യേ ച തത്ഥ വിജാനന്തീ**തി യേ ച തത്ഥ പണ്ഡിതാ "മയം മച്ചു സമീപം ഗച്ഛാമാ"തി വിജാനന്തി. **തതോ സമ്മന്തി മേധഗാ**തി ഏവഞ്ഹി തേ ജാനന്താ മേധഗാനം പരവിഹിംസനാനം വൂപസമായ പടിപജ്ജന്തി, അത്തനാ പരേ ച അഞ്ഞേ ന മേധന്തി ന ബാധേന്തീതി അത്ഥോ. ത്വം പന ജീവിതനിമിത്തം അചോരേ ചോരേ കരോന്തോപി ദണ്ഡനേന സാമികേ അസ്സാമികേ കരോന്തോപി ധനജാനിയാ ബാധസി പഞ്ഞാവേകല്ലതോ. തഥാ അകരോന്തോപി **ജീവതേ വാപി സപ്പഞ്ഞോ, അപി വിത്തപരിക്ഖയോ** പരിക്ഖീണധനോപി സപ്പഞ്ഞജാതികോ ഇതരീതരസന്തോസേന സന്തുട്ഠോ അനവജ്ജായ ജീവികായ ജീവതിയേവ. തസ്സ ഹി ജീവിതം നാമ. തേനാഹ ഭഗവാ - "പഞ്ഞാജീവിം ജീവിതമാഹു സേട്ഠ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൭൩, ൨൪൬; സു॰ നി॰ ൧൮൪). ദുമ്മേധപുഗ്ഗലോ പന പഞ്ഞായ ച അലാഭേന ദിട്ഠധമ്മികം സമ്പരായികഞ്ച അത്ഥം വിരാധേന്തോ വിത്തവാപി ന ജീവതി ഗരഹാദിപവത്തിയാ ജീവന്തോ നാമ ന ഹോതി, അനുപായഞ്ഞുതായ യഥാധിഗതം ധനം നാസേന്തോ ജീവിതമ്പി സന്ധാരേതും ന സക്കോതിയേവ.

ഇമാ കിര ചതസ്സോപി ഗാഥാ ഥേരോ സുപിനന്തേന രഞ്ഞോ കഥേസി. രാജാ സുപിനം ദിസ്വാ ഥേരം നമസ്സന്തോയേവ പബുജ്ഝിത്വാ പഭാതായ രത്തിയാ ഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ അത്തനാ ദിട്ഠനിയാമേന സുപിനം കഥേസി. തം സുത്വാ ഥേരോ താ ഗാഥാ പച്ചുനുഭാസിത്വാ **"സബ്ബം സുണാതീ"**തിആദിനാ ദ്വീഹി ഗാഥാഹി രാജാനം ഓവദി. തത്ഥ **സബ്ബം സുണാതി സോതേനാ**തി ഇധ സോതബ്ബം സദ്ദം ആപാഥഗതം സബ്ബം സുഭാസിതം ദുബ്ഭാസിതഞ്ച അബധിരോ സോതേന സുണാതി. തഥാ സബ്ബം രൂപം സുന്ദരം അസുന്ദരമ്പി ചക്ഖുനാ അനന്ധോ പസ്സതി, അയമിന്ദ്രിയാനം സഭാവോ. തത്ഥ പന **ന ച ദിട്ഠം സുതം ധീരോ, സബ്ബം ഉജ്ഝിതു**ന്തി ച നിദസ്സനമത്തമേതം. യഞ്ഹി തം ദിട്ഠം സുതം വാ, ന തം സബ്ബം ധീരോ സപ്പഞ്ഞോ ഉജ്ഝിതും പരിച്ചജിതും ഗഹേതും വാ അരഹതി. ഗുണാഗുണം പന തത്ഥ ഉപപരിക്ഖിത്വാ ഉജ്ഝിതബ്ബമേവ ഉജ്ഝിതും ഗഹേതബ്ബഞ്ച ഗഹേതും അരഹതി, തസ്മാ **ചക്ഖുമാസ്സ യഥാ അന്ധോ** ചക്ഖുമാപി സമാനോ ഉജ്ഝിതബ്ബേ ദിട്ഠേ അന്ധോ യഥാ അസ്സ അപസ്സന്തോ വിയ ഭവേയ്യ, തഥാ ഉജ്ഝിതബ്ബേ സുതേ സോതവാപി ബധിരോ യഥാ അസ്സ അസുണന്തോ വിയ ഭവേയ്യ. **പഞ്ഞവാസ്സ യഥാ മൂഗോ**തി വിചാരണപഞ്ഞായ പഞ്ഞവാ വചനകുസലോപി അവത്തബ്ബേ മൂഗോ വിയ ഭവേയ്യ. **ബലവാ**

ഥാമസമ്പന്നോപി അകത്തബ്ബേ ദുബ്ബലോരിവ, രകാരോ പദസന്ധികരോ, അസമത്ഥോ വിയ ഭവേയ്യ. **അഥ അത്ഥേ സമുപ്പന്നേ, സയേഥ മതസായിക**ന്തി അത്തനാ കാതബ്ബകിച്ചേ ഉപ്പന്നേ ഉപട്ഠിതേ മതസായികം സയേഥ, മതസായികം സയിത്വാപി തം കിച്ചം തീരേതബ്ബമേവ, ന വിരാധേതബ്ബം. അഥ വാ **അഥ അത്ഥേ സമുപ്പന്നേ**തി അത്തനാ അകരണീയേ അത്ഥേ കിച്ചേ ഉപ്പന്നേ ഉപട്ഠിതേ മതസായികം സയേഥ, മതസായികം സയിത്വാപി തം ന കാതബ്ബമേവ. ന ഹി പണ്ഡിതോ അയുത്തം കാതുമരഹതീതി ഏവം ഥേരേന ഓവദിതോ രാജാ അകത്തബ്ബം പഹായ കാതബ്ബേയേവ യുത്തപ്പയുത്തോ അഹോസീതി.

മഹാകച്ചായനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

വ. സിരിമിത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

അക്കോധനോതിആദികാ ആയസ്മതോ സിരിമിത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ മഹദ്ധനകുടുമ്ബികസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **സിരിമിത്തോ**തി ലദ്ധനാമോ. തസ്സ കിര മാതാ സിരിഗുത്തസ്സ ഭഗിനീ. തസ്സ വത്ഥു **ധമ്മപദവണ്ണനായം** (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.ഗരഹദിന്നവത്ഥു) ആഗതമേവ. സോ സിരിഗുത്തസ്സ ഭാഗിനേയ്യോ സിരിമിത്തോ വയപ്പത്തോ സത്ഥു ധനപാലദമനേ ലദ്ധപ്പസാദോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പത്തോ. ഏകദിവസം പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസിതും ആസനം അഭിരുഹിത്വാ ചിത്തബീജനിം ഗഹേത്വാ നിസിന്നോ ഭിക്ഖൂനം ധമ്മം കഥേസി. കഥേന്തോ ച ഉളാരതരേ ഗുണേ വിഭജിത്വാ ദസ്സേന്തോ -

ഒ൦വ. ''അക്കോധനോനുപനാഹീ, അമായോ രിത്തപേസുണോ;
സ വേ താദിസകോ ഭിക്ഖു, ഏവം പേച്ച ന സോചതി.

ഒ൦ന. ''അക്കോധനോനുപനാഹീ, അമായോ രിത്തപേസുണോ;
ഗുത്തദ്വാരോ സദാ ഭിക്ഖു, ഏവം പേച്ച ന സോചതി.

ഒ൦ർ. ''അക്കോധനോനുപനാഹീ, അമായോ രിത്തപേസുണോ;
കല്യാണസീലോ സോ ഭിക്ഖു, ഏവം പേച്ച ന സോചതി.

ഒ൦ഒ. ''അക്കോധനോനുപനാഹീ, അമായോ രിത്തപേസുണോ;
കല്യാണമിത്തോ സോ ഭിക്ഖു, ഏവം പേച്ച ന സോചതി.

ഒ൦ന്ന. ''അക്കോധനോനുപനാഹീ, അമായോ രിത്തപേസുണോ;
കല്യാണപഞ്ഞോ സോ ഭിക്ഖു, ഏവം പേച്ച ന സോചതി.

ഒ൦൭. ''യസ്സ സദ്ധാ തഥാഗതേ, അചലാ സുപ്പതിട്ഠിതാ;
സീലഞ്ച യസ്സ കല്യാണം, അരിയകന്തം പസംസിതം.

ഒ൦വ്വ. ''സങ്ഘേ പസാദോ യസ്സത്ഥി, ഉജുഭൂതഞ്ച ദസ്സനം;
അദലിദ്ദോതി തം ആഹു, അമോഘം തസ്സ ജീവിതം.

ഒ൦ൻ. ''തസ്മാ സദ്ധഞ്ച സീലഞ്ച, പസാദം ധമ്മദസ്സനം;
അനുയുഞ്ജേഥ മേധാവീ, സരം ബുദ്ധാന സാസന''ന്തി. - ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **അക്കോധനോ**തി അകുജ്ഝനസീലോ. ഉപട്ഠിതേ ഹി കോധുപ്പത്തിനിമിത്തേ അധിവാസനഖന്തിയം ഠത്വാ കോപസ്സ അനുപ്പാദകോ. **അനുപനാഹീ**തി ന ഉപനാഹകോ, പരേഹി കതം അപരാധം പടിച്ച "അക്കോച്ഛി മം അവധി മം, അജിനി മം അഹാസി മേ"തിആദിനാ (ധ॰ പ॰ ൩; മഹാവ॰ ൪൬൪; മ॰ നി॰ ൩.൨൩൭) കോധസ്സ അനുപനയ്ഹനസീലോ. സന്തദോസപടിച്ഛാദനലക്ഖണായ മായായ അഭാവതോ **അമായോ**. പിസുണവാചാവിരഹിതതോ **രിത്തപേസുണോ, സ വേ താദിസകോ ഭിക്ഖൂ**തി സോ തഥാരൂപോ തഥാജാതികോ യഥാവുത്തഗുണസമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു . ഏവം യഥാവുത്തപടിപത്തിയാ **പേച്ച** പരലോകേ ന സോചതി സോകനിമിത്തസ്സ അഭാവതോ. ചക്ഖുദ്വാരാദയോ കായദ്വാരാദയോ ച ഗുത്താ പിഹിതാ സംവുതാ ഏതസ്സാതി **ഗുത്തദ്വാരോ. കല്യാണസീലോ**തി സുന്ദരസീലോ സുവിസുദ്ധസീലോ. **കല്യാണമിത്തോ**തി -

> "പിയോ ഗരുഭാവനിയോ, വത്താ ച വചനക്ഖമോ;
> ഗമ്ഭീരഞ്ച കഥം കത്താ, നോ ചട്ഠാനേ നിയോജയേ"തി. (അ॰ നി॰ ൭.൩൭) -

ഏവം വിഭാവിതലക്ഖണോ കല്യാണമിത്തോ ഏതസ്സാതി കല്യാണമിത്തോ. **കല്യാണപഞ്ഞോ**തി സുന്ദരപഞ്ഞോ. യദിപി പഞ്ഞാ നാമ അസുന്ദരാ നത്ഥി, നിയ്യാനികായ പന പഞ്ഞായ വസേന ഏവം വുത്തം

ഏവമേത്ഥ കോധാദീനം വിക്ഖമ്ഭനവസേന സമുച്ഛേദവസേന ച അക്കോധനാദിമുഖേന, പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ഗാഥായ സമ്മാപടിപത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി നിപ്ഫത്തിതലോകുത്തരസദ്ധാദികേ ഉദ്ധരിത്വാ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ഏവ ഗാഥായ സമ്മാപടിപത്തിം ദസ്സേന്തോ **"യസ്സ സദ്ധാ"**തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **യസ്സ** പുഗ്ഗലസ്സ **തഥാഗതേ** സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ "ഇതിപി സോ ഭഗവാ"തിആദിനയപ്പവത്താ മഗ്ഗേനാഗതസദ്ധാ, തതോ ഏവ **അചലാ** അവികമ്പാ സുട്ഠു പതിട്ഠിതാ. "അത്ഥീ"തി, പദം ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **അരിയകന്ത**ന്തി അരിയാനം കന്തം പിയായിതം ഭവന്തരേപി അവിജഹനതോ. **പസംസിത**ന്തി ബുദ്ധാദീഹി പസട്ഠം, വണ്ണിതം ഥോമിതം അത്ഥീതി യോജനാ. തം പനേതം സീലം ഗഹട്ഠസീലം പബ്ബജിതസീലന്തി ദുവിധം. തത്ഥ ഗഹട്ഠസീലം നാമ പഞ്ചസിക്ഖാപദസീലം, യം ഗഹട്ഠേന രക്ഖിതും സക്കാ. പബ്ബജിതസീലം നാമ ദസസിക്ഖാപദസീലം ഉപാദായ സബ്ബം ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം, തയിദം സബ്ബമ്പി അഖണ്ഡാദിഭാവേന അപരാമട്ഠതായ "കല്യാണ"ന്തി വേദിതബ്ബം.

സങ്ഘേ പസാദോ യസ്സത്ഥീതി "സുപ്പടിപന്നോ ഭഗവതോ സാവകസങ്ഘോ"തിആദിനാ അരിയസങ്ഘേ പസാദോ സദ്ധാ യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അത്ഥി അചലോ സുപ്പതിട്ഠിതോതി ആനേത്വാ യോജേതബ്ബം. **ഉജുഭൂതഞ്ച ദസ്സന**ന്തി ദിട്ഠിവങ്കാഭാവതോ കിലേസവങ്കാഭാവതോ ച ഉജുഭൂതം. അകുടിലം അജിമ്ഹം കമ്മസ്സകതാദസ്സനഞ്ചേവ സപ്പച്ചയനാമരൂപദസ്സനഞ്ചാതി ദുവിധമ്പി ദസ്സനം യസ്സ അത്ഥി അചലം സുപ്പതിട്ഠിതന്തി യോജനാ. **അദലിദ്ദോതി തം ആഹു** സദ്ധാധനം, സീലധനം, സുതധനം, ചാഗധനം, പഞ്ഞാധനന്തി ഇമേസം സുവിസുദ്ധാനം ധനാനം അത്ഥിതായ "അദലിദ്ദോ"തി തം താദിസം പുഗ്ഗലം ബുദ്ധാദയോ അരിയാ ആഹു. **അമോഘം തസ്സ ജീവിതം** തസ്സ തഥാരൂപസ്സ

ജീവിതം ദിട്ഠധമ്മികാദിഅത്ഥാധിഗമേന അമോഘം അവഞ്ഝം സഫലമേവാതി ആഹൂതി അത്ഥോ.

തസ്മാതി , യസ്മാ യഥാവുത്തസദ്ധാദിഗുണസമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ "അദലിദ്ദോ അമോഘജീവിതോ"തി വുച്ചതി, തസ്മാ അഹമ്പി തഥാരൂപോ ഭവേയ്യന്തി. **സദ്ധഞ്ച...പേ॰... സാസനന്തി** "സബ്ബപാപസ്സ അകരണ"ന്തിആദിനാ (ധ॰ പ॰ ൧൮൩; ദീ॰ നി॰ ൨.൯൦) വുത്തം ബുദ്ധാനം സാസനം അനുസ്സരന്തോ കുലപുത്തോ വുത്തപ്പഭേദം സദ്ധഞ്ചേവ സീലഞ്ച ധമ്മദസ്സനഹേതുകം ധമ്മേ സുനിച്ഛയാ വിമോക്ഖഭൂതം പസാദഞ്ച അനുയുഞ്ജേയ്യ വഡ്ഢേയ്യാതി.

ഏവം ഥേരോ ഭിക്ഖൂനം ധമ്മദേസനാമുഖേന അത്തനി വിജ്ജമാനേ ഗുണേ പകാസേന്തോ അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

സിരിമിത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. മഹാപന്ഥകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

യദാ പഠമമദ്ദക്ഖിന്തിആദികാ ആയസ്മതോ മഹാപന്ഥകത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ വിഭവസമ്പന്നോ കുടുമ്ബിയോ ഹുത്വാ ഏകദിവസം സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും സഞ്ഞാവിവട്ടകുസലാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ സയമ്പി തം ഠാനന്തരം പത്ഥേന്തോ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ സത്താഹം മഹാദാനം പവത്തേത്വാ, "ഭന്തേ, യം ഭിക്ഖും തുമ്ഹേ ഇതോ സത്തദിവസമത്ഥകേ - 'സഞ്ഞാവിവട്ടകുസലാനം അയം മമ സാസനേ അഗ്ഗോ'തി ഏതദഗ്ഗേ ഠപയിത്ഥ, അഹമ്പി ഇമസ്സ അധികാരകമ്മസ്സ ബലേന സോ ഭിക്ഖു വിയ അനാഗതേ ഏകസ്സ ബുദ്ധസ്സ സാസനേ അഗ്ഗോ ഭവേയ്യ"ന്തി പത്ഥനം അകാസി. കനിട്ഠഭാതാ പനസ്സ തഥേവ ഭഗവതി അധികാരകമ്മം കത്വാ മനോമയസ്സ കായസ്സാഭിനിമ്മാനം ചേതോവിവട്ടകോസല്ലന്തി ദ്വിന്നം അങ്ഗാനം വസേന വുത്തനയേനേവ പണിധാനം അകാസി. ഭഗവാ ദ്വിന്നമ്പി പത്ഥനം അനന്തരായേന സമിജ്ഝനഭാവം ദിസ്വാ "അനാഗതേ കപ്പസതസഹസ്സമത്ഥകേ ഗോതമസ്സ നാമ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സാസനേ തുമ്ഹാകം പത്ഥനാ സമിജ്ഝിസ്സതീ"തി ബ്യാകാസി.

തേ ഉഭോപി ജനാ തത്ഥ യാവജീവം പുഞ്ഞാനി കത്വാ തതോ ചുതോ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിംസു. തത്ഥ മഹാപന്ഥകസ്സ അന്തരാകഥം കല്യാണധമ്മം ന കഥീയതി. ചൂളപന്ഥകോ പന കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ വീസതി വസ്സസഹസ്സാനി ഓദാതകസിണകമ്മം കത്വാ ദേവപുരേ നിബ്ബത്തി. അപദാനേ പന "ചൂളപന്ഥകോ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ താപസോ ഹുത്വാ ഹിമവന്തേ വസന്തോ തത്ഥ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പുപ്ഫച്ഛത്തേന പൂജം അകാസീ"തി ആഗതം. തേസം ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്താനംയേവ കപ്പസതസഹസ്സം അതിക്കന്തം. അഥ അമ്ഹാകം സത്ഥാ അഭിസമ്ബോധിം പത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കോ രാജഗഹം ഉപനിസ്സായ വേളുവനേ മഹാവിഹാരേ വിഹരതി.

തേന ച സമയേന രാജഗഹേ ധനസേട്ഠിസ്സ ധീതാ അത്തനോ ദാസേന സദ്ധിം സന്ഥവം കത്വാ ഞാതകേഹി ഭീതാ ഹത്ഥസാരം ഗഹേത്വാ തേന സദ്ധിം പലായിത്വാ അഞ്ഞത്ഥ വസന്തീ തം പടിച്ച ഗബ്ഭം ലഭിത്വാ പരിപക്കഗബ്ഭാ “ഞാതിഘരം ഗന്ത്വാ വിജായിസ്സാമീ”തി ഗച്ഛന്തീ അന്തരാമഗ്ഗേയേവ പുത്തം വിജായിത്വാ സാമിനാ നിവത്തിതാ പുബ്ബേ വസിതട്ഠാനേ വസന്തീ പുത്തസ്സ പന്ഥേ ജാതത്താ **പന്ഥകോ**തി, നാമം അകാസി. തസ്മിം ആധാവിത്വാ വിധാവിത്വാ വിചരണകാലേ തമേവ പടിച്ച ദുതിയം ഗബ്ഭം പടിലഭിത്വാ പരിപക്കഗബ്ഭാ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ അന്തരാമഗ്ഗേ പുത്തം വിജായിത്വാ സാമിനാ നിവത്തിതാ ജേട്ഠപുത്തസ്സ **മഹാപന്ഥകോ**തി കനിട്ഠസ്സ **ചൂളപന്ഥകോ**തി നാമം കത്വാ യഥാവസിതട്ഠാനേയേവ വസന്തീ അനുക്കമേന ദാരകേസു വഡ്ഢന്തേസു തേഹി, “അമ്മ, അയ്യകകുലം നോ ദസ്സേഹീ”തി നിബന്ധിയമാനാ ദാരകേ മാതാപിതൂനം സന്തികം പേസേസി. തതോ പട്ഠായ ദാരകാ ധനസേട്ഠിനോ ഗേഹേ വഡ്ഢന്തി. തേസു ചൂളപന്ഥകോ അതിദഹരോ. മഹാപന്ഥകോ പന അയ്യകേന സദ്ധിം ഭഗവതോ സന്തികം ഗതോ സത്ഥാരം ദിസ്വാ സഹ ദസ്സനേന പടിലദ്ധസദ്ധോ ധമ്മം സുത്വാ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നതായ പബ്ബജിതുകാമോ ഹുത്വാ പിതാമഹം ആപുച്ഛി. സോ സത്ഥു തമത്ഥം ആരോചേത്വാ തം പബ്ബാജേസി. സോ പബ്ബജിത്വാ ബഹും ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ പരിപുണ്ണവസ്സോ ഉപസമ്പജ്ജിത്വാ യോനിസോമനസികാരേ കമ്മം കരോന്തോ വിസേസതോ ചതുന്നം അരൂപജ്ഝാനാനം ലാഭീ ഹുത്വാ തതോ വുട്ഠായ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. ഇതി സോ സഞ്ഞാവിവട്ടകുസലാനം അഗ്ഗോ ജാതോ. സോ ഝാനസുഖേന ഫലസുഖേന വീതിനാമേന്തോ ഏകദിവസം അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ അധിഗതസമ്പത്തിം പടിച്ച സഞ്ജാതസോമനസ്സോ സീഹനാദം നദന്തോ -

൫൧൦. “യദാ പഠമമദ്ദക്ഖിം, സത്ഥാരമകുതോഭയം;
തതോ മേ അഹു സംവേഗോ, പസ്സിത്വാ പുരിസുത്തമം.

൫൧൧. “സിരിം ഹത്ഥേഹി പാദേഹി, യോ പണാമേയ്യ ആഗതം;
ഏതാദിസം സോ സത്ഥാരം, ആരാധേത്വാ വിരാധയേ.

൫൧൨. “തദാഹം പുത്തദാരഞ്ച, ധനധഞ്ഞഞ്ച ഛഡ്ഡയിം;
കേസമസ്സൂനി ഛേദേത്വാ, പബ്ബജിം അനഗാരിയം.

൫൧൩. “സിക്ഖാസാജീവസമ്പന്നോ, ഇന്ദ്രിയേസു സുസംവുതോ;
നമസ്സമാനോ സമ്ബുദ്ധം, വിഹാസിം അപരാജിതോ.

൫൧൪. “തതോ മേ പണിധീ ആസി, ചേതസോ അഭിപത്ഥിതോ;
ന നിസീദേ മുഹുത്തമ്പി, തണ്ഹാസല്ലേ അനൂഹതേ.

൫൧൫. “തസ്സ മേവം വിഹരതോ, പസ്സ വീരിയപരക്കമം;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം.

൫൧൬. “പുബ്ബേനിവാസം ജാനാമി, ദിബ്ബചക്ഖു വിസോധിതം;
അരഹാ ദക്ഖിണേയ്യോമ്ഹി, വിപ്പമുത്തോ നിരൂപധി.

൫൧൭. “തതോ രത്യാവിവസാനേ, സൂരിയുഗ്ഗമനം പതി;
സബ്ബം തണ്ഹം വിസോസേത്വാ, പല്ലങ്കേന ഉപാവിസി”ന്തി. - ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **യദാ**തി യസ്മിം കാലേ. **പഠമ**ന്തി ആദിതോ. **അദ്ദക്ഖി**ന്തി പസ്സിം, **സത്ഥാര**ന്തി, ഭഗവന്തം. **അകുതോഭയ**ന്തി നിബ്ഭയം. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - സബ്ബേസം ഭയഹേതൂനം ബോധിമൂലേയേവ പഹീനത്താ കുതോചിപി ഭയാഭാവതോ **അകുതോഭയം** നിബ്ഭയം, ചതുവേസാരജ്ജവിസാരദം ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥേഹി വേനേയ്യാനം യഥാരഹമനുസാസനതോ **സത്ഥാരം** സമ്മാസമ്ബുദ്ധം മയ്ഹം പിതാമഹേന സദ്ധിം ഗന്ത്വാ യായ വേലായ സബ്ബപഠമം പസ്സിം, തം **പുരിസുത്തമം** സദേവകേ ലോകേ അഗ്ഗപുഗ്ഗലം പസ്സിത്വാ തതോ ദസ്സനഹേതു **തതോ** ദസ്സനതോ പച്ഛാ "ഏത്തകം കാലം സത്ഥാരം ദട്ഠും ധമ്മഞ്ച സോതും നാലത്ഥ"ന്തി മയ്ഹം **സംവേഗോ അഹു** സഹോത്തപ്പം ഞാണം ഉപ്പജ്ജി. ഉപ്പന്നസംവേഗോ പനാഹം ഏവം ചിന്തേസിന്തി ദസ്സേതി **സിരിം ഹത്ഥേഹീ**തി ഗാഥായ. തസ്സത്ഥോ - **യോ** വിഭവത്ഥികോ പുരിസോ "ഉപട്ഠായികോ ഹുത്വാ തവ സന്തികേ വസിസ്സാമീ"തി സവിഗ്ഗഹം സിരിം സയനേ ഉപഗതം ഹത്ഥേഹി ച പാദേഹി ച കോട്ടേന്തോ **പണാമേയ്യ** നീഹരേയ്യ, **സോ** തഥാരൂപോ അലക്ഖികപുരിസോ ഏതാദിസം **സത്ഥാരം** സമ്മാസമ്ബുദ്ധം **ആരാധേത്വാ** ഇമസ്മിം നവമേ ഖണേ പടിലഭിത്വാ **വിരാധയേ** തസ്സ ഓവാദാകരണേന തം വിരജ്ഝേയ്യ, അഹം പനേവം ന കരോമീതി അധിപ്പായോ. തേനാഹ **"തദാഹം...പേ॰... അനഗാരിയ"**ന്തി. തത്ഥ **ഛഡ്ഡയി**ന്തി, പജഹിം. "ഛഡ്ഡിയ"ന്തിപി പാഠോ. നനു അയം ഥേരോ ദാരപരിഗ്ഗഹം അകത്വാവ പബ്ബജിതോ, സോ കസ്മാ "പുത്തദാരഞ്ച ഛഡ്ഡയി"ന്തി അവോചാതി? യഥാ നാമ പുരിസോ അനിബ്ബത്തഫലമേവ രുക്ഖം ഛിന്ദന്തോ അച്ഛിന്നേ തതോ ലദ്ധഫലേഹി പരിഹീനോ നാമ ഹോതി. ഏവംസമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം.

സിക്ഖാസാജീവസമാപന്നോതി യാ അധിസീലസിക്ഖാ, തായ ച, യത്ഥ ഭിക്ഖൂ സഹ ജീവന്തി, ഏകജീവികാ സഭാഗവുത്തിനോ ഹോന്തി, തേന ഭഗവതാ പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദസങ്ഖാതേന സാജീവേന ച സമന്നാഗതോ സിക്ഖനഭാവേന സമങ്ഗീഭൂതോ, സിക്ഖം പരിപൂരേന്തോ സാജീവഞ്ച അവീതിക്കമന്തോ ഹുത്വാ തദുഭയം സമ്പാദേന്തോതി അത്ഥോ. തേന സുവിസുദ്ധേ പാതിമോക്ഖേ സീലേ പതിട്ഠിതഭാവം ദസ്സേതി. **ഇന്ദ്രിയേസു സുസംവുതോ**തി മനച്ഛട്ഠേസു ഇന്ദ്രിയേസു സുട്ഠു സംവുതോ. രൂപാദിവിസയേസു ഉപ്പജ്ജനകാനം അഭിജ്ഝാദീനം പവത്തിനിവാരണവസേന സതികവാടേന സുപിഹിതചക്ഖാദിദ്വാരോതി അത്ഥോ. ഏവം പാതിമോക്ഖസംവരഇന്ദ്രിയസംവരസീലസമ്പത്തിദസ്സനേന ഇതരസീലമ്പി അത്ഥതോ ദസ്സിതമേവ ഹോതീതി ഥേരോ അത്തനോ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലസമ്പദം ദസ്സേത്വാ **"നമസ്സമാനോ സമ്ബുദ്ധ"**ന്തി ഇമിനാ ബുദ്ധാനുസ്സതിഭാവനാനുയോഗമാഹ. **വിഹാസിം അപരാജിതോ**തി കിലേസമാരാദീഹി അപരാജിതോ ഏവ ഹുത്വാ വിഹരിം, യാവ അരഹത്തപ്പത്തി, താവ തേഹി അനഭിഭൂതോ, അഞ്ഞദത്ഥു തേ അഭിഭവന്തോ ഏവ വിഹാസിന്തി അത്ഥോ.

തതോതി തസ്മാ, യസ്മാ സുവിസുദ്ധസീലോ സത്ഥരി അഭിപ്പസന്നോ കിലേസാഭിഭവനപടിപത്തിയഞ്ച ഠിതോ, തസ്മാ. **പണിധീ**തി പണിധാനം. **തതോ** വാ ചിത്താഭിനീഹാരോ. **ആസീ**തി അഹോസി. **ചേതസോ അഭിപത്ഥിതോ**തി, മമ ചിത്തേന ഇച്ഛിതോ. കീദിസോ പന സോതി ആഹ **"ന നിസീദേ മുഹുത്തമ്പി, തണ്ഹാസല്ലേ അനൂഹതേ"**തി. "അഗ്ഗമഗ്ഗസണ്ഡാസേന മമ ഹദയതോ

തണ്ഹാസല്ലേ അനുദ്ധടേ മുഹുത്തമ്പി ന നിസീദേ, നിസജ്ജം ന കപ്പേയ്യ''ന്തി ഏവം മേ ചിത്താഭിനീഹാരോ അഹോസീതി അത്ഥോ.

ഏവം പന ചിത്തം അധിട്ഠായ ഭാവനം ഭാവയിത്വാ ഠാനചങ്കമേഹേവ രത്തിം വീതിനാമേന്തോ അരൂപസമാപത്തിതോ വുട്ഠായ ഝാനങ്ഗമുഖേന വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. തേന വുത്തം **"തസ്സ മേ"**തിആദി. **നിരൂപധീ**തി കിലേസുപധിആദീനം അഭാവേന നിരുപധി. **രത്യാവിവസാനേ**തി രത്തിഭാഗസ്സ വിഗമനേ വിഭാതായ രത്തിയാ. **സൂരിയുഗ്ഗമനം പതീ**തി സൂരിയുഗ്ഗമനം ലക്ഖണം കത്വാ. **സബ്ബം തണ്ഹ**ന്തി കാമതണ്ഹാദിഭേദം സബ്ബം തണ്ഹാസോതം അഗ്ഗമഗ്ഗേന **വിസോസേത്വാ** സുക്ഖാപേത്വാ ''തണ്ഹാസല്ലേ അനൂഹതേ ന നിസീദേ''തി, പടിഞ്ഞായ മോചിതത്താ. **പല്ലങ്കേന ഉപാവിസി**ന്തി പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ നിസീദിന്തി. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവ.

മഹാപന്ഥകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അട്ഠകനിപാതവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. നവകനിപാതോ

൧. ഭൂതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

നവകനിപാതേ **യദാ ദുക്ഖ**ന്തിആദികാ ആയസ്മതോ ഭൂതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **സേനോ**തി ലദ്ധനാമോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ''ഉസഭം പവര''ന്തിആദിനാ ചതൂഹി ഗാഥാഹി അഭിത്ഥവി.

സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാകേതനഗരസ്സ ദ്വാരഗാമേ മഹാവിഭവസ്സ സേട്ഠിസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. തസ്സ കിര സേട്ഠിനോ ജാതാ ജാതാ ദാരകാ ബദ്ധാഘാതേന ഏകേന യക്ഖേന ഖാദിതാ, ഇമസ്സ പന പച്ഛിമഭവികത്താ ഭൂതാ ആരക്ഖം ഗണ്ഹിംസു. യക്ഖോ പന വേസ്സവണസ്സ ഉപട്ഠാനം ഗതോ, പുന നാഗമാസി. നാമകരണദിവസേ ചസ്സ ''ഏവം കതേ അമനുസ്സാ അനുകമ്പന്താ പരിഹരേയ്യു''ന്തി **ഭൂതോ**തി നാമം അകംസു. സോ പന അത്തനോ പുഞ്ഞബലേന അനന്തരായോ വഡ്ഢി, തസ്സ ''തയോ പാസാദാ അഹേസു''ന്തിആദി സബ്ബം യസസ്സ കുലപുത്തസ്സ വിഭവകിത്തനേ വിയ വേദിതബ്ബം. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥരി സാകേതേ വസന്തേ ഉപാസകേഹി സദ്ധിം വിഹാരം ഗതോ. സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ അജകരണിയാ നാമ നദിയാ തീരേ ലേണേ വസന്തോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൭.൨൦-൨൭) -

''ഉസഭം പവരം വീരം, മഹേസിം വിജിതാവിനം;
സുവണ്ണവണ്ണം സമ്ബുദ്ധം, കോ ദിസ്വാ നപ്പസീദതി.

''ഹിമവാ വാപരിമേയ്യോ, സാഗരോവ ദുരുത്തരോ;
തഥേവ ഝാനം ബുദ്ധസ്സ, കോ ദിസ്വാ നപ്പസീദതി.

''വസുധാ യഥാപ്പമേയ്യാ, ചിത്താ വനവടംസകാ;
തഥേവ സീലം ബുദ്ധസ്സ, കോ ദിസ്വാ നപ്പസീദതി.

''അനിലഞ്ജസാസങ്ഖുബ്ഭോ , യഥാകാസോ അസങ്ഖിയോ;
തഥേവ ഞാണം ബുദ്ധസ്സ, കോ ദിസ്വാ നപ്പസീദതി.

''ഇമാഹി ചതുഗാഥാഹി, ബ്രാഹ്മണോ സേനസവ്ഹയോ;
ബുദ്ധസേട്ഠം ഥവിത്വാന, സിദ്ധത്ഥം അപരാജിതം.

''ചതുന്നവുതികപ്പാനി, ദുഗ്ഗതിം നുപപജ്ജഥ;
സുഗതിം സുഖസമ്പത്തിം, അനുഭോസിമനപ്പകം.

''ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, ഥവിത്വാ ലോകനായകം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഥോമനായ ഇദം ഫലം.

“ചാതുദ്ദസമ്ഹി കപ്പമ്ഹി, ചതുരോ ആസുമുഗ്ഗതാ;
സത്തരതനസമ്പന്നാ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അപരേന സമയേന ഞാതീനം അനുകമ്പായ സാകേതം ഗന്ത്വാ കതിപാഹം തേഹി ഉപട്ഠിയമാനോ അഞ്ജനവനേ വസിത്വാ പുന അത്തനാ വസിതട്ഠാനമേവ ഗന്തുകാമോ ഗമനാകാരം ദസ്സേസി. ഞാതകാ “ഇധേവ, ഭന്തേ, വസഥ, തുമ്ഹേപി ന കിലമിസ്സഥ, മയമ്പി പുഞ്ഞേന വഡ്ഢിസ്സാമാ”തി ഥേരം യാചിംസു. ഥേരോ അത്തനോ വിവേകാഭിരതിം തഥ ച ഫാസുവിഹാരം പകാസേന്തോ -

൫൧൮. “യദാ ദുക്ഖം ജരാമരണന്തി പണ്ഡിതോ, അവിദ്ദസൂ യത്ഥ സിതാ പുഥുജ്ജനാ;
ദുക്ഖം പരിഞ്ഞായ സതോവ ഝായതി, തതോ രതിം പരമതരം ന വിന്ദതി.

൫൧൯. “യദാ ദുക്ഖസ്സാവഹനിം വിസത്തികം, പപഞ്ചസങ്ഘാതദുഖാധിവാഹിനിം;
തണ്ഹം പഹന്ത്വാന സതോവ ഝായതി, തതോ രതിം പരമതരം ന വിന്ദതി.

൫൨൦. “യദാ സിവം ദ്വേചതുരങ്ഗഗാമിനം, മഗ്ഗുത്തമം സബ്ബകിലേസസോധനം;
പഞ്ഞായ പസ്സിത്വ സതോവ ഝായതി, തതോ രതിം പരമതരം ന വിന്ദതി.

൫൨൧. “യദാ അസോകം വിരജം അസങ്ഖതം, സന്തം പദം സബ്ബകിലേസസോധനം;
ഭാവേതി സഞ്ഞോജനബന്ധനച്ഛിദം, തതോ രതിം പരമതരം ന വിന്ദതി.

൫൨൨. “യദാ നഭേ ഗജ്ജതി മേഘദുന്ദുഭി, ധാരാകുലാ വിഹഗപഥേ സമന്തതോ;
ഭിക്ഖൂ ച പബ്ഭാരഗതോവ ഝായതി, തതോ രതിം പരമതരം ന വിന്ദതി.

൫൨൩. “യദാ നദീനം കുസുമാകുലാനം, വിചിത്ത-വാനേയ്യ-വടംസകാനം;
തീരേ നിസിന്നോ സുമനോവ ഝായതി, തതോ രതിം പരമതരം ന വിന്ദതി.

൫൨൪. “യദാ നിസീഥേ രഹിതമ്ഹി കാനനേ, ദേവേ ഗളന്തമ്ഹി നദന്തി ദാഠിനോ;
ഭിക്ഖൂ ച പബ്ഭാരഗതോവ ഝായതി, തതോ രതിം പരമതരം ന വിന്ദതി.

൫൨൫. “യദാ വിതക്കേ ഉപരുന്ധിയത്തനോ, നഗന്തരേ നഗവിവരം സമസ്സിതോ;
വീതദ്ദരോ വീതഖിലോവ ഝായതി, തതോ രതിം പരമതരം ന വിന്ദതി.

൫൨൬. “യദാ സുഖീ മലഖിലസോകനാസനോ,
നിരഗ്ഗളോ നിബ്ബനഥോ വിസല്ലോ;
സബ്ബാസവേ ബ്യന്തികതോവ ഝായതി,
തതോ രതിം പരമതരം ന വിന്ദതീ”തി. - ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥായം പദയോജനാമുഖേന പഠമഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ - ഖന്ധാനം പരിപാകോ **ജരാ**. ഭേദോ **മരണം**. ജരാമരണസീസേന ചേത്ഥ ജരാമരണവന്തോ ധമ്മാ ഗഹിതാ. "തയിദം ജരാമരണം ദുക്ഖ"ന്തി **അവിദ്ദസൂ** യഥാഭൂതം അജാനന്താ **പുഥുജ്ജനാ യത്ഥ** യസ്മിം ഉപാദാനക്ഖന്ധപഞ്ചകേ **സിതാ** പടിബന്ധാ അല്ലീനാ, തം "ഇദം ദുക്ഖം, എത്തകം ദുക്ഖം, ന ഇതോ ഭിയ്യോ"തി വിപസ്സനാപഞ്ഞാസഹിതായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ പരിജാനിത്വാ, ഇധ ഇമസ്മിം സാസനേ **സതോ** സമ്പജാനോ, **പണ്ഡിതോ** ഭിക്ഖു, **യദാ** യസ്മിം കാലേ ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനേന ഝായതി. **തതോ** വിപസ്സനാരതിതോ മഗ്ഗഫലരതിതോ ച **പരമതരം** ഉത്തമതരം രതിം **ന വിന്ദതി** നപ്പടിലഭതി. തേനാഹ ഭഗവാ -

> "യതോ യതോ സമ്മസതി, ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയം;
> ലഭതീ പീതിപാമോജ്ജം, അമതം തം വിജാനതം.
>
> "പഠബ്യാ എകരജ്ജേന, സഗ്ഗസ്സ ഗമനേന വാ;
> സബ്ബലോകാധിപച്ചേന, സോതാപത്തിഫലം വര"ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൩൭൪, ൧൭൮);

എവം പരിഞ്ഞാഭിസമയമുഖേന വിവേകരതിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പഹാനാഭിസമയാദിമുഖേനപി തം ദസ്സേതും ദുതിയാദികാ തിസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി. തത്ഥ **ദുക്ഖസ്സാവഹനി**ന്തി ദുക്ഖസ്സ ആയതിം പവത്തിം, ദുക്ഖസ്സ നിപ്ഫത്തികന്തി അത്ഥോ. **വിസത്തിക**ന്തി തണ്ഹം. സാ ഹി വിസതാതി വിസത്തികാ, വിസാലാതി വിസത്തികാ, വിസടാതി വിസത്തികാ, വിസക്കതീതി വിസത്തികാ, വിസം ഹരതീതി വിസത്തികാ, വിസംവാദികാതി വിസത്തികാ, വിസമൂലാതി വിസത്തികാ, വിസഫലാതി വിസത്തികാ, വിസപരിഭോഗാതി വിസത്തികാ, വിസാലാ വാ പന സാ തണ്ഹാ രൂപേ സദ്ദേ ഗന്ധേ രസേ ഫോട്ഠബ്ബേ ധമ്മേ കുലേ ഗണേ വിത്ഥടാതി വിസത്തികാതി വുച്ചതി. **പപഞ്ചസങ്ഘാതദുഖാധിവാഹിനി**ന്തി സത്തസന്താനം സംസാരേ പപഞ്ചേന്തി വിത്ഥാരേന്തീതി പപഞ്ചാ, രാഗാദയോ മാനാദയോ ച. തേ എവ പവത്തിദുക്ഖസ്സ സങ്ഘാതട്ഠേന സങ്ഘാതാ, സദരഥപരിളാഹസഭാവത്താ ദുക്ഖഞ്ചാതി പപഞ്ചസങ്ഘാതദുഖം, തസ്സ അധിവാഹതോ നിബ്ബത്തനതോ പപഞ്ചസങ്ഘാതദുഖാധിവാഹിനീ. തം തണ്ഹം **പഹന്ത്വാനാ**തി അരിയമഗ്ഗേന സമുച്ഛിന്ദിത്വാ.

സിവന്തി ഖേമം, അഖേമകരാനം കിലേസാനം സമുച്ഛിന്ദനേന തേഹി അനുപദ്ദുതന്തി അത്ഥോ. സമ്മാദിട്ഠിആദീനം വസേന ദ്വിചതുരങ്ഗോ ഹുത്വാ അരിയേ നിബ്ബാനം ഗമേതീതി **ദ്വേചതുരങ്ഗഗാമിനം,** ഗാഥാസുഖത്ഥഞ്ചേത്ഥ വിഭത്തിഅലോപോ കതോതി ദട്ഠബ്ബം. രൂപാരൂപപത്തിമഗ്ഗാദീസു സബ്ബേസു മഗ്ഗേസു ഉത്തമത്താ **മഗ്ഗുത്തമം**. തേനാഹ ഭഗവാ - "മഗ്ഗാനട്ഠങ്ഗികോ സേട്ഠോ"തിആദി (ധ॰ പ॰ ൨൭൩). സബ്ബേഹി കിലേസമലേഹി സത്താനം സോധനതോ **സബ്ബകിലേസസോധനം. പഞ്ഞായ പസ്സിത്വാ**തി പടിവേധപഞ്ഞായ ഭാവനാഭിസമയവസേന അഭിസമേച്ച.

സോകഹേതൂനം അഭാവതോ പുഗ്ഗലസ്സ ച സോകാഭാവഹേതുതോ നത്ഥി എത്ഥ സോകോതി **അസോകം**. തഥാ വിഗതരാഗാദിരജത്താ **വിരജം**. ന കേനചി പച്ചയേന സങ്ഖതന്തി **അസങ്ഖതം**. സബ്ബേസം കിലേസാനം സബ്ബസ്സ ച

ദുക്ഖസ്സ വൂപസമഭാവതോ, സംസാരദുക്ഖട്ടിതേഹി പജ്ജിതബ്ബതോ അധിഗന്തബ്ബതോ ച **സന്തം പദം**. സബ്ബേഹി കിലേസമലേഹി സത്തസന്താനസ്സ സോധനനിമിത്തതോ **സബ്ബകിലേസസോധനം. ഭാവേതീ**തി സച്ഛികിരിയാഭിസമയവസേന അഭിസമേതി. ബഹുക്ഖത്തുഞ്ഹി നിബ്ബാനം ആരബ്ഭ സച്ഛികിരിയാഭിസമയം പവത്തേന്തസ്സ ആലമ്ബകേ ലബ്ഭമാനവിസേസകം ആലമ്ബിതബ്ബേ ആരോപേത്വാ ഏവം വുത്തം. സംയോജനസങ്ഖാതാനം ബന്ധനാനം ഛേദനതോ **സംയോജനബന്ധനച്ഛിദം**. നിമിത്തഞ്ഹേത്ഥ കത്തുഭാവേന ഉപചാരിതം, യഥാ അരിയഭാവകരാനി സച്ചാനി അരിയസച്ചാനീതി. യഥാ പുരിമഗാഥാസു യദാ ഝായതി, തദാ തതോ രതിം പരമതരം ന വിന്ദതീതി യോജനാ. ഏവം ഇധ യദാ ഭാവേതി, തദാ തതോ രതിം പരമതരം ന വിന്ദതീതി യോജനാ.

ഏവം ഥേരോ ചതൂഹി ഗാഥാഹി അത്താനം അനുപനേത്വാവ ചതുസച്ചപടിവേധകിത്തനേന അഞ്ഞം ബ്യാകരിത്വാ ഇദാനി അത്തനാ വസിതട്ഠാനസ്സ വിവിത്തഭാവേന ഫാസുതം ദസ്സേന്തോ **“യദാ നഭേ”**തിആദികാ ഗാഥാ അഭാസി. തത്ഥ **നഭേ**തി ആകാസേ. സിനിദ്ധഗമ്ഭീരനിഗ്ഘോസതായ മേഘോയേവ ദുന്ദുഭി **മേഘദുന്ദുഭി**. സമന്തതോ പഗ്ഘരന്തീഹി ധാരാഹി ആകുലാതി **ധാരാകുലാ**. വിഹഗാനം പക്ഖീനം ഗമനമഗ്ഗത്താ **വിഹഗപഥേ** നഭേതി യോജനാ. **തതോ**തി ഝാനരതിതോ.

കുസുമാകുലാനന്തി തരൂഹി ഗളിതകുസുമേഹി സമോഹിതാനം. **വിചിത്തവാനേയ്യവടംസകാന**ന്തി വനേ ജാതത്താ വാനേയ്യാനി വനപുപ്ഫാനി, വിചിത്താനി വാനേയ്യാനി വടംസകാനി ഏതാസന്തി വിചിത്തവാനേയ്യവടംസകാ നദിയോ, താസം നാനാവിധവനപുപ്ഫവടംസകാനന്തി അത്ഥോ. ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മവസേന സുന്ദരോ മനോ ഏതസ്സാതി **സുമനോ** ഝായതി.

നിസീഥേതി രത്തിയം. **രഹിതമ്ഹീ**തി, ജനസമ്ബാധവിരഹിതേ വിവിത്തേ. **ദേവേ**തി മേഘേ. **ഗളന്തമ്ഹീ**തി വുട്ഠിധാരായോ പഗ്ഘരന്തേ വസ്സന്തേ. **ദാഠിനോ**തി സീഹബ്യഗ്ഘാദയോ പടിപക്ഖസത്താ. തേ ഹി ദാഠാവുധാതി ‘‘ദാഠിനോ’’തി വുച്ചന്തി, **നദന്തി ദാഠിനോ**തി ഇദമ്പി ജനവിവേകദസ്സനത്ഥമേവ ഗഹിതം.

വിതക്കേ ഉപരുന്ധിയത്തനോതി അത്തസന്താനപരിയാപന്നതായ അത്തനോ കാമവിതക്കാദികേ മിച്ഛാവിതക്കേ പടിപക്ഖബലേന നിസേധേത്വാ. അത്തനോതി വാ ഇദം വിന്ദതീതി ഇമിനാ യോജേതബ്ബം ‘‘തതോ രതിം പരമതരം അത്തനാ ന വിന്ദതീ’’തി. **നഗന്തരേ**തി പബ്ബതന്തരേ. **നഗവിവര**ന്തി പബ്ബതഗുഹം പബ്ഭാരം വാ. **സമസ്സിതോ**തി നിസ്സിതോ ഉപഗതോ. **വീതദ്ദരോ**തി വിഗതകിലേസദരഥോ. **വീതഖിലോ**തി പഹീനചേതോഖിലോ.

സുഖീതി ഝാനാദിസുഖേന സുഖിതോ. **മലഖിലസോകനാസനോ**തി രാഗാദീനം മലാനം പഞ്ചന്നഞ്ച ചേതോഖിലാനം ഞാതിവിയോഗാദിഹേതുകസ്സ സോകസ്സ ച പഹായകോ. **നിരഗ്ഗളോ**തി, അഗ്ഗളം വുച്ചതി അവിജ്ജാ നിബ്ബാനപുരപവേസനിവാരണതോ, തദഭാവതോ നിരഗ്ഗളോ. **നിബ്ബനഥോ**തി നിതണ്ഹോ. **വിസല്ലോ**തി, വിഗതരാഗാദിസല്ലോ. **സബ്ബാസവേ**തി, കാമാസവാദികേ സബ്ബേപി ആസവേ. **ബ്യന്തികതോ**തി ബ്യന്തികതാവീ അരിയമഗ്ഗേന വിഗതന്തേ കത്വാ ഠിതോ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരത്ഥം യദാ

ഝായതി, തതോ ഝാനരതിതോ പരമതരം രതിം ന വിന്ദതീതി യോജനാ. ഏവം പന വത്വാ ഥേരോ അജകരണീതീരമേവ ഗതോ.

ഭൂതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നവകനിപാതവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ദസകനിപാതോ

൧. കാളുദായിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ദസകനിപാതേ **അങ്ഗാരിനോ**തിആദികാ ആയസ്മതോ കാളുദായിത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പദുമുത്തരബുദ്ധസ്സ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തോ സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും കുലപ്പസാദകാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ തജ്ജം അഭിനീഹാരകമ്മം കത്വാ തം ഠാനന്തരം പത്ഥേസി.

സോ യാവജീവം കുസലം കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തസ്സ മാതുകുച്ഛിയം പടിസന്ധിഗ്ഗഹണദിവസേ കപിലവത്ഥുസ്മിംയേവ അമച്ചഗേഹേ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. ബോധിസത്തേന സദ്ധിം ഏകദിവസംയേവ ജാതോതി തംദിവസംയേവ നം ദുകൂലചുമ്ബടേ നിപജ്ജാപേത്വാ ബോധിസത്തസ്സ ഉപട്ഠാനം നയിംസു. ബോധിസത്തേന ഹി സദ്ധിം ബോധിരുക്ഖോ, രാഹുലമാതാ, ചത്താരോ നിധീ, ആരോഹനിയഹത്ഥീ, അസ്സകണ്ഡകോ, ഛന്നോ കാളുദായീതി ഇമേ സത്ത ഏകദിവസംയേവ ജാതത്താ സഹജാതാ നാമ അഹേസും. അഥസ്സ നാമഗ്ഗഹണദിവസേ സകലനഗരസ്സ ഉദഗ്ഗചിത്തദിവസേ ജാതത്താ **ഉദായീ**ത്വേവ നാമം അകംസു, ഥോകം കാളധാതുകത്താ പന **കാളുദായീ**തി പഞ്ഞായിത്ഥ. സോ ബോധിസത്തേന സദ്ധിം കുമാരകീളം കീളന്തോ വുദ്ധിം അഗമാസി.

അപരഭാഗേ ലോകനാഥേ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ അനുക്കമേന സബ്ബഞ്ഞുതം പത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കേ രാജഗഹം ഉപനിസ്സായ വേളുവനേ വിഹരന്തേ സുദ്ധോദനമഹാരാജാ തം പവത്തിം സുത്വാ പുരിസസഹസ്സപരിവാരം ഏകം അമച്ചം "പുത്തം മേ ഇധാനേഹീ"തി പേസേസി. സോ ധമ്മദേസനാവേലായ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ പരിസപരിയന്തേ ഠിതോ ധമ്മം സുത്വാ സപരിസോ അരഹത്തം പാപുണി. അഥ നേ സത്ഥാ "ഏഥ, ഭിക്ഖവോ"തി ഹത്ഥം പസാരേതി. സബ്ബേ തങ്ഖണംയേവ ഇദ്ധിമയപത്തചീവരധരാ വസ്സസട്ഠികത്ഥേരാ വിയ അഹേസും. അരഹത്തം പത്തതോ പട്ഠായ പന അരിയാ മജ്ഝത്താവ ഹോന്തി, തസ്മാ രഞ്ഞാ പഹിതസാസനം ദസബലസ്സ ന കഥേസി. രാജാ "നേവ ഗതബലകോട്ഠകോ ആഗച്ഛതി, ന സാസനം സുയ്യതീ"തി അപരമ്പി അമച്ചം പുരിസസഹസ്സേന പേസേസി . തസ്മിമ്പി തഥാ പടിപന്നേ അപരന്തി ഏവം നവഹി അമച്ചേഹി സദ്ധിം നവ പുരിസസഹസ്സാനി പേസേസി സബ്ബേ അരഹത്തം പത്വാ തുണ്ഹീ അഹേസും.

അഥ രാജാ ചിന്തേസി - "ഏത്തകാ ജനാ മയി സിനേഹാഭാവേന ദസബലസ്സ ഇധാഗമനത്ഥായ ന കിഞ്ചി കഥയിംസു, അയം ഖോ പന ഉദായീ ദസബലേന സമവയോ സഹപംസുകീളികോ, മയി ച സിനേഹവാ, ഇമം പേസേസ്സാമീ"തി തം പക്കോസാപേത്വാ, "താത, ത്വം പുരിസസഹസ്സപരിവാരോ രാജഗഹം ഗന്ത്വാ ദസബലം ആനേഹീ"തി വത്വാ പേസേസി. സോ പന ഗച്ഛന്തോ "സചാഹം, ദേവ, പബ്ബജിതും ലഭിസ്സാമി, ഏവാഹം ഭഗവന്തം ഇധാനേസ്സാമീ"തി വത്വാ "യം കിഞ്ചി കത്വാ മമ പുത്തം ദസ്സേഹീ"തി വുത്തോ രാജഗഹം ഗന്ത്വാ സത്ഥു ധമ്മദേസനാവേലായ പരിസപരിയന്തേ ഠിതോ ധമ്മം സുത്വാ സപരിവാരോ അരഹത്തം പത്വാ ഏഹിഭിക്ഖുഭാവേ പതിട്ഠാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൪൮.൯൫-൱൩) -

> "പദുമുത്തരബുദ്ധസ്സ, ലോകജേട്ഠസ്സ താദിനോ;
> അദ്ധാനം പടിപന്നസ്സ, ചരതോ ചാരികം തദാ.
>
> "സുഫുല്ലം പദുമം ഗയ്ഹ, ഉപ്പലം മല്ലികഞ്ചഹം;
> പരമന്നം ഗഹേത്വാന, അദാസിം സത്ഥുനോ അഹം.
>
> "പരിഭുഞ്ജി മഹാവീരോ, പരമന്നം സുഭോജനം;
> തഞ്ച പുപ്ഫം ഗഹേത്വാന, ജനസ്സ സമ്പദസ്സയി.

‘‘ഇട്ഠം കന്തം പിയം ലോകേ, ജലജം പുപ്ഫമുത്തമം;
സുദുക്കരം കതം തേന, യോ മേ പുപ്ഫം അദാസിദം.

‘‘യോ പുപ്ഫമഭിരോപേസി, പരമന്നഞ്ചദാസി മേ;
തമഹം കിത്തയിസ്സാമി, സുണാഥ മമ ഭാസതോ.

‘‘ദസ അട്ഠ ചക്ഖത്തും സോ, ദേവരജ്ജം കരിസ്സതി;
ഉപ്പലം പദുമഞ്ചാപി, മല്ലികഞ്ച തദുത്തരി.

‘‘അസ്സ പുഞ്ഞവിപാകേന, ദിബ്ബഗന്ധസമായുതം;
ആകാസേ ഛദനം കത്വാ, ധാരയിസ്സതി താവദേ.

‘‘പഞ്ചവീസതിക്ഖത്തുഞ്ച , ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി;
പഥബ്യാ രജ്ജം പഞ്ചസതം, വസുധം ആവസിസ്സതി.

‘‘കപ്പസതസഹസ്സമ്ഹി, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

‘‘സകകമ്മാഭിരദ്ധോ സോ, സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
സക്യാനം നന്ദിജനനോ, ഞാതിബന്ധു ഭവിസ്സതി.

‘‘സോ പച്ഛാ പബ്ബജിത്വാന, സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, നിബ്ബായിസ്സതിനാസവോ.

‘‘പടിസമ്ഭിദമനുപ്പത്തം, കതകിച്ചമനാസവം;
ഗോതമോ ലോകബന്ധു തം, ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസ്സതി.

‘‘പധാനപഹിതത്തോ സോ, ഉപസന്തോ നിരൂപധി;
ഉദായീ നാമ നാമേന, ഹേസ്സതി സത്ഥു സാവകോ.

‘‘രാഗോ ദോസോ ച മോഹോ ച, മാനോ മക്ഖോ ച ധംസിതോ;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, വിഹരാമി അനാസവോ.

‘‘തോസയിഞ്ചാപി സമ്ബുദ്ധം, ആതാപീ നിപകോ അഹം;
പസാദിതോ ച സമ്ബുദ്ധോ, ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി മം.

‘‘പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ‘‘ന താവായം ദസബലസ്സ കുലനഗരം ഗന്തും കാലോ, വസന്തേ പന ഉപഗതേ പുപ്ഫിതേസു വനസണ്ഡേസു ഹരിതതിണസഞ്ഛന്നായ ഭൂമിയാ ഗമനകാലോ ഭവിസ്സതീ’’തി കാലം പടിമാനേന്തോ വസന്തേ സമ്പത്തേ സത്ഥു കുലനഗരം ഗന്തും ഗമനമഗ്ഗവണ്ണം സംവണ്ണേന്തോ -

‘‘അങ്ഗാരിനോ ദാനി ദുമാ ഭദന്തേ, ഫലേസിനോ ഛദനം വിപ്പഹായ;
തേ അച്ചിമന്തോവ പഭാസയന്തി, സമയോ മഹാവീര ഭാഗീരസാനം.

‘‘ദുമാനി ഫുല്ലാനി മനോരമാനി, സമന്തതോ സബ്ബദിസാ പവന്തി;
പത്തം പഹായ ഫലമാസസാനാ, കാലോ ഇതോ പക്കമനായ വീര.

‘‘നേവാതിസീതം ന പനാതിഉണ്ഹം, സുഖാ ഉതു അദ്ധനിയാ ഭദന്തേ;
പസ്സന്തു തം സാകിയാ കോളിയാ ച, പച്ഛാമുഖം രോഹിനിയം തരന്തം.

‘‘ആസായ കസതേ ഖേത്തം, ബീജം ആസായ വപ്പതി;
ആസായ വാണിജാ യന്തി, സമുദ്ദം ധനഹാരകാ;
യായ ആസായ തിട്ഠാമി, സാ മേ ആസാ സമിജ്ഝതു.

ഥേ. “പുനപ്പുനഞ്ചേവ വപന്തി ബീജം, പുനപ്പുനം വസ്സതി ദേവരാജാ;
പുനപ്പുനം ഖേത്തം കസന്തി കസ്സകാ, പുനപ്പുനം ധഞ്ഞമുപേതി രട്ഠം.

ഥേ. “പുനപ്പുനം യാചനകാ ചരന്തി, പുനപ്പുനം ദാനപതീ ദദന്തി;
പുനപ്പുനം ദാനപതീ ദദിത്വാ, പുനപ്പുനം സഗ്ഗമുപേന്തി ഠാനം.

ഥേ. “വീരോ ഹവേ സത്തയുഗം പുനേതി, യസ്മിം കുലേ ജായതി ഭൂരിപഞ്ഞോ;
മഞ്ഞാമഹം സക്കതി ദേവദേവോ, തയാ ഹി ജാതോ മുനി സച്ചനാമോ.

ഥേ. “സുദ്ധോദനോ നാമ പിതാ മഹേസിനോ, ബുദ്ധസ്സ മാതാ പന മായനാമാ;
യാ ബോധിസത്തം പരിഹരിയ കുച്ഛിനാ, കായസ്സ ഭേദാ തിദിവമ്ഹി മോദതി.

ഥേ. “സാ ഗോതമീ കാലകതാ ഇതോ ചുതാ, ദിബ്ബേഹി കാമേഹി സമങ്ഗിഭൂതാ;
സാ മോദതി കാമഗുണേഹി പഞ്ചഹി, പരിവാരിതാ ദേവഗണേഹി തേഹി.

ഥേ. “ബുദ്ധസ്സ പുത്തോമ്ഹി അസയ്ഹസാഹിനോ, അങ്ഗീരസസ്സപ്പടിമസ്സ താദിനോ;
പിതുപിതാ മയ്ഹം തുവംസി സക്ക, ധമ്മേന മേ ഗോതമ അയ്യകോസീ”തി. -

ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **അങ്ഗാരിനോ**തി അങ്ഗാരാനി വിയാതി അങ്ഗാരാനി, രത്തപവാളവണ്ണാനി രുക്ഖാനം പുപ്ഫപല്ലവാനി, താനി ഏതേസം സന്തീതി അങ്ഗാരിനോ, അതിലോഹിതകുസുമകിസലയേഹി അങ്ഗാരവുട്ഠിസംപരികിണ്ണാ വിയാതി അത്ഥോ. **ഇദാനീ**തി ഇമസ്മിം കാലേ. **ദുമാ**തി രുക്ഖാ. ഭദന്തേതി, ഭദ്ദം അന്തേ ഏതസ്സാതി ഭദന്തേതി ഏകസ്സ ദകാരസ്സ ലോപം കത്വാ വുച്ചതി, ഗുണവിസേസയുത്തോ, ഗുണവിസേസയുത്താനഞ്ച അഗ്ഗഭൂതോ സത്ഥാ. തസ്മാ ഭദന്തേതി സത്ഥു ആലപനം. പച്ചത്തവചനഞ്ചേതം ഏകാരന്തം “സുകടേ പടികമ്മേ സുഖേ ദുക്ഖേപി ചേ”തിആദീസു വിയ. ഇധ പന സമ്ബോധനത്ഥേ ദട്ഠബ്ബം. തേന വുത്തം “ഭദന്തേതി ആലപന”ന്തി. “ഭദ്ദസദ്ദസമാനത്ഥം പദന്തരമേക”ന്തി കേചി. ഫലാനി ഏസന്തീതി **ഫലേസിനോ**. അചേതനേപി ഹി സചേതനകിരിയമാരോപേത്വാ വോഹരന്തി, യഥാ കുലം പതിതുകാമന്തി, ഫലാനി ഗഹേതുമാരദ്ധാ സമ്പത്തിഫലഗഹണകാലാതി അത്ഥോ. **ഛദനം വിപ്പഹായാ**തി പുരാണപണ്ണാനി പജഹിത്വാ സമ്പന്നപണ്ഡുപലാസാതി അത്ഥോ. **തേ**തി ദുമാ. **അച്ചിമന്തോവ പഭാസയന്തീ**തി ദീപസിഖാവന്തോ വിയ ജലിതഅഗ്ഗീ വിയ വാ ഓഭാസയന്തി സബ്ബാ ദിസാതി അധിപ്പായോ. **സമയോ**തി കാലോ, “അനുഗ്ഗഹായാ”തി വചനസേസോ. **മഹാവീരാ**തി മഹാവിക്കന്ത. **ഭാഗീ രസാന**ന്തി അത്ഥരസാദീനം ഭാഗീ. വുത്തഞ്ഹേതം ധമ്മസേനാപതിനാ - “ഭാഗീ വാ ഭഗവാ അത്ഥരസസ്സ ധമ്മരസസ്സാ”തിആദി (ചൂളനി॰ അജിതമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൨). മഹാവീര, ഭാഗീതി ച ഇദമ്പി ദ്വയം സമ്ബോധനവചനം ദട്ഠബ്ബം. ഭാഗീരഥാനന്തി പന പാഠേ ഭഗീരഥോ നാമ ആദിരാജാ. തബ്ബംസജാതതായ സാകിയാ ഭാഗീരഥാ, തേസം ഭാഗീരഥാനം ഉപകാരത്ഥന്തി അധിപ്പായോ.

ദുമാനീതി ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന വുത്തം, ദുമാ രുക്ഖാതി അത്ഥോ. **സമന്തതോ സബ്ബദിസാ പവന്തീ**തി, സമന്തതോ സബ്ബഭാഗതോ സബ്ബദിസാസു ച ഫുല്ലാനി, തഥാ ഫുല്ലത്താ ഏവ സബ്ബദിസാ പവന്തി ഗന്ധം വിസ്സജ്ജേന്തി. **ആസമാനാ**തി ആസീസന്താ ഗഹിതുകാമാ. ഏവം രുക്ഖസോഭായ ഗമനമഗ്ഗസ്സ രാമണേയ്യതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി **“നേവാതിസീത”**ന്തിആദിനാ ഉതുസമ്പത്തിം ദസ്സേതി. **സുഖാ**തി നാതിസീതനാതിഉണ്ഹഭാവേനേവ സുഖാ ഇട്ഠാ. **ഉതു അദ്ധനിയാ**തി അദ്ധാനഗമനയോഗ്ഗാ ഉതു. **പസ്സന്തു തം സാകിയാ കോളിയാ ച, പച്ഛാമുഖം രോഹിനിയം തരന്ത**ന്തി രോഹിനീ നാമ നദീ സാകിയകോളിയജനപദാനം അന്തരേ ഉത്തരദിസതോ ദക്ഖിണമുഖാ സന്ദതി, രാജഗഹം ചസ്സാ പുരത്ഥിമദക്ഖിണായ ദിസായ, തസ്മാ രാജഗഹതോ കപിലവത്ഥും ഗന്തും തം നദിം തരന്താ പച്ഛാമുഖാ ഹുത്വാ തരന്തി. തേനാഹ “പസ്സന്തു തം...പേ॰... തരന്ത”ന്തി. “ഭഗവന്തം പച്ഛാമുഖം രോഹിനിം നാമ നദിം അതിക്കമന്തം സാകിയകോളിയജനപദവാസിനോ പസ്സന്തൂ”തി കപിലവത്ഥുഗമനായ ഭഗവന്തം ആയാചന്തോ ഉസ്സാഹേതി.

ഇദാനി അത്തനോ പത്ഥനം ഉപമാഹി പകാസേന്തോ **“ആസായ കസതേ”**തി ഗാഥമാഹ. **ആസായ കസതേ ഖേത്ത**ന്തി കസ്സകോ കസന്തോ ഖേത്തം ഫലാസായ കസതി. **ബീജം ആസായ വപ്പതീ**തി കസിത്വാ ച വപന്തേന ഫലാസായ ഏവ ബീജം വപ്പതി നിക്ഖിപീയതി. **ആസായ വാണിജാ യന്തീ**തി ധനഹാരകാ വാണിജാ ധനാസായ സമുദ്ദം തരിതും ദേസം ഉപഗന്തും സമുദ്ദം നാവായ യന്തി ഗച്ഛന്തി. **യായ ആസായ തിട്ഠാമീ**തി ഏവം അഹമ്പി യായ ആസായ പത്ഥനായ ഭഗവാ തുമ്ഹാകം കപിലപുരഗമനപത്ഥനായ ഇധ തിട്ഠാമി. സാ മേ ആസാ സമിജ്ഝതു, തുമ്ഹേഹി “കപിലവത്ഥു ഗന്തബ്ബ”ന്തി വദതി, ആസായ സദിസതായ ചേത്ഥ കത്തുകമ്യതാഛന്ദം ആസാതി ആഹ.

ഗമനമഗ്ഗസംവണ്ണനാദിനാ അനേകവാരം യാചനായ കാരണം ദസ്സേതും **“പുനപ്പുന”**ന്തിആദി വുത്തം. തസ്സത്ഥോ - സകിം വുത്തമത്തേന വപ്പേ അസമ്പജ്ജമാനേ കസ്സകാ **പുനപ്പുനം** ദുതിയമ്പി തതിയമ്പി ബീജം വപന്തി. പജ്ജുന്നോ **ദേവരാജാ**പി ഏകവാരമേവ അവസ്സിത്വാ **പുനപ്പുനം** കാലേന കാലം വസ്സതി. കസ്സകാപി ഏകവാരമേവ അകസിത്വാ സസ്സസമ്പത്തിഅത്ഥം പംസും കദ്ദമം വാ മുദും കാതും ഖേത്തം പുനപ്പുനം കസന്തി. ഏകവാരമേവ ധഞ്ഞം സങ്ഗഹം കത്വാ “അലമേത്താവതാ”തി അപരിതുസ്സനതോ കോട്ഠാഗാരാദീസു പടിസാമനവസേന മനുസ്സേഹി ഉപനീയമാനം പുനപ്പുനം സാലിആദി**ധഞ്ഞം** രട്ഠം **ഉപേതി** ഉപഗച്ഛതി.

യാചനകാപി യാചന്താ പുനപ്പുനം കുലാനി **ചരന്തി** ഉപഗച്ഛന്തി, ന ഏകവാരമേവ, യാചിതാ പന തേസം പുനപ്പുനം ദാനപതീ ദദന്തി, ന സകിംയേവ. തഥാ പന ദേയ്യധമ്മം പുനപ്പുനം ദാനപതീ **ദദിത്വാ** ദാനമയം പുഞ്ഞം ഉപചിനിത്വാ **പുനപ്പുനം** അപരാപരം **സഗ്ഗമുപേന്തി ഠാനം** പടിസന്ധിവസേന ദേവലോകം ഉപഗച്ഛന്തി. തസ്മാ അഹമ്പി പുനപ്പുനം യാചാമി ഭഗവാ മയ്ഹം മനോരഥം മത്ഥകം പാപേഹീതി അധിപ്പായോ.

ഇദാനി യദത്ഥം സത്ഥാരം കപിലവത്ഥുഗമനം യാചതി, തം ദസ്സേതും **“വീരോ ഹവേ”**തിഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **വീരോ** വീരിയവാ മഹാവിക്കന്തോ **ഭൂരിപഞ്ഞോ** മഹാപഞ്ഞോ പുരിസോ **യസ്മിം** കുലേ **ജായതി** നിബ്ബത്തതി, തത്ഥ **ഹവേ** ഏകംസേന **സത്തയുഗം** സത്തപുരിസയുഗം യാവസത്തമം പിതാമഹയുഗം സമ്മാപടിപത്തിയാ **പുനേതി** സോധേതീതി ലോകവാദോ അതിവാദോ അഞ്ഞേസു. ഭഗവാ പന സബ്ബേസം ദേവാനം ഉത്തമദേവതായ **ദേവദേവോ** പാപനിവാരണേന കല്യാണപതിട്ഠാപനേന തതോ പരമ്പി സോധേതും **സക്കതി** സക്കോതീതി മഞ്ഞാമി അഹം. കസ്മാ? **തയാ ഹി ജാതോ മുനി സച്ചനാമോ** യസ്മാ തയാ സത്ഥാരാ അരിയായ ജാതിയാ ജാതോ മുനിഭാവോ, മുനി വാ സമാനോ അത്തഹിതപരഹിതാനം ഇധലോകപരലോകാനഞ്ച മുനനട്ഠേന “മുനീ”തി അവിതഥനാമോ, മോനവാ വാ മുനി, “സമണോ പബ്ബജിതോ ഇസീ”തി അവിതഥനാമോ തയാ ജാതോ. തസ്മാ സത്താനം ഏകന്തഹിതപടിലാഭഹേതുഭാവതോ ഭഗവാ തവ തത്ഥ ഗമനം യാചാമാതി അത്ഥോ.

ഇദാനി “സത്തയുഗ”ന്തി വുത്തേ പിതുയുഗം ദസ്സേതും **“സുദ്ധോദനോ നാമാ”**തിആദി വുത്തം. സുദ്ധം ഓദനം ജീവനം ഏതസ്സാതി **സുദ്ധോദനോ**. ബുദ്ധപിതാ ഹി ഏകംസതോ സുവിസുദ്ധകായവചീമനോസമാചാരോ സുവിസുദ്ധാജീവോ ഹോതി തഥാ അഭിനീഹാരസമ്പന്നത്താ. **മായനാമാ**തി കുലരൂപസീലാചാരാദിസമ്പത്തിയാ ഞാതിമിത്താദീഹി “മാ യാഹീ”തി വത്തബ്ബഗുണതായ “മായാ”തി ലദ്ധനാമാ. **പരിഹരിയാ**തി ധാരേത്വാ. **കായസ്സ ഭേദാ**തി സദേവകസ്സ ലോകസ്സ ചേതിയസദിസസ്സ അത്തനോ കായസ്സ വിനാസതോ ഉദ്ധം. **തിദിവമ്ഹീ**തി തുസിതദേവലോകേ.

സാതി മായാദേവീ. **ഗോതമീ**തി ഗോത്തേന തം കിത്തേതി. **ദിബ്ബേഹി കാമേഹീ**തി, തുസിതഭവനപരിയാപന്നേഹി ദിബ്ബേഹി വത്ഥുകാമേഹി. **സമങ്ഗിഭൂതാ**തി സമന്നാഗതാ. **കാമഗുണേഹീ**തി കാമകോട്ഠാസേഹി, “കാമേഹീ”തി വത്വാ പുന “കാമഗുണേഹീ”തി വചനേന അനേകഭാഗേഹി വത്ഥുകാമേഹി പരിചാരിയതീതി ദീപേതി. **തേഹീ**തി യസ്മിം ദേവനികായേ നിബ്ബത്തി, തേഹി തുസിതദേവഗണേഹി, തേഹി വാ കാമഗുണേഹി. “സമങ്ഗിഭൂതാ പരിവാരിതാ”തി ച ഇത്ഥിലിങ്ഗനിദ്ദേസോ പുരിമത്തഭാവസിദ്ധം

ഇത്ഥിഭാവം, ദേവതാഭാവം വാ സന്ധായ കതോ, ദേവൂപപത്തി പന പുരിസഭാവേനേവ ജാതാ.

ഏവം ഥേരേന യാചിതോ ഭഗവാ തത്ഥ ഗമനേ ബഹൂനം വിസേസാധിഗമം ദിസ്വാ വീസതിസഹസ്സ ഖീണാസവപരിവുതോ രാജഗഹതോ അതുരിതചാരികാവസേന കപിലവത്ഥുഗാമിമഗ്ഗം പടിപജ്ജി. ഥേരോ ഇദ്ധിയാ കപിലവത്ഥും ഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ പുരതോ ആകാസേ ഠിതോ അദിട്ഠപുബ്ബം വേസം ദിസ്വാ രഞ്ഞാ "കോസി ത്വ"ന്തി പുച്ഛിതോ, "സചേ അമച്ചപുത്തം തയാ ഭഗവതോ സന്തികം പേസിതം മം ന ജാനാസി, ഏവം പന ജാനാഹീ"തി ദസ്സേന്തോ -

> "ബുദ്ധസ്സ പുത്തോമ്ഹി അസയ്ഹസാഹിനോ, അങ്ഗീരസസ്സപ്പടിമസ്സ താദിനോ;
> പിതുപിതാ മയ്ഹം തുവംസി സക്ക, ധമ്മേന മേ ഗോതമ അയ്യകോസീ"തി. -

ഓസാനഗാഥമാഹ.

തത്ഥ **ബുദ്ധസ്സ പുത്തോമ്ഹീ**തി, സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധസ്സ ഉരേ ജാതതായ ഓരസപുത്തോ അമ്ഹി. **അസയ്ഹസാഹിനോ**തി, അഭിസമ്ബോധിതോ പുബ്ബേ ഠപേത്വാ മഹാബോധിസത്തം അഞ്ഞേഹി സഹിതും വഹിതും അസക്കുണേയ്യത്താ അസയ്ഹസ്സ സകലസ്സ ബോധിസമ്ഭാരസ്സ മഹാകാരുണികാധികാരസ്സ ച സഹനതോ വഹനതോ, തതോ പരമ്പി അഞ്ഞേഹി സഹിതും അഭിഭവിതും അസക്കുണേയ്യത്താ അസയ്ഹാനം പഞ്ചന്നം മാരാനം സഹനതോ അഭിഭവനതോ, ആസയാനുസയചരിതാധിമുത്തിആദിവിഭാഗാവബോധനേന യഥാരഹം വേനേയ്യാനം ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥേഹി അനുസാസനീസങ്ഖാതസ്സ അഞ്ഞേഹി അസയ്ഹസ്സ ബുദ്ധകിച്ചസ്സ ച സഹനതോ, തത്ഥ വാ സാധുകാരീഭാവതോ അസയ്ഹസാഹിനോ. **അങ്ഗീരസസ്സാ**തി അങ്ഗീകതസീലാദിസമ്പത്തികസ്സ. "അങ്ഗമങ്ഗേഹി നിച്ഛരണകഓഭാസസ്സാ"തി അപരേ. കേചി പന "അങ്ഗീരസോ, സിദ്ധത്ഥോതി ദ്വേ നാമാനി പിതരായേവ ഗഹിതാനീ"തി വദന്തി. **അപ്പടിമസ്സാ**തി അനൂപമസ്സ. ഇട്ഠാനിട്ഠേസു താദിലക്ഖണപ്പത്തിയാ **താദിനോ. പിതുപിതാ മയ്ഹം തുവംസീ**തി അരിയജാതിവസേന മയ്ഹം പിതു സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ലോകവോഹാരേന ത്വം പിതാ അസി. **സക്കാ**തി ജാതിവസേന രാജാനം ആലപതി. **ധമ്മേനാ**തി സഭാവേന അരിയജാതി ലോകിയജാതീതി ദ്വിന്നം ജാതീനം സഭാവസമോധാനേന **ഗോതമാ**തി രാജാനം ഗോത്തേന ആലപതി. **അയ്യകോസീ**തി പിതാമഹോ അസി. എത്ഥ ച "ബുദ്ധസ്സ പുത്തോമ്ഹീ"തിആദിം വദന്തോ ഥേരോ അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

ഏവം പന അത്താനം ജാനാപേത്വാ ഹട്ഠതുട്ഠേന രഞ്ഞാ മഹാരഹേ പല്ലങ്കേ നിസീദാപേത്വാ അത്തനോ പടിയാദിതസ്സ നാനഗ്ഗരസസ്സ ഭോജനസ്സ പത്തം പൂരേത്വാ ദിന്നേ ഗമനാകാരം ദസ്സേതി. "കസ്മാ ഗന്തുകാമത്ഥ, ഭുഞ്ജഥാ"തി ച വുത്തേ, "സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ ഭുഞ്ജിസ്സാമീ"തി. "കഹം പന സത്ഥാ"തി? "വീസതിസഹസ്സഭിക്ഖുപരിവാരോ തുമ്ഹാകം ദസ്സനത്ഥായ മഗ്ഗം പടിപന്നോ"തി. "തുമ്ഹേ ഇമം പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജിത്വാ യാവ മമ പുത്തോ ഇമം നഗരം സമ്പാപുണാതി, താവസ്സ ഇതോവ പിണ്ഡപാതം ഹരഥാ"തി. ഥേരോ ഭത്തകിച്ചം കത്വാ രഞ്ഞോ പരിസായ ച ധമ്മം കഥേത്വാ സത്ഥു ആഗമനതോ പുരേതരമേവ സകലം രാജനിവേസനം രതനത്തയേ അഭിപ്പസന്നം കരോന്തോ സബ്ബേസം പസ്സന്താനംയേവ സത്ഥു ആഹരിതബ്ബഭത്തപുണ്ണം പത്തം ആകാസേ വിസ്സജ്ജേത്വാ സയമ്പി വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ പിണ്ഡപാതം ഉപനേത്വാ സത്ഥു ഹത്ഥേ ഠപേസി. സത്ഥാ തം പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജി. ഏവം സട്ഠിയോജനം മഗ്ഗം ദിവസേ ദിവസേ യോജനം ഗച്ഛന്തസ്സ സത്ഥു രാജഗേഹതോവ ഭത്തം ആഹരിത്വാ അദാസി. അഥ നം ഭഗവാ "മയ്ഹം പിതു മഹാരാജസ്സ സകലനിവേസനം പസാദേസീ"തി കുലപ്പസാദകാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസീതി.

കാളുദായിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ഏകവിഹാരിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

പുരതോ പച്ഛതോ വാതിആദികാ ആയസ്മതോ ഏകവിഹാരിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ കസ്സപദസബലസ്സ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ വിവേകവാസം വസി.

സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ഏകം ബുദ്ധന്തരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ ഭഗവതി പരിനിബ്ബുതേ ധമ്മാസോകരഞ്ഞോ കനിട്ഠഭാതാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. അസോകമഹാരാജാ കിര സത്ഥു പരിനിബ്ബാനതോ ദ്വിന്നം വസ്സസതാനം ഉപരി അട്ഠാരസമേ വസ്സേ സകലജമ്ബുദീപേ ഏകരജ്ജാഭിസേകം പത്വാ അത്തനോ കനിട്ഠം തിസ്സകുമാരം ഓപരജ്ജേ ഠപേത്വാ ഏകേന ഉപായേന തം സാസനേ അഭിപ്പസന്നം അകാസി. സോ ഏകദിവസം മിഗവം ഗതോ അരഞ്ഞേ യോനകമഹാധമ്മരക്ഖിതത്ഥേരം ഹത്ഥിനാഗേന സാലസാഖം ഗഹേത്വാ ബീജിയമാനം നിസിന്നം ദിസ്വാ സഞ്ജാതപസാദോ "അഹോ വതാഹമ്പി അയം മഹാഥേരോ വിയ പബ്ബജിത്വാ അരഞ്ഞേ വിഹരേയ്യ"ന്തി ചിന്തേസി. ഥേരോ തസ്സ ചിത്താചാരം ഞത്വാ തസ്സ പസ്സന്തസ്സേവ ആകാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ അസോകാരാമേ പോക്ഖരണിയാ അഭിജ്ജമാനേ ഉദകേ ഠത്വാ ചീവരഞ്ച ഉത്തരാസങ്ഗഞ്ച ആകാസേ ഓലഗ്ഗേത്വാ ന്ഹായിതും ആരഭി. കുമാരോ ഥേരസ്സ ആനുഭാവം ദിസ്വാ അഭിപ്പസന്നോ അരഞ്ഞതോ നിവത്തിത്വാ രാജഗേഹം ഗന്ത്വാ "പബ്ബജിസ്സാമീ"തി രഞ്ഞോ ആരോചേസി. രാജാ തം അനേകപ്പകാരം യാചിത്വാ പബ്ബജ്ജാധിപ്പായം നിവത്തേതും നാസക്ഖി. സോ ഉപാസകോ ഹുത്വാ പബ്ബജ്ജാസുഖം പത്ഥേന്തോ -

൫൩൭. "പുരതോ പച്ഛതോ വാപി, അപരോ ചേ ന വിജ്ജതി;
അതീവ ഫാസു ഭവതി, ഏകസ്സ വസതോ വനേ.

൫൩൮. "ഹന്ദ ഏകോ ഗമിസ്സാമി, അരഞ്ഞം ബുദ്ധവണ്ണിതം;
ഫാസു ഏകവിഹാരിസ്സ, പഹിതത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ.

൫൩൯. "യോഗീ-പീതികരം രമ്മം, മത്തകുഞ്ജരസേവിതം;
ഏകോ അത്ഥവസീ ഖിപ്പം, പവിസിസ്സാമി കാനനം.

൫൪൦. "സുപുപ്ഫിതേ സീതവനേ, സീതലേ ഗിരികന്ദരേ;
ഗത്താനി പരിസിഞ്ചിത്വാ, ചങ്കമിസ്സാമി ഏകകോ.

൫൪൧. "ഏകാകിയോ അദുതിയോ, രമണീയേ മഹാവനേ;
കദാഹം വിഹരിസ്സാമി, കതകിച്ചോ അനാസവോ.

൫൪൨. "ഏവം മേ കത്തുകാമസ്സ, അധിപ്പായോ സമിജ്ഝതു;
സാധയിസ്സാമഹംയേവ, നാഞ്ഞോ അഞ്ഞസ്സ കാരകോ"തി. -

ഇമാ ഛ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **പുരതോ പച്ഛതോ വാ**തി അത്തനോ പുരതോ വാ പച്ഛതോ വാ, **വാ**-സദ്ദസ്സ വികപ്പത്ഥത്താ പസ്സതോ വാ **അപരോ** അഞ്ഞോ ജനോ ന വിജ്ജതി ചേ, **അതീവ** അതിവിയ **ഫാസു** ചിത്തസുഖം ഭവതി. ഏകവിഹാരീഭാവേന **ഏകസ്സ** അസഹായസ്സ. **വനേ വസതോ**തി ചിരപരിചിതേന വിവേകജ്ഝാസയേന ആകഡ്ഢിയമാനഹദയോ സോ രത്തിന്ദിവം മഹാജനപരിവുതസ്സ വസതോ സങ്ഗണികവിഹാരം നിബ്ബിന്ദന്തോ വിവേകസുഖഞ്ച ബഹും മഞ്ഞന്തോ വദതി.

ഹന്ദാതി വോസ്സഗ്ഗത്ഥേ നിപാതോ, തേന ഇദാനി കരീയമാനസ്സ അരഞ്ഞഗമനസ്സ നിച്ഛിതഭാവമാഹ. **ഏകോ ഗമിസ്സാമീ**തി "സുഞ്ഞാഗാരേ ഖോ, ഗഹപതി, തഥാഗതാ അഭിരമന്തീ"തിആദിവചനതോ (ചൂളവ. ൩൦൫) ബുദ്ധേഹി വണ്ണിതം പസട്ഠം അരഞ്ഞം ഏകോ അസഹായോ ഗമിസ്സാമി വാസാധിപ്പായേന ഉപഗച്ഛാമി. യസ്മാ **ഏകവിഹാരിസ്സ** ഠാനാദീസു അസഹായഭാവേന ഏകവിഹാരിസ്സ നിബ്ബാനം പടിപേസിതചിത്തതായ **പഹിതത്തസ്സ** അധിസീലസിക്ഖാദികാ തിസ്സോ സിക്ഖാ സിക്ഖതോ ഭിക്ഖുനോ അരഞ്ഞം **ഫാസു** ഇട്ഠം സുഖാവഹന്തി അത്ഥോ.

യോഗീ-പീതികരന്തി യോഗീനം ഭാവനായ യുത്തപ്പയുത്താനം അപ്പസദ്ദാദിഭാവേന ഝാനവിപസ്സനാദിപീതിം ആവഹനതോ യോഗീ-പീതികരം. വിസഭാഗാരമ്മണാഭാവേന പടിസല്ലാനസാരുപ്പതായ **രമ്മം. മത്തകുഞ്ജരസേവിത**ന്തി മത്തവരവാരണവിചരിതം, ഇമിനാപി ബ്രഹാരഞ്ഞഭാവേന ജനവിവേകംയേവ ദസ്സേതി. **അത്ഥവസീ**തി ഇധ അത്ഥോതി സമണധമ്മോ അധിപ്പേതോ. ''കഥം നു ഖോ സോ മേ ഭവേയ്യാ''തി തസ്സ വസം ഗതോ.

സുപുപ്ഫിതേതി സുട്ഠു പുപ്ഫിതേ. **സീതവനേ**തി ഛായൂദകസമ്പത്തിയാ സീതേ വനേ. ഉഭയേനപി തസ്സ രമണീയതംയേവ വിഭാവേതി. **ഗിരികന്ദരേ**തി ഗിരീനം അബ്ഭന്തരേ കന്ദരേ. കന്തി ഹി ഉദകം, തേന ദാരിതം നിന്നട്ഠാനം കന്ദരം നാമ. താദിസേ സീതലേ ഗിരികന്ദരേ ഘമ്മപരിതാപം വിനോദേത്വാ അത്തനോ ഗത്താനി പരിസിഞ്ചിത്വാ ന്ഹായിത്വാ ചങ്കമിസ്സാമി ഏകകോതി കത്ഥചി അനായത്തവുത്തിതം ദസ്സേതി.

ഏകാകിയോതി ഏകാകീ അസഹായോ. **അദുതിയോ**തി തണ്ഹാസങ്ഖാതദുതിയാഭാവേന അദുതിയോ. തണ്ഹാ ഹി പുരിസസ്സ സബ്ബദാ അവിജഹനട്ഠേന ദുതിയാ നാമ. തേനാഹ ഭഗവാ - ''തണ്ഹാദുതിയോ പുരിസോ, ദീഘമദ്ധാന സംസര''ന്തി (ഇതിവു॰ ൧൫, ൧൦൫).

ഏവം മേ കത്തുകാമസ്സാതി ''ഹന്ദ ഏകോ ഗമിസ്സാമീ''തിആദിനാ വുത്തവിധിനാ അരഞ്ഞം ഗന്ത്വാ ഭാവനാഭിയോഗം കത്തുകാമസ്സ മേ. **അധിപ്പായോ സമിജ്ഝതൂ**തി ''കദാഹം വിഹരിസ്സാമി, കതകിച്ചോ അനാസവോ''തി ഏവം പവത്തോ മനോരഥോ ഇജ്ഝതു സിദ്ധിം പാപുണാതു. അരഹത്തപ്പത്തി ച യസ്മാ ന ആയാചനമത്തേന സിജ്ഝതി, നാപി അഞ്ഞേന സാധേതബ്ബാ, തസ്മാ ആഹ **''സാധയിസ്സാമഹംയേവ, നാഞ്ഞോ അഞ്ഞസ്സ കാരകോ''**തി.

ഏവം ഉപരാജസ്സ പബ്ബജ്ജായ ദള്ഹനിച്ഛയതം ഞത്വാ രാജാ അസോകാരാമഗമനീയം മഗ്ഗം അലങ്കാരാപേത്വാ കുമാരം സബ്ബാലങ്കാരവിഭൂസിതം മഹതിയാ സേനായ മഹച്ചരാജാനുഭാവേന വിഹാരം നേസി. കുമാരോ പധാനഘരം ഗന്ത്വാ മഹാധമ്മരക്ഖിതത്ഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബജി, അനേകസതാ മനുസ്സാ തം അനുപബ്ബജിംസു. രഞ്ഞോ ഭാഗിനേയ്യോ സങ്ഘമിത്തായ സാമികോ അഗ്ഗിബ്രഹ്മാപി തമേവ അനുപബ്ബജി. സോ പബ്ബജിത്വാ ഹട്ഠതുട്ഠോ അത്തനാ കാതബ്ബം പകാസേന്തോ -

൫൪൩. ''ഏസ ബന്ധാമി സന്നാഹം, പവിസിസ്സാമി കാനനം;
ന തതോ നിക്ഖമിസ്സാമി, അപ്പത്തോ ആസവക്ഖയം.

൫൪൪. ''മാലുതേ ഉപവായന്തേ, സീതേ സുരഭിഗന്ധികേ;
അവിജ്ജം ദാലയിസ്സാമി, നിസിന്നോ നഗമുദ്ധനി.

൫൪൫. ''വനേ കുസുമസഞ്ഛന്നേ, പബ്ഭാരേ നൂന സീതലേ;
വിമുത്തിസുഖേന സുഖിതോ, രമിസ്സാമി ഗിരിബ്ബജേ''തി. -

തിസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **ഏസ ബന്ധാമി സന്നാഹ**ന്തി ഏസാഹം വീരിയസങ്ഖാതം സന്നാഹം ബന്ധാമി, കായേ ച ജീവിതേ ച നിരപേക്ഖോ വീരിയസന്നാഹേന സന്നയ്ഹാമി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാ നാമ സൂരോ പുരിസോ പച്ചത്ഥികേ പച്ചുപട്ഠിതേ തം ജേതുകാമോ അഞ്ഞം കിച്ചം പഹായ കവചപടിമുച്ചനാദിനാ യുദ്ധായ സന്നയ്ഹതി, യുദ്ധഭൂമിഞ്ച ഗന്ത്വാ പച്ചത്ഥികേ അജേത്വാ തതോ ന നിവത്തതി, ഏവമഹമ്പി കിലേസപച്ചത്ഥികേ ജേതും ആദിത്തമ്പി സീസം ചേലഞ്ച അജ്ഝുപേക്ഖിത്വാ ചതുബ്ബിധസമ്മപ്പധാനവീരിയസന്നാഹം സന്നയ്ഹാമി, കിലേസേ അജേത്വാ കിലേസവിജയയോഗ്ഗം വിവേകട്ഠാനം ന വിസ്സജ്ജേമീതി. തേന വുത്തം **''പവിസിസ്സാമി കാനനം ന തതോ നിക്ഖമിസ്സാമി, അപ്പത്തോ ആസവക്ഖയ''**ന്തി.

''മാലുതേ ഉപവായന്തേ''തിആദിനാ അരഞ്ഞട്ഠാനസ്സ കമ്മട്ഠാനഭാവനായോഗ്യതം വദതി, രമിസ്സാമി നൂന ഗിരിബ്ബജേതി യോജനാ. പബ്ബതപരിക്ഖേപേ അഭിരമിസ്സാമി മഞ്ഞേതി

അനാഗതത്ഥം പരികപ്പേന്തോ വദതി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഏവം വത്വാ ഥേരോ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ സമണധമ്മം കരോന്തോ ഉപജ്ഝായേന സദ്ധിം കലിങ്ഗരട്ഠം അഗമാസി. തത്ഥസ്സ പാദേ ചമ്മികാബാധോ ഉപ്പജ്ജി, തം ദിസ്വാ ഏകോ വേജ്ജോ “സപ്പിം, ഭന്തേ, പരിയേസഥ, തികിച്ഛിസ്സാമി ന”ന്തി ആഹ. ഥേരോ സപ്പിപരിയേസനം അകത്വാ വിപസ്സനായ ഏവ കമ്മം കരോതി, രോഗോ വഡ്ഢതി, വേജ്ജോ ഥേരസ്സ തത്ഥ അപ്പോസ്സുക്കതം ദിസ്വാ സയമേവ സപ്പിം പരിയേസിത്വാ ഥേരം അരോഗം അകാസി. സോ അരോഗോ ഹുത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൪.൧-൧൨) -

“ഇമമ്ഹി ഭദ്ദകേ കപ്പേ, ബ്രഹ്മബന്ധു മഹായസോ;
കസ്സപോ നാമ ഗോത്തേന, ഉപ്പജ്ജി വദതം വരോ.

“നിപ്പപഞ്ചോ നിരാലമ്ബോ, ആകാസസമമാനസോ;
സുഞ്ഞതാബഹുലോ താദീ, അനിമിത്തരതോ വസീ.

“അസങ്ഗചിത്തോ നിക്ലേസോ, അസംസട്ഠോ കുലേ ഗണേ;
മഹാകാരുണികോ വീരോ, വിനയോപായകോവിദോ.

“ഉയ്യുത്തോ പരകിച്ചേസു, വിനയന്തോ സദേവകേ;
നിബ്ബാനഗമനം മഗ്ഗം, ഗതിം പങ്കവിസോസനം.

“അമതം പരമസ്സാദം, ജരാമച്ചുനിവാരണം;
മഹാപരിസമജ്ഝേ സോ, നിസിന്നോ ലോകതാരകോ.

“കരവീകരുതോ നാഥോ, ബ്രഹ്മഘോസോ തഥാഗതോ;
ഉദ്ധരന്തോ മഹാദുഗ്ഗാ, വിപ്പനട്ഠേ അനായകേ.

“ദേസേന്തോ വിരജം ധമ്മം, ദിട്ഠോ മേ ലോകനായകോ;
തസ്സ ധമ്മം സുണിത്വാന, പബ്ബജിം അനഗാരിയം.

“പബ്ബജിത്വാ തദാപാഹം, ചിന്തേന്തോ ജിനസാസനം;
ഏകകോവ വനേ രമ്മേ, വസിം സംസഗ്ഗപീളിതോ.

“സക്കായവൂപകാസോ മേ, ഹേതുഭൂതോ മമാഭവീ;
മനസോ വൂപകാസസ്സ, സംസഗ്ഗഭയദസ്സിനോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഥേരേ തത്ഥ വിഹരന്തേ രാജാ കോടിധനപരിച്ചാഗേന ഭോജകഗിരിവിഹാരം നാമ കാരേത്വാ ഥേരം തത്ഥ വാസേസി. സോ തത്ഥ വിഹരന്തോ പരിനിബ്ബാനകാലേ -

൪൬. “സോഹം പരിപുണ്ണസങ്കപ്പോ, ചന്ദോ പന്നരസോ യഥാ;
സബ്ബാസവപരിക്ഖീണോ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ”തി. -

ഓസാനഗാഥമാഹ. സാ ഉത്താനത്ഥാവ. തദേവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസീതി.

ഏകവിഹാരിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. മഹാകപ്പിനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

അനാഗതം യോ പടികച്ച പസ്സതീതിആദികാ ആയസ്മതോ മഹാകപ്പിനത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരബുദ്ധകാലേ ഹംസവതീനഗരേ കുലഘരേ

നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും ഭിക്ഖുഓവാദകാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ തജ്ജം അധികാരകമ്മം കത്വാ തം ഠാനന്തരം പത്ഥേസി.

സോ തത്ഥ യാവജീവം കുസലം കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധകാലേ ബാരാണസിയം കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ പുരിസസഹസ്സഗണജേട്ഠകോ ഹുത്വാ ഗബ്ഭസഹസ്സപടിമണ്ഡിതം മഹന്തം പരിവേണം കാരാപേസി. തേ സബ്ബേപി ജനാ യാവജീവം കുസലം കത്വാ തം ഉപാസകം ജേട്ഠകം കത്വാ സപുത്തദാരാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ ഏകം ബുദ്ധന്തരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരിംസു. തേസു ഗണജേട്ഠകോ അമ്ഹാകം സത്ഥു നിബ്ബത്തിതോ പുരേതരമേവ പച്ചന്തദേസേ കുക്കുടനാമകേ നഗരേ രാജഗേഹേ നിബ്ബത്തി, തസ്സ **കപ്പിനോ**തി നാമം അഹോസി. സേസപുരിസാ തസ്മിംയേവ നഗരേ അമച്ചകുലേ നിബ്ബത്തിംസു. കപ്പിനകുമാരോ പിതു അച്ചയേന ഛത്തം ഉസ്സാപേത്വാ മഹാകപ്പിനരാജാ നാമ ജാതോ. സോ സുതവിത്തകതായ പാതോവ ചതൂഹി ദ്വാരേഹി സീഘം ദൂതേ പേസേസി - "യത്ഥ ബഹുസ്സുതേ പസ്സഥ, തതോ നിവത്തിത്വാ മയ്ഹം ആരോചേഥാ"തി.

തേന ച സമയേന അമ്ഹാകം സത്ഥാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ സാവത്ഥിം ഉപനിസ്സായ വിഹരതി. തസ്മിം കാലേ സാവത്ഥിവാസിനോ വാണിജാ സാവത്ഥിയം ഉട്ഠാനകഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ തം നഗരം ഗന്ത്വാ ഭണ്ഡം പടിസാമേത്വാ "രാജാനം പസ്സിസ്സാമാ"തി പണ്ണാകാരഹത്ഥാ രഞ്ഞോ ആരോചാപേസും. തേ രാജാ പക്കോസാപേത്വാ നിയ്യാദിതപണ്ണാകാരേ വന്ദിത്വാ ഠിതേ "കുതോ ആഗതത്ഥാ"തി പുച്ഛി. "സാവത്ഥിതോ, ദേവാ"തി. "കച്ചി വോ രട്ഠം സുഭിക്ഖം, ധമ്മികോ രാജാ"തി? "ആമ, ദേവാ"തി. "കീദിസോ ധമ്മോ തുമ്ഹാകം ദേസേ ഇദാനി പവത്തതീ"തി? "തം, ദേവ, ന സക്കാ ഉച്ഛിട്ഠമുഖേഹി കഥേതു"ന്തി. രാജാ സുവണ്ണഭിങ്ഗാരേന ഉദകം ദാപേസി. തേ മുഖം വിക്ഖാലേത്വാ ദസബലാഭിമുഖാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാ, "ദേവ, അമ്ഹാകം ദേസേ ബുദ്ധരതനം നാമ ഉപ്പന്ന"ന്തി ആഹംസു. രഞ്ഞോ "ബുദ്ധോ"തി വചനേ സുതമത്തേയേവ സകലസരീരം ഫരമാനാ പീതി ഉപ്പജ്ജി. തതോ "ബുദ്ധോതി, താതാ, വദേഥാ"തി ആഹ. "ബുദ്ധോതി, ദേവ, വദാമാ"തി. ഏവം തിക്ഖത്തും വദാപേത്വാ "ബുദ്ധോതി പദം അപരിമാണ"ന്തി തസ്മിംയേവ പദേ പസന്നോ സതസഹസ്സം ദത്വാ "അപരം വദേഥാ"തി പുച്ഛി. "ദേവ, ലോകേ ധമ്മരതനം നാമ ഉപ്പന്ന"ന്തി. തമ്പി സുത്വാ തഥേവ സതസഹസ്സം ദത്വാ "അപരം വദേഥാ"തി പുച്ഛി. "ദേവ, സങ്ഘരതനം നാമ ഉപ്പന്ന"ന്തി. തമ്പി സുത്വാ തഥേവ സതസഹസ്സം ദത്വാ "ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജിസ്സാമീ"തി തതോവ നിക്ഖമി. അമച്ചാപി തഥേവ നിക്ഖമിംസു. സോ അമച്ചസഹസ്സേന സദ്ധിം ഗങ്ഗാതീരം പത്വാ "സചേ സത്ഥാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, ഇമേസം അസ്സാനം ഖുരമത്തമ്പി മാ തേമേതൂ"തി സച്ചാധിട്ഠാനം കത്വാ ഉദകപിട്ഠേനേവ പൂരം ഗങ്ഗാനദിം അതിക്കമിത്വാ അപരമ്പി അഡ്ഢയോജനവിത്ഥാരം നദിം തഥേവ അതിക്കമിത്വാ തതിയം ചന്ദഭാഗം നാമ മഹാനദിം പത്വാ തമ്പി തായ ഏവ സച്ചകിരിയായ അതിക്കമി.

സത്ഥാപി തംദിവസം പച്ചൂസസമയംയേവ മഹാകരുണാസമാപത്തിതോ വുട്ഠായ ലോകം വോലോകേന്തോ "അജ്ജ മഹാകപ്പിനോ തിയോജനസതികം രജ്ജം പഹായ അമച്ചസഹസ്സപരിവാരോ മമ സന്തികേ പബ്ബജിതും ആഗമിസ്സതീ"തി ദിസ്വാ "മയാ തേസം പച്ചുഗ്ഗമനം കാതും യുത്ത"ന്തി പാതോവ സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ സാവത്ഥിയം പിണ്ഡായ ചരിത്വാ പച്ഛാഭത്തം പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തോ സയമേവ ആകാസേന ഗന്ത്വാ ചന്ദഭാഗായ നദിയാ തീരേ തേസം ഉത്തരണതിത്ഥസ്സാഭിമുഖട്ഠാനേ മഹാനിഗ്രോധമൂലേ പല്ലങ്കേന നിസിന്നോ ഛബ്ബണ്ണബുദ്ധരസ്മിയോ വിസ്സജ്ജേസി. തേ തേന തിത്ഥേന ഉത്തരന്താ ബുദ്ധരസ്മിയോ ഇതോ ചിതോ ച വിധാവന്തിയോ ഓലോകേന്താ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ "യം സത്ഥാരം ഉദ്ദിസ്സ മയം ആഗതാ, അദ്ധാ സോ ഏസോ"തി ദസ്സനേനേവ നിട്ഠം ഗന്ത്വാ ദിട്ഠട്ഠാനതോ പട്ഠായ ഓനമിത്വാ പരമനിപച്ചാകാരം കരോന്താ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിംസു. രാജാ ഭഗവതോ ഗോപ്ഫകേസു ഗഹേത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി സദ്ധിം അമച്ചസഹസ്സേന. സത്ഥാ തേസം ധമ്മം ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ സദ്ധിം പരിസായ അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൪.൧൩൭-൧൪൭) -

“പദുമുത്തരോ നാമ ജിനോ, സബ്ബധമ്മാന പാരഗൂ;
ഉദിതോ അജടാകാസേ, രവീവ സരദമ്ബരേ.

“വചനാഭായ ബോധേതി, വേനേയ്യപദുമാനി സോ;
കിലേസപങ്കം സോസേതി, മതിരംസീഹി നായകോ.

“തിത്ഥിയാനം യസേ ഹന്തി, ഖജ്ജോതാഭാ യഥാ രവി;
സച്ചത്ഥാഭം പകാസേതി, രതനംവ ദിവാകരോ.

“ഗുണാനം ആയതിഭൂതോ, രതനാനംവ സാഗരോ;
പജ്ജുന്നോരിവ ഭൂതാനി, ധമ്മമേഘേന വസ്സതി.

“അക്ഖദസ്സോ തദാ ആസിം, നഗരേ ഹംസസവ്ഹയേ;
ഉപേച്ച ധമ്മമസ്സോസിം, ജലജുത്തമനാമിനോ.

“ഓവാദകസ്സ ഭിക്ഖൂനം, സാവകസ്സ കതാവിനോ;
ഗുണം പകാസയന്തസ്സ, തപ്പയന്തസ്സ മേ മനം.

“സുത്വാ പതീതോ സുമനോ, നിമന്തേത്വാ തഥാഗതം;
സസിസ്സം ഭോജയിത്വാന, തം ഠാനമഭിപത്ഥയിം.

“തദാ ഹംസസമഭാഗോ, ഹംസദുന്ദുഭിനിസ്സനോ;
പസ്സഥേതം മഹാമത്തം, വിനിച്ഛയവിസാരദം.

“പതിതം പാദമൂലേ മേ, സമുഗ്ഗതതനൂരുഹം;
ജീമൂതവണ്ണം പീണംസം, പസന്നനയനാനനം.

“പരിവാരേന മഹതാ, രാജയുത്തം മഹായസം;
ഏസോ കതാവിനോ ഠാനം, പത്ഥേതി മുദിതാസയോ.

“ഇമിനാ പണിപാതേന, ചാഗേന പണിധീഹി ച;
കപ്പസതസഹസ്സാനി, നുപപജ്ജതി ദുഗ്ഗതിം.

“ദേവേസു ദേവസോഭഗ്ഗം, മനുസ്സേസു മഹന്തതം;
അനുഭോത്വാന സേസേന, നിബ്ബാനം പാപുണിസ്സതി.

“സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

“തസ്സ ധമ്മേസു ദായാദോ, ഓരസോ ധമ്മനിമ്മിതോ;
കപ്പിനോ നാമ നാമേന, ഹേസ്സതി സത്ഥു സാവകോ.

“തതോഹം സുകതം കാരം, കത്വാന ജിനസാസനേ;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, തുസിതം അഗമാസഹം.

“ദേവമാനുസരജ്ജാനി, സതസോ അനുസാസിയ;
ബാരാണസിയമാസന്നേ, ജാതോ കേണിയജാതിയം.

“സഹസ്സപരിവാരേന, സപജാപതികോ അഹം;
പഞ്ചപച്ചേകബുദ്ധാനം, സതാനി സമുപട്ഠഹിം.

“തേമാസം ഭോജയിത്വാന, പച്ഛാദമ്ഹ തിചീവരം;
തതോ ചുതാ മയം സബ്ബേ, അഹുമ്ഹ തിദസൂപഗാ.

“പുനോ സബ്ബേ മനുസ്സത്തം, അഗമിമ്ഹ തതോ ചുതാ;

കുക്കുടമ്ഹി പുരേ ജാതാ, ഹിമവന്തസ്സ പസ്സതോ.

“കപ്പിനോ നാമഹം ആസിം, രാജപുത്തോ മഹായസോ;
സേസാമച്ചകുലേ ജാതാ, മമേവ പരിവാരയും.

“മഹാരജ്ജസുഖം പത്തോ, സബ്ബകാമസമിദ്ധിമാ;
വാണിജേഹി സമക്ഖാതം, ബുദ്ധുപ്പാദമഹം സുണിം.

“ബുദ്ധോ ലോകേ സമുപ്പന്നോ, അസമോ ഏകപുഗ്ഗലോ;
സോ പകാസേതി സദ്ധമ്മം, അമതം സുഖമുത്തമം.

“സുയുത്താ തസ്സ സിസ്സാ ച, സുമുത്താ ച അനാസവാ;
സുത്വാ നേസം സുവചനം, സക്കരിത്വാന വാണിജേ.

“പഹായ രജ്ജം സാമച്ചോ, നിക്ഖമിം ബുദ്ധമാമകോ;
നദിം ദിസ്വാ മഹാചന്ദം, പൂരിതം സമതിത്തികം.

“അപ്പതിട്ഠം അനാലമ്ബം, ദുത്തരം സീഘവാഹിനിം;
ഗുണം സരിത്വാ ബുദ്ധസ്സ, സോത്ഥിനാ സമതിക്കമിം.

“ഭവസോതം സചേ ബുദ്ധോ, തിണ്ണോ ലോകന്തഗൂ വിദൂ;
ഏതേന സച്ചവജ്ജേന, ഗമനം മേ സമിജ്ഝതു.

“യദി സന്തിഗമോ മഗ്ഗോ, മോക്ഖോ ച്ചന്തികം സുഖം;
ഏതേന സച്ചവജ്ജേന, ഗമനം മേ സമിജ്ഝതു.

“സങ്ഘോ ചേ തിണ്ണകന്താരോ, പുഞ്ഞക്ഖേത്തോ അനുത്തരോ;
ഏതേന സച്ചവജ്ജേന, ഗമനം മേ സമിജ്ഝതു.

“സഹ കതേ സച്ചവരേ, മഗ്ഗാ അപഗതം ജലം;
തതോ സുഖേന ഉത്തിണ്ണോ, നദീതീരേ മനോരമേ.

“നിസിന്നം അദ്ദസം ബുദ്ധം, ഉദേന്തംവ പഭങ്കരം;
ജലന്തം ഹേമസേലംവ, ദീപരുക്ഖംവ ജോതിതം.

“സസിംവ താരാസഹിതം, സാവകേഹി പുരക്ഖതം;
വാസവം വിയ വസ്സന്തം, ദേസനാജലദന്തരം.

“വന്ദിത്വാന സഹാമച്ചോ, ഏകമന്തമുപാവിസിം;
തതോ നോ ആസയം ഞത്വാ, ബുദ്ധോ ധമ്മമദേസയി.

“സുത്വാന ധമ്മം വിമലം, അവോചുമ്ഹ മയം ജിനം;
പബ്ബാജേഹി മഹാവീര, നിബ്ബിന്ദാമ്ഹ മയം ഭവേ.

“സ്വാക്ഖാതോ ഭിക്ഖവേ ധമ്മോ, ദുക്ഖന്തകരണായ വോ;
ചരഥ ബ്രഹ്മചരിയം, ഇച്ചാഹ മുനിസത്തമോ.

“സഹ വാചായ സബ്ബേപി, ഭിക്ഖുവേസധരാ മയം;
അഹുമ്ഹ ഉപസമ്പന്നാ, സോതാപന്നാ ച സാസനേ.

“തതോ ജേതവനം ഗന്ത്വാ, അനുസാസി വിനായകോ;
അനുസിട്ഠോ ജിനേനാഹം, അരഹത്തമപാപുണിം.

“തതോ ഭിക്ഖുസഹസ്സാനി, അനുസാസിമഹം തദാ;
മമാനുസാസനകരാ, തേപി ആസും അനാസവാ.

“ജിനോ തസ്മിം ഗുണേ തുട്ഠോ, എതദഗ്ഗേ ഠപേസി മം;
ഭിക്ഖുഓവാദകാനഗ്ഗോ, കപ്പിനോതി മഹാജനേ.

“സതസഹസ്സേ കതം കമ്മം, ഫലം ദസ്സേസി മേ ഇധ;
പമുത്തോ സരവേഗോവ, കിലേസേ ഝാപയിം മമ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പത്വാ പന തേ സബ്ബേവ സത്ഥാരം പബ്ബജ്ജം യാചിംസു. സത്ഥാ തേ “ഏഥ, ഭിക്ഖവോ”തി ആഹ. സാ ഏവ തേസം പബ്ബജ്ജാ ഉപസമ്പദാ ച അഹോസി. സത്ഥാ തം ഭിക്ഖുസഹസ്സം ആദായ ആകാസേന ജേതവനം അഗമാസി. അഥേകദിവസം ഭഗവാ തസ്സന്തേവാസികേ ഭിക്ഖൂ ആഹ - “കച്ചി, ഭിക്ഖവേ, കപ്പിനോ ഭിക്ഖൂനം ധമ്മം ദേസേതീ”തി? “ന, ഭഗവാ, ദേസേതി . അപ്പോസ്സുക്കോ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരമനുയുത്തോ വിഹരതി, ഓവാദമത്തമ്പി ന ദേതീ”തി. സത്ഥാ ഥേരം പക്കോസാപേത്വാ - “സച്ചം കിര ത്വം, കപ്പിന, അന്തേവാസികാനം ഓവാദമത്തമ്പി ന ദേസീ”തി? “സച്ചം, ഭഗവാ”തി. “ബ്രാഹ്മണ, മാ ഏവം കരി, അജ്ജ പട്ഠായ ഉപഗതാനം ധമ്മം ദേസേഹീ”തി. “സാധു, ഭന്തേ”തി ഥേരോ സത്ഥു വചനം സിരസാ സമ്പടിച്ഛിത്വാ ഏകോവാദേനേവ സമണസഹസ്സം അരഹത്തേ പതിട്ഠാപേസി. തേന നം സത്ഥാ പടിപാടിയാ അത്തനോ സാവകേ ഥേരേ ഠാനന്തരേ ഠപേന്തോ ഭിക്ഖുഓവാദകാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി. അഥേകദിവസം ഥേരോ ഭിക്ഖുനിയോ ഓവദന്തോ -

൫൪൭. “അനാഗതം യോ പടികച്ച പസ്സതി, ഹിതഞ്ച അത്ഥം അഹിതഞ്ച തം ദ്വയം;
വിദ്ദേസിനോ തസ്സ ഹിതേസിനോ വാ, രന്ധം ന പസ്സന്തി സമേക്ഖമാനാ.

൫൪൮. “ആനാപാനസതീ യസ്സ, പരിപുണ്ണാ സുഭാവിതാ;
അനുപുബ്ബം പരിചിതാ, യഥാ ബുദ്ധേന ദേസിതാ;
സോമം ലോകം പഭാസേതി, അബ്ഭാ മുത്തോവ ചന്ദിമാ.

൫൪൯. “ഓദാതം വത മേ ചിത്തം, അപ്പമാണം സുഭാവിതം;
നിബ്ബിദ്ധം പഗ്ഗഹിതഞ്ച, സബ്ബാ ഓഭാസതേ ദിസാ.

൫൫൦. “ജീവതേ വാപി സപ്പഞ്ഞോ, അപി വിത്തപരിക്ഖയോ;
പഞ്ഞായ ച അലാഭേന, വിത്തവാപി ന ജീവതി.

൫൫൧. “പഞ്ഞാ സുതവിനിച്ഛിനീ, പഞ്ഞാ കിത്തിസിലോകവദ്ധനീ;
പഞ്ഞാസഹിതോ നരോ ഇധ, അപി ദുക്ഖേസു സുഖാനി വിന്ദതി.

൫൫൨. “നായം അജ്ജതനോ ധമ്മോ, നച്ഛേരോ നപി അബ്ഭുതോ;
യത്ഥ ജായേഥ മീയേഥ, തത്ഥ കിം വിയ അബ്ഭുതം.

൫൫൩. “അനന്തരഞ്ഹി ജാതസ്സ, ജീവിതാ മരണം ധുവം;
ജാതാ ജാതാ മരന്തീധ, ഏവം ധമ്മാ ഹി പാണിനോ.

൫൫൪. “ന ഹേതദത്ഥായ മതസ്സ ഹോതി, യം ജീവിതത്ഥം പരപോരിസാനം;
മതമ്ഹി രുണ്ണം ന യസോ ന ലോക്യം, ന വണ്ണിതം സമണബ്രാഹ്മണേഹി.

൫൫൫. “ചക്ഖും സരീരം ഉപഹന്തി തേന, നിഹീയതി വണ്ണബലം മതീ ച;
ആനന്ദിനോ തസ്സ ദിസാ ഭവന്തി, ഹിതേസിനോ നാസ്സ സുഖീ ഭവന്തി.

൫൫൬. “തസ്മാ ഹി ഇച്ഛേയ്യ കുലേ വസന്തേ, മേധാവിനോ ചേവ ബഹുസ്സുതേ ച;
യേസഞ്ഹി പഞ്ഞാവിഭവേന കിച്ചം, തരന്തി നാവായ നദിംവ പുണ്ണ”ന്തി. -

ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **അനാഗത**ന്തി ന ആഗതം, അവിന്ദന്തി, അത്ഥോ. **പടികച്ചാ**തി പുരേതരംയേവ. **പസ്സതീ**തി ഓലോകേതി. **അത്ഥ**ന്തി കിച്ചം. **തം ദ്വയ**ന്തി ഹിതാഹിതം. **വിദ്ദേസിനോ**തി അമിത്താ. **ഹിതേസിനോ**തി മിത്താ. **രന്ധ**ന്തി ഛിദ്ദം. **സമേക്ഖമാനാ**തി ഗവേസന്താ. ഇദം

വുത്തം ഹോതി - യോ പുഗ്ഗലോ അത്തനോ ഹിതാവഹം അഹിതാവഹം തദുഭയഞ്ച അത്ഥം കിച്ചം അനാഗതം അസമ്പത്തം പുരേതരംയേവ പഞ്ഞാചക്ഖുനാ അഹം വിയ പസ്സതി വീമംസതി വിചാരേതി, തസ്സ അമിത്താ വാ അഹിതജ്ഝാസയേന മിത്താ വാ ഹിതജ്ഝാസയേന രന്ധം ഗവേസന്താ ന പസ്സന്തി, താദിസോ പഞ്ഞവാ പുഗ്ഗലോ അച്ഛിദ്ദവുത്തി, തസ്മാ തുമ്ഹേഹി തഥാരൂപേഹി ഭവിതബ്ബന്തി.

ഇദാനി ആനാപാനസതിഭാവനായ ഗുണം ദസ്സേന്തോ തത്ഥ താനി യോജേതും **"ആനാപാനസതീ യസ്സാ"**തി ദുതിയം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ആന**ന്തി അസ്സാസോ. **അപാന**ന്തി പസ്സാസോ. അസ്സാസപസ്സാസനിമിത്താരമ്മണാ സതി ആനാപാനസതി. സതിസീസേന ചേത്ഥ തംസമ്പയുത്തസമാധിഭാവനാ അധിപ്പേതാ. **യസ്സാ**തി, യസ്സ യോഗിനോ. **പരിപുണ്ണാ സുഭാവിതാ**തി ചതുന്നം സതിപട്ഠാനാനം സോളസന്നഞ്ച ആകാരാനം പാരിപൂരിയാ സബ്ബസോ പുണ്ണാ സത്തന്നം ബോജ്ഝങ്ഗാനം വിജ്ജാവിമുത്തീനഞ്ച പാരിപൂരിയാ സുട്ഠു ഭാവിതാ വഡ്ഢിതാ. **അനുപുബ്ബം പരിചിതാ, യഥാ ബുദ്ധേന ദേസിതാ**തി "സോ സതോവ അസ്സസതീ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൪; മ॰ നി॰ ൧.൧൦൭) യഥാ ഭഗവതാ ദേസിതാ, തഥാ അനുപുബ്ബം അനുക്കമേന പരിചിതാ ആസേവിതാ ഭാവിതാ. **സോമം ലോകം പഭാസേതി, അബ്ഭാ മുത്തോവ ചന്ദിമാ**തി സോ യോഗാവചരോ യഥാ അബ്ഭാദിഉപക്കിലേസാ വിമുത്തോ ചന്ദോ ചന്ദാലോകേന ഇമം ഓകാസലോകം പഭാസേതി, ഏവം അവിജ്ജാദിഉപക്കിലേസവിമുത്തോ ഞാണാലോകേന അത്തസന്താനപതിതം പരസന്താനപതിതഞ്ച സങ്ഖാരലോകം പഭാസേതി പകാസേതി. തസ്മാ തുമ്ഹേഹി ആനാപാനസതിഭാവനാ ഭാവേതബ്ബാതി അധിപ്പായോ.

ഇദാനി അത്താനം നിദസ്സനം കത്വാ ഭാവനാഭിയോഗസ്സ സഫലതം ദസ്സേന്തോ **"ഓദാതം വത മേ ചിത്ത"**ന്തി തതിയം ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - നീവരണമലവിഗമതോ **ഓദാതം** സുദ്ധം വത മമ ചിത്തം. യഥാ പമാണകരാ രാഗാദയോ പഹീനാ, അപ്പമാണഞ്ച നിബ്ബാനം പച്ചക്ഖം കതം അഹോസി, തഥാ ഭാവിതത്താ **അപ്പമാണം സുഭാവിതം,** തതോ ഏവ ചതുസച്ചം **നിബ്ബിദ്ധം** പടിവിജ്ഝിതം, സകലസംകിലേസപക്ഖതോ **പഗ്ഗഹിതഞ്ച** ഹുത്വാ ദുക്ഖാദികാ പുബ്ബന്താദികാ ച ദിസാ ഓഭാസതേ തത്ഥ വിതിണ്ണകങ്ഖത്താ സബ്ബധമ്മേസു വിഗതസമ്മോഹത്താ ച. തസ്മാ തുമ്ഹേഹിപി ഏവം ചിത്തം ഭാവേതബ്ബന്തി ദസ്സേതി.

യഥാ ഭാവനാമയാ പഞ്ഞാ ചിത്തമലവിസോധനാദിനാ പുരിസസ്സ ബഹൂപകാരാ, ഏവം ഇതരാപീതി ദസ്സേന്തോ **"ജീവതേ വാപി സപ്പഞ്ഞോ"**തി ചതുത്ഥഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - പരിക്ഖീണധനോപി സപ്പഞ്ഞജാതികോ ഇതരീതരസന്തോസേന സന്തുട്ഠോ അനവജ്ജായ ജീവികായ ജീവതിയേവ. തസ്സ ഹി ജീവിതം ജീവിതം നാമ. തേനാഹ ഭഗവാ - "പഞ്ഞാജീവിം ജീവിതമാഹു സേട്ഠ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൭൩, ൨൪൬; സു॰ നി॰ ൧൮൪). ദുമ്മേധപുഗ്ഗലോ പന പഞ്ഞായ അലാഭേന ദിട്ഠധമ്മികം സമ്പരായികഞ്ച അത്ഥം വിരാധേന്തോ വിത്തവാപി ന ജീവതി, ഗരഹാദിപ്പത്തിയാ ജീവന്തോ നാമ ന തസ്സ ഹോതി, അനുപായഞ്ഞുതായ വാ യഥാധിഗതം ധനം നാസേന്തോ ജീവിതമ്പി സന്ധാരേതും ന സക്കോതിയേവ, തസ്മാ പാരിഹാരിയപഞ്ഞാപി തുമ്ഹേഹി അപ്പമത്തേഹി സമ്പാദേതബ്ബാതി അധിപ്പായോ.

ഇദാനി പഞ്ഞായ ആനിസംസേ ദസ്സേതും **"പഞ്ഞാ സുതവിനിച്ഛിനീ"**തി പഞ്ചമം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **പഞ്ഞാ സുതവിനിച്ഛിനീ**തി പഞ്ഞാ നാമേസാ സുതസ്സ വിനിച്ഛയിനീ, യഥാസുതേ സോതപഥമാഗതേ അത്ഥേ "അയം അകുസലോ, അയം കുസലോ, അയം സാവജ്ജോ, അയം അനവജ്ജോ"തിആദിനാ വിനിച്ഛയജനനീ. **കിത്തിസിലോകവദ്ധനീ**തി കിത്തിയാ സമ്മുഖാ പസംസായ സിലോകസ്സ പത്ഥടയസഭാവസ്സ വദ്ധനീ, പഞ്ഞവതോയേവ ഹി കിത്തിആദയോ വിഞ്ഞൂനം പാസംസഭാവതോ. **പഞ്ഞാസഹിതോ**തി പാരിഹാരിയപഞ്ഞായ, വിപസ്സനാപഞ്ഞായ ച യുത്തോ. **അപി ദുക്ഖേസു സുഖാനി വിന്ദതീ**തി ഏകന്തദുക്ഖസഭാവേസു ഖന്ധായതനാദീസു സമ്മാപടിപത്തിയാ യഥാഭൂതസഭാവാവബോധേന നിരാമിസാനിപി സുഖാനി പടിലഭതി.

ഇദാനി താസം ഭിക്ഖുനീനം അനിച്ചതാപടിസംയുത്തം ധീരഭാവാവഹം ധമ്മം കഥേന്തോ **"നായം അജ്ജതനോ ധമ്മോ"**തിആദിനാ സേസഗാഥാ അഭാസി. തത്രായം

സങ്ഖേപത്ഥോ - യ്വായം സത്താനം ജായനമീയനസഭാവോ, അയം ധമ്മോ **അജ്ജതനോ** അധുനാഗതോ ന ഹോതി, അഭിണ്ഹപവത്തികതായ ന അച്ഛരിയോ, അബ്ഭുതപുബ്ബതാഭാവതോ നാപി **അബ്ഭുതോ**. തസ്മാ **യത്ഥ ജായേഥ മീയേഥ**, യസ്മിം ലോകേ സത്തോ ജായേയ്യ, സോ ഏകംസേന മീയേഥ, തത്ഥ **കിം വിയ?** കിം നാമ അബ്ഭുതം സിയാ? സഭാവികത്താ മരണസ്സ - ന ഹി ഖണികമരണസ്സ കിഞ്ചി കാരണം അത്ഥി. യതോ **അനന്തരഞ്ഹി ജാതസ്സ, ജീവിതാ മരണം ധുവം** ജാതസ്സ ജാതിസമനന്തരം ജീവിതതോ മരണം ഏകന്തികം ഉപ്പന്നാനം ഖന്ധാനം ഏകംസേന ഭിജ്ജനതോ. യോ പനേത്ഥ ജീവതീതി ലോകവോഹാരോ, സോ തദുപാദാനസ്സ അനേകപച്ചയായത്തതായ അനേകന്തികോ, യസ്മാ ഏതദേവം, തസ്മാ **ജാതാ മരന്തിധ, ഏവംധമ്മാ ഹി പാണിനോ**തി അയം സത്താനം പകതി, യദിദം ജാതാനം മരണന്തി ജാതിയാ മരണാനുബന്ധനതം ആഹ.

ഇദാനി യസ്മാ താസു ഭിക്ഖുനീസു കാചി സോകബന്ധിതചിത്താപി അത്ഥി, തസ്മാ താസം സോകവിനോദനം കാതും **"ന ഹേതദത്ഥായാ**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ന ഹേതദത്ഥായ മതസ്സ ഹോതീ**തി യം മതസ്സ **ജീവിതത്ഥം** ജീവിതനിമിത്തം **പരപോരിസാനം** പരപുഗ്ഗലാനം രുണ്ണം, ഏതം തസ്സ മതസ്സ സത്തസ്സ ജീവിതത്ഥം താവ തിട്ഠതു, കസ്സചിപി അത്ഥായ ന ഹോതി, യേ പന രുദന്തി, തേസമ്പി **മതമ്ഹി** മതപുഗ്ഗലനിമിത്തം രുണ്ണം, **ന യസോ ന ലോക്യം** യസാവഹം വിസുദ്ധാവഹഞ്ച ന ഹോതി . **ന വണ്ണിതം സമണബ്രാഹ്മണേഹീ**തി വിഞ്ഞുപ്പസട്ഠമ്പി ന ഹോതി, അഥ ഖോ വിഞ്ഞുഗരഹിതമേവാതി അത്ഥോ.

ന കേവലമേതേവ യേ രുദതോ ആദീനവാ, അഥ ഖോ ഇമേപീതി ദസ്സേന്തോ **"ചക്ഖും സരീരം ഉപഹന്തീ"**തി ഗാഥം വത്വാ തതോ പരം സോകാദിഅനത്ഥപടിബാഹനത്ഥം കല്യാണമിത്തപയിരുപാസനായം താ നിയോജേന്തോ **"തസ്മാ"**തിആദിനാ ഓസാനഗാഥമാഹ. തത്ഥ **തസ്മാ**തി യസ്മാ രുണ്ണം രുദന്തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ചക്ഖും സരീരഞ്ച **ഉപഹന്തി** വിബാധതി, തേന രുണ്ണേന വണ്ണോ ബലം മതി ച **നിഹീയതി** പരിഹായതി, **തസ്സ** രുദന്തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ **ദിസാ** സപത്താ **ആനന്ദിനോ** പമോദവന്തോ പീതിവന്തോ ഭവന്തി. ഹിതേസിനോ മിത്താ ദുക്ഖീ ദുക്ഖിതാ ഭവന്തി തസ്മാ ധമ്മോജപഞ്ഞായ സമന്നാഗതത്താ **മേധാവിനോ** ദിട്ഠധമ്മികാദിഅത്ഥസന്നിസ്സിതസ്സ ബാഹുസച്ചസ്സ പാരിപൂരിയാ **ബഹുസ്സുതേ,** അത്തനോ കുലേ വസന്തേ **ഇച്ഛേയ്യ** പാടികങ്ഖേയ്യ കുലൂപകേ കരേയ്യ. **യേസന്തി** യേസം മേധാവീനം ബഹുസ്സുതാനം പണ്ഡിതാനം **പഞ്ഞാവിഭവേന** പഞ്ഞാബലേന യഥാ മഹോഘസ്സ പുണ്ണം നദിം നാവായ തരന്തി, ഏവം കുലപുത്താ അത്തനോ അത്ഥകിച്ചം **തരന്തി** പാരം പാപുണന്തി. തേ ഇച്ഛേയ്യ കുലേ വസന്തേതി യോജനാ.

ഏവം ഥേരോ താസം ഭിക്ഖുനീനം ധമ്മം കഥേത്വാ വിസ്സജ്ജേസി. താ ഥേരസ്സ ഓവാദേ ഠത്വാ സോകം വിനോദേത്വാ യോനിസോ പടിപജ്ജന്തിയോ സദത്ഥം പരിപൂരേസും.

മഹാകപ്പിനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. ചൂളപന്ഥകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ദന്ധാ മയ്ഹം ഗതീതിആദികാ ആയസ്മതോ ചൂളപന്ഥകത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? യദേത്ഥ അട്ഠുപ്പത്തിവസേന വത്തബ്ബം, തം അട്ഠകനിപാതേ മഹാപന്ഥകവത്ഥുസ്മിം (ഥേരഗാ॰ അട്ഠ॰ ൨.മഹാപന്ഥകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ) വുത്തമേവ. അയം പന വിസേസോ - മഹാപന്ഥകത്ഥേരോ അരഹത്തം പത്വാ അഗ്ഗഫലസുഖേന വീതിനാമേന്തോ ചിന്തേസി - ''കഥം നു ഖോ സക്കാ ചൂളപന്ഥകമ്പി ഇമസ്മിം സുഖേ പതിട്ഠപേതു''ന്തി? സോ അത്തനോ അയ്യകം ധനസേട്ഠിം ഉപസങ്കമിത്വാ ആഹ - ''സചേ, മഹാസേട്ഠി, അനുജാനാഥ , അഹം ചൂളപന്ഥകം പബ്ബാജേയ്യ''ന്തി. ''പബ്ബാജേഥ, ഭന്തേ''തി. ഥേരോ തം പബ്ബാജേസി. സോ ദസസു സീലേസു പതിട്ഠിതോ ഭാതു സന്തികേ -

> ''പദുമം യഥാ കോകനദം സുഗന്ധം, പാതോ സിയാ ഫുല്ലമവീതഗന്ധം;
> അങ്ഗീരസം പസ്സ വിരോചമാനം, തപന്തമാദിച്ചമിവന്തലിക്ഖേ''തി. (സം॰ നി॰ ൧.൧൨൩; അ॰ നി॰ ൫.൧൯൫) -

ഗാഥം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തോ ചതൂഹി മാസേഹി ഗഹേതും നാസക്ഖി, ഗഹിതഗഹിതം പദം ഹദയേ ന തിട്ഠതി. അഥ നം മഹാപന്ഥകോ ആഹ - ‘‘പന്ഥക, ത്വം ഇമസ്മിം സാസനേ അഭബ്ബോ, ചതൂഹി മാസേഹി ഏകഗാഥമ്പി ഗഹേതും ന സക്കോസി. പബ്ബജിതകിച്ചം പന ത്വം കഥം മത്ഥകം പാപേസ്സസി? നിക്ഖമ ഇതോ’’തി. സോ ഥേരേന പണാമിതോ ദ്വാരകോട്ഠകസമീപേ രോദമാനോ അട്ഠാസി.

തേന ച സമയേന സത്ഥാ ജീവകമ്ബവനേ വിഹരതി. അഥ ജീവകോ പുരിസം പേസേസി, ‘‘പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം സത്ഥാരം നിമന്തേഹീ’’തി. തേന ച സമയേന ആയസ്മാ മഹാപന്ഥകോ ഭത്തുദ്ദേസകോ ഹോതി. സോ ‘‘പഞ്ചന്നം ഭിക്ഖുസതാനം ഭിക്ഖം പടിച്ഛഥ, ഭന്തേ’’തി വുത്തോ ‘‘ചൂളപന്ഥകം ഠപേത്വാ സേസാനം പടിച്ഛാമീ’’തി ആഹ. തം സുത്വാ ചൂളപന്ഥകോ ഭിയ്യോസോമത്തായ ദോമനസ്സപ്പത്തോ അഹോസി. സത്ഥാ തസ്സ ചിത്തക്ഖേദം ഞത്വാ, ‘‘ചൂളപന്ഥകോ മയാ കതേന ഉപായേന ബുജ്ഝിസ്സതീ’’തി തസ്സ അവിദൂരേ ഠാനേ അത്താനം ദസ്സേത്വാ ‘‘കിം, പന്ഥക, രോദസീ’’തി പുച്ഛി. ‘‘ഭാതാ മം, ഭന്തേ, പണാമേതീ’’തി ആഹ. ‘‘പന്ഥക, മാ ചിന്തയി, മമ സാസനേ തുയ്ഹം പബ്ബജ്ജാ, ഏഹി, ഇമം ഗഹേത്വാ ‘രജോഹരണം, രജോഹരണ’ന്തി മനസി കരോഹീ’’തി ഇദ്ധിയാ സുദ്ധം ചോളക്ഖണ്ഡം അഭിസങ്ഖരിത്വാ അദാസി. സോ സത്ഥാരാ ദിന്നം ചോളക്ഖണ്ഡം ‘‘രജോഹരണം, രജോഹരണ’’ന്തി ഹത്ഥേന പരിമജ്ജന്തോ നിസീദി. തസ്സ തം പരിമജ്ജന്തസ്സ കിലിട്ഠധാതുകം ജാതം, പുന പരിമജ്ജന്തസ്സ ഉക്ഖലിപരിപുഞ്ഛനസദിസം ജാതം. സോ ഞാണസ്സ പരിപക്കത്താ ഏവം ചിന്തേസി - ‘‘ഇദം ചോളക്ഖണ്ഡം പകതിയാ പരിസുദ്ധം, ഇമം ഉപാദിണ്ണകസരീരം നിസ്സായ കിലിട്ഠം അഞ്ഞഥാ ജാതം, തസ്മാ അനിച്ചം യഥാപേതം, ഏവം ചിത്തമ്പീ’’തി ഖയവയം പട്ഠപേത്വാ തസ്മിംയേവ നിമിത്തേ ഝാനാനി നിബ്ബത്തേത്വാ ഝാനപാദകം വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൨.൩൬-൫൮) -

‘‘പദുമുത്തരോ നാമ ജിനോ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ;
ഗണമ്ഹാ വൂപകട്ഠോ സോ, ഹിമവന്തേ വസീ തദാ.

‘‘അഹമ്പി ഹിമവന്തമ്ഹി, വസാമി അസ്സമേ തദാ;
അചിരാഗതം മഹാവീരം, ഉപേസിം ലോകനായകം.

‘‘പുപ്ഫച്ഛത്തം ഗഹേത്വാന, ഉപഗച്ഛിം നരാസഭം;
സമാധിം സമാപജ്ജന്തം, അന്തരായമകാസഹം.

‘‘ഉഭോ ഹത്ഥേഹി പഗ്ഗയ്ഹ, പുപ്ഫച്ഛത്തം അദാസഹം;
പടിഗ്ഗഹേസി ഭഗവാ, പദുമുത്തരോ മഹാമുനി.

‘‘സബ്ബേ ദേവാ അത്തമനാ, ഹിമവന്തം ഉപേന്തി തേ;
സാധുകാരം പവത്തേസും, അനുമോദിസ്സതി ചക്ഖുമാ.

‘‘ഇദം വത്വാന തേ ദേവാ, ഉപഗച്ഛും നരുത്തമം;
ആകാസേ ധാരയന്തസ്സ, പദുമച്ഛത്തമുത്തമം.

‘‘സതപത്തഛത്തം പഗ്ഗയ്ഹ, അദാസി താപസോ മമ;
തമഹം കിത്തയിസ്സാമി, സുണാഥ മമ ഭാസതോ.

‘‘പഞ്ചവീസതികപ്പാനി, ദേവരജ്ജം കരിസ്സതി;
ചതുത്തിംസതിക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി.

‘‘യം യം യോനിം സംസരതി, ദേവത്തം അഥ മാനുസം;
അബ്ഭോകാസേ പതിട്ഠന്തം, പദുമം ധാരയിസ്സതി.

‘‘കപ്പസതസഹസ്സമ്ഹി , ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

"പകാസിതേ പാവചനേ, മനുസ്സത്തം ലഭിസ്സതി;
മനോമയമ്ഹി കായമ്ഹി, ഉത്തമോ സോ ഭവിസ്സതി.

"ദ്വേ ഭാതരോ ഭവിസ്സന്തി, ഉഭോപി പന്ഥകവ്ഹയാ;
അനുഭോത്വാ ഉത്തമത്ഥം, ജോതയിസ്സന്തി സാസനം.

"സോഹം അട്ഠാരസവസ്സോ, പബ്ബജിം അനഗാരിയം;
വിസേസാഹം ന വിന്ദാമി, സക്യപുത്തസ്സ സാസനേ.

"ദന്ധാ മയ്ഹം ഗതീ ആസി, പരിഭൂതോ പുരേ അഹും;
ഭാതാ ച മം പണാമേസി, ഗച്ഛ ദാനി സകം ഘരം.

"സോഹം പണാമിതോ സന്തോ, സങ്ഘാരാമസ്സ കോട്ഠകേ;
ദുമ്മനോ തത്ഥ അട്ഠാസിം, സാമഞ്ഞസ്മിം അപേക്ഖവാ.

"ഭഗവാ തത്ഥ ആഗച്ഛി, സീസം മയ്ഹം പരാമസി;
ബാഹായ മം ഗഹേത്വാന, സങ്ഘാരാമം പവേസയി.

"അനുകമ്പായ മേ സത്ഥാ, അദാസി പാദപുഞ്ഛനിം;
ഏവം സുദ്ധം അധിട്ഠേഹി, ഏകമന്തമധിട്ഠഹം.

"ഹത്ഥേഹി തമഹം ഗയ്ഹ, സരിം കോകനദം അഹം;
തത്ഥ ചിത്തം വിമുച്ചി മേ, അരഹത്തം അപാപുണിം.

"മനോമയേസു കായേസു, സബ്ബത്ഥ പാരമിം ഗതോ;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, വിഹരാമി അനാസവോ.

"പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തമഗ്ഗേനേവസ്സ തേപിടകം പഞ്ചാഭിഞ്ഞാ ച ആഗമിംസു. സത്ഥാ ഏകേന ഊനേഹി പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം ഗന്ത്വാ ജീവകസ്സ നിവേസനേ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ നിസീദി. ചൂളപന്ഥകോ പന അത്തനോ ഭിക്ഖായ അപ്പടിച്ഛിതത്താ ഏവ ന ഗതോ. ജീവകോ യാഗും ദാതും ആരഭി, സത്ഥാ പത്തം ഹത്ഥേന പിദഹി. "കസ്മാ, ഭന്തേ, ന ഗണ്ഹഥാ"തി വുത്തേ - "വിഹാരേ ഏകോ ഭിക്ഖു അത്ഥി, ജീവകാ"തി. സോ പുരിസം പഹിണി, "ഗച്ഛ, ഭണേ, വിഹാരേ നിസിന്നം അയ്യം ഗഹേത്വാ ഏഹീ"തി. ചൂളപന്ഥകത്ഥേരോപി രൂപേന കിരിയായ ച ഏകമ്പി ഏകേന അസദിസം ഭിക്ഖുസഹസ്സം നിമ്മിനിത്വാ നിസീദി. സോ പുരിസോ വിഹാരേ ഭിക്ഖൂനം ബഹുഭാവം ദിസ്വാ ഗന്ത്വാ ജീവകസ്സ കഥേസി - "ഇമസ്മാ ഭിക്ഖുസങ്ഘാ വിഹാരേ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ബഹുതരോ, പക്കോസിതബ്ബം അയ്യം ന ജാനാമീ"തി. ജീവകോ സത്ഥാരം പടിപുച്ഛി - "കോനാമോ, ഭന്തേ, വിഹാരേ നിസിന്നോ ഭിക്ഖൂ"തി? "ചൂളപന്ഥകോ നാമ, ജീവകാ"തി. "ഗച്ഛ , ഭണേ, 'ചൂളപന്ഥകോ നാമ കതരോ'തി പുച്ഛിത്വാ തം ആനേഹീ"തി. സോ വിഹാരം ഗന്ത്വാ "ചൂളപന്ഥകോ നാമ കതരോ, ഭന്തേ"തി പുച്ഛി. "അഹം ചൂളപന്ഥകോ","അഹം ചൂളപന്ഥകോ"തി ഏകപഹാരേനേവ ഭിക്ഖുസഹസ്സമ്പി കഥേസി. സോ പുനാഗന്ത്വാ തം പവത്തിം ജീവകസ്സ ആരോചേസി. ജീവകോ പടിവിദ്ധസച്ചത്താ "ഇദ്ധിമാ മഞ്ഞേ, അയ്യോ"തി നയതോ ഞത്വാ "ഗച്ഛ, ഭണേ, പഠമം കഥനകമയ്യമേവ 'തുമ്ഹേ സത്ഥാ പക്കോസതീ'തി വത്വാ ചീവരകണ്ണേ ഗണ്ഹാ"തി ആഹ. സോ വിഹാരം ഗന്ത്വാ തഥാ അകാസി, താവദേവ നിമ്മിതഭിക്ഖൂ അന്തരധായിംസു. സോ ഥേരം ഗഹേത്വാ അഗമാസി.

സത്ഥാ തസ്മിം ഖണേ യാഗുഞ്ച ഖജ്ജകാദിഭേദഞ്ച പടിഗ്ഗണ്ഹി. ദസബലേ ഭത്തകിച്ചം കത്വാ വിഹാരം ഗതേ ധമ്മസഭായം കഥാ ഉദപാദി - "അഹോ ബുദ്ധാനം ആനുഭാവോ, യത്ര ഹി നാമ ചത്താരോ മാസേ ഏകഗാഥം ഗഹേതും അസക്കോന്തമ്പി ലഹുകേന ഖണേനേവ ഏവം മഹിദ്ധികം അകംസൂ"തി. സത്ഥാ തേസം ഭിക്ഖൂനം കഥാസല്ലാപം സുത്വാ ആഗന്ത്വാ ബുദ്ധാസനേ നിസജ്ജ, "കിം വദേഥ, ഭിക്ഖവേ"തി പുച്ഛിത്വാ, "ഇമം

നാമ, ഭന്തേ”തി വുത്തേ, “ഭിക്ഖവേ, ചൂളപന്ഥകേന ഇദാനി മയ്ഹം ഓവാദേ ഠത്വാ ലോകുത്തരദായജ്ജം ലദ്ധം, പുബ്ബേ പന ലോകിയദായജ്ജ”ന്തി വത്വാ തേഹി യാചിതോ ചൂളസേട്ഠിജാതകം (ജാ॰ ൧.൧.൪) കഥേസി. അപരഭാഗേ തം സത്ഥാ അരിയഗണപരിവുതോ ധമ്മാസനേ നിസിന്നോ മനോമയം കായം അഭിനിമ്മിനന്താനം ഭിക്ഖൂനം ചേതോവിവട്ടകുസലാനഞ്ച അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി. സോ അപരേന സമയേന ഭിക്ഖൂഹി “തഥാ ദന്ധധാതുകേന കഥം തയാ സച്ചാനി പടിവിദ്ധാനീ”തി പുട്ഠോ ഭാതു പണാമനതോ പട്ഠായ അത്തനോ പടിപത്തിം പകാസേന്തോ -

൫൫൭. “ദന്ധാ മയ്ഹം ഗതീ ആസി, പരിഭൂതോ പുരേ അഹം;
ഭാതാ ച മം പണാമേസി, ഗച്ഛ ദാനി തുവം ഘരം.

൫൫൮. “സോഹം പണാമിതോ സന്തോ, സങ്ഘാരാമസ്സ കോട്ഠകേ;
ദുമ്മനോ തത്ഥ അട്ഠാസിം, സാസനസ്മിം അപേക്ഖവാ.

൫൫൯. “ഭഗവാ തത്ഥ ആഗച്ഛി, സീസം മയ്ഹം പരാമസി;
ബാഹായ മം ഗഹേത്വാന, സങ്ഘാരാമം പവേസയി.

൫൬൦. “അനുകമ്പായ മേ സത്ഥാ, പാദാസി പാദപുഞ്ഛനിം;
ഏതം സുദ്ധം അധിട്ഠേഹി, ഏകമന്തം സ്വധിട്ഠിതം.

൫൬൧. “തസ്സാഹം വചനം സുത്വാ, വിഹാസിം സാസനേ രതോ;
സമാധിം പടിപാദേസിം, ഉത്തമത്ഥസ്സ പത്തിയാ.

൫൬൨. “പുബ്ബേനിവാസം ജാനാമി, ദിബ്ബചക്ഖു വിസോധിതം;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം.

൫൬൩. “സഹസ്സക്ഖത്തുമത്താനം, നിമ്മിനിത്വാന പന്ഥകോ;
നിസീദമ്ബവനേ രമ്മേ, യാവ കാലപ്പവേദനാ.

൫൬൪. “തതോ മേ സത്ഥാ പാഹേസി, ദൂതം കാലപ്പവേദകം;
പവേദിതമ്ഹി കാലമ്ഹി, വേഹാസാദുപസങ്കമിം.

൫൬൫. “വന്ദിത്വാ സത്ഥുനോ പാദേ, ഏകമന്തം നിസീദഹം;
നിസിന്നം മം വിദിത്വാന, അഥ സത്ഥാ പടിഗ്ഗഹി.

൫൬൬. “ആയാഗോ സബ്ബലോകസ്സ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ;
പുഞ്ഞക്ഖേത്തം മനുസ്സാനം, പടിഗ്ഗണ്ഹിത്ഥ ദക്ഖിണ”ന്തി. -

ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **ദന്ധാ**തി, മന്ദാ, ചതുപ്പദികം ഗാഥം ചതൂഹി മാസേഹി ഗഹേതും അസമത്ഥഭാവേന ദുബ്ബലാ. **ഗതീ**തി ഞാണഗതി. **ആസീ**തി, അഹോസി. **പരിഭൂതോ**തി, തതോ ഏവ “മുട്ഠസ്സതി അസമ്പജാനോ”തി ഹീളിതോ. **പുരേ**തി, പുബ്ബേ പുഥുജ്ജനകാലേ. **ഭാതാ ചാ**തി സമുച്ചയത്ഥോ ച-സദ്ദോ, ന കേവലം പരിഭൂതോവ, അഥ ഖോ ഭാതാപി മം **പണാമേസി,** “പന്ഥക, ത്വം ദുപ്പഞ്ഞോ അഹേതുകോ മഞ്ഞേ, തസ്മാ പബ്ബജിതകിച്ചം മത്ഥകം പാപേതും അസമത്ഥോ , ന ഇമസ്സ സാസനസ്സ അനുച്ഛവികോ, ഗച്ഛ ദാനി തുയ്ഹം അയ്യകഘര”ന്തി നിക്കഡ്ഢേസി. **ഭാതാ**തി, ഭാതരാ.

കോട്ഠകേതി, ദ്വാരകോട്ഠകസമീപേ. **ദുമ്മനോ**തി, ദോമനസ്സിതോ. **സാസനസ്മിം അപേക്ഖവാ**തി, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സാസനേ സാപേക്ഖോ അവിബ്ഭമിതുകാമോ.

ഭഗവാ തത്ഥ ആഗച്ഛീതി, മഹാകരുണാസഞ്ചോദിതമാനസോ മം അനുഗ്ഗണ്ഹന്തോ ഭഗവാ യത്ഥാഹം ഠിതോ, തത്ഥ ആഗച്ഛി. ആഗന്ത്വാ ച, “പന്ഥക, അഹം തേ സത്ഥാ, ന മഹാപന്ഥകോ, മം ഉദ്ദിസ്സ തവ പബ്ബജ്ജാ”തി സമസ്സാസേന്തോ **സീസം മയ്ഹം പരാമസി** ജാലാബദ്ധനമുദുതലുനപീണവരായതങ്ഗുലിസമുപസോഭിതേന വികസിതപദുമസസ്സിരീകേന ചക്കങ്കിതേന ഹത്ഥതലേന “ഇദാനിയേവ മമ പുത്തോ ഭവിസ്സതീ”തി ദീപേന്തോ മയ്ഹം

സീസം പരാമസി. **ബാഹായ മം ഗഹേത്വാനാതി**, "കസ്മാ ത്വം, ഇധ തിട്ഠസീ"തി ചന്ദനഗന്ധഗന്ധിനാ അത്തനോ ഹത്ഥേന മം ഭുജേ ഗഹേത്വാ അന്തോസങ്ഘാരാമം പവേസേസി. **പാദാസി പാദപുഞ്ഛനി**ന്തി പാദപുഞ്ഛനിം കത്വാ പാദാസി "രജോഹരണന്തി മനസി കരോഹീ"തി അദാസീതി അത്ഥോ. "അദാസീ"തി "പാദപുഞ്ഛനി"ന്തി ച പഠന്തി. കേചി പന **"പാദപുഞ്ഛനി"**ന്തി പാദപുഞ്ഛനചോളക്ഖണ്ഡം പാദാസീ"തി വദന്തി. തദയുത്തം ഇദ്ധിയാ അഭിസങ്ഖരിത്വാ ചോളക്ഖണ്ഡസ്സ ദിന്നത്താ. **ഏതം സുദ്ധം അധിട്ഠേഹി, ഏകമന്തം സ്വധിട്ഠിത**ന്തി, ഏതം സുദ്ധം ചോളക്ഖണ്ഡം "രജോഹരണം, രജോഹരണ"ന്തി മനസികാരേന സ്വധിട്ഠിതം കത്വാ ഏകമന്തം ഏകമന്തേ വിവിത്തേ ഗന്ധകുടിപമുഖേ നിസിന്നോ അധിട്ഠേഹി തഥാ ചിത്തം സമാഹിതം കത്വാ പവത്തേഹി.

തസ്സാഹം വചനം സുത്വാതി, തസ്സ ഭഗവതോ വചനം ഓവാദം അഹം സുത്വാ തസ്മിം **സാസനേ** ഓവാദേ **രതോ** അഭിരതോ ഹുത്വാ **വിഹാസിം** യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജിം. പടിപജ്ജന്തോ ച **സമാധിം പടിപാദേസിം, ഉത്തമത്ഥസ്സ പത്തിയാ**തി, ഉത്തമത്ഥോ നാമ അരഹത്തം, തസ്സ അധിഗമായ കസിണപരികമ്മവസേന രൂപജ്ഝാനാനി നിബ്ബത്തേത്വാ ഝാനപാദകം വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ മഗ്ഗപടിപാടിയാ അഗ്ഗമഗ്ഗസമാധിം സമ്പാദേസിന്തി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ഹി സമാധീതി ഉപചാരസമാധിതോ പട്ഠായ യാവ ചതുത്ഥമഗ്ഗസമാധി, താവ സമാധിസാമഞ്ഞേന ഗഹിതോ, അഗ്ഗഫലസമാധി പന ഉത്തമത്ഥഗ്ഗഹണേന, സാതിസയം ചേവായം സമാധികുസലോ, തസ്മാ "സമാധിം പടിപാദേസി"ന്തി ആഹ. സമാധികുസലതായ ഹി അയമായസ്മാ ചേതോവിവട്ടകുസലോ നാമ ജാതോ, മഹാപന്ഥകത്ഥേരോ പന വിപസ്സനാകുസലതായ സഞ്ഞാവിവട്ടകുസലോ നാമ. ഏകോ ചേത്ഥ സമാധിലക്ഖണേ ഛേകോ, ഏകോ വിപസ്സനാലക്ഖണേ, ഏകോ സമാധിഗാള്ഹോ, ഏകോ വിപസ്സനാഗാള്ഹോ ഏകോ അങ്ഗസംഖിത്തേ ഛേകോ, ഏകോ ആരമ്മണസംഖിത്തേ, ഏകോ അങ്ഗവവത്ഥാനേ, ഏകോ ആരമ്മണവവത്ഥാനേതി വണ്ണേന്തി. അപിച ചൂളപന്ഥകത്ഥേരോ സാതിസയം ചതുന്നം രൂപാവചരജ്ഝാനാനം ലാഭിതായ ചേതോവിവട്ടകുസലോ വുത്തോ, മഹാപന്ഥകത്ഥേരോ സാതിസയം ചതുന്നം അരൂപാവചരജ്ഝാനാനം ലാഭിതായ സഞ്ഞാവിവട്ടകുസലോ. പഠമോ വാ രൂപാവചരജ്ഝാനലാഭീ ഹുത്വാ ഝാനങ്ഗേഹി വുട്ഠായ അരഹത്തം പത്തോതി ചേതോവിവട്ടകുസലോ, ഇതരോ അരൂപാവചരജ്ഝാനലാഭീ ഹുത്വാ ഝാനങ്ഗേഹി വുട്ഠായ അരഹത്തം പത്തോതി സഞ്ഞാവിവട്ടകുസലോ. മനോമയം പന കായം നിബ്ബത്തേന്തോ അഞ്ഞേ തയോ വാ ചത്താരോ വാ നിബ്ബത്തന്തി, ന ബഹുകേ, ഏകസദിസേയേവ ച കത്വാ നിബ്ബത്തേന്തി, ഏകവിധമേവ കമ്മം കുരുമാനേ. അയം പന ഥേരോ ഏകാവജ്ജനേന സമണസഹസ്സം മാപേസി, ദ്വേപി ന കായേന ഏകസദിസേ അകാസി, ന ഏകവിധം കമ്മം കുരുമാനേ. തസ്മാ മനോമയം കായം അഭിനിമ്മിനന്താനം അഗ്ഗോ നാമ ജാതോ.

ഇദാനി അത്തനോ അധിഗതവിസേസം ദസ്സേതും **"പുബ്ബേനിവാസം ജാനാമീ"**തിആദിമാഹ. കാമഞ്ചായം ഥേരോ ഛളഭിഞ്ഞോ, യാ പന അഭിഞ്ഞാ ആസവക്ഖയഞാണാധിഗമസ്സ ബഹൂപകാരാ, തം ദസ്സനത്ഥം **"പുബ്ബേനിവാസം ജാനാമി, ദിബ്ബചക്ഖു വിസോധിത"**ന്തി വത്വാ **"തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ"**തി വുത്തം. പുബ്ബേനിവാസയഥാകമ്മുപഗഅനാഗതംസഞാണാനി ഹി വിപസ്സനാചാരസ്സ ബഹൂപകാരാനി, ന തഥാ ഇതരഞാണാനി.

സഹസ്സക്ഖത്തുന്തി സഹസ്സം. "സഹസ്സവാര"ന്തി കേചി വദന്തി. ഏകാവജ്ജനേന പന ഥേരോ സഹസ്സേ മനോമയേ കായേ നിമ്മിനി, ന വാരേന. തേ ച ഖോ അഞ്ഞമഞ്ഞമസദിസേ വിവിധഞ്ച കമ്മം കരോന്തേ. "കിം പന സാവകാനമ്പി ഏവരൂപം ഇദ്ധിനിമ്മാനം സമ്ഭവതീ"തി? ന സമ്ഭവതി സബ്ബേസം, അഭിനീഹാരസമ്പത്തിയാ പന അയമേവ ഥേരോ ഏവമകാസി, തഥാ ഹേസ ഇമിനാ അങ്ഗേന ഏതദഗ്ഗേ ഠപിതോ. **പന്ഥകോ നിസീദീ**തി അത്താനമേവ പരം വിയ വദതി. **അമ്ബവനേ**തി, അമ്ബവനേ ജീവകേന കതവിഹാരേ. **വേഹാസാദുപസങ്കമീ**തി **വേഹാസാ**തി കരണേ നിസ്സക്കവചനം, വേഹാസേനാതി അത്ഥോ, ദ-കാരോ പദസന്ധികരോ. **അഥാ**തി, മമ നിസജ്ജായ പച്ഛാ. **പടിഗ്ഗഹീ**തി ദക്ഖിണോദകം പടിഗ്ഗണ്ഹി. **ആയാഗോ സബ്ബലോകസ്സാ**തി, സബ്ബസ്സ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യതായ ദേയ്യധമ്മം ആനേത്വാ യജിതബ്ബട്ഠാനഭൂതോ. **ആഹുതീനം**

പടിഗ്ഗഹോതി, മഹാഫലഭാവകരണേന ദക്ഖിണാഹുതീനം പടിഗ്ഗണ്ഹകോ. **പടിഗ്ഗണ്ഹിത്ഥ ദക്ഖിണ**ന്തി ജീവകേന ഉപനീതം യാഗുഖജ്ജാദിഭേദം ദക്ഖിണം പടിഗ്ഗഹേസി.

അഥ ഖോ ഭഗവാ കതഭത്തകിച്ചോ ആയസ്മന്തം ചൂളപന്ഥകം ആണാപേസി - “അനുമോദനം കരോഹീ”തി. സോ സിനേരും ഗഹേത്വാ മഹാസമുദ്ദം മന്ഥേന്തോ വിയ പഭിന്നപടിസമ്ഭിദാപ്പത്തതായ തേപിടകം ബുദ്ധവചനം സങ്ഖോഭേന്തോ സത്ഥു അജ്ഝാസയം ഗണ്ഹന്തോ അനുമോദനം അകാസി. തഥാ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നോപി ചായമായസ്മാ തഥാരൂപായ കമ്മപിലോതികായ പരിബാധിതോ ചതുപ്പദികം ഗാഥം ചതൂഹിപി മാസേഹി ഗഹേതും നാസക്ഖി. തം പനസ്സ ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിം ഓലോകേത്വാ സത്ഥാ പുബ്ബചരിയാനുരൂപം യോനിസോമനസികാരേ നിയോജേസി. തഥാ ഹി ഭഗവാ തദാ ജീവകസ്സ നിവേസനേ നിസിന്നോ ഏവ “ചൂളപന്ഥകസ്സ ചിത്തം സമാഹിതം, വീഥിപടിപന്നാ വിപസ്സനാ”തി ഞത്വാ യഥാനിസിന്നോവ അത്താനം ദസ്സേത്വാ, “പന്ഥക, യദിപായം പിലോതികാ സംകിലിട്ഠാ രജാനുകിണ്ണാ, ഇതോ പന അഞ്ഞോ ഏവ അരിയസ്സ വിനയേ സംകിലേസോ രജോ ചാതി ദസ്സേന്തോ -

> “രാഗോ രജോ ന ച പന രേണു വുച്ചതി, രാഗസ്സേതം അധിവചനം രജോതി;
> ഏതം രജം വിപ്പജഹിത്വാ ഭിക്ഖവോ, വിഹരന്തി തേ വീതരജസ്സ സാസനേ.
>
> “ദോസോ രജോ...പേ॰... സാസനേ.
> “മോഹോ രജോ...പേ॰... വീതരജസ്സ സാസനേ”തി. -

ഇമാ തിസ്സോ ഓഭാസഗാഥാ അഭാസി. ഗാഥാപരിയോസാനേ ചൂളപന്ഥകോ അഭിഞ്ഞാപടിസമ്ഭിദാപരിവാരം അരഹത്തം പാപുണീതി.

ചൂളപന്ഥകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. കപ്പത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

നാനാകുലമലസമ്പുണ്ണോതിആദികാ ആയസ്മതോ കപ്പത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ കാലേ വിഭവസമ്പന്നേ കുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ പിതു അച്ചയേന വിഞ്ഞുതം പത്തോ നാനാവിരാഗവണ്ണവിചിത്തേഹി വത്ഥേഹി അനേകവിധേഹി ആഭരണേഹി നാനാവിധേഹി മണിരതനേഹി ബഹുവിധേഹി പുപ്ഫദാമമാലാദീഹി ച കപ്പരുക്ഖം നാമ അലങ്കരിത്വാ തേന സത്ഥു ഥൂപം പൂജേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ മഗധരട്ഠേ മണ്ഡലികരാജകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ പിതു അച്ചയേന രജ്ജേ പതിട്ഠിതോ കാമേസു അതിവിയ രത്തോ ഗിദ്ധോ ഹുത്വാ വിഹരതി. തം സത്ഥാ മഹാകരുണാസമാപത്തിതോ വുട്ഠായ ലോകം വോലോകേന്തോ ഞാണജാലേ പഞ്ഞായമാനം ദിസ്വാ, “കിം നു ഖോ ഭവിസ്സതീ”തി ആവജ്ജേന്തോ, “ഏസ മമ സന്തികേ അസുഭകഥം സുത്വാ കാമേസു വിരത്തചിത്തോ ഹുത്വാ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിസ്സതീ”തി ഞത്വാ ആകാസേന തത്ഥ ഗന്ത്വാ -

൫൬൭. “നാനാകുലമലസമ്പുണ്ണോ , മഹാഉക്കാരസമ്ഭവോ;
ചന്ദനികംവ പരിപക്കം, മഹാഗണ്ഡോ മഹാവണോ.

൫൬൮. “പുബ്ബരുഹിരസമ്പുണ്ണോ, ഗൂഥകൂപേന ഗാള്ഹിതോ;
ആപോപഗ്ഘരണോ കായോ, സദാ സന്ദതി പൂതികം.

൫൬൯. “സട്ഠികണ്ഡരസമ്ബന്ധോ, മംസലേപനലേപിതോ;
ചമ്മകഞ്ചുകസന്നദ്ധോ, പൂതികായോ നിരത്ഥകോ.

൫൭൦. “അട്ഠിസങ്ഘാതഘടിതോ, ന്ഹാരുസുത്തനിബന്ധനോ;
നേകേസം സംഗതീഭാവാ, കപ്പേതി ഇരിയാപഥം.

൫൭൧. “ധുവപ്പയാതോ മരണായ, മച്ചുരാജസ്സ സന്തികേ;
ഇധേവ ഛഡ്ഡയിത്വാന, യേനകാമങ്ഗമോ നരോ.

൩൭൨. “അവിജ്ജായ നിവുതോ കായോ, ചതുഗന്ഥേന ഗന്ഥിതോ;
ഓഘസംസീദനോ കായോ, അനുസയാജാലമോത്ഥതോ.

൩൭൩. “പഞ്ചനീവരണേ യുത്തോ, വിതക്കേന സമപ്പിതോ;
തണ്ഹാമൂലേനാനുഗതോ, മോഹച്ഛാദനഛാദിതോ.

൩൭൪. “ഏവായം വത്തതേ കായോ, കമ്മയന്തേന യന്തിതോ;
സമ്പത്തി ച വിപത്യന്താ, നാനാഭാവോ വിപജ്ജതി.

൩൭൫. “യേമം കായം മമായന്തി, അന്ധബാലാ പുഥുജ്ജനാ;
വഡ്ഢേന്തി കടസിം ഘോരം, ആദിയന്തി പുനബ്ഭവം.

൩൭൬. “യേമം കായം വിവജ്ജേന്തി, ഗൂഥലിത്തംവ പന്നഗം;
ഭവമൂലം വമിത്വാന, പരിനിബ്ബിസ്സന്തിനാസവാ”തി. -

ഇമാഹി ഗാഥാഹി തസ്സ അസുഭകഥം കഥേസി. സോ സത്ഥു സമ്മുഖാ അനേകാകാരവോകാരം യാഥാവതോ സരീരസഭാവവിഭാവനം അസുഭകഥം സുത്വാ സകേന കായേന അട്ടീയമാനോ ഹരായമാനോ ജിഗുച്ഛമാനോ സംവിഗ്ഗഹദയോ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ, “ലഭേയ്യാഹം, ഭന്തേ, ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജ്ജ”ന്തി പബ്ബജ്ജം യാചി. സത്ഥാ സമീപേ ഠിതമഞ്ഞതരം ഭിക്ഖും ആണാപേസി - “ഗച്ഛ, ഭിക്ഖു, ഇമം പബ്ബാജേത്വാ ഉപസമ്പാദേത്വാ ആനേഹീ”തി. സോ തം തചപഞ്ചകകമ്മട്ഠാനം ദത്വാ പബ്ബാജേസി. സോ ഖുരഗ്ഗേയേവ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൪.൧൦൨-൧൦൭) -

“സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ, ഥൂപസേട്ഠസ്സ സമ്മുഖാ;
വിചിത്തദുസ്സേ ലഗേത്വാ, കപ്പരുക്ഖം ഠപേസഹം.

“യം യം യോനുപപജ്ജാമി, ദേവത്തം അഥ മാനുസം;
സോഭയന്തോ മമ ദ്വാരം, കപ്പരുക്ഖോ പതിട്ഠതി.

“അഹഞ്ച പരിസാ ചേവ, യേ കേചി മമവസ്സിതാ;
തമ്ഹാ ദുസ്സം ഗഹേത്വാന, നിവാസേമ മയം സദാ.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം രുക്ഖം ഠപയിം അഹം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, കപ്പരുക്ഖസ്സിദം ഫലം.

“ഇതോ ച സത്തമേ കപ്പേ, സുചേളാ അട്ഠ ഖത്തിയാ;
സത്തരതനസമ്പന്നാ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

“പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ലദ്ധൂപസമ്പദോ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസിന്നോ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ താ ഏവ ഗാഥാ അഭാസി. തേനേവ താ ഥേരഗാഥാ നാമ ജാതാ.

തത്ഥ **നാനാകുലമലസമ്പുണ്ണോ**തി, നാനാകുലേഹി നാനാഭാഗേഹി മലേഹി സമ്പുണ്ണോ, കേസലോമാദിനാനാവിധഅസുചികോട്ഠാസഭരിതോതി അത്ഥോ. **മഹാഉക്കാരസമ്ഭവോ**തി, ഉക്കാരോ വുച്ചതി വച്ചകൂപം. യത്തകവയാ മാതാ, തത്തകം കാലം കാരപരിസേദിതവച്ചകൂപസദിസതായ മാതു കുച്ഛി ഇധ “മഹാഉക്കാരോ”തി അധിപ്പേതോ. സോ കുച്ഛി സമ്ഭവോ ഉപ്പത്തിട്ഠാനം ഏതസ്സാതി മഹാഉക്കാരസമ്ഭവോ. **ചന്ദനികംവാ**തി ചന്ദനികം നാമ ഉച്ഛിട്ഠോദകഗബ്ഭമലാദീനം ഛഡ്ഡനട്ഠാനം, യം ജണ്ണുമത്തം അസുചിഭരിതമ്പി ഹോതി, താദിസന്തി അത്ഥോ. **പരിപക്ക**ന്തി, പരിണതം പുരാണം. തേന യഥാ ചണ്ഡാലഗാമദ്വാരേ നിദാഘസമയേ ഥുല്ലഫുസിതകേ ദേവേ വസ്സന്തേ ഉദകേന സമുപബ്യൂള്ഹമുത്തകരീസഅട്ഠിചമ്മന്ഹാരുഖണ്ഡഖേളസിങ്ഘാണികാദിനാനാകുണപഭരിതം കദ്ദമോദകാലുളിതം കതിപയദിവസാതിക്കമേന സംജാത കിമികുലാകുലം

സൂരിയാതപസന്താപകുഥിതം ഉപരി ഫേണപുബ്ബുളകാനി മുഞ്ചന്തം അഭിനീലവണ്ണം പരമദുഗ്ഗന്ധം ജേഗുച്ഛം ചന്ദനികാവാടം നേവ ഉപഗന്തും, ന ദട്ഠും അരഹരൂപം ഹുത്വാ തിട്ഠതി, തഥാരൂപോയം കായോതി ദസ്സേതി. സദാ ദുക്ഖതാമൂലയോഗതോ അസുചിപഗ്ഘരണതോ ഉപ്പാദജരാമരണേഹി ഉദ്ധുമായനപരിപച്ചനഭിജ്ജനസഭാവത്താ ച മഹന്തോ ഗണ്ഡോ വിയാതി **മഹാഗണ്ഡോ**. സബ്ബത്ഥകമേവ ദുക്ഖവേദനാനുബദ്ധത്താ ഗണ്ഡാനം സഹനതോ അസുചിവിസ്സന്ദനതോ ച മഹന്തോ വണോ വിയാതി **മഹാവണോ ഗൂഥകൂപേന ഗാളിതോ**തി, വച്ചകൂപേന വച്ചേനേവ വാ ഭരിതോ. "ഗൂഥകൂപനിഗാള്ഹിതോ"തിപി പാളി, വച്ചകൂപതോ നിക്ഖന്തോതി അത്ഥോ. **ആപോപഗ്ഘരണോ കായോ, സദാ സന്ദതി പൂതികന്തി**, അയം കായോ ആപോധാതുയാ സദാ പഗ്ഘരണസീലോ, തഞ്ച ഖോ പിത്തസേമ്ഹസേദമുത്താദികം പൂതികം അസുചിംയേവ സന്ദതി, ന കദാചി സുചിന്തി അത്ഥോ.

സട്ഠികണ്ഡരസമ്ബന്ധോതി , ഗീവായ ഉപരിമഭാഗതോ പട്ഠായ സരീരം വിനദ്ധമാനാ സരീരസ്സ പുരിമപച്ഛിമദക്ഖിണവാമപസ്സേസു പച്ചേകം പഞ്ച പഞ്ച കത്വാ വീസതി, ഹത്ഥപാദേ വിനദ്ധമാനാ തേസം പുരിമപച്ഛിമപസ്സേസു പഞ്ച പഞ്ച കത്വാ ചത്താലീസാതി സട്ഠിയാ കണ്ഡരേഹി മഹാന്ഹാരൂഹി സബ്ബസോ ബദ്ധോ വിനദ്ധോതി സട്ഠികണ്ഡരസമ്ബന്ധോ. **മംസലേപനലേപിതോ**തി, മംസസങ്ഖാതേന ലേപനേന ലിത്തോ, നവമംസപേസിസതാനുലിത്തോതി അത്ഥോ. **ചമ്മകഞ്ചുകസന്നദ്ധോ**തി, ചമ്മസങ്ഖാതേന കഞ്ചുകേന സബ്ബസോ ഓനദ്ധോ പരിയോനദ്ധോ പരിച്ഛിന്നോ. **പൂതികായോ**തി, സബ്ബസോ പൂതിഗന്ധികോ കായോ. **നിരത്ഥകോ**തി, നിപ്പയോജനോ. അഞ്ഞേസഞ്ഹി പാണീനം കായോ ചമ്മാദിവിനിയോഗേന സിയാ സപ്പയോജനോ, ന തഥാ മനുസ്സകായോതി. **അട്ഠിസങ്ഘാതഘടിതോ**തി, അതിരേകതിസതാനം അട്ഠീനം സങ്ഘാതേന ഘടിതോ സമ്ബന്ധോ. **ന്ഹാരുസുത്തനിബന്ധനോ**തി, സുത്തസദിസേഹി നവഹി ന്ഹാരുസതേഹി നിബന്ധിതോ. **നേകേസം സംഗതീഭാവാ**തി, ചതുമഹാഭൂതജീവിതിന്ദ്രിയഅസ്സാസപസ്സാസവിഞ്ഞാണാദീനം സമവായസമ്ബന്ധേന സുത്തമേരകസമവായേന യന്തം വിയ ഠാനാദിഇരിയാപഥം കപ്പേതി.

ധുവപ്പയാതോ മരണായാതി, മരണസ്സ അത്ഥായ ഏകന്തഗമനോ, നിബ്ബത്തിതോ പട്ഠായ മരണം പതി പവത്തോ. തതോ ഏവ മച്ചുരാജസ്സ മരണസ്സ സന്തികേ ഠിതോ. **ഇധേവ ഛഡ്ഡയിത്വാനാ**തി, ഇമസ്മിംയേവ ലോകേ കായം ഛഡ്ഡേത്വാ, യഥാരുചിതട്ഠാനഗാമീ അയം സത്തോ, തസ്മാ "പഹായ ഗമനീയോ അയം കായോ"തി ഏവമ്പി സങ്ഗോ ന കാതബ്ബോതി ദസ്സേതി.

അവിജ്ജായ നിവുതോതി, അവിജ്ജാനീവരണേന നിവുതോ പടിച്ഛാദിതാദീനവോ, അഞ്ഞഥാ കോ ഏത്ഥ സങ്ഗം ജനേയ്യാതി അധിപ്പായോ. **ചതുഗന്ഥേനാ**തി, അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥാദിനാ ചതുബ്ബിധേന ഗന്ഥേന ഗന്ഥിതോ, ഗന്ഥനിയഭാവേന വിനദ്ധിതോ. **ഓഘസംസീദനോ**തി, ഓഘനിയഭാവേന കാമോഘാദീസു ചതൂസു ഓഘേസു സംസീദനകോ. അപ്പഹീനഭാവേന സന്താനേ അനു അനു സേന്തീതി അനുസയാ, കാമരാഗാദയോ അനുസയാ. തേസം ജാലേന ഓത്ഥതോ അഭിഭൂതോതി **അനുസയാജാലമോത്ഥതോ**. മകാരോ പദസന്ധികരോ, ഗാഥാസുഖത്ഥം ദീഘം കത്വാ വുത്തം. കാമച്ഛന്ദാദിനാ പഞ്ചവിധേന നീവരണേന യുത്തോ അധിമുത്തോതി **പഞ്ചനീവരണേ യുത്തോ,** കരണത്ഥേ ഭുമ്മവചനം.

കാമവിതക്കാദിനാ മിച്ഛാവിതക്കേന സമപ്പിതോ സമസ്സിതോതി **വിതക്കേന സമപ്പിതോ. തണ്ഹാമൂലേനാനുഗതോ**തി, തണ്ഹാസങ്ഖാതേന ഭവമൂലേന അനുബദ്ധോ. **മോഹച്ഛാദനഛാദിതോ**തി, സമ്മോഹസങ്ഖാതേന ആവരണേന പലിഗുണ്ഠിതോ. സബ്ബമേതം സവിഞ്ഞാണകം കരജകായം സന്ധായ വദതി. സവിഞ്ഞാണകോ ഹി അത്തഭാവോ "ഉച്ഛിന്നഭവനേത്തികോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതസ്സ കായോ തിട്ഠതി, അയഞ്ചേവ കായോ ബഹിദ്ധാ ച നാമരൂപ"ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൪൭) കായോതി വുച്ചതി, **ഏവായം വത്തതേ കായോ**തി ഏവം "നാനാകുലമലസമ്പുണ്ണോ"തിആദിനാ "അവിജ്ജായ നിവുതോ"തിആദിനാ ച വുത്തപ്പകാരേന അയം കായോ വത്തതി, വത്തന്തോ ച **കമ്മയന്തേന** സുകതദുക്കടേന കമ്മസങ്ഖാതേന യന്തേന **യന്തിതോ** സങ്ഘടിതോ. യഥാ വാ ഖേമന്തം ഗന്തും ന സക്കോതി, തഥാ സങ്ഖോഭിതോ സുഗതിദുഗ്ഗതീസു വത്തതി

പരിബ്ഭമതി. **സമ്പത്തി ച വിപത്യന്താ**തി യാ എത്ഥ സമ്പത്തി, സാ വിപത്തിപരിയോസാനാ. സബ്ബഞ്ഹി യോബ്ബനം ജരാപരിയോസാനം, സബ്ബം ആരോഗ്യം ബ്യാധിപരിയോസാനം, സബ്ബം ജീവിതം മരണപരിയോസാനം, സബ്ബോ സമാഗമോ വിയോഗപരിയോസാനോ. തേനാഹ **"നാനാഭാവോ വിപജ്ജതീ"**തി. **നാനാഭാവോ**തി, വിനാഭാവോ വിപ്പയോഗോ, സോ കദാചി വിപ്പയുഞ്ജകസ്സ വസേന, കദാചി വിപ്പയുഞ്ജിതബ്ബസ്സ വസേനാതി വിവിധം പജ്ജതി പാപുണീയതി.

യേമം കായം മമായന്തീതി യേ അന്ധബാലാ പുഥുജ്ജനാ ഏവം അസുഭം അനിച്ചം അധുവം ദുക്ഖം അസാരം ഇമം കായം "മമ ഇദ"ന്തി ഗണ്ഹന്താ മമായന്തി ഛന്ദരാഗം ഉപ്പാദേന്തി, തേ ജാതിആദീഹി നിരയാദീഹി ച **ഘോരം** ഭയാനകം അപണ്ഡിതേഹി അഭിരമിതബ്ബതോ കടസിസങ്ഖാതം സംസാരം പുനപ്പുനം ജനനമരണാദീഹി വഡ്ഢേന്തി, തേനാഹ **"ആദിയന്തി പുനബ്ഭവ"**ന്തി.

യേമം കായം വിവജ്ജേന്തി, ഗൂഥലിത്തംവ പന്നഗന്തി യഥാ നാമ പുരിസോ സുഖകാമോ ജീവിതുകാമോ ഗൂഥഗതം ആസീവിസം ദിസ്വാ ജിഗുച്ഛനിയതായ വാ സപ്പടിഭയതായ വാ വിവജ്ജേതി ന അല്ലീയതി, ഏവമേവം യേ പണ്ഡിതാ കുലപുത്താ അസുചിഭാവേന ജേഗുച്ഛം അനിച്ചാദിഭാവേന സപ്പടിഭയം ഇമം കായം വിവജ്ജേന്തി ഛന്ദരാഗപ്പഹാനേന പജഹന്തി. തേ ഭവമൂലം അവിജ്ജം ഭവതണ്ഹഞ്ച വമിത്വാ ഛഡ്ഡേത്വാ അച്ചന്തമേവ പഹായ തതോ ഏവ സബ്ബസോ അനാസവാ സഉപാദിസേസായ അനുപാദിസേസായ ച നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായിസ്സന്തീതി.

കപ്പത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. വങ്ഗന്തപുത്തഉപസേനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

വിവിത്തം അപ്പനിഗ്ഘോസന്തിആദികാ ആയസ്മതോ ഉപസേനത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ ധമ്മം സുണമാനോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും സമന്തപാസാദികാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ സത്ഥു അധികാരകമ്മം കത്വാ തം ഠാനന്തരം പത്ഥേത്വാ യാവജീവം കുസലം കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ നാലകഗാമേ രൂപസാരീബ്രാഹ്മണിയാ കുച്ഛിമ്ഹി നിബ്ബത്തി, **ഉപസേനോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ തയോ വേദേ ഉഗ്ഗഹേത്വാ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ ഉപസമ്പദായ ഏകവസ്സികോ "അരിയഗബ്ഭം വഡ്ഢേമീ"തി ഏകം കുലപുത്തം അത്തനോ സന്തികേ ഉപസമ്പാദേത്വാ തേന സദ്ധിം സത്ഥു സന്തികം ഗതോ. സത്ഥാരാ ചസ്സ തസ്സ അവസ്സികസ്സ ഭിക്ഖുനോ സദ്ധിവിഹാരികഭാവം സുത്വാ, "അതിലഹും ഖോ ത്വം, മോഘപുരിസ, ബാഹുല്ലായ ആവത്തോ"തി (മഹാവ॰ ൭൫) ഗരഹിതോ. "ഇദാനാഹം യദിപി പരിസം നിസ്സായ സത്ഥാരാ ഗരഹിതോ, പരിസംയേവ പന നിസ്സായ സത്ഥു പാസംസോപി ഭവിസ്സാമീ"തി വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൬.൬൫-൭൧) -

> "പദുമുത്തരം ഭഗവന്തം, ലോകജേട്ഠം നരാസഭം;
> പബ്ഭാരമ്ഹി നിസീദന്തം, ഉപഗച്ഛിം നരുത്തമം.
>
> "കണികാരപുപ്ഫം ദിസ്വാ, വണ്ടേ ഛേത്വാനഹം തദാ;
> അലങ്കരിത്വാ ഛത്തമ്ഹി, ബുദ്ധസ്സ അഭിരോപയിം.
>
> "പിണ്ഡപാതഞ്ച പാദാസിം, പരമന്നം സുഭോജനം;
> ബുദ്ധേന നവമേ തത്ഥ, സമണേ അട്ഠ ഭോജയിം.
>
> "അനുമോദി മഹാവീരോ, സയമ്ഭൂ അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ;
> ഇമിനാ ഛത്തദാനേന, പരമന്നപവേച്ഛനാ.

“തേന ചിത്തപ്പസാദേന, സമ്പത്തിമനുഭോസ്സസി;
ഛത്തിംസക്ഖത്തും ദേവിന്ദോ, ദേവരജ്ജം കരിസ്സതി.

“ഏകവീസതിക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി;
പദേസരജ്ജം വിപുലം, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയം.

“സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

“സാസനേ ദിബ്ബമാനമ്ഹി, മനുസ്സത്തം ഗമിസ്സതി;
തസ്സ ധമ്മേസു ദായാദോ, ഓരസോ ധമ്മനിമ്മിതോ.

“ഉപസേനോതി നാമേന, ഹേസ്സതി സത്ഥു സാവകോ;
സമന്തപാസാദികത്താ, അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസ്സതി.

“ചരിമം വത്തതേ മയ്ഹം, ഭവാ സബ്ബേ സമൂഹതാ;
ധാരേമി അന്തിമം ദേഹം, ജേത്വാ മാരം സവാഹനം.

“പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ സയമ്പി സബ്ബേ ധുതങ്ഗധമ്മേ സമാദായ വത്തതി, അഞ്ഞേപി തദത്ഥായ സമാദപേതി , തേന നം ഭഗവാ സമന്തപാസാദികാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി. സോ അപരേന സമയേന കോസമ്ബിയം കലഹേ ഉപ്പന്നേ ഭിക്ഖുസങ്ഘേ ച ദ്വിധാഭൂതേ ഏകേന ഭിക്ഖുനാ തം കലഹം പരിവജ്ജിതുകാമേന “ഏതരഹി ഖോ കലഹോ ഉപ്പന്നോ, സങ്ഘോ ദ്വിധാഭൂതോ, കഥം നു ഖോ മയാ പടിപജ്ജിതബ്ബ”ന്തി പുട്ഠോ വിവേകവാസതോ പട്ഠായ തസ്സ പടിപത്തിം കഥേന്തോ -

൫൭൭. “വിവിത്തം അപ്പനിഗ്ഘോസം, വാളമിഗനിസേവിതം;
സേവേ സേനാസനം ഭിക്ഖു, പടിസല്ലാനകാരണാ.

൫൭൮. “സങ്കാരപുഞ്ജാ ആഹത്വാ, സുസാനാ രഥിയാഹി ച;
തതോ സങ്ഘാടികം കത്വാ, ലൂഖം ധാരേയ്യ ചീവരം.

൫൭൯. “നീചം മനം കരിത്വാന, സപദാനം കുലാ കുലം;
പിണ്ഡികായ ചരേ ഭിക്ഖു, ഗുത്തദ്വാരോ സുസംവുതോ.

൫൮൦. “ലൂഖേനപി വാ സന്തുസ്സേ, നാഞ്ഞം പത്ഥേ രസം ബഹും;
രസേസു അനുഗിദ്ധസ്സ, ഝാനേ ന രമതീ മനോ.

൫൮൧. “അപ്പിച്ഛോ ചേവ സന്തുട്ഠോ, പവിവിത്തോ വസേ മുനി;
അസംസട്ഠോ ഗഹട്ഠേഹി, അനാഗാരേഹി ചൂഭയം.

൫൮൨. “യഥാ ജളോ വ മൂഗോ വ, അത്താനം ദസ്സയേ തഥാ;
നാതിവേലം സമ്ഭാസേയ്യ, സങ്ഘമജ്ഝമ്ഹി പണ്ഡിതോ.

൫൮൩. “ന സോ ഉപവദേ കഞ്ചി, ഉപഘാതം വിവജ്ജയേ;
സംവുതോ പാതിമോക്ഖസ്മിം, മത്തഞ്ഞൂ ചസ്സ ഭോജനേ.

൫൮൪. “സുഗ്ഗഹീതനിമിത്തസ്സ, ചിത്തസ്സുപ്പാദകോവിദോ.

സമഥം അനുയുഞ്ജേയ്യ, കാലേന ച വിപസ്സനം.

൫൮൫. “വീരിയസാതച്ചസമ്പന്നോ, യുത്തയോഗോ സദാ സിയാ;
ന ച അപ്പത്വാ ദുക്ഖന്തം, വിസ്സാസം ഏയ്യ പണ്ഡിതോ.

൫൮൬. “ഏവം വിഹരമാനസ്സ, സുദ്ധികാമസ്സ ഭിക്ഖുനോ;
ഖീയന്തി ആസവാ സബ്ബേ, നിബ്ബുതിഞ്ചാധിഗച്ഛതീ”തി. -

ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **വിവിത്ത**ന്തി, ജനവിവിത്തം സുഞ്ഞം അരഞ്ഞാദിം. **അപ്പനിഗ്ഘോസ**ന്തി, നിസ്സദ്ദം സദ്ദസങ്ഘട്ടനരഹിതം. **വാളമിഗനിസേവിത**ന്തി, സീഹബ്യഗ്ഘദീപിവാളമിഗേഹി ചരിതം. ഇമിനാപി ജനവിവേകംയേവ ദസ്സേതി പന്തസേനാസനഭാവദീപനതോ. **സേനാസന**ന്തി, സയിതും ആസയിതുഞ്ച യുത്തഭാവേന വസനട്ഠാനം ഇധ സേനാസനന്തി അധിപ്പേതം. **പടിസല്ലാനകാരണാ**തി, പടിസല്ലാനനിമിത്തം, നാനാരമ്മണതോ നിവത്തേത്വാ കമ്മട്ഠാനേയേവ ചിത്തസ്സ പടി പടി സമ്മദേവ അല്ലീയനത്ഥം.

ഏവം ഭാവനാനുരൂപം സേനാസനം നിദ്ദിസന്തോ സേനാസനേ സന്തോസം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ചീവരാദീസുപി തം ദസ്സേതും **"സംകാരപുഞ്ജാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സംകാരപുഞ്ജാ**തി സംകാരാനം പുഞ്ജം സംകാരപുഞ്ജം, തതോ കചവരട്ഠാനാ. **ആഹത്വാ**തി ആഹരിത്വാ. **തതോ**തി തഥാ ആഹടചോളക്ഖണ്ഡേഹി. കരണേ ഹി ഇദം നിസ്സക്കവചനം **ലൂഖ**ന്തി സത്ഥലൂഖരജനലൂഖാദിനാ ലൂഖം അവണ്ണാമട്ഠം. **ധാരേയ്യാ**തി നിവാസനാദിവസേന പരിഹരേയ്യ, ഏതേന ചീവരസന്തോസം വദതി.

നീച മനം കരിത്വാനാതി "അന്തമിദം, ഭിക്ഖവേ, ജീവികാന"ന്തിആദികം (ഇതിവു॰ ൯൧; സം॰ നി॰ ൩.൮൦) സുഗതോവാദം അനുസ്സരിത്വാ നിഹതമാനദപ്പം ചിത്തം കത്വാ. **സപദാന**ന്തി ഘരേസു അവഖണ്ഡരഹിതം; അനുഘരന്തി അത്ഥോ. തേനാഹ **"കുലാ കുല"**ന്തി. **കുലാ കുല**ന്തി കുലതോ കുലം, കുലാനുപുബ്ബിയാ ഘരപടിപാടിയാതി അത്ഥോ. **പിണ്ഡികായാ**തി മിസ്സകഭിക്ഖായ, ഇമിനാ പിണ്ഡപാതസന്തോസം വദതി. **ഗുത്തദ്വാരോ**തി സുപിഹിതചക്ഖാദിദ്വാരോ. **സുസംവുതോ**തി ഹത്ഥകുക്കുച്ചാദീനം അഭാവേന സുട്ഠു സംവുതോ.

ലൂഖേനപി വാതി അപിസദ്ദോ സമുച്ചയേ, വാ-സദ്ദോ വികപ്പേ. ഉഭയേനപി ലൂഖേനപി അപ്പേനപി യേന കേനചി സുലഭേന ഇതരീതരേന **സന്തുസ്സേ** സമം സമ്മാ തുസ്സേയ്യ. തേനാഹ **"നാഞ്ഞം പത്ഥേ രസം ബഹു"**ന്തി. **നാഞ്ഞം പത്ഥേ രസം ബഹു**ന്തി അത്തനാ യഥാലദ്ധതോ അഞ്ഞം മധുരാദിരസം ബഹും പണീതഞ്ച ന പത്ഥേയ്യ ന പിഹേയ്യ, ഇമിനാ ഗിലാനപച്ചയേപി സന്തോസോ ദസ്സിതോ ഹോതി. രസേസു ഗേധവാരണത്ഥം പന കാരണം വദന്തോ **രസേസു അനുഗിദ്ധസ്സ, ഝാനേ ന രമതീ മനോ"**തി ആഹ. ഇന്ദ്രിയസംവരമ്പി അപരിപൂരേന്തസ്സ കുതോ വിക്ഖിത്തചിത്തസമാധാനന്തി അധിപ്പായോ.

ഏവം ചതൂസു പച്ചയേസു സല്ലേഖപടിപത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അവസിട്ഠകഥാവത്ഥൂനി ദസ്സേതും **"അപ്പിച്ഛോ ചേവാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അപ്പിച്ഛോ**തി, അനിച്ഛോ ചതൂസു പച്ചയേസു ഇച്ഛാരഹിതോ, തേന ചതുബ്ബിധപച്ചയേസു തണ്ഹുപ്പാദവിക്ഖമ്ഭനമാഹ. **സന്തുട്ഠോ**തി, ചതൂസു പച്ചയേസു യഥാലാഭസന്തോസാദിനാ സന്തുട്ഠോ. യോ ഹി -

> "അതീതം നാനുസോചേയ്യ, നപ്പജപ്പേയ്യനാഗതം;
> പച്ചുപ്പന്നേന യാപേയ്യ, സോ 'സന്തുട്ഠോ'തി പവുച്ചതീ"തി.

പവിവിത്തോതി ഗണസങ്ഗണികം പഹായ കായേന പവിവിത്തോ വൂപകട്ഠോ. ചിത്തവിവേകാദികേ ഹി പരതോ വക്ഖതി. **വസേ**തി സബ്ബത്ഥ യോജേതബ്ബം. മോനേയ്യധമ്മസമന്നാഗമേന **മുനി. അസംസട്ഠോ**തി ദസ്സനസവനസമുല്ലപനസമ്ഭോഗകായസംസഗ്ഗാനം അഭാവേന അസംസട്ഠോ യഥാവുത്തസംസഗ്ഗരഹിതോ. **ഉഭയ**ന്തി, ഗഹട്ഠേഹി അനാഗാരേഹി ചാതി ഉഭയേഹിപി അസംസട്ഠോ. കരണേ ഹി ഇദം പച്ചത്തവചനം.

അത്താനം ദസ്സയേ തഥാതി അജളോ അമൂഗോപി സമാനോ യഥാ ജളോ വാ മൂഗോ വാ, തഥാ അത്താനം ദസ്സേയ്യ, ഏതേന പാഗബ്ബിയപ്പഹാനമാഹ. **ജളോ വ മൂഗോ വാ**തി ച ഗാഥാസുഖത്ഥം രസ്സത്തം കതം, സമുച്ചയത്ഥോ ച വാസദ്ദോ. **നാതിവേലം സമ്ഭാസേയ്യാ**തി അതിവേലം അതിക്കന്തപമാണം ന ഭാസേയ്യ, മത്തഭാണീ അസ്സാതി അത്ഥോ. **സങ്ഘമജ്ഝമ്ഹീ**തി ഭിക്ഖുസങ്ഘേ, ജനസമൂഹേ വാ.

ന സോ ഉപവദേ കഞ്ചീതി സോ യഥാവുത്തപടിപത്തികോ ഭിക്ഖു ഹീനം വാ മജ്ഝിമം വാ ഉക്കട്ഠം വാ യംകിഞ്ചി ന വാചായ ഉപവദേയ്യ. **ഉപഘാതം വിവജ്ജയേ**തി കായേന ഉപഘാതം പരിവിഹേഠനം വജ്ജേയ്യ. **സംവുതോ പാതിമോക്ഖസ്മി**ന്തി പാതിമോക്ഖമ്ഹി പാതിമോക്ഖസംവരസീലേ സംവുതോ അസ്സ, പാതിമോക്ഖസംവരേന പിഹിതകായവാചോ സിയാതി അത്ഥോ. **മത്തഞ്ഞൂ ചസ്സ ഭോജനേ**തി പരിയേസനപടിഗ്ഗഹണപരിഭോഗവിസ്സജ്ജനേസു ഭോജനേ പമാണഞ്ഞൂ സിയാ.

സുഗ്ഗഹീതനിമിത്തസ്സാതി "ഏവം മേ മനസി കരോതോ ചിത്തം സമാഹിതം അഹോസീ"തി തദാകാരം സല്ലക്ഖേന്തോ സുട്ഠു ഗഹിതസമാധിനിമിത്തോ അസ്സ. "സുഗ്ഗഹീതനിമിത്തോ സോ"തിപി പാഠോ, സോ യോഗീതി അത്ഥോ. **ചിത്തസ്സുപ്പാദകോവിദോ**തി ഏവം ഭാവയതോ ചിത്തം ലീനം ഹോതി, "ഏവം ഉദ്ധത"ന്തി ലീനസ്സ ഉദ്ധതസ്സ ച ചിത്തസ്സ ഉപ്പത്തികാരണേ കുസലോ അസ്സ. ലീനേ ഹി ചിത്തേ ധമ്മവിചയവീരിയപീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗാ ഭാവേതബ്ബാ, ഉദ്ധതേ പസ്സദ്ധിസമാധിഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗാ. സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ പന സബ്ബത്ഥ ഇച്ഛിതബ്ബോ. തേനാഹ ഭഗവാ - "യസ്മിഞ്ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സമയേ ലീനം ചിത്തം ഹോതി, കാലോ തസ്മിം സമയേ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭാവനായാ"തിആദി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൪). **സമഥം അനുയുഞ്ജേയ്യാ**തി സമഥഭാവനം ഭാവേയ്യ, അനുപ്പന്നം സമാധിം ഉപ്പാദേയ്യ, ഉപ്പന്നഞ്ച യാവ വസീഭാവപ്പത്തി, താവ വഡ്ഢേയ്യ ബ്യൂഹേയ്യാതി അത്ഥോ. **കാലേന ച വിപസ്സന**ന്തി യഥാലദ്ധം സമാധിം നികന്തിയാ അപരിയാദാനേന ഹാനഭാഗിയം ഠിതിഭാഗിയം വാ അകത്വാ നിബ്ബേധഭാഗിയംവ കത്വാ കാലേന വിപസ്സനഞ്ച അനുയുഞ്ജേയ്യ. അഥ വാ **കാലേന ച വിപസ്സന**ന്തി സമഥം അനുയുഞ്ജന്തോ തസ്സ ഥിരീഭൂതകാലേ സങ്കോചം അനാപജ്ജിത്വാ അരിയമഗ്ഗാധിഗമായ വിപസ്സനം അനുയുഞ്ജേയ്യ. യഥാഹ -

> "അഥ വാ സമാധിലാഭേന, വിവിത്തസയനേന വാ;
> ഭിക്ഖു വിസ്സാസമാപാദി, അപ്പത്തോ ആസവക്ഖയ"ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൨൭൧-൨൭൨);

തേന വുത്തം - **"വീരിയസാതച്ചസമ്പന്നോ"**തിആദി. സതതഭാവോ **സാതച്ചം,** വീരിയസ്സ സാതച്ചം, തേന സമ്പന്നോ സമന്നാഗതോ, സതതപവത്തവീരിയോ, നിച്ചപഗ്ഗഹിതവീരിയോതി അത്ഥോ. **യുത്തയോഗോ സദാ സിയാ**തി സബ്ബകാലം ഭാവനാനുയുത്തോ സിയാ. **ദുക്ഖന്ത**ന്തി വട്ടദുക്ഖസ്സ അന്തം പരിയോസാനം നിരോധം നിബ്ബാനം അപ്പത്വാ വിസ്സാസം **ന ഏയ്യ** ന ഗച്ഛേയ്യ. "അഹം പരിസുദ്ധസീലോ ഝാനലാഭീ അഭിഞ്ഞാലാഭീ വിപസ്സനം മത്ഥകം പാപേത്വാ ഠിതോ"തി വാ വിസ്സട്ഠോ ന ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ.

ഏവം വിഹരമാനസ്സാതി, ഏവം വിവിത്തസേനാസനസേവനാദിനാ വിപസ്സനാവസേന യുത്തയോഗതാപരിയോസാനേന വിധിനാ വിഹരന്തസ്സ. **സുദ്ധികാമസ്സാ**തി, ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിം അച്ചന്തവിസുദ്ധിം നിബ്ബാനം അരഹത്തഞ്ച ഇച്ഛന്തസ്സ. സംസാരേ ഭയസ്സ ഇക്ഖതോ **ഭിക്ഖുനോ,** കാമാസവാദയോ സബ്ബേ **ആസവാ ഖീയന്തി** ഖയം അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛന്തി, തേസം ഖയഗമനേനേവ സഉപാദിസേസഅനുപാദിസേസപഭേദം ദുവിധമ്പി നിബ്ബാനം **അധിഗച്ഛതി** പാപുണാതി.

ഏവം ഥേരോ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഓവാദദാനാപദേസേന അത്തനാ തഥാപടിപന്നഭാവം ദീപേന്തോ അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

വങ്ഗന്തപുത്തഉപസേനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. (അപര)-ഗോതമത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

വിജാനേയ്യ സകം അത്ഥന്തിആദികാ ആയസ്മതോ അപരസ്സ ഗോതമത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനിത്വാ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ ഉപ്പത്തിതോ പുരേതരമേവ സാവത്ഥിയം ഉദിച്ചബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ ഹുത്വാ, വാദമഗ്ഗം ഉഗ്ഗഹേത്വാ അത്തനോ വാദസ്സ ഉപരി ഉത്തരിം വദന്തം അലഭന്തോ തേഹി

തേഹി വിഗ്ഗാഹികകഥം അനുയുത്തോ വിചരതി. അഥ അമ്ഹാകം ഭഗവാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കോ അനുപുബ്ബേന യസാദികേ വേനേയ്യേ വിനേത്വാ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ അഭിയാചനായ സാവത്ഥിം ഉപഗച്ഛി. തദാ സത്ഥു ജേതവനപടിഗ്ഗഹേ പടിലദ്ധസദ്ധോ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പബ്ബജ്ജം യാചി. സത്ഥാ അഞ്ഞതരം പിണ്ഡചാരികം ഭിക്ഖും ആണാപേസി - "ഭിക്ഖു, ഇമം പബ്ബാജേഹീ"തി. സോ തേന പബ്ബാജിയമാനോ ഖുരഗ്ഗേയേവ അരഹത്തം പാപുണിത്വാ കോസലജനപദം ഗന്ത്വാ തത്ഥ ചിരം വസിത്വാ പുന സാവത്ഥിം പച്ചാഗമി. തം ബഹൂ ഞാതകാ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലാ ഉപസങ്കമിത്വാ പയിരുപാസിത്വാ നിസിന്നാ "ഇമസ്മിം ലോകേ ബഹൂ സമണബ്രാഹ്മണാ സംസാരേ സുദ്ധിവാദാ, തേസു കതമേസം നു ഖോ വാദോ നിയ്യാനികോ, കഥം പടിപജ്ജന്തോ സംസാരതോ സുജ്ഝതീ"തി പുച്ഛിംസു. ഥേരോ തേസം തമത്ഥം പകാസേന്തോ -

൭൨൭. "വിജാനേയ്യ സകം അത്ഥം, അവലോകേയ്യാഥ പാവചനം;
യഞ്ചേത്ഥ അസ്സ പതിരൂപം, സാമഞ്ഞം അജ്ഝുപഗതസ്സ.

൭൨൮. "മിത്തം ഇധ ച കല്യാണം, സിക്ഖാ വിപുലം സമാദാനം;
സുസ്സൂസാ ച ഗരൂനം, ഏതം സമണസ്സ പതിരൂപം.

൭൨൯. "ബുദ്ധേസു സഗാരവതാ, ധമ്മേ അപചിതി യഥാഭൂതം;
സങ്ഘേ ച ചിത്തീകാരോ, ഏതം സമണസ്സ പതിരൂപം.

൭൩൦. "ആചാരഗോചരേ യുത്തോ, ആജീവോ സോധിതോ അഗാരയ്ഹോ;
ചിത്തസ്സ ച സണ്ഠപനം, ഏതം സമണസ്സ പതിരൂപം.

൭൩൧. "ചാരിത്തം അഥ വാരിത്തം, ഇരിയാപഥിയം പസാദനിയം;
അധിചിത്തേ ച ആയോഗോ, ഏതം സമണസ്സ പതിരൂപം.

൭൩൨. "ആരഞ്ഞകാനി സേനാസനാനി, പന്താനി അപ്പസദ്ദാനി;
ഭജിതബ്ബാനി മുനിനാ, ഏതം സമണസ്സ പതിരൂപം.

൭൩൩. "സീലഞ്ച ബാഹുസച്ചഞ്ച, ധമ്മാനം പവിചയോ യഥാഭൂതം;
സച്ചാനം അഭിസമയോ, ഏതം സമണസ്സ പതിരൂപം.

൭൩൪. "ഭാവേയ്യ ച അനിച്ചന്തി, അനത്തസഞ്ഞം അസുഭസഞ്ഞഞ്ച;
ലോകമ്ഹി ച അനഭിരതിം, ഏതം സമണസ്സ പതിരൂപം.

൭൩൫. "ഭാവേയ്യ ച ബോജ്ഝങ്ഗേ, ഇദ്ധിപാദാനി ഇന്ദ്രിയാനി ബലാനി;
അട്ഠങ്ഗമഗ്ഗമരിയം, ഏതം സമണസ്സ പതിരൂപം.

൭൩൬. "തണ്ഹം പജഹേയ്യ മുനി, സമൂലകേ ആസവേ പദാലേയ്യ;
വിഹരേയ്യ വിപ്പമുത്തോ, ഏതം സമണസ്സ പതിരൂപ"ന്തി. -

ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **വിജാനേയ്യ സകം അത്ഥ**ന്തി, വിഞ്ഞൂജാതികോ പുരിസോ അത്തനോ അത്ഥം യാഥാവതോ വിചാരേത്വാ ജാനേയ്യ. വിചാരേന്തോ ച **അവലോകേയ്യാഥ പാവചനം** ഇധ ലോകേ പുഥുസമണബ്രാഹ്മണേഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ച പവുത്തം പാവചനം, സമയോ. തത്ഥ യം നിയ്യാനികം, തം ഓലോകേയ്യ പഞ്ഞാചക്ഖുനാ പസ്സേയ്യ. ഇമേ ഹി നാനാതിത്ഥിയാ സമണബ്രാഹ്മണാ അനിച്ചേ "നിച്ച"ന്തി, അനത്തനി "അത്താ"തി, അസുദ്ധിമഗ്ഗഞ്ച "സുദ്ധിമഗ്ഗോ"തി മിച്ഛാഭിനിവേസിനോ അഞ്ഞമഞ്ഞഞ്ച വിരുദ്ധവാദാ, തസ്മാ നേസം വാദോ അനിയ്യാനികോ. സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ പന "സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ, സബ്ബേ ധമ്മാ അനത്താ, സന്തം നിബ്ബാന"ന്തി സയമ്ഭൂഞാണേന യഥാഭൂതം അബ്ഭഞ്ഞായ പവേദേതി, തസ്മാ "തസ്സ വാദോ നിയ്യാനികോ"തി സത്ഥു സാസനമഹന്തതം ഓലോകേയ്യാതി അത്ഥോ. **യഞ്ചേത്ഥ അസ്സ പതിരൂപം, സാമഞ്ഞം അജ്ഝുപഗതസ്സാ**തി, സാമഞ്ഞം സമണഭാവം പബ്ബജ്ജം ഉപഗതസ്സ കുലപുത്തസ്സ യം ഏത്ഥ സാസനേ പബ്ബജിതഭാവേ വാ പതിരൂപം യുത്തരൂപം സാരുപ്പം അസ്സ സിയാ, തമ്പി അപലോകേയ്യ.

കിം പന തന്തി ആഹ **"മിത്തം ഇധ ച കല്യാണ"**ന്തിആദി. ഇമസ്മിം സാസനേ കല്യാണമിത്തം സേവിയമാനം സമണസ്സ പതിരൂപന്തി യോജനാ. ഏസ നയോ ഇതരേസുപി. കല്യാണമിത്തഞ്ഹി നിസ്സായ അകുസലം പജഹതി, കുസലം ഭാവേതി, സുദ്ധമത്താനം പരിഹരതി. **സിക്ഖാ വിപുലം സമാദാന**ന്തി വിപുലം സിക്ഖാസമാദാനം, മഹതിയാ നിബ്ബാനാവഹായ അധിസീലാദിസിക്ഖായ അനുട്ഠാനന്തി അത്ഥോ. **സുസ്സൂസാ ച ഗരൂന**ന്തി ഗരൂനം ആചരിയുപജ്ഝായാദീനം കല്യാണമിത്താനം ഓവാദസ്സ സോതുകമ്യതാ പാരിചരിയാ ച. **ഏത**ന്തി കല്യാണമിത്തസേവനാദി.

ബുദ്ധേസു സഗാരവതാതി സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധേസു "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഭഗവാ"തി ഗാരവയോഗോ ഗരുചിത്തീകാരോ. **ധമ്മേ അപചിതി യഥാഭൂത**ന്തി അരിയധമ്മേ യാഥാവതോ അപചായനം ആദരേന അഭിപൂജനം. **സങ്ഘേ**തി അരിയസങ്ഘേ. **ചിത്തീകാരോ**തി സക്കാരോ സമ്മാനനം. **ഏത**ന്തി രതനത്തയഗരുകരണം.

ആചാരഗോചരേ യുത്തോതി കായികവാചസികവീതിക്കമനസങ്ഖാതം അനാചാരം, പിണ്ഡപാതാദീനം അത്ഥായ ഉപസങ്കമിതും അയുത്തട്ഠാനഭൂതം വേസിയാദിഅഗോചരഞ്ച പഹായ കായികവാചസികഅവീതിക്കമനസങ്ഖാതേന ആചാരേന പിണ്ഡപാതാദീനം അത്ഥായ ഉപസങ്കമിതും യുത്തട്ഠാനഭൂതേന ഗോചരേന ച യുത്തോ സമ്പന്നോ, സമ്പന്നആചാരഗോചരോതി അത്ഥോ. **ആജീവോ സോധിതോ**തി വേളുദാനാദിം ബുദ്ധപടികുട്ഠം അനേസനം പഹായ അനവജ്ജുപ്പാദേ പച്ചയേ സേവന്തസ്സ ആജീവോ സോധിതോ ഹോതി സുവിസുദ്ധോ, സോധിതത്താ ഏവ **അഗാരയ്ഹോ** വിഞ്ഞൂഹി. **ചിത്തസ്സ ച സണ്ഠപന**ന്തി യഥാ ചക്ഖാദിദ്വാരേഹി രൂപാദിആരമ്മണേസു അഭിജ്ഝാദയോ നപ്പവത്തന്തി, ഏവം ദിട്ഠേ ദിട്ഠമത്താദിവസേന ചിത്തസ്സ സമ്മാ ഠപനം. **ഏത**ന്തി ആചാരഗോചരസമ്പത്തി ആജീവപാരിസുദ്ധി ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരതാതി ഏതം തയം.

ചാരിത്തന്തി ചരിത്വാ പരിപൂരേതബ്ബസീലം. **വാരിത്ത**ന്തി വിരതിയാ അകരണേന പരിപൂരേതബ്ബസീലം. **ഇരിയാപഥിയം പസാദനിയ**ന്തി പരേസം പസാദാവഹം ആകപ്പസമ്പത്തിനിമിത്തം ഇരിയാപഥനിസ്സിതം സമ്പജഞ്ഞം. **അധിചിത്തേ ച ആയോഗോ**തി സമഥവിപസ്സനാസു അനുയോഗോ ഭാവനാ.

ആരഞ്ഞകാനീതി അരഞ്ഞേ പരിയാപന്നാനി. **പന്താനീ**തി വിവിത്താനി.

സീലന്തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം. ഹേട്ഠാ ഹി ഭിന്ദിത്വാ വുത്തം, ഇധ അഭിന്ദിത്വാ വദതി. **ബാഹുസച്ച**ന്തി ബഹുസ്സുതഭാവോ. സോ ഹി ഭാവനാനുയോഗസ്സ ബഹുകാരോ, ബോജ്ഝങ്ഗകോസല്ലഅനുത്തരസീതിഭാവഅധിചിത്തയുത്തതാദീസു സമ്മാ പവിചയബഹുലസ്സ സമഥവിപസ്സനാനുയോഗോ സമ്പജ്ജതി. **ധമ്മാനം പവിചയോ യഥാഭൂത**ന്തി രൂപാരൂപധമ്മാനം അവിപരീതസലക്ഖണതോ സാമഞ്ഞലക്ഖണതോ ച പരിവീമംസാ. ഇമിനാ അധിപഞ്ഞാധമ്മവിപസ്സനമാഹ. **സച്ചാനം അഭിസമയോ**തി ദുക്ഖാദീനം അരിയസച്ചാനം പരിഞ്ഞാഭിസമയാദിവസേന പടിവേധോ.

സ്വായം സച്ചാഭിസമയോ യഥാ ഹോതി, തം ദസ്സേതും **"ഭാവേയ്യാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഭാവേയ്യ ച അനിച്ച**ന്തി "സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ"തിആദിനാ (ധ॰ പ॰ ൨൭൭) അവിഭാഗതോ "യം കിഞ്ചി രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്ന"ന്തിആദിനാ (വിഭ॰ ൨; സം॰ നി॰ ൩.൪൯) വിഭാഗതോ വാ സബ്ബസങ്ഖാരേസു അനിച്ചസഞ്ഞം ഭാവേയ്യ ഉപ്പാദേയ്യ ചേവ വഡ്ഢേയ്യ ചാതി അത്ഥോ. **അനത്തസഞ്ഞ**ന്തി, "സബ്ബേ ധമ്മാ അനത്താ"തി പവത്തം അനത്തസഞ്ഞഞ്ച ഭാവേയ്യാതി യോജനാ. ഏവം സേസേസുപി. **അസുഭസഞ്ഞ**ന്തി, കരജകായേ സബ്ബസ്മിമ്പി വാ തേഭൂമകസങ്ഖാരേ കിലേസാസുചിപഗ്ഘരണതോ "അസുഭാ"തി പവത്തസഞ്ഞം. ദുക്ഖസഞ്ഞാപരിവാരാ ഹി അയം, ഏതേനേവ ചേത്ഥ ദുക്ഖസഞ്ഞാപി ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബം. **ലോകമ്ഹി ച അനഭിരതി**ന്തി സബ്ബലോകേ തേഭൂമകേസു സങ്ഖാരേസു അനാഭിരതിസഞ്ഞം. ഏതേന ആദീനവാനുപസ്സനം നിബ്ബിദാനുപസ്സനഞ്ച വദതി.

ഏവം പന വിപസ്സനാഭാവനം അനുയുത്തോ തം ഉസ്സുക്കാപേന്തോ ഇമേ ധമ്മേ വഡ്ഢേയ്യാതി ദസ്സേന്തോ **"ഭാവേയ്യ ച ബോജ്ഝങ്ഗേ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - ബോധിയാ സതിആദിസത്തവിധധമ്മസാമഗ്ഗിയാ, ബോധിസ്സ വാ തംസമങ്ഗിനോ പുഗ്ഗലസ്സ അങ്ഗാതി ബോജ്ഝങ്ഗാ, സതിആദയോ ധമ്മാ. തേ സതിആദികേ സത്തബോജ്ഝങ്ഗേ, ഛന്ദആദീനി ചത്താരി ഇദ്ധിപാദാനി, സദ്ധാദീനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി, സദ്ധാദീനിയേവ പഞ്ച ബലാനി, സമ്മാദിട്ഠിആദീനം വസേന അട്ഠങ്ഗഅരിയമഗ്ഗഞ്ച. ച-സദ്ദേന സതിപട്ഠാനാനി സമ്മപ്പധാനാനി ച ഗഹിതാനീതി സബ്ബേപി സത്തതിംസപ്പഭേദേ ബോധിപക്ഖിയധമ്മേ ഭാവേയ്യ ഉപ്പാദേയ്യ ചേവ വഡ്ഢേയ്യ ച. തത്ഥ യദേതേസം പഠമമഗ്ഗക്ഖണേ ഉപ്പാദനം, ഉപരിമഗ്ഗക്ഖണേ ച വഡ്ഢനം, ഏതം **സമണസ്സ** ഭിക്ഖുനോ സാരുപ്പന്തി.

ഏവം ബോധിപക്ഖിയസത്തതിംസധമ്മേ ഭാവേന്തോ യഥാ മഗ്ഗസച്ചം ഭാവനാഭിസമയവസേന അഭിസമേതി, ഏവം സമുദയസച്ചം പഹാനാഭിസമയവസേന, നിരോധസച്ചം സച്ഛികിരിയാഭിസമയവസേന അഭിസമേതീതി ദസ്സേന്തോ **"തണ്ഹം പജഹേയ്യാ"**തി ഓസാനഗാഥമാഹ. തത്ഥ **തണ്ഹം പജഹേയ്യാ**തി, കാമതണ്ഹാദിപഭേദം സബ്ബം തണ്ഹം അരിയമഗ്ഗേന അനവസേസതോ സമുച്ഛിന്ദേയ്യ, മോനം വുച്ചതി ഞാണം, തേന സമന്നാഗതത്താ **മുനി. സമൂലകേ ആസവേ പദാലേയ്യാ**തി കാമരാഗാനുസയാദിസമൂലകേ കാമാസവാദികേ സബ്ബേപി ആസവേ ഭിന്ദേയ്യ സമുച്ഛിന്ദേയ്യ. **വിഹരേയ്യ വിപ്പമുത്തോ**തി ഏവം സബ്ബസോ കിലേസാനം പഹീനത്താ സബ്ബധി വിമുത്തോ സബ്ബൂപധിപടിനിസ്സഗ്ഗം നിരോധം നിബ്ബാനം സച്ഛികത്വാ വിഹരേയ്യ. **ഏത**ന്തി യദേതം വിഹരണം, ഏതം സമണസ്സ സമിതപാപസ്സ ഭിക്ഖുനോ പതിരൂപം സാരുപ്പന്തി അത്ഥോ.

ഏവം ഥേരോ സമണസാരുപ്പപടിപത്തികിത്തനമുഖേന സാസനസ്സ നിയ്യാനികഭാവം തബ്ബിലോമതോ ബാഹിരകസമയസ്സ അനിയ്യാനികതഞ്ച വിഭാവേസി. തം സുത്വാ തേ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലാ സാസനേ അഭിപ്പസന്നാ സരണാദീസു പതിട്ഠഹിംസു.

(അപര)-ഗോതമത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദസകനിപാതവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. ഏകാദസനിപാതോ

൧. സംകിച്ചത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ഏകാദസനിപാതേ **കിം തവത്ഥോ വനേ താത**ാതിആദികാ ആയസ്മതോ സംകിച്ചത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലേ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. തസ്മിം കുച്ഛിഗതേയേവ മാതാ ബ്യാധിതാ ഹുത്വാ കാലമകാസി. തസ്സാ സുസാനം നേത്വാ ഝാപിയമാനായ ഗബ്ഭാസയോ ന ഝായി. മനുസ്സാ സൂലേഹി കുച്ഛിം വിജ്ഝന്താ ദാരകസ്സ അക്ഖികോടിം പഹരിംസു. തേ തം വിജ്ഝിത്വാ അങ്ഗാരേഹി പടിച്ഛാദേത്വാ പക്കമിംസു. കുച്ഛിപദേസോപി ഝായി, അങ്ഗാരമത്ഥകേ പന സുവണ്ണബിമ്ബസദിസോ ദാരകോ പദുമഗബ്ഭേ നിപന്നോ വിയ അഹോസി. പച്ഛിമഭവികസത്തസ്സ ഹി സിനേരുനാ ഓത്ഥരിയമാനസ്സപി അരഹത്തം അപ്പത്വാ ജീവിതക്ഖയോ നാമ നത്ഥി.

പുനദിവസേ ആളാഹനട്ഠാനം ഗതാ മനുസ്സാ തഥാനിപന്നം ദാരകം ദിസ്വാ അച്ഛരിയബ്ഭുതചിത്തജാതാ ദാരകം ആദായ ഗാമം പവിസിത്വാ നേമിത്തകേ പുച്ഛിംസു. നേമിത്തകാ ''സചേ അയം ദാരകോ അഗാരം അജ്ഝാവസിസ്സതി, യാവ സത്തമാ കുലപരിവട്ടാ ദുഗ്ഗതാ ഭവിസ്സന്തി. സചേ പബ്ബജിസ്സതി, പഞ്ചഹി സമണസതേഹി പരിവുതോ വിചരിസ്സതീ''തി ആഹംസു. ഞാതകാ ''ഹോതു, വഡ്ഢിതകാലേ അമ്ഹാകം അയ്യസ്സ സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ സന്തികേ തം പബ്ബാജേസ്സാമാ''തി വത്വാ സങ്കുനാ ഛിന്നക്ഖികോടിതായ **സംകിച്ചോ**തി വദന്താ അപരഭാഗേ **സംകിച്ചോ**തി വോഹരിംസു. സോ സത്തവസ്സികകാലേ അത്തനോ ഗബ്ഭഗതസ്സേവ മാതു മരണം, ഗബ്ഭേ ച അത്തനോ പവത്തിം സുത്വാ സംവേഗജാതോ ''പബ്ബജിസ്സാമീ''തി ആഹ. ഞാതകാ ''സാധു, താതാ''തി ധമ്മസേനാപതിസ്സ സന്തികം നേത്വാ, ''ഭന്തേ, ഇമം പബ്ബാജേഥാ''തി അദംസു. ഥേരോ തം തചപഞ്ചകകമ്മട്ഠാനം ദത്വാ പബ്ബാജേസി. സോ ഖുരഗ്ഗേയേവ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പത്വാ തിംസമത്തേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം അരഞ്ഞേ വിഹരന്തോ ചേ ചോരഹത്ഥതോ മോചേത്വാ സയമ്പി തേ ചോരേ ദമേത്വാ പബ്ബാജേത്വാ അഞ്ഞതരസ്മിം വിഹാരേ ബഹൂഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം വിഹരന്തോ തേ വിവാദപസുതേ ദിസ്വാ ''അഞ്ഞത്ഥ ഗച്ഛാമീ''തി ഭിക്ഖൂ ആപുച്ഛി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന **ധമ്മപദവത്ഥുമ്ഹി** (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.സങ്കിച്ചസാമണേരവത്ഥു) ആഗതനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. അഥ നം അഞ്ഞതരോ ഉപാസകോ ഉപട്ഠാതുകാമോ ആസന്നട്ഠാനേ വാസം യാചന്തോ -

൫൯൭. ''കിം തവത്ഥോ വനേ താത, ഉജ്ജുഹാനോവ പാവുസേ;
വേരമ്ഭാ രമണീയാ തേ, പവിവേകോ ഹി ഝായിന''ന്തി. -

പഠമം ഗാഥമാഹ. തം സുത്വാ ഥേരോ -

൫൯൮. ''യഥാ അബ്ഭാനി വേരമ്ഭോ, വാതോ നുദതി പാവുസേ;
സഞ്ഞാ മേ അഭികിരന്തി, വിവേകപടിസഞ്ഞുതാ.

൫൯൯. ''അപണ്ഡരോ അണ്ഡസമ്ഭവോ, സീവഥികായ നികേതചാരികോ;
ഉപ്പാദയതേവ മേ സതിം, സന്ദേഹസ്മിം വിരാഗനിസ്സിതം.

ന്നം൦. “യഞ്ച അഞ്ഞേ ന രക്ഖന്തി, യോ ച അഞ്ഞേ ന രക്ഖതി;
സ വേ ഭിക്ഖു സുഖം സേതി, കാമേസു അനപേക്ഖവാ.

ന്നം൧. “അച്ഛോദികാ പുഥുസിലാ, ഗോനങ്ഗലമിഗായുതാ;
അമ്ബുസേവാലസഞ്ഛന്നാ, തേ സേലാ രമയന്തി മം.

ന്നം൨. “വസിതം മേ അരഞ്ഞേസു, കന്ദരാസു ഗുഹാസു ച;
സേനാസനേസു പന്തേസു, വാളമിഗനിസേവിതേ.

ന്നം൩. “‘ഇമേ ഹഞ്ഞന്തു വജ്ഝന്തു, ദുക്ഖം പപ്പോന്തു പാണിനോ’;
സങ്കപ്പം നാഭിജാനാമി, അനരിയം ദോസസംഹിതം.

ന്നം൪. “പരിചിണ്ണോ മയാ സത്ഥാ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം;
ഓഹിതോ ഗരുകോ ഭാരോ, ഭവനേത്തി സമൂഹതാ.

ന്നം൫. “യസ്സ ചത്ഥായ പബ്ബജിതോ, അഗാരസ്മാനഗാരിയം;
സോ മേ അത്ഥോ അനുപ്പത്തോ, സബ്ബസംയോജനക്ഖയോ.

ന്നം൬. “നാഭിനന്ദാമി മരണം, നാഭിനന്ദാമി ജീവിതം;
കാലഞ്ച പടികങ്ഖാമി, നിബ്ബിസം ഭതകോ യഥാ.

ന്നം൭. “നാഭിനന്ദാമി മരണം, നാഭിനന്ദാമി ജീവിതം.
കാലഞ്ച പടികങ്ഖാമി, സമ്പജാനോ പതിസ്സതോ”തി. - ഇമാ ഗാഥാ
അഭാസി;

തത്ഥ **കിം തവത്ഥോ വനേതി കിന്തി** ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന വുത്തം. വനേ കോ തവത്ഥോ, കിം പയോജനന്തി അത്ഥോ. **താതാതി** ദഹരസാമണേരതായ നം അത്തനോ പുത്തട്ഠാനേ ഠപേത്വാ ആലപതി. **ഉജ്ജുഹാനോവ പാവുസേതി** ഉജ്ജുഹാനോ കിര നാമ ഏകോ പബ്ബതോ, സോ പന ഗഹനസഞ്ഛന്നോ ബഹുസോണ്ഡികന്ദരോ, തഹം തഹം സന്ദമാനസലിലോ , വസ്സകാലേ അസപ്പായോ, തസ്മാ ഉജ്ജുഹാനോ വാ പബ്ബതോ ഏതരഹി പാവുസകാലേ തവ കിമത്ഥിയോതി അത്ഥോ. കേചി പനേത്ഥ “ഉജ്ജുഹാനോ നാമ ഏകോ സകുണോ സീതം ന സഹതി, വസ്സകാലേ വനഗുമ്ബേ നിലീനോ അച്ഛതീ”തി വദന്തി. തേസം മതേന ഉജ്ജുഹാനസ്സ വിയ സകുണസ്സ പാവുസകാലേ കോ തവ അത്ഥോ വനേതി? **വേരമ്ഭാ രമണീയാ തേതി** വേരമ്ഭവാതാ വായന്താ കിം തേ രമണീയാതി യോജനാ. കേചി “വേരമ്ഭാ നാമ ഏകാ പബ്ബതഗുഹാ, പബ്ഭാരോ”തി ച വദന്തി. തഞ്ച ഠാനം ഗമനാഗമനയുത്തം ജനസമ്ബാധരഹിതം ഛായൂദകസമ്പന്നഞ്ച, തസ്മാ വേരമ്ഭാ രമണീയാ, വനേ വസിതും യുത്തരൂപാ. കസ്മാ? **പവിവേകോ ഹി ഝായിനം** യസ്മാ താദിസാനം ഝായീനം യത്ഥ കത്ഥചി പവിവേകോയേവ ഇച്ഛിതബ്ബോ, തസ്മാ “ദൂരം അരഞ്ഞട്ഠാനം അഗന്ത്വാ വേരമ്ഭായം വസ, താതാ”തി വദതി. അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ - യസ്മാ ഝായീനം പവിവേകക്ഖമേ നിവാസഫാസുകേ സേനാസനേ ലദ്ധേയേവ ഝാനാദയോ സമ്പജ്ജന്തി, ന അലദ്ധേ, തസ്മാ ന ഏവരൂപേ സീതകാലേ യത്ഥ കത്ഥചി വനേ വസിതും സക്കാ, ഗുഹാപബ്ഭാരാദീസു പന സക്കാതി.

ഏവം ഉപാസകേന വുത്തേ ഥേരോ വനാദയോ ഏവ മം രമേന്തീതി ദസ്സേന്തോ **“യഥാ അബ്ഭാനീ”**തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ - യഥാ പാവുസേ കാലേ

അബ്ഭാനി വലാഹകാനി വേരമ്ഭവാതോ **നുദതി** ഖിപതി നീഹരതി, ഏവമേവ മേ ചിത്തം വിവേകപടിസഞ്ഞുതാ സഞ്ഞാ അഭികിരന്തി വിവേകട്ഠാനംയേവ ആകഡ്ഢന്തി.

കിഞ്ച ? **അപണ്ഡരോ** കാളവണ്ണോ, **അണ്ഡസമ്ഭവോ** അണ്ഡജോ കാകോ, **സീവഥികായ** സുസാനട്ഠാനേ, **നികേതചാരികോ** തമേവ നിവാസനട്ഠാനം കത്വാ വിചരണകോ **ഉപ്പാദയതേവ മേ സതിം, സന്ദേഹസ്മിം വിരാഗനിസ്സിത**ന്തി, കായസ്മിം വിരാഗൂപസംഹിതം കായഗതാസതികമ്മട്ഠാനം മയ്ഹം ഉപ്പാദയതിയേവ. ഏകദിവസം കിര ഥേരോ കാകേന ഖജ്ജമാനം മനുസ്സകുണപം പസ്സിത്വാ അസുഭസഞ്ഞം പടിലഭി, തം സന്ധായ ഏവമാഹ. തേന കായേ സബ്ബസോ ഛന്ദരാഗസ്സ നത്ഥിതായ വനേയേവ വസിതുകാമോമ്ഹീതി ദസ്സേതി. **യഞ്ചാ**തി ച-സദ്ദോ സമുച്ചയത്ഥോ, തേന അഞ്ഞമ്പി മമ അരഞ്ഞവാസകാരണം സുണാഹീതി ദസ്സേതി. **യം** പബ്ബജിതം മേത്താവിഹാരിതായ അലോഭനിയപരിക്ഖാരതായ ച രക്ഖിതബ്ബസ്സ അഭാവതോ **അഞ്ഞേ** സേവകാദയോ ന രക്ഖന്തി. **യോ** ച പബ്ബജിതോ **അഞ്ഞേ** കേനചി കിഞ്ചനപലിബോധഭൂതേ ന രക്ഖതി താദിസാനംയേവ അഭാവതോ. **സ വേ ഭിക്ഖു സുഖം സേതീ**തി, സോ ഭിക്ഖു സമുച്ഛിന്നകിലേസകാമതായ സബ്ബസോ വത്ഥുകാമേസു **അനപേക്ഖവാ** അപേക്ഖാരഹിതോ യത്ഥ കത്ഥചി സുഖം സേതി. തസ്സ അനുസങ്കിതപരിസങ്കിതാഭാവതോ അരഞ്ഞമ്ഹി ഗാമമ്ഹി സദിസമേവാതി അത്ഥോ.

ഇദാനി പബ്ബതവനാദീനം രമണീയതം വസിതപുബ്ബതഞ്ച ദസ്സേതും **"അച്ഛോദികാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **വസിതം മേ**തി, വുട്ഠപുബ്ബം മയാ. **വാളമിഗനിസേവിതേ**തി, സീഹബ്യഗ്ഘാദീഹി വാളമിഗേഹി ഉപസേവിതേ വനേ.

സങ്കപ്പം നാഭിജാനാമീതി, ഇമേ യേ കേചി പാണിനോ സത്താ ഉസുസത്തിആദീഹി പഹരണേഹി **ഹഞ്ഞന്തു** മാരിയന്തു മുട്ഠിപ്പഹാരാദീഹി **വജ്ഝന്തു** ബാധീയന്തു, അഞ്ഞേന വാ യേന കേനചി ആകാരേന ദുക്ഖം **പപ്പോന്തു** പാപുണന്തൂതി; ഏവം **ദോസസംഹിതം** പടിഘസംയുത്തം തതോ ഏവ **അനരിയം** ബ്യാപാദവിഹിംസാദിപ്പഭേദം പാപസങ്കപ്പം ഉപ്പാദിതം നാഭിജാനാമി, മിച്ഛാവിതക്കോ ന ഉപ്പന്നപുബ്ബോതി മേത്താവിഹാരിതം ദസ്സേതി.

ഇദാനി **"പരിചിണ്ണോ"**തിആദിനാ അത്തനോ കതകിച്ചതം ദസ്സേതി. തത്ഥ **പരിചിണ്ണോ**തി ഉപാസിതോ ഓവാദാനുസാസനീകരണവസേന. **ഓഹിതോ**തി ഓരോഹിതോ. **ഗരുകോ ഭാരോ**തി ഗരുതരോ ഖന്ധഭാരോ.

നാഭിനന്ദാമി മരണന്തി ''കഥം നു ഖോ മേ മരണം സിയാ''തി മരണം ന ഇച്ഛാമി. **നാഭിനന്ദാമി ജീവിത**ന്തി ''കഥം നു ഖോ അഹം ചിരം ജീവേയ്യ''ന്തി ജീവിതമ്പി ന ഇച്ഛാമി. ഏതേന മരണേ ജീവിതേ ച സമാനചിത്തതം ദസ്സേതി. **കാലഞ്ച പടികങ്ഖാമീ**തി പരിനിബ്ബാനകാലംവ ആഗമേമി. **നിബ്ബിസ**ന്തി നിബ്ബിസന്തോ, ഭതിയാ കമ്മം കരോന്തോ. **ഭതകോ യഥാ**തി യഥാ ഭതകോ പരസ്സ കമ്മം കരോന്തോ കമ്മസിദ്ധിം അനഭിനന്ദന്തോപി കമ്മം കരോന്തോവ ദിവസക്ഖയം ഉദിക്ഖതി, ഏവം അഹമ്പി ജീവിതം അനഭിനന്ദന്തോപി അത്തഭാവസ്സ യാപനേന മരണം അനഭിനന്ദന്തോപി പരിയോസാനകാലം പടികങ്ഖാമീതി. സേസം വുത്തനയമേവ.

സംകിച്ചത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഏകാദസനിപാതവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൨. ദ്വാദസകനിപാതോ

൧. സീലവത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ദ്വാദസകനിപാതേ **സീലമേവാ**തിആദികാ ആയസ്മതോ സീലവത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ ബിമ്ബിസാരരഞ്ഞോ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **സീലവാ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. തം വയപ്പത്തം രാജാ അജാതസത്തു മാരേതുകാമോ ചണ്ഡം മത്തഹത്ഥിം ആരോപേത്വാ നാനാവിധേഹി ഉപായേഹി ഉപക്കമന്തോപി മാരേതും നാസക്ഖി പച്ഛിമഭവികസ്സ അരഹത്തം അപ്പത്വാ അന്തരാ ജീവിതന്തരായാഭാവതോ. തസ്സ പവത്തിം ദിസ്വാ ഭഗവാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരം ആണാപേസി - ''സീലവകുമാരം ആനേഹീ''തി. ഥേരോ ഇദ്ധിബലേന സദ്ധിം ഹത്ഥിനാ തം ആനേസി. കുമാരോ ഹത്ഥിതോ ഓരുയ്ഹ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി. ഭഗവാ തസ്സ അജ്ഝാസയാനുരൂപം ധമ്മം ദേസേസി. സോ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പത്വാ കോസലരട്ഠേ വസതി. അഥ നം അജാതസത്തു ''മാരേഥാ''തി പുരിസേ ആണാപേസി. തേ ഥേരസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ ഠിതാ ഥേരേന കഥിതം ധമ്മകഥം സുത്വാ സഞ്ജാതസംവേഗാ പസന്നചിത്താ ഹുത്വാ പബ്ബജിംസു. ഥേരോ തേസം -

൬൦൮. ''സീലമേവിധ സിക്ഖേഥ, അസ്മിം ലോകേ സുസിക്ഖിതം.
സീലഞ്ഹി സബ്ബസമ്പത്തിം, ഉപനാമേതി സേവിതം.

൬൦൯. ''സീലം രക്ഖേയ്യ മേധാവീ, പത്ഥയാനോ തയോ സുഖേ;
പസംസം വിത്തിലാഭഞ്ച, പേച്ച സഗ്ഗേ പമോദനം.

൬൧൦. ''സീലവാ ഹി ബഹൂ മിത്തേ, സഞ്ഞമേനാധിഗച്ഛതി;
ദുസ്സീലോ പന മിത്തേഹി, ധംസതേ പാപമാചരം.

൬൧൧. ''അവണ്ണഞ്ച അകിത്തിഞ്ച, ദുസ്സീലോ ലഭതേ നരോ;
വണ്ണം കിത്തിം പസംസഞ്ച, സദാ ലഭതി സീലവാ.

൬൧൨. ''ആദി സീലം പതിട്ഠാ ച, കല്യാണാനഞ്ച മാതുകം;
പമുഖം സബ്ബധമ്മാനം, തസ്മാ സീലം വിസോധയേ.

൬൧൩. ''വേലാ ച സംവരം സീലം, ചിത്തസ്സ അഭിഹാസനം;
തിത്ഥഞ്ച സബ്ബബുദ്ധാനം, തസ്മാ സീലം വിസോധയേ.

൬൧൪. ''സീലം ബലം അപ്പടിമം, സീലം ആവുധമുത്തമം;
സീലമാഭരണം സേട്ഠം, സീലം കവചമബ്ഭുതം.

൬൧൫. ''സീലം സേതു മഹേസക്ഖോ, സീലം ഗന്ധോ അനുത്തരോ;
സീലം വിലേപനം സേട്ഠം, യേന വാതി ദിസോദിസം.

൬൧൬. ''സീലം സമ്ബലമേവഗ്ഗം, സീലം പാഥേയ്യമുത്തമം;
സീലം സേട്ഠോ അതിവാഹോ, യേന യാതി ദിസോദിസം.

“ഇധേവ നിന്ദം ലഭതി, പേച്ചാപായേ ച ദുമ്മനോ;
സബ്ബത്ഥ ദുമ്മനോ ബാലോ, സീലേസു അസമാഹിതോ.

“ഇധേവ കിത്തിം ലഭതി, പേച്ച സഗ്ഗേ ച സുമ്മനോ;
സബ്ബത്ഥ സുമനോ ധീരോ, സീലേസു സുസമാഹിതോ.

“സീലമേവ ഇധ അഗ്ഗം, പഞ്ഞവാ പന ഉത്തമോ;
മനുസ്സേസു ച ദേവേസു, സീലപഞ്ഞാണതോ ജയ”ന്തി. -

ഇമാഹി ഗാഥാഹി ധമ്മം ദേസേസി.

തത്ഥ **സീലമേവിധ സിക്ഖേഥ, അസ്മിം ലോകേ**തി **ഇധാ**തി, നിപാതമത്തം, ഇമസ്മിം സത്തലോകേ അത്ഥകാമോ കുലപുത്തോ ചാരിത്തവാരിത്താദിഭേദം ആദിതോ സീലമേവ സിക്ഖേയ്യ, സിക്ഖന്തോ ച നം **സുസിക്ഖിതം** അഖണ്ഡാദിഭാവാപാദനേന സുട്ഠു സിക്ഖിതം സുപരിസുദ്ധം പരിപുണ്ണഞ്ച കത്വാ സിക്ഖേയ്യ. **അസ്മിം ലോകേ**തി വാ ഇമസ്മിം സങ്ഖാരലോകേ സിക്ഖിതബ്ബധമ്മേസു സീലം ആദിതോ സിക്ഖേയ്യ. ദിട്ഠിസമ്പത്തിയാപി സീലസ്സ പതിട്ഠാഭാവതോ ആഹ **“സീലം ഹീ”**തിആദി. തത്ഥ **ഹീ**തി കാരണവചനം. യസ്മാ സീലം **സേവിതം** പരിചിതം രക്ഖിതം മനുസ്സസമ്പത്തി, ദിബ്ബസമ്പത്തി, നിബ്ബാനസമ്പത്തീതി ഏതം **സബ്ബസമ്പത്തിം** തംസമങ്ഗിനോ സത്തസ്സ **ഉപനാമേതി** ആവഹതി.

സീലം സബ്ബസമ്പത്തിം ഉപനാമേതീതി സങ്ഖേപതോ വുത്തമത്ഥം വിത്ഥാരതോ ദസ്സേന്തോ **“സീലം രക്ഖേയ്യാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **രക്ഖേയ്യാ**തി ഗോപേയ്യ. പാണാതിപാതാദിതോ ഹി വിരമന്തോ വത്തപടിവത്തഞ്ച പൂരേന്തോ പടിപക്ഖാഭിഭവനതോ തം രക്ഖതി നാമ. **മേധാവീ**തി പഞ്ഞവാ, ഇദം തസ്സ രക്ഖനുപായദസ്സനം ഞാണബലേന ഹിസ്സ സമാദാനം അവികോപനഞ്ച ഹോതി. **പത്ഥയാനോ**തി ഇച്ഛന്തോ. **തയോ സുഖേ**തി തീണി സുഖാനി. സുഖനിമിത്തം വാ “സുഖ”ന്തി അധിപ്പേതം. **പസംസ**ന്തി കിത്തിം, വിഞ്ഞൂഹി വാ പസംസനം. **വിത്തിലാഭ**ന്തി തുട്ഠിലാഭം. “വിത്തലാഭ”ന്തി ച പഠന്തി, ധനലാഭന്തി അത്ഥോ. സീലവാ ഹി അപ്പമത്തതായ മഹന്തം ഭോഗക്ഖന്ധം അധിഗച്ഛതി. **പേച്ചാ**തി കാലങ്കത്വാ. **സഗ്ഗേ പമോദന**ന്തി ദേവലോകേ ഇട്ഠേഹി കാമഗുണേഹി, മോദനഞ്ച പത്ഥയമാനോതി സമ്ബന്ധോ. ഇധലോകേ പസംസം വിത്തിലാഭം പരലോകേ ദിബ്ബസമ്പത്തിയാ മോദനഞ്ച ഇച്ഛന്തോ സീലം രക്ഖേയ്യാതി യോജനാ.

സഞ്ഞമേനാതി കായാദീനം സംയമേന. സംയതോ ഹി കായദുച്ചരിതാദീഹി കഞ്ചി അവിഹേഠേന്തോ അഭയദാനം ദദന്തോ പിയമനാപതായ മിത്താനി ഗന്ഥതി. **ധംസതേ**തി അപേതി. **പാപമാചര**ന്തി പാണാതിപാതാദിപാപകമ്മം കരോന്തോ. ദുസ്സീലഞ്ഹി പുഗ്ഗലം അത്ഥകാമാ സത്താ ന ഭജന്തി, അഞ്ഞദത്ഥു പരിവജ്ജേന്തി.

അവണ്ണന്തി അഗുണം, സമ്മുഖാ ഗരഹം വാ. **അകിത്തി**ന്തി, അയസം അസിലോകം. **വണ്ണ**ന്തി ഗുണം. **കിത്തി**ന്തി സിലോകം പത്ഥടയസതം. **പസംസ**ന്തി സമ്മുഖാ ഥോമനം.

ആദീതി മൂലം. സീലഞ്ഹി കുസലാനം ധമ്മാനം ആദി. യഥാഹ - "തസ്മാതിഹ ത്വം, ഭിക്ഖു, ആദിമേവ വിസോധേഹി കുസലേസു ധമ്മേസു. കോ ചാദി കുസലാനം ധമ്മാനം? സീലഞ്ച സുവിസുദ്ധ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൫.൩൬൯). **പതിട്ഠാതി** അധിട്ഠാനം. സീലഞ്ഹി സബ്ബേസം ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാനം പതിട്ഠാ. തേനാഹ - "സീലേ പതിട്ഠായാ"തിആദി (സം॰ നി॰ ൧.൨൩; ൧൯൨; പേടകോ॰ ൨൨; മി॰ പ॰ ൨.൧.൯). **കല്യാണാനഞ്ച മാതുകന്തി** സമഥവിപസ്സനാദീനം കല്യാണധമ്മാനം മാതുഭൂതം , ജനകന്തി, അത്ഥോ. **പമുഖം സബ്ബധമ്മാനന്തി**, സബ്ബേസം പാമോജ്ജാദീനം അനവജ്ജധമ്മാനം പമുഖം മുഖഭൂതം, പവത്തിദ്വാരന്തി അത്ഥോ. **തസ്മാതി** ആദിഭാവാദിതോ. **വിസോധയേതി** അക്ഖണ്ഡാദിഭാവേന സമ്പാദേയ്യ.

വേലാതി ദുച്ചരിതേഹി അനതിക്കമനീയട്ഠേന വേലാ, സീമാതി അത്ഥോ . വേലായതി വാ ദുസ്സില്യം ചലയതി വിദ്ധംസേതീതി വേലാ. സംവരം സീലം കായദുച്ചരിതാദീനം ഉപ്പത്തിദ്വാരസ്സ പിദഹനതോ. **അഭിഹാസനന്തി** തോസനം അവിപ്പടിസാരഹേതുതായ ചിത്തസ്സാഭിപ്പമോദനതോ. **തിത്ഥഞ്ച സബ്ബബുദ്ധാനന്തി** സാവകബുദ്ധാ, പച്ചേകബുദ്ധാ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധാതി സബ്ബേസം ബുദ്ധാനം കിലേസമലപ്പവാഹനേ നിബ്ബാനമഹാസമുദ്ദാവഗാഹണേ ച തിത്ഥഭൂതഞ്ച.

സീലം ബലം അപ്പടിമന്തി മാരസേനപ്പമദ്ദനേ അസദിസം ബലം സേനാഥാമോ ച. **ആവുധമുത്തമന്തി** സംകിലേസധമ്മാനം ഛേദനേ ഉത്തമം പഹരണം. ഗുണസരീരോപസോഭനട്ഠേന **ആഭരണം. സേട്ഠന്തി** സബ്ബകാലം ഉത്തമം ദബ്ബഞ്ച. സപാണപരിത്താനതോ **കവചമബ്ഭുതം**. "അബ്ഭിദ"ന്തി ച പഠന്തി, അഭേജ്ജന്തി അത്ഥോ.

അപായമഹോഘാതിക്കമനേ സംസാരമഹോഘാതിക്കമനേ ച കിലേസേഹി അസംസീദനട്ഠേന **സേതു. മഹേസക്ഖോതി** മഹബ്ബലോ. **ഗന്ധോ അനുത്തരോതി** പടിവാതം സബ്ബദിസാസു വായനതോ അനുത്തരോ ഗന്ധോ സബ്ബജനമനോഹരത്താ. തേനാഹ **"യേന വാതി ദിസോദിസ"ന്തി** യേന സീലഗന്ധേന തംസമങ്ഗീ ദിസോദിസം സബ്ബാ ദിസാ വായതി. "ദിസോദിസാ"തിപി പാളി, ദസ ദിസാതി അത്ഥോ.

സമ്ബലമേവഗ്ഗന്തി സമ്ബലം നാമ പുടഭത്തം. യഥാ പുടഭത്തം ഗഹേത്വാ മഗ്ഗം ഗച്ഛന്തോ പുരിസോ അന്തരാമഗ്ഗേ ജിഘച്ഛാദുക്ഖേന ന കിലമതി, ഏവം സീലസമ്പന്നോപി സുദ്ധം സീലസമ്ബലം ഗഹേത്വാ സംസാരകന്താരം പടിപന്നോ ഗതഗതട്ഠാനേ ന കിലമതീതി സീലം അഗ്ഗം സമ്ബലം നാമ. തഥാ **സീലം പാഥേയ്യമുത്തമം** ചോരാദീഹി അസാധാരണത്താ തത്ഥ തത്ഥ ഇച്ഛിതബ്ബസമ്പത്തിനിപ്ഫാദനതോ ച. അതിക്കാമേന്തോ തം തം ഠാനം യഥിച്ഛിതട്ഠാനം വാ വാഹേതി സമ്പാപേതീതി **അതിവാഹോ, യാനം**. കേനചി അനുപദ്ദുതം ഹുത്വാ ഇച്ഛിതട്ഠാനപ്പത്തിഹേതുതായ സീലം സേട്ഠം അതിവാഹോ. **യേനാതി** യേന അതിവാഹേന **യാതി ദിസോദിസന്തി** അഗതിം ഗതിഞ്ചാപി തം തം ദിസം സുഖേനേവ ഗച്ഛതി.

ഇധേവ നിന്ദം ലഭതീതി ഇധലോകേപി **ദുമ്മനോ** രാഗാദീഹി ദൂസിതചിത്തോ "ദുസ്സീലോ പാപധമ്മോ"തി നിന്ദം ഗരഹം ലഭതി. **പേച്ച** പരലോകേപി അപായേ "പുരിസത്തകലി അവജാതാ"തിആദിനാ യമപുരിസാദീഹി ച നിന്ദം ലഭതി. ന കേവലം നിന്ദമേവ ലഭതി, അഥ ഖോ **സബ്ബത്ഥ ദുമ്മനോ ബാലോ**

ഇധലോകേ ദുച്ചരിതചരണേന ദൂസിതചിത്തോ പരലോകേ കമ്മകാരണാദിവസേന ദുക്ഖുപ്പത്തിയാതി സബ്ബത്ഥ ബാലോ ദുമ്മനോ ഹോതി. കഥം? **സീലേസു അസമാഹിതോ** സമ്മാ സീലേസു ന ഠപിതചിത്തോ അപ്പതിട്ഠിതചിത്തോ.

ഇധേവ കിത്തിം ലഭതീതി ഇധലോകേപി സുമനോ "സപ്പുരിസോ സീലവാ കല്യാണധമ്മോ"തി കിത്തിം ലഭതി. **പേച്ച** പരലോകേപി സഗ്ഗേ "അയം സപ്പുരിസോ സീലവാ കല്യാണധമ്മോ. തഥാ ഹി ദേവാനം സഹബ്യതം ഉപപന്നോ"തിആദിനാ കിത്തിം ലഭതി. ന കേവലം കിത്തിമേവ ലഭതി, അഥ ഖോ **ധീരോ** ധിതിസമ്പന്നോ **സീലേസു സുട്ഠു സമാഹിതോ** അപ്പിതചിത്തോ സുപതിട്ഠിതചിത്തോ സബ്ബത്ഥ ഇധലോകേ സുചരിതചരണേന, പരലോകേ സമ്പത്തിപടിലാഭേന **സുമനോ** സോമനസ്സപ്പത്തോ ഹോതി. **സീലമേവ ഇധ അഗ്ഗ**ന്തി ദുവിധം സീലം ലോകിയം ലോകുത്തരന്തി. തത്ഥ ലോകിയം താവ കാമലോകേ ഖത്തിയമഹാസാലാദീസു, ദേവലോകേ ബ്രഹ്മലോകേ ച ഉപപത്തിവിസേസം ആവഹതി, ലാഭീഭാവാദികസ്സ ച കാരണം ഹോതി. ലോകുത്തരം പന സകലമ്പി വട്ടദുക്ഖം അതിക്കാമേതീതി സീലം അഗ്ഗമേവ. തഥാ ഹി വുത്തം -

> "ഹീനേന ബ്രഹ്മചരിയേന, ഖത്തിയേ ഉപപജ്ജതി;
> മജ്ഝിമേന ച ദേവത്തം, ഉത്തമേന വിസുജ്ഝതീ"തി. (ജാ॰ ൧.൮.൭൫);

> ആകങ്ഖേയ്യ ചേ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു - "ലാഭീ അസ്സം ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരാന"ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൬൫), "സീലേസ്വേവസ്സ പരിപൂരകാരീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൬൫), "ഇജ്ഝതി, ഭിക്ഖവേ, സീലവതോ ചേതോപണിധി വിസുദ്ധത്താ"തി (അ॰ നി॰ ൮.൩൫; ദീ॰ നി॰ ૩.૩૩૭) ച.

ലോകുത്തരസീലസ്സ പന സബ്ബസോ പഹീനപടിപക്ഖസ്സ സത്തമഭവതോ പട്ഠായ സംസാരദുക്ഖം വിനിവത്തേന്തസ്സ അഗ്ഗഭാവേ വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. **പഞ്ഞവാ പന ഉത്തമോ**തി "പഞ്ഞവാ പന പുഗ്ഗലോ ഉത്തമോ പരമോ സേട്ഠോയേവാ"തി പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനേന പഞ്ഞായ ഏവ സേട്ഠഭാവം വദതി. ഇദാനി സീലപഞ്ഞാനം സേട്ഠഭാവം കിച്ചതോ ദസ്സേന്തോ **"സീലപഞ്ഞാണതോ ജയ"**ന്തി ആഹ. **ജയ**ന്തി ച ലിങ്ഗവിപല്ലാസോ ദട്ഠബ്ബോ, അഹൂതി വാ വചനസേസോ. തത്ഥ പജാനനട്ഠേന പഞ്ഞാണം, സീലതോ പഞ്ഞാണതോ ച പടിപക്ഖജയോ. ന ഹി സീലേന വിനാ പഞ്ഞാ സമ്ഭവതി, പഞ്ഞായ ച വിനാ സീലം കിച്ചകരം, അഞ്ഞമഞ്ഞോപകാരകഞ്ചേതം. വുത്തഞ്ഹി "സീലപരിധോതാ പഞ്ഞാ, പഞ്ഞാപരിധോതം സീല"ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൧൭) **മനുസ്സേസു ച ദേവേസൂ**തി ഇദം നേസം ഠാനവിസേസദസ്സനം. തത്ഥ ഹി താനി സവിസേസാനി വത്തന്തി, സമാധി പനേത്ഥ സീലപക്ഖികോ പഞ്ഞായ അധിട്ഠാനഭാവതോ, പഞ്ഞാപക്ഖികോ വാ ഭാവേതബ്ബതോ സീലാധിട്ഠാനതോ ച.

ഏവം ഥേരോ തേസം ഭിക്ഖൂനം സീലമുഖേന ധമ്മം ദേസേന്തോ അത്തനോ സുവിസുദ്ധസീലാദിഗുണതാദീപനേന അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

സീലവത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. സുനീതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

നീചേ കുലമ്ഹീതിആദികാ ആയസ്മതോ സുനീതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനിത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ബുദ്ധസ്സ സുഞ്ഞകാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ ബാലജനേഹി സദ്ധിം കീളാപസുതോ ഹുത്വാ വിചരന്തോ ഏകം പച്ചേകബുദ്ധം ഗാമേ പിണ്ഡായ ചരന്തം ദിസ്വാ, "കിം തുയ്ഹം സബ്ബസോ വണിതസരീരസ്സ വിയ സകലം കായം പടിച്ഛാദേത്വാ ഭിക്ഖാചരണേന, നനു നാമ കസിവാണിജ്ജാദീഹി ജീവികാ കപ്പേതബ്ബാ? താനി ചേ കാതും ന സക്കോസി, ഘരേ ഘരേ മുത്തകരീസാദീനി നീഹരന്തോ പച്ഛാവത്ഥുസോധനേന ജീവാഹീ"തി അക്കോസി. സോ തേന കമ്മേന നിരയേ പച്ചിത്വാ തസ്സേവ കമ്മസ്സ വിപാകാവസേസേന മനുസ്സലോകേപി ബഹൂനി ജാതിസതാനി പുപ്ഫഛഡ്ഡകകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ തഥാ ജീവികം കപ്പേസി. ഇമസ്മിഞ്ച ബുദ്ധുപ്പാദേ പുപ്ഫഛഡ്ഡകകുലേ ഏവ നിബ്ബത്തോ ഉക്കാരസോധനകമ്മേന ജീവികം കപ്പേതി ഘാസച്ഛാദനമത്തമ്പി അലഭന്തോ.

അഥ ഭഗവാ പച്ഛിമയാമേ ബുദ്ധാചിണ്ണം മഹാകരുണാസമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ തതോ വുട്ഠായ ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേന്തോ സുനീതസ്സ ഹദയബ്ഭന്തരേ ഘടേ പദീപം വിയ പജ്ജലന്തം അരഹത്തൂപനിസ്സയം ദിസ്വാ വിഭാതായ രത്തിയാ പുബ്ബണ്ഹസമയം നിവാസേത്വാ പത്തചീവരമാദായ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ രാജഗഹം പിണ്ഡായ പവിട്ഠോ. യസ്സം വീഥിയം സുനീതോ ഉക്കാരസോധനകമ്മം കരോതി, തം വീഥിം പടിപജ്ജി. സുനീതോപി തത്ഥ തത്ഥ വിഘാസുച്ചാരസങ്കാരാദികം രാസിം കത്വാ പിടകേസു പക്ഖിപിത്വാ കാജേനാദായ പരിഹരന്തോ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതം സത്ഥാരം ആഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ സാരജ്ജമാനോ സമ്ഭമാകുലഹദയോ ഗമനമഗ്ഗം നിലീയനോകാസഞ്ച അലഭന്തോ കാജം ഭിത്തിപസ്സേ ഠപേത്വാ ഏകേന പസ്സേന അനുപവിസന്തോ വിയ ഭിത്തിം അല്ലീനോ പഞ്ജലികോ അട്ഠാസി. "ഭിത്തിഛിദ്ദേന അപക്കമിതുകാമോ അഹോസീ"തിപി വദന്തി.

സത്ഥാ തസ്സ സമീപം പത്വാ "അയം അത്തനോ കുസലമൂലസഞ്ചോദിതം ഉപഗതം മം സാരജ്ജമാനോ ജാതിയാ കമ്മസ്സ ച നിഹീനതായ സമ്മുഖീഭാവമ്പി ലജ്ജതി, ഹന്ദസ്സ വേസാരജ്ജം ഉപ്പാദേസ്സാമീ"തി കരവീകരുതമഞ്ജുനാ സകലനഗരനിന്നാദവര-ഗമ്ഭീരേന ബ്രഹ്മസ്സരേന "സുനീതാ"തി ആലപിത്വാ "കിം ഇമായ ദുക്ഖജീവികായ പബ്ബജിതും സക്ഖിസ്സതീ"തി ആഹ. സുനീതോ തേന സത്ഥു വചനേന അമതേന വിയ അഭിസിത്തോ ഉളാരം പീതിസോമനസ്സം പടിസംവേദേന്തോ "ഭഗവാ, സചേ മാദിസാപി ഇധ പബ്ബജ്ജം ലഭന്തി, കസ്മാഹം ന പബ്ബജിസ്സാമി, പബ്ബാജേഥ മം ഭഗവാ"തി ആഹ . സത്ഥാ "ഏഹി, ഭിക്ഖൂ"തി ആഹ. സോ താവദേവ ഏഹിഭിക്ഖുഭാവേന പബ്ബജ്ജം ഉപസമ്പദഞ്ച ലഭിത്വാ ഇദ്ധിമയപത്തചീവരധരോ വസ്സസട്ഠികത്ഥേരോ വിയ ഹുത്വാ സത്ഥു സന്തികേ അട്ഠാസി. ഭഗവാ തം വിഹാരം നേത്വാ കമ്മട്ഠാനം ആചിക്ഖി. സോ പഠമം അട്ഠ സമാപത്തിയോ, പഞ്ച ച അഭിഞ്ഞായോ നിബ്ബത്തേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തം സക്കാദയോ ദേവാ ബ്രഹ്മാനോ ച ഉപസങ്കമിത്വാ നമസ്സിംസു. തേന വുത്തം -

"താ ദേവതാ സത്തസതാ ഉളാരാ, ബ്രഹ്മാ ച ഇന്ദോ ഉപസങ്കമിത്വാ;

ആജാനീയം ജാതിജരാഭിഭൂതം, സുനീതം നമസ്സന്തി പസന്നചിത്താ’’തിആദി.

ഭഗവാ തംയേവ ദേവസങ്ഘപുരക്ഖതം ദിസ്വാ സിതം കത്വാ പസംസന്തോ ‘‘തപേന ബ്രഹ്മചരിയേനാ’’തി ഗാഥായ ധമ്മം ദേസേസി. അഥ നം സമ്ബഹുലാ ഭിക്ഖൂ സീഹനാദം നദാപേതുകാമാ, ‘‘ആവുസോ സുനീത, കസ്മാ കുലാ ത്വം പബ്ബജിതോ, കഥം വാ പബ്ബജിതോ, കഥഞ്ച സച്ചാനി പടിവിജ്ഝീ’’തി പുച്ഛിംസു. സോ തം സബ്ബം പകാസേന്തോ -

൬൨൦. ‘‘നീചേ കുലമ്ഹി ജാതോഹം, ദലിദ്ദോ അപ്പഭോജനോ;
ഹീനകമ്മം മമം ആസി, അഹോസിം പുപ്ഫഛഡ്ഡകോ.

൬൨൧. ‘‘ജിഗുച്ഛിതോ മനുസ്സാനം, പരിഭൂതോ ച വമ്ഭിതോ;
നീചം മനം കരിത്വാന, വന്ദിസ്സം ബഹുകം ജനം.

൬൨൨. ‘‘അഥദ്ദസാസിം സമ്ബുദ്ധം, ഭിക്ഖുസങ്ഘപുരക്ഖതം;
പവിസന്തം മഹാവീരം, മഗധാനം പുരുത്തമം.

൬൨൩. ‘‘നിക്ഖിപിത്വാന ബ്യാഭങ്ഗിം, വന്ദിതും ഉപസങ്കമിം;
മമേവ അനുകമ്പായ, അട്ഠാസി പുരിസുത്തമോ.

൬൨൪. ‘‘വന്ദിത്വാ സത്ഥുനോ പാദേ, ഏകമന്തം ഠിതോ തദാ;
പബ്ബജ്ജം അഹമായാചിം, സബ്ബസത്താനമുത്തമം.

൬൨൫. ‘‘തതോ കാരുണികോ സത്ഥാ, സബ്ബലോകാനുകമ്പകോ;
‘ഏഹി ഭിക്ഖൂ’തി മം ആഹ, സാ മേ ആസൂപസമ്പദാ.

൬൨൬. ‘‘സോഹം ഏകോ അരഞ്ഞസ്മിം, വിഹരന്തോ അതന്ദിതോ.

അകാസിം സത്ഥു വചനം, യഥാ മം ഓവദീ ജിനോ.

൬൨൭. ‘‘രത്തിയാ പഠമം യാമം, പുബ്ബജാതിമനുസ്സരിം;
രത്തിയാ മജ്ഝിമം യാമം, ദിബ്ബചക്ഖും വിസോധയിം;
രത്തിയാ പച്ഛിമേ യാമേ, തമോഖന്ധം പദാലയിം.

൬൨൮. ‘‘തതോ രത്യാവിവസാനേ, സൂരിയുഗ്ഗമനം പതി; (ജാ॰ ൧.൧൧.൩൯);
ഇന്ദോ ബ്രഹ്മാ ച ആഗന്ത്വാ, മം നമസ്സിംസു പഞ്ജലീ.

൬൨൯. ‘‘നമോ തേ പുരിസാജഞ്ഞ, നമോ തേ പുരിസുത്തമ;
യസ്സ തേ ആസവാ ഖീണാ, ദക്ഖിണേയ്യോസി മാരിസ.

൬൩൦. ‘‘തതോ ദിസ്വാന മം സത്ഥാ, ദേവസങ്ഘപുരക്ഖതം;
സിതം പാതുകരിത്വാന, ഇമമത്ഥം അഭാസഥ.

൬൩൧. ‘‘തപേന ബ്രഹ്മചരിയേന, സംയമേന ദമേന ച;
ഏതേന ബ്രാഹ്മണോ ഹോതി, ഏതം ബ്രാഹ്മണമുത്തമ’’ന്തി. -

ഇമാഹി ഗാഥാഹി സീഹനാദം നദി.

തത്ഥ **നീചേ**തി ലാമകേ സബ്ബനിഹീനേ. ഉച്ചനീചഭാവോ ഹി നാമ സത്താനം ഉപാദായുപാദായ, അയം പന സബ്ബനിഹീനേ പുക്കുസകുലേ ഉപ്പന്നതം ദസ്സേന്തോ **"നീചേ കുലമ്ഹി ജാതോ"**തി ആഹ. തേന വുത്തം - "നീചേതി ലാമകേ സബ്ബനിഹീനേ"തി. **ദലിദ്ദോ**തി ദുഗ്ഗതോ, ദലിദ്ദാപി കേചി കദാചി ഘാസച്ഛാദനസ്സ ലാഭിനോ, അകസിരവുത്തിനോ ഹോന്തി, അഹം പന സബ്ബകാലം കസിരവുത്തിതായ ഹീനോ ഉദ്ധനം ഉപട്ഠപിതഉക്ഖലികോ ദസ്സനയുത്തം ഥേവകമ്പി അപസ്സിം യേവാതി ദസ്സേന്തോ **"അപ്പഭോജനോ"**തി ആഹ. നീചകുലികാ ദലിദ്ദാപി കേചി അനീചകമ്മാജീവാ ഹോന്തി, മയ്ഹം പന ന തഥാതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഹീനകമ്മം മമം ആസീ"**തി. കീദിസന്തി ചേ? **അഹോസിം പുപ്ഫഛഡ്ഡകോ,** ഹത്ഥവികലസ്സ ഹത്ഥവാതി വിയ ഉപചാരവസേനായം ഇമസ്സ സമഞ്ഞാ അഹോസി യദിദം "പുപ്ഫഛഡ്ഡകോ"തി. മിലാതപുപ്ഫസന്ഥരവണ്ണതായ വാ ഉക്കാരഭൂമിയാ ഏവം വുത്തോ.

ജിഗുച്ഛിതോതി ജാതിയാ ചേവ കമ്മുനാ ച ഹീളിതോ. **മനുസ്സാന**ന്തി മനുസ്സേഹി. **പരിഭൂതോ**തി അവഞ്ഞാതോ. **വമ്ഭിതോ**തി ഖുംസിതോ. **നീചം മനം കരിത്വാനാ**തി അഞ്ഞേ മനുസ്സേ സിനേരും വിയ ഉക്ഖിപിത്വാ തേസം പാദപംസുതോപി അത്താനം നിഹീനം കത്വാ പവത്തിയാ നീചം നിഹീനം മനം കത്വാ. **വന്ദിസ്സം ബഹുകം ജന**ന്തി പുഥുമഹാജനം ദിട്ഠദിട്ഠകാലേ വന്ദിം സിരസി അഞ്ജലിം കരോന്തോ പണാമിം.

അഥാതി അധികാരന്തരദീപനേ നിപാതോ. **അദ്ദസാസി**ന്തി അദ്ദക്ഖിം. **മഗധാന**ന്തി മഗധാ നാമ ജാനപദിനോ രാജകുമാരാ, തേസം നിവാസോ ഏകോപി ജനപദോ രുള്ഹിയാ "മഗധാന"ന്തി വുത്തോ, മഗധജനപദസ്സാതി അത്ഥോ. **പുരുത്തമ**ന്തി ഉത്തമം നഗരം.

ബ്യാഭങ്ഗിന്തി കാജം. **പബ്ബജ്ജം അഹമായാചി**ന്തി, "സുനീത, പബ്ബജിതും സക്ഖിസ്സസീ"തി സത്ഥാരാ ഓകാസേ കതേ അഹം പബ്ബജ്ജം അയാചിം. **ആസൂപസമ്പദാ**തി "ഏഹി, ഭിക്ഖൂ"തി സത്ഥു വചനമത്തേന ആസി ഉപസമ്പദാ. **യഥാ മം ഓവദീ**തി "ഏവം സമഥപുബ്ബങ്ഗമം വിപസ്സനം ഭാവേഹീ"തി യഥാ മം ഓവദി, തഥാ സത്ഥുനോ വചനം **അകാസിം** പടിപജ്ജിം. **രത്തിയാ**തിആദി തസ്സാ പടിപത്തിയാ രസദസ്സനം. തത്ഥ പുബ്ബേനിവാസഞാണം അനാഗതംസഞാണഞ്ച ബഹുകിച്ചന്തി "**പഠമം യാമം മജ്ഝിമം യാമ**"ന്തി അച്ചന്തസംയോഗവസേന ഉപയോഗവചനം വുത്തം. ന തഥാ ആസവക്ഖയഞാണം ഏകാഭിസമയവസേന പവത്തനതോതി **"പച്ഛിമേ യാമേ"**തി ഭുമ്മവസേന വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. **ഇന്ദോ**തി സക്കോ ദേവരാജാ. **ബ്രഹ്മാ**തി മഹാബ്രഹ്മാ. ഇന്ദബ്രഹ്മഗ്ഗഹണേന അഞ്ഞേസം കാമദേവാനം ബ്രഹ്മൂനഞ്ച ആഗമനം വുത്തമേവാതി ദട്ഠബ്ബം. ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസോ ഹേസ യഥാ "രാജാ ആഗതോ"തി. **നമസ്സിംസൂ**തി കായേന വാചായ ച നമക്കാരം അകംസു.

തത്ഥ കായേന കതം നമക്കാരം ദസ്സേന്തോ **"പഞ്ജലീ"**തി വത്വാ വാചായ കതം ദസ്സേതും **"നമോ തേ"**തിആദി വുത്തം. **ദേവസങ്ഘപുരക്ഖത**ന്തി ദേവഗ്ഗഹണേന ഉപപത്തിദേവഭാവതോ ബ്രഹ്മാനോപി ഗഹിതാ. **സിതം പാതുകരിത്വാനാ**തി അത്തനോ ഓവാദസ്സ മഹപ്ഫലതം ദേവബ്രഹ്മൂനഞ്ച ഗുണസമ്പത്തിം നിസ്സായ സത്ഥാ സിതം പാത്വാകാസി. പാതുകരോന്തോ ച ന അഞ്ഞേ വിയ ദന്തേ വിദംസേതി, മുഖാധാനം പന ഥോകം വിവരതി, തത്തകേന ച അഭിഭൂതദിബ്ബഫലികമുത്തരസ്മിയോ

അവഹസിതതാരകാസസിമരീചിയോ സുസുക്കദാഠസമ്ഭവാ ഘനരസ്മിയോ നിക്ഖമിത്വാ തിക്ഖത്തും സത്ഥു മുഖം പദക്ഖിണം കരോന്തി, തം ദിസ്വാ പച്ഛതോ ഗച്ഛന്താപി സത്ഥാ സിതം പാത്വാകാസീതി സഞ്ജാനന്തി.

തപേനാതി ഇന്ദ്രിയസംവരേന, "ധുതധമ്മസമാദാനേനാ"തി കേചി. **സംയമേനാ**തി സീലേന. **ദമേനാ**തി പഞ്ഞായ. **ബ്രഹ്മചരിയേനാ**തി അവസിട്ഠസേട്ഠചരിയായ. **ഏതേനാ**തി യഥാവുത്തേന തപാദിനാ. **ബ്രാഹ്മണോ ഹോതി** ബാഹിതപാപഭാവതോ. **ഏത**ന്തി തപാദി യഥാവുത്തം. **ബ്രാഹ്മണമുത്തമ**ന്തി ഉത്തമം ബ്രാഹ്മണം, ബ്രാഹ്മണേസു വാ ഉത്തമം സബ്ബസേട്ഠം, അഹൂതി വചനസേസോ. **ബ്രാഹ്മണ**ന്തി വാ ബ്രഹ്മഞ്ഞമാഹ, ഏവം ഉത്തമം ബ്രഹ്മഞ്ഞം, ന ജച്ചാദീതി അധിപ്പായോ. ന ഹി ജാതികുലപദേസഗോത്തസമ്പത്തിആദയോ അരിയഭാവസ്സ കാരണം, അധിസീലസിക്ഖാദയോ ഏവ പന കാരണം. തേനാഹ -

> "യഥാ സങ്കാരഠാനസ്മിം, ഉജ്ഝിതസ്മിം മഹാപഥേ;
> പദുമം തത്ഥ ജായേഥ, സുചിഗന്ധം മനോരമം.
>
> "ഏവം സങ്കാരഭൂതേസു, അന്ധഭൂതേ പുഥുജ്ജനേ;
> അതിരോചതി പഞ്ഞായ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാവകോ"തി. (ധ॰ പ॰ ൫൮-൫൯);

ഏവം ഥേരോ തേഹി ഭിക്ഖൂഹി പുച്ഛിതമത്ഥം ഇമാഹി ഗാഥാഹി വിസ്സജ്ജേന്തോ സീഹനാദം നദീതി.

സുനീതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദ്വാദസകനിപാതവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൩. തേരസനിപാതോ

൧. സോണകോളിവിസത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

തേരസനിപാതേ **യാഹു രട്ഠേ**തിആദികാ ആയസ്മതോ സോണസ്സ കോളിവിസസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനി. അയം കിര അനോമദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ മഹാവിഭവോ സേട്ഠി ഹുത്വാ ഉപാസകേഹി സദ്ധിം വിഹാരം ഗന്ത്വാ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പസന്നമാനസോ സത്ഥു ചങ്കമനട്ഠാനേ സുധായ പരികമ്മം കാരേത്വാ നാനാവണ്ണേഹി പുപ്ഫേഹി സന്ഥരിത്വാ ഉപരി നാനാവിരാഗവത്ഥേഹി വിതാനം ബന്ധാപേസി, തഥാ സത്ഥു ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച ദീഘസാലം കാരേത്വാ നിയ്യാദേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ സേട്ഠികുലേ നിബ്ബത്തി, **സിരിവഡ്ഢോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ വിഹാരം ഗന്ത്വാ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും ആരദ്ധവീരിയാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ, സയമ്പി തം ഠാനന്തരം പത്ഥേന്തോ സത്താഹം മഹാദാനം പവത്തേത്വാ പണിധാനമകാസി. സത്ഥാപി തസ്സ പത്ഥനായ സമിജ്ഝനഭാവം ദിസ്വാ ബ്യാകരിത്വാ പക്കാമി.

സോപി യാവജീവം കുസലം കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ പരിനിബ്ബുതേ കസ്സപദസബലേ അനുപ്പന്നേ അമ്ഹാകം ഭഗവതി ബാരാണസിയം കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഗങ്ഗാതീരേ പണ്ണസാലം കരിത്വാ ഏകം പച്ചേകബുദ്ധം തേമാസം ചതൂഹി പച്ചയേഹി സക്കച്ചം ഉപട്ഠഹി. പച്ചേകബുദ്ധോ വുട്ഠവസ്സോ പരിപുണ്ണപരിക്ഖാരോ ഗന്ധമാദനമേവ ഗതോ. സോപി കുലപുത്തോ യാവജീവം തത്ഥ പുഞ്ഞാനി കത്വാ തതോ ചവിത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ ചമ്പാനഗരേ ഉസഭസേട്ഠിസ്സ ഗേഹേ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. തസ്സ പടിസന്ധിഗ്ഗഹണതോ പട്ഠായ സേട്ഠിസ്സ മഹാഭോഗക്ഖന്ധോ അഭിവഡ്ഢി. തസ്സ ജാതദിവസേ സകലനഗരേ മഹാസക്കാരസമ്മാനോ അഹോസി, തസ്സ പുബ്ബേ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ സതസഹസ്സഗ്ഘനികരത്തകമ്ബലപരിച്ചാഗേന സുവണ്ണവണ്ണോ സുഖുമാലതരോ ച അത്തഭാവോ അഹോസി, തേനസ്സ **സോണോ**തി നാമം അകംസു. മഹതാ പരിവാരേന വഡ്ഢതി , തസ്സ ഹത്ഥപാദതലാനി ബന്ധുജീവകപുപ്ഫവണ്ണാനി അഹേസും, സതവിഹതകപ്പാസസ്സ വിയ സമ്ഫസ്സോ പാദതലേസു മണികുണ്ഡലാവട്ടവണ്ണാനി ലോമാനി ജായിംസു. വയപ്പത്തസ്സ തസ്സ തിണ്ണം ഉതൂനം അനുച്ഛവികേ തയോ പാസാദേ കാരേത്വാ നാടകാനി ഉപട്ഠാപേസും. സോ തത്ഥ മഹതിം സമ്പത്തിം അനുഭവന്തോ ദേവകുമാരോ വിയ പടിവസതി.

അഥ അമ്ഹാകം സത്ഥരി സബ്ബഞ്ഞുതം പത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കേ രാജഗഹം ഉപനിസ്സായ വിഹരന്തേ ബിമ്ബിസാരരഞ്ഞാ പക്കോസാപിതോ അസീതിയാ ഗാമികസഹസ്സേഹി സദ്ധിം രാജഗഹം ആഗതോ, സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ മാതാപിതരോ അനുജാനാപേത്വാ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ ലദ്ധൂപസമ്പദോ സത്ഥു സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ, ജനസംസഗ്ഗപരിഹരണത്ഥം സീതവനേ വസന്തോ "മമ സരീരം സുഖുമാലം, ന ച സക്കാ സുഖേനേവ സുഖം അധിഗന്തും, കായം കിലമേത്വാ സമണധമ്മം കാതും വട്ടതീ"തി ഠാനചങ്കമമേവ അധിട്ഠായ, പധാനമനുയുഞ്ജന്തോ

പാദതലേസു ഫോടേസു ഉട്ഠഹിതേസുപി വേദനം അജ്ഝുപേക്ഖിത്വാ ദള്ഹം വീരിയം കരോന്തോ അച്ചാരദ്ധവീരിയതായ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും അസക്കോന്തോ, ''ഏവം വായമന്തോപി അഹം മഗ്ഗം വാ ഫലം വാ നിബ്ബത്തേതും ന സക്കോമി, കിം മേ പബ്ബജ്ജായ, ഹീനായാവത്തിത്വാ ഭോഗേ ച ഭുഞ്ജിസ്സാമി, പുഞ്ഞാനി ച കരിസ്സാമീ''തി ചിന്തേസി. സത്ഥാ തസ്സ ചിത്താചാരം ഞത്വാ തത്ഥ ഗന്ത്വാ വീണൂപമോവാദേന ഓവദിത്വാ വീരിയസമതായോജനവിധിം ദസ്സേന്തോ കമ്മട്ഠാനം സോധേത്വാ ഗിജ്ഝകൂടം ഗതോ. സോണത്ഥേരോപി സത്ഥു സമ്മുഖാ ഓവാദം ലഭിത്വാ വീരിയസമതം യോജേത്വാ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൨.൨൭-൫൩) -

''അനോമദസ്സിസ്സ മുനിനോ, ലോകജേട്ഠസ്സ താദിനോ;
സുധായ ലേപനം കത്വാ, ചങ്കമം കാരയിം അഹം.

''നാനാവണ്ണേഹി പുപ്ഫേഹി, ചങ്കമം സന്ഥരിം അഹം;
ആകാസേ വിതാനം കത്വാ, ഭോജയിം ബുദ്ധമുത്തമം.

''അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാന, അഭിവാദേത്വാന സുബ്ബതം;
ദീഘസാലം ഭഗവതോ, നിയ്യാദേസിമഹം തദാ.

''മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, സത്ഥാ ലോകേ അനുത്തരോ;
പടിഗ്ഗഹേസി ഭഗവാ, അനുകമ്പായ ചക്ഖുമാ.

''പടിഗ്ഗഹേത്വാന സമ്ബുദ്ധോ, ദക്ഖിണേയ്യോ സദേവകേ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

''യോ സോ ഹട്ഠേന ചിത്തേന, ദീഘസാലം അദാസി മേ;
തമഹം കിത്തയിസ്സാമി, സുണാഥ മമ ഭാസതോ.

''ഇമസ്സ മച്ചുകാലമ്ഹി, പുഞ്ഞകമ്മസമങ്ഗിനോ;
സഹസ്സയുത്തസ്സരഥോ, ഉപട്ഠിസ്സതി താവദേ.

''തേന യാനേനയം പോസോ, ദേവലോകം ഗമിസ്സതി;
അനുമോദിസ്സരേ ദേവാ, സമ്പത്തേ കുലസമ്ഭവേ.

''മഹാരഹം ബ്യമ്ഹം സേട്ഠം, രതനമത്തികലേപനം;
കൂടാഗാരവരൂപേതം, ബ്യമ്ഹം അജ്ഝാവസിസ്സതി.

''തിംസകപ്പസഹസ്സാനി, ദേവലോകേ രമിസ്സതി;
പഞ്ചവീസതി കപ്പാനി, ദേവരാജാ ഭവിസ്സതി.

''സത്തസത്തതിക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി;
യസോധരസനാമാ തേ, സബ്ബേപി ഏകനാമകാ.

''ദ്വേ സമ്പത്തീ അനുഭോത്വാ, വഡ്ഢേത്വാ പുഞ്ഞസഞ്ചയം;
അട്ഠവീസതികപ്പമ്ഹി, ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി.

“തത്രാപി ബ്യമ്ഹം പവരം, വിസ്സകമ്മേന മാപിതം;
ദസസദ്ദാവിവിത്തം തം, പുരമജ്ഝാവസിസ്സതി.

“അപരിമേയ്യേ ഇതോ കപ്പേ, ഭൂമിപാലോ മഹിദ്ധികോ;
ഓക്കാകോ നാമ നാമേന, രാജാ രട്ഠേ ഭവിസ്സതി.

“സോളസിത്ഥിസഹസ്സാനം, സബ്ബാസം പവരാ ച സാ;
അഭിജാതാ ഖത്തിയാനീ, നവ പുത്തേ ജനേസ്സതി.

“നവ പുത്തേ ജനേത്വാന, ഖത്തിയാനീ മരിസ്സതി;
തരുണീ ച പിയാ കഞ്ഞാ, മഹേസിത്തം കരിസ്സതി.

“ഓക്കാകം തോസയിത്വാന, വരം കഞ്ഞാ ലഭിസ്സതി;
വരം ലദ്ധാന സാ കഞ്ഞാ, പുത്തേ പബ്ബാജയിസ്സതി.

“പബ്ബാജിതാ ച തേ സബ്ബേ, ഗമിസ്സന്തി നഗുത്തമം;
ജാതിഭേദഭയാ സബ്ബേ, ഭഗിനീഹി വസിസ്സരേ.

“ഏകാ ച കഞ്ഞാ ബ്യാധീഹി, ഭവിസ്സതി പരിക്ഖതാ;
മാ നോ ജാതി പഭിജ്ജീതി, നിഖണിസ്സന്തി ഖത്തിയാ.

“ഖത്തിയോ നീഹരിത്വാന, തായ സദ്ധിം വസിസ്സതി;
ഭവിസ്സതി തദാ ഭേദോ, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ.

“തേസം പജാ ഭവിസ്സന്തി, കോളിയാ നാമ ജാതിയാ;
തത്ഥ മാനുസകം ഭോഗം, അനുഭോസ്സതിനപ്പകം.

“തമ്ഹാ കായാ ചവിത്വാന, ദേവലോകം ഗമിസ്സതി;
തത്രാപി പവരം ബ്യമ്ഹം, ലഭിസ്സതി മനോരമം.

“ദേവലോകാ ചവിത്വാന, സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
ആഗന്ത്വാന മനുസ്സത്തം, സോണോ നാമ ഭവിസ്സതി.

“ആരദ്ധവീരിയോ പഹിതത്തോ, പദഹം സത്ഥു സാസനേ;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, നിബ്ബായിസ്സതിനാസവോ.

“അനന്തദസ്സീ ഭഗവാ, ഗോതമോ സക്യപുങ്ഗവോ;
വിസേസഞ്ഞൂ മഹാവീരോ, അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസ്സതി.

“വുട്ഠമ്ഹി ദേവേ ചതുരങ്ഗുലമ്ഹി, തിണേ
അനിലേരിതഅങ്ഗണമ്ഹി;
ഠത്വാന യോഗസ്സ പയുത്തതാദിനോ, തതോത്തരിം പാരമതാ ന വിജ്ജതി.

“ഉത്തമേ ദമഥേ ദന്തോ, ചിത്തം മേ സുപണീഹിതം;
ഭാരോ മേ ഓഹിതോ സബ്ബോ, നിബ്ബുതോമ്ഹി അനാസവോ.

“അങ്ഗീരസോ മഹാനാഗോ, അഭിജാതോവ കേസരീ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി മം.

“പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ ഉദാനവസേന അഞ്ഞാബ്യാകരണവസേന ച -

“യാഹു രട്ഠേ സമുക്കട്ഠോ, രഞ്ഞോ അങ്ഗസ്സ പദ്ധഗൂ;
സ്വാജ്ജ ധമ്മേസു ഉക്കട്ഠോ, സോണോ ദുക്ഖസ്സ പാരഗൂ.

“പഞ്ച ഛിന്ദേ പഞ്ച ജഹേ, പഞ്ച ചുത്തരി ഭാവയേ;
പഞ്ചസങ്ഗാതിഗോ ഭിക്ഖു, ഓഘതിണ്ണോതി വുച്ചതി.

“ഉന്നളസ്സ പമത്തസ്സ, ബാഹിരാസസ്സ ഭിക്ഖുനോ;
സീലം സമാധി പഞ്ഞാ ച, പാരിപൂരിം ന ഗച്ഛതി.

“യഞ്ഹി കിച്ചം അപവിദ്ധം, അകിച്ചം പന കരീയതി;
ഉന്നളാനം പമത്താനം, തേസം വഡ്ഢന്തി ആസവാ.

“യേസഞ്ച സുസമാരദ്ധാ, നിച്ചം കായഗതാ സതി;
അകിച്ചം തേ ന സേവന്തി, കിച്ചേ സാതച്ചകാരിനോ;
സതാനം സമ്പജാനാനം, അത്ഥം ഗച്ഛന്തി ആസവാ.

“ഉജുമഗ്ഗമ്ഹി അക്ഖാതേ, ഗച്ഛഥ മാ നിവത്തഥ;
അത്തനാ ചോദയത്താനം, നിബ്ബാനമഭിഹാരയേ.

“അച്ചാരദ്ധമ്ഹി വീരിയമ്ഹി, സത്ഥാ ലോകേ അനുത്തരോ;
വീണോപമം കരിത്വാ മേ, ധമ്മം ദേസേതി ചക്ഖുമാ;
തസ്സാഹം വചനം സുത്വാ, വിഹാസിം സാസനേ രതോ.

“സമഥം പടിപാദേസിം, ഉത്തമത്ഥസ്സ പത്തിയാ;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം.

“നേക്ഖമ്മേ അധിമുത്തസ്സ, പവിവേകഞ്ച ചേതസോ;
അബ്യാബജ്ഝാധിമുത്തസ്സ, ഉപാദാനക്ഖയസ്സ ച.

“തണ്ഹക്ഖയാധിമുത്തസ്സ, അസമ്മോഹഞ്ച ചേതസോ;
ദിസ്വാ ആയതനുപ്പാദം, സമ്മാ ചിത്തം വിമുച്ചതി.

“തസ്സ സമ്മാ വിമുത്തസ്സ, സന്തചിത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ;
കതസ്സ പതിചയോ നത്ഥി, കരണീയം ന വിജ്ജതി.

“സേലോ യഥാ ഏകഘനോ, വാതേന ന സമീരതി;
ഏവം രൂപാ രസാ സദ്ദാ, ഗന്ധാ ഫസ്സാ ച കേവലാ.

“ഇട്ഠാ ധമ്മാ അനിട്ഠാ ച, നപ്പവേധേന്തി താദിനോ;
ഠിതം ചിത്തം വിസഞ്ഞുത്തം, വയഞ്ചസ്സാനുപസ്സതീ”തി. - ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **യാഹു രട്ഠേ സമുക്കട്ഠോ**തി യോ അഹു അഹോസി അങ്ഗരട്ഠേ അസീതിയാ ഗാമികസഹസ്സേഹി ഭോഗസമ്പത്തിയാ ഇസ്സരിയസമ്പത്തിയാ ച സമ്മാ അതിവിയ ഉക്കട്ഠോ സേട്ഠോ. **രഞ്ഞോ അങ്ഗസ്സ പദ്ധഗൂ**തി ചതൂഹി സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി പരിസായ രഞ്ജനട്ഠേന രഞ്ഞോ അങ്ഗാധിപതിനോ

ബിമ്ബിസാരസ്സ പരിവാരഭൂതോ ഗഹപതിവിസേസോ തസ്സ രട്ഠേ കുടുമ്ബികോ അഹൂതി യോജേതബ്ബം. **സ്വാജ്ജ ധമ്മേസു ഉക്കട്ഠോ**തി സോ സോണോ അജ്ജേതരഹി ലോകുത്തരധമ്മേസു ഉക്കട്ഠോ ജാതോ, ഗിഹികാലേപി കേഹിചി ഉക്കട്ഠോയേവ ഹുത്വാ ഇദാനി പബ്ബജിതകാലേപി ഉക്കട്ഠോയേവ ഹോതീതി അത്താനമേവ പരം വിയ ദസ്സേതി. **ദുക്ഖസ്സ പാരഗൂ**തി സകലസ്സ വട്ടദുക്ഖസ്സ പാരം പരിയന്തം ഗതോ, ഏതേന ധമ്മേസു ഉക്കട്ഠോതി അവിസേസേന വുത്തം ഉക്കട്ഠഭാവം വിസേസേതി അരഹത്താധിഗമദീപനതോ.

ഇദാനി യായ പടിപത്തിയാ ദുക്ഖപാരഗൂ ജാതോ, അഞ്ഞാപദേസേന തം ദസ്സേന്തോ **"പഞ്ച ഛിന്ദേ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - അപായകാമസുഗതിസമ്പാപകാനി പഞ്ചോരമ്ഭാഗിയാനി സംയോജനാനി പുരിസോ സത്ഥേന പാദേ ബദ്ധരജ്ജുകം വിയ ഹേട്ഠിമേന മഗ്ഗത്തയേന ഛിന്ദേയ്യ, രൂപാരൂപഭവസമ്പാപകാനി പഞ്ച ഉദ്ധമ്ഭാഗിയാനി സംയോജനാനി പുരിസോ ഗീവായ ബദ്ധരജ്ജുകം വിയ അഗ്ഗമഗ്ഗേന ജഹേയ്യ, ഛിന്ദേയ്യ, തേസം പന ഉദ്ധമ്ഭാഗിയസംയോജനാനം പഹാനായ പഞ്ച സദ്ധാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി ഉത്തരി **ഭാവയേ** ഭാവേയ്യ. ഏവംഭൂതോ പന ഭിക്ഖു രാഗസങ്ഗോ ദോസമോഹമാനദിട്ഠിസങ്ഗോതി പഞ്ചന്നം സങ്ഗാനം അതിക്കമനേന **പഞ്ചസങ്ഗാതിഗോ** ഹുത്വാ, കാമോഘോ, ഭവോഘോ, ദിട്ഠോഘോ, അവിജ്ജോഘോതി ചതുന്നം ഓഘാനം തിണ്ണത്താ **ഓഘതിണ്ണോ**തി വുച്ചതി.

അയഞ്ച ഓഘതരണപടിപത്തിസീലാദീനം പാരിപൂരിയാവ ഹോതി, സീലാദയോ ച മാനാദിപ്പഹാനേന പാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി, ന അഞ്ഞഥാതി ദസ്സേന്തോ **"ഉന്നളസ്സാ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ഉന്നളസ്സാ**തി ഉഗ്ഗതതുച്ഛമാനസ്സ. മാനോ ഹി ഉന്നമനാകാരവുത്തിയാ തുച്ഛഭാവേന നളോ വിയാതി "നളോ"തി വുച്ചതി. **പമത്തസ്സാ**തി സതിവോസ്സഗ്ഗേന പമാദം ആപന്നസ്സ. **ബാഹിരാസസ്സാ**തി ബാഹിരേസു ആയതനേസു ആസാവതോ, കാമേസു അവീതരാഗസ്സാതി അത്ഥോ. **സീലം സമാധി പഞ്ഞാ ച, പാരിപൂരിം ന ഗച്ഛതീ**തി തസ്സ സീലാദീനം പടിപക്ഖസേവിനോ ലോകിയോപി താവ സീലാദിഗുണോ പാരിപൂരിം ന ഗച്ഛതി, പഗേവ ലോകുത്തരോ.

തത്ഥ കാരണമാഹ **"യഞ്ഹി കിച്ച"**ന്തിആദിനാ. ഭിക്ഖുനോ ഹി പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ അപരിമാണസീലക്ഖന്ധഗോപനം അരഞ്ഞവാസോ ധുതങ്ഗപരിഹരണം ഭാവനാരാമതാതി ഏവമാദി കിച്ചം നാമ. യേഹി പന ഇദം യഥാവുത്തം അത്തനോ കിച്ചം, തം അപവിദ്ധം അകരണേന ഛഡ്ഡിതം. **അകിച്ച**ന്തി പത്തമണ്ഡനം ചീവരകായബന്ധനഅംസബദ്ധഛത്തുപാഹനതാലവണ്ടധമ്മകരണമണ്ഡനന്തി ഏവമാദി പരിക്ഖാരമണ്ഡനം പച്ചയബാഹുലിയന്തി ഏവമാദി ഭിക്ഖുനോ അകിച്ചം നാമ, തം കയിരതി, തേസം മാനനളം ഉക്ഖിപിത്വാ ചരണേന **ഉന്നളാനം** സതിവോസ്സഗ്ഗേന **പമത്താനം** ചത്താരോപി ആസവാ വഡ്ഢന്തി.

യേസം പന പഞ്ഞാദിഗുണോ വഡ്ഢതി, തേ ദസ്സേതും **"യേസ"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സുസമാരദ്ധാ**തി സുട്ഠു പഗ്ഗഹിതാ. **കായഗതാ സതീ**തി, കായാനുപസ്സനാഭാവനാ. **അകിച്ചം തേ**തി തേ ഏതം പത്തമണ്ഡനാദിഅകിച്ചം. **ന സേവന്തീ**തി ന കരോന്തി. **കിച്ചേ**തി, പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ കത്തബ്ബേ അപരിമാണസീലക്ഖന്ധഗോപനാദികേ. **സാതച്ചകാരിനോ**തി സതതകാരിനോ

തേസം സതിയാ അവിപ്പവാസേന **സതാനം** സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം, സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം, ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം, അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞന്തി ചതൂഹി സമ്പജഞ്ഞേഹി **സമ്പജാനാനം,** ചത്താരോപി **ആസവാ അത്ഥം ഗച്ഛന്തി** പരിക്ഖയം അഭാവം ഗച്ഛന്തീതി അത്ഥോ.

ഇദാനി അത്തനോ സന്തികേ ഠിതഭിക്ഖൂനം ഓവാദം ദേന്തോ **"ഉജുമഗ്ഗമ്ഹീ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ഉജുമഗ്ഗമ്ഹി അക്ഖാതേതി** അന്തദ്വയപരിവജ്ജനേന കായവങ്കാദിപ്പഹാനേന ച ഉജുകേ മജ്ഝിമപടിപദാഭൂതേ അരിയമഗ്ഗേ സത്ഥാരാ ഭാസിതേ. **ഗച്ഛഥാതി** പടിപജ്ജഥ. **മാ നിവത്തഥാതി** അന്തരാ വോസാനം മാപജ്ജഥ. **അത്തനാ ചോദയത്താനന്തി** ഇധ അത്ഥകാമോ കുലപുത്തോ അപായഭയപച്ചവേക്ഖണാദിനാ അത്തനാവ അത്താനം ചോദേന്തോ. **നിബ്ബാനമഭിഹാരയേ**തി, അത്താനം നിബ്ബാനം അഭിഹരേയ്യ ഉപനേയ്യ, യഥാ നം സച്ഛികരോതി, തഥാ പടിപജ്ജേയ്യാതി അത്ഥോ.

ഇദാനി മയാപി ഏവമേവ പടിപന്നന്തി, അത്തനോ പടിപത്തിം ദസ്സേതും **"അച്ചാരദ്ധമ്ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **അച്ചാരദ്ധമ്ഹി വീരിയമ്ഹീ**തി വിപസ്സനം ഭാവേന്തേന മയാ സമാധിനാ വീരിയം സമരസം അകത്വാ അതിവിയ വീരിയേ പഗ്ഗഹിതേ. അച്ചാരദ്ധവീരിയതാ ചസ്സ ഹേട്ഠാ വുത്തായേവ. **വീണോപമം കരിത്വാ മേ**തി ആയസ്മതോ സോണസ്സ "യേ ഖോ കേചി ഭഗവതോ സാവകാ ആരദ്ധവീരിയാ വിഹരന്തി. അഹം തേസം അഞ്ഞതരോ, അഥ ച പന മേ നാനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്തം വിമുച്ചതി, തസ്മാഹം വിബ്ഭമിസ്സാമീ"തി ചിത്തേ ഉപ്പന്നേ സത്ഥാ ഇദ്ധിയാ തസ്സ സമ്മുഖേ അത്താനം ദസ്സേത്വാ "കസ്മാ ത്വം, സോണ, 'വിബ്ഭമിസ്സാമീ'തി ചിത്തം ഉപ്പാദേസി, കുസലോ ത്വം പുബ്ബേ അഗാരിയഭൂതോ വീണായ തന്തിസ്സരേ"തി പുച്ഛിത്വാ തേന "ഏവം, ഭന്തേ"തി വുത്തേ "തം കിം മഞ്ഞസി, സോണ? യദാ തേ വീണായ തന്തിയോ അച്ചായതാ ഹോന്തി, അപി നു തേ വീണാ തസ്മിം സമയേ സരവതീ വാ ഹോതി കമ്മഞ്ഞാ വാതി? നോ ഹേതം, ഭന്തേ! തം കിം മഞ്ഞസി, സോണ, യദാ തേ വീണായ തന്തിയോ അതിസിഥിലാ ഹോന്തി, അപി നു തേ വീണാ തസ്മിം സമയേ സരവതീ വാ ഹോതി കമ്മഞ്ഞാ വാതി? നോ ഹേതം, ഭന്തേ. തം കിം മഞ്ഞസി, സോണ, യദാ പന തേ വീണായ തന്തിയോ നേവ അച്ചായതാ ഹോന്തി, നാതിസിഥിലാ സമേ ഗുണേ പതിട്ഠിതാ, അപി നു തേ വീണാ തസ്മിം സമയേ സരവതീ വാ ഹോതി കമ്മഞ്ഞാ വാതി? ഏവം, ഭന്തേ. ഏവമേവ ഖോ, സോണ, അച്ചാരദ്ധവീരിയം ഉദ്ധച്ചായ സംവത്തതി, അതിലീനവീരിയം കോസജ്ജായ സംവത്തതി, തസ്മാതിഹ ത്വം, സോണ, വീരിയസമതം അധിട്ഠഹ, ഇന്ദ്രിയാനഞ്ച സമതം പടിവിജ്ഝാ"തി ഏവം വീണം ഉപമം കത്വാ പവത്തിതേന വീണോപമോവാദേന മയ്ഹം ധമ്മം ദേസേസി. **തസ്സാഹം വചനം സുത്വാതി** തസ്സ ഭഗവതോ വചനം വീണോപമോവാദം സുത്വാ അന്തരാ ഉപ്പന്നം വിബ്ഭമിതുകാമതം പഹായ സത്ഥു സാസനേ **രതോ** അഭിരതോ വിഹരിം.

വിഹരന്തോ ച **സമഥം പടിപാദേസിം** വീരിയസമതം യോജേന്തോ സദ്ധാപഞ്ഞാനം വിയ സമാധിവീരിയാനം സമരസതം ഉപ്പാദേന്തോ ഝാനാധിട്ഠാനം വിപസ്സനാസമാധിം സമ്പാദേസിം വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേസിം. തത്ഥ പയോജനം ആഹ **"ഉത്തമത്ഥസ്സ പത്തിയാ"**തി. **ഉത്തമത്ഥസ്സ പത്തിയാതി** അരഹത്താധിഗമായാതി അത്ഥോ.

ഇദാനി യഥാ പടിപന്നസ്സ സമഥവിപസ്സനാ സമ്പജ്ജിംസു, തം അഞ്ഞാപദേസേന ദസ്സേന്തോ **"നേക്ഖമ്മേ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **നേക്ഖമ്മേ**തി പബ്ബജ്ജാദികേ കാമനിസ്സരണേ. **അധിമുത്തസ്സാ**തി തത്ഥ നിന്നപോണപബ്ഭാരഭാവേന യുത്തപ്പയുത്തസ്സ, പഠമം താവ പബ്ബജ്ജാഭിമുഖോ ഹുത്വാ കാമേ പഹായ പബ്ബജിത്വാ ച സീലവിസോധനം അരഞ്ഞവാസോ ധുതങ്ഗപരിഹരണം ഭാവനാഭിയോഗോതി ഏവമാദീസു അനവജ്ജധമ്മേസു യുത്തപ്പയുത്തസ്സാതി അത്ഥോ. **പവിവേകഞ്ച ചേതസോ**തി ചേതസോ പവിവേകഞ്ച അധിമുത്തസ്സ ഏവം നേക്ഖമ്മാധിമുത്തസ്സ സതോ ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനാനം നിബ്ബത്തനേന വിവേകേ യുത്തസ്സ പയുത്തസ്സ. **അബ്യാബജ്ഝാധിമുത്തസ്സാ**തി അബ്യാബജ്ഝേ നിദുക്ഖതായ അധിമുത്തസ്സ ഝാനസമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാ സമഥസുഖേ യുത്തപ്പയുത്തസ്സ. **ഉപാദാനക്ഖയസ്സ ചാ**തി ചതുന്നമ്പി ഉപാദാനാനം ഖയന്തേ അരഹത്തേ അധിമുത്തസ്സ. ഭുമ്മത്ഥേ ഹി ഏതം സാമിവചനം. തം യഥാധിഗതം ഝാനം പാദകം കത്വാ അരഹത്താധിഗമായ വിപസ്സനം അനുയുഞ്ജന്തസ്സാതി അത്ഥോ.

തണ്ഹക്ഖയാധിമുത്തസ്സാതി തണ്ഹാ ഖീയതി ഏത്ഥാതി തണ്ഹക്ഖയോ, നിബ്ബാനം, തസ്മിം അധിമുത്തസ്സ ഉപാദിം ഭയതോ, അനുപാദിഞ്ച ഖേമതോ ദസ്സനേന നിരോധേ നിന്നപോണപബ്ഭാരസ്സ. **അസമ്മോഹഞ്ച ചേതസോ**തി അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞവസേന ചിത്തസ്സ അസമ്മോഹപവത്തിം സമ്മോഹസമുച്ഛിന്ദനേന വാ ചിത്തസ്സ അസമ്മോഹഭൂതം അരിയമഗ്ഗം അധിമുത്തസ്സ. **ദിസ്വാ ആയതനുപ്പാദ**ന്തി ചക്ഖാദീനം ആയതനാനം യഥാസകപച്ചയേഹി ഖണേ ഖണേ ഉപ്പാദം, തപ്പടിപക്ഖതോ നിരോധഞ്ച വിപസ്സനാപഞ്ഞാസഹിതായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ ദിസ്വാ ദസ്സനഹേതു **സമ്മാ ചിത്തം വിമുച്ചതീ**തി സമ്മാ ഹേതുനാ ഞായേന മഗ്ഗപടിപാടിയാ സബ്ബാസവതോ ചിത്തം വിമുച്ചതി.

"തസ്സ സമ്മാ വിമുത്തസ്സാ"തിആദീസു അയം സങ്ഖേപത്ഥോ - തസ്സ വുത്തനയേന സമ്മദേവ സബ്ബസംകിലേസതോ വിമുത്തസ്സ, തതോ ഏവ അച്ചന്തുപസമേന സന്തചിത്തസ്സ ഖീണാസവഭിക്ഖുനോ കതസ്സ കുസലസ്സ അകുസലസ്സ വാ ഉപചയോ നത്ഥി മഗ്ഗേനേവ സമുഗ്ഘാതിതത്താ, പരിഞ്ഞാദിഭേദം കരണീയം ന വിജ്ജതി കതകിച്ചത്താ. ഏവം ഭൂതസ്സ യഥാ **ഏകഘനോ** സേലോ പബ്ബതോ പകതിവാതേന **ന സമീരതി** ന സംകമ്പതി, ഏവം ഇട്ഠാ ച അനിട്ഠാ ച രൂപാദയോ ആരമ്മണധമ്മാ **താദിനോ** താദിഭാവപ്പത്തസ്സ **ഠിതം** അനേജം പഹീനസബ്ബസോകതായ വിസംയുത്തം ചിത്തം **നപ്പവേധന്തി** ന ചാലേന്തി. അസ്സ ച ആരമ്മണധമ്മസ്സ കാലേന കാലം ഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ വിപസ്സന്തോ **വയം** നിരോധം ഖണേ ഖണേ ഭിജ്ജനസഭാവം അനുപസ്സതീതി അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

സോണകോളിവിസത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

തേരസനിപാതവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൪. ചുദ്ദസകനിപാതോ

൧. ഖദിരവനിയരേവതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ചുദ്ദസകനിപാതേ **യദാ അഹ**ന്തിആദികാ ആയസ്മതോ ഖദിരവനിയരേവതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? കാമഞ്ചിമസ്സ ഥേരസ്സ ഗാഥാ ഹേട്ഠാ ഏകകനിപാതേ (ഥേരഗാ॰ അട്ഠ॰ ൧. ഖദിരവനിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ) ആഗതാ. തത്ഥ പനസ്സ അത്തനോ ഭാഗിനേയ്യേസു സതിജനനമത്തം ദസ്സിതന്തി തസ്സാ ഏകകനിപാതേ സങ്ഗഹോ കതോ. ഇമാ പന ഥേരസ്സ പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ യാവ പരിനിബ്ബാനാ പടിപത്തിപകാസിതാ ഗാഥാ ഇമസ്മിം ചുദ്ദസകനിപാതേ സങ്ഗഹം ആരോപിതാ. തത്ഥ അട്ഠുപ്പത്തി ഹേട്ഠാ വുത്തായേവ. അയം പന വിസേസോ - ഥേരോ കിര അരഹത്തം പത്വാ കാലേന കാലം സത്ഥു ധമ്മസേനാപതിപ്പഭൂതീനം മഹാഥേരാനഞ്ച ഉപട്ഠാനം ഗന്ത്വാ കതിപാഹമേവ തത്ഥ വസിത്വാ ഖദിരവനമേവ പച്ചാഗന്ത്വാ ഫലസമാപത്തിസുഖേന ബ്രഹ്മവിഹാരേഹി ച വീതിനാമേതി. ഏവം ഗച്ഛന്തേ കാലേ ജിണ്ണോ വുഡ്ഢോ വയോ അനുപ്പത്തോ അഹോസി. സോ ഏകദിവസം ബുദ്ധുപട്ഠാനം ഗച്ഛന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ സാവത്ഥിയാ അവിദൂരേ അരഞ്ഞേ വസി. തേന ച സമയേന ചോരാ നഗരേ കതകമ്മാ ആരക്ഖമനുസ്സേഹി അനുബന്ധാ പലായന്താ ഥേരസ്സ സമീപേ ഗഹിതഭണ്ഡം ഛഡ്ഡേത്വാ പലായിംസു. മനുസ്സാ അനുധാവന്താ ഥേരസ്സ സമീപേ ഭണ്ഡം ദിസ്വാ ഥേരം ബന്ധിത്വാ ''ചോരോ''തി സഞ്ഞായ ഗഹേത്വാ രഞ്ഞോ ദസ്സേസും, ''അയം, ദേവ, ചോരോ''തി. രാജാ ഥേരം മുഞ്ചാപേത്വാ, ''കിം, ഭന്തേ, തുമ്ഹേഹി ഇദം ചോരികകമ്മം കതം വാ, നോ വാ''തി പുച്ഛി. ഥേരോ കിഞ്ചാപി ജാതിതോ പട്ഠായ അത്തനാ താദിസം ന കതപുബ്ബം, തം പബ്ബജിതതോ പട്ഠായ പന അകതഭാവസ്സ, സബ്ബസോ കിലേസാനം സമുച്ഛിന്നത്താ താദിസസ്സ കരണേ അഭബ്ബതായ പകാസനത്ഥം സമീപേ ഠിതാനം ഭിക്ഖൂനം രഞ്ഞോ ച ധമ്മം ദേസേന്തോ -

൬൪൫. ''യദാ അഹം പബ്ബജിതോ, അഗാരസ്മാനഗാരിയം;
നാഭിജാനാമി സങ്കപ്പം, അനരിയം ദോസസംഹിതം.

൬൪൬. '''ഇമേ ഹഞ്ഞന്തു വജ്ഝന്തു, ദുക്ഖം പപ്പോന്തു പാണിനോ';
സങ്കപ്പം നാഭിജാനാമി, ഇമസ്മിം ദീഘമന്തരേ.

൬൪൭. ''മേത്തഞ്ച അഭിജാനാമി, അപ്പമാണം സുഭാവിതം;
അനുപുബ്ബം പരിചിതം, യഥാ ബുദ്ധേന ദേസിതം.

൬൪൮. ''സബ്ബമിത്തോ സബ്ബസഖോ, സബ്ബഭൂതാനുകമ്പകോ;
മേത്തചിത്തഞ്ച ഭാവേമി, അബ്യാപജ്ജരതോ സദാ.

൬൪൯. ''അസംഹീരം അസംകുപ്പം, ചിത്തം ആമോദയാമഹം;
ബ്രഹ്മവിഹാരം ഭാവേമി, അകാപുരിസസേവിതം.

൬൫൦. ''അവിതക്കം സമാപന്നോ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാവകോ;
അരിയേന തുണ്ഹീഭാവേന, ഉപേതോ ഹോതി താവദേ.

൬൫൧. ''യഥാപി പബ്ബതോ സേലോ, അചലോ സുപ്പതിട്ഠിതോ;

ഏവം മോഹക്ഖയാ ഭിക്ഖു, പബ്ബതോവ ന വേധതി.

൯൯൨. ‘‘അനങ്ഗണസ്സ പോസസ്സ, നിച്ചം സുചിഗവേസിനോ;
വാലഗ്ഗമത്തം പാപസ്സ, അബ്ഭമത്തംവ ഖായതി.

൯൯൩. ‘‘നഗരം യഥാ പച്ചന്തം, ഗുത്തം സന്തരബാഹിരം;
ഏവം ഗോപേഥ അത്താനം, ഖണോ വോ മാ ഉപച്ചഗാ.

൯൯൪. ‘‘നാഭിനന്ദാമി മരണം, നാഭിനന്ദാമി ജീവിതം;
കാലഞ്ച പടികങ്ഖാമി, നിബ്ബിസം ഭതകോ യഥാ.

൯൯൫. ‘‘നാഭിനന്ദാമി മരണം, നാഭിനന്ദാമി ജീവിതം;
കാലഞ്ച പടികങ്ഖാമി, സമ്പജാനോ പതിസ്സതോ.

൯൯൬. ‘‘പരിചിണ്ണോ മയാ സത്ഥാ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം;
ഓഹിതോ ഗരുകോ ഭാരോ, ഭവനേത്തി സമൂഹതാ.

൯൯൭. ‘‘യസ്സ ചത്ഥായ പബ്ബജിതോ, അഗാരസ്മാനഗാരിയം;
സോ മേ അത്ഥോ അനുപ്പത്തോ, സബ്ബസംയോജനക്ഖയോ.

൯൯൮. ‘‘സമ്പാദേഥപ്പമാദേന, ഏസാ മേ അനുസാസനീ;
ഹന്ദാഹം പരിനിബ്ബിസ്സം വിപ്പമുത്തോമ്ഹി സബ്ബധീ’’തി. - ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥായം അപുബ്ബപദവണ്ണനാ **ഇമസ്മിം ദീഘമന്തരേ**തി, യദാ അഹം പബ്ബജിതോമ്ഹി, തതോ പട്ഠായ അയഞ്ച മേ ചരിമകാലോ, ഏതസ്മിം ദീഘമന്തരേ കാലേ ‘‘ഇദം മയ്ഹം ഹോതൂ’’തി അഭിജ്ഝാവസേന വാ, ‘‘ഇമേ സത്താ ഹഞ്ഞന്തൂ’’തിആദിനാ ബ്യാപാദവസേന വാ അനരിയം ദോസസംഹിതം സങ്കപ്പം നാഭിജാനാമീതി യോജനാ.

മേത്തഞ്ച അഭിജാനാമീതി, മിജ്ജതി സിനിയ്ഹതി ഏതായാതി മേത്താ, അബ്യാപാദോ. മേത്താ ഏതിസ്സാ അത്ഥീതി മേത്താ, മേത്താഭാവനാ മേത്താബ്രഹ്മവിഹാരോ, തം മേത്തം. ച-സദ്ദേന കരുണം മുദിതം ഉപേക്ഖഞ്ചാതി ഇതരബ്രഹ്മവിഹാരേ സങ്ഗണ്ഹാതി. **അഭിജാനാമീ**തി, അഭിമുഖതോ ജാനാമി. അധിഗതഞ്ഹി ഝാനം പച്ചവേക്ഖതോ പച്ചവേക്ഖണഞാണസ്സ അഭിമുഖം ഹോതി. കീദിസന്തി ആഹ **‘‘അപ്പമാണ’’**ന്തിആദി. തഞ്ഹി യഥാ **ബുദ്ധേന** ഭഗവതാ ദേസിതം, തഥാ അനോദിസ്സകഫരണവസേന അപരിമാണസത്താരമ്മണതായ **അപ്പമാണം**. പഗുണബലവഭാവാപാദനേന സുട്ഠു ഭാവിതത്താ **സുഭാവിതം**. പഠമം മേത്താ, തതോ കരുണാ, തതോ മുദിതാ, പച്ഛാ ഉപേക്ഖാതി ഏവം **അനുപുബ്ബം** അനുക്കമേന **പരിചിതം** ആസേവിതം, ബഹുലീകതം അഭിജാനാമീതി യോജനാ.

സബ്ബേസം സത്താനം മിത്തോ, സബ്ബേ വാ തേ മയ്ഹം മിത്താതി **സബ്ബമിത്തോ**. മേത്തഞ്ഹി ഭാവേന്തോ സത്താനം പിയോ ഹോതി. **സബ്ബസഖോ**തി, ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **സബ്ബഭൂതാനുകമ്പകോ**തി, സബ്ബസത്താനം അനുഗ്ഗണ്ഹനകോ. **മേത്തചിത്തഞ്ച ഭാവേമീ**തി, മേത്തായ സഹിതം സമ്പയുത്തം ചിത്തം വിസേസതോ ഭാവേമി, വഡ്ഢേമി, പകാസേമി വാ അകഥേന്തേപി ഭാവനായ ഉക്കംസഗതഭാവതോ. ‘‘മേത്തം ചിത്തഞ്ച

ഭാവേമീ"തി വാ പാഠോ. തസ്സത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയോവ. **അബ്യാപജ്ജരതോ**തി, അബ്യാപജ്ജേ സത്താനം ഹിതൂപസംഹാരേ അഭിരതോ. **സദാ**തി, സബ്ബകാലം, തേന തത്ഥ സാതച്ചകിരിയം ദസ്സേതി.

അസംഹീരംന്തി ന സംഹീരം, ആസന്നപച്ചത്ഥികേന രാഗേന അനാകഡ്ഢനിയം. **അസംകുപ്പ**ന്തി ന കുപ്പം, ദൂരപച്ചത്ഥികേന ബ്യാപാദേന അകോപിയം, ഏവംഭൂതം കത്വാ **മമ മേത്തചിത്തം ആമോദയാമി** അഭിപ്പമോദയാമി ബ്രഹ്മവിഹാരം ഭാവേമി. **അകാപുരിസസേവിത**ന്തി, കാപുരിസേഹി നീചജനേഹി അസേവിതം, അകാപുരിസേഹി വാ അരിയേഹി ബുദ്ധാദീഹി സേവിതം ബ്രഹ്മം സേട്ഠം നിദ്ദോസം മേത്താദിവിഹാരം ഭാവേമി വഡ്ഢേമീതി അത്ഥോ.

ഏവം അത്തുദ്ദേസവസേന പഞ്ചഹി ഗാഥാഹി അത്തനോ പടിപത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തം അഞ്ഞാപദേസേന ദസ്സേന്തോ **"അവിതക്ക"**ന്തിആദിനാ ചതസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി. തത്ഥ **അവിതക്കം സമാപന്നോ**തി, വിതക്കവിരഹിതം ദുതിയാദിഝാനം സമാപന്നോ, ഏതേന ഥേരോ ബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനായ അഞ്ഞാപദേസേന അത്തനാ ദുതിയാദിഝാനാധിഗമമാഹ. യസ്മാ പനായം ഥേരോ തമേവ ഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ ഏകാസനേനേവ അരഹത്തം ഗണ്ഹി, തസ്മാ തമത്ഥം അഞ്ഞാപദേസേനേവ ദസ്സേന്തോ "അവിതക്കം സമാപന്നോ"തി വത്വാ **"സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാവകോ. അരിയേന തുണ്ഹീഭാവേന, ഉപേതോ ഹോതി താവദേ"**തി ആഹ. തത്ഥ വചീസങ്ഖാരാഭാവതോ അവിതക്കാവിചാരാ സമാപത്തി "അരിയോ തുണ്ഹീഭാവോ"തി വദന്തി. "സന്നിപതിതാനം വോ, ഭിക്ഖവേ, ദ്വയം കരണീയം ധമ്മീ വാ കഥാ അരിയോ വാ തുണ്ഹീഭാവോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൭൩) പന വചനതോ യാ കാചി സമാപത്തി അരിയോ തുണ്ഹീഭാവോ നാമ. ഇധ പന ചതുത്ഥജ്ഝാനികാ അഗ്ഗഫലസമാപത്തി അധിപ്പേതാ.

ഇദാനി തസ്സാധിഗതത്താ ലോകധമ്മേഹി അകമ്പനീയതം ഉപമായ പകാസേന്തോ **"യഥാപി പബ്ബതോ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **യഥാപി പബ്ബതോ സേലോ**തി, യഥാ സിലാമയോ ഏകഘനസേലോ പബ്ബതോ, ന പംസുപബ്ബതോ ന മിസ്സകപബ്ബതോതി അത്ഥോ. **അചലോ സുപ്പതിട്ഠിതോ**തി, സുട്ഠു പതിട്ഠിതമൂലോ പകതിവാതേഹി അചലോ അകമ്പനീയോ ഹോതി, തസ്മാ അരഹത്തം നിബ്ബാനഞ്ച **ഏവം മോഹക്ഖയാ ഭിക്ഖു, പബ്ബതോവ ന വേധതീ**തി മോഹസ്സ അനവസേസപ്പഹാനാ, മോഹമൂലകത്താ ച സബ്ബാകുസലാനം പഹീനസബ്ബാകുസലോ ഭിക്ഖു യഥാ സോ പബ്ബതോ പകതിവാതേഹി, ഏവം ലോകധമ്മേഹി ന വേധതി ന കമ്പതി, മോഹക്ഖയോതി വാ യസ്മാ അരഹത്തം നിബ്ബാനഞ്ച വുച്ചതി , തസ്മാ മോഹക്ഖയാതി മോഹക്ഖയസ്സ ഹേതു നിബ്ബാനസ്സ അരഹത്തസ്സ ച അധിഗതത്താ ചതൂസു അരിയസച്ചേസു സുപ്പതിട്ഠിതോ അസമാപന്നകാലേപി പബ്ബതോ വിയ ന വേധതി, പഗേവ സമാപന്നകാലേതി അധിപ്പായോ.

ഇദാനി പാപം നാമേതം അസുചിസീലോ ഏവ സമാചരതി, ന ച സുചിസീലോ, സുചിസീലസ്സ പന തം അണുമത്തമ്പി ഭാരിയം ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതീതി ദസ്സേന്തോ **"അനങ്ഗണസ്സാ"**തിആദിഗാഥമാഹ . തസ്സത്ഥോ - രാഗാദിഅങ്ഗണാഭാവതോ **അനങ്ഗണസ്സ** സബ്ബകാലം സുചിഅനവജ്ജധമ്മേ ഏവ ഗവേസന്തസ്സ സപ്പുരിസസ്സ **വാലഗ്ഗമത്തം** കേസഗ്ഗമത്തം പാപസ്സ

ലേസമത്തമ്പി സകലം ലോകധാതും ഫരിത്വാ ഠിതം അബ്ഭമത്തം ഹുത്വാ ഉപട്ഠാതി, തസ്മാ ന ഏവരൂപേ കമ്മേ മാദിസാ ആസങ്കിതബ്ബോതി അധിപ്പായോ.

യസ്മാ നിക്കിലേസേസുപി അന്ധബാലാ ഏവരൂപേ അപവാദേ സമുട്ഠാപേന്തി, തസ്മാ അത്ഥകാമേഹി സക്കച്ചം അത്താ രക്ഖിതബ്ബോതി ഓവാദം ദേന്തോ **“നഗരം യഥാ”**തിആദിഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - യഥാ പന പച്ചന്തനഗരവാസീഹി മനുസ്സേഹി പച്ചന്തം നഗരം ദ്വാരപാകാരാദീനി ഥിരാനി കരോന്തേഹി സഅന്തരം, ഉദ്ദാപപരിഖാദീനി ഥിരാനി കരോന്തേഹി സബാഹിരന്തി **സന്തരബാഹിരം** ഗുത്തം കരീയതി, ഏവം തുമ്ഹേഹിപി സതിം ഉപട്ഠപേത്വാ അജ്ഝത്തികാനി ഛ ദ്വാരാനി പിദഹിത്വാ ദ്വാരരക്ഖിതം സതിം അവിസ്സജ്ജേത്വാ യഥാ ഗയ്ഹമാനാനി ബാഹിരാനി ഛ ആയതനാനി അജ്ഝത്തികാനി ഉപഘാതായ സംവത്തന്തി, തഥാ അഗ്ഗഹണേന താനിപി ഥിരാനി കത്വാ തേസം അപ്പവേസായ ദ്വാരരക്ഖിതം സതിം അപ്പഹായ വിചരന്താ അത്താനം ഗോപേഥ. കസ്മാ? **ഖണോ വോ മാ ഉപച്ചഗാ**. യോ ഹി ഏവം അത്താനം ന ഗോപേതി, തം പുഗ്ഗലം ബുദ്ധുപ്പാദക്ഖണോ, മനുസ്സത്തഭാവക്ഖണോ, മജ്ഝിമദേസേ ഉപ്പത്തിക്ഖണോ, സമ്മാദിട്ഠിയാ പടിലദ്ധക്ഖണോ, ഛന്നം ആയതനാനം അവേകല്ലക്ഖണോതി സബ്ബോപി അയം ഖണോ അതിക്കമതി, സോ ഖണോ തുമ്ഹേ മാ അതിക്കമതൂതി.

ഏവം ഥേരോ ഇമായ ഗാഥായ സരാജികം പരിസം ഭിക്ഖൂ ച ഓവദിത്വാ പുന മരണേ ജീവിതേ ച അത്തനോ സമചിത്തതം കതകിച്ചതഞ്ച പകാസേന്തോ **“നാഭിനന്ദാമി മരണ”**ന്തിആദിമാഹ. തം ഹേട്ഠാ വുത്തത്ഥമേവ (ഥേരഗാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൬൭).

ഏവം പന വത്വാ അത്തനോ പരിനിബ്ബാനകാലം ഉപട്ഠിതം ദിസ്വാ സങ്ഖേപേനേവ നേസം ഓവാദം ദത്വാ പരിനിബ്ബാനം പവേദേന്തോ ഓസാനഗാഥമാഹ. തത്ഥ **സമ്പാദേഥപ്പമാദേനാ**തി സമ്പാദേതബ്ബം ദാനസീലാദിം അപ്പമാദേന സമ്പാദേഥ, ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപഭേദേ ഗഹട്ഠവത്തേ സീലാനുരക്ഖണേ സമഥഅനുയോഗേ വിപസ്സനാഭാവനായ ച അപ്പമത്താ ഹോഥ. **ഏസാ മേ അനുസാസനീ**തി ദാനസീലാദീസു ന പമജ്ജഥാതി ഏസാ മമ അനുസിട്ഠി ഓവാദോ.

ഏവം സിഖാപത്തം പരഹിതപടിപത്തിം ദീപേത്വാ അത്തഹിതപടിപത്തിയാപി മത്ഥകം ഗണ്ഹന്തോ **“ഹന്ദാഹം പരിനിബ്ബിസ്സം, വിപ്പമുത്തോമ്ഹി സബ്ബധീ”**തി ആഹ. തത്ഥ **വിപ്പമുത്തോമ്ഹി സബ്ബധീ**തി സബ്ബസോ കിലേസേഹി ഭവേഹി ച വിപ്പമുത്തോ അമ്ഹി, തസ്മാ ഏകംസേന പരിനിബ്ബായിസ്സാമീതി.

ഏവം പന വത്വാ ആകാസേ പല്ലങ്കേന നിസിന്നോ തേജോധാതും സമാപജ്ജിത്വാ പജ്ജലന്തോ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായി.

ഖദിരവനിയരേവതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ഗോദത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

യഥാപി ഭദ്ദോതിആദികാ ആയസ്മതോ ഗോദത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനിത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം സത്ഥവാഹകുലേ നിബ്ബത്തോ. **ഗോദത്തോ**തി നാമേന വയപ്പത്തോ പിതരി കാലങ്കതേ കുടുമ്ബം സണ്ഠപേന്തോ പഞ്ചഹി സകടസതേഹി ഭണ്ഡം ആദായ അപരാപരം സഞ്ചരിത്വാ വാണിജ്ജേന ജീവികം കപ്പേതി യഥാവിഭവം പുഞ്ഞാനിപി കരോതി. സോ ഏകദിവസം അന്തരാമഗ്ഗേ ധുരേ യുത്തഗോണേ വഹിതും അസക്കോന്തേ പതിതേ മനുസ്സേസു തം വുട്ഠാപേതും അസക്കോന്തേസു സയമേവ ഗന്ത്വാ തം നങ്ഗുട്ഠേ ഗാള്ഹം വിജ്ഝി. ഗോണോ "അയം അസപ്പുരിസോ മമ ബലാബലം അജാനന്തോ ഗാള്ഹം വിജ്ഝതീ"തി കുദ്ധോ മനുസ്സവാചായ, "ഭോ ഗോദത്ത, അഹം ഏത്തകം കാലം അത്തനോ ബലം അനിഗുഹന്തോ തുയ്ഹം ഭാരം വഹിം, അജ്ജ പന അസമത്ഥഭാവേന പതിതം മം അതിവിയ ബാധസി, ഹോതു, ഇതോ ചവിത്വാ നിബ്ബത്തനിബ്ബത്തട്ഠാനേ തം ബാധേതും സമത്ഥോ പടിസത്തു ഭവേയ്യ"ന്തി പത്ഥനാനുരൂപേന അക്കോസി. തം സുത്വാ ഗോദത്തോ "ഏവം നാമ സത്തേ ബാധേത്വാ കിം ഇമായ ജീവികായാ"തി സംവേഗജാതോ സബ്ബം വിഭവം പഹായ അഞ്ഞതരസ്സ മഹാഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പത്വാ സമാപത്തിസുഖേന വീതിനാമേന്തോ ഏകദിവസം അത്തനോ സന്തികം ഉപഗതാനം ഗഹട്ഠപബ്ബജിതാനം അരിയഗണാനം ലോകധമ്മേ ആരബ്ഭ ധമ്മം കഥേന്തോ -

ന്നൗ൯. "യഥാപി ഭദ്ദോ ആജഞ്ഞോ, ധുരേ യുത്തോ ധുരസ്സഹോ;
മഥിതോ അതിഭാരേന, സംയുഗം നാതിവത്തതി.

ന്നന്ന൦. "ഏവം പഞ്ഞായ യേ തിത്താ, സമുദ്ദോ വാരിനാ യഥാ;
ന പരേ അതിമഞ്ഞന്തി, അരിയധമ്മോവ പാണിനം.

ന്നന്ന൧. "കാലേ കാലവസം പത്താ, ഭവാഭവവസം ഗതാ;
നരാ ദുക്ഖം നിഗച്ഛന്തി, തേധ സോചന്തി മാണവാ.

ന്നന്ന൨. "ഉന്നതാ സുഖധമ്മേന, ദുക്ഖധമ്മേന ചോനതാ;
ദ്വയേന ബാലാ ഹഞ്ഞന്തി, യഥാഭൂതം അദസ്സിനോ.

ന്നന്ന൩. "യേ ച ദുക്ഖേ സുഖസ്മിഞ്ച, മജ്ഝേ സിബ്ബിനിമച്ചഗൂ;
ഠിതാ തേ ഇന്ദഖീലോവ, ന തേ ഉന്നതഓനതാ.

ന്നന്ന൪. "ന ഹേവ ലാഭേ നാലാഭേ, ന യസേ ന ച കിത്തിയാ;
ന നിന്ദായം പസംസായ, ന തേ ദുക്ഖേ സുഖമ്ഹി ച.

ന്നന്ന൫. "സബ്ബത്ഥ തേ ന ലിമ്പന്തി, ഉദബിന്ദുവ പോക്ഖരേ;
സബ്ബത്ഥ സുഖിതാ ധീരാ, സബ്ബത്ഥ അപരാജിതാ.

ന്നന്ന൬. "ധമ്മേന ച അലാഭോ യോ, യോ ച ലാഭോ അധമ്മികോ;
അലാഭോ ധമ്മികോ സേയ്യോ, യഞ്ചേ ലാഭോ അധമ്മികോ.

ന്നന്ന൭. "യസോ ച അപ്പബുദ്ധീനം, വിഞ്ഞൂനം അയസോ ച യോ;
അയസോവ സേയ്യോ വിഞ്ഞൂനം, ന യസോ അപ്പബുദ്ധിനം.

൩൩൮. “ദുമ്മേധേഹി പസംസാ ച, വിഞ്ഞൂഹി ഗരഹാ ച യാ;
ഗരഹാവ സേയ്യോ വിഞ്ഞൂഹി, യഞ്ചേ ബാലപ്പസംസനാ.

൩൩൯. “സുഖഞ്ച കാമമയികം, ദുക്ഖഞ്ച പവിവേകിയം;
പവിവേകദുക്ഖം സേയ്യോ, യഞ്ചേ കാമമയം സുഖം.

൩൪൦. “ജീവിതഞ്ച അധമ്മേന, ധമ്മേന മരണഞ്ച യം;
മരണം ധമ്മികം സേയ്യോ, യഞ്ചേ ജീവേ അധമ്മികം.

൩൪൧. “കാമകോപപ്പഹീനാ യേ, സന്തചിത്താ ഭവാഭവേ;
ചരന്തി ലോകേ അസിതാ, നത്ഥി തേസം പിയാപിയം.

൩൪൨. “ഭാവയിത്വാന ബോജ്ഝങ്ഗേ, ഇന്ദ്രിയാനി ബലാനി ച;
പപ്പുയ്യ പരമം സന്തിം, പരിനിബ്ബന്തിനാസവാ”തി. - ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **ആജഞ്ഞോ**തി, ഉസഭാജാനീയോ. **ധുരേ യുത്തോ**തി, സകടധുരേ യോജിതോ. **ധുരസ്സഹോ**തി, ധുരവാഹോ. ഗാഥാസുഖത്ഥഞ്ചേത്ഥ ദ്വിസകാരതോ നിദ്ദേസോ കതോ, സകടഭാരം വഹിതും സമത്ഥോതി അത്ഥോ. **മഥിതോ അതിഭാരേനാ**തി, അതിഭാരേന ഗരുഭാരേന പീളിതോ. “മദ്ദിതോ”തിപി പാളി, സോ ഏവത്ഥോ. **സംയുഗ**ന്തി, അത്തനോ ഖന്ധേ ഠപിതം യുഗം **നാതിവത്തതി** ന അതിക്കാമേതി, സമ്മാ യോ ഉദ്ധരിത്വാ ധുരം ഛഡ്ഡേത്വാ ന തിട്ഠതി. **ഏവ**ന്തി യഥാ സോ ധോരയ്ഹോ അത്തനോ ഭദ്രാജാനീയതായ അത്തനോ ധീരവീരതായ അത്തനോ ഭാരം നാതിവത്തതി ന പരിച്ചജതി, ഏവം യേ വാരിനാ വിയ മഹാസമുദ്ദോ ലോകിയലോകുത്തരായ **പഞ്ഞായ തിത്താ** ധാതാ പരിപുണ്ണാ, തേ പരേ നിഹീനപഞ്ഞേ ന അതിമഞ്ഞന്തി, ന പരിഭവന്തി. തത്ഥ കാരണമാഹ **“അരിയധമ്മോവ പാണിന”**ന്തി, പാണിനം സത്തേസു അയം അരിയാനം ധമ്മോ യദിദം തേസം പഞ്ഞായ പാരിപൂരിം ഗതത്താ ലാഭാദിനാ അത്താനുക്കംസനം വിയ അലാഭാദിനാ പരേസം അവമ്ഭനം.

ഏവം പഞ്ഞാപാരിപൂരിയാ അരിയാനം സുഖവിഹാരം ദസ്സേത്വാ തദഭാവതോ അനരിയാനം ദുക്ഖവിഹാരം ദസ്സേതും **“കാലേ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **കാലേ**തി ലാഭാലാഭാദിനാ സമങ്ഗീഭൂതകാലേ. **കാലവസം പത്താ**തി ലാഭാദികാലസ്സ ച വസം ഉപഗതാ, ലാഭാദിനാ സോമനസ്സിതാ അലാഭാദിനാ ച ദോമനസ്സിതാതി അത്ഥോ. **ഭവാഭവവസം ഗതാ**തി ഭവസ്സ അഭവസ്സ ച വസം ഉപഗതാ വുഡ്ഢിഹാനിയോ അനുവത്തന്താ തേ. **നരാ ദുക്ഖം നിഗച്ഛന്തി, തേധ സോചന്തി മാണവാ**തി തേ നരാ “മാണവാ”തി ലദ്ധനാമാ സത്താ ലാഭാലാഭാദിവസേന വുഡ്ഢിഹാനിവസേന അനുരോധപടിവിരോധം ആപന്നാ ഇധലോകേ സോചന്തി, പരലോകേ ച നിരയാദിദുക്ഖം ഗച്ഛന്തി പാപുണന്തീതി അത്ഥോ.

“ഉന്നതാ”തിആദിനാപി ലോകധമ്മവസേന സത്താനം അനത്ഥപ്പത്തിമേവ ദസ്സേതി. തത്ഥ **ഉന്നതാ സുഖധമ്മേനാ**തി സുഖഹേതുനാ സുഖപച്ചയേന ഭോഗസമ്പത്തിആദിനാ ഉന്നതിം ഗതാ, ഭോഗമദാദിനാ മത്താതി അത്ഥോ. **ദുക്ഖധമ്മേന ചോനതാ**തി ദുക്ഖഹേതുനാ ദുക്ഖപച്ചയേന ഭോഗവിപത്തിആദിനാ നിഹീനതം ഗതാ ദാലിദ്ദിയാദിനാ കാപഞ്ഞതം പത്താ. **ദ്വയേനാ**തി യഥാവുത്തേന ഉന്നതിഓനതിദ്വയേന ലാഭാലാഭാദിദ്വയേന വാ

ബാലപുഥുജ്ജനാ ഹഞ്ഞന്തി, അനുരോധപടിവിരോധവസേന വിബാധീയന്തി പീളിയന്തി. കസ്മാ? **യഥാഭൂതം അദസ്സിനോ** യസ്മാ തേ ധമ്മസഭാവം യാഥാവതോ നബ്ഭഞ്ഞംസു, പരിഞ്ഞാതക്ഖന്ധാ പഹീനകിലേസാ ച ന ഹോന്തി, തസ്മാതി അത്ഥോ. "യഥാഭൂതം അദസ്സനാ"തിപി പഠന്തി, അദസ്സനഹേതൂതി അത്ഥോ. **യേ ച ദുക്ഖേ സുഖസ്മിഞ്ച, മജ്ഝേ സിബ്ബിനിമച്ചഗൂ**തി യേ പന അരിയാ ദുക്ഖവേദനായ സുഖവേദനായ മജ്ഝത്തതാവേദനായ ച തപ്പടിബദ്ധം ഛന്ദരാഗഭൂതം സിബ്ബിനിം തണ്ഹം അഗ്ഗമഗ്ഗാധിഗമേന അച്ചഗൂ അതിക്കമിംസു, തേ ഇന്ദഖീലോ വിയ വാതേഹി ലോകധമ്മേഹി അസമ്പകമ്പിയാ ഠിതാ, ന തേ ഉന്നതഓനതാ, കദാചിപി ഉന്നതാ വാ ഓനതാ വാ ന ഹോന്തി സബ്ബസോ അനുനയപടിഘാഭാവതോ.

ഏവം വേദനാധിട്ഠാനം അരഹതോ അനുപലേപം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ലോകധമ്മേ വിഭജിത്വാ സബ്ബത്ഥകമേവസ്സ അനുപലേപം ദസ്സേന്തോ **"ന ഹേവാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ലാഭേ**തി ചീവരാദീനം പച്ചയാനം പടിലാഭേ. **അലാഭേ**തി തേസംയേവ അപ്പടിലാഭേ അപഗമേ. **ന യസേ**തി പരിവാരഹാനിയം അകിത്തിയഞ്ച. **കിത്തിയാ**തി പരമ്മുഖാ കിത്തനേ പത്ഥടയസതായം. **നിന്ദായ**ന്തി സമ്മുഖാ ഗരഹായം. **പസംസായ**ന്തി, പച്ചക്ഖതോ ഗുണാഭിത്ഥവനേ. **ദുക്ഖേ**തി ദുക്ഖേ ഉപ്പന്നേ. **സുഖേ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ.

സബ്ബത്ഥാതി സബ്ബസ്മിം യഥാവുത്തേ അട്ഠവിധേപി ലോകധമ്മേ, സബ്ബത്ഥ വാ രൂപാദികേ വിസയേ തേ ഖീണാസവാ ന ലിമ്പന്തി സബ്ബസോ പഹീനകിലേസത്താ. യഥാ കിം? **ഉദബിന്ദുവ പോക്ഖരേ** യഥാ കമലദലേ ജലബിന്ദു അല്ലീയിത്വാ ഠിതമ്പി തേന ന ലിമ്പതി, ജലബിന്ദുനാ ച കമലദലം, അഞ്ഞദത്ഥു വിസംസട്ഠമേവ, ഏവമേതേപി ഉപട്ഠിതേ ലാഭാദികേ, ആപാഥഗതേ രൂപാദിആരമ്മണേ ച വിസംസട്ഠാ ഏവം. തതോ ഏവ ധീരാ പണ്ഡിതാ **സബ്ബത്ഥ** ലാഭാദീസു ഞാണമുഖേന പിയനിമിത്താനം സോകാദീനഞ്ച അഭാവതോ **സുഖിതാ** ലാഭാദീഹി ച അനഭിഭവനീയതോ സബ്ബത്ഥ അപരാജിതാവ ഹോന്തി.

ഇദാനി ലാഭാലാഭാദീസു സേയ്യം നിദ്ധാരേത്വാ ദസ്സേന്തോ **"ധമ്മേനാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ധമ്മേന ച അലാഭോ യോ**തി യോ ധമ്മം രക്ഖന്തസ്സ തംനിമിത്തം അലാഭോ ലാഭാഭാവോ, ലാഭഹാനി. **യോ ച ലാഭോ അധമ്മികോ** അധമ്മേന അഞ്ഞായേന ബുദ്ധപടികുട്ഠേന വിധിനാ ഉപ്പന്നോ, തേസു ദ്വീസു **അലാഭോ ധമ്മികോ** ധമ്മാവഹോ സേയ്യോ, യാദിസം ലാഭം പരിവജ്ജന്തസ്സ അകുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, കുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, താദിസോ അലാഭോ പാസംസതരോ അത്ഥാവഹോ. **യഞ്ചേ ലാഭോ അധമ്മികോ**തി യോ ലാഭോ അധമ്മേന ഉപ്പന്നോ, സോ ന സേയ്യോതി അധിപ്പായോ.

യസോ ച അപ്പബുദ്ധീനം, വിഞ്ഞൂനം അയസോ ച യോതി യോ അപ്പബുദ്ധീനം ദുപ്പഞ്ഞാനം വസേന പുഗ്ഗലസ്സ യസോ ലബ്ഭതി, യോ ച **വിഞ്ഞൂനം** പണ്ഡിതാനം വസേന **അയസോ** യസഹാനി. ഇമേസു ദ്വീസു **അയസോവ സേയ്യോ വിഞ്ഞൂനം**. തേ ഹിസ്സ യഥാ അകുസലാ ധമ്മാ പരിഹായന്തി, കുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തി, ഏവം യസഹാനിം ഇച്ഛേയ്യും, തഥാ ച ഭബ്ബജാതികോ തം അഗുണം പഹായ ഗുണേ പതിട്ഠേയ്യ. **ന യസോ അപ്പബുദ്ധീന**ന്തി

ദുപ്പഞ്ഞാനം വസേന യസോ സേയ്യോ ഹോതി, തേ ഹി അഭൂതഗുണാഭിബ്യാഹാരവസേനാപി നം ഉപ്പാദേയ്യും, സോ ചസ്സ ഇധ ചേവ വിഞ്ഞൂഗരഹാദിനാ സമ്പരായേ ച ദുഗ്ഗതിയം ദുക്ഖപരിക്കിലേസാദിനാ അനത്ഥാവഹോ. തേനാഹ ഭഗവാ - ''ലാഭോ സിലോകോ സക്കാരോ, മിച്ഛാലദ്ധോ ച യോ യസോ''തി (സു॰ നി॰ ൪൩൮) ''സക്കാരോ കാപുരിസം ഹന്തീ''തി (ചൂളവ॰ ൩൩൫; അ॰ നി॰ ൪.൬൮) ച.

ദുമ്മേധേഹീതി, നിപ്പഞ്ഞേഹി. **യഞ്ചേ ബാലപ്പസംസനാ**തി ബാലേഹി അവിദ്ദസൂഹി യാ നാമ പസംസനാ.

കാമമയികന്തി വത്ഥുകാമമയം, കാമഗുണേ പടിച്ച ഉപ്പന്നം. **ദുക്ഖഞ്ച പവിവേകിയ**ന്തി പവിവേകതോ നിബ്ബത്തം കായകിലമഥവസേന പവത്തം വിസമാസനുപതാപാദിഹേതുകം കായികം ദുക്ഖം, തം പന നിരാമിസവിവട്ടൂപനിസ്സയതായ വിഞ്ഞൂനം പാസംസാ. തേന വുത്തം **''പവിവേകദുക്ഖം സേയ്യോ''**തി.

ജീവിതഞ്ച അധമ്മേനാതി അധമ്മേന ജീവികകപ്പനം ജീവിതഹേതു അധമ്മചരണം. **ധമ്മേന മരണം** നാമ ''ഇമം നാമ പാപം അകരോന്തം തം മാരേസ്സാമീ''തി കേനചി വുത്തേ മാരേന്തേപി തസ്മിം പാപം അകത്വാ ധമ്മം അവികോപേന്തസ്സ ധമ്മഹേതുമരണം ധമ്മികം സേയ്യോതി താദിസം മരണം ധമ്മതോ അനപേതത്താ ധമ്മികം സഗ്ഗസമ്പാപനതോ നിബ്ബാനുപനിസ്സയതോ ച വിഞ്ഞൂനം പാസംസതരം. തഥാ ഹി വുത്തം -

> ''ചജേ ധനം അങ്ഗവരസ്സ ഹേതു, അങ്ഗം ചജേ ജീവിതം രക്ഖമാനോ;
> അങ്ഗം ധനം ജീവിതഞ്ചാപി സബ്ബം, ചജേ നരോ ധമ്മമനുസ്സരന്തോ''തി.
> (ജാ॰ ൨.൨൧.൪൦);

യഞ്ചേ ജീവേ അധമ്മികന്തി പുരിസോ യം ധമ്മതോ അപേതം ജീവികം ജീവേയ്യ, തം ന സേവേയ്യ വിഞ്ഞൂഹി ഗരഹിതത്താ അപായസമ്പാപനതോ ചാതി അധിപ്പായോ.

ഇദാനി യഥാവുത്തം ഖീണാസവാനം അനുപലേപം കാരണതോ ദസ്സേന്തോ **''കാമകോപപഹീനാ''**തിആദിഗാഥമാഹ.

തത്ഥ **കാമകോപപഹീനാ**തി അരിയമഗ്ഗേന സബ്ബസോവ പഹീനാ അനുരോധപടിവിരോധാ. **സന്തചിത്താ ഭവാഭവേ**തി ഖുദ്ദകേ ചേവ മഹന്തേ ച ഭവേ അനവസേസപഹീനകിലേസപരിളാഹതായ വൂപസന്തചിത്താ. **ലോകേ**തി ഖന്ധാദിലോകേ. **അസിതാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിനിസ്സയവസേന അനിസ്സിതാ. **നത്ഥി തേസം പിയാപിയ**ന്തി തേസം ഖീണാസവാനം കത്ഥചി ലാഭാദികേ രൂപാദിവിസയേ ച **പിയം വാ അപിയം വാ** നത്ഥി, തംനിമിത്താനം കിലേസാനം സബ്ബസോ സമുച്ഛിന്നത്താ.

ഇദാനി യായ ഭാവനായ തേ ഏവരൂപാ ജാതാ, തം ദസ്സേത്വാ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ ദേസനായ കൂടം ഗണ്ഹന്തോ **''ഭാവയിത്വാനാ''**തി ഓസാനഗാഥമാഹ. തത്ഥ **പപ്പുയ്യാ**തി, പാപുണിത്വാ. സേസം

ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ. ഇമാ ഏവ ച ഗാഥാ ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണാപി അഹേസും.

ഗോദത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചുദ്ദസകനിപാതവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൬. സോളസകനിപാതോ

൧. അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

സോളസകനിപാതേ **ഏസ ഭിയ്യോ**തിആദികാ ആയസ്മതോ അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ ഗഹപതിമഹാസാലകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്വാ ഏകദിവസം സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും അത്തനോ സാസനേ പഠമം പടിവിദ്ധധമ്മരത്തഞ്ഞൂനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ സയമ്പി തം ഠാനന്തരം പത്ഥേന്തോ സതസഹസ്സഭിക്ഖുപരിവാരസ്സ സത്ഥുനോ സത്താഹം മഹാദാനം പവത്തേത്വാ പണിധാനം അകാസി. സത്ഥാപിസ്സ അനന്തരായതം ദിസ്വാ ഭാവിനിം സമ്പത്തിം ബ്യാകാസി. സോ യാവജീവം പുഞ്ഞാനി കത്വാ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ ചേതിയേ പതിട്ഠാപിയമാനേ അന്തോചേതിയേ രതനഘരം കാരേസി, ചേതിയം പരിവാരേത്വാ സഹസ്സരതനഗ്ഘിയാനി ച കാരേസി.

സോ ഏവം പുഞ്ഞാനി കത്വാ, തതോ ചവിത്വാ, ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ മഹാകാലോ നാമ കുടുമ്ബികോ ഹുത്വാ അട്ഠകരീസമത്തേ ഖേത്തേ സാലിഗബ്ഭം ഫാലേത്വാ, ഗഹിതസാലിതണ്ഡുലേഹി അസമ്ഭിന്നഖീരപായാസം സമ്പാദേത്വാ, തത്ഥ മധുസപ്പിസക്കരാദയോ പക്ഖിപിത്വാ, ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ സങ്ഘസ്സ അദാസി. സാലിഗബ്ഭം ഫാലേത്വാ ഗഹിതഗഹിതട്ഠാനം പുന പൂരതി, പുഥുകകാലേ പുഥുകഗ്ഗം നാമ അദാസി. ലായനേ ലായനഗ്ഗം, വേണികരണേ വേണഗ്ഗം, കലാപാദികരണേ കലാപഗ്ഗം, ഖലഗ്ഗം, ഭണ്ഡഗ്ഗം, മിനഗ്ഗം, കോട്ഠഗ്ഗന്തി; ഏവം ഏകസസ്സേ നവ വാരേ അഗ്ഗദാനം നാമ അദാസി. തമ്പി സസ്സം അതിരേകതരം സമ്പന്നം അഹോസി.

ഏവം യാവജീവം പുഞ്ഞാനി കത്വാ, തതോ ചുതോ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ ദേവേസു ച മനുസ്സേസു ച സംസരന്തോ, അമ്ഹാകം ഭഗവതോ ഉപ്പത്തിതോ പുരേതരമേവ കപിലവത്ഥുനഗരസ്സ അവിദൂരേ ദോണവത്ഥുനാമകേ ബ്രാഹ്മണഗാമേ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലേ നിബ്ബത്തി. തസ്സ **കോണ്ഡഞ്ഞോ**തി ഗോത്തതോ ആഗതം നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ തയോ വേദേ ഉഗ്ഗഹേത്വാ ലക്ഖണമന്തേസു ച പാരം അഗമാസി. തേന സമയേന അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ തുസിതപുരതോ ചവിത്വാ കപിലവത്ഥുപുരേ സുദ്ധോദനമഹാരാജസ്സ ഗേഹേ നിബ്ബത്തി. തസ്സ നാമഗ്ഗഹണദിവസേ അട്ഠുത്തരസതേസു ബ്രാഹ്മണേസു ഉപനീതേസു യേ അട്ഠ ബ്രാഹ്മണാ ലക്ഖണപരിഗ്ഗഹണത്ഥം മഹാതലം ഉപനീതാ. സോ തേസു സബ്ബനവകോ ഹുത്വാ, മഹാപുരിസസ്സ ലക്ഖണനിപ്ഫത്തിം ദിസ്വാ, ''ഏകംസേന അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ''തി നിട്ഠം ഗന്ത്വാ മഹാസത്തസ്സ അഭിനിക്ഖമനം ഉദിക്ഖന്തോ വിചരതി.

ബോധിസത്തോപി ഖോ മഹതാ പരിവാരേന വഡ്ഢമാനോ അനുക്കമേന വുദ്ധിപ്പത്തോ ഞാണപരിപാകം ഗന്ത്വാ ഏകൂനതിംസതിമേ വസ്സേ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമന്തോ അനോമാനദീതീരേ പബ്ബജിത്വാ അനുക്കമേന ഉരുവേലം ഗന്ത്വാ പധാനം പദഹി. തദാ കോണ്ഡഞ്ഞോ മാണവോ

മഹാസത്തസ്സ പബ്ബജിതഭാവം സുത്വാ, ലക്ഖണപരിഗ്ഗാഹകബ്രാഹ്മണാനം പുത്തേഹി വപ്പമാണവാദീഹി സദ്ധിം അത്തപഞ്ചമോ പബ്ബജിത്വാ, അനുക്കമേന ബോധിസത്തസ്സ സന്തികം ഉപസങ്കമിത്വാ, ഛബ്ബസ്സാനി തം ഉപട്ഠഹന്തോ തസ്സ ഓളാരികാഹാരപരിഭോഗേന നിബ്ബിന്നോ അപക്കമിത്വാ ഇസിപതനം അഗമാസി. അഥ ഖോ ബോധിസത്തോ ഓളാരികാഹാരപരിഭോഗേന ലദ്ധകായബലോ വേസാഖപുണ്ണമായം ബോധിരുക്ഖമൂലേ അപരാജിതപല്ലങ്കേ നിസിന്നോ തിണ്ണം മാരാനം മത്ഥകം മദ്ദിത്വാ, അഭിസമ്ബുദ്ധോ ഹുത്വാ, സത്തസത്താഹം ബോധിമണ്ഡേയേവ വീതിനാമേത്വാ, പഞ്ചവഗ്ഗിയാനം ഞാണപരിപാകം ഞത്വാ, ആസാള്ഹീപുണ്ണമായം ഇസിപതനം ഗന്ത്വാ, തേസം ധമ്മചക്കപവത്തനസുത്തന്തം (മഹാവ॰ ൧൩; സം॰ നി॰ ๖.൧൦൮൧) ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ കോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരോ അട്ഠാരസഹി ബ്രഹ്മകോടീഹി സദ്ധിം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാസി. അഥ പഞ്ചമിയം പക്ഖസ്സ അനത്തലക്ഖണസുത്തന്തദേസനായ (മഹാവ॰ ൨൦; സം॰ നി॰ ൩.൫൯) അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧.൫൬൭-൫൭൧) -

“പദുമുത്തരസമ്ബുദ്ധം, ലോകജേട്ഠം വിനായകം;
ബുദ്ധഭൂമിമനുപ്പത്തം, പഠമം അദ്ദസം അഹം.

“യാവതാ ബോധിയാ മൂലേ, യക്ഖാ സബ്ബേ സമാഗതാ;
സമ്ബുദ്ധം പരിവാരേത്വാ, വന്ദന്തി പഞ്ജലീകതാ.

“സബ്ബേ ദേവാ തുട്ഠമനാ, ആകാസേ സഞ്ചരന്തി തേ;
ബുദ്ധോ അയം അനുപ്പത്തോ, അന്ധകാരതമോനുദോ.

“തേസം ഹാസപരേതാനം, മഹാനാദോ അവത്തഥ;
കിലേസേ ഝാപയിസ്സാമ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാസനേ.

“ദേവാനം ഗിരമഞ്ഞായ, വാചാസഭിമുദീരിഹം;
ഹട്ഠോ ഹട്ഠേന ചിത്തേന, ആദിഭിക്ഖമദാസഹം.

“മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, സത്ഥാ ലോകേ അനുത്തരോ;
ദേവസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

“സത്താഹം അഭിനിക്ഖമ്മ, ബോധിം അജ്ഝഗമം അഹം;
ഇദം മേ പഠമം ഭത്തം, ബ്രഹ്മചാരിസ്സ യാപനം.

“തുസിതാ ഹി ഇധാഗന്ത്വാ, യോ മേ ഭിക്ഖം ഉപാനയി;
തമഹം കിത്തയിസ്സാമി, സുണോഥ മമ ഭാസതോ.

“തിംസകപ്പസഹസ്സാനി, ദേവരജ്ജം കരിസ്സതി;
സബ്ബേ ദേവേ അഭിഭോത്വാ, തിദിവം ആവസിസ്സതി.

“ദേവലോകാ ചവിത്വാന, മനുസ്സത്തം ഗമിസ്സതി;
സഹസ്സധാ ചക്കവത്തീ, തത്ഥ രജ്ജം കരിസ്സതി.

“കപ്പസതസഹസ്സമ്ഹി, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;

ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

“തിദസാ സോ ചവിത്വാന, മനുസ്സത്തം ഗമിസ്സതി;
അഗാരാ പബ്ബജിത്വാന, ഛബ്ബസ്സാനി വസിസ്സതി.

“തതോ സത്തമകേ വസ്സേ, ബുദ്ധോ സച്ചം കഥേസ്സതി;
കോണ്ഡഞ്ഞോ നാമ നാമേന, പഠമം സച്ഛികാഹിതി.

“നിക്ഖന്തേനാനുപബ്ബജിം, പധാനം സുകതം മയാ;
കിലേസേ ഝാപനത്ഥായ, പബ്ബജിം, അനഗാരിയം.

“അഭിഗന്ത്വാന സബ്ബഞ്ഞൂ, ബുദ്ധോ ലോകേ സദേവകേ;
ഇസിനാമേ മിഗാരഞ്ഞേ, അമതഭേരിമാഹനി.

“സോ ദാനി പത്തോ അമതം, സന്തിപദമനുത്തരം;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, വിഹരാമി അനാസവോ.

“പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അഥ നം സത്ഥാ അപരഭാഗേ ജേതവനമഹാവിഹാരേ ഭിക്ഖുസങ്ഘമജ്ഝേ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസിന്നോ പഠമം പടിവിദ്ധധമ്മഭാവം ദീപേന്തോ, “ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം രത്തഞ്ഞൂനം യദിദം അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞോ”തി (അ॰ നി॰ ൧.൧൮൮) ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി. സോ ദ്വീഹി അഗ്ഗസാവകേഹി അത്തനി കരീയമാനം പരമനിപച്ചകാരം ഗാമന്തസേനാസനേ ആകിണ്ണവിഹാരഞ്ച പരിഹരിതുകാമോ, വിവേകാഭിരതിയാ വിഹരിതുകാമോ ച അത്തനോ സന്തികം ഉപഗതാനം ഗഹട്ഠപബ്ബജിതാനം പടിസന്ഥാരകരണമ്പി പപഞ്ചം മഞ്ഞമാനോ സത്ഥാരം ആപുച്ഛിത്വാ ഹിമവന്തം പവിസിത്വാ ഛദ്ദന്തേഹി നാഗേഹി ഉപട്ഠിയമാനോ ഛദ്ദന്തദഹതീരേ ദ്വാദസ വസ്സാനി വസി. ഏവം തത്ഥ വസന്തം ഥേരം ഏകദിവസം സക്കോ ദേവരാജാ ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ ഠിതോ ഏവമാഹ - “സാധു മേ, ഭന്തേ, അയ്യോ ധമ്മം ദേസേതൂ”തി. ഥേരോ തസ്സ ചതുസച്ചഗബ്ഭം തിലക്ഖണാഹതം സുഞ്ഞതപടിസംയുത്തം നാനാനയവിചിത്തം അമതോഗധം ബുദ്ധലീലായ ധമ്മം ദേസേസി. തം സുത്വാ സക്കോ അത്തനോ പസാദം പവേദേന്തോ -

൬൭൩. “ഏസ ഭിയ്യോ പസീദാമി, സുത്വാ ധമ്മം മഹാരസം;
വിരാഗോ ദേസിതോ ധമ്മോ, അനുപാദായ സബ്ബസോ”തി. - പഠമം ഗാഥമാഹ;

തത്ഥ **ഏസ ഭിയ്യോ പസീദാമി, സുത്വാ ധമ്മം മഹാരസ**ന്തി യദിപി അനേകവാരം സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ തത്ഥ അഭിപ്പസന്നോ. ഇദാനി പന തുമ്ഹേഹി കഥിതം നാനാനയവിചിത്തതായ അസേചനകതായ ച മഹാരസം ധമ്മം സുത്വാ ഏസോ അഹം തതോ ഭിയ്യോ പസീദാമി. **വിരാഗോ ദേസിതോ ധമ്മോ, അനുപാദായ സബ്ബസോതി** സബ്ബസംകിലേസതോ സബ്ബസങ്ഖാരതോ ച വിരജ്ജനതോ വിരാഗജനനതോ വിരാഗോ. തതോ ഏവ രൂപാദീസു കഞ്ചി ധമ്മം അനുപാദായ അഗ്ഗഹേത്വാ വിമുത്തിസാധനവസേന പവത്തത്താ സബ്ബസോ അനുപാദായ ദേസിതോ.

ഏവം സക്കോ ദേവരാജാ ഥേരസ്സ ദേസനം ഥോമേത്വാ ഥേരം അഭിവാദേത്വാ സകട്ഠാനമേവ ഗതോ. അഥേകദിവസം ഥേരോ മിച്ഛാവിതക്കേഹി അഭിഭുയ്യമാനാനം ഏകച്ചാനം പുഥുജ്ജനാനം ചിത്താചാരം ദിസ്വാ തപ്പടിപക്ഖഭൂതഞ്ചസ്സ അനുക്കമം അനുസ്സരിത്വാ, അത്തനോ ച സബ്ബസോ തതോ വിനിവത്തിതമാനസതം ആവജ്ജേത്വാ തദത്ഥം ദീപേത്വാ -

൱൩൪. ‘‘ബഹൂനി ലോകേ ചിത്രാനി, അസ്മിം പഥവിമണ്ഡലേ;
മഥേന്തി മഞ്ഞേ സങ്കപ്പം, സുഭം രാഗൂപസംഹിതം.

൱൩൫. ‘‘രജമുഹതഞ്ച വാതേന, യഥാ മേഘോപസമ്മയേ;
ഏവം സമ്മന്തി സങ്കപ്പാ, യദാ പഞ്ഞായ പസ്സതീ’’തി. - ദ്വേ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **ബഹൂനി ലോകേ ചിത്രാനീ**തി രൂപാദിവസേന തത്ഥാപി നീലപീതാദിവസേന ഇത്ഥിപുരിസാദിവസേന ച അനേകാനി ലോകേ ചിത്തവിചിത്താനി ആരമ്മണജാതാനി. **അസ്മിം പഥവിമണ്ഡലേ**തി പച്ചക്ഖഭൂതം മനുസ്സലോകം സന്ധായ വദതി. **മഥേന്തി മഞ്ഞേ സങ്കപ്പ**ന്തി തജ്ജം പുരിസവായാമസഹിതം അരണിസഹിതം വിയ അഗ്ഗിം അയോനിസോമനസികാരാഭിസങ്ഖാതാനി മിച്ഛാസങ്കപ്പാനി മഥേന്തി മഞ്ഞേ മഥേന്താനി വിയ തിട്ഠന്തി. കീദിസം? **സുഭം രാഗൂപസംഹിതം,** കാമവിതക്കന്തി അത്ഥോ. സോ ഹി സുഭാകാരഗ്ഗഹണേന ‘‘സുഭോ’’തി വോഹരീയതി.

രജമുഹതഞ്ച വാതേനാതി **ച**-ഇതി നിപാതമത്തം. യഥാ ഗിമ്ഹാനം പച്ഛിമേ മാസേ വാതേന ഊഹതം ഉട്ഠിതം രജം മഹാമേഘോ വസ്സന്തോ ഉപസമ്മയേ, വൂപസമേയ്യ. **ഏവം സമ്മന്തി സങ്കപ്പാ, യദാ പഞ്ഞായ പസ്സതീ**തി യദാ അരിയസാവകോ താനി ലോകചിത്രാനി സമുദയതോ, അസ്സാദതോ, ആദീനവതോ, നിസ്സരണതോ ച യഥാഭൂതം പഞ്ഞായ പസ്സതി, അഥ യഥാ തം രജം ഉഹതം മേഘേന, ഏവം സമ്മന്തി പഞ്ഞായ സബ്ബേപി മിച്ഛാസങ്കപ്പാ. ന ഹി ഉപ്പന്നായ സമ്മാദിട്ഠിയാ മിച്ഛാസങ്കപ്പാ പതിട്ഠം ലഭന്തി. യഥാ പന പഞ്ഞായ പസ്സതി, തം ദസ്സേന്തോ -

൱൩൬. ‘‘സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാതി, യദാ പഞ്ഞായ പസ്സതി;
അഥ നിബ്ബിന്ദതി ദുക്ഖേ, ഏസ മഗ്ഗോ വിസുദ്ധിയാ.

൱൩൭. ‘‘സബ്ബേ സങ്ഖാരാ ദുക്ഖാതി...പേ॰... ഏസ മഗ്ഗോ വിസുദ്ധിയാ.
൱൩൮. ‘‘സബ്ബേ ധമ്മാ അനത്താതി, യദാ പഞ്ഞായ പസ്സതി;
അഥ നിബ്ബിന്ദതി ദുക്ഖേ, ഏസ മഗ്ഗോ വിസുദ്ധിയാ’’തി. -

തിസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **സബ്ബേ സങ്ഖാരാ**തി ഛളാരമ്മണസങ്ഗഹാ സബ്ബേ തേഭൂമകാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ. **അനിച്ചാ**തി ‘‘ആദിമജ്ഝഅന്തവന്തതോ, അനിച്ചന്തികതോ, താവകാലികതോ, തത്ഥ തത്ഥ ഭിജ്ജനതോ ന നിച്ചാ’’തി യദാ വിപസ്സനാപഞ്ഞായ പസ്സതി. **അഥ നിബ്ബിന്ദതി ദുക്ഖേ**തി അഥ ഇമസ്മിം വട്ടദുക്ഖേ നിബ്ബിന്ദതി, നിബ്ബിന്ദന്തോ ദുക്ഖപരിജാനനാദിവിധിനാ സച്ചാനി പടിവിജ്ഝതി. **ഏസ മഗ്ഗോ വിസുദ്ധിയാ**തി ഏസ യഥാവുത്തോ വിപസ്സനാവിധി ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിയാ, അച്ചന്തവിസുദ്ധിയാ ച മഗ്ഗോ അധിഗമുപായോ.

ദുക്ഖാതി സപ്പടിഭയതോ, ഉദയബ്ബയസമ്പടിപീളനതോ, ദുക്ഖമതോ, സുഖപടിക്ഖേപതോ ച ദുക്ഖാ. സേസം വുത്തനയമേവ.

സബ്ബേ ധമ്മാ അനത്താതി സബ്ബേപി ചതുഭൂമകാ ധമ്മാ അനത്താ. ഇധ പന തേഭൂമകധമ്മാവ ഗഹേതബ്ബാ. തേ ഹി അസാരതോ, അവസവത്തനതോ, സുഞ്ഞതോ, അത്തപടിക്ഖേപതോ ച അനത്താതി വിപസ്സിതബ്ബാ. സേസം പുരിമസദിസമേവ.

ഏവം വിപസ്സനാവിധിം ദസ്സേത്വാ തേന വിധിനാ കതകിച്ചം അത്താനം അഞ്ഞം വിയ കത്വാ ദസ്സേന്തോ -

൱൩൯. ‘‘ബുദ്ധാനുബുദ്ധോ യോ ഥേരോ, കോണ്ഡഞ്ഞോ തിബ്ബനിക്കമോ;
പഹീനജാതിമരണോ, ബ്രഹ്മചരിയസ്സ കേവലീ.

൱൪൦. ‘‘ഓഘപാസോ ദള്ഹഖിലോ, പബ്ബതോ ദുപ്പദാലയോ;
ഛേത്വാ ഖിലഞ്ച പാസഞ്ച, സേലം ഭേത്വാന ദുബ്ഭിദം;
തിണ്ണോ പാരങ്ഗതോ ഝായീ, മുത്തോ സോ മാരബന്ധനാ’’തി. -

ഗാഥാദ്വയമാഹ.

തത്ഥ **ബുദ്ധാനുബുദ്ധോ**തി ബുദ്ധാനം അനുബുദ്ധോ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധേഹി ബുജ്ഝിതാനി സച്ചാനി തേസം ദേസനാനുസാരേന ബുജ്ഝതീതി അത്ഥോ. ഥിരേഹി അസേക്ഖേഹി സീലസാരാദീഹി സമന്നാഗതോതി, **ഥേരോ. കോണ്ഡഞ്ഞോ**തി ഗോത്തകിത്തനം. **തിബ്ബനിക്കമോ**തി ദള്ഹവീരിയോ, ഥിരപരക്കമോ. ജാതിമരണാനം പഹീനകാരണത്താ **പഹീനജാതിമരണോ. ബ്രഹ്മചരിയസ്സ കേവലീ**തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ അനവസേസം, അനവസേസതോ വാ മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ പാരിപൂരകോ, അഥ വാ **കേവലീ** നാമ കിലേസേഹി അസമ്മിസ്സതായ മഗ്ഗഞാണം ഫലഞാണഞ്ച, തം ഇമസ്മിം അത്ഥീതി കേവലീ. യസ്മാ പന തദുഭയമ്പി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ വസേന ഹോതി ന അഞ്ഞഥാ, തസ്മാ ‘‘ബ്രഹ്മചരിയസ്സ കേവലീ’’തി വുത്തം.

ഓഘപാസോതി ‘‘കാമോഘോ, ഭവോഘോ, ദിട്ഠോഘോ, അവിജ്ജോഘോ’’തി (ധ॰ സ॰ ൧൧൫൧; വിഭ॰ ൯൩൮) ഏവം വുത്താ ചത്താരോ ഓഘാ - ‘‘അന്തലിക്ഖചരോ പാസോ, യ്വായം ചരതി മാനസോ’’തി (മഹാവ॰ ൩൩; സം॰ നി॰ ൧.൧൫൧) ഏവം വുത്തോ രാഗപാസോ ച. **ദള്ഹഖിലോ**തി ‘‘സത്ഥരി കങ്ഖതി, ധമ്മേ കങ്ഖതി, സങ്ഘേ കങ്ഖതി, സിക്ഖായ കങ്ഖതി, സബ്രഹ്മചാരീസു കുപിതോ ഹോതി അനത്തമനോ ആഹതചിത്തോ ഖിലജാതോ’’തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൮൫; അ॰ നി॰ ൫.൨൦൫) ഏവം വുത്തോ ദള്ഹോ ഥിരോ പഞ്ചവിധോ ചേതോഖിലോ ച. പചുരജനേഹി പദാലേതും അസക്കുണേയ്യതായ **ദുപ്പദാലയോ**. തതോ ഏവ പബ്ബതസദിസതായ **പബ്ബതോ**തി ച സങ്ഖം ഗതോ. ‘‘ദുക്ഖേ അഞ്ഞാണ’’ന്തിആദിനാ (വിഭ॰ ൨൨൬; സം॰ നി॰ ൨.൨) വാ നയേന വുത്തോ അഞ്ഞാണപ്പഭേദോ ച. ഇതി ഏതം സബ്ബം **ഛേത്വാ ഖിലഞ്ച പാസഞ്ചാ**തി ഏതേസു ചതുബ്ബിധേസു സംകിലേസധമ്മേസു യോ ഖിലഞ്ച പാസഞ്ച അരിയമഗ്ഗഞാണാസിനാ ഛിന്ദിത്വാ. **സേലം ഭേത്വാന ദുബ്ഭിദ**ന്തി യേന കേനചി ഞാണേന ഛിന്ദിതും അസക്കുണേയ്യം അഞ്ഞാണസേലം വജിരൂപമഞാണേന ഛിന്ദിത്വാ, ചത്താരോപി ഓഘേ

തരിത്വാ, തേസം പരതീരേ നിബ്ബാനേ ഠിതത്താ **തിണ്ണോ പാരങ്ഗതോ**. ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനലക്ഖണേന ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനലക്ഖണേനാതി ദുവിധേനപി **ഝായീ; മുത്തോ സോ മാരബന്ധനാ**തി സോ ഏവരൂപോ ഖീണാസവോ സബ്ബസ്മാപി കിലേസമാരബന്ധനാ മുത്തോ വിപ്പമുത്തോ വിസംയുത്തോതി. അത്താനമേവ സന്ധായ ഥേരോ വദതി.

അഥേകദിവസം ഥേരോ, അത്തനോ സദ്ധിവിഹാരികം ഏകം ഭിക്ഖും അകല്യാണമിത്തസംസഗ്ഗേന കുസീതം ഹീനവീരിയം ഉദ്ധതം ഉന്നളം വിഹരന്തം ദിസ്വാ, ഇദ്ധിയാ തത്ഥ ഗന്ത്വാ, തം “മാ, ആവുസോ, ഏവം കരി, അകല്യാണമിത്തേ പഹായ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തോ സമണധമ്മം കരോഹീ”തി ഓവദി. സോ ഥേരസ്സ വചനം നാദിയി. ഥേരോ തസ്സ അനാദിയനേന ധമ്മസംവേഗപ്പത്തോ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ കഥായ മിച്ഛാപടിപത്തിം ഗരഹന്തോ സമ്മാപടിപത്തിം വിവേകവാസഞ്ച പസംസന്തോ -

ന്നുവ്വ്ല. “ഉദ്ധതോ ചപലോ ഭിക്ഖു, മിത്തേ ആഗമ്മ പാപകേ;
സംസീദതി മഹോഘസ്മിം, ഊമിയാ പടികുജ്ജിതോ.

ന്നുവ്വ്ഥ. “അനുദ്ധതോ അചപലോ, നിപകോ സംവുതിന്ദ്രിയോ;
കല്യാണമിത്തോ മേധാവീ, ദുക്ഖസ്സന്തകരോ സിയാ.

ന്നുവ്വ്ന. “കാലപബ്ബങ്ഗസങ്കാസോ, കിസോ ധമനിസന്ഥതോ;
മത്തഞ്ഞൂ അന്നപാനസ്മിം, അദീനമനസോ നരോ.

ന്നുവ്വ്ര. “ഫുട്ഠോ ഡംസേഹി മകസേഹി, അരഞ്ഞസ്മിം ബ്രഹാവനേ;
നാഗോ സങ്ഗാമസീസേവ, സതോ തത്രാധിവാസയേ.

ന്നുവ്വ്ര-ന്നു. “നാഭിനന്ദാമി മരണം...പേ॰... സമ്പജാനോ പതിസ്സതോ.
ന്നുവ്വ്ഠ. “പരിചിണ്ണോ മയാ സത്ഥാ...പേ॰... ഭവനേത്തി സമൂഹതാ.
ന്നുവ്വ്യ. “യസ്സ ചത്ഥായ പബ്ബജിതോ, അഗാരസ്മാനഗാരിയം;
സോ മേ അത്ഥോ അനുപ്പത്തോ, കിം മേ സദ്ധിവിഹാരിനാ”തി. -

ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **ഉദ്ധതോ**തി ഉദ്ധച്ചയുത്തോ അസമാഹിതോ വിക്ഖിത്തചിത്തോ. **ചപലോ**തി പത്തചീവരമണ്ഡനാദിനാ ചാപല്യേന സമന്നാഗതോ ലോലപകതികോ. **മിത്തേ ആഗമ്മ പാപകേ**തി അകല്യാണമിത്തേ നിസ്സായ സമണധമ്മം അകരോന്തോ. **സംസീദതി മഹോഘസ്മിം, ഊമിയാ പടികുജ്ജിതോ**തി യഥാ മഹാസമുദ്ദേ പതിതപുരിസോ സമുദ്ദവീചീഹി ഓത്ഥടോ സീസം ഉക്ഖിപിതും അലഭന്തോ തത്ഥേവ സംസീദതി, ഏവം സംസാരമഹോഘസ്മിം പരിബ്ഭമന്തോ കോധുപായാസഊമിയാ പടികുജ്ജിതോ ഓത്ഥടോ വിപസ്സനാവസേന പഞ്ഞാസീസം ഉക്ഖിപിതും അലഭന്തോ തത്ഥേവ സംസീദതി.

നിപകോതി നിപുണോ, അത്തത്ഥപരത്ഥേസു കുസലോ. **സംവുതിന്ദ്രിയോ**തി മനച്ഛട്ഠാനം ഇന്ദ്രിയാനം സംവരണേന പിഹിതിന്ദ്രിയോ. **കല്യാണമിത്തോ**തി കല്യാണേഹി മിത്തേഹി സമന്നാഗതോ. **മേധാവീ**തി ധമ്മോജപഞ്ഞായ സമങ്ഗീഭൂതോ. **ദുക്ഖസ്സന്തകരോ സിയാ**തി സോ താദിസോ സകലസ്സാപി വട്ടദുക്ഖസ്സ അന്തകരോ ഭവേയ്യ.

കാലപബ്ബങ്ഗസങ്കാസോതിആദി വിവേകാഭിരതികിത്തനം. **നാഭിനന്ദാമീ**തിആദി പന കതകിച്ചഭാവദസ്സനം. തം സബ്ബം ഹേട്ഠാ (ഥേരഗാ॰ അട്ഠ॰ വ.ന്റം൭) വുത്തത്ഥമേവ. ഓസാനേ പന **കിം മേ സദ്ധിവിഹാരിനാ**തി അത്തനോ സദ്ധിവിഹാരികം സന്ധായ വുത്തം. തസ്മാ ഏദിസേന ദുബ്ബചേന അനാദരേന സദ്ധിവിഹാരിനാ കിം മേ പയോജനം ഏകവിഹാരോയേവ മയ്ഹം രുച്ചതീതി അത്ഥോ.

ഏവം പന വത്വാ ഛദ്ദന്തദഹമേവ ഗതോ. തത്ഥ ദ്വാദസ വസ്സാനി വസിത്വാ ഉപകട്ഠേ പരിനിബ്ബാനേ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ പരിനിബ്ബാനം അനുജാനാപേത്വാ തത്ഥേവ ഗന്ത്വാ പരിനിബ്ബായി.

അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

വ. ഉദായിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

മനുസ്സഭൂതന്തിആദികാ ആയസ്മതോ ഉദായിത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനിത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കപിലവത്ഥുസ്മിം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **ഉദായീ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ സത്ഥു ഞാതിസമാഗമേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ, പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തയോ ഹി ഇമേ ഉദായിത്ഥേരാ അമച്ചപുത്തോ പുബ്ബേ ആഗതോ കാളുദായീ, കോവരിയപുത്തോ ലാലുദായീ, അയം ബ്രാഹ്മണപുത്തോ മഹാഉദായീതി. സ്വായം ഏകദിവസം സത്ഥാരാ സേതവാരണം സബ്ബാലങ്കാരപടിമണ്ഡിതം മഹാജനേന പസംസിയമാനം അട്ഠുപ്പത്തിം കത്വാ നാഗോപമസുത്തന്തേ (അ॰ നി॰ ന്റ.ൻ൩) ദേസിതേ ദേസനാപരിയോസാനേ അത്തനോ ഞാണബലാനുരൂപം സത്ഥു ഗുണേ അനുസ്സരിത്വാ, ബുദ്ധാരമ്മണായ പീതിയാ സമുസ്സാഹിതമാനസോ ‘‘അയം മഹാജനോ ഇമം തിരച്ഛാനഗതം നാഗം പസംസതി, ന ബുദ്ധമഹാനാഗം. ഹന്ദാഹം ബുദ്ധമഹാഗന്ധഹത്ഥിനോ ഗുണേ പാകടേ കരിസ്സാമീ’’തി സത്ഥാരം ഥോമേന്തോ -

൬൮൯. ‘‘മനുസ്സഭൂതം സമ്ബുദ്ധം, അത്തദന്തം സമാഹിതം;
ഇരിയമാനം ബ്രഹ്മപഥേ, ചിത്തസ്സൂപസമേ രതം.

൬൯൦. ‘‘യം മനുസ്സാ നമസ്സന്തി, സബ്ബധമ്മാന പാരഗും;
ദേവാപി തം നമസ്സന്തി, ഇതി മേ അരഹതോ സുതം.

൬൯൧. ‘‘സബ്ബസംയോജനാതീതം , വനാ നിബ്ബനമാഗതം;
കാമേഹി നേക്ഖമ്മരതം, മുത്തം സേലാവ കഞ്ചനം.

൬൯൨. ‘‘സ വേ അച്ചരുചി നാഗോ, ഹിമവാവഞ്ഞേ സിലുച്ചയേ;
സബ്ബേസം നാഗനാമാനം, സച്ചനാമോ അനുത്തരോ.

൬൯൩. ‘‘നാഗം വോ കിത്തയിസ്സാമി, ന ഹി ആഗും കരോതി സോ;
സോരച്ചം അവിഹിംസാ ച, പാദാ നാഗസ്സ തേ ദുവേ.

൬൯൪. ‘‘സതി ച സമ്പജഞ്ഞഞ്ച, ചരണാ നാഗസ്സ തേപരേ;
സദ്ധാഹത്ഥോ മഹാനാഗോ, ഉപേക്ഖാസേതദന്തവാ.

൨൯൫. “സതി ഗീവാ സിരോ പഞ്ഞാ, വീമംസാ ധമ്മചിന്തനാ;
ധമ്മകുച്ഛിസമാവാസോ, വിവേകോ തസ്സ വാലധി.

൨൯൬. “സോ ഝായീ അസ്സാസരതോ, അജ്ഝത്തം സുസമാഹിതോ;
ഗച്ഛം സമാഹിതോ നാഗോ, ഠിതോ നാഗോ സമാഹിതോ.

൨൯൭. “സയം സമാഹിതോ നാഗോ, നിസിന്നോപി സമാഹിതോ;
സബ്ബത്ഥ സംവുതോ നാഗോ, എസാ നാഗസ്സ സമ്പദാ.

൨൯൮. “ഭുഞ്ജതി അനവജ്ജാനി, സാവജ്ജാനി ന ഭുഞ്ജതി;
ഘാസമച്ഛാദനം ലദ്ധാ, സന്നിധിം പരിവജ്ജയം.

൨൯൯. “സംയോജനം അണും ഥൂലം, സബ്ബം ഛേത്വാന ബന്ധനം;
യേന യേനേവ ഗച്ഛതി, അനപേക്ഖോവ ഗച്ഛതി.

൩൦൦. “യഥാപി ഉദകേ ജാതം, പുണ്ഡരീകം പവഡ്ഢതി;
നോപലിപ്പതി തോയേന, സുചിഗന്ധം മനോരമം.

൩൦൧. “തഥേവ ച ലോകേ ജാതോ, ബുദ്ധോ ലോകേ വിഹരതി;
നോപലിപ്പതി ലോകേന, തോയേന പദുമം യഥാ.

൩൦൨. “മഹാഗിനി പജ്ജലിതോ, അനാഹാരോപസമ്മതി;
അങ്ഗാരേസു ച സന്തേസു, നിബ്ബുതോതി പവുച്ചതി.

൩൦൩. “അത്ഥസ്സായം വിഞ്ഞാപനീ, ഉപമാ വിഞ്ഞൂഹി ദേസിതാ;
വിഞ്ഞിസ്സന്തി മഹാനാഗാ, നാഗം നാഗേന ദേസിതം.

൩൦൪. “വീതരാഗോ വീതദോസോ, വീതമോഹോ അനാസവോ;
സരീരം വിജഹം നാഗോ, പരിനിബ്ബിസ്സത്യനാസവോ”തി. - ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **മനുസ്സഭൂത**ന്തി മനുസ്സേസു ഭൂതം, നിബ്ബത്തം; മനുസ്സത്തഭാവം വാ പത്തം. സത്ഥാ ഹി ആസവക്ഖയഞാണാധിഗമേന സബ്ബഗതിവിമുത്തോപി ചരിമത്തഭാവേ ഗഹിതപടിസന്ധിവസേന “മനുസ്സോ”ത്വേവ വോഹരീയതീതി. ഗുണവസേന പന ദേവാനം അതിദേവോ, ബ്രഹ്മാനം അതിബ്രഹ്മാ. **സമ്ബുദ്ധ**ന്തി സയമേവ ബുജ്ഝിതബ്ബബുദ്ധവന്തം. **അത്തദന്ത**ന്തി അത്തനായേവ ദന്തം. ഭഗവാ ഹി അത്തനായേവ ഉപ്പാദിതേന അരിയമഗ്ഗേന ചക്ഖുതോപി…പേ… മനതോപി ഉത്തമേന ദമഥേന ദന്തോ. **സമാഹിത**ന്തി അട്ഠവിധേന സമാധിനാ മഗ്ഗഫലസമാധിനാ ച സമാഹിതം. **ഇരിയമാനം ബ്രഹ്മപഥേ**തി ചതുബ്ബിധേപി ബ്രഹ്മവിഹാരപഥേ, ബ്രഹ്മേ വാ സേട്ഠേ ഫലസമാപത്തിപഥേ സമാപജ്ജനവസേന പവത്തമാനം. കിഞ്ചാപി ഭഗവാ ന സബ്ബകാലം യഥാവുത്തേ ബ്രഹ്മപഥേ ഇരിയതി, തത്ഥ ഇരിയസാമത്ഥിയം പന തന്നിന്നതഞ്ച ഉപാദായ “ഇരിയമാന”ന്തി വുത്തം. **ചിത്തസ്സൂപസമേ രത**ന്തി ചിത്തസ്സ ഉപസമഹേതുഭൂതേ സബ്ബസങ്ഖാരസമഥേ, നിബ്ബാനേ, അഭിരതം. **യം മനുസ്സാ നമസ്സന്തി, സബ്ബധമ്മാന പാരഗു**ന്തി യം സമ്മാസമ്ബുദ്ധം സബ്ബേസം ഖന്ധായതനാദിധമ്മാനം അഭിഞ്ഞാപാരഗൂ, പരിഞ്ഞാപാരഗൂ, പഹാനപാരഗൂ, ഭാവനാപാരഗൂ, സച്ഛികിരിയപാരഗൂ, സമാപത്തിപാരഗൂതി ഛധാ പാരഗും പരമുക്കംസഗതസമ്പത്തിം ഖത്തിയപണ്ഡിതാദയോ മനുസ്സാ നമസ്സന്തി. ധമ്മാനുധമ്മപടിപത്തിയാ പൂജേന്താ കായേന വാചായ മനസാ ച തന്നിന്നാ

തപ്പോണാ തപ്പബ്ഭാരാ ഹോന്തി. **ദേവാപി തം നമസ്സന്തീ**തി ന കേവലം മനുസ്സാ ഏവ, അഥ ഖോ അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു ദേവാപി തം നമസ്സന്തി. **ഇതി മേ അരഹതോ സുത**ന്തി ഏവം മയാ ആരകത്താദീഹി കാരണേഹി അരഹതോ, ഭഗവതോ, ധമ്മസേനാപതിആദീനഞ്ച "സത്ഥാ ദേവമനുസ്സാന"ന്തിആദികം വദന്താനം സന്തികേ ഏവം സുതന്തി ദസ്സേതി.

സബ്ബസംയോജനാതീതന്തി സബ്ബാനി ദസപി സംയോജനാനി യഥാരഹം ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി സഹ വാസനായ അതിക്കന്തം. **വനാ നിബ്ബനമാഗത**ന്തി കിലേസവനതോ തബ്ബിരഹിതം നിബ്ബനം ഉപഗതം. **കാമേഹി നേക്ഖമ്മരത**ന്തി സബ്ബസോ കാമേഹി നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജ്ജാഝാനവിപസ്സനാദിഭേദേ നേക്ഖമ്മേ അഭിരതം. **മുത്തം സേലാവ കഞ്ചന**ന്തി അസാരതോ നിസ്സടസാരസഭാവത്താ സേലതോ നിസ്സടകഞ്ചനസദിസം ദേവാപി തം നമസ്സന്തീതി യോജനാ.

സ വേ അച്ചരുചി നാഗോതി സോ ഏകംസതോ ആഗും ന കരോതി, പുനബ്ഭവം ന ഗച്ഛതി; നാഗോ വിയ ബലവാതി. "നാഗോ"തി ലദ്ധനാമോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, **അച്ചരുചീ**തി അത്തനോ കായരുചിയാ ഞാണരുചിയാ ച സദേവകം ലോകം അതിക്കമിത്വാ രുചി, സോഭി. യഥാ കിം? **ഹിമവാവഞ്ഞേ സിലുച്ചയേ,** യഥാ ഹി ഹിമവാ പബ്ബതരാജാ അത്തനോ ഥിരഗരുമഹാസാരഭാവാദീഹി ഗുണേഹി അഞ്ഞേ പബ്ബതേ അതിരോചതി, ഏവം അതിരോചതീതി അത്ഥോ. **സബ്ബേസം നാഗനാമാന**ന്തി അഹിനാഗഹത്ഥിനാഗപുരിസനാഗാനം , സേഖാസേഖപച്ചേകബുദ്ധനാഗാനം വാ. **സച്ചനാമോ**തി സച്ചേനേവ നാഗനാമോ. തം പന സച്ചനാമതം "ന ഹി ആഗും കരോതീ"തിആദിനാ സയമേവ വക്ഖതി.

ഇദാനി ബുദ്ധനാഗം അവയവതോ ച ദസ്സേന്തോ നാമതോ താവ ദസ്സേതും **"ന ഹി ആഗും കരോതി സോ"**തി ആഹ. യസ്മാ ആഗും, പാപം, സബ്ബേന സബ്ബം ന കരോതി, തസ്മാ നാഗോതി അത്ഥോ. **സോരച്ച**ന്തി സീലം. **അവിഹിംസാ**തി കരുണാ. തദുഭയം സബ്ബസ്സപി ഗുണരാസിസ്സ പുബ്ബങ്ഗമന്തി, കത്വാ ബുദ്ധനാഗസ്സ പുരിമപാദഭാവോ തസ്സ യുത്തോതി ആഹ **"പാദാ നാഗസ്സ തേ ദുവേ"**തി.

അപരപാദഭാവേന വദന്തോ **"സതി ച സമ്പജഞ്ഞഞ്ച, ചരണാ നാഗസ്സ തേപരേ"**തി ആഹ. "ത്യാപരേ"തി വാ പാഠോ. തേ അപരേത്വേവ പദവിഭാഗോ. അനവജ്ജധമ്മാനം ആദാനേ സദ്ധാ ഹത്ഥോ ഏതസ്സാതി, **സദ്ധാഹത്ഥോ**. സുപരിസുദ്ധവേദനാ ഞാണപ്പഭേദാ ഉപേക്ഖാ സേതദന്താ തേ ഏതസ്സ അത്ഥീതി, **ഉപേക്ഖാസേതദന്തവാ**.

ഉത്തമങ്ഗം പഞ്ഞാ, തസ്സാ അധിട്ഠാനം സതീതി ആഹ **"സതി ഗീവാ സിരോ പഞ്ഞാ"**തി. **വീമംസാ ധമ്മചിന്തനാ**തി യഥാ ഖാദിതബ്ബാഖാദിതബ്ബസ്സ സോണ്ഡായ പരാമസനം ഘായനഞ്ച ഹത്ഥിനാഗസ്സ വീമംസാ നാമ ഹോതി, ഏവം ബുദ്ധനാഗസ്സ കുസലാദിധമ്മചിന്തനാ വീമംസാ. സമാ വസന്തി ഏത്ഥാതി, സമാവാസോ, ഭാജനം കുച്ഛി ഏവ സമാവാസോ, അഭിഞ്ഞാസമഥാനം ആധാനഭാവതോ സമഥവിപസ്സനാസങ്ഖാതോ ധമ്മോ കുച്ഛിസമാവാസോ ഏതസ്സാതി **ധമ്മകുച്ഛിസമാവാസോ. വിവേകോ**തി ഉപധിവിവേകോ. **തസ്സാ**തി ബുദ്ധനാഗസ്സ. **വാലധി,** പരിയോസാനങ്ഗഭാവതോ.

ഝായീതി ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനേന ച ഝായനസീലോ. **അസ്സാസരതോ**തി പരമസ്സാസഭൂതേ നിബ്ബാനേ രതോ. **അജ്ഝത്തം സുസമാഹിതോ**തി വിസയജ്ഝത്തേ ഫലസമാപത്തിയം സുട്ഠു സമാഹിതോ തദിദം സമാധാനം സുട്ഠു സബ്ബകാലികന്തി ദസ്സേതും **"ഗച്ഛം സമാഹിതോ നാഗോ"**തിആദി വുത്തം. ഭഗവാ ഹി സവാസനസ്സ ഉദ്ധച്ചസ്സ പഹീനത്താ വിക്ഖേപാഭാവതോ നിച്ചം സമാഹിതോവ. തസ്മാ യം യം ഇരിയാപഥം കപ്പേതി, തം തം സമാഹിതോവ കപ്പേസീതി.

സബ്ബത്ഥാതി, സബ്ബസ്മിം ഗോചരേ, സബ്ബസ്മിഞ്ച ദ്വാരേ സബ്ബസോ പിഹിതവുത്തി. തേനാഹ - "സബ്ബം കായകമ്മം ഞാണപുബ്ബങ്ഗമം ഞാണാനുപരിവത്ത"ന്തിആദി (നേത്തി॰ ൧൫). **ഏസാ നാഗസ്സ സമ്പദാ**തി ഏസാ "ന ഹി ആഗും കരോതി സോ"തിആദിനാ "സമ്ബുദ്ധ"ന്തിആദിനാ ഏവ വാ യഥാവുത്താ വക്ഖമാനാ ച ബുദ്ധഗന്ധഹത്ഥിനോ സമ്പത്തി ഗുണപരിപുണ്ണാ.

ഭുഞ്ജതി അനവജ്ജാനീതി സമ്മാജീവസ്സ ഉക്കംസപാരമിപ്പത്തിയാ ഭുഞ്ജതി അഗരഹിതബ്ബാനി, മിച്ഛാജീവസ്സ സബ്ബസോ സവാസനാനഞ്ച പഹീനത്താ സാവജ്ജാനി ഗരഹിതബ്ബാനി ന ഭുഞ്ജതി അനവജ്ജാനി ഭുഞ്ജന്തോ ച സന്നിധിം പരിവജ്ജയം ഭുഞ്ജതീതി യോജനാ.

സംയോജനന്തി വട്ടദുക്ഖേന സദ്ധിം സന്താനം സംയോജനതോ വട്ടേ ഓസീദാപനസമത്ഥം ദസവിധമ്പി സംയോജനം. **അണും ഥൂല**ന്തി ഖുദ്ദകഞ്ചേവ മഹന്തഞ്ച. **സബ്ബം ഛേത്വാന ബന്ധന**ന്തി മഗ്ഗഞാണേന അനവസേസം കിലേസബന്ധനം ഛിന്ദിത്വാ. **യേന യേനാ**തി യേന യേന ദിസാഭാഗേന.

യഥാ ഹി ഉദകേ ജാതം പുണ്ഡരീകം ഉദകേ പവഡ്ഢതി നോപലിപ്പതി തോയേന, അനുപലേപസഭാവത്താ, തഥേവ ലോകേ ജാതോ ബുദ്ധോ ലോകേ വിഹരതി, നോപലിപ്പതി ലോകേന തണ്ഹാദിട്ഠിമാനലേപാഭാവതോതി യോജനാ.

ഗിനീതി അഗ്ഗി. **അനാഹാരോ**തി അനിന്ധനോ.

അത്ഥസ്സായം വിഞ്ഞാപനീതി സത്ഥു ഗുണസങ്ഖാതസ്സ ഉപമേയ്യത്ഥസ്സ വിഞ്ഞാപനീ, പകാസനീ അയം നാഗൂപമാ. **വിഞ്ഞൂഹീ**തി സത്ഥു പടിവിദ്ധചതുസച്ചധമ്മം പരിജാനന്തേഹി അത്താനം സന്ധായ വദതി. **വിഞ്ഞിസ്സന്തീ**തിആദി കാരണവചനം, യസ്മാ നാഗേന മയാ ദേസിതം നാഗം തഥാഗതഗന്ധഹത്ഥിം മഹാനാഗാ ഖീണാസവാ അത്തനോ വിസയേ ഠത്വാ വിജാനിസ്സന്തി, തസ്മാ അഞ്ഞേസം പുഥുജ്ജനാനം ഞാപനത്ഥം അയം ഉപമാ അമ്ഹേഹി ഭാസിതാതി അധിപ്പായോ.

സരീരം വിജഹം നാഗോ, പരിനിബ്ബിസ്സത്യനാസവോതി ബോധിമൂലേ സഉപാദിസേസപരിനിബ്ബാനേന അനാസവോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധനാഗോ, ഇദാനി സരീരം അത്തഭാവം വിജഹന്തോ ഖന്ധപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബായിസ്സതീതി.

ഏവം ചുദ്ദസഹി ഉപമാഹി മണ്ഡേത്വാ, സോളസഹി ഗാഥാഹി, ചതുസട്ഠിയാ പാദേഹി സത്ഥു ഗുണേ വണ്ണേന്തോ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ ദേസനം നിട്ഠാപേസി.

ഉദായിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സോളസകനിപാതവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൩. വീസതിനിപാതോ

൧. അധിമുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

വീസതിനിപാതേ **യഞ്ഞത്ഥം** വാതിആദികാ ആയസ്മതോ അപരസ്സ അധിമുത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ അത്ഥദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ വിഭവസമ്പന്നേ കുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഉപട്ഠഹന്തോ മഹാദാനാനി പവത്തേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ ആയസ്മതോ സംകിച്ചത്ഥേരസ്സ ഭഗിനിയാ കുച്ഛിമ്ഹി നിബ്ബത്തി, **അധിമുത്തോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ മാതുലത്ഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ സാമണേരഭൂമിയംയേവ ഠിതോ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൪൫.൯൪-൯൭) -

"നിബ്ബുതേ ലോകനാഥമ്ഹി, അത്ഥദസ്സീനരുത്തമേ;
ഉപട്ഠഹിം ഭിക്ഖുസങ്ഘം, വിപ്പസന്നേന ചേതസാ.

"നിമന്തേത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം, ഉജുഭൂതം സമാഹിതം;
ഉച്ഛുനാ മണ്ഡപം കത്വാ, ഭോജേസിം സങ്ഘമുത്തമം.

"യം യം യോനുപപജ്ജാമി, ദേവത്തം അഥമാനുസം;
സബ്ബേ സത്തേ അഭിഭോമി, പുഞ്ഞകമ്മസ്സിദം ഫലം.

"അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ, യം ദാനമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഉച്ഛുദാനസ്സിദം ഫലം.

"പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ സമാപത്തിസുഖേന വീതിനാമേന്തോ ഉപസമ്പജ്ജിതുകാമോ "മാതരം ആപുച്ഛിസ്സാമീ"തി മാതു സന്തികം ഗച്ഛന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ ദേവതായ ബലികമ്മകരണത്ഥം മംസപരിയേസനം ചരന്തേഹി പഞ്ചസതേഹി ചോരേഹി സമാഗച്ഛി. ചോരാ ച തം അഗ്ഗഹേസും "ദേവതായ ബലി ഭവിസ്സതീ"തി. സോ ചോരേഹി ഗഹിതോപി അഭീതോ അച്ഛമ്ഭീ വിപ്പസന്നമുഖോവ അട്ഠാസി. തം ദിസ്വാ ചോരഗാമണിഅച്ഛരിയബ്ഭുതചിത്തജാതോ പസംസന്തോ -

൭൦൫. "യഞ്ഞത്ഥം വാ ധനത്ഥം വാ, യേ ഹനാമ മയം പുരേ;
അവസേസം ഭയം ഹോതി, വേധന്തി വിലപന്തി ച.

൭൦൬. "തസ്സ തേ നത്ഥി ഭീതത്തം, ഭിയ്യോ വണ്ണോ പസീദതി;
കസ്മാ ന പരിദേവേസി, ഏവരൂപേ മഹബ്ഭയേ"തി. - ദ്വേ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **യഞ്ഞത്ഥ**ന്തി യജനത്ഥം ദേവതാനം ബലികമ്മകരണത്ഥം വാ. വാ-സദ്ദോ വികപ്പനത്ഥോ. **ധനത്ഥ**ന്തി സാപതേയ്യഹരണത്ഥം. **യേ ഹനാമ മയം**

പുരേതി യേ സത്തേ മയം പുബ്ബേ ഹനിമ്ഹ. അതീതത്ഥേ ഹി ഇദം വത്തമാനവചനം. **അവസേ**തി അവസേ അസേരികേ കത്വാ. **ത**ന്തി തേസം. "അവസേസന്തി"പി പഠന്തി. അമ്ഹേഹി ഗഹിതേസു തം ഏകം ഠപേത്വാ അവസേസാനം; അയമേവ വാ പാഠോ. **ഭയം ഹോതീ**തി മരണഭയം ഹോതി. യേന തേ **വേധന്തി വിലപന്തി,**ചിത്തുത്രാസേന വേധന്തി , "സാമി, തുമ്ഹാകം ഇദഞ്ചിദഞ്ച ദസ്സാമ, ദാസാ ഭവിസ്സാമാ"തിആദികം വദന്താ വിലപന്തി.

തസ്സ തേതി യോ ത്വം അമ്ഹേഹി ദേവതായ ബലികമ്മത്ഥം ജീവിതാ വോരോപേതുകാമേഹി ഉക്ഖിത്താസികേഹി സന്തജ്ജിതോ, തസ്സ തേ. **ഭീതത്ത**ന്തി ഭീതഭാവോ, ഭയന്തി അത്ഥോ. **ഭിയ്യോ വണ്ണോ പസീദതീ**തി പകതിവണ്ണതോ ഉപരിപി തേ മുഖവണ്ണോ വിപ്പസീദതി. ഥേരസ്സ കിര തദാ "സചേ ഇമേ മാരേസ്സന്തി, ഇദാനേവാഹം അനുപാദായ പരിനിബ്ബായിസ്സാമി, ദുക്ഖഭാരോ വിഗച്ഛിസ്സതീ"തി ഉളാരം പീതിസോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജി. **ഏവരൂപേ മഹബ്ഭയേ**തി ഏദിസേ മഹതി മരണഭയേ ഉപട്ഠിതേ. ഹേതുഅത്ഥേ വാ ഏതം ഭുമ്മവചനം.

ഇദാനി ഥേരോ ചോരഗാമണിസ്സ പടിവചനദാനമുഖേന ധമ്മം ദേസേന്തോ -

൩൦൭. "നത്ഥി ചേതസികം ദുക്ഖം, അനപേക്ഖസ്സ ഗാമണി;
അതിക്കന്താ ഭയാ സബ്ബേ, ഖീണസംയോജനസ്സ വേ.

൩൦൮. "ഖീണായ ഭവനേത്തിയാ, ദിട്ഠേ ധമ്മേ യഥാതഥേ;
ന ഭയം മരണേ ഹോതി, ഭാരനിക്ഖേപനേ യഥാ.

൩൦൯. "സുചിണ്ണം ബ്രഹ്മചരിയം മേ, മഗ്ഗോ ചാപി സുഭാവിതോ;
മരണേ മേ ഭയം നത്ഥി, രോഗാനമിവ സങ്ഖയേ.

൩൧൦. "സുചിണ്ണം ബ്രഹ്മചരിയം മേ, മഗ്ഗോ ചാപി സുഭാവിതോ;
നിരസ്സാദാ ഭവാ ദിട്ഠാ, വിസം പിത്വാവ ഛഡ്ഡിതം.

൩൧൧. "പാരഗൂ അനുപാദാനോ, കതകിച്ചോ അനാസവോ;
തുട്ഠോ ആയുക്ഖയാ ഹോതി, മുത്തോ ആഘാതനാ യഥാ.

൩൧൨. "ഉത്തമം ധമ്മതം പത്തോ, സബ്ബലോകേ അനത്ഥികോ;
ആദിത്താവ ഘരാ മുത്തോ, മരണസ്മിം ന സോചതി.

൩൧൩. "യദത്ഥി സങ്ഗതം കിഞ്ചി, ഭവോ വാ യത്ഥ ലബ്ഭതി;
സബ്ബം അനിസ്സരം ഏതം, ഇതി വുത്തം മഹേസിനാ.

൩൧൪. "യോ തം തഥാ പജാനാതി, യഥാ ബുദ്ധേന ദേസിതം;
ന ഗണ്ഹാതി ഭവം കിഞ്ചി, സുതത്തംവ അയോഗുളം.

൩൧൫. "ന മേ ഹോതി 'അഹോസി'ന്തി, 'ഭവിസ്സ'ന്തി ന ഹോതി മേ;
സങ്ഖാരാ വിഗമിസ്സന്തി, തത്ഥ കാ പരിദേവനാ.

൩൧൬. "സുദ്ധം ധമ്മസമുപ്പാദം, സുദ്ധം സങ്ഖാരസന്തതിം;
പസ്സന്തസ്സ യഥാഭൂതം, ന ഭയം ഹോതി ഗാമണി.

൩൧൭. "തിണകട്ഠസമം ലോകം, യദാ പഞ്ഞായ പസ്സതി;
മമത്തം സോ അസംവിന്ദം, 'നത്ഥി മേ'തി ന സോചതി.

൩൮൮. “ഉക്കണ്ഠാമി സരീരേന, ഭവേനമ്ഹി അനത്ഥികോ;
സോയം ഭിജ്ജിസ്സതി കായോ, അഞ്ഞോ ച ന ഭവിസ്സതി.

൩൮൯. “യം വോ കിച്ചം സരീരേന, തം കരോഥ യദിച്ഛഥ;
ന മേ തപ്പച്ചയാ തത്ഥ, ദോസോ പേമഞ്ച ഹേഹിതീ”തി. -

ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി.

൩൯൦. “തസ്സ തം വചനം സുത്വാ, അബ്ഭുതം ലോമഹംസനം;
സത്ഥാനി നിക്ഖിപിത്വാന, മാണവാ ഏതദബ്രവു”ന്തി. -

അയം സങ്ഗീതികാരേഹി വുത്തഗാഥാ. ഇതോ അപരാ തിസ്സോ ചോരാനം, ഥേരസ്സ ച വചനപടിവചനഗാഥാ -

൩൯൧. “കിം ഭദന്തേ കരിത്വാന, കോ വാ ആചരിയോ തവ;
കസ്സ സാസനമാഗമ്മ, ലബ്ഭതേ തം അസോകതാ.

൩൯൨. “സബ്ബഞ്ഞൂ സബ്ബദസ്സാവീ, ജിനോ ആചരിയോ മമ;
മഹാകാരുണികോ സത്ഥാ, സബ്ബലോകതികിച്ഛകോ.

൩൯൩. “തേനായം ദേസിതോ ധമ്മോ, ഖയഗാമീ അനുത്തരോ;
തസ്സ സാസനമാഗമ്മ, ലബ്ഭതേ തം അസോകതാ.

൩൯൪. “സുത്വാന ചോരാ ഇസിനോ സുഭാസിതം, നിക്ഖിപ്പ സത്ഥാനി ച ആവുധാനി ച;
തമ്ഹാ ച കമ്മാ വിരമിംസു ഏകേ, ഏകേ ച പബ്ബജ്ജമരോചയിംസു.

൩൯൫. “തേ പബ്ബജിത്വാ സുഗതസ്സ സാസനേ, ഭാവേത്വ ബോജ്ഝങ്ഗബലാനി പണ്ഡിതാ;
ഉദഗ്ഗചിത്താ സുമനാ കതിന്ദ്രിയാ, ഫുസിംസു നിബ്ബാനപദം അസങ്ഖത”ന്തി. -

ഇമാപി സങ്ഗീതികാരേഹി വുത്തഗാഥാ.

തത്ഥ **നത്ഥി ചേതസികം ദുക്ഖം, അനപേക്ഖസ്സ, ഗാമണീ**തി ഗാമണി, അപേക്ഖായ, തണ്ഹായ, അഭാവേന അനപേക്ഖസ്സ മാദിസസ്സ, ലോഹിതസഭാവോ പുബ്ബോ വിയ, ചേതസികം ദുക്ഖം ദോമനസ്സം നത്ഥി, ദോമനസ്സാഭാവാപദേസേന ഭയാഭാവം വദതി. തേനാഹ **“അതിക്കന്താ ഭയാ സബ്ബേ”**തി. **അതിക്കന്താ ഭയാ സബ്ബേ**തി ഖീണസംയോജനസ്സ അരഹതോ പഞ്ചവീസതി മഹാഭയാ, അഞ്ഞേ ച സബ്ബേപി ഭയാ ഏകംസേന അതിക്കന്താ അതീതാ, അപഗതാതി അത്ഥോ.

ദിട്ഠേ ധമ്മേ യഥാതഥേതി ചതുസച്ചധമ്മേ പരിഞ്ഞാപഹാനസച്ഛികിരിയഭാവനാവസേന മഗ്ഗപഞ്ഞായ യഥാഭൂതം ദിട്ഠേ. **മരണേ**തി മരണഹേതു. **ഭാരനിക്ഖേപനേ യഥാ**തി യഥാ കോചി പുരിസോ സീസേ ഠിതേന മഹതാ ഗരുഭാരേന സംസീദന്തോ തസ്സ നിക്ഖേപനേ, അപനയനേ ന ഭായതി, ഏവം സമ്പദമിദന്തി അത്ഥോ. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

“ഭാരാ ഹവേ പഞ്ചക്ഖന്ധാ, ഭാരഹാരോ ച പുഗ്ഗലോ;
ഭാരാദാനം ദുഖം ലോകേ, ഭാരനിക്ഖേപനം സുഖ”ന്തി. (സം॰ നി॰ ന.൨൨);

സുചിണ്ണന്തി സുട്ഠു ചരിതം. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി, സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹം സാസനബ്രഹ്മചരിയം. തതോ ഏവ **മഗ്ഗോ ചാപി സുഭാവിതോ** അട്ഠങ്ഗികോ അരിയമഗ്ഗോപി സമ്മദേവ ഭാവിതോ. **രോഗാനമിവ സങ്ഖയേ**തി യഥാ ബഹൂഹി രോഗേഹി അഭിഭൂതസ്സ ആതുരസ്സ രോഗാനം സങ്ഖയേ പീതിസോമനസ്സമേവ ഹോതി, ഏവം ഖന്ധരോഗസങ്ഖയേ മരണേ മാദിസസ്സ ഭയം നത്ഥി.

നിരസ്സാദാ ഭവാ ദിട്ഠാതി തീഹി ദുക്ഖതാഹി അഭിഭൂതാ, ഏകാദസഹി അഗ്ഗീഹി ആദിത്താ, തയോ ഭവാ നിരസ്സാദാ, അസ്സാദരഹിതാ, മയാ ദിട്ഠാ. **വിസം പിത്വാവ ഛഡ്ഡിത**ന്തി പമാദവസേന വിസം പിവിത്വാ താദിസേന പയോഗേന ഛഡ്ഡിതം വിയ മരണേ മേ ഭയം നത്ഥീതി അത്ഥോ.

മുത്തോ ആഘാതനാ യഥാതി യഥാ ചോരേഹി മാരണത്ഥം ആഘാതനം നീതോ കേനചി ഉപായേന തതോ മുത്തോ ഹട്ഠതുട്ഠോ ഹോതി, ഏവം സംസാരപാരം, നിബ്ബാനം, ഗതത്താ **പാരഗൂ,** ചതൂഹിപി ഉപാദാനേഹി **അനുപാദാനോ,** പരിഞ്ഞാദീനം സോളസന്നം കിച്ചാനം കതത്താ **കതകിച്ചോ** കാമാസവാദീഹി **അനാസവോ, ആയുക്ഖയാ** ആയുക്ഖയഹേതു **തുട്ഠോ** സോമനസ്സികോ ഹോതി.

ഉത്തമന്തി സേട്ഠം. **ധമ്മത**ന്തി, ധമ്മസഭാവം. അരഹത്തേ സിദ്ധേ സിജ്ഝനഹേതു ഇട്ഠാദീസു താദിഭാവം. **സബ്ബലോകേ**തി സബ്ബലോകസ്മിമ്പി, ദീഘായുകസുഖബഹുലതാദിവസേന സംയുത്തേപി ലോകേ. **അനത്ഥികോ**തി, അനപേക്ഖോ. **ആദിത്താവ ഘരാ മുത്തോ**തി യഥാ കോചി പുരിസോ സമന്തതോ ആദിത്തതോ പജ്ജലിതതോ ഗേഹതോ നിസ്സടോ, തതോ നിസ്സരണനിമിത്തം ന സോചതി, ഏവം ഖീണാസവോ മരണനിമിത്തം ന സോചതി.

യദത്ഥി സങ്ഗതം കിഞ്ചീതി യംകിഞ്ചി ഇമസ്മിം ലോകേ അത്ഥി, വിജ്ജതി, ഉപലബ്ഭതി സങ്ഗതം, സത്തേഹി സങ്ഖാരേഹി വാ സമാഗമോ, സമോധാനം. “സങ്ഖത”ന്തിപി പാഠോ, തസ്സ യംകിഞ്ചി പച്ചയേഹി സമച്ച സമ്ഭുയ്യ കതം, പടിച്ചസമുപ്പന്നന്തി അത്ഥോ. **ഭവോ വാ യത്ഥ ലബ്ഭതീ**തി യസ്മിം സത്തനികായേ യോ ഉപപത്തിഭവോ ലബ്ഭതി. **സബ്ബം അനിസ്സരം ഏത**ന്തി സബ്ബമേതം ഇസ്സരരഹിതം, ന ഏത്ഥ കേനചി “ഏവം ഹോതൂ”തി ഇസ്സരിയം വത്തേതും സക്കാ. **ഇതി വുത്തം മഹേസിനാ**തി “സബ്ബേ ധമ്മാ അനത്താ”തി ഏവം വുത്തം മഹേസിനാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന. തസ്മാ “അനിസ്സരം ഏത”ന്തി പജാനന്തോ മരണസ്മിം ന സോചതീതി യോജനാ.

ന ഗണ്ഹാതി ഭവം കിഞ്ചീതി യോ അരിയസാവകോ “സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ”തിആദിനാ (ധ॰ പ॰ ൨൭൭) യഥാ ബുദ്ധേന ഭഗവതാ ദേസിതം, തഥാ തം ഭവത്തയം വിപസ്സനാപഞ്ഞാസഹിതായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ പജാനാതി. സോ യഥാ കോചി പുരിസോ സുഖകാമോ ദിവസം സന്തത്തം അയോഗുളം ഹത്ഥേന

ന ഗണ്ഹാതി, ഏവം കിഞ്ചി ഖുദ്ദകം വാ മഹന്തം വാ ഭവം ന ഗണ്ഹാതി, ന തത്ഥ തണ്ഹം കരോതീതി അത്ഥോ.

ന മേ ഹോതി "അഹോസി"ന്തി "അതീതമദ്ധാനം അഹം ഈദിസോ അഹോസി"ന്തി അത്തദിട്ഠിവസേന ന മേ ചിത്തപ്പവത്തി അത്ഥി ദിട്ഠിയാ സമ്മദേവ ഉഗ്ഘാടിതത്താ, ധമ്മസഭാവസ്സ ച സുദിട്ഠത്താ. **"ഭവിസ്സ"ന്തി ന ഹോതി മേ**തി തതോ ഏവ "അനാഗതമദ്ധാനം അഹം ഏദിസോ കഥം നു ഖോ ഭവിസ്സം ഭവേയ്യ"ന്തി ഏവമ്പി മേ ന ഹോതി. **സങ്ഖാരാ വിഗമിസ്സന്തീ**തി ഏവം പന ഹോതി "യഥാപച്ചയം പവത്തമാനാ സങ്ഖാരാവ, ന ഏത്ഥ കോചി അത്താ വാ അത്തനിയം വാ, തേ ച ഖോ വിഗമിസ്സന്തി , വിനസ്സിസ്സന്തി, ഖണേ ഖണേ ഭിജ്ജിസ്സന്തീ"തി. **തത്ഥ കാ പരിദേവനാ**തി ഏവം പസ്സന്തസ്സ മാദിസസ്സ തത്ഥ സങ്ഖാരഗതേ കാ നാമ പരിദേവനാ.

സുദ്ധന്തി കേവലം, അത്തസാരേന അസമ്മിസ്സം. **ധമ്മസമുപ്പാദ**ന്തി പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നധമ്മസമുപ്പത്തിം അവിജ്ജാദിപച്ചയേഹി സങ്ഖാരാദിധമ്മമത്തപ്പവത്തിം. **സങ്ഖാരസന്തതി**ന്തി കിലേസകമ്മവിപാകപ്പഭേദസങ്ഖാരപബന്ധം. **പസ്സന്തസ്സ യഥാഭൂത**ന്തി സഹ വിപസ്സനായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ യാഥാവതോ ജാനന്തസ്സ.

തിണകട്ഠസമം ലോകന്തി യഥാ അരഞ്ഞേ അപരിഗ്ഗഹേ തിണകട്ഠേ കേനചി ഗയ്ഹമാനേ അപരസ്സ "മയ്ഹം സന്തകം അയം ഗണ്ഹതീ"തി ന ഹോതി, ഏവം സോ അസാമികതായ തിണകട്ഠസമം സങ്ഖാരലോകം യദാ പഞ്ഞായ പസ്സതി, സോ തത്ഥ മമത്തം **അസംവിന്ദം** അസംവിന്ദന്തോ അലഭന്തോ അകരോന്തോ. **നത്ഥി മേ**തി "അഹു വത സോഹം, തം മേ നത്ഥീ"തി ന സോചതി.

ഉക്കണ്ഠാമി സരീരേനാതി അസാരകേന അഭിനുദേന ദുക്ഖേന അകതഞ്ഞുനാ അസുചിദുഗ്ഗന്ധജേഗുച്ഛപടിക്കൂലസഭാവേന ഇമിനാ കായേന ഉക്കണ്ഠാമി ഇമം കായം നിബ്ബിന്ദന്തോ ഏവം തിട്ഠാമി. **ഭവേനമ്ഹി അനത്ഥികോ**തി സബ്ബേനപി ഭവേന അനത്ഥികോ അമ്ഹി, ന കിഞ്ചി ഭവം പത്ഥേമി. **സോയം ഭിജ്ജിസ്സതി കായോ**തി അയം മമ കായോ ഇദാനി തുമ്ഹാകം പയോഗേന അഞ്ഞഥാ വാ അഞ്ഞത്ഥ ഭിജ്ജിസ്സതി. **അഞ്ഞോ ച ന ഭവിസ്സതീ**തി അഞ്ഞോ കായോ മയ്ഹം ആയതിം ന ഭവിസ്സതി, പുനബ്ഭവാഭാവതോ.

യം വോ കിച്ചം സരീരേനാതി യം തുമ്ഹാകം ഇമിനാ സരീരേന പയോജനം, **തം കരോഥ യദിച്ഛഥ,** ഇച്ഛഥ ചേ. **ന മേ തപ്പച്ചയാ**തി, തം നിമിത്തം ഇമസ്സ സരീരസ്സ തുമ്ഹേഹി യഥിച്ഛിതകിച്ചസ്സ കരണഹേതു. **തത്ഥാ**തി തേസു കരോന്തേസു ച അകരോന്തേസു ച. **ദോസോ പേമഞ്ച ഹേഹിതീ**തി യഥാക്കമം പടിഘോ അനുനയോ ന ഭവിസ്സതി, അത്തനോ ഭവേ അപേക്ഖായ സബ്ബസോ പഹീനത്താതി അധിപ്പായോ. അഞ്ഞപച്ചയാ അഞ്ഞത്ഥ ച പടിഘാനുനയേസു അസന്തേസുപി തപ്പച്ചയാ, "തത്ഥാ"തി വചനം യഥാധിഗതവസേന വുത്തം.

തസ്സാതി അധിമുത്തത്ഥേരസ്സ. **തം വചന**ന്തി "നത്ഥി ചേതസികം ദുക്ഖ"ന്തിആദികം മരണേ ഭയാഭാവാദിദീപകം, തതോ ഏവ അബ്ഭുതം ലോമഹംസനം വചനം സുത്വാ. **മാണവാ**തി ചോരാ. ചോരാ ഹി "മാണവാ"തി

വുച്ചന്തി "മാണവേഹി സഹ ഗച്ഛന്തി കതകമ്മേഹി അകതകമ്മേഹിപീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ വ.്ഗർൻ) വിയ.

കിം ഭദന്തേ കരിത്വാനാതി, ഭന്തേ, കിം നാമ തപോകമ്മം കത്വാ. കോ വാ തവ ആചരിയോ കസ്സ **സാസനം,** ഓവാദം നിസ്സായ അയം **അസോകതാ** മരണകാലേ സോകാഭാവോ ലബ്ഭതീതി **ഏതം** അത്ഥം **അബ്രവും,** പുച്ഛാവസേന കഥേസും, ഭാസിംസു.

തം സുത്വാ ഥേരോ തേസം പടിവചനം ദേന്തോ **"സബ്ബഞ്ഞൂ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സബ്ബഞ്ഞൂ**തി പരോപദേസേന വിനാ സബ്ബപകാരേന സബ്ബധമ്മാവബോധനസമത്ഥസ്സ ആകങ്ഖാപടിബദ്ധവുത്തിനോ അനാവരണഞാണസ്സ അധിഗമേന അതീതാദിഭേദം സബ്ബം ജാനാതീതി, സബ്ബഞ്ഞൂ. തേനേവ സമന്തചക്ഖുനാ സബ്ബസ്സ ദസ്സനതോ **സബ്ബദസ്സാവീ**. യമ്ഹി അനാവരണഞാണം, തദേവ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം, നത്ഥേവ അസാധാരണഞാണപാളിയാ വിരോധോ വിസയുപ്പത്തിമുഖേന അഞ്ഞേഹി അസാധാരണഭാവദസ്സനത്ഥം ഏകസ്സേവ ഞാണസ്സ ദ്വിധാ വുത്തത്താ. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം **ഇതിവുത്തകവണ്ണനായം** (ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ ൩൮) വിത്ഥാരതോ വുത്തമേവാതി തത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. പഞ്ചന്നമ്പി മാരാനം വിജയതോ **ജിനോ,** ഹീനാദിവിഭാഗഭിന്നേ സബ്ബസ്മിം സത്തനികായേ അധിമുത്തവുത്തിതായ മഹതിയാ കരുണായ സമന്നാഗതത്താ **മഹാകാരുണികോ,** ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥേഹി യഥാരഹം വേനേയ്യാനം അനുസാസനതോ **സത്ഥാ,** തതോ ഏവ സബ്ബലോകസ്സ കിലേസരോഗതികിച്ഛനതോ **സബ്ബലോകതികിച്ഛകോ,** സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ആചരിയോ മമാതി യോജനാ. **ഖയഗാമീ**തി നിബ്ബാനഗാമീ.

ഏവം ഥേരേന സത്ഥു സാസനസ്സ ച ഗുണേ പകാസിതേ പടിലദ്ധസദ്ധാ ഏകച്ചേ ചോരാ പബ്ബജിംസു, ഏകച്ചേ ഉപാസകത്തം പവേദേസും. തമത്ഥം ദീപേന്തോ ധമ്മസങ്ഗാഹകാ **"സുത്വാന ചോരാ"**തിആദിനാ ദ്വേ ഗാഥാ അഭാസിംസു. തത്ഥ **ഇസിനോ**തി അധിസീലസിക്ഖാദീനം ഏസനട്ഠേന ഇസിനോ, അധിമുത്തത്ഥേരസ്സ. **നിക്ഖിപ്പാ**തി പഹായ. **സത്ഥാനി ച ആവുധാനി ചാ**തി അസിആദിസത്ഥാനി ചേവ ധനുകലാപാദിആവുധാനി ച. **തമ്ഹാ ച കമ്മാ**തി തതോ ചോരകമ്മതോ.

തേ പബ്ബജിത്വാ സുഗതസ്സ സാസനേതി തേ ചോരാ സോഭനഗമനതാദീഹി സുഗതസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ പബ്ബജ്ജം ഉപഗന്ത്വാ. ഭാവനാവിസേസാധിഗതായ ഓദഗ്യലക്ഖണായ പീതിയാ സമന്നാഗമേന **ഉദഗ്ഗചിത്താ. സുമനാ**തി സോമനസ്സപ്പത്താ. **കതിന്ദ്രിയാ**തി ഭാവിതിന്ദ്രിയാ. **ഫുസിംസൂ**തി അഗ്ഗമഗ്ഗാധിഗമേന അസങ്ഖതം നിബ്ബാനം അധിഗച്ഛിംസു. അധിമുത്തോ കിര ചോരേ നിബ്ബിസേവനേ കത്വാ, തേ തഥേവ ഠപേത്വാ, മാതു സന്തികം ഗന്ത്വാ, മാതരം ആപുച്ഛിത്വാ, പച്ചാഗന്ത്വാ തേഹി സദ്ധിം ഉപജ്ഝായസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ, പബ്ബാജേത്വാ ഉപസമ്പദം അകാസി. അഥ തേസം കമ്മട്ഠാനം ആചിക്ഖി , തേ നചിരസ്സേവ അരഹത്തേ പതിട്ഠഹിംസു. തേന വുത്തം "പബ്ബജിത്വാ...പേ॰... അസങ്ഖത"ന്തി.

അധിമുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. പാരാപരിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

സമണസ്സ അഹു ചിന്താതിആദികാ ആയസ്മതോ പാരാപരിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനിത്വാ സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം അഞ്ഞതരസ്സ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. തസ്സ വയപ്പത്തസ്സ ഗോത്തവസേന **പാരാപരിയോ**ത്വേവ സമഞ്ഞാ അഹോസി. സോ തയോ വേദേ ഉഗ്ഗഹേത്വാ ബ്രാഹ്മണസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ. ഏകദിവസം സത്ഥു ധമ്മദേസനാകാലേ ജേതവനവിഹാരം ഗന്ത്വാ പരിസപരിയന്തേ നിസീദി. സത്ഥാ തസ്സ അജ്ഝാസയം ഓലോകേത്വാ **ഇന്ദ്രിയഭാവനാസുത്തം** (മ॰ നി॰ ൩.൪൫൩) ദേസേസി. സോ തം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജി. തം സുത്തം ഉഗ്ഗഹേത്വാ തദത്ഥമനുചിന്തേസി. യഥാ പന അനുചിന്തേസി, സ്വായമത്ഥോ ഗാഥാസു ഏവ ആവി ഭവിസ്സതി. സോ തഥാ അനുവിചിന്തേന്തോ ആയതനമുഖേന വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പത്തോ. അപരഭാഗേ അത്തനാ ചിന്തിതാകാരം പകാസേന്തോ -

൭൨൬. ‘‘സമണസ്സ അഹു ചിന്താ, പാരാപരിയസ്സ ഭിക്ഖുനോ;
ഏകകസ്സ നിസിന്നസ്സ, പവിവിത്തസ്സ ഝായിനോ.

൭൨൭. ‘‘കിമാനുപുബ്ബം പുരിസോ, കിം വതം കിം സമാചാരം;
അത്തനോ കിച്ചകാരീസ്സ, ന ച കഞ്ചി വിഹേഠയേ.

൭൨൮. ‘‘ഇന്ദ്രിയാനി മനുസ്സാനം, ഹിതായ അഹിതായ ച;
അരക്ഖിതാനി അഹിതായ, രക്ഖിതാനി ഹിതായ ച.

൭൨൯. ‘‘ഇന്ദ്രിയാനേവ സാരക്ഖം, ഇന്ദ്രിയാനി ച ഗോപയം;
അത്തനോ കിച്ചകാരീസ്സ, ന ച കഞ്ചി വിഹേഠയേ.

൭൩൦. ‘‘ചക്ഖുന്ദ്രിയം ചേ രൂപേസു, ഗച്ഛന്തം അനിവാരയം;
അനാദീനവദസ്സാവീ, സോ ദുക്ഖാ ന ഹി മുച്ചതി.

൭൩൧. ‘‘സോതിന്ദ്രിയം ചേ സദ്ദേസു, ഗച്ഛന്തം അനിവാരയം;
അനാദീനവദസ്സാവീ, സോ ദുക്ഖാ ന ഹി മുച്ചതി.

൭൩൨. ‘‘അനിസ്സരണദസ്സാവീ, ഗന്ധേ ചേ പടിസേവതി;
ന സോ മുച്ചതി ദുക്ഖമ്ഹാ, ഗന്ധേസു അധിമുച്ഛിതോ.

൭൩൩. ‘‘അമ്ബിലം മധുരഗ്ഗഞ്ച, തിത്തകഗ്ഗമനുസ്സരം;
രസതണ്ഹായ ഗധിതോ, ഹദയം നാവബുജ്ഝതി.

൭൩൪. ‘‘സുഭാന്യപ്പടികൂലാനി , ഫോട്ഠബ്ബാനി അനുസ്സരം;
രത്തോ രാഗാധികരണം, വിവിധം വിന്ദതേ ദുഖം.

൭൩൫. ‘‘മനം ചേതേഹി ധമ്മേഹി, യോ ന സക്കോതി രക്ഖിതും;
തതോ നം ദുക്ഖമന്വേതി, സബ്ബേഹേതേഹി പഞ്ചഹി.

൭൩൬. ‘‘പുബ്ബലോഹിതസമ്പുണ്ണം, ബഹുസ്സ കുണപസ്സ ച;
നരവീരകതം വഗ്ഗും, സമുഗ്ഗമിവ ചിത്തിതം.

൩൭൭. “കടുകം മധുരസ്സാദം, പിയനിബന്ധനം ദുഖം;
ഖുരംവ മധുനാ ലിത്തം, ഉല്ലിഹം നാവബുജ്ഝതി.

൩൭൮. “ഇത്ഥിരൂപേ ഇത്ഥിസരേ, ഫോട്ഠബ്ബേപി ച ഇത്ഥിയാ;
ഇത്ഥിഗന്ധേസു സാരത്തോ, വിവിധം വിന്ദതേ ദുഖം.

൩൭൯. “ഇത്ഥിസോതാനി സബ്ബാനി, സന്ദന്തി പഞ്ച പഞ്ചസു;
തേസമാവരണം കാതും, യോ സക്കോതി വീരിയവാ.

൩൮൦. “സോ അത്ഥവാ സോ ധമ്മട്ഠോ, സോ ദക്ഖോ സോ വിചക്ഖണോ;
കരേയ്യ രമമാനോപി, കിച്ചം ധമ്മത്ഥസംഹിതം.

൩൮൧. “അഥോ സീദതി സഞ്ഞുത്തം, വജ്ജേ കിച്ചം നിരത്ഥകം;
ന തം കിച്ചന്തി മഞ്ഞിത്വാ, അപ്പമത്തോ വിചക്ഖണോ.

൩൮൨. “യഞ്ച അത്ഥേന സഞ്ഞുത്തം, യാ ച ധമ്മഗതാ രതി;
തം സമാദായ വത്തേഥ, സാ ഹി വേ ഉത്തമാ രതി.

൩൮൩. “ഉച്ചാവചേഹുപായേഹി, പരേസമഭിജിഗീസതി;
ഹന്ത്വാ വധിത്വാ അഥ സോചയിത്വാ, ആലോപതി സാഹസാ യോ
പരേസം.

൩൮൪. “തച്ഛന്തോ ആണിയാ ആണിം, നിഹന്തി ബലവാ യഥാ;
ഇന്ദ്രിയാനിന്ദ്രിയേഹേവ, നിഹന്തി കുസലോ തഥാ.

൩൮൫. “സദ്ധം വീരിയം സമാധിഞ്ച, സതിപഞ്ഞഞ്ച ഭാവയം;
പഞ്ച പഞ്ചഹി ഹന്ത്വാന, അനീഘോ യാതി ബ്രാഹ്മണോ.

൩൮൬. “സോ അത്ഥവാ സോ ധമ്മട്ഠോ, കത്വാ വാക്യാനുസാസനിം;
സബ്ബേന സബ്ബം ബുദ്ധസ്സ, സോ നരോ സുഖമേധതീ”തി. - ഇമാ ഗാഥാ
അഭാസി;

തത്ഥ **സമണസ്സാ**തി പബ്ബജിതസ്സ. **അഹൂ**തി അഹോസി. **ചിന്താ**തി ധമ്മചിന്താ ധമ്മവിചാരണാ. **പാരാപരിയസ്സാ**തി പാരാപരഗോത്തസ്സ. “പാരാചരിയസ്സാ”തിപി പഠന്തി. **ഭിക്ഖുനോ**തി സംസാരേ ഭയം ഇക്ഖനസീലസ്സ. **ഏകകസ്സാ**തി അസഹായസ്സ, ഏതേന കായവിവേകം ദസ്സേതി. **പവിവിത്തസ്സാ**തി പവിവേകഹേതുനാ കിലേസാനം വിക്ഖമ്ഭനേന വിവേകം ആരദ്ധസ്സ, ഏതേന ചിത്തവിവേകം ദസ്സേതി. തേനാഹ **“ഝായിനോ”**തി. **ഝായിനോ**തി ഝായനസീലസ്സ, യോനിസോമനസികാരേസു യുത്തസ്സാതി അത്ഥോ. സബ്ബമേതം ഥേരോ അത്താനം പരം വിയ കത്വാ വദതി.

“കിമാനുപുബ്ബ”ന്തിആദിനാ തം ചിന്തനം ദസ്സേതി. തത്ഥ പഠമഗാഥായം താവ **കിമാനുപുബ്ബ**ന്തി അനുപുബ്ബം അനുക്കമോ, അനുപുബ്ബമേവ വക്ഖമാനേസു വതസമാചാരേസു കോ അനുക്കമോ, കേന അനുക്കമേന തേ പടിപജ്ജിതബ്ബാതി അത്ഥോ. **പുരിസോ കിം വതം കിം സമാചാര**ന്തി അത്ഥകാമോ പുരിസോ സമാദിയിതബ്ബട്ഠേന “വത”ന്തി ലദ്ധനാമം, കീദിസം സീലം സമാചാരം, സമാചരന്തോ, അത്തനോ **കിച്ചകാരീ** കത്തബ്ബകാരീ അസ്സ, **കഞ്ചി** സത്തം ന ച **വിഹേഠയേ,** ന ബാധേയ്യാതി അത്ഥോ. അത്തനോ കിച്ചം നാമ സമണധമ്മോ,

സങ്ഖേപതോ സീലസമാധിപഞ്ഞാ, തം സമ്പാദേന്തസ്സ പരവിഹേഠനായ ലേസോപി നത്ഥി തായ സതി സമണഭാവസ്സേവ അഭാവതോ.

യഥാഹ ഭഗവാ - "ന ഹി പബ്ബജിതോ പരൂപഘാതീ, ന സമണോ ഹോതി പരം വിഹേഠയന്തോ"തി (ധം॰ പ॰ ൧൮൪). ഏത്ഥ ച വതഗ്ഗഹണേന വാരിത്തസീലം ഗഹിതം, സമാചാരഗ്ഗഹണേന സമാചരിതബ്ബതോ ചാരിത്തസീലേന സദ്ധിം ഝാനവിപസ്സനാദി, തസ്മാ വാരിത്തസീലം പധാനം. തത്ഥാപി ച യസ്മാ ഇന്ദ്രിയസംവരേ സിദ്ധേ സബ്ബം സീലം സുരക്ഖിതം, സുഗോപിതമേവ ഹോതി, തസ്മാ ഇന്ദ്രിയസംവരസീലം താവ ദസ്സേതുകാമോ ഇന്ദ്രിയാനം അരക്ഖണേ രക്ഖണേ ച ആദീനവാനിസംസേ വിഭാവേന്തോ **"ഇന്ദ്രിയാനി മനുസ്സാന"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഇന്ദ്രിയാനീ**തി രക്ഖിതബ്ബധമ്മനിദസ്സനം, തസ്മാ ചക്ഖാദീനി ഛ ഇന്ദ്രിയാനീതി വുത്തം ഹോതി. **മനുസ്സാന**ന്തി രക്ഖണയോഗ്യപുഗ്ഗലനിദസ്സനം. **ഹിതായാ**തി അത്ഥായ. **അഹിതായാ**തി അനത്ഥായ. ഹോന്തീതി വചനസേസോ. കഥം പന താനിയേവ ഹിതായ ച അഹിതായ ഹോന്തീതി ആഹ "രക്ഖിതാനീ"തിആദി. തസ്സത്ഥോ - യസ്സ ചക്ഖാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി സതികവാടേന അപിഹിതാനി, തസ്സ രൂപാദീസു അഭിജ്ഝാദിപാപധമ്മപവത്തിയാ ദ്വാരഭാവതോ അനത്ഥായ പിഹിതാനി, തദഭാവതോ അത്ഥായ സംവത്തന്തീതി.

ഇന്ദ്രിയാനേവ സാരക്ഖന്തി യസ്മാ ഇന്ദ്രിയസംവരോ പരിപുണ്ണോ സീലസമ്പദം പരിപൂരേതി, സീലസമ്പദാ പരിപുണ്ണാ സമാധിസമ്പദം പരിപൂരേതി, സമാധിസമ്പദാ പരിപുണ്ണാ പഞ്ഞാസമ്പദം പരിപൂരേതി, തസ്മാ ഇന്ദ്രിയാരക്ഖാ അത്തഹിതപടിപത്തിയാവ മൂലന്തി ദസ്സേന്തോ ആഹ "ഇന്ദ്രിയാനേവ സാരക്ഖ"ന്തി. സതിപുബ്ബങ്ഗമേന ആരക്ഖേന സംരക്ഖന്തോ യോനിസോമനസികാരേന ഇന്ദ്രിയാനി ഏവ താവ സമ്മദേവ രക്ഖന്തോ, യഥാ അകുസലചോരാ തേഹി തേഹി ദ്വാരേഹി പവിസിത്വാ ചിത്തസന്താനേ കുസലം ഭണ്ഡം ന വിലുമ്പന്തി, തഥാ താനി പിദഹന്തോതി അത്ഥോ. സാരക്ഖന്തി ച സം-സദ്ദസ്സ സാഭാവം കത്വാ വുത്തം, "സാരാഗോ"തിആദീസു വിയ. "സംരക്ഖ"ന്തി ച പാഠോ. **ഇന്ദ്രിയാനി ച ഗോപയ**ന്തി തസ്സേവ പരിയായവചനം, പരിയായവചനേ പയോജനം **നേത്തിഅട്ഠകഥായം** വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **"അത്തനോ കിച്ചകാരീസ്സാ"**തി ഇമിനാ അത്തഹിതപടിപത്തിം ദസ്സേതി, **"ന ച കഞ്ചി വിഹേഠയേ"**തി ഇമിനാ പരഹിതപടിപത്തിം, ഉഭയേനാപി വാ അത്തഹിതപടിപത്തിമേവ ദസ്സേതി പരാവിഹേഠനസ്സാപി അത്തഹിതപടിപത്തിഭാവതോ. അഥ വാ പദദ്വയേനപി അത്തഹിതപടിപത്തിം ദസ്സേതി പുഥുജ്ജനസ്സ സേക്ഖസ്സ ച പരഹിതപടിപത്തിയാപി അത്തഹിതപടിപത്തിഭാവതോ.

ഏവം രക്ഖിതാനി ഇന്ദ്രിയാനി ഹിതായ ഹോന്തീതി വോദാനപക്ഖം സങ്ഖേപേനേവ ദസ്സേത്വാ, അരക്ഖിതാനി അഹിതായ ഹോന്തീതി സംകിലേസപക്ഖം പന വിഭജിത്വാ ദസ്സേന്തോ **"ചക്ഖുന്ദ്രിയം ചേ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ചക്ഖുന്ദ്രിയം ചേ രൂപേസു, ഗച്ഛന്തം അനിവാരയം. അനാദീനവദസ്സാവീ**തി യോ നീലപീതാദിഭേദേസു ഇട്ഠാനിട്ഠേസു രൂപായതനേസു ഗച്ഛന്തം യഥാരുചി പവത്തന്തം ചക്ഖുന്ദ്രിയം അനിവാരയം, അനിവാരയന്തോ അപ്പടിബാഹന്തോ തഥാപവത്തിയം ആദീനവദസ്സാവീ ന ഹോതി ചേ, ദിട്ഠധമ്മികം സമ്പരായികഞ്ച ആദീനവം ദോസം ന പസ്സതി ചേ . "ഗച്ഛന്തം നിവാരയേ

അനിസ്സരണദസ്സാവീ"തി ച പാഠോ. തത്ഥ യോ "ദിട്ഠേ ദിട്ഠമത്തം ഭവിസ്സതീ"തി (സം॰ നി॰ ൪.൯൫) വുത്തവിധിനാ ദിട്ഠമത്തേയേവ ഠത്വാ സതിസമ്പജഞ്ഞവസേന രൂപായതനേ പവത്തമാനോ തത്ഥ നിസ്സരണദസ്സാവീ നാമ. വുത്തവിപരിയായേന അനിസ്സരണദസ്സാവീ ദട്ഠബ്ബോ. **സോ ദുക്ഖാ ന ഹി മുച്ചതീ**തി സോ ഏവരൂപോ പുഗ്ഗലോ വട്ടദുക്ഖതോ ന മുച്ചതേവ. ഏത്ഥ ച ചക്ഖുന്ദ്രിയസ്സ അനിവാരണം നാമ യഥാ തേന ദ്വാരേന അഭിജ്ഝാദയോ പാപധമ്മാ അന്വാസ്സവേയ്യും, തഥാ പവത്തനം, തം പന അത്ഥതോ സതിസമ്പജഞ്ഞസ്സ അനുട്ഠാപനം ദട്ഠബ്ബം. സേസിന്ദ്രിയേസുപി ഏസേവ നയോ. **അധിമുച്ഛിതോ**തി അധിമുത്തതണ്ഹായ മുച്ഛം ആപന്നോ. **അമ്ബില**ന്തി അമ്ബിലരസം. **മധുരഗ്ഗ**ന്തി മധുരരസകോട്ഠാസം. തഥാ **തിത്തകഗ്ഗം. അനുസ്സര**ന്തി അസ്സാദവസേന തം തം രസം അനുവിചിന്തേന്തോ. **ഗന്ഥിതോ**തി രസതണ്ഹായ തസ്മിം തസ്മിം രസേ ഗന്ഥിതോ ബന്ധോ. "ഗധിതോ"തി ച പഠന്തി, ഗേധം ആപന്നോതി അത്ഥോ. **ഹദയം നാവബുജ്ഝതീ**തി "ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സാമീ"തി പബ്ബജ്ജാദിക്ഖണേ ഉപ്പന്നം ചിത്തം ന ജാനാതി ന സല്ലക്ഖേതി , സാസനസ്സ ഹദയം അബ്ഭന്തരം അനവജ്ജധമ്മാനം സമ്മദ്ദനരസതണ്ഹായ ഗധിതോ നാവബുജ്ഝതി ന ജാനാതി, ന പടിപജ്ജതീതി അത്ഥോ.

സുഭാനീതി സുന്ദരാനി. **അപ്പടികൂലാനീ**തി മനോരമാനി, ഇട്ഠാനി. **ഫോട്ഠബ്ബാനീ**തി ഉപാദിണ്ണാനുപാദിണ്ണപ്പഭേദേ ഫസ്സേ. **രത്തോ**തി രജ്ജനസഭാവേന രാഗേന രത്തോ. **രാഗാധികരണ**ന്തി രാഗഹേതു. **വിവിധം വിന്ദതേ ദുഖ**ന്തി രാഗപരിളാഹാദിവസേന ദിട്ഠധമ്മികഞ്ച നിരയസന്താപാദിവസേന അഭിസമ്പരായഞ്ച നാനപ്പകാരം ദുക്ഖം പടിലഭതി.

മനം ചേതേഹീതി മനഞ്ച ഏതേഹി രൂപാരമ്മണാദീഹി ധമ്മാരമ്മണപ്പഭേദേഹി ച. **ന**ന്തി പുഗ്ഗലം. **സബ്ബേഹീ**തി സബ്ബേഹി പഞ്ചഹിപി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യോ പുഗ്ഗലോ മനം, മനോദ്വാരം, **ഏതേഹി** യഥാവുത്തേഹി രൂപാദീഹി പഞ്ചഹി ധമ്മേഹി ധമ്മാരമ്മണപ്പഭേദതോ ച. തത്ഥ പവത്തനകപാപകമ്മനിവാരണേന **രക്ഖിതും,** ഗോപിതും ന സക്കോതി, **തതോ** തസ്സ അരക്ഖണതോ നം പുഗ്ഗലം തംനിമിത്തം ദുക്ഖം **അന്വേതി,** അനുഗച്ഛതി, അനുഗച്ഛന്തഞ്ച ഏതേഹി പഞ്ചഹിപി രൂപാരമ്മണാദീഹി ഛട്ഠാരമ്മണേന സദ്ധിം സബ്ബേഹിപി ആരമ്മണപ്പച്ചയഭൂതേഹി അനുഗച്ഛതീതി. ഏത്ഥ ചക്ഖുന്ദ്രിയം, സോതിന്ദ്രിയഞ്ച അസമ്പത്തഗ്ഗാഹിഭാവതോ "ഗച്ഛന്തം അനിവാരയ"ന്തി വുത്തം ഇതരം സമ്പത്തഗ്ഗാഹീതി "ഗന്ധേ ചേ പടിസേവതീ"തിആദിനാ വുത്തം. തത്ഥാപി ച രസതണ്ഹാ ച ഫോട്ഠബ്ബതണ്ഹാ ച സത്താനം വിസേസതോ ബലവതീതി "രസതണ്ഹായ ഗധിതോ, ഫോട്ഠബ്ബാനി അനുസ്സരന്തോതി" വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

ഏവം അഗുത്തദ്വാരസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഛഹി ദ്വാരേഹി ഛസുപി ആരമ്മണേസു അസംവരനിമിത്തം ഉപ്പജ്ജനകദുക്ഖം ദസ്സേത്വാ സ്വായമസംവരോ യസ്മാ സരീരസഭാവാനവബോധേന ഹോതി, തസ്മാ സരീരസഭാവം വിചിനന്തോ **"പുബ്ബലോഹിതസമ്പുണ്ണ"**ന്തിആദിനാ ഗാഥാദ്വയമാഹ. തസ്സത്ഥോ - സരീരം നാമേതം പുബ്ബേന ലോഹിതേന ച **സമ്പുണ്ണം** ഭരിതം അഞ്ഞേന ച പിത്തസേമ്ഹാദിനാ ബഹുനാ കുണപേന, തയിദം നരവീരേന നരേസു ഛേകേന സിപ്പാചരിയേന കതം വഗ്ഗു മട്ഠം ലാഖാപരികമ്മാദിനാ ചിത്തിതം, അന്തോ പന ഗൂഥാദിഅസുചിഭരിതം സമുഗ്ഗം വിയ ഛവിമത്തമനോഹരം

ബാലജനസമ്മോഹം ദുക്ഖസഭാവതായ നിരയാദിദുക്ഖതാപനതോ ച **കടുകം,** പരികപ്പസമ്ഭവേന അമൂലകേന അസ്സാദമത്തേന മധുരതായ **മധുരസ്സാദം,** തതോ ഏവ പിയഭാവനിബന്ധനേന **പിയനിബന്ധനം,** ദുസ്സഹതായ അപ്പതീതതായ ച **ദുഖം,** ഈദിസേ സരീരേ അസ്സാദലോഭേന മഹാദുക്ഖം പച്ചനുഭുയ്യമാനം അനവബുജ്ഝന്തോ ലോകോ മധുരഗിദ്ധോ ഖുരധാരാലേഹകപുരിസോ വിയ ദട്ഠബ്ബോതി.

ഇദാനി ഏതേ ചക്ഖാദീനം ഗോചരഭൂതാ രൂപാദയോ വുത്താ, തേ വിസേസതോ പുരിസസ്സ ഇത്ഥിപടിബദ്ധാ കമനീയാതി തത്ഥ സംവരോ കാതബ്ബോതി ദസ്സേന്തോ **"ഇത്ഥിരൂപേ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഇത്ഥിരൂപേ**തി ഇത്ഥിയാ ചതുസമുട്ഠാനികരൂപായതനസങ്ഖാതേ വണ്ണേ. അപി ച യോ കോചി ഇത്ഥിയാ നിവത്ഥസ്സ അലങ്കാരസ്സ വാ ഗന്ധവണ്ണകാദീനം വാ പിളന്ധനമാലാനം വാ കായപടിബദ്ധോ വണ്ണോ പുരിസസ്സ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ ആരമ്മണഭാവായ ഉപകപ്പതി, സബ്ബമേതം "ഇത്ഥിരൂപ"ന്ത്വേവ വേദിതബ്ബം. **ഇത്ഥിസരേ**തി ഇത്ഥിയാ ഗീതലപിതഹസിതരുദിതസദ്ദേ. അപി ച ഇത്ഥിയാ നിവത്ഥവത്ഥസ്സപി അലങ്കതഅലങ്കാരസ്സപി ഇത്ഥിപയോഗനിപ്ഫാദിതാ വേണുവീണാസങ്ഖപണവാദീനമ്പി സദ്ദാ ഇധ ഇത്ഥിസരഗ്ഗഹണേന ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബാ. സബ്ബോപേസോ പുരിസസ്സ ചിത്തം ആകഡ്ഢതീതി. "ഇത്ഥിരസേ"തി പന പാളിയാ ചതുസമുട്ഠാനികരസായതനവസേന വുത്തം. ഇത്ഥിയാ കിംകാരപടിസ്സാവിതാദിവസേന അസ്സവരസോ ചേവ പരിഭോഗരസോ ച ഇത്ഥിരസോതി ഏകേ. യോ പന ഇത്ഥിയാ ഓട്ഠമംസസമ്മക്ഖിതഖേളാദിരസോ, യോ ച തായ പുരിസസ്സ ദിന്നയാഗുഭത്താദീനം രസോ, സബ്ബോപേസോ "ഇത്ഥിരസോ"ത്വേവ വേദിതബ്ബോ. ഫോട്ഠബ്ബേപി ച ഇത്ഥിയാ കായസമ്ഫസ്സോ, ഇത്ഥിസരീരാരൂള്ഹാനം വത്ഥാലങ്കാരമാലാദീനം ഫസ്സോ "ഇത്ഥിഫോട്ഠബ്ബോ"ത്വേവ വേദിതബ്ബോ. ഏത്ഥ ച യേസം ഇത്ഥിരൂപേ ഇത്ഥിസരേതി പാളി, തേസം അപി-സദ്ദേന ഇത്ഥിരസസങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **ഇത്ഥിഗന്ധേസൂ**തി ഇത്ഥിയാ ചതുസമുട്ഠാനികഗന്ധായതനേസു. ഇത്ഥിയാ സരീരഗന്ധോ നാമ ദുഗ്ഗന്ധോ. ഏകച്ചാ ഹി ഇത്ഥീ അസ്സഗന്ധിനീ ഹോതി, ഏകച്ചാ മേണ്ഡഗന്ധിനീ, ഏകച്ചാ സേദഗന്ധിനീ, ഏകച്ചാ സോണിതഗന്ധിനീ, തഥാപി താസു അന്ധബാലോ രജ്ജതേവ. ചക്കവത്തിനോ പന ഇത്ഥിരതനസ്സ കായതോ ചന്ദനഗന്ധോ വായതി, മുഖതോ ഉപ്പലഗന്ധോ, അയം ന സബ്ബാസം ഹോതീതി, ഇത്ഥിയാ സരീരേ ആരൂള്ഹോ ആഗന്തുകോ അനുലിമ്പനാദിഗന്ധോ "ഇത്ഥിഗന്ധോ"തി വേദിതബ്ബോ. **സാരത്തോ**തി സുട്ഠു രത്തോ ഗധിതോ മുച്ഛിതോ, ഇദം പന പദം "ഇത്ഥിരൂപേ"തിആദീസുപി യോജേതബ്ബം. **വിവിധം വിന്ദതേ ദുഖന്തി** ഇത്ഥിരൂപാദീസു സരാഗനിമിത്തം ദിട്ഠധമ്മികം വധബന്ധനാദിവസേന സമ്പരായികം പഞ്ചവിധബന്ധനാദിവസേന നാനപ്പകാരം ദുക്ഖം പടിലഭതി.

ഇത്ഥിസോതാനി സബ്ബാനീതി ഇത്ഥിയാ രൂപാദിആരമ്മണാനി സബ്ബാനി അനവസേസാനി പഞ്ച തണ്ഹാസോതാനി സന്ദന്തി. **പഞ്ചസൂ**തി പുരിസസ്സ പഞ്ചസു ദ്വാരേസു. **തേസ**ന്തി തേസം പഞ്ചന്നം സോതാനം. **ആവരണ**ന്തി സംവരണം, യഥാ അസംവരോ ന ഉപ്പജ്ജതി, ഏവം സതിസമ്പജഞ്ഞം പച്ചുപട്ഠപേത്വാ സംവരം പവത്തേതും യോ സക്കോതി, സോ **വീരിയവാ** ആരദ്ധവീരിയോ അകുസലാനം ധമ്മാനം പഹാനായ കുസലാനം ധമ്മാനം ഉപസമ്പദായാതി അത്ഥോ.

ഏവം രൂപാദിഗോചരേ പബ്ബജിതസ്സ പടിപത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ഗഹട്ഠസ്സ ദസ്സേതും **"സോ അത്ഥവാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സോ അത്ഥവാ സോ ധമ്മട്ഠോ, സോ ദക്ഖോ സോ വിചക്ഖണോ**തി സോ പുഗ്ഗലോ ഇമസ്മിം ലോകേ അത്ഥവാ, ബുദ്ധിമാ, ധമ്മേ ഠിതോ, ധമ്മേ ദക്ഖോ, ധമ്മേ ഛേകോ, അനലസോ വാ വിചക്ഖണോ ഇതി കത്തബ്ബതാസു കുസലോ നാമ. **കരേയ്യ രമമാനോപി, കിച്ചം ധമ്മത്ഥസംഹിത**ന്തി ഗേഹരതിയാ രമമാനോപി ധമ്മത്ഥസംഹിതം ധമ്മതോ അത്ഥതോ ച അനപേതമേവ തം തം കത്തബ്ബം. അനുപ്പന്നാനം ഭോഗാനം ഉപ്പാദനം, ഉപ്പന്നാനം പരിപാലനം, പരിഭോഗഞ്ച കരേയ്യ, അഞ്ഞമഞ്ഞം, അവിരോധേന, അഞ്ഞമഞ്ഞം, അബാധനേന, തിവഗ്ഗത്ഥം അനുയുഞ്ജേയ്യാതി അധിപ്പായോ . അയഞ്ച നയോ യേസം സമ്മാപടിപത്തിഅവിരോധേന തിവഗ്ഗത്ഥസ്സ വസേന വത്തതി ബിമ്ബിസാരമഹാരാജാദീനം വിയ, തേസം വസേന വുത്തോ. ന യേസം കേസഞ്ചി വസേനാതി ദട്ഠബ്ബം.

അഥോ സീദതി സഞ്ഞുത്തന്തി യദി ഇധലോകേ സുപസംഹിതം ദിട്ഠധമ്മികം അത്ഥം പരിഗ്ഗഹേത്വാ ഠിതം. **വജ്ജേ കിച്ചം നിരത്ഥക**ന്തി സമ്പരായികത്ഥരഹിതം അനത്ഥുപസംഹിതം കിച്ചം സചേപി വിസ്സജ്ജേയ്യ പരിച്ചജേയ്യ. **ന തം കിച്ചന്തി മഞ്ഞിത്വാ, അപ്പമത്തോ വിചക്ഖണോ**തി സതിഅവിപ്പവാസേന അപ്പമത്തോ വിചാരണപഞ്ഞാസമ്ഭവേന വിചക്ഖണോ അനത്ഥുപസംഹിതം, തം കിച്ചം മയാ ന കാതബ്ബന്തി മഞ്ഞിത്വാ വിവജ്ജേയ്യ.

വിവജ്ജേത്വാ പന **യഞ്ച അത്ഥേന സഞ്ഞുത്തം, യാ ച ധമ്മഗതാ രതി. തം സമാദായ വത്തേഥാ**തി യംകിഞ്ചി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപ്പഭേദേന അത്ഥേന ഹിതേന സംയുത്തം തദുഭയഹിതാവഹം, യാ ച അധികുസലധമ്മഗതാ സമഥവിപസ്സനാസഹിതാ രതി, തദുഭയം സമ്മാ ആദിയിത്വാ പരിഗ്ഗഹം കത്വാ വത്തേയ്യ. ''സബ്ബം രതിം ധമ്മരതി ജിനാതീ''തി (ധം॰ പ॰ ൩൫൪) വചനതോ സാ ഹി ഏകംസേന ഉത്തമത്ഥസ്സ പാപനതോ ഉത്തമാ രതി നാമ.

യം പന കാമരതിസംയുത്തം കിച്ചം നിരത്ഥകന്തി വുത്തം, തസ്സാ അനത്ഥുപസംഹിതഭാവം ദസ്സേതും **"ഉച്ചാവചേഹീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഉച്ചാവചേഹീ**തി മഹന്തേഹി ചേവ ഖുദ്ദകേഹി ച. **ഉപായേഹീ**തി നയേഹി. **പരേസമഭിജിഗീസതീ**തി പരേസം സന്തകം ആഹരിതും ഇച്ഛതി, പരേ വാ സബ്ബഥാ ഹാപേതി, ജിനാപേതി പരം ഹന്ത്വാ, വധിത്വാ അഥ സോചയിത്വാ, ആലോപതി സാഹസാ യോ പരേസം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യോ പുഗ്ഗലോ കാമഹേതു പരേ ഹനന്തോ, ഘാതേന്തോ, സോചേന്തോ സന്ധിച്ഛേദസന്ധിരുഹനപസയ്ഹാവഹാരാദീഹി നാനുപായേഹി പരേസം സന്തകം ഹരിതും വായമന്തോ സാഹസാകാരം കരോതി, ആലോപതി, ജിഗീസതി സാപതേയ്യവസേന പരേ ഹാപേതി, തസ്സ തം കിച്ചം കാമരതിസന്നിസ്സിതം അനത്ഥുപസംഹിതം ഏകന്തനിഹീനന്തി. ഏതേന തപ്പടിപക്ഖതോ ധമ്മഗതായ രതിയാ ഏകംസതോ ഉത്തമഭാവംയേവ വിഭാവേതി.

ഇദാനി യം ''തേസമാവരണം കാതും യോ സക്കോതീ''തി ഇന്ദ്രിയാനം ആവരണം വുത്തം, തം ഉപായേന സഹ വിഭാവേന്തോ **"തച്ഛന്തോ ആണിയാ ആണിം , നിഹന്തി ബലവാ യഥാ"**തി ആഹ. യഥാ **ബലവാ** കായബലേന, ഞാണബലേന ച സമന്നാഗതോ തച്ഛകോ രുക്ഖദണ്ഡഗതം ആണിം

നീഹരിതുകാമോ തതോ ബലവതിം ആണിം കോടേന്തോ തതോ നീഹരതി, തഥാ കുസലോ ഭിക്ഖു ചക്ഖാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി വിപസ്സനാബലേന നിഹന്തുകാമോ ഇന്ദ്രിയേഹി ഏവ നിഹന്തി.

കതമേഹി പനാതി ആഹ **"സദ്ധ"**ന്തിആദി. തസ്സത്ഥോ - അധിമോക്ഖലക്ഖണം സദ്ധം, പഗ്ഗഹലക്ഖണം വീരിയം, അവിക്ഖേപലക്ഖണം സമാധിം, ഉപട്ഠാനലക്ഖണം സതിം, ദസ്സനലക്ഖണം പഞ്ഞന്തി ഇമാനിപി വിമുത്തിപരിപാചകാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ഭാവേന്തോ വഡ്ഢേന്തോ ഏതേഹി പഞ്ചഹി ഇന്ദ്രിയേഹി ചക്ഖാദീനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി അനുനയപടിഘാദികിലേസുപ്പത്തിയാ ദ്വാരഭാവവിഹനനേന ഹന്ത്വാ, അരിയമഗ്ഗേന തദുപനിസ്സയേ കിലേസേ സമുച്ഛിന്ദിത്വാ, തതോ ഏവ അനീഘോ നിദ്ദുക്ഖോ ബ്രാഹ്മണോ അനുപാദിസേസപരിനിബ്ബാനമേവ യാതി ഉപഗച്ഛതീതി.

സോ അത്ഥവാതി സോ യഥാവുത്തോ ബ്രാഹ്മണോ ഉത്തമത്ഥേന സമന്നാഗതത്താ അത്ഥവാ, തം സമ്പാപകേ ധമ്മേ ഠിതത്താ **ധമ്മട്ഠോ. സബ്ബേന സബ്ബം** അനവസേസേന വിധിനാ അനവസേസം **ബുദ്ധസ്സ** ഭഗവതോ വാക്യഭൂതം അനുസാസനിം കത്വാ യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജിത്വാ ഠിതോ. തതോ ഏവ **സോ നരോ** ഉത്തമപുരിസോ നിബ്ബാനസുഖഞ്ച **ഏധതി,** ബ്രൂഹേതി, വഡ്ഢേതീതി.

ഏവം ഥേരേന അത്തനോ ചിന്തിതാകാരവിഭാവനാവസേന പടിപത്തിയാ പകാസിതത്താ ഇദമേവ ചസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണം ദട്ഠബ്ബം.

പാരാപരിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. തേലകാനിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ചിരരത്തം വതാതാപീതിആദികാ ആയസ്മതോ തേലകാനിത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സത്ഥു അഭിജാതിതോ പുരേതരംയേവ സാവത്ഥിയം അഞ്ഞതരസ്മിം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **തേലകാനീ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ ഹേതുസമ്പന്നതായ കാമേ ജിഗുച്ഛന്തോ ഘരാവാസം പഹായ പരിബ്ബാജകപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ വിവട്ടജ്ഝാസയോ ''കോ സോ പാരങ്ഗതോ ലോകേ''തിആദിനാ വിമോക്ഖപരിയേസനം ചരമാനോ തേ തേ സമണബ്രാഹ്മണേ ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛതി, തേ ന സമ്പായന്തി. സോ തേന അനാരാധിതചിത്തോ വിചരതി. അഥ അമ്ഹാകം ഭഗവതി ലോകേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കേ ലോകഹിതം കരോന്തേ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തേ പതിട്ഠാതി. സോ ഏകദിവസം ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം നിസിന്നോ അത്തനാ അധിഗതവിസേസം പച്ചവേക്ഖിത്വാ തദനുസാരേന അത്തനോ പടിപത്തിം അനുസ്സരിത്വാ തം സബ്ബം ഭിക്ഖൂനം ആചിക്ഖന്തോ -

൭൪൭.ചിരരത്തം വതാതാപീ, ധമ്മം അനുവിചിന്തയം;
സമം ചിത്തസ്സ നാലത്ഥം, പുച്ഛം സമണബ്രാഹ്മണേ.

൭൪൮.''കോ സോ പാരങ്ഗതോ ലോകേ, കോ പത്തോ അമതോഗധം;

കസ്സ ധമ്മം പടിച്ഛാമി, പരമത്ഥവിജാനനം.

൩൪൯. ‘‘അന്തോവങ്കഗതോ ആസി, മച്ഛോവ ഘസമാമിസം;
ബദ്ധോ മഹിന്ദപാസേന, വേപചിത്യസുരോ യഥാ.

൩൫൦. ‘‘അഞ്ഛാമി നം ന മുഞ്ചാമി, അസ്മാ സോകപരിദ്ദവാ;
കോ മേ ബന്ധം മുഞ്ചം ലോകേ, സമ്ബോധിം വേദയിസ്സതി.

൩൫൧. ‘‘സമണം ബ്രാഹ്മണം വാ കം, ആദിസന്തം പഭങ്ഗുനം;
കസ്സ ധമ്മം പടിച്ഛാമി, ജരാമച്ചുപവാഹനം.

൩൫൨. ‘‘വിചികിച്ഛാകങ്ഖാഗന്ഥിതം, സാരമ്ഭബലസഞ്ഞുതം;
കോധപ്പത്തമനത്ഥദ്ധം, അഭിജപ്പപ്പദാരണം.

൩൫൩. ‘‘തണ്ഹാധനുസമുട്ഠാനം, ദ്വേ ച പന്നരസായുതം;
പസ്സ ഓരസികം ബാള്ഹം, ഭേത്വാന യദി തിട്ഠതി.

൩൫൪. ‘‘അനുദിട്ഠീനം അപ്പഹാനം, സങ്കപ്പപരതേജിതം;
തേന വിദ്ധോ പവേധാമി, പത്തംവ മാലുതേരിതം.

൩൫൫. ‘‘അജ്ഝത്തം മേ സമുട്ഠായ, ഖിപ്പം പച്ചതി മാമകം;
ഛഫസ്സായതനീ കായോ, യത്ഥ സരതി സബ്ബദാ.

൩൫൬. ‘‘തം ന പസ്സാമി തേകിച്ഛം, യോ മേതം സല്ലമുദ്ധരേ;
നാനാരജ്ജേന സത്ഥേന, നാഞ്ഞേന വിചികിച്ഛിതം.

൩൫൭. ‘‘കോ മേ അസത്ഥോ അവണോ, സല്ലമബ്ഭന്തരപസ്സയം;
അഹിംസം സബ്ബഗത്താനി, സല്ലം മേ ഉദ്ധരിസ്സതി.

൩൫൮. ‘‘ധമ്മപ്പതി ഹി സോ സേട്ഠോ, വിസദോസപ്പവാഹകോ;
ഗമ്ഭീരേ പതിതസ്സ മേ, ഥലം പാണിഞ്ച ദസ്സയേ.

൩൫൯. ‘‘രഹദേഹമസ്മി ഓഗാള്ഹോ, അഹാരിയരജമത്തികേ;
മായാഉസൂയസാരമ്ഭ, ഥിനമിദ്ധമപത്ഥടേ.

൩൬൦. ‘‘ഉദ്ധച്ചമേഘഥനിതം, സംയോജനവലാഹകം;
വാഹാ വഹന്തി കുദ്ദിട്ഠിം, സങ്കപ്പാ രാഗനിസ്സിതാ.

൩൬൧. ‘‘സവന്തി സബ്ബധി സോതാ, ലതാ ഉബ്ഭിജ്ജ തിട്ഠതി;
തേ സോതേ കോ നിവാരേയ്യ, തം ലതം കോ ഹി ഛേച്ഛതി.

൩൬൨. ‘‘വേലം കരോഥ ഭദ്ദന്തേ, സോതാനം സന്നിവാരണം;
മാ തേ മനോമയോ സോതാ, രുക്ഖംവ സഹസാ ലുവേ.

൩൬൩. ‘‘ഏവം മേ ഭയജാതസ്സ, അപാരാ പാരമേസതോ;
താണോ പഞ്ഞാവുധോ സത്ഥാ, ഇസിസങ്ഘനിസേവിതോ.

൩൬൪. ‘‘സോപാനം സുഗതം സുദ്ധം, ധമ്മസാരമയം ദള്ഹം;
പാദാസി വുയ്ഹമാനസ്സ, മാ ഭായീതി ച മബ്രവി.

൩൬൫. ‘‘സതിപട്ഠാനപാസാദം, ആരുയ്ഹ പച്ചവേക്ഖിസം;
യം തം പുബ്ബേ അമഞ്ഞിസ്സം, സക്കായാഭിരതം പജം.

“തദാ ച മഗ്ഗമദ്ദക്ഖിം, നാവായ അഭിരൂഹനം;
അനധിട്ഠായ അത്താനം, തിത്ഥമദ്ദക്ഖിമുത്തമം.

“സല്ലം അത്തസമുട്ഠാനം, ഭവനേത്തിപ്പഭാവിതം;
ഏതേസം അപ്പവത്തായ, ദേസേസി മഗ്ഗമുത്തമം.

“ദീഘരത്താനുസയിതം , ചിരരത്തമധിട്ഠിതം;
ബുദ്ധോ മേപാനുദീ ഗന്ഥം, വിസദോസപ്പവാഹനോ”തി. - ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **ചിരരത്തം വത**ാതി ചിരകാലം വത. **ആതാപീ**തി വീരിയവാ വിമോക്ഖധമ്മപരിയേസനേ ആരദ്ധവീരിയോ. **ധമ്മം അനുവിചിന്തയ**ന്തി “കീദിസോ നു ഖോ വിമോക്ഖധമ്മോ, കഥം വാ അധിഗന്തബ്ബോ”തി വിമുത്തിധമ്മം അനുവിചിനന്തോ ഗവേസന്തോ. **സമം ചിത്തസ്സ നാലത്ഥം, പുച്ഛം സമണബ്രാഹ്മണേ**തി തേ തേ നാനാതിത്ഥിയേ സമണബ്രാഹ്മണേ വിമുത്തിധമ്മം പുച്ഛന്തോ പകതിയാ അനുപസന്തസഭാവസ്സ ചിത്തസ്സ സമം വൂപസമഭൂതം വട്ടദുക്ഖവിസ്സരണം അരിയധമ്മം നാലത്ഥം നാധിഗച്ഛന്തി അത്ഥോ.

കോ സോ പാരങ്ഗതോതിആദി പുച്ഛിതാകാരദസ്സനം. തത്ഥ **കോ സോ പാരങ്ഗതോ ലോകേ**തി ഇമസ്മിം ലോകേ തിത്ഥകാരപടിഞ്ഞേസു സമണബ്രാഹ്മണേസു കോ നു ഖോ സോ സംസാരസ്സ പാരം നിബ്ബാനം ഉപഗതോ. **കോ പത്തോ അമതോഗധ**ന്തി നിബ്ബാനപതിട്ഠം വിമോക്ഖമഗ്ഗം കോ പത്തോ അധിഗതോതി അത്ഥോ. **കസ്സ ധമ്മം പടിച്ഛാമീ**തി കസ്സ സമണസ്സ വാ ബ്രാഹ്മണസ്സ വാ ഓവാദധമ്മം പടിഗ്ഗണ്ഹാമി പടിപജ്ജാമി. **പരമത്ഥവിജാനന**ന്തി പരമത്ഥസ്സ വിജാനനം, അവിപരീതപ്പവത്തിനിവത്തിയോ പവേദേന്തന്തി അത്ഥോ.

അന്തോവങ്കഗതോ ആസീതി വങ്കം വുച്ചതി ദിട്ഠിഗതം മനോവങ്കഭാവതോ, സബ്ബേപി വാ കിലേസാ, അന്തോതി പന ഹദയവങ്കസ്സ അന്തോ, ഹദയബ്ഭന്തരഗതകിലേസവങ്കോ വാ അഹോസീതി അത്ഥോ. **മച്ഛോവ ഘസമാമിസ**ന്തി ആമിസം ഘസന്തോ ഖാദന്തോ മച്ഛോ വിയ, ഗിലബളിസോ മച്ഛോ വിയാതി അധിപ്പായോ. **ബദ്ധോ മഹിന്ദപാസേന, വേപചിത്യസുരോ യഥാ**തി മഹിന്ദസ്സ സക്കസ്സ പാസേന ബദ്ധോ യഥാ വേപചിത്തി അസുരിന്ദോ അസേരിവിഹാരീ മഹാദുക്ഖപ്പത്തോ, ഏവമഹം പുബ്ബേ കിലേസപാസേന ബദ്ധോ ആസിം, അസേരിവിഹാരീ മഹാദുക്ഖപ്പത്തോതി അധിപ്പായോ.

അഞ്ഛാമീതി ആകഡ്ഢാമി. നന്തി കിലേസപാസം. **ന മുഞ്ചാമീ**തി ന മോചേമി. **അസ്മാ സോകപരിദ്ദവാ**തി ഇമസ്മാ സോകപരിദേവവട്ടതോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാപാസേന ബദ്ധോ മിഗോ സൂകരോ വാ മോചനുപായം അജാനന്തോ പരിപ്ഫന്ദമാനോ തം ആവിഞ്ഛന്തോ ബന്ധനം ദള്ഹം കരോതി, ഏവം അഹം പുബ്ബേ കിലേസപാസേന പടിമുക്കോ മോചനുപായം അജാനന്തോ കായസഞ്ചേതനാദിവസേന പരിപ്ഫന്ദമാനോ തം ന മോചേസിം, അഞ്ഞദത്ഥു തം ദള്ഹം കരോന്തോ സോകാദിനാ പരം കിലേസം ഏവ പാപുണിന്തി. **കോ മേ ബന്ധം മുഞ്ചം ലോകേ, സമ്ബോധിം വേദയിസ്സതീ**തി ഇമസ്മിം ലോകേ ഏതം കിലേസബന്ധനേന ബന്ധം മുഞ്ചന്തോ സമ്ബുജ്ഝതി ഏതേനാതി “സമ്ബോധീ”തി ലദ്ധനാമം വിമോക്ഖമഗ്ഗം കോ മേ വേദയിസ്സതി

ആചിക്ഖിസ്സതീതി അത്ഥോ. ''ബന്ധമുഞ്ച''ന്തിപി പഠന്തി, ബന്ധാ, ബന്ധസ്സ വാ മോചകം സമ്ബോധിന്തി യോജനാ.

ആദിസന്തന്തി ദേസേന്തം. **പഭങ്ഗുന**ന്തി പഭഞ്ജനം കിലേസാനം വിദ്ധംസനം , പഭങ്ഗുനം വാ ധമ്മപ്പവത്തിം ആദിസന്തം കഥേന്തം ജരായ മച്ചുനോ ച പവാഹനം കസ്സ ധമ്മം പടിച്ഛാമി. ''പടിപജ്ജാമീ''തി വാ പാഠോ, സോ ഏവത്ഥോ. **വിചികിച്ഛാകങ്ഖാഗന്ഥിത**ന്തി ''അഹോസിം നു ഖോ അഹമതീതമദ്ധാന''ന്തിആദിനയപ്പവത്തായ (മ॰ നി॰ ൧.൧൮; സം॰ നി॰ ൨.൨൦) വിചികിച്ഛായ ആസപ്പനപരിസപ്പനാകാരവുത്തിയാ കങ്ഖായ ച ഗന്ഥിതം. **സാരമ്ഭബലസഞ്ഞുത**ന്തി കരണുത്തരിയകരണലക്ഖണേന ബലപ്പത്തേന സാരമ്ഭേന യുത്തം. **കോധപ്പത്തമനത്ഥദ്ധ**ന്തി സബ്ബത്ഥ കോധേന യുത്തമനസാ ഥദ്ധഭാവം ഗതം അഭിജപ്പപ്പദാരണം. ഇച്ഛിതാലാഭാദിവസേന ഹി തണ്ഹാ സത്താനം ചിത്തം പദാലേന്തീ വിയ പവത്തതി. ദൂരേ ഠിതസ്സാപി വിജ്ഝനുപായതായ തണ്ഹാവ ധനു സമുപതിട്ഠതി ഉപ്പജ്ജതി ഏതസ്മാതി **തണ്ഹാധനുസമുട്ഠാനം,** ദിട്ഠിസല്ലം. തം പന യസ്മാ വീസതിവത്ഥുകാ സക്കായദിട്ഠി, ദസവത്ഥുകാ മിച്ഛാദിട്ഠീതി തിംസപ്പഭേദം, തസ്മാ വുത്തം **''ദ്വേ ച പന്നരസായുത''**ന്തി, ദ്വിക്ഖത്തും പന്നരസഭേദവന്തന്തി അത്ഥോ. **പസ്സ ഓരസികം ബാള്ഹം, ഭേത്വാന യദി തിട്ഠതീ**തി യം ഉരസമ്ബന്ധനീയതായ ഓരസികം ബാള്ഹം ബലവതരം ഭേത്വാന ഹദയം വിനിവിജ്ഝിത്വാ തസ്മിംയേവ ഹദയേ തിട്ഠതി, തം പസ്സാതി അത്താനമേവ ആലപതി.

അനുദിട്ഠീനം അപ്പഹാനന്തി അനുദിട്ഠിഭൂതാനം സേസദിട്ഠീനം അപ്പഹാനകാരണം. യാവ ഹി സക്കായദിട്ഠി സന്താനതോ ന വിഗച്ഛതി, താവ സസ്സതദിട്ഠിആദീനം അപ്പഹാനമേവാതി. **സങ്കപ്പപരതേജിത**ന്തി സങ്കപ്പേന മിച്ഛാവിതക്കേന പരേ പരജനേ നിസ്സയലക്ഖണം പതിപതിതേ തേജിതം ഉസ്സാഹിതം. **തേന വിദ്ധോ പവേധാമീ**തി തേന ദിട്ഠിസല്ലേന യഥാ ഹദയം ആഹച്ച തിട്ഠതി, ഏവം വിദ്ധോ പവേധാമി സങ്കപ്പാമി സസ്സതുച്ഛേദാദിവസേന ഇതോ ചിതോ ച പരിവട്ടാമി. **പത്തംവ മാലുതേരിത**ന്തി മാലുതേന വായുനാ ഏരിതം വണ്ടതോ മുത്തം ദുമപത്തം വിയ.

അജ്ഝത്തം മേ സമുട്ഠായാതി യഥാ ലോകേ സല്ലം നാമ ബാഹിരതോ ഉട്ഠായ അജ്ഝത്തം നിമ്മഥേത്വാ ബാധതി, ന ഏവമിദം. ഇദം പന അജ്ഝത്തം മേ മമ അത്തഭാവേ സമുട്ഠായ സോ അത്തഭാവസഞ്ഞിതോ ഛഫസ്സായതനകായോ യഥാ **ഖിപ്പം** സീഘം **പച്ചതി,** ഡയ്ഹതി. യഥാ കിം? അഗ്ഗി വിയ സനിസ്സയഡാഹകോ തംയേവ **മാമകം** മമ സന്തകം അത്തഭാവം ഡഹന്തോ യത്ഥ ഉപ്പന്നോ, തത്ഥേവ **സരതി** പവത്തതി.

തം ന പസ്സാമി തേകിച്ഛന്തി താദിസായ തികിച്ഛായ നിയുത്തതായ തേകിച്ഛം സല്ലകത്തം ഭിസക്കം തം ന പസ്സാമി. **യോ മേതം സല്ലമുദ്ധരേ**തി യോ ഭിസക്കോ ഏതം ദിട്ഠിസല്ലം കിലേസസല്ലഞ്ച ഉദ്ധരേയ്യ, ഉദ്ധരന്തോ ച **നാനാരജ്ജേന** രജ്ജുസദിസസങ്ഖാതായ ഏസനിസലാകായ പവേസേത്വാന **സത്ഥേന** കന്തിത്വാ **നാഞ്ഞേന** മന്താഗദപ്പയോഗേന **വിചികിച്ഛിതം** സല്ലം തികിച്ഛിതും സക്കാതി ആഹരിത്വാ യോജേതബ്ബം. വിചികിച്ഛിതന്തി, ച നിദസ്സനമത്തമേതം. സബ്ബസ്സപി കിലേസസല്ലസ്സ വസേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അസഥ്ഥോതി സഥ്ഥരഹിതോ. **അവണ്ണോ**തി വണ്ണേന വിനാ. **അബ്ഭന്തരപസ്സയ**ന്തി അബ്ഭന്തരസങ്ഖാതം ഹദയം നിസ്സായ ഠിതം. **അഹിംസ**ന്തി അപീളേന്തോ. "അഹിംസാ"തി ച പാഠോ, അഹിംസായ അപീളനേനാതി അത്ഥോ. അയഞ്ഹേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - കോ നു ഖോ കിഞ്ചി സത്ഥം അഗ്ഗഹേത്വാ വണഞ്ച അകരോന്തോ തതോ ഏവ സബ്ബഗത്താനി അബാധേന്തോ മമ ഹദയബ്ഭന്തരഗതം പീളാജനനതോ അന്തോ തുദനതോ അന്തോ രുദ്ധനതോ ച പരമത്ഥേനേവ സല്ലഭൂതം കിലേസസല്ലം ഉദ്ധരിസ്സതീതി.

ഏവം ദസഹി ഗാഥാഹി പുബ്ബേ അത്തനാ ചിന്തിതാകാരം ദസ്സേത്വാ പുനപി തം പകാരന്തരേന ദസ്സേതും **"ധമ്മപ്പതി ഹി സോ സേട്ഠോ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ധമ്മപ്പതീ**തി ധമ്മനിമിത്തം ധമ്മഹേതു. **ഹീ**തി നിപാതമത്തം. **സോ സേട്ഠോ**തി സോ പുഗ്ഗലോ ഉത്തമോ. **വിസദോസപ്പവാഹകോ**തി **യോ മയ്ഹം** രാഗാദികിലേസസ്സ പവാഹകോ ഉച്ഛിന്നകോ. **ഗമ്ഭീരേ പതിതസ്സ മേ, ഥലം പാണിഞ്ച ദസ്സയേ**തി കോ നു ഖോ അതിഗമ്ഭീരേ സംസാരമഹോഘേ പതിതസ്സ മയ്ഹം "മാ ഭായീ"തി അസ്സാസേന്തോ നിബ്ബാനഥലം തംസമ്പാപകം അരിയമഗ്ഗഹത്ഥഞ്ച ദസ്സേയ്യ.

രഹദേഹമസ്മി ഓഗാള്ഹോതി മഹതി സംസാരരഹദേ അഹമസ്മി സസീസം നിമുജ്ജനവസേന ഓതിണ്ണോ അനുപവിട്ഠോ. **അഹാരിയരജമത്തികേ**തി അപനേതും അസക്കുണേയ്യോ രാഗാദിരജോ മത്തികാ കദ്ദമോ ഏതസ്സാതി അഹാരിയരജമത്തികോ, രഹദോ. തസ്മിം രഹദസ്മിം. "അഹാരിയരജമന്തികേ"തി വാ പാഠോ, അന്തികേ ഠിതരാഗാദീസു ദുന്നീഹരണിയരാഗാദിരജേതി അത്ഥോ. സന്തദോസപടിച്ഛാദനലക്ഖണാ **മായാ,** പരസമ്പത്തിഅസഹനലക്ഖണാ **ഉസൂയാ,** കരണുത്തരിയകരണലക്ഖണോ **സാരമ്ഭോ,** ചിത്താലസിയലക്ഖണം **ഥിനം,** കായാലസിയലക്ഖണം **മിദ്ധ**ന്തി ഇമേ പാപധമ്മാ പത്ഥടാ യം രഹദം, തസ്മിം മായാഉസൂയസാരമ്ഭഥിനമിദ്ധമപത്ഥടേ, മകാരോ ചേത്ഥ പദസന്ധികരോ വുത്തോ. യഥാവുത്തേഹി ഇമേഹി പാപധമ്മേഹി പത്ഥടേതി അത്ഥോ.

ഉദ്ധച്ചമേഘഥനിതം, സംയോജനവലാഹകന്തി വചനവിപല്ലാസേന വുത്തം, ഭന്തസഭാവം ഉദ്ധച്ചം മേഘഥനിതം മേഘഗജ്ജിതം ഏതേസന്തി ഉദ്ധച്ചമേഘഥനിതാ. ദസവിധാ സംയോജനാ ഏവ വലാഹകാ ഏതേസന്തി സംയോജനവലാഹകാ. **വാഹാ** മഹാഉദകവാഹസദിസാ രാഗനിസ്സിതാ മിച്ഛാസങ്കപ്പാ അസുഭാദീസു ഠിതാ **കുദ്ദിട്ഠിം മം വഹന്തി** അപായസമുദ്ദമേവ ഉദ്ദിസ്സ കഡ്ഢന്തീതി അത്ഥോ.

സവന്തി സബ്ബധി സോതാതി തണ്ഹാസോതോ, ദിട്ഠിസോതോ, മാനസോതോ, അവിജ്ജാസോതോ, കിലേസസോതോതി ഇമേ പഞ്ചപിസോതാ ചക്ഖുദ്വാരാദീനം വസേന സബ്ബേസു രൂപാദീസു ആരമ്മണേസു സവനതോ "രൂപതണ്ഹാ...പേ॰... ധമ്മതണ്ഹാ"തിആദിനാ (വിഭ॰ ൨൦൮, ൨൩൨) സബ്ബഭാഗേഹി വാ സവനതോ സബ്ബധി സവന്തി. **ലതാ**തി പലിവേഠനട്ഠേന സംസിബ്ബനട്ഠേന ലതാ വിയാതി ലതാ, തണ്ഹാ. **ഉബ്ഭിജ്ജ തിട്ഠതീ**തി ഛഹി ദ്വാരേഹി ഉബ്ഭിജ്ജിത്വാ രൂപാദീസു ആരമ്മണേസു തിട്ഠതി. **തേ സോതേ**തി തണ്ഹാദികേ സോതേ മമ സന്താനേ സന്ദന്തേ മഗ്ഗസേതുബന്ധനേന കോ പുരിസവിസേസോ നിവാരേയ്യ, **തം ലത**ന്തി തണ്ഹാലതം, മഗ്ഗസത്ഥേന കോ **ഛേച്ഛതി** ഛിന്ദിസ്സതി.

വേലം കരോഥാതി തേസം സോതാനം വേലം സേതും കരോഥ സന്നിവാരണം. **ഭദ്ദന്തേതി** ആലപനാകാരദസ്സനം. **മാ തേ മനോമയോ സോതോതി** ഉദകസോതോ ഓളാരികോ, തസ്സ ബാലമഹാജനേനപി സേതും കത്വാ നിവാരണം സക്കാ. അയം പന മനോമയോ സോതോ സുഖുമോ ദുന്നിവാരണോ. സോ യഥാ ഉദകസോതോ വഡ്ഢന്തോ കൂലേ ഠിതം രുക്ഖം പാതേത്വാവ നാസേതി, ഏവം തുമ്ഹേ അപായതീരേ ഠിതേ തത്ഥ സഹസാ പാതേത്വാ അപായസമുദ്ദം പാപേന്തോ **മാ ലുവേ** മാ വിനാസേയ്യ മാ അനയബ്യസനം പാപേയ്യാതി അത്ഥോ.

ഏവം അയം ഥേരോ പുരിമത്തഭാവേ പരിമദ്ദിതസങ്ഖാരത്താ ഞാണപരിപാകം ഗതത്താ പവത്തിദുക്ഖം ഉപധാരേന്തോ യഥാ വിചികിച്ഛാദികേ സംകിലേസധമ്മേ പരിഗ്ഗണ്ഹി, തമാകാരം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ജാതസംവേഗോ കിംകുസലഗവേസീ സത്ഥു സന്തികം ഗതോ യം വിസേസം അധിമുച്ചി, തം ദസ്സേന്തോ **"ഏവം മേ ഭയജാതസ്സാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഏവം മേ ഭയജാതസ്സാതി** ഏവം വുത്തപ്പകാരേന സംസാരേ ജാതഭയസ്സ **അപാരാ** ഓരിമതീരതോ സപ്പടിഭയതോ സംസാരവട്ടതോ "കഥം നു ഖോ മുഞ്ചേയ്യ"ന്തി **പാരം** നിബ്ബാനം, **ഏസതോ** ഗവേസതോ, **താണോ** സദേവകസ്സ ലോകസ്സ താണഭൂതോ കിലേസസമുച്ഛേദനീ പഞ്ഞാ ആവുധോ ഏതസ്സാതി **പഞ്ഞാവുധോ**. ദിട്ഠധമ്മികാദിഅത്ഥേന സത്താനം യഥാരഹം അനുസാസനതോ **സത്ഥാ,** ഇസിസങ്ഘേന അഗ്ഗസാവകാദിഅരിയപുഗ്ഗലസമൂഹേന നിസേവിതോ പയിരുപാസിതോ **ഇസിസങ്ഘനിസേവിതോ, സോപാനന്തി** ദേസനാഞാണേന സുട്ഠു കതത്താ അഭിസങ്ഖതത്താ **സുകതം,** ഉപക്കിലേസവിരഹിതതോ **സുദ്ധം,** സദ്ധാപഞ്ഞാദിസാരഭൂതം **ധമ്മസാരമയം** പടിപക്ഖേഹി അചലനീയതോ **ദള്ഹം,** വിപസ്സനാസങ്ഖാതം സോപാനം മഹോഘേന വുയ്ഹമാനസ്സ മയ്ഹം സത്ഥാ പാദാസി, ദദന്തോ ച "ഇമിനാ തേ സോത്ഥി ഭവിസ്സതീ"തി സമസ്സാസേന്തോ **മാ ഭായീതി ച അബ്രവി,** കഥേസി.

സതിപട്ഠാനപാസാദന്തി തേന വിപസ്സനാസോപാനേന കായാനുപസ്സനാദിനാ ലദ്ധബ്ബചതുബ്ബിധസാമഞ്ഞഫലവിസേസേന ചതുഭൂമിസമ്പന്നം സതിപട്ഠാനപാസാദം ആരുഹിത്വാ **പച്ചവേക്ഖിസം** ചതുസച്ചധമ്മം മഗ്ഗഞാണേന പതിഅവേക്ഖിം പടിവിജ്ഝിം. **യം തം പുബ്ബേ അമഞ്ഞിസ്സം, സക്കായാഭിരതം പജന്തി** ഏവം പടിവിദ്ധസച്ചോ യം സക്കായേ "അഹം മമാ"തി അഭിരതം പജം തിത്ഥിയജനം തേന പരികപ്പിതഅത്താനഞ്ച പുബ്ബേ സാരതോ അമഞ്ഞിസ്സം. **യദാ ച മഗ്ഗമദ്ദക്ഖിം, നാവായ അഭിരൂഹനന്തി** അരിയമഗ്ഗനാവായ അഭിരുഹനൂപായഭൂതം യദാ വിപസ്സനാമഗ്ഗം യാഥാവതോ അദ്ദക്ഖിം. തതോ പട്ഠായ തം തിത്ഥിയജനം അത്താനഞ്ച **അനധിട്ഠായ** ചിത്തേ അട്ഠപേത്വാ അഗ്ഗഹേത്വാ **തിത്ഥം** നിബ്ബാനസങ്ഖാതസ്സ അമതമഹാപാരസ്സ തിത്ഥഭൂതം അരിയമഗ്ഗദസ്സനം സബ്ബേഹി മഗ്ഗേഹി സബ്ബേഹി കുസലധമ്മേഹി ഉക്കട്ഠം അദ്ദക്ഖിം, യാഥാവതോ അപസ്സിന്തി അത്ഥോ.

ഏവം അത്തനോ അനുത്തരം മഗ്ഗാധിഗമം പകാസേത്വാ ഇദാനി തസ്സ ദേസകം സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ഥോമേന്തോ **"സല്ലം അത്തസമുട്ഠാന"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സല്ലന്തി** ദിട്ഠിമാനാദികിലേസസല്ലം. **അത്തസമുട്ഠാനന്തി** "അഹ"ന്തി മാനട്ഠാനതായ "അത്താ"തി ച ലദ്ധനാമേ അത്തഭാവേ സമ്ഭൂതം. **ഭവനേത്തിപ്പഭാവിതന്തി** ഭവതണ്ഹാസമുട്ഠിതം ഭവതണ്ഹാസന്നിസ്സയം. സാ ഹി ദിട്ഠിമാനാദീനം സമ്ഭവോ. **ഏതേസം അപ്പവത്തായാതി** യഥാവുത്താനം

പാപധമ്മാനം അപ്പവത്തിയാ അനുപ്പാദായ. **ദേസേസി മഗ്ഗമുത്തമ**ന്തി ഉത്തമം സേട്ഠം അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം, തദുപായഞ്ച വിപസ്സനാമഗ്ഗം കഥേസി.

ദീഘരത്താനുസയിതന്തി അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ ചിരകാലം സന്താനേ അനു അനു സയിതം കാരണലാഭേന ഉപ്പജ്ജനാരഹഭാവേന ഥാമഗതം, തതോ ച ചിരരത്തം **അധിട്ഠിതം** സന്താനം അജ്ഝാരുയ്ഹ ഠിതം. **ഗന്ഥ**ന്തി അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥാദിം മമ സന്താനേ ഗന്ഥഭൂതം കിലേസവിസദോസം പവാഹനോ **ബുദ്ധോ** ഭഗവാ അത്തനോ ദേസനാനുഭാവേന **അപാനുദീ** പരിജഹാപേസി, ഗന്ഥേസു ഹി അനവസേസതോ പഹീനേസു അപ്പഹീനോ നാമ കിലേസോ നത്ഥീതി.

തേലകാനിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. രട്ഠപാലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

പസ്സ ചിത്തകതന്തിആദികാ ആയസ്മതോ രട്ഠപാലത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ ഉപ്പത്തിതോ പുരേതരമേവ ഹംസവതീനഗരേ ഗഹപതിമഹാസാലകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ പിതു അച്ചയേന ഘരാവാസേ പതിട്ഠിതോ രതനകോട്ഠാഗാരകമ്മികേന ദസ്സിതം അപരിമാണം കുലവംസാനുഗതം ധനം ദിസ്വാ ''ഇമം ഏത്തകം ധനരാസിം മയ്ഹം പിതുഅയ്യകപയ്യകാദയോ അത്തനാ സദ്ധിം ഗഹേത്വാ ഗന്തും നാസക്ഖിംസു, മയാ പന ഗഹേത്വാ ഗന്തും വട്ടതീ''തി ചിന്തേത്വാ കപണദ്ധികാദീനം മഹാദാനം അദാസി. സോ അഭിഞ്ഞാലാഭിം ഏകം താപസം ഉപട്ഠഹന്തോ തേന ദേവലോകാധിപച്ചേ നിയോജിതോ യാവജീവം പുഞ്ഞാനി കത്വാ തതോ ചുതോ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ ദിബ്ബസമ്പത്തിം അനുഭവന്തോ തത്ഥ യാവതായുകം ഠത്വാ തതോ ചുതോ മനുസ്സലോകേ ഭിന്നം രട്ഠം സന്ധാരേതും സമത്ഥസ്സ കുലസ്സ ഏകപുത്തകോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി.

തേന ച സമയേന പദുമുത്തരോ ഭഗവാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കോ വേനേയ്യസത്തേ നിബ്ബാനമഹാനഗരസങ്ഖാതം ഖേമന്തഭൂമിം സമ്പാപേസി. അഥ സോ കുലപുത്തോ അനുക്കമേന വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം ഉപാസകേഹി സദ്ധിം വിഹാരം ഗന്ത്വാ സത്ഥാരം ധമ്മം ദേസേന്തം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ പരിസപരിയന്തേ നിസീദി. തേന ഖോ പന സമയേന സത്ഥാ ഏകം ഭിക്ഖും സദ്ധാപബ്ബജിതാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി. തം ദിസ്വാ സോ പസന്നമാനസോ തദത്ഥായ ചിത്തം ഠപേത്വാ സതസഹസ്സഭിക്ഖുപരിവുതസ്സ ഭഗവതോ മഹതാ സക്കാരേന സത്താഹം മഹാദാനം പവത്തേത്വാ പണിധാനം അകാസി. സത്ഥാ തസ്സ അനന്തരായേന ഇജ്ഝനഭാവം ദിസ്വാ ''അനാഗതേ ഗോതമസ്സ നാമ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സാസനേ സദ്ധാപബ്ബജിതാനം അഗ്ഗോ ഭവിസ്സതീ''തി ബ്യാകാസി. സോ സത്ഥാരം ഭിക്ഖുസങ്ഘഞ്ച വന്ദിത്വാ ഉട്ഠായാസനാ പക്കാമി. സോ തത്ഥ യാവതായുകം പുഞ്ഞാനി കത്വാ തതോ ചവിത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇതോ ദ്വേനവുതേ കപ്പേ ഫുസ്സസ്സ ഭഗവതോ കാലേ സത്ഥു വേമാതികഭാതികേസു തീസു രാജപുത്തേസു സത്ഥാരം ഉപട്ഠഹന്തേസു തേസം പുഞ്ഞകിരിയായ കിച്ചം അകാസി.

ഏവം തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ തം തം ബഹും കുസലം ഉപചിനിത്വാ സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കുരുരട്ഠേ ഥുല്ലകോട്ഠികനിഗമേ രട്ഠപാലസേട്ഠിനോ ഗേഹേ നിബ്ബത്തി, തസ്സ ഭിന്നം രട്ഠം സന്ധാരേതും സമത്ഥേ കുലേ നിബ്ബത്തത്താ **രട്ഠപാലോ**തി വംസാനുഗതമേവ നാമം അഹോസി. സോ മഹതാ പരിവാരേന വഡ്ഢന്തോ അനുക്കമേന യോബ്ബനപത്തോ മാതാപിതൂഹി പതിരൂപേന ദാരേന സംയോജിതോ മഹന്തേ ച യസേ പതിട്ഠാപിതോ ദിബ്ബസമ്പത്തിസദിസം സമ്പത്തിം പച്ചനുഭോതി. അഥ ഭഗവാ കുരുരട്ഠേ ജനപദചാരികം ചരന്തോ ഥുല്ലകോട്ഠികം അനുപാപുണി. തം സുത്വാ രട്ഠപാലോ കുലപുത്തോ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിതുകാമോ സത്താഹം ഭത്തച്ഛേദം കത്വാ കിച്ഛേന കസിരേന മാതാപിതരോ അനുജാനാപേത്വാ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ പബ്ബജ്ജം യാചിത്വാ സത്ഥു ആണത്തിയാ അഞ്ഞതരസ്സ ഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ യോനിസോമനസികാരേന കമ്മം കരോന്തോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൨.൯൭-൧൧൧) -

> “പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ, ലോകജേട്ഠസ്സ താദിനോ;
> വരനാഗോ മയാ ദിന്നോ, ഈസാദന്തോ ഉരൂള്ഹവാ.
>
> “സേതച്ഛത്തോ പസോഭിതോ, സകപ്പനോ സഹത്ഥിപോ;
> അഗ്ഘാപേത്വാന തം സബ്ബം, സങ്ഘാരാമം അകാരയിം.
>
> “ചതുപഞ്ഞാസസഹസ്സാനി, പാസാദേ കാരയിം അഹം;
> മഹോഘദാനം കരിത്വാന, നിയ്യാദേസിം മഹേസിനോ.
>
> “അനുമോദി മഹാവീരോ, സയമ്ഭൂ അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ;
> സബ്ബേ ജനേ ഹാസയന്തോ, ദേസേസി അമതം പദം.
>
> “തം മേ ബുദ്ധോ വിയാകാസി, ജലജുത്തരനാമകോ;
> ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.
>
> “ചതുപഞ്ഞാസസഹസ്സാനി, പാസാദേ കാരയീ അയം;
> കഥയിസ്സാമി വിപാകം, സുണോഥ മമ ഭാസതോ.
>
> “അട്ഠാരസസഹസ്സാനി, കൂടാഗാരാ ഭവിസ്സരേ;
> ബ്യമ്ഹുത്തമമ്ഹി നിബ്ബത്താ, സബ്ബസോണ്ണമയാ ച തേ.
>
> “പഞ്ഞാസക്ഖത്തും ദേവിന്ദോ, ദേവരജ്ജം കരിസ്സതി;
> അട്ഠപഞ്ഞാസക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി.
>
> “കപ്പസതസഹസ്സമ്ഹി, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
> ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.
>
> “ദേവലോകാ ചവിത്വാന, സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
> അഡ്ഢേ കുലേ മഹാഭോഗേ, നിബ്ബത്തിസ്സതി താവദേ.
>
> “സോ പച്ഛാ പബ്ബജിത്വാന, സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
> രട്ഠപാലോതി നാമേന, ഹേസ്സതി സത്ഥു സാവകോ.

“പധാനപഹിതത്തോ സോ, ഉപസന്തോ നിരൂപധി;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, നിബ്ബായിസ്സതിനാസവോ.

“ഉട്ഠായ അഭിനിക്ഖമ്മ, ജഹിതാ ഭോഗസമ്പദാ;
ഖേളപിണ്ഡേവ ഭോഗമ്ഹി, പേമം മയ്ഹം ന വിജ്ജതി.

“വീരിയം മേ ധുരധോരയ്ഹം, യോഗക്ഖേമാധിവാഹനം;
ധാരേമി അന്തിമം ദേഹം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാസനേ.

“പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ, വിമോക്ഖാപി ച അട്ഠിമേ;
ഛളഭിഞ്ഞാ സച്ഛികതാ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ സത്ഥാരം അനുജാനാപേത്വാ മാതാപിതരോ പസ്സിതും ഥുല്ലകോട്ഠികം ഗന്ത്വാ, തത്ഥ സപദാനം പിണ്ഡായ ചരന്തോ പിതു നിവേസനേ ആഭിദോസികം കുമ്മാസം ലഭിത്വാ തം അമതം വിയ പരിഭുഞ്ജന്തോ, പിതരാ നിമന്തിതോ സ്വാതനായ അധിവാസേത്വാ, ദുതിയദിവസേ പിതു നിവേസനേ പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജിത്വാ അലങ്കതപടിയത്തേ ഇത്ഥാഗാരജനേ ഉപഗന്ത്വാ “കീദിസാ നാമ താ, അയ്യപുത്ത, അച്ഛരായോ, യാസം ത്വം ഹേതു ബ്രഹ്മചരിയം ചരസീ”തിആദീനി (മ॰ നി॰ ൨.൩൦൫) വത്വാ, പലോഭനകമ്മം കാതും ആരദ്ധേ തസ്സ അധിപ്പായം പരിവത്തേത്വാ അനിച്ചതാദിപടിസംയുത്തം ധമ്മം കഥേന്തോ -

൭൬൯. “പസ്സ ചിത്തകതം ബിമ്ബം, അരുകായം സമുസ്സിതം;
ആതുരം ബഹുസങ്കപ്പം, യസ്സ നത്ഥി ധുവം ഠിതി.

൭൭൦. “പസ്സ ചിത്തകതം രൂപം, മണിനാ കുണ്ഡലേന ച;
അട്ഠിം തചേന ഓനദ്ധം, സഹ വത്ഥേഹി സോഭതി.

൭൭൧. “അലത്തകകതാ പാദാ, മുഖം ചുണ്ണകമക്ഖിതം;
അലം ബാലസ്സ മോഹായ, നോ ച പാരഗവേസിനോ.

൭൭൨. “അട്ഠാപദകതാ കേസാ, നേത്താ അഞ്ജനമക്ഖിതാ;
അലം ബാലസ്സ മോഹായ, നോ ച പാരഗവേസിനോ.

൭൭൩. “അഞ്ജനീവ നവാ ചിത്താ, പൂതികായോ അലങ്കതോ;
അലം ബാലസ്സ മോഹായ, നോ ച പാരഗവേസിനോ.

൭൭൪. “ഓദഹി മിഗവോ പാസം, നാസദാ വാഗുരം മിഗോ;
ഭുത്വാ നിവാപം ഗച്ഛാമ, കന്ദന്തേ മിഗബന്ധകേ.

൭൭൫. “ഛിന്നോ പാസോ മിഗവസ്സ, നാസദാ വാഗുരം മിഗോ;
ഭുത്വാ നിവാപം ഗച്ഛാമ, സോചന്തേ മിഗലുദ്ദകേ”തി. - ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **ചിത്തകത**ന്തി ചിത്തം കതം ചിത്തകതം, വത്ഥാഭരണമാലാദീഹി വിചിത്തം കതന്തി അത്ഥോ. **ബിമ്ബ**ന്തി ദീഘാദിഭാവേന യുത്തട്ഠാനേസു ദീഘാദീഹി അങ്ഗപച്ചങ്ഗേഹി മണ്ഡിതം അത്തഭാവം. **അരുകായ**ന്തി നവന്നം വണമുഖാനം ലോമകൂപാനഞ്ച വസേന വിസ്സന്ദമാനഅസുചിം, സബ്ബസോ ച അരുഭൂതം വണഭൂതം അരൂനം വാ കായം. **സമുസ്സിത**ന്തി തീഹി

അട്ഠിസതേഹി സമുസ്സിതം. **ആതുര**ന്തി സബ്ബകാലം ഇരിയാപഥന്തരാദീഹി പരിഹരിതബ്ബതായ നിച്ചം ഗിലാനം. **ബഹുസങ്കപ്പ**ന്തി ബാലജനേന അഭൂതം ആരോപേത്വാ ബഹുധാ സങ്കപ്പിതബ്ബം. **യസ്സ നത്ഥി ധുവം ഠിതീ**തി യസ്സ കായസ്സ ധുവഭാവോ ഠിതിസഭാവോ നത്ഥി, ഏകംസതോ ഭേദനവികിരണവിദ്ധംസനധമ്മോയേവ. തം **പസ്സാ**തി സമീപേ ഠിതം ജനം, അത്താനമേവ വാ സന്ധായ വദതി.

രൂപന്തി സരീരം. സരീരമ്പി ഹി "അട്ഠിഞ്ച പടിച്ച, ന്ഹാരുഞ്ച പടിച്ച, മംസഞ്ച പടിച്ച, ചമ്മഞ്ച പടിച്ച, ആകാസോ പരിവാരിതോ 'രൂപന്ത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതീ'തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൦൬) രൂപന്തി വുച്ചതി. **മണിനാ കുണ്ഡലേന ചാ**തി സീസൂപഗാദിആഭരണഗതേന മണിനാ കുണ്ഡലേന ചിത്തകതം. **അട്ഠിം തചേന ഓനദ്ധ**ന്തി അല്ലചമ്മേന പരിയോനദ്ധം അതിരേകതിസതപഭേദം അട്ഠിം പസ്സാതി യോജനാ. കുണ്ഡലേന ചാതി ച-സദ്ദേന സേസാഭരണാലങ്കാരേ സങ്ഗണ്ഹാതി. **സഹ വത്ഥേഹി സോഭതീ**തി തയിദം രൂപം മണിനാ ചിത്തകതമ്പി വത്ഥേഹി പടിച്ഛാദിതമേവ സോഭതി, ന അപടിച്ഛാദിതന്തി അത്ഥോ. യേ പന "അട്ഠിതചേനാ"തി പഠന്തി, തേസം അട്ഠിതചേനം ഓനദ്ധം സോഭതി, ഓനദ്ധത്താ അട്ഠിതചേനാതി അത്ഥോ.

അലത്തകകതാതി അലത്തകേന കതരഞ്ജനാ ലാഖായ സംരഞ്ജിതാ. **പാദാ**തി ചരണാ. **മുഖം ചുണ്ണകമക്ഖിത**ന്തി മുഖം ചുണ്ണകേന മക്ഖിതം, യം മണ്ഡനമനുയുത്താ സാസപകക്കേന മുഖപീളകാദീനി ഹരിത്വാ ലോണമത്തികായ ദുട്ഠലോഹിതം ഹരിത്വാ മുഖചുണ്ണകവിലേപനം കരോന്തി, തം സന്ധായ വുത്തം. **അല**ന്തി **ബാലസ്സ** അന്ധപുഥുജ്ജനസ്സ **നോ ച പാരഗവേസിനോ** വട്ടാഭിരതസ്സ **മോഹായ** സമ്മോഹനായ സമത്ഥം തസ്സ ചിത്തം മോഹേതും പരിയത്തം, പാരഗവേസിനോ പന വിവട്ടാഭിരതസ്സ നോ അലം ന പരിയത്തം.

അട്ഠാപദകതാതി അട്ഠപദാകാരേന കതാ സഞ്ചിതാ പുരിമഭാഗേ കേസേ കപ്പേത്വാ നലാടസ്സ പടിച്ഛാദനവസേന കതാ കേസരചനാ അട്ഠപദം നാമ, യം "അലക"ന്തിപി വുച്ചതി. **നേത്താ അഞ്ജനമക്ഖിതാ**തി ഉഭോപി നയനാനി അന്തോ ദ്വീസു അന്തേസു ച യഥാ അഞ്ജനച്ഛായാ ദിസ്സതി, ഏവം അഞ്ജിതഞ്ജനാനി.

അഞ്ജനീവ നവാ ചിത്താ, പൂതികായോ അലങ്കതോതി യഥാ അഞ്ജനീ അഞ്ജനനാളികാ നവാ അഭിനവാ മാലാകമ്മമകരദന്താദിവസേന ചിത്താ ബഹി മട്ഠാ ഉജ്ജലാ ദസ്സനീയാ, അന്തോ പന ന ദസ്സനീയാ ഹോതി, ഏവമേവ താസം കായോ ന്ഹാനബ്ഭഞ്ജനവത്ഥാലങ്കാരേഹി അലങ്കതോ ബഹി ഉജ്ജലോ, അന്തോ പന പൂതി നാനപ്പകാരഅസുചീഹി ഭരിതോ തിട്ഠതീതി അത്ഥോ.

ഓദഹീതി ഓഡ്ഡേസി. **മിഗവോ**തി, മിഗലുദ്ദകോ. **പാസ**ന്തി, ദണ്ഡവാഗുരം. **നാസദാ**തി ന സങ്ഘട്ടേസി. **വാഗുര**ന്തി പാസം. **നിവാപ**ന്തി മിഗാനം ഖാദനത്ഥായ ഖിത്തം തിണാദിഘാസം. ഉപമാ ഖോ അയം ഥേരേന കതാ അത്ഥസ്സ വിഞ്ഞാപനായ. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - യഥാ മിഗാനം മാരണത്ഥായ ദണ്ഡവാഗുരം ഓഡ്ഡേത്വാ തത്ഥ നിവാപം വികിരിയ മിഗലുദ്ദകേ നിലീനേ ഠിതേ തത്ഥേകോ ജവപരക്കമസമ്പന്നോ ഛേകോ മിഗോ പാസം അഫുസന്തോ ഏവ യഥാസുഖം നിവാപം ഖാദിത്വാ, "വഞ്ചേസി വത മിഗോ"തി

മിഗലുദ്ദകേ വിരവന്തേ ഏവ ഗച്ഛതി. അപരോ മിഗോ ബലവാ ഛേകോ ജവസമ്പന്നോവ തത്ഥ ഗന്ത്വാ നിവാപം ഖാദിത്വാ തത്ഥ തത്ഥ പാസം ഛിന്ദിത്വാ, “വഞ്ചേസി വത മിഗോ, പാസോ ഛിന്നോ”തി മിഗലുദ്ദകേ സോചന്തേ ഏവ ഗച്ഛതി, ഏവം മയമ്പി പുബ്ബേ പുഥുജ്ജനകാലേ മാതാപിതൂഹി ആസജ്ജനത്ഥായ നിയ്യാദിതേ ഭോഗേ ഭുഞ്ജിത്വാ തത്ഥ തത്ഥ അസജ്ജമാനാ നിക്ഖന്താ. ഇദാനി പന സബ്ബസോ ഛിന്നകിലേസാ അപാസാ ഹുത്വാ ഠിതാ, തേഹി ദിന്നഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ തേസു സോചന്തേസു ഏവ ഗച്ഛാമാതി.

ഏവം ഥേരോ മിഗലുദ്ദകം വിയ മാതാപിതരോ, ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണം ഇത്ഥാഗാരഞ്ച വാഗുരജാലം വിയ, അത്തനാ പുബ്ബേ ഭുത്തഭോഗേ ച ഇദാനി ഭുത്തഭോജനഞ്ച നിവാപതിണം വിയ, അത്താനം മഹാമിഗം വിയ ച കത്വാ ദസ്സേതി. ഇമാ ഗാഥാ വത്വാ വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ കോരബ്യസ്സ മിഗാജിനഉയ്യാനേ മങ്ഗലസിലാപട്ടേ നിസീദി. ഥേരസ്സ കിര പിതാ സത്തസു ദ്വാരകോട്ഠകേസു അഗ്ഗളം ദാപേത്വാ മല്ലേ ആണാപേസി “നിക്ഖമിതും മാ ദേഥ, കാസായാനി അപനേത്വാ സേതകാനി നിവാസേഥാ”തി, തസ്മാ ഥേരോ ആകാസേന അഗമാസി. അഥ രാജാ കോരബ്യോ ഥേരസ്സ തത്ഥ നിസിന്നഭാവം സുത്വാ തം ഉപസങ്കമിത്വാ സമ്മോദനീയം കഥം സാരണീയം വീതിസാരേത്വാ “ഇധ, ഭോ രട്ഠപാല, പബ്ബജന്തോ ബ്യാധിപാരിജുഞ്ഞം വാ ജരാഭോഗഞാതിപാരിജുഞ്ഞം വാ പത്തോ പബ്ബജതി. ത്വം പന കിഞ്ചിപി പാരിജുഞ്ഞം അനുപഗതോ ഏവ കസ്മാ പബ്ബജിതോ”തി പുച്ഛി. അഥസ്സ ഥേരോ, “ഉപനിയ്യതി ലോകോ അദ്ധുവോ, അതാണോ ലോകോ അനഭിസ്സരോ, അസ്സകോ ലോകോ സബ്ബം പഹായ ഗമനീയം, ഊനോ ലോകോ അതിത്തോ തണ്ഹാദാസോ”തി (മ॰ നി॰ ൨.൩൦൫) ഇമേസം ചതുന്നം ധമ്മുദ്ദേസാനം അത്താനം വിവിത്തഭാവം കഥേത്വാ തസ്സാ ദേസനായ അനുഗീതിം കഥേന്തോ -

൩൩൬. “പസ്സാമി ലോകേ സധനേ മനുസ്സേ, ലദ്ധാന വിത്തം ന ദദന്തി മോഹാ;
ലുദ്ധാ ധനം സന്നിചയം കരോന്തി, ഭിയ്യോവ കാമേ അഭിപത്ഥയന്തി.

൩൩൭. “രാജാ പസയ്ഹപ്പഥവിം വിജേത്വാ, സസാഗരന്തം മഹിമാവസന്തോ;
ഓരം സമുദ്ദസ്സ അതിത്തരൂപോ, പാരം സമുദ്ദസ്സപി പത്ഥയേഥ.

൩൩൮. “രാജാ ച അഞ്ഞേ ച ബഹൂ മനുസ്സാ, അവീതതണ്ഹാ മരണം ഉപേന്തി;
ഊനാവ ഹുത്വാന ജഹന്തി ദേഹം, കാമേഹി ലോകമ്ഹി ന ഹത്ഥി തിത്തി.

൩൩൯. “കന്ദന്തി നം ഞാതീ പകിരിയ കേസേ, ‘അഹോ വതാ നോ അമരാ’തി ചാഹു;
വത്ഥേന നം പാരുതം നീഹരിത്വാ, ചിതം സമോധായ തതോ ഡഹന്തി.

൩൪൦. “സോ ഡയ്ഹതി സൂലേഹി തുജ്ജമാനോ, ഏകേന വത്ഥേന പഹായ ഭോഗേ;
ന മീയമാനസ്സ ഭവന്തി താണാ, ഞാതീ ച മിത്താ അഥ വാ സഹായാ.

൩൪൧. “ദായാദകാ തസ്സ ധനം ഹരന്തി, സത്തോ പന ഗച്ഛതി യേനകമ്മം;
ന മീയമാനം ധനമന്വേതി കിഞ്ചി, പുത്താ ച ദാരാ ച ധനഞ്ച രട്ഠം.

൩൮൨. “ദീഘമായും ലഭതേ ധനേന, ന ചാപി വിത്തേന ജരം വിഹന്തി;
അപ്പം ഹിദം ജീവിതമാഹു ധീരാ, അസസ്സതം വിപ്പരിണാമധമ്മം.

൩൮൩. “അഡ്ഢാ ദലിദ്ദാ ച ഫുസന്തി ഫസ്സം, ബാലോ ച ധീരോ ച തഥേവ ഫുട്ഠോ;
ബാലോ ഹി ബാല്യാ വധിതോവ സേതി, ധീരോ ച നോ വേധതി ഫസ്സഫുട്ഠോ.

൩൮൪. “തസ്മാ ഹി പഞ്ഞാവ ധനേന സേയ്യോ, യായ വോസാനമിധാധിഗച്ഛതി;
അബ്യോസിതത്താ ഹി ഭവാഭവേസു, പാപാനി കമ്മാനി കരോതി മോഹാ.

൩൮൫. “ഉപേതി ഗബ്ഭഞ്ച പരഞ്ച ലോകം, സംസാരമാപജ്ജ പരമ്പരായ;
തസ്സപ്പപഞ്ഞോ അഭിസദ്ദഹന്തോ, ഉപേതി ഗബ്ഭഞ്ച പരഞ്ച ലോകം.

൩൮൬. “ചോരോ യഥാ സന്ധിമുഖേ ഗഹീതോ, സകമ്മുനാ ഹഞ്ഞതി പാപധമ്മോ;
ഏവം പജാ പേച്ച പരമ്ഹി ലോകേ, സകമ്മുനാ ഹഞ്ഞതി പാപധമ്മോ.

൩൮൭. “കാമാ ഹി ചിത്രാ മധുരാ മനോരമാ, വിരൂപരൂപേന മഥേന്തി ചിത്തം;
ആദീനവം കാമഗുണേസു ദിസ്വാ, തസ്മാ അഹം പബ്ബജിതോമ്ഹി രാജ.

൩൮൮. “ദുമപ്ഫലാനീവ പതന്തി മാണവാ, ദഹരാ ച വുഡ്ഢാ ച സരീരഭേദാ;
ഏതമ്പി ദിസ്വാ പബ്ബജിതോമ്ഹി രാജ, അപണ്ണകം സാമഞ്ഞമേവ സേയ്യോ.

൩൮൯. “സദ്ധായാഹം പബ്ബജിതോ, ഉപേതോ ജിനസാസനേ;
അവഞ്ഝാ മയ്ഹം പബ്ബജ്ജാ, അനണോ ഭുഞ്ജാമി ഭോജനം.

൩൯൦. “കാമേ ആദിത്തതോ ദിസ്വാ, ജാതരൂപാനി സത്ഥതോ;
ഗബ്ഭവോക്കന്തിതോ ദുക്ഖം, നിരയേസു മഹബ്ഭയം.

൩൯൧. “ഏതമാദീനവം ഞത്വാ, സംവേഗം അലഭിം തദാ;
സോഹം വിദ്ധോ തദാ സന്തോ, സമ്പത്തോ ആസവക്ഖയം.

൩൯൨. “പരിചിണ്ണോ മയാ സത്ഥാ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം;
ഓഹിതോ ഗരുകോ ഭാരോ, ഭവനേത്തി സമൂഹതാ.

൩൯൩. “യസ്സത്ഥായ പബ്ബജിതോ, അഗാരസ്മാനഗാരിയം;
സോ മേ അത്ഥോ അനുപ്പത്തോ, സബ്ബസംയോജനക്ഖയോ”തി. - ഇമാ ഗാഥാ അവോച;

തത്ഥ **പസ്സാമി ലോകേതി** അഹം, മഹാരാജ, ഇമസ്മിം ലോകേ **സധനേ** ധനസമ്പന്നേ അഡ്ഢേ മനുസ്സേ പസ്സാമി, തേ പന **ലദ്ധാന വിത്തം** ധനം ലഭിത്വാ ഭോഗസമ്പത്തിയം ഠിതാ സമണബ്രാഹ്മണാദീസു കസ്സചി കിഞ്ചിപി ന ദദന്തി. കസ്മാ? **മോഹാ** കമ്മസ്സകതാപഞ്ഞായ അഭാവതോ. **ലുദ്ധാ** ലോഭാഭിഭൂതാ യഥാലദ്ധം ധനം **സന്നിചയം** സബ്ബസോ നിചേതബ്ബം നിധേതബ്ബം കരോന്തി. **ഭിയ്യോവ** യഥാധിഗതകാമതോ ഉപരി **കാമേ** കാമഗുണേ “തഥാഹം ഏദിസേ ച

ഭോഗേ പടിലഭേയ്യ"ന്തി **അഭിപത്ഥയന്തി** പച്ചാസീസന്തി തജ്ജഞ്ച വായാമം കരോന്തി.

ഭിയ്യോ കാമപത്ഥനായ ഉദാഹരണം ദസ്സേന്തോ **"രാജാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പസയ്ഹപ്പഥവിം വിജേത്വാ**തി അത്തനോ വംസാനുഗതം പഥവിം ബലക്കാരേന അഭിവിജിയ. **ആവസന്തോ**തി പസാസേന്തോ. **ഓരം സമുദ്ദസ്സാ**തി അനവസേസം സമുദ്ദസ്സ ഓരഭാഗം ലഭിത്വാപി തേന അതിത്തരൂപോ **പാരം സമുദ്ദസ്സ** ദീപന്തരമ്പി പത്ഥയേയ്യ.

അവീതതണ്ഹാതി അവിഗതതണ്ഹാ. **ഊനാവാ**തി അപരിപുണ്ണമനോരഥാവ. **കാമേഹി ലോകമ്ഹി ന ഹത്ഥി തിത്തീ**തി തണ്ഹാവിപന്നാനം ഇമസ്മിം ലോകേ വത്ഥുകാമേഹി തിത്തി നാമ നത്ഥി.

കന്ദന്തി നന്തി മതപുരിസം ഉദ്ദിസ്സ തസ്സ ഗുണേ കിത്തേന്താ കന്ദനം കരോന്തി. **അഹോ വതാ നോ അമരാതി ചാഹൂ**തി അഹോ വത അമ്ഹാകം ഞാതീ അമരാ സിയുന്തി ച കഥേന്തി, ഗാഥാസുഖത്ഥഞ്ഹേത്ഥ വതാ-ഇതി ദീഘം കത്വാ വുത്തം.

സോ ഡയ്ഹതി സൂലേഹി തുജ്ജമാനോതി സോ മതസത്തോ ഛവഡാഹകേഹി സമ്മാ ഝാപേതും സൂലേഹി തുജ്ജമാനോ. **താണാ**തി പരിത്താണകരാ.

യേനകമ്മന്തി യഥാകമ്മം. **ധന**ന്തി ധനായിതബ്ബം യംകിഞ്ചി വത്ഥു. പുന **ധന**ന്തി ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണം സന്ധായ വദതി.

"ന ദീഘമായു"ന്തിആദിനാ കാമഗുണസ്സ ജരായ ച പടികാരാഭാവം വത്വാ പുന തസ്സ ഏകന്തികഭാവം ദസ്സേതും **"അപ്പം ഹി"**തിആദി വുത്തം. **ഫുസന്തീ**തി അനിട്ഠഫസ്സം ഫുസന്തി പാപുണന്തി, തത്ഥ അഡ്ഢദലിദ്ദതാ അകാരണന്തി ദസ്സേതി. **ഫസ്സം ബാലോ ച ധീരോ ച തഥേവ ഫുട്ഠോ**തി യഥാ ബാലോ ഇട്ഠാനിട്ഠസമ്ഫസ്സം ഫുട്ഠോ, തഥേവ ധീരോ ഇട്ഠാനിട്ഠഫസ്സം ഫുട്ഠോ ഹോതി, ന ഏത്ഥ ബാലപണ്ഡിതാനം കോചി വിസേസോ. അയം പന വിസേസോ, **ബാലോ ഹി ബാല്യാ വധിതോവ സേതീ**തി ബാലപുഗ്ഗലോ കേനചി ദുക്ഖധമ്മേന ഫുട്ഠോ സോചന്തോ കിലമന്തോ ഉരത്താളിം കന്ദന്തോ ബാലഭാവേന വധിതോ പീളിതോവ ഹുത്വാ സേതി സയതി. ഇതോ ചിതോ ച ആവട്ടന്തോ വിവട്ടന്തോ വിരോധേന്തോ **വേധതി ഫസ്സഫുട്ഠോതി ധീരോ** പന പണ്ഡിതോ ദുക്ഖസമ്ഫസ്സേന സമ്ഫുട്ഠോ ന വേധതി കമ്പനമത്തമ്പി തസ്സ ന ഹോതീതി.

തസ്മാതി യസ്മാ ബാലപണ്ഡിതാനം ലോകധമ്മേ ഏദിസീ പവത്തി, **തസ്മാ ഹി പഞ്ഞാവ ധനേന സേയ്യാ, യായ വോസാനമിധാധിഗച്ഛതീ**തി പഞ്ഞാവ ധനതോ പാസംസതരാ, യായ പഞ്ഞായ വോസാനം ഭവസ്സ പരിയോസാനഭൂതം നിബ്ബാനം അധിഗച്ഛതി. **അബ്യോസിതത്താ ഹീ**തി അനധിഗതനിട്ഠത്താ. **ഭവാഭവേസൂ**തി മഹന്താമഹന്തേസു ഭവേസു.

ഉപേതി ഗബ്ഭഞ്ച പരഞ്ച ലോകം, സംസാരമാപജ്ജ പരമ്പരായാതി യോ പാപാനി കത്വാ അപരാപരം സംസരണമാപജ്ജിത്വാ ഉപേതി ഗബ്ഭഞ്ച പരഞ്ച

ലോകം ഗബ്ഭസേയ്യായ പരലോകുപ്പത്തിയാ ച ന മുച്ചതി, **തസ്സ** പാപകമ്മകാരിനോ പുഗ്ഗലസ്സ കിരിയം **അഭിസദ്ദഹന്തോ** "അത്താ ച മേ ഹോതീ"തി പത്തിയായന്തോ അഞ്ഞോപി **അപ്പപഞ്ഞോ** ബാലോ യഥാ പടിപജ്ജിത്വാ ഉപേതി ഗബ്ഭഞ്ച പരഞ്ച ലോകം, ന തതോ പരിമുച്ചതി.

ചോരോ യഥാതി യഥാ ചോരോ പാപധമ്മോ ഘരസന്ധിം ഛിന്ദന്തോ സന്ധിമുഖേ ആരക്ഖകപുരിസേഹി ഗഹിതോ **സകമ്മുനാ** തേന അത്തനോ സന്ധിച്ഛേദകമ്മുനാ കാരണഭൂതേന കസാദീഹി താളനാദിവസേന **ഹഞ്ഞതി** രാജപുരിസേഹി ബാധിയ്യതി ബജ്ഝതി ച. **ഏവം പജാ**തി ഏവമയം സത്തലോകോ ഇധ പാപാനി കരിത്വാ **പേച്ച** പത്വാ തേന കമ്മുനാ **പരമ്ഹി ലോകേ** നിരയാദീസു ഹഞ്ഞതി, പഞ്ചവിധബന്ധനകമ്മകാരണാദിവസേന ബാധിയ്യതി.

ഏവമേതാഹി ഏകാദസഹി ഗാഥാഹി യഥാരഹം ചത്താരോ ധമ്മുദ്ദേസേ പകാസേത്വാ ഇദാനി കാമേസു സംസാരേ ച ആദീനവം ദിസ്വാ സദ്ധായ അത്തനോ പബ്ബജിതഭാവം പബ്ബജിതകിച്ചസ്സ ച മത്ഥകപ്പത്തിം വിഭാവേന്തോ **"കാമാ ഹീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കാമാ**തി വത്ഥുകാമാ മനാപിയാ രൂപാദയോ ധമ്മാ, കിലേസകാമാ സബ്ബേപി രാഗപ്പഭേദാ. ഇധ പന വത്ഥുകാമാ വേദിതബ്ബാ. തേ ഹി രൂപാദിവസേന അനേകപ്പകാരതായ **ചിത്രാ**. ലോകസ്സാദവസേന ഇട്ഠാകാരതായ **മധുരാ**. ബാലപുഥുജ്ജനാനം മനം രമേന്തീതി **മനോരമാ. വിരൂപരൂപേനാ**തി വിവിധരൂപേന, അനേകവിധസഭാവേനാതി അത്ഥോ. തേ ഹി രൂപാദിവസേന ചിത്രാ, നീലാദിവസേന വിവിധരൂപാ. ഏവം തേന വിരൂപരൂപേന തഥാ തഥാ അസ്സാദം ദസ്സേത്വാ **മഥേന്തി ചിത്തം** പബ്ബജ്ജായ അഭിരമിതും ന ദേന്തീതി ഇമിനാ അപ്പസ്സാദബഹുദുക്ഖതാദിനാ **ആദീനവം കാമഗുണേസു ദിസ്വാ തസ്മാ** തംനിമിത്തം അഹം പബ്ബജിതോ അമ്ഹി. ദുമപ്ഫലാനി പക്കകാലേ അപരിപക്കകാലേ ച യത്ഥ കത്ഥചി പരൂപക്കമതോ സരസതോ വാ പതന്തി, ഏവം സത്താ ദഹരാ ച വുഡ്ഢാ ച സരീരസ്സ ഭേദാ പതന്തിയേവ. **ഏതമ്പി ദിസ്വാ**തി ഏവം അനിച്ചതമ്പി പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ദിസ്വാ, ന കേവലം അപ്പസ്സാദതാദിതായ ആദീനവമേവാതി അധിപ്പായോ. **അപണ്ണക**ന്തി അവിരദ്ധനകം **സാമഞ്ഞമേവ** സമണഭാവോവ **സേയ്യോ** ഉത്തരിതരോ.

സദ്ധായാതി കമ്മം കമ്മഫലം ബുദ്ധസുബുദ്ധതം ധമ്മസുധമ്മതം സങ്ഘസുപ്പടിപത്തിഞ്ച സദ്ദഹിത്വാ. **ഉപേതോ ജിനസാസനേ**തി സത്ഥു സാസനേ സമ്മാപടിപത്തിം ഉപഗതോ. **അവഞ്ഝാ മയ്ഹം പബ്ബജ്ജാ** അരഹത്തസ്സ അധിഗതത്താ. തതോ ഏവ **അനണോ ഭുഞ്ജാമി ഭോജനം** നിക്കിലേസവസേന സാമിഭാവതോ സാമിപരിഭോഗേന പരിഭുഞ്ജനതോ.

കാമേ ആദിത്തതോ ദിസ്വാതി വത്ഥുകാമേ കിലേസകാമേ ച ഏകാദസഹി അഗ്ഗീഹി ആദിത്തഭാവതോ ദിസ്വാ. **ജാതരൂപാനി സത്ഥതോ**തി കതാകതപ്പഭേദാ സബ്ബസുവണ്ണവികതിയോ അനത്ഥാവഹതായ നിസിതസത്ഥതോ. **ഗബ്ഭവോക്കന്തിതോ ദുക്ഖ**ന്തി ഗബ്ഭവോക്കന്തിതോ പട്ഠായ സബ്ബസംസാരപവത്തിദുക്ഖം. **നിരയേസു മഹബ്ഭയ**ന്തി സഉസ്സദേസു അട്ഠസു മഹാനിരയേസു ലബ്ഭമാനം മഹാഭയഞ്ച സബ്ബത്ഥ ദിസ്വാതി യോജനാ.

ഏതമാദീനവം ഞത്വാതി ഏതം കാമാനം ആദിത്തതാദിം സംസാരേ ആദീനവം ദോസം ഞത്വാ. **സംവേഗം അലഭിം തദാ**തി തസ്മിം സത്ഥു സന്തികേ

ധമ്മസ്സ സുതകാലേ ഭവാദികേ സംവേഗം അലത്ഥം. **വിദ്ധോ തദാ സന്തോതി** തസ്മിം ഗഹട്ഠകാലേ രാഗസല്ലാദീഹി വിദ്ധോ സമാനോ ഇദാനി സത്ഥു സാസനം ആഗമ്മ സമ്പത്തോ ആസവക്ഖയം, വിദ്ധോ വാ ചത്താരി സച്ചാനി, പടിവിദ്ധോതി അത്ഥോ. സേസം അന്തരന്തരാദീസു വുത്തത്താ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഏവം ഥേരോ രഞ്ഞോ കോരബ്യസ്സ ധമ്മം ദേസേത്വാ സത്ഥു സന്തികമേവ ഗതോ. സത്ഥാ ച അപരഭാഗേ അരിയഗണമജ്ഝേ നിസിന്നോ ഥേരം സദ്ധാപബ്ബജിതാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസീതി.

രട്ഠപാലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. മാലുക്യപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

രൂപം ദിസ്വാ സതി മുട്ഠാതിആദികാ ആയസ്മതോ മാലുക്യപുത്തസ്സ ഗാഥാ. ഇമസ്സ ആയസ്മതോ വത്ഥു ഹേട്ഠാ ഛക്കനിപാതേ (ഥേരഗാ॰ ൩൯൯ ആദയോ) വുത്തമേവ. താ പന ഗാഥാ ഥേരേന അരഹത്തേ പതിട്ഠിതേന ഞാതീനം ധമ്മദേസനാവസേന ഭാസിതാ. ഇധ പന പുഥുജ്ജനകാലേ ''സാധു മേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ സംഖിത്തേന ധമ്മം ദേസേതൂ''തി യാചിതേന സത്ഥാരാ ''തം കിം മഞ്ഞസി, മാലുക്യപുത്ത, യേ തേ ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാ രൂപാ അദിട്ഠാ അദിട്ഠപുബ്ബാ, ന ച പസ്സസി, ന ച തേ ഹോതി പസ്സേയ്യന്തി, അത്ഥി തേ തത്ഥ ഛന്ദോ വാ രാഗോ വാ പേമം വാ''തി? ''നോ ഹേതം, ഭന്തേ''. ''യേ തേ സോതവിഞ്ഞേയ്യാ സദ്ദാ...പേ॰... ഘാന...ജിവ്ഹാ...കായ...മനോവിഞ്ഞേയ്യാ ധമ്മാ അവിഞ്ഞാതാ അവിഞ്ഞാതപുബ്ബാ, ന ച വിജാനാസി, ന ച തേ ഹോതി വിജാനേയ്യന്തി, അത്ഥി തേ തത്ഥ ഛന്ദോ വാ രാഗോ വാ പേമം വാ''തി? ''നോ ഹേതം, ഭന്തേ''. ''ഏത്ഥ ച തേ, മാലുക്യപുത്ത, ദിട്ഠസുതമുതവിഞ്ഞാതബ്ബേസു ധമ്മേസു ദിട്ഠേ ദിട്ഠമത്തം ഭവിസ്സതി, സുതേ സുതമത്തം, മുതേ മുതമത്തം, വിഞ്ഞാതേ വിഞ്ഞാതമത്തം ഭവിസ്സതി. യതോ ഖോ തേ, മാലുക്യപുത്ത, ദിട്ഠസുതമുതവിഞ്ഞാതബ്ബേസു ധമ്മേസു ദിട്ഠേ ദിട്ഠമത്തം, സുതേ സുതമത്തം, മുതേ മുതമത്തം, വിഞ്ഞാതേ വിഞ്ഞാതമത്തം ഭവിസ്സതി, തതോ ത്വം, മാലുക്യപുത്ത, ന തേന. യതോ ത്വം, മാലുക്യപുത്ത, ന തേന, തതോ ത്വം, മാലുക്യപുത്ത, ന തത്ഥ. യതോ ത്വം, മാലുക്യപുത്ത, ന തത്ഥ, തതോ ത്വം, മാലുക്യപുത്ത, നേവിധ ന ഹുരം ന ഉഭയമന്തരേന, ഏസേവന്തോ ദുക്ഖസ്സാ''തി (സം॰ നി॰ ൪.൯൫). സംഖിത്തേന ധമ്മേ ദേസിതേ തസ്സ ധമ്മസ്സ സാധുകം ഉഗ്ഗഹിതഭാവം പകാസേന്തേന -

൭൯൪. ''രൂപം ദിസ്വാ സതി മുട്ഠാ, പിയം നിമിത്തം മനസി കരോതോ;
സാരത്തചിത്തോ വേദേതി, തഞ്ച അജ്ഝോസ തിട്ഠതി.

൭൯൫. ''തസ്സ വഡ്ഢന്തി വേദനാ, അനേകാ രൂപസമ്ഭവാ;
അഭിജ്ഝാ ച വിഹേസാ ച, ചിത്തമസ്സൂപഹഞ്ഞതി;
ഏവമാചിനതോ ദുക്ഖം, ആരാ നിബ്ബാന വുച്ചതി.

൭൯൬. ''സദ്ദം സുത്വാ സതി മുട്ഠാ, പിയം നിമിത്തം മനസി കരോതോ;
സാരത്തചിത്തോ വേദേതി, തഞ്ച അജ്ഝോസ തിട്ഠതി.

൭൯൭. ''തസ്സ വഡ്ഢന്തി വേദനാ, അനേകാ സദ്ദസമ്ഭവാ;

അഭിജ്ഝാ ച വിഹേസാ ച, ചിത്തമസ്സൂപഹഞ്ഞതി;
ഏവമാചിനതോ ദുക്ഖം, ആരാ നിബ്ബാന വുച്ചതി.

൩൯൮. “ഗന്ധം ഘത്വാ സതി മുട്ഠാ, പിയം നിമിത്തം മനസി കരോതോ;
സാരത്തചിത്തോ വേദേതി, തഞ്ച അജ്ഝോസ തിട്ഠതി.

൩൯൯. “തസ്സ വഡ്ഢന്തി വേദനാ, അനേകാ ഗന്ധസമ്ഭവാ;
അഭിജ്ഝാ ച വിഹേസാ ച, ചിത്തമസ്സൂപഹഞ്ഞതി;
ഏവമാചിനതോ ദുക്ഖം, ആരാ നിബ്ബാന വുച്ചതി.

൪൦൦. “രസം ഭോത്വാ സതി മുട്ഠാ, പിയം നിമിത്തം മനസി കരോതോ;
സാരത്തചിത്തോ വേദേതി, തഞ്ച അജ്ഝോസ തിട്ഠതി.

൪൦൧. “തസ്സ വഡ്ഢന്തി വേദനാ, അനേകാ രസസമ്ഭവാ;
അഭിജ്ഝാ ച വിഹേസാ ച, ചിത്തമസ്സൂപഹഞ്ഞതി;
ഏവമാചിനതോ ദുക്ഖം, ആരാ നിബ്ബാന വുച്ചതി.

൪൦൨. “ഫസ്സം ഫുസ്സ സതി മുട്ഠാ, പിയം നിമിത്തം മനസി കരോതോ;
സാരത്തചിത്തോ വേദേതി, തഞ്ച അജ്ഝോസ തിട്ഠതി.

൪൦൩. “തസ്സ വഡ്ഢന്തി വേദനാ, അനേകാ ഫസ്സസമ്ഭവാ;
അഭിജ്ഝാ ച വിഹേസാ ച, ചിത്തമസ്സൂപഹഞ്ഞതി;
ഏവമാചിനതോ ദുക്ഖം, ആരാ നിബ്ബാന വുച്ചതി.

൪൦൪. “ധമ്മം ഞത്വാ സതി മുട്ഠാ, പിയം നിമിത്തം മനസി കരോതോ;
സാരത്തചിത്തോ വേദേതി, തഞ്ച അജ്ഝോസ തിട്ഠതി.

൪൦൫. “തസ്സ വഡ്ഢന്തി വേദനാ, അനേകാ ധമ്മസമ്ഭവാ;
അഭിജ്ഝാ ച വിഹേസാ ച, ചിത്തമസ്സൂപഹഞ്ഞതി;
ഏവമാചിനതോ ദുക്ഖം, ആരാ നിബ്ബാന വുച്ചതി.

൪൦൬. “ന സോ രജ്ജതി രൂപേസു, രൂപം ദിസ്വാ പടിസ്സതോ;
വിരത്തചിത്തോ വേദേതി, തഞ്ച നാജ്ഝോസ തിട്ഠതി.

൪൦൭. “യഥാസ്സ പസ്സതോ രൂപം, സേവതോ ചാപി വേദനം;
ഖീയതി നോപചീയതി, ഏവം സോ ചരതീ സതോ;
ഏവം അപചിനതോ ദുക്ഖം, സന്തികേ നിബ്ബാന വുച്ചതി.

൪൦൮. “ന സോ രജ്ജതി സദ്ദേസു, സദ്ദം സുത്വാ പടിസ്സതോ;
വിരത്തചിത്തോ വേദേതി, തഞ്ച നാജ്ഝോസ തിട്ഠതി.

൪൦൯. “യഥാസ്സ സുണതോ സദ്ദം, സേവതോ ചാപി വേദനം;
ഖീയതി നോപചീയതി, ഏവം സോ ചരതീ സതോ;
ഏവം അപചിനതോ ദുക്ഖം, സന്തികേ നിബ്ബാന വുച്ചതി.

൪൧൦. “ന സോ രജ്ജതി ഗന്ധേസു, ഗന്ധം ഘത്വാ പടിസ്സതോ;
വിരത്തചിത്തോ വേദേതി, തഞ്ച നാജ്ഝോസ തിട്ഠതി.

൪൧൧. “യഥാസ്സ ഘായതോ ഗന്ധം, സേവതോ ചാപി വേദനം;
ഖീയതി നോപചീയതി, ഏവം സോ ചരതീ സതോ;
ഏവം അപചിനതോ ദുക്ഖം, സന്തികേ നിബ്ബാന വുച്ചതി.

ന. സോ രജ്ജതി രസേസു, രസം ഭോത്വാ പടിസ്സതോ;
വിരത്തചിത്തോ വേദേതി, തഞ്ച നാജ്ഝോസ തിട്ഠതി.

“യഥാസ്സ സായതോ രസം, സേവതോ ചാപി വേദനം;
ഖീയതി നോപചീയതി, ഏവം സോ ചരതീ സതോ;
ഏവം അപചിനതോ ദുക്ഖം, സന്തികേ നിബ്ബാന വുച്ചതി.

“ന സോ രജ്ജതി ഫസ്സേസു, ഫസ്സം ഫുസ്സ പടിസ്സതോ;
വിരത്തചിത്തോ വേദേതി, തഞ്ച നാജ്ഝോസ തിട്ഠതി.

“യഥാസ്സ ഫുസതോ ഫസ്സം, സേവതോ ചാപി വേദനം;
ഖീയതി നോപചീയതി, ഏവം സോ ചരതീ സതോ;
ഏവം അപചിനതോ ദുക്ഖം, സന്തികേ നിബ്ബാന വുച്ചതി.

“ന സോ രജ്ജതി ധമ്മേസു, ധമ്മം ഞത്വാ പടിസ്സതോ;
വിരത്തചിത്തോ വേദേതി, തഞ്ച നാജ്ഝോസ തിട്ഠതി.

“യഥാസ്സ വിജാനതോ ധമ്മം, സേവതോ ചാപി വേദനം;
ഖീയതി നോപചീയതി, ഏവം സോ ചരതീ സതോ;
ഏവം അപചിനതോ ദുക്ഖം, സന്തികേ നിബ്ബാന വുച്ചതീ”തി. -

ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **രൂപം ദിസ്വാ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യം രൂപം ചക്ഖുദ്വാരേന ഉപലഭിത്വാ. **സതി മുട്ഠാ, പിയം നിമിത്തം മനസി കരോതോ**തി തസ്മിം രൂപേ ദിട്ഠമത്തേ ഏവ അട്ഠത്വാ സുഭനിമിത്തം മനസി കരോതോ സുഭാകാരഗ്ഗഹണവസേന അയോനിസോ മനസി കരോതോ സതി മുട്ഠാ ഹോതി. തഥാ ച സതി **സാരത്തചിത്തോ വേദേതി** തം രൂപാരമ്മണം രത്തോ, ഗിദ്ധോ, ഗധിതോ ഹുത്വാ അനുഭവതി, അസ്സാദേതി, അഭിനന്ദതി. തഥാഭൂതോ ച **തഞ്ച അജ്ഝോസ തിട്ഠതീ**തി തഞ്ച രൂപാരമ്മണം അജ്ഝോസായ “സുഖം സുഖ”ന്തി അഭിനിവിസ്സ ഗിലിത്വാ പരിനിട്ഠാപേത്വാ തിട്ഠതി.

തസ്സ വഡ്ഢന്തി വേദനാ, അനേകാ രൂപസമ്ഭവാതി തസ്സ ഏവരൂപസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ രൂപസമ്ഭവാ രൂപാരമ്മണാ സുഖാദിഭേദേന അനേകാ വേദനാ കിലേസുപ്പത്തിഹേതുഭൂതാ വഡ്ഢന്തി. **അഭിജ്ഝാ ച വിഹേസാ ച, ചിത്തമസ്സൂപഹഞ്ഞതീ**തി പിയരൂപേ സാരജ്ജനവസേന ഉപ്പജ്ജമാനായ അഭിജ്ഝായ, അപിയരൂപേ ബ്യാപജ്ജനവസേന പിയരൂപസ്സേവ വിപരിണാമഞ്ഞഥാഭാവായ ഉപ്പജ്ജമാനായ സോകാദിലക്ഖണായ വിഹേസായ ച അസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ചിത്തം ഉപഹഞ്ഞതി ബാധീയതി. **ഏവമാചിനതോ ദുക്ഖ**ന്തി വുത്താകാരേന തം തം വേദനസ്സാദവസേന ഭവാഭിസങ്ഖാരം ആചിനതോ വട്ടദുക്ഖം പവത്തതി. തേനാഹ ഭഗവാ - “വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാ…പേ॰… ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതീ”തി (വിഭ॰ ൨൨൫; സം॰ നി॰ ൨.൧). തഥാഭൂതസ്സ **ആരാ** ആരകാ ദൂരേ നിബ്ബാനം വുച്ചതി, തസ്സ തം ദുല്ലഭന്തി അത്ഥോ. **സദ്ദം സുത്വാ**തിആദിഗാഥാസുപി വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ **ഘത്വാ**തി ഘായിത്വാ. **ഭോത്വാ**തി സായിത്വാ. **ഫുസ്സാ**തി ഫുസിത്വാ. **ധമ്മം ഞത്വാ**തി ധമ്മാരമ്മണം വിജാനിത്വാ.

ഏവം ഛദ്വാരഗോചരേ സാരജ്ജന്തസ്സ വട്ടം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തത്ഥ വിരജ്ജന്തസ്സ വിവട്ടം ദസ്സേന്തോ **"ന സോ രജ്ജതി രൂപേസൂ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ന സോ രജ്ജതി രൂപേസു, രൂപം ദിസ്വാ പടിസ്സതോതി** യോ പുഗ്ഗലോ രൂപം ദിസ്വാ ആപാഥഗതം രൂപാരമ്മണം ചക്ഖുദ്വാരികേന വിഞ്ഞാണസന്താനേന ഗഹേത്വാ ചതുസമ്പജഞ്ഞവസേന സമ്പജാനകാരിതായ പടിസ്സതോ ഹോതി, സോ രൂപാരമ്മണേസു ന രജ്ജതി രാഗം ന ജനേതി, അഞ്ഞദത്ഥു വിരത്തചിത്തോ വേദേതി, രൂപാരമ്മണമ്ഹി സമുദയാദിതോ യഥാഭൂതം പജാനന്തോ നിബ്ബിന്ദതി, നിബ്ബിന്ദന്തോ തം തത്ഥുപ്പന്നവേദനഞ്ച വിരത്തചിത്തോ വേദേതി, തഥാഭൂതോ ച **തഞ്ച നജ്ഝോസ തിട്ഠതീ**തി തം രൂപാരമ്മണം സമ്മദേവ വിരത്തചിത്തതായ അജ്ഝോസായ ന തിട്ഠതി "ഏതം മമ, ഏസോഹമസ്മി, ഏസോ മേ അത്താ"തി തണ്ഹാമാനദിട്ഠിവസേന നാഭിനിവിസതി.

യഥാസ്സ പസ്സതോ രൂപന്തി അസ്സ യോഗിനോ യഥാ തത്ഥ അഭിജ്ഝാദയോ നപ്പവത്തന്തി, ഏവം അനിച്ചാദിതോ രൂപം പസ്സന്തസ്സ. **സേവതോ ചാപി വേദനന്തി** തം ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നം വേദനം തംസമ്പയുത്തധമ്മേ ച ഗോചരസേവനായ സേവതോ ചാപി. **ഖീയതീ**തി സബ്ബം കിലേസവട്ടം പരിക്ഖയം പരിയാദാനം ഗച്ഛതി. **നോപചീയതീ**തി ന ഉപചിയതി ന ആചയം ഗച്ഛതി. **ഏവം സോ ചരതീ സതോതി** ഏവം കിലേസാപനയനപടിപത്തിയാ സതോ സമ്പജാനോ ഹുത്വാ ചരതി, വിഹരതി. **ഏവം അപചിനതോ ദുക്ഖന്തി** വുത്തനയേന അപചയഗാമിനിയാ മഗ്ഗപഞ്ഞായ സകലം വട്ടദുക്ഖം അപചിനന്തസ്സ. **സന്തികേ നിബ്ബാന വുച്ചതീ**തി സഉപാദിസേസഅനുപാദിസേസനിബ്ബാനധാതുസമീപേ ഏവാതി വുച്ചതി അസങ്ഖതായ ധാതുയാ സച്ഛികതത്താ. **ന സോ രജ്ജതി സദ്ദേസൂ**തിആദീസുപി ഇമിനാവ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഏവം ഥേരോ ഇമാഹി ഗാഥാഹി സത്ഥു ഓവാദസ്സ അത്തനാ ഉപധാരിതഭാവം പവേദേത്വാ ഉട്ഠായാസനാ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ ഗതോ നചിരസ്സേവ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണീതി.

മാലുക്യപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. സേലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

പരിപുണ്ണകായോതിആദികാ ആയസ്മതോ സേലത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഗണപാമോക്ഖോ ഹുത്വാ തീണി പുരിസസതാനി സമാദപേത്വാ തേഹി സദ്ധിം സത്ഥു ഗന്ധകുടിം കാരേത്വാ കതപരിയോസിതായ ഗന്ധകുടിയാ സഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ഭഗവതോ മഹാദാനം പവത്തേത്വാ സത്ഥാരം ഭിക്ഖൂ ച തിചീവരേന അച്ഛാദേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ഏകം ബുദ്ധന്തരം ദേവലോകേ ഏവ വസിത്വാ തതോ ചുതോ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ അങ്ഗുത്തരാപേസു ആപണേ നാമ ബ്രാഹ്മണഗാമേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **സേലോ**തി ലദ്ധനാമോ അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ തീസു വേദേസു, ബ്രാഹ്മണസിപ്പേസു ച നിപ്ഫത്തിം ഗന്ത്വാ തീണി മാണവകസതാനി മന്തേ വാചേന്തോ ആപണേ പടിവസതി. തേന ച സമയേന സത്ഥാ സാവത്ഥിതോ നിക്ഖമിത്വാ അഡ്ഢതേളസഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം അങ്ഗുത്തരാപേസു ചാരികം ചരന്തോ സേലസ്സ,

അന്തേവാസികാനഞ്ച ഞാണപരിപാകം ദിസ്വാ അഞ്ഞതരസ്മിം വനസണ്ഡേ വിഹരതി. അഥ കേണിയോ നാമ ജടിലോ സത്ഥു ആഗമനം സുത്വാ തത്ഥ ഗന്ത്വാ സദ്ധിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സത്ഥാരം സ്വാതനായ നിമന്തേത്വാ സകേ അസ്സമേ പഹൂതം ഖാദനീയം ഭോജനീയം പടിയാദേതി. തസ്മിഞ്ച സമയേ സേലോ ബ്രാഹ്മണോ സദ്ധിം തീഹി മാണവകസതേഹി ജങ്ഘാവിഹാരം അനുവിചരന്തോ കേണിയസ്സ അസ്സമം പവിസിത്വാ ജടിലേ കട്ഠഫാലനുദ്ധനസമ്പാദനാദിനാ ദാനൂപകരണം സജ്ജേന്തേ ദിസ്വാ, ''കിം നു ഖോ തേ, കേണിയ, മഹായഞ്ഞോ പച്ചുപട്ഠിതോ''തിആദിം പുച്ഛിത്വാ തേന ''ബുദ്ധോ ഭഗവാ മയാ സ്വാതനായ നിമന്തിതോ''തി വുത്തേ ''ബുദ്ധോ''തി വചനം സുത്വാവ ഹട്ഠോ ഉദഗ്ഗോ പീതിസോമനസ്സജാതോ താവദേവ മാണവകേഹി സദ്ധിം സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ കതപടിസന്ഥാരോ ഏകമന്തം നിസിന്നോ ഭഗവതോ കായേ ബാത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണാനി ദിസ്വാ ''ഇമേഹി ലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതോ രാജാ വാ ഹോതി ചക്കവത്തീ, ബുദ്ധോ വാ ലോകേ വിവട്ടച്ഛദോ, അയം പന പബ്ബജിതോ, നോ ച ഖോ നം ജാനാമി 'ബുദ്ധോ വാ, നോ വാ', സുതം ഖോ പന മേതം ബ്രാഹ്മണാനം വുദ്ധാനം മഹല്ലകാനം ആചരിയപാചരിയാനം ഭാസമാനാനം 'യേ തേ ഭവന്തി അരഹന്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ , തേ സകേ വണ്ണേ ഭഞ്ഞമാനേ അത്താനം പാതുകരോന്തീ'തി അസമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഹി സമ്മുഖേ ഠത്വാ ബുദ്ധഗുണേഹി അഭിത്ഥവീയമാനോ സാരജ്ജതി മങ്കുഭാവം ആപജ്ജതി അവേസാരജ്ജപ്പത്തതായ അനനുയോഗക്ഖമത്താ, യംനൂനാഹം സമണം ഗോതമം സമ്മുഖാ സാരുപ്പാഹി ഗാഥാഹി അഭിത്ഥവേയ്യ''ന്തി ഏവം പന ചിന്തേത്വാ -

''പരിപുണ്ണകായോ സുരുചി, സുജാതോ ചാരുദസ്സനോ;
സുവണ്ണവണ്ണോസി ഭഗവാ, സുസുക്കദാഠോസി വീരിയവാ.

''നരസ്സ ഹി സുജാതസ്സ, യേ ഭവന്തി വിയഞ്ജനാ;
സബ്ബേ തേ തവ കായസ്മിം, മഹാപുരിസലക്ഖണാ.

''പസന്നനേത്തോ സുമുഖോ, ബ്രഹാ ഉജു പതാപവാ;
മജ്ഝേ സമണസങ്ഘസ്സ, ആദിച്ചോവ വിരോചസി.

''കല്യാണദസ്സനോ ഭിക്ഖു, കഞ്ചനസന്നിഭത്തചോ;
കിം തേ സമണഭാവേന, ഏവം ഉത്തമവണ്ണിനോ.

''രാജാ അരഹസി ഭവിതും, ചക്കവത്തീ രഥേസഭോ;
ചാതുരന്തോ വിജിതാവീ, ജമ്ബുസണ്ഡസ്സ ഇസ്സരോ.

''ഖത്തിയാ ഭോഗീ രാജാനോ, അനുയന്താ ഭവന്തി തേ;
രാജാഭിരാജാ മനുജിന്ദോ, രജ്ജം കാരേഹി ഗോതമാ''തി. -

ഛഹി ഗാഥാഹി ഭഗവന്തം അഭിത്ഥവി.

തത്ഥ **പരിപുണ്ണകായോ**തി അഭിബ്യത്തരൂപാനം ദ്വത്തിംസായ മഹാപുരിസലക്ഖണാനം പരിപുണ്ണതായ അഹീനങ്ഗപച്ചങ്ഗതായ ച പരിപുണ്ണസരീരോ. **സുരുചീ**തി സുന്ദരസരീരപ്പഭോ. **സുജാതോ**തി ആരോഹപരിണാഹസമ്പത്തിയാ, സണ്ഠാനസമ്പത്തിയാ ച സുനിബ്ബത്തോ. **ചാരുദസ്സനോ**തി സുചിരമ്പി പസ്സന്താനം അതിത്തിജനകം അപ്പടിക്കൂലം രമണീയം ചാരു ഏവ ദസ്സനം അസ്സാതി ചാരുദസ്സനോ. കേചി പനാഹു

“ചാരുദസ്സനോതി സുന്ദരനേത്തോ”തി. **സുവണ്ണവണ്ണോ**തി സുവണ്ണസദിസവണ്ണോ. **അസീ**തി ഭവസി, ഇദം പദം “പരിപുണ്ണകായോ അസീ”തിആദിനാ സബ്ബപദേഹി യോജേതബ്ബം. **സുസുക്കദാഠോ**തി സുട്ഠു സുക്കദാഠോ. ഭഗവതോ ഹി ദാഠാഹി ചന്ദകിരണാ വിയ ധവലരസ്മിയോ നിച്ഛരന്തി. **വീരിയവാ**തി വീരിയപാരമീപാരിപൂരിയാ ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതവീരിയാധിട്ഠാനതോ ചതുബ്ബിധസ്സ സമ്മപ്പധാനസ്സ സമ്പത്തിയാ ച അതിസയയുത്തോ.

നരസ്സ ഹി സുജാതസ്സാതി സമതിംസായ പാരമീനം, അരിയസ്സ വാ ചക്കവത്തിവത്തസ്സ പരിപൂരിതത്താ സുട്ഠു സമ്മദേവ ജാതസ്സ നരസ്സ, മഹാപുരിസസ്സാതി അത്ഥോ. **സബ്ബേ തേ**തി യേ മഹാപുരിസഭാവം ലോകേ അഗ്ഗപുഗ്ഗലഭാവം ബ്യഞ്ജയന്തീതി **ബ്യഞ്ജനാ**തി ലദ്ധവോഹാരസുപ്പതിട്ഠിതപാദതാദിബാത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണസങ്ഖാതാ തമ്ബനഖതുങ്ഗനഖതാദിഅസീതിഅനുബ്യഞ്ജനസങ്ഖാതാ ച രൂപഗുണാ, തേ അനവസേസാ, തവ കായസ്മിം സന്തീതി വചനസേസോ.

മഹാപുരിസലക്ഖണാതി പുബ്ബേ വുത്തബ്യഞ്ജനാനേവ വചനന്തരേന നിഗമേന്തോ ആഹ.

ഇദാനി തേസു ലക്ഖണേസു അത്തനാ അഭിരുചിതേഹി ലക്ഖണേഹി ഭഗവന്തം ഥോമേന്തോ **“പസന്നനേത്തോ”**തിആദിമാഹ. ഭഗവാ ഹി പഞ്ച വണ്ണപസാദസമ്പത്തിയാ **പസന്നനേത്തോ**. പരിപുണ്ണചന്ദമണ്ഡലസദിസമുഖതായ **സുമുഖോ**. ആരോഹപരിണാഹസമ്പത്തിയാ **ബ്രഹാ**. ബ്രഹ്മുജുഗത്തതായ **ഉജു**. ജുതിമന്തതായ **പതാപവാ**.

ഇദാനി തമേവ പതാപവന്തതം ആദിച്ചൂപമായ വിഭാവേന്തോ **“മജ്ഝേ സമണസങ്ഘസ്സാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ആദിച്ചോവ വിരോചസീ**തി യഥാ ആദിച്ചോ ഉഗ്ഗച്ഛന്തോ സബ്ബം തമഗതം വിധമേത്വാ ആലോകം കരോന്തോ വിരോചതി, ഏവം ത്വമ്പി അന്തോ ചേവ ബഹി ച സബ്ബം അവിജ്ജാതമം വിദ്ധംസേത്വാ ഞാണാലോകം കരോന്തോ വിരോചസി.

ദസ്സനീയരൂപതായ അങ്ഗീഗതാനം ദസ്സനസമ്പത്തീനം ആവഹനതോ, കല്യാണേഹി പഞ്ചഹി ദസ്സനേഹി സമന്നാഗതത്താ ച **കല്യാണദസ്സനോ. ഉത്തമവണ്ണിനോ**തി ഉത്തമവണ്ണസമ്പന്നസ്സ.

ചക്കവത്തീതി ചക്കരതനം വത്തേതി, ചതൂഹി സമ്പത്തിചക്കേഹി വത്തേതി, തേഹി ച പരേ വത്തേതി. പരഹിതായ ഇരിയാപഥചക്കാനം വത്തോ ഏതസ്മിം അത്ഥീതി ചക്കവത്തീ. അഥ വാ ചതൂഹി അച്ഛരിയധമ്മേഹി ച സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി ച സമന്നാഗമേന പരേഹി അനഭിഭവനീയസ്സ ആണാചക്കസ്സ വത്തോ ഏതസ്മിം അത്ഥീതിപി ചക്കവത്തീ. **രഥേസഭോ**തി രഥികേസു ആജാനീയഉസഭപുരിസോ, മഹാരഥികോതി അത്ഥോ. **ചാതുരന്തോ**തി ചതുസമുദ്ദന്തായ പഥവിയാ ഇസ്സരോ. **വിജിതാവീ**തി വിജിതവിജയോ. **ജമ്ബുസണ്ഡസ്സാ**തി ജമ്ബുദീപസ്സ, പാകടേന ഹി ഇസ്സരിയാനി ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹ. ചക്കവത്തീ പന സപരിത്തദീപാനം ചതുന്നമ്പി മഹാദീപാനം ഇസ്സരോവ.

ഖത്തിയാതി ജാതിഖത്തിയാ. **ഭോഗീ**തി ഭോഗിയാ. **രാജാനോ**തി യേ കേചി രജ്ജം കാരേന്താ. **അനുയന്താ**തി അനുഗാമിനോ സേവകാ. **രാജാഭിരാജാ**തി രാജൂനം പൂജനീയോ രാജാ ഹുത്വാ, ചക്കവത്തീതി അധിപ്പായോ. **മനുജിന്ദോ**തി മനുസ്സാധിപതി, മനുസ്സാനം പരമിസ്സരോതി അത്ഥോ.

ഏവം സേലേന വുത്തേ ഭഗവാ “യേ തേ ഭവന്തി അരഹന്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ, തേ സകേ വണ്ണേ ഭഞ്ഞമാനേ അത്താനം പാതുകരോന്തീ”തി ഇമം സേലസ്സ മനോരഥം പൂരേന്തോ -

വൃ. “രാജാഹമസ്മി സേല, (സേലാതി ഭഗവാ) ധമ്മരാജാ അനുത്തരോ;
ധമ്മേന ചക്കം വത്തേമി, ചക്കം അപ്പടിവത്തിയ”ന്തി. - ഇമം ഗാഥമാഹ;

തത്രായം അധിപ്പായോ - യം മം ത്വം, സേല, യാചസി, “രാജാ അരഹസി ഭവിതും ചക്കവത്തീ”തി, ഏത്ഥ അപ്പോസ്സുക്കോ ഹോഹി, **രാജാഹമസ്മി,** സതി ച രാജത്തേ യഥാ അഞ്ഞോ രാജാ സമാനോപി യോജനസതം വാ അനുസാസതി, ദ്വേ തീണി ചത്താരി പഞ്ച യോജനസതാനി വാ യോജനസഹസ്സം വാ ചക്കവത്തീ ഹുത്വാപി ചതുദീപപരിയന്തമത്തം വാ, നാഹമേവം പരിച്ഛിന്നവിസയോ. അഹഞ്ഹി **ധമ്മരാജാ അനുത്തരോ** ഭവഗ്ഗതോ അവീചിപരിയന്തം കത്വാ തിരിയം അപരിമേയ്യലോകധാതുയോ അനുസാസാമി. യാവതാ ഹി അപദാദിഭേദാ സത്താ, അഹം തേസം അഗ്ഗോ. ന ഹി മേ കോചി സീലേന വാ...പേ॰... വിമുത്തിഞാണദസ്സനേന വാ സദിസോ നത്ഥി, കുതോ ഭിയ്യോ. സ്വാഹം ഏവം ധമ്മരാജാ അനുത്തരോ, അനുത്തരേനേവ ചതുസതിപട്ഠാനാദിഭേദബോധിപക്ഖിയസങ്ഖാതേന **ധമ്മേന ചക്കം വത്തേമി,** “ഇദം പജഹഥ, ഇദം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരഥാ”തിആദിനാ ആണാചക്കം. “ഇദം ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, ദുക്ഖം അരിയസച്ച”ന്തിആദിനാ (മഹാവ॰ ൧൪; സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧) പരിയത്തിധമ്മേന ധമ്മചക്കമേവ വാ. **ചക്കം അപ്പടിവത്തിയ**ന്തി യം ചക്കം അപ്പടിവത്തിയം ഹോതി സമണേന വാ...പേ॰... കേനചി വാ ലോകസ്മിന്തി.

ഏവം അത്താനമാവികരോന്തം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പീതിസോമനസ്സജാതോ സേലോ പുന ദള്ഹീകരണത്ഥം -

വൃ. “സമ്ബുദ്ധോ പടിജാനാസി, (ഇതി സേലോ ബ്രാഹ്മണോ) ധമ്മരാജാ അനുത്തരോ;
ധമ്മേന ചക്കം വത്തേമി, ഇതി ഭാസഥ ഗോതമ.

വൃ. “കോ നു സേനാപതി ഭോതോ, സാവകോ സത്ഥുരന്വയോ;
കോ തേതമനുവത്തേതി, ധമ്മചക്കം പവത്തിത”ന്തി. - ഗാഥാദ്വയമാഹ;

തത്ഥ **കോ നു സേനാപതീ**തി ധമ്മരഞ്ഞോ ഭോതോ ധമ്മേന പവത്തിതസ്സ ചക്കസ്സ അനുപവത്തനകോ സേനാപതി കോ നൂതി പുച്ഛി.

തേന ച സമയേന ഭഗവതോ ദക്ഖിണപസ്സേ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ നിസിന്നോ ഹോതി, സുവണ്ണപുഞ്ജോ വിയ സിരിയാ സോഭമാനോ. തം ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ -

വൃ. “മയാ പവത്തിതം ചക്കം, (സേലാതി ഭഗവാ) ധമ്മചക്കം അനുത്തരം;

സാരിപുത്തോ അനുവത്തേതി, അനുജാതോ തഥാഗത''ന്തി. - ഗാഥമാഹ;

തത്ഥ **അനുജാതോ തഥാഗത**ന്തി, തഥാഗതം അനുജാതോ, തഥാ ഗതേന ഹേതുനാ അരിയായ ജാതിയാ ജാതോതി അത്ഥോ.

ഏവം ''കോ നു സേനാപതി ഭോതോ''തി സേലേന വുത്തപഞ്ഹം ബ്യാകരിത്വാ യം സേലോ ആഹ ''സമ്ബുദ്ധോ പടിജാനാസീ''തി തത്ഥ നം നിക്കങ്ഖം കാതുകാമോ ''നാഹം പടിഞ്ഞാമത്തേനേവ പടിജാനാമി, അപി ചാഹം ഇമിനാ കാരണേന ബുദ്ധോ''തി ഞാപേതും -

വ്വ്ഋ. ''അഭിഞ്ഞേയ്യം അഭിഞ്ഞാതം, ഭാവേതബ്ബഞ്ച ഭാവിതം;
പഹാതബ്ബം പഹീനം മേ, തസ്മാ ബുദ്ധോസ്മി ബ്രാഹ്മണാ''തി. - ഗാഥമാഹ;

തത്ഥ **അഭിഞ്ഞേയ്യ**ന്തി ചത്താരി സച്ചാനി ചത്താരി അരിയസച്ചാനി. ചതുന്നഞ്ഹി സച്ചാനം അരിയസച്ചാനഞ്ച സാമഞ്ഞഗ്ഗഹണമേതം യദിദം അഭിഞ്ഞേയ്യന്തി. തത്ഥ അരിയസച്ചേസു യം ഭാവേതബ്ബം മഗ്ഗസച്ചം, യഞ്ച പഹാതബ്ബം സമുദയസച്ചം, തദുഭയഗ്ഗഹണേന തേസം ഫലഭൂതാനി നിരോധസച്ചദുക്ഖസച്ചാനിപി ഗഹിതാനേവ ഹോന്തി ഹേതുഗ്ഗഹണേനേവ ഫലസിദ്ധിതോ. തേന തത്ഥ ''സച്ഛികാതബ്ബം സച്ഛികതം, പരിഞ്ഞേയ്യം പരിഞ്ഞാത''ന്തി ഇദമ്പി വുത്തമേവ ഹോതി. ''അഭിഞ്ഞേയ്യം അഭിഞ്ഞാത''ന്തി വാ ഇമിനാ ച സബ്ബസ്സപി ഞേയ്യസ്സ അഭിഞ്ഞാതസമ്ബുദ്ധഭാവം ഉദ്ദേസവസേന പകാസേത്വാ തദേകദേസം നിദ്ദേസവസേന ദസ്സേന്തോ **''ഭാവേതബ്ബഞ്ച ഭാവിത''**ന്തിആദിമാഹ. അഥ വാ **''ഭാവേതബ്ബം ഭാവിതം, പഹാതബ്ബം പഹീന''**ന്തി ഇമിനാ അത്തനോ ഞാണപഹാനസമ്പദാകിത്തനമുഖേന തംമൂലകത്താ സബ്ബേപി ബുദ്ധഗുണാ കിത്തിതാ ഹോന്തീതി ആഹ **''തസ്മാ ബുദ്ധോസ്മി, ബ്രാഹ്മണാ''**തി. അഭിഞ്ഞേയ്യഅഭിഞ്ഞാതഗ്ഗഹണേന ഹി സബ്ബസോ വിജ്ജാവിമുത്തീനം ഗഹിതത്താ സഫലം ചതുസച്ചഭാവം സദ്ധിം ഹേതുസമ്പത്തിയാ ദസ്സേന്തോ ബുജ്ഝിതബ്ബം സബ്ബം ബുജ്ഝിത്വാ ബുദ്ധോ ജാതോസ്മീതി ഞായേന ഹേതുനാ അത്തനോ ബുദ്ധഭാവം വിഭാവേതി.

ഏവം നിപ്പരിയായേന അത്താനം പാതുകരിത്വാ അത്തനി കങ്ഖാവിതരണത്ഥം ബ്രാഹ്മണം ഉസ്സാഹേന്തോ -

വ്വ്ന. ''വിനയസ്സു മയി കങ്ഖം, അധിമുച്ചസ്സു ബ്രാഹ്മണ;
ദുല്ലഭം ദസ്സനം ഹോതി, സമ്ബുദ്ധാനം അഭിണ്ഹസോ.

വ്വ്ന്ട. ''യേസം വേ ദുല്ലഭോ ലോകേ, പാതുഭാവോ അഭിണ്ഹസോ;
സോഹം ബ്രാഹ്മണ ബുദ്ധോസ്മി, സല്ലകത്തോ അനുത്തരോ.

വ്വ്ന്ള. ''ബ്രഹ്മഭൂതോ അതിതുലോ, മാരസേനപ്പമദ്ദനോ;
സബ്ബാമിത്തേ വസേ കത്വാ, മോദാമി അകുതോഭയോ''തി. - ഗാഥത്തയമാഹ;

തത്ഥ **വിനയസ്സൂ**തി വിനേഹി ഛിന്ദ. **കങ്ഖ**ന്തി വിചികിച്ഛം. **അധിമുച്ചസ്സൂ**തി അധിമോക്ഖം കര ''സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ''തി സദ്ദഹ. **ദുല്ലഭം ദസ്സനം ഹോതി, സമ്ബുദ്ധാന**ന്തി യതോ കപ്പാനം അസങ്ഖ്യേയ്യമ്പി ബുദ്ധസുഞ്ഞോ ലോകോ ഹോതി. **സല്ലകത്തോ**തി, രാഗാദിസല്ലകത്തനോ.

ബ്രഹ്മഭൂതോതി സേട്ഠഭൂതോ. **അതിതുലോ**തി തുലം അതീതോ, നിരുപമോതി അത്ഥോ. **മാരസേനപ്പമദ്ദനോ**തി "കാമാ തേ പഠമാ സേനാ"തി (സു॰ നി॰ ൪൩൮; മഹാനി॰ ൨൮; ചൂളനി॰ നന്ദമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൪൭) ഏവം ആഗതായ മാരസേനായ പമദ്ദനോ. **സബ്ബാമിത്തേ**തി ഖന്ധകിലേസാഭിസങ്ഖാരമച്ചുദേവപുത്തമാരസങ്ഖാതേ സബ്ബപച്ചത്ഥികേ . **വസേ കത്വാ**തി അത്തനോ വസേ കത്വാ. **മോദാമി അകുതോഭയോ**തി കുതോചി നിബ്ഭയോ സമാധിസുഖേന, ഫലനിബ്ബാനസുഖേന ച മോദാമി.

ഏവം വുത്തേ സേലോ ബ്രാഹ്മണോ താവദേവ ഭഗവതി സഞ്ജാതപസാദോ പബ്ബജ്ജാപേക്ഖോ ഹുത്വാ -

വ്യസ്. "ഇദം ഭോന്തോ നിസാമേഥ, യഥാ ഭാസതി ചക്ഖുമാ;
സല്ലകത്തോ മഹാവീരോ, സീഹോവ നദതീ വനേ.

വ്യസ്. "ബ്രഹ്മഭൂതം അതിതുലം, മാരസേനപ്പമദ്ദനം;
കോ ദിസ്വാ നപ്പസീദേയ്യ, അപി കണ്ഹാഭിജാതികോ.

വ്യസ്. "യോ മം ഇച്ഛതി അന്വേതു, യോ വാ നിച്ഛതി ഗച്ഛതു;
ഇധാഹം പബ്ബജിസ്സാമി, വരപഞ്ഞസ്സ സന്തികേ"തി. -

ഗാഥത്തയമാഹ. യഥാ തം പരിപാകഗതായ ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിയാ ചോദിയമാനോ.

തത്ഥ **കണ്ഹാഭിജാതികോ**തി, നീചജാതികോ, തമോതമപരായണഭാവേ ഠിതോ.

തതോ തേപി മാണവകാ ഹേതുസമ്പന്നതായ തഥേവ പബ്ബജ്ജാപേക്ഖാ ഹുത്വാ -

വ്യസ്. "ഏതം ചേ രുച്ചതി ഭോതോ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാസനം;
മയമ്പി പബ്ബജിസ്സാമ, വരപഞ്ഞസ്സ സന്തികേ"തി. -

ഗാഥമാഹംസു, യഥാ തം തേന സദ്ധിം കതാധികാരാ കുലപുത്താ.

അഥ സേലോ തേസു മാണവകേസു തുട്ഠചിത്തോ തേ ദസ്സേന്തോ പബ്ബജ്ജഞ്ച യാചമാനോ -

വ്യസ്. "ബ്രാഹ്മണാ തിസതാ ഇമേ, യാചന്തി പഞ്ജലീകതാ;
ബ്രഹ്മചരിയം ചരിസ്സാമ, ഭഗവാ തവ സന്തികേ"തി. - ഗാഥമാഹ;

തതോ ഭഗവാ യസ്മാ സേലോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ തേസംയേവ തിണ്ണം പുരിസസതാനം ഗണജേട്ഠോ ഹുത്വാ രോപിതകുസലമൂലോ, ഇദാനി പച്ഛിമഭവേപി തേസംയേവ ആചരിയോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ, ഞാണഞ്ചസ്സ തേസഞ്ച പരിപക്കം, ഏഹിഭിക്ഖുഭാവസ്സ ച ഉപനിസ്സയോ അത്ഥി, തസ്മാ തേ സബ്ബേവ ഏഹിഭിക്ഖുഭാവേന പബ്ബജ്ജായ പബ്ബാജേന്തോ -

വ്യസ്. "സ്വാഖാതം ബ്രഹ്മചരിയം, (സേലാതി ഭഗവാ) സന്ദിട്ഠികമകാലികം;
യത്ഥ അമോഘാ പബ്ബജ്ജാ, അപ്പമത്തസ്സ സിക്ഖതോ"തി. - ഗാഥമാഹ;

തത്ഥ **സന്ദിട്ഠികന്തി** പച്ചക്ഖം. **അകാലികന്തി** മഗ്ഗാനന്തരഫലുപ്പത്തിതോ ന കാലന്തരേ പത്തബ്ബഫലം. **യത്ഥാതി** യംനിമിത്താ . മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയനിമിത്താ ഹി പബ്ബജ്ജാ അമോഘാ അനിപ്ഫലാ, യത്ഥാതി വാ യസ്മിം സാസനേ **അപ്പമത്തസ്സ** സതിവിപ്പവാസരഹിതസ്സ തീസു സിക്ഖാസു **സിക്ഖതോ**.

ഏവഞ്ച വത്വാ ''ഏഥ, ഭിക്ഖവോ''തി ഭഗവാ അവോച. താവദേവ തേ സബ്ബേ ഇദ്ധിമയപത്തചീവരധരാ ഹുത്വാ സട്ഠിവസ്സികത്ഥേരാ വിയ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ പരിവാരേസും. സോ ഏവം പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ സത്തമേ ദിവസേ സപരിസോ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൪൦.൨൯൩-൩൩൩) -

''നഗരേ ഹംസവതിയാ, വീഥിസാമീ അഹോസഹം;
മമ ഞാതീ സമാനേത്വാ, ഇദം വചനമബ്രവിം.

''ബുദ്ധോ ലോകേ സമുപ്പന്നോ, പുഞ്ഞക്ഖേത്തോ അനുത്തരോ;
ആസി സോ സബ്ബലോകസ്സ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ.

''ഖത്തിയാ നേഗമാ ചേവ, മഹാസാലാ ച ബ്രാഹ്മണാ;
പസന്നചിത്താ സുമനാ, പൂഗധമ്മം അകംസു തേ.

''ഹത്ഥാരോഹാ അനീകട്ഠാ, രഥികാ പത്തികാരകാ;
പസന്നചിത്താ സുമനാ, പൂഗധമ്മം അകംസു തേ.

''ഉഗ്ഗാ ച രാജപുത്താ ച, വേസിയാനാ ച ബ്രാഹ്മണാ;
പസന്നചിത്താ സുമനാ, പൂഗധമ്മം അകംസു തേ.

''ആളാരികാ കപ്പകാ ച, ന്ഹാപകാ മാലകാരകാ;
പസന്നചിത്താ സുമനാ, പൂഗധമ്മം അകംസു തേ.

''രജകാ പേസകാരാ ച, ചമ്മകാരാ ച ന്ഹാപിതാ;
പസന്നചിത്താ സുമനാ, പൂഗധമ്മം അകംസു തേ.

''ഉസുകാരാ ഭമകാരാ, ചമ്മകാരാ ച തച്ഛകാ;
പസന്നചിത്താ സുമനാ, പൂഗധമ്മം അകംസു തേ.

''കമ്മാരാ സോണ്ണകാരാ ച, തിപുലോഹകരാ തഥാ;
പസന്നചിത്താ സുമനാ, പൂഗധമ്മം അകംസു തേ.

''ഭതകാ ചേടകാ ചേവ, ദാസകമ്മകരാ ബഹൂ;
യഥാസകേന ഥാമേന, പൂഗധമ്മം അകംസു തേ.

''ഉദഹാരാ കട്ഠഹാരാ, കസ്സകാ തിണഹാരകാ;
യഥാസകേന ഥാമേന, പൂഗധമ്മം അകംസു തേ.

''പുപ്ഫികാ മാലികാ ചേവ, പണ്ണികാ ഫലഹാരകാ;
യഥാസകേന ഥാമേന, പൂഗധമ്മം അകംസു തേ.

“ഗണികാ കുമ്ഭദാസീ ച, പൂവികാ മച്ഛികാപി ച;
യഥാസകേന ഥാമേന, പൂഗധമ്മം അകംസു തേ.

“ഏഥ സബ്ബേ സമാഗന്ത്വാ, ഗണം ബന്ധാമ ഏകതോ;
അധികാരം കരിസ്സാമ, പുഞ്ഞക്ഖേത്തേ അനുത്തരേ.

“തേ മേ സുത്വാന വചനം, ഗണം ബന്ധിംസു താവദേ;
ഉപട്ഠാനസാലം സുകതം, ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ കാരയും.

“നിട്ഠാപേത്വാന തം സാലം, ഉദഗ്ഗോ തുട്ഠമാനസോ;
പരേതോ തേഹി സബ്ബേഹി, സമ്ബുദ്ധമുപസങ്കമിം.

“ഉപസങ്കമ്മ സമ്ബുദ്ധം, ലോകനാഥം നരാസഭം;
വന്ദിത്വാ സത്ഥുനോ പാദേ, ഇദം വചനമബ്രവിം.

“ഇമേ തീണി സതാ വീര, പുരിസാ ഏകതോ ഗണാ;
ഉപട്ഠാനസാലം സുകതം, നിയ്യാദേന്തി തുവം മുനി.

“ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ പുരതോ, സമ്പടിച്ഛത്വ ചക്ഖുമാ;
തിണ്ണം സതാനം പുരതോ, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

“തിസതാപി ച ജേട്ഠോ ച, അനുവത്തിംസു ഏകതോ;
സമ്പത്തിഞ്ഹി കരിത്വാന, സബ്ബേ അനുഭവിസ്സഥ.

“പച്ഛിമേ ഭവേ സമ്പത്തേ, സീതിഭാവമനുത്തരം;
അജരം അമതം സന്തം, നിബ്ബാനം ഫസ്സയിസ്സഥ.

“ഏവം ബുദ്ധോ വിയാകാസി, സബ്ബഞ്ഞൂ സമണുത്തരോ;
ബുദ്ധസ്സ വചനം സുത്വാ, സോമനസ്സം പവേദയിം.

“തിംസകപ്പസഹസ്സാനി, ദേവലോകേ രമിം അഹം;
ദേവാധിപോ പഞ്ചസതം, ദേവരജ്ജമകാരയിം.

“സഹസ്സക്ഖത്തും രാജാ ച, ചക്കവത്തീ അഹോസഹം;
ദേവരജ്ജം കരോന്തസ്സ, മഹാദേവാ അവന്ദിസും.

“ഇധ മാനുസകേ രജ്ജം, പരിസാ ഹോന്തി ബന്ധവാ;
പച്ഛിമേ ഭവേ സമ്പത്തേ, വാസേട്ഠോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ.

“അസീതികോടി നിചയോ, തസ്സ പുത്തോ അഹോസഹം;
സേലോ ഇതി മമം നാമം, ഛളങ്ഗേ പാരമിം ഗതോ.

“ജങ്ഘാവിഹാരം വിചരം, സസിസ്സേഹി പുരക്ഖതോ;
ജടാഭാരികഭരിതം, കേണിയം നാമ താപസം.

“പടിയത്താഹുതിം ദിസ്വാ, ഇദം വചനമബ്രവിം;
ആവാഹോ വാ വിവാഹോ വാ, രാജാ വാ തേ നിമന്തിതോ.

“ആഹുതിം യിട്ഠുകാമോഹം, ബ്രാഹ്മണേ ദേവസമ്മതേ;
ന നിമന്തേമി രാജാനം, ആഹുതീ മേ ന വിജ്ജതി.

“ന ചത്ഥി മയ്ഹമാവാഹോ, വിവാഹോ മേ ന വിജ്ജതി;
സക്യാനം നന്ദിജനനോ, സേട്ഠോ ലോകേ സദേവകേ.

“സബ്ബലോകഹിതത്ഥായ , സബ്ബസത്തസുഖാവഹോ;
സോ മേ നിമന്തിതോ അജ്ജ, തസ്സേതം പടിയാദനം.

“തിമ്ബരൂസകവണ്ണാഭോ, അപ്പമേയ്യോ അനൂപമോ;
രൂപേനാസദിസോ ബുദ്ധോ, സ്വാതനായ നിമന്തിതോ.

“ഉക്കാമുഖപഹട്ഠോവ, ഖദിരങ്ഗാരസന്നിഭോ;
വിജ്ജൂപമോ മഹാവീരോ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“പബ്ബതഗ്ഗേ യഥാ അച്ചി, പുണ്ണമായേവ ചന്ദിമാ;
നളഗ്ഗിവണ്ണസങ്കാസോ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“അസമ്ഭീതോ ഭയാതീതോ, ഭവന്തകരണോ മുനി;
സീഹൂപമോ മഹാവീരോ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“കുസലോ ബുദ്ധധമ്മേഹി, അപസയ്ഹോ പരേഹി സോ;
നാഗൂപമോ മഹാവീരോ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“സദ്ധമ്മാചാരകുസലോ, ബുദ്ധനാഗോ അസാദിസോ;
ഉസഭൂപമോ മഹാവീരോ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“അനന്തവണ്ണോ അമിതയസോ, വിചിത്തസബ്ബലക്ഖണോ;
സക്കൂപമോ മഹാവീരോ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“വസീ ഗണീ പതാപീ ച, തേജസ്സീ ച ദുരാസദോ;
ബ്രഹ്മൂപമോ മഹാവീരോ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“പത്തധമ്മോ ദസബലോ, ബലാതിബലപാരഗോ;
ധരണൂപമോ മഹാവീരോ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“സീലവീചിസമാകിണ്ണോ, ധമ്മവിഞ്ഞാണഖോഭിതോ;
ഉദധൂപമോ മഹാവീരോ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“ദുരാസദോ ദുപ്പസഹോ, അചലോ ഉഗ്ഗതോ ബ്രഹാ;
നേരൂപമോ മഹാവീരോ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“അനന്തഞാണോ അസമസമോ, അതുലോ അഗ്ഗതം ഗതോ;
ഗഗനൂപമോ മഹാവീരോ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“പതിട്ഠാ ഭയഭീതാനം, താണോ സരണഗാമിനം;
അസ്സാസകോ മഹാവീരോ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“ആസയോ ബുദ്ധിമന്താനം, പുഞ്ഞക്ഖേത്തം സുഖേസിനം;
രതനാകരോ മഹാവീരോ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“അസ്സാസകോ വേദകരോ, സാമഞ്ഞഫലദായകോ;
മേഘൂപമോ മഹാവീരോ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“ലോകചക്ഖു മഹാതേജോ, സബ്ബതമവിനോദനോ;
സൂരിയൂപമോ മഹാവീരോ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“ആരമ്മണവിമുത്തീസു, സഭാവദസ്സനോ മുനി;
ചന്ദൂപമോ മഹാവീരോ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“ബുദ്ധോ സമുസ്സിതോ ലോകേ, ലക്ഖണേഹി അലങ്കതോ;
അപ്പമേയ്യോ മഹാവീരോ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“യസ്സ ഞാണം അപ്പമേയ്യം, സീലം യസ്സ അനൂപമം;
വിമുത്തി അസദിസാ യസ്സ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“യസ്സ ധീതി അസദിസാ, ഥാമോ യസ്സ അചിന്തിയോ;
യസ്സ പരക്കമോ ജേട്ഠോ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“രാഗോ ദോസോ ച മോഹോ ച, വിസാ സബ്ബേ സമൂഹതാ;
അഗദൂപമോ മഹാവീരോ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“ക്ലേസബ്യാധിബഹുദുക്ഖ-സബ്ബതമവിനോദനോ;
വേജ്ജൂപമോ മഹാവീരോ, സോ മേ ബുദ്ധോ നിമന്തിതോ.

“ബുദ്ധോതി ഭോ യം വദേസി, ഘോസോപേസോ സുദുല്ലഭോ;
ബുദ്ധോ ബുദ്ധോതി സുത്വാന, പീതി മേ ഉദപജ്ജഥ.

“അബ്ഭന്തരം അഗണ്ഹന്തം, പീതി മേ ബഹി നിച്ഛരേ;
സോഹം പീതിമനോ സന്തോ, ഇദം വചനമബ്രവിം.

“കഹം നു ഖോ സോ ഭഗവാ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ;
തത്ഥ ഗന്ത്വാ നമസ്സിസ്സം, സാമഞ്ഞഫലദായകം.

“പഗ്ഗയ്ഹ ദക്ഖിണം ബാഹും, വേദജാതോ കതഞ്ജലീ;
ആചിക്ഖി മേ ധമ്മരാജം, സോകസല്ലവിനോദനം.

“ഉദേന്തംവ മഹാമേഘം, നീലം അഞ്ജനസന്നിഭം;
സാഗരം വിയ ദിസ്സന്തം, പസ്സസേതം മഹാവനം.

“ഏത്ഥ സോ വസതേ ബുദ്ധോ, അദന്തദമകോ മുനി;
വിനയന്തോ ച വേനേയ്യേ, ബോധേന്തോ ബോധിപക്ഖിയേ.

“പിപാസിതോവ ഉദകം, ഭോജനംവ ജിഘച്ഛിതോ;
ഗാവീ യഥാ വച്ഛഗിദ്ധാ, ഏവാഹം വിചിനിം ജിനം.

“ആചാരഉപചാരഞ്ഞൂ, ധമ്മാനുച്ഛവിസംവരം;
സിക്ഖാപേമി സകേ സിസ്സേ, ഗച്ഛന്തേ ജിനസന്തികം.

“ദുരാസദാ ഭഗവന്തോ, സീഹാവ ഏകചാരിനോ;
പദേ പദം നിക്ഖിപന്താ, ആഗച്ഛേയ്യാഥ മാണവാ.

“ആസീവിസോ യഥാ ഘോരോ, മിഗരാജാവ കേസരീ;
മത്തോവ കുഞ്ജരോ ദന്തീ, ഏവം ബുദ്ധാ ദുരാസദാ.

“ഉക്കാസിതഞ്ച ഖിപിതം, അജ്ഝുപേക്ഖിയ മാണവാ;
പദേ പദം നിക്ഖിപന്താ, ഉപേഥ ബുദ്ധസന്തികം.

“പടിസല്ലാനഗരുകാ, അപ്പസദ്ദാ ദുരാസദാ;
ദുരൂപസങ്കമാ ബുദ്ധാ, ഗരൂ ഹോന്തി സദേവകേ.

“യദാഹം പഞ്ഹം പുച്ഛാമി, പടിസമ്മോദയാമി വാ;
അപ്പസദ്ദാ തദാ ഹോഥ, മുനിഭൂതാവ തിട്ഠഥ.

“യം സോ ദേസേതി സമ്ബുദ്ധോ, ഖേമം നിബ്ബാനപത്തിയാ;
തമേവത്ഥം നിസാമേഥ, സദ്ധമ്മസവനം സുഖം.

“ഉപസങ്കമ്മ സമ്ബുദ്ധം, സമ്മോദിം മുനിനാ അഹം;
തം കഥം വീതിസാരേത്വാ, ലക്ഖണേ ഉപധാരയിം.

“ലക്ഖണേ ദ്വേ ച കങ്ഖാമി, പസ്സാമി തിംസലക്ഖണേ;
കോസോഹിതവത്ഥഗുയ്ഹം, ഇദ്ധിയാ ദസ്സയീ മുനി.

“ജിവ്ഹം നിന്നാമയിത്വാന, കണ്ണസോതേ ച നാസികേ;
പടിമസി നലാടന്തം, കേവലം ഛാദയീ ജിനോ.

“തസ്സാഹം ലക്ഖണേ ദിസ്വാ, പരിപുണ്ണേ സബ്യഞ്ജനേ;
ബുദ്ധോതി നിട്ഠം ഗന്ത്വാന, സഹ സിസ്സേഹി പബ്ബജിം.

“സതേഹി തീഹി സഹിതോ, പബ്ബജിം അനഗാരിയം;
അഡ്ഢമാസേ അസമ്പത്തേ, സബ്ബേ പത്താമ്ഹ നിബ്ബുതിം.

“ഏകതോ കമ്മം കത്വാന, പുഞ്ഞക്ഖേത്തേ അനുത്തരേ;
ഏകതോ സംസരിത്വാന, ഏകതോ വിനിവത്തയും.

“ഗോപാനസിയോ ദത്വാന, പൂഗധമ്മേ വസിം അഹം
തേന കമ്മേന സുകതേന, അട്ഠ ഹേതൂ ലഭാമഹം.

“ദിസാസു പൂജിതോ ഹോമി, ഭോഗാ ച അമിതാ മമ;
പതിട്ഠാ ഹോമി സബ്ബേസം, താസോ മമ ന വിജ്ജതി.

“ബ്യാധയോ മേ ന വിജ്ജന്തി, ദീഘായും പാലയാമി ച;
സുഖുമച്ഛവികോ ഹോമി, ആവാസേ പത്ഥിതേ വസേ.

"അട്ഠ ഗോപാനസീ ദത്വാ, പൂഗധമ്മേ വസിം അഹം;
പടിസമ്ഭിദാരഹത്തഞ്ച, ഏതം മേ അപരട്ഠമം.

"സബ്ബവോസിതവോസാനോ, കതകിച്ചോ അനാസവോ;
അട്ഠ ഗോപാനസീ നാമ, തവ പുത്തോ മഹാമുനി.

"പഞ്ച ധമ്ഭാനി ദത്വാന, പൂഗധമ്മേ വസിം അഹം;
തേന കമ്മേന സുകതേന, പഞ്ച ഹേതൂ ലഭാമഹം.

"അചലോ ഹോമി മേത്തായ, അനൂനങ്ഗോ ഭവാമഹം;
ആദേയ്യവചനോ ഹോമി, ന ധംസേമി യഥാ അഹം.

"അഭന്തം ഹോതി മേ ചിത്തം, അഖിലോ ഹോമി കസ്സചി;
തേന കമ്മേന സുകതേന, വിമലോ ഹോമി സാസനേ.

"സഗാരവോ സപ്പതിസ്സോ, കതകിച്ചോ അനാസവോ;
സാവകോ തേ മഹാവീര, ഭിക്ഖു തം വന്ദതേ മുനി.

"കത്വാ സുകതപല്ലങ്കം, സാലായം പഞ്ഞപേസഹം;
തേന കമ്മേന സുകതേന, പഞ്ച ഹേതൂ ലഭാമഹം.

"ഉച്ചേ കുലേ പജായിത്വാ, മഹാഭോഗോ ഭവാമഹം;
സബ്ബസമ്പത്തികോ ഹോമി, മച്ഛേരം മേ ന വിജ്ജതി.

"ഗമനേ പത്ഥിതേ മയ്ഹം, പല്ലങ്കോ ഉപതിട്ഠതി;
സഹ പല്ലങ്കസേട്ഠേന, ഗച്ഛാമി മമ പത്ഥിതം.

"തേന പല്ലങ്കദാനേന, തമം സബ്ബം വിനോദയിം;
സബ്ബാഭിഞ്ഞാബലപ്പത്തോ, ഥേരോ വന്ദതി തം മുനി.

"പരികിച്ചത്തകിച്ചാനി, സബ്ബകിച്ചാനി സാധയിം;
തേന കമ്മേന സുകതേന, പാവിസിം അഭയം പുരം.

"പരിനിട്ഠിതസാലമ്ഹി , പരിഭോഗമദാസഹം;
തേന കമ്മേന സുകതേന, സേട്ഠത്തം അജ്ഝുപാഗതോ.

"യേ കേചി ദമകാ ലോകേ, ഹത്ഥിഅസ്സേ ദമേന്തി യേ;
കരിത്വാ കാരണാ നാനാ, ദാരുണേന ദമേന്തി തേ.

"ന ഹേവം ത്വം മഹാവീര, ദമേസി നരനാരിയോ;
അദണ്ഡേന അസത്ഥേന, ദമേസി ഉത്തമേ ദമേ.

"ദാനസ്സ വണ്ണേ കിത്തേന്തോ, ദേസനാകുസലോ മുനി;
ഏകപഞ്ഹം കഥേന്തോവ, ബോധേസി തിസതേ മുനി.

"ദന്താ മയം സാരഥിനാ, സുവിമുത്താ അനാസവാ;
സബ്ബാഭിഞ്ഞാബലപത്താ, നിബ്ബുതാ ഉപധിക്ഖയേ.

“സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം ദാനമദദിം തദാ;
അതിക്കന്താ ഭയാ സബ്ബേ, സാലാദാനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.
അരഹത്തം പന പത്വാ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

“യം തം സരണമാഗമ്ഹ, ഇതോ അട്ഠമേ ചക്ഖുമ;
സത്തരത്തേന ഭഗവാ, ദന്താമ്ഹ തവ സാസനേ”തി. -

ഗാഥമാഹ . തസ്സത്ഥോ - പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹി **ചക്ഖുമ** ഭഗവാ യസ്മാ മയം ഇതോ അതീതേ **അട്ഠമേ** ദിവസേ തം സരണം **അഗമിമ്ഹ**. തസ്മാ സത്തരത്തേന തവ സാസനേ ദമകേന **ദന്താ അമ്ഹ,** അഹോ **തേ** സരണഗമനസ്സ ആനുഭാവോതി. തതോ പരം -

“തുവം ബുദ്ധോ തുവം സത്ഥാ, തുവം മാരാഭിഭൂ മുനി;
തുവം അനുസയേ ഛേത്വാ, തിണ്ണോ താരേസിമം പജം.

“ഉപധീ തേ സമതിക്കന്താ, ആസവാ തേ പദാലിതാ;
സീഹോവ അനുപാദാനോ, പഹീനഭയഭേരവോ”തി. -

ഇമാഹി ദ്വീഹി ഗാഥാഹി അഭിത്ഥവിത്വാ ഓസാനഗാഥായ സത്ഥാരം വന്ദനം യാചതി -

“ഭിക്ഖവോ തിസതാ ഇമേ, തിട്ഠന്തി പഞ്ജലീകതാ;
പാദേ വീര പസാരേഹി, നാഗാ വന്ദന്തു സത്ഥുനോ”തി.

തത്ഥ **തുവം ബുദ്ധോ**തി ത്വമേവ ഇമസ്മിം ലോകേ സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധോ. ദിട്ഠധമ്മികാദിഅത്ഥേന സത്താനം അനുസാസനതോ ത്വമേവ **സത്ഥാ**. സബ്ബേസം മാരാനം അഭിഭവനതോ **മാരാഭിഭൂ**. മുനിഭാവതോ **മുനി. അനുസയേ ഛേത്വാ**തി കാമരാഗാദികേ അനുസയേ അരിയമഗ്ഗസത്ഥേന ഛിന്ദിത്വാ. **തിണ്ണോ**തി സയം സംസാരമഹോഘം തിണ്ണോ, ദേസനാഹത്ഥേന ഇമം **പജം** സത്തകായം താരേസി. **ഉപധീ**തി ഖന്ധൂപധിആദയോ സബ്ബേ ഉപധീ. **അദുപാദാനോ**തി സബ്ബസോ പഹീനകാമുപാദാനാദികോ. ഏവം വത്വാ ഥേരോ സപരിസോ സത്ഥാരം അഭിവന്ദതീതി.

സേലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. കാളിഗോധാപുത്തഭദ്ദിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

യാതം മേ ഹത്ഥിഗീവായാതിആദികാ ആയസ്മതോ ഭദ്ദിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ മഹാഭോഗകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുണന്തോ സത്ഥാരാ ഏകം ഭിക്ഖും ഉച്ചാകുലികാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപിയമാനം ദിസ്വാ സയമ്പി തം ഠാനന്തരം പത്ഥേത്വാ സത്താഹം ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ മഹാദാനം ദത്വാ പണിധാനം അകാസി. സത്ഥാപിസ്സ അനന്തരായേന സമിജ്ഝനഭാവം ദിസ്വാ ബ്യാകാസി. സോപി തം ബ്യാകരണം സുത്വാ ഉച്ചാകുലികസംവത്തനികം കമ്മം പുച്ഛിത്വാ ധമ്മസ്സവനസ്സ കാരാപനം, ധമ്മമണ്ഡപേ ആസനദാനം, ബീജനീദാനം,

ധമ്മകഥികാനം പൂജാസക്കാരകരണം, ഉപോസഥാഗാരേ പടിസ്സയദാനന്തി ഏവമാദിം യാവജീവം ബഹുപുഞ്ഞം കത്വാ തതോ ചുതോ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ അപരഭാഗേ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ ഉപ്പത്തിയാ പുരേതരം ബാരാണസിയം കുടുമ്ബിയഘരേ നിബ്ബത്തോ സമ്ബഹുലേ പച്ചേകബുദ്ധേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ഏകസ്മിംയേവ ഠാനേ സമാഗന്ത്വാ ഭത്തവിസ്സഗ്ഗം കരോന്തേ ദിസ്വാ തത്ഥ പാസാണഫലകാനി അത്ഥരിത്വാ പാദോദകാദിം ഉപട്ഠപേന്തോ യാവജീവം ഉപട്ഠഹി.

സോ ഏകം ബുദ്ധന്തരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കപിലവത്ഥുനഗരേ സാകിയരാജകുലേ നിബ്ബത്തി, **ഭദ്ദിയോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ അനുരുദ്ധാദീഹി പഞ്ചഹി ഖത്തിയേഹി സദ്ധിം സത്ഥരി അനുപിയമ്ബവനേ വിഹരന്തേ സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തം സത്ഥാ അപരഭാഗേ ജേതവനേ അരിയഗണമജ്ഝേ നിസിന്നോ ഉച്ചാകുലികാനം ഭിക്ഖൂനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി. സോ ഫലസുഖേന നിബ്ബാനസുഖേന ച വീതിനാമേന്തോ അരഞ്ഞഗതോപി രുക്ഖമൂലഗതോപി സുഞ്ഞാഗാരഗതോപി "അഹോ സുഖം, അഹോ സുഖ"ന്തി അഭിക്ഖണം ഉദാനം ഉദാനേസി. തം സുത്വാ ഭിക്ഖൂ സത്ഥു ആരോചേസും - "ആയസ്മാ ഭദ്ദിയോ കാളിഗോധായ പുത്തോ അഭിക്ഖണം 'അഹോ സുഖം, അഹോ സുഖ'ന്തി വദതി, അനഭിരതോ മഞ്ഞേ ബ്രഹ്മചരിയം ചരതീ"തി. സത്ഥാ തം പക്കോസാപേത്വാ "സച്ചം കിര ത്വം, ഭദ്ദിയ, അഭിക്ഖണം 'അഹോ സുഖം, അഹോ സുഖ'ന്തി വദസീ"തി പുച്ഛി. സോ "സച്ചം ഭഗവാ"തി പടിജാനിത്വാ "പുബ്ബേ മേ, ഭന്തേ, രജ്ജം കാരേന്തസ്സ സുസംവിഹിതാരക്ഖോ അഹോസിം, തഥാപി ഭീതോ ഉബ്ബിഗ്ഗോ ഉസ്സങ്കിതോ വിഹാസിം. ഇദാനി പന പബ്ബജിതോ അഭീതോ അനുബ്ബിഗ്ഗോ അനുസ്സങ്കിതോ വിഹരാമീ"തി വത്വാ -

വൃ൪൨. "യാതം മേ ഹത്ഥിഗീവായ, സുഖുമാ വത്ഥാ പധാരിതാ;
സാലീനം ഓദനോ ഭുത്തോ, സുചിമംസൂപസേചനോ.

വൃ൪൩. "സോജ്ജ ഭദ്ദോ സാതതികോ, ഉഞ്ഛാപത്താഗതേ രതോ;
ഝായതി അനുപാദാനോ, പുത്തോ ഗോധായ ഭദ്ദിയോ.

വൃ൪൪. "പംസുകൂലീ സാതതികോ, ഉഞ്ഛാപത്താഗതേ രതോ;
ഝായതി അനുപാദാനോ, പുത്തോ ഗോധായ ഭദ്ദിയോ.

വൃ൪൫. "പിണ്ഡപാതീ സാതതികോ…പേ॰….
വൃ൪൬. "തേചീവരീ സാതതികോ…പേ॰….
വൃ൪൭. "സപദാനചാരീ സാതതികോ…പേ॰….
വൃ൪൮. "ഏകാസനീ സാതതികോ…പേ॰….
വൃ൪൯. "പത്തപിണ്ഡീ സാതതികോ…പേ॰….
വൃ൫൦. "ഖലുപച്ഛാഭത്തീ സാതതികോ…പേ॰….
വൃ൫൧. "ആരഞ്ഞികോ സാതതികോ…പേ॰….
വൃ൫൨. "രുക്ഖമൂലികോ സാതതികോ…പേ॰….
വൃ൫൩. "അബ്ഭോകാസീ സാതതികോ…പേ॰….
വൃ൫൪. "സോസാനികോ സാതതികോ…പേ॰….
വൃ൫൫. "യഥാസന്ഥതികോ സാതതികോ…പേ॰….
വൃ൫൬. "നേസജ്ജികോ സാതതികോ…പേ॰….
വൃ൫൭. "അപ്പിച്ഛോ സാതതികോ…പേ॰….
വൃ൫൮. "സന്തുട്ഠോ സാതതികോ…പേ॰….
വൃ൫൯. "പവിവിത്തോ സാതതികോ…പേ॰….

വുത്തം. “അസംസട്ഠോ സാതതികോ…പേ॰….

വുത്തം. “ആരദ്ധവീരിയോ സാതതികോ…പേ॰….

വുത്തം. “ഹിത്വാ സതപലം കംസം, സോവണ്ണം സതരാജികം;
അഗ്ഗഹിം മത്തികാപത്തം, ഇദം ദുതിയാഭിസേചനം.

വുത്തം. “ഉച്ചേ മണ്ഡലിപാകാരേ, ദള്ഹമട്ടാലകോട്ഠകേ;
രക്ഖിതോ ഖഗ്ഗഹത്ഥേഹി, ഉത്തമം വിഹരിം പുരേ.

വുത്തം. “സോജ്ജ ഭദ്ദോ അനുത്രാസീ, പഹീനഭയഭേരവോ;
ഝായതി വനമോഗയ്ഹ, പുത്തോ ഗോധായ ഭദ്ദിയോ.

വുത്തം. “സീലക്ഖന്ധേ പതിട്ഠായ, സതിം പഞ്ഞഞ്ച ഭാവയം;
പാപുണിം അനുപുബ്ബേന, സബ്ബസംയോജനക്ഖയ”ന്തി. -

ഇമാഹി ഗാഥാഹി സത്ഥു പുരതോ സീഹനാദം നദി.

തത്ഥ **യാതം മേ ഹത്ഥിഗീവായാ**തി, ഭന്തേ, പുബ്ബേ മയാ ഗച്ഛന്തേനാപി ഹത്ഥിഗീവായ ഹത്ഥിക്ഖന്ധേ നിസീദിത്വാ യാതം ചരിതം. വത്ഥാനി പരിഹരന്തേനാപി **സുഖുമാ** സുഖസമ്ഫസ്സാ കാസികവത്ഥവിസേസാ ധാരിതാ. ഓദനം ഭുഞ്ജന്തേനാപി തിവസ്സികാനം പുരാണഗന്ധസാലീനം ഓദനോ തിത്തിരകപിഞ്ജരാദിനാ സുചിനാ മംസേന ഉപസിത്തതായ **സുചിമംസൂപസേചനോ** ഭുത്തോ, തഥാപി തം സുഖം ന മയ്ഹം ചിത്തപരിതോസകരം അഹോസി, യഥാ ഏതരഹി വിവേകസുഖന്തി ദസ്സേന്തോ ആഹ **“സോജ്ജ ഭദ്ദോ”**തിആദി. ഏത്ഥ ച ഹത്ഥിഗ്ഗഹണേനേവ അസ്സരഥയാനാനി, വത്ഥഗ്ഗഹണേന സബ്ബരാജാലങ്കാരാ, ഓദനഗ്ഗഹണേന സബ്ബഭോജനവികതി ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബം. **സോജ്ജാ**തി സോ അജ്ജ ഏതരഹി പബ്ബജ്ജായം ഠിതോ. **ഭദ്ദോ**തി സീലാദിഗുണേഹി സമന്നാഗതത്താ ഭദ്ദോ. **സാതതികോ**തി സമണധമ്മേ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരേ സാതച്ചയുത്തോ. **ഉഞ്ഛാപത്താഗതേ രതോ**തി ഉഞ്ഛാചരിയായ പത്തേ ആഗതേ പത്തപരിയാപന്നേ അഭിരതോ, തേനേവ സന്തുട്ഠോതി അധിപ്പായോ. **ഝായതീ**തി ഫലസമാപത്തിഝാനേന ഝായതി. **പുത്തോ ഗോധായാ**തി കാളിഗോധായ നാമ ഖത്തിയായ പുത്തോ. **ഭദ്ദിയോ**തി ഏവംനാമോ അത്താനമേവ ഥേരോ അഞ്ഞം വിയ കത്വാ വദതി.

ഗഹപതിചീവരം പടിക്ഖിപിത്വാ പംസുകൂലികങ്ഗസമാദാനേന **പംസുകൂലികോ**. സങ്ഘഭത്തം പടിക്ഖിപിത്വാ പിണ്ഡപാതികങ്ഗസമാദാനേന **പിണ്ഡപാതികോ**. അതിരേകചീവരം പടിക്ഖിപിത്വാ തേചീവരികങ്ഗസമാദാനേന **തേചീവരികോ**. ലോലുപ്പചാരം പടിക്ഖിപിത്വാ സപദാനചാരികങ്ഗസമാദാനേന **സപദാനചാരീ**. നാനാസനഭോജനം പടിക്ഖിപിത്വാ ഏകാസനികങ്ഗസമാദാനേന **ഏകാസനികോ**. ദുതിയകഭാജനം പടിക്ഖിപിത്വാ പത്തപിണ്ഡികങ്ഗസമാദാനേന **പത്തപിണ്ഡികോ**. അതിരിത്തഭോജനം പടിക്ഖിപിത്വാ ഖലുപച്ഛാഭത്തികങ്ഗസമാദാനേന **ഖലുപച്ഛാഭത്തികോ**. ഗാമന്തസേനാസനം പടിക്ഖിപിത്വാ ആരഞ്ഞികങ്ഗസമാദാനേന **ആരഞ്ഞികോ**. ഛന്നവാസം പടിക്ഖിപിത്വാ രുക്ഖമൂലികങ്ഗസമാദാനേന **രുക്ഖമൂലികോ**. ഛന്നരുക്ഖമൂലാനി പടിക്ഖിപിത്വാ അബ്ഭോകാസികങ്ഗസമാദാനേന **അബ്ഭോകാസികോ**. നസുസാനം പടിക്ഖിപിത്വാ സോസാനികങ്ഗസമാദാനേന **സോസാനികോ**. സേനാസനലോലുപ്പം പടിക്ഖിപിത്വാ യഥാസന്ഥതികങ്ഗസമാദാനേന

യഥാസന്ഥതികോ. സയനം പടിക്ഖിപിത്വാ നേസജ്ജികങ്ഗസമാദാനേന **നേസജ്ജികോ** . അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരതോ പന ധുതങ്ഗകഥാ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൨ ആദയോ) വുത്തനയേനേവ ഗഹേതബ്ബാ.

ഉച്ചേതി ഉച്ചാദിട്ഠാനേ, ഉപരിപാസാദതായ വാ ഉച്ചേ. **മണ്ഡലിപാകാരേ**തി മണ്ഡലാകാരേന പാകാരപരിക്ഖിത്തേ. **ദള്ഹമട്ടാലകോട്ഠകേ**തി ഥിരേഹി അട്ടാലേഹി ദ്വാരകോട്ഠകേഹി ച സമന്നാഗതേ, നഗരേതി അത്ഥോ.

സതിം പഞ്ഞഞ്ചാതി എത്ഥ സതിസീസേന സമാധിം വദതി. ഫലസമാപത്തിനിരോധസമാപത്തിയോ സന്ധായ ''സതിം പഞ്ഞഞ്ച ഭാവയ''ന്തി വുത്തോ. സേസം തത്ഥ തത്ഥ വുത്തനയത്താ ഉത്താനമേവ.

എവം ഥേരോ സത്ഥു സമ്മുഖാ സീഹനാദം നദി. തം സുത്വാ ഭിക്ഖൂ അഭിപ്പസന്നാ അഹേസും.

കാളിഗോധാപുത്തഭദ്ദിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. അങ്ഗുലിമാലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ഗച്ഛം വദേസീതിആദികാ ആയസ്മതോ അങ്ഗുലിമാലത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം കോസലരഞ്ഞോ പുരോഹിതസ്സ ഭഗ്ഗവസ്സ നാമ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. തസ്സ ജാതദിവസേ സകലനഗരേ ആവുധാനി പജ്ജലിംസു, രഞ്ഞോ ച മങ്ഗലാവുധം സയനപീഠേ ഠപിതം പജ്ജലി, തം ദിസ്വാ രാജാ ഭീതോ സംവിഗ്ഗോ നിദ്ദം ന ലഭി. പുരോഹിതോ തായം വേലായം നക്ഖത്തയോഗം ഉല്ലോകേന്തോ ''ചോരനക്ഖത്തേന ജാതോ''തി സന്നിട്ഠാനമകാസി. സോ വിഭാതായ രത്തിയാ രഞ്ഞോ സന്തികം ഗതോ സുഖസേയ്യം പുച്ഛി. രാജാ ''കുതോ, ആചരിയ, സുഖസേയ്യം, രത്തിയം മയ്ഹം മങ്ഗലാവുധം പജ്ജലി, തസ്സ കോ നു ഖോ വിപാകോ ഭവിസ്സതീ''തി? ''മാ ഭായി, മഹാരാജ, മയ്ഹം ഘരേ ദാരകോ ജാതോ. തസ്സ ആനുഭാവേന സകലനഗരേപി ആവുധാനി പജ്ജലിംസൂ''തി. ''കിം ഭവിസ്സതി, ആചരിയാ''തി? ''ദാരകോ ചോരോ ഭവിസ്സതീ''തി. ''കിം എകചാരീ ചോരോ, ഉദാഹു ഗണജേട്ഠകോ''തി? ''എകചാരികോ, ദേവ''. ''കിം നം മാരേമാ''തി? ''എകചാരികോ ചേ, പടിജഗ്ഗഥ താവ ന''ന്തി ആഹ. തസ്സ നാമം കരോന്താ യസ്മാ ജായമാനോ രഞ്ഞോ ചിത്തം വിഹേസേന്തോ ജാതോ, തസ്മാ **ഹിംസകോ**തി കത്വാ പച്ഛാ ദിട്ഠം അദിട്ഠന്തി വിയ **അഹിംസകോ**തി വോഹരിംസു.

സോ വയപ്പത്തോ പുബ്ബകമ്മബലേന സത്തന്നം ഹത്ഥീനം ബലം ധാരേതി. തസ്സിദം പുബ്ബകമ്മം - ബുദ്ധസുഞ്ഞേ ലോകേ കസ്സകോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ എകം പച്ചേകബുദ്ധം വസ്സോദകേന തിന്തം അല്ലചീവരം സീതപീളിതം അത്തനോ ഖേത്തഭൂമിം ഉപഗതം ദിസ്വാ ''പുഞ്ഞക്ഖേത്തം മേ ഉപട്ഠിത''ന്തി സോമനസ്സജാതോ അഗ്ഗിം കത്വാ അദാസി. സോ തസ്സ കമ്മസ്സ ബലേന നിബ്ബത്തനിബ്ബത്തട്ഠാനേ ഥാമജവബലസമ്പന്നോ ച ഹുത്വാ ഇമസ്മിം പച്ഛിമത്തഭാവേ സത്തന്നം ഹത്ഥീനം ബലം ധാരേതി. സോ തക്കസിലം ഗന്ത്വാ ദിസാപാമോക്ഖസ്സ ആചരിയസ്സ സന്തികേ ധമ്മന്തേവാസീ ഹുത്വാ സിപ്പം

ഉഗ്ഗണ്ഹതോ ആചരിയബ്രാഹ്മണം തസ്സ ഭരിയഞ്ച സക്കച്ചം പടിജഗ്ഗതി. തേനസ്സ സാ ബ്രാഹ്മണീ ഗേഹേ ലബ്ഭമാനേന ഭത്താദിനാ സങ്ഗഹം കരോതി. തം അസഹമാനാ അഞ്ഞേ മാണവാ ആചരിയേന സദ്ധിം ഭേദം അകംസു. ബ്രാഹ്മണോ തേസം വചനം ദ്വേ തയോ വാരേ അസദ്ദഹന്തോ ഹുത്വാ പച്ഛാ സദ്ദഹിത്വാ "മഹാബലോ മാണവോ, ന സക്കാ കേനചി മാരാപേതും, ഉപായേന നം മാരേസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ നിട്ഠിതസിപ്പം അത്തനോ നഗരം ഗന്തും ആപുച്ഛന്തം മാണവം ആഹ - "താത അഹിംസക, നിട്ഠിതസിപ്പേന നാമ അന്തേവാസിനാ ആചരിയസ്സ ഗരുദക്ഖിണാ ദാതബ്ബാ, തം മയ്ഹം ദേഹീ"തി. "സാധു, ആചരിയ, കിം ദസ്സാമീ"തി? "മനുസ്സാനം സഹസ്സദക്ഖിണഹത്ഥങ്ഗലിയോ ആനേഹീ"തി. ബ്രാഹ്മണസ്സ കിര അയമസ്സ അധിപ്പായോ - ബഹൂസു മാരിയമാനേസു ഏകന്തതോ ഏകോ നം മാരേയ്യാതി . തം സുത്വാ അഹിംസകോ അത്തനോ ചിരപരിചിതം നിക്കരുണതം പുരക്ഖത്വാ സന്നദ്ധപഞ്ചാവുധോ കോസലരഞ്ഞോ വിജിതേ ജാലിനം വനം പവിസിത്വാ മഹാമഗ്ഗസമീപേ പബ്ബതന്തരേ വസന്തോ പബ്ബതസിഖരേ ഠത്വാ മഗ്ഗേന ഗച്ഛന്തേ മനുസ്സേ ഓലോകേത്വാ വേഗേന ഗന്ത്വാ അങ്ഗുലിയോ ഗഹേത്വാ രുക്ഖഗ്ഗേ ഓലമ്ബേസി. താ ഗിജ്ഝാപി കാകാപി ഖാദിംസു, ഭൂമിയം നിക്ഖിത്താ പൂതിഭാവം അഗമംസു. ഏവം ഗണനായ അപരിപൂരമാനായ ലദ്ധാ ലദ്ധാ അങ്ഗുലിയോ സുത്തേന ഗന്ഥിത്വാ മാലം കത്വാ യഞ്ഞോപചിതം വിയ അംസേ ഓലമ്ബേസി. തതോ പട്ഠായ **അങ്ഗുലിമാലോ**ത്വേവസ്സ സമഞ്ഞാ അഹോസി.

ഏവം തസ്മിം മനുസ്സേ മാരേന്തേ മഗ്ഗോ അവളഞ്ജോ അഹോസി. സോ മഗ്ഗേ മനുസ്സേ അലഭന്തോ ഗാമൂപചാരം ഗന്ത്വാ നിലീയിത്വാ ആഗതാഗതേ മനുസ്സേ മാരേത്വാ അങ്ഗുലിയോ ഗഹേത്വാ ഗച്ഛതി. തം ഞത്വാ മനുസ്സാ ഗാമതോ അപക്കമിംസു, ഗാമാ സുഞ്ഞാ അഹേസും, തഥാ നിഗമാ ജനപദാ ച. ഏവം തേന സോ പദേസോ ഉബ്ബാസിതോ അഹോസി. അങ്ഗുലിമാലസ്സ ച ഏകായ ഊനാ സഹസ്സഅങ്ഗുലിയോ സങ്ഗഹാ അഹേസും. അഥ മനുസ്സാ തം ചോരുപദ്ദവം കോസലരഞ്ഞോ ആരോചേസും. രാജാ പാതോവ നഗരേ ഭേരിം ചരാപേസി, "സീഘം അങ്ഗുലിമാലചോരം ഗണ്ഹാമ, ബലകായോ ആഗച്ഛതൂ"തി. തം സുത്വാ അങ്ഗുലിമാലസ്സ മാതാ മന്താണീ നാമ ബ്രാഹ്മണീ തസ്സ പിതരം ആഹ - "പുത്തോ കിര തേ ചോരോ ഹുത്വാ ഇദഞ്ചിദഞ്ച കരോതി, തം 'ഈദിസം മാ കരീ'തി സഞ്ഞാപേത്വാ ആനേഹി, അഞ്ഞഥാ നം രാജാ ഘാതേയ്യാ"തി. ബ്രാഹ്മണോ "ന മയ്ഹം താദിസേഹി പുത്തേഹി അത്ഥോ, രാജാ യം വാ തം വാ കരോതൂ"തി ആഹ . അഥ ബ്രാഹ്മണീ പുത്തസിനേഹേന പാഥേയ്യം ഗഹേത്വാ "മമ പുത്തം സഞ്ഞാപേത്വാ ആനേസ്സാമീ"തി മഗ്ഗം പടിപജ്ജി.

ഭഗവാ "അയം 'അങ്ഗുലിമാലം ആനേസ്സാമീ'തി ഗച്ഛതി, സചേ സാ ഗമിസ്സതി, അങ്ഗുലിമാലോ 'അങ്ഗുലിസഹസ്സം പൂരേസ്സാമീ'തി മാതരമ്പി മാരേസ്സതി. സോ ച പച്ഛിമഭവികോ, സചാഹം ന ഗമിസ്സം, മഹാജാനി അഭവിസ്സാ"തി ഞത്വാ പച്ഛാഭത്തം പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തോ സയമേവ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ അങ്ഗുലിമാലം ഉദ്ദിസ്സ തിംസയോജനികം മഗ്ഗം പദസാവ പടിപജ്ജമാനോ അന്തരാമഗ്ഗേ ഗോപാലകാദീഹി വാരിയമാനോപി ജാലിനം വനം ഉപഗച്ഛി. തസ്മിഞ്ച ഖണേ തസ്സ മാതാ തേന ദിട്ഠാ, സോ മാതരം ദൂരതോവ ദിസ്വാ "മാതരമ്പി മാരേത്വാ അജ്ജ ഊനങ്ഗുലിം

പൂരേസ്സാമീ”തി അസിം ഉക്ഖിപിത്വാ ഉപധാവി. തേസം ഉഭിന്നം അന്തരേ ഭഗവാ അത്താനം ദസ്സേസി. അങ്ഗുലിമാലോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ “കിം മേ മാതരം വധിത്വാ അങ്ഗുലിയാ ഗഹിതേന? ജീവതു മേ മാതാ, യംനൂനാഹം ഇമം സമണം ജീവിതാ വോരോപേത്വാ അങ്ഗുലിം ഗണ്ഹേയ്യ”ന്തി ഉക്ഖിത്താസികോ ഭഗവന്തം പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോ അനുബന്ധി. അഥ ഖോ ഭഗവാ തഥാരൂപം ഇദ്ധാഭിസങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖാസി, യഥാ പകതിഇരിയാപഥേന ഗച്ഛന്തമ്പി അത്താനം അങ്ഗുലിമാലോ സബ്ബഥാമേന ധാവന്തോപി ന സക്കോതി സമ്പാപുണിതും. സോ പരിഹീനജവോ ഘുരുഘുരുപസ്സാസീ കച്ഛേഹി സേദം മുഞ്ചന്തോ പദം ഉദ്ധരിതുമ്പി അസക്കോന്തോ ഖാണു വിയ ഠിതോ ഭഗവന്തം “തിട്ഠ തിട്ഠ, സമണാ”തി ആഹ. ഭഗവാ ഗച്ഛന്തോവ “ഠിതോ അഹം, അങ്ഗുലിമാല, ത്വഞ്ച തിട്ഠാ”തി ആഹ. സോ “ഇമേ ഖോ സമണാ സക്യപുത്തിയാ സച്ചവാദിനോ, അയം സമണോ ഗച്ഛന്തോയേവ ‘ഠിതോ അഹം, അങ്ഗുലിമാല, ത്വഞ്ച തിട്ഠാ’തി ആഹ, അഹഞ്ചമ്ഹി ഠിതോ, കോ നു ഖോ ഇമസ്സ അധിപ്പായോ, പുച്ഛിത്വാ നം ജാനിസ്സാമീ”തി ഭഗവന്തം ഗാഥായ അജ്ഝഭാസി -

> “ഗച്ഛം വദേസി സമണ ഠിതോമ്ഹി, മമഞ്ച ബ്രൂസി ഠിതമട്ഠിതോതി;
> പുച്ഛാമി തം സമണ ഏതമത്ഥം, കഥം ഠിതോ ത്വം
> അഹമട്ഠിതോമ്ഹീ”തി.

തത്ഥ **സമണാ**തി ഭഗവന്തം ആലപതി. **മമ**ന്തി മം. **കഥ**ന്തി കേനാകാരേന. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - സമണ, ത്വം ഗച്ഛന്തോവ സമാനോ “ഠിതോമ്ഹീ”തി വദേസി. മമഞ്ച ഠിതംയേവ “അട്ഠിതോ”തി ബ്രൂസി, വദേസി. കാരണേനേത്ഥ ഭവിതബ്ബം, തസ്മാ തം സമണം അഹം ഏവമത്ഥം പുച്ഛാമി. കഥം കേനാകാരേന ത്വം ഠിതോ അഹോസി, അഹഞ്ച അട്ഠിതോമ്ഹീതി. ഏവം വുത്തേ ഭഗവാ -

> “ഠിതോ അഹം അങ്ഗുലിമാല സബ്ബദാ, സബ്ബേസു ഭൂതേസു നിധായ ദണ്ഡം;
> തുവഞ്ച പാണേസു അസഞ്ഞതോസി, തസ്മാ ഠിതോഹം
> തുവമട്ഠിതോസീ”തി. -

ഗാഥായ തം അജ്ഝഭാസി.

തത്ഥ **ഠിതോ അഹം, അങ്ഗുലിമാല, സബ്ബദാ, സബ്ബേസു ഭൂതേസു നിധായ ദണ്ഡ**ന്തി, അങ്ഗുലിമാല, അഹം സബ്ബദാ സബ്ബകാലേ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനേസു തസഥാവരഭേദേസു സബ്ബേസു സത്തേസു ദണ്ഡം നിധായ നിഹിതദണ്ഡോ നിഹിതസത്ഥോ ലജ്ജീ ദയാപന്നോ, തതോ അഞ്ഞഥാ അവത്തനതോ ഏവരൂപേനേവ ഠിതോ. **തുവഞ്ച പാണേസു അസഞ്ഞതോസീ**തി ത്വം പന സത്തേസു സഞ്ഞമരഹിതോ അസി, ലുദ്ദോ ലോഹിതപാണി ഹതപഹതേ നിവിട്ഠോ അദയാപന്നോ, തസ്മാ അസഞ്ഞതോ വിരതിവസേന അട്ഠിതോ. തതോ ഏവ താസു താസു ഗതീസു പരിബ്ഭമനതോപി തുവം ഇദാനി ഇരിയാപഥേന ഠിതോപി അട്ഠിതോ അസി, അഹം പന വുത്തപ്പകാരേന ഠിതോതി. തതോ അങ്ഗുലിമാലോ യഥാഭുച്ചഗുണപ്പഭാവിതസ്സ ജലതലേ തേലസ്സ വിയ സകലം ലോകം അഭിബ്യാപേത്വാ ഠിതസ്സ ഭഗവതോ കിത്തിസദ്ദസ്സ സുതപുബ്ബത്താ ഹേതുസമ്പത്തിയാ ഞാണസ്സ ച പരിപാകഗതത്താ

“അയം സോ ഭഗവാ”തി സഞ്ജാതപീതിസോമനസ്സോ “മഹാ അയം സീഹനാദോ, മഹന്തം ഗജ്ജിതം, നയിദം അഞ്ഞസ്സ ഭവിസ്സതി, സമണസ്സ മഞ്ഞേ ഗോതമസ്സ എതം ഗജ്ജിതം, ദിട്ഠോ വതമ്ഹി മഹേസിനാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന, മയ്ഹം സങ്ഗഹകരണത്ഥം ഭഗവാ ഇധാഗതോ”തി ചിന്തേത്വാ -

൮൬൮. “ചിരസ്സം വത മേ മഹിതോ മഹേസീ, മഹാവനം സമണോ പച്ചുപാദി;
സോഹം ചജിസ്സാമി സഹസ്സപാപം, സുത്വാന ഗാഥം തവ
ധമ്മയുത്ത”ന്തി. -

ഇമം ഗാഥം അഭാസി.

തത്ഥ **ചിരസ്സം വതാ**തി ചിരകാലേന വത. **മേതി** മയ്ഹം അനുഗ്ഗഹത്ഥായ. **മഹിതോ**തി സദേവകേന ലോകേന മഹതിയാ പൂജായ പൂജിതോ. മഹന്തേ സീലക്ഖന്ധാദിഗുണേ എസി, ഗവേസീതി മഹേസീ. **മഹാവനം സമണോ പച്ചുപാദീ**തി ഇമം മഹാരഞ്ഞം സമിതസബ്ബപാപോ ഭഗവാ പടിപജ്ജി. **സോഹം ചജിസ്സാമി സഹസ്സപാപം, സുത്വാന ഗാഥം തവ ധമ്മയുത്ത**ന്തി സോഹം ധമ്മയുത്തം ധമ്മൂപസംഹിതം തവ ഗാഥം സുണിം. സോഹം തം സുത്വാന “ചിരസ്സമ്പി ചിരകാലേനപി സങ്ഗതം പരിചിതം പാപസഹസ്സം പജഹിസ്സ”ന്തി ചിന്തേത്വാ ഇദാനി നം അഞ്ഞദത്ഥു പരിച്ചജിസ്സാമീതി അത്ഥോ. എവം പന വത്വാ യഥാ പടിപജ്ജി, യഥാ ച ഭഗവതാ അനുഗ്ഗഹിതോ, തം ദസ്സേതും -

൮൬൯. “ഇച്ചേവ ചോരോ അസിമാവുധഞ്ച, സോബ്ഭേ പപാതേ നരകേ
അന്വകാസി;
അവന്ദി ചോരോ സുഗതസ്സ പാദേ, തത്ഥേവ പബ്ബജ്ജമയാചി ബുദ്ധം.

൮൭൦. “ബുദ്ധോ ച ഖോ കാരുണികോ മഹേസി, യോ സത്ഥാ ലോകസ്സ
സദേവകസ്സ;
തമേഹി ഭിക്ഖൂതി തദാ അവോച, എസേവ തസ്സ അഹു
ഭിക്ഖുഭാവോ”തി.

സങ്ഗീതികാരാ ഇമാ ദ്വേ ഗാഥാ ഠപേസും.

തത്ഥ **ഇച്ചേവാ**തി ഇതി എവ എവം വത്വാ അനന്തരമേവ. **ചോരോ**തി അങ്ഗുലിമാലോ. **അസി**ന്തി ഖഗ്ഗം. **ആവുധ**ന്തി സേസാവുധം. **സോബ്ഭേ**തി സമന്തതോ ഛിന്നതടേ. **പപാതേ**തി എകതോ ഛിന്നതടേ. **നരകേ**തി ഭൂമിയാ ഫലിതവിവരേ. ഇധ പന തീഹിപി പദേഹി യത്ഥ പതിതം അഞ്ഞേന ഗഹേതും ന സക്കാ, താദിസം പബ്ബതന്തരമേവ വദതി. **അന്വകാസീ**തി അനു അകാസി, പഞ്ചവിധമ്പി അത്തനോ ആവുധം അനു ഖിപി ഛഡ്ഡേസി, താനി ഛഡ്ഡേത്വാ ഭഗവതോ പാദേസു സിരസാ നിപതിത്വാ “പബ്ബാജേഥ മം, ഭന്തേ”തി ആഹ. തേന വുത്തം **“അവന്ദി ചോരോ സുഗതസ്സ പാദേ, തത്ഥേവ പബ്ബജ്ജമയാചി ബുദ്ധ”**ന്തി. എവം തേന പബ്ബജ്ജായ യാചിതായ സത്ഥാ തസ്സ പുരിമകമ്മം ഓലോകേന്തോ എഹിഭിക്ഖുഭാവായ ഹേതുസമ്പത്തിം ദിസ്വാ ദക്ഖിണഹത്ഥം പസാരേത്വാ - “എഹി, ഭിക്ഖു, സ്വാഖാതോ ധമ്മോ, ചര ബ്രഹ്മചരിയം, സമ്മാ ദുക്ഖസ്സ അന്തകിരിയായാ”തി ആഹ. സാ എവ ച തസ്സ പബ്ബജ്ജാ ഉപസമ്പദാ ച അഹോസി. തേനാഹ **“തമേഹി ഭിക്ഖൂതി തദാ അവോച, എസേവ തസ്സ അഹു ഭിക്ഖുഭാവോ”**തി.

ഏവം ഥേരോ സത്ഥു സന്തികേ ഏഹിഭിക്ഖുഭാവേന പബ്ബജ്ജം ഉപസമ്പദഞ്ച ലഭിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ അരഹത്തം പത്വാ വിമുത്തിസുഖം പടിസംവേദേന്തോ പീതിസോമനസ്സജാതോ ഉദാനവസേന -

വൃത. ‘‘യോ ച പുബ്ബേ പമജ്ജിത്വാ, പച്ഛാ സോ നപ്പമജ്ജതി;
സോമം ലോകം പഭാസേതി, അബ്ഭാ മുത്തോവ ചന്ദിമാ.

വൃത. ‘‘യസ്സ പാപം കതം കമ്മം, കുസലേന പിധീയതി;
സോമം ലോകം പഭാസേതി, അബ്ഭാ മുത്തോവ ചന്ദിമാ.

വൃത. ‘‘യോ ഹവേ ദഹരോ ഭിക്ഖു, യുഞ്ജതി ബുദ്ധസാസനേ;
സോമം ലോകം പഭാസേതി, അബ്ഭാ മുത്തോവ ചന്ദിമാ’’തി. -
ഗാഥത്തയം അഭാസി;

തസ്സത്ഥോ - **യോ** പുഗ്ഗലോ ഗഹട്ഠോ വാ പബ്ബജിതോ വാ കല്യാണമിത്തസംസഗ്ഗതോ പുബ്ബേ പാപമിത്തസംസഗ്ഗേന വാ അത്തനോ വാ പടിസങ്ഖാനാഭാവേന **പമജ്ജിത്വാ** സമ്മാപടിപത്തിയം പമാദം ആപജ്ജിത്വാ , പച്ഛാ കല്യാണമിത്തസംസഗ്ഗേന യോനിസോ ഉമ്മുജ്ജന്തോ നപ്പമജ്ജതി, സമ്മാ പടിപജ്ജതി, സമഥവിപസ്സനം അനുയുഞ്ജന്തോ തിസ്സോ വിജ്ജാ ഛ അഭിഞ്ഞാ പാപുണാതി, സോ അബ്ഭാദീഹി മുത്തോ ചന്ദോ വിയ ഓകാസലോകം അത്തനാ അധിഗതാഹി വിജ്ജാഭിഞ്ഞാഹി ഇമം ഖന്ധാദിലോകം ഓഭാസേതീതി.

യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ **കതം** ഉപചിതം പാപകമ്മം കമ്മക്ഖയകരേന ലോകുത്തരകുസലേന അവിപാകാരഹഭാവസ്സ ആഹരിതത്താ വിപാകുപ്പാദനേ ദ്വാരപിധാനേന **പിധീയതി** ഥകീയതി. സേസം വുത്തനയമേവ.

ദഹരോതി തരുണോ, തേനസ്സ യോഗക്ഖമസരീരതം ദസ്സേതി. സോ ഹി ഉപ്പന്നം വാതാതപപരിസ്സയം അഭിഭവിത്വാ യോഗം കാതും സക്കോതി. **യുഞ്ജതി ബുദ്ധസാസനേ** സിക്ഖത്തയേ യുത്തപ്പയുത്തോ ഹോതി, സക്കച്ചം സമ്പാദേതീതി അത്ഥോ.

ഏവം പീതിസോമനസ്സജാതോ വിമുത്തിസുഖേന വിഹരന്തോ യദാ നഗരം പിണ്ഡായ പവിസതി, തദാ അഞ്ഞേനപി ഖിത്തോ ലേഡ്ഡു ഥേരസ്സ കായേ നിപതതി, അഞ്ഞേനപി ഖിത്തോ ദണ്ഡോ തസ്സേവ കായേ നിപതതി. സോ ഭിന്നേന പത്തേന വിഹാരം പവിസിത്വാ സത്ഥു സന്തികം ഗച്ഛതി. സത്ഥാ തം ഓവദതി ‘‘അധിവാസേഹി, ത്വം ബ്രാഹ്മണ, അധിവാസേഹി, ത്വം ബ്രാഹ്മണ, യസ്സ ഖോ, ത്വം ബ്രാഹ്മണ, കമ്മസ്സ വിപാകേന ബഹൂനി വസ്സസഹസ്സാനി നിരയേ പച്ചേയ്യാസി, തസ്സ, ത്വം ബ്രാഹ്മണ, കമ്മസ്സ വിപാകം ദിട്ഠേവ ധമ്മേ പടിസംവേദേസീ’’തി. അഥ ഥേരോ അനോധിസോ സബ്ബസത്തേസു മേത്തചിത്തം ഉപട്ഠപേത്വാ -

വൃത. ‘‘ദിസാപി മേ ധമ്മകഥം സുണന്തു, ദിസാപി മേ യുഞ്ജന്തു ബുദ്ധസാസനേ;
ദിസാപി മേ തേ മനുജേ ഭജന്തു, യേ ധമ്മമേവാദപയന്തി സന്തോ.

വൃത. ‘‘ദിസാ ഹി മേ ഖന്തിവാദാനം, അവിരോധപ്പസംസിനം;
സുണന്തു ധമ്മം കാലേന, തഞ്ച അനുവിധീയന്തു.

വൃ. “ഹി ജാതു സോ മമം ഹിംസേ, അഞ്ഞം വാ പന കഞ്ചി നം;
പപ്പുയ്യ പരമം സന്തിം, രക്ഖേയ്യ തസഥാവരേ.

വൃ. “ഉദകഞ്ഹി നയന്തി നേത്തികാ, ഉസുകാരാ ദമയന്തി തേജനം;
ദാരും ദമയന്തി തച്ഛകാ, അത്താനം ദമയന്തി പണ്ഡിതാ.

വൃ. “ദണ്ഡേനേകേ ദമയന്തി, അങ്കുസേഭി കസാഹി ച;
അദണ്ഡേന അസത്ഥേന, അഹം ദന്തോമ്ഹി താദിനാ.

വൃ. “അഹിംസകോതി മേ നാമം, ഹിംസകസ്സ പുരേ സതോ;
അജ്ജാഹം സച്ചനാമോമ്ഹി, ന നം ഹിംസാമി കഞ്ചി നം.

വൃ. “ചോരോ അഹം പുരേ ആസിം, അങ്ഗുലിമാലോതി വിസ്സുതോ;
വുയ്ഹമാനോ മഹോഘേന, ബുദ്ധം സരണമാഗമം.

വൃ. “ലോഹിതപാണി പുരേ ആസിം, അങ്ഗുലിമാലോതി വിസ്സുതോ;
സരണഗമനം പസ്സ, ഭവനേത്തി സമൂഹതാ.

വൃ. “താദിസം കമ്മം കത്വാന, ബഹും ദുഗ്ഗതിഗാമിനം;
ഫുട്ഠോ കമ്മവിപാകേന, അനണോ ഭുഞ്ജാമി ഭോജനം.

വൃ. “പമാദമനുയുഞ്ജന്തി, ബാലാ ദുമ്മേധിനോ ജനാ;
അപ്പമാദഞ്ച മേധാവീ, ധനം സേട്ഠംവ രക്ഖതി.

വൃ. “മാ പമാദമനുയുഞ്ജേഥ, മാ കാമരതിസന്ഥവം;
അപ്പമത്തോ ഹി ഝായന്തോ, പപ്പോതി പരമം സുഖം.

വൃ. “സ്വാഗതം നാപഗതം, നേതം ദുമ്മന്തിതം മമ;
സവിഭത്തേസു ധമ്മേസു, യം സേട്ഠം തദുപാഗമം.

വൃ. “സ്വാഗതം നാപഗതം, നേതം ദുമ്മന്തിതം മമ;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം.

വൃ. “അരഞ്ഞേ രുക്ഖമൂലേ വാ, പബ്ബതേസു ഗുഹാസു വാ;
തത്ഥ തത്ഥേവ അട്ഠാസിം, ഉബ്ബിഗ്ഗമനസോ തദാ.

വൃ. “സുഖം സയാമി ഠായാമി, സുഖം കപ്പേമി ജീവിതം;
അഹത്ഥപാസോ മാരസ്സ, അഹോ സത്ഥാനുകമ്പിതോ.

വൃ. “ബ്രഹ്മജച്ചോ പുരേ ആസിം, ഉദിച്ചോ ഉഭതോ അഹു.
സോജ്ജ പുത്തോ സുഗതസ്സ, ധമ്മരാജസ്സ സത്ഥുനോ.

വൃ. “വീതതണ്ഹോ അനാദാനോ, ഗുത്തദ്വാരോ സുസംവുതോ;
അഘമൂലം വധിത്വാന, പത്തോ മേ ആസവക്ഖയോ.

വൃ. “പരിചിണ്ണോ മയാ സത്ഥാ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം;
ഓഹിതോ ഗരുകോ ഭാരോ, ഭവനേത്തി സമൂഹതാ”തി. - ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **ദിസാപീ**തി മയ്ഹം ദിസാപി അമിത്താ പച്ചത്ഥികാപി യേ മം ഏവം ഉപവദന്തി “യഥാ മയം അങ്ഗുലിമാലസ്സ വസേന

ഞാതിവിയോഗദുക്ഖപരേതോ ദുക്ഖം പാപുണാമ, ഏവം അങ്ഗുലിമാലോപി ദുക്ഖം പാപുണാതൂ"തി. **മേ ധമ്മകഥം സുണന്തൂ**തി മയാ സത്ഥു സന്തികേ സുതം ചതുസച്ചധമ്മപടിസംയുത്തം കഥം സുണന്തു . **യുഞ്ജന്തൂ**തി സുത്വാ ച തദത്ഥായ പടിപജ്ജന്തു. **തേ മനുജേ ഭജന്തൂ**തി താദിസേ സപ്പുരിസേ കല്യാണമിത്തേ ഭജന്തു സേവന്തു. **യേ ധമ്മമേവാദപയന്തി സന്തോ**തി യേ സപ്പുരിസാ കുസലധമ്മമേവ, ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മമേവ, നിബ്ബത്തിതലോകുത്തരധമ്മമേവ ച ആദപേന്തി സമാദപേന്തി ഗണ്ഹാപേന്തി.

ഖന്തിവാദാനന്തി അധിവാസനഖന്തിമേവ വദന്താനം തതോ ഏവ **അവിരോധപ്പസംസിനന്തി** കേനചി അവിരോധഭൂതായ മേത്തായ ഏവ പസംസനസീലാനം. **സുണന്തു ധമ്മം കാലേനാ**തി യുത്തപ്പയുത്തകാലേ തേസം സന്തികേ ധമ്മം സുണന്തു. **തഞ്ച അനുവിധീയന്തൂ**തി തഞ്ച യഥാസുതം ധമ്മം സമ്മദേവ ഉഗ്ഗഹിത്വാ അനുകരോന്തു ധമ്മാനുധമ്മം പടിപജ്ജന്തൂതി അത്ഥോ.

ന ഹി ജാതു സോ മമം ഹിംസേതി സോ മയ്ഹം ദിസോ പച്ചത്ഥികോ ജാതു, ഏകംസേനേവ മം ന ഹിംസേ, ന ബാധേയ്യ. **അഞ്ഞം വാ പന കഞ്ചി നന്തി** ന കേവലം മംയേവ, അഞ്ഞം വാപി കഞ്ചി സത്തം ന ഹിംസേയ്യ, **പപ്പുയ്യ പരമം സന്തിന്തി**, പരമം ഉത്തമം സന്തിം നിബ്ബാനം പാപുണേയ്യ, പാപുണിത്വാ ച **രക്ഖേയ്യ തസഥാവരേ**തി സബ്ബേ ച സത്തേ പരമായ രക്ഖായ രക്ഖേയ്യ, സിസ്സം പുത്തം വിയ പരിപാലേയ്യാതി അത്ഥോ.

ഏവം ഥേരോ ഇമാഹി ഗാഥാഹി പരേ പാപതോ പരിമോചേന്തോ പരിത്തകിരിയം നാമ കത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിം പകാസേന്തോ **"ഉദകം ഹീ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ പഥവിയാ ഥലട്ഠാനം ഖണിത്വാ നിന്നട്ഠാനം പൂരേത്വാ മാതികം വാ കത്വാ രുക്ഖദോണിം വാ ഠപേത്വാ അത്തനാ ഇച്ഛികിച്ഛിതട്ഠാനം ഉദകം നേന്തീതി **നേത്തികാ,** ഉദകഹാരിനോ. **തേജനന്തി** കണ്ഡം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - നേത്തികാ അത്തനോ രുചിയാ ഉദകം നയന്തി, ഉസുകാരാപി താപേത്വാ വങ്കാഭാവം ഹരന്താ തേജനം ഉസും **ദമയന്തി**, ഉജുകം കരോന്തി, തച്ഛകാപി നേമിആദീനം അത്ഥായ തച്ഛന്താ ദാരും **ദമയന്തി** അത്തനോ രുചിയാ ഉജും വാ വങ്കം വാ കരോന്തി. ഏവം ഏത്തകം ആരമ്മണം കത്വാ **പണ്ഡിതാ** സപ്പഞ്ഞാ അരിയമഗ്ഗം ഉപ്പാദേന്താ അത്താനം ദമേന്തി, അരഹത്തപ്പത്താ പന ഏകന്തദന്താ നാമ ഹോന്തീതി.

ഇദാനി പുരിസദമ്മസാരഥിനാ സത്ഥാരാ അത്തനോ ദമിതാകാരം കതഞ്ഞുതഞ്ച പകാസേന്തോ **"ദണ്ഡേനേകേ"**തിആദികാ പഞ്ച ഗാഥാ അഭാസി. തത്ഥ **ദണ്ഡേനേകേ ദമയന്തീ**തി രാജരാജമഹാമത്താദയോ ദണ്ഡേന, ഹത്ഥിഅസ്സാദിനാ ബലകായേന ച പച്ചത്ഥികാദികേ ദമേന്തി, ഗോപാലാദയോ ച ഗാവാദികേ ദണ്ഡേന യട്ഠിയാ ദമേന്തി. ഹത്ഥാചരിയാ ഹത്ഥിം അങ്കുസേഹി, അസ്സാചരിയാ അസ്സേ കസാഹി ച ദമേന്തി. **അദണ്ഡേന അസത്ഥേന, അഹം ദന്തോമ്ഹി താദിനാ**തി അഹം പന ഇട്ഠാദീസു താദിഭാവപ്പത്തേന സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന വിനാ ഏവ ദണ്ഡേന, വിനാ സത്ഥേന, നിഹിതദണ്ഡനിഹിതസത്ഥഭാവേന ദന്തോ ദമിതോ നിബ്ബിസേവനോ ഗതോ അമ്ഹി.

അഹിംസകോതി മേ നാമം, ഹിംസകസ്സ പുരേ സതോതി സത്ഥാരാ സമാഗമതോ പുബ്ബേ ഹിംസകസ്സ മേ സമാനസ്സ അഹിംസകോതി നാമമത്തം

അഹോസി. **അജ്ജാഹ**ന്തി ഇദാനി പനാഹം "അഹിംസകോ"തി **സച്ചനാമോ** അവിതഥനാമോ അമ്ഹി. തസ്മാ **ന നം ഹിംസാമി** കഞ്ചിപി സത്തം ന ഹിംസാമി ന ബാധേമി, **ന**ന്തി നിപാതമത്തം.

വിസ്സുതോതി "പാണാതിപാതീ ലുദ്ദോ ലോഹിതപാണീ"തിആദിനാ പഞ്ഞാതോ. **മഹോഘേനാ**തി കാമോഘാദിനാ മഹതാ ഓഘേന, തസ്സ ഓഘസ്സ വിച്ഛേദകരം **ബുദ്ധം സരണം** ബുദ്ധസങ്ഖാതം സരണം **അഗമം** ഉപഗച്ഛിം.

ലോഹിതപാണീതി പാണമതിപാതനേന പരേസം ലോഹിതേന രുഹിരേന മക്ഖിതപാണി. **സരണഗമനം പസ്സാ**തി മഹപ്ഫലം മമ സരണഗമനം പസ്സാതി അത്താനമേവാലപതി.

താദിസം കമ്മന്തി അനേകസതപുരിസവധം ദാരുണം തഥാരൂപം പാപകമ്മം. **ഫുട്ഠോ കമ്മവിപാകേനാ**തി പുബ്ബേ കതസ്സ പാപകമ്മസ്സ വിപാകേന ഫുട്ഠോ, സബ്ബസോ പഹീനകമ്മോ വിപാകമത്തം പച്ചനുഭോന്തോ. അഥ വാ **ഫുട്ഠോ കമ്മവിപാകേനാ**തി ഉപനിസ്സയഭൂതസ്സ കുസലകമ്മസ്സ ഫലഭൂതേന ലോകുത്തരമഗ്ഗേന, ലോകുത്തരകമ്മസ്സേവ വാ ഫലേന വിമുത്തിസുഖേന ഫുട്ഠോ. സബ്ബസോ കിലേസാനം ഖീണത്താ **അനണോ** ഭുഞ്ജാമി ഭോജനം, ഭോജനാപദേസേന ചത്താരോപി പച്ചയേ വദതി.

ഇദാനി പുബ്ബേ അത്തനോ പമാദവിഹാരം ഗരഹാമുഖേന പച്ഛാ അപ്പമാദപടിപത്തിം പസംസന്തോ തഥ ച പരേസം ഉസ്സാഹം ജനേന്തോ **"പമാദമനുയുഞ്ജന്തീ"**തിആദികാ ഗാഥാ അഭാസി. തത്ഥ **ബാലാ**തി ബാല്യേന സമന്നാഗതാ ഇധലോകപരലോകത്ഥം അജാനന്താ. **ദുമ്മേധിനോ**തി നിപ്പഞ്ഞാ, തേ പമാദേ ആദീനവം അപസ്സന്താ പമാദം **അനുയുഞ്ജന്തി** പവത്തേന്തി, പമാദേനേവ കാലം വീതിനാമേന്തി. **മേധാവീ**തി ധമ്മോജപഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ പന പണ്ഡിതോ കുലവംസാഗതം **സേട്ഠം** ഉത്തമം സത്തരതനധനം വിയ അപ്പമാദം രക്ഖതി. യഥാ ഹി "ഉത്തമം ധനം നിസ്സായ ഭോഗസമ്പത്തിം പാപുണിസ്സാമ, പുത്തദാരം പോസേസ്സാമ, സുഗതിമഗ്ഗം സോധേസ്സാമാ"തി ധനേ ആനിസംസം പസ്സന്താ ധനം രക്ഖന്തി; ഏവം പണ്ഡിതോപി "അപ്പമാദം നിസ്സായ പഠമജ്ഝാനാദീനി പടിലഭിസ്സാമി , മഗ്ഗഫലാനി പാപുണിസ്സാമി, തിസ്സോ വിജ്ജാ ഛ അഭിഞ്ഞാ സമ്പാദേസ്സാമീ"തി അപ്പമാദേ ആനിസംസം പസ്സന്തോ ധനം സേട്ഠംവ അപ്പമാദം രക്ഖതീതി അത്ഥോ.

മാ പമാദന്തി പമാദം മാ അനുയുഞ്ജേഥ പമാദേന കാലം മാ വീതിനാമയിത്ഥ. **കാമരതിസന്ഥവ**ന്തി വത്ഥുകാമേസു, കിലേസകാമേസു ച രതിസങ്ഖാതം തണ്ഹാസന്ഥവമ്പി മാ **അനുയുഞ്ജേഥ** മാ വിന്ദിത്ഥ മാ പടിലഭിത്ഥ. **അപ്പമത്തോ ഹീ**തി ഉപട്ഠിതസതിതായ അപ്പമത്തോ പുഗ്ഗലോ **ഝായന്തോ** ഝായനപ്പസുതോ **പരമം** ഉത്തമം നിബ്ബാനസുഖം പാപുണാതി.

സ്വാഗതം നാപഗതന്തി യം തദാ മമ സത്ഥു സന്തികേ ആഗതം ആഗമനം, സത്ഥു വാ തസ്മിം മഹാവനേ ആഗമനം, തം സ്വാഗതം സ്വാഗമനം നാപഗതം, അത്ഥതോ അപേതം വിഗതം ന ഹോതി. **നേതം ദുമ്മന്തിതം മമാ**തി യം തദാ മയാ "സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിസ്സാമീ"തി മന്തിതം, ഇദമ്പി മമ ന ദുമ്മന്തിതം, സുമന്തിതമേവ. കസ്മാ? **സവിഭത്തേസു ധമ്മേസൂ**തി സാവജ്ജാനവജ്ജാദിവസേന

പകാരതോ വിഭത്തേസു ധമ്മേസു യം **സേട്ഠം** ഉത്തമം പവരം നിബ്ബാനം. **തദുപാഗമം** തദേവ ഉപഗച്ഛിന്തി അത്ഥോ.

"തദാ പുഥുജ്ജനകാലേ പയോഗാസയവിപന്നതായ അരഞ്ഞാദീസു ദുക്ഖം വിഹാസിം, ഇദാനി പയോഗാസയസമ്പന്നതായ തത്ഥ സുഖം വിഹരാമീ"തി സുഖവിഹാരഭാവഞ്ചേവ "പുബ്ബേ ജാതിമത്തേന ബ്രാഹ്മണോ, ഇദാനി സത്ഥു ഓരസപുത്തതായ ബ്രാഹ്മണോ"തി പരമത്ഥബ്രാഹ്മണഭാവഞ്ച ദസ്സേന്തോ "അരഞ്ഞേ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സുഖം സയാമീ**തി സയന്തോപി സുഖം സുഖേന നിദുക്ഖേന ചിത്തുത്രാസാദീനം അഭാവേന ചേതോദുക്ഖരഹിതോ സയാമി. **ഠായാമീ**തി ഠാമി . **അഹത്ഥപാസോ മാരസ്സാ**തി കിലേസമാരാദീനം അഗോചരോ. **അഹോ സത്ഥാനുകമ്പിതോ**തി സത്ഥാരാനുകമ്പിതോ അഹോ.

ബ്രഹ്മജച്ചോതി ബ്രാഹ്മണജാതികോ. **ഉദിച്ചോ ഉഭതോ**തി മാതിതോ ച പിതിതോ ച ഉഭതോ ഉദിതോ സംസുദ്ധഗഹണികോ. സേസം തത്ഥ തത്ഥ വുത്തനയമേവ.

അങ്ഗുലിമാലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ൻ. അനുരുദ്ധത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

പഹായ മാതാപിതരോതിആദികാ ആയസ്മതോ അനുരുദ്ധത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ വിഭവസമ്പന്നോ കുടുമ്ബികോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. സോ ഏകദിവസം വിഹാരം ഗന്ത്വാ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും ദിബ്ബചക്ഖുകാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ സയമ്പി തം ഠാനന്തരം പത്ഥേത്വാ സതസഹസ്സഭിക്ഖുപരിവാരസ്സ ഭഗവതോ സത്താഹം മഹാദാനം പവത്തേത്വാ സത്തമേ ദിവസേ ഭഗവതോ, ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച ഉത്തമാനി വത്ഥാനി ദത്വാ പണിധാനമകാസി. സത്ഥാപിസ്സ അനന്തരായേന സമിജ്ഝനഭാവം ദിസ്വാ "അനാഗതേ ഗോതമസ്സ നാമ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സാസനേ ദിബ്ബചക്ഖുകാനം അഗ്ഗോ ഭവിസ്സതീ"തി ബ്യാകാസി. സോപി തത്ഥ പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ നിട്ഠിതേ സത്തയോജനികേ സുവണ്ണചേതിയേ അനേകസഹസ്സേഹി ദീപരുക്ഖേഹി ദീപകപല്ലികാഹി ച "ദിബ്ബചക്ഖുഞാണസ്സ ഉപനിസ്സയപച്ചയോ ഹോതൂ"തി ഉളാരം ദീപപൂജം അകാസി.

ഏവം യാവജീവം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബാരാണസിയം കുടുമ്ബികഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ നിട്ഠിതേ യോജനികേ കനകഥൂപേ ബഹൂ കംസപാതിയോ കാരേത്വാ സപ്പിമണ്ഡസ്സ പൂരേത്വാ മജ്ഝേ ഏകേകം ഗുളപിണ്ഡം ഠപേത്വാ മുഖവട്ടിയാ മുഖവട്ടിം ഫുസാപേന്തോ ചേതിയം പരിക്ഖിപാപേത്വാ അത്തനാ ഏകം മഹതിം കംസപാതിം കാരേത്വാ സപ്പിമണ്ഡസ്സ പൂരേത്വാ സഹസ്സവട്ടിയോ ജാലാപേത്വാ സീസേ ഠപേത്വാ സബ്ബരത്തിം ചേതിയം അനുപരിയായി.

ഏവം തസ്മിമ്പി അത്തഭാവേ യാവജീവം കുസലം കത്വാ തതോ ചുതോ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ തത്ഥ യാവതായുകം ഠത്വാ തതോ ചുതോ

അനുപ്പന്നേ ബുദ്ധേ ബാരാണസിയംയേവ ദുഗ്ഗതകുലേ നിബ്ബത്തി, **അന്നഭാരോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ സുമനസേട്ഠിസ്സ നാമ ഗേഹേ കമ്മം കരോന്തോ ജീവതി. സോ ഏകദിവസം ഉപരിട്ഠം നാമ പച്ചേകബുദ്ധം നിരോധസമാപത്തിതോ വുട്ഠായ ഗന്ധമാദനപബ്ബതതോ ആകാസേനാഗന്ത്വാ ബാരാണസീനഗരദ്വാരേ ഓതരിത്വാ ചീവരം പാരുപിത്വാ നഗരേ പിണ്ഡായ പവിസന്തം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ പത്തം ഗഹേത്വാ അത്തനോ അത്ഥായ ഠപിതം ഏകം ഭാഗഭത്തം പത്തേ പക്ഖിപിത്വാ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ ദാതുകാമോ ആരഭി. ഭരിയാപിസ്സ അത്തനോ ഭാഗഭത്തം തത്ഥേവ പക്ഖിപി. സോ തം നേത്വാ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ ഹത്ഥേ ഠപേസി. പച്ചേകബുദ്ധോ തം ഗഹേത്വാ അനുമോദനം കത്വാ പക്കാമി. തം ദിസ്വാ രത്തിം സുമനസേട്ഠിസ്സ ഛത്തേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ ''അഹോ ദാനം പരമദാനം, ഉപരിട്ഠേ, സുപ്പതിട്ഠിത''ന്തി മഹാസദ്ദേന അനുമോദി. തം സുത്വാ സുമനസേട്ഠി ''ഏവം ദേവതായ അനുമോദിതം ഇദമേവ ഉത്തമദാന''ന്തി ചിന്തേത്വാ തത്ഥ പത്തിം യാചി. അന്നഭാരോ പന തസ്സ പത്തിം അദാസി. തേന പസന്നചിത്തോ സുമനസേട്ഠി തസ്സ സഹസ്സം ദത്വാ ''ഇതോ പട്ഠായ തുയ്ഹം സഹത്ഥേന കമ്മകരണകിച്ചം നത്ഥി, പതിരൂപം ഗേഹം കത്വാ നിച്ചം വസാഹീ''തി ആഹ.

യസ്മാ നിരോധതോ വുട്ഠിതസ്സ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ ദിന്നപിണ്ഡപാതോ തംദിവസമേവ ഉളാരതരവിപാകോ ഹോതി, തസ്മാ തംദിവസം സുമനസേട്ഠി രഞ്ഞോ സന്തികം ഗച്ഛന്തോ തം ഗഹേത്വാ അഗമാസി. രാജാ പന തം ആദരവസേന ഓലോകേസി. സേട്ഠി ''മഹാരാജ, അയം ഓലോകേതബ്ബയുത്തോയേവാ''തി വത്വാ തദാ തേന കതപുഞ്ഞം അത്തനാപിസ്സ സഹസ്സം ദിന്നഭാവം കഥേസി. തം സുത്വാ രാജാ തുസ്സിത്വാ സഹസ്സം ദത്വാ അസുകസ്മിം നാമ ഠാനേ ഗേഹം കത്വാ വസാ''തി ഗേഹട്ഠാനമസ്സ ആണാപേസി. തസ്സ തം ഠാനം സോധാപേന്തസ്സ മഹന്തിയോ നിധികുമ്ഭിയോ ഉട്ഠഹിംസു. താ ദിസ്വാ സോ രഞ്ഞോ ആരോചേസി. രാജാ സബ്ബം ധനം ഉദ്ധരാപേത്വാ രാസികതം ദിസ്വാ ''ഏത്തകം ധനം ഇമസ്മിം നഗരേ കസ്സ ഗേഹേ അത്ഥീ''തി? ''ന കസ്സചി, ദേവാ''തി. ''തേന ഹി അയം അന്നഭാരോ ഇമസ്മിം നഗരേ മഹാധനസേട്ഠി നാമ ഹോതൂ''തി തംദിവസമേവ തസ്സ സേട്ഠിഛത്തം ഉസ്സാപേസി.

സോ തതോ പട്ഠായ യാവജീവം കുസലകമ്മം കത്വാ തതോ ചുതോ ദേവമനുസ്സേസു സംസരിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കപിലവത്ഥുനഗരേ സുക്കോദനസക്കസ്സ ഗേഹേ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി, **അനുരുദ്ധോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ മഹാനാമസ്സ സക്കസ്സ കനിട്ഠഭാതാ, സത്ഥു ചൂളപിതു പുത്തോ പരമസുഖുമാലോ മഹാപുഞ്ഞോ തിണ്ണം ഉതൂനം അനുച്ഛവികേസു തീസു പാസാദേസു അലങ്കതനാടകിത്ഥീഹി പരിവുതോ ദേവോ വിയ സമ്പത്തിം അനുഭവന്തോ സുദ്ധോദനമഹാരാജേന ഉസ്സാഹിതേഹി സക്യരാജൂഹി സത്ഥു പരിവാരത്ഥം പേസിതേഹി ഭദ്ദിയകുമാരാദീഹി അനുപിയമ്ബവനേ വിഹരന്തം സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ അന്തോവസ്സേയേവ ദിബ്ബചക്ഖും നിബ്ബത്തേത്വാ, പുന ധമ്മസേനാപതിസ്സ സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ചേതിയരട്ഠേ പാചീനവംസദായം ഗന്ത്വാ സമണധമ്മം കരോന്തോ സത്തമഹാപുരിസവിതക്കേ വിതക്കേത്വാ അട്ഠമം ജാനിതും നാസക്ഖി. തസ്സ തം പവത്തിം ഞത്വാ സത്ഥാ അട്ഠമം മഹാപുരിസവിതക്കം കഥേത്വാ ചതുപച്ചയസന്തോസഭാവനാരാമപടിമണ്ഡിതം മഹാഅരിയവംസപടിപദം

ദേസേതി. സോ ദേസനാനുസാരേന വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അഭിഞ്ഞാപടിസമ്ഭിദാപരിവാരം അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧.ർ൳൧-ർ൩൩) -

“സുമേധം ഭഗവന്താഹം, ലോകജേട്ഠം നരാസഭം;
വൂപകട്ഠം വിഹരന്തം, അദ്ദസം ലോകനായകം.

“ഉപഗന്ത്വാന സമ്ബുദ്ധം, സുമേധം ലോകനായകം;
അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാന, ബുദ്ധസേട്ഠമയാചഹം.

“അനുകമ്പ മഹാവീര, ലോകജേട്ഠ നരാസഭ;
പദീപം തേ പദസ്സാമി, രുക്ഖമൂലമ്ഹി ഝായതോ.

“അധിവാസേസി സോ ധീരോ, സയമ്ഭൂ വദതം വരോ;
ദുമേസു വിനിവിജ്ഝിത്വാ, യന്തം യോജിയഹം തദാ.

“സഹസ്സവട്ടിം പാദാസിം, ബുദ്ധസ്സ ലോകബന്ധുനോ;
സത്താഹം പജ്ജലിത്വാന, ദീപാ വൂപസമിംസു മേ.

“തേന ചിത്തപ്പസാദേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, വിമാനമുപപജ്ജഹം.

“ഉപപന്നസ്സ ദേവത്തം, ബ്യമ്ഹം ആസി സുനിമ്മിതം;
സമന്തതോ പജ്ജലതി, ദീപദാനസ്സിദം ഫലം.

“സമന്താ യോജനസതം, വിരോചേസിമഹം തദാ;
സബ്ബേ ദേവേ അഭിഭോമി, ദീപദാനസ്സിദം ഫലം.

“തിംസകപ്പാനി ദേവിന്ദോ, ദേവരജ്ജമകാരയിം;
ന മം കേചീതിമഞ്ഞന്തി, ദീപദാനസ്സിദം ഫലം.

“അട്ഠവീസതിക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ അഹോസഹം;
ദിവാ രത്തിഞ്ച പസ്സാമി, സമന്താ യോജനം തദാ.

“സഹസ്സലോകം ഞാണേന, പസ്സാമി സത്ഥു സാസനേ;
ദിബ്ബചക്ഖുമനുപ്പത്തോ, ദീപദാനസ്സിദം ഫലം.

“സുമേധോ നാമ സമ്ബുദ്ധോ, തിംസകപ്പസഹസ്സിതോ;
തസ്സ ദീപോ മയാ ദിന്നോ, വിപ്പസന്നേന ചേതസാ.

“പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അഥ നം സത്ഥാ അപരഭാഗേ ജേതവനമഹാവിഹാരേ അരിയഗണമജ്ഝേ നിസിന്നോ ദിബ്ബചക്ഖുകാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി “ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ദിബ്ബചക്ഖുകാനം യദിദം അനുരുദ്ധോ”തി (അം॰ നി॰ ൧.൧൯൨, ൧ർ൳).

സോ വിമുത്തിസുഖം പടിസംവേദീ വിഹരന്തോ ഏകദിവസം അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ പീതിസോമനസ്സജാതോ ഉദാനവസേന **“പഹായ മാതാപിതരോ”**തിആദികാ ഗാഥാ അഭാസി. കേചി പന “ഥേരസ്സ പബ്ബജ്ജം അരഹത്തപ്പത്തിഞ്ച പകാസേന്തേഹി സങ്ഗീതികാരേഹി ആദിതോ ചതസ്സോ ഗാഥാ ഭാസിതാ. തതോ പരാ ഥേരസ്സ അരിയവംസപടിപത്തിയാ ആരാധിതചിത്തേന ഭഗവതാ ഭാസിതാ. ഇതരാ സബ്ബാപി തേന തേന കാരണേന ഥേരേനേവ ഭാസിതാ”തി വദന്തി. ഇതി സബ്ബഥാപി ഇമാ ഗാഥാ ഥേരേന ഭാസിതാപി, ഥേരം ഉദ്ദിസ്സ ഭാസിതാപി ഥേരസ്സ ചേതാ ഗാഥാതി വേദിതബ്ബാ. സേയ്യഥിദം -

൮൯൨. “പഹായ മാതാപിതരോ, ഭഗിനീ ഞാതിഭാതരോ;
പഞ്ച കാമഗുണേ ഹിത്വാ, അനുരുദ്ധോവ ഝായതി.

൮൯൩. “സമേതോ നച്ചഗീതേഹി, സമ്മതാളപ്പബോധനോ;
ന തേന സുദ്ധിമജ്ഝഗം, മാരസ്സ വിസയേ രതോ.

൮൯൪. “ഏതഞ്ച സമതിക്കമ്മ, രതോ ബുദ്ധസ്സ സാസനേ;
സബ്ബോഘം സമതിക്കമ്മ, അനുരുദ്ധോവ ഝായതി.

൮൯൫. “രൂപാ സദ്ദാ രസാ ഗന്ധാ, ഫോട്ഠബ്ബാ ച മനോരമാ;
ഏതേ ച സമതിക്കമ്മ, അനുരുദ്ധോവ ഝായതി.

൮൯൬. “പിണ്ഡപാതമതിക്കന്തോ, ഏകോ അദുതിയോ മുനി;
ഏസതി പംസുകൂലാനി അനുരുദ്ധോ അനാസവോ.

൮൯൭. “വിചിനീ അഗ്ഗഹീ ധോവി, രജയീ ധാരയീ മുനി;
പംസുകൂലാനി മതിമാ, അനുരുദ്ധോ അനാസവോ.

൮൯൮. “മഹിച്ഛോ ച അസന്തുട്ഠോ, സംസട്ഠോ യോ ച ഉദ്ധതോ;
തസ്സ ധമ്മാ ഇമേ ഹോന്തി, പാപകാ സംകിലേസികാ.

൮൯൯. “സതോ ച ഹോതി അപ്പിച്ഛോ, സന്തുട്ഠോ അവിഘാതവാ;
പവിവേകരതോ വിത്തോ, നിച്ചമാരദ്ധവീരിയോ.

൯൦൦. “തസ്സ ധമ്മാ ഇമേ ഹോന്തി, കുസലാ ബോധിപക്ഖികാ;
അനാസവോ ച സോ ഹോതി, ഇതി വുത്തം മഹേസിനാ.

൯൦൧. “മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, സത്ഥാ ലോകേ അനുത്തരോ;
മനോമയേന കായേന, ഇദ്ധിയാ ഉപസങ്കമി.

൯൦൨. “യദാ മേ അഹു സങ്കപ്പോ, തതോ ഉത്തരി ദേസയി;
നിപ്പപഞ്ചരതോ ബുദ്ധോ, നിപ്പപഞ്ചമദേസയി.

൯൦൩. “തസ്സാഹം ധമ്മമഞ്ഞായ, വിഹാസിം സാസനേ രതോ;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം.

൯൦൪. “പഞ്ചപഞ്ഞാസവസ്സാനി, യതോ നേസജ്ജികോ അഹം;
പഞ്ചവീസതിവസ്സാനി, യതോ മിദ്ധം സമൂഹതം.

൯൦൫. “നാഹു അസ്സാസപസ്സാസാ, ഠിതചിത്തസ്സ താദിനോ;
അനേജോ സന്തിമാരബ്ഭ, ചക്ഖുമാ പരിനിബ്ബുതോ.

ൻംന്ന“അസല്ലീനേന ചിത്തേന, വേദനം അജ്ഝവാസയി;
പജ്ജോതസ്സേവ നിബ്ബാനം, വിമോക്ഖോ ചേതസോ അഹു.

ൻംത്.“ഏതേ പച്ഛിമകാ ദാനി, മുനിനോ ഫസ്സപഞ്ചമാ;
നാഞ്ഞേ ധമ്മാ ഭവിസ്സന്തി, സമ്ബുദ്ധേ പരിനിബ്ബുതേ.

ൻംവ്വ.“നത്ഥി ദാനി പുനാവാസോ, ദേവകായസ്മി ജാലിനി;
വിക്ഖീണോ ജാതിസംസാരോ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ.

ൻംൻ.“യസ്സ മുഹുത്തേന സഹസ്സധാ, ലോകോ സംവിദിതോ സബ്രഹ്മകപ്പോ;
വസീ ഇദ്ധിഗുണേ ചുതൂപപാതേ, കാലേ പസ്സതി ദേവതാ സ ഭിക്ഖു.

ൻ൧ം.“അന്നഭാരോ പുരേ ആസിം, ദലിദ്ദോ ഘാസഹാരകോ;
സമണം പടിപാദേസിം, ഉപരിട്ഠം യസസ്സിനം.

ൻ൧ൃ.“സോമ്ഹി സക്യകുലേ ജാതോ, അനുരുദ്ധോതി മം വിദൂ;
ഉപേതോ നച്ചഗീതേഹി, സമ്മതാളപ്പബോധനോ.

ൻ൧ന.“അഥദ്ദസാസിം സമ്ബുദ്ധം, സത്ഥാരം അകുതോഭയം;
തസ്മിം ചിത്തം പസാദേത്വാ, പബ്ബജിം അനഗാരിയം.

ൻ൧ന്ന.“പുബ്ബേനിവാസം ജാനാമി, യത്ഥ മേ വുസിതം പുരേ;
താവതിംസേസു ദേവേസു, അട്ഠാസിം സക്കജാതിയാ.

ൻ൧ർ.“സത്തക്ഖത്തും മനുസ്സിന്ദോ, അഹം രജ്ജമകാരയിം;
ചാതുരന്തോ വിജിതാവീ, ജമ്ബുസണ്ഡസ്സ ഇസ്സരോ;
അദണ്ഡേന അസത്ഥേന, ധമ്മേന അനുസാസയിം.

ൻ൧ൿ“ഇതോ സത്ത തതോ സത്ത, സംസാരാനി ചതുദ്ദസ;
നിവാസമഭിജാനിസ്സം, ദേവലോകേ ഠിതോ തദാ.

ൻ൧ന്ന.“പഞ്ചങ്ഗികേ സമാധിമ്ഹി, സന്തേ ഏകോദിഭാവിതേ;
പടിപ്പസ്സദ്ധിലദ്ധമ്ഹി, ദിബ്ബചക്ഖു വിസുജ്ഝി മേ.

ൻ൧ഴ.“ചുതൂപപാതം ജാനാമി, സത്താനം ആഗതിം ഗതിം;
ഇത്ഥഭാവഞ്ഞഥാഭാവം, ഝാനേ പഞ്ചങ്ഗികേ ഠിതോ.

ൻ൧വ്വ.“പരിചിണ്ണോ മയാ സത്ഥാ…പേ॰… ഭവനേത്തി സമൂഹതാ.
ൻ൧ൻ.“വജ്ജീനം വേളുവഗാമേ, അഹം ജീവിതസങ്ഖയാ;
ഹേട്ഠതോ വേളുഗുമ്ബസ്മിം, നിബ്ബായിസ്സം അനാസവോ”തി.

തത്ഥ **പഹായാ**തി പജഹിത്വാ. **മാതാപിതരോ**തി മാതരഞ്ച പിതരഞ്ച. അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ - യഥാ അഞ്ഞേ കേചി ഞാതിപാരിജുഞ്ഞേന വാ ഭോഗപാരിജുഞ്ഞേന വാ അഭിഭൂതാ പബ്ബജന്തി, പബ്ബജിതാ ച കിച്ഛന്തരപസുതാ വിഹരന്തി, ന ഏവം മയം. മയം പന മഹന്തം ഞാതിപരിവട്ടം, മഹന്തഞ്ച ഭോഗക്ഖന്ധം പഹായ കാമേസു നിരപേക്ഖാ പബ്ബജിതാതി. **ഝായതീ**തി ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനം ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനഞ്ചാതി, ദുവിധമ്പി ഝാനം അനുയുത്തോ വിഹരതി.

സമേതോ നച്ചഗീതേഹീതി നച്ചേഹി ച ഗീതേഹി ച സമങ്ഗീഭൂതോ, നച്ചാനി പസ്സന്തോ ഗീതാനി സുണന്തോതി അത്ഥോ. ''സമ്മതോ''തി ച പഠന്തി, നച്ചഗീതേഹി പൂജിതോതി അത്ഥോ. **സമ്മതാളപ്പബോധനോ**തി സമ്മതാളസദ്ദേഹി പച്ചൂസകാലേ പബോധേതബ്ബോ. **ന തേന സുദ്ധിമജ്ഝഗ**ന്തി തേന കാമഭോഗേന സംസാരസുദ്ധിം നാധിഗച്ഛിം. **മാരസ്സ വിസയേ രതോ**തി കിലേസമാരസ്സ വിസയഭൂതേ കാമഗുണേ രതോ. ''കിലേസമാരസ്സ വിസയഭൂതേന കാമഗുണഭോഗേന സംസാരസുദ്ധി ഹോതീ''തി ഏവംദിട്ഠികോ അഹുത്വാതി അത്ഥോ. തേനാഹ **''ഏതഞ്ച സമതിക്കമ്മാ''**തിആദി. തത്ഥ **ഏത**ന്തി ഏതം പഞ്ചവിധമ്പി കാമഗുണം. **സമതിക്കമ്മാ**തി സമതിക്കമിത്വാ, അനപേക്ഖോ ഛഡ്ഡേത്വാതി അത്ഥോ. **സബ്ബോഘ**ന്തി കാമോഘാദികം സബ്ബമ്പി ഓഘം.

പഞ്ച കാമഗുണേ സരൂപതോ ദസ്സേതും **''രൂപാ സദ്ദാ''**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **മനോരമാ**തി ലോഭനീയട്ഠേന മനം രമയന്തീതി മനോരമാ, മനാപിയാതി വുത്തം ഹോതി. യഥാഹ ''കതമേ പഞ്ച മനാപിയാ രൂപാ, മനാപിയാ സദ്ദാ''തിആദി (മ॰ നി॰ ൩.൩൨൨ അത്ഥതോ സമാനം).

പിണ്ഡപാതമതിക്കന്തോതി പിണ്ഡപാതഗ്ഗഹണം അതിക്കന്തോ, പിണ്ഡപാതഗ്ഗഹണതോ നിവത്തേന്തോതി അത്ഥോ. **ഏകോ**തി ഏകാകീ അപച്ഛാസമണോ. **അദുതിയോ**തി നിത്തണ്ഹോ. തണ്ഹാ ഹി പുരിസസ്സ ദുതിയോ നാമ. യഥാഹ ''തണ്ഹാദുതിയോ പുരിസോ''തി (ഇതിവു॰ ൧൫, ൧൦൫; മഹാനി॰ ൧൯൧). **ഏസതീ**തി പരിയേസതി.

വിചിനീതി ഏസന്തോവ തത്ഥ തത്ഥ സങ്കാരകൂടാദികേ പംസുകൂലുപ്പത്തിട്ഠാനേ വിചിനി. **അഗ്ഗഹീ**തി വിചിനിത്വാ അസുചിമക്ഖിതമ്പി അജിഗുച്ഛന്തോ ഗണ്ഹി. **ധോവീ**തി, വിക്ഖാലേസി. **രജയീ**തി ധോവിത്വാ ഗഹിതം സിബ്ബിത്വാ കപ്പിയരജനേന രജയി. **ധാരയീ**തി രജിത്വാ കപ്പബിന്ദും ദത്വാ ധാരേസി, നിവാസേസി ചേവ പാരുപി ച.

ഇദാനി പാചീനവംസദായേ സത്ഥാരാ ദിന്നഓവാദം തസ്സ ച അത്തനാ മത്ഥകപ്പത്തഭാവം ദീപേന്തോ **''മഹിച്ഛോ ച അസന്തുട്ഠോ''**തിആദികാ ഗാഥാ അഭാസി. തത്ഥ **മഹിച്ഛോ**തി മഹതിയാ പച്ചയിച്ഛായ സമന്നാഗതോ, ഉളാരുളാരേ ബഹൂ ച പച്ചയേ ഇച്ഛന്തോതി അത്ഥോ. **അസന്തുട്ഠോ**തി നിസ്സന്തുട്ഠോ, യഥാലാഭസന്തോസാദിനാ സന്തോസേന വിരഹിതോ. **സംസട്ഠോ**തി ഗിഹീഹി ചേവ പബ്ബജിതേഹി ച അനനുലോമികേന സംസഗ്ഗേന സംസട്ഠോ. **ഉദ്ധതോ**തി ഉക്ഖിത്തോ. **തസ്സാ**തി ''മഹിച്ഛോ''തിആദിനാ വുത്തപുഗ്ഗലസ്സ. **ധമ്മാ**തി മഹിച്ഛതാ അസന്തോസോ, സംസട്ഠതാ വിക്ഖേപോതി ഈദിസാ. ലാമകട്ഠേന **പാപകാ. സംകിലേസികാ**തി തസ്സ ചിത്തസ്സ മലീനഭാവകരണതോ സംകിലേസികാ ധമ്മാ ഹോന്തി.

സതോ ച ഹോതി അപ്പിച്ഛോതി യദാ പനായം പുഗ്ഗലോ കല്യാണമിത്തേ സേവന്തോ ഭജന്തോ പയിരുപാസന്തോ സദ്ധമ്മം സുണന്തോ യോനിസോ മനസി കരോന്തോ സതിമാ ച മഹിച്ഛതം പഹായ അപ്പിച്ഛോ ച ഹോതി. അസന്തോസം പഹായ **സന്തുട്ഠോ,** ചിത്തസ്സ വിഘാതകരം വിക്ഖേപം പഹായ **അവിഘാതവാ** അവിക്ഖിത്തോ സമാഹിതോ, ഗണസങ്ഗണികം പഹായ **പവിവേകരതോ,** വിവേകാഭിരതിയാ നിബ്ബിദായ ധമ്മപീതിയാ

വിത്തോ സുമനോ തുട്ഠചിത്തോ, സബ്ബസോ കോസജ്ജപഹാനേന **ആരദ്ധവീരിയോ**.

തസ്സ ഏവം അപ്പിച്ഛതാദിഗുണസമന്നാഗതസ്സ ഇമേ സതിപട്ഠാനാദയോ സത്തതിംസപ്പഭേദാ തിവിധവിപസ്സനാസങ്ഗഹാ കോസല്ലസമ്ഭൂതട്ഠേന **കുസലാ,** മഗ്ഗപരിയാപന്നാ **ബോധിപക്ഖികാ** ധമ്മാ ഹോന്തി. സോ തേഹി സമന്നാഗതോ സബ്ബസോ ആസവാനം ഖേപനേന അഗ്ഗമഗ്ഗക്ഖണതോ പട്ഠായ **അനാസവോ** ച ഹോതി. **ഇതി** ഏവം വുത്തം **മഹേസിനാ** സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന പാചീനവംസദായേ മഹാപുരിസവിതക്കേ മത്ഥകം പാപനവസേനാതി അധിപ്പായോ.

മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായാതി ''അപിച്ഛസ്സായം, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മോ, നായം ധമ്മോ മഹിച്ഛസ്സാ''തിആദിനാ (അം॰ നി॰ വ്യ.നം) മഹാപുരിസവിതക്കവസേന ആരദ്ധം, തേ ച മത്ഥകം പാപേതും അസമത്ഥഭാവേന ഠിതം മമ സങ്കപ്പം ജാനിത്വാ. **മനോമയേനാ**തി മനോമയേന വിയ, മനസാ നിമ്മിതസദിസേന പരിണാമിതേനാതി അത്ഥോ. **ഇദ്ധിയാ**തി ''അയം കായോ ഇദം ചിത്തം വിയ ഹോതൂ''തി ഏവം പവത്തഅധിട്ഠാനിദ്ധിയാ.

യദാ മേ അഹു സങ്കപ്പോതി യസ്മിം കാലേ മയ്ഹം ''കീദിസോ നു ഖോ അട്ഠമോ മഹാപുരിസവിതക്കോ''തി പരിവിതക്കോ അഹോസി. തതോ മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ ഇദ്ധിയാ ഉപസങ്കമീതി യോജനാ. **ഉത്തരി ദേസയീ**തി ''നിപ്പപഞ്ചാരാമസ്സായം, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മോ നിപ്പപഞ്ചരതിനോ, നായംധമ്മോ പപഞ്ചാരാമസ്സ പപഞ്ചരതിനോ''തി (അം॰ നി॰ വ്യ.നം) ഇമമട്ഠമം മഹാപുരിസവിതക്കം പൂരേന്തോ ഉപരി ദേസയി. തം പന ദേസിതം ധമ്മം ദേസേന്തോ ആഹ **''നിപ്പപഞ്ചരതോ ബുദ്ധോ, നിപ്പപഞ്ചമദേസയീ''**തി. പപഞ്ചാ നാമ രാഗാദയോ കിലേസാ, തേസം വൂപസമതായ, തദഭാവതോ ച ലോകുത്തരധമ്മാ നിപ്പപഞ്ചാ നാമ. തസ്മിം നിപ്പപഞ്ചേ രതോ അഭിരതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ യഥാ തം പാപുണാമി, തഥാ താദിസം ധമ്മം അദേസയി, സാമുക്കംസികം ചതുസച്ചധമ്മദേസനം പകാസയീതി അത്ഥോ.

തസ്സാഹം ധമ്മമഞ്ഞായാതി തസ്സാ സത്ഥു ദേസനായ ധമ്മം ജാനിത്വാ യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജന്തോ വിഹാസിം സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹേ **സാസനേ രതോ** അഭിരതോ ഹുത്വാതി അത്ഥോ.

സത്ഥാരാ അത്തനോ സമാഗമം തേന സാധിതമത്ഥം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അത്തനോ പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ ആരദ്ധവീരിയതം, കായേ അനപേക്ഖതായ സേയ്യസുഖപസ്സസുഖാനം പരിച്ചാഗം, അപ്പമിദ്ധകാലതോ പട്ഠായ ആരദ്ധവീരിയതഞ്ച ദസ്സേന്തോ **''പഞ്ചപഞ്ഞാസവസ്സാനീ''**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **യതോ നേസജ്ജികോ അഹ**ന്തി യതോ പട്ഠായ ''യോഗാനുകൂലതാ കമ്മട്ഠാനപരിയുട്ഠിതസപ്പുരിസചരിയാ സല്ലേഖവുത്തീ''തി ഏവമാദിഗുണേ ദിസ്വാ നേസജ്ജികോ അഹോസിം താനി പഞ്ചപഞ്ഞാസ വസ്സാനി. **യതോ മിദ്ധം സമൂഹത**ന്തി യതോ പട്ഠായ മയാ നിദ്ദാ പരിച്ചത്താ താനി പഞ്ചവീസതിവസ്സാനി. ''ഥേരസ്സ പഞ്ചപഞ്ഞാസായ വസ്സേസു നേസജ്ജികസ്സ സതോ ആദിതോ പഞ്ചവീസതിവസ്സാനി നിദ്ദാ നാഹോസി, തതോ പരം സരീരകിലമഥേന പച്ഛിമയാമേ നിദ്ദാ അഹോസീ''തി വദന്തി.

“നാഹു അസ്സാസപസ്സാസാ” തിആദികാ തിസ്സോ ഗാഥാ സത്ഥു പരിനിബ്ബാനകാലേ ഭിക്ഖൂഹി “കിം ഭഗവാ പരിനിബ്ബുതോ”തി പുട്ഠോ പരിനിബ്ബാനഭാവം പവേദേന്തോ ആഹ. തത്ഥ **നാഹു അസ്സാസപസ്സാസാ, ഠിതചിത്തസ്സ താദിനോ**തി അനുലോമപടിലോമതോ അനേകാകാരവോകാരാ സബ്ബാ സമാപത്തിയോ സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ സബ്ബപച്ഛാ ചതുത്ഥജ്ഝാനേ ഠിതചിത്തസ്സ താദിനോ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ അസ്സാസപസ്സാസാ നാഹു നാഹേസുന്തി അത്ഥോ. ഏതേന യസ്മാ ചതുത്ഥജ്ഝാനം സമാപന്നസ്സ കായസങ്ഖാരാ നിരുജ്ഝന്തി. കായസങ്ഖാരാതി ച അസ്സാസപസ്സാസാ വുച്ചന്തി, തസ്മാ ചതുത്ഥജ്ഝാനക്ഖണതോ പട്ഠായ അസ്സാസപസ്സാസാ നാഹേസുന്തി ദസ്സേതി. തണ്ഹാസങ്ഖാതായ ഏജായ അഭാവതോ **അനേജോ,** സമാധിസ്മിം ഠിതത്താ വാ **അനേജോ. സന്തിമാരബ്ഭാ**തി അനുപാദിസേസം നിബ്ബാനം ആരബ്ഭ പടിച്ച സന്ധായ. **ചക്ഖുമാ**തി പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹി ചക്ഖുമാ. **പരിനിബ്ബുതോ**തി പരിനിബ്ബായി. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - നിബ്ബാനാരമ്മണചതുത്ഥജ്ഝാനഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ തദനന്തരമേവ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബുതോതി.

അസല്ലീനേനാതി അലീനേന അസംകുടിതേന സുവികസിതേനേവ ചിത്തേന. **വേദനം അജ്ഝവാസയീ**തി സതോ സമ്പജാനോ ഹുത്വാ മാരണന്തികം വേദനം അധിവാസേസി, ന വേദനാനുവത്തീ ഹുത്വാ ഇതോ ചിതോ ച സമ്പരിവത്തി. **പജ്ജോതസ്സേവ നിബ്ബാനം, വിമോക്ഖോ ചേതസോ അഹൂ**തി യഥാ തേലഞ്ച പടിച്ച, വട്ടിഞ്ച പടിച്ച പജ്ജലന്തോ പജ്ജോതോ പദീപോ തേസം പരിക്ഖയേ നിബ്ബായതി. നിബ്ബുതോ ച കത്ഥചി ഗന്ത്വാ ന തിട്ഠതി, അഞ്ഞദത്ഥു അന്തരധായതി, അദസ്സനമേവ ഗച്ഛതി; ഏവം കിലേസാഭിസങ്ഖാരേ നിസ്സായ പവത്തമാനോ ഖന്ധസന്താനോ തേസം പരിക്ഖയേ നിബ്ബായതി, നിബ്ബുതോ ച കത്ഥചി ഗന്ത്വാ ന തിട്ഠതി, അഞ്ഞദത്ഥു അന്തരധായതി, അദസ്സനമേവ ഗച്ഛതീതി ദസ്സേതി. തേന വുത്തം “നിബ്ബന്തി ധീരാ യഥായം പദീപോ”തി (ഖു॰ പാ॰ ൬.൧൫), “അച്ചീ യഥാ വാതവേഗേന ഖിത്താ”തി (സു॰ നി॰ ൧൦൮൦) ച ആദി.

ഏതേതി പരിനിബ്ബാനക്ഖണേ സത്ഥു സന്താനേ പവത്തമാനാനം ധമ്മാനം അത്തനോ പച്ചക്ഖതായ വുത്തം. പച്ഛിമകാ തതോ പരം ചിത്തുപ്പാദാഭാവതോ. **ദാനീ**തി ഏതരഹി. **ഫസ്സപഞ്ചമാ**തി ഫസ്സപഞ്ചമകാനം ധമ്മാനം പാകടഭാവതോ വുത്തം. തഥാ ഹി ചിത്തുപ്പാദകഥായമ്പി ഫസ്സപഞ്ചമകാവ ആദിതോ വുത്താ. **അഞ്ഞേ ധമ്മാ**തി സഹ നിസ്സയേന അഞ്ഞേ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ, ന പരിനിബ്ബാനചിത്തചേതസികാ. നനു തേപി ന ഭവിസ്സന്തേവാതി? സച്ചം ന ഭവിസ്സന്തി, ആസങ്കാഭാവതോ പന തേ സന്ധായ “ന ഭവിസ്സന്തീ”തി ന വത്തബ്ബമേവ. “ഇതരേ പന സേക്ഖപുഥുജ്ജനാനം വിയ ഭവിസ്സന്തി നു ഖോ”തി സിയാ ആസങ്കാതി തദാസങ്കാനിവത്തനത്ഥം “നാഞ്ഞേ ധമ്മാ ഭവിസ്സന്തീ”തി വുത്തം.

നത്ഥി ദാനി പുനാവാസോ, ദേവകായസ്മി ജാലിനീതി, ഏത്ഥ **ജാലിനീ**തി ദേവതം ആലപതി, ദേവതേ ദേവകായസ്മിം ദേവസമൂഹേ ഉപപജ്ജനവസേന പുന ആവാസോ ആവസനം ഇദാനി മയ്ഹം നത്ഥീതി അത്ഥോ. തത്ഥ കാരണമാഹ **“വിക്ഖീണോ**”തിആദിനാ. സാ കിര ദേവതാ പുരിമത്തഭാവേ ഥേരസ്സ പാദപരിചാരികാ, തസ്മാ ഇദാനി ഥേരം ജിണ്ണം വുദ്ധം ദിസ്വാ

പുരിമസിനേഹേന ആഗന്ത്വാ "തഥ ചിത്തം പണിധേഹി, യഥ തേ വുസിതം പുരേ"തി ദേവൂപപത്തിം യാചി. അഥ "ദാനി നത്ഥീ"തിആദിനാ ഥേരോ തസ്സാ പടിവചനം അദാസി. തം സുത്വാ ദേവതാ വിഹതാസാ തത്ഥേവന്തരധായി.

അഥ ഥേരോ വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ അത്തനോ ആനുഭാവം സബ്രഹ്മചാരീനം പകാസേന്തോ **"യസ്സ മുഹുത്തേനാ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **യസ്സ** ഖീണാസവഭിക്ഖുനോ മുഹുത്തമത്തേന ഏവ **സഹസ്സധാ** സഹസ്സപ്പകാരോ തിസഹസ്സിമഹാസഹസ്സിപഭേദോ, **ലോകോ സബ്രഹ്മകപ്പോ** സഹബ്രഹ്മലോകോ, **സംവിദിതോ** സമ്മദേവ വിദിതോ ഞാതോ പച്ചക്ഖം കതോ, ഏവം **ഇദ്ധിഗുണേ** ഇദ്ധിസമ്പദായ ചുതൂപപാതേ ച വസീഭാവപ്പത്തോ സോ ഭിക്ഖു ഉപഗതകാലേ ദേവതാ പസ്സതി, ന തസ്സ ദേവതാനം ദസ്സനേ പരിഹാനീതി. ഥേരേന കിര ജാലിനിയാ ദേവതായ പടിവചനദാനവസേന "നത്ഥി ദാനീ"തി ഗാഥായ വുത്തായ ഭിക്ഖൂ ജാലിനിം അപസ്സന്താ "കിം നു ഖോ ഥേരോ ധമ്മാലപനവസേന കിഞ്ചി ആലപതീ"തി ചിന്തേസും. തേസം ചിത്താചാരം ഞത്വാ ഥേരോ "യസ്സ മുഹുത്തേനാ"തി ഇമം ഗാഥമാഹ.

അന്നഭാരോ പുരേതി ഏവംനാമോ പുരിമത്തഭാവേ. **ഘാസഹാരകോ**തി ഘാസമത്തസ്സ അത്ഥായ ഭത്തിം കത്വാ ജീവനകോ. **സമണ**ന്തി സമിതപാപം. **പടിപാദേസി**ന്തി പടിമുഖോ ഹുത്വാ പാദാസിം, പസാദേന അഭിമുഖോ ഹുത്വാ ആഹാരദാനം അദാസിന്തി അധിപ്പായോ. **ഉപരിട്ഠ**ന്തി ഏവംനാമകം പച്ചേകബുദ്ധം. **യസസ്സിന**ന്തി കിത്തിമന്തം പത്ഥടയസം. ഇമായ ഗാഥായ യാവ ചരിമത്തഭാവാ ഉളാരസമ്പത്തിഹേതുഭൂതം അത്തനോ പുബ്ബകമ്മം ദസ്സേതി. തേനാഹ **"സോമ്ഹി സക്യകുലേ ജാതോ"**തിആദി.

ഇതോ സത്താതി ഇതോ മനുസ്സലോകതോ ചവിത്വാ ദേവലോകേ ദിബ്ബേന ആധിപച്ചേന സത്ത. **തതോ സത്താ**തി തതോ ദേവലോകതോ ചവിത്വാ മനുസ്സലോകേ ചക്കവത്തിഭാവേന സത്ത. **സംസാരാനി ചതുദ്ദസാ**തി ചതുദ്ദസ ഭവന്തരസംസരണാനി. **നിവാസമഭിജാനിസ്സ**ന്തി പുബ്ബേനിവാസം അഞ്ഞാസിം. **ദേവലോകേ** ഠിതോ തദാതി തഞ്ച ഖോ ന ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ, അപി ച ഖോ യദാ ഇതോ അനന്തരാതീതേ അത്തഭാവേ ദേവലോകേ ഠിതോ, തദാ അഞ്ഞാസിന്തി അത്ഥോ.

ഇദാനി അത്തനാ ദിബ്ബചക്ഖുഞാണചുതൂപപാതഞാണാനം അധിഗതാകാരം ദസ്സേന്തോ **"പഞ്ചങ്ഗികേ"**തിആദിനാ ദ്വേ ഗാഥാ അഭാസി. തത്ഥ **പഞ്ചങ്ഗികേ സമാധിമ്ഹീ**തി അഭിഞ്ഞാപാദകചതുത്ഥജ്ഝാനസമാധിമ്ഹി. സോ ഹി പീതിഫരണതാ, സുഖഫരണതാ, ചേതോഫരണതാ, ആലോകഫരണതാ , പച്ചവേക്ഖണനിമിത്തന്തി ഇമേഹി പഞ്ചഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതത്താ പഞ്ചങ്ഗികോ സമാധീതി വുച്ചതി. **സന്തേ**തി പടിപക്ഖവൂപസമേന അങ്ഗസന്തതായ ച സന്തേ. **ഏകോദിഭാവിതേ**തി ഏകോദിഭാവഗതേ, സുചിണ്ണേ വസീഭാവപ്പത്തേതി അത്ഥോ. **പടിപ്പസ്സദ്ധിലദ്ധമ്ഹീ**തി കിലേസാനം പടിപ്പസ്സദ്ധിയാ ലദ്ധേ. **ദിബ്ബചക്ഖു വിസുജ്ഝി മേ**തി ഏവംവിധേ സമാധിമ്ഹി സമ്പാദിതേ മയ്ഹം ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം വിസുജ്ഝി, ഏകാദസഹി ഉപക്കിലേസേഹി വിമുത്തിയാ വിസുദ്ധം അഹോസി.

ചുതൂപപാതം ജാനാമീതി സത്താനം ചുതിഞ്ച ഉപപത്തിഞ്ച ജാനാമി, ജാനന്തോ ച "ഇമേ സത്താ അമുമ്ഹാ ലോകമ്ഹാ ആഗന്ത്വാ ഇധൂപപന്നാ,

ഇമമ്ഹാ ച ലോകാ ഗന്ത്വാ അമുമ്ഹി ലോകേ ഉപപജ്ജിസ്സന്തീ''തി സത്താനം **ആഗതിം ഗതിഞ്ച** ജാനാമി, ജാനന്തോ ഏവ ച നേസം **ഇത്ഥഭാവം** മനുസ്സഭാവം തതോ **അഞ്ഞഥാഭാവം** അഞ്ഞഥാതിരച്ഛാനഭാവഞ്ച ഉപപത്തിതോ പുരേതരമേവ ജാനാമി. തയിദം സബ്ബമ്പി പഞ്ചങ്ഗികേ സമാധിമ്ഹി സമ്പാദിതേ ഏവാതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഝാനേ പഞ്ചങ്ഗികേ ഠിതോ"**തി. തത്ഥ പഞ്ചങ്ഗികേ ഝാനേ ഠിതോ പതിട്ഠിതോ ഹുത്വാ ഏവം ജാനാമീതി അത്ഥോ.

ഏവം വിജ്ജാത്തയം ദസ്സേത്വാ തപ്പസങ്ഗേന പുബ്ബേ ദസ്സിതമ്പി തതിയവിജ്ജം സഹ കിച്ചനിപ്ഫത്തിയാ ദസ്സേന്തോ **"പരിചിണ്ണോ മയാ സത്ഥാ"**തിആദിനാ ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **വജ്ജീനം വേളുവഗാമേ**തി വജ്ജിരട്ഠസ്സ വേളുവഗാമേ, വജ്ജിരട്ഠേ യത്ഥ പച്ഛിമവസ്സം ഉപഗച്ഛി വേളുവഗാമേ. **ഹേട്ഠതോ വേളുഗുമ്ബസ്മി**ന്തി തത്ഥ അഞ്ഞതരസ്സ വേളുഗുമ്ബസ്സ ഹേട്ഠാ. **നിബ്ബായിസ്സ**ന്തി നിബ്ബായിസ്സാമി, അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായിസ്സാമീതി അത്ഥോ.

അനുരുദ്ധത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. പാരാപരിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

സമണസ്സ അഹു ചിന്താതിആദികാ ആയസ്മതോ പാരാപരിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. ഇമസ്സ വത്ഥു ഹേട്ഠാ ആഗതമേവ. താ ച ഗാഥാ സത്ഥരി ധരന്തേ അത്തനോ പുഥുജ്ജനകാലേ മനച്ഛട്ഠാനം ഇന്ദ്രിയാനം നിഗ്ഗണ്ഹനചിന്തായ പകാസനവസേന ഭാസിതാ. ഇമാ പന അപരഭാഗേ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ അത്തനോ ച പരിനിബ്ബാനേ ഉപട്ഠിതേ തദാ ആയതിഞ്ച ഭിക്ഖൂനം ഉദ്ധമ്മപടിപത്തിയാ പകാസനവസേന ഭാസിതാ. തത്ഥ -

൯൨൦. "സമണസ്സ അഹു ചിന്താ, പുപ്ഫിതമ്ഹി മഹാവനേ;
ഏകഗ്ഗസ്സ നിസിന്നസ്സ, പവിവിത്തസ്സ ഝായിനോ''തി. -

അയം ഗാഥാ സങ്ഗീതികാരേഹി ഠപിതാ. തസ്സത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയോവ. അയം പന സമ്ബന്ധോ - സത്ഥരി അഗ്ഗസാവകേസു ഏകച്ചേസു മഹാഥേരേസു ച പരിനിബ്ബുതേസു അതീതസത്ഥുകേ പാവചനേ സുബ്ബചേസു സിക്ഖാകാമേസു ഭിക്ഖൂസു ദുല്ലഭേസു, ദുബ്ബചേസു മിച്ഛാപടിപത്തിബഹുലേസു ഭിക്ഖൂസു ച ജാതേസു സുപുപ്ഫിതേ മഹന്തേ സാലവനേ നിസിന്നസ്സ പവിവിത്തസ്സ ഏകഗ്ഗസ്സ ഝായനസീലസ്സ, സമിതപാപതായ **സമണസ്സ,** പാരാപരിയത്ഥേരസ്സ പടിപത്തിം നിസ്സായ **ചിന്താ** വീമംസാ അഹോസീതി ഇതരാ -

൯൨൧. "അഞ്ഞഥാ ലോകനാഥമ്ഹി, തിട്ഠന്തേ പുരിസുത്തമേ;
ഇരിയം ആസി ഭിക്ഖൂനം, അഞ്ഞഥാ ദാനി ദിസ്സതി.

൯൨൨. "സീതവാതപരിത്താണം, ഹിരികോപീനഛാദനം;
മത്തട്ഠിയം അഭുഞ്ജിംസു, സന്തുട്ഠാ ഇതരീതരേ.

൯൨൩. "പണീതം യദി വാ ലൂഖം, അപ്പം വാ യദി വാ ബഹും;
യാപനത്ഥം അഭുഞ്ജിംസു, അഗിദ്ധാ നാധിമുച്ഛിതാ.

൯൨൪. "ജീവിതാനം പരിക്ഖാരേ, ഭേസജ്ജേ അഥ പച്ചയേ;
ന ബാള്ഹം ഉസ്സുകാ ആസും, യഥാ തേ ആസവക്ഖയേ.

925. “അരഞ്ഞേ രുക്ഖമൂലേസു, കന്ദരാസു ഗുഹാസു ച;
വിവേകമനുബ്രൂഹന്താ, വിഹംസു തപ്പരായണാ.

926. “നീചാ നിവിട്ഠാ സുഭരാ, മുദൂ അഥദ്ധമാനസാ;
അബ്യാസേകാ അമുഖരാ, അത്ഥചിന്താവസാനുഗാ.

927. “തതോ പാസാദികം ആസി, ഗതം ഭുത്തം നിസേവിതം;
സിനിദ്ധാ തേലധാരാവ, അഹോസി ഇരിയാപഥോ.

928. “സബ്ബാസവപരിക്ഖീണാ , മഹാഝായീ മഹാഹിതാ;
നിബ്ബുതാ ദാനി തേ ഥേരാ, പരിത്താ ദാനി താദിസാ.

929. “കുസലാനഞ്ച ധമ്മാനം, പഞ്ഞായ ച പരിക്ഖയാ;
സബ്ബാകാരവരൂപേതം, ലുജ്ജതേ ജിനസാസനം.

930. “പാപകാനഞ്ച ധമ്മാനം, കിലേസാനഞ്ച യോ ഉതു;
ഉപട്ഠിതാ വിവേകായ, യേ ച സദ്ധമ്മസേസകാ.

931. “തേ കിലേസാ പവഡ്ഢന്താ, ആവിസന്തി ബഹും ജനം;
കീളന്തി മഞ്ഞേ ബാലേഹി, ഉമ്മത്തേഹിവ രക്ഖസാ.

932. “കിലേസേഹാഭിഭൂതാ തേ, തേന തേന വിധാവിതാ;
നരാ കിലേസവത്ഥൂസു, സസങ്ഗാമേവ ഘോസിതേ.

933. “പരിച്ചജിത്വാ സദ്ധമ്മം, അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി ഭണ്ഡരേ;
ദിട്ഠിഗതാനി അന്വേന്താ, ഇദം സേയ്യോതി മഞ്ഞരേ.

934. “ധനഞ്ച പുത്തം ഭരിയഞ്ച, ഛഡ്ഡയിത്വാന നിഗ്ഗതാ;
കടച്ഛുഭിക്ഖഹേതൂപി, അകിച്ഛാനി നിസേവരേ.

935. “ഉദരാവദേഹകം ഭുത്വാ, സയന്തുത്താനസേയ്യകാ;
കഥാ വഡ്ഢേന്തി പടിബുദ്ധാ, യാ കഥാ സത്ഥുഗരഹിതാ.

936. “സബ്ബകാരുകസിപ്പാനി, ചിത്തിം കത്വാന സിക്ഖരേ;
അവൂപസന്താ അജ്ഝത്തം, സാമഞ്ഞത്ഥോതിഅച്ഛതി.

937. “മത്തികം തേലചുണ്ണഞ്ച, ഉദകാസനഭോജനം;
ഗിഹീനം ഉപനാമേന്തി, ആകങ്ഖന്താ ബഹുത്തരം.

938. “ദന്തപോനം കപിത്ഥഞ്ച, പുപ്ഫം ഖാദനിയാനി ച;
പിണ്ഡപാതേ ച സമ്പന്നേ, അമ്ബേ ആമലകാനി ച.

939. “ഭേസജ്ജേസു യഥാ വേജ്ജാ, കിച്ചാകിച്ചേ യഥാ ഗിഹീ;
ഗണികാവ വിഭൂസായം, ഇസ്സരേ ഖത്തിയാ യഥാ.

940. “നേകതികാ വഞ്ചനികാ, കൂടസക്ഖീ അപാടുകാ;
ബഹൂഹി പരികപ്പേഹി, ആമിസം പരിഭുഞ്ജരേ.

941. “ലേസകപ്പേ പരിയായേ, പരികപ്പേനുധാവിതാ;
ജീവികത്ഥാ ഉപായേന, സങ്കഡ്ഢന്തി ബഹും ധനം.

942. “ഉപട്ഠാപേന്തി പരിസം, കമ്മതോ നോ ച ധമ്മതോ;

ധമ്മം പരേസം ദേസേന്തി, ലാഭതോ നോ ച അത്ഥതോ.

ൻർന.“സങ്ഘലാഭസ്സ ഭണ്ഡന്തി, സങ്ഘതോ പരിബാഹിരാ;
പരലാഭോപജീവന്താ, അഹിരീകാ ന ലജ്ജരേ.

ൻർർ.“നാനുയുത്താ തഥാ ഏകേ, മുണ്ഡാ സങ്ഘാടിപാരുതാ;
സമ്ഭാവനംയേവിച്ഛന്തി, ലാഭസക്കാരമുച്ഛിതാ.

ൻർ൫.“ഏവം നാനപ്പയാതമ്ഹി, ന ദാനി സുകരം തഥാ;
അഫുസിതം വാ ഫുസിതും, ഫുസിതം വാനുരക്ഖിതും.

ൻർന്ന.“യഥാ കണ്ടകട്ഠാനമ്ഹി, ചരേയ്യ അനുപാഹനോ;
സതിം ഉപട്ഠപേത്വാന, ഏവം ഗാമേ മുനീ ചരേ.

ൻർ൭.“സരിത്വാ പുബ്ബകേ യോഗീ, തേസം വത്തമനുസ്സരം;
കിഞ്ചാപി പച്ഛിമോ കാലോ, ഫുസേയ്യ അമതം പദം.

ൻർ൮.“ഇദം വത്വാ സാലവനേ, സമണോ ഭാവിതിന്ദ്രിയോ;
ബ്രാഹ്മണോ പരിനിബ്ബായീ, ഇസി ഖീണപുനബ്ഭവോ”തി. -

ഇമാ ഗാഥാ ഥേരേനേവ ഭാസിതാ.

തത്ഥ **ഇരിയം ആസി ഭിക്ഖൂനന്തി** പുരിസുത്തമേ **ലോകനാഥമ്ഹി** സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ **തിട്ഠന്തേ** ധരന്തേ ഏതരഹി പടിപത്തിഭാവതോ. **അഞ്ഞഥാ** അഞ്ഞേന പകാരേന ഭിക്ഖൂനം ഇരിയം ചരിതം അഹോസി യഥാനുസിട്ഠം പടിപത്തിഭാവതോ. **അഞ്ഞഥാ ദാനി ദിസ്സതീതി** ഇദാനി പന തതോ അഞ്ഞഥാ ഭിക്ഖൂനം ഇരിയം ദിസ്സതി അയാഥാവപടിപത്തിഭാവതോതി അധിപ്പായോ .

ഇദാനി സത്ഥരി ധരന്തേ യേനാകാരേന ഭിക്ഖൂനം പടിപത്തി അഹോസി, തം താവ ദസ്സേതും **“സീതവാതപരിത്താണ”**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **മത്തട്ഠിയ**ന്തി തം മത്തം പയോജനം. യാവദേവ സീതവാതപരിത്താണം, യാവദേവ ഹിരീകോപീനപടിച്ഛാദനം കത്വാ ചീവരം പരിഭുഞ്ജിംസു. കഥം? **സന്തുട്ഠാ ഇതരീതരേ** യസ്മിം തസ്മിം ഹീനേ പണീതേ വാ യഥാലദ്ധേ പച്ചയേ സന്തോസം ആപന്നാ.

പണീതന്തി ഉളാരം സപ്പിആദിനാ സംസട്ഠം, തദഭാവേന **ലൂഖം. അപ്പ**ന്തി, ചതുപഞ്ചാലോപമത്തമ്പി. **ബഹും യാപനത്ഥം അഭുഞ്ജിംസൂ**തി പണീതം ബഹും ഭുഞ്ജന്താപി യാപനമത്തമേവ ആഹാരം ഭുഞ്ജിംസു. തതോ ഏവ **അഗിദ്ധാ** ഗേധം അനാപന്നാ. **നാധിമുച്ഛിതാ** ന അജ്ഝോസിതാ അക്ഖബ്ഭഞ്ജനം വിയ സാകടികാ, വണലേപനം വിയ വണിനോ അഭുഞ്ജിംസു.

ജീവിതാനം പരിക്ഖാരേ, ഭേസജ്ജേ അഥ പച്ചയേപി ജീവിതാനം പവത്തിയാ പരിക്ഖാരഭൂതേ ഭേസജ്ജസങ്ഖാതേ പച്ചയേ ഗിലാനപച്ചയേ. **യഥാ തേതി** യഥാ തേ പുരിമകാ ഭിക്ഖൂ ആസവക്ഖയേ **ഉസ്സുകാ** യുത്താ ആസും, തഥാ തേ രോഗാഭിഭൂതാപി ഗിലാനപച്ചയേ ബാള്ഹം അതിവിയ **ഉസ്സുകാ** നാഹേസുന്തി അത്ഥോ.

തപ്പരായണാതി വിവേകപരായണാ വിവേകപോണാ. ഏവം ചതൂഹി ഗാഥാഹി ചതുപച്ചയസന്തോസം ഭാവനാഭിരതിഞ്ച ദസ്സേന്തേന തേസം

അരിയവംസപടിപദാ ദസ്സിതാ.

നീചാതി ‘‘മയം പംസുകൂലികാ പിണ്ഡപാതികാ’’തി അത്തുക്കംസനപരവമ്ഭനാനി അകത്വാ നീചവുത്തിനോ, നിവാതവുത്തിനോതി അത്ഥോ. **നിവിട്ഠാ**തി സാസനേ നിവിട്ഠസദ്ധാ. **സുഭരാ**തി അപ്പിച്ഛതാദിഭാവേന സുപോസാ. **മുദൂ**തി വത്തപടിപത്തിയം സകലേ ച ബ്രഹ്മചരിയേ മുദൂ, സുപരികമ്മകതസുവണ്ണം വിയ വിനിയോഗക്ഖമാ. **മുദൂ**തി വാ അഭാകുടികാ ഉത്താനമുഖാ പുപ്ഫിതമുഖേന പടിസന്ഥാരവുത്തിനോ, സുതിത്ഥം വിയ സുഖാവഹാതി വുത്തം ഹോതി. **അഥദ്ധമാനസാ**തി അകഥിനചിത്താ തേന സുബ്ബചഭാവമാഹ. **അബ്യാസേകാ**തി സതിവിപ്പവാസാഭാവതോ കിലേസബ്യാസേകരഹിതാ, അന്തരന്തരാ തണ്ഹാദിട്ഠിമാനാദീഹി അവോകിണ്ണാതി അത്ഥോ. **അമുഖരാ**തി ന മുഖരാ, ന മുഖേന ഖരാ വചീപാഗബ്ഭിയരഹിതാതി വാ അത്ഥോ. **അത്ഥചിന്താവസാനുഗാ**തി ഹിതചിന്താവസാനുഗാഹിതചിന്താവസികാ, അത്തനോ പരേസഞ്ച ഹിതചിന്തമേവ അനുപരിവത്തനകാ.

തതോതി തസ്മാ നീചവുത്താദിഹേതു. **പാസാദികന്തി** പസാദജനികം പടിപത്തിം പസ്സന്താനം സുണന്താനഞ്ച പസാദാവഹം. **ഗതന്തി** അഭിക്കന്തപടിക്കന്തപരിവത്തനാദിഗമനം. **ഗതന്തി** വാ കായവാചാപവത്തി. **ഭുത്തന്തി** ചതുപച്ചയപരിഭോഗോ. **നിസേവിതന്തി** ഗോചരനിസേവനം. **സിനിദ്ധാ തേലധാരാവാ**തി യഥാ അനിവത്തിതാ കുസലജനാഭിസിഞ്ചിതാ സവന്തീ തേലധാരാ അവിച്ഛിന്നാ **സിനിദ്ധാ** മട്ഠാ ദസ്സനീയാ പാസാദികാ ഹോതി, ഏവം തേസം ആകപ്പസമ്പന്നാനം ഇരിയാപഥോ അച്ഛിദ്ദോ സണ്ഹോ മട്ഠോ ദസ്സനീയോ പാസാദികോ അഹോസി.

മഹാഝായീതി മഹന്തേഹി ഝാനേഹി ഝായനസീലാ, മഹന്തം വാ നിബ്ബാനം ഝായന്തീതി മഹാഝായീ. തതോ ഏവ **മഹാഹിതാ,** മഹന്തേഹി ഹിതേഹി സമന്നാഗതാതി അത്ഥോ. **തേ ഥേരാ**തി തേ യഥാവുത്തപ്പകാരാ പടിപത്തിപരായണാ ഥേരാ ഇദാനി പരിനിബ്ബുതാതി അത്ഥോ. **പരിത്താ ദാനി താദിസാ**തി ഇദാനി പച്ഛിമേ കാലേ താദിസാ തഥാരൂപാ ഥേരാ പരിത്താ അപ്പകാ കതിപയാ ഏവാതി വുത്തം ഹോതി.

കുസലാനഞ്ച ധമ്മാനന്തി വിവട്ടസ്സ ഉപനിസ്സയഭൂതാനം വിമോക്ഖസമ്ഭാരാനം അനവജ്ജധമ്മാനം. **പഞ്ഞായ ചാ**തി തഥാരൂപായ പഞ്ഞായ ച. **പരിക്ഖയാ**തി അഭാവതോ അനുപ്പത്തിതോ. കാമഞ്ചേത്ഥ പഞ്ഞാപി സിയാ അനവജ്ജധമ്മാ, ബഹുകാരഭാവദസ്സനത്ഥം പനസ്സാ വിസും ഗഹണം യഥാ പുഞ്ഞഞാണസമ്ഭാരാതി. **സബ്ബാകാരവരൂപേതന്തി** ആദികല്യാണതാദീഹി സബ്ബേഹി ആകാരവരേഹി പകാരവിസേസേഹി ഉപേതം യുത്തം ജിനസ്സ ഭഗവതോ സാസനം ലുജ്ജതി വിനസ്സതീതി അത്ഥോ.

പാപകാനഞ്ച ധമ്മാനം, കിലേസാനഞ്ച യോ ഉതൂതി കായദുച്ചരിതാദീനം പാപധമ്മാനം ലോഭാദീനഞ്ച കിലേസാനം യോ ഉതു യോ കാലോ, സോ അയം വത്തതീതി വചനസേസോ. **ഉപട്ഠിതാ വിവേകായ, യേ ച സദ്ധമ്മസേസകാ**തി യേ പന ഏവരൂപേ കാലേ കായചിത്തഉപധിവിവേകത്ഥായ ഉപട്ഠിതാ ആരദ്ധവീരിയാ, തേ ച സേസപടിപത്തിസദ്ധമ്മകാ ഹോന്തി. അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ - സുവിസുദ്ധസീലാചാരാപി സമാനാ ഇദാനി ഏകച്ചേ ഭിക്ഖൂ

ഇരിയാപഥസണ്ഠാപനം, സമഥവിപസ്സനാഭാവനാവിധാനം, മഹാപലിബോധൂപച്ഛേദോ, ഖുദ്ദകപലിബോധൂപച്ഛേദോതി ഏവമാദിപുബ്ബകിച്ചം സമ്പാദേത്വാ ഭാവനമനുയുഞ്ജന്തി. തേ സേസപടിപത്തിസദ്ധമ്മകാ, പടിപത്തിം മത്ഥകം പാപേതും ന സക്കോന്തീതി.

തേ കിലേസാ പവഡ്ഢന്താതി യേ ഭഗവതോ ഓരസപുത്തേഹി ച തദാ പരിക്ഖയം പരിയാദാനം ഗമിതാ കിലേസാ, തേ ഏതരഹി ലദ്ധോകാസാ ഭിക്ഖൂസു വുദ്ധിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം ആപജ്ജന്താ. **ആവിസന്തി ബഹും ജനന്തി** കല്യാണമിത്തരഹിതം അയോനിസോമനസികാരബഹുലം അന്ധബാലജനം അഭിഭവിത്വാ അവസം കരോന്താ ആവിസന്തി സന്താനം അനുപവിസന്തി. ഏവംഭൂതാ ച തേ **കീളന്തി മഞ്ഞേ ബാലേഹി, ഉമ്മത്തേഹിവ രക്ഖസാ,** യഥാ നാമ കേളിസീലാ രക്ഖസാ ഭിസക്കരഹിതേ ഉമ്മത്തേ ആവിസിത്വാ തേ അനയബ്യസനം ആപാദേന്താ തേഹി കീളന്തി, ഏവം തേ കിലേസാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധഭിസക്കരഹിതേ അന്ധബാലേ ഭിക്ഖൂ ആവിസിത്വാ തേസം ദിട്ഠധമ്മികാദിഭേദം അനത്ഥം ഉപ്പാദേന്താ തേഹി സദ്ധിം കീളന്തി മഞ്ഞേ, കീളന്താ വിയ ഹോന്തീതി അത്ഥോ.

തേന തേനാതി തേന തേന ആരമ്മണഭാഗേന. **വിധാവിതാ**തി വിരൂപം ധാവിതാ അസാരുപ്പവസേന പടിപജ്ജന്താ. **കിലേസവത്ഥൂസൂ**തി പഠമം ഉപ്പന്നം കിലേസാ പച്ഛാ ഉപ്പജ്ജനകാനം കാരണഭാവതോ കിലേസാവ കിലേസവത്ഥൂനി, തേസു കിലേസവത്ഥൂസു സമൂഹിതേസു. **സസങ്ഗാമേവ ഘോസിതേ**തി ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണമണിമുത്താദികം ധനം വിപ്പകിരിത്വാ "യം യം ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണാദി യസ്സ യസ്സ ഹത്ഥഗതം, തം തം തസ്സ തസ്സേവ ഹോതൂ"തി ഏവം കാമഘോസനാ സസങ്ഗാമഘോസനാ നാമ. തത്ഥായമത്ഥോ - കിലേസവത്ഥൂസു "യോ യോ കിലേസോ യം യം സത്തം ഗണ്ഹാതി അഭിഭവതി, സോ സോ തസ്സ തസ്സ ഹോതൂ"തി കിലേസസേനാപതിനാ മാരേന സസങ്ഗാമേ ഘോസിതേ വിയ. തേഹി തേഹി കിലേസേഹി അഭിഭൂതാ തേ ബാലപുഥുജ്ജനാ തേന തേന ആരമ്മണഭാഗേന വിധാവിതാ വോസിതാതി.

തേ ഏവം വിധാവിതാ കിം കരോന്തീതി ആഹ **"പരിച്ചജിത്വാ സദ്ധമ്മം, അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി ഭണ്ഡരേ"**തി. തസ്സത്ഥോ - പടിപത്തിസദ്ധമ്മം ഛഡ്ഡേത്വാ ആമിസകിഞ്ജക്ഖഹേതു **അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി ഭണ്ഡരേ** കലഹം കരോന്തീതി. **ദിട്ഠിഗതാനീ**തി "വിഞ്ഞാണമത്തമേവ അത്ഥി, നത്ഥേവ രൂപധമ്മാ"തി, "യഥാ പുഗ്ഗലോ നാമ പരമത്ഥതോ നത്ഥി, ഏവം സഭാവധമ്മാപി പരമത്ഥതോ നത്ഥി, വോഹാരമത്തമേവാ"തി ച ഏവമാദീനി ദിട്ഠിഗതാനി മിച്ഛാഗാഹേ **അന്വേന്താ** അനുഗച്ഛന്താ **ഇദം സേയ്യോ** ഇദമേവ സേട്ഠം, അഞ്ഞം മിച്ഛാതി മഞ്ഞന്തി.

നിഗ്ഗതാതി ഗേഹതോ നിക്ഖന്താ. **കടച്ഛുഭിക്ഖഹേതൂപീ**തി കടച്ഛുമത്തഭിക്ഖാനിമിത്തമ്പി. തം ദദന്തസ്സ ഗഹട്ഠസ്സ അനനുലോമികസംസഗ്ഗവസേന **അകിച്ചാനി** പബ്ബജിതേന അകത്തബ്ബാനി കമ്മാനി **നിസേവരേ** കരോന്തി.

ഉദരാവദേഹകം ഭുത്വാതി "ഊനൂദരോ മിതാഹാരോ"തി (ഥേരഗാ॰ ൯൮൨; മി॰ പ॰ ൬.൫.൧൦) വുത്തവചനം അചിന്തേത്വാ ഉദരപൂരം ഭുഞ്ജിത്വാ. **സയന്തുത്താനസേയ്യകാ**തി "ദക്ഖിണേന പസ്സേന സീഹസേയ്യം കപ്പേതി പാദേ പാദം അച്ചാധായ സതോ സമ്പജാനോ"തി (അ॰ നി॰ ൮.൯; വിഭ॰ ൫൧൯)

വുത്തവിധാനം അനനുസ്സരിത്വാ ഉത്ഥാനസേയ്യകാ സയന്തി. **യാ കഥാ സത്ഥുഗരഹിതാ**തി രാജകഥാദിതിരച്ഛാനകഥം സന്ധായ വദതി.

സബ്ബകാരുകസിപ്പാനീതി സബ്ബേഹി വേസ്സാദീഹി കാരുകേഹി കത്തബ്ബാനി ഭത്തതാലവണ്ടകരണാദീനി ഹത്ഥസിപ്പാനി. **ചിത്തിം കത്വാനാ**തി സക്കച്ചം സാദരം കത്വാ. **അവൂപസന്താ അജ്ഝത്ത**ന്തി കിലേസവൂപസമാഭാവതോ ഗദ്ദുഹനമത്തമ്പി സമാധാനാഭാവതോ ച അജ്ഝത്തം അവൂപസന്താ, അവൂപസന്തചിത്താതി അത്ഥോ. **സാമഞ്ഞത്ഥോ**തി സമണധമ്മോ. **അതിഅച്ഛതീ**തി തേസം ആജീവകിച്ചപസുതതായ ഏകദേസമ്പി അഫുസനതോ വിസുംയേവ നിസീദതി, അനല്ലീയതീതി വുത്തം ഹോതി.

മത്തികന്തി പാകതികം വാ പഞ്ചവണ്ണം വാ ഗിഹീനം വിനിയോഗക്ഖമം മത്തികം. **തേലചുണ്ണഞ്ചാ**തി പാകതികം, അഭിസങ്ഖതം വാ തേലഞ്ച ചുണ്ണഞ്ച. **ഉദകാസനഭോജന**ന്തി ഉദകഞ്ച ആസനഞ്ച ഭോജനഞ്ച. **ആകങ്ഖന്താ ബഹുത്തര**ന്തി ബഹും പിണ്ഡപാതാദിഉത്തരുത്തരം ആകങ്ഖന്താ "അമ്ഹേഹി മത്തികാദീസു ദിന്നേസു മനുസ്സാ ദള്ഹഭത്തികാ ഹുത്വാ ബഹും ഉത്തരുത്തരം ചതുപച്ചയജാതം ദസ്സന്തീ"തി അധിപ്പായേന ഗിഹീനം ഉപനാമേന്തീതി അത്ഥോ.

ദന്തേ പുനന്തി സോധേന്തി ഏതേനാതി **ദന്തപോനം,** ദന്തകട്ഠം. **കപിത്ഥ**ന്തി കപിത്ഥഫലം. **പുപ്ഫ**ന്തി സുമനചമ്പകാദിപുപ്ഫം. **ഖാദനീയാനീ**തി അട്ഠാരസവിധേപി ഖജ്ജകവിസേസേ. **പിണ്ഡപാതേ ച സമ്പന്നേ**തി വണ്ണാദിസമ്പയുത്തേ ഓദനവിസേസേ. **"അമ്ബേ ആമലകാനി ചാ"**തി ച-സദ്ദേന മാതുലുങ്ഗതാലനാളികേരാദിഫലാനി അവുത്താനി സങ്ഗണ്ഹാതി. സബ്ബത്ഥ ഗിഹീനം ഉപനാമേന്തി ആകങ്ഖന്താ ബഹുത്തരന്തി യോജനാ.

ഭേസജ്ജേസു യഥാ വേജ്ജാതി ഗിഹീനം ഭേസജ്ജപ്പയോഗേസു യഥാ വേജ്ജാ, തഥാ ഭിക്ഖൂ പടിപജ്ജന്തീതി അധിപ്പായോ. **കിച്ചാകിച്ചേ യഥാ ഗിഹീ**തി ഗഹട്ഠാനം ഖുദ്ദകേ ചേവ മഹന്തേ ച കിച്ചേ കത്തബ്ബേ ഗിഹീ വിയ. **ഗണികാവ വിഭൂസായ**ന്തി അത്തനോ സരീരസ്സ വിഭൂസനേ രൂപൂപജീവിനിയോ വിയ. **ഇസ്സരേ ഖത്തിയാ യഥാ**തി ഇസ്സരേ ഇസ്സരിയപവത്തനേ യഥാ ഖത്തിയാ, ഏവം കുലപതീ ഹുത്വാ വത്തന്തീതി അത്ഥോ.

നേകതികാതി നികതിയം നിയുത്താ, അമണിംയേവ മണിം, അസുവണ്ണംയേവ സുവണ്ണം കത്വാ പടിരൂപസാചിയോഗനിരതാ. **വഞ്ചനികാ**തി കൂടമാനാദീഹി വിപ്പലമ്ഭകാ. **കൂടസക്ഖീ**തി അയാഥാവസക്ഖിനോ. **അപാടുകാ**തി വാമകാ, അസംയതവുത്തീതി അത്ഥോ. **ബഹൂഹി പരികപ്പേഹീ**തി യഥാവുത്തേഹി അഞ്ഞേഹി ച ബഹൂഹി മിച്ഛാജീവപ്പകാരേഹി.

ലേസകപ്പേതി കപ്പിയലേസേ കപ്പിയപടിരൂപേ. **പരിയായേതി,** പച്ചയേസു പരിയായസ്സ യോഗേ. **പരികപ്പേ**തി വഡ്ഢിആദിവികപ്പനേ, സബ്ബത്ഥ വിസയേ ഭുമ്മം. **അനുധാവിതാ**തി മഹിച്ഛതാദീഹി പാപധമ്മേഹി അനുധാവിതാ വോസിതാ. **ജീവികത്ഥാ** ജീവികപ്പയോജനാ ആജീവഹേതുകാ. **ഉപായേനാ**തി പരികഥാദിനാ ഉപായേന പച്ചയുപ്പാദനനയേന. **സങ്കഡ്ഢന്തീ**തി സംഹരന്തി.

ഉപട്ഠാപേന്തി പരിസന്തി പരിസായ അത്താനം ഉപട്ഠപേന്തി, യഥാ പരിസാ അത്താനം ഉപട്ഠപേന്തി, ഏവം പരിസം സങ്ഗണ്ഹന്തീതി അത്ഥോ. **കമ്മതോ**തി കമ്മഹേതു. തേ ഹി അത്തനോ കത്തബ്ബവേയ്യാവച്ചനിമിത്തം ഉപട്ഠപേന്തി. **നോ ച ധമ്മതോ**തി ധമ്മനിമിത്തം നോ ച ഉപട്ഠപേന്തി. യോ സത്ഥാരാ ഉല്ലുമ്പനസഭാവസണ്ഠിതായ പരിസായ സങ്ഗഹോ അനുഞ്ഞാതോ, തേന ന സങ്ഗണ്ഹന്തീതി അത്ഥോ. **ലാഭതോ**തി ലാഭഹേതു, "അയ്യോ ബഹുസ്സുതോ, ഭാണകോ, 'ധമ്മകഥികോ'തി ഏവം സമ്ഭാവേന്തോ മഹാജനോ മയ്ഹം ലാഭസക്കാരേ ഉപനയിസ്സതീ"തി ഇച്ഛാചാരേ ഠത്വാ ലാഭനിമിത്തം പരേസം ധമ്മം ദേസേന്തി. **നോ ച അത്ഥതോ**തി യോ സോ വിമുത്തായതനസീസേ ഠത്വാ സദ്ധമ്മം കഥേന്തേന പത്തബ്ബോ അത്ഥോ, ന തംദിട്ഠധമ്മികാദിഭേദഹിതനിമിത്തം ധമ്മം ദേസേന്തീതി അത്ഥോ.

സങ്ഘലാഭസ്സ ഭണ്ഡന്തീതി സങ്ഘലാഭഹേതു ഭണ്ഡന്തി "മയ്ഹം പാപുണാതി, ന തുയ്ഹ"ന്തിആദിനാ കലഹം കരോന്തി. **സങ്ഘതോ പരിബാഹിരാ**തി, അരിയസങ്ഘതോ ബഹിഭൂതാ അരിയസങ്ഘേ തദഭാവതോ. **പരലാഭോപജീവന്താ**തി സാസനേ ലാഭസ്സ അന്ധബാലപുഥുജ്ജനേഹി പരേ സീലാദിഗുണസമ്പന്നേ സേക്ഖേ ഉദ്ദിസ്സ ഉപ്പന്നത്താ തം പരലാഭം, പരതോ വാ ദായകതോ ലദ്ധബ്ബലാഭം ഉപജീവന്താ ഭണ്ഡനകാരകാ ഭിക്ഖൂ പാപജിഗുച്ഛായ അഭാവതോ **അഹിരികാ** സമാനാ ച "മയം പരലാഭം ഭുഞ്ജാമ, പരപടിബദ്ധജീവികാ"തിപി **ന ലജ്ജരേ** ന ഹിരീയന്തി.

നാനുയുത്താതി സമണകരണേഹി ധമ്മേഹി അനനുയുത്താ. **തഥാ**തി യഥാ പുബ്ബേ വുത്താ ബന്ധനകാരകാദയോ, തഥാ. **ഏകേ**തി ഏകച്ചേ. **മുണ്ഡാ സങ്ഘാടിപാരുതാ**തി കേവലം മുണ്ഡിതകേസതായ മുണ്ഡാ പിലോതികഖണ്ഡേഹി സങ്ഘടിതട്ഠേന "സങ്ഘാടീ"തി ലദ്ധനാമേന ചീവരേന പാരുതസരീരാ. **സമ്ഭാവനംയേവിച്ഛന്തി, ലാഭസക്കാരമുച്ഛിതാ**തി ലാഭസക്കാരാസായ മുച്ഛിതാ അജ്ഝോസിതാ ഹുത്വാ, "പേസലോ ധുതവാദോ ബഹുസ്സുതോ"തി വാ മധുരവചനമനുയുത്താ "അരിയോ"തി ച കേവലം **സമ്ഭാവനം** ബഹുമാനംയേവ ഇച്ഛന്തി ഏസന്തി, ന തന്നിമിത്തേ ഗുണേതി അത്ഥോ.

ഏവന്തി "കുസലാനഞ്ച ധമ്മാനം പഞ്ഞായ ച പരിക്ഖയാ"തി വുത്തനയേന. **നാനപ്പയാതമ്ഹീ**തി നാനപ്പകാരേ ഭേദനധമ്മേ പയാതേ സമകതേ, നാനപ്പകാരേന വാ സംകിലേസധമ്മേ പയാതും പവത്തിതും ആരദ്ധേ. **ന ദാനി സുകരം തഥാ**തി ഇദാനി ഇമസ്മിം ദുല്ലഭകല്യാണമിത്തേ ദുല്ലഭസപ്പായസദ്ധമ്മസ്സവനേ ച കാലേ യഥാ സത്ഥരി ധരന്തേ **അഫുസിതം** അഫുട്ഠം, അനധിഗതം ഝാനവിപസ്സനം **ഫുസിതും അധിഗന്തും, ഫുസിതം വാ** ഹാനഭാഗിയം ഠിതിഭാഗിയമേവ വാ അഹുത്വാ യഥാ വിസേസഭാഗിയം ഹോതി, തഥാ **അനുരക്ഖിതും** പാലേതും സുകരം, തഥാ ന സുകരം, തഥാ സമ്പാദേതും ന സക്കാതി അത്ഥോ.

ഇദാനി അത്തനോ പരിനിബ്ബാനകാലസ്സ ആസന്നത്താ സംഖിത്തേന ഓവാദേന സബ്രഹ്മചാരിം ഓവദന്തോ **"യഥാ കണ്ടകട്ഠാനമ്ഹീ"**തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ - യഥാ പുരിസോ കേനചിദേവ പയോജനേന കണ്ടകനിചിതേ പദേസേ അനുപാഹനോ വിചരന്തോ "മാ മം കണ്ടകോ വിജ്ഝീ"തി സതിം ഉപട്ഠപേത്വാവ വിചരതി, ഏവം കിലേസകണ്ടകനിചിതേ ഗോചരഗാമേ

പയോജനേന ചരന്തോ മുനി സതിം ഉപട്ഠപേത്വാന സതിസമ്പജഞ്ഞയുത്തോ അപ്പമത്തോവ ചരേയ്യ കമ്മട്ഠാനം അവിജഹന്തോതി വുത്തം ഹോതി.

സരിത്വാ പുബ്ബകേ യോഗീ, തേസം വത്തമനുസ്സരന്തി പുരിമകേ യോഗേ ഭാവനായ യുത്തതായ യോഗീ ആരദ്ധവിപസ്സകേ സരിത്വാ തേസം വത്തം ആഗമാനുസാരേന സമ്മാപടിപത്തിഭാവനാവിധിം അനുസ്സരന്തോ ധുരനിക്ഖേപം അകത്വാ യഥാപടിപജ്ജന്തോ. **കിഞ്ചാപി പച്ഛിമോ കാലോ**തി യദിപായം അതീതസത്ഥുകോ ചരിമോ കാലോ, തഥാപി യഥാധമ്മമേവ പടിപജ്ജന്തോ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേന്തോ **ഫുസേയ്യ അമതം പദം** നിബ്ബാനം അധിഗച്ഛേയ്യ.

ഇദം വത്വാതി, യഥാദസ്സിതം സംകിലേസവോദാനേസു ഇമം പടിപത്തിവിധിം കഥേത്വാ. അയഞ്ച ഓസാനഗാഥാ സങ്ഗീതികാരേഹി ഥേരസ്സ പരിനിബ്ബാനം പകാസേതും വുത്താതി വേദിതബ്ബാ.

പാരാപരിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

വീസതിനിപാതവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൭. തിംസനിപാതോ

൧. ഫുസ്സത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

തിംസനിപാതേ **പാസാദികേ ബഹൂ ദിസ്വാ**തിആദികാ ആയസ്മതോ ഫുസ്സത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനിത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ ഏകസ്സ മണ്ഡലികരഞ്ഞോ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **ഫുസ്സോ**തി നാമം അഹോസി. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഖത്തിയകുമാരേഹി സിക്ഖിതബ്ബസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ. ഉപനിസ്സയസമ്പന്നത്താ കാമേസു അലഗ്ഗചിത്തോ അഞ്ഞതരസ്സ മഹാഥേരസ്സ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ ചരിയാനുകൂലം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഭാവനം അനുയുഞ്ജന്തോ ഝാനാനി നിബ്ബത്തേത്വാ ഝാനപാദകം വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. അഥേകദിവസം പണ്ഡരഗോത്തോ നാമ ഏകോ താപസോ തസ്സ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ നിസിന്നോ സമ്ബഹുലേ ഭിക്ഖൂ സീലാചാരസമ്പന്നേ സുസംവുതിന്ദ്രിയേ ഭാവിതകായേ ഭാവിതചിത്തേ ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ ''സാധു വതായം പടിപത്തി ലോകേ ചിരം തിട്ഠേയ്യാ''തി ചിന്തേത്വാ ''കഥം നു ഖോ, ഭന്തേ, അനാഗതമദ്ധാനം ഭിക്ഖൂനം പടിപത്തി ഭവിസ്സതീ''തി ഥേരം പുച്ഛി. തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ സങ്ഗീതികാരാ -

൯൪൯. ''പാസാദികേ ബഹൂ ദിസ്വാ, ഭാവിതത്തേ സുസംവുതേ;
ഇസി പണ്ഡരസഗോത്തോ, അപുച്ഛി ഫുസ്സസവ്ഹയ''ന്തി. - ഗാഥം
ആദിതോ ഠപേസും;

തത്ഥ **പാസാദികേ**തി അത്തനോ പടിപത്തിയാ പസാദാരഹേ. **ബഹൂ**തി സമ്ബഹുലേ. **ഭാവിതത്തേ**തി സമഥവിപസ്സനാഭാവനാഹി ഭാവിതചിത്തേ. **സുസംവുതേ**തി സുട്ഠു സംവുതിന്ദ്രിയേ. **ഇസീ**തി താപസോ. **പണ്ഡരസഗോത്തോ**തി പണ്ഡരസ്സ നാമ ഇസിനോ വംസേ ജാതത്താ തേന സമാനഗോത്തോ. **ഫുസ്സസവ്ഹയ**ന്തി ഫുസ്സസദ്ദേന അവ്ഹാതബ്ബം, ഫുസ്സനാമകന്തി അത്ഥോ.

൯൫൦. ''കിം ഛന്ദാ കിമധിപ്പായാ, കിമാകപ്പാ ഭവിസ്സരേ;
അനാഗതമ്ഹി കാലമ്ഹി, തം മേ അക്ഖാഹി പുച്ഛിതോ''തി. -

അയം തസ്സ ഇസിനോ പുച്ഛാഗാഥാ.

തത്ഥ **കിം ഛന്ദാ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ അനാഗതേ ഭിക്ഖൂ കീദിസച്ഛന്ദാ കീദിസാധിമുത്തികാ, കിം ഹീനാധിമുത്തികാ, ഉദാഹു പണീതാധിമുത്തികാതി അത്ഥോ. **കിമധിപ്പായാ**തി കീദിസാധിപ്പായാ കീദിസജ്ഝാസയാ, കിം സംകിലേസജ്ഝാസയാ, ഉദാഹു വോദാനജ്ഝാസയാതി അത്ഥോ. അഥ വാ **ഛന്ദാ** നാമ കത്തുകമ്യതാ, തസ്മാ കീദിസീ തേസം കത്തുകമ്യതാതി അത്ഥോ. **അധിപ്പായോ** അജ്ഝാസയോയേവ. **കിമാകപ്പാ**തി കീദിസാകപ്പാ. ആകപ്പാതി ച വേസഗഹണാദിവാരിത്തചാരിത്തവന്തോതി അത്ഥോ. **ഭവിസ്സരേ**തി ഭവിസ്സന്തി. **തം മേ**തി തം അനാഗതേ ഭിക്ഖൂനം ഛന്ദാധിപ്പായാകപ്പഭേദം പുച്ഛിതോ

മയ്ഹം **അക്ഖാഹി** കഥേഹീതി ഥേരം അജ്ഝേസതി. തസ്സ ഥേരോ തമത്ഥം ആചിക്ഖന്തോ സക്കച്ചസവനേ താവ നിയോജേതും -

ൻദ്ല. “സുണോഹി വചനം മയ്ഹം, ഇസി പണ്ഡരസവ്ഹയ;
സക്കച്ചം ഉപധാരേഹി, ആചിക്ഖിസ്സാമ്യനാഗത”ന്തി. - ഗാഥമാഹ;

തസ്സത്ഥോ - ഭോ പണ്ഡരനാമ ഇസി, യം ത്വം മം പുച്ഛസി, തം തേ അനാഗതം ആചിക്ഖിസ്സാമി, ആചിക്ഖതോ പന മമ വചനം സുണാഹി അനാഗതത്ഥദീപനതോ സംവേഗാവഹതോ ച സക്കച്ചം ഉപധാരേഹീതി.

അഥ ഥേരോ അനാഗതംസഞാണേന ഭിക്ഖൂനം ഭിക്ഖുനീനഞ്ച ഭാവിനിം പവത്തിം യഥാഭൂതം ദിസ്വാ തസ്സ ആചിക്ഖന്തോ -

ൻദറ. “കോധനാ ഉപനാഹീ ച, മക്ഖീ ഥമ്ഭീ സഠാ ബഹൂ;
ഇസ്സുകീ നാനാവാദാ ച, ഭവിസ്സന്തി അനാഗതേ.

ൻദന. “അഞ്ഞാതമാനിനോ ധമ്മേ, ഗമ്ഭീരേ തീരഗോചരാ;
ലഹുകാ അഗരൂ ധമ്മേ, അഞ്ഞമഞ്ഞമഗാരവാ.

ൻദര. “ബഹൂ ആദീനവാ ലോകേ, ഉപ്പജ്ജിസ്സന്ത്യനാഗതേ;
സുദേസിതം ഇമം ധമ്മം, കിലേസിസ്സന്തി ദുമ്മതീ.

ൻദ. “ഗുണഹീനാപി സങ്ഘമ്ഹി, വോഹരന്താ വിസാരദാ;
ബലവന്തോ ഭവിസ്സന്തി, മുഖരാ അസ്സുതാവിനോ.

ൻദന്ത്ര. “ഗുണവന്തോപി സങ്ഘമ്ഹി, വോഹരന്താ യഥാത്ഥതോ;
ദുബ്ബലാ തേ ഭവിസ്സന്തി, ഹിരീമനാ അനത്ഥികാ.

ൻദ്ര. “രജതം ജാതരൂപഞ്ച, ഖേത്തം വത്ഥുമജേളകം.
ദാസിദാസഞ്ച ദുമ്മേധാ, സാദിയിസ്സന്ത്യനാഗതേ.

ൻദ്ല. “ഉജ്ഝാനസഞ്ഞിനോ ബാലാ, സീലേസു അസമാഹിതാ;
ഉന്നളാ വിചരിസ്സന്തി, കലഹാഭിരതാ മഗാ.

ൻദന. “ഉദ്ധതാ ച ഭവിസ്സന്തി, നീലചീവരപാരുതാ;
കുഹാ ഥദ്ധാ ലപാ സിങ്ഗീ, ചരിസ്സന്ത്യരിയാ വിയ.

ൻന്ന. “തേലസണ്ഠേഹി കേസേഹി, ചപലാ അഞ്ജനക്ഖികാ;
രഥിയായ ഗമിസ്സന്തി, ദന്തവണ്ണികപാരുതാ.

ൻന്ന്ല. “അജേഗുച്ഛം വിമുത്തേഹി, സുരത്തം അരഹദ്ധജം;
ജിഗുച്ഛിസ്സന്തി കാസാവം, ഓദാതേസു സമുച്ഛിതാ.

ൻന്ന്പ. “ലാഭകാമാ ഭവിസ്സന്തി, കുസീതാ ഹീനവീരിയാ;
കിച്ഛന്താ വനപത്ഥാനി, ഗാമന്തേസു വസിസ്സരേ.

ൻന്നന. “യേ യേ ലാഭം ലഭിസ്സന്തി, മിച്ഛാജീവരതാ സദാ;
തേ തേവ അനുസിക്ഖന്താ, ഭജിസ്സന്തി അസംയതാ.

ൻന്നര. “യേ യേ അലാഭിനോ ലാഭം, ന തേ പുജ്ജാ ഭവിസ്സരേ;
സുപേസലേപി തേ ധീരേ, സേവിസ്സന്തി ന തേ തദാ.

൯൨൫. “തിലക്ഖുരജനം രത്തം, ഗരഹന്താ സകം ധജം;
തിത്ഥിയാനം ധജം കേചി, ധാരിസ്സന്ത്യവദാതകം.

൯൨൬. “അഗാരവോ ച കാസാവേ, തദാ തേസം ഭവിസ്സതി;
പടിസങ്ഖാ ച കാസാവേ, ഭിക്ഖൂനം ന ഭവിസ്സതി.

൯൨൭. “അഭിഭൂതസ്സ ദുക്ഖേന, സല്ലവിദ്ധസ്സ രുപ്പതോ;
പടിസങ്ഖാ മഹാഘോരാ, നാഗസ്സാസി അചിന്തിയാ.

൯൨൮. “ഛദ്ദന്തോ ഹി തദാ ദിസ്വാ, സുരത്തം അരഹദ്ധജം;
താവദേവഭണീ ഗാഥാ, ഗജോ അത്ഥോപസംഹിതാ.

൯൨൯. “അനിക്കസാവോ കാസാവം, യോ വത്ഥം പരിധസ്സതി;
അപേതോ ദമസച്ചേന, ന സോ കാസാവമരഹതി.

൯൩൦. “യോ ച വന്തകസാവസ്സ, സീലേസു സുസമാഹിതോ;
ഉപേതോ ദമസച്ചേന, സ വേ കാസാവമരഹതി.

൯൩൧. “വിപന്നസീലോ ദുമ്മേധോ, പാകടോ കാമകാരിയോ;
വിബ്ഭന്തചിത്തോ നിസ്സുക്കോ, ന സോ കാസാവമരഹതി.

൯൩൨. “യോ ച സീലേന സമ്പന്നോ, വീതരാഗോ സമാഹിതോ;
ഓദാതമനസങ്കപ്പോ, സ വേ കാസാവമരഹതി.

൯൩൩. “ഉദ്ധതോ ഉന്നളോ ബാലോ, സീലം യസ്സ ന വിജ്ജതി;
ഓദാതകം അരഹതി, കാസാവം കിം കരിസ്സതി.

൯൩൪. “ഭിക്ഖൂ ച ഭിക്ഖുനിയോ ച, ദുട്ഠചിത്താ അനാദരാ;
താദീനം മേത്തചിത്താനം, നിഗ്ഗണ്ഹിസ്സന്ത്യനാഗതേ.

൯൩൫. “സിക്ഖാപേന്താപി ഥേരേഹി, ബാലാ ചീവരധാരണം;
ന സുണിസ്സന്തി ദുമ്മേധാ, പാകടാ കാമകാരിയാ.

൯൩൬. “തേ തഥാ സിക്ഖിതാ ബാലാ, അഞ്ഞമഞ്ഞം അഗാരവാ;
നാദിയിസ്സന്തുപജ്ഝായേ, ഖളുങ്കോ വിയ സാരഥിം.

൯൩൭. “ഏവം അനാഗതദ്ധാനം, പടിപത്തി ഭവിസ്സതി;
ഭിക്ഖൂനം ഭിക്ഖുനീനഞ്ച, പത്തേ കാലമ്ഹി പച്ഛിമേ.

൯൩൮. “പുരാ ആഗച്ഛതേ ഏതം, അനാഗതം മഹബ്ഭയം;
സുബ്ബചാ ഹോഥ സഖിലാ, അഞ്ഞമഞ്ഞം സഗാരവാ.

൯൩൯. “മേത്തചിത്താ കാരുണികാ, ഹോഥ സീലേസു സംവുതാ;
ആരദ്ധവീരിയാ പഹിതത്താ, നിച്ചം ദള്ഹപരക്കമാ.

൯൪൦. “പമാദം ഭയതോ ദിസ്വാ, അപ്പമാദഞ്ച ഖേമതോ;
ഭാവേഥട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം, ഫുസന്താ അമതം പദ”ന്തി. - ഇമാ ഗാഥാ
അഭാസി;

തത്ഥ **കോധനാ**തി കുജ്ഝനസീലാ. **ഭവിസ്സന്തി അനാഗതേ**തി സമ്ബന്ധോ. കിം ഥേരസ്സ കാലേ തഥാ നാഹേസുന്തി? ന നാഹേസും. തദാ പന

കല്യാണമിത്തബഹുലതായ ഓവാദകേസു വിഞ്ഞാപകേസു സബ്രഹ്മചാരീസു ബഹൂസു വിജ്ജമാനേസു കിലേസേസു ബലവന്തേസു പടിസങ്ഖാനബഹുലതായ ച യേഭുയ്യേന ഭിക്ഖൂ അക്കോധനാ അഹേസും, ആയതിം തബ്ബിപരിയായേ അതികോധനാ ഭവിസ്സന്തി, തസ്മാ "അനാഗതേ"തി വുത്തം. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. **ഉപനാഹീ**തി ആഘാതവത്ഥൂസു ആഘാതസ്സ ഉപനയ്ഹനസീലാ ഉപനാഹസമ്ഭവതോ വാ ഉപനാഹീ. തത്ഥ പുരിമകാലികോ ബ്യാപാദോ കോധോ, അപരകാലികോ ഉപനാഹോ. സകിം പവത്തോ വാ ദോസോ കോധോ, അനേകക്ഖത്തും പവത്തോ ഉപനാഹോ. പരേസം വിജ്ജമാനേ ഗുണേ മക്ഖന്തി പുഞ്ഛന്തി, തേസം വാ ഉദകപുഞ്ഛനിയാ വിയ ഉദകസ്സ മക്ഖോ മക്ഖനം പുഞ്ഛനം ഏതേസം അത്ഥീതി **മക്ഖീ**. അതിമാനലക്ഖണോ ഥമ്ഭോ ഏതേസം അത്ഥീതി **ഥമ്ഭീ. സഠാ**തി അസന്തഗുണവിഭാവനലക്ഖണേന സാഠേയ്യേന സമന്നാഗതാ. **ഇസ്സുകീ**തി പരസമ്പത്തിഖിയ്യനലക്ഖണായ ഇസ്സായ സമന്നാഗതാ. **നാനാവാദാ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞം വിരുദ്ധവാദാ വിരുദ്ധദിട്ഠികാ, കലഹകാരകാ ചാതി അത്ഥോ.

അഞ്ഞാതമാനിനോ ധമ്മേ, ഗമ്ഭീരേ തീരഗോചരാതി ഗമ്ഭീരേ ദുരോഭാസേ സദ്ധമ്മേ അഞ്ഞാതേ ഏവ "ഞാതോതി, ദിട്ഠോ"തി ഏവം മാനിനോ, തതോ ഏവ തസ്സ ഓരഭാഗേ പവത്തിതായ ഓരിമതീരഗോചരാ. **ലഹുകാ**തി ലഹുസഭാവാ ചപലാ. **അഗരൂ ധമ്മേ**തി സദ്ധമ്മേ ഗാരവരഹിതാ. **അഞ്ഞമഞ്ഞമഗാരവാ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞസ്മിം അപ്പതിസ്സാ, സങ്ഘേ സബ്രഹ്മചാരീസു ച ഗരുഗാരവവിരഹിതാ. **ബഹൂ ആദീനവാ**തി വുത്തപ്പകാരാ, വക്ഖമാനാ ച ബഹൂ അനേകദോസാ അന്തരായാ . **ലോകേ**തി സത്തലോകേ. **ഉപ്പജ്ജിസ്സന്ത്യനാഗതേ**തി അനാഗതേ പാതു ഭവിസ്സന്തി. **സുദേസിതം ഇമം ധമ്മ**ന്തി, സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന സുട്ഠു അവിപരീതം ആദികല്യാണാദിപ്പകാരേന ദേസിതം ഇമം ആഗമസദ്ധമ്മം. **കിലേസിസ്സന്തീ**തി കിലിട്ഠം കിലേസദൂസിതം കരിസ്സന്തി, "ആപത്തിം 'അനാപത്തീ'തി ഗരുകാപത്തിം 'ലഹുകാപത്തീ'"തിആദിനാ ദുച്ചരിതസംകിലേസേന അസദ്ധമ്മേന സണ്ഹസുഖുമം രൂപാരൂപധമ്മം പടിക്ഖിപിസ്സന്തി, ദിട്ഠിസംകിലേസേന ഉഭയത്രാപി തണ്ഹാസംകിലേസേന സംകിലേസിസ്സന്തി മലിനം കരിസ്സന്തി. **ദുമ്മതീ**തി നിപ്പഞ്ഞാ. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ - "ഭവിസ്സന്തി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖൂ അനാഗതമദ്ധാനം...പേ॰... അഭിധമ്മകഥം വേദല്ലകഥം കഥേന്താ കണ്ഹധമ്മം ഓക്കമമാനാ ന ബുജ്ഝിസ്സന്തീ"തി (അ॰ നി॰ ൫.൭൯).

ഗുണഹീനാതി സീലാദിഗുണവിരഹിതാ ദുസ്സീലാ, അലജ്ജിനോ ച. അഥ വാ **ഗുണഹീനാ**തി വിനയവാരിത്താദിഗുണേന ഹീനാ ധമ്മവിനയേ അപ്പകതഞ്ഞുനോ. **സങ്ഘമ്ഹീ**തി സങ്ഘമജ്ഝേ. **വോഹരന്താ**തി കഥേന്താ, സങ്ഘേ വിനിച്ഛയകഥായ വത്തമാനായ യംകിഞ്ചി ഭണന്താ. **വിസാരദാ**തി നിബ്ഭയാ പഗബ്ഭാ. **ബലവന്തോ**തി പക്ഖബലേന ബലവന്തോ. **മുഖരാ**തി മുഖഖരാ ഖരവാദിനോ. **അസ്സുതാവിനോ**തി ന സുതവന്തോ, കേവലം ലാഭസക്കാരസിലോകസന്നിസ്സയേന ഗുണധരാ ഹുത്വാ "ധമ്മം 'അധമ്മോ'തി, അധമ്മഞ്ച 'ധമ്മോ'തി, വിനയം 'അവിനയോ'തി, അവിനയഞ്ച 'വിനയോ'"തി ഏവം അത്തനാ യഥിച്ഛിതമത്ഥം സങ്ഘമജ്ഝേ പതിട്ഠപേന്താ ബലവന്തോ ഭവിസ്സന്തി.

ഗുണവന്തോതി സീലാദിഗുണസമ്പന്നാ. **വോഹരന്താ യഥാത്ഥതോ**തി അത്ഥാനുരൂപം, അവിപരീതത്ഥം "ധമ്മം 'ധമ്മോ'തി, അധമ്മം 'അധമ്മോ'തി, വിനയം 'വിനയോ'തി അവിനയം 'അവിനയോ'"തി ഏവം ദീപേന്താ. **ദുബ്ബലാ തേ ഭവിസ്സന്തീ**തി പരിസായം അലജ്ജുസ്സന്നതായ ബലവിരഹിതാ തേ ഭവിസ്സന്തി, തേസം വചനം ന തിട്ഠിസ്സതി. **ഹിരീമനാ അനത്ഥികാ**തി ഹിരീമന്തോ കേനചി അനത്ഥികാ. തേ ഹി ധമ്മേന വത്ഥും സമത്ഥാപി പാപജിഗുച്ഛതായ അപ്പകിച്ചതായ ച കേഹിചി വിരോധം അകരോന്താ അത്തനോ വാദം പതിട്ഠാപേതും ന വായമന്താ ദിട്ഠാവികമ്മം വാ അധിട്ഠാനം വാ അകത്വാ തുണ്ഹീ ഹോന്തി.

രജതന്തി രൂപിയം, തേന കഹാപണലോഹമാസകാദീനമ്പി സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **ജാതരൂപ**ന്തി സുവണ്ണം, തേന മണിമുത്താദീനമ്പി സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. വാ-സദ്ദോ സമുച്ചയത്ഥോ "അപദാ വാ"തിആദീസു (അം നി॰ ർ.൩ർ; ൫.൩൨; ഇതിവു॰ ൯൦) വിയ. "രജതജാതരൂപഞ്ചാ"തി വാ പാഠോ. **ഖേത്ത**ന്തി യത്ഥ പുബ്ബണ്ണാപരണ്ണം രുഹതി, തം ഖേത്തം. തദത്ഥം അകതഭൂമിഭാഗോ വത്ഥു. **അജേളക**ന്തി ഏളകാ നാമ അജായേവ, തേ ഠപേത്വാ അവസേസാ പസുജാതീ അജാ നാമ. അജേളകഗ്ഗഹണേനേവ ഹേത്ഥ ഗോമഹിംസാദീനമ്പി സങ്ഗഹോ കതോ. **ദാസിദാസഞ്ചാ**തി ദാസിയോ ച ദാസേ ച. **ദുമ്മേധാ**തി അവിദ്ദസുനോ , കപ്പിയാകപ്പിയം സാരുപ്പാസാരുപ്പം അജാനന്താ അത്തനോ അത്ഥായ **സാദിയിസ്സന്തി** സമ്പടിച്ഛിസ്സന്തി.

ഉജ്ഝാനസഞ്ഞിനോതി പരേ ഹേട്ഠതോ കത്വാ ഓലോകനചിത്താ, അനുജ്ഝായിതബ്ബട്ഠാനേപി വാ ഉജ്ഝാനസീലാ. **ബാലാ**തി ദുച്ചിന്തിതചിന്തനാദിനാ ബാലലക്ഖണേന സമന്നാഗതാ, തതോ ഏവ **സീലേസു അസമാഹിതാ** ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേസു ന സമാഹിതചിത്താ. **ഉന്നളാ**തി, സമുസ്സിതതുച്ഛമാനാ. **വിചരിസ്സന്തീ**തി മാനദ്ധജം ഉക്ഖിപിത്വാ വിചരിസ്സന്തി. **കലഹാഭിരതാ മഗാ**തി സാരമ്ഭബഹുലതായ കരണുത്തരിയപസുതാ കലഹേ ഏവ അഭിരതാ മഗസദിസാ മിഗാ വിയ അത്തഹിതാപേക്ഖാ ഘാസേസനാഭിരതാ ദുബ്ബലവിഹേസപരാതി അത്ഥോ.

ഉദ്ധതാതി ഉദ്ധച്ചേന സമന്നാഗതാ ചിത്തേകഗ്ഗതാരഹിതാ. **നീലചീവരപാരുതാ**തി അകപ്പിയരജനരത്തേന നീലവണ്ണേന ചീവരേന പാരുതാ, താദിസം ചീവരം നിവാസേത്വാ ചേവ പാരുപിത്വാ ച വിചരണകാ. **കുഹാ**തി സാമന്തജപ്പനാദിനാ കുഹനവത്ഥുനാ കുഹകാ, അസന്തഗുണസമ്ഭാവനിച്ഛായ കോഹഞ്ഞം കത്വാ പരേസം വിമ്ഹാപയാ. **ഥദ്ധാ**തി കോധേന മാനേന ച ഥദ്ധമാനസാ കക്ഖളഹദയാ. **ലപാ**തി ലപനകാ കുഹനവുത്തികാ, പസന്നമാനസേഹി മനുസ്സേഹി "കേന, ഭന്തേ, അത്ഥോ"തി പച്ചയദായകാനം വദാപനകാ, പയുത്തവാചാവസേന, നിപ്പേസികതാവസേന ച പച്ചയത്ഥം ലപകാതി വാ അത്ഥോ. **സിങ്ഗീ**തി "തത്ഥ കതമം സിങ്ഗം? യം സിങ്ഗം സിങ്ഗാരതാ ചാതുരതാ ചാതുരിയം പരിക്ഖതതാ പാരിക്ഖതിയ"ന്തി (വിഭ॰ ൮൫൨) ഏവം വുത്തേഹി സിങ്ഗസദിസേഹി പാകടകിലേസേഹി സമന്നാഗതാ, സിങ്ഗാരചരിതാതി അത്ഥോ. **"അരിയാ വിയാ"**തി ഇദം "കുഹാ"തി ഏതസ്സേവ അത്ഥദസ്സനം. കുഹകാനഞ്ഹി അരിയാനമിവ ഠിതഭാവം ദസ്സേന്തോ അരിയാ വിയ വിചരന്തീതി ആഹ.

തേലസണ്ഠേഹീതി സിത്ഥകതേലേന വാ ഉദകതേലേന വാ ഓസണ്ഠിതേഹി. **ചപലാ**തി കായമണ്ഡനപരിക്ഖാരമണ്ഡനാദിനാ ചാപല്ലേന യുത്താ. **അഞ്ജനക്ഖികാ**തി അലങ്കാരഞ്ജനേന അഞ്ജിതനേത്താ. **രഥിയായ ഗമിസ്സന്തീ**തി ഭിക്ഖാചരിയായ കുലൂപസങ്കമനാപദേസേഹി, മഹാരച്ഛായ ഇതോ ചിതോ ച പരിബ്ഭമിസ്സന്തി. **ദന്തവണ്ണികപാരുതാ**തി ദന്തവണ്ണരത്തേന ചീവരേന പാരുതസരീരാ.

അജേഗുച്ഛന്തി അജിഗുച്ഛിതബ്ബം. **വിമുത്തേഹീ**തി അരിയേഹി. **സുരത്ത**ന്തി കപ്പിയരജനേന സുട്ഠു രത്തം, അരഹന്താനം ബുദ്ധാദീനം ചിണ്ണതായ അരഹദ്ധജം ജിഗുച്ഛിസ്സന്തി കാസാവം. കസ്മാ? **ഓദാതേസു സമുച്ഛിതാ** ഗേധം ആപന്നാ. ദന്തവണ്ണപാരുപനസ്സ ഹി ഇദം കാരണവചനം. തേ ഹി സേതകം സമ്ഭാവേന്താ "സബ്ബേന സബ്ബം സേതകേ ഗഹിതേ ലിങ്ഗപരിച്ചാഗോ ഏവ സിയാ"തി ദന്തവണ്ണം പാരുപന്തി.

ലാഭകാമാതി ലാഭഗിദ്ധാ. ഭിക്ഖാചരിയാസുപി കോസജ്ജയോഗതോ **കുസീതാ**. സമണധമ്മം കാതും ചിത്തസ്സ ഉസ്സാഹാഭാവേന **ഹീനവീരിയാ. കിച്ഛന്താ**തി, കിലമന്താ, വനപത്ഥേസു വസിതും കിച്ഛന്താ കിലന്തചിത്താതി അത്ഥോ. **ഗാമന്തേസൂ**തി ഗാമന്തസേനാസനേസു ഗാമസമീപേസു സേനാസനേസു, ഗാമദ്വാരേസു വാ സേനാസനേസു. **വസിസ്സരേ**തി വസിസ്സന്തി.

തേ തേവ അനുസിക്ഖന്താതി യേ യേ മിച്ഛാജീവപ്പയോഗേന ലദ്ധലാഭാ, തേ തേ ഏവ പുഗ്ഗലേ അനുസിക്ഖന്താ ഭമിസ്സന്തി. **ഭമിസ്സന്തീ**തി സയമ്പി തേ വിയ മിച്ഛാജീവേന ലാഭം ഉപ്പാദേതും രാജകുലാദീനി സേവന്താ പരിബ്ഭമിസ്സന്തി. **"ഭജിസ്സന്തീ"**തി വാ പാഠോ, സേവിസ്സന്തീതി അത്ഥോ. **അസംയതാ**തി സീലസംയമരഹിതാ.

യേ യേ അലാഭിനോ ലാഭന്തി യേ യേ ഭിക്ഖൂ മിച്ഛാജീവപരിവജ്ജനേന അപ്പപുഞ്ഞതായ ച ലാഭസ്സ പച്ചയസ്സ ന ലാഭിനോ, തേ **പുജ്ജാ** പൂജനീയാ പാസംസാ **തദാ** അനാഗതേ കാലേ ന ഭവിസ്സന്തി. **സുപേസലേപി തേ ധീരേ**തി ധിതിസമ്പന്നതായ ധീരേ സുട്ഠു പേസലേപി തേ ഭിക്ഖൂ ന സേവിസ്സന്തി, തദാ അനാഗതേ തേ ലാഭിനോ ലാഭകാമാവ ഭിക്ഖൂതി അത്ഥോ.

മിലക്ഖുരജനം രത്തന്തി കാലകച്ഛകരജനേന രത്തം. സമാസപദഞ്ഹേതം, ഗാഥാസുഖത്ഥം സാനുനാസികനിദ്ദേസോ. **ഗരഹന്താ സകം ധജ**ന്തി അത്തനോ ധജഭൂതം കാസാവം ജിഗുച്ഛന്താ. സാസനേ പബ്ബജിതാനഞ്ഹി കാസാവോ ധജോ നാമ. **തിത്ഥിയാനം ധജം കേചീ**തി കേചി സക്യപുത്തിയഭാവം പടിജാനന്താ ഏവ തിത്ഥിയാനം സേതവത്ഥികാനം ധജഭൂതം അവദാതകം സേതവത്ഥം ധാരേസ്സന്തി.

അഗാരവോ ച കാസാവേതി അരഹദ്ധജഭൂതേ കാസാവേ അഗാരവോ അബഹുമാനം തദാ അനാഗതേ തേസം ഭവിസ്സതി. **പടിസങ്ഖാ ച കാസാവേ**തി "പടിസങ്ഖാ യോനിസോ ചീവരം പടിസേവാമീ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൩; അ॰ നി॰ ൬.൫൮) നയേന പച്ചവേക്ഖണമത്തമ്പി കാസാവപരിഭോഗേ ന ഭവിസ്സതി.

കാസാവം ധാരേന്തേന കാസാവം ബഹുമാനേന "ദുച്ചരിതതോ ഓരമിതബ്ബ"ന്തി കാസാവസ്സ ഗരുകാതബ്ബഭാവേ ഛദ്ദന്തജാതകമുദാഹരന്തോ

“അഭിഭൂതസ്സ ദുക്ഖേനാ”തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സല്ലവിദ്ധസ്സാ**തി പുഥുനാ സവിസേന സല്ലേന വിദ്ധസ്സ, തതോ ഏവ മഹതാ ദുക്ഖേന അഭിഭൂതസ്സ. **രുപ്പതോ**തി സരീരവികാരം ആപജ്ജതോ. **മഹാഘോരാ**തി സരീരജീവിതേസു നിരപേക്ഖതായ ഭിമ്മാ ഗരുതരാ പടിസങ്ഖാ അഞ്ഞേഹി **അചിന്തിയാ** ചിന്താമത്തേന പവത്തേതും അസക്കുണേയ്യാ ഛദ്ദന്തമഹാനാഗസ്സ**ആസി,** അഹോസി. ഛദ്ദന്തനാഗരാജകാലേ ഹി ബോധിസത്തോ സോണുത്തരേന നാമ നേസാദേന പടിച്ഛന്നട്ഠാനേ ഠത്വാ വിസപീതേന സല്ലേന വിദ്ധോ മഹതാ ദുക്ഖേന അഭിഭൂതോ തം ഗഹേത്വാ പരിദഹിതം കാസാവം ദിസ്വാ “അയം അരിയദ്ധജേന പടിച്ഛന്നോ, ന മയാ ഹിംസിതബ്ബോ”തി തത്ഥ മേത്തചിത്തമേവ പച്ചുപട്ഠപേത്വാ ഉപരിധമ്മം ദേസേസി. യഥാഹ -

> “സമപ്പിതോ പുഥുസല്ലേന നാഗോ,
> അദുട്ഠചിത്തോ ലുദ്ദകമജ്ഝഭാസി;
> കിമത്ഥയം കിസ്സ വാ സമ്മ ഹേതു,
> മമം വധീ കസ്സ വായം പയോഗോ”തിആദി. (ജാ॰ ൧.൧൬.൧൨൪);

ഇമമത്ഥം ദസ്സേന്തോ ഥേരോ **“ഛദ്ദന്തോ ഹീ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സുരത്തം അരഹദ്ധജ**ന്തി സോണുത്തരേന പരിദഹിതകാസാവം സന്ധായാഹ. **അഭണീ**തി അഭാസി. **ഗാഥാ**തി ഗാഥായോ. **ഗജോ**തി ഛദ്ദന്തോ നാഗരാജാ. **അത്ഥോപസംഹിതാ**തി അത്ഥസന്നിസ്സിതാ ഹിതാ, ഹിതയുത്താതി അത്ഥോ.

ഛദ്ദന്തനാഗരാജേന വുത്തഗാഥാസു **അനിക്കസാവോ**തി രാഗാദീഹി കസാവേഹി കസാവോ, **പരിദഹിസ്സതീ**തി നിവാസനപാരുപനഅത്ഥരണവസേന പരിഭുഞ്ജിസ്സതി. “പരിധസ്സതീ”തി വാ പാഠോ. **അപേതോ ദമസച്ചേനാ**തി ഇന്ദ്രിയദമേന ചേവ പരമത്ഥസച്ചപക്ഖികേന വചീസച്ചേന ച അപേതോ, വിയുത്തോ പരിച്ചത്തോതി അത്ഥോ. **ന സോ**തി സോ ഏവരൂപോ പുഗ്ഗലോ കാസാവം പരിദഹിതും നാരഹതി.

വന്തകസാവസ്സാതി ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി വന്തകസാവോ ഛഡ്ഡിതകസാവോ പഹീനകസാവോ അസ്സ ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ. **സീലേസൂ**തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേസു. **സുസമാഹിതോ**തി സുട്ഠു സമാഹിതോ. **ഉപേതോ**തി ഇന്ദ്രിയദമേന ചേവ വുത്തപ്പകാരേന സച്ചേന ച ഉപഗതോ സമന്നാഗതോ. **സ വേ**തി സോ ഏവരൂപോ പുഗ്ഗലോ തം ഗന്ധകാസാവവത്ഥം ഏകന്തേന അരഹതീതി അത്ഥോ.

വിപന്നസീലോതി ഭിന്നസീലോ. **ദുമ്മേധോ**തി നിപ്പഞ്ഞോ സീലവിസോധനപഞ്ഞായ വിരഹിതോ. **പാകടോ**തി “ദുസ്സീലോ അയ”ന്തി പാകടോ പകാസോ, വിക്ഖിത്തിന്ദ്രിയതായ വാ **പാകടോ** പാകടിന്ദ്രിയോതി അത്ഥോ. **കാമകാരിയോ**തി ഭിന്നസംവരതായ യഥിച്ഛിതകാരകോ, കാമസ്സ വാ മാരസ്സ യഥാകാമകരണീയോ. **വിബ്ഭന്തചിത്തോ**തി രൂപാദീസു വിസയേസു വിക്ഖിത്തചിത്തോ. **നിസ്സുക്കോ**തി അസുക്കോ സുക്കധമ്മരഹിതോ ഹിരോത്തപ്പവിവജ്ജിതോ, കുസലധമ്മസമ്പാദനഉസ്സുക്കരഹിതോ വാ.

വീതരാഗോതി വിഗതച്ഛന്ദരാഗോ. **ഓദാതമനസങ്കപ്പോ**തി സുവിസുദ്ധമനോവിതക്കോ, അനാവിലസങ്കപ്പോ വാ.

കാസാവം കിം കരിസ്സതീതി യസ്സ സീലം നത്ഥി, തസ്സ കാസാവം കിം നാമ പയോജനം സാധേസ്സതി, ചിത്തകതസദിസം തസ്സ പബ്ബജിതലിങ്ഗന്തി അത്ഥോ.

ദുട്ഠചിത്താതി രാഗാദിദോസേഹി ദൂസിതചിത്താ. **അനാദരാ**തി സത്ഥരി ധമ്മേ അഞ്ഞമഞ്ഞഞ്ച ആദരരഹിതാ അഗാരവാ. **താദീനം മേത്തചിത്താന**ന്തി മേത്താഭാവനായ സമ്പയുത്തഹദയേ തേനേവ അരഹത്താധിഗമേന ഇട്ഠാദീസു താദിഭാവപ്പത്തേ ഉളാരഗുണേ. ഉപയോഗത്ഥേ ഹി ഇദം സാമിവചനം. **നിഗ്ഗണ്ഹിസ്സന്തീ**തി "സീലാദിസമ്പന്നേ ദിസ്വാ തേ സമ്ഭാവേന്താ വിപന്നസീലേ അമ്ഹേ ന ബഹും മഞ്ഞിസ്സന്തീ"തി അത്തനി അഗാരവഭയേന യഥാ തേ ഉബ്ബാള്ഹാ പക്കമിസ്സന്തി, തഥാ ബാധിസ്സന്തീതി അത്ഥോ.

സിക്ഖാപേന്താപീതി സിക്ഖാപിയമാനാപി. കമ്മത്ഥേ ഹി അയം കത്തുനിദ്ദേസോ. **ഥേരേഹീ**തി അത്തനോ ആചരിയുപജ്ഝായേഹി. **ചീവരധാരണ**ന്തി ഇദം സമണപടിപത്തിയാ നിദസ്സനമത്തം, തസ്മാ "ഏവം തേ അഭിക്കമിതബ്ബം, ഏവം തേ പടിക്കമിതബ്ബ"ന്തിആദിനാ (അം നിം ർ.ഫ്വ്വ) സിക്ഖാപിയമാനാപീതി അത്ഥോ. **ന സുണിസ്സന്തീ**തി ഓവാദം ന ഗണ്ഹിസ്സന്തി.

തേ തഥാ സിക്ഖിതാ ബാലാതി തേ അന്ധബാലാ ആചരിയുപജ്ഝായേഹി സിക്ഖാപിയമാനാപി അനാദരതായ അസിക്ഖിതാതി. **നാദിയിസ്സന്തുപജ്ഝായേ**തി ഉപജ്ഝായേ ആചരിയേ ച ആദരം ന കരോന്തി, തേസം അനുസാസനിയം ന തിട്ഠന്തി. യഥാ കിം? **ഖളുങ്കോ വിയ സാരഥിം** യഥാ ഖളുങ്കോ ദുട്ഠസ്സോ അസ്സദമകം നാദിയതി ന തസ്സ ഉപദേസേ തിട്ഠതി, ഏവം തേപി ഉപജ്ഝായാചരിയേ ന ഭായന്തി ന സാരജ്ജന്തീതി അത്ഥോ.

"ഏവ"ന്തിആദി വുത്തസ്സേവത്ഥസ്സ നിഗമനം. തത്ഥ **ഏവ**ന്തി വുത്തപ്പകാരേന. **അനാഗതദ്ധാന**ന്തി അനാഗതമദ്ധാനം, അനാഗതേ കാലേതി അത്ഥോ. തംയേവ സരൂപതോ ദസ്സേന്തോ **"പത്തേ കാലമ്ഹി പച്ഛിമേ"**തി ആഹ. തത്ഥ കതമോ പച്ഛിമകാലോ? "തതിയസങ്ഗീതിതോ പട്ഠായ പച്ഛിമകാലോ"തി കേചി, തം ഏകേ നാനുജാനന്തി. സാസനസ്സ ഹി പഞ്ചയുഗാനി വിമുത്തിയുഗം, സമാധിയുഗം, സീലയുഗം, സുതയുഗം, ദാനയുഗന്തി. തേസു പഠമം വിമുത്തിയുഗം, തസ്മിം അന്തരഹിതേ സമാധിയുഗം വത്തതി, തസ്മിമ്പി അന്തരഹിതേ സീലയുഗം വത്തതി, തസ്മിമ്പി അന്തരഹിതേ സുതയുഗം വത്തതേവ. അപരിസുദ്ധസീലോ ഹി ഏകദേസേന പരിയത്തിബാഹുസച്ചം പഗ്ഗയ്ഹ തിട്ഠതി ലാഭാദികാമതായ. യദാ പന മാതികാപരിയോസാനാ പരിയത്തി സബ്ബസോ അന്തരധായതി, തതോ പട്ഠായ ലിങ്ഗമത്തമേവ അവസിസ്സതി, തദാ യഥാ തഥാ ധനം സംഹരിത്വാ ദാനമുഖേന വിസ്സജ്ജേന്തി, സാ കിര നേസം ചരിമാ സമ്മാപടിപത്തി. തത്ഥ സുതയുഗതോ പട്ഠായ പച്ഛിമകാലോ, "സീലയുഗതോ പട്ഠായാ"തി അപരേ.

ഏവം ഥേരോ പച്ഛിമേ കാലേ ഉപ്പജ്ജനകം മഹാഭയം ദസ്സേത്വാ പുന തത്ഥ സന്നിപതിതഭിക്ഖൂനം ഓവാദം ദദന്തോ **"പുരാ ആഗച്ഛതേ"**തിആദിനാ തിസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി. തത്ഥ **പുരാ ആഗച്ഛതേ ഏത**ന്തി ഏതം മയാ തുമ്ഹാകം വുത്തം പടിപത്തിഅന്തരായകരം അനാഗതം മഹാഭയം ആഗച്ഛതി പുരാ, യാവ ആഗമിസ്സതി, താവദേവാതി അത്ഥോ. **സുബ്ബചാ**തി വചനക്ഖമാ സോവചസ്സകാരകേഹി ധമ്മേഹി സമന്നാഗതാ, ഗരൂനം അനുസാസനിയോ പദക്ഖിണഗ്ഗാഹിനോ ഹോഥാതി അത്ഥോ. **സഖിലാ**തി മുദുഹദയാ.

മേത്തചിത്താതി സബ്ബസത്തേസു ഹിതൂപസംഹാരലക്ഖണായ മേത്തായ സമ്പയുത്തചിത്താ. **കാരുണികാ**തി കരുണായ നിയുത്താ പരേസം ദുക്ഖാപനയനാകാരവുത്തിയാ കരുണായ സമന്നാഗതാ. **ആരദ്ധവീരിയാ**തി അകുസലാനം പഹാനായ കുസലാനം ഉപസമ്പദായ പഗ്ഗഹിതവീരിയാ. **പഹിതത്താ**തി നിബ്ബാനം പടിപേസിതചിത്താ. **നിച്ച**ന്തി സബ്ബകാലം. **ദള്ഹപരക്കമാ**തി ഥിരവീരിയാ.

പമാദന്തി പമജ്ജനം, കുസലാനം ധമ്മാനം അനനുട്ഠാനം, അകുസലേസു ച ധമ്മേസു ചിത്തവോസ്സഗ്ഗോ. വുത്തഞ്ഹി -

> "തത്ഥ കതമോ പമാദോ? കായദുച്ചരിതേ വാ വചീദുച്ചരിതേ വാ മനോദുച്ചരിതേ വാ പഞ്ചസു വാ കാമഗുണേസു ചിത്തസ്സ വോസ്സഗ്ഗോ വോസ്സഗ്ഗാനുപ്പദാനം, കുസലാനം ധമ്മാനം ഭാവനായ അസക്കച്ചകിരിയതാ"തിആദി (വിഭ॰ ൻ൬൦).

അപ്പമാദന്തി അപ്പമജ്ജനം, സോ പമാദസ്സ പടിപക്ഖതോ വേദിതബ്ബോ. അത്ഥതോ ഹി അപ്പമാദോ നാമ സതിയാ അവിപ്പവാസോ, ഉപട്ഠിതായ സതിയാ ഏവ ചേതം നാമം. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - യസ്മാ പമാദമൂലകാ സബ്ബേ അനത്ഥാ, അപ്പമാദമൂലകാ ച സബ്ബേ അത്ഥാ, തസ്മാ പമാദം **ഭയതോ** ഉപദ്ദവതോ ദിസ്വാ അപ്പമാദഞ്ച **ഖേമതോ** അനുപദ്ദവതോ ദിസ്വാ അപ്പമാദപടിപത്തിയാ സിഖാഭൂതം സീലാദിക്ഖന്ധത്തയസങ്ഗഹം സമ്മാദിട്ഠിആദീനം അട്ഠന്നം അങ്ഗാനം വസേന **അട്ഠങ്ഗികം** അരിയമഗ്ഗം **ഭാവേഥ, അമതം** നിബ്ബാനം **ഫുസന്താ** സച്ഛികരോന്താ അത്തനോ സന്താനേ ഉപ്പാദേഥ, ദസ്സനമഗ്ഗമത്തേ അട്ഠത്വാ ഉപരി തിണ്ണം മഗ്ഗാനം ഉപ്പാദനവസേന വഡ്ഢേഥ, ഏവം വോ അപ്പമാദഭാവനാ സിഖാപത്താ ഭവിസ്സതീതി.

ഏവം ഥേരോ സമ്പത്തപരിസം ഓവദതി. ഇമാ ഏവ ചിമസ്സ ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണഗാഥാ അഹേസുന്തി.

ഫുസ്സത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. സാരിപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

യഥാചാരീ യഥാസതോതിആദികാ ആയസ്മതോ സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. തസ്സ ആയസ്മതോ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരസ്സ ച വത്ഥു ഏവം വേദിതബ്ബം - അതീതേ ഇതോ സതസഹസ്സകപ്പാധികേ അസങ്ഖ്യേയ്യമത്ഥകേ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലേ നിബ്ബത്തി, നാമേന **സരദമാണവോ** നാമ അഹോസി. മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ ഗഹപതിമഹാസാലകുലേ നിബ്ബത്തി, നാമേന **സിരിവഡ്ഢകുടുമ്ബികോ** നാമ അഹോസി. തേ ഉഭോപി സഹപംസുകീളകസഹായാ അഹേസും. തേസു സരദമാണവോ പിതു അച്ചയേന കുലസന്തകം ധനം പടിപജ്ജിത്വാ ഏകദിവസം രഹോഗതോ ചിന്തേസി - "ഇമേസം സത്താനം മരണം നാമ ഏകന്തികം, തസ്മാ മയാ ഏകം പബ്ബജ്ജം ഉപഗന്ത്വാ മോക്ഖമഗ്ഗോ ഗവേസിതബ്ബോ"തി സഹായം ഉപസങ്കമിത്വാ, സമ്മ, അഹം പബ്ബജിതുകാമോ, കിം ത്വം പബ്ബജിതും സക്ഖിസ്സസീ"തി വത്വാ തേന "ന സക്ഖിസ്സാമീ"തി വുത്തേ "ഹോതു അഹമേവ പബ്ബജിസ്സാമീ"തി രതനകോട്ഠാഗാരാനി വിവരാപേത്വാ കപണദ്ധികാദീനം മഹാദാനം ദത്വാ

പബ്ബതപാദം ഗന്ത്വാ ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജി. തസ്സ പബ്ബജ്ജം അനുപബ്ബജിതാ ചതുസത്തതിസഹസ്സമത്താ ബ്രാഹ്മണപുത്താ അഹേസും. സോ പഞ്ച അഭിഞ്ഞായോ അട്ഠ ച സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാ തേസമ്പി ജടിലാനം കസിണപരികമ്മം ആചിക്ഖി. തേപി സബ്ബേ പഞ്ചാഭിഞ്ഞാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേസും.

തേന സമയേന അനോമദസ്സീ നാമ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കോ സത്തേ സംസാരമഹോഘതോ താരേത്വാ ഏകദിവസം "സരദതാപസസ്സ ച അന്തേവാസികാനഞ്ച സങ്ഗഹം കരിസ്സാമീ"തി ഏകോ അദുതിയോ പത്തചീവരമാദായ ആകാസേന ഗന്ത്വാ "ബുദ്ധഭാവം മേ ജാനാതൂ"തി താപസസ്സ പസ്സന്തസ്സേവ ആകാസതോ ഓതരിത്വാ പഥവിയം പതിട്ഠാസി. സരദതാപസോ സത്ഥു സരീരേ മഹാപുരിസലക്ഖണാനി ഉപധാരേത്വാ "സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധോയേവായ"ന്തി നിട്ഠം ഗന്ത്വാ പച്ചുഗ്ഗമനം കത്വാ ആസനം പഞ്ഞാപേത്വാ അദാസി. നിസീദി ഭഗവാ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ. സരദതാപസോ സത്ഥു സന്തികേ ഏകമന്തം നിസീദി.

തസ്മിം സമയേ തസ്സ അന്തേവാസികാ ചതുസത്തതിസഹസ്സമത്താ ജടിലാ പണീതപണീതാനി ഓജവന്താനി ഫലാഫലാനി ഗഹേത്വാ ആഗതാ സത്ഥാരം ദിസ്വാ സഞ്ജാതപ്പസാദാ അത്തനോ ആചരിയസ്സ ച സത്ഥു ച നിസിന്നാകാരം ഓലോകേത്വാ, "ആചരിയ, മയം പുബ്ബേ 'തുമ്ഹേഹി മഹന്തതരോ കോചി നത്ഥീ'തി വിചരാമ, അയം പന പുരിസോ തുമ്ഹേഹി മഹന്തതരോ മഞ്ഞേ"തി ആഹംസു. "കിം വദേഥ, താതാ? സാസപേന സദ്ധിം അട്ഠസട്ഠിയോജനസതസഹസ്സുബ്ബേധം സിനേരും സമം കാതും ഇച്ഛഥ? സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധേന മം തുല്യം മാ കരിത്ഥാ"തി. അഥ തേ താപസാ ആചരിയസ്സ വചനം സുത്വാ "യാവ മഹാ വതായം പുരിസുത്തമോ"തി സബ്ബേവ പാദേസു നിപതിത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിംസു.

അഥ തേ ആചരിയോ ആഹ - "താതാ, സത്ഥു അനുച്ഛവികോ നോ ദേയ്യധമ്മോ നത്ഥി, സത്ഥാ ച ഭിക്ഖാചാരവേലായ ഇധാഗതോ, ഹന്ദ മയം ദേയ്യധമ്മം യഥാബലം ദസ്സാമ. തുമ്ഹേഹി യം യം പണീതം ഫലാഫലം ആഭതം, തം തം ആഹരഥാ"തി ആഹരാപേത്വാ ഹത്ഥേ ധോവിത്വാ സയം തഥാഗതസ്സ പത്തേ പതിട്ഠാപേസി. സത്ഥാരാ ച ഫലാഫലേ പടിഗ്ഗഹിതമത്തേ ദേവതാ ദിബ്ബോജം പക്ഖിപിംസു. താപസോ ഉദകമ്പി സയമേവ പരിസ്സാവേത്വാ അദാസി. തതോ ഭോജനകിച്ചം നിട്ഠാപേത്വാ സത്ഥരി നിസിന്നേ സബ്ബേ അന്തേവാസികേ പക്കോസിത്വാ സത്ഥു സന്തികേ സാരണീയം കഥം കഥേന്തോ നിസീദി. സത്ഥാ "ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിം ആഗച്ഛന്തൂ"തി ചിന്തേസി. തേ സത്ഥു ചിത്തം ഞത്വാ താവദേവ സതസഹസ്സഖീണാസവപരിവാരാ അഗ്ഗസാവകാ ആഗന്ത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം അട്ഠംസു.

തതോ സരദതാപസോ അന്തേവാസികേ ആമന്തേസി - "താതാ, സത്ഥു ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച പുപ്ഫാസനേന പൂജാ കാതബ്ബാ, തസ്മാ പുപ്ഫാനി ആഹരഥാ"തി. തേ താവദേവ ഇദ്ധിയാ വണ്ണഗന്ധസമ്പന്നാനി പുപ്ഫാനി ആഹരിത്വാ ബുദ്ധസ്സ യോജനപ്പമാണം പുപ്ഫാസനം പഞ്ഞാപേസും, ഉഭിന്നം അഗ്ഗസാവകാനം തിഗാവുതം, സേസഭിക്ഖൂനം അഡ്ഢയോജനികാദിഭേദം, സങ്ഘനവകസ്സ ഉസഭമത്തം പഞ്ഞാപേസും. ഏവം തേസം പഞ്ഞത്തേസു

ആസനേസു സരദതാപസോ തഥാഗതസ്സ പുരതോ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ ഠിതോ - "ഭന്തേ, മയ്ഹം അനുഗ്ഗഹത്ഥായ ഇമം പുപ്ഫാസനം അഭിരുഹഥാ"തി ആഹ. നിസീദി ഭഗവാ പുപ്ഫാസനേ. സത്ഥരി നിസിന്നേ ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ സേസഭിക്ഖൂ ച അത്തനോ അത്തനോ പത്താസനേ നിസീദിംസു. സത്ഥാ "തേസം മഹപ്ഫലം ഹോതൂ"തി നിരോധം സമാപജ്ജി. സത്ഥു സമാപന്നഭാവം ഞത്വാ ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാപി സേസഭിക്ഖൂപി നിരോധം സമാപജ്ജിംസു. താപസോ സത്താഹം നിരന്തരം പുപ്ഫച്ഛത്തം ധാരേന്തോ അട്ഠാസി. ഇതരേ പന വനമൂലഫലാഫലം പരിഭുഞ്ജിത്വാ സേസകാലേ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ അട്ഠംസു.

സത്ഥാ സത്താഹസ്സ അച്ചയേന നിരോധതോ വുട്ഠായ അഗ്ഗസാവകം നിസഭത്ഥേരം ആമന്തേസി - "താപസാനം പുപ്ഫാസനാനുമോദനം കരോഹീ"തി. ഥേരോ സാവകപാരമീഞാണേ ഠത്വാ തേസം പുപ്ഫാസനാനുമോദനം അകാസി. തസ്സ ദേസനാവസാനേ സത്ഥാ ദുതിയം അഗ്ഗസാവകം അനോമത്ഥേരം ആമന്തേസി - "ത്വമ്പി ഇമേസം ധമ്മം ദേസേഹീ"തി. സോപി തേപിടകം ബുദ്ധവചനം സമ്മസിത്വാ തേസം ധമ്മം കഥേസി. ദ്വിന്നമ്പി ദേസനായ ഏകസ്സപി ധമ്മാഭിസമയോ നാഹോസി. അഥ സത്ഥാ ബുദ്ധവിസയേ ഠത്വാ ധമ്മദേസനം ആരഭി. ദേസനാവസാനേ ഠപേത്വാ സരദതാപസം അവസേസാ സബ്ബേപി ചതുസത്തതിസഹസ്സമത്താ ജടിലാ അരഹത്തം പാപുണിംസു. സത്ഥാ "ഏഥ, ഭിക്ഖവോ"തി ഹത്ഥം പസാരേസി. തേ താവദേവ അന്തരഹിതതാപസവേസാ അട്ഠപരിക്ഖാരവരധരാ സട്ഠിവസ്സികത്ഥേരാ വിയ അഹേസും.

സരദതാപസോ പന "അഹോ വതാഹമ്പി അയം നിസഭത്ഥേരോ വിയ അനാഗതേ ഏകസ്സ ബുദ്ധസ്സ അഗ്ഗസാവകോ ഭവേയ്യ"ന്തി സത്ഥു ദേസനാകാലേ ഉപ്പന്നപരിവിതക്കതായ അഞ്ഞവിഹിതോ ഹുത്വാ മഗ്ഗഫലാനി പടിവിജ്ഝിതും നാസക്ഖി. അഥ തഥാഗതം വന്ദിത്വാ തഥാ പണിധാനം അകാസി. സത്ഥാപിസ്സ അനന്തരായേന സമിജ്ഝനഭാവം ദിസ്വാ - "ഇതോ ത്വം കപ്പസതസഹസ്സാധികം ഏകം അസങ്ഖ്യേയ്യം അതിക്കമിത്വാ ഗോതമസ്സ നാമ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ അഗ്ഗസാവകോ സാരിപുത്തോ നാമ ഭവിസ്സസീ"തി ബ്യാകരിത്വാ ധമ്മകഥം വത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ ആകാസം പക്ഖന്ദി.

സരദതാപസോപി സഹായകസ്സ സിരിവഡ്ഢസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ, സമ്മ, മയാ അനോമദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ പാദമൂലേ അനാഗതേ ഉപ്പജ്ജനകസ്സ ഗോതമസ്സ നാമ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ അഗ്ഗസാവകട്ഠാനം പത്ഥിതം, ത്വമ്പി തസ്സ ദുതിയസാവകട്ഠാനം പത്ഥേഹീതി.

സിരിവഡ്ഢോ തം ഉപദേസം സുത്വാ അത്തനോ നിവേസനദ്വാരേ അട്ഠകരീസമത്തം ഠാനം സമതലം കാരേത്വാ ലാജപഞ്ചമാനി പുപ്ഫാനി വികിരിത്വാ നീലുപ്പലച്ഛദനം മണ്ഡപം കാരേത്വാ ബുദ്ധാസനം പഞ്ഞാപേത്വാ ഭിക്ഖൂനമ്പി ആസനാനി പഞ്ഞാപേത്വാ മഹന്തം സക്കാരസമ്മാനം സജ്ജേത്വാ, സരദതാപസേന സത്ഥാരം നിമന്താപേത്വാ സത്താഹം മഹാദാനം പവത്തേത്വാ, ബുദ്ധപ്പമുഖം ഭിക്ഖുസങ്ഘം മഹാരഹേഹി വത്ഥേഹി അച്ഛാദേത്വാ, ദുതിയസാവകഭാവായ പണിധാനം അകാസി. സത്ഥാപിസ്സ അനന്തരായേന സമിജ്ഝനഭാവം ദിസ്വാ വുത്തനയേന ബ്യാകരിത്വാ ഭത്താനുമോദനം കത്വാ പക്കാമി. സിരിവഡ്ഢോ ഹട്ഠപഹട്ഠോ യാവജീവം കുസലകമ്മം കത്വാ

ദുതിയചിത്തവാരേ കാമാവചരദേവലോകേ നിബ്ബത്തി. സരദതാപസോ ചത്താരോ ബ്രഹ്മവിഹാരേ ഭാവേത്വാ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തി.

തതോ പട്ഠായ നേസം ഉഭിന്നമ്പി അന്തരാകമ്മം ന കഥിതം. അമ്ഹാകം പന ഭഗവതോ ഉപ്പത്തിതോ പുരേതരമേവ സരദതാപസോ രാജഗഹസ്സ അവിദൂരേ ഉപതിസ്സഗാമേ രൂപസാരിയാ ബ്രാഹ്മണിയാ കുച്ഛിമ്ഹി പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. തംദിവസമേവസ്സ സഹായോപി രാജഗഹസ്സേവ അവിദൂരേ കോലിതഗാമേ മോഗ്ഗലിയാ ബ്രാഹ്മണിയാ കുച്ഛിമ്ഹി പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. താനി കിര ദ്വേപി കുലാനി യാവ സത്തമാ കുലപരിവട്ടാ ആബദ്ധപടിബദ്ധസഹായകാനേവ. തേസം ദ്വിന്നം ഏകദിവസമേവ ഗബ്ഭപരിഹാരമദംസു. ദസമാസച്ചയേന ജാതാനമ്പി തേസം ഛസട്ഠി ധാതിയോ ഉപട്ഠാപേസും, നാമഗ്ഗഹണദിവസേ രൂപസാരിബ്രാഹ്മണിയാ പുത്തസ്സ ഉപതിസ്സഗാമേ ജേട്ഠകുലസ്സ പുത്തത്താ **ഉപതിസ്സോ**തി നാമം അകംസു. ഇതരസ്സ കോലിതഗാമേ ജേട്ഠകുലസ്സ പുത്തത്താ **കോലിതോ**തി നാമം അകംസു. തേ ഉഭോപി മഹതാ പരിവാരേന വഡ്ഢന്താ വുദ്ധിമന്വായ സബ്ബസിപ്പാനം പാരം അഗമംസു.

അഥേകദിവസം തേ രാജഗഹേ ഗിരഗ്ഗസമജ്ജം പസ്സന്താ മഹാജനം സന്നിപതിതം ദിസ്വാ ഞാണസ്സ പരിപാകഗതത്താ യോനിസോ ഉമ്മുജ്ജന്താ ''സബ്ബേപിമേ ഓരം വസ്സസതാനം മച്ചുമുഖേ പതിസ്സന്തീ''തി സംവേഗം പടിലഭിത്വാ ''അമ്ഹേഹി മോക്ഖധമ്മോ പരിയേസിതബ്ബോ, തഞ്ച പരിയേസന്തേഹി ഏകം പബ്ബജ്ജം ലദ്ധും വട്ടതീ''തി നിച്ഛയം കത്വാ പഞ്ചഹി മാണവകസതേഹി സദ്ധിം സഞ്ചയസ്സ പരിബ്ബാജകസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിംസു. തേസം പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ സഞ്ചയോ ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപ്പത്തോ അഹോസി . തേ കതിപാഹേനേവ സബ്ബം സഞ്ചയസ്സ സമയം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ തത്ഥ സാരം അദിസ്വാ തതോ നിക്ഖമിത്വാ തത്ഥ തത്ഥ തേ തേ പണ്ഡിതസമ്മതേ സമണബ്രാഹ്മണേ പഞ്ഹം പുച്ഛന്തി, തേ തേഹി പുട്ഠാ നേവ സമ്പായന്തി, അഞ്ഞദത്ഥു തേയേവ തേസം പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേന്തി. ഏവം തേ മോക്ഖം പരിയേസന്താ കതികം അകംസു - ''അമ്ഹേസു യോ പഠമം അമതം അധിഗച്ഛതി, സോ ഇതരസ്സ ആരോചേതൂ''തി.

തേന ച സമയേന അമ്ഹാകം സത്ഥരി പഠമാഭിസമ്ബോധിം പത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കേ അനുപുബ്ബേന ഉരുവേലകസ്സപാദികേ സഹസ്സജടിലേ ദമേത്വാ രാജഗഹേ വിഹരന്തേ ഏകദിവസം ഉപതിസ്സോ പരിബ്ബാജകോ പരിബ്ബാജകാരാമം ഗച്ഛന്തോ ആയസ്മന്തം അസ്സജിത്ഥേരം രാജഗഹേ പിണ്ഡായ ചരന്തം ദിസ്വാ ''ന മയാ ഏവരൂപോ ആകപ്പസമ്പന്നോ പബ്ബജിതോ ദിട്ഠപുബ്ബോ, സന്തധമ്മേന നാമ ഏത്ഥ ഭവിതബ്ബ''ന്തി സഞ്ജാതപ്പസാദോ പഞ്ഹം പുച്ഛിതും ആയസ്മന്തം ഉദിക്ഖന്തോ പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോ അനുബന്ധി. ഥേരോപി ലദ്ധപിണ്ഡപാതോ പരിഭുഞ്ജിതും പതിരൂപം ഓകാസം ഗതോ. പരിബ്ബാജകോ അത്തനോ പരിബ്ബാജകപീഠം പഞ്ഞാപേത്വാ അദാസി. ഭത്തകിച്ചപരിയോസാനേ ചസ്സ അത്തനോ കുണ്ഡികായ ഉദകം അദാസി.

ഏവം സോ ആചരിയവത്തം കത്വാ കതഭത്തകിച്ചേന ഥേരേന സദ്ധിം പടിസന്ഥാരം കത്വാ ''കോ വാ തേ സത്ഥാ, കസ്സ വാ ത്വം ധമ്മം രോചേസീ''തി പുച്ഛി. ഥേരോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധം അപദിസി. പുന തേന ''കിംവാദീ പനായസ്മതോ സത്ഥാ''തി പുട്ഠോ ''ഇമസ്സ സാസനസ്സ ഗമ്ഭീരതം ദസ്സേസ്സാമീ''തി

അത്തനോ നവകഭാവം പവേദേത്വാ സങ്ഖേപവസേന ചസ്സ സാസനധമ്മം കഥേന്തോ "യേ ധമ്മാ ഹേതുപ്പഭവാ"തി (മഹാവ॰ ൬൦; അപ॰ ഥേര ൧.൧.൨൮൬; പേടകോ॰ ൯) ഗാഥമാഹ. പരിബ്ബാജകോ പഠമപദദ്വയമേവ സുത്വാ സഹസ്സനയസമ്പന്നേ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാസി, ഇതരം പദദ്വയം സോതാപന്നകാലേ നിട്ഠാസി. ഗാഥാപരിയോസാനേ പന സോതാപന്നോ ഹുത്വാ ഉപരി വിസേസേ അപ്പവത്തേന്തേ "ഭവിസ്സതി എത്ഥ കാരണ"ന്തി സല്ലക്ഖേത്വാ ഥേരം ആഹ - "മാ, ഭന്തേ, ഉപരി ധമ്മദേസനം വഡ്ഢയിത്ഥ, എത്തകമേവ ഹോതു, കഹം അമ്ഹാകം സത്ഥാ വസതീ"തി? "വേളുവനേ"തി. "ഭന്തേ, തുമ്ഹേ പുരതോ ഗച്ഛഥ, അഹം മയ്ഹം സഹായകസ്സ കതപടിഞ്ഞം മോചേത്വാ തം ഗഹേത്വാ ആഗമിസ്സാമീ"തി പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ ഥേരം ഉയ്യോജേത്വാ പരിബ്ബാജകാരാമം അഗമാസി.

കോലിതപരിബ്ബാജകോ തം ദൂരതോവ ആഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ "മുഖവണ്ണോ ന അഞ്ഞദിവസേസു വിയ, അദ്ധാനേന അമതം അധിഗതം ഭവിസ്സതീ"തി തേനേവസ്സ വിസേസാധിഗമം സമ്ഭാവേത്വാ അമതാധിഗമം പുച്ഛി. സോപിസ്സ "ആമാവുസോ, അമതം അധിഗത"ന്തി പടിജാനിത്വാ തമേവ ഗാഥം അഭാസി. ഗാഥാപരിയോസാനേ കോലിതോ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹിത്വാ ആഹ - "കഹം നോ സത്ഥാ"തി? "വേളുവനേ"തി. "തേന ഹി, ആവുസോ, ആയാമ, സത്ഥാരം പസ്സിസ്സാമാ"തി. ഉപതിസ്സോ സബ്ബകാലമ്പി ആചരിയപൂജകോവ, തസ്മാ സഞ്ചയസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ സത്ഥു ഗുണേ പകാസേത്വാ തമ്പി സത്ഥു സന്തികം നേതുകാമോ അഹോസി. സോ ലാഭാസാപകതോ അന്തേവാസികഭാവം അനിച്ഛന്തോ "ന സക്കോമി ചാടി ഹുത്വാ ഉദകസിഞ്ചനം ഹോതു"ന്തി പടിക്ഖിപി. തേ അനേകേഹി കാരണേഹി തം സഞ്ഞാപേതും അസക്കോന്താ അത്തനോ ഓവാദേ വത്തമാനേഹി അഡ്ഢതേയ്യസതേഹി അന്തേവാസികേഹി സദ്ധിം വേളുവനം അഗമംസു. സത്ഥാ തേ ദൂരതോവ ആഗച്ഛന്തേ ദിസ്വാ "എതം മേ സാവകയുഗം ഭവിസ്സതി അഗ്ഗം ഭദ്ദയുഗ"ന്തി വത്വാ തേസം പരിസായ ചരിയവസേന ധമ്മം ദേസേത്വാ അരഹത്തേ പതിട്ഠാപേത്വാ എഹിഭിക്ഖുഭാവേന ഉപസമ്പദം അദാസി. യഥാ തേസം, എവം അഗ്ഗസാവകാനമ്പി ഇദ്ധിമയപത്തചീവരം ആഗതമേവ. ഉപരിമഗ്ഗത്തയകിച്ചം പന ന നിട്ഠാതി. കസ്മാ? സാവകപാരമീഞാണസ്സ മഹന്തതായ.

തേസു ആയസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ പബ്ബജിതദിവസതോ സത്തമേ ദിവസേ മഗധരട്ഠേ കല്ലവാലഗാമേ സമണധമ്മം കരോന്തോ ഥിനമിദ്ധേ ഓക്കന്തേ സത്ഥാരാ സംവേജിതോ ഥിനമിദ്ധം വിനോദേത്വാ ധാതുകമ്മട്ഠാനം (അ॰ നി॰ ൭.൬൧) സുണന്തോ എവ ഉപരിമഗ്ഗത്തയം അധിഗന്ത്വാ സാവകപാരമീഞാണസ്സ മത്ഥകം പാപുണി. ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ പബ്ബജിതദിവസതോ അഡ്ഢമാസം അതിക്കമിത്വാ സത്ഥാരാ സദ്ധിം രാജഗഹേ സൂകരഖതലേണേ വിഹരന്തോ അത്തനോ ഭാഗിനേയ്യസ്സ ദീഘനഖപരിബ്ബാജകസ്സ വേദനാപരിഗ്ഗഹസുത്തന്തേ (മ॰ നി॰ ൨.൨൦൧ ആദയോ) ദേസിയമാനേ ദേസനാനുസാരേന ഞാണം പേസേത്വാ പരസ്സ വഡ്ഢിതം ഭത്തം ഭുഞ്ജന്തോ വിയ സാവകപാരമീഞാണസ്സ മത്ഥകം പാപുണി. ഇതി ദ്വിന്നമ്പി അഗ്ഗസാവകാനം സത്ഥു സമീപേ എവ സാവകപാരമീഞാണം മത്ഥകം പത്തം. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧.൧൪൧-൧൭൪) -

“ഹിമവന്തസ്സ അവിദൂരേ, ലമ്ബകോ നാമ പബ്ബതോ;
അസ്സമോ സുകതോ മയ്ഹം, പണ്ണസാലാ സുമാപിതാ.

“ഉത്താനകൂലാ നദികാ, സുപതിത്ഥാ മനോരമാ;
സുസുദ്ധപുലിനാകിണ്ണാ, അവിദൂരേ മമസ്സമം.

“അസക്ഖരാ അപബ്ഭാരാ, സാദു അപ്പടിഗന്ധികാ;
സന്ദതീ നദികാ തത്ഥ, സോഭയന്താ മമസ്സമം.

“കുമ്ഭീലാ മകരാ ചേത്ഥ, സുസുമാരാ ച കച്ഛപാ;
ചരന്തി നദിയാ തത്ഥ, സോഭയന്താ മമസ്സമം.

“പാഠീനാ പാവുസാ മച്ഛാ, ബലജാ മുഞ്ജരോഹിതാ;
വഗ്ഗളാ പപതായന്താ, സോഭയന്തി മമസ്സമം.

“ഉഭോ കൂലേസു നദിയാ, പുപ്ഫിനോ ഫലിനോ ദുമാ;
ഉഭതോ അഭിലമ്ബന്താ, സോഭയന്തി മമസ്സമം.

“അമ്ബാ സാലാ ച തിലകാ, പാടലീ സിന്ദുവാരകാ;
ദിബ്ബഗന്ധാ സമ്പവന്തി, പുപ്ഫിതാ മമ അസ്സമേ.

“ചമ്പകാ സളലാ നീപാ, നാഗപുന്നാഗകേതകാ;
ദിബ്ബഗന്ധാ സമ്പവന്തി, പുപ്ഫിതാ മമ അസ്സമേ.

“അതിമുത്താ അസോകാ ച, ഭഗിനീമാലാ ച പുപ്ഫിതാ;
അങ്കോലാ ബിമ്ബിജാലാ ച, പുപ്ഫിതാ മമ അസ്സമേ.

“കേതകാ കന്ദലി ചേവ, ഗോധുകാ തിണസൂലികാ;
ദിബ്ബഗന്ധം സമ്പവന്താ, സോഭയന്തി മമസ്സമം.

“കണികാരാ കണ്ണികാ ച, അസനാ അജ്ജുനാ ബഹൂ;
ദിബ്ബഗന്ധം സമ്പവന്താ, സോഭയന്തി മമസ്സമം.

“പുന്നാഗാ ഗിരിപുന്നാഗാ, കോവിളാരാ ച പുപ്ഫിതാ;
ദിബ്ബഗന്ധം സമ്പവന്താ, സോഭയന്തി മമസ്സമം.

“ഉദ്ദാലകാ ച കുടജാ, കദമ്ബാ വകുലാ ബഹൂ;
ദിബ്ബഗന്ധം സമ്പവന്താ, സോഭയന്തി മമസ്സമം.

“ആളകാ ഇസിമുഗ്ഗാ ച, കദലിമാതുലുങ്ഗിയോ;
ഗന്ധോദകേന സംവഡ്ഢാ, ഫലാനി ധാരയന്തി തേ.

“അഞ്ഞേ പുപ്ഫന്തി പദുമാ, അഞ്ഞേ ജായന്തി കേസരീ;
അഞ്ഞേ ഓപുപ്ഫാ പദുമാ, പുപ്ഫിതാ തളാകേ തദാ.

“ഗബ്ഭം ഗണ്ഹന്തി പദുമാ, നിദ്ധാവന്തി മുളാലിയോ;
സിങ്ഘാടിപത്തമാകിണ്ണാ, സോഭന്തി തളാകേ തദാ.

“നയിതാ അമ്ബഗന്ധീ ച, ഉത്തലീ ബന്ധുജീവകാ;
ദിബ്ബഗന്ധാ സമ്പവന്തി, പുപ്ഫിതാ തളാകേ തദാ.

“പാഠീനാ പാവുസാ മച്ഛാ, ബലജാ മുഞ്ജരോഹിതാ;
സംഗുലാ മഗ്ഗുരാ ചേവ, വസന്തി തളാകേ തദാ.

“കുമ്ഭീലാ സുസുമാരാ ച, തന്തിഗാഹാ ച രക്ഖസാ;
ഓഗുഹാ അജഗരാ ച, വസന്തി തളാകേ തദാ.

“പാരേവതാ രവിഹംസാ, ചക്കവാകാ നദീചരാ;
കോകിലാ സുകസാളികാ, ഉപജീവന്തി തം സരം.

“കുകുത്ഥകാ കുളീരകാ, വനേ പോക്ഖരസാതകാ;
ദിന്ദിഭാ സുവപോതാ ച, ഉപജീവന്തി തം സരം.

“ഹംസാ കോഞ്ചാ മയൂരാ ച, കോകിലാ തമ്ബചൂളകാ;
പമ്പകാ ജീവംജീവാ ച, ഉപജീവന്തി തം സരം.

“കോസികാ പോട്ഠസീസാ ച, കുരരാ സേനകാ ബഹൂ;
മഹാകാളാ ച സകുണാ, ഉപജീവന്തി തം സരം.

“പസദാ ച വരാഹാ ച, ചമരാ ഗണ്ഡകാ ബഹൂ;
രോഹിച്ചാ സുകപോതാ ച, ഉപജീവന്തി തം സരം.

“സീഹബ്യഗ്ഘാ ച ദീപീ ച, അച്ഛകോകതരച്ഛകാ;
തിധാ പഭിന്നമാതങ്ഗാ, ഉപജീവന്തി തം സരം.

“കിന്നരാ വാനരാ ചേവ, അഥോപി വനകമ്മികാ;
ചേതാ ച ലുദ്ദകാ ചേവ, ഉപജീവന്തി തം സരം.

“തിന്ദുകാനി പിയാലാനി, മധുകേ കാസുമാരിയോ;
ധുവം ഫലാനി ധാരേന്തി, അവിദൂരേ മമസ്സമം.

“കോസമ്ബാ സളലാ നിമ്ബാ, സാദുഫലസമായുതാ;
ധുവം ഫലാനി ധാരേന്തി, അവിദൂരേ മമസ്സമം.

“ഹരീതകാ ആമലകാ, അമ്ബജമ്ബുവിഭീതകാ;
കോലാ ഭല്ലാതകാ ബില്ലാ, ഫലാനി ധാരയന്തി തേ.

“ആലുവാ ച കളമ്ബാ ച, ബിളാലീതക്കളാനി ച;
ജീവകാ സുതകാ ചേവ, ബഹുകാ മമ അസ്സമേ.

“അസ്സമസ്സാവിദൂരമ്ഹി, തളാകാസും സുനിമ്മിതാ;
അച്ഛോദകാ സീതജലാ, സുപതിത്ഥാ മനോരമാ.

“പദുമുപ്പലസഞ്ഛന്നാ, പുണ്ഡരീകസമായുതാ;
മന്ദാലകേഹി സഞ്ഛന്നാ, ദിബ്ബഗന്ധോപവായതി.

“ഏവം സബ്ബങ്ഗസമ്പന്നേ, പുപ്ഫിതേ ഫലിതേ വനേ;
സുകതേ അസ്സമേ രമ്മേ, വിഹരാമി അഹം തദാ.

“സീലവാ വതസമ്പന്നോ, ഝായീ ഝാനരതോ സദാ;
പഞ്ചാഭിഞ്ഞാബലപ്പത്തോ, സുരുചി നാമ താപസോ.

“ചതുവീസസഹസ്സാനി, സിസ്സാ മയ്ഹം ഉപട്ഠഹും;
സബ്ബേ മം ബ്രാഹ്മണാ ഏതേ, ജാതിമന്തോ യസസ്സിനോ.

“ലക്ഖണേ ഇതിഹാസേ ച, സനിഘണ്ഡുസകേടുഭേ;
പദകാ വേയ്യാകരണാ, സധമ്മേ പാരമിം ഗതാ.

“ഉപ്പാതേസു നിമിത്തേസു, ലക്ഖണേസു ച കോവിദാ;
പഥബ്യാ ഭൂമന്തലിക്ഖേ, മമ സിസ്സാ സുസിക്ഖിതാ.

“അപ്പിച്ഛാ നിപകാ ഏതേ, അപ്പാഹാരാ അലോലുപാ;
ലാഭാലാഭേന സന്തുട്ഠാ, പരിവാരേന്തി മം സദാ.

“ഝായീ ഝാനരതാ ധീരാ, സന്തചിത്താ സമാഹിതാ;
ആകിഞ്ചഞ്ഞം പത്ഥയന്താ, പരിവാരേന്തി മം സദാ.

“അഭിഞ്ഞാപാരമിപ്പത്താ, പേത്തികേ ഗോചരേ രതാ;
അന്തലിക്ഖചരാ ധീരാ, പരിവാരേന്തി മം സദാ.

“സംവുതാ ഛസു ദ്വാരേസു, അനേജാ രക്ഖിതിന്ദ്രിയാ;
അസംസട്ഠാ ച തേ ധീരാ, മമ സിസ്സാ ദുരാസദാ.

“പല്ലങ്കേന നിസജ്ജായ, ഠാനചങ്കമനേന ച;
വീതിനാമേന്തി തേ രത്തിം, മമ സിസ്സാ ദുരാസദാ.

“രജ്ജനീയേ ന രജ്ജന്തി, ദുസ്സനീയേ ന ദുസ്സരേ;
മോഹനീയേ ന മുയ്ഹന്തി, മമ സിസ്സാ ദുരാസദാ.

“ഇദ്ധിം വീമംസമാനാ തേ, വത്തന്തി നിച്ചകാലികം;
പഥവിം തേ പകമ്പേന്തി, സാരബ്ഭേന ദുരാസദാ.

“കീളമാനാ ച തേ സിസ്സാ, കീളന്തി ഝാനകീളിതം.
ജമ്ബുതോ ഫലമാനേന്തി, മമ സിസ്സാ ദുരാസദാ.

“അഞ്ഞേ ഗച്ഛന്തി ഗോയാനം, അഞ്ഞേ പുബ്ബവിദേഹകം;
അഞ്ഞേ ച ഉത്തരകുരും, ഏസനായ ദുരാസദാ.

“പുരതോ പേസേന്തി ഖാരിം, പച്ഛതോ ച വജന്തി തേ;
ചതുവീസസഹസ്സേഹി, ഛാദിതം ഹോതി അമ്ബരം.

“അഗ്ഗിപാകീ അനഗ്ഗീ ച, ദന്തോദുക്ഖലികാപി ച;
അസ്മേന കോട്ടിതാ കേചി, പവത്തഫലഭോജനാ.

“ഉദകോരോഹണാ കേചി, സായം പാതോ സുചീരതാ;
തോയാഭിസേചനകരാ, മമ സിസ്സാ ദുരാസദാ.

“പരൂള്ഹകച്ഛനഖലോമാ, പങ്കദന്താ രജസ്സിരാ;
ഗന്ധിതാ സീലഗന്ധേന, മമ സിസ്സാ ദുരാസദാ.

“പാതോവ സന്നിപതിത്വാ, ജടിലാ ഉഗ്ഗതാപനാ;
ലാഭാലാഭം പകിത്തേത്വാ, ഗച്ഛന്തി അമ്ബരേ തദാ.

“ഏതേസം പക്കമന്താനം, മഹാസദ്ദോ പവത്തതി;
അജിനചമ്മസദ്ദേന, മുദിതാ ഹോന്തി ദേവതാ.

“ദിസോദിസം പക്കമന്തി, അന്തലിക്ഖചരാ ഇസീ;
സകേ ബലേനുപത്ഥദ്ധാ, തേ ഗച്ഛന്തി യദിച്ഛകം.

“പഥവീകമ്പകാ ഏതേ, സബ്ബേവ നഭചാരിനോ;
ഉഗ്ഗതേജാ ദുപ്പസഹാ, സാഗരോവ അഖോഭിയാ.

“ഠാനചങ്കമിനോ കേചി, കേചി നേസജ്ജികാ ഇസീ;
പവത്തഭോജനാ കേചി, മമ സിസ്സാ ദുരാസദാ.

“മേത്താവിഹാരിനോ ഏതേ, ഹിതേസീ സബ്ബപാണിനം;
അനത്തുക്കംസകാ സബ്ബേ, ന തേ വമ്ഭേന്തി കസ്സചി.

“സീഹരാജാവസമ്ഭീതാ, ഗജരാജാവ ഥാമവാ;
ദുരാസദാ ബ്യഗ്ഘാരിവ, ആഗച്ഛന്തി മമന്തികേ.

“വിജ്ജാധരാ ദേവതാ ച, നാഗഗന്ധബ്ബരക്ഖസാ;
കുമ്ഭണ്ഡാ ദാനവാ ഗരുളാ, ഉപജീവന്തി തം സരം.

“തേ ജടാഖാരിഭരിതാ, അജിനുത്തരവാസനാ;
അന്തലിക്ഖചരാ സബ്ബേ, ഉപജീവന്തി തം സരം.

“സദാനുച്ഛവികാ ഏതേ, അഞ്ഞമഞ്ഞം സഗാരവാ;
ചതുബ്ബീസസഹസ്സാനം, ഖിപിതസദ്ദോ ന വിജ്ജതി.

“പാദേ പാദം നിക്ഖിപന്താ, അപ്പസദ്ദാ സുസംവുതാ;
ഉപസങ്കമ്മ സബ്ബേവ, സിരസാ വന്ദരേ മമം.

“തേഹി സിസ്സേഹി പരിവുതോ, സന്തേഹി ച തപസ്സിഭി;
വസാമി അസ്സമേ തത്ഥ, ഝായീ ഝാനരതോ അഹം.

“ഇസീനം സീലഗന്ധേന, പുപ്ഫഗന്ധേന ചൂഭയം;
ഫലീനം ഫലഗന്ധേന, ഗന്ധിതോ ഹോതി അസ്സമോ.

“രത്തിന്ദിവം ന ജാനാമി, അരതി മേ ന വിജ്ജതി;
സകേ സിസ്സേ ഓവദന്തോ, ഭിയ്യോ ഹാസം ലഭാമഹം.

“പുപ്ഫാനം പുപ്ഫമാനാനം, ഫലാനഞ്ച വിപച്ചതം;
ദിബ്ബഗന്ധാ പവായന്തി, സോഭയന്താ മമസ്സമം.

“സമാധിമ്ഹാ വുട്ഠഹിത്വാ, അതാപീ നിപകോ അഹം;
ഖാരിഭാരം ഗഹേത്വാന, വനം അജ്ഝോഗഹിം അഹം.

“ഉപ്പാതേ സുപിനേ ചാപി, ലക്ഖണേസു സുസിക്ഖിതോ;
പവത്തമാനം മന്തപദം, ധാരയാമി അഹം തദാ.

“അനോമദസ്സീ ഭഗവാ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ;
വിവേകകാമോ സമ്ബുദ്ധോ, ഹിമവന്തമുപാഗമി.

“അജ്ഝോഗാഹേത്വാ ഹിമവന്തം, അഗ്ഗോ കാരുണികോ മുനി;
പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാന, നിസീദി പുരിസുത്തമോ.

“തമദ്ദസാഹം സമ്ബുദ്ധം, സപ്പഭാസം മനോരമം;
ഇന്ദീവരംവ ജലിതം, ആദിത്തംവ ഹുതാസനം.

“ജലന്തം ദീപരുക്ഖംവ, വിജ്ജുതം ഗഗനേ യഥാ;
സുഫുല്ലം സാലരാജംവ, അദ്ദസം ലോകനായകം.

“അയം നാഗോ മഹാവീരോ, ദുക്ഖസ്സന്തകരോ മുനി;
ഇമം ദസ്സനമാഗമ്മ, സബ്ബദുക്ഖാ പമുച്ചരേ.

“ദിസ്വാനാഹം ദേവദേവം, ലക്ഖണം ഉപധാരയിം;
ബുദ്ധോ നു ഖോ ന വാ ബുദ്ധോ, ഹന്ദ പസ്സാമി ചക്ഖുമം.

“സഹസ്സാരാനി ചക്കാനി, ദിസ്സന്തി ചരണുത്തമേ;
ലക്ഖണാനിസ്സ ദിസ്വാന, നിട്ഠം ഗച്ഛേ തഥാഗതേ.

“സമ്മജ്ജനിം ഗഹേത്വാന, സമ്മജ്ജിത്വാനഹം തദാ;
അഥ പുപ്ഫേ സമാനേത്വാ, ബുദ്ധസേട്ഠം അപൂജയിം.

“പൂജയിത്വാന സമ്ബുദ്ധം, ഓഘതിണ്ണമനാസവം;
ഏകംസം അജിനം കത്വാ, നമസ്സിം ലോകനായകം.

“യേന ഞാണേന സമ്ബുദ്ധോ, വിഹരതി അനാസവോ;
തം ഞാണം കിത്തയിസ്സാമി, സുണാഥ മമ ഭാസതോ.

“സമുദ്ധരസിമം ലോകം, സയമ്ഭൂ അമിതോദയ;
തവ ദസ്സനമാഗമ്മ, കങ്ഖാസോതം തരന്തി തേ.

“തുവം സത്ഥാ ച കേതു ച, ധജോ യൂപോ ച പാണിനം;
പരായണോ പതിട്ഠാ ച, ദീപോ ച ദ്വിപദുത്തമോ.

“സക്കാ സമുദ്ദേ ഉദകം, പമേതും ആള്ഹകേന വാ;
ന ത്വേവ തവ സബ്ബഞ്ഞു, ഞാണം സക്കാ പമേതവേ.

“ധാരേതും പഥവിം സക്കാ, ഠപേത്വാ തുലമണ്ഡലേ;
ന ത്വേവ തവ സബ്ബഞ്ഞു, ഞാണം സക്കാ ധരേതവേ.

“ആകാസോ മിനിതും സക്കാ, രജ്ജുയാ അങ്ഗുലേന വാ;
ന ത്വേവ തവ സബ്ബഞ്ഞു, ഞാണം സക്കാ പമേതവേ.

“മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം, പഥവിഞ്ചാഖിലഞ്ജഹേ;
ബുദ്ധഞാണം ഉപാദായ, ഉപമാതോ ന യുജ്ജരേ.

“സദേവകസ്സ ലോകസ്സ, ചിത്തം യേസം പവത്തതി;
അന്തോജാലീകതാ ഏതേ, തവ ഞാണമ്ഹി ചക്ഖുമ.

“യേന ഞാണേന പത്തോസി, കേവലം ബോധിമുത്തമം;
തേന ഞാണേന സബ്ബഞ്ഞു, മദ്ദസീ പരതിത്ഥിയേ.

“ഇമാ ഗാഥാ ഥവിത്വാന, സുരുചി നാമ താപസോ;
അജിനം പത്ഥരിത്വാന, പഥവിയം നിസീദി സോ.

“ചുല്ലാസീതിസഹസ്സാനി , അജ്ഝോഗാള്ഹോ മഹണ്ണവേ;
അച്ചുഗ്ഗതോ താവദേവ, ഗിരിരാജാ പവുച്ചതി.

“താവ അച്ചുഗ്ഗതോ നേരു, ആയതോ വിത്ഥതോ ച സോ;
ചുണ്ണിതോ അണുഭേദേന, കോടിസതസഹസ്സസോ.

“ലക്ഖേ ഠപിയമാനമ്ഹി, പരിക്ഖയമഗച്ഛഥ;
ന ത്വേവ തവ സബ്ബഞ്ഞു, ഞാണം സക്കാ പമേതവേ.

“സുഖുമച്ഛികേന ജാലേന, ഉദകം യോ പരിക്ഖിപേ;
യേ കേചി ഉദകേ പാണാ, അന്തോജാലീകതാ സിയും.

“തഥേവ ഹി മഹാവീര, യേ കേചി പുഥുതിത്ഥിയാ;
ദിട്ഠിഗഹനപക്ഖന്ദാ, പരാമാസേന മോഹിതാ.

“തവ സുദ്ധേന ഞാണേന, അനാവരണദസ്സിനാ;
അന്തോജാലീകതാ ഏതേ, ഞാണം തേ നാതിവത്തരേ.

“ഭഗവാ തമ്ഹി സമയേ, അനോമദസ്സീ മഹായസോ;
വുട്ഠഹിത്വാ സമാധിമ്ഹാ, ദിസം ഓലോകയീ ജിനോ.

“അനോമദസ്സിമുനിനോ, നിസഭോ നാമ സാവകോ;
പരിവുതോ സതസഹസ്സേഹി, സന്തചിത്തേഹി താദിഭി.

“ഖീണാസവേഹി സുദ്ധേഹി, ഛളഭിഞ്ഞേഹി ഝായിഭി;
ചിത്തമഞ്ഞായ ബുദ്ധസ്സ, ഉപേസി ലോകനായകം.

“അന്തലിക്ഖേ ഠിതാ തത്ഥ, പദക്ഖിണമകംസു തേ;
നമസ്സന്താ പഞ്ജലികാ, ഓതരും ബുദ്ധസന്തികേ.

‘‘അനോമദസ്സീ ഭഗവാ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, സിതം പാതുകരീ ജിനോ.

‘‘വരുണോ നാമുപട്ഠാകോ, അനോമദസ്സിസ്സ സത്ഥുനോ;
ഏകംസം ചീവരം കത്വാ, അപുച്ഛി ലോകനായകം.

‘‘കോ നു ഖോ ഭഗവാ ഹേതു, സിതകമ്മസ്സ സത്ഥുനോ;
ന ഹി ബുദ്ധാ അഹേതൂഹി, സിതം പാതുകരോന്തി തേ.

‘‘അനോമദസ്സീ ഭഗവാ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ;
ഭിക്ഖുമജ്ഝേ നിസീദിത്വാ, ഇമം ഗാഥം അഭാസഥ.

‘‘യോ മം പുപ്ഫേന പൂജേസി, ഞാണഞ്ചാപി അനുത്ഥവി;
തമഹം കിത്തയിസ്സാമി, സുണോഥ മമ ഭാസതോ.

‘‘ബുദ്ധസ്സ ഗിരമഞ്ഞായ, സബ്ബേ ദേവാ സമാഗതാ;
സദ്ധമ്മം സോതുകാമാ തേ, സമ്ബുദ്ധമുപസങ്കമും.

‘‘ദസസു ലോകധാതൂസു, ദേവകായാ മഹിദ്ധികാ;
സദ്ധമ്മം സോതുകാമാ തേ, സമ്ബുദ്ധമുപസങ്കമും.

‘‘ഹത്ഥീ അസ്സാ രഥാ പത്തീ, സേനാ ച ചതുരങ്ഗിനീ;
പരിവാരേസ്സന്തിമം നിച്ചം, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

‘‘സട്ഠിതൂരിയസഹസ്സാനി, ഭേരിയോ സമലങ്കതാ;
ഉപട്ഠിസ്സന്തിമം നിച്ചം, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

‘‘സോളസിത്ഥിസഹസ്സാനി, നാരിയോ സമലങ്കതാ;
വിചിത്തവത്ഥാഭരണാ, ആമുത്തമണികുണ്ഡലാ.

‘‘അളാരപമ്ഹാ ഹസുലാ, സുസഞ്ഞാ തനുമജ്ഝിമാ;
പരിവാരേസ്സന്തിമം നിച്ചം, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

‘‘കപ്പസതസഹസ്സാനി, ദേവലോകേ രമിസ്സതി;
സഹസ്സക്ഖത്തും ചക്കവത്തീ, രാജാ രട്ഠേ ഭവിസ്സതി.

‘‘സഹസ്സക്ഖത്തും ദേവിന്ദോ, ദേവരജ്ജം കരിസ്സതി;
പദേസരജ്ജം വിപുലം, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയം.

‘‘പച്ഛിമേ ഭവസമ്പത്തേ, മനുസ്സത്തം ഗമിസ്സതി;
ബ്രാഹ്മണീ സാരിയാ നാമ, ധാരയിസ്സതി കുച്ഛിനാ.

‘‘മാതുയാ നാമഗോത്തേന, പഞ്ഞായിസ്സതിയം നരോ;
സാരിപുത്തോതി നാമേന, തിക്ഖപഞ്ഞോ ഭവിസ്സതി.

‘‘അസീതികോടീ ഛഡ്ഡേത്വാ, പബ്ബജിസ്സതികിഞ്ചനോ;
ഗവേസന്തോ സന്തിപദം, ചരിസ്സതി മഹിം ഇമം.

“അപരിമേയ്യേ ഇതോ കപ്പേ, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

“തസ്സ ധമ്മേസു ദായാദോ, ഓരസോ ധമ്മനിമ്മിതോ;
സാരിപുത്തോതി നാമേന, ഹേസ്സതി അഗ്ഗസാവകോ.

“അയം ഭാഗീരഥീ ഗങ്ഗാ, ഹിമവന്താ പഭാവിതാ;
മഹാസമുദ്ദമപ്പേതി, തപ്പയന്തീ മഹോദധിം.

“തഥേവായം സാരിപുത്തോ, സകേ തീസു വിസാരദോ;
പഞ്ഞായ പാരമിം ഗന്ത്വാ, തപ്പയിസ്സതി പാണിനേ.

“ഹിമവന്തമുപാദായ , സാഗരഞ്ച മഹോദധിം;
ഏത്ഥന്തരേ യം പുലിനം, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയം.

“തമ്പി സക്കാ അസേസേന, സങ്ഖാതും ഗണനാ യഥാ;
ന ത്വേവ സാരിപുത്തസ്സ, പഞ്ഞായന്തോ ഭവിസ്സതി.

“ലക്ഖേ ഠപിയമാനമ്ഹി, ഖീയേ ഗങ്ഗായ വാലുകാ;
ന ത്വേവ സാരിപുത്തസ്സ, പഞ്ഞായന്തോ ഭവിസ്സതി.

“മഹാസമുദ്ദേ ഊമിയോ, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയാ;
തഥേവ സാരിപുത്തസ്സ, പഞ്ഞായന്തോ ന ഹേസ്സതി.

“ആരാധയിത്വാ സമ്ബുദ്ധം, ഗോതമം സക്യപുങ്ഗവം;
പഞ്ഞായ പാരമിം ഗന്ത്വാ, ഹേസ്സതി അഗ്ഗസാവകോ.

“പവത്തിതം ധമ്മചക്കം, സക്യപുത്തേന താദിനാ;
അനുവത്തേസ്സതി സമ്മാ, വസ്സേന്തോ ധമ്മവുട്ഠിയോ.

“സബ്ബമേതം അഭിഞ്ഞായ, ഗോതമോ സക്യപുങ്ഗവോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസ്സതി.

“അഹോ മേ സുകതം കമ്മം, അനോമദസ്സിസ്സ സത്ഥുനോ;
യസ്സാഹം കാരം കത്വാന, സബ്ബത്ഥ പാരമിം ഗതോ.

“അപരിമേയ്യേ കതം കമ്മം, ഫലം ദസ്സേതി മേ ഇധ;
സുമുത്തോ സരവേഗോവ, കിലേസേ ഝാപയിം അഹം.

“അസങ്ഖതം ഗവേസന്തോ, നിബ്ബാനം അചലം പദം;
വിചിനം തിത്ഥിയേ സബ്ബേ, ഏസാഹം സംസരിം ഭവേ.

“യഥാപി ബ്യാധിതോ പോസോ, പരിയേസേയ്യ ഓസധം;
വിചിനേയ്യ വനം സബ്ബം, ബ്യാധിതോ പരിമുത്തിയാ.

“അസങ്ഖതം ഗവേസന്തോ, നിബ്ബാനം അമതം പദം;
അബ്ബോകിണ്ണം പഞ്ചസതം, പബ്ബജിം ഇസിപബ്ബജം.

“ജടാഭാരേന ഭരിതോ, അജിനുത്തരനിവാസനോ;
അഭിഞ്ഞാപാരമിം ഗന്ത്വാ, ബ്രഹ്മലോകം അഗച്ഛിഹം.

“നത്ഥി ബാഹിരകേ സുദ്ധി, ഠപേത്വാ ജിനസാസനം;
യേ കേചി ബുദ്ധിമാ സത്താ, സുജ്ഝന്തി ജിനസാസനേ.

“അത്തകാരമയം ഏതം, നയിദം ഇതിഹീതിഹം;
അസങ്ഖതം ഗവേസന്തോ, കുതിത്ഥേ സഞ്ചരിം അഹം.

“യഥാ സാരത്ഥികോ പോസോ, കദലിം ഛേത്വാന ഫാലയേ;
ന തത്ഥ സാരം വിന്ദേയ്യ, സാരേന രിത്തകോ ഹി സോ.

“തഥേവ തിത്ഥിയാ ലോകേ, നാനാദിട്ഠീ ബഹുജ്ജനാ.
അസങ്ഖതേന രിത്താസേ, സാരേന കദലീ യഥാ.

“പച്ഛിമേ ഭവസമ്പത്തേ, ബ്രഹ്മബന്ധു അഹോസഹം;
മഹാഭോഗം ഛഡ്ഡേത്വാന, പബ്ബജിം അനഗാരിയം.

“അജ്ഝായകോ മന്തധരോ, തിണ്ണം വേദാന പാരഗൂ;
ബ്രാഹ്മണോ സഞ്ചയോ നാമ, തസ്സ മൂലേ വസാമഹം.

“സാവകോ തേ മഹാവീര, അസ്സജി നാമ ബ്രാഹ്മണോ;
ദുരാസദോ ഉഗ്ഗതേജോ, പിണ്ഡായ ചരതീ തദാ.

“തമദ്ദസാസിം സപ്പഞ്ഞം, മുനിം മോനേ സമാഹിതം;
സന്തചിത്തം മഹാനാഗം, സുഫുല്ലം പദുമം യഥാ.

“ദിസ്വാ മേ ചിത്തമുപ്പജ്ജി, സുദന്തം സുദ്ധമാനസം;
ഉസഭം പവരം വീരം, അരഹായം ഭവിസ്സതി.

“പാസാദികോ ഇരിയതി, അഭിരൂപോ സുസംവുതോ;
ഉത്തമേ ദമഥേ ദന്തോ, അമതദസ്സീ ഭവിസ്സതി.

“യംനൂനാഹം ഉത്തമത്ഥം, പുച്ഛേയ്യം തുട്ഠമാനസം;
സോ മേ പുട്ഠോ കഥേസ്സതി, പടിപുച്ഛാമഹം തദാ.

“പിണ്ഡപാതം ചരന്തസ്സ, പച്ഛതോ അഗമാസഹം;
ഓകാസം പടിമാനേന്തോ, പുച്ഛിതും അമതം പദം.

“വീഥിന്തരേ അനുപ്പത്തം, ഉപഗന്ത്വാന പുച്ഛഹം;
കഥം ഗോത്തോസി ത്വം വീര, കസ്സ സിസ്സോസി മാരിസ.

“സോ മേ പുട്ഠോ വിയാകാസി, അസമ്ഭീതോവ കേസരീ;
ബുദ്ധോ ലോകേ സമുപ്പന്നോ, തസ്സ സിസ്സോമ്ഹി ആവുസോ.

“കീദിസം തേ മഹാവീര, അനുജാതോ മഹായസോ;
ബുദ്ധസ്സ സാസനം ധമ്മം, സാധു മേ കഥയസ്സു ഭോ.

“സോ മേ പുട്ഠോ കഥീ സബ്ബം, ഗമ്ഭീരം നിപുണം പദം;
തണ്ഹാസല്ലസ്സ ഹന്താരം, സബ്ബദുക്ഖാപനൂദനം.

“യേ ധമ്മാ ഹേതുപ്പഭവാ, തേസം ഹേതും തഥാഗതോ ആഹ;
തേസഞ്ച യോ നിരോധോ, ഏവംവാദീ മഹാസമണോ.

“സോഹം വിസ്സജ്ജിതേ പഞ്ഹേ, പഠമം ഫലമജ്ഝഗം;
വിരജോ വിമലോ ആസിം, സുത്വാന ജിനസാസനം.

“സുത്വാന മുനിനോ വാക്യം, പസ്സിത്വാ ധമ്മമുത്തമം;
പരിയോഗാള്ഹസദ്ധമ്മോ, ഇമം ഗാഥമഭാസഹം.

“ഏസേവ ധമ്മോ യദി താവദേവ, പച്ചബ്യഥ പദമസോകം;
അദിട്ഠം അബ്ഭതീതം, ബഹുകേഹി കപ്പനഹുതേഹി.

“യ്വാഹം ധമ്മം ഗവേസന്തോ, കുതിത്ഥേ സഞ്ചരിം അഹം;
സോ മേ അത്ഥോ അനുപ്പത്തോ, കാലോ മേ നപ്പമജ്ജിതും.

“തോസിതോഹം അസ്സജിനാ, പത്വാന അചലം പദം;
സഹായകം ഗവേസന്തോ, അസ്സമം അഗമാസഹം.

“ദൂരതോവ മമം ദിസ്വാ, സഹായോ മേ സുസിക്ഖിതോ;
ഇരിയാപഥസമ്പന്നോ, ഇദം വചനമബ്രവി.

“പസന്നമുഖനേത്തോസി, മുനിഭാവോവ ദിസ്സതി;
അമതാധിഗതോ കച്ചി, നിബ്ബാനമച്ചുതം പദം.

“സുഭാനുരൂപോ ആയാസി, ആനേഞ്ജകാരിതോ വിയ;
ദന്തോവ ദന്തദമഥോ, ഉപസന്തോസി ബ്രാഹ്മണ.

“അമതം മയാധിഗതം, സോകസല്ലാപനൂദനം;
ത്വമ്പി തം അധിഗച്ഛേസി, ഗച്ഛാമ ബുദ്ധസന്തികം.

“സാധൂതി സോ പടിസ്സുത്വാ, സഹായോ മേ സുസിക്ഖിതോ;
ഹത്ഥേന ഹത്ഥം ഗണ്ഹിത്വാ, ഉപഗമ്മ തവന്തികം.

“ഉഭോപി പബ്ബജിസ്സാമ, സക്യപുത്ത തവന്തികേ;
തവ സാസനമാഗമ്മ, വിഹരാമ അനാസവാ.

“കോലിതോ ഇദ്ധിയാ സേട്ഠോ, അഹം പഞ്ഞായ പാരഗോ;
ഉഭോവ ഏകതോ ഹുത്വാ, സാസനം സോഭയാമസേ.

“അപരിയോസിതസങ്കപ്പോ, കുതിത്ഥേ സഞ്ചരിം അഹം;
തവ ദസ്സനമാഗമ്മ, സങ്കപ്പോ പൂരിതോ മമ.

“പഥവിയം പതിട്ഠായ, പുപ്ഫന്തി സമയേ ദുമാ;
ദിബ്ബഗന്ധാ സമ്പവന്തി, തോസേന്തി സബ്ബപാണിനം.

“തഥേവാഹം മഹാവീര, സക്യപുത്ത മഹായസ;
സാസനേ തേ പതിട്ഠായ, സമയേസാമി പുപ്ഫിതും.

“വിമുത്തിപുപ്ഫം എസന്തോ, ഭവസംസാരമോചനം;
വിമുത്തിപുപ്ഫലാഭേന, തോസേമി സബ്ബപാണിനം.

“യാവതാ ബുദ്ധഖേത്തമ്ഹി, ഠപേത്വാന മഹാമുനിം;
പഞ്ഞായ സദിസോ നത്ഥി, തവ പുത്തസ്സ ചക്ഖുമ.

“സുവിനീതാ ച തേ സിസ്സാ, പരിസാ ചസുസിക്ഖിതാ;
ഉത്തമേ ദമഥേ ദന്താ, പരിവാരേന്തി തം സദാ.

“ഝായീ ഝാനരതാ ധീരാ, സന്തചിത്താ സമാഹിതാ;
മുനീ മോനേയ്യസമ്പന്നാ, പരിവാരേന്തി തം സദാ.

“അപ്പിച്ഛാ നിപകാ ധീരാ, അപ്പാഹാരാ അലോലുപാ;
ലാഭാലാഭേന സന്തുട്ഠാ, പരിവാരേന്തി തം സദാ.

“ആരഞ്ഞികാ ധുതരതാ, ഝായിനോ ലൂഖചീവരാ;
വിവേകാഭിരതാ ധീരാ, പരിവാരേന്തി തം സദാ.

“പടിപന്നാ ഫലട്ഠാ ച, സേഖാ ഫലസമങ്ഗിനോ;
ആസീസകാ ഉത്തമത്ഥം, പരിവാരേന്തി തം സദാ.

“സോതാപന്നാ ച വിമലാ, സകദാഗാമിനോ ച യേ;
അനാഗാമീ ച അരഹാ, പരിവാരേന്തി തം സദാ.

“സതിപട്ഠാനകുസലാ, ബോജ്ഝങ്ഗഭാവനാരതാ;
സാവകാ തേ ബഹൂ സബ്ബേ, പരിവാരേന്തി തം സദാ.

“ഇദ്ധിപാദേസു കുസലാ, സമാധിഭാവനാരതാ;
സമ്മപ്പധാനാനുയുത്താ, പരിവാരേന്തി തം സദാ.

“തേവിജ്ജാ ഛളഭിഞ്ഞാ ച, ഇദ്ധിയാ പാരമിം ഗതാ;
പഞ്ഞായ പാരമിം പത്താ, പരിവാരേന്തി തം സദാ.

“ഏദിസാ തേ മഹാവീര, തവ സിസ്സാ സുസിക്ഖിതാ;
ദുരാസദാ ഉഗ്ഗതേജാ, പരിവാരേന്തി തം സദാ.

“തേഹി സിസ്സേഹി പരിവുതോ, സഞ്ഞതേഹി തപസ്സിഭി;
മിഗരാജാവസമ്ഭീതോ, ഉളുരാജാവ സോഭസി.

“പഥവിയം പതിട്ഠായ, രുഹന്തി ധരണീരുഹാ;
വേപുല്ലതം പാപുണന്തി, ഫലഞ്ച ദസ്സയന്തി തേ.

“പഥവീസദിസോ ത്വംസി, സക്യപുത്ത മഹായസ;
സാസനേ തേ പതിട്ഠായ, ലഭന്തി അമതം ഫലം.

“സിന്ധു സരസ്സതീ ചേവ, നന്ദിയോ ചന്ദഭാഗികാ;
ഗങ്ഗാ ച യമുനാ ചേവ, സരഭൂ ച അഥോ മഹീ.

“ഏതാസം സന്ദമാനാനം, സാഗരോവ സമ്പടിച്ഛതി;
ജഹന്തി പുരിമം നാമം, സാഗരോതേവ ഞായതി.

“തഥേവിമേ ചതുബ്ബണ്ണാ, പബ്ബജിത്വാ തവന്തികേ;
ജഹന്തി പുരിമം നാമം, ബുദ്ധപുത്താതി ഞായരേ.

“യഥാപി ചന്ദോ വിമലോ, ഗച്ഛം ആകാസധാതുയാ;
സബ്ബേ താരഗണേ ലോകേ, ആഭായ അതിരോചതി.

“തഥേവ ത്വം മഹാവീര, പരിവുതോ ദേവമാനുസേ;
ഏതേ സബ്ബേ അതിക്കമ്മ, ജലസി സബ്ബദാ തുവം.

“ഗമ്ഭീരേ ഉട്ഠിതാ ഊമീ, ന വേലമതിവത്തരേ;
സബ്ബാ വേലംവ ഫുസന്തി, സഞ്ചുണ്ണാ വികിരന്തി താ.

“തഥേവ തിത്ഥിയാ ലോകേ, നാനാദിട്ഠീ ബഹുജ്ജനാ;
ധമ്മം വാദിതുകാമാ തേ, നാതിവത്തന്തി തം മുനിം.

“സചേ ച തം പാപുണന്തി, പടിവാദേഹി ചക്ഖുമ;
തവന്തികം ഉപഗന്ത്വാ, സഞ്ചുണ്ണാവ ഭവന്തി തേ.

“യഥാപി ഉദകേ ജാതാ, കുമുദാ മന്ദാലകാ ബഹൂ;
ഉപലിമ്പന്തി തോയേന, കദ്ദമകലലേന ച.

“തഥേവ ബഹുകാ സത്താ, ലോകേ ജാതാ വിരൂഹരേ;
അട്ടിതാ രാഗദോസേന, കദ്ദമേ കുമുദം യഥാ.

“യഥാപി പദുമം ജലജം, ജലമജ്ഝേ വിരൂഹതി;
ന സോ ലിമ്പതി തോയേന, പരിസുദ്ധോ ഹി കേസരീ.

“തഥേവ ത്വം മഹാവീര, ലോകേ ജാതോ മഹാമുനി;
നോപലിമ്പസി ലോകേന, തോയേന പദുമം യഥാ.

“യഥാപി രമ്മകേ മാസേ, ബഹൂ പുപ്ഫന്തി വാരിജാ;
നാതിക്കമന്തി തം മാസം, സമയോ പുപ്ഫനായ സോ.

“തഥേവ ത്വം മഹാവീര, പുപ്ഫിതോ തേ വിമുത്തിയാ;
സാസനം നാതിവത്തന്തി, പദുമം വാരിജം യഥാ.

“സുപുപ്ഫിതോ സാലരാജാ, ദിബ്ബഗന്ധം പവായതി;
അഞ്ഞസാലേഹി പരിവുതോ, സാലരാജാവ സോഭതി.

“തഥേവ ത്വം മഹാവീര, ബുദ്ധഞാണേന പുപ്ഫിതോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ, സാലരാജാവ സോഭസി.

“യഥാപി സേലോ ഹിമവാ, ഓസധോ സബ്ബപാണിനം;
നാഗാനം അസുരാനഞ്ച, ദേവതാനഞ്ച ആലയോ.

“തഥേവ ത്വം മഹാവീര, ഓസധോ വിയ പാണിനം;
തേവിജ്ജാ ഛളഭിഞ്ഞാ ച, ഇദ്ധിയാ പാരമിം ഗതാ.

“അനുസിട്ഠാ മഹാവീര, തയാ കാരുണികേന തേ;
രമന്തി ധമ്മരതിയാ, വസന്തി തവ സാസനേ.

“മിഗരാജാ യഥാ സീഹോ, അഭിനിക്ഖമ്മ ആസയാ;
ചതുദ്ദിസാനുവിലോകേത്വാ, തിക്ഖത്തും അഭിനാദതി.

“സബ്ബേ മിഗാ ഉത്തസന്തി, മിഗരാജസ്സ ഗജ്ജതോ;
തഥാ ഹി ജാതിമാ ഏസോ, പസൂ താസേതി സബ്ബദാ.

“ഗജ്ജതോ തേ മഹാവീര, വസുധാ സമ്പകമ്പതി;
ബോധനേയ്യാവബുജ്ഝന്തി, തസന്തി മാരകായികാ.

“തസന്തി തിത്ഥിയാ സബ്ബേ, നദതോ തേ മഹാമുനി;
കാകാ സേനാവ വിബ്ഭന്താ, മിഗരഞ്ഞാ യഥാ മിഗാ.

“യേ കേചി ഗണിനോ ലോകേ, സത്ഥാരോതി പവുച്ചരേ;
പരമ്പരാഗതം ധമ്മം, ദേസേന്തി പരിസായ തേ.

“ന ഹേവം ത്വം മഹാവീര, ധമ്മം ദേസേസി പാണിനം;
സാമം സച്ചാനി ബുജ്ഝിത്വാ, കേവലം ബോധിപക്ഖിയം.

“ആസയാനുസയം ഞത്വാ; ഇന്ദ്രിയാനം ബലാബലം;
ഭബ്ബാഭബ്ബേ വിദിത്വാന, മഹാമേഘോവ ഗജ്ജസി.

“ചക്കവാളപരിയന്താ, നിസിന്നാ പരിസാ ഭവേ;
നാനാദിട്ഠീ വിചിനന്തം, വിമതിച്ഛേദനായ തം.

“സബ്ബേസം ചിത്തമഞ്ഞായ, ഓപമ്മകുസലോ മുനി;
ഏകം പഞ്ഹം കഥേന്തോവ, വിമതിം ഛിന്ദസി പാണിനം.

“ഉപതിസ്സസദിസേഹേവ, വസുധാ പൂരിതാ ഭവേ;
സബ്ബേവ തേ പഞ്ജലികാ, കിത്തയും ലോകനായകം.

“കപ്പം വാ തേ കിത്തയന്താ, നാനാവണ്ണേഹി കിത്തയും;
പരിമേതും ന സക്കേയ്യും, അപ്പമേയ്യോ തഥാഗതോ.

“യഥാ സകേന ഥാമേന, കിത്തിതോ ഹി മയാ ജിനോ;
കപ്പകോടീപി കിത്തേന്താ, ഏവമേവ പകിത്തയും.

“സചേ ഹി കോചി ദേവോ വാ, മനുസ്സോ വാ സുസിക്ഖിതോ;
പമേതും പരികപ്പേയ്യ, വിഘാതംവ ലഭേയ്യ സോ.

“സാസനേ തേ പതിട്ഠായ, സക്യപുത്ത മഹായസ;
പഞ്ഞായ പാരമിം ഗന്ത്വാ, വിഹരാമി അനാസവോ.

“തിത്ഥിയേ സമ്പമദ്ദാമി, വത്തേമി ജിനസാസനം;
ധമ്മസേനാപതി അജ്ജ, സക്യപുത്തസ്സ സാസനേ.

“അപരിമേയ്യേ കതം കമ്മം, ഫലം ദസ്സേസി മേ ഇധ;
സുഖിത്തോ സരവേഗോവ, കിലേസേ ഝാപയീ മമ.

“യോ കോചി മനുജോ ഭാരം, ധാരേയ്യ മത്ഥകേ സദാ;
ഭാരേന ദുക്ഖിതോ അസ്സ, ഭാരേഹി ഭരിതോ തഥാ.

“ഡയ്ഹമാനോ തീഹഗ്ഗീഹി, ഭവേസു സംസരിം അഹം;
ഭരിതോ ഭവഭാരേന, ഗിരിം ഉച്ചാരിതോ യഥാ.

“ഓരോപിതോ ച മേ ഭാരോ, ഭവാ ഉഗ്ഘാടിതാ മയാ;
കരണീയം കതം സബ്ബം, സക്യപുത്തസ്സ സാസനേ.

“യാവതാ ബുദ്ധഖേത്തമ്ഹി, ഠപേത്വാ സക്യപുങ്ഗവം;
അഹം അഗ്ഗോമ്ഹി പഞ്ഞായ, സദിസോ മേ ന വിജ്ജതി.

“സമാധിമ്ഹി സുകുസലോ, ഇദ്ധിയാ പാരമിം ഗതോ;
ഇച്ഛമാനോ ചഹം അജ്ജ, സഹസ്സം അഭിനിമ്മിനേ.

“അനുപുബ്ബവിഹാരസ്സ, വസീഭൂതോ മഹാമുനി;
കഥേസി സാസനം മയ്ഹം, നിരോധോ സയനം മമ.

“ദിബ്ബചക്ഖു വിസുദ്ധം മേ, സമാധികുസലോ അഹം;
സമ്മപ്പധാനാനുയുത്തോ, ബോജ്ഝങ്ഗഭാവനാരതോ.

“സാവകേന ഹി പത്തബ്ബം, സബ്ബമേവ കതം മയാ;
ലോകനാഥം ഠപേത്വാന, സദിസോ മേ ന വിജ്ജതി.

“സമാപത്തീനം കുസലോ, ഝാനവിമോക്ഖാന ഖിപ്പപടിലാഭീ;
ബോജ്ഝങ്ഗഭാവനാരതോ, സാവകഗുണപാരമിഗതോസ്മി.

“സാവകഗുണേനപി ഫുസ്സേന, ബുദ്ധിയാ പരിസുത്തമഭാരവാ;
യം സദ്ധാസങ്ഗഹിതം ചിത്തം, സദാ സബ്രഹ്മചാരീസു.

“ഉദ്ധതവിസോവ സപ്പോ, ഛിന്നവിസാണോവ ഉസഭോ;
നിക്ഖിത്തമാനദപ്പോവ, ഉപേമി ഗരുഗാരവേന ഗണം.

“യദി രൂപിനീ ഭവേയ്യ, പഞ്ഞാ മേ വസുമതീപി ന സമേയ്യ;
അനോമദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ, ഫലമേതം ഞാണഥവനായ.

“പവത്തിതം ധമ്മചക്കം, സക്യപുത്തേന താദിനാ;
അനുവത്തേമഹം സമ്മാ, ഞാണഥവനായിദം ഫലം.

“മാ മേ കദാചി പാപിച്ഛോ, കുസീതോ ഹീനവീരിയോ;
അപ്പസ്സുതോ അനാചാരോ, സമേതോ അഹു കത്ഥചി.

“ബഹുസ്സുതോ ച മേധാവീ, സീലേസു സുസമാഹിതോ;
ചേതോസമഥാനുയുത്തോ, അപി മുദ്ധനി തിട്ഠതു.

“തം വോ വദാമി ഭദ്ദന്തേ, താവന്തേത്ഥ സമാഗതാ;
അപ്പിച്ഛാ ഹോഥ സന്തുട്ഠാ, ഝായീ ഝാനരതാ സദാ.

“യമഹം പഠമം ദിസ്വാ, വിരജോ വിമലോ അഹും;
സോ മേ ആചരിയോ ധീരോ, അസ്സജി നാമ സാവകോ.

“തസ്സാഹം വാഹസാ അജ്ജ, ധമ്മസേനാപതീ അഹും;
സബ്ബത്ഥ പാരമിം പത്വാ, വിഹരാമി അനാസവോ.

“യോ മേ ആചരിയോ ആസി, അസ്സജി നാമ സാവകോ;
യസ്സം ദിസായം വസതി, ഉസ്സീസമ്ഹി കരോമഹം.

“മമ കമ്മം സരിത്വാന, ഗോതമോ സക്യപുങ്ഗവോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി മം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അപരഭാഗേ പന സത്ഥാ ജേതവനമഹാവിഹാരേ അരിയഗണമജ്ഝേ നിസിന്നോ അത്തനോ സാവകേ തേന തേന ഗുണവിസേസേന ഏതദഗ്ഗേ ഠപേന്തോ - “ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം മഹാപഞ്ഞാനം യദിദം സാരിപുത്തോ”തി (അ॰ നി॰ ൧.൧൮൯-൧൯൭) ഥേരം മഹാപഞ്ഞഭാവേന ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി. സോ ഏവം സാവകപാരമീഞാണസ്സ മത്ഥകം പത്വാ ധമ്മസേനാപതിട്ഠാനേ പതിട്ഠഹിത്വാ സത്തഹിതം കരോന്തോ ഏകദിവസം സബ്രഹ്മചാരീനം അത്തനോ ചരിയവിഭാവനമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

ൻവ്വ്ഷ. “യഥാചാരീ യഥാസതോ സതീമാ, യതസങ്കപ്പജ്ഝായി അപ്പമത്തോ;
അജ്ഝത്തരതോ സമാഹിതത്തോ, ഏകോ സന്തുസിതോ തമാഹു ഭിക്ഖും.

ൻവ്വ്ല. “അല്ലം സുക്ഖം വാ ഭുഞ്ജന്തോ, ന ബാള്ഹം സുഹിതോ സിയാ;
ഊനൂദരോ മിതാഹാരോ, സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ.

ൻവ്വ്ണ. “ചത്താരോ പഞ്ച ആലോപേ, അഭുത്വാ ഉദകം പിവേ;
അലം ഫാസുവിഹാരായ, പഹിതത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ.

ൻവ്വ്ര. “കപ്പിയം തഞ്ചേ ഛാദേതി, ചീവരം ഇദമത്ഥികം;
അലം ഫാസുവിഹാരായ, പഹിതത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ.

ൻവ്വ്ഛ. “പല്ലങ്കേന നിസിന്നസ്സ, ജണ്ണുകേ നാഭിവസ്സതി;
അലം ഫാസുവിഹാരായ, പഹിതത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ.

ൻവ്വ്ന. “യോ സുഖം ദുക്ഖതോ അദ്ദ, ദുക്ഖമദ്ദക്ഖി സല്ലതോ;
ഉഭയന്തരേന നാഹോസി, കേന ലോകസ്മി കിം സിയാ.

൯൮൭. “മാ മേ കദാചി പാപിച്ഛോ, കുസീതോ ഹീനവീരിയോ;
അപ്പസ്സുതോ അനാദരോ, കേന ലോകസ്മി കിം സിയാ.

൯൮൮. “ബഹുസ്സുതോ ച മേധാവീ, സീലേസു സുസമാഹിതോ;
ചേതോസമഥമനുയുത്തോ, അപി മുദ്ധനി തിട്ഠതു.

൯൮൯. “യോ പപഞ്ചമനുയുത്തോ, പപഞ്ചാഭിരതോ മഗോ;
വിരാധയീ സോ നിബ്ബാനം, യോഗക്ഖേമം അനുത്തരം.

൯൯൦. “യോ ച പപഞ്ചം ഹിത്വാന, നിപ്പപഞ്ചപഥേ രതോ;
ആരാധയീ സോ നിബ്ബാനം, യോഗക്ഖേമം അനുത്തരം.

൯൯൧. “ഗാമേ വാ യദി വാരഞ്ഞേ, നിന്നേ വാ യദി വാ ഥലേ;
യത്ഥ അരഹന്തോ വിഹരന്തി, തം ഭൂമിരാമണേയ്യകം.

൯൯൨. “രമണീയാനി അരഞ്ഞാനി, യത്ഥ ന രമതീ ജനോ;
വീതരാഗാ രമിസ്സന്തി, ന തേ കാമഗവേസിനോ.

൯൯൩. “നിധീനംവ പവത്താരം, യം പസ്സേ വജ്ജദസ്സിനം;
നിഗ്ഗയ്ഹവാദിം മേധാവിം, താദിസം പണ്ഡിതം ഭജേ;
താദിസം ഭജമാനസ്സ, സേയ്യോ ഹോതി ന പാപിയോ.

൯൯൪. “ഓവദേയ്യാനുസാസേയ്യ, അസബ്ഭാ ച നിവാരയേ;
സതഞ്ഹി സോ പിയോ ഹോതി, അസതം ഹോതി അപ്പിയോ.

൯൯൫. “അഞ്ഞസ്സ ഭഗവാ ബുദ്ധോ, ധമ്മം ദേസേസി ചക്ഖുമാ;
ധമ്മേ ദേസിയമാനമ്ഹി, സോതമാധേസിമത്ഥികോ;
തം മേ അമോഘം സവനം, വിമുത്തോമ്ഹി അനാസവോ.

൯൯൬. “നേവ പുബ്ബേനിവാസായ, നപി ദിബ്ബസ്സ ചക്ഖുനോ;
ചേതോപരിയായ ഇദ്ധിയാ, ചുതിയാ ഉപപത്തിയാ;
സോതധാതുവിസുദ്ധിയാ, പണിധീ മേ ന വിജ്ജതി.

൯൯൭. “രുക്ഖമൂലംവ നിസ്സായ, മുണ്ഡോ സങ്ഘാടിപാരുതോ;
പഞ്ഞായ ഉത്തമോ ഥേരോ, ഉപതിസ്സോവ ഝായതി.

൯൯൮. “അവിതക്കം സമാപന്നോ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാവകോ;
അരിയേന തുണ്ഹീഭാവേന, ഉപേതോ ഹോതി താവദേ.

൯൯൯. “യഥാപി പബ്ബതോ സേലോ, അചലോ സുപ്പതിട്ഠിതോ;
ഏവം മോഹക്ഖയാ ഭിക്ഖു, പബ്ബതോവ ന വേധതി.

൧൦൦൦. “അനങ്ഗണസ്സ പോസസ്സ, നിച്ചം സുചിഗവേസിനോ;
വാലഗ്ഗമത്തം പാപസ്സ, അബ്ഭമത്തംവ ഖായതി.

൧൦൦൧. “നാഭിനന്ദാമി മരണം, നാഭിനന്ദാമി ജീവിതം;
നിക്ഖിപിസ്സം ഇമം കായം, സമ്പജാനോ പടിസ്സതോ.

൧൦൦൨. “നാഭിനന്ദാമി മരണം, നാഭിനന്ദാമി ജീവിതം;
കാലഞ്ച പടികങ്ഖാമി, നിബ്ബിസം ഭതകോ യഥാ.

൧൦൦൪. “ഉഭയേന മിദം മരണമേവ, നാമരണം പച്ഛാ വാ പുരേ വാ;
പടിപജ്ജഥ മാ വിനസ്സഥ, ഖണോ വോ മാ ഉപച്ചഗാ.

൧൦൦൫. “നഗരം യഥാ പച്ചന്തം, ഗുത്തം സന്തരബാഹിരം;
ഏവം ഗോപേഥ അത്താനം, ഖണോ വോ മാ ഉപച്ചഗാ;
ഖണാതീതാ ഹി സോചന്തി, നിരയമ്ഹി സമപ്പിതാ.

൧൦൦൬. “ഉപസന്തോ ഉപരതോ, മന്തഭാണീ അനുദ്ധതോ;
ധുനാതി പാപകേ ധമ്മേ, ദുമപത്തംവ മാലുതോ.

൧൦൦൭. “ഉപസന്തോ ഉപരതോ, മന്തഭാണീ അനുദ്ധതോ;
അപ്പാസി പാപകേ ധമ്മേ, ദുമപത്തംവ മാലുതോ.

൧൦൦൮. “ഉപസന്തോ അനായാസോ, വിപ്പസന്നോ അനാവിലോ;
കല്യാണസീലോ മേധാവീ, ദുക്ഖസ്സന്തകരോ സിയാ.

൧൦൦൯. “ന വിസ്സസേ ഏകതിയേസു ഏവം, അഗാരിസു പബ്ബജിതേസു ചാപി;
സാധൂപി ഹുത്വാന അസാധു ഹോന്തി, അസാധു ഹുത്വാ പുന സാധു ഹോന്തി.

൧൦൧൦. “കാമച്ഛന്ദോ ച ബ്യാപാദോ, ഥിനമിദ്ധഞ്ച ഭിക്ഖുനോ;
ഉദ്ധച്ചം വിചികിച്ഛാ ച, പഞ്ചേതേ ചിത്തകേലിസാ.

൧൦൧൧. “യസ്സ സക്കരിയമാനസ്സ, അസക്കാരേന ചൂഭയം;
സമാധി ന വികമ്പതി, അപ്പമാദവിഹാരിനോ.

൧൦൧൨. “തം ഝായിനം സാതതികം, സുഖുമദിട്ഠിവിപസ്സകം;
ഉപാദാനക്ഖയാരാമം, ആഹു സപ്പുരിസോ ഇതി.

൧൦൧൩. “മഹാസമുദ്ദോ പഥവീ, പബ്ബതോ അനിലോപി ച;
ഉപമായ ന യുജ്ജന്തി, സത്ഥു വരവിമുത്തിയാ.

൧൦൧൪. “ചക്കാനുവത്തകോ ഥേരോ, മഹാഞാണീ സമാഹിതോ;
പഥവാപഗ്ഗിസമാനോ, ന രജ്ജതി ന ദുസ്സതി.

൧൦൧൫. “പഞ്ഞാപാരമിതം പത്തോ, മഹാബുദ്ധി മഹാമതി;
അജളോ ജളസമാനോ, സദാ ചരതി നിബ്ബുതോ.

൧൦൧൬. “പരിചിണ്ണോ മയാ സത്ഥാ…പേ॰… ഭവനേത്തിസമൂഹതാ.

൧൦൧൭. “സമ്പാദേഥപ്പമാദേന, ഏസാ മേ അനുസാസനീ;
ഹന്ദാഹം പരിനിബ്ബിസ്സം, വിപ്പമുത്തോമ്ഹി സബ്ബധീ”തി. -

ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി. ഇമാ ഹി കാചി ഗാഥാ ഥേരേന ഭാസിതാ, കാചി ഥേരം ആരബ്ഭ ഭഗവതാ ഭാസിതാ, സബ്ബാ പച്ഛാ അത്തനോ ചരിയപവേദനവസേന ഥേരേന ഭാസിതത്താ ഥേരസ്സേവ ഗാഥാ അഹേസും.

തത്ഥ **യഥാചാരീ**തി യഥാ കായാദീഹി സംയതോ, സംവുതോ ഹുത്വാ ചരതി വിഹരതി, യഥാചരണസീലോതി വാ യഥാചാരീ, സീലസമ്പന്നോതി അത്ഥോ. **യഥാസതോ**തി യഥാസന്തോ. ഗാഥാസുഖത്ഥഞ്ഹി അനുനാസികലോപം കത്വാ നിദ്ദേസോ കതോ, സന്തോ വിയ, അരിയേഹി നിബ്ബിസേസോതി അത്ഥോ. **സതീമാ**തി പരമായ സതിയാ സമന്നാഗതോ. **യതസങ്കപ്പജ്ഝായീ**തി സബ്ബസോ

മിച്ഛാസങ്കപ്പം പഹായ നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പാദിവസേന സംയതസങ്കപ്പോ ഹുത്വാ ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനേന ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനേന ച ഝായനസീലോ. **അപ്പമത്തോ**തി തസ്മിംയേവ യഥാചാരിഭാവേ യതസങ്കപ്പോ ഹുത്വാ ഝായനേന ച പമാദരഹിതോ സബ്ബത്ഥ സുപ്പതിട്ഠിതസതിസമ്പജഞ്ഞോ. **അജ്ഝത്തരതോ**തി ഗോചരജ്ഝത്തേ കമ്മട്ഠാനഭാവനായ അഭിരതോ. **സമാഹിതത്തോ**തി തായ ഏവ ഭാവനായ ഏകഗ്ഗചിത്തോ. **ഏകോ**തി അസഹായോ ഗണസംസഗ്ഗം, കിലേസസംസഗ്ഗഞ്ച പഹായ കായവിവേകം, ചിത്തവിവേകഞ്ച പരിബ്രൂഹയന്തോ. **സന്തുസിതോ**തി പച്ചയസന്തോസേന ച ഭാവനാരാമസന്തോസേന ച സമ്മദേവ തുസിതോ തുട്ഠോ. ഭാവനായ ഹി ഉപരൂപരി വിസേസം ആവഹന്തിയാ ഉളാരം പീതിപാമോജ്ജം ഉപ്പജ്ജതി, മത്ഥകം പത്തായ പന വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. **തമാഹു ഭിക്ഖു**ന്തി തം ഏവരൂപം പുഗ്ഗലം സിക്ഖത്തയപാരിപൂരിയാ ഭയം ഇക്ഖനതായ ഭിന്നകിലേസതായ ച ഭിക്ഖൂതി വദന്തി.

ഇദാനി യഥാവുത്തസന്തോസദ്വയേ പച്ചയസന്തോസം താവ ദസ്സേന്തോ **"അല്ലം സുക്ഖം വാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അല്ല**ന്തി സപ്പിആദിഉപസേകേന തിന്തം സിനിദ്ധം. **സുക്ഖ**ന്തി തദഭാവേന ലൂഖം. **വാ**-സദ്ദോ അനിയമത്ഥോ, അല്ലം വാ സുക്ഖം വാതി. **ബാള്ഹ**ന്തി അതിവിയ. **സുഹിതോ**തി ധാതോ ന സിയാതി അത്ഥോ. കഥം പന സിയാതി ആഹ **"ഊനൂദരോ മിതാഹാരോ"**തി പണീതം ലൂഖം വാപി ഭോജനം ഭുഞ്ജന്തോ ഭിക്ഖു യാവദത്ഥം അഭുഞ്ജിത്വാ ഊനൂദരോ സല്ലഹുകുദരോ, തതോ ഏവ മിതാഹാരോ പരിമിതഭോജനോ അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതം ആഹാരം ആഹരന്തോ തത്ഥ മത്തഞ്ഞുതായ പച്ചവേക്ഖണസതിയാ ച **സതോ** ഹുത്വാ **പരിബ്ബജേ** വിഹരേയ്യ.

യഥാ പന ഊനൂദരോ മിതാഹാരോ ച നാമ ഹോതി, തം ദസ്സേതും **"ചത്താരോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അഭുത്വാ**തി ചത്താരോ വാ പഞ്ച വാ **ആലോപേ** കബളേ അഭുഞ്ജിത്വാ തത്ഥകസ്സ ആഹാരസ്സ ഓകാസം ഠപേത്വാ പാനീയം പിവേയ്യ. അയഞ്ഹി ആഹാരേ സല്ലഹുകവുത്തി. നിബ്ബാനഞ്ഹി പേസിതചിത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ **ഫാസുവിഹാരായ** ഝാനാദീനം അധിഗമയോഗ്യതായ സുഖവിഹാരായ **അലം** പരിയത്തന്തി അത്ഥോ. ഇമിനാ കുച്ഛിപരിഹാരിയം പിണ്ഡപാതം വദന്തോ പിണ്ഡപാതേ ഇതരീതരസന്തോസം ദസ്സേതി. ''ഭുത്വാനാ''തി വാ പാഠോ, സോ ചതുപഞ്ചാലോപമത്തേനാപി ആഹാരേന സരീരം യാപേതും സമത്ഥസ്സ അതിവിയ ഥിരപകതികസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ വസേന വുത്തോ സിയാ, ഉത്തരഗാഥാഹിപി സംസന്ദതി ഏവ അപ്പകസ്സേവ ചീവരസ്സ സേനാസനസ്സ ച വക്ഖമാനത്താ.

കപ്പിയന്തി യം കപ്പിയകപ്പിയാനുലോമേസു ഖോമാദീസു അഞ്ഞതരന്തി അത്ഥോ. **തഞ്ചേ ഛാദേതീ**തി കപ്പിയം ചീവരം സമാനം ഛാദേതബ്ബം ഠാനം ഛാദേതി ചേ, സത്ഥാരാ അനുഞ്ഞാതജാതിയം സന്തം ഹേട്ഠിമന്തേന അനുഞ്ഞാതപമാണയുത്തം ചേ ഹോതീതി അത്ഥോ. **ഇദമത്ഥിക**ന്തി ഇദം പയോജനത്ഥം സത്ഥാരാ വുത്തപയോജനത്ഥം യാവദേവ സീതാദിപടിഘാതനത്ഥഞ്ചേവ ഹിരീകോപീനപടിച്ഛാദനത്ഥഞ്ചാതി അത്ഥോ. ഏതേന കായപരിഹാരിയം ചീവരം തത്ഥ ഇതരീതരസന്തോസഞ്ച വദതി.

പല്ലങ്കേന നിസിന്നസ്സാതി പല്ലങ്കം വുച്ചതി സമന്തതോ ഊരുബദ്ധാസനം, തേന നിസിന്നസ്സ, തിസന്ധിപല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ നിസിന്നസ്സാതി അത്ഥോ. **ജണ്ണുകേ**

നാഭിവസ്സതീതി യസ്സം കുടിയം തഥാ നിസിന്നസ്സ ദേവേ വസ്സന്തേ ജണ്ണുകദ്വയം വസ്സോദകേന ന തേമിയതി, എത്തകമ്പി സബ്ബപരിയന്തസേനാസനം , സക്കാ ഹി തത്ഥ നിസീദിത്വാ അത്ഥകാമരൂപേന കുലപുത്തേന സദത്ഥം നിപ്ഫാദേതും. തേനാഹ **"അലം ഫാസുവിഹാരായ, പഹിതത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ"**തി.

ഏവം ഥേരോ ഇമാഹി ചതൂഹി ഗാഥാഹി യേ തേ ഭിക്ഖൂ മഹിച്ഛാ അസന്തുട്ഠാ, തേസം പരമുക്കംസഗതം സല്ലേഖഓവാദം പകാസേത്വാ ഇദാനി വേദനാമുഖേന ഭാവനാരാമസന്തോസം ദസ്സേന്തോ **"യോ സുഖ"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സുഖന്തി** സുഖവേദനം. **ദുക്ഖതോതി** വിപരിണാമദുക്ഖതോ. **അദ്ദാതി** അദ്ദസ, വിപസ്സനാപഞ്ഞാസഹിതായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ യഥാഭൂതം യോ അപസ്സീതി അത്ഥോ. സുഖവേദനാ ഹി പരിഭോഗകാലേ അസ്സാദിയമാനാപി വിസമിസ്സം വിയ ഭോജനം വിപരിണാമകാലേ ദുക്ഖായേവ ഹോതി. തേനേത്ഥ ദുക്ഖാനുപസ്സനം ദസ്സേതി. **ദുക്ഖമദ്ദക്ഖി സല്ലതോതി** ദുക്ഖവേദനം യോ സല്ലന്തി പസ്സി. ദുക്ഖവേദനാ ഹി യഥാ സല്ലം സരീരം അനുപവിസന്തമ്പി അനുപവിസിത്വാ ഠിതമ്പി ഉദ്ധരിയമാനമ്പി പീളനമേവ ജനേതി, ഏവം ഉപ്പജ്ജമാനാപി ഠിതിപ്പത്താപി ഭിജ്ജമാനാപി വിബാധതിയേവാതി. ഏതേനേത്ഥ ദുക്ഖാനുപസ്സനംയേവ ഉക്കംസേത്വാ വദതി, തേന ച "യം ദുക്ഖം തദനത്താ"തി (സം॰ നി॰ ൩.൧൫) വചനതോ വേദനാദ്വയേ അത്തത്തനിയഗാഹം വിനിവേഠേതി. **ഉഭയന്തരേനാതി** ഉഭയേസം അന്തരേ, സുഖദുക്ഖവേദനാനം മജ്ഝഭൂതേ അദുക്ഖമസുഖേതി അത്ഥോ. **നാഹോസീതി** യഥാഭൂതാവബോധനേ അത്തത്തനിയാഭിനിവേസനം അഹോസി. **കേന ലോകസ്മി കിം സിയാതി** ഏവം വേദനാമുഖേന പഞ്ചപി ഉപാദാനക്ഖന്ധേ പരിജാനിത്വാ തപ്പടിബദ്ധം സകലകിലേസജാലം സമുച്ഛിന്ദിത്വാ ഠിതോ കേന നാമ കിലേസേന ലോകസ്മിം ബദ്ധോ, ദേവതാദീസു കിം വാ ആയതി സിയാ, അഞ്ഞദത്ഥു ഛിന്നബന്ധനോ അപഞ്ഞത്തികോവ സിയാതി അധിപ്പായോ.

ഇദാനി മിച്ഛാപടിപന്നേ പുഗ്ഗലേ ഗരഹന്തോ സമ്മാപടിപന്നേ പസംസന്തോ **"മാ മേ"**തിആദികാ ചതസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി. തത്ഥ **മാ മേ കദാചി പാപിച്ഛോതി** യോ അസന്തഗുണസമ്ഭാവനിച്ഛായ പാപിച്ഛോ , സമണധമ്മേ ഉസ്സാഹാഭാവേന **കുസീതോ,** തതോയേവ **ഹീനവീരിയോ,** സച്ചപടിച്ചസമുപ്പാദാദിപടിസംയുത്തസ്സ സുതസ്സ അഭാവേന **അപ്പസ്സുതോ,** ഓവാദാനുസാസനീസു ആദരാഭാവേന **അനാദരോ,** താദിസോ അതിഹീനപുഗ്ഗലോ മമ സന്തികേ കദാചിപി മാ ഹോതു. കസ്മാ? **കേന ലോകസ്മി കിം സിയാതി** ലോകസ്മിം സത്തനികായേ തസ്സ താദിസസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ കേന ഓവാദേന കിം ഭവിതബ്ബം, കേന വാ കതേന കിം സിയാ, നിരത്ഥകമേവാതി അത്ഥോ.

ബഹുസ്സുതോ ചാതി യോ പുഗ്ഗലോ സീലാദിപടിസംയുത്തസ്സ സുത്തഗേയ്യാദിഭേദസ്സ ബഹുനോ സുതസ്സ സമ്ഭവേന ബഹുസ്സുതോ, ധമ്മോജപഞ്ഞായ പാരിഹാരിയപഞ്ഞായ പടിവേധപഞ്ഞായ ച വസേന **മേധാവീ,** സീലേസു ച സുട്ഠു പതിട്ഠിതത്താ **സുസമാഹിതോ, ചേതോസമഥം** ലോകിയലോകുത്തരഭേദം ചിത്തസമാധാനം **അനുയുത്തോ,** താദിസോ പുഗ്ഗലോ മയ്ഹം മത്ഥകേപി തിട്ഠതു, പഗേവ സഹവാസോ.

യോ പപഞ്ചമനുയുത്തോതി യോ പന പുഗ്ഗലോ കമ്മാരാമതാദിവസേന രൂപാഭിസങ്ഗാദിവസേന ച പവത്തിയാ പപഞ്ചനട്ഠേന തണ്ഹാദിഭേദം

പപഞ്ചം അനുയുത്തോ, തത്ഥ ച അനാദീനവദസ്സനേന അഭിരതോ മഗസദിസോ, സോ നിബ്ബാനം വിരാധയി, സോ നിബ്ബാനാ സുവിദൂരവിദൂരേ ഠിതോ.

യോ ച പപഞ്ചം ഹിത്വാനാതി യോ പന പുഗ്ഗലോ തണ്ഹാപപഞ്ചം പഹായ തദഭാവതോ നിപ്പപഞ്ചസ്സ നിബ്ബാനസ്സ പഥേ അധിഗമുപായേ അരിയമഗ്ഗേ **രതോ** ഭാവനാഭിസമയേ അഭിരതോ, സോ നിബ്ബാനം **ആരാധയി** സാധേസി അധിഗച്ഛീതി അത്ഥോ.

അഥേകദിവസം ഥേരോ അത്തനോ കനിട്ഠഭാതികസ്സ രേവതത്ഥേരസ്സ കണ്ടകനിചിതഖദിരരുക്ഖസഞ്ഛന്നേ നിരുദകകന്താരേ വാസം ദിസ്വാ തം പസംസന്തോ **"ഗാമേ വാ"**തിആദികാ ദ്വേ ഗാഥാ അഭാസി. തത്ഥ **ഗാമേ വാ**തി കിഞ്ചാപി അരഹന്തോ ഗാമന്തേ കായവിവേകം ന ലഭന്തി, ചിത്തവിവേകം പന ലഭന്തേവ. തേസഞ്ഹി ദിബ്ബപടിഭാഗാനിപി ആരമ്മണാനി ചിത്തം ചാലേതും ന സക്കോന്തി, തസ്മാ ഗാമേ വാ ഹോതു അരഞ്ഞാദീസു അഞ്ഞതരം വാ, **യത്ഥ അരഹന്തോ വിഹരന്തി, തം ഭൂമിരാമണേയ്യക**ന്തി സോ ഭൂമിപ്പദേസോ രമണീയോ ഏവാതി അത്ഥോ.

അരഞ്ഞാനീതി സുപുപ്ഫിതതരുസണ്ഡമണ്ഡിതാനി വിമലസലിലാസയസമ്പന്നാനി അരഞ്ഞാനി രമണീയാനീതി സമ്ബന്ധോ. **യത്ഥാ**തി യേസു അരഞ്ഞേസു വികസിതേസു വിയ രമമാനേസു കാമപക്ഖികോ കാമഗവേസകോ **ജനോ** ന രമതി. **വീതരാഗാ**തി വിഗതരാഗാ പന ഖീണാസവാ ഭമരമധുകരാ വിയ പദുമവനേസു തഥാരൂപേസു അരഞ്ഞേസു രമിസ്സന്തീതി. **ന തേ കാമഗവേസിനോ**തി യസ്മാ തേ വീതരാഗാ കാമഗവേസിനോ ന ഹോന്തീതി അത്ഥോ.

പുന ഥേരോ രാധം നാമ ദുഗ്ഗതബ്രാഹ്മണം അനുകമ്പായ പബ്ബാജേത്വാ, ഉപസമ്പാദേത്വാ തമേവ പച്ഛാസമണം കത്വാ വിചരന്തോ ഏകദിവസം തസ്സ ച സുബ്ബചഭാവേന തുസ്സിത്വാ ഓവാദം ദേന്തോ **"നിധീനംവാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **നിധീനംവാ**തി തത്ഥ തത്ഥ നിദഹിത്വാ ഠപിതാനം ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണാദിപൂരാനം നിധികുമ്ഭീനം. **പവത്താര**ന്തി കിച്ഛജീവികേ ദുഗ്ഗതമനുസ്സേ അനുകമ്പം കത്വാ "ഏഹി തേ സുഖേന ജീവിതും ഉപായം ദസ്സേസ്സാമീ"തി നിധിട്ഠാനം നേത്വാ ഹത്ഥം പസാരേത്വാ "ഇമം ഗഹേത്വാ സുഖം ജീവാഹീ"തി ആചിക്ഖിതാരം വിയ. **വജ്ജദസ്സിന**ന്തി ദ്വേ വജ്ജദസ്സിനോ - "ഇമിനാ നം അസാരുപ്പേന വാ ഖലിതേന വാ സങ്ഘമജ്ഝേ നിഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമീ"തി രന്ധഗവേസകോ ച, അഞ്ഞാതം ഞാപേതുകാമോ ഞാതം അസ്സാദേന്തോ സീലാദിവുദ്ധികാമതായ തം തം വജ്ജം ഓലോകേന്തോ ഉല്ലുമ്പനസഭാവസണ്ഠിതോ ചാതി, അയം ഇധ അധിപ്പേതോ. യഥാ ഹി ദുഗ്ഗതമനുസ്സോ "ഇമം നിധിം ഗണ്ഹാഹീ"തി നിഗ്ഗയ്ഹമാനോപി നിധിദസ്സനേ കോപം ന കരോതി, പമുദിതോവ ഹോതി, ഏവം ഏവരൂപേസു പുഗ്ഗലേസു അസാരുപ്പം വാ ഖലിതം വാ ദിസ്വാ ആചിക്ഖന്തേ കോപോ ന കാതബ്ബോ, തുട്ഠചിത്തേനേവ ഭവിതബ്ബം, "ഭന്തേ, പുനപി മം ഏവരൂപം വദേയ്യാഥാ"തി പവാരേതബ്ബമേവ. **നിഗ്ഗയ്ഹവാദി**ന്തി യോ വജ്ജം ദിസ്വാ അയം മേ സദ്ധിവിഹാരികോ, അന്തേവാസികോ, ഉപകാരകോതി അചിന്തേത്വാ വജ്ജാനുരൂപം തജ്ജേന്തോ പണാമേന്തോ ദണ്ഡകമ്മം കരോന്തോ സിക്ഖാപേതി, അയം നിഗ്ഗയ്ഹവാദീ നാമ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വിയ. വുത്തഞ്ഹേതം - "നിഗ്ഗയ്ഹ നിഗ്ഗയ്ഹാഹം, ആനന്ദ, വക്ഖാമി; പവയ്ഹ പവയ്ഹ, ആനന്ദ, വക്ഖാമി. യോ സാരോ സോ

ഠസ്സതീ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൩൨). **മേധാവി**ന്തി ധമ്മോജപഞ്ഞായ സമന്നാഗതം. **താദിസ**ന്തി ഏവരൂപം പണ്ഡിതം. **ഭജേ**തി പയിരുപാസേയ്യ. താദിസഞ്ഹി ആചരിയം ഭജമാനസ്സ അന്തേവാസികസ്സ സേയ്യോ ഹോതി, ന പാപിയോ, വുഡ്ഢിയേവ ഹോതി, നോ പരിഹാനീതി അത്ഥോ.

അഥേകദാ അസ്സജിപുനബ്ബസുകേഹി കീടാഗിരിസ്മിം ആവാസേ ദൂസിതേ സത്ഥാരാ ആണത്തോ അത്തനോ പരിസായ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനേന ച സദ്ധിം തത്ഥ ഗതോ ധമ്മസേനാപതി അസ്സജിപുനബ്ബസുകേസു ഓവാദം അനാദിയന്തേസു ഇമം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ഓവദേയ്യാ**തി ഓവാദം അനുസിട്ഠിം ദദേയ്യ. **അനുസാസേയ്യാ**തി തസ്സേവ പരിയായവചനം. അഥ വാ ഉപ്പന്നേ വത്ഥുസ്മിം വദന്തോ ഓവദതി നാമ, അനുപ്പന്നേ "അയസോപി തേ സിയാ"തിആദിം അനാഗതം ഉദ്ദിസ്സ വദന്തോ അനുസാസതി നാമ. സമ്മുഖാ വദന്തോ വാ ഓവദതി നാമ, പരമ്മുഖാ ദൂതം, സാസനം വാ പേസേത്വാ വദന്തോ അനുസാസതി നാമ. സകിം വദന്തോ വാ ഓവദതി നാമ, പുനപ്പുനം വദന്തോ അനുസാസതി നാമ. **അസബ്ഭാ ചാ**തി അകുസലാ ധമ്മാ ച നിവാരയേ, കുസലേ ധമ്മേ ച പതിട്ഠാപേയ്യാതി അത്ഥോ. **സതഞ്ഹി സോ**തി ഏവരൂപോ പുഗ്ഗലോ സാധൂനം പിയോ ഹോതി. യേ പന അസന്താ അസപ്പുരിസാ വിതിണ്ണപരലോകാ ആമിസചക്ഖുകാ ജീവികത്ഥായ പബ്ബജിതാ, തേസം സോ ഓവാദകോ അനുസാസകോ "ന ത്വം അമ്ഹാകം ഉപജ്ഝായോ, ന ആചരിയോ, കസ്മാ അമ്ഹേ വദസീ"തി ഏവം മുഖസത്തീഹി വിജ്ഝന്താനം അപ്പിയോ ഹോതീതി.

"യം ആരബ്ഭ സത്ഥാ ധമ്മം ദേസേതി, സോ ഏവ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നോ"തി ഭിക്ഖൂസു കഥായ സമുട്ഠിതായ "നയിദമേത"ന്തി ദസ്സേന്തോ **"അഞ്ഞസ്സാ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **അഞ്ഞസ്സാ**തി അത്തനോ ഭാഗിനേയ്യം ദീഘനഖപരിബ്ബാജകം സന്ധായാഹ. തസ്സ ഹി സത്ഥാരാ വേദനാപരിഗ്ഗഹസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൨.൨൦൧-൨൦൬) ദേസിയമാനേ അയം മഹാഥേരോ ഭാവനാമഗ്ഗേ അധിഗന്ത്വാ സാവകപാരമീഞാണസ്സ മത്ഥകം പത്തോ. **സോതമോധേസിമത്ഥികോ**തി സത്ഥാരം ബീജയമാനോ ഠിതോ അത്ഥികോ ഹുത്വാ സുസ്സൂസന്തോ സോതം ഓദഹിം. **തം മേ അമോഘം സവന**ന്തി തം തഥാ സുതം സവനം മയ്ഹം അമോഘം അവഞ്ഝം അഹോസി, അഗ്ഗസാവകേന പത്തബ്ബം സമ്പത്തിനം അവസ്സയോ അഹോസി. തേനാഹ **"വിമുത്തോമ്ഹീ"**തിആദി.

തത്ഥ **നേവ പുബ്ബേനിവാസായാ**തി അത്തനോ പരേസഞ്ച പുബ്ബേനിവാസജാനനഞാണത്ഥായ, പണിധീ മേ നേവ വിജ്ജതീതി യോജനാ. പരികമ്മകരണവസേന തദത്ഥം ചിത്തപണിധാനമത്തമ്പി നേവത്ഥി നേവ അഹോസീതി അത്ഥോ. **ചേതോപരിയായാ**തി ചേതോപരിയഞാണസ്സ. **ഇദ്ധിയാ**തി ഇദ്ധിവിധഞാണസ്സ. **ചുതിയാ ഉപപത്തിയാ**തി, സത്താനം ചുതിയാ ഉപപത്തിയാ ച ജാനനഞാണായ ചുതൂപപാതഞാണത്ഥായ. **സോതധാതുവിസുദ്ധിയാ**തി ദിബ്ബസോതഞാണസ്സ. **പണിധീ മേ ന വിജ്ജതീ**തി ഇമേസം അഭിഞ്ഞാവിസേസാനം അത്ഥായ പരികമ്മവസേന ചിത്തസ്സ പണിധി ചിത്താഭിനീഹാരോ മേ നത്ഥി നാഹോസീതി അത്ഥോ. സബ്ബഞ്ഞുഗുണാ വിയ ഹി ബുദ്ധാനം അഗ്ഗമഗ്ഗാധിഗമേനേവ സാവകാനം സബ്ബേ സാവകഗുണാ ഹത്ഥഗതാ ഹോന്തി, ന തേസം അധിഗമായ വിസും പരികമ്മകരണകിച്ചം അത്ഥീതി.

രുക്ഖമൂലന്തിആദികാ തിസ്സോ ഗാഥാ കപോതകന്ദരായം വിഹരന്തസ്സ യക്ഖേന പഹതകാലേ സമാപത്തിബലേന അത്തനോ നിബ്ബികാരതാദീപനവസേന വുത്താ. തത്ഥ **മുണ്ഡോ**തി ന വോരോപിതകേസോ. **സങ്ഘാടിപാരുതോ**തി സങ്ഘാടിം പാരുപിത്വാ നിസിന്നോ. ''സങ്ഘാടിയാ സുപാരുതോ''തി ച പഠന്തി. **പഞ്ഞായ ഉത്തമോ ഥേരോ**തി ഥേരോ ഹുത്വാ പഞ്ഞായ ഉത്തമോ, സാവകേസു പഞ്ഞായ സേട്ഠോതി അത്ഥോ. **ഝായതീ**തി ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനേന ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനേന ച ഝായതി, ബഹുലം സമാപത്തിവിഹാരേന വിഹരതീതി അത്ഥോ.

ഉപേതോ ഹോതി താവദേതി യദാ യക്ഖേന സീസേ പഹതോ, താവദേവ **അവിതക്കം** ചതുത്ഥജ്ഝാനികഫലസമാപത്തിം സമാപന്നോ അരിയേന തുണ്ഹീഭാവേന ഉപേതോ സമന്നാഗതോ അഹോസി. അതീതത്ഥേ ഹി ഹോതീതി ഇദം വത്തമാനവചനം.

പബ്ബതോവ ന വേധതീതി മോഹക്ഖയാ ഭിന്നസബ്ബകിലേസോ **ഭിക്ഖു**. സോ സേലമയപബ്ബതോ വിയ **അചലോ** സുപ്പതിട്ഠിതോ ഇട്ഠാദിനാ കേനചി ന വേധതി, സബ്ബത്ഥ നിബ്ബികാരോ ഹോതീതി അത്ഥോ.

അഥേകദിവസം ഥേരസ്സ അസതിയാ നിവാസനകണ്ണേ ഓലമ്ബന്തേ അഞ്ഞതരോ സാമണേരോ, ''ഭന്തേ, പരിമണ്ഡലം നിവാസേതബ്ബ''ന്തി ആഹ. തം സുത്വാ ''ഭദ്ദം തയാ സുട്ഠു വുത്ത''ന്തി സിരസാ വിയ സമ്പടിച്ഛന്തോ താവദേവ ഥോകം അപക്കമിത്വാ പരിമണ്ഡലം നിവാസേത്വാ ''മാദിസാനം അയമ്പി ദോസോയേവാ''തി ദസ്സേന്തോ **''അനങ്ഗണസ്സാ''**തി ഗാഥമാഹ.

പുന മരണേ ജീവിതേ ച അത്തനോ സമചിത്തതം ദസ്സേന്തോ **''നാഭിനന്ദാമീ''**തിആദിനാ ദ്വേ ഗാഥാ വത്വാ പരേസം ധമ്മം കഥേന്തോ **''ഉഭയേന മിദ''**ന്തിആദിനാ ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **ഉഭയേനാ**തി ഉഭയേസു, ഉഭോസു കാലേസൂതി അത്ഥോ. **മിദ**ന്തി മ-കാരോ പദസന്ധികരോ. ഇദം മരണമേവ, മരണം അത്ഥേവ നാമ, അമരണം നാമ നത്ഥി. കേസു ഉഭോസു കാലേസൂതി ആഹ **''പച്ഛാ വാ പുരേ വാ''**തി മജ്ഝിമവയസ്സ **പച്ഛാ വാ** ജരാജിണ്ണകാലേ **പുരേ വാ** ദഹരകാലേ **മരണമേവ** മരണം ഏകന്തികമേവ. തസ്മാ **പടിപജ്ജഥ** സമ്മാ പടിപത്തിം പൂരേഥ വിപ്പടിപജ്ജിത്വാ **മാ വിനസ്സഥ** അപായേസു മഹാദുക്ഖം മാനുഭവഥ. **ഖണോ വോ മാ ഉപച്ചഗാ**തി അട്ഠഹി അക്ഖണേഹി വിവജ്ജിതോ അയം നവമോ ഖണോ മാ തുമ്ഹേ അതിക്കമീതി അത്ഥോ.

അഥേകദിവസം ആയസ്മന്തം മഹാകോട്ഠികം ദിസ്വാ തസ്സ ഗുണം പകാസേന്തോ **''ഉപസന്തോ''**തിആദിനാ തിസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി. തത്ഥ അനുദ്ദേസികവസേന **''ധുനാതീ''**തി വുത്തമേവത്ഥം പുന ഥേരസന്നിസ്സിതം കത്വാ വദന്തോ **''അപ്പാസീ''**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അപ്പാസീ**തി അധുനാ പഹാസീതി അത്ഥോ. **അനായാസോ**തി അപരിസ്സമോ, കിലേസദുക്ഖരഹിതോതി അത്ഥോ. **വിപ്പസന്നോ അനാവിലോ**തി വിപ്പസന്നോ അസദ്ധിയാദീനം അഭാവേന സുട്ഠു പസന്നചിത്തോ അനാവിലസങ്കപ്പതായ അനാവിലോ.

ന വിസ്സസേതി ഗാഥാ ദേവദത്തം സദ്ദഹിത്വാ തസ്സ ദിട്ഠിം രോചേത്വാ ഠിതേ വജ്ജിപുത്തകേ ആരബ്ഭ വുത്താ. തത്ഥ **ന വിസ്സസേ**തി വിസ്സട്ഠോ ന ഭവേയ്യ, ന സദ്ദഹേയ്യാതി അത്ഥോ. **ഏകതിയേസൂ**തി ഏകച്ചേസു അനവട്ഠിതസഭാവേസു

പുഥുജ്ജനേസു. **ഏവന്തി** യഥാ തുമ്ഹേ "ദേവദത്തോ സമ്മാ പടിപന്നോ"തി വിസ്സാസം ആപജ്ജിത്ഥ, ഏവം. **അഗാരിസൂ**തി ഗഹട്ഠേസു. **സാധൂപി ഹുത്വാനാ**തി യസ്മാ പുഥുജ്ജനഭാവോ നാമ അസ്സപിട്ഠേ ഠപിതകുമ്ഭണ്ഡം വിയ ഥുസരാസിമ്ഹി നിഖാതഖാണുകം വിയ ച അനവട്ഠിതോ, തസ്മാ ഏകച്ചേ ആദിതോ സാധൂ ഹുത്വാ ഠിതാപി പച്ഛാ അസാധൂ ഹോന്തി. യഥാ ദേവദത്തോ പുബ്ബേ സീലസമ്പന്നോ അഭിഞ്ഞാസമാപത്തിലാഭീ ഹുത്വാ ലാഭസക്കാരപകതോ ഇദാനി പരിഹീനവിസേസോ ഛിന്നപക്ഖകാകോ വിയ ആപായികോ ജാതോ. തസ്മാ താദിസോ ദിട്ഠമത്തേന "സാധൂ"തി ന വിസ്സാസിതബ്ബോ. ഏകച്ചേ പന കല്യാണമിത്തസംസഗ്ഗാഭാവേന ആദിതോ അസാധൂ ഹുത്വാപി പച്ഛാ കല്യാണസംസഗ്ഗേന സാധൂ ഹോന്തിയേവ, തസ്മാ ദേവദത്തസദിസേ സാധുപതിരൂപേ "സാധൂ"തി ന വിസ്സാസേയ്യാതി അത്ഥോ.

യേസം കാമച്ഛന്ദാദയോ ചിത്തുപക്കിലേസാ അവിഗതാ, തേ അസാധൂ. യേസം തേ വിഗതാ, തേ സാധൂതി ദസ്സേതും **"കാമച്ഛന്ദോ"**തി ഗാഥം വത്വാ അസാധാരണതോ ഉക്കംസഗതം സാധുലക്ഖണം ദസ്സേതും **"യസ്സ സക്കരിയമാനസ്സാ"**തിആദിനാ ഗാഥാദ്വയം വുത്തം.

അസാധാരണതോ പന ഉക്കംസഗതം തം ദസ്സേതും സത്ഥാരം അത്താനഞ്ച ഉദാഹരന്തോ **"മഹാസമുദ്ദോ"**തിആദികാ ഗാഥാ അഭാസി. തത്ഥ **മഹാസമുദ്ദോ**തി അയം മഹാസമുദ്ദോ, മഹാപഥവീ **സേലോ** പബ്ബതോ, പുരത്ഥിമാദിഭേദതോ അനിലോ ച അത്തനോ അചേതനാഭാവേന ഇട്ഠാനിട്ഠം സഹന്തി, ന പടിസങ്ഖാനബലേന, സത്ഥാ പന യസ്സാ അരഹത്തുപ്പത്തിയാ വസേന ഉത്തമേ താദിഭാവേ ഠിതോ ഇട്ഠാദീസു സബ്ബത്ഥ സമോ നിബ്ബികാരോ, തസ്സാ **സത്ഥു വരവിമുത്തിയാ** അഗ്ഗഫലവിമുത്തിയാ തേ മഹാസമുദ്ദാദയോ **ഉപമായ** ഉപമാഭാവേന **ന യുജ്ജന്തി** കലഭാഗമ്പി ന ഉപേന്തീതി അത്ഥോ.

ചക്കാനുവത്തകോതി സത്ഥാരാ വത്തിതസ്സ ധമ്മചക്കസ്സ അനുവത്തകോ. **ഥേരോ**തി അസേക്ഖേഹി സീലക്ഖന്ധാദീഹി സമന്നാഗമേന ഥേരോ. **മഹാഞാണീ**തി മഹാപഞ്ഞോ. **സമാഹിതോ**തി ഉപചാരപ്പനാസമാധിനാ അനുത്തരസമാധിനാ ച സമാഹിതോ. **പഠവാപഗ്ഗിസമാനോ**തി ഇട്ഠാദിആരമ്മണസന്നിപാതേ നിബ്ബികാരതായ പഥവിയാ ആപേന അഗ്ഗിനാ ച സദിസവുത്തികോ. തേനാഹ **"ന രജ്ജതി ന ദുസ്സതീ"**തി.

പഞ്ഞാപാരമിതം പത്തോതി സാവകഞാണസ്സ പാരമിം പാരകോടിം പത്തോ. **മഹാബുദ്ധീ**തി മഹാപുഥുഹാസജവനതിക്ഖനിബ്ബേധികഭാവപ്പത്തായ മഹതിയാ ബുദ്ധിയാ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ. **മഹാമതീ**തി ധമ്മന്വയവേദിതസങ്ഖാതായ മഹതിയാ നയഗ്ഗാഹമതിയാ സമന്നാഗതോ. യേ ഹി തേ ചതുബ്ബിധാ, സോളസവിധാ, ചതുചത്താലീസവിധാ, തേസത്തതിവിധാ ച പഞ്ഞപ്പഭേദാ. തേസം സബ്ബസോ അനവസേസാനം അധിഗതത്താ മഹാപഞ്ഞതാ ദിവിസേസയോഗതോ ച അയം മഹാഥേരോ സാതിസയം "മഹാബുദ്ധീ"തി വത്തബ്ബതം അരഹതി. യഥാഹ ഭഗവാ -

> "പണ്ഡിതോ, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തോ; മഹാപഞ്ഞോ, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തോ; പുഥുപഞ്ഞോ, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തോ; ഹാസപഞ്ഞോ, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തോ; ജവനപഞ്ഞോ, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തോ;

തിക്ഖപഞ്ഞോ, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തോ; നിബ്ബേധികപഞ്ഞോ, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തോ''തിആദി (മ॰ നി॰ ൩.൯൩).

തത്ഥായം പണ്ഡിതഭാവാദീനം വിഭാഗവിഭാവനാ. ധാതുകുസലതാ, ആയതനകുസലതാ, പടിച്ചസമുപ്പാദകുസലതാ, ഠാനാട്ഠാനകുസലതാതി ഇമേഹി ചതൂഹി കാരണേഹി പണ്ഡിതോ. മഹാപഞ്ഞതാദീനം വിഭാഗദസ്സനേ അയം പാളി -

''കതമാ മഹാപഞ്ഞാ? മഹന്തേ അത്ഥേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്തേ ധമ്മേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്താ നിരുത്തിയോ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്താനി പടിഭാനാനി പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്തേ സീലക്ഖന്ധേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്തേ സമാധിക്ഖന്ധേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്തേ പഞ്ഞാക്ഖന്ധേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്തേ വിമുത്തിക്ഖന്ധേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്തേ വിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്താനി ഠാനാട്ഠാനാനി പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്താ വിഹാരസമാപത്തിയോ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്താനി അരിയസച്ചാനി പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്തേ സതിപട്ഠാനേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്തേ സമ്മപ്പധാനേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്തേ ഇദ്ധിപാദേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്താനി ഇന്ദ്രിയാനി പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്താനി ബലാനി പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്തേ ബോജ്ഝങ്ഗേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്തേ അരിയമഗ്ഗേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്താനി സാമഞ്ഞഫലാനി പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്താ അഭിഞ്ഞായോ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ, മഹന്തം പരമത്ഥം നിബ്ബാനം പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ.

''കതമാ പുഥുപഞ്ഞാ? പുഥുനാനാഖന്ധേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ , പുഥുനാനാധാതൂസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാആയതനേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാപടിച്ചസമുപ്പാദേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാസുഞ്ഞതമനുപലബ്ഭേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാഅത്ഥേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാധമ്മേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാനിരുത്തീസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാപടിഭാനേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാസീലക്ഖന്ധേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാസമാധിക്ഖന്ധേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാപഞ്ഞാക്ഖന്ധേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാവിമുത്തിക്ഖന്ധേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാവിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാഠാനാട്ഠാനേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാവിഹാരസമാപത്തീസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാഅരിയസച്ചേസു ഞാണം പവത്തതീതി

പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാസതിപട്ഠാനേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാസമ്മപ്പധാനേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാഇദ്ധിപാദേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാഇന്ദ്രിയേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാബലേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാബോജ്ഝങ്ഗേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാഅരിയമഗ്ഗേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാസാമഞ്ഞഫലേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുനാനാഅഭിഞ്ഞാസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ, പുഥുജ്ജനസാധാരണേ ധമ്മേ അതിക്കമ്മ പരമത്ഥേ നിബ്ബാനേ ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ.

‘‘കതമാ ഹാസപഞ്ഞാ? ഇധേകച്ചോ ഹാസബഹുലോ വേദബഹുലോ തുട്ഠിബഹുലോ പാമോജ്ജബഹുലോ സീലാനി പരിപൂരേതീതി ഹാസപഞ്ഞാ, ഹാസബഹുലോ…പേ॰… പാമോജ്ജബഹുലോ ഇന്ദ്രിയസംവരം പരിപൂരേതീതി ഹാസപഞ്ഞാ, ഹാസബഹുലോ…പേ॰… പാമോജ്ജബഹുലോ ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതം പരിപൂരേതീതി ഹാസപഞ്ഞാ, ഹാസബഹുലോ…പേ॰… പാമോജ്ജബഹുലോ ജാഗരിയാനുയോഗം പരിപൂരേതീതി ഹാസപഞ്ഞാ, ഹാസബഹുലോ…പേ॰… പാമോജ്ജബഹുലോ സീലക്ഖന്ധം…പേ॰… സമാധിക്ഖന്ധം, പഞ്ഞാക്ഖന്ധം, വിമുത്തിക്ഖന്ധം, വിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധം പരിപൂരേതീതി…പേ॰… പടിവിജ്ഝതീതി. വിഹാരസമാപത്തിയോ പരിപൂരേതീതി, അരിയസച്ചാനി പടിവിജ്ഝതീതി, സതിപട്ഠാനേ ഭാവേതീതി, സമ്മപ്പധാനേ ഭാവേതീതി, ഇദ്ധിപാദേ ഭാവേതീതി, ഇന്ദ്രിയാനി ഭാവേതീതി, ബലാനി ഭാവേതീതി, ബോജ്ഝങ്ഗേ ഭാവേതീതി, അരിയമഗ്ഗം ഭാവേതീതി…പേ॰… സാമഞ്ഞഫലാനി സച്ഛികരോതീതി ഹാസപഞ്ഞാ, ഹാസബഹുലോ വേദബഹുലോ തുട്ഠിബഹുലോ പാമോജ്ജബഹുലോ അഭിഞ്ഞായോ പടിവിജ്ഝതീതി ഹാസപഞ്ഞാ; ഹാസബഹുലോ വേദബഹുലോ തുട്ഠിബഹുലോ പാമോജ്ജബഹുലോ പരമത്ഥം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതീതി ഹാസപഞ്ഞാ.

‘‘കതമാ ജവനപഞ്ഞാ? യം കിഞ്ചി രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം…പേ॰… യം ദൂരേ സന്തികേ വാ, സബ്ബം രൂപം അനിച്ചതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ, ദുക്ഖതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ, അനത്തതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ; യാ കാചി വേദനാ…പേ॰… യം കിഞ്ചി വിഞ്ഞാണം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം…പേ॰… സബ്ബം വിഞ്ഞാണം അനിച്ചതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ, ദുക്ഖതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ, അനത്തതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ. ചക്ഖു…പേ॰… ജരാമരണം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം, അനിച്ചതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ, ദുക്ഖതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ, അനത്തതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ.

‘‘രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അനിച്ചം ഖയട്ഠേന, ദുക്ഖം ഭയട്ഠേന, അനത്താ അസാരകട്ഠേനാതി തുലയിത്വാ തീരയിത്വാ വിഭാവയിത്വാ വിഭൂതം കത്വാ രൂപനിരോധേ നിബ്ബാനേ ഖിപ്പം ജവതീതി

ജവനപഞ്ഞാ...പേ॰... വേദനാ...പേ॰... സഞ്ഞാ... സങ്ഖാരാ... വിഞ്ഞാണം... ചക്ഖു...പേ॰... ജരാമരണം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അനിച്ചം ഖയട്ഠേന, ദുക്ഖം ഭയട്ഠേന, അനത്താ അസാരകട്ഠേനാതി തുലയിത്വാ തീരയിത്വാ വിഭാവയിത്വാ വിഭൂതം കത്വാ ജരാമരണനിരോധേ നിബ്ബാനേ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ.

''രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അനിച്ചം സങ്ഖതം പടിച്ചസമുപ്പന്നം ഖയധമ്മം വയധമ്മം വിരാഗധമ്മം നിരോധധമ്മന്തി തുലയിത്വാ തീരയിത്വാ വിഭാവയിത്വാ വിഭൂതം കത്വാ രൂപനിരോധേ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ. വേദനാ...പേ॰... സഞ്ഞാ... സങ്ഖാരാ... വിഞ്ഞാണം... ചക്ഖു...പേ॰... ജരാമരണം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അനിച്ചം സങ്ഖതം പടിച്ചസമുപ്പന്നം ഖയധമ്മം വയധമ്മം വിരാഗധമ്മം നിരോധധമ്മന്തി തുലയിത്വാ തീരയിത്വാ വിഭാവയിത്വാ വിഭൂതം കത്വാ ജരാമരണനിരോധേ നിബ്ബാനേ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ.

''കതമാ തിക്ഖപഞ്ഞാ? ഖിപ്പം കിലേസേ ഛിന്ദതീതി തിക്ഖപഞ്ഞാ, ഉപ്പന്നം കാമവിതക്കം നാധിവാസേതി പജഹതി വിനോദേതി ബ്യന്തീകരോതി അനഭാവം ഗമേതീതി തിക്ഖപഞ്ഞാ; ഉപ്പന്നം ബ്യാപാദവിതക്കം നാധിവാസേതി പജഹതി വിനോദേതി ബ്യന്തീകരോതി അനഭാവം ഗമേതീതി തിക്ഖപഞ്ഞാ; ഉപ്പന്നം വിഹിംസാവിതക്കം നാധിവാസേതി...പേ॰... ഉപ്പന്നുപ്പന്നേ പാപകേ അകുസലേ ധമ്മേ നാധിവാസേതി പജഹതി വിനോദേതി ബ്യന്തീകരോതി അനഭാവം ഗമേതീതി തിക്ഖപഞ്ഞാ; ഉപ്പന്നം രാഗം നാധിവാസേതി പജഹതി വിനോദേതി ബ്യന്തീകരോതി അനഭാവം ഗമേതീതി തിക്ഖപഞ്ഞാ; ഉപ്പന്നം ദോസം...പേ॰... ഉപ്പന്നം മോഹം... ഉപ്പന്നം കോധം... ഉപ്പന്നം ഉപനാഹം... മക്ഖം... പളാസം... ഇസ്സം... മച്ഛരിയം... മായം... സാഠേയ്യം... ഥമ്ഭം... സാരമ്ഭം... മാനം... അതിമാനം... മദം... പമാദം... സബ്ബേ കിലേസേ... സബ്ബേ ദുച്ചരിതേ... സബ്ബേ അഭിസങ്ഖാരേ...പേ॰... സബ്ബേ ഭവഗാമികമ്മേ നാധിവാസേതി പജഹതി വിനോദേതി ബ്യന്തീകരോതി അനഭാവം ഗമേതീതി തിക്ഖപഞ്ഞാ. ഏകസ്മിം ആസനേ ചത്താരോ ച അരിയമഗ്ഗാ, ചത്താരി സാമഞ്ഞഫലാനി, ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദായോ, ഛ അഭിഞ്ഞായോ അധിഗതാ ഹോന്തി സച്ഛികതാ ഫസ്സിതാ പഞ്ഞായാതി തിക്ഖപഞ്ഞാ.

''കതമാ നിബ്ബേധികപഞ്ഞാ? ഇധേകച്ചോ സബ്ബസങ്ഖാരേസു ഉബ്ബേഗബഹുലോ ഹോതി ഉത്താസബഹുലോ ഉക്കണ്ഠനബഹുലോ അരതിബഹുലോ അനഭിരതിബഹുലോ ബഹിമുഖോ ന രമതി സബ്ബസങ്ഖാരേസു, അനിബ്ബിദ്ധപുബ്ബം അപദാലിതപുബ്ബം ലോഭക്ഖന്ധം നിബ്ബിജ്ഝതി പദാലേതീതി നിബ്ബേധികപഞ്ഞാ, അനിബ്ബിദ്ധപുബ്ബം അപദാലിതപുബ്ബം ദോസക്ഖന്ധം നിബ്ബിജ്ഝതി പദാലേതീതി നിബ്ബേധികപഞ്ഞാ, അനിബ്ബിദ്ധപുബ്ബം അപദാലിതപുബ്ബം മോഹക്ഖന്ധം നിബ്ബിജ്ഝതി പദാലേതീതി നിബ്ബേധികപഞ്ഞാ; അനിബ്ബിദ്ധപുബ്ബം അപദാലിതപുബ്ബം കോധം...പേ॰... ഉപനാഹം...പേ॰... സബ്ബേ ഭവഗാമികമ്മേ നിബ്ബിജ്ഝതി പദാലേതീതി നിബ്ബേധികപഞ്ഞാ''തി (പടി॰ മ॰ ൩.൬-൭).

ഏവം യഥാവുത്തവിഭാഗായ മഹതിയാ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതത്താ “മഹാബുദ്ധീ”തി വുത്തം.

അപിച അനുപദധമ്മവിപസ്സനാവസേനാപി ഇമസ്സ ഥേരസ്സ മഹാപഞ്ഞതാ വേദിതബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹേതം -

> “സാരിപുത്തോ, ഭിക്ഖവേ, അഡ്ഢമാസം അനുപദധമ്മവിപസ്സനം വിപസ്സതി. തത്രിദം, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തസ്സ അനുപദധമ്മവിപസ്സനായ ഹോതി.
>
> “ഇധ, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തോ വിവിച്ചേവ കാമേഹി...പേ॰... പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. യേ ച പഠമേ ഝാനേ ധമ്മാ വിതക്കോ ച...പേ॰... ചിത്തേകഗ്ഗതാ ച ഫസ്സോ വേദനാ സഞ്ഞാ ചേതനാ ചിത്തം ഛന്ദോ അധിമോക്ഖോ വീരിയം സതി ഉപേക്ഖാ മനസികാരോ, ത്യാസ്സ ധമ്മാ അനുപദവവത്ഥിതാ ഹോന്തി, ത്യാസ്സ ധമ്മാ വിദിതാ ഉപ്പജ്ജന്തി, വിദിതാ ഉപട്ഠഹന്തി, വിദിതാ അബ്ഭത്ഥം ഗച്ഛന്തി. സോ ഏവം പജാനാതി ‘ഏവം കിര മേ ധമ്മാ അഹുത്വാ സമ്ഭോന്തി, ഹുത്വാ പടിവേന്തീ’തി. സോ തേസു ധമ്മേസു അനുപായോ അനപായോ അനിസ്സിതോ അപ്പടിബദ്ധോ വിപ്പമുത്തോ വിസംയുത്തോ വിമരിയാദീകതേന ചേതസാ വിഹരതി. സോ ‘അത്ഥി ഉത്തരി നിസ്സരണ’ന്തി പജാനാതി. തബ്ബഹുലീകാരാ അത്ഥിത്വേവസ്സ ഹോതി.
>
> “പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തോ വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമാ...പേ॰... ദുതിയം ഝാനം... തതിയം ഝാനം... ചതുത്ഥം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. ആകാസാനഞ്ചായതനം... വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം... ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം... സബ്ബസോ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം സമതിക്കമ്മ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. സോ തായ സമാപത്തിയാ സതോ വുട്ഠഹതി, സോ തായ സമാപത്തിയാ സതോ വുട്ഠഹിത്വാ യേ ധമ്മാ അതീതാ നിരുദ്ധാ വിപരിണതാ, തേ ധമ്മേ സമനുപസ്സതി “ഏവം കിര മേ ധമ്മാ അഹുത്വാ സമ്ഭോന്തി, ഹുത്വാ പടിവേന്തീ”തി. സോ തേസു ധമ്മേസു അനുപായോ അനപായോ അനിസ്സിതോ അപ്പടിബദ്ധോ വിപ്പമുത്തോ വിസംയുത്തോ വിമരിയാദീകതേന ചേതസാ വിഹരതി. സോ ‘അത്ഥി ഉത്തരി നിസ്സരണ’ന്തി പജാനാതി. തബ്ബഹുലീകാരാ അത്ഥിത്വേവസ്സ ഹോതി.
>
> “പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തോ സബ്ബസോ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം സമതിക്കമ്മ സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. പഞ്ഞായ ചസ്സ ദിസ്വാ ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തി. സോ തായ സമാപത്തിയാ സതോ വുട്ഠഹതി, സോ തായ സമാപത്തിയാ സതോ വുട്ഠഹിത്വാ യേ ധമ്മാ അതീതാ നിരുദ്ധാ വിപരിണതാ, തേ ധമ്മേ സമനുപസ്സതി ‘ഏവം കിര മേ ധമ്മാ അഹുത്വാ സമ്ഭോന്തി, ഹുത്വാ പടിവേന്തീ’തി. സോ തേസു ധമ്മേസു അനുപായോ അനപായോ അനിസ്സിതോ അപ്പടിബദ്ധോ വിപ്പമുത്തോ വിസംയുത്തോ വിമരിയാദീകതേന ചേതസാ വിഹരതി, സോ ‘നത്ഥി ഉത്തരി നിസ്സരണ’ന്തി പജാനാതി. തബ്ബഹുലീകാരാ നത്ഥിത്വേവസ്സ ഹോതി.

> “യം ഖോ തം, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാ വദമാനോ വദേയ്യ ‘വസിപ്പത്തോ പാരമിപ്പത്തോ അരിയസ്മിം സീലസ്മിം, വസിപ്പത്തോ പാരമിപ്പത്തോ അരിയസ്മിം സമാധിസ്മിം, വസിപ്പത്തോ പാരമിപ്പത്തോ അരിയായ പഞ്ഞായ, വസിപ്പത്തോ പാരമിപ്പത്തോ അരിയായ വിമുത്തിയാ’തി. സാരിപുത്തമേവേതം സമ്മാ വദമാനോ വദേയ്യാ”തി (മ॰ നി॰ ൩.൯൩-൯൭).

ഏവം മഹാപുഥുഹാസജവനതിക്ഖനിബ്ബേധികഭാവപ്പത്തായ മഹതിയാ ബുദ്ധിയാ സമന്നാഗതത്താ ഥേരോ മഹാബുദ്ധീതി അത്ഥോ. ധമ്മന്വയവേദിതാ പനസ്സ സമ്പസാദനീയസുത്തേന (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൪൧ ആദയോ) ദീപേതബ്ബാ. തഥാ ഹി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസദിസോ ഥേരസ്സ നയഗ്ഗാഹോ വുത്തോ. **അജളോ ജളസമാനോ**തി സാവകേസു പഞ്ഞായ ഉക്കംസഗതത്താ സബ്ബഥാപി അജളോ സമാനോ പരമപ്പിച്ഛതായ അത്താനം അജാനന്തം വിയ കത്വാ, ദസ്സനേന ജളസദിസോ മന്ദസരിക്ഖോ കിലേസപരിളാഹാഭാവേന **നിബ്ബുതോ** സീതിഭൂതോ **സദാ ചരതി** നിച്ചം വിഹരതീതി അത്ഥോ.

പരിചിണ്ണോതി ഗാഥാ ഥേരേന അത്തനോ കതകിച്ചതം പകാസേന്തേന ഭാസിതാ, സാപി വുത്തത്ഥായേവ.

സമ്പാദേഥപ്പമാദേനാതി അയം പന അത്തനോ പരിനിബ്ബാനകാലേ സന്നിപതിതാനം ഭിക്ഖൂനം ഓവാദദാനവസേന ഭാസിതാ. സാപി വുത്തത്ഥായേവാതി.

സാരിപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ആനന്ദത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

പിസുണേന ച കോധനേനാതിആദികാ ആയസ്മതോ ആനന്ദത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ സത്ഥു വേമാതികഭാതാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **സുമനോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. പിതാ പനസ്സ ആനന്ദരാജാ നാമ. സോ അത്തനോ പുത്തസ്സ സുമനകുമാരസ്സ വയപ്പത്തസ്സ ഹംസവതിതോ വീസയോജനസതേ ഠാനേ ഭോഗനഗരം അദാസി. സോ കദാചി കദാചി ആഗന്ത്വാ അത്താനഞ്ച പിതരഞ്ച പസ്സതി. തദാ രാജാ സത്ഥാരഞ്ച സതസഹസ്സപരിമാണം ഭിക്ഖുസങ്ഘഞ്ച സയമേവ സക്കച്ചം ഉപട്ഠഹി, അഞ്ഞേസം ഉപട്ഠാതും ന ദേതി.

തേന സമയേന പച്ചന്തോ കുപിതോ അഹോസി. കുമാരോ തസ്സ കുപിതഭാവം രഞ്ഞോ അനാരോചേത്വാ സയമേവ തം വൂപസമേതി. തം സുത്വാ രാജാ തുട്ഠമാനസോ പുത്തം പക്കോസാപേത്വാ “വരം തേ, താത ദമ്മി, വരം ഗണ്ഹാഹീ”തി ആഹ. കുമാരോ “സത്ഥാരം ഭിക്ഖുസങ്ഘഞ്ച തേമാസം ഉപട്ഠഹന്തോ ജീവിതം അവഞ്ഝം കാതും ഇച്ഛാമീ”തി ആഹ. “ഏതം ന സക്കാ, അഞ്ഞം വദേഹീ”തി. “ദേവ, ഖത്തിയാനം ദ്വേകഥാ നാമ നത്ഥി, ഏതദേവ മേ ദേഹി, ന മയ്ഹം അഞ്ഞേന അത്ഥോ”തി. “സചേ സത്ഥാ അനുജാനാതി, ദിന്നമേവാ”തി. സോ “സത്ഥു ചിത്തം ജാനിസ്സാമീ”തി വിഹാരം ഗതോ.

തേന ച സമയേന ഭഗവാ ഭത്തകിച്ചം നിട്ഠാപേത്വാ ഗന്ധകുടിം പവിട്ഠോ ഹോതി. സോ ഭിക്ഖൂ ഉപസങ്കമിത്വാ "അഹം, ഭന്തേ, ഭഗവന്തം ദസ്സനായ ആഗതോ, ദസ്സേഥ മേ ഭഗവന്ത"ന്തി ആഹ. ഭിക്ഖൂ "സുമനോ നാമ ഥേരോ സത്ഥു ഉപട്ഠാകോ, തസ്സ സന്തികം ഗച്ഛാഹീ"തി ആഹംസു. സോ ഥേരസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ "സത്ഥാരം, ഭന്തേ, മേ ദസ്സേഥാ"തി ആഹ. അഥ ഥേരോ തസ്സ പസ്സന്തസ്സേവ പഥവിയം നിമുജ്ജിത്വാ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ "ഭന്തേ, രാജപുത്തോ തുമ്ഹാകം ദസ്സനായ ആഗതോ"തി ആഹ. "തേന ഹി, ഭിക്ഖു, ബഹി ആസനം പഞ്ഞാപേഹീ"തി. ഥേരോ പുനപി തസ്സ പസ്സന്തസ്സേവ ബുദ്ധാസനം ഗഹേത്വാ അന്തോഗന്ധകുടിയം നിമുജ്ജിത്വാ ബഹിപരിവേണേ പാതുഭവിത്വാ ഗന്ധകുടിപരിവേണേ ആസനം പഞ്ഞാപേസി. കുമാരോ തം ദിസ്വാ "മഹന്തോ വതായം ഭിക്ഖൂ"തി ചിത്തം ഉപ്പാദേസി.

ഭഗവാപി ഗന്ധകുടിതോ നിക്ഖമിത്വാ പഞ്ഞത്താസനേ നിസീദി. രാജപുത്തോ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ, പടിസന്ഥാരം കത്വാ, അയം, ഭന്തേ, ഥേരോ തുമ്ഹാകം സാസനേ വല്ലഭോ മഞ്ഞേതി. "ആമ കുമാര, വല്ലഭോ"തി? "കിം കത്വാ, ഭന്തേ, ഏസ വല്ലഭോ ഹോതീ"തി?"ദാനാദീനി പുഞ്ഞാനി കത്വാ"തി. "ഭഗവാ , അഹമ്പി അയം ഥേരോ വിയ അനാഗതേ ബുദ്ധസാസനേ വല്ലഭോ ഹോതുകാമോ"തി സത്ഥാഹം ഖന്ധാവാരഭത്തം നാമ ദത്വാപി സത്തമേ ദിവസേ, ഭന്തേ, മയാ പിതു സന്തികാ തേമാസം തുമ്ഹാകം പടിജഗ്ഗനവരോ ലദ്ധോ, തേമാസം മേ വസ്സാവാസം അധിവാസേഥാതി. ഭഗവാ, "അത്ഥി നു ഖോ തത്ഥ ഗതേന അത്ഥോ"തി ഓലോകേത്വാ "അത്ഥീ"തി ദിസ്വാ "സുഞ്ഞാഗാരേ ഖോ, കുമാര, തഥാഗതാ അഭിരമന്തീ"തി ആഹ. കുമാരോ "അഞ്ഞാതം ഭഗവാ, അഞ്ഞാതം സുഗതാ"തി വത്വാ "അഹം, ഭന്തേ, പുരിമതരം ഗന്ത്വാ വിഹാരം കാരേമി, മയാ പേസിതേ ഭിക്ഖുസതസഹസ്സേന സദ്ധിം ആഗച്ഛഥാ"തി പടിഞ്ഞം ഗഹേത്വാ പിതു സന്തികം ഗന്ത്വാ "ദിന്നാ മേ, ദേവ, ഭഗവതാ പടിഞ്ഞാ, മയാ പഹിതേ ഭഗവന്തം പേസേയ്യാഥാ"തി പിതരം വന്ദിത്വാ, നിക്ഖമിത്വാ യോജനേ യോജനേ വിഹാരം കരോന്തോ വീസയോജനസതം അദ്ധാനം ഗതോ. ഗന്ത്വാ ച അത്തനോ നഗരേ വിഹാരട്ഠാനം വിചിനന്തോ സോഭനസ്സ നാമ കുടുമ്ബികസ്സ ഉയ്യാനം ദിസ്വാ സതസഹസ്സേന കിണിത്വാ സതസഹസ്സം വിസ്സജ്ജേത്വാ വിഹാരം കാരേസി. തത്ഥ ഭഗവതോ ഗന്ധകുടിം സേസഭിക്ഖൂനഞ്ച രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനത്ഥായ കുടിലേണമണ്ഡപേ കാരേത്വാ പാകാരപരിക്ഖേപം ദ്വാരകോട്ഠകഞ്ച നിട്ഠാപേത്വാ പിതു സന്തികം പേസേസി "നിട്ഠിതം മയ്ഹം കിച്ചം, സത്ഥാരം പഹിണഥാ"തി.

രാജാ ഭഗവന്തം ഭോജേത്വാ "ഭഗവാ സുമനസ്സ കിച്ചം നിട്ഠിതം, തുമ്ഹാകം ഗമനം പച്ചാസീസതീ"തി ആഹ. ഭഗവാ സതസഹസ്സഭിക്ഖുപരിവുതോ യോജനേ യോജനേ വിഹാരേസു വസമാനോ അഗമാസി. കുമാരോ "സത്ഥാ ആഗച്ഛതീ"തി സുത്വാ യോജനം പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ ഗന്ധമാലാദീഹി പൂജയമാനോ സതസഹസ്സേന കീതേ സോഭനേ നാമ ഉയ്യാനേ സതസഹസ്സേന കാരിതം വിഹാരം പവേസേത്വാ -

> "സതസഹസ്സേന മേ കീതം, സതസഹസ്സേന മാപിതം;
> സോഭനം നാമ ഉയ്യാനം, പടിഗ്ഗണ്ഹ മഹാമുനീ"തി. -

തം നിയ്യാദേസി. സോ വസ്സൂപനായികദിവസേ മഹാദാനം പവത്തേത്വാ "ഇമിനാവ നീഹാരേന ദാനം ദദേയ്യാഥാ"തി പുത്തദാരേ അമച്ചേ ച

കിച്ചകരണീയേസു ച നിയോജേത്വാ സയം സുമനത്ഥേരസ്സ വസനട്ഠാനസമീപേയേവ വസന്തോ തേമാസം സത്ഥാരം ഉപട്ഠഹന്തോ ഉപകട്ഠായ പവാരണായ ഗാമം പവിസിത്വാ സത്താഹം മഹാദാനം പവത്തേത്വാ സത്തമേ ദിവസേ സത്ഥു ഭിക്ഖുസതസഹസ്സസ്സ ച പാദമൂലേ തിചീവരാനി ഠപേത്വാ വന്ദിത്വാ, "ഭന്തേ, യദേതം മയാ സത്താഹം ഖന്ധാവാരദാനതോ പട്ഠായ പുഞ്ഞം കതം, ന തം സഗ്ഗസമ്പത്തിആദീനം അത്ഥായ, അഥ ഖോ അഹം അയം സുമനത്ഥേരോ വിയ അനാഗതേ ഏകസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഉപട്ഠാകോ ഭവേയ്യ"ന്തി പണിധാനം അകാസി. സത്ഥാപിസ്സ അനന്തരായതം ദിസ്വാ ബ്യാകരിത്വാ പക്കാമി.

സോപി തസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ വസ്സസതസഹസ്സം പുഞ്ഞാനി കത്വാ തതോ പരമ്പി തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ ഉളാരാനി പുഞ്ഞകമ്മാനി ഉപചിനിത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ പിണ്ഡായ ചരതോ ഏകസ്സ ഥേരസ്സ പത്തഗ്ഗഹണത്ഥം ഉത്തരസാടകം ദത്വാ പൂജം അകാസി. പുന സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചുതോ ബാരാണസിരാജാ ഹുത്വാ അട്ഠ പച്ചേകബുദ്ധേ ദിസ്വാ തേ ഭോജേത്വാ അത്തനോ മങ്ഗലുയ്യാനേ അട്ഠ പണ്ണസാലായോ കാരേത്വാ തേസം നിസീദനത്ഥായ അട്ഠ സബ്ബരതനമയപീഠേ ചേവ മണിആധാരകേ ച പടിയാദേത്വാ ദസവസ്സസഹസ്സാനി ഉപട്ഠാനം അകാസി. ഏതാനി പാകടട്ഠാനാനി.

കപ്പസതസഹസ്സം പന തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി കരോന്തോവ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തേന സദ്ധിം തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചുതോ അമിതോദനസക്കസ്സ ഗേഹേ നിബ്ബത്തി. തസ്സ സബ്ബേ ഞാതകേ ആനന്ദിതേ കരോന്തോ ജാതോതി **ആനന്ദോ**ത്വേവ നാമം അഹോസി. സോ അനുക്കമേന വയപ്പത്തോ കതാഭിനിക്ഖമനേ സമ്മാസമ്ബോധിം പത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കേ പഠമം കപിലവത്ഥും ഗന്ത്വാ തതോ നിക്ഖന്തേ ഭഗവതി തസ്സ പരിവാരത്ഥം പബ്ബജിതും നിക്ഖന്തേഹി ഭദ്ദിയാദീഹി സദ്ധിം നിക്ഖമിത്വാ ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ നചിരസ്സേവ ആയസ്മതോ പുണ്ണസ്സ മന്താണിപുത്തസ്സ സന്തികേ ധമ്മകഥം സുത്വാ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹി.

തേന ച സമയേന ഭഗവതോ പഠമബോധിയം വീസതിവസ്സാനി അനിബദ്ധഉപട്ഠാകാ അഹേസും. ഏകദാ നാഗസമാലോ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ വിചരി, ഏകദാ നാഗിതോ, ഏകദാ ഉപവാനോ, ഏകദാ സുനക്ഖത്തോ, ഏകദാ ചുന്ദോ സമണുദ്ദേസോ, ഏകദാ സാഗതോ, ഏകദാ മേഘിയോ, തേ യേഭുയ്യേന സത്ഥു ചിത്തം നാരാധയിംസു. അഥേകദിവസം ഭഗവാ ഗന്ധകുടിപരിവേണേ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ നിസിന്നോ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി - "അഹം, ഭിക്ഖവേ, ഇദാനിമ്ഹി മഹല്ലകോ, ഏകച്ചേ ഭിക്ഖൂ 'ഇമിനാ മഗ്ഗേന ഗച്ഛാമാ'തി വുത്തേ അഞ്ഞേന ഗച്ഛന്തി, ഏകച്ചേ മയ്ഹം പത്തചീവരം ഭൂമിയം നിക്ഖിപന്തി, മയ്ഹം നിബദ്ധുപട്ഠാകം ഭിക്ഖും ജാനാഥാ"തി. തം സുത്വാ ഭിക്ഖൂനം ധമ്മസംവേഗോ ഉദപാദി. അഥായസ്മാ സാരിപുത്തോ ഉട്ഠായ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ - "അഹം, ഭന്തേ, തുമ്ഹേ ഉപട്ഠഹിസ്സാമീ"തി ആഹ. തം ഭഗവാ പടിക്ഖിപി. ഏതേനുപായേന മഹാമോഗ്ഗല്ലാനം ആദിം കത്വാ സബ്ബേ മഹാസാവകാ - "അഹം ഉപട്ഠഹിസ്സാമി, അഹം ഉപട്ഠഹിസ്സാമീ"തി ഉട്ഠഹിംസു ഠപേത്വാ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം, തേപി ഭഗവാ പടിക്ഖിപി .

സോ പന തുണ്ഹീയേവ നിസീദി. അഥ നം ഭിക്ഖൂ ആഹംസു - "ആവുസോ, ത്വമ്പി സത്ഥു ഉപട്ഠാകട്ഠാനം യാചാഹീ"തി. യാചിത്വാ ലദ്ധട്ഠാനം നാമ കീദിസം ഹോതി, സചേ രുച്ചതി, സത്ഥാ സയമേവ വക്ഖതീതി. അഥ ഭഗവാ "ന, ഭിക്ഖവേ, ആനന്ദോ അഞ്ഞേഹി ഉസ്സാഹേതബ്ബോ, സയമേവ ജാനിത്വാ മം ഉപട്ഠഹിസ്സതീ"തി ആഹ. തതോ ഭിക്ഖൂ "ഉട്ഠേഹി, ആവുസോ ആനന്ദ, സത്ഥാരം ഉപട്ഠാകട്ഠാനം യാചാഹീ"തി ആഹംസു.

ഥേരോ ഉട്ഠഹിത്വാ "സചേ മേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ അത്തനാ ലദ്ധം പണീതചീവരം ന ദസ്സതി, പണീതപിണ്ഡപാതം ന ദസ്സതി, ഏകഗന്ധകുടിയം വസിതും ന ദസ്സതി, നിമന്തനം ഗഹേത്വാ ന ഗമിസ്സതി, ഏവാഹം ഭഗവന്തം ഉപട്ഠഹിസ്സാമീ"തി ആഹ. "ഏത്തകേ ഗുണേ ലഭതോ സത്ഥു ഉപട്ഠാനേ കോ ഭാരോ"തി ഉപവാദമോചനത്ഥം ഇമേ **ചത്താരോ പടിക്ഖേപാ** ച - "സചേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ മയാ ഗഹിതനിമന്തനം ഗമിസ്സതി, സചാഹം ദേസന്തരതോ ആഗതാഗതേ താവദേവ ദസ്സേതും ലച്ഛാമി; യദാ മേ കങ്ഖാ ഉപ്പജ്ജതി, താവദേവ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിതും ലച്ഛാമി, സചേ ഭഗവാ പരമ്മുഖാ ദേസിതം ധമ്മം പുന മയ്ഹം കഥേസ്സതി, ഏവാഹം ഭഗവന്തം ഉപട്ഠഹിസ്സാമീ"തി "ഏത്തകമ്പി സത്ഥു സന്തികേ അനുഗ്ഗഹം ന ലഭതീ"തി ഉപവാദമോചനത്ഥഞ്ചേവ ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികഭാവപാരമീപൂരണത്ഥഞ്ച ഇമാ **ചതസ്സോ ആയാചനാ** ചാതി അട്ഠ വരേ ഗഹേത്വാ നിബദ്ധുപട്ഠാകോ അഹോസി. തസ്സേവ ഠാനന്തരസ്സ അത്ഥായ കപ്പസതസഹസ്സം പൂരിതാനം പാരമീനം ഫലം പാപുണി. സോ ഉപട്ഠാകട്ഠാനം ലദ്ധദിവസതോ പട്ഠായ ദസബലം ദുവിധേന ഉദകേന, തിവിധേന ദന്തകട്ഠേന, ഹത്ഥപാദപരികമ്മേന പിട്ഠിപരികമ്മേന, ഗന്ധകുടിപരിവേണസമ്മജ്ജനേനാതി ഏവമാദീഹി കിച്ചേഹി ഉപട്ഠഹന്തോ "ഇമായ നാമ വേലായ സത്ഥു ഇദം നാമ ലദ്ധും വട്ടതി, ഇദം നാമ കാതും വട്ടതീ"തി ദിവസഭാഗം സന്തികാവചരോ ഹുത്വാ, രത്തിഭാഗേ മഹന്തം ദണ്ഡദീപികം ഗഹേത്വാ ഗന്ധകുടിപരിവേണം നവ വാരേ അനുപരിയായതി, സത്ഥരി പക്കോസന്തേ പടിവചനദാനായ ഥിനമിദ്ധവിനോദനത്ഥം.

അഥ നം സത്ഥാ ജേതവനേ അരിയഗണമജ്ഝേ നിസിന്നോ അനേകപരിയായേന പസംസിത്വാ "ബഹുസ്സുതാനം സതിമന്താനം ഗതിമന്താനം ധിതിമന്താനം ഉപട്ഠാകാനഞ്ച ഭിക്ഖൂനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി. ഏവം സത്ഥാരാ പഞ്ചസു ഠാനേസു ഏതദഗ്ഗേ ഠപിതോ ചതൂഹി അച്ഛരിയബ്ഭുതധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ സത്ഥു ധമ്മകോസാരക്ഖോ അയം മഹാഥേരോ സേഖോവ സമാനോ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന ഭിക്ഖൂഹി സമുത്തേജിതോ ദേവതായ ച സംവേജിതോ "സ്വേയേവ ച ദാനി ധമ്മസങ്ഗീതി കാതബ്ബാ, ന ഖോ പന മേതം പതിരൂപം, യ്വായം സേഖോ സകരണീയോ ഹുത്വാ അസേഖേഹി ഥേരേഹി സദ്ധിം ധമ്മം സങ്ഗായിതും സന്നിപാതം ഗന്തു"ന്തി സഞ്ജാതുസ്സാഹോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ ബഹുദേവരത്തിം വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ ചങ്കമേ വീരിയസമതം അലഭിത്വാ വിഹാരം പവിസിത്വാ സയനേ നിസീദിത്വാ സയിതുകാമോ കായം ആവട്ടേസി. അപ്പത്തഞ്ച സീസം ബിമ്ബോഹനം പാദാ ച ഭൂമിതോ മുത്തമത്താ, ഏതസ്മിം അന്തരേ അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്തം വിമുച്ചി ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧.൩൮൪-൩൯൩) -

“ആരാമദ്വാരാ നിക്ഖമ്മ, പദുമുത്തരോ മഹാമുനി;
വസ്സേന്തോ അമതം വുട്ഠിം, നിബ്ബാപേസി മഹാജനം.

“സതസഹസ്സം തേ ധീരാ, ഛളഭിഞ്ഞാ മഹിദ്ധികാ;
പരിവാരേന്തി സമ്ബുദ്ധം, ഛായാവ അനപായിനീ.

“ഹത്ഥിക്ഖന്ധഗതോ ആസിം, സേതച്ഛത്തം വരുത്തമം;
സുചാരുരൂപം ദിസ്വാന, വിത്തി മേ ഉദപജ്ജഥ.

“ഓരുയ്ഹ ഹത്ഥിഖന്ധമ്ഹാ, ഉപഗച്ഛിം നരാസഭം;
രതനാമയഛത്തം മേ, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ ധാരയിം.

“മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, പദുമുത്തരോ മഹാഇസി;
തം കഥം ഠപയിത്വാന, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

“യോ സോ ഛത്തമധാരേസി, സോണ്ണാലങ്കാരഭൂസിതം;
തമഹം കിത്തയിസ്സാമി, സുണോഥ മമ ഭാസതോ.

“ഇതോ ഗന്ത്വാ അയം പോസോ, തുസിതം ആവസിസ്സതി;
അനുഭോസ്സതി സമ്പത്തിം, അച്ഛരാഹി പുരക്ഖതോ.

“ചതുതിംസതിക്ഖത്തുഞ്ച, ദേവരജ്ജം കരിസ്സതി;
ബലാധിപോ അട്ഠസതം, വസുധം ആവസിസ്സതി.

“അട്ഠപഞ്ഞാസക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി;
പദേസരജ്ജം വിപുലം, മഹിയാ കാരയിസ്സതി.

“കപ്പസതസഹസ്സമ്ഹി , ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

“സക്യാനം കുലകേതുസ്സ, ഞാതിബന്ധു ഭവിസ്സതി;
ആനന്ദോ നാമ നാമേന, ഉപട്ഠാകോ മഹേസിനോ.

“ആതാപീ നിപകോ ചാപി, ബാഹുസച്ചേസു കോവിദോ;
നിവാതവുത്തി അത്ഥദ്ധോ, സബ്ബപാഠീ ഭവിസ്സതി.

“പധാനപഹിതത്തോ സോ, ഉപസന്തോ നിരൂപധി;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, നിബ്ബായിസ്സതിനാസവോ.

“സന്തി ആരഞ്ഞകാ നാഗാ, കുഞ്ജരാ സട്ഠിഹായനാ;
തിധാപഭിന്നാ മാതങ്ഗാ, ഈസാദന്താ ഉരൂള്ഹവാ.

“അനേകസതസഹസ്സാ, പണ്ഡിതാപി മഹിദ്ധികാ;
സബ്ബേ തേ ബുദ്ധനാഗസ്സ, ന ഹോന്തുപണിധിമ്ഹി തേ.

“ആദിയാ മേ നമസ്സാമി, മജ്ഝിമേ അഥ പച്ഛിമേ;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, ബുദ്ധസേട്ഠം ഉപട്ഠഹിം.

“ആതാപീ നിപകോ ചാപി, സമ്പജാനോ പടിസ്സതോ;
സോതാപത്തിഫലം പത്തോ, സേഖഭൂമീസു കോവിദോ.

“സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം കമ്മമഭിനീഹരിം;
താഹം ഭൂമിമനുപ്പത്തോ, ഠിതാ സദ്ധമ്മമാചലാ.

“സ്വാഗതം വത മേ ആസി...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ സങ്ഗീതിമണ്ഡപം പവിസിത്വാ ധമ്മം സങ്ഗായന്തോ തത്ഥ തത്ഥ ഭിക്ഖൂനം ഓവാദദാനവസേന അത്തനോ പടിപത്തിദീപനാദിവസേന ച ഭാസിതഗാഥാ ഏകജ്ഝം കത്വാ അനുക്കമേവ ഖുദ്ദകനികായസങ്ഗായനകാലേ ഥേരഗാഥാസു സങ്ഗീതിം ആരോപേന്തോ -

൧൦൧൭. “പിസുണേന ച കോധനേന ച, മച്ഛരിനാ ച വിഭൂതനന്ദിനാ;
സഖിതം ന കരേയ്യ പണ്ഡിതോ, പാപോ കാപുരിസേന സങ്ഗമോ.

൧൦൧൮. “സദ്ധേന ച പേസലേന ച, പഞ്ഞവതാ ബഹുസ്സുതേന ച;
സഖിതം കരേയ്യ പണ്ഡിതോ, ഭദ്ദോ സപ്പുരിസേന സങ്ഗമോ.

൧൦൧൯. “പസ്സ ചിത്തകതം ബിമ്ബം, അരുകായം സമുസ്സിതം;
ആതുരം ബഹുസങ്കപ്പം, യസ്സ നത്ഥി ധുവം ഠിതി.

൧൦൨൦. “പസ്സ ചിത്തകതം രൂപം, മണിനാ കുണ്ഡലേന ച;
അട്ഠിതചേന ഓനദ്ധം, സഹ വത്ഥേഹി സോഭതി.

൧൦൨൧. “അലത്തകകതാ പാദാ, മുഖം ചുണ്ണകമക്ഖിതം;
അലം ബാലസ്സ മോഹായ, നോ ച പാരഗവേസിനോ.

൧൦൨൨. “അട്ഠപദകതാ കേസാ, നേത്താ അഞ്ജനമക്ഖിതാ;
അലം ബാലസ്സ മോഹായ, നോ ച പാരഗവേസിനോ.

൧൦൨൩. “അഞ്ജനീവ നവാ ചിത്താ, പൂതികായോ അലങ്കതോ;
അലം ബാലസ്സ മോഹായ, നോ ച പാരഗവേസിനോ.

“ഓദഹി മിഗവോ പാസം, നാസദാ വാഗുരം മിഗോ;
ഭുത്വാ നിവാപം ഗച്ഛാമ, കന്ദന്തേ മിഗബന്ധകേ.

“ഛിന്നോ പാസോ മിഗവസ്സ, നാസദാ വാഗുരം മിഗോ;
ഭുത്വാ നിവാപം ഗച്ഛാമ, സോചന്തേ മിഗലുദ്ദകേ.

൧൦൨൪. “ബഹുസ്സുതോ ചിത്തകഥീ, ബുദ്ധസ്സ പരിചാരകോ;
പന്നഭാരോ വിസഞ്ഞുത്തോ, സേയ്യം കപ്പേതി ഗോതമോ.

൧൦൨൫. “ഖീണാസവോ വിസഞ്ഞുത്തോ, സങ്ഗാതീതോ സുനിബ്ബുതോ;
ധാരേതി അന്തിമം ദേഹം, ജാതിമരണപാരഗൂ.

൧൦൨൬. “യസ്മിം പതിട്ഠിതാ ധമ്മാ, ബുദ്ധസ്സാദിച്ചബന്ധുനോ;
നിബ്ബാനഗമനേ മഗ്ഗേ, സോയം തിട്ഠതി ഗോതമോ.

൧൦൨൭. “ദ്വാസീതി ബുദ്ധതോ ഗണ്ഹിം, ദ്വേ സഹസ്സാനി ഭിക്ഖുതോ;
ചതുരാസീതിസഹസ്സാനി, യേ മേ ധമ്മാ പവത്തിനോ.

൧൦൨൮. “അപ്പസ്സുതായം പുരിസോ, ബലിബദ്ദോവ ജീരതി;
മംസാനി തസ്സ വഡ്ഢന്തി, പഞ്ഞാ തസ്സ ന വഡ്ഢതി.

൧൦൨൯. “ബഹുസ്സുതോ അപ്പസ്സുതം, യോ സുതേനാതിമഞ്ഞതി;
അന്ധോ പദീപധാരോവ, തഥേവ പടിഭാതി മം.

൧൦൩൦. “ബഹുസ്സുതം ഉപാസേയ്യ, സുതഞ്ച ന വിനാസയേ;
തം മൂലം ബ്രഹ്മചരിയസ്സ, തസ്മാ ധമ്മധരോ സിയാ.

൧൦൩൧. “പുബ്ബാപരഞ്ഞൂ അത്ഥഞ്ഞൂ, നിരുത്തിപദകോവിദോ;
സുഗ്ഗഹീതഞ്ച ഗണ്ഹാതി, അത്ഥഞ്ചോപപരിക്ഖതി.

൧൦൩൨. “ഖന്ത്യാ ഛന്ദികതോ ഹോതി, ഉസ്സഹിത്വാ തുലേതി തം;
സമയേ സോ പദഹതി, അജ്ഝത്തം സുസമാഹിതോ.

൧൦൩൩. “ബഹുസ്സുതം ധമ്മധരം, സപ്പഞ്ഞം ബുദ്ധസാവകം;
ധമ്മവിഞ്ഞാണമാകങ്ഖം, തം ഭജേഥ തഥാവിധം.

൧൦൩൪. “ബഹുസ്സുതോ ധമ്മധരോ, കോസാരക്ഖോ മഹേസിനോ;
ചക്ഖു സബ്ബസ്സ ലോകസ്സ, പൂജനീയോ ബഹുസ്സുതോ.

൧൦൩൫. “ധമ്മാരാമോ ധമ്മരതോ, ധമ്മം അനുവിചിന്തയം;
ധമ്മം അനുസ്സരം ഭിക്ഖു, സദ്ധമ്മാ ന പരിഹായതി.

൧൦൩൬. “കായമച്ഛേരഗരുനോ , ഹിയ്യമാനേ അനുട്ഠഹേ;
സരീരസുഖഗിദ്ധസ്സ, കുതോ സമണഫാസുതാ.

൧൦൩൭. “ന പക്ഖന്തി ദിസാ സബ്ബാ, ധമ്മാ ന പടിഭന്തി മം;
ഗതേ കല്യാണമിത്തമ്ഹി, അന്ധകാരംവ ഖായതി.

൧൦൩൮. “അബ്ഭതീതസഹായസ്സ, അതീതഗതസത്ഥുനോ;
നത്ഥി ഏതാദിസം മിത്തം, യഥാ കായഗതാ സതി.

൧൦൩൯. “യേ പുരാണാ അതീതാ തേ, നവേഹി ന സമേതി മേ;
സ്വജ്ജ ഏകോവ ഝായാമി, വസ്സുപേതോവ പക്ഖിമാ.

൧൦൪൦. “ദസ്സനായ അഭിക്കന്തേ, നാനാവേരജ്ജകേ ബഹൂ;
മാ വാരയിത്ഥ സോതാരോ, പസ്സന്തു സമയോ മമം.

൧൦൪൧. “ദസ്സനായ അഭിക്കന്തേ, നാനാവേരജ്ജകേ പുഥു;
കരോതി സത്ഥാ ഓകാസം, ന നിവാരേതി ചക്ഖുമാ.

൧൦൪൨. “പണ്ണവീസതി വസ്സാനി, സേഖഭൂതസ്സ മേ സതോ;
ന കാമസഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജി, പസ്സ ധമ്മസുധമ്മതം.

൧൦൪൩. “പണ്ണവീസതി വസ്സാനി, സേഖഭൂതസ്സ മേ സതോ;
ന ദോസസഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജി, പസ്സ ധമ്മസുധമ്മതം.

൧൦൪൪. “പണ്ണവീസതി വസ്സാനി, ഭഗവന്തം ഉപട്ഠഹിം;
മേത്തേന കായകമ്മേന, ഛായാവ അനപായിനീ.

൧൦൪൫. “പണ്ണവീസതി വസ്സാനി, ഭഗവന്തം ഉപട്ഠഹിം;

മേത്തേന വചീകമ്മേന, ഛായാവ അനപായിനീ.

൧൦൪൫. ‘‘പണ്ണവീസതി വസ്സാനി, ഭഗവന്തം ഉപട്ഠഹിം;
മേത്തേന മനോകമ്മേന, ഛായാവ അനപായിനീ.

൧൦൪൬. ‘‘ബുദ്ധസ്സ ചങ്കമന്തസ്സ, പിട്ഠിതോ അനുചങ്കമിം;
ധമ്മേ ദേസിയമാനമ്ഹി, ഞാണം മേ ഉദപജ്ജഥ.

൧൦൪൭. ‘‘അഹം സകരണീയോമ്ഹി, സേഖോ അപ്പത്തമാനസോ;
സത്ഥു ച പരിനിബ്ബാനം, യോ അമ്ഹം അനുകമ്പകോ.

൧൦൪൮. ‘‘തദാസി യം ഭിംസനകം, തദാസി ലോമഹംസനം;
സബ്ബാകാരവരൂപേതേ, സമ്ബുദ്ധേ പരിനിബ്ബുതേ.

൧൦൪൯. ‘‘ബഹുസ്സുതോ ധമ്മധരോ, കോസാരക്ഖോ മഹേസിനോ;
ചക്ഖു സബ്ബസ്സ ലോകസ്സ, ആനന്ദോ പരിനിബ്ബുതോ.

൧൦൫൦. ‘‘ബഹുസ്സുതോ ധമ്മധരോ, കോസാരക്ഖോ മഹേസിനോ;
ചക്ഖു സബ്ബസ്സ ലോകസ്സ, അന്ധകാരേ തമോനുദോ.

൧൦൫൧. ‘‘ഗതിമന്തോ സതിമന്തോ, ധിതിമന്തോ ച യോ ഇസി;
സദ്ധമ്മധാരകോ ഥേരോ, ആനന്ദോ രതനാകരോ.

൧൦൫൨. ‘‘പരിചിണ്ണോ മയാ സത്ഥാ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം;
ഓഹിതോ ഗരുകോ ഭാരോ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ’’തി. -

ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **പിസുണേന ചാ**തി ആദിതോ ദ്വേ ഗാഥാ ഛബ്ബഗ്ഗിയേ ഭിക്ഖൂ ദേവദത്തപക്ഖിയേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം സംസഗ്ഗം കരോന്തേ ദിസ്വാ തേസം ഓവാദദാനവസേന വുത്താ. തത്ഥ **പിസുണേനാ**തി പിസുണായ വാചായ. തായ ഹി യുത്തോ പുഗ്ഗലോ ‘‘പിസുണോ’’തി വുത്തോ യഥാ നീലഗുണയുത്തോ പടോ നീലോതി. **കോധനേനാ**തി കുജ്ഝനസീലേന. അത്തസമ്പത്തിനിഗൂഹണലക്ഖണസ്സ മച്ഛേരസ്സ സമ്ഭവതോ **മച്ഛരിനാ. വിഭൂതനന്ദിനാ**തി സത്താനം വിഭൂതം വിഭവനം വിനാസം ഇച്ഛന്തേന, വിഭൂതം വാ വിസും ഭാവോ ഭേദോ, തം നന്ദനേന, സബ്ബമേതം ദേവദത്തപക്ഖിയേവ സന്ധായ വുത്തം. തേ ഹി പഞ്ചവത്ഥുദീപനായ ബഹൂ ജനേ സമ്മാപടിപന്നേ ഭിന്ദന്താ സത്ഥരി ബഹിദ്ധതായ ഥദ്ധമച്ഛരിയാദിമച്ഛരിയപകതാ മഹാജനസ്സ മഹതോ അനത്ഥായ പടിപജ്ജിംസു. **സഖിത**ന്തി സഹായഭാവം സംസഗ്ഗം ന കരേയ്യ, കിംകാരണാ? **പാപോ കാപുരിസേന സങ്ഗമോ** കാപുരിസേന പാപപുഗ്ഗലേന സമാഗമോ നിഹീനോ ലാമകോ. യേ ഹിസ്സ ദിട്ഠാനുഗതിം ആപജ്ജന്തി. തേസം ദുചിന്തിതാദിഭേദം ബാലലക്ഖണമേവ ആവഹതി, പഗേവ വചനകരസ്സ. തേനാഹ ഭഗവാ - ‘‘യാനി കാനിചി, ഭിക്ഖവേ, ഭയാനി ഉപ്പജ്ജന്തി, സബ്ബാനി താനി ബാലതോ ഉപ്പജ്ജന്തി, നോ പണ്ഡിതതോ’’തിആദി (അം॰ നി॰ ൩.൧).

യേന പന സംസഗ്ഗോ കാതബ്ബോ, തം ദസ്സേതും **‘‘സദ്ധേന ചാ’’**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സദ്ധേനാ**തി കമ്മകമ്മഫലസദ്ധായ ചേവ, രതനത്തയസദ്ധായ ച സമന്നാഗതേന. **പേസലേനാ**തി പിയസീലേന സീലസമ്പന്നേന. **പഞ്ഞവതാ**തി ഉദയത്ഥഗാമിനിയാ നിബ്ബേധികായ പഞ്ഞായ വസേന പഞ്ഞാസമ്പന്നേന.

ബഹുസ്സുതേനാതി പരിയത്തിപടിവേധബാഹുസച്ചാനം പാരിപൂരിയാ ബഹുസ്സുതേന. **ഭദ്ദോ**തി തേന താദിസേന സാധുനാ സങ്ഗമോ ഭദ്ദോ സുന്ദരോ കല്യാണോ ദിട്ഠധമ്മികാദിഭേദം അത്ഥം ആവഹതീതി അധിപ്പായോ.

പസ്സ ചിത്തകതന്തിആദികാ സത്ത ഗാഥാ അത്തനോ രൂപസമ്പത്തിം ദിസ്വാ കാമസഞ്ഞം ഉപ്പാദേന്തിയാ ഉത്തരായ നാമ ഉപാസികായ കായവിച്ഛന്ദജനനത്ഥം ഭാസിതാ . "അമ്ബപാലിം ഗണികം ദിസ്വാ വിക്ഖിത്തചിത്താനം ഓവാദദാനത്ഥ"ന്തിപി വദന്തി. താ ഹേട്ഠാ വുത്തത്ഥാ ഏവ.

ബഹുസ്സുതോ ചിത്തകഥീതിആദികാ ദ്വേ ഗാഥാ ഥേരേന അരഹത്തം പത്വാ ഉദാനവസേന ഭാസിതാ. തത്ഥ **പരിചാരകോ**തി ഉപട്ഠാകോ. **സേയ്യം കപ്പേതീ**തി അരഹത്തപ്പത്തിസമനന്തരം സയിതത്താ വുത്തം. ഥേരോ ഹി ബഹുദേവ രത്തിം ചങ്കമേന വീതിനാമേത്വാ സരീരം ഉതും ഗാഹാപേതും ഓവരകം പവിസിത്വാ സയിതും മഞ്ചകേ നിസിന്നോ പാദാ ച ഭൂമിതോ മുത്താ, അപ്പത്തഞ്ച സീസം ബിമ്ബോഹനം, ഏത്ഥന്തരേ അരഹത്തം പത്വാ സയി.

ഖീണാസവോതി പരിക്ഖീണചതുരാസവോ, തതോ ഏവ ചതൂഹിപി യോഗേഹി **വിസംയുത്തോ,** രാഗസങ്ഗാദീനം അതിക്കന്തത്താ **സങ്ഗാതീതോ,** സബ്ബസോ കിലേസപരിളാഹസ്സ വൂപസന്തത്താ **സുനിബ്ബുതോ** സീതിഭൂതോതി അത്ഥോ.

യസ്മിം പതിട്ഠിതാ ധമ്മാതി ഥേരം ഉദ്ദിസ്സ ഖീണാസവമഹാബ്രഹ്മുനാ ഭാസിതാ ഗാഥാ. ഉപട്ഠിതായ ഹി ധമ്മസങ്ഗീതിയാ ഥേരം ഉദ്ദിസ്സ യേഹി ഭിക്ഖൂഹി "ഏകോ ഭിക്ഖു വിസ്സഗന്ധം വായതീ"തി വുത്തം. അഥ ഥേരോ അധിഗതേ അരഹത്തേ സത്തപണ്ണിഗുഹാദ്വാരം സങ്ഘസ്സ സാമഗ്ഗീദാനത്ഥം ആഗതോ, തസ്സ ഖീണാസവഭാവപ്പകാസനേന സുദ്ധാവാസമഹാബ്രഹ്മാ. തേ ഭിക്ഖൂ ലജ്ജാപേന്തോ **"യസ്മിം പതിട്ഠിതാ ധമ്മാ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **ബുദ്ധസ്സ** ഭഗവതോ **ധമ്മാ** തേനേവ അധിഗതാ പവേദിതാ ച പടിവേധപരിയത്തിധമ്മാ. **യസ്മിം** പുരിസവിസേസേ പതിട്ഠിതാ, സോയം ഗോത്തതോ **ഗോതമോ** ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികോ സഉപാദിസേസനിബ്ബാനസ്സ അധിഗതത്താ ഇദാനി അനുപാദിസേസനിബ്ബാനഗമനേ മഗ്ഗേ പതിട്ഠഹി, തസ്സ ഏകംസഭാഗീതി.

അഥേകദിവസം ഗോപകമോഗ്ഗല്ലാനോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ ഥേരം പുച്ഛി - "ത്വം ബഹുസ്സുതോതി ബുദ്ധസ്സ സാസനേ പാകടോ, കിത്തകാ ധമ്മാ തേ സത്ഥാരാ ഭാസിതാ, തയാ ധാരിതാ"തി? തസ്സ ഥേരോ പടിവചനം ദേന്തോ **"ദ്വാസീതീ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ ദ്വാസീതി സഹസ്സാനീതി യോജനാ, **ബുദ്ധതോ ഗണ്ഹി**ന്തി സമ്മാസമ്ബുദ്ധതോ ഉഗ്ഗണ്ഹിം ദ്വിസഹസ്സാധികാനി അസീതിധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സാനി സത്ഥു സന്തികാ അധിഗണ്ഹിന്തി അത്ഥോ. **ദ്വേ സഹസ്സാനി ഭിക്ഖുതോ**തി ദ്വേ ധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സാനി ഭിക്ഖുതോ ഗണ്ഹിം, ധമ്മസേനാപതിആദീനം ഭിക്ഖൂനം സന്തികാ അധിഗച്ഛിം. **ചതുരാസീതിസഹസ്സാനീ**തി തദുഭയം സമോധാനേത്വാ ചതുസഹസ്സാധികാനി അസീതിസഹസ്സാനി. **യേ മേ ധമ്മാ പവത്തിനോ**തി യേ യഥാവുത്തപരിമാണാ ധമ്മക്ഖന്ധാ മയ്ഹം പഗുണാ വാചുഗ്ഗതാ ജിവ്ഹഗ്ഗേ പരിവത്തന്തീതി.

അഥേകദാ ഥേരോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനാധുരേപി ഗന്ഥധുരേപി അനനുയുത്തം ഏകം പുഗ്ഗലം ദിസ്വാ ബാഹുസച്ചാഭാവേ ആദീനവം പകാസേന്തോ **"അപ്പസ്സുതായ"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **അപ്പസ്സുതായ**ന്തി ഏകസ്സ ദ്വിന്നം വാ പണ്ണാസാനം, അഥ വാ പന വഗ്ഗാനം അന്തമസോ ഏകസ്സ ദ്വിന്നം വാ സുത്തന്താനമ്പി ഉഗ്ഗഹിതാനം അഭാവേന അപ്പസ്സുതോ അയം, കമ്മട്ഠാനം പന ഉഗ്ഗഹേത്വാ അനുയുഞ്ജന്തോ ബഹുസ്സുതോവ. **ബലിബദ്ദോവ ജീരതീ**തി യഥാ ബലിബദ്ദോ ജീരമാനോ വഡ്ഢമാനോ നേവ മാതു ന പിതു, ന സേസഞാതകാനം അത്ഥായ വഡ്ഢതി, അഥ ഖോ നിരത്ഥകമേവ ജീരതി; ഏവമേവം അയമ്പി ന ഉപജ്ഝായവത്തം കരോതി, ന ആചരിയവത്തം, ന ആഗന്തുകവത്താദീനി, ന ഭാവനം അനുയുഞ്ജതി, നിരത്ഥകമേവ ജീരതി. **മംസാനി തസ്സ വഡ്ഢന്തീ**തി യഥാ ബലിബദ്ദസ്സ "കസനഭാരവഹനാദീസു അസമത്ഥോ ഏസോ"തി അരഞ്ഞേ വിസ്സട്ഠസ്സ യഥാ തഥാ വിചരന്തസ്സ ഖാദന്തസ്സ പിവന്തസ്സ മംസാനി തസ്സ വഡ്ഢന്തി; ഏവമേവം ഇമസ്സാപി ഉപജ്ഝായാദീഹി വിസ്സട്ഠസ്സ സങ്ഘം നിസ്സായ ചത്താരോ പച്ചയേ ലഭിത്വാ ഉദ്ധംവിരേചനാദീനി കത്വാ കായം പോസേന്തസ്സ മംസാനി വഡ്ഢന്തി ഥൂലസരീരോ ഹുത്വാ വിചരതി. **പഞ്ഞാ**തി ലോകിയലോകുത്തരാ പനസ്സ പഞ്ഞാ ഏകങ്ഗുലിമത്താപി ന വഡ്ഢതി, അരഞ്ഞേ ഗച്ഛലതാദീനി വിയ അസ്സ ഛദ്വാരാനി നിസ്സായ തണ്ഹാ ചേവ നവവിധമാനോ ച വഡ്ഢതീതി അധിപ്പായോ.

ബഹുസ്സുതോതി ഗാഥാ അത്തനോ ബാഹുസച്ചം നിസ്സായ അഞ്ഞം അതിമഞ്ഞന്തം ഏകം ഭിക്ഖും ഉദ്ദിസ്സ വുത്താ. തത്ഥ **സുതേനാ**തി സുതഹേതു അത്തനോ ബാഹുസച്ചനിമിത്തം. **അതിമഞ്ഞതീ**തി അതിക്കമിത്വാ മഞ്ഞതി അത്താനം ഉക്കംസേന്തോ പരം പരിഭവതി. **തഥേവാ**തി യഥാ അന്ധോ അന്ധകാരേ തേലപജ്ജോതം ധാരേന്തോ ആലോകദാനേന പരേസംയേവ അത്ഥാവഹോ , ന അത്തനോ, തഥേവ പരിയത്തിബാഹുസച്ചേന സുതവാ പുഗ്ഗലോ സുതേന അനുപപന്നോ അത്തനോ അത്ഥം അപരിപൂരേന്തോ അന്ധോ ഞാണാലോകദാനേന പരേസംയേവ അത്ഥാവഹോ, ന അത്തനോ, ദീപധാരോ അന്ധോ വിയ മയ്ഹം ഉപട്ഠാതീതി.

ഇദാനി ബാഹുസച്ചേ ആനിസംസം ദസ്സേന്തോ **"ബഹുസ്സുത"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ഉപാസേയ്യാ**തി പയിരുപാസേയ്യ. **സുതഞ്ച ന വിനാസയേ**തി ബഹുസ്സുതം പയിരുപാസിത്വാ ലദ്ധം സുതഞ്ച ന വിനാസേയ്യ, ന സുസ്സേയ്യ ധാരണപരിചയപരിപുച്ഛാമനസികാരേഹി വഡ്ഢേയ്യ. **തം മൂലം ബ്രഹ്മചരിയസ്സാ**തി യസ്മാ ബഹുസ്സുതം പയിരുപാസിത്വാ ലദ്ധം തം സുതം പരിയത്തിബാഹുസച്ചം മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ മൂലം പധാനകാരണം. **തസ്മാ ധമ്മധരോ സിയാ** വിമുത്തായതനസീസേ ഠത്വാ യഥാസുതസ്സ ധമ്മസ്സ ധാരണേ പഠമം പരിയത്തിധമ്മധരോ ഭവേയ്യ.

ഇദാനി പരിയത്തിബാഹുസച്ചേന സാധേതബ്ബമത്ഥം ദസ്സേതും **"പുബ്ബാപരഞ്ഞൂ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ പുബ്ബഞ്ച അപരഞ്ച ജാനാതീതി **പുബ്ബാപരഞ്ഞൂ**. ഏകിസ്സാ ഹി ഗാഥായ പുബ്ബഭാഗേ അപഞ്ഞായമാനേപി പുബ്ബഭാഗേ വാ പഞ്ഞായമാനേ അപരഭാഗേ അപഞ്ഞായമാനേപി "ഇമസ്സ അപരഭാഗസ്സ ഇമിനാ പുബ്ബഭാഗേന , ഇമസ്സ വാ പുബ്ബഭാഗസ്സ ഇമിനാ അപരഭാഗേന ഭവിതബ്ബ"ന്തി ജാനന്തോ പുബ്ബാപരഞ്ഞൂ നാമ. അത്തത്ഥാദിഭേദം തസ്സ തസ്സ ഭാസിതസ്സ അത്ഥം ജാനാതീതി **അത്ഥഞ്ഞൂ**. **നിരുത്തിപദകോവിദോ**തി

നിരുത്തിയം സേസപദേസുപി ചാതി ചതൂസുപി പടിസമ്ഭിദാസു ഛേകോ. **സുഗ്ഗഹീതഞ്ച ഗണ്ഹാതീ**തി തേനേവ കോവിദഭാവേന അത്ഥതോ ബ്യഞ്ജനതോ ച ധമ്മം സുഗഹിതമേവ കത്വാ ഗണ്ഹാതി. **അത്ഥഞ്ചോപപരിക്ഖതീ**തി യഥാസുതസ്സ യഥാപരിയത്തസ്സ ധമ്മസ്സ അത്ഥം ഉപപരിക്ഖതി "ഇതി സീലം, ഇതി സമാധി, ഇതി പഞ്ഞാ, ഇമേ രൂപാരൂപധമ്മാ"തി മനസാ അനുപേക്ഖതി.

ഖന്ത്യാ ഛന്ദികതോ ഹോതീതി തേസു മനസാ അനുപേക്ഖിതേസു ധമ്മേസു ദിട്ഠിനിജ്ഝാനക്ഖന്തിയാ നിജ്ഝാനം ഖമാപേത്വാ രൂപപരിഗ്ഗഹാദിമുഖേന വിപസ്സനാഭിനിവേസേ ഛന്ദികതോ ഛന്ദജാതോ ഹോതി. തഥാഭൂതോ ച വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ **ഉസ്സഹിത്വാ തുലേതി** തംതംപച്ചയനാമരൂപദസ്സനവസേന ഉസ്സാഹം കത്വാ തതോ പരം തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ തുലേതി "അനിച്ച"ന്തിപി, "ദുക്ഖ"ന്തിപി, "അനത്താ"തിപി തം നാമരൂപം തീരേതി വിപസ്സതി. **സമയേ സോ പദഹതി, അജ്ഝത്തം സുസമാഹിതോ**തി സോ ഏവം പസ്സന്തോ പഗ്ഗഹേതബ്ബാദിസമയേ ചിത്തസ്സ പഗ്ഗണ്ഹനാദിനാ പദഹതി, പദഹന്തോ ച അജ്ഝത്തം ഗോചരജ്ഝത്തേ വിപസ്സനാസമാധിനാ മഗ്ഗസമാധിനാ ച സുട്ഠു സമാഹിതോ ഭവേയ്യ, അസമാധാനഹേതുഭൂതേ കിലേസേ പജഹേയ്യ. സ്വായം ഗുണോ സബ്ബോപി യസ്മാ ബഹുസ്സുതം ധമ്മധരം സപ്പഞ്ഞം ബുദ്ധസാവകം പയിരുപാസന്തസ്സ ഹോതി, തസ്മാ അസങ്ഖതം ധമ്മം ആരബ്ഭ ദുക്ഖാദീസു പരിഞ്ഞാദിവിസിട്ഠകിച്ചതായ ധമ്മവിഞ്ഞാണസങ്ഖാതം ധമ്മഞാണം ആകങ്ഖന്തോ തഥാവിധം വുത്തപ്പകാരം കല്യാണമിത്തം ഭജേഥ, സേവേയ്യ പയിരുപാസേയ്യാതി അത്ഥോ.

ഏവം ബഹുപകാരതായ തസ്സ പൂജനീയകം ദസ്സേന്തോ **"ബഹുസ്സുതോ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - സുത്തഗേയ്യാദി ബഹു സുതം ഏതസ്സാതി **ബഹുസ്സുതോ**. തമേവ ദേസനാധമ്മം സുവണ്ണഭാജനേ പക്ഖിത്തസീഹവസാ വിയ അവിനസ്സന്തം ധാരേതീതി **ധമ്മധരോ**. തതോ ഏവ മഹേസിനോ ഭഗവതോ ധമ്മകോസം ധമ്മരതനം ആരക്ഖതീതി **കോസാരക്ഖോ**. യസ്മാ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ സമദസ്സനേന ചക്ഖുഭൂതോ, തസ്മാ **ചക്ഖു സബ്ബസ്സ ലോകസ്സ പൂജനീയോ** മാനനീയോതി, ബഹുസ്സുതഭാവേന ബഹുജനസ്സ പൂജനീയഭാവദസ്സനത്ഥം നിഗമനവസേന പുനപി **"ബഹുസ്സുതോ"**തി വുത്തം.

ഏവരൂപം കല്യാണമിത്തം ലഭിത്വാപി കാരകസ്സേവ അപരിഹാനി, ന അകാരകസ്സാതി ദസ്സേന്തോ **"ധമ്മാരാമോ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ നിവാസനട്ഠേന സമഥവിപസ്സനാധമ്മോ ആരാമോ, തസ്മിം ഏവ ധമ്മേ രതോ അഭിരതോതി **ധമ്മരതോ,** തസ്സേവ ധമ്മസ്സ പുനപ്പുനം വിചിന്തനേന **ധമ്മം അനുവിചിന്തയം** ധമ്മം ആവജ്ജേന്തോ മനസി കരോതീതി അത്ഥോ. **അനുസ്സര**ന്തി തമേവ ധമ്മം അനുസ്സരന്തോ. **സദ്ധമ്മാ**തി ഏവരൂപോ ഭിക്ഖു സത്തതിംസപഭേദാ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ നവവിധലോകുത്തരധമ്മാ ച ന പരിഹായതി, ന കദാചി തസ്സ തതോ പരിഹാനി ഹോതീതി അത്ഥോ.

അഥേകദിവസം കായേ അവീതരാഗം കുസീതം ഹീനവീരിയം കോസല്ലായാതി നാമം ഭിക്ഖും സംവേജേന്തോ **"കായമച്ഛേരഗരുനോ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **കായമച്ഛേരഗരുനോ**തി "കായദള്ഹീബഹുലസ്സ കായേ മമത്തസ്സ ആചരിയുപജ്ഝായാനമ്പി കായേന കത്തബ്ബം കിഞ്ചി അകത്വാ വിചരന്തസ്സ.

ഹിയ്യമാനേതി അത്തനോ കായേ ജീവിതേ ച ഖണേ ഖണേ പരിഹിയ്യമാനേ. **അനുട്ഠഹേ**തി സീലാദീനം പരിപൂരണവസേന ഉട്ഠാനവീരിയം ന കരേയ്യ. **സരീരസുഖഗിദ്ധസ്സാ**തി അത്തനോ സരീരസ്സ സുഖാപനേനേവ ഗേധം ആപന്നസ്സ. **കുതോ സമണഫാസുതാ**തി ഏവരൂപസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സാമഞ്ഞവസേന കുതോ സുഖവിഹാരോ, ഫാസുവിഹാരോ ന തസ്സ വിജ്ജതീതി അത്ഥോ.

ന പക്ഖന്തീതിആദികാ ആയസ്മതോ സാരിപുത്തസ്സ ധമ്മസേനാപതിനോ പരിനിബ്ബുതഭാവം സുത്വാ ഥേരേന ഭാസിതാ. തത്ഥ **ന പക്ഖന്തി ദിസാ സബ്ബാ**തി പുരത്ഥിമാദിഭേദാ സബ്ബാ ദിസാ ന പക്ഖായന്തി, ദിസാമൂള്ഹോതി അത്ഥോ. **ധമ്മാ ന പടിഭന്തി മ**ന്തി പുബ്ബേ സുട്ഠു പഗുണാപി പരിയത്തിധമ്മാ ഇദാനി സക്കച്ചം സമന്നാഹരിയമാനാപി മയ്ഹം ന ഉപട്ഠഹന്തി. **ഗതേ കല്യാണമിത്തമ്ഹീ**തി സദേവകസ്സ ലോകസ്സ കല്യാണമിത്തഭൂതേ ധമ്മസേനാപതിമ്ഹി അനുപാദിസേസനിബ്ബാനം ഗതേ. **അന്ധകാരംവ ഖായതീ**തി സബ്ബോപായം ലോകോ അന്ധകാരോ വിയ ഉപട്ഠാതി.

അബ്ഭതീതസഹായസ്സാതി അപഗതസഹായസ്സ, കല്യാണമിത്തരഹിതസ്സാതി അത്ഥോ. **അതീതഗതസത്ഥുനോ**തി ആയസ്മതോ അതീതോ ഹുത്വാ നിബ്ബാനഗതസത്ഥുകസ്സ, സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേതി അത്ഥോ. **യഥാ കായഗതാ സതീ**തി കായഗതാസതിഭാവനാ തക്കരസ്സ യഥാ ഏകന്തഹിതാവഹാ, ഏവം ഏതാദിസം അനാഥസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഏകന്തഹിതാവഹം അഞ്ഞം മിത്തം നാമ നത്ഥി, സനാഥസ്സ അഞ്ഞാപി ഭാവനാ ഹിതാവഹാ ഏവാതി അധിപ്പായോ.

പുരാണാതി പോരാണാ, സാരിപുത്താദികേ കല്യാണമിത്തേ സന്ധായ വദതി. **നവേഹീ**തി നവകേഹി. **ന സമേതി മേ**തി മയ്ഹം ചിത്തം ന സമാഗച്ഛതി, ന തേ മമ ചിത്തം ആരാധേന്തീതി അത്ഥോ. **സ്വജ്ജ ഏകോവ ഝായാമീ**തി സോഹം അജ്ജ വുഡ്ഢതരേഹി വിരഹിതോ ഏകോവ ഹുത്വാ ഝായാമി ഝാനപസുതോ ഹോമി. **വസ്സുപേതോ**തി വസ്സകാലേ കുലാവകം ഉപേതോ പക്ഖീ വിയ. ''വാസുപേതോ''തിപി പാളി, വാസം ഉപഗതോതി അത്ഥോ.

ദസ്സനായ അഭിക്കന്തേതി ഗാഥാ സത്ഥാരാ ഭാസിതാ. തസ്സത്ഥോ - മമ ദസ്സനായ അഭിക്കന്തേ നാനാവിധവിദേസപവാസികബഹുജനേ, ആനന്ദ, മമ ഉപസങ്കമനം മാ വാരേസി. കസ്മാ? തേ സോതാരോ ധമ്മസ്സ, മമം പസ്സന്തു, അയമേവ ദസ്സനായ സമയോതി.

തം സുത്വാ ഥേരോ **''ദസ്സനായ അഭിക്കന്തേ**''തി അപരം ഗാഥമാഹ. ഇമായ ഹി ഗാഥായ സമ്ബന്ധത്ഥം പുരിമഗാഥാ ഇധ നിക്ഖിത്താ. തേനേവ സചാഹം ദേസന്തരതോ ആഗതാഗതേ താവദേവ ദസ്സേതും ലച്ഛാമീതി ഏതസ്സ പദസ്സ അത്ഥസിദ്ധിം ദസ്സേതി.

പണ്ണവീസതി വസ്സാനീതി പഞ്ച ഗാഥാ അത്തനോ അഗ്ഗുപട്ഠാകഭാവം ദീപേതും വുത്താ. ആരദ്ധകമ്മട്ഠാനഭാവേന ഹി സത്ഥു ഉപട്ഠാനപസുതഭാവേന ച ഥേരസ്സ മഗ്ഗേന അസമുച്ഛിന്നാപി കാമസഞ്ഞാദയോ ന ഉപ്പജ്ജിംസു, കായവചീമനോകമ്മാനി ച സബ്ബകാലം സത്ഥരി മേത്താപുബ്ബങ്ഗമാനി മേത്താനുപരിവത്താനി അഹേസും. തത്ഥ **പണ്ണവീസതി വസ്സാനീ**തി പഞ്ചവീസതി സംവച്ഛരാനി. **സേഖഭൂതസ്സ മേ സതോ**തി സേഖഭൂമിയം

സോതാപത്തിഫലേ ഠിതസ്സ മേ സതോ. **കാമസഞ്ഞാ**തി കാമസഹഗതാ സഞ്ഞാ ന ഉപ്പജ്ജി, ഏത്ഥ ച കാമസഞ്ഞാദിഅനുപ്പത്തിവചനേന അത്തനോ ആസയസുദ്ധിം ദസ്സേതി, **"മേത്തേന കായകമ്മേനാ"**തിആദിനാ പയോഗസുദ്ധിം. തത്ഥ ഗന്ധകുടിയം പരിഭണ്ഡകരണാദിനാ സത്ഥു വത്തപടിവത്തകരണേന ച മേത്തം കായകമ്മം വേദിതബ്ബം, ധമ്മദേസനാകാലാരോചനാദിനാ മേത്തം വചീകമ്മം, രഹോഗതസ്സ സത്ഥാരം ഉദ്ദിസ്സ ഹിതൂപസംഹാരമനസികാരേന മേത്തം മനോകമ്മം. **ഞാണം മേ ഉദപജ്ജഥാ**തി അത്തനോ സേക്ഖഭൂമിപത്തിമാഹ.

അഹം സകരണീയോമ്ഹീതി സത്ഥു പരിനിബ്ബാനേ ഉപട്ഠിതേ മണ്ഡലമാളം പവിസിത്വാ കപിസീസം ആലമ്ബിത്വാ സോകാഭിഭൂതേന വുത്തഗാഥാ . തത്ഥ **സകരണീയോമ്ഹീ**തി ദുക്ഖപരിജാനനാദിനാ കരണീയേന സകരണീയോ അമ്ഹി. **അപ്പത്തമാനസോ**തി അനധിഗതാരഹത്തോ. **സത്ഥു ച പരിനിബ്ബാന**ന്തി മയ്ഹം സത്ഥു പരിനിബ്ബാനഞ്ച ഉപട്ഠിതം. **യോ അമ്ഹം അനുകമ്പകോ**തി യോ സത്ഥാ മയ്ഹം അനുഗ്ഗാഹകോ.

തദാസി യം ഭിംസനകന്തി ഗാഥാ സത്ഥു പരിനിബ്ബാനകാലേ പഥവീകമ്പനദേവദുന്ദുഭിഫലനാദികേ ദിസ്വാ സഞ്ജാതസംവേഗേന വുത്തഗാഥാ.

ബഹുസ്സുതോതിആദികാ തിസ്സോ ഗാഥാ ഥേരം പസംസന്തേഹി സങ്ഗീതികാരേഹി ഠപിതാ. തത്ഥ **ഗതിമന്തോ**തി അസദിസായ ഞാണഗതിയാ സമന്നാഗതോ. **സതിമന്തോ**തി പരമേന സതിനേപക്കേന സമന്നാഗതോ. **ധിതിമന്തോ**തി അസാധാരണായ ബ്യഞ്ജനത്ഥാവധാരണസമത്ഥായ ധിതിസമ്പത്തിയാ സമന്നാഗതോ. അയഞ്ഹി ഥേരോ ഏകപദേയേവ ഠത്വാ സട്ഠിപദസഹസ്സാനി സത്ഥാരാ കഥിതനിയാമേനേവ ഗണ്ഹാതി, ഗഹിതഞ്ച സുവണ്ണഭാജനേ പക്ഖിത്തസീഹവസാ വിയ സബ്ബകാലം ന വിനസ്സതി, അവിപരീതബ്യഞ്ജനാവധാരണസമത്ഥായ സതിപുബ്ബങ്ഗമായ പഞ്ഞായ, അത്ഥാവധാരണസമത്ഥായ പഞ്ഞാപുബ്ബങ്ഗമായ സതിയാ ച സമന്നാഗതോ. തേനാഹ ഭഗവാ - "ഏതദഗ്ഗം , ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ബഹുസ്സുതാന"ന്തിആദി (അം॰ നി॰ ൧.൨൧൯). തഥാ ചാഹ ധമ്മസേനാപതി - "ആയസ്മാ ആനന്ദോ അത്ഥകുസലോ"തിആദി (അം॰ നി॰ ൫.൧൬൯). **രതനാകരോ**തി സദ്ധമ്മരതനസ്സ ആകരഭൂതോ.

പരിചിണ്ണോതി ഗാഥാ പരിനിബ്ബാനകാലേ ഥേരേന ഭാസിതാ, സാ വുത്തത്ഥാ ഏവ.

ആനന്ദത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

തിംസനിപാതവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൭. ചത്താലീസനിപാതോ

൧. മഹാകസ്സപത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ചത്താലീസനിപാതേ **ന ഗണേന പുരക്ഖതോ**തിആദികാ ആയസ്മതോ മഹാകസ്സപത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ വേദേഹോ നാമ അസീതികോടിവിഭവോ കുടുമ്ബികോ അഹോസി. സോ ബുദ്ധമാമകോ, ധമ്മമാമകോ, സങ്ഘമാമകോ ഉപാസകോ ഹുത്വാ വിഹരന്തോ ഏകസ്മിം ഉപോസഥദിവസേ പാതോവ സുഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ ഉപോസഥങ്ഗാനി അധിട്ഠായ ഗന്ധപുപ്ഫാദീനി ഗഹേത്വാ വിഹാരം ഗന്ത്വാ സത്ഥാരം പൂജേത്വാ വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി.

തസ്മിഞ്ച ഖണേ സത്ഥാ മഹാനിസഭത്ഥേരം നാമ തതിയസാവകം "ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ധുതവാദാനം, യദിദം നിസഭോ"തി ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി. ഉപാസകോ തം സുത്വാ പസന്നോ ധമ്മകഥാവസാനേ മഹാജനേ ഉട്ഠായ ഗതേ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ "സ്വേ മയ്ഹം ഭിക്ഖം അധിവാസേഥാ"തി നിമന്തേസി. "മഹാ ഖോ, ഉപാസക , ഭിക്ഖുസങ്ഘോ"തി. "കിത്തകോ, ഭന്തേ"തി? "അട്ഠസട്ഠിഭിക്ഖുസതസഹസ്സ"ന്തി. "ഭന്തേ, ഏകം സാമണേരമ്പി വിഹാരേ അസേസേത്വാ മയ്ഹം ഭിക്ഖം അധിവാസേഥാ"തി. സത്ഥാ അധിവാസേസി. ഉപാസകോ സത്ഥു അധിവാസനം വിദിത്വാ ഗേഹം ഗന്ത്വാ മഹാദാനം സജ്ജേത്വാ പുനദിവസേ സത്ഥു കാലം ആരോചാപേസി. സത്ഥാ പത്തചീവരമാദായ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ ഉപാസകസ്സ ഘരം ഗന്ത്വാ പഞ്ഞത്താസനേ നിസിന്നോ ദക്ഖിണോദകാവസാനേ യാഗുആദീനി സമ്പടിച്ഛന്തോ ഭത്തവിസ്സഗ്ഗം അകാസി. ഉപാസകോപി സത്ഥു സന്തികേ നിസീദി.

തസ്മിം അന്തരേ മഹാനിസഭത്ഥേരോ പിണ്ഡായ ചരന്തോ തമേവ വീഥിം പടിപജ്ജി. ഉപാസകോ ദിസ്വാ ഉട്ഠായ ഗന്ത്വാ ഥേരം വന്ദിത്വാ "പത്തം, ഭന്തേ, ദേഥാ"തി ആഹ. ഥേരോ പത്തം അദാസി. "ഭന്തേ, ഇധേവ പവിസഥ, സത്ഥാപി ഗേഹേ നിസിന്നോ"തി. "ന വട്ടിസ്സതി, ഉപാസകാ"തി. സോ ഥേരസ്സ പത്തം ഗഹേത്വാ പിണ്ഡപാതസ്സ പൂരേത്വാ അദാസി. തതോ ഥേരം അനുഗന്ത്വാ നിവത്തോ സത്ഥു സന്തികേ നിസീദിത്വാ ഏവമാഹ - "മഹാനിസഭത്ഥേരോ, ഭന്തേ, 'സത്ഥാപി ഗേഹേ നിസിന്നോ'തി വുത്തേപി പവിസിതും ന ഇച്ഛി, അത്ഥി നു ഖോ ഏതസ്സ തുമ്ഹാകം ഗുണേഹി അതിരേകഗുണോ"തി. ബുദ്ധാനഞ്ച വണ്ണമച്ഛേരം നാമ നത്ഥി, തസ്മാ സത്ഥാ ഏവമാഹ - "ഉപാസക, മയം ഭിക്ഖം ആഗമയമാനാ ഗേഹേ നിസീദാമ, സോ പന ഭിക്ഖു ന ഏവം നിസീദിത്വാ ഭിക്ഖം ഉദിക്ഖതി, മയം ഗാമന്തസേനാസനേ വസാമ, സോ അരഞ്ഞസ്മിംയേവ വസതി, മയം ഛന്നേ വസാമ, സോ അബ്ഭോകാസേയേവ വസതീ"തി ഭഗവാ "അയഞ്ച അയഞ്ചേതസ്സ ഗുണോ"തി മഹാസമുദ്ദം പൂരയമാനോ വിയ തസ്സ ഗുണം കഥേസി.

ഉപാസകോ പകതിയാപി ജലമാനപദീപോ തേലേന ആസിത്തോ വിയ സുട്ഠുതരം പസന്നോ ഹുത്വാ ചിന്തേസി - "കിം മയ്ഹം അഞ്ഞായ സമ്പത്തിയാ, അനാഗതേ ഏകസ്സ ബുദ്ധസ്സ സന്തികേ ധുതവാദാനം അഗ്ഗഭാവത്ഥായ പത്ഥനം കരിസ്സാമീ"തി. സോ പുനപി സത്ഥാരം നിമന്തേത്വാ

തേനേവ നിയാമേന സത്ത ദിവസേ മഹാദാനം ദത്വാ സത്തമേ ദിവസേ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ തിചീവരാനി ദത്വാ സത്ഥു പാദമൂലേ നിപജ്ജിത്വാ ഏവമാഹ - “യം മേ, ഭന്തേ, സത്ത ദിവസേ ദാനം ദേന്തസ്സ മേത്തം കായകമ്മം, മേത്തം വചീകമ്മം, മേത്തം മനോകമ്മം പച്ചുപട്ഠിതം, ഇമിനാഹം ന അഞ്ഞം ദേവസമ്പത്തിം വാ സക്കമാരബ്രഹ്മസമ്പത്തിം വാ പത്ഥേമി, ഇദം പന മേ കമ്മം അനാഗതേ ഏകസ്സ ബുദ്ധസ്സ സന്തികേ മഹാനിസഭത്ഥേരേന പത്തട്ഠാനന്തരം പാപുണനത്ഥായ തേരസധുതങ്ഗധരാനം അഗ്ഗഭാവസ്സ അധികാരോ ഹോതൂ”തി. സത്ഥാ “മഹന്തം ഠാനം ഇമിനാ പത്ഥിതം, സമിജ്ഝിസ്സതി നു ഖോ, നോ”തി ഓലോകേന്തോ സമിജ്ഝനഭാവം ദിസ്വാ ആഹ - “മനാപം തേ ഠാനം പത്ഥിതം, അനാഗതേ സതസഹസ്സകപ്പാവസാനേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി , തസ്സ ത്വം തതിയസാവകോ മഹാകസ്സപത്ഥേരോ നാമ ഭവിസ്സസീ”തി ബ്യാകാസി. തം സുത്വാ ഉപാസകോ “ബുദ്ധാനം ദ്വേ കഥാ നാമ നത്ഥീ”തി പുനദിവസേ പത്തബ്ബം വിയ തം സമ്പത്തിം അമഞ്ഞിത്ഥ. സോ യാവതായുകം ദാനം ദത്വാ, സീലം സമാദായ രക്ഖിത്വാ, നാനപ്പകാരം കല്യാണകമ്മം കത്വാ, കാലം കത്വാ, സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തി.

തതോ പട്ഠായ ദേവമനുസ്സേസു സമ്പത്തിം അനുഭവന്തോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ വിപസ്സിസമ്മാസമ്ബുദ്ധേ ബന്ധുമതീനഗരം ഉപനിസ്സായ ഖേമേ മിഗദായേ വിഹരന്തേ ദേവലോകാ ചവിത്വാ അഞ്ഞതരസ്മിം പരിജിണ്ണബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തി. തസ്മിഞ്ച കാലേ വിപസ്സീ ഭഗവാ സത്തമേ സത്തമേ സംവച്ഛരേ ധമ്മം കഥേസി, മഹന്തം കോലാഹലം ഹോതി. സകലജമ്ബുദീപേ ദേവതാ “സത്ഥാ ധമ്മം കഥേസ്സതീ”തി ആരോചേസും. ബ്രാഹ്മണോ തം സാസനം അസ്സോസി . തസ്സ ച നിവാസനസാടകോ ഏകോയേവ ഹോതി, തഥാ ബ്രാഹ്മണിയാ. പാരുപനം പന ദ്വിന്നമ്പി ഏകമേവ. സോ സകലനഗരേ “ഏകസാടകബ്രാഹ്മണോ”തി പഞ്ഞായി. സോ ബ്രാഹ്മണാനം കേനചിദേവ കിച്ചേന സന്നിപാതേ സതി ബ്രാഹ്മണിം ഗേഹേ ഠപേത്വാ സയം തം വത്ഥം പാരുപിത്വാ ഗച്ഛതി. ബ്രാഹ്മണീനം സന്നിപാതേ സതി സയം ഗേഹേ അച്ഛതി, ബ്രാഹ്മണീ തം വത്ഥം പാരുപിത്വാ ഗച്ഛതി. തസ്മിം പന ദിവസേ ബ്രാഹ്മണോ ബ്രാഹ്മണിം ആഹ - “ഭോതി, കിം രത്തിം ധമ്മം സുണിസ്സസി, ദിവാ”തി? “മയം മാതുഗാമജാതികാ നാമ രത്തിം സോതും ന സക്കോമ, ദിവാ സോസ്സാമാ”തി ബ്രാഹ്മണം ഗേഹേ ഠപേത്വാ തം വത്ഥം പാരുപിത്വാ ഉപാസികാഹി സദ്ധിം ദിവാ ഗന്ത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ ഏകമന്തേ നിസിന്നാ ധമ്മം സുത്വാ ഉപാസികാഹിയേവ സദ്ധിം ആഗമാസി. അഥ ബ്രാഹ്മണോ ബ്രാഹ്മണിം ഗേഹേ ഠപേത്വാ തം വത്ഥം പാരുപിത്വാ വിഹാരം ഗതോ.

തസ്മിം സമയേ സത്ഥാ പരിസമജ്ഝേ അലങ്കതധമ്മാസനേ നിസിന്നോ ചിത്തബീജനിം ആദായ ആകാസഗങ്ഗം ഓതാരേന്തോ വിയ, സിനേരും മന്ഥം കത്വാ സാഗരം നിമ്മഥേന്തോ വിയ, ധമ്മകഥം കഥേസി. ബ്രാഹ്മണസ്സ പരിസപരിയന്തേ നിസിന്നസ്സ ധമ്മം സുണന്തസ്സ പഠമയാമസ്മിംയേവ സകലസരീരം പൂരയമാനാ പഞ്ചവണ്ണാ പീതി ഉപ്പജ്ജി. സോ പാരുതവത്ഥം സങ്ഘരിത്വാ “ദസബലസ്സ ദസ്സാമീ”തി ചിന്തേസി. അഥസ്സ ആദീനവസഹസ്സം ദസ്സയമാനം മച്ഛേരം ഉപ്പജ്ജി. സോ “ബ്രാഹ്മണിയാ മയ്ഹഞ്ച ഏകമേവ വത്ഥം, അഞ്ഞം കിഞ്ചി പാരുപനം നത്ഥി, അപാരുപിത്വാ ച നാമ ബഹി വിചരിതും

ന സക്കാ''തി സബ്ബഥാപി അദാതുകാമോ അഹോസി, അഥസ്സ നിക്ഖന്തേ പഠമയാമേ മജ്ഝിമയാമേപി തഥേവ പീതി ഉപ്പജ്ജി. തഥേവ ചിന്തേത്വാ തഥേവ അദാതുകാമോ അഹോസി. അഥസ്സ മജ്ഝിമയാമേ നിക്ഖന്തേ പച്ഛിമയാമേപി തഥേവ പീതി ഉപ്പജ്ജി. തദാ സോ ''യം വാ ഹോതു തം വാ പച്ഛാപി ജാനിസ്സാമീ''തി വത്ഥം സങ്ഘരിത്വാ സത്ഥു പാദമൂലേ ഠപേസി. തതോ വാമഹത്ഥം ആഭുജിത്വാ ദക്ഖിണേന ഹത്ഥേന തിക്ഖത്തും അപ്ഫോടേത്വാ ''ജിതം മേ, ജിതം മേ''തി തയോ വാരേ നദി.

തസ്മിഞ്ച സമയേ ബന്ധുമരാജാ ധമ്മാസനസ്സ പച്ഛതോ അന്തോസാണിയം നിസിന്നോ ധമ്മം സുണാതി. രഞ്ഞോ ച നാമ ''ജിതം മേ''തി സദ്ദോ അമനാപോ ഹോതി . സോ പുരിസം പേസേസി - ''ഗച്ഛ, ഏതം പുച്ഛ കിം വദസീ''തി. സോ തേന ഗന്ത്വാ പുച്ഛിതോ ''അവസേസാ ഹത്ഥിയാനാദീനി ആരുയ്ഹ അസിചമ്മാദീനി ഗഹേത്വാ പരസേനം ജിനന്തി, ന തം അച്ഛരിയം. അഹം പന പച്ഛതോ ആഗച്ഛന്തസ്സ കൂടഗോണസ്സ മുഗ്ഗരേന സീസം ഭിന്ദിത്വാ തം പലാപേന്തോ വിയ മച്ഛേരചിത്തം മദ്ദിത്വാ പാരുതവത്ഥം ദസബലസ്സ അദാസിം, തം മേ മച്ഛരിയം ജിത''ന്തി ആഹ. സോ പുരിസോ ആഗന്ത്വാ തം പവത്തിം രഞ്ഞോ ആരോചേസി. രാജാ ആഹ - ''അമ്ഹേ, ഭണേ, ദസബലസ്സ അനുരൂപം ന ജാനിമ്ഹ, ബ്രാഹ്മണോ ജാനീ''തി വത്ഥയുഗം പേസേസി. തം ദിസ്വാ ബ്രാഹ്മണോ ചിന്തേസി - ''അയം മയ്ഹം തുണ്ഹീനിസിന്നസ്സ പഠമം കിഞ്ചി അദത്വാ സത്ഥു ഗുണേ കഥേന്തസ്സ അദാസി. സത്ഥു ഗുണേ പടിച്ച ഉപ്പന്നേന പന മയ്ഹം കോ അത്ഥോ''തി തമ്പി വത്ഥയുഗം ദസബലസ്സേവ അദാസി. രാജാപി ''കിം ബ്രാഹ്മണേന കത''ന്തി പുച്ഛിത്വാ ''തമ്പി തേന വത്ഥയുഗം തഥാഗതസ്സേവ ദിന്ന''ന്തി സുത്വാ അഞ്ഞാനിപി ദ്വേ വത്ഥയുഗാനി പേസേസി, സോ താനിപി അദാസി. രാജാ അഞ്ഞാനിപി ചത്താരീതി ഏവം യാവ ദ്വത്തിംസവത്ഥയുഗാനി പേസേസി. അഥ ബ്രാഹ്മണോ ''ഇദം വഡ്ഢേത്വാ വഡ്ഢേത്വാ ഗഹണം വിയ ഹോതീ''തി അത്തനോ അത്ഥായ ഏകം, ബ്രാഹ്മണിയാ ഏകന്തി ദ്വേ വത്ഥയുഗാനി ഗഹേത്വാ തിംസയുഗാനി തഥാഗതസ്സേവ അദാസി. തതോ പട്ഠായ ച സോ സത്ഥു വിസ്സാസികോ ജാതോ.

അഥ നം രാജാ ഏകദിവസം സീതസമയേ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുണന്തം ദിസ്വാ സതസഹസ്സഗ്ഘനകം അത്തനാ പാരുതരത്തകമ്ബലം ദത്വാ ആഹ - ''ഇതോ പട്ഠായ ഇമം പാരുപിത്വാ ധമ്മം സുണാഹീ''തി. സോ ''കിം മേ ഇമിനാ കമ്ബലേന ഇമസ്മിം പൂതികായേ ഉപനീതേനാ''തി ചിന്തേത്വാ അന്തോഗന്ധകുടിയം തഥാഗതസ്സ മഞ്ചസ്സ ഉപരി വിതാനം കത്വാ അഗമാസി. അഥേകദിവസം രാജാ പാതോവ വിഹാരം ഗന്ത്വാ അന്തോഗന്ധകുടിയം സത്ഥു സന്തികേ നിസീദി. തസ്മിഞ്ച സമയേ ഛബ്ബണ്ണാ ബുദ്ധരസ്മിയോ കമ്ബലേ പടിഹഞ്ഞന്തി, കമ്ബലോ അതിവിയ വിരോചതി. രാജാ ഉല്ലോകേന്തോ സഞ്ജാനിത്വാ ആഹ - ''അമ്ഹാകം, ഭന്തേ, ഏസ കമ്ബലോ, അമ്ഹേഹി ഏകസാടകബ്രാഹ്മണസ്സ ദിന്നോ''തി. ''തുമ്ഹേഹി, മഹാരാജ, ബ്രാഹ്മണോ പൂജിതോ, ബ്രാഹ്മണേന മയം പൂജിതാ''തി. രാജാ ''ബ്രാഹ്മണോ യുത്തം അഞ്ഞാസി, ന മയ''ന്തി പസീദിത്വാ യം മനുസ്സാനം ഉപകാരഭൂതം, തം സബ്ബം അട്ഠട്ഠകം കത്വാ സബ്ബട്ഠകം നാമ ദാനം ദത്വാ പുരോഹിതട്ഠാനേ ഠപേസി. സോപി ''അട്ഠട്ഠകം നാമ ചതുസട്ഠി ഹോതീ''തി ചതുസട്ഠി സലാകഭത്താനി ഉപനിബന്ധാപേത്വാ യാവജീവം ദാനം ദത്വാ സീലം രക്ഖിത്വാ തതോ ചുതോ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തി.

പുന തതോ ചുതോ ഇമസ്മിം കപ്പേ കോണാഗമനസ്സ ച ഭഗവതോ കസ്സപദസബലസ്സ ചാതി ദ്വിന്നം ബുദ്ധാനം അന്തരേ ബാരാണസിയം കുടുമ്ബിയഘരേ നിബ്ബത്തോ. സോ വുദ്ധിമന്വായ ഘരാവാസം വസന്തോ ഏകദിവസം അരഞ്ഞേ ജങ്ഘവിഹാരം ചരതി. തസ്മിഞ്ച സമയേ പച്ചേകബുദ്ധോ നദീതീരേ ചീവരകമ്മം കരോന്തോ അനുവാതേ അപ്പഹോന്തേ സങ്ഘരിത്വാ ഠപേതും ആരദ്ധോ. സോ ദിസ്വാ ''കസ്മാ, ഭന്തേ, സങ്ഘരിത്വാ ഠപേഥാ''തി ആഹ. ''അനുവാതോ നപ്പഹോതീ''തി. ''ഇമിനാ, ഭന്തേ, കരോഥാ''തി ഉത്തരസാടകം ദത്വാ ''നിബ്ബത്തനിബ്ബത്തട്ഠാനേ മേ കേനചി പരിഹാനി മാ ഹോതൂ''തി പത്ഥനം പട്ഠപേസി.

ഘരേപിസ്സ ഭഗിനിയാ സദ്ധിം ഭരിയായ കലഹം കരോന്തിയാ പച്ചേകബുദ്ധോ പിണ്ഡായ പാവിസി. അഥസ്സ ഭഗിനീ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ പിണ്ഡപാതം ദത്വാ തസ്സ ഭരിയം സന്ധായ ''ഏവരൂപം ബാലം യോജനസതേന പരിവജ്ജേയ്യ''ന്തി പത്ഥനം പട്ഠപേസി. സാ ഗേഹങ്ഗണേ ഠിതാ സുത്വാ ''ഇമായ ദിന്നഭത്തം മാ ഏസ ഭുഞ്ജതൂ''തി പത്തം ഗഹേത്വാ പിണ്ഡപാതം ഛഡ്ഡേത്വാ കലലസ്സ പൂരേത്വാ അദാസി. ഇതരാ ദിസ്വാ ''ബാലേ, ത്വം മം താവ അക്കോസ വാ പഹര വാ, ഏവരൂപസ്സ പന ദ്വേ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി പൂരിതപാരമിസ്സ പത്തതോ ഭത്തം ഛഡ്ഡേത്വാ കലലം ദാതും ന യുത്ത''ന്തി ആഹ. അഥസ്സ ഭരിയായ പടിസങ്ഖാനം ഉപ്പജ്ജി. സാ ''തിട്ഠഥ, ഭന്തേ''തി കലലം ഛഡ്ഡേത്വാ പത്തം ധോവിത്വാ ഗന്ധചുണ്ണേന . ഉബ്ബട്ടേത്വാ പണീതഭത്തസ്സ ചതുമധുരസ്സ ച പൂരേത്വാ ഉപരി ആസിത്തേന പദുമഗബ്ഭവണ്ണേന സപ്പിനാ വിജ്ജോതമാനം പച്ചേകബുദ്ധസ്സ ഹത്ഥേ ഠപേത്വാ ''യഥാ അയം പിണ്ഡപാതോ ഓഭാസജാതോ, ഏവം ഓഭാസജാതം മേ സരീരം ഹോതൂ''തി പത്ഥനം പട്ഠപേസി. പച്ചേകബുദ്ധോ അനുമോദിത്വാ ആകാസം പക്ഖന്ദി.

തേപി ജായമ്പതികാ യാവതായുകം കുസലം കത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തിത്വാ പുന തതോ ചവിത്വാ ഉപാസകോ കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധകാലേ ബാരാണസിയം അസീതികോടിവിഭവസ്സ സേട്ഠിനോ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, ഇതരാപി താദിസസ്സേവ സേട്ഠിനോ ധീതാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. തസ്സ വുദ്ധിപ്പത്തസ്സ തമേവ സേട്ഠിധീതരം ആനയിംസു. തസ്സാ പുബ്ബേ അനിട്ഠവിപാകസ്സ പാപകമ്മസ്സ ആനുഭാവേന പതികുലം പവിട്ഠമത്തായ ഉമ്മാരബ്ഭന്തരേ സകലസരീരം ഉഗ്ഘാടിതവച്ചകുടി വിയ ദുഗ്ഗന്ധം ജാതം. സേട്ഠികുമാരോ ''കസ്സായം ഗന്ധോ''തി പുച്ഛിത്വാ, ''സേട്ഠികഞ്ഞായാ''തി സുത്വാ, ''നീഹരഥ, നീഹരഥാ''തി ആഭതനിയാമേനേവ കുലഘരം പേസേസി. സാ ഏതേനേവ നീഹാരേന സത്തസു ഠാനേസു പടിനിവത്തിതാ.

തേന ച സമയേന കസ്സപദസബലോ പരിനിബ്ബായി. തസ്സ ഘനകോട്ടിമാഹി സതസഹസ്സഗ്ഘനികാഹി രത്തസുവണ്ണിട്ഠകാഹി യോജനുബ്ബേധം ചേതിയം ആരഭിംസു. തസ്മിം ചേതിയേ കരീയമാനേ സാ സേട്ഠിധീതാ ചിന്തേസി - ''അഹം സത്തസു ഠാനേസു പടിനിവത്തിതാ, കിം മേ ജീവിതേനാ''തി അത്തനോ ആഭരണഭണ്ഡം ഭഞ്ജാപേത്വാ സുവണ്ണിട്ഠകം കാരേസി രതനായതം വിദത്ഥിവിത്ഥിന്നം ചതുരങ്ഗുലുബ്ബേധം. തതോ ഹരിതാലമനോസിലാപിണ്ഡം ഗഹേത്വാ അട്ഠ ഉപ്പലഹത്ഥകേ ആദായ ചേതിയകരണട്ഠാനം ഗതാ. തസ്മിഞ്ച ഖണേ ഏകാ ഇട്ഠകാപന്തി പരിക്ഖിപിത്വാ ആഗച്ഛമാനാ ഘടനിട്ഠകായ ഊനാ ഹോതി, സേട്ഠിധീതാ വഡ്ഢകിം ആഹ - ''ഇമം ഇട്ഠകം ഏത്ഥ ഠപേഥാ''തി. ''അമ്മ, ഭദ്ദകേ കാലേ ആഗതാസി, സയമേവ ഠപേഹീ''തി. സാ

ആരുയ്ഹ തേലേന ഹരിതാലമനോസിലാപിണ്ഡം യോജേത്വാ തേന ബന്ധനേന ഇട്ഠകം പതിട്ഠപേത്വാ ഉപരി അട്ഠഹി ഉപ്പലഹത്ഥകേഹി പൂജം കത്വാ വന്ദിത്വാ "നിബ്ബത്തനിബ്ബത്തട്ഠാനേ മേ കായതോ ചന്ദനഗന്ധോ വായതു, മുഖതോ ഉപ്പലഗന്ധോ"തി പത്ഥനം കത്വാ ചേതിയം വന്ദിത്വാ പദക്ഖിണം കത്വാ അഗമാസി.

അഥ തസ്മിംയേവ ഖണേ യസ്സ സേട്ഠിപുത്തസ്സ പഠമം ഗേഹം നീതാ, തസ്സ തം ആരബ്ഭ സതി ഉദപാദി. നഗരേപി നക്ഖത്തം സങ്ഘുട്ഠം ഹോതി. സോ ഉപട്ഠാകേ ആഹ - "തദാ ഇധ ആനീതാ സേട്ഠിധീതാ അത്ഥി, കഹം സാ"തി? "കുലഗേഹേ സാമീ"തി. "ആനേഥ നം, നക്ഖത്തം കീളിസ്സാമാ"തി. തേ ഗന്ത്വാ തം വന്ദിത്വാ ഠിതാ "കിം, താതാ, ആഗതത്ഥാ"തി തായ പുട്ഠാ തം പവത്തിം ആചിക്ഖിംസു. "താതാ, മയാ ആഭരണഭണ്ഡേന ചേതിയം പൂജിതം, ആഭരണം മേ നത്ഥീ"തി . തേ ഗന്ത്വാ സേട്ഠിപുത്തസ്സ ആരോചേസും. ആനേഥ നം, പിളന്ധനം ലഭിസ്സതീതി. തേ ആനയിംസു. തസ്സാ സഹ ഘരപവേസനേന സകലഗേഹം ചന്ദനഗന്ധോ ചേവ നീലുപ്പലഗന്ധോ ച വായി. സേട്ഠിപുത്തോ തം പുച്ഛി - "പഠമം തവ സരീരതോ ദുഗ്ഗന്ധോ വായി, ഇദാനി പന തേ സരീരതോ ചന്ദനഗന്ധോ, മുഖതോ ഉപ്പലഗന്ധോ വായതി. കിം ഏത"ന്തി? സാ ആദിതോ പട്ഠായ അത്തനാ കതകമ്മം ആരോചേസി. സേട്ഠിപുത്തോ "നിയ്യാനികം വത ബുദ്ധസാസന"ന്തി പസീദിത്വാ യോജനികം സുവണ്ണചേതിയം കമ്ബലകഞ്ചുകേന പരിക്ഖിപിത്വാ തത്ഥ തത്ഥ രഥചക്കപ്പമാണേഹി സുവണ്ണപദുമേഹി അലങ്കരി. തേസം ദ്വാദസഹത്ഥാ ഓലമ്ബകാ ഹോന്തി.

സോ തത്ഥ യാവതായുകം ഠത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചുതോ ബാരാണസിതോ യോജനമത്തേ ഠാനേ അഞ്ഞതരസ്മിം അമച്ചകുലേ നിബ്ബത്തി, സേട്ഠികഞ്ഞാപി ദേവലോകതോ ചവിത്വാ രാജകുലേ ജേട്ഠധീതാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. തേസു വയപ്പത്തേസു കുമാരസ്സ വസനഗാമേ നക്ഖത്തം സങ്ഘുട്ഠം. സോ മാതരം ആഹ - "സാടകം മേ, അമ്മ, ദേഹി, നക്ഖത്തം കീളിസ്സാമീ"തി . സാ ധോതവത്ഥം നീഹരിത്വാ അദാസി. "അമ്മ, ഥൂലം ഇദ"ന്തി ആഹ. സാ അഞ്ഞം നീഹരിത്വാ അദാസി, തമ്പി പടിക്ഖിപി. അഥ നം മാതാ ആഹ - "താത, യാദിസേ ഗേഹേ മയം ജാതാ, നത്ഥി നോ ഇതോ സുഖുമതരസ്സ പടിലാഭായ പുഞ്ഞ"ന്തി. "തേന ഹി ലഭനട്ഠാനം ഗച്ഛാമി അമ്മാ"തി. "പുത്ത, അഹം അജ്ജേവ തുയ്ഹം ബാരാണസിനഗരേ രജ്ജപടിലാഭമ്പി ഇച്ഛാമീ"തി. സോ മാതരം വന്ദിത്വാ ആഹ - "ഗച്ഛാമി, അമ്മാ"തി. "ഗച്ഛ, താതാ"തി. ഏവം കിരസ്സാ ചിത്തം അഹോസി - "കഹം ഗമിസ്സതി? ഇധ വാ ഏത്ഥ വാ ഗേഹേ നിസീദിസ്സതീ"തി. സോ പന പുഞ്ഞനിയാമേന നിക്ഖമിത്വാ ബാരാണസിം ഗന്ത്വാ ഉയ്യാനേ മങ്ഗലസിലാപട്ടേ സസീസം പാരുപിത്വാ നിപജ്ജി. സോ ച ബാരാണസിരഞ്ഞോ കാലങ്കതസ്സ സത്തമോ ദിവസോ ഹോതി.

അമച്ചാ രഞ്ഞോ സരീരകിച്ചം കത്വാ രാജങ്ഗണേ നിസീദിത്വാ മന്തയിംസു - "രഞ്ഞോ ഏകാ ധീതാവ അത്ഥി, പുത്തോ നത്ഥി, അരാജകം രജ്ജം നസ്സതി, കോ രാജാ ഹോതീ"തി? "ത്വം ഹോഹി, ത്വം ഹോഹീ"തി ആഹംസു. പുരോഹിതോ ആഹ - "ബഹും ഓലോകേതും ന വട്ടതി, ഫുസ്സരഥം വിസ്സജ്ജേമാ"തി. തേ കുമുദവണ്ണേ ചത്താരോ സിന്ധവേ യോജേത്വാ പഞ്ചവിധം രാജകകുധഭണ്ഡം സേതച്ഛത്തഞ്ച രഥസ്മിംയേവ ഠപേത്വാ രഥം വിസ്സജ്ജേത്വാ പച്ഛതോ തൂരിയാനി പഗ്ഗണ്ഹാപേസും. രഥോ പാചീനദ്വാരേന നിക്ഖമിത്വാ ഉയ്യാനാഭിമുഖോ അഹോസി. "പരിചയേന ഉയ്യാനാഭിമുഖോ ഗച്ഛതി,

നിവത്തേമാ"തി കേചി ആഹംസു. പുരോഹിതോ "മാ നിവത്തയിത്ഥാ"തി ആഹ. രഥോ കുമാരം പദക്ഖിണം കത്വാ ആരോഹനസജ്ജോ ഹുത്വാ അട്ഠാസി, പുരോഹിതോ പാരുപനകണ്ണം അപനേത്വാ പാദതലാനി ഓലോകേന്തോ, "തിട്ഠതു അയം ദീപോ, ദ്വിസഹസ്സദീപപരിവാരേസു ചതൂസു മഹാദീപേസു ഏസ രജ്ജം കാരേതും യുത്തോ"തി വത്വാ "പുനപി തൂരിയാനി പഗ്ഗണ്ഹഥ, പുനപി പഗ്ഗണ്ഹഥാ"തി തിക്ഖത്തും തൂരിയാനി പഗ്ഗണ്ഹാപേസി.

അഥ കുമാരോ മുഖം വിവരിത്വാ ഓലോകേത്വാ, "കേന കമ്മേന ആഗതത്ഥാ"തി ആഹ. "ദേവ, തുമ്ഹാകം രജ്ജം പാപുണാതീ"തി. "രാജാ കഹ"ന്തി? "ദേവത്തം ഗതോ, സാമീ"തി. "കതി ദിവസാ അതിക്കന്താ"തി? "അജ്ജ സത്തമോ ദിവസോ"തി. "പുത്തോ വാ ധീതാ വാ നത്ഥീ"തി? "ധീതാ അത്ഥി ദേവ, പുത്തോ നത്ഥീ"തി. "കരിസ്സാമി രജ്ജ"ന്തി. തേ താവദേവ അഭിസേകമണ്ഡപം കാരേത്വാ രാജധീതരം സബ്ബാലങ്കാരേഹി അലങ്കരിത്വാ, ഉയ്യാനം ആനേത്വാ കുമാരസ്സ അഭിസേകം അകംസു. അഥസ്സ കതാഭിസേകസ്സ സതസഹസ്സഗ്ഘനകം വത്ഥം ഉപഹരിംസു. സോ "കിമിദം, താതാ"തി ആഹ. "നിവാസനവത്ഥം ദേവാ"തി. "നനു, താതാ, ഥൂല"ന്തി? "മനുസ്സാനം പരിഭോഗവത്ഥേസു ഇതോ സുഖുമതരം നത്ഥി, ദേവാ"തി. "തുമ്ഹാകം രാജാ ഏവരൂപം നിവാസേസീ"തി? "ആമ, ദേവാ"തി. "ന മഞ്ഞേ പുഞ്ഞവാ തുമ്ഹാകം രാജാ, സുവണ്ണഭിങ്ഗാരം ആഹരഥ, ലഭിസ്സാമ വത്ഥ"ന്തി. സുവണ്ണഭിങ്ഗാരം ആഹരിംസു. സോ ഉട്ഠായ ഹത്ഥേ ധോവിത്വാ മുഖം വിക്ഖാലേത്വാ ഹത്ഥേന ഉദകം ആദായ പുരത്ഥിമദിസായം അബ്ഭുക്കിരി. താവദേവ ഘനപഥവിം ഭിന്ദിത്വാ അട്ഠ കപ്പരുക്ഖാ ഉട്ഠഹിംസു. പുന ഉദകം ഗഹേത്വാ ദക്ഖിണായം പച്ഛിമായം ഉത്തരായന്തി ഏവം ചതൂസു ദിസാസു അബ്ഭുക്കിരി. സബ്ബദിസാസു അട്ഠട്ഠകം കത്വാ ദ്വത്തിംസ കപ്പരുക്ഖാ ഉട്ഠഹിംസു. സോ ഏകം ദിബ്ബദുസ്സം നിവാസേത്വാ ഏകം പാരുപിത്വാ "നന്ദരഞ്ഞോ വിജിതേ സുത്തകന്തികാ ഇത്ഥിയോ മാ സുത്തം കന്തിംസൂതി ഏവം ഭേരിം ചരാപേഥാ"തി വത്വാ ഛത്തം ഉസ്സാപേത്വാ അലങ്കതപടിയത്തോ ഹത്ഥിക്ഖന്ധവരഗതോ നഗരം പവിസിത്വാ പാസാദം ആരുയ്ഹ മഹാസമ്പത്തിം അനുഭവി.

ഏവം കാലേ ഗച്ഛന്തേ ഏകദിവസം ദേവീ രഞ്ഞോ മഹാസമ്പത്തിം ദിസ്വാ, "അഹോ തപസ്സീ"തി കാരുഞ്ഞാകാരം ദസ്സേതി. "കിമിദം, ദേവീ"തി ച പുട്ഠാ "അതിമഹതീ തേ, ദേവ, സമ്പത്തി. അതീതേ ബുദ്ധാനം സദ്ദഹിത്വാ കല്യാണം അകത്ഥ, ഇദാനി അനാഗതസ്സ പച്ചയം കുസലം ന കരോഥാ"തി ആഹ. "കസ്സ ദസ്സാമ, സീലവന്തോ നത്ഥീ"തി? "അസുഞ്ഞോ, ദേവ, ജമ്ബുദീപോ അരഹന്തേഹി, തുമ്ഹേ ദാനമേവ സജ്ജേഥ, അഹം അരഹന്തേ ലച്ഛാമീ"തി ആഹ. രാജാ പുനദിവസേ പാചീനദ്വാരേ ദാനം സജ്ജാപേസി. ദേവീ പാതോവ ഉപോസഥങ്ഗാനി അധിട്ഠായ ഉപരിപാസാദേ പുരത്ഥാഭിമുഖാ ഉരേന നിപജ്ജിത്വാ "സചേ ഏതിസ്സം ദിസായം അരഹന്തോ അത്ഥി, സ്വേവ ആഗന്ത്വാ അമ്ഹാകം ഭിക്ഖം ഗണ്ഹന്തൂ"തി ആഹ. തസ്സം ദിസായം അരഹന്തോ നാഹേസും, തം സക്കാരം കപണയാചകാനം അദംസു. പുനദിവസേ ദക്ഖിണദ്വാരേ ദാനം സജ്ജേത്വാ തഥേവ അകാസി, പുനദിവസേ പച്ഛിമദ്വാരേ. ഉത്തരദ്വാരേ സജ്ജിതദിവസേ പന ദേവിയാ തഥേവ നിമന്തേന്തിയാ ഹിമവന്തേ വസന്താനം പദുമവതിയാ പുത്താനം പഞ്ചസതാനം പച്ചേകബുദ്ധാനം ജേട്ഠകോ

മഹാപദുമപച്ചേകബുദ്ധോ ഭാതികേ ആമന്തേസി, "മാരിസാ, നന്ദരാജാ, തുമ്ഹേ നിമന്തേതി, അധിവാസേഥ തസ്സാ"തി. തേ അധിവാസേത്വാ പുനദിവസേ അനോതത്തദഹേ മുഖം ധോവിത്വാ, ആകാസേന ആഗന്ത്വാ ഉത്തരദ്വാരേ ഓതരിംസു. മനുസ്സാ ദിസ്വാ ഗന്ത്വാ "പഞ്ചസതാ, ദേവ, പച്ചേകബുദ്ധാ ആഗതാ"തി രഞ്ഞോ ആരോചേസും. രാജാ സദ്ധിം ദേവിയാ ഗന്ത്വാ, വന്ദിത്വാ, പത്തം ഗഹേത്വാ പച്ചേകബുദ്ധേ പാസാദം ആരോപേത്വാ, തത്ര നേസം ദാനം ദത്വാ, ഭത്തകിച്ചാവസാനേ രാജാ സങ്ഘത്ഥേരസ്സ, ദേവീ, സങ്ഘനവകസ്സ പാദമൂലേ നിപജ്ജിത്വാ "അയ്യാ പച്ചയേഹി ന കിലമിസ്സന്തി, മയം പുഞ്ഞേന ന ഹായിസ്സാമ. അമ്ഹാകം യാവജീവം ഇധ നിവാസായ പടിഞ്ഞം ദേഥാ"തി പടിഞ്ഞം കാരേത്വാ ഉയ്യാനേ പഞ്ചപണ്ണസാലാസതാനി പഞ്ചചങ്കമനസതാനീതി സബ്ബാകാരേന നിവാസനട്ഠാനാനി സമ്പാദേത്വാ തത്ഥ വസാപേസും.

ഏവം കാലേ ഗച്ഛന്തേ രഞ്ഞോ പച്ചന്തോ കുപിതോ. സോ "അഹം പച്ചന്തം വൂപസമേതും ഗച്ഛാമി, ത്വം പച്ചേകബുദ്ധേസു മാ പമജ്ജീ"തി ദേവിം ഓവദിത്വാ ഗതോ. തസ്മിം അനാഗതേയേവ പച്ചേകബുദ്ധാനം ആയുസങ്ഖാരാ ഖീണാ. മഹാപദുമപച്ചേകബുദ്ധോ തിയാമരത്തിം ഝാനകീളം കീളിത്വാ അരുണുഗ്ഗമനേ ആലമ്ബനഫലകം ആലമ്ബിത്വാ ഠിതകോവ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായി. ഏതേനുപായേന സേസാപീതി സബ്ബേവ പരിനിബ്ബുതാ. പുനദിവസേ ദേവീ പച്ചേകബുദ്ധാനം നിസീദനട്ഠാനം ഹരിതൂപലിത്തം കാരേത്വാ പുപ്ഫാനി വികിരിത്വാ, ധൂപം ദത്വാ തേസം ആഗമനം ഓലോകയന്തീ നിസിന്നാ ആഗമനം അപസ്സന്തീ പുരിസം പേസേസി - "ഗച്ഛ, താത, ജാനാഹി, കിം അയ്യാനം കിഞ്ചി അഫാസുക"ന്തി? സോ ഗന്ത്വാ മഹാപദുമസ്സ പണ്ണസാലായ ദ്വാരം വിവരിത്വാ തത്ഥ അപസ്സന്തോ ചങ്കമനം ഗന്ത്വാ ആലമ്ബനഫലകം നിസ്സായ ഠിതം ദിസ്വാ വന്ദിത്വാ "കാലോ, ഭന്തേ"തി ആഹ. "പരിനിബ്ബുതസരീരം കിം കഥേസ്സതി? സോ നിദ്ദായതി മഞ്ഞേ"തി ഗന്ത്വാ പിട്ഠിപാദേ ഹത്ഥേന പരാമസിത്വാ പാദാനം സീതലതായ ചേവ ഥദ്ധതായ ച പരിനിബ്ബുതഭാവം ഞത്വാ, ദുതിയസ്സ സന്തികം അഗമാസി. ഏവം തതിയസ്സാതി സബ്ബേസം പരിനിബ്ബുതഭാവം ഞത്വാ രാജകുലം ഗതോ. "കഹം, താത, പച്ചേകബുദ്ധാ"തി പുട്ഠോ "പരിനിബ്ബുതാ, ദേവീ"തി ആഹ. ദേവീ കന്ദന്തീ രോദന്തീ നിക്ഖമിത്വാ നാഗരേഹി സദ്ധിം തത്ഥ ഗന്ത്വാ സാധുകീളിതം കാരേത്വാ പച്ചേകബുദ്ധാനം സരീരകിച്ചം കാരേത്വാ ധാതുയോ ഗഹേത്വാ ചേതിയം പതിട്ഠാപേസി.

രാജാ പച്ചന്തം വൂപസമേത്വാ ആഗതോ പച്ചുഗ്ഗമനം ആഗതം ദേവിം പുച്ഛി - "കിം, ഭദ്ദേ, പച്ചേകബുദ്ധേസു നപ്പമജ്ജി, നിരോഗാ അയ്യാ"തി? "പരിനിബ്ബുതാ ദേവാ"തി. രാജാ ചിന്തേതി "ഏവരൂപാനമ്പി പണ്ഡിതാനം മരണം ഉപ്പജ്ജതി, അമ്ഹാകം കുതോ മോക്ഖോ"തി. സോ നഗരം അഗന്ത്വാ, ഉയ്യാനമേവ പവിസിത്വാ ജേട്ഠപുത്തം പക്കോസാപേത്വാ, തസ്സ രജ്ജം നിയ്യാതേത്വാ, സയം സമണപബ്ബജ്ജം പബ്ബജി. ദേവീപി "ഇമസ്മിം പബ്ബജിതേ അഹം കിം കരിസ്സാമീ"തി തത്ഥേവ ഉയ്യാനേ പബ്ബജിത്വാ ദ്വേപി ഝാനം ഭാവേത്വാ തതോ ചുതാ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തിംസു.

തേസു തത്ഥേവ വസന്തേസു അമ്ഹാകം സത്ഥാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കോ അനുപുബ്ബേന രാജഗഹം പാവിസി. സത്ഥരി തത്ഥ പടിവസന്തേ അയം പിപ്പലിമാണവോ മഗധരട്ഠേ മഹാതിത്ഥബ്രാഹ്മണഗാമേ കപിലബ്രാഹ്മണസ്സ അഗ്ഗമഹേസിയാ കുച്ഛിമ്ഹി നിബ്ബത്തോ. അയം ഭദ്ദാ

കാപിലാനീ മദ്ദരട്ഠേ സാഗലനഗരേ കോസിയഗോത്തബ്രാഹ്മണസ്സ അഗ്ഗമഹേസിയാ കുച്ഛിസ്മിം നിബ്ബത്താ. തേസം അനുക്കമേന വഡ്ഢമാനാനം പിപ്പലിമാണവസ്സ വീസതിമേ, ഭദ്ദായ സോളസമേ വസ്സേ സമ്പത്തേ മാതാപിതരോ പുത്തം ഓലോകേത്വാ "താത, ത്വം വയപ്പത്തോ, കുലവംസോ നാമ പതിട്ഠപേതബ്ബോ"തി അതിവിയ നിപ്പീളയിംസു. മാണവോ ആഹ "മയ്ഹം സോതപഥേ ഏവരൂപം കഥം മാ കഥേഥ. അഹം യാവ തുമ്ഹേ ധരഥ, താവ പടിജഗ്ഗിസ്സാമി, തുമ്ഹാകം അച്ചയേന നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജിസ്സാമീ"തി. തേ കതിപാഹം അതിക്കമിത്വാ പുന കഥയിംസു. സോപി തഥേവ പടിക്ഖിപി. തതോ പട്ഠായ നിരന്തരം കഥേതിയേവ.

മാണവോ "മമ മാതരം സഞ്ഞാപേസ്സാമീ"തി രത്തസുവണ്ണസ്സ നിക്ഖസഹസ്സം ദത്വാ സബ്ബകാമേഹി സന്തപ്പേത്വാ സുവണ്ണകാരേഹി ഏകം ഇത്ഥിരൂപം കാരാപേത്വാ തസ്സ മജ്ജനഘട്ടനാദികമ്മപരിയോസാനേ തം രത്തവത്ഥം നിവാസാപേത്വാ വണ്ണസമ്പന്നേഹി പുപ്ഫേഹി ചേവ നാനാഅലങ്കാരേഹി ച അലങ്കാരാപേത്വാ മാതരം പക്കോസാപേത്വാ ആഹ "അമ്മ, ഏവരൂപം ആരമ്മണം ലഭന്തോ ഗേഹേ വസിസ്സാമി അലഭന്തോ ന വസിസ്സാമീ"തി. പണ്ഡിതാ ബ്രാഹ്മണീ ചിന്തേസി - "മയ്ഹം പുത്തോ പുഞ്ഞവാ ദിന്നദാനോ കതാഭിനീഹാരോ, പുഞ്ഞം കരോന്തോ ന ഏകകോവ അകാസി, അദ്ധാ ഏതേന സഹകതപുഞ്ഞാ സുവണ്ണരൂപപടിഭാഗാവ ഭവിസ്സതീ"തി അട്ഠ ബ്രാഹ്മണേ പക്കോസാപേത്വാ സബ്ബകാമേഹി സന്തപ്പേത്വാ സുവണ്ണരൂപകം രഥം ആരോപേത്വാ "ഗച്ഛഥ, താതാ, യത്ഥ അമ്ഹാകം ജാതിഗോത്തഭോഗേഹി സമാനേ കുലേ ഏവരൂപം ദാരികം പസ്സഥ, ഇമമേവ സുവണ്ണരൂപകം പണ്ണാകാരം കത്വാ ഏഥാ"തി ഉയ്യോജേസി.

തേ "അമ്ഹാകം നാമ ഏതം കമ്മ"ന്തി നിക്ഖമിത്വാ "കത്ഥ ഗമിസ്സാമാ"തി ചിന്തേത്വാ "മദ്ദരട്ഠം നാമ ഇത്ഥാകരോ, മദ്ദരട്ഠം ഗമിസ്സാമാ"തി മദ്ദരട്ഠേ സാഗലനഗരം അഗമംസു. തത്ഥ തം സുവണ്ണരൂപകം ന്ഹാനതിത്ഥേ ഠപേത്വാ ഏകമന്തേ നിസീദിംസു. അഥ ഭദ്ദായ ധാതീ ഭദ്ദം ന്ഹാപേത്വാ, അലങ്കരിത്വാ, സിരിഗബ്ഭേ നിസീദാപേത്വാ സയം ന്ഹായിതും ഉദകതിത്ഥം ഗതാ തത്ഥ തം സുവണ്ണരൂപകം ദിസ്വാ "കിസ്സായം അവിനീതാ ഇധാഗന്ത്വാ ഠിതാ"തി പിട്ഠിപസ്സേ പഹരിത്വാ "സുവണ്ണരൂപക"ന്തി ഞത്വാ "അയ്യധീതാ മേ"തി സഞ്ഞം ഉപ്പാദേസിം, "അയം പന മേ അയ്യധീതായ നിവാസനപടിഗ്ഗാഹികായാപി അസദിസാ"തി ആഹ. അഥ നം തേ മനുസ്സാ പരിവാരേത്വാ "ഏവരൂപാ തേ സാമിധീതാ"തി പുച്ഛിംസു. "കിം ഏസാ, ഇമായ സുവണ്ണപടിമായ സതഗുണേന സഹസ്സഗുണേന മയ്ഹം അയ്യധീതാ അഭിരൂപതരാ, ദ്വാദസഹത്ഥേ ഗബ്ഭേ നിസിന്നായ പദീപകിച്ചം നത്ഥി, സരീരോഭാസേനേവ തമം വിധമതീ"തി. "തേന ഹി ആഗച്ഛാ"തി തം ഖുജ്ജം ഗഹേത്വാ സുവണ്ണരൂപകം രഥേ ആരോപേത്വാ കോസിയഗോത്തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഘരദ്വാരേ ഠത്വാ ആഗമനം നിവേദയിംസു.

ബ്രാഹ്മണോ പടിസന്ഥാരം കത്വാ "കുതോ ആഗതത്ഥാ"തി പുച്ഛി. "മഗധരട്ഠേ മഹാതിത്ഥഗാമേ കപിലബ്രാഹ്മണസ്സ ഘരതോ"തി. "കിം കാരണാ ആഗതാ"തി? "ഇമിനാ നാമ കാരണേനാ"തി. "കല്യാണം, താതാ, സമജാതിഗോത്തവിഭവോ അമ്ഹാകം ബ്രാഹ്മണോ, ദസ്സാമി ദാരിക"ന്തി പണ്ണാകാരം ഗണ്ഹി. തേ കപിലബ്രാഹ്മണസ്സ സാസനം പഹിണിംസു "ലദ്ധാ ദാരികാ , കത്തബ്ബം കരോഥാ"തി. തം സാസനം സുത്വാ പിപ്പലിമാണവസ്സ ആരോചയിംസു "ലദ്ധാ കിര ദാരികാ"തി. മാണവോ "അഹം 'ന ലഭിസ്സന്തീ'തി ചിന്തേസിം, ഇമേ

‘ലദ്ധാ’തി വദന്തി, അനത്ഥികോ ഹുത്വാ പണ്ണം പേസേസ്സാമീ”തി രഹോഗതോ പണ്ണം ലിഖി “ഭദ്ദാ, അത്തനോ ജാതിഗോത്തഭോഗാനുരൂപം ഘരാവാസം ലഭതു, അഹം നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജിസ്സാമി, മാ പച്ഛാ വിപ്പടിസാരിനീ അഹോസീ”തി. ഭദ്ദാപി “അസുകസ്സ കിര മം ദാതുകാമോ”തി സുത്വാ “പണ്ണം പേസേസ്സാമീ”തി രഹോഗതാ പണ്ണം ലിഖി “അയ്യപുത്തോ അത്തനോ ജാതിഗോത്തഭോഗാനുരൂപം ഘരാവാസം ലഭതു, അഹം പബ്ബജിസ്സാമി, മാ പച്ഛാ വിപ്പടിസാരീ അഹോസീ”തി. ദ്വേപി പണ്ണാനി അന്തരാമഗ്ഗേ സമാഗച്ഛിംസു. “ഇദം കസ്സ പണ്ണ”ന്തി? “പിപ്പലിമാണവേന ഭദ്ദായ പഹിത”ന്തി. “ഇദം കസ്സാ”തി? “ഭദ്ദായ പിപ്പലിമാണവസ്സ പഹിത”ന്തി ച വുത്തേ തേ ദ്വേപി വാചേത്വാ “പസ്സഥ ദാരകാനം കമ്മ”ന്തി ഫാലേത്വാ അരഞ്ഞേ ഛഡ്ഡേത്വാ അഞ്ഞം തംസമാനം പണ്ണം ലിഖിത്വാ ഇതോ ഏത്തോ ച പേസേസും. ഇതി കുമാരസ്സ കുമാരികായ ച സദിസം പണ്ണം ലോകസ്സാദരഹിതമേവാതി അനിച്ഛമാനാനംയേവ ദ്വിന്നം സമാഗമോ അഹോസി.

തം ദിവസംയേവ പിപ്പലിമാണവോ ഏകം പുപ്ഫദാമം ഗന്ഥാപേസി ഭദ്ദാപി. താനി സയനമജ്ഝേ ഠപേസും ഭുത്തസായമാസാ ഉഭോപി “സയനം ആരുഹിസ്സാമാ”തി മാണവോ ദക്ഖിണപസ്സേന സയനം ആരുഹി. ഭദ്ദാ വാമപസ്സേന അഭിരുഹിത്വാ ആഹ - “യസ്സ പസ്സേ പുപ്ഫാനി മിലായന്തി, തസ്സ രാഗചിത്തം ഉപ്പന്നന്തി വിജാനിസ്സാമ, ഇമം പുപ്ഫദാമം ന അല്ലിയിതബ്ബ”ന്തി. തേ പന അഞ്ഞമഞ്ഞം സരീരസമ്ഫസ്സഭയേന തിയാമരത്തിം നിദ്ദം അനോക്കമന്താവ വീതിനാമേന്തി, ദിവാ പന ഹസിതമത്തമ്പി നാഹോസി. തേ ലോകാമിസേന അസംസട്ഠാ യാവ മാതാപിതരോ ധരന്തി, താവ കുടുമ്ബം അവിചാരേത്വാ തേസു കാലങ്കതേസു വിചാരയിംസു. മഹതീ മാണവസ്സ സമ്പത്തി - ഏകദിവസം സരീരം ഉബ്ബട്ടേത്വാ ഛഡ്ഡേതബ്ബം സുവണ്ണചുണ്ണം ഏവ മഗധനാളിയാ ദ്വാദസനാളിമത്തം ലദ്ധും വട്ടതി. യന്തബദ്ധാനി സട്ഠിമഹാതളാകാനി, കമ്മന്തോ ദ്വാദസയോജനികോ, അനുരാധപുരപമാണാ ചുദ്ദസ ഗാമാ, ചുദ്ദസ ഹത്ഥാനീകാനി, ചുദ്ദസ അസ്സാനീകാനി, ചുദ്ദസ രഥാനീകാനി.

സോ ഏകദിവസം അലങ്കതഅസ്സം ആരുയ്ഹ മഹാജനപരിവുതോ കമ്മന്തം ഗന്ത്വാ ഖേത്തകോടിയം ഠിതോ നങ്ഗലേഹി ഭിന്നട്ഠാനതോ കാകാദയോ സകുണേ ഗണ്ഡുപ്പാദാദിപാണകേ ഉദ്ധരിത്വാ ഖാദന്തേ ദിസ്വാ, “താതാ, ഇമേ കിം ഖാദന്തീ”തി പുച്ഛി. “ഗണ്ഡുപ്പാദേ, അയ്യാ”തി. “ഏതേഹി കതം പാപം കസ്സ ഹോതീ”തി? “തുമ്ഹാകം, അയ്യാ”തി. സോ ചിന്തേസി - “സചേ ഏതേഹി കതം പാപം മയ്ഹം ഹോതി, കിം മേ കരിസ്സതി സത്തഅസീതികോടിധനം, കിം ദ്വാദസയോജനോ കമ്മന്തോ, കിം യന്തബദ്ധാനി തളാകാനി, കിം ചുദ്ദസ ഗാമാ, സബ്ബമേതം ഭദ്ദായ കാപിലാനിയാ നിയ്യാതേത്വാ നിക്ഖമ്മ പബ്ബജിസ്സാമീ”തി.

ഭദ്ദാപി കാപിലാനീ തസ്മിം ഖണേ അന്തരവത്ഥുമ്ഹി തയോ തിലകുമ്ഭേ പത്ഥരാപേത്വാ ധാതീഹി പരിവുതാ നിസിന്നാ കാകേ തിലപാണകേ ഖാദമാനേ ദിസ്വാ, “അമ്മാ, കിം ഇമേ ഖാദന്തീ”തി പുച്ഛി. “പാണകേ അയ്യേ”തി. “അകുസലം കസ്സ ഹോതീ”തി? “തുമ്ഹാകം, അയ്യേ”തി. സാ ചിന്തേസി - “മയ്ഹം ചതുഹത്ഥവത്ഥം നാളികോദനമത്തഞ്ച ലദ്ധും വട്ടതി, യദി പനേതം ഏത്തകേന ജനേന കതം അകുസലം മയ്ഹം ഹോതി, ഭവസഹസ്സേനപി വട്ടതോ സീസം ഉക്ഖിപിതും ന സക്കാ. അയ്യപുത്തേ ആഗതമത്തേയേവ സബ്ബം തസ്സ നിയ്യാതേത്വാ നിക്ഖമ്മ പബ്ബജിസ്സാമീ”തി.

മാണവോ ആഗന്ത്വാ, ന്ഹത്വാ പാസാദം ആരുയ്ഹ മഹാരഹേ പല്ലങ്കേ നിസീദി. അഥസ്സ ചക്കവത്തിനോ അനുച്ഛവികം ഭോജനം സജ്ജയിംസു. ദ്വേപി ഭുഞ്ജിത്വാ പരിജനേ നിക്ഖന്തേ രഹോഗതാ ഫാസുകട്ഠാനേ നിസീദിംസു. തതോ മാണവോ ഭദ്ദം ആഹ - "ഭദ്ദേ, ഇമം ഘരം ആഗച്ഛന്തീ ത്വം കിത്തകം ധനം ആഹരസീ"തി? "പഞ്ചപണ്ണാസ സകടസഹസ്സാനി, അയ്യാ"തി. "തം സബ്ബം, യാ ച ഇമസ്മിം ഘരേ സത്തഅസീതികോടിയോ യന്തബദ്ധസട്ഠിതളാകാദിഭേദാ ച സമ്പത്തി അത്ഥി, തം സബ്ബഞ്ച തുയ്ഹംയേവ നിയ്യാദേമീ"തി. "തുമ്ഹേ പന കഹം ഗച്ഛഥ, അയ്യാ"തി? "അഹം പബ്ബജിസ്സാമീ"തി. "അയ്യ, അഹമ്പി തുമ്ഹാകംയേവ ആഗമനം ഓലോകയമാനാ നിസിന്നാ. അഹമ്പി പബ്ബജിസ്സാമീ"തി. തേസം ആദിത്തപണ്ണകുടി വിയ തയോ ഭവാ ഉപട്ഠഹിംസു. തേ അന്തരാപണതോ കസായരസപീതാനി വത്ഥാനി മത്തികാപത്തേ ച ആഹരാപേത്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം കേസേ ഓരോപേത്വാ "യേ ലോകേ അരഹന്തോ, തേ ഉദ്ദിസ്സ അമ്ഹാകം പബ്ബജ്ജാ"തി പബ്ബജിത്വാ, ഥവികാസു പത്തേ പക്ഖിപിത്വാ അംസേ ലഗ്ഗേത്വാ പാസാദതോ ഓതരിംസു. ഗേഹേ ദാസേസു വാ കമ്മകരേസു വാ ന കോചി സഞ്ജാനി.

അഥ നേ ബ്രാഹ്മണഗാമതോ നിക്ഖമ്മ ദാസഗാമദ്വാരേന ഗച്ഛന്തേ ആകപ്പകുത്തവസേന ദാസഗാമവാസിനോ സഞ്ജാനിംസു. തേ രോദന്താ പാദേസു നിപതിത്വാ "കിം, അമ്ഹേ, അനാഥേ കരോഥ അയ്യാ"തി ആഹംസു. "മയം, 'ഭണേ, ആദിത്തപണ്ണസാലാ വിയ തയോ ഭവാ'തി പബ്ബജിമ്ഹാ. സചേ തുമ്ഹേസു ഏകേകം ഭുജിസ്സം കരോമ, വസ്സസതമ്പി നപ്പഹോതി. തുമ്ഹേവ തുമ്ഹാകം സീസം ധോവിത്വാ ഭുജിസ്സാ ഹുത്വാ ജീവഥാ"തി വത്വാ തേസം രോദന്താനംയേവ പക്കമിംസു.

ഥേരോ പുരതോ ഗച്ഛന്തോ നിവത്തിത്വാ ഓലോകേന്തോ ചിന്തേസി - "അയം, ഭദ്ദാ കാപിലാനീ, സകലജമ്ബുദീപഗ്ഘനികാ ഇത്ഥീ മയ്ഹം പച്ഛതോ ആഗച്ഛതി, ഠാനം ഖോ പനേതം വിജ്ജതി, യം കോചിദേവ ഏവം ചിന്തേയ്യ 'ഇമേ പബ്ബജിതാപി വിനാ ഭവിതും ന സക്കോന്തി, അനനുച്ഛവികം കരോന്തീ'തി, കോചി പാപേന മനം പദൂസേത്വാ അപായപൂരകോ ഭവേയ്യ, ഇമം പഹായ മയ്ഹം ഗന്തും വട്ടതീ"തി ചിത്തം ഉപ്പാദേസി. സോ പുരതോ ഗച്ഛന്തോ ദ്വേധാപഥം ദിസ്വാ തസ്സ മത്ഥകേ അട്ഠാസി. ഭദ്ദാപി ആഗന്ത്വാ, വന്ദിത്വാ അട്ഠാസി. അഥ നം ആഹ - "ഭദ്ദേ, താദിസിം ഇത്ഥിം മമ പച്ഛതോ ആഗച്ഛന്തിം ദിസ്വാ 'ഇമേ പബ്ബജിതാപി വിനാ ഭവിതും ന സക്കോന്തീ'തി ചിന്തേത്വാ അമ്ഹേസു പദുട്ഠചിത്തോ മഹാജനോ അപായപൂരകോ ഭവേയ്യ. ഇമസ്മിം ദ്വേധാപഥേ ത്വം ഏകം ഗണ്ഹ, അഹമേകേന ഗമിസ്സാമീ"തി. "ആമ, അയ്യ, പബ്ബജിതാനം മാതുഗാമോ പലിബോധോ, 'പബ്ബജിത്വാപി വിനാ ന ഭവന്തീ'തി അമ്ഹാകം ദോസം ദസ്സേസ്സന്തി, തുമ്ഹേ ഏകം മഗ്ഗം ഗണ്ഹഥ, വിനാ ഭവിസ്സാമാ"തി തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ ചതൂസു ഠാനേസു പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ ദസനഖസമോധാനസമുജ്ജലം അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ "സതസഹസ്സകപ്പപരിമാണേ അദ്ധാനേ കതോ മിത്തസന്ഥവോ അജ്ജ ഭിജ്ജതീ"തി വത്വാ "തുമ്ഹേ ദക്ഖിണജാതികാ നാമ, തുമ്ഹാകം ദക്ഖിണമഗ്ഗോ വട്ടതി, മയം മാതുഗാമാ നാമ വാമജാതികാ, അമ്ഹാകം വാമമഗ്ഗോ വട്ടതീ"തി വന്ദിത്വാ മഗ്ഗം പടിപന്നാ. തേസം ദ്വേധാഭൂതകാലേ അയം മഹാപഥവീ "അഹം ചക്കവാളസിനേരുപബ്ബതേ ധാരേതും സക്കോന്തീപി തുമ്ഹാകം ഗുണേ ധാരേതും

ന സക്കോമീ''തി വദന്തീ വിയ വിരവമാനാ കമ്പി, ആകാസേ അസനിസദ്ദോ വിയ പവത്തി, ചക്കവാളസിനേരുപബ്ബതോ ഉന്നദി.

സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വേളുവനമഹാവിഹാരേ ഗന്ധകുടിയം നിസിന്നോ പഥവീകമ്പനസദ്ദം സുത്വാ ''കിസ്സ നു ഖോ പഥവീ കമ്പതീ''തി ആവജ്ജേന്തോ ''പിപ്പലിമാണവോ ച ഭദ്ദാ ച കാപിലാനീ മം ഉദ്ദിസ്സ അപ്പമേയ്യം സമ്പത്തിം പഹായ പബ്ബജിതാ. തേസം വിയോഗട്ഠാനേ ഉഭിന്നം ഗുണബലേന അയം പഥവീകമ്പോ ജാതോ. മയാപി ഏതേസം സങ്ഗഹം കാതും വട്ടതീ''തി ഗന്ധകുടിതോ നിക്ഖമ്മ സയമേവ പത്തചീവരമാദായ അസീതിമഹാഥേരേസു കഞ്ചിപി അനാമന്തേത്വാ തിഗാവുതം മഗ്ഗം പച്ചുഗ്ഗമനം കത്വാ രാജഗഹസ്സ ച നാലന്ദായ ച അന്തരേ ബഹുപുത്തകനിഗ്രോധരുക്ഖമൂലേ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ നിസീദി. നിസീദന്തോ പന അഞ്ഞതരപംസുകൂലികോ വിയ അനിസീദിത്വാ ബുദ്ധവേസം ഗഹേത്വാ അസീതിഹത്ഥഘനബുദ്ധരസ്മിയോ വിസ്സജ്ജേന്തോ നിസീദി. ഇതി തസ്മിം ഖണേ പണ്ണച്ഛത്തസകടചക്കകൂടാഗാരാദിപ്പമാണാ ബുദ്ധരസ്മിയോ ഇതോ ചിതോ ച വിപ്ഫരന്തിയോ വിധാവന്തിയോ ചന്ദസഹസ്സസൂരിയസഹസ്സഉഗ്ഗമനകാലോ വിയ കുരുമാനാ തം വനന്തം ഏകോഭാസം അകംസു. ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണസിരിയാ സമുജ്ജലതാരാഗണേന വിയ ഗഗനം, സുപുപ്ഫിതകമലകുവലയേന വിയ സലിലം, വനന്തം വിരോചിത്ഥ. നിഗ്രോധരുക്ഖസ്സ നാമ ഖന്ധോ സേതോ ഹോതി, പത്താനി നീലാനി, പക്കാനി രത്താനി. തസ്മിം പന ദിവസേ സതസാഖോ നിഗ്രോധോ സുവണ്ണവണ്ണോവ അഹോസി.

മഹാകസ്സപത്ഥേരോ ''അയം അമ്ഹാകം സത്ഥാ ഭവിസ്സതി, ഇമം അഹം ഉദ്ദിസ്സ പബ്ബജിതോ''തി ദിട്ഠട്ഠാനതോ പട്ഠായ ഓണതോണതോവ ഗന്ത്വാ തീസു ഠാനേസു വന്ദിത്വാ ''സത്ഥാ മേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ, സാവകോഹമസ്മി, സത്ഥാ മേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ സാവകോഹമസ്മീ''തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൪) ആഹ. അഥ നം ഭഗവാ ആഹ ''കസ്സപ, സചേ ത്വം ഇമം നിപച്ചകാരം മഹാപഥവിയാ കരേയ്യാസി, സാപി ധാരേതും ന സക്കുണേയ്യ. തഥാഗതസ്സ ഏവം ഗുണമഹന്തതം ജാനതാ തയാ കതോ നിപച്ചകാരോ മയ്ഹം, ലോമമ്പി ചാലേതും ന സക്കോതി. നിസീദ, കസ്സപ, ദായജ്ജം തേ ദസ്സാമീ''തി. അഥസ്സ ഭഗവാ തീഹി ഓവാദേഹി ഉപസമ്പദമദാസി. ദത്വാ ബഹുപുത്തകനിഗ്രോധമൂലതോ നിക്ഖമിത്വാ ഥേരം പച്ഛാസമണം കത്വാ മഗ്ഗം പടിപജ്ജി. സത്ഥു സരീരം ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണവിചിത്തം, മഹാകസ്സപസ്സ സരീരം സത്തമഹാപുരിസലക്ഖണപടിമണ്ഡിതം, സോ കഞ്ചനമഹാനാവായ പച്ഛാബദ്ധോ വിയ സത്ഥു പദാനുപദികം അനുഗച്ഛി. സത്ഥാ ഥോകം മഗ്ഗം ഗന്ത്വാ മഗ്ഗാ ഓക്കമ്മ അഞ്ഞതരസ്മിം രുക്ഖമൂലേ നിസജ്ജാകാരം ദസ്സേസി. ഥേരോ ''നിസീദിതുകാമോ സത്ഥാ''തി ഞത്വാ അത്തനോ പാരുപിതപടപിലോതികസങ്ഘാടിം ചതുഗ്ഗുണം കത്വാ പഞ്ഞപേസി.

സത്ഥാ തത്ഥ നിസീദിത്വാ ഹത്ഥേന ചീവരം പരിമജ്ജന്തോ ''മുദുകാ ഖോ ത്യായം, കസ്സപ, പടപിലോതികസങ്ഘാടീ''തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൪) ആഹ. ഥേരോ ''സത്ഥാ മമ സങ്ഘാടിയാ മുദുഭാവം കഥേതി, പാരുപിതുകാമോ ഭവിസ്സതീ''തി ഞത്വാ ''പാരുപതു, ഭന്തേ, ഭഗവാ സങ്ഘാടി''ന്തി ആഹ. ''ത്വം കിം പാരുപിസ്സസി, കസ്സപാ''തി? ''തുമ്ഹാകം നിവാസനം ലഭന്തോ പാരുപിസ്സാമി, ഭന്തേ''തി. ''കിം പന ത്വം, കസ്സപ, ഇമം പരിഭോഗജിണ്ണം പംസുകൂലം

ധാരേതും സക്ഖിസ്സസി? മയാ ഹി ഇമസ്സ പംസുകൂലസ്സ ഗഹിതദിവസേ ഉദകപരിയന്തം കത്വാ മഹാപഥവീ കമ്പി, ഇമം ബുദ്ധാനം പരിഭോഗജിണ്ണചീവരം നാമ ന സക്കാ പരിത്തഗുണേന ധാരേതും, പടിബലേനേവിദം പടിപത്തിപൂരണസമത്ഥേന ജാതിപംസുകൂലികേന ധാരേതും വട്ടതീ''തി വത്വാ ഥേരേന സദ്ധിം ചീവരം പരിവത്തേസി.

ഏവം പന ചീവരപരിവത്തനം കത്വാ ഥേരസ്സ പാരുതചീവരം ഭഗവാ പാരുപി, സത്ഥു ചീവരം ഥേരോ. തസ്മിം സമയേ അചേതനാപി അയം മഹാപഥവീ ''ദുക്കരം, ഭന്തേ, അകത്ഥ, അത്തനാ പാരുതചീവരം സാവകസ്സ ദിന്നപുബ്ബോ നാമ നത്ഥി, അഹം തുമ്ഹാകം ഗുണം ധാരേതും ന സക്കോമീ''തി വദന്തീ വിയ ഉദകപരിയന്തം കത്വാ കമ്പി. ഥേരോപി ''ലദ്ധം ദാനി മയാ ബുദ്ധാനം പരിഭോഗചീവരം, കിം മേ ഇദാനി ഉത്തരി കത്തബ്ബം അത്ഥീ''തി ഉന്നതിം അകത്വാ ബുദ്ധാനം സന്തികേയേവ തേരസ ധുതഗുണേ സമാദായ സത്തദിവസമത്തം പുഥുജ്ജനോ അഹോസി, അട്ഠമേ ദിവസേ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧.൩൭൪-൩൮൨) -

''പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ, ലോകജേട്ഠസ്സ താദിനോ;
നിബ്ബുതേ ലോകനാഥമ്ഹി, പൂജം കുബ്ബന്തി സത്ഥുനോ.

''ഉദഗ്ഗചിത്താ ജനതാ, ആമോദിതപമോദിതാ;
തേസു സംവേഗജാതേസു, പീതി മേ ഉദപജ്ജഥ.

''ഞാതിമിത്തേ സമാനേത്വാ, ഇദം വചനമബ്രവിം;
പരിനിബ്ബുതോ മഹാവീരോ, ഹന്ദ പൂജം കരോമസേ.

''സാധൂതി തേ പടിസ്സുത്വാ, ഭിയ്യോ ഹാസം ജനിംസു മേ;
ബുദ്ധസ്മിം ലോകനാഥമ്ഹി, കാഹാമ പുഞ്ഞസഞ്ചയം.

''അഗ്ഘിയം സുകതം കത്വാ, സതഹത്ഥസമുഗ്ഗതം;
ദിയഡ്ഢഹത്ഥപത്ഥടം, വിമാനം നഭമുഗ്ഗതം.

''കത്വാന ഹമ്മിയം തത്ഥ, താലപന്തീഹി ചിത്തിതം;
സകം ചിത്തം പസാദേത്വാ, ചേതിയം പൂജയുത്തമം.

''അഗ്ഗിക്ഖന്ധോവ ജലിതോ, കിംസുകോ ഇവ ഫുല്ലിതോ;
ഇന്ദലട്ഠീവ ആകാസേ, ഓഭാസേതി ചതുദ്ദിസാ.

''തത്ഥ ചിത്തം പസാദേത്വാ, കത്വാന കുസലം ബഹും;
പുബ്ബകമ്മം സരിത്വാന, തിദസം ഉപപജ്ജഹം.

''സഹസ്സയുത്തം ഹയവാഹിം, ദിബ്ബയാനമധിട്ഠിതോ;
ഉബ്ബിദ്ധം ഭവനം മയ്ഹം, സത്തഭൂമം സമുഗ്ഗതം.

''കൂടാഗാരസഹസ്സാനി, സബ്ബസോണ്ണമയാ അഹും;
ജലന്തി സകതേജേന, ദിസാ സബ്ബാ പഭാസയം.

‘‘സന്തി അഞ്ഞേപി നിയ്യൂഹാ, ലോഹിതങ്ഗമയാ തദാ;
തേപി ജോതന്തി ആഭായ, സമന്താ ചതുരോ ദിസാ.

‘‘പുഞ്ഞകമ്മാഭിനിബ്ബത്താ, കൂടാഗാരാ സുനിമ്മിതാ;
മണിമയാപി ജോതന്തി, ദിസാ ദസ സമന്തതോ.

‘‘തേസം ഉജ്ജോതമാനാനം, ഓഭാസോ വിപുലോ അഹു;
സബ്ബേ ദേവേ അഭിഭോമി, പുഞ്ഞകമ്മസ്സിദം ഫലം.

‘‘സട്ഠികപ്പസഹസ്സമ്ഹി, ഉബ്ബിദ്ധോ നാമ ഖത്തിയോ;
ചാതുരന്തോ വിജിതാവീ, പഥവിം ആവസിം അഹം.

‘‘തഥേവ ഭദ്ദകേ കപ്പേ, തിംസക്ഖത്തും അഹോസഹം;
സകകമ്മാഭിരദ്ധോമ്ഹി, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

‘‘സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചതുദീപമ്ഹി ഇസ്സരോ;
തത്ഥാപി ഭവനം മയ്ഹം, ഇന്ദലട്ഠീവ ഉഗ്ഗതം.

‘‘ആയാമതോ ചതുബ്ബീസം, വിത്ഥാരേന ച ദ്വാദസ;
രമ്മണം നാമ നഗരം, ദള്ഹപാകാരതോരണം.

‘‘ആയാമതോ പഞ്ചസതം, വിത്ഥാരേന തദഡ്ഢകം;
ആകിണ്ണം ജനകായേഹി, തിദസാനം പുരം വിയ.

‘‘യഥാ സൂചിഘരേ സൂചീ, പക്ഖിത്താ പണ്ണവീസതി;
അഞ്ഞമഞ്ഞം പഘട്ടേന്തി, ആകിണ്ണം ഹോതി ലങ്കതം.

‘‘ഏവമ്പി നഗരം മയ്ഹം, ഹത്ഥിസ്സരഥസംകുലം;
മനുസ്സേഹി സദാകിണ്ണം, രമ്മണം നഗരുത്തമം.

‘‘തത്ഥ ഭുത്വാ പിവിത്വാ ച, പുന ദേവത്തനം ഗതോ;
ഭവേ പച്ഛിമകേ മയ്ഹം, അഹോസി കുലസമ്പദാ.

‘‘ബ്രഹ്മഞ്ഞകുലസമ്ഭൂതോ, മഹാരതനസഞ്ചയോ;
അസീതികോടിയോ ഹിത്വാ, ഹിരഞ്ഞസ്സാപി പബ്ബജിം.

‘‘പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അഥ നം സത്ഥാ ‘‘കസ്സപോ, ഭിക്ഖവേ, ചന്ദൂപമോ കുലാനി ഉപസങ്കമതി അപകസ്സേവ കായം, അപകസ്സ ചിത്തം, നിച്ചനവകോ കുലേസു അപ്പഗബ്ഭോ’’തി ഏവമാദിനാ (സം॰ നി॰ ൨.൧൪൬) പസംസിത്വാ അപരഭാഗേ അരിയഗണമജ്ഝേ നിസിന്നോ ‘‘ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ധുതവാദാനം യദിദം മഹാകസ്സപോ’’തി (അ॰ നി॰ ൧.൧൮൮, ൧൯൧) ധുതങ്ഗധരാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി. സോ വിവേകാഭിരതികിത്തനമുഖേന ഭിക്ഖൂനം ഓവാദം ദേന്തോ അത്തനോ പടിപത്തിം പകാസേന്തോ -

൧൦൭. ‘‘ന ഗണേന പുരക്ഖതോ ചരേ, വിമനോ ഹോതി സമാധി ദുല്ലഭോ;
നാനാജനസങ്ഗഹോ ദുഖോ, ഇതി ദിസ്വാന ഗണം ന രോചയേ.

൧൦൫൫. “ന കുലാനി ഉപബ്ബജേ മുനി, വിമനോ ഹോതി സമാധി ദുല്ലഭോ;
സോ ഉസ്സുക്കോ രസാനുഗിദ്ധോ, അത്ഥം രിഞ്ചതി യോ സുഖാവഹോ.

൧൦൫൬. “പങ്കോതി ഹി നം അവേദയും, യായം വന്ദനപൂജനാ കുലേസു;
സുഖുമം സല്ലം ദുരുബ്ബഹം, സക്കാരോ കാപുരിസേന ദുജ്ജഹോ.

൧൦൫൭. “സേനാസനമ്ഹാ ഓരുയ്ഹ, നഗരം പിണ്ഡായ പാവിസിം;
ഭുഞ്ജന്തം പുരിസം കുട്ഠിം, സക്കച്ചം തം ഉപട്ഠഹിം.

൧൦൫൮. “സോ മേ പക്കേന ഹത്ഥേന, ആലോപം ഉപനാമയി;
ആലോപം പക്ഖിപന്തസ്സ, അങ്ഗുലി ചേത്ഥ ഛിജ്ജഥ.

൧൦൫൯. “കുട്ടമൂലഞ്ച നിസ്സായ, ആലോപം തം അഭുഞ്ജിസം;
ഭുഞ്ജമാനേ വാ ഭുത്തേ വാ, ജേഗുച്ഛം മേ ന വിജ്ജതി.

൧൦൬൦. “ഉത്തിട്ഠപിണ്ഡോ ആഹാരോ, പൂതിമുത്തഞ്ച ഓസധം;
സേനാസനം രുക്ഖമൂലം, പംസുകൂലഞ്ച ചീവരം;
യസ്സേതേ അഭിസമ്ഭുത്വാ, സ വേ ചാതുദ്ദിസോ നരോ.

൧൦൬൧. “യത്ഥ ഏകേ വിഹഞ്ഞന്തി, ആരുഹന്താ സിലുച്ചയം;
തത്ഥ ബുദ്ധസ്സ ദായാദോ, സമ്പജാനോ പടിസ്സതോ;
ഇദ്ധിബലേനുപത്ഥദ്ധോ, കസ്സപോ അഭിരൂഹതി.

൧൦൬൨. “പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തോ, സേലമാരുയ്ഹ കസ്സപോ;
ഝായതി അനുപാദാനോ, പഹീനഭയഭേരവോ.

൧൦൬൩. “പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തോ, സേലമാരുയ്ഹ കസ്സപോ;
ഝായതി അനുപാദാനോ, ഡയ്ഹമാനേസു നിബ്ബുതോ.

൧൦൬൪. “പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തോ, സേലമാരുയ്ഹ കസ്സപോ;
ഝായതി അനുപാദാനോ, കതകിച്ചോ അനാസവോ.

൧൦൬൫. “കരേരിമാലാവിതതാ, ഭൂമിഭാഗാ മനോരമാ;
കുഞ്ജരാഭിരുദാ രമ്മാ, തേ സേലാ രമയന്തി മം.

൧൦൬൬. “നീലബ്ഭവണ്ണാ രുചിരാ, വാരിസീതാ സുചിന്ധരാ;
ഇന്ദഗോപകസഞ്ഛന്നാ, തേ സേലാ രമയന്തി മം.

൧൦൬൭. “നീലബ്ഭകൂടസദിസാ, കൂടാഗാരവരൂപമാ;
വാരണാഭിരുദാ രമ്മാ, തേ സേലാ രമയന്തി മം.

൧൦൬൮. “അഭിവുട്ഠാ രമ്മതലാ, നഗാ ഇസിഭി സേവിതാ;
അബ്ഭുന്നദിതാ സിഖീഹി, തേ സേലാ രമയന്തി മം.

൧൦൬൯. “അലം ഝായിതുകാമസ്സ, പഹിതത്തസ്സ മേ സതോ;
അലം മേ അത്ഥകാമസ്സ, പഹിതത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ.

൧൦൭൦. “അലം മേ ഫാസുകാമസ്സ, പഹിതത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ;
അലം മേ യോഗകാമസ്സ, പഹിതത്തസ്സ താദിനോ.

൧൦൭൧. “ഉമാപുപ്ഫേന സമാനാ, ഗഗനാവബ്ഭഛാദിതാ;
നാനാദിജഗണാകിണ്ണാ, തേ സേലാ രമയന്തി മം.

൧൦൭൨. “അനാകിണ്ണാ ഗഹട്ഠേഹി, മിഗസങ്ഘനിസേവിതാ;
നാനാദിജഗണാകിണ്ണാ, തേ സേലാ രമയന്തി മം.

൧൦൭൩. “അച്ഛോദികാ പുഥുസിലാ, ഗോനങ്ഗുലമിഗായുതാ;
അമ്ബുസേവാലസഞ്ഛന്നാ, തേ സേലാ രമയന്തി മം.

൧൦൭൪. “ന പഞ്ചങ്ഗികേന തൂരിയേന, രതി മേ ഹോതി താദിസീ;
യഥാ ഏകഗ്ഗചിത്തസ്സ, സമ്മാ ധമ്മം വിപസ്സതോ.

൧൦൭൫. “കമ്മം ബഹുകം ന കാരയേ, പരിവജ്ജേയ്യ ജനം ന ഉയ്യമേ;
ഉസ്സുക്കോ സോ രസാനുഗിദ്ധോ, അത്ഥം രിഞ്ചതി യോ സുഖാവഹോ.

൧൦൭൬. “കമ്മം ബഹുകം ന കാരയേ, പരിവജ്ജേയ്യ അനത്തനേയ്യമേതം;
കിച്ഛതി കായോ കിലമതി, ദുക്ഖിതോ സോ സമഥം ന വിന്ദതി.

൧൦൭൭. “ഓട്ഠപ്പഹതമത്തേന, അത്താനമ്പി ന പസ്സതി;
പത്ഥദ്ധഗീവോ ചരതി, അഹം സേയ്യോതി മഞ്ഞതി.

൧൦൭൮. “അസേയ്യോ സേയ്യസമാനം, ബാലോ മഞ്ഞതി അത്താനം;
ന തം വിഞ്ഞൂ പസംസന്തി, പത്ഥദ്ധമാനസം നരം.

൧൦൭൯. “യോ ച സേയ്യോഹമസ്മീതി, നാഹം സേയ്യോതി വാ പന;
ഹീനോ തംസദിസോ വാതി, വിധാസു ന വികമ്പതി.

൧൦൮൦. “പഞ്ഞവന്തം തഥാ താദിം, സീലേസു സുസമാഹിതം;
ചേതോസമഥമനുയുത്തം, തഞ്ചേ വിഞ്ഞൂ പസംസരേ.

൧൦൮൧. “യസ്സ സബ്രഹ്മചാരീസു, ഗാരവോ നൂപലബ്ഭതി;
ആരകാ ഹോതി സദ്ധമ്മാ, നഭതോ പുഥവീ യഥാ.

൧൦൮൨. “യേസഞ്ച ഹിരി ഓത്തപ്പം, സദാ സമ്മാ ഉപട്ഠിതം;
വിരൂള്ഹബ്രഹ്മചരിയാ തേ, തേസം ഖീണാ പുനബ്ഭവാ.

൧൦൮൩. “ഉദ്ധതോ ചപലോ ഭിക്ഖു, പംസുകൂലേന പാരുതോ;
കപീവ സീഹചമ്മേന, ന സോ തേനുപസോഭതി.

൧൦൮൪. “അനുദ്ധതോ അചപലോ, നിപകോ സംവുതിന്ദ്രിയോ;
സോഭതി പംസുകൂലേന, സീഹോവ ഗിരിഗബ്ഭരേ.

൧൦൮൫. “ഏതേ സമ്ബഹുലാ ദേവാ, ഇദ്ധിമന്തോ യസസ്സിനോ;
ദസദേവസഹസ്സാനി, സബ്ബേ തേ ബ്രഹ്മകായികാ.

൧൦൮൬. “ധമ്മസേനാപതിം വീരം, മഹാഝായിം സമാഹിതം;
സാരിപുത്തം നമസ്സന്താ, തിട്ഠന്തി പഞ്ജലീകതാ.

൧൦൮൭. “നമോ തേ പുരിസാജഞ്ഞ, നമോ തേ പുരിസുത്തമ;
യസ്സ തേ നാഭിജാനാമ, യമ്പി നിസ്സായ ഝായതി.

൧൦൮൮. “അച്ഛേരം വത ബുദ്ധാനം, ഗമ്ഭീരോ ഗോചരോ സകോ;
യേ മയം നാഭിജാനാമ, വാലവേധിസമാഗതാ.

൧൦൮൯. “തം തഥാ ദേവകായേഹി, പൂജിതം പൂജനാരഹം;

സാരിപുത്തം തദാ ദിസ്വാ, കപ്പിനസ്സ സിതം അഹു.

ഫംൻ൙. “യാവതാ ബുദ്ധഖേത്തമ്ഹി, ഠപയിത്വാ മഹാമുനിം;
ധുതഗുണേ വിസിട്ഠോഹം, സദിസോ മേ ന വിജ്ജതി.

ഫംൻഷ. “പരിചിണ്ണോ മയാ സത്ഥാ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം;
ഓഹിതോ ഗരുകോ ഭാരോ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ.

ഫംൻ൬. “ന ചീവരേ ന സയനേ, ഭോജനേ നുപലിമ്പതി;
ഗോതമോ അനപ്പമേയ്യോ, മൂളാലപുപ്ഫം വിമലംവ;
അമ്ബുനാ നേക്ഖമ്മനിന്നോ, തിഭവാഭിനിസ്സടോ.

ഫംൻ൬. “സതിപട്ഠാനഗീവോ സോ, സദ്ധാഹത്ഥോ മഹാമുനി;
പഞ്ഞാസീസോ മഹാഞാണീ, സദാ ചരതി നിബ്ബുതോ”തി. -

ഇമാ ഗാഥാ അഭാസി. തത്ഥ ആദിതോ തിസ്സോ ഗാഥാ ഗണേസു കുലേസു ച സംസട്ഠേ ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ തേസം ഓവാദദാനവസേന വുത്താ.

തത്ഥ **ന ഗണേന പുരക്ഖതോ ചരേ**തി ഭിക്ഖുഗണേഹി പുരക്ഖതോ പരിവാരിതോ ഹുത്വാ ന ചരേയ്യ ന വിഹരേയ്യ. കസ്മാ? **വിമനോ ഹോതി സമാധി ദുല്ലഭോ** ഗണം പരിഹരന്തസ്സ ദുക്ഖുപ്പത്തിയാ ബ്യാകുലമനതായ, ഉദ്ദേസേന ഓവാദേന അനുസാസനിയാ അനുഗ്ഗഹം കരോന്തോ യഥാനുസിട്ഠം അപ്പടിപത്തിയാ ച വിമനോ വികാരിഭൂതചിത്തോ ഹോതി, തതോ സംസഗ്ഗേന ഏകഗ്ഗതം അലഭന്തസ്സ സമാധി ദുല്ലഭോ ഹോതി. തഥാരൂപസ്സ ഹി ഉപചാരസമാധിമത്തമ്പി ന ഇജ്ഝതി, പഗേവ ഇതരോ. **നാനാജനസങ്ഗഹോ**തി നാനജ്ഝാസയസ്സ നാനാരുചികസ്സ ജനസ്സ പേയ്യവജ്ജാദിനാ സങ്ഗഹോ. **ദുഖോ**തി കിച്ഛോ കസിരോ. **ഇതി ദിസ്വാനാ**തി ഏവം ഗണസങ്ഗഹേ ബഹുവിധം ആദീനവം ദിസ്വാ ഞാണചക്ഖുനാ ഓലോകേത്വാ. **ഗണം** ഗണവാസം **ന രോചയേ** ന രോചേയ്യ ന ഇച്ഛേയ്യ.

ന കുലാനി ഉപബ്ബജേ മുനീതി ഇമസ്മിം സാസനേ പബ്ബജിതോ ഖത്തിയാദികുലൂപകോ ഹുത്വാ ന ഉപഗച്ഛേയ്യ. കിംകാരണാ? **വിമനോ ഹോതി സമാധി ദുല്ലഭോ. സോ ഉസ്സുക്കോ** കുലൂപസങ്കമനേ ഉസ്സുക്കം ആപന്നോ കുലേസു ലദ്ധബ്ബേസു മധുരാദിരസേസു **അനുഗിദ്ധോ** ഗേധം ആപന്നോ തത്ഥ ഉപ്പന്നേസു കിച്ചകരണീയേസു അത്തനാവ യോഗം ആപജ്ജന്തോ. **അത്ഥം രിഞ്ചതി യോ സുഖാവഹോ**തി യോ അത്തനോ മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനസുഖാവഹോ തം സീലവിസുദ്ധിആദിസങ്ഖാതം അത്ഥം രിഞ്ചതി ജഹതി, നാനുയുഞ്ജതീതി അത്ഥോ.

തതിയഗാഥാ ഹേട്ഠാ വുത്താ ഏവ.

സേനാസനമ്ഹാ ഓരുയ്ഹാതിആദികാ ചതസ്സോ ഗാഥാ പച്ചയേസു അത്തനോ സന്തോസദസ്സനമുഖേന “ഭിക്ഖുനാ നാമ ഏവം പടിപജ്ജിതബ്ബ”ന്തി ഭിക്ഖൂനം ഓവാദദാനവസേന വുത്താ. തത്ഥ **സേനാസനമ്ഹാ ഓരുയ്ഹാ**തി പബ്ബതസേനാസനത്താ വുത്തം. **സക്കച്ചം തം ഉപട്ഠഹി**ന്തി തം കുട്ഠിപുരിസം ഉളാരസമ്പത്തിം പാപേതുകാമതായ ഭിക്ഖായ അത്ഥികോ ഹുത്വാ പണീതഭിക്ഖദായകം കുലം മഹിച്ഛപുഗ്ഗലോ വിയ ആദരേന ഉപഗന്ത്വാ അട്ഠാസിം.

പക്കേനാതി അട്ഠിഗതകുട്ഠരോഗതായ ഉപക്കേന കുഥിതേന. **അങ്ഗുലി ചേത്ഥ ഛിജ്ജഥാ**തി ഏത്ഥ പത്തേ തസ്സ അങ്ഗുലി ഛിജ്ജിത്വാ ആഹാരേന സദ്ധിം പതതീതി അത്ഥോ.

കുട്ടമൂലം നിസ്സായാതി തസ്സ പുരിസസ്സ പസാദജനനത്ഥം താദിസേ ഘരഭിത്തിസമീപേ നിസീദിത്വാ ആലോപം തം **അഭുഞ്ജിസം** പരിഭുഞ്ജിം. അയം പന ഥേരസ്സ പടിപത്തി സിക്ഖാപദേ അപഞ്ഞത്തേതി ദട്ഠബ്ബം. പടിക്കൂലേ ച അപ്പടിക്കൂലേ ഇവ അപ്പടിക്കൂലസഞ്ഞിതായ അരിയിദ്ധിയാ ഉക്കംസഗതത്താ ഥേരസ്സ തം അജ്ഝോഹരന്തസ്സ ജിഗുച്ഛാ ന ഉപ്പജ്ജി, പുഥുജ്ജനസ്സ പന താദിസം ഭുഞ്ജന്തസ്സ അന്താനി നിക്ഖമേയ്യും. തേനാഹ **"ഭുഞ്ജമാനേ വാ ഭുത്തേ വാ, ജേഗുച്ഛം മേ ന വിജ്ജതീ"**തി.

ഉത്തിട്ഠപിണ്ഡോതി ഉത്തിട്ഠിത്വാ പരേസം ഘരദ്വാരേ ഠത്വാ ഗഹേതബ്ബപിണ്ഡോ, ജങ്ഘബലം നിസ്സായ അനുഘരം ഗന്ത്വാ ലദ്ധബ്ബമിസ്സകഭിക്ഖാതി അത്ഥോ. **പൂതിമുത്ത**ന്തി ഗോമുത്തപരിഭാവിതഹരീടകാദി ച. **യസ്സേതേ അഭിസമ്ഭുത്വാ**തി, യോ ഭിക്ഖു ഏതേ ഉത്തിട്ഠപിണ്ഡാദയോ ചത്താരോ പച്ചയേ അന്തിമന്തേന അഭിരമിത്വാ പരിഭുഞ്ജതി. **സ വേ ചാതുദ്ദിസോ നരോ**തി സോ പുഗ്ഗലോ ഏകംസേന ചാതുദ്ദിസോ പുരത്ഥിമാദിചതുദിസായോഗ്യോ, കത്ഥചി അപ്പടിഘോ യായ കായചി ദിസായ വിഹരിതും സക്കോതീതി അത്ഥോ.

അഥ ഥേരോ അത്തനോ മഹല്ലകകാലേ മനുസ്സേഹി "കഥം, ഭന്തേ, തുമ്ഹേ ഏവരൂപായ ജരായ വത്തമാനായ ദിനേ ദിനേ പബ്ബതം അഭിരുഹഥാ"തി വുത്തേ **"യത്ഥ ഏകേ"**തിആദികാ ചതസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി. തത്ഥ **യത്ഥാ**തി യസ്മിം പച്ഛിമവയേ. **ഏകേ**തി ഏകച്ചേ. **വിഹഞ്ഞന്തീ**തി സരീരകിലമഥേന ചിത്തേന വിഘാതം ആപജ്ജന്തി. **സിലുച്ചയ**ന്തി പബ്ബതം. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം ജരാജിണ്ണകാലേപി. **സമ്പജാനോ പടിസ്സതോ**തി ഇമിനാ ചിത്തഖേദാഭാവം ദസ്സേതി, **ഇദ്ധിബലേനുപത്ഥദ്ധോ**തി ഇമിനാ സരീരഖേദാഭാവം.

ഭയഹേതൂനം കിലേസാനം സമുച്ഛിന്നത്താ **പഹീനഭയഭേരവോ**.

ഡയ്ഹമാനേസൂതി രാഗഗ്ഗിആദീഹി ഏകാദസഹി അഗ്ഗീഹി സത്തേസു ഡയ്ഹമാനേസു. സംകിലേസപരിളാഹാഭാവേന **നിബ്ബുതോ** സീതിഭൂതോ.

പുന മനുസ്സേഹി "കിം, ഭന്തേ, ജിണ്ണകാലേപി അരഞ്ഞപബ്ബതേയേവ വിഹരഥ, നനു ഇമേ വേളുവനാദയോ വിഹാരാ മനോരമാ"തി വുത്തേ അരഞ്ഞപബ്ബതാ ഏവ മയ്ഹം മനോരമാതി ദസ്സേന്തോ **"കരേരിമാലാവിതതാ"**തിആദികാ ദ്വാദസ ഗാഥാ അഭാസി. തത്ഥ **കരേരിമാലാവിതതാ**തി വരുണരുക്ഖപന്തീഹി സമാഗതാ. "കാലവണ്ണപുപ്ഫേഹി ഓത്ഥടാ"തിപി വദന്തി. **കുഞ്ജരാഭിരുദാ**തി പടിഘോസാദിഗുണീഭൂതേഹി ഹത്ഥീനം ഗോചരേസീനം ഗജ്ജിതേഹി അഭിത്ഥനിതാ.

അഭിവുട്ഠാതി മഹാമേഘേന അഭിപ്പവുട്ഠാ. **രമ്മതലാ**തി തേനേവ രജോജല്ലപണ്ണേയ്യാദീനം അപഗമേന രമണീയതലാ. **നഗാ**തി ദേസന്തരം

അഗമനതോ “നഗാ”തി സേലമയതായ “സേലാ”തി ച ലദ്ധനാമാ പബ്ബതാ. **അബ്ഭുന്നദിതാ സിഖീഹീ**തി മധുരസ്സരേന ഉന്നദിതാ.

അലന്തി യുത്തം സമത്ഥം വാ. **ഝായിതുകാമസ്സ അത്ഥകാമസ്സാ**തിആദീസുപി ഇമിനാ നയേന യോജേതബ്ബം. **ഭിക്ഖുനോ**തി ഭിന്നകിലേസഭിക്ഖുനോ, മേതി സമ്ബന്ധോ.

ഉമാപുപ്ഫേന സമാനാതി മേചകനിഭതായ ഉമാകുസുമസദിസാ. **ഗഗനാവബ്ഭ ഛാദിതാ**തി തതോ ഏവ സരദസ്സ ഗഗനഅബ്ഭാ വിയ കാളമേഘസഞ്ഛാദിതാ, നീലവണ്ണാതി അത്ഥോ.

അനാകിണ്ണാതി അസംകിണ്ണാ അസമ്ബാധാ. **പഞ്ചങ്ഗികേനാ**തി ആതതാദീഹി പഞ്ചഹി അങ്ഗേഹി യുത്തേന തൂരിയേന പരിവാരിയമാനസ്സ താദിസീപി ന ഹോതി, യഥാ യാദിസീ ഏകഗ്ഗചിത്തസ്സ സമാഹിതചിത്തസ്സ സമ്മദേവ രൂപാരൂപധമ്മം അനിച്ചാദിവസേന വിപസ്സന്തസ്സ രതി ഹോതി. തേനാഹ ഭഗവാ -

> “യതോ യതോ സമ്മസതി, ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയം;
> ലഭതീ പീതിപാമോജ്ജം, അമതം തം വിജാനത”ന്തി. (ധം॰ പ॰ ൩൭൪)

കമ്മം ബഹുകന്തിആദിനാ ദ്വേ ഗാഥാ കമ്മാരാമാനം പച്ചയഗിദ്ധാനം ഭിക്ഖൂനം ഓവാദദാനവസേന വുത്താ. തത്ഥ **കമ്മം ബഹുകം ന കാരയേ**തി കമ്മാരാമോ ഹുത്വാ ബഹും നാമ കമ്മം ന കാരയേ ന അധിട്ഠഹേ, ഖണ്ഡഫുല്ലപടിസങ്ഖരണം പന സത്ഥാരാ അനുഞ്ഞാതമേവ. **പരിവജ്ജേയ്യ ജന**ന്തി അകല്യാണമിത്തഭൂതം ജനം വജ്ജേയ്യ. **ന ഉയ്യമേ**തി പച്ചയുപ്പാദനഗണബന്ധാദിവസേന വായാമം ന കരേയ്യ.

അനത്തനേയ്യമേതന്തി ഏതം നവകമ്മാധിട്ഠാനാദികം അത്തനോ അത്ഥാവഹം ന ഹോതീതി അത്ഥോ. തത്ഥ കാരണമാഹ **“കിച്ഛതി കായോ കിലമതീ”**തി. നവകമ്മാദിപസുതസ്സ ഹി തഹം തഹം വിചരതോ കായസുഖാദിഅലാഭേന കിച്ഛപ്പത്തോ ഹോതി **കിലമതി** ഖേദം ആപജ്ജതി, തേന ച കായകിലമഥേന **ദുക്ഖിതോ**. വത്ഥുവിസദഅത്തനേയ്യകിരിയാദീനം അഭാവേന **സോ** പുഗ്ഗലോ **സമഥം ന വിന്ദതി** ചിത്തസമാധാനം ന ലഭതീതി.

ഓട്ഠപ്പഹതമത്തേനാതിആദിനാ ദ്വേ ഗാഥാ സുതപരമസ്സ പണ്ഡിതമാനിനോ ഗരഹവസേന, തതോ പരാ ദ്വേ പണ്ഡിതസ്സ പസംസാവസേന വുത്താ. തത്ഥ **ഓട്ഠപ്പഹതമത്തേനാ**തി സജ്ഝായസീസേന ഓട്ഠപരിവത്തനമത്തേന, ബുദ്ധവചനം സജ്ഝായകരണമത്തേനാതി അത്ഥോ. **അത്താനമ്പി ന പസ്സതീ**തി അനത്ഥഞ്ഞുതായ അത്തനോ പച്ചക്ഖഭൂതമ്പി അത്ഥം ന ജാനാതി, യാഥാവതോ അത്തനോ പമാണം ന പരിച്ഛിന്ദതീതി അത്ഥോ. **പത്ഥദ്ധഗീവോ ചരതീ**തി “അഹം ബഹുസ്സുതോ, സതിമാ, പഞ്ഞവാ, ന മയാ സദിസോ അഞ്ഞോ അത്ഥീ”തി മാനത്ഥദ്ധോ ഹുത്വാ ഗരുട്ഠാനിയാനമ്പി അപചിതിം അദസ്സേന്തോ അയോസലാകം ഗിലിത്വാ ഠിതോ വിയ ഥദ്ധഗീവോ ചരതി. **അഹം സേയ്യോതി മഞ്ഞതീ**തി അഹമേവ സേയ്യോ ഉത്തമോതി മഞ്ഞതി.

അസേയ്യോ സേയ്യസമാനം, ബാലോ മഞ്ഞതി അത്താനന്തി അയം അസേയ്യോ ഹീനോ സമാനോ അഞ്ഞേന സേയ്യേന ഉത്തമേന സമാനം സദിസം കത്വാ അത്താനം ബാലോ മന്ദബുദ്ധി ബാലഭാവേനേവ മഞ്ഞതീതി. **ന തം വിഞ്ഞൂ പസംസന്തീ**തി തം താദിസം ബാലം പഗ്ഗഹിതചിത്തതായ പത്ഥദ്ധമാനസം ഥമ്ഭിതത്തം നരം വിഞ്ഞൂ പണ്ഡിതാ ന പസംസന്തി, അഞ്ഞദത്ഥു ഗരഹന്തിയേവ.

സേയ്യോഹമസ്മീതി യോ പന പണ്ഡിതോ പുഗ്ഗലോ ''സേയ്യോഹമസ്മീ''തി വാ ഹീനസദിസമാനവസേന ''നാഹം സേയ്യോ''തി വാ കഞ്ചിപി മാനം അജപ്പേന്തോ **വിധാസു** നവസു മാനകോട്ഠാസേസു കസ്സചിപി വസേന ന വികമ്പതി.

പഞ്ഞവന്തന്തി അഗ്ഗഫലപഞ്ഞാവസേന പഞ്ഞവന്തം ഇട്ഠാദീസു താദിഭാവപ്പത്തിയാ **താദിം,** അസേക്ഖഫലസീലേസു സുട്ഠു പതിട്ഠിതത്താ **സീലേസു സുസമാഹിതം,** അരഹത്തഫലസമാപത്തിസമാപജ്ജനേന **ചേതോസമഥമനുയുത്ത**ന്തി താദിസം സബ്ബസോ പഹീനമാനം ഖീണാസവം **വിഞ്ഞൂ** ബുദ്ധാദയോ പണ്ഡിതാ **പസംസരേ** വണ്ണേന്തി ഥോമേന്തീതി അത്ഥോ.

പുന അഞ്ഞതരം ദുബ്ബചം ഭിക്ഖും ദിസ്വാ ദോവചസ്സതായ ആദീനവം, സോവചസ്സതായ ആനിസംസഞ്ച പകാസേന്തോ **''യസ്സ സബ്രഹ്മചാരീസൂ''**തിആദികാ ദ്വേ ഗാഥാ അഭാസി. താ വുത്തത്ഥാ ഏവ.

പുന ഉദ്ധതം ഉന്നളം ഏകം ഭിക്ഖും ദിസ്വാ ഉദ്ധതാദിഭാവേ ദോസം, അനുദ്ധതാദിഭാവേ ച ഗുണം വിഭാവേന്തോ **''ഉദ്ധതോ ചപലോ ഭിക്ഖൂ''**തിആദികാ ദ്വേ ഗാഥാ അഭാസി. തത്ഥ **കപീവ സീഹചമ്മേനാ**തി സീഹചമ്മേന പാരുതോ മക്കടോ വിയ. **സോ** ഉദ്ധതാദിദോസസംയുത്തോ ഭിക്ഖു തേന പംസുകൂലേന അരിയദ്ധജേന **ന ഉപസോഭതി** അരിയഗുണാനം അഭാവതോ.

യോ പന ഉപസോഭതി, തം ദസ്സേതും **''അനുദ്ധതോ''**തിആദി വുത്തം;

ഏതേ സമ്ബഹുലാതിആദികാ പഞ്ച ഗാഥാ ആയസ്മന്തം സാരിപുത്തം നമസ്സന്തേ ബ്രഹ്മകായികേ ദേവേ ദിസ്വാ ആയസ്മതോ കപ്പിനസ്സ സിതപാതുകമ്മനിമിത്തം വുത്താ. തത്ഥ **ഏതേ**തി തേസം പച്ചക്ഖതായ വുത്തം . **സമ്ബഹുലാ**തി ബഹുഭാവതോ, തം പന ബഹുഭാവം **''ദസദേവസഹസ്സാനീ''**തി പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ആഹ. **ദേവാ**തി ഉപപത്തിദേവാ. തം തേസം ദേവഭാവം അഞ്ഞേഹി വിസേസേത്വാ ദസ്സേന്തോ **''സബ്ബേ തേ ബ്രഹ്മകായികാ''**തി ആഹ. യസ്മാ തേ അത്തനോ ഉപപത്തിദ്ധിയാ മഹതിയാ ദേവിദ്ധിയാ സമന്നാഗതാ പരിവാരസമ്പന്നാ ച, തസ്മാ ആഹ **''ഇദ്ധിമന്തോ യസസ്സിനോ''**തി.

''കോ നു സേനാപതി ഭോതോ''തി പുച്ഛായ വിസ്സജ്ജനവസേന ''മയാ പവത്തിതം ധമ്മചക്കം അനുത്തരം സാരിപുത്തോ അനുവത്തേതീ''തി (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൯) വദന്തേന ഭഗവതാ ആയസ്മതോ സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ ധമ്മസേനാപതിഭാവോ അനുഞ്ഞാതോതി ആഹ - **''ധമ്മസേനാപതിം വീരം മഹാഝായിം സമാഹിതം സാരിപുത്ത''**ന്തി. തത്ഥ **വീര**ന്തി കിലേസമാരാദീനം

നിമ്മഥനേന വീരിയവന്തം മഹാവിക്കന്തം. **മഹാഝായി**ന്തി ദിബ്ബവിഹാരാദീനം ഉക്കംസഗമനേന മഹന്തം ഝായിം. തതോ ഏവ സബ്ബസോ വിക്ഖേപവിദ്ധംസനവസേന **സമാഹിതം. നമസ്സന്താ**തി സിരസി അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ നമസ്സമാനാ തിട്ഠന്തി.

യമ്പി നിസ്സായാതി യം നു ഖോ ആരമ്മണം നിസ്സായ ആരബ്ഭ ഝായതീതി നാഭിജാനാമാതി പുഥുജ്ജനഭാവേന ബ്രഹ്മാനോ ഏവം ആഹംസു.

അച്ഛേരം വതാതി അച്ഛരിയം വത. **ബുദ്ധാന**ന്തി ചതുസച്ചബുദ്ധാനം. **ഗമ്ഭീരോ ഗോചരോ സകോ**തി പരമഗമ്ഭീരോ അതിദുദ്ദസോ ദുരനുബോധോ പുഥുജ്ജനേഹി അസാധാരണോ അവിസയോ. ഇദാനി തസ്സ ഗമ്ഭീരഭാവേ കാരണം ദസ്സേതും **"യേ മയ"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **വാലവേധിസമാഗതാ**തി യേ മയം വാലവേധിധനുഗ്ഗഹസദിസാ അതിസുഖുമമ്പി വിസയം പടിവിജ്ഝിതും സമത്ഥാ ആഗതാ ഉപപരിക്ഖന്താ നാഭിജാനാമ, ഗമ്ഭീരോ വത ബുദ്ധാനം വിസയോതി അത്ഥോ. **തം തഥാ ദേവകായേഹീ**തി തം തഥാരൂപം സാരിപുത്തം സദേവകസ്സ ലോകസ്സ പൂജനാരഹം തേഹി ബ്രഹ്മകായികേഹി തദാ തഥാ പൂജിതം ദിസ്വാ ആയസ്മതോ മഹാകപ്പിനസ്സ സിതം അഹോസി. ഇമേസം ലോകസമ്മതാനം ബ്രഹ്മൂനമ്പി അവിസയോ, യത്ഥ സാവകാനം വിസയോതി.

യാവതാ ബുദ്ധഖേത്തമ്ഹീതി ഗാഥാ ഥേരേന അത്താനം ആരബ്ഭ സീഹനാദം നദന്തേന ഭാസിതാ. തത്ഥ **ബുദ്ധഖേത്തമ്ഹീ**തി ആണാഖേത്തം സന്ധായ വദതി. **ഠപയിത്വാ മഹാമുനി**ന്തി സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ഠപേത്വാ . ബുദ്ധാ ഹി ഭഗവന്തോ ധുതഗുണേഹിപി സബ്ബസത്തേഹി പരമുക്കംസഗതാ ഏവ, കേവലം പന മഹാകരുണാസഞ്ചോദിതമാനസാ സത്താനം താദിസം മഹന്തം ഉപകാരം ഓലോകേത്വാ ഗാമന്തസേനാസനവാസാദിം അനുവത്തന്തീതി തം തം ധുതധമ്മവിരോധീ ഹോതി. **ധുതഗുണേ**തി കിലേസാനം ധുതേന ഗുണേന ആരഞ്ഞകാദിഭാവേന അപേക്ഖിതഗുണേ. കരണത്ഥേ വാ ഏതം ഭുമ്മവചനം. സദിസോ മേ ന വിജ്ജതി, കുതോ പന ഉത്തരീതി അധിപ്പായോ. തഥാ ഹേസ ഥേരോ തത്ഥ അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപിതോ.

ന ചീവരേതി ഗാഥായ ''ഠപയിത്വാ മഹാമുനി''ന്തി വുത്തമേവത്ഥം പാകടതരം കരോതി, ചീവരാദീസു തണ്ഹായ അനുപലേപോ ധുതങ്ഗഫലം. തത്ഥ ന ചീവരേ സമ്പത്തേ തണ്ഹാലേപേനാതി യോജനാ. **സയനേ**തി സേനാസനേ. **ഗോതമോ**തി ഭഗവന്തം ഗോത്തേന കിത്തേതി. **അനപ്പമേയ്യോ**തി പമാണകരകിലേസാഭാവതോ അപരിമാണഗുണതായ ച അനപ്പമേയ്യോ. **മുളാലപുപ്ഫം വിമലംവ അമ്ബുനാ**തി യഥാ നിമ്മലം വിരജം നളിനം ഉദകേന ന ലിമ്പതി, ഏവം ഗോതമോ ഭഗവാ തണ്ഹാലേപാദിനാ ന ലിമ്പതീതി അത്ഥോ. **നേക്ഖമ്മനിന്നോ** അഭിനിക്ഖമ്മനിന്നോ തതോ ഏവ **തിഭവാഭിനിസ്സടോ** ഭവത്തയതോ വിനിസ്സടോ വിസംയുത്തോ.

യേസം സതിപട്ഠാനഗീവാദീനം ഭാവനാപാരിപൂരിയാ യത്ഥ കത്ഥചി അനുപലിത്തോ നേക്ഖമ്മനിന്നോവ അഹോസി, തേ അങ്ഗഭൂതേ ദസ്സേന്തോ **"സതിപട്ഠാനഗീവോ"**തി ഓസാനഗാഥമാഹ. തത്ഥ ഗുണരാസിതോ ഉത്തമങ്ഗഭൂതായ പഞ്ഞായ അധിട്ഠാനഭാവതോ സതിപട്ഠാനം ഗീവാ ഏതസ്സാതി സതിപട്ഠാനഗീവോ, അനവജ്ജധമ്മാനം ആദാനേ സദ്ധാ ഹത്ഥോ ഏതസ്സാതി **സദ്ധാഹത്ഥോ**. ഗുണസരീരസ്സ ഉത്തമങ്ഗഭാവതോ പഞ്ഞാ സീസം

ഏതസ്സാതി **പഞ്ഞാസീസോ**. മഹാസമുദാഗമനതായ മഹാവിസയതായ മഹാനുഭാവതായ മഹാബലതായ ച മഹന്തം സബ്ബഞ്ഞുതസങ്ഖാതം ഞാണം ഏതസ്സ അത്ഥീതി **മഹാഞാണീ. സദാ** സബ്ബകാലം **നിബ്ബുതോ** സീതിഭൂതോ ചരതി. ''സുസമാഹിതോ...പേ॰... നാഗോ''തി (അ॰ നി॰ ൬.൪൩) സുത്തപദഞ്ചേത്ഥ നിദസ്സേതബ്ബം. യം പനേത്ഥ അത്ഥതോ അവിഭത്തം, തം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ.

മഹാകസ്സപത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചത്താലീസനിപാതവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൬. പഞ്ഞാസനിപാതോ

൧. താലപുടത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

പഞ്ഞാസനിപാതേ **കദാ നുഹ**ന്തിആദികാ ആയസ്മതോ താലപുടത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ അഞ്ഞതരസ്മിം നടകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ കുലാനുരൂപേസു നച്ചട്ഠാനേസു നിപ്ഫത്തിം ഗന്ത്വാ സകലജമ്ബുദീപേ പാകടോ നടഗാമണി അഹോസി. സോ പഞ്ചസതമാതുഗാമപരിവാരോ മഹതാ നടവിഭവേന ഗാമനിഗമരാജധാനീസു സമജ്ജം ദസ്സേത്വാ, മഹന്തം പൂജാസക്കാരം ലഭിത്വാ, വിചരന്തോ രാജഗഹം ആഗന്ത്വാ, നഗരവാസീനം സമജ്ജം ദസ്സേത്വാ, ലദ്ധസമ്മാനസക്കാരോ ഞാണസ്സ പരിപാകം ഗതത്താ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ, വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസിന്നോ ഭഗവന്തം ഏതദവോച - ''സുതമേതം, ഭന്തേ, പുബ്ബകാനം ആചരിയപാചരിയാനം നടാനം ഭാസമാനാനം 'യോ സോ നടോ രങ്ഗമജ്ഝേ സമജ്ജമജ്ഝേ സച്ചാലികേന ജനം ഹാസേതി രമേതി, സോ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ പഹാസാനം ദേവാനം സഹബ്യതം ഉപപജ്ജതീ'തി, ഇധ ഭഗവാ കിമാഹാ''തി. അഥ നം ഭഗവാ തിക്ഖത്തും പടിക്ഖിപി ''മാ മം ഏതം പുച്ഛീ''തി. ചതുത്ഥവാരം പുട്ഠോ ആഹ - ''ഗാമണി, ഇമേ സത്താ പകതിയാപി രാഗബന്ധനബദ്ധാ ദോസബന്ധനബദ്ധാ മോഹബന്ധനബദ്ധാ തേസം ഭിയ്യോപി രജനീയേ ദോസനീയേ മോഹനീയേ ധമ്മേ ഉപസംഹരന്തോ പമാദേത്വാ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ നിരയേ ഉപപജ്ജതി. സചേ പനസ്സ ഏവംദിട്ഠി ഹോതി 'യോ സോ നടോ രങ്ഗമജ്ഝേ സമജ്ജമജ്ഝേ സച്ചാലികേന ജനം ഹാസേതി രമേതി, സോ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ പഹാസാനം ദേവാനം സഹബ്യതം ഉപപജ്ജതീ'''തി സാസ്സ ഹോതി മിച്ഛാദിട്ഠി. മിച്ഛാദിട്ഠിസ്സ ച ദ്വിന്നം ഗതീനം അഞ്ഞതരാ ഗതി ഇച്ഛിതബ്ബാ, നിരയസ്സ വാ തിരച്ഛാനയോനിയാ വാതി. തം സുത്വാ താലപുടോ ഗാമണി പരോദി. നനു ഗാമണി പഗേവ മയാ പടിക്ഖിത്തോ ''മാ മം ഏതം പുച്ഛീ''തി (സം॰ നി॰ ൪.൩൫൪)? ''നാഹം, ഭന്തേ, ഏതം രോദാമി, യം മം ഭഗവാ നടാനം അഭിസമ്പരായം ഏവമാഹാ''തി. അപി ചാഹം, ഭന്തേ, പുബ്ബകേഹി ആചരിയപാചരിയേഹി നടേഹി വഞ്ചിതോ ''നടോ മഹാജനസ്സ നടസമജ്ജം ദസ്സേത്വാ സുഗതിം ഉപപജ്ജതീ''തി. സോ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ ലദ്ധൂപസമ്പന്നോ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി, അധിഗതാരഹത്തോ പന അരഹത്തപ്പത്തിതോ പുബ്ബേ യേനാകാരേന അത്തനോ ചിത്തം നിഗ്ഗണ്ഹനവസേന യോനിസോമനസികാരോ ഉദപാദി, തം അനേകധാ വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും -

൧൦൯൧. ''കദാ നുഹം പബ്ബതകന്ദരാസു, ഏകാകിയോ അദ്ദുതിയോ വിഹസ്സം;
അനിച്ചതോ സബ്ബഭവം വിപസ്സം, തം മേ ഇദം തം നു കദാ ഭവിസ്സതി.

൧൦൯൨. ''കദാ നുഹം ഭിന്നപടന്ധരോ മുനി, കാസാവവത്ഥോ അമമോ നിരാസോ;
രാഗഞ്ച ദോസഞ്ച തഥേവ മോഹം, ഹന്ത്വാ സുഖീ പവനഗതോ വിഹസ്സം.

൧൦൯൬. “കദാ അനിച്ചം വധരോഗനീളം, കായം ഇമം മച്ചുജരായുപദ്ദുതം;
വിപസ്സമാനോ വീതഭയോ വിഹസ്സം, ഏകോ വനേ തം നു കദാ ഭവിസ്സതി.

൧൦൯൭. “കദാ നുഹം ഭയജനനിം ദുഖാവഹം, തണ്ഹാലതം ബഹുവിധാനുവത്തനിം;
പഞ്ഞാമയം തിഖിണമസിം ഗഹേത്വാ, ഛേത്വാ വസേ തമ്പി കദാ ഭവിസ്സതി.

൧൦൯൮. “കദാ നു പഞ്ഞാമയമുഗ്ഗതേജം, സത്ഥം ഇസീനം സഹസാദിയിത്വാ;
മാരം സസേനം സഹസാ ഭഞ്ജിസ്സം, സീഹാസനേ തം നു കദാ ഭവിസ്സതി.

൧൦൯൯. “കദാ നുഹം സബ്ഭി സമാഗമേസു, ദിട്ഠോ ഭവേ ധമ്മഗരൂഹി താദിഭി;
യാഥാവദസ്സീഹി ജിതിന്ദ്രിയേഹി, പധാനിയോ തം നു കദാ ഭവിസ്സതി.

൧൧൦൦. “കദാ നു മം തന്ദി ഖുദാ പിപാസാ, വാതാതപാ കീടസരീസപാ വാ;
ന ബാധയിസ്സന്തി ന തം ഗിരിബ്ബജേ, അത്ഥത്ഥിയം തം നു കദാ ഭവിസ്സതി.

൧൧൦൧. “കദാ നു ഖോ യം വിദിതം മഹേസിനാ, ചത്താരി സച്ചാനി സുദുദ്ദസാനി;
സമാഹിതത്തോ സതിമാ അഗച്ഛം, പഞ്ഞായ തം തം നു കദാ ഭവിസ്സതി.

൧൧൦൨. “കദാ നു രൂപേ അമിതേ ച സദ്ദേ, ഗന്ധേ രസേ ഫുസിതബ്ബേ ച ധമ്മേ;
ആദിത്തതോഹം സമഥേഹി യുത്തോ, പഞ്ഞായ ദച്ഛം തദിദം കദാ മേ.

൧൧൦൩. “കദാ നുഹം ദുബ്ബചനേന വുത്തോ, തതോ നിമിത്തം വിമനോ ന ഹേസ്സം;
അഥോ പസത്ഥോപി തതോ നിമിത്തം, തുട്ഠോ ന ഹേസ്സം തദിദം കദാ മേ.

൧൧൦൪. “കദാ നു കട്ഠേ ച തിണേ ലതാ ച, ഖന്ധേ ഇമേഹം അമിതേ ച ധമ്മേ;
അജ്ഝത്തികാനേവ ച ബാഹിരാനി ച, സമം തുലേയ്യം തദിദം കദാ മേ.

൧൧൦൫. “കദാ നു മം പാവുസകാലമേഘോ, നവേന തോയേന സചീവരം വനേ;
ഇസിപ്പയാതമ്ഹി പഥേ വജന്തം, ഓവസ്സതേ തം നു കദാ ഭവിസ്സതി.

൧൧൦൬. “കദാ മയൂരസ്സ സിഖണ്ഡിനോ വനേ, ദിജസ്സ സുത്വാ ഗിരിഗബ്ഭരേ രുതം;
പച്ചുട്ഠഹിത്വാ അമതസ്സ പത്തിയാ, സംചിന്തയേ തം നു കദാ ഭവിസ്സതി.

൧൧൦൭. “കദാ നു ഗങ്ഗം യമുനം സരസ്സതിം, പാതാലഖിത്തം വളവാമുഖഞ്ച;
അസജ്ജമാനോ പതരേയ്യമിദ്ധിയാ, വിഭിംസനം തം നു കദാ ഭവിസ്സതി.

൧൧൦൮. “കദാ നു നാഗോവ അസങ്ഗചാരീ, പദാലയേ കാമഗുണേസു ഛന്ദം;

നിബ്ബുജ്ജയം സബ്ബസുഭം നിമിത്തം, ഝാനേ യുതോ തം നു കദാ ഭവിസ്സതി.

൧൧൦. “കദാ ഇണട്ടോവ ദലിദ്ദകോ നിധിം, ആരാധയിത്വാ ധനികേഹി പീളിതോ;
തുട്ഠോ ഭവിസ്സം അധിഗമ്മ സാസനം, മഹേസിനോ തം നു കദാ ഭവിസ്സതി.

൧൧൧. “ബഹൂനി വസ്സാനി തയാമ്ഹി യാചിതോ, അഗാരവാസേന അലം നു തേ ഇദം;
തം ദാനി മം പബ്ബജിതം സമാനം, കിംകാരണാ ചിത്ത തുവം ന യുഞ്ജസി.

൧൧൨. “നനു അഹം ചിത്ത തയാമ്ഹി യാചിതോ, ഗിരിബ്ബജേ ചിത്രഛദാ വിഹങ്ഗമാ;
മഹിന്ദഘോസത്ഥനിതാഭിഗജ്ജിനോ, തേ തം രമേസ്സന്തി വനമ്ഹി ഝായിനം.

൧൧൩. “കുലമ്ഹി മിത്തേ ച പിയേ ച ഞാതകേ, ഖിഡ്ഡാരതിം കാമഗുണഞ്ച ലോകേ;
സബ്ബം പഹായ ഇമമജ്ഝുപാഗതോ, അഥോപി ത്വം ചിത്ത ന മയ്ഹ തുസ്സസി.

൧൧൪. “മമേവ ഏതം ന ഹി ത്വം പരേസം, സന്നാഹകാലേ പരിദേവിതേന കിം;
സബ്ബം ഇദം ചലമിതി പേക്ഖമാനോ, അഭിനിക്ഖമിം അമതപദം ജിഗീസം.

൧൧൫. “സുയുത്തവാദീ ദ്വിപദാനമുത്തമോ, മഹാഭിസക്കോ നരദമ്മസാരഥി;
ചിത്തം ചലം മക്കടസന്നിഭം ഇതി, അവീതരാഗേന സുദുന്നിവാരയം.

൧൧൬. “കാമാ ഹി ചിത്രാ മധുരാ മനോരമാ, അവിദ്ദസൂ യത്ഥ സിതാ പുഥുജ്ജനാ;
തേ ദുക്ഖമിച്ഛന്തി പുനബ്ഭവേസിനോ, ചിത്തേന നീതാ നിരയേ നിരാകതാ.

൧൧൭. “മയൂരകോഞ്ചാഭിരുതമ്ഹി കാനനേ, ദീപീഹി ബ്യഗ്ഘേഹി പുരക്ഖതോ വസം;
കായേ അപേക്ഖം ജഹ മാ വിരാധയ, ഇതിസ്സു മം ചിത്ത പുരേ നിയുഞ്ജസി.

൧൧൮. “ഭാവേഹി ഝാനാനി ച ഇന്ദ്രിയാനി ച, ബലാനി ബോജ്ഝങ്ഗസമാധിഭാവനാ;
തിസ്സോ ച വിജ്ജാ ഫുസ ബുദ്ധസാസനേ, ഇതിസ്സു മം ചിത്ത പുരേ നിയുഞ്ജസി.

൧൧൯. “ഭാവേഹി മഗ്ഗം അമതസ്സ പത്തിയാ, നിയ്യാനികം സബ്ബദുഖക്ഖയോഗധം;
അട്ഠങ്ഗികം സബ്ബകിലേസസോധനം, ഇതിസ്സു മം ചിത്ത പുരേ നിയുഞ്ജസി.

൧൧൧൭. “ദുക്ഖന്തി ഖന്ധേ പടിപസ്സ യോനിസോ, യതോ ച ദുക്ഖം സമുദേതി തം ജഹ;
ഇധേവ ദുക്ഖസ്സ കരോഹി അന്തം, ഇതിസ്സു മം ചിത്ത പുരേ നിയുഞ്ജസി.

൧൧൧൮. “അനിച്ചം ദുക്ഖന്തി വിപസ്സ യോനിസോ, സുഞ്ഞം അനത്താതി അഘം വധന്തി ച;
മനോവിചാരേ ഉപരുന്ധ ചേതസോ, ഇതിസ്സു മം ചിത്ത പുരേ നിയുഞ്ജസി.

൧൧൧൯. “മുണ്ഡോ വിരൂപോ അഭിസാപമാഗതോ, കപാലഹത്ഥോവ കുലേസു ഭിക്ഖസു;
യുഞ്ജസ്സു സത്ഥുവചനേ മഹേസിനോ, ഇതിസ്സു മം ചിത്ത പുരേ നിയുഞ്ജസി.

൧൧൨൦. “സുസംവുതത്തോ വിസിഖന്തരേ ചരം, കുലേസു കാമേസു അസങ്ഗമാനസോ;
ചന്ദോ യഥാ ദോസിനപുണ്ണമാസിയാ, ഇതിസ്സു മം ചിത്ത പുരേ നിയുഞ്ജസി.

൧൧൨൧. “ആരഞ്ഞികോ ഹോഹി ച പിണ്ഡപാതികോ, സോസാനികോ ഹോഹി ച പംസുകൂലികോ;
നേസജ്ജികോ ഹോഹി സദാ ധുതേ രതോ, ഇതിസ്സു മം ചിത്ത പുരേ നിയുഞ്ജസി.

൧൧൨൨. “രോപേത്വ രുക്ഖാനി യഥാ ഫലേസീ, മൂലേ തരും ഛേത്തു തമേവ ഇച്ഛസി;
തഥൂപമം ചിത്തമിദം കരോസി, യം മം അനിച്ചമ്ഹി ചലേ നിയുഞ്ജസി.

൧൧൨൩. “അരൂപ ദൂരങ്ഗമ ഏകചാരി, ന തേ കരിസ്സം വചനം ഇദാനിഹം;
ദുക്ഖാ ഹി കാമാ കടുകാ മഹബ്ഭയാ, നിബ്ബാനമേവാഭിമനോ ചരിസ്സം.

൧൧൨൪. “നാഹം അലക്ഖ്യാ അഹിരിക്കതായ വാ,
ന ചിത്തഹേതൂ ന ച ദൂരകന്തനാ;
ആജീവഹേതൂ ച അഹം ന നിക്ഖമിം,
കതോ ച തേ ചിത്ത പടിസ്സവോ മയാ.

൧൧൨൫. “അപ്പിച്ഛതാ സപ്പുരിസേഹി വണ്ണിതാ, മക്ഖപ്പഹാനം വൂപസമോ ദുഖസ്സ;
ഇതിസ്സു മം ചിത്ത തദാ നിയുഞ്ജസി, ഇദാനി ത്വം ഗച്ഛസി പുബ്ബചിണ്ണം.

൧൧൨൬. “തണ്ഹാ അവിജ്ജാ ച പിയാപിയഞ്ച, സുഭാനി രൂപാനി സുഖാ ച വേദനാ;
മനാപിയാ കാമഗുണാ ച വന്താ, വന്തേ അഹം ആവമിതും ന ഉസ്സഹേ.

൧൧൨൭.

“സബ്ബത്ഥ തേ ചിത്ത വചോ കതം മയാ, ബഹൂസു ജാതീസു നമേസി കോപിതോ;
അജ്ഝത്തസമ്ഭവോ കതഞ്ഞുതായ തേ, ദുക്ഖേ ചിരം സംസരിതം തയാ കതേ.

൧൧൩൦. “ത്വഞ്ഞേവ നോ ചിത്ത കരോസി ബ്രാഹ്മണോ, ത്വം ഖത്തിയോ രാജദസീ കരോസി;
വേസ്സാ ച സുദ്ദാ ച ഭവാമ ഏകദാ, ദേവത്തനം വാപി തവേവ വാഹസാ.

൧൧൩൧. “തവേവ ഹേതൂ അസുരാ ഭവാമസേ, ത്വംമൂലകം നേരയികാ ഭവാമസേ;
അഥോ തിരച്ഛാനഗതാപി ഏകദാ, പേതത്തനം വാപി തവേവ വാഹസാ.

൧൧൩൨. “നനു ദുബ്ഭിസ്സസി മം പുനപ്പുനം, മുഹും മുഹും ചാരണികംവ ദസ്സയം;
ഉമ്മത്തകേനേവ മയാ പലോഭസി, കിഞ്ചാപി തേ ചിത്ത വിരാധിതം മയാ.

൧൧൩൩. “ഇദം പുരേ ചിത്തമചാരി ചാരികം, യേനിച്ഛകം യത്ഥകാമം യഥാസുഖം;
തദജ്ജഹം നിഗ്ഗഹേസ്സാമി യോനിസോ, ഹത്ഥിപ്പഭിന്നം വിയ അങ്കുസഗ്ഗഹോ.

൧൧൩൪. “സത്ഥാ ച മേ ലോകമിമം അധിട്ഠഹി, അനിച്ചതോ അദ്ധുവതോ അസാരതോ;
പക്ഖന്ദ മം ചിത്ത ജിനസ്സ സാസനേ, താരേഹി ഓഘാ മഹതാ സുദുത്തരാ.

൧൧൩൫. “ന തേ ഇദം ചിത്ത യഥാ പുരാണകം, നാഹം അലം തുയ്ഹ വസേ നിവത്തിതും;
മഹേസിനോ പബ്ബജിതോമ്ഹി സാസനേ, ന മാദിസാ ഹോന്തി വിനാസധാരിനോ.

൧൧൩൬. “നഗാ സമുദ്ദാ സരിതാ വസുന്ധരാ, ദിസാ ചതസ്സോ വിദിസാ അധോ ദിവാ;
സബ്ബേ അനിച്ചാ തിഭവാ ഉപദ്ദുതാ, കുഹിം ഗതോ ചിത്ത സുഖം രമിസ്സസി.

൧൧൩൭. “ധിതിപ്പരം കിം മമ ചിത്ത കാഹിസി, ന തേ അലം ചിത്ത വസാനുവത്തകോ;
ന ജാതു ഭസ്തം ഉഭതോമുഖം ഛുപേ, ധിരത്ഥു പൂരം നവസോതസന്ദനിം.

൧൧൩൮. “വരാഹഏണേയ്യവിഗാള്ഹസേവിതേ, പബ്ഭാരകുട്ടേ പകതേവ സുന്ദരേ;
നവമ്ബുനാ പാവുസസിത്തകാനനേ, തഹിം ഗുഹാഗേഹഗതോ രമിസ്സസി.

൧൧൩൯.

“സുനീലഗീവാ സുസിഖാ സുപേഖുനാ, സുചിത്തപത്തച്ഛദനാ വിഹങ്ഗമാ;
സുമഞ്ജുഘോസത്ഥനിതാഭിഗജ്ജിനോ, തേ തം രമേസ്സന്തി വനമ്ഹി ഝായിനം.

൧൧൩൧. “വുട്ഠമ്ഹി ദേവേ ചതുരങ്ഗുലേ തിണേ, സംപുപ്ഫിതേ മേഘനിഭമ്ഹി കാനനേ;
നഗന്തരേ വിടപിസമോ സയിസ്സം, തം മേ മുദൂ ഹേഹിതി തൂലസന്നിഭം.

൧൧൩൨. “തഥാ തു കസ്സാമി യഥാപി ഇസ്സരോ, യം ലബ്ഭതി തേനപി ഹോതു മേ അലം;
ന താഹം കസ്സാമി യഥാ അതന്ദിതോ, ബിളാരഭസ്തംവ യഥാ സുമദ്ദിതം.

൧൧൩൩. “തഥാ തു കസ്സാമി യഥാപി ഇസ്സരോ, യം ലബ്ഭതി തേനപി ഹോതു മേ അലം;
വിരിയേന തം മയ്ഹ വസാനയിസ്സം, ഗജംവ മത്തം കുസലങ്കുസഗ്ഗഹോ.

൧൧൩൪. “തയാ സുദന്തേന അവട്ഠിതേന ഹി, ഹയേന യോഗ്ഗാചരിയോവ ഉജ്ജുനാ;
പഹോമി മഗ്ഗം പടിപജ്ജിതും സിവം, ചിത്താനുരക്ഖീഹി സദാ നിസേവിതം.

൧൧൩൫. “ആരമ്മണേ തം ബലസാ നിബന്ധിസം, നാഗംവ ഥമ്ഭമ്ഹി ദള്ഹായ രജ്ജുയാ;
തം മേ സുഗുത്തം സതിയാ സുഭാവിതം, അനിസ്സിതം സബ്ബഭവേസു ഹേഹിസി.

൧൧൩൬. “പഞ്ഞായ ഛേത്വാ വിപഥാനുസാരിനം, യോഗേന നിഗ്ഗയ്ഹ പഥേ നിവേസിയ;
ദിസ്വാ സമുദയം വിഭവഞ്ച സമ്ഭവം, ദായാദകോ ഹേഹിസി അഗ്ഗവാദിനോ.

൧൧൩൭. “ചതുബ്ബിപല്ലാസവസം അധിട്ഠിതം, ഗാമണ്ഡലംവ പരിനേസി ചിത്ത മം;
നനു സംയോജനബന്ധനച്ഛിദം, സംസേവസേ കാരുണികം മഹാമുനിം.

൧൧൩൮. “മിഗോ യഥാ സേരി സുചിത്തകാനനേ, രമ്മം ഗിരിം പാവുസഅബ്ഭമാലിനിം;
അനാകുലേ തത്ഥ നഗേ രമിസ്സം, അസംസയം ചിത്ത പരാ ഭവിസ്സസി.

൧൧൩൯. “യേ തുയ്ഹ ഛന്ദേന വസേന വത്തിനോ,
നരാ ച നാരീ ച അനുഭോന്തി യം സുഖം;
അവിദ്ദസൂ മാരവസാനുവത്തിനോ,
ഭവാഭിനന്ദീ തവ ചിത്ത സാവകാ”തി.

തത്ഥ **കദാ നുഹ**ന്തി കദാ നു അഹം. **പബ്ബതകന്ദരാസൂ**തി പബ്ബതേസു ച കന്ദരേസു ച, പബ്ബതസ്സ വാ കന്ദരാസു. **ഏകാകിയോ**തി ഏകകോ. **അദ്ദുതിയോ**തി നിത്തണ്ഹോ. തണ്ഹാ ഹി പുരിസസ്സ ദുതിയാ നാമ. **വിഹസ്സ**ന്തി വിഹരിസ്സാമി. **അനിച്ചതോ സബ്ബഭവം വിപസ്സ**ന്തി കാമഭവാദിഭേദം സബ്ബമ്പി ഭവം “ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന അനിച്ച”ന്തി വിപസ്സന്തോ കദാ നു

വിഹരിസ്സന്തി യോജനാ. നിദസ്സനമത്തഞ്ചേതം, "യദനിച്ചം തം ദുക്ഖം, യം ദുക്ഖം തദനത്താ"തി വചനതോ (സം॰ നി॰ ൩.൧൫) ഇതരമ്പി ലക്ഖണദ്വയം വുത്തമേവാതി ദട്ഠബ്ബം. **തം മേ ഇദം തം നു കദാ ഭവിസ്സതീ**തി തം ഇദം മേ പരിവിതക്കിതം കദാ നു ഭവിസ്സതി, കദാ നു ഖോ മത്ഥകം പാപുണിസ്സതീതി അത്ഥോ. **തം നൂ**തി ചേത്ഥ **ത**ന്തി നിപാതമത്തം. അയഞ്ഹേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - കദാ നു ഖോ അഹം മഹാഗജോ വിയ സങ്ഖലികബന്ധനം, ഗിഹിബന്ധനം ഛിന്ദിത്വാ പബ്ബജിത്വാ കായവിവേകം പരിബ്രൂഹയന്തോ ഏകാകീ പബ്ബതകന്ദരാസു അദുതിയോ സബ്ബത്ഥ നിരപേക്ഖോ സബ്ബസങ്ഖാരഗതം അനിച്ചാദിതോ വിപസ്സന്തോ വിഹരിസ്സാമീതി.

ഭിന്നപടന്ധരോതി ഭിന്നവത്ഥധരോ, ഗാഥാസുഖത്ഥം നകാരാഗമം കത്വാ വുത്തം. സത്ഥകച്ഛിന്നഅഗ്ഘഫസ്സവണ്ണഭിന്നം പടപിവരം ധാരേന്തോതി അത്ഥോ. **മുനീ**തി പബ്ബജിതോ. **അമമോ**തി കുലേ വാ ഗണേ വാ മമത്താഭാവേന അമമോ. കത്ഥചിപി ആരമ്മണേ ആസീസനായ അഭാവേന **നിരാസോ. ഹന്ത്വാ സുഖീ പവനഗതോ വിഹസ്സ**ന്തി രാഗാദികേ കിലേസേ അരിയമഗ്ഗേന സമുച്ഛിന്ദിത്വാ മഗ്ഗസുഖേന ഫലസുഖേന സുഖീ മഹാവനഗതോ കദാ നു ഖോ അഹം വിഹരിസ്സാമി.

വധരോഗനീളന്തി മരണസ്സ ച രോഗസ്സ ച കുലാവകഭൂതം. **കായം ഇമ**ന്തി ഇമം ഖന്ധപഞ്ചകസങ്ഖാതം കായം. ഖന്ധപഞ്ചകോപി ഹി "അവിജ്ജാഗതസ്സ, ഭിക്ഖവേ, പുരിസപുഗ്ഗലസ്സ തണ്ഹാനുഗതസ്സ അയമേവ കായോ ബഹിദ്ധാ നാമരൂപ"ന്തിആദീസു കായോ വുച്ചതി. **മച്ചുജരായുപദ്ദുത**ന്തി മരണേന ചേവ ജരായ ച പീളിതം, വിപസ്സമാനോ അഹം ഭയഹേതുപഹാനേന **വീതഭയോ,** തം നു കദാ ഭവിസ്സതീതി അത്ഥോ.

ഭയജനനിന്തി പഞ്ചവീസതിയാ മഹാഭയാനം ഉപ്പാദകാരണഭൂതം കായികസ്സ ച ചേതസികസ്സ ച സകലസ്സപി വട്ടദുക്ഖസ്സ ആവഹനതോ **ദുഖാവഹം. തണ്ഹാലതം ബഹുവിധാനുവത്തനി**ന്തി ബഹുവിധഞ്ച ആരമ്മണം ഭവമേവ വാ അനുവത്തതി സന്തനോതീതി ബഹുവിധാനുവത്തനിം, തണ്ഹാസങ്ഖാതലതം. **പഞ്ഞാമയ**ന്തി മഗ്ഗപഞ്ഞാമയം സുനിസിതം അസിഖഗ്ഗം വീരിയപഗ്ഗഹിതേന സദ്ധാഹത്ഥേന ഗഹേത്വാ സമുച്ഛിന്ദിത്വാ "കദാ നുഹം വസേ"തി യം പരിവിതക്കിതം, തമ്പി കദാ ഭവിസ്സതീതി യോജനാ.

ഉഗ്ഗതേജന്തി സമഥവിപസ്സനാവസേന നിസിതതായ തിക്ഖതേജം. **സത്ഥം ഇസീന**ന്തി ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധഅരിയസാവകഇസീനം സത്ഥഭൂതം . **മാരം സസേനം സഹസാ ഭഞ്ജിസ്സ**ന്തി കിലേസസേനായ സസേനം അഭിസങ്ഖാരാദിമാരം സഹസാ സീഘമേവ ഭഞ്ജിസ്സാമി. **സീഹാസനേ**തി ഥിരാസനേ, അപരാജിതപല്ലങ്കേതി അത്ഥോ.

സബ്ഭി സമാഗമേസു ദിട്ഠോ ഭവേതി ധമ്മഗാരവയുത്തതായ **ധമ്മഗരൂഹി** താദിലക്ഖണപ്പത്തിയാ **താദീഹി** അവിപരീതദസ്സിതായ **യാഥാവദസ്സീഹി** അരിയമഗ്ഗേനേവ പാപജിതിന്ദ്രിയതായ **ജിതിന്ദ്രിയേഹി** ബുദ്ധാദീഹി സാധൂഹി സമാഗമേസു "കദാ നു അഹം പധാനിയോതി ദിട്ഠോ ഭവേയ്യ"ന്തി യം മേ പരിവിതക്കിതം, തം നു കദാ ഭവിസ്സതീതി യോജനാ. ഇമിനാ നയേന സബ്ബത്ഥ പദയോജനാ വേദിതബ്ബാ, പദത്ഥമത്തമേവ വണ്ണയിസ്സാമ.

തന്ദീതി ആലസിയം. **ഖുദാ**തി ജിഘച്ഛാ. **കീടസരീസപാ**തി കീടഞ്ചേവ സരീസപാ ച. **ന ബാധയിസ്സന്തീ**തി മം ന ബ്യാധയിസ്സന്തി സുഖദുക്ഖസോമനസ്സദോമനസ്സാനം ഝാനേഹി പടിബാഹിതത്താതി അധിപ്പായോ. **ഗിരിബ്ബജേ**തി പബ്ബതകന്ദരായ. **അത്ഥത്ഥിയ**ന്തി സദത്ഥസങ്ഖാതേന അത്ഥേന അത്ഥികം.

യം വിദിതം മഹേസിനാതി യം ചതുസച്ചം മഹേസിനാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന സയമ്ഭൂഞാണേന ഞാതം പടിവിദ്ധം, താനി ചത്താരി സച്ചാനി അനുപചിതകുസലസമ്ഭാരേഹി സുട്ഠു ദുദ്ദസാനി മഗ്ഗസമാധിനാ **സമാഹിതത്തോ,** സമ്മാസതിയാ **സതിമാ,** അരിയമഗ്ഗപഞ്ഞായ അഹം **അഗച്ഛം** പടിവിജ്ഝിസ്സം അധിഗമിസ്സന്തി അത്ഥോ.

രൂപേതി ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യരൂപേ. **അമിതേ**തി ഞാണേന അമിതേ, അപരിച്ഛിന്നേ അപരിഞ്ഞാതേതി അത്ഥോ. **ഫുസിതബ്ബേ**തി, ഫോട്ഠബ്ബേ. **ധമ്മേ**തി മനോവിഞ്ഞേയ്യധമ്മേ. **അമിതേ**തി വാ അപരിമാണേ നീലാദിവസേന അനേകഭേദഭിന്നേ രൂപേ ഭേരിസദ്ദാദിവസേന, മൂലരസാദിവസേന, കക്ഖളമുദുതാദിവസേന, സുഖദുക്ഖാദിവസേന ച, അനേകഭേദസദ്ദാദികേ ചാതി അത്ഥോ. **ആദിത്തതോ**തി ഏകാദസഹി അഗ്ഗീഹി ആദിത്തഭാവതോ. **സമഥേഹി യുത്തോ**തി ഝാനവിപസ്സനാമഗ്ഗസമാധീഹി സമന്നാഗതോ. **പഞ്ഞായ ദച്ഛ**ന്തി വിപസ്സനാപഞ്ഞാസഹിതായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ ദക്ഖിസ്സം.

ദുബ്ബചനേന വുത്തോതി ദുരുത്തവചനേന ഘട്ടിതോ. **തതോ നിമിത്ത**ന്തി ഫരുസവാചാഹേതു. **വിമനോ ന ഹേസ്സ**ന്തി ദോമനസ്സിതോ ന ഭവേയ്യം. **അഥോ**തി അഥ. **പസത്ഥോ**തി കേനചി പസംസിതോ.

കട്ഠേതി ദാരുക്ഖന്ധേ. **തിണേ**തി തിണാനം ഖന്ധേ. **ഇമേ**തി ഇമേ മമ സന്തതിപരിയാപന്നേ പഞ്ച ഖന്ധേ . **അമിതേ ച ധമ്മേ**തി തതോ അഞ്ഞേന ഇന്ദ്രിയക്ഖന്ധേന അമിതേ രൂപധമ്മേ. തേനാഹ - ''അജ്ഝത്തികാനേവ ച ബാഹിരാനി ചാ''തി. **സമം തുലേയ്യ**ന്തി അനിച്ചാദിവസേന ചേവ അസാരാദിഉപമാവസേന ച സബ്ബം സമമേവ കത്വാ തീരേയ്യം.

ഇസിപ്പയാതമ്ഹി പഥേ വജന്തന്തി ബുദ്ധാദീഹി മഹേസീഹി സമ്മദേവ പയാതേ സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗേ വജന്തം പടിപജ്ജന്തം. പാവുസസമയേ കാലമേഘോ **നവേന തോയേന** വസ്സോദകേന സചീവരം പവനേ കദാ നു ഓവസ്സതി, തേമേതീതി അത്തനോ അബ്ഭോകാസികഭാവപരിവിതക്കിതം ദസ്സേതി.

മയൂരസ്സ സിഖണ്ഡിനോ വനേ ദിജസ്സാതി മാതുകുച്ഛിതോ അണ്ഡകോസതോ ചാതി ദിക്ഖത്തും ജായനവസേന ദിജസ്സ, സിഖാസമ്ഭവേന സിഖണ്ഡിനോ ച മയൂരസ്സ വനേ കദാ പന ഗിരിഗബ്ഭരേ **രുതം** കേകാരവം സുത്വാ വേലം സല്ലക്ഖിത്വാ സയനതോ വുട്ഠഹിത്വാ **അമതസ്സ പത്തിയാ** നിബ്ബാനാധിഗമായ. **സംചിന്തയേ**തി വുച്ചമാനേ ഭവേ അനിച്ചാദിതോ മനസി കരേയ്യം വിപസ്സേയ്യന്തി അത്ഥോ.

ഗങ്ഗം യമുനം സരസ്സതിന്തി ഏതാ മഹാനദിയോ അസജ്ജമാനോ ഭാവനാമയായ **ഇദ്ധിയാ** കദാ നു പതരേയ്യന്തി യോജനാ. **പാതാലഖിത്തം**

ബളവാമുഖഞ്ചാതി പാതായ അലം പരിയത്തന്തി പാതാലം, തദേവ ഖിത്തം, പഥവിയാ സണ്ഠഹനകാലേ തഥാ ഠിതന്തി പാതാലഖിത്തം. യോജനസതികാദിഭേദാനി സമുദ്ദസ്സ അന്തോപഥവിയാ തീരട്ഠാനാനി, യേസു കാനിചി നാഗാദീനം വസനട്ഠാനാനി ഹോന്തി, കാനിചി സുഞ്ഞാനിയേവ ഹുത്വാ തിട്ഠന്തി. ബളവാമുഖന്തി മഹാസമുദ്ദേ മഹന്തം ആവട്ടമുഖം. മഹാനിരയദ്വാരസ്സ ഹി വിവടകാലേ മഹാഅഗ്ഗിക്ഖന്ധോ തതോ നിക്ഖന്തോ തദഭിമുഖം അനേകയോജനസതായാമവിത്ഥാരം ഹേട്ഠാ സമുദ്ദപദേസം ഡഹതി, തസ്മിം ദഡ്ഢേ ഉപരി ഉദകം ആവട്ടാകാരേന പരിബ്ഭമന്തം മഹതാ സദ്ദേന ഹേട്ഠാ നിപതതി. തത്ഥ ബളവാമുഖസമഞ്ഞാ, ഇതി തഞ്ച പാതാലഖിത്തം ബളവാമുഖഞ്ച **വിഭിംസനം** ഭയാനകം അസജ്ജമാനോ ഇദ്ധിയാ കദാ നു പതരേയ്യന്തി യം പരിവിതക്കിതം, തം കദാ നു ഭവിസ്സതി, ഭാവനാമയം ഇദ്ധിം നിബ്ബത്തേത്വാ കദാ നു ഏവം ഇദ്ധിം വളഞ്ജിസ്സാമീതി അത്ഥോ.

നാഗോവ അസങ്ഗചാരീ പദാലയേതി യഥാ മത്തവാരണോ ദള്ഹഥമ്ഭം ഭിന്ദിത്വാ അയസങ്ഖലികം വിദ്ധംസേത്വാ അസങ്ഗചാരീ വനം പവിസിത്വാ ഏകോ അദുതിയോ ഹുത്വാ അത്തനോ രുചിവസേന ചരതി, ഏവമഹം കദാ നു സബ്ബസുഭം നിമിത്തം **നിബ്ബജ്ജയം** നിരവസേസതോ വജ്ജയന്തോ കാമച്ഛന്ദവസോ അഹുത്വാ ഝാനേ **യുതോ** പയുത്തോ കാമഗുണേസു ഛന്ദം സമ്മദേവ പദാലേയ്യം ഛിന്ദേയ്യം പജഹേയ്യന്തി യം പരിവിതക്കിതം, തം നു കദാ ഭവിസ്സതി.

ഇണട്ടോവ ദലിദ്ദകോ നിധിം ആരാധയിത്വാതി യഥാ കോചി ദലിദ്ദോ ജീവികപകതോ ഇണം ഗഹേത്വാ തം സോധേതും അസക്കോന്തോ ഇണട്ടോ ഇണേന അട്ടിതോ ധനികേഹി പീളിതോ നിധിം ആരാധയിത്വാ അധിഗന്ത്വാ ഇണഞ്ച സോധേത്വാ സുഖേന ച ജീവന്തോ തുട്ഠോ ഭവേയ്യ, ഏവം അഹമ്പി കദാ നു ഇണസദിസം കാമച്ഛന്ദം പഹായ **മഹേസിനോ** അരിയധനസമ്പുണ്ണതായ മണികനകാദിരതനസമ്പുണ്ണനിധിസദിസം ബുദ്ധസ്സ **സാസനം** അധിഗന്ത്വാ തുട്ഠോ ഭവേയ്യന്തി യം പരിവിതക്കിതം, തം കദാ നു ഭവിസ്സതീതി.

ഏവം പബ്ബജ്ജതോ പുബ്ബേ നേക്ഖമ്മവിതക്കവസേന പവത്തം അത്തനോ വിതക്കപവത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പബ്ബജിത്വാ യേഹാകാരേഹി അത്താനം ഓവദിത്വാ അധിഗച്ഛി, തേ ദസ്സേന്തോ **"ബഹൂനി വസ്സാനീ"**തിആദികാ ഗാഥാ അഭാസി. തത്ഥ **ബഹൂനി വസ്സാനി തയാമ്ഹി യാചിതോ, അഗാരവാസേന അലം നു തേ ഇദ**ന്തി അനേകസംവച്ഛരാനി വിവിധദുക്ഖാനുബന്ധേന അഗാരമജ്ഝേ വാസേന അലം പരിയത്തമേവ തേതി, അമ്ഭോ ചിത്ത, ഇദം തയാ അനേകാനി സംവച്ഛരാനി അഹം അമ്ഹി നനു യാചിതോ. **തം ദാനി മം പബ്ബജിതം സമാനന്തി** തം മം തയാ തഥാ ഉസ്സാഹനേന പബ്ബജിതം സമാനം കേന കാരണേന ചിത്ത തുവം ന യുഞ്ജസി, സമഥവിപസ്സനം ഛഡ്ഡേത്വാ നിഹീനേ ആലസിയേ നിയോജേസീതി അത്ഥോ.

നനു അഹം, ചിത്ത, തയാമ്ഹി യാചിതോതി, അമ്ഭോ ചിത്ത, അഹം തയാ നനു യാചിതോ അമ്ഹി ആയാചിതോ മഞ്ഞേ. യദി യാചിതോ, കസ്മാ ഇദാനി തദനുരൂപം ന പടിപജ്ജസീതി അധിപ്പായോ. **"ഗിരിബ്ബജേ"**തിആദിനാ യാചിതാകാരം ദസ്സേതി. **ചിത്രഛദാ വിഹങ്ഗമാ** വിചിത്രപേഖുണപക്ഖിനോ, മയൂരാതി അത്ഥോ. **മഹിന്ദഘോസത്ഥനിതാഭിഗജ്ജിനോ**തി ജലഘോസത്ഥനിതേന ഹേതുനാ സുട്ഠു ഗജ്ജനസീലാ. **തേ തം രമേസ്സന്തി വനമ്ഹി ഝായിന**ന്തി തേ

മയൂരാ തം വനേ ഝാനപസുതം രമേസ്സന്തീതി നനു തയാ യാചിതോതി ദസ്സേതി.

കുലമ്ഹിതി കുലപരിവട്ടേ. **ഇമമജ്ഝുപാഗതോ**തി ഇമം അരഞ്ഞട്ഠാനം പബ്ബജ്ജം വാ അജ്ഝുപാഗതോ. **അഥോപി ത്വം, ചിത്ത, ന മയ്ഹ തുസ്സസീ**തി ത്വം അനുവത്തിത്വാ ഠിതമ്പി മം നാരാധേസ്സസീതി അത്ഥോ.

മമേവ ഏതം ന ഹി ത്വം പരേസന്തി ഏതം, ചിത്ത, മമേവ തസ്മാ ത്വം പരേസം ന ഹോസി. ത്വം പന അഞ്ഞേസം വിയ കത്വാ **സന്നാഹകാലേ** കിലേസമാരേ യുജ്ഝിതും ഭാവനാസന്നാഹകാലേ നതി വത്വാ പരിദേവിതേന **കിം** പയോജനം, ഇദാനി തം അഞ്ഞഥാ വത്തിതും ന ദസ്സാമീതി അധിപ്പായോ. **സബ്ബം ഇദം ചലമിതി പേക്ഖമാനോ**തി യസ്മാ "ഇദം ചിത്തം അഞ്ഞഞ്ച സബ്ബം തേഭൂമകസങ്ഖാരം ചലം അനവട്ഠിത"ന്തി പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ഓലോകേന്തോ ഗേഹതോ കാമേഹി ച അഭിനിക്ഖമിം **അമതപദം** നിബ്ബാനം **ജിഗീസം** പരിയേസന്തോ, തസ്മാ, ചിത്ത, അനനുവത്തന്തോ നിബ്ബാനം പരിയേസനമേവ കരോമീതി അധിപ്പായോ.

അവീതരാഗേന സുദുന്നിവാരയം ചിത്തം ചലം **മക്കടസന്നിഭം** വനമക്കടസദിസം ഇതി **സുയുത്തവാദീ** സുഭാസിതവാദീ ദ്വിപദാനമുത്തമോ മഹാഭിസക്കോ നരദമ്മസാരഥീതി യോജനാ.

അവിദ്ദസൂ യത്ഥ സിതാ പുഥുജ്ജനാതി യത്ഥ യേസു വത്ഥുകാമേസു കിലേസകാമേസു ച സിതാ പടിബദ്ധാ തേ അന്ധപുഥുജ്ജനാ തേന കാമരാഗേന പുനബ്ഭവേസിനോ ഏകന്തേനേവ ദുക്ഖമിച്ഛന്തി. ഇച്ഛന്താ ച **ചിത്തേന നീതാ നിരയേ നിരാകതാ**തി ചിത്തവസികാ നിരയസംവത്തനികം കമ്മം കരോന്താ ഹിതസുഖതോ നിരാകതാ ഹുത്വാ അത്തനോ ചിത്തേനേവ നിരയേ നീതാ ന അഞ്ഞഥാതി ചിത്തസ്സേവ നിഗ്ഗഹേതബ്ബതം ദസ്സേതി.

പുനപി ചിത്തംയേവ നിഗ്ഗഹേതും മന്തേന്തോ **"മയൂരകോഞ്ചാഭിരുതമ്ഹീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **മയൂരകോഞ്ചാഭിരുതമ്ഹീ**തി സിഖീഹി സാരസേഹി ച അഭികൂജിതേ. **ദീപീഹി ബ്യഗ്ഘേഹി പുരക്ഖതോ വസ**ന്തി മേത്താവിഹാരിതായ ഏവരൂപേഹി തിരച്ഛാനഗതേഹി പുരക്ഖതോ പരിവാരിതോ ഹുത്വാ വനേ വസന്തോ, ഏതേന സുഞ്ഞഭാവപരിബ്രൂഹനമാഹ. **കായേ അപേക്ഖം ജഹാ**തി സബ്ബസോ കായേ നിരപേക്ഖോ ജഹ, ഏതേന പഹിതത്തതം വദതി. **മാ വിരാധയാ**തി ഇമം സുദുല്ലഭം നവമം ഖണം മാ വിരാധേഹി. **ഇതിസ്സു മം, ചിത്ത, പുരേ നിയുഞ്ജസീ**തി ഏവഞ്ഹി ത്വം, ചിത്ത, മം പബ്ബജ്ജതോ പുബ്ബേ സമ്മാപടിപത്തിയം ഉയ്യോജേസീതി അത്ഥോ.

ഭാവേഹീതി ഉപ്പാദേഹി വഡ്ഢേഹി ച. **ഝാനാനീ**തി പഠമാദീനി ചത്താരി ഝാനാനി. **ഇന്ദ്രിയാനീ**തി സദ്ധാദീനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി. **ബലാനീ**തി താനിയേവ പഞ്ച ബലാനി. **ബോജ്ഝങ്ഗസമാധിഭാവനാ**തി സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ ചതസ്സോ സമാധിഭാവനാ ച. **തിസ്സോ ച വിജ്ജാ**തി പുബ്ബേനിവാസഞാണാദികാ തിസ്സോ വിജ്ജാ ച. **ഫുസ** പാപുണാഹി **ബുദ്ധസാസനേ** സമ്മാസമ്ബുദ്ധഓവാദേ ഠിതോ.

നിയ്യാനികന്തി വട്ടദുക്ഖതോ നിയ്ഹാനവഹം. **സബ്ബദുക്ഖക്ഖയോഗധന്തി** അമതോഗധം നിബ്ബാനപതിട്ഠം നിബ്ബാനാരമ്മണം. **സബ്ബകിലേസസോധനന്തി** അനവസേസകിലേസമലവിസോധനം.

ഖന്ധേതി ഉപാദാനക്ഖന്ധേ. **പടിപസ്സ യോനിസോ**തി രോഗതോ ഗണ്ഡതോ സല്ലതോ അഘതോ ആബാധതോതി ഏവമാദീഹി വിവിധേഹി പകാരേഹി വിപസ്സനാഞാണേന സമ്മാ ഉപായേന നയേന പസ്സ. **തം ജഹാ**തി തം ദുക്ഖസ്സ സമുദയം തണ്ഹം പജഹ, സമുച്ഛിന്ദ. **ഇധേവാ**തി ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ.

അനിച്ചന്തിആദി അന്തവന്തതോ അനിച്ചന്തികതോ താവകാലികതോ നിച്ചപടിക്ഖേപതോ ച അനിച്ചന്തി വാ പസ്സ. **ദുക്ഖ**ന്തി തേ ഉദയബ്ബയപടിപീളനതോ സപ്പടിഭയതോ ദുക്ഖമതോ സുഖപടിക്ഖേപതോ ദുക്ഖന്തി വാ പസ്സ. **സുഞ്ഞ**ന്തി അവസവത്തനതോ അസാമികതോ അസാരതോ അത്തപടിക്ഖേപതോ ച സുഞ്ഞം, തതോ ഏവ **അനത്താ**തി. വിഗരഹിതബ്ബതോ അവഡ്ഢിആബാധനതോ ച **അഘ**ന്തി ച **വധ**ന്തി ച വിപസ്സ യോനിസോതി യോജനാ. **മനോവിചാരേ ഉപരുന്ധ ചേതസോ**തി മനോവിചാരസഞ്ഞിനോ ഗേഹസിതസോമനസ്സുപവിചാരാദികേ അട്ഠാരസ ചേതസോ ഉപരുന്ധ വാരേഹി നിരോധേഹി.

മുണ്ഡോതി മുണ്ഡഭാവം ഉപഗതോ, ഓഹാരിതകേസമസ്സുകോ. **വിരൂപോ**തി തേന മുണ്ഡഭാവേന പരൂള്ഹലോമതായ ഛിന്നഭിന്നകാസായ വത്ഥതായ വിരൂപോ വേവണ്ണിയം ഉപഗതോ. **അഭിസാപമാഗതോ**തി “പിണ്ഡോലോ വിചരതി പത്തപാണീ”തി അരിയേഹി കാതബ്ബം അഭിസാപം ഉപഗതോ. വുത്തഞ്ഹേതം - “അഭിസാപോയം, ഭിക്ഖവേ, ലോകസ്മിം പിണ്ഡോലോ വിചരസി പത്തപാണീ”തി (സം॰ നി॰ ൩.൮൦). തേനാഹ **“കപാലഹത്ഥോവ കുലേസു ഭിക്ഖസൂ”**തി. **യുഞ്ജസ്സു സത്ഥുവചനേ**തി സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ഓവാദേ യോഗം കരോഹി അനുയുഞ്ജസ്സു.

സുസംവുതത്തോതി സുട്ഠു കായവാചാചിത്തേഹി സമ്മദേവ സംവുതോ. **വിസിഖന്തരേ ചര**ന്തി ഭിക്ഖാചരിയായ ഇച്ഛാവിസേസേസു ചരന്തോ. **ചന്ദോ യഥാ ദോസിനപുണ്ണമാസിയാ**തി വിഗതദോസായ പുണ്ണമായ കുലേസു നിച്ചനവസായ പാസാദികതായ ചന്ദിമാ വിയ ചരാതി യോജനാ.

സദാ ധുതേ രതോതി സബ്ബകാലഞ്ച ധുതഗുണേ അഭിരതോ. **തഥൂപമം ചിത്തമിദം കരോസീ**തി യഥാ കോചി പുരിസോ ഫലാനി ഇച്ഛന്തോ ഫലരുക്ഖേ രോപേത്വാ തതോ അലദ്ധഫലോവ തേ മൂലതോ ഛിന്ദിതും ഇച്ഛതി, ചിത്ത, ത്വം തഥൂപമം തപ്പടിഭാഗം ഇദം കരോസി. **യം മം അനിച്ചമ്ഹി ചലേ നിയുഞ്ജസീ**തി യം മം പബ്ബജ്ജായ നിയോജേത്വാ പബ്ബജിത്വാ അദ്ധാഗതം പബ്ബജ്ജാഫലം അനിച്ചമ്ഹി ചലേ സംസാരമുഖേ നിയുഞ്ജസി നിയോജനവസേന പവത്തേസി.

രൂപാഭാവതോ **അരൂപാ**. ചിത്തസ്സ ഹി താദിസം സണ്ഠാനം നീലാദിവണ്ണഭേദോ വാ നത്ഥി, തസ്മാ വുത്തം അരൂപാതി. ദൂരട്ഠാനപ്പവത്തിയാ **ദൂരങ്ഗമ**. യദിപി ചിത്തസ്സ മക്കടസുത്തമത്തമ്പി പുരത്ഥിമാദിദിസാഭാഗേന ഗമനം നാമ നത്ഥി, ദൂരേ സന്തം പന ആരമ്മണം സമ്പടിച്ഛതീതി ദൂരങ്ഗമ. ഏകോയേവ ഹുത്വാ ചരണവസേന പവത്തനതോ

ഏകചാരീ, അന്തമസോ ദ്വേ തീണിപി ചിത്താനി ഏകതോ ഉപ്പജ്ജിതും സമത്ഥാനി നാമ നത്ഥി, ഏകമേവ പന ചിത്തം ഏകസ്മിം സന്താനേ ഉപ്പജ്ജതി. തസ്മിം നിരുദ്ധേ അപരമ്പി ഏകമേവ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മാ ഏകചാരീ. **ന തേ കരിസ്സം വചനം ഇദാനിഹ**ന്തി യദിപി പുബ്ബേ തവ വസേ അനുവത്തിം, ഇദാനി പന സത്ഥു ഓവാദം ലദ്ധകാലതോ പട്ഠായ ചിത്തവസികോ ന ഭവിസ്സാമി. കസ്മാതി ചേ? **ദുക്ഖാ ഹി കാമാ കടുകാ മഹബ്ഭയാ** കാമാ നാമേതേ അതീതേപി ദുക്ഖാ, ആയതിമ്പി കടുകഫലാ, അത്താനുവാദാദിഭേദേന മഹതാ ഭയേന അനുബന്ധന്താ മഹബ്ഭയാ. **നിബ്ബാനമേവാഭിമനോ ചരിസ്സം** തസ്മാ നിബ്ബാനമേവ ഉദ്ദിസ്സ അഭിമുഖചിത്തോ വിഹരിസ്സം.

തമേവ നിബ്ബാനാഭിമുഖഭാവം ദസ്സേന്തോ **"നാഹം അലക്ഖ്യാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **നാഹം അലക്ഖ്യാ**തി അലക്ഖികതായ നിസ്സിരീകതായ നാഹം ഗേഹതോ നിക്ഖമിന്തി യോജനാ.

അഹിരിക്കതായാതി യഥാവജ്ജം കേളിം കരോന്തോ വിയ നില്ലജ്ജതായ. **ചിത്തഹേതൂ**തി ഏകദാ നിഗണ്ഠോ, ഏകദാ പരിബ്ബാജകാദികോ ഹോന്തോ അനവട്ഠിതചിത്തോ പുരിസോ വിയ ചിത്തവസികോ ഹുത്വാ. **ദൂരകന്തനാ**തി രാജാദീഹി മേത്തം കത്വാ തേസു ദുബ്ഭിത്വാ ദുബ്ഭിഭാവേന. **ആജീവഹേതൂ**തി ആജീവകാരണാ ജീവികാപകതോ ഹുത്വാ ആജീവികാഭയേന അഹം **ന നിക്ഖമിം** ന പബ്ബജിം. **കതോ ച തേ, ചിത്ത, പടിസ്സവോ മയാ**തി, "പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ ന തവ വസേ വത്താമി, മമേവ പന വസേ വത്താമീ"തി, ചിത്ത, മയാ നനു പടിഞ്ഞാ കതാതി ദസ്സേതി.

അപ്പിച്ഛതാ സപ്പുരിസേഹി വണ്ണിതാതി "പച്ചയേസു സബ്ബസോ അപ്പിച്ഛാ നാമ സാധൂ"തി ബുദ്ധാദീഹി പസട്ഠാ, തഥാ **മക്ഖപ്പഹാനം** പരേസം ഗുണേ മക്ഖനസ്സ പഹാനം വൂപസമോ സബ്ബസ്സ ദുക്ഖസ്സ **വൂപസമോ** നിബ്ബാപനം സപ്പുരിസേഹി വണ്ണിതം. **ഇതിസ്സു മം, ചിത്ത, തദാ നിയുഞ്ജസി,** "സമ്മ, തയാ തേസു ഗുണേസു പതിട്ഠാതബ്ബ"ന്തി, ചിത്ത, ത്വം ഏവം തദാ നിയുഞ്ജസി. **ഇദാനി ത്വം ഗച്ഛസി പുബ്ബചിണ്ണം** ഇദാനി മം ത്വം പഹായ അത്തനോ പുരിമാചിണ്ണം മഹിച്ഛതാദിം പടിപജ്ജസി, കിം നാമേതന്തി അധിപ്പായോ.

യമത്ഥം സന്ധായ "ഗച്ഛസി പുബ്ബചിണ്ണ"ന്തി വുത്തം. തം ദസ്സേതും **"തണ്ഹാ അവിജ്ജാ ചാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തണ്ഹാ**തി പച്ചയേസു തണ്ഹാ, **അവിജ്ജാ**തി തത്ഥേവ ആദീനവപടിച്ഛാദികാ അവിജ്ജാ. **പിയാപിയ**ന്തി പുത്തദാരാദീസു പേമസങ്ഖാതോ പിയഭാവോ ചേവ പന്തസേനാസനേസു അധികുസലധമ്മേസു അനഭിരതിസങ്ഖാതോ അപ്പിയഭാവോ ച ഉഭയത്ഥ അനുരോധപടിവിരോധോ. **സുഭാനി രൂപാനീ**തി അജ്ഝത്തം ബഹിദ്ധാ ച സുഭരൂപാനി. **സുഖാ വേദനാ**തി ഇട്ഠാരമ്മണേ പടിച്ച ഉപ്പജ്ജനസുഖവേദനാ. **മനാപിയാ കാമഗുണാ**തി വുത്താവസേസാ മനോരമാ കാമകോട്ഠാസാ. **വന്താ**തി നിരൂപതോ തംനിസ്സിതസ്സ ഛന്ദരാഗസ്സ വിക്ഖമ്ഭനപഹാനേന ഛഡ്ഡിതതായ പരിച്ചത്തതായ ച വന്താ. **വന്തേ അഹം ആവമിതും ന ഉസ്സഹേ**തി ഏവം തേ ഛഡ്ഡിതേ പുന പച്ചാവമിതും അഹം ന സക്കോമി, പരിച്ചത്താ ഏവ ഹോന്തീതി വദതി.

സബ്ബത്ഥാതി സബ്ബേസു ഭവേസു സബ്ബാസു യോനീസു സബ്ബാസു ഗതീസു വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു ച. **വചോ കതം മയാ**തി, അമ്ഭോ ചിത്ത, തവ വചനം

മയാ കതം. കരോന്തോ ച **ബഹൂസു ജാതീസു ന മേസി കോപിതോ**തി അനേകാസു ജാതീസു പന മയാ ന കോപിതോ അസി. മയാ നേവ പരിഭവിതോ. തഥാപി **അജ്ഝത്തസമ്ഭവോ** അത്തനി സമ്ഭൂതോ ഹുത്വാപി തവ അകതഞ്ഞുതായ **ദുക്ഖേ ചിരം സംസരിതം തയാ കതേ**തി തയാ നിബ്ബത്തിതേ അനാദിമതി സംസാരദുക്ഖേ സുചിരകാലം മയാ സംസരിതം പരിബ്ഭമിതം.

ഇദാനി ''ദുക്ഖേ ചിരം സംസരിതം തയാ കതേ''തി സങ്ഖേപതോ വുത്തമത്ഥം ഉപ്പത്തിഭേദേന ഗതിഭേദേന ച വിത്ഥാരതോ ദസ്സേന്തോ **''ത്വഞ്ഞേവാ''**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **രാജദസീ**തി രാജാ അസി, ദകാരോ പദസന്ധികരോ, വേസ്സാ ച സുദ്ദാ ച ഭവാമ ഏകദാ തവേവ വാഹസാതി യോജനാ . **ദേവത്തനം വാപീ**തി ദേവഭാവം വാപി ത്വംയേവ **നോ** അമ്ഹാകം, ചിത്ത, കരോസീതി യോജനാ. **വാഹസാ**തി കാരണഭാവേന.

തവേവ ഹേതൂതി തവേവ ഹേതുഭാവേന. **ത്വംമൂലക**ന്തി ത്വംനിമിത്തം.

നനു ദുബ്ഭിസ്സസി മം പുനപ്പുനന്തി പുനപ്പുനം ദുബ്ഭിസ്സസി നുന, യഥാ പുബ്ബേ ത്വം അനന്താസു ജാതീസു, ചിത്ത, മിത്തപടിരൂപകോ സപത്തോ ഹുത്വാ മയ്ഹം പുനപ്പുനം ദുബ്ഭി, ഇദാനി തഥാ ദുബ്ഭിസ്സസി മഞ്ഞേ, പുബ്ബേ വിയ ചാരേതും ന ദസ്സാമീതി അധിപ്പായോ. **മുഹും മുഹും ചാരണികംവ ദസ്സയ**ന്തി അഭിണ്ഹതോ ചരണാരഹം വിയ മനോ ദസ്സേന്തോ ചരണാരഹം പുരിസം വഞ്ചേത്വാ ചരഗോപകം നിപ്ഫാദേന്തോ വിയ പുനപ്പുനം തം തം ഭവം ദസ്സേന്തോ. **ഉമ്മത്തകേനേവ മയാ പലോഭസീ**തി ഉമ്മത്തകപുരിസേന വിയ മയാ സദ്ധിം കീളന്തോ തം തം പലോഭനീയം ദസ്സേത്വാ പലോഭസി. **കിഞ്ചാപി തേ, ചിത്ത, വിരാധിതം മയാ**തി, അമ്ഭോ ചിത്ത, കിം നാമ തേ മയാ വിരദ്ധം, തം കഥേഹീതി അധിപ്പായോ.

ഇദം പുരേ ചിത്തന്തി ഇദം ചിത്തം നാമ ഇതോ പുബ്ബേ രൂപാദീസു ആരമ്മണേസു രജ്ജനാദിനാ, യേന ആകാരേന ഇച്ഛതി, യത്ഥേവ ചസ്സ കാമോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ വസേന യത്ഥകാമം യഥാ വിചരന്തസ്സ സുഖം ഹോതി, തഥേവ ച ചരന്തോ യഥാസുഖം ദീഘരത്തം ചാരികം അചരി. അജ്ജാഹം പഭിന്നമദം മത്തഹത്ഥിം ഹത്ഥാചരിയസങ്ഖാതോ ഛേകോ അങ്കുസഗ്ഗഹോ അങ്കുസേന വിയ യോനിസോമനസികാരേന നം നിഗ്ഗഹേസ്സാമി, നസ്സ വീതിക്കമിതും ദസ്സാമീതി.

സത്ഥാ ച മേ ലോകമിമം അധിട്ഠഹീതി മമ സത്ഥാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഇമം അനവസേസഖന്ധലോകം ഞാണേന അധിട്ഠഹി. കിന്തി? ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന **അനിച്ചതോ,** കസ്സചിപി ധുവസ്സ ഥാവരസ്സ അഭാവതോ **അദ്ധുവതോ** സുഖസാരാദീനം അഭാവതോ **അസാരതോ. പക്ഖന്ദ മം, ചിത്ത, ജിനസ്സ സാസനേ**തി തസ്മാ യാഥാവതോ പടിപജ്ജിതും, ചിത്ത, മം ജിനസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ പക്ഖന്ദേഹി അനുപ്പവേസേഹി. ''പക്ഖന്ദിമ''ന്തിപി പാളി, ജിനസ്സ സാസനേ ഇമം ലോകം ഞാണേന പക്ഖന്ദ, യാഥാവതോ താരേഹി, പക്ഖന്ദന്തോ ച വിപസ്സനാഞാണമഗ്ഗേന യാപേന്തോ സുദുത്തരതോ മഹന്തതോ സംസാരമഹോഘതോ മം താരേഹി.

ന തേ ഇദം, ചിത്ത, യഥാ പുരാണകന്തി, അമ്ഭോ ചിത്ത, ഇദം അത്തഭാവഗേഹം പോരാണകം വിയ തവ ന ഹോതീതി അത്ഥോ. കസ്മാ?

നാഹം അലം തുയ്ഹ വസേ നിവത്തിതുന്തി ഇദാനാഹം തവ വസേ നിവത്തിതും ന യുത്തോ. യസ്മാ **മഹേസിനോ** ഭഗവതോ **പബ്ബജിതോമ്ഹി** സാസനേ. പബ്ബജിതകാലതോ ച പട്ഠായ സമണാ നാമ മാദിസാവ ന ഹോന്തി വിസാസധാരിനോ, ഏകംസതോ സമണായേവ ഹോന്തീതി അത്ഥോ.

നഗാതി സിനേരുഹിമവന്താദയോ സബ്ബേ പബ്ബതാ. **സമുദ്ദാ**തി പുരത്ഥിമസമുദ്ദാദയോ സീതസമുദ്ദാദയോ, ന സബ്ബേ സമുദ്ദാ. **സരിതാ**തി ഗങ്ഗാദയോ സബ്ബാ നദിയോ ച. **വസുന്ധരാ**തി പഥവീ. **ദിസാ ചതസ്സോ**തി പുരത്ഥിമാദിഭേദാ ചതസ്സോ ദിസാ. **വിദിസാ**തി പുരത്ഥിമദക്ഖിണാദയോ ചതസ്സോ അനുദിസാ. **അധോ**തി ഹേട്ഠാ യാവ ഉദകസന്ധാരകവായുഖന്ധാ. **ദിവാ**തി ദേവലോകാ. ദിവാഗ്ഗഹണേന ചേത്ഥ തത്ഥ ഗതേ സത്തസങ്ഖാരേ വദതി. **സബ്ബേ അനിച്ചാ തിഭവാ ഉപദ്ദുതാ**തി സബ്ബേ കാമഭവാദയോ തയോ ഭവാ അനിച്ചാ ചേവ ജാതിആദീഹി രാഗാദീഹി കിലേസേഹി ഉപദ്ദുതാ പീളിതാ ച, ന ഏത്ഥ കിഞ്ചി ഖേമട്ഠാനം നാമ അത്ഥി, തദഭാവതോ കുഹിം ഗതോ, ചിത്ത, സുഖം രമിസ്സസി, തസ്മാ തതോ നിസ്സരണഞ്ചേത്ഥ പരിയേസാഹീതി അധിപ്പായോ.

ധിതിപ്പരന്തി ധിതിപരായണം പരമം ഥിരഭാവേ ഠിതം മമം, ചിത്ത, കിം കാഹിസി, തതോ ഈസകമ്പി മം ചാലേതും നാസക്ഖിസ്സസീതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"ന തേ അലം, ചിത്ത, വസാനുവത്തകോ"**തി. ഇദാനി തമേവത്ഥം പാകടതരം കത്വാ ദസ്സേന്തോ **"ന ജാതു ഭസ്തം ഉഭതോമുഖം ഛുപേ , ധിരത്ഥു പൂരം നവസോതസന്ദനി"**ന്തി ആഹ. തത്ഥ **ഭസ്ത**ന്തി രുത്തിം. **ഉഭതോമുഖ**ന്തി പുതോളിയാ ഉഭതോമുഖം. **ന ജാതു ഛുപേ**തി ഏകംസേനേവ പാദേനാപി ന ഛുപേയ്യ, തഥാ **ധിരത്ഥു പൂരം നവസോതസന്ദനി**ന്തി നാനപ്പകാരസ്സ അസുചിനോ പൂരം നവഹി സോതേഹി വണമുഖേഹി അസുചിസന്ദനിം സവതിം. തായ വച്ചകുടിയാ ധീ അത്ഥു, തസ്സാ ഗരഹാ ഹോതു.

ഏവം അട്ഠവീസതിയാ ഗാഥാഹി നിഗ്ഗണ്ഹനവസേന ചിത്തം ഓവദിത്വാ ഇദാനി വിവേകട്ഠാനാചിക്ഖണാദിനാ സമ്പഹംസേന്തോ **"വരാഹഏണേയ്യവിഗാള്ഹസേവിതേ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വരാഹഏണേയ്യവിഗാള്ഹസേവിതേ**തി വരാഹേഹി ചേവ ഏണേയ്യേഹി ച ഓഗാഹേത്വാ സേവിതേ. **പബ്ഭാരകുട്ടേ**തി പബ്ഭാരട്ഠാനേ ചേവ പബ്ബതസിഖരേ ച. **പകതേവ സുന്ദരേ**തി പകതിയാ ഏവ സുന്ദരേ അതിത്തിമനോഹരേ. "പകതിവസുന്ധരേ"തി വാ പാഠോ, പാകതികേ ഭൂമിപദേസേതി അത്ഥോ. **നവമ്ബുനാ പാവുസസിത്തകാനനേ**തി പാവുസവസേന വുട്ഠേന മേഘോദകേന ഉപസിത്തവസ്സേ സുഥേവേ വനേ. **തഹിം ഗുഹാഗേഹഗതോ രമിസ്സസീ**തി തസ്മിം പബ്ബതകാനനേ ഗുഹാസങ്ഖാതം ഗേഹം ഉപഗതോ ഭാവനാരതിയാ അഭിരമിസ്സസി.

തേ തം രമേസ്സന്തീതി തേ മയൂരാദയോ വനസഞ്ഞം ഉപ്പാദേന്താ തം രമേസ്സന്തീതി അത്ഥോ.

വുട്ഠമ്ഹി ദേവേതി മേഘേ അധിപ്പവുട്ഠേ. **ചതുരങ്ഗുലേ തിണേ**തി തേനേവ ഗസ്സോദകപാതേന തത്ഥ തത്ഥ തിണേ സുരത്തവണ്ണകമ്ബലസദിസേ ചതുരങ്ഗുലേ ജാതേ. **സംപുപ്ഫിതേ മേഘനിഭമ്ഹി കാനനേ**തി പാവുസമേഘസങ്കാസേ കാനനേ സമ്മദേവ പുപ്ഫിതേ. **നഗന്തരേ**തി

പബ്ബതന്തരേ. **വിടപിസമോ സയിസ്സന്തി** തരുസദിസോ അപരിഗ്ഗഹോ ഹുത്വാ നിപജ്ജിസ്സം. **തം മേ മുദൂ ഹേഹിതി തൂലസന്നിഭന്തി** തം തിണപച്ചത്ഥരണം മുദു സുഖസമ്ഫസ്സം തൂലസന്നിഭം തൂലികസദിസം സയനം മേ ഭവിസ്സതി.

തഥാ തു കസ്സാമി യഥാപി ഇസ്സരോതി യഥാ കോചി ഇസ്സരപുരിസോ അത്തനോ വചനകരദാസാദിം വസേ വത്തേതി, അഹമ്പി, ചിത്ത, തം തഥാ കരിസ്സാമി, മയ്ഹം വസേ വത്തേമിയേവ. കഥം? **യം ലബ്ഭതി തേനപി ഹോതു മേ അല**ന്തി ചതൂസു പച്ചയേസു യം യാദിസം വാ താദിസം വാ ലബ്ഭതി, തേന ച മയ്ഹം അലം പരിയത്തം ഹോതു. ഏതേന ഇദം ദസ്സേതി - യസ്മാ ഇധേകച്ചേ സത്താ തണ്ഹുപ്പാദഹേതു ചിത്തസ്സ വസേ അനുവത്തന്തി, അഹം പന തണ്ഹുപ്പാദം ദൂരതോ വജ്ജേന്തോ ചിത്തം ദാസം വിയ കരോന്തോ അത്തനോ വസേ വത്തേമീതി. **ന താഹം കസ്സാമി യഥാ അതന്ദിതോ, ബിളാരഭസ്തംവ യഥാ സുമദ്ദിത**ന്തി ചിത്ത തണ്ഹുപ്പാദപരിവജ്ജനഹേതു, പുന തന്തി ചിത്തം ആമസതി, യഥാ അഞ്ഞോപി കോചി സമ്മപ്പധാനയോഗേന ഭാവനായ അതന്ദിതോ അത്തനോ ചിത്തം കമ്മക്ഖമം, കമ്മയോഗ്ഗം കരോതി, തഥാ അഹമ്പി, ചിത്ത, തം കമ്മക്ഖമം, കമ്മയോഗ്ഗം മയ്ഹം വസേ വത്തം കരിസ്സാമി . യഥാ കിം? **ബിളാരഭസ്തംവ യഥാ സുമദ്ദിതം, ന**ഇതി നിപാതമത്തം. യഥാ സുട്ഠു മദ്ദിതം ബിളാരഭസ്തം കമ്മക്ഖമം, കമ്മയോഗ്ഗം സുഖേന പരിഹരണീയഞ്ച ഹോതി, തഥാഹം തം കരിസ്സാമി.

വീരിയേന തം മയ്ഹ വസാനയിസ്സന്തി, അമ്ഭോ ചിത്ത, തം അത്തനോ വീരിയേന ഭാവനാബലം ഉപ്പാദേത്വാ തേന മയ്ഹം വസം ആനയിസ്സം. **ഗജംവ മത്തം കുസലങ്കുസഗ്ഗഹോ**തി യഥാ കുസലോ ഛേകോ അങ്കുസഗ്ഗഹോ ഹത്ഥാചരിയോ അത്തനോ സിക്ഖാബലേന മത്തഹത്ഥിം അത്തനോ വസം ആനേതി, തഥേവാതി അത്ഥോ.

തയാ സുദന്തേന അവട്ഠിതേന ഹീതി **ഹീ**തി നിപാതമത്തം, ചിത്ത, സമഥവിപസ്സനാഭാവനാഹി സുട്ഠു ദന്തേന തതോ ഏവ സമ്മദേവ വിപസ്സനാവീഥിം പടിപന്നത്താ അവട്ഠിതേന തയാ. **ഹയേന യോഗ്ഗാചരിയോവ ഉജ്ജുനാ**തി യഥാ സുദന്തേന സുദന്തത്താ ഏവ ഉജുനാ അവങ്കഗതിനാ അസ്സാജാനീയേന യോഗ്ഗാചരിയോ അസ്സദമ്മസാരഥി അഖേമട്ഠാനതോ ഖേമന്തഭൂമിം പടിപജ്ജിതും സക്കോതി, ഏവം **പഹോമി മഗ്ഗം പടിപജ്ജിതും സിവ**ന്തി അസിവഭാവകരാനം കിലേസാനം അഭാവേന സിവം. **ചിത്താനുരക്ഖീഹീ**തി അത്തനോ ചിത്തം അനുരക്ഖണസീലേഹി ബുദ്ധാദീഹി സബ്ബകാലം സേവിതം അരിയമഗ്ഗം അഹം പടിപജ്ജിതും അധിഗന്തും പഹോമി സക്കോമീതി.

ആരമ്മണേ തം ബലസാ നിബന്ധിസം, നാഗംവ ഥമ്ഭമ്ഹി ദള്ഹായ രജ്ജുയാതി യഥാ ഹത്ഥാചരിയോ മഹാഹത്ഥിം ആളാനഥമ്ഭേ ദള്ഹായ ഥിരായ രജ്ജുയാ നിബന്ധതി, ഏവമഹം, ചിത്ത, കമ്മട്ഠാനാരമ്മണേ ഭാവനാബലേന നിബന്ധിസ്സം. **തം മേ സുഗുത്തം സതിയാ സുഭാവിത**ന്തി തം ത്വം, ചിത്ത, മമ സതിയാ സുഗുത്തം സുഭാവിതഞ്ച ഹുത്വാ. **അനിസ്സിതം സബ്ബഭവേസു ഹേഹിസീ**തി അരിയമഗ്ഗഭാവനാദിബലേന കാമഭവാദീസു സബ്ബേസുപി ഭവേസു തണ്ഹാദിനിസ്സയേഹി അനിസ്സിതം ഭവിസ്സസി.

പഞ്ഞായ ഛേത്വാ വിപഥാനുസാരിനന്തി ഉപ്പഥഗാമിനം ആയതനസമുദയം യാഥാവതോ ദിസ്വാ യേന സമുദയേന ഉപ്പഥഗാമീ, തസ്സ കിലേസവിസ്സന്ദനം കിലേസവിപ്ഫന്ദിതം ഇന്ദ്രിയസംവരൂപനിസ്സയായ പടിസങ്ഖാനപഞ്ഞായ ഛിന്ദിത്വാ സോതവിച്ഛേദനവസേന ആവരണം കത്വാ. **യോഗേന നിഗ്ഗയ്ഹാ**തി വിപസ്സനാഭാവനാസങ്ഖാതേന യോഗേന സാമത്ഥിയവിധമനേന നിഗ്ഗഹേത്വാ. **പഥേ നിവേസിയാ**തി വിപസ്സനാവീഥിയം നിവേസേത്വാ, പതിട്ഠപേത്വാ. യദാ പന വിപസ്സനാ ഉസ്സുക്കാപിതാ മഗ്ഗേന ഘട്ടേതി, തദാ മഗ്ഗപഞ്ഞായ "യംകിഞ്ചി സമുദയധമ്മം, സബ്ബം തം നിരോധധമ്മ"ന്തി (മഹാവ॰ ൧൬; സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧) നിദസ്സനേന സബ്ബസോ ആയതനസമുദയസ്സ വിഭവം സമ്ഭവഞ്ച അസമ്മോഹതോ ദിസ്വാ സദേവകേ ലോകേ **അഗ്ഗവാദിനോ** സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ **ദായാദോ** ഓരസപുത്തോ **ഹേഹിസി** ഭവിസ്സസീതി അത്ഥോ.

ചതുബ്ബിപല്ലാസവസം അധിട്ഠിതന്തി അനിച്ചേ നിച്ചന്തി, അസുഭേ സുഭന്തി, ദുക്ഖേ സുഖന്തി, അനത്തനി അത്താതി ഇമേസം ചതുന്നം വിപല്ലാസാനം വസം അധിട്ഠിതം അനുവത്തന്തം. **ഗാമണ്ഡലംവ പരിനേസി, ചിത്ത, മ**ന്തി, അമ്ഭോ ചിത്ത, മം ഗാമദാരകം വിയ പരികഡ്ഢസി, ഇതോ ചിതോ പരികഡ്ഢസി. **നനു സംയോജനബന്ധനച്ഛിദ**ന്തി സംയോജനസങ്ഖാതാനം ദസന്നം ബന്ധനാനം ഛേദകം **കാരുണികം മഹാമുനിം** സമ്മാസമ്ബുദ്ധം സംസേവസി നനു, "തഥാരൂപേ മഹാനുഭാവേ ദൂരതോവ വജ്ജേസി, മാദിസേ പന തപസ്സിനേ യഥാരുചി പരിനേസീ"തി അപ്പസാദലേസേന സത്ഥാരം പസംസതി.

മിഗോ യഥാതി യഥാ മിഗോ രുക്ഖഗച്ഛലതാദീഹി സുട്ഠു ചിത്തവിചിത്തേ അനാകുലേ കാനനേ **സേരി** സയംവസീ രമതി. **രമ്മം ഗിരിം പാവുസഅബ്ഭമാലിനി**ന്തി ഏവം പാവുസകാലേ സമന്തതോ സുമാലിനീഹി ഥലജജലജമാലാഹി സമന്നാഗതത്താ അബ്ഭമാലിനിം ജനവിവിത്തതായ മനോരമതായ ച രമ്മം പബ്ബതം ലഭിത്വാ തത്ഥ നഗേ രമിസ്സം, **അസംസയം** ഏകംസേനേവ ത്വം, ചിത്ത, പരാഭവിസ്സസി, സംസാരബ്യസനേഹി ഠസ്സസീതി അത്ഥോ.

യേ തുയ്ഹ ഛന്ദേന വസേന വത്തിനോതി സബ്ബേ പുഥുജ്ജനേ ചിത്തസാമഞ്ഞേന ഗഹേത്വാ വദതി. തസ്സത്ഥോ - **യേ** നരനാരിയോ, അമ്ഭോ ചിത്ത, തുയ്ഹം **ഛന്ദേന വസേന** രുചിയാ ഠിതാ **യം** ഗേഹനിസ്സിതം **സുഖം അനുഭോന്തി** അനുഭവിസ്സന്തി, തേ **അവിദ്ദസൂ** അന്ധബാലാ, **മാരവസാനുവത്തിനോ** കിലേസമാരാദീനം വസേ അനുവത്തനസീലാ, **ഭവാഭിനന്ദീ** കാമാദിഭവമേവ അഭിനന്ദനതോ, തവ സാവകാ അനുസിട്ഠികരാ. മയം പന സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സാവകാ, ന തുയ്ഹം വസേ അനുവത്താമാതി.

ഏവം ഥേരോ പുബ്ബേ അത്തനോ ഉപ്പന്നം യോനിസോമനസികാരം ചിത്തസ്സ നിഗ്ഗണ്ഹനവസേന പവത്തം നാനപ്പകാരതോ വിഭജിത്വാ സമീപേ ഠിതാനം ഭിക്ഖൂനം ഓവാദദാനവസേന ധമ്മം കഥേസി. യം പനേത്ഥ അന്തരന്തരാ അത്ഥതോ ന വിഭത്തം, തം ഹേട്ഠാ വുത്തനയത്താ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

താലപുടത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഞ്ഞാസനിപാതവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨൦. സട്ഠിനിപാതോ

൧. മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

സട്ഠിനിപാതേ **ആരഞ്ഞികാ**തിആദികാ ആയസ്മതോ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? തസ്സ വത്ഥു ധമ്മസേനാപതിവത്ഥുമ്ഹി വുത്തമേവ. ഥേരോ ഹി പബ്ബജിതദിവസതോ സത്തമേ ദിവസേ മഗധരട്ഠേ കല്ലവാലഗാമകം ഉപനിസ്സായ സമണധമ്മം കരോന്തോ ഥിനമിദ്ധേ ഓക്കന്തേ സത്ഥാരാ - ''മോഗ്ഗല്ലാന, മോഗ്ഗല്ലാന, മാ, ബ്രാഹ്മണ, അരിയം തുണ്ഹീഭാവം പമാദോ''തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൨.൨൩൫) സംവേജിതോ ഥിനമിദ്ധം വിനോദേത്വാ ഭഗവതാ വുച്ചമാനം ധാതുകമ്മട്ഠാനം സുണന്തോ ഏവ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ പടിപാടിയാ ഉപരിമഗ്ഗത്തയം ഉപഗന്ത്വാ അഗ്ഗഫലക്ഖണേ സാവകപാരമീഞാണസ്സ മത്ഥകം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧.൩൭൬-൩൯൭) -

''അനോമദസ്സീ ഭഗവാ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ;
വിഹാസി ഹിമവന്തമ്ഹി, ദേവസങ്ഘപുരക്ഖതോ.

''വരുണോ നാമ നാമേന, നാഗരാജാ അഹം തദാ;
കാമരൂപീ വികുബ്ബാമി, മഹോദധിനിവാസഹം.

''സങ്ഗണിയം ഗണം ഹിത്വാ, തൂരിയം പട്ഠപേസഹം;
സമ്ബുദ്ധം പരിവാരേത്വാ, വാദേസും അച്ഛരാ തദാ.

''വജ്ജമാനേസു തൂരേസു, ദേവാ തൂരാനി വജ്ജയും;
ഉഭിന്നം സദ്ദം സുത്വാന, ബുദ്ധോപി സമ്പബുജ്ഝഥ.

''നിമന്തേത്വാന സമ്ബുദ്ധം, സകം ഭവനുപാഗമിം;
ആസനം പഞ്ഞപേത്വാന, കാലമാരോചയിം അഹം.

''ഖീണാസവസഹസ്സേഹി, പരിവുതോ ലോകനായകോ;
ഓഭാസേന്തോ ദിസാ സബ്ബാ, ഭവനം മേ ഉപാഗമി.

''ഉപവിട്ഠം മഹാവീരം, ദേവദേവം നരാസഭം;
സഭിക്ഖുസങ്ഘം തപ്പേസിം, അന്നപാനേനഹം തദാ.

''അനുമോദി മഹാവീരോ, സയമ്ഭൂ അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

''യോ സോ സങ്ഘം അപൂജേസി, ബുദ്ധഞ്ച ലോകനായകം;
തേന ചിത്തപ്പസാദേന, ദേവലോകം ഗമിസ്സതി.

''സത്തസത്തതിക്ഖത്തുഞ്ച, ദേവരജ്ജം കരിസ്സതി;
പഥബ്യാ രജ്ജം അട്ഠസതം, വസുധം ആവസിസ്സതി.

''പഞ്ചപഞ്ഞാസക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി;

ഭോഗാ അസങ്ഖിയാ തസ്സ, ഉപ്പജ്ജിസ്സന്തി താവദേ.

‘‘അപരിമേയ്യേ ഇതോ കപ്പേ, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

‘‘നിരയാ സോ ചവിത്വാന, മനുസ്സത്തം ഗമിസ്സതി;
കോലിതോ നാമ നാമേന, ബ്രഹ്മബന്ധു ഭവിസ്സതി.

‘‘സോ പച്ഛാ പബ്ബജിത്വാന, കുസലമൂലേന ചോദിതോ;
ഗോതമസ്സ ഭഗവതോ, ദുതിയോ ഹേസ്സതി സാവകോ.

‘‘ആരദ്ധവീരിയോ പഹിതത്തോ, ഇദ്ധിയാ പാരമിം ഗതോ;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, നിബ്ബായിസ്സതിനാസവോ.

‘‘പാപമിത്തോപനിസ്സായ, കാമരാഗവസം ഗതോ;
മാതരം പിതരഞ്ചാപി, ഘാതയിം ദുട്ഠമാനസോ.

‘‘യം യം യോനുപപജ്ജാമി, നിരയം അഥ മാനുസം;
പാപകമ്മസമങ്ഗിതാ, ഭിന്നസീസോ മരാമഹം.

‘‘ഇദം പച്ഛിമകം മയ്ഹം, ചരിമോ വത്തതേ ഭവോ;
ഇധാപി ഏദിസോ മയ്ഹം, മരണകാലേ ഭവിസ്സതി.

‘‘പവിവേകമനുയുത്തോ, സമാധിഭാവനാരതോ;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, വിഹരാമി അനാസവോ.

‘‘ധരണിമ്പി സുഗമ്ഭീരം, ബഹലം ദുപ്പധംസിയം;
വാമങ്ഗുട്ഠേന ഖോഭേയ്യം, ഇദ്ധിയാ പാരമിം ഗതോ.

‘‘അസ്മിമാനം ന പസ്സാമി, മാനോ മയ്ഹം ന വിജ്ജതി;
സാമണേരേ ഉപാദായ, ഗരുചിത്തം കരോമഹം.

‘‘അപരിമേയ്യേ ഇതോ കപ്പേ, യം കമ്മമഭിനീഹരിം;
താഹം ഭൂമിമനുപ്പത്തോ, പത്തോമ്ഹി ആസവക്ഖയം.

‘‘പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അഥ നം സത്ഥാ അപരഭാഗേ ജേതവനമഹാവിഹാരേ അരിയഗണമജ്ഝേ നിസിന്നോ തേന തേന ഗുണേന അത്തനോ സാവകേ ഏതദഗ്ഗേ ഠപേന്തോ ‘‘ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ഇദ്ധിമന്താനം യദിദം മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ’’തി (അ॰ നി॰ ഫ.ഫവ്വവ്വ, ഫൻം) ഇദ്ധിമന്തതായ ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി. തേന ഏവം സത്ഥാരാ ഏതദഗ്ഗേ ഠപിതേന സാവകപാരമിയാ മത്ഥകം പത്തേന മഹാഥേരേന തം തം നിമിത്തം ആഗമ്മ തത്ഥ തത്ഥ ഭാസിതാ ഗാഥാ, താ സങ്ഗീതികാലേ ധമ്മസങ്ഗാഹകേഹി -

ഫഫൻ. ‘‘ആരഞ്ഞികാ പിണ്ഡപാതികാ, ഉഞ്ഛാപത്താഗതേ രതാ;
ദാലേമു മച്ചുനോ സേനം, അജ്ഝത്തം സുസമാഹിതാ.

ഫഫ൬. ‘‘ആരഞ്ഞികാ പിണ്ഡപാതികാ, ഉഞ്ഛാപത്താഗതേ രതാ;

ധുനാമ മച്ചുനോ സേനം, നളാഗാരംവ കുഞ്ജരോ.

൧൧൪൮. ‘‘രുക്ഖമൂലികാ സാതതികാ, ഉഞ്ഛാപത്താഗതേ രതാ;
ദാലേമു മച്ചുനോ സേനം, അജ്ഝത്തം സുസമാഹിതാ.

൧൧൪൯. ‘‘രുക്ഖമൂലികാ സാതതികാ, ഉഞ്ഛാപത്താഗതേ രതാ;
ധുനാമ മച്ചുനോ സേനം, നളാഗാരംവ കുഞ്ജരോ.

൧൧൫൦. ‘‘അട്ഠികങ്കലകുടികേ, മംസന്ഹാരുപസിബ്ബിതേ;
ധിരത്ഥു പുരേ ദുഗ്ഗന്ധേ, പരഗത്തേ മമായസേ.

൧൧൫൧..

‘‘തവ സരീരം നവസോതം, ദുഗ്ഗന്ധകരം പരിബന്ധം;
ഭിക്ഖു പരിവജ്ജയതേ തം, മീള്ഹഞ്ച യഥാ സുചികാമോ.

൧൧൫൨. ‘‘എവഞ്ചേ തം ജനോ ജഞ്ഞാ, യഥാ ജാനാമി തം അഹം;
ആരകാ പരിവജ്ജേയ്യ, ഗൂഥട്ഠാനംവ പാവുസേ.

൧൧൫൩. ‘‘എവമേതം മഹാവീര, യഥാ സമണ ഭാസസി;
എത്ഥ ചേകേ വിസീദന്തി, പങ്കമ്ഹിവ ജരഗ്ഗവോ.

൧൧൫൪. ‘‘ആകാസമ്ഹി ഹലിദ്ദിയാ, യോ മഞ്ഞേഥ രജേതവേ;
അഞ്ഞേന വാപി രങ്ഗേന, വിഘാതുദയമേവ തം.

൧൧൫൫. ‘‘തദാകാസസമം ചിത്തം, അജ്ഝത്തം സുസമാഹിതം;
മാ പാപചിത്തേ ആസാദി, അഗ്ഗിഖന്ധംവ പക്ഖിമാ.

൧൧൫൬. ‘‘പസ്സ ചിത്തകതം ബിമ്ബം, അരുകായം സമുസ്സിതം;
ആതുരം ബഹുസങ്കപ്പം, യസ്സ നത്ഥി ധുവം ഠിതി.

൧൧൫൭. ‘‘പസ്സ ചിത്തകതം രൂപം, മണിനാ കുണ്ഡലേന ച;
അട്ഠിം തചേന ഓനദ്ധം, സഹ വത്ഥേഹി സോഭതി.

൧൧൫൮. ‘‘അലത്തകകതാ പാദാ, മുഖം ചുണ്ണകമക്ഖിതം;
അലം ബാലസ്സ മോഹായ, നോ ച പാരഗവേസിനോ.

൧൧൫൯. ‘‘അട്ഠാപദകതാ കേസാ, നേത്താ അഞ്ജനമക്ഖിതാ;
അലം ബാലസ്സ മോഹായ, നോ ച പാരഗവേസിനോ.

൧൧൬൦. ‘‘അഞ്ജനീവ നവാ ചിത്താ, പൂതികായോ അലങ്കതോ;
അലം ബാലസ്സ മോഹായ, നോ ച പാരഗവേസിനോ.

൧൧൬൧. ‘‘ഓദഹി മിഗവോ പാസം, നാസദാ വാഗുരം മിഗോ;
ഭുത്വാ നിവാപം ഗച്ഛാമ, കദ്ദന്തേ മിഗബന്ധകേ.

൧൧൬൨. ‘‘ഛിന്നോ പാസോ മിഗവസ്സ, നാസദാ വാഗുരം മിഗോ;
ഭുത്വാ നിവാപം ഗച്ഛാമ, സോചന്തേ മിഗലുദ്ദകേ.

൧൧൬൩. ‘‘തദാസി യം ഭിംസനകം, തദാസി ലോമഹംസനം;
അനേകാകാരസമ്പന്നേ, സാരിപുത്തമ്ഹി നിബ്ബുതേ.

“അനിച്ചാ വത സങ്ഖാരാ, ഉപ്പാദവയധമ്മിനോ;
ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝന്തി, തേസം വൂപസമോ സുഖോ.

“സുഖുമം തേ പടിവിജ്ഝന്തി, വാലഗ്ഗം ഉസുനാ യഥാ;
യേ പഞ്ചക്ഖന്ധേ പസ്സന്തി, പരതോ നോ ച അത്തതോ.

“യേ ച പസ്സന്തി സങ്ഖാരേ, പരതോ നോ ച അത്തതോ;
പച്ചബ്യാധിംസു നിപുണം, വാലഗ്ഗം ഉസുനാ യഥാ.

“സത്തിയാ വിയ ഓമട്ഠോ, ഡയ്ഹമാനോവ മത്ഥകേ;
കാമരാഗപ്പഹാനായ, സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ.

“സത്തിയാ വിയ ഓമട്ഠോ, ഡയ്ഹമാനോവ മത്ഥകേ;
ഭവരാഗപ്പഹാനായ, സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ.

“ചോദിതോ ഭാവിതത്തേന, സരീരന്തിമധാരിനാ;
മിഗാരമാതുപാസാദം, പാദങ്ഗുട്ഠേന കമ്പയിം.

“നയിദം സിഥിലമാരബ്ഭ, നയിദം അപ്പേന ഥാമസാ;
നിബ്ബാനമധിഗന്തബ്ബം, സബ്ബഗന്ഥപമോചനം.

“അയഞ്ച ദഹരോ ഭിക്ഖു, അയമുത്തമപോരിസോ;
ധാരേതി അന്തിമം ദേഹം, ജേത്വാ മാരം സവാഹനം.

“വിവരമനുപഭന്തി വിജ്ജുതാ, വേഭാരസ്സ ച പണ്ഡവസ്സ ച;
നഗവിവരഗതോ ഝായതി, പുത്തോ അപ്പടിമസ്സ താദിനോ.

“ഉപസന്തോ ഉപരതോ, പന്തസേനാസനോ മുനി;
ദായാദോ ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ, ബ്രഹ്മുനാ അഭിവന്ദിതോ.

“ഉപസന്തം ഉപരതം, പന്തസേനാസനം മുനിം;
ദായാദം ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ, വന്ദ ബ്രാഹ്മണ കസ്സപം.

“യോ ച ജാതിസതം ഗച്ഛേ, സബ്ബാ ബ്രാഹ്മണജാതിയോ;
സോത്തിയോ വേദസമ്പന്നോ, മനുസ്സേസു പുനപ്പുനം.

“അജ്ഝായകോപി ചേ അസ്സ, തിണ്ണം വേദാന പാരഗൂ;
ഏതസ്സ വന്ദനായേതം, കലം നാഗ്ഘതി സോളസിം.

“യോ സോ അട്ഠ വിമോക്ഖാനി, പുരേഭത്തം അഫസ്സയി;
അനുലോമം പടിലോമം, തതോ പിണ്ഡായ ഗച്ഛതി.

“താദിസം ഭിക്ഖും മാസാദി, മാത്താനം ഖണി ബ്രാഹ്മണ;
അഭിപ്പസാദേഹി മനം, അരഹന്തമ്ഹി താദിനേ;
ഖിപ്പം പഞ്ജലികോ വന്ദ, മാ തേ വിജടി മത്ഥകം.

“നേസോ പസ്സതി സദ്ധമ്മം, സംസാരേന പുരക്ഖതോ;
അധോഗമം ജിമ്ഹപഥം, കുമ്മഗ്ഗമനുധാവതി.

“കിമീവ മീള്ഹസല്ലിത്തോ, സങ്ഖാരേ അധിമുച്ഛിതോ;
പഗാള്ഹോ ലാഭസക്കാരേ, തുച്ഛോ ഗച്ഛതി പോട്ഠിലോ.

൫൫൮൫. ‘‘ഇമഞ്ച പസ്സ ആയന്തം, സാരിപുത്തം സുദസ്സനം;
വിമുത്തം ഉഭതോഭാഗേ, അജ്ഝത്തം സുസമാഹിതം.

൫൫൮൬. ‘‘വിസല്ലം ഖീണസംയോഗം, തേവിജ്ജം മച്ചുഹായിനം;
ദക്ഖിണേയ്യം മനുസ്സാനം, പുഞ്ഞക്ഖേത്തം അനുത്തരം.

൫൫൮൭. ‘‘ഏതേ സമ്ബഹുലാ ദേവാ, ഇദ്ധിമന്തോ യസസ്സിനോ.

ദസ ദേവസഹസ്സാനി, സബ്ബേ ബ്രഹ്മപുരോഹിതാ;
മോഗ്ഗല്ലാനം നമസ്സന്താ, തിട്ഠന്തി പഞ്ജലീകതാ.

൫൫൮൮. ‘‘നമോ തേ പുരിസാജഞ്ഞ, നമോ തേ പുരിസുത്തമ;
യസ്സ തേ ആസവാ ഖീണാ, ദക്ഖിണേയ്യോസി മാരിസ.

൫൫൮൯. ‘‘പൂജിതോ നരദേവേന, ഉപ്പന്നോ മരണാഭിഭൂ;
പുണ്ഡരീകംവ തോയേന, സങ്ഖാരേനുപലിമ്പതി.

൫൫൯൦. ‘‘യസ്സ മുഹുത്തേന സഹസ്സധാ ലോകോ, സംവിദിതോ സബ്രഹ്മകപ്പോ വസി;
ഇദ്ധിഗുണേ ചുതുപപാതേ കാലേ, പസ്സതി ദേവതാ സ ഭിക്ഖു.

൫൫൯൧. ‘‘സാരിപുത്തോവ പഞ്ഞായ, സീലേന ഉപസമേന ച;
യോപി പാരങ്ഗതോ ഭിക്ഖു, ഏതാവപരമോ സിയാ.

൫൫൯൨. ‘‘കോടിസതസഹസ്സസ്സ, അത്തഭാവം ഖണേന നിമ്മിനേ;
അഹം വികുബ്ബനാസു കുസലോ, വസീഭൂതോമ്ഹി ഇദ്ധിയാ.

൫൫൯൩. ‘‘സമാധിവിജ്ജാവസിപാരമീഗതോ, മോഗ്ഗല്ലാനഗോത്തോ അസിതസ്സ സാസനേ;
ധീരോ സമുച്ഛിന്ദി സമാഹിതിന്ദ്രിയോ, നാഗോ യഥാ പൂതിലതംവ ബന്ധനം.

൫൫൯൪. ‘‘പരിചിണ്ണോ മയാ സത്ഥാ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം;
ഓഹിതോ ഗരുകോ ഭാരോ, ഭവനേത്തി സമൂഹതാ.

൫൫൯൫. ‘‘യസ്സ ചത്ഥായ പബ്ബജിതോ, അഗാരസ്മാനഗാരിയം;
സോ മേ അത്ഥോ അനുപ്പത്തോ, സബ്ബസംയോജനക്ഖയോ.

൫൫൯൬. ‘‘കീദിസോ നിരയോ ആസി, യത്ഥ ദുസ്സീ അപച്ചഥ;
വിധുരം സാവകമാസജ്ജ, കകുസന്ധഞ്ച ബ്രാഹ്മണം.

൫൫൯൭. ‘‘സതം ആസി അയോസങ്കൂ, സബ്ബേ പച്ചത്തവേദനാ;
ഈദിസോ നിരയോ ആസി, യത്ഥ ദുസ്സീ അപച്ചഥ;
വിധുരം സാവകമാസജ്ജ, കകുസന്ധഞ്ച ബ്രാഹ്മണം.

൫൫൯൮. ‘‘യോ ഏതമഭിജാനാതി, ഭിക്ഖു ബുദ്ധസ്സ സാവകോ;
താദിസം ഭിക്ഖുമാസജ്ജ, കണ്ഹ ദുക്ഖം നിഗച്ഛസി.

൫൫൯൯. ‘‘അജ്ഝേസരസ്മിം തിട്ഠന്തി, വിമാനാ കപ്പഠായിനോ;
വേളുരിയവണ്ണാ രുചിരാ, അച്ചിമന്തോ പഭസ്സരാ;
അച്ഛരാ തത്ഥ നച്ചന്തി, പുഥു നാനത്തവണ്ണിയോ.

൧൧൯൧. “യോ ഏതമഭിജാനാതി…പേ॰… കണ്ഹ ദുക്ഖം നിഗച്ഛസി.

൧൧൯൨. “യോ വേ ബുദ്ധേന ചോദിതോ, ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ പേക്ഖതോ;
മിഗാരമാതുപാസാദം, പാദങ്ഗുട്ഠേന കമ്പയി.

൧൧൯൩. “യോ ഏതമഭിജാനാതി…പേ॰… കണ്ഹ ദുക്ഖം നിഗച്ഛസി.

൧൧൯൪. “യോ വേജയന്തപാസാദം, പാദങ്ഗുട്ഠേന കമ്പയി;
ഇദ്ധിബലേനുപത്ഥദ്ധോ, സംവേജേസി ച ദേവതാ.

൧൧൯൫. “യോ ഏതമഭിജാനാതി…പേ॰… കണ്ഹ ദുക്ഖം നിഗച്ഛസി.

൧൧൯൬. “യോ വേജയന്തപാസാദേ, സക്കം സോ പരിപുച്ഛതി;
അപി ആവുസോ ജാനാസി, തണ്ഹക്ഖയവിമുത്തിയോ;
തസ്സ സക്കോ വിയാകാസി, പഞ്ഹം പുട്ഠോ യഥാതഥം.

൧൧൯൭. “യോ ഏതമഭിജാനാതി…പേ॰… കണ്ഹ ദുക്ഖം നിഗച്ഛസി.

൧൧൯൮. “യോ ബ്രഹ്മാനം പരിപുച്ഛതി, സുധമ്മായം ഠിതോ സഭം;
അജ്ജാപി ത്യാവുസോ സാ ദിട്ഠി, യാ തേ ദിട്ഠി പുരേ അഹു;
പസ്സസി വീതിവത്തന്തം, ബ്രഹ്മലോകേ പഭസ്സരം.

൧൧൯൯. “തസ്സ ബ്രഹ്മാ വിയാകാസി, പഞ്ഹം പുട്ഠോ യഥാതഥം;
ന മേ മാരിസ സാ ദിട്ഠി, യാ മേ ദിട്ഠി പുരേ അഹു.

൧൨൦൦. “പസ്സാമി വീതിവത്തന്തം, ബ്രഹ്മലോകേ പഭസ്സരം;
സോഹം അജ്ജ കഥം വജ്ജം, അഹം നിച്ചോമ്ഹി സസ്സതോ.

൧൨൦൧. “യോ ഏതമഭിജാനാതി…പേ॰… കണ്ഹ ദുക്ഖം നിഗച്ഛസി.

൧൨൦൨. “യോ മഹാനേരുനോ കൂടം, വിമോക്ഖേന അഫസ്സയി;
വനം പുബ്ബവിദേഹാനം, യേ ച ഭൂമിസയാ നരാ.

൧൨൦൩. “യോ ഏതമഭിജാനാതി, ഭിക്ഖു ബുദ്ധസ്സ സാവകോ;
താദിസം ഭിക്ഖുമാസജ്ജ, കണ്ഹ ദുക്ഖം നിഗച്ഛസി.

൧൨൦൪. “ന വേ അഗ്ഗി ചേതയതി, അഹം ബാലം ഡഹാമിതി;
ബാലോവ ജലിതം അഗ്ഗിം, ആസജ്ജ നം പഡയ്ഹതി.

൧൨൦൫. “ഏവമേവ തുവം മാര, ആസജ്ജ നം തഥാഗതം;
സയം ഡഹിസ്സസി അത്താനം, ബാലോ അഗ്ഗിംവ സമ്ഫുസം.

൧൨൦൬. “അപുഞ്ഞം പസവീ മാരോ, ആസജ്ജ നം തഥാഗതം;
കിന്നു മഞ്ഞസി പാപിമ, ന മേ പാപം വിപച്ചതി.

൧൨൦൭. “കരതോ തേ ചീയതേ പാപം, ചിരരത്തായ അന്തക;
മാര നിബ്ബിന്ദ ബുദ്ധമ്ഹാ, ആസം മാകാസി ഭിക്ഖുസു.

൧൨൦൮. “ഇതി മാരം അതജ്ജേസി, ഭിക്ഖു ഭേസകളാവനേ;
തതോ സോ ദുമ്മനോ യക്ഖോ, തത്ഥേവന്തരധായഥാ”തി. -

ഇത്ഥം സുദം ആയസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ ഥേരോ ഗാഥായോ അഭാസിത്ഥാതി.

ഇമിനാ അനുക്കമേന ഏകച്ചം സങ്ഗഹം ആരോപേത്വാ ഠപിതാ.

തത്ഥ **"ആരഞ്ഞികാ"**തിആദികാ ചതസ്സോ ഗാഥാ ഭിക്ഖൂനം ഓവാദദാനവസേന ഭാസിതാ. **ആരഞ്ഞികാ**തി ഗാമന്തസേനാസനം പടിക്ഖിപിത്വാ ആരഞ്ഞകധുതങ്ഗസമാദാനേന ആരഞ്ഞികാ. സങ്ഘഭത്തം പടിക്ഖിപിത്വാ പിണ്ഡപാതികങ്ഗസമാദാനേന **പിണ്ഡപാതികാ,** ഘരേ ഘരേ ലദ്ധപിണ്ഡപാതേന യാപനകാ. **ഉഞ്ഛാപത്താഗതേ രതാ**തി ഉഞ്ഛാചരിയായ പത്തേ ആഗതേ പത്തപരിയാപന്നേ രതാ, തേനേവ അഭിരതാ സന്തുട്ഠാ. **ദാലേമു മച്ചുനോ സേന**ന്തി അത്താനം അനത്ഥജനനേ സഹായഭാവൂപഗമനതോ മച്ചുരാജസ്സ സേനാഭൂതം കിലേസവാഹിനിം സമുച്ഛിന്ദേമ. **അജ്ഝത്തം സുസമാഹിതാ**തി ഗോചരജ്ഝത്തേസു സുട്ഠു സമാഹിതാ ഹുത്വാ, ഏതേനസ്സ പദാലനുപായമാഹ.

ധുനാമാതി നിദ്ധുനാമ വിദ്ധംസേമ.

സാതതികാതി സാതച്ചകാരിനോ ഭാവനായ സതതപവത്തവീരിയാ.

"അട്ഠികങ്കലകുടികേ"തിആദികാ ചതസ്സോ ഗാഥാ അത്താനം പലോഭേതും ഉപഗതായ ഗണികായ ഓവാദവസേന അഭാസി. തത്ഥ **അട്ഠികങ്കലകുടികേ**തി അട്ഠിസങ്ഖലികാമയകുടികേ. **ന്ഹാരുപസിബ്ബിതേ**തി നവഹി ന്ഹാരുസതേഹി സമന്തതോ സിബ്ബിതേ. അരഞ്ഞേ കുടിയോ ദാരുദണ്ഡേ ഉസ്സാപേത്വാ വല്ലിആദീഹി ബന്ധിത്വാ കരിയന്തി, ത്വം പന പരമജേഗുച്ഛേന അട്ഠികങ്കലേന പരമജേഗുച്ഛേഹേവ ന്ഹാരൂഹി ബന്ധിത്വാ കതാ, അതിവിയ ജേഗുച്ഛാ പടിക്കൂലാ ചാതി ദസ്സേതി. **ധിരത്ഥു പൂരേ ദുഗ്ഗന്ധേ**തി കേസലോമാദിനോ നാനപ്പകാരസ്സ അസുചിനോ പൂരേ പരിപുണ്ണേ, തതോ ഏവ ദുഗ്ഗന്ധേ ധിരത്ഥു തവ ധികാരോ ഹോതു. **പരഗത്തേ മമായസേ**തി ഇദഞ്ച തേ ദുഗ്ഗന്ധസ്സ ഉപരി ഫോടസമുട്ഠാനം പരിസ്സയം ഏവം അസുചിദുഗ്ഗന്ധം ജേഗുച്ഛം പടിക്കൂലസമാദാനം താദിസേ ഏവ അഞ്ഞസ്മിം പദേസേ സോണസിങ്ഗാലകിമികുലാദീനം ഗത്തഭൂതേ കളേവരേ മമത്തം കരോസി.

ഗൂഥഭസ്തേതി ഗൂഥഭരിതഭസ്തസദിസേ. **തചോനദ്ധേ**തി തചേന ഓനദ്ധേ ഛവിമത്തപടിച്ഛാദിതകിബ്ബിസേ. **ഉരഗണ്ഡിപിസാചിനീ**തി ഉരേ ഠിതഗണ്ഡദ്വയവതീ ഭയാനകഭാവതോ അനത്ഥാവഹതോ ച പിസാചസദിസീ. **യാനി സന്ദന്തി സബ്ബദാ**തി യാനി നവ സോതാനി, നവ വണമുഖാനി സബ്ബദാ രത്തിന്ദിവം സന്ദന്തി, സവന്തി, അസുചിം പഗ്ഘരന്തി.

പരിബന്ധന്തി സമ്മാപടിപത്തിപരിബന്ധഭൂതം. **ഭിക്ഖൂ**തി സംസാരേ ഭയം ഇക്ഖന്തോ ഭിന്നകിലേസോ വാ ദൂരതോ **പരിവജ്ജയതേ**തി മമത്തം ന കരോതി. **മീള്ഹഞ്ച യഥാ സുചികാമോ**തി ച-ഇതി നിപാതമത്തം. യഥാ സുചിജാതികോ സുചിമേവ ഇച്ഛന്തോ സസീസം ന്ഹാതോ മീള്ഹം ദിസ്വാ ദൂരതോവ പരിവജ്ജേസി, ഏവമേവം ഭിക്ഖൂതി അത്ഥോ.

ഏവഞ്ചേ തം ജനോ ജഞ്ഞാ, യഥാ ജാനാമി തം അഹന്തി ഏവം സരീരസഞ്ഞിതം അസുചിപുഞ്ജം യഥാ അഹം യഥാഭൂതം ജാനാമി, ഏവമേവ മഹാജനോ ജാനേയ്യ, തം ആരകാ ദൂരതോവ പരിവജ്ജേയ്യ. **ഗൂഥട്ഠാനംവ പാവുസേ**തി പാവുസകാലേ കിലിന്നാസുചിം നിരന്തരം ഗൂഥട്ഠാനം വിയ സുചിജാതികോ. യസ്മാ പന തം യഥാഭൂതം ന ജാനാതി, തസ്മാ തത്ഥ നിമുഗ്ഗോ സീസം ന ഉക്ഖിപതീതി അധിപ്പായോ.

ഏവം ഥേരേന സരീരേ ദോസേ വിഭാവിതേ സാ ഗണികാ ലജ്ജാവനതമുഖാ ഥേരേ ഗാരവം പച്ചുപട്ഠപേത്വാ **"ഏവമേതം മഹാവീരാ"**തി ഗാഥം വത്വാ ഥേരം വന്ദിത്വാ അട്ഠാസി. തത്ഥ **ഏത്ഥ ചേകേ**തി ഏവം പാകടപടിക്കൂലസഭാവേപി ഏതസ്മിം കായേ ഏകച്ചേ സത്താ ആസത്തിബലവതായ **വിസീദന്തി** വിസാദം ആപജ്ജന്തി. **പങ്കമ്ഹിവ ജരഗ്ഗവോ** മഹാകദ്ദമകുച്ഛിയം സമ്പതിതദുബ്ബലബലിബദ്ദോ വിയ ബ്യസനമേവ പാപുണന്തീതി അത്ഥോ.

പുന തം ഥേരോ മാദിസേ ഏവരൂപാ പടിപത്തി നിരത്ഥകാ വിഘാതാവഹാ ഏവാതി ദസ്സേന്തോ **"ആകാസമ്ഹീ"**തിആദിനാ ഗാഥാദ്വയമാഹ. തസ്സത്ഥോ - യോ പുഗ്ഗലോ ഹലിദ്ദിയാ അഞ്ഞേന വാ രങ്ഗജാതേന ആകാസം രഞ്ജിതും മഞ്ഞേയ്യ, തസ്സ തം കമ്മം **വിഘാതുദയം** ചിത്തവിഘാതാവഹമേവ സിയാ, യഥാ തം അവിസയേ യോഗോ.

തദാകാസസമം ചിത്തന്തി തയിദം മമ ചിത്തം ആകാസസമം കത്ഥചി അലഗ്ഗഭാവേന അജ്ഝത്തം സുട്ഠു സമാഹിതം, തസ്മാ **മാ പാപചിത്തേ ആസാദീ**തി കാമേസു നിമുഗ്ഗതായ ലാമകചിത്തേ നിഹീനചിത്തേ മാദിസേ മാ ആസാദേഹി. **അഗ്ഗിഖന്ധംവ പക്ഖിമാ**തി പക്ഖിമാ സലഭോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധം ആസാദേന്തോ അനത്ഥമേവ പാപുണാതി, ഏവം സമ്പദമിദം തുയ്ഹന്തി ദസ്സേതി.

പസ്സ ചിത്തകതന്തിആദികാ സത്ത ഗാഥാ തമേവ ഗണികം ദിസ്വാ വിപല്ലത്ഥചിത്താനം ഭിക്ഖൂനം ഓവാദദാനവസേന വുത്താ. തം സുത്വാ സാ ഗണികാ മങ്കുഭൂതാ ആഗതമഗ്ഗേനേവ പലാതാ.

തദാസീതിആദികാ ചതസ്സോ ഗാഥാ ആയസ്മതോ സാരിപുത്തഥേരസ്സ പരിനിബ്ബാനം ആരബ്ഭ വുത്താ. തത്ഥ **അനേകാകാരസമ്പന്നേ**തി അനേകേഹി സീലസംവരാദിപ്പകാരേഹി പരിപുണ്ണേ.

സുഖുമം തേ പടിവിജ്ഝന്തീതി തേ യോഗിനോ അതിസുഖുമം പടിവിജ്ഝന്തി നാമ. യഥാ കിം? **വാലഗ്ഗം ഉസുനാ യഥാ** യഥാ സതധാഭിന്നസ്സ വാലസ്സ ഏകം അംസു അഗ്ഗം രത്തന്ധകാരതിമിസായ വിജ്ജുല്ലതോഭാസേന വിജ്ഝന്താ വിയാതി അത്ഥോ. കേ പന തേതി ആഹ **"യേ പഞ്ചക്ഖന്ധേ പസ്സന്തി, പരതോ നോ ച അത്തതോ"**തി. തത്ഥ **പരതോ**തി അനത്തതോ. തസ്സ അത്തഗ്ഗാഹപടിക്ഖേപദസ്സനഞ്ഹേതം. തേനാഹ **"നോ ച അത്തതോ"**തി. ഏതേന അനത്തതോ അഭിവുട്ഠിതസ്സ അരിയമഗ്ഗസ്സ വസേന ദുക്ഖസച്ചേ പരിഞ്ഞാഭിസമയം ആഹ, തദവിനാഭാവതോ പന ഇതരേസമ്പി അഭിസമയാനം സുപ്പടിവിജ്ഝതാ വുത്താ ഏവ ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബം. കേചി പന "അനത്ഥകാരകതോ പരേ നാമ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാതി 'പരതോ പസ്സന്തീ'തി ഇമിനാ വിസേസതോ സബ്ബോപി സമ്മദേവ വുത്തോ"തി വദന്തി. **പച്ചബ്യാധിംസൂ**തി പടിവിജ്ഝിംസു.

സത്തിയാ വിയ ഓമട്ഠോതി പഠമഗാഥാ തിസ്സഥേരം ആരബ്ഭ വുത്താ, ദുതിയാ വഡ്ഢമാനഥേരം. താ ഹേട്ഠാ വുത്തത്ഥാവ.

ചോദിതോ ഭാവിതത്തേനാതി ഗാഥാ പാസാദകമ്പനസുത്തന്തം ആരബ്ഭ വുത്താ. തത്ഥ **ഭാവിതത്തേന സരീരന്തിമധാരിനാ**തി ഭഗവന്തം സന്ധായ വദതി.

നയിദം സിഥിലമാരബ്ഭാതിആദികാ ദ്വേ ഗാഥാ ഹീനവീരിയം **വേദനാമകം** ദഹരഭിക്ഖും ആരബ്ഭ വുത്താ. തത്ഥ **സിഥിലമാരബ്ഭാ**തി സിഥിലം കത്വാ വീരിയം അകത്വാ. **അപ്പേന ഥാമസാ**തി അപ്പകേന വീരിയബലേന നയിദം നിബ്ബാനം അധിഗന്തബ്ബം, മഹന്തേനേവ പന ചതുബ്ബിധസമ്മപ്പധാനവീരിയേന പത്തബ്ബന്തി അത്ഥോ.

വിവരമനുപഭന്തീതിആദികാ ദ്വേ ഗാഥാ അത്തനോ വിവേകഭാവം ആരബ്ഭ വുത്താ. തത്ഥ **ബ്രഹ്മുനാ അഭിവന്ദിതോ**തി മഹാബ്രഹ്മുനാ സദേവകേന ലോകേന ച അഭിമുഖേന ഹുത്വാ ഥോമിതോ നമസ്സിതോ ച.

ഉപസന്തം ഉപരതന്തിആദികാ പഞ്ച ഗാഥാ രാജഗഹം പിണ്ഡായ പവിസന്തം മഹാകസ്സപത്ഥേരം ദിസ്വാ "കാളകണ്ണീ മയാ ദിട്ഠാ"തി ഓലോകേത്വാ ഠിതം സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ ഭാഗിനേയ്യം മിച്ഛാദിട്ഠിബ്രാഹ്മണം ദിസ്വാ തസ്സ അനുകമ്പായ "അയം ബ്രാഹ്മണോ മാ നസ്സീ"തി അരിയൂപവാദപടിഘാതത്ഥം "ഥേരം വന്ദാഹീ"തി തം ഉയ്യോജേന്തേന വുത്താ. തത്ഥ **ജാതിസതം ഗച്ഛേ**തി ജാതീനം സതം ഉപഗച്ഛേയ്യ. **സോത്തിയോ**തി സോത്തിയജാതികോ. **വേദസമ്പന്നോ**തി ഞാണസമ്പന്നോ. **ഏതസ്സാ**തി ഥേരസ്സ. അയഞ്ഹേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - **യോ** പുഗ്ഗലോ ഉദിതോദിതാ അസമ്ഭിന്നാ സതബ്രാഹ്മണജാതിയോ അനുപടിപാടിയാ ഉപ്പജ്ജനവസേന ഉപഗച്ഛേയ്യ, തത്ഥ ച ബ്രാഹ്മണാനം വിജ്ജാസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ സിയാ ബ്രാഹ്മണവത്തഞ്ച പൂരേന്തോ, തസ്സേതം വിജ്ജാദിഅനുട്ഠാനം ഏതസ്സ മഹാകസ്സപത്ഥേരസ്സ വന്ദനായ വന്ദനാമയപുഞ്ഞസ്സ സോളസിം കലം നാഗ്ഘതി, വന്ദനാമയപുഞ്ഞമേവ തതോ മഹന്തതരന്തി.

അട്ഠ വിമോക്ഖാനീതി രൂപജ്ഝാനാദികേ അട്ഠ വിമോക്ഖേ. ഭാവനാവസേന ഹി ലദ്ധാനി രൂപജ്ഝാനാനി പച്ചനീകധമ്മേഹി സുട്ഠു വിമുത്തതം അഭിരതിവസേന ആരമ്മണേ നിരാസങ്ഗഞ്ച പവത്തിം ഉപാദായ "വിമോക്ഖാനീ"തി വുച്ചന്തി. നിരോധസമാപത്തി പന പച്ചനീകധമ്മേഹി വിമുത്തത്താ ഏവ. ഇധ പന ഝാനമേവ വേദിതബ്ബം. **അനുലോമം പടിലോമ**ന്തി പഠമജ്ഝാനതോ പട്ഠായ യാവ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനാ അനുലോമം, നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനതോ പട്ഠായ യാവ പഠമജ്ഝാനാ പടിലോമം. **പുരേഭത്ത**ന്തി ഭത്തകിച്ചതോ പുരേയേവ. **അഫസ്സയീ**തി അനേകാകാരവോകാരാ സമാപത്തിയോ സമാപജ്ജി. **തതോ പിണ്ഡായ ഗച്ഛതീ**തി തതോ സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ, തതോ വാ സമാപത്തിസമാപജ്ജിതതോ പച്ഛാ ഇദാനി പിണ്ഡായ ഗച്ഛതീതി തദഹു പവത്തം ഥേരസ്സ പടിപത്തിം സന്ധായ വദതി. ഥേരോ പന ദിവസേ ദിവസേ തഥേവ പടിപജ്ജതി.

താദിസം ഭിക്ഖും മാസാദീതി യാദിസസ്സ ഗുണാ ഏകദേസേന വുത്താ, താദിസം തഥാരൂപം ബുദ്ധാനുബുദ്ധം മഹാഖീണാസവം ഭിക്ഖും മാ ആസാദേഹി. **മാത്താനം ഖണി ബ്രാഹ്മണാ**തി ആസാദനേന ച, ബ്രാഹ്മണ, മാ അത്താനം ഖണി, അരിയൂപവാദേന അത്തനോ കുസലധമ്മം വാ ഉമ്മൂലേഹി. **അഭിപ്പസാദേഹി മന**ന്തി "സാധുരൂപോ വത അയം സമണോ"തി അത്തനോ ചിത്തം പസാദേഹി. **മാ തേ വിജടി മത്ഥക**ന്തി തവ മത്ഥകം തസ്മിം കതേന

അപരാധേന സത്തധാ മാ ഫലി. തസ്മാ തസ്സ പടികാരത്ഥം ഖിപ്പമേവ പഞ്ജലികോ വന്ദാതി. ബ്രാഹ്മണോ തം സുത്വാ ഭീതോ സംവിഗ്ഗോ ലോമഹട്ഠജാതോ താവദേവ ഥേരം ഖമാപേസി.

നേസോ പസ്സതീതിആദികാ ദ്വേ ഗാഥാ പോട്ഠിലം നാമ ഭിക്ഖും സമ്മാ അപടിപജ്ജന്തം മിച്ഛാജീവകതം ദിസ്വാ ചോദനാവസേന വുത്താ. തത്ഥ **നേസോ പസ്സതി സദ്ധമ്മ**ന്തി ഏസോ പോട്ഠിലോ ഭിക്ഖു സതം ബുദ്ധാദീനം ധമ്മം മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനം ന പസ്സതി. കസ്മാ? **സംസാരേന പുരക്ഖതോ** സംസാരബന്ധനഅവിജ്ജാദിനാ പുരക്ഖതോ അപായേസു നിബ്ബത്തനതോ **അധോഗമം** ഹേട്ഠാഗാമിം മായാസാഠേയ്യാനുഗതത്താ **ജിമ്ഹപഥം** മിച്ഛാമഗ്ഗഭാവതോ **കുമ്മഗ്ഗ**ഭൂതം മിച്ഛാജീവം **അനുധാവതി** അനുപരിവത്തതി.

കിമീവ മീള്ഹസല്ലിത്തോതി ഗൂഥകിമീ വിയ മീള്ഹേന സമന്തതോ ലിത്തോ കിലേസാസുചിവിമിസ്സിതേ **സങ്ഖാരേ അധിമുച്ഛിതോ** അജ്ഝാപന്നോ. **പഗാള്ഹോ ലാഭസക്കാരേ**തി ലാഭേ ച സക്കാരേ ച തണ്ഹാവസേന പകാരതോ ഗാള്ഹോ ഓഗാള്ഹോ. **തുച്ഛോ ഗച്ഛതി പോട്ഠിലോ**തി അധിസീലസിക്ഖാഭാവതോ തുച്ഛോ അസാരോ ഹുത്വാ പോട്ഠിലോ ഭിക്ഖു ഗച്ഛതി പവത്തതി.

ഇമഞ്ച പസ്സാതിആദികാ ദ്വേ ഗാഥാ ആയസ്മന്തം സാരിപുത്തം പസംസന്തേന വുത്താ. തത്ഥ **ഇമഞ്ച പസ്സാ**തി ആയസ്മന്തം സാരിപുത്തത്ഥേരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ അത്തനോ ചിത്തം ആലപതി. **സുദസ്സന**ന്തി അസേക്ഖാനം സീലക്ഖന്ധാനഞ്ചേവ പാരിപൂരിയാ സാവകപാരമീഞാണസ്സ ച പാരിപൂരിയാ സുന്ദരദസ്സനം. **വിമുത്തം ഉഭതോഭാഗേ**തി ഉഭതോഭാഗതോ വിമുത്തത്താ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തം ഉഭതോഭാഗേതി അരൂപസമാപത്തിയാ രൂപകായതോ, മഗ്ഗേന നാമകായതോ, യഥാരഹം തേഹിയേവ വിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദഭാഗേഹി വിമുത്തന്തി അത്ഥോ. സബ്ബസോ രാഗസല്ലാദീനം അഭാവേന **വിസല്ലം** കാമാദിയോഗാനം സമ്മദേവ ഖീണത്താ **ഖീണസംയോഗം** സുപരിസുദ്ധസ്സ വിജ്ജാത്തയസ്സ അധിഗതത്താ **തേവിജ്ജം** മച്ചുരാജസ്സ ഭഞ്ജിതത്താ **മച്ചുഹായിനം** പസ്സാതി യോജനാ.

ഏതേ സമ്ബഹുലാതിആദികാ ഗാഥാ ആയസ്മതാ സാരിപുത്തത്ഥേരേന മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരം പസംസന്തേന വുത്താ. തത്ഥ **പൂജിതോ നരദേവേനാ**തി നരേഹി ച ദേവേഹി ച പരമായ പൂജായ പൂജിതോ. **ഉപ്പന്നോ മരണാഭിഭൂ**തി ലോകേ ഉപ്പന്നോ ഹുത്വാ മരണം അഭിഭവിത്വാ ഠിതോ. അഥ വാ **പൂജിതോ നരദേവേന** സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന കാരണഭൂതേന അരിയായ ജാതിയാ ഉപ്പന്നോ. സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഹി പഠമം കമ്മുനാ നരോ മനുസ്സോ ഹുത്വാ പച്ഛാപി അരിയായ ജാതിയാ ഉത്തമോ ദേവോ ദേവാതിദേവോ അഹോസി, തസ്മാ "നരദേവോ"തി വുച്ചതി. പൂജിതോ നരദേവേന ഭഗവതാ പസംസാവസേന ഉപ്പന്നോ മരണാഭിഭൂതേ ലോകേ ഉപ്പന്നോ ഹുത്വാ മരണാഭിഭൂ മച്ചുഹായീ. **പുണ്ഡരീകംവ തോയേന** ഉദകേന പുണ്ഡരീകം വിയ സങ്ഖാരഗതേ തണ്ഹാദിട്ഠിലേപേന ന ഉപലിമ്പതി, കത്ഥചിപി അനിസ്സിതോതി അത്ഥോ.

യസ്സാതി യേന. **മുഹുത്തേ**തി ഖണമത്തേ കാലേ. **സഹസ്സധാ**തി സഹസ്സപകാരോ. **ലോകോ**തി ഓകാസലോകോ. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - യേന മഹിദ്ധികേന ആയസ്മതാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനേന സഹസ്സിലോകധാതു ഖണേനേവ

സമ്മദേവ വിദിതോ, പച്ചക്ഖതോ ഞാതോ **സബ്രഹ്മകപ്പോ** മഹാബ്രഹ്മസദിസോ ആവജ്ജനാദിവസീഭാവപ്പത്തിയാ ഇദ്ധിസമ്പദായ ചുതൂപപാതേ ച വസീ. **കാലേ പസ്സതീ**തി തദനുരൂപേ കാലേ ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ ദേവതാ പസ്സതീതി.

സാരിപുത്തോവാതിആദികാ ഗാഥാ ആയസ്മതാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനേന അത്തനോ ഗുണേ പകാസേന്തേന വുത്താ. തത്ഥ **സാരിപുത്തോവാ**തി ഗാഥായ അയം സങ്ഖേപത്ഥോ - **പഞ്ഞായ** പഞ്ഞാസമ്പദായ, **സീലേന** സീലസമ്പത്തിയാ, **ഉപസമേന** കിലേസവൂപസമേന, യോ ഭിക്ഖു **പാരങ്ഗതോ** പാരം പരിയന്തം ഉക്കംസം ഗതോ സോ സാരിപുത്തോ സാവകേഹി പഞ്ഞാദീഹി ഗുണേഹി പരമുക്കംസഗതോ. പഞ്ഞായ സീലേന ഹി പരമുക്കംസഗതോ. **ഏതാവപരമോ സിയാ** ഏതപരമോ ഏവ, നത്ഥി തതോ ഉത്തരീതി. ഇമം പന ഥേരോ യഥാ സാരിപുത്തോ പഞ്ഞായ ഉത്തമോ, തഥാ അഹം സമാധിനാ ഉത്തമോതി ദീപേതും അവോച. തേനേവാഹ **"കോടിസതസഹസ്സസ്സാ**"തിആദി.

തത്ഥ **ഖണേന നിമ്മിനേ**തി ഖണേനേവ കോടിസതസഹസ്സഅത്തഭാവം നിമ്മിനേയ്യ നിമ്മിതും സമത്ഥോ. തസ്സ നിമ്മിനനേ ന മയ്ഹം ഭാരോ അത്ഥി. **വികുബ്ബനാസു കുസലോ, വസീഭൂതോമ്ഹി ഇദ്ധിയാ**തി ന കേവലം മനോമയവികുബ്ബനാസു ഏവ, സബ്ബായപി ഇദ്ധിയാ വസീഭാവപ്പത്തോ അമ്ഹി.

സമാധിവിജ്ജാവസിപാരമീഗതോതി സവിതക്കസവിചാരാദിസമാധീസു ചേവ പുബ്ബേനിവാസഞാണാദിവിജ്ജാസു ച വസീഭാവേന പാരമിം കോടിം പത്തോ അസി. തസ്സ തണ്ഹാനിസ്സയാദിരഹിതസ്സ സത്ഥു സാസനേ യഥാവുത്തേഹി ഗുണേഹി ഉക്കംസഗതോ. ധിതിസമ്പന്നതായ **ധീരോ, മോഗ്ഗല്ലാനഗോത്തോ** മോഗ്ഗല്ലാനോ, സുട്ഠു ഠപിതഇന്ദ്രിയതായ **സമാഹിതിന്ദ്രിയോ,** യഥാ ഹത്ഥിനാഗോ പൂതിലതാബന്ധനം സുഖേനേവ ഛിന്ദതി, ഏവം സകലം കിലേസബന്ധനം സമുച്ഛിന്ദി ഏവാതി.

കീദിസോ നിരയോ ആസീതിആദയോ ഗാഥാ കോട്ഠം അനുപവിസിത്വാ നിക്ഖമിത്വാ ഠിതമാരം തജ്ജേന്തേന ഥേരേന വുത്താ. തത്ഥ **കീദിസോ**തി കിംപകാരോ. **യത്ഥ ദുസ്സീ**തി യസ്മിം നിരയേ "ദുസ്സീ"തി ഏവംനാമോ മാരോ. **അപച്ചഥാ**തി നിരയഗ്ഗിനാ അപച്ചി. **വിധുരം സാവക**ന്തി വിധുരം നാമ കകുസന്ധസ്സ ഭഗവതോ അഗ്ഗസാവകം. **ആസജ്ജാ**തി ഘട്ടയിത്വാ ബാധിത്വാ. **കകുസന്ധഞ്ച ബ്രാഹ്മണ**ന്തി കകുസന്ധഞ്ച സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ആസജ്ജാതി അത്ഥോ. ഭഗവന്തം ഉദ്ദിസ്സ കുമാരം ആവിസിത്വാ മാരേന ഖിത്താ സക്ഖരാ ഥേരസ്സ സീസേ പതി.

സതം ആസി അയോസങ്കൂതി തസ്മിം കിര നിരയേ ഉപപന്നാനം തിഗാവുതോ അത്തഭാവോ ഹോതി, ദുസ്സീമാരസ്സാപി താദിസോവ അഹോസി. അഥ നിരയപാലാ താലക്ഖന്ധപ്പമാണാനം അയോസൂലാനം ആദിത്താനം സമ്പജ്ജലിതാനം സജോതിഭൂതാനം സതമേവ ഗഹേത്വാ "ഇമസ്മിംവ തേ ഠാനേ ഠിതേന ഹദയേന ചിന്തേത്വാ പാപം കത"ന്തി സുധാദോണിയം സുധം കോട്ടേന്താ വിയ ഹദയമജ്ഝം കോട്ടേത്വാ പണ്ണാസ ജനാ പാദാഭിമുഖാ, പണ്ണാസ ജനാ സീസാഭിമുഖാ കോട്ടേന്താ ഗച്ഛന്തി, ഏവം ഗച്ഛന്താ ച പഞ്ചഹി വസ്സസതേഹി ഉഭോ അന്തേ പത്വാ പുന നിവത്തമാനാ പഞ്ചഹി വസ്സസതേഹി ഹദയമജ്ഝം ഉപഗച്ഛന്തി, തം സന്ധായ വുത്തം "സതം ആസി അയോസങ്കൂ"തി. **സബ്ബേ പച്ചത്തവേദനാ**തി സയമേവ പാടിയേക്കവേദനാജനകാ. സാ കിര വേദനാ

മഹാനിരയവേദനാതോ ദുക്ഖതരാ ഹോതി, യഥാ ഹി സിനേഹപാനസത്താഹതോ പരിഹാരസത്താഹം ദുക്ഖതരം, ഏവം മഹാനിരയദുക്ഖതോ ഉസ്സദേ വുട്ഠാനവേദനാ ദുക്ഖതരാ. **ഈദിസോ നിരയോ ആസീ**തി ഇമസ്മിം ഠാനേ ദേവദൂതസുത്തേന (അം॰ നി॰ ൩.൩൬; മ॰ നി॰ ൩.൨൬൧) നിരയോ ദീപേതബ്ബോ.

യോ ഏതമഭിജാനാതീതി യോ മഹാഭിഞ്ഞോ ഏതം കമ്മഫലഞ്ച ഹത്ഥതലേ ഠപിതആമലകം വിയ അഭിമുഖം കത്വാ പച്ചക്ഖതോ ജാനാതി. **ഭിക്ഖു ബുദ്ധസ്സ സാവകോ**തി ഭിന്നകിലേസോ ഭിക്ഖു സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സാവകോ. **കണ്ഹ, ദുക്ഖം നിഗച്ഛസീ**തി ഏകന്തകാളകേഹി പാപധമ്മേഹി സമന്നാഗതത്താ, കണ്ഹ മാര, ദുക്ഖം വിന്ദിസ്സസി.

മജ്ഝേസരസ്മിന്തി മഹാസമുദ്ദസ്സ മജ്ഝേ കിര ഉദകം വത്ഥും കത്വാ നിബ്ബത്തവിമാനാനി കപ്പട്ഠിതികാനി ഹോന്തി. തേനാഹ **"വിമാനാ കപ്പഠായിനോ"**തി. തേസം വേളുരിയസ്സ വിയ വണ്ണോ ഹോതി, പബ്ബതമത്ഥകേ ജലിതനളഗ്ഗിക്ഖന്ധോ വിയ ച ഏതേസം അച്ചിയോ ജോതന്തി, തേന തേ അതിവിയ പഭസ്സരാ പഭാസമ്പന്നാ ഹോന്തി. തേനാഹ **"വേളുരിയവണ്ണാ രുചിരാ, അച്ചിമന്തോ പഭസ്സരാ"**തി. **പുഥു നാനത്തവണ്ണിയോ**തി നീലാദിവസേന നാനത്തവണ്ണാ ബഹൂ അച്ഛരാ **തത്ഥ** തേസു വിമാനേസു നച്ചന്തി.

യോ ഏതമഭിജാനാതീതി യോ ഏതം വിമാനം വത്ഥും പച്ചക്ഖം കത്വാ ജാനാതി. അയഞ്ഹി അത്ഥോ വിമാനപേതവത്ഥൂഹി ദീപേതബ്ബോ.

ബുദ്ധേന ചോദിതോതി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ചോദിതോ ഉയ്യോജിതോ. **ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ പേക്ഖതോ**തി മഹതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ പസ്സന്തസ്സ. **മിഗാരമാതുപാസാദം പാദങ്ഗുട്ഠേന കമ്പയീ**തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൭൩) പുബ്ബാരാമേ വിസാഖായ മഹാഉപാസികായ കാരിതം സഹസ്സഗബ്ഭപടിമണ്ഡിതം മഹാപാസാദം അത്തനോ പാദങ്ഗുട്ഠേന കമ്പേസിം. ഏകസ്മിഞ്ഹി സമയേ പുബ്ബാരാമേ യഥാവുത്തപാസാദേ ഭഗവതി വിഹരന്തേ സമ്ബഹുലാ നവകതരാ ഭിക്ഖൂ ഉപരിപാസാദേ നിസിന്നാ സത്ഥാരമ്പി അചിന്തേത്വാ തിരച്ഛാനകഥം കഥേതുമാരദ്ധാ, തം സുത്വാ ഭഗവാ തേ സംവേജേത്വാ അത്തനോ ധമ്മദേസനായ ഭാജനഭൂതേ കാതുകാമോ ആയസ്മന്തം മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരം ആമന്തേസി - ''പസ്സസി ത്വം, മോഗ്ഗല്ലാന, നവേ ഭിക്ഖൂ തിരച്ഛാനകഥമനുയുത്തേ''തി. തം സുത്വാ ഥേരോ സത്ഥു അജ്ഝാസയം ഞത്വാ അഭിഞ്ഞാപാദകം ആപോകസിണാരമ്മണം ചതുത്ഥജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ ''പാസാദസ്സ പതിട്ഠിതോകാസം ഉദകം ഹോതൂ''തി അധിട്ഠായ പാസാദമത്ഥകേ ഥൂപികം പാദങ്ഗുട്ഠേന പഹരി, പാസാദോ ഓനമിത്വാ ഏകേന പസ്സേന അട്ഠാസി. പുനപി പഹരി, അപരേന പസ്സേന അട്ഠാസി. തേ ഭിക്ഖൂ ഭീതാ സംവിഗ്ഗാ പാസാദസ്സ പതനഭയേന തതോ നിക്ഖമിത്വാ ഭഗവതോ സമീപേ അട്ഠംസു. സത്ഥാ തേസം അജ്ഝാസയം ഓലോകേത്വാ ധമ്മം ദേസേതി. തം സുത്വാ തേസു കേചി സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹിംസു, കേചി സകദാഗാമിഫലേ, കേചി അനാഗാമിഫലേ, കേചി അരഹത്തഫലേ പതിട്ഠഹിംസു. സ്വായമത്ഥോ പാസാദകമ്പനസുത്തേന ദീപേതബ്ബോ.

വേജയന്തപാസാദന്തി സോ വേജയന്തപാസാദോ താവതിംസഭവനേ യോജനസഹസ്സുബ്ബേധോ അനേകസഹസ്സനിയ്യൂഹകൂടാഗാരപടിമണ്ഡിതോ

ദേവാസുരസങ്ഗാമേ അസുരേ ജിനിത്വാ സക്കേ ദേവാനമിന്ദേ നഗരമജ്ഝേ ഠിതേ ഉട്ഠിതോ വിജയന്തേന നിബ്ബത്തത്താ "വേജയന്തോ"തി ലദ്ധനാമോ പാസാദോ, തം സന്ധായാഹ "വേജയന്തപാസാദ"ന്തി. തമ്പി ഹി അയം ഥേരോ പാദങ്ഗുട്ഠേന കമ്പേസി. ഏകസ്മിഞ്ഹി സമയേ ഭഗവന്തം പുബ്ബാരാമേ വിഹരന്തം സക്കോ ദേവരാജാ ഉപസങ്കമിത്വാ തണ്ഹാസങ്ഖയവിമുത്തിം പുച്ഛി. തസ്സ ഭഗവാ വിസ്സജ്ജേതി. സോ തം സുത്വാ അത്തമനോ പമുദിതോ അഭിവാദേത്വാ പദക്ഖിണം കത്വാ അത്തനോ ദേവലോകമേവ ഗതോ. അഥായസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ ഏവം ചിന്തേസി - "അയം സക്കോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ഏവരൂപം ഗമ്ഭീരം നിബ്ബാനപടിസംയുത്തം പഞ്ഹം പുച്ഛി, ഭഗവതാ ച പഞ്ഹോ വിസ്സജ്ജിതോ, കിന്നു ഖോ ജാനിത്വാ ഗതോ, ഉദാഹു അജാനിത്വാ? യംനൂനാഹം ദേവലോകം ഗന്ത്വാ തമത്ഥം ജാനേയ്യ"ന്തി. സോ താവദേവ താവതിംസഭവനം ഗന്ത്വാ സക്കം ദേവാനമിന്ദം തമത്ഥം പുച്ഛി. സക്കോ ദിബ്ബസമ്പത്തിയാ പമത്തോ ഹുത്വാ വിക്ഖേപം അകാസി. ഥേരോ തസ്സ സംവേഗജനനത്ഥം വേജയന്തപാസാദം പാദങ്ഗുട്ഠേന കമ്പേസി. തേന വുത്തം -

> "യോ വേജയന്തപാസാദം, പാദങ്ഗുട്ഠേന കമ്പയി;
> ഇദ്ധിബലേനുപത്ഥദ്ധോ, സംവേജേസി ച ദേവതാ"തി. (മ॰ നി॰ ൧.൫൧൩)

അയം പനത്ഥോ ചൂളതണ്ഹാസങ്ഖയവിമുത്തിസുത്തേന (മ॰ നി॰ ൧.൩൯൦ ആദയോ) ദീപേതബ്ബോ. കമ്പിതാകാരോ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ.

സക്കം സോ പരിപുച്ഛതീതി യഥാവുത്തമേവ ഥേരസ്സ തണ്ഹാസങ്ഖയവിമുത്തിപുച്ഛം സന്ധായ വുത്തം. തേനാഹ **"അപി, ആവുസോ, ജാനാസി, തണ്ഹക്ഖയവിമുത്തിയോ**"തി. **തസ്സ സക്കോ വിയാകാസീ**തി ഇദം ഥേരേന പാസാദകമ്പനേ കതേ സംവിഗ്ഗഹദയേന പമാദം പഹായ യോനിസോ മനസി കരിത്വാ പഞ്ഹസ്സ ബ്യാകതഭാവം സന്ധായ വുത്തം. സത്ഥാരാ ദേസിതനിയാമേനേവ ഹി സോ തദാ കഥേസി. തേനാഹ "പഞ്ഹം പുട്ഠോ യഥാതഥ"ന്തി. തത്ഥ **സക്കം സോ പരിപുച്ഛതീ**തി സക്കം ദേവരാജം സോ മോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരോ സത്ഥാരാ ദേസിതായ തണ്ഹാസങ്ഖയവിമുത്തിയാ സമ്മദേവ ഗഹിതഭാവം പുച്ഛി. അതീതത്ഥേ ഹി ഇദം വത്തമാനവചനം. **അപി, ആവുസോ, ജാനാസീ**തി, ആവുസോ, അപി ജാനാസി, കിം ജാനാസി? **തണ്ഹക്ഖയവിമുത്തിയോ**തി യഥാ തണ്ഹാസങ്ഖയവിമുത്തിയോ സത്ഥാരാ തുയ്ഹം ദേസിതാ, തഥാ കിം ജാനാസീതി പുച്ഛി. **തണ്ഹക്ഖയവിമുത്തിയോ**തി വാ തണ്ഹാസങ്ഖയവിമുത്തിസുത്തസ്സ ദേസനം പുച്ഛതി.

ബ്രഹ്മാനന്തി മഹാബ്രഹ്മാനം. **സുധമ്മായം ഠിതോ സഭ**ന്തി സുധമ്മായ സഭായ. അയം പന ബ്രഹ്മലോകേ സുധമ്മസഭാവ, ന താവതിംസഭവനേ, സുധമ്മസഭാവിരഹിതോ ദേവലോകോ നാമ നത്ഥി. **അജ്ജാപി ത്യാവുസോ, സാ ദിട്ഠി, യാ തേ ദിട്ഠി പുരേ അഹൂ**തി ഇമം ബ്രഹ്മലോകം ഉപഗന്തും സമത്ഥോ നത്ഥി കോചി സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ, സത്ഥു ഇധാഗമനതോ പുബ്ബേ യാ തുയ്ഹം ദിട്ഠി അഹോസി, കിം അജ്ജാപി ഇദാനിപി സാ ദിട്ഠി ന വിഗതാതി? **പസ്സസി വീതിവത്തന്തം, ബ്രഹ്മലോകേ പഭസ്സര**ന്തി ബ്രഹ്മലോകേ വീതിപതന്തം മഹാകപ്പിനമഹാകസ്സപാദീഹി സാവകേഹി പരിവാരിതസ്സ തേജോധാതും സമാപജ്ജിത്വാ നിസിന്നസ്സ സസാവകസ്സ ഭഗവതോ ഓഭാസം പസ്സസീതി അത്ഥോ. ഏകസ്മിഞ്ഹി സമയേ ഭഗവാ ബ്രഹ്മലോകേ സുധമ്മായ

സഭായ സന്നിപതിത്വാ സന്നിസിന്നസ്സ - “അത്ഥി നു ഖോ കോചി സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ ഏവംമഹിദ്ധികോ, യോ ഇധ ആഗന്തും സക്കുണേയ്യാ”തി ചിന്തേന്തസ്സ ബ്രഹ്മുനോ ചിത്തമഞ്ഞായ തത്ഥ ഗന്ത്വാ ബ്രഹ്മുനോ മത്ഥകേ ആകാസേ നിസിന്നോ തേജോധാതും സമാപജ്ജിത്വാ ഓഭാസം മുഞ്ചന്തോ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനാദീനം ആഗമനം ചിന്തേസി. സഹ ചിന്തനേന തേപി തത്ഥ ഗന്ത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ സത്ഥു അജ്ഝാസയം ഞത്വാ തേജോധാതും സമാപജ്ജിത്വാ പച്ചേകദിസാസു നിസീദിത്വാ ഓഭാസം വിസ്സജ്ജിത്വാ സകലബ്രഹ്മലോകോ ഏകോഭാസോ അഹോസി. സത്ഥാ ബ്രഹ്മുനോ കല്ലചിത്തതം ഞത്വാ ചതുസച്ചപകാസനം ധമ്മം ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ അനേകാനി ബ്രഹ്മസഹസ്സാനി മഗ്ഗഫലേസു പതിട്ഠഹിംസു, തം സന്ധായ ചോദേന്തോ **“അജ്ജാപി ത്യാവുസോ, സാ ദിട്ഠീ”**തി ഗാഥമാഹ. അയം പനത്ഥോ ബകബ്രഹ്മസുത്തേന ദീപേതബ്ബോ. വുത്തഞ്ഹേതം (സം॰ നി॰ ൧.൧൭൬) -

“ഏകം സമയം ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി ജേതവനേ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ. തേന ഖോ പന സമയേന അഞ്ഞതരസ്സ ബ്രഹ്മുനോ ഏവരൂപം പാപകം ദിട്ഠിഗതം ഉപ്പന്നം ഹോതി - ‘നത്ഥി സോ സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ, യോ ഇധ ആഗച്ഛേയ്യാ’തി. അഥ ഖോ ഭഗവാ തസ്സ ബ്രഹ്മുനോ ചേതസാ ചേതോപരിവിതക്കമഞ്ഞായ സേയ്യഥാപി നാമ ബലവാ പുരിസോ സമിഞ്ജിതം വാ ബാഹം പസാരേയ്യ, പസാരിതം വാ ബാഹം സമിഞ്ജേയ്യ, ഏവമേവ ജേതവനേ അന്തരഹിതോ തസ്മിം ബ്രഹ്മലോകേ പാതുരഹോസി. അഥ ഖോ ഭഗവാ തസ്സ ബ്രഹ്മുനോ ഉപരി വേഹാസം പല്ലങ്കേന നിസീദി തേജോധാതും സമാപജ്ജിത്വാ.

“അഥ ഖോ ആയസ്മതോ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനസ്സ ഏതദഹോസി - ‘കഹം നു ഖോ ഭഗവാ ഏതരഹി വിഹരതീ’തി? അദ്ദസാ ഖോ ആയസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ ഭഗവന്തം ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേന അതിക്കന്തമാനുസകേന തസ്സ ബ്രഹ്മുനോ ഉപരിവേഹാസം പല്ലങ്കേന നിസിന്നം തേജോധാതും സമാപന്നം. ദിസ്വാന സേയ്യഥാപി നാമ ബലവാ പുരിസോ സമിഞ്ജിതം വാ ബാഹം പസാരേയ്യ, പസാരിതം വാ ബാഹം സമിഞ്ജേയ്യ, ഏവമേവ ജേതവനേ അന്തരഹിതോ തസ്മിം ബ്രഹ്മലോകേ പാതുരഹോസി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ പുരത്ഥിമം ദിസം നിസ്സായ തസ്സ ബ്രഹ്മുനോ ഉപരിവേഹാസം പല്ലങ്കേന നിസീദി തേജോധാതും സമാപജ്ജിത്വാ നീചതരം ഭഗവതോ.

“അഥ ഖോ ആയസ്മതോ മഹാകസ്സപസ്സ ഏതദഹോസി - ‘കഹം നു ഖോ ഭഗവാ ഏതരഹി വിഹരതീ’തി? അദ്ദസാ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ഭഗവന്തം ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേന അതിക്കന്തമാനുസകേന തസ്സ ബ്രഹ്മുനോ ഉപരിവേഹാസം പല്ലങ്കേന നിസിന്നം തേജോധാതും സമാപന്നം. ദിസ്വാന സേയ്യഥാപി നാമ ബലവാ പുരിസോ…പേ॰… ഏവമേവ ജേതവനേ അന്തരഹിതോ തസ്മിം ബ്രഹ്മലോകേ പാതുരഹോസി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകസ്സപോ ദക്ഖിണം ദിസം നിസ്സായ തസ്സ ബ്രഹ്മുനോ ഉപരിവേഹാസം പല്ലങ്കേന നിസീദി തേജോധാതും സമാപജ്ജിത്വാ നീചതരം ഭഗവതോ.

“അഥ ഖോ ആയസ്മതോ മഹാകപ്പിനസ്സ ഏതദഹോസി - ‘കഹം നു ഖോ ഭഗവാ ഏതരഹി വിഹരതീ’തി? അദ്ദസാ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകപ്പിനോ ഭഗവന്തം ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേന അതിക്കന്തമാനുസകേന തസ്സ ബ്രഹ്മുനോ ഉപരിവേഹാസം പല്ലങ്കേന നിസിന്നം തേജോധാതും സമാപന്നം. ദിസ്വാന സേയ്യഥാപി നാമ ബലവാ പുരിസോ…പേ॰… ഏവമേവ ജേതവനേ അന്തരഹിതോ തസ്മിം ബ്രഹ്മലോകേ പാതുരഹോസി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാകപ്പിനോ പച്ഛിമം ദിസം നിസ്സായ തസ്സ ബ്രഹ്മുനോ. ഉപരിവേഹാസം പല്ലങ്കേന നിസീദി തേജോധാതും സമാപജ്ജിത്വാ നീചതരം ഭഗവതോ.

“അഥ ഖോ ആയസ്മതോ അനുരുദ്ധസ്സ ഏതദഹോസി - ‘കഹം നു ഖോ ഭഗവാ ഏതരഹി വിഹരതീ’തി? അദ്ദസാ ഖോ ആയസ്മാ അനുരുദ്ധോ ഭഗവന്തം ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേന അതിക്കന്തമാനുസകേന തസ്സ ബ്രഹ്മുനോ ഉപരിവേഹാസം പല്ലങ്കേന നിസിന്നം തേജോധാതും സമാപന്നം. ദിസ്വാന സേയ്യഥാപി നാമ ബലവാ പുരിസോ…പേ॰… ഏവമേവ ജേതവനേ അന്തരഹിതോ തസ്മിം ബ്രഹ്മലോകേ പാതുരഹോസി . അഥ ഖോ ആയസ്മാ അനുരുദ്ധോ ഉത്തരം ദിസം നിസ്സായ തസ്സ ബ്രഹ്മുനോ ഉപരിവേഹാസം പല്ലങ്കേന നിസീദി തേജോധാതും സമാപജ്ജിത്വാ നീചതരം ഭഗവതോ. അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ തം ബ്രഹ്മാനം ഗാഥായ അജ്ഝഭാസി -

“അജ്ജാപി തേ ആവുസോ സാ ദിട്ഠി, യാ തേ ദിട്ഠി പുരേ അഹു;
പസ്സസി വീതിവത്തന്തം, ബ്രഹ്മലോകേ പഭസ്സരന്തി.

“ന മേ മാരിസ സാ ദിട്ഠി, യാ മേ ദിട്ഠി പുരേ അഹു;
പസ്സാമി വീതിവത്തന്തം, ബ്രഹ്മലോകേ പഭസ്സരം;
സ്വാഹം അജ്ജ കഥം വജ്ജം, അഹം നിച്ചോമ്ഹി സസ്സതോ”തി.

“അഥ ഖോ ഭഗവാ തം ബ്രഹ്മാനം സംവേജേത്വാ സേയ്യഥാപി നാമ ബലവാ പുരിസോ…പേ॰… ഏവമേവ തസ്മിം ബ്രഹ്മലോകേ അന്തരഹിതോ ജേതവനേ പാതുരഹോസി. അഥ ഖോ സോ ബ്രഹ്മാ അഞ്ഞതരം ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജം ആമന്തേസി - ‘ഏഹി ത്വം, മാരിസ, യേനായസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ തേനുപസങ്കമ, ഉപസങ്കമിത്വാ ആയസ്മന്തം മഹാമോഗ്ഗല്ലാനം ഏവം വദേഹി ‘അത്ഥി നു ഖോ മാരിസ മോഗ്ഗല്ലാന, അഞ്ഞേപി തസ്സ ഭഗവതോ സാവകാ ഏവംമഹിദ്ധികാ ഏവംമഹാനുഭാവാ സേയ്യഥാപി ഭവം മോഗ്ഗല്ലാനോ, കസ്സപോ, കപ്പിനോ, അനുരുദ്ധോ’”തി. “ഏവം, മാരിസാ”തി ഖോ സോ ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജോ തസ്സ ബ്രഹ്മുനോ പടിസ്സുത്വാ യേനായസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ ആയസ്മന്തം മഹാമോഗ്ഗല്ലാനം ഏതദവോച - “അത്ഥി നു ഖോ, മാരിസ മോഗ്ഗല്ലാന, അഞ്ഞേപി തസ്സ ഭഗവതോ സാവകാ ഏവംമഹിദ്ധികാ ഏവംമഹാനുഭാവാ സേയ്യഥാപി ഭവം മോഗ്ഗല്ലാനോ, കസ്സപോ, കപ്പിനോ, അനുരുദ്ധോ”തി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ തം ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജം ഗാഥായ അജ്ഝഭാസി -

“തേവിജ്ജാ ഇദ്ധിപത്താ ച, ചേതോപരിയായകോവിദാ;
ഖീണാസവാ അരഹന്തോ, ബഹൂ ബുദ്ധസ്സ സാവകാ”തി.

“അഥ ഖോ സോ ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജോ ആയസ്മതോ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനസ്സ ഭാസിതം അഭിനന്ദിത്വാ അനുമോദിത്വാ യേന സോ ബ്രഹ്മാ തേനുപസങ്കമി, ഉപസങ്കമിത്വാ തം ബ്രഹ്മാനം ഏതദവോച - ആയസ്മാ, മാരിസ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ ഏവമാഹ -

“തേവിജ്ജാ ഇദ്ധിപത്താ ച, ചേതോപരിയായകോവിദാ;
ഖീണാസവാ അരഹന്തോ, ബഹൂ ബുദ്ധസ്സ സാവകാ”തി.

“ഇദമവോച സോ ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജോ. അത്തമനോ ച സോ ബ്രഹ്മാ തസ്സ ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജസ്സ ഭാസിതം അഭിനന്ദീ”തി.

ഇദം സന്ധായ വുത്തം “അയം പനത്ഥോ ബകബ്രഹ്മസുത്തേന ദീപേതബ്ബോ”തി.

മഹാനേരുനോ കൂടന്തി കൂടസീസേന സകലമേവ സിനേരുപബ്ബതരാജം വദതി. **വിമോക്ഖേന അഫസ്സയീ**തി ഝാനവിമോക്ഖനിസ്സയേന അഭിഞ്ഞാണേന ഫസ്സയീതി അധിപ്പായോ. **വന**ന്തി ജമ്ബുദീപം. സോ ഹി വനബഹുലതായ “വന”ന്തി വുത്തോ. തേനാഹ “ജമ്ബുസണ്ഡസ്സ ഇസ്സരോ”തി. **പുബ്ബവിദേഹാന**ന്തി പുബ്ബവിദേഹട്ഠാനം, പുബ്ബവിദേഹന്തി അത്ഥോ. **യേ ച ഭൂമിസയാ നരാ**തി ഭൂമിസയാ നരാ നാമ അപരഗോയാനകാ ച ഉത്തരകുരുകാ ച മനുസ്സാ. തേ ഹി ഗേഹാഭാവതോ “ഭൂമിസയാ”തി വുത്താ. തേപി സബ്ബേ അഫസ്സയീതി സമ്ബന്ധോ. അയം പനത്ഥോ നന്ദോപനന്ദദമനേന (വിസുദ്ധി॰ ൨.൩൯൦ നന്ദോപനന്ദനാഗദമനകഥാ) ദീപേതബ്ബോ -

“ഏകസ്മിം കിര സമയേ അനാഥപിണ്ഡികോ ഗഹപതി ഭഗവതോ ധമ്മദേസനം സുത്വാ ‘സ്വേ, ഭന്തേ, പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം മയ്ഹം ഗേഹേ ഭിക്ഖം ഗണ്ഹഥാ’തി നിമന്തേത്വാ പക്കാമി. തംദിവസഞ്ച ഭഗവതോ പച്ചൂസസമയേ ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഓലോകേന്തസ്സ **നന്ദോപനന്ദോ** നാമ നാഗരാജാ ഞാണമുഖേ ആപാഥം ആഗച്ഛി. ഭഗവാ ‘അയം നാഗരാജാ മയ്ഹം ഞാണമുഖേ ആപാഥം ആഗച്ഛതി, കിം നു ഖോ ഭവിസ്സതീ’തി ആവജ്ജേന്തോ സരണഗമനസ്സ ഉപനിസ്സയം ദിസ്വാ ‘അയം മിച്ഛാദിട്ഠികോ തീസു രതനേസു അപ്പസന്നോ, കോ നു ഖോ ഇമം മിച്ഛാദിട്ഠിതോ വിമോചേയ്യാ’തി ആവജ്ജേന്തോ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരം അദ്ദസ.

“തതോ പഭാതായ രത്തിയാ സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം ആമന്തേസി - ‘ആനന്ദ, പഞ്ചന്നം ഭിക്ഖുസതാനം ആരോചേഹി തഥാഗതോ ദേവചാരികം ഗച്ഛതീ’തി. തംദിവസഞ്ച നന്ദോപനന്ദസ്സ ആപാനഭൂമിം സജ്ജയിംസു. സോ ദിബ്ബരതനപല്ലങ്കേ ദിബ്ബേന സേതച്ഛത്തേന ധാരിയമാനോ തിവിധനാടകേഹി ചേവ നാഗപരിസായ ച പരിവുതോ ദിബ്ബഭാജനേസു ഉപട്ഠാപിതം അന്നപാനവിധിം ഓലോകയമാനോ നിസിന്നോ ഹോതി. അഥ ഖോ ഭഗവാ യഥാ നാഗരാജാ പസ്സതി, തഥാ കത്വാ തസ്സ വിമാനമത്ഥകേനേവ പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം താവതിംസദേവലോകാഭിമുഖോ പായാസി.

“തേന ഖോ പന സമയേന നന്ദോപനന്ദസ്സ നാഗരാജസ്സ ഏവരൂപം പാപകം ദിട്ഠിഗതം ഉപ്പന്നം ഹോതി - ‘ഇമേ ഹി നാമ മുണ്ഡകാ സമണകാ അമ്ഹാകം ഉപരിഭവനേന ദേവാനം താവതിംസാനം ഭവനം പവിസന്തിപി നിക്ഖമന്തിപി,

ന ഇദാനി ഇതോ പട്ഠായ ഇമേസം അമ്ഹാകം മത്ഥകേ പാദപംസും ഓകിരന്താനം ഗന്തും ദസ്സാമീ'തി ഉട്ഠായ സിനേരുപാദം ഗന്ത്വാ തം അത്തഭാവം വിജഹിത്വാ സിനേരും സത്തക്ഖത്തും ഭോഗേഹി പരിക്ഖിപിത്വാ ഉപരി ഫണം കത്വാ താവതിംസഭവനം അവകുജ്ജേന ഫണേന പടിഗ്ഗഹേത്വാ അദസ്സനം ഗമേസി.

"അഥ ഖോ ആയസ്മാ രട്ഠപാലോ ഭഗവന്തം ഏതദവോച - 'പുബ്ബേ, ഭന്തേ, ഇമസ്മിം പദേസേ ഠിതോ സിനേരും പസ്സാമി, സിനേരുപരിഭണ്ഡം പസ്സാമി, താവതിംസം പസ്സാമി, വേജയന്തം പസ്സാമി, വേജയന്തസ്സ പാസാദസ്സ ഉപരി ധജം പസ്സാമി. കോ നു ഖോ, ഭന്തേ, ഹേതു കോ പച്ചയോ, യം ഏതരഹി നേവ സിനേരും പസ്സാമി...പേ॰... ന വേജയന്തസ്സ പാസാദസ്സ ഉപരി ധജം പസ്സാമീ'തി? അയം, രട്ഠപാല, നന്ദോപനന്ദോ നാമ നാഗരാജാ തുമ്ഹാകം കുപിതോ സിനേരും സത്തക്ഖത്തും ഭോഗേഹി പരിക്ഖിപിത്വാ ഉപരി ഫണേന പടിച്ഛാദേത്വാ അന്ധകാരം കത്വാ ഠിതോതി. 'ദമേമി നം, ഭന്തേ'തി. ന ഭഗവാ നം അനുജാനി. അഥ ഖോ ആയസ്മാ ഭദ്ദിയോ ആയസ്മാ രാഹുലോതി അനുക്കമേന സബ്ബേപി ഭിക്ഖൂ ഉട്ഠഹിംസു. ന ഭഗവാ അനുജാനി.

"അവസാനേ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരോ 'അഹം, ഭന്തേ, ദമേമി ന'ന്തി ആഹ. 'ദമേഹി, മോഗ്ഗല്ലാനാ'തി ഭഗവാ അനുജാനി. ഥേരോ അത്തഭാവം വിജഹിത്വാ മഹന്തം നാഗരാജവണ്ണം അഭിനിമ്മിനിത്വാ നന്ദോപനന്ദം ചുദ്ദസക്ഖത്തും ഭോഗേഹി പരിക്ഖിപിത്വാ തസ്സ ഫണസ്സ മത്ഥകേ അത്തനോ ഫണം ഠപേത്വാ സിനേരുനാ സദ്ധിം അഭിനിപ്പീളേസി. നാഗരാജാ ധൂമായി. ഥേരോ 'ന തുയ്ഹംയേവ സരീരേ ധൂമോ അത്ഥി, മയ്ഹമ്പി അത്ഥീ'തി ധൂമായി. നാഗരാജസ്സ ധൂമോ ഥേരം ന ബാധതി. ഥേരസ്സ പന ധൂമോ നാഗരാജം ബാധതി. തതോ നാഗരാജാ പജ്ജലി. ഥേരോപി 'ന തുയ്ഹംയേവ സരീരേ അഗ്ഗി അത്ഥി, മയ്ഹമ്പി അത്ഥീ'തി പജ്ജലി. നാഗരാജസ്സ തേജോ ഥേരം ന ബാധതി, ഥേരസ്സ പന തേജോ നാഗരാജം ബാധതി. നാഗരാജാ 'അയം മം സിനേരുനാ അഭിനിപ്പീളേത്വാ ധൂമായതി ചേവ പജ്ജലതി ചാ'തി ചിന്തേത്വാ, 'ഭോ, തുവം കോസീ'തി പടിപുച്ഛി. അഹം ഖോ, നന്ദ, മോഗ്ഗല്ലാനോതി. ഭന്തേ, അത്തനോ ഭിക്ഖുഭാവേന തിട്ഠാഹീ"തി.

"ഥേരോ തം അത്തഭാവം വിജഹിത്വാ തസ്സ ദക്ഖിണകണ്ണസോതേന പവിസിത്വാ വാമകണ്ണസോതേന നിക്ഖമി, വാമകണ്ണസോതേന പവിസിത്വാ ദക്ഖിണകണ്ണസോതേന നിക്ഖമി. തഥാ ദക്ഖിണനാസസോതേന പവിസിത്വാ വാമനാസസോതേന നിക്ഖമി, വാമനാസസോതേന പവിസിത്വാ ദക്ഖിണനാസസോതേന നിക്ഖമി. തതോ നാഗരാജാ മുഖം വിവരി. ഥേരോ മുഖേന പവിസിത്വാ അന്തോകുച്ഛിയം പാചീനേന ച പച്ഛിമേന ച ചങ്കമതി. ഭഗവാ 'മോഗ്ഗല്ലാന, മനസി കരോഹി മഹിദ്ധികോ നാഗോ'തി ആഹ. ഥേരോ 'മയ്ഹം ഖോ, ഭന്തേ, ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ യാനീകതാ വത്ഥുകതാ അനുട്ഠിതാ പരിചിതാ സുസമാരദ്ധാ, തിട്ഠതു, ഭന്തേ, നന്ദോപനന്ദോ, അഹം നന്ദോപനന്ദസദിസാനം നാഗരാജാനം സതമ്പി സഹസ്സമ്പി സതസഹസ്സമ്പി ദമേയ്യ'ന്തി ആഹ.

"നാഗരാജാ ചിന്തേസി - 'പവിസന്തോ താവ മേ ന ദിട്ഠോ, നിക്ഖമനകാലേ ദാനി നം ദാഠന്തരേ പക്ഖിപിത്വാ സങ്ഖാദിസ്സാമീ'തി ചിന്തേത്വാ 'നിക്ഖമഥ, ഭന്തേ, മാ മം അന്തോകുച്ഛിയം അപരാപരം ചങ്കമന്തോ ബാധയിത്ഥാ'തി ആഹ.

ഥേരോ നിക്ഖമിത്വാ ബഹി അട്ഠാസി. നാഗരാജാ 'അയം സോ'തി ദിസ്വാ നാസവാതം വിസ്സജ്ജി. ഥേരോ ചതുത്ഥജ്ഝാനം സമാപജ്ജി, ലോമകൂപമ്പിസ്സ വാതോ ചാലേതും നാസക്ഖി. 'അവസേസാ ഭിക്ഖൂ കിര ആദിതോ പട്ഠായ സബ്ബപാടിഹാരിയാനി കാതും സക്കുണേയ്യും, ഇമം പന ഠാനം പത്വാ ഏവം ഖിപ്പനിസന്തിനോ ഹുത്വാ സമാപജ്ജിതും നാസക്ഖിസ്സന്തീ'തി നേസം ഭഗവാ നാഗരാജദമനം നാനുജാനി.

"നാഗരാജാ 'അഹം ഇമസ്സ സമണസ്സ നാസവാതേന ലോമകൂപമ്പി ചാലേതും നാസക്ഖിം, മഹിദ്ധികോ സോ സമണോ'തി ചിന്തേസി. ഥേരോ അത്തഭാവം വിജഹിത്വാ സുപണ്ണരൂപം നിമ്മിനിത്വാ സുപണ്ണവാതം ദസ്സേന്തോ നാഗരാജാനം അനുബന്ധി, നാഗരാജാ തം അത്തഭാവം വിജഹിത്വാ മാണവകവണ്ണം അഭിനിമ്മിനിത്വാ, 'ഭന്തേ, തുമ്ഹാകം സരണം ഗച്ഛാമീ'തി വദന്തോ ഥേരസ്സ പാദേ വന്ദി. ഥേരോ 'സത്ഥാ, നന്ദോ ആഗതോ, ഏഹി ത്വം, ഗമിസ്സാമാ'തി നാഗരാജാനം ദമേത്വാ നിബ്ബിസം കത്വാ, ഗഹേത്വാ ഭഗവതോ സന്തികം അഗമാസി. നാഗരാജാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ 'ഭന്തേ, തുമ്ഹാകം സരണം ഗച്ഛാമീ'തി ആഹ. ഭഗവാ 'സുഖീ ഹോഹി, നാഗരാജാ'തി വത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ നിവേസനം അഗമാസി.

"അനാഥപിണ്ഡികോ 'കിം, ഭന്തേ, അതിദിവാ ആഗതത്ഥാ'തി ആഹ. മോഗ്ഗല്ലാനസ്സ ച നന്ദോപനന്ദസ്സ ച സങ്ഗാമോ അഹോസീതി. കസ്സ പന, ഭന്തേ, ജയോ, കസ്സ പരാജയോതി? മോഗ്ഗല്ലാനസ്സ ജയോ, നന്ദസ്സ പരാജയോതി. അനാഥപിണ്ഡികോ 'അധിവാസേതു മേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ സത്താഹം ഏകപടിപാടിയാ ഭത്തം, സത്താഹം ഥേരസ്സ സക്കാരം കരിസ്സാമീ'തി വത്വാ സത്താഹം ബുദ്ധപ്പമുഖാനം പഞ്ചന്നം ഭിക്ഖുസതാനം മഹാസക്കാരം അകാസി. തേന വുത്തം - 'നന്ദോപനന്ദദമനേന ദീപേതബ്ബോ'"തി.

യോ ഏതമഭിജാനാതീതി ഏതം യഥാവുത്തം വിമോക്ഖം ഫുസനകരണവസേന ജാനാതി.

ന വേ അഗ്ഗി ചേതയതി, അഹം ബാലം ഡഹാമീതി ഏവം ന അഗ്ഗി അഭിസംചേതേതി, നാപി ഡഹനായ പയോഗം പരക്കമം കരോതി, ബാലോ ഏവ പന "അയം മന്ദാഗതീ"തി അനിജലന്തം വിയ ജലിതം അഗ്ഗിം ആസജ്ജ നം പഡയ്ഹതി, ഏവമേവ, മാര, ന മയം ഡഹിതുകാമാ, ബാധേതുകാമാ, ത്വഞ്ചേവ പന തഥാ ആഗമനാദിഅത്ഥേന തഥാഗതം അഗ്ഗിഖന്ധസദിസം അരിയസാവകം ആസജ്ജ അത്താനം ഡഹിസ്സസി, ഡഹദുക്ഖതോ ന മുഞ്ചിസ്സസി.

അപുഞ്ഞം പസവീതി അപുഞ്ഞം പടിലഭതി. **ന മേ പാപം വിപച്ചതീ**തി മമ പാപം ന വിപച്ചതി, കിം നു, മാര, ഏവം മഞ്ഞസി നയിദമത്ഥി.

കരോതോ തേ ചീയതേ പാപന്തി ഏകംസേന കരോന്തസ്സ തേ പാപം ചിരരത്തായ ചിരകാലം അനത്ഥായ ദുക്ഖായ ഉപചീയതി. **മാര, നിബ്ബിന്ദ ബുദ്ധമ്ഹാ**തി ചതുസച്ചബുദ്ധതോ ബുദ്ധസാവകതോ നിബ്ബിന്ദ നിബ്ബിജ്ജ പരതോ കമ്മം. **ആസം മാകാസി ഭിക്ഖുസൂ**തി "ഭിക്ഖൂ വിരോധേമി വിഹേസേമീ"തി ഏതം ആസം മാകാസി.

ഇതീതി ഏവം. **മാരം അതജ്ജേസീ**തി, "മാര, നിബ്ബിന്ദ...പേ॰... ഭിക്ഖുസൂ"തി ആയസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ. **ഭേസകളാവനേ**തി ഏവംനാമകേ അരഞ്ഞേ. **തതോ**തി തജ്ജനഹേതു. **സോ ദുമ്മനോ യക്ഖോ**തി സോ മാരോ ദോമനസ്സികോ ഹുത്വാ തത്ഥേവ തസ്മിംയേവ ഠാനേ അന്തരധായി, അദസ്സനം അഗമാസി. അയഞ്ച ഗാഥാ ധമ്മസങ്ഗായനകാലേ ഠപിതാ. യം പനേത്ഥ അന്തരന്തരാ അത്ഥതോ ന വിഭത്തം, തം ഹേട്ഠാ വുത്തനയത്താ ഉത്താനമേവ.

ഏവമയം മഹാഥേരോ മാരം തജ്ജേത്വാ ദേവചാരികാനരകചാരികാദിവസേന അഞ്ഞേഹി സാവകേഹി അസാധാരണം സത്തൂപകാരം കത്വാ ആയുപരിയോസാനേ പരിനിബ്ബായി. പരിനിബ്ബായന്തോ ച അനോമദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ പാദമൂലേ പണിധാനം കത്വാ തതോ പട്ഠായ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ ഉളാരാനി പുഞ്ഞാനി കത്വാ സാവകപാരമിയാ മത്ഥകേ ഠിതോപി അന്തരാ കതസ്സ പാപകമ്മസ്സ വസേന ഉട്ഠിതായ കമ്മപിലോതികായ തിത്ഥിയേഹി ഉയ്യോജിതേഹി ചോരേഹി ബാധിതോ അനപ്പകം സരീരഖേദം കത്വാ പരിനിബ്ബായി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧.൩൭൪, ൩൮൦-൩൯൭) -

"അനോമദസ്സീ ഭഗവാ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ;
വിഹാസി ഹിമവന്തമ്ഹി, ദേവസങ്ഘപുരക്ഖതോ.

"ഭഗവാ തതോ ഓതരിത്വാ, വിചരി ചാരികം ജിനോ;
സത്തകായം അനുഗ്ഗണ്ഹന്തോ, ബാരാണസിം ഉപാഗമി.

"ഖീണാസവസഹസ്സേഹി, പരിവുതോ ലോകനായകോ;
ഓഭാസേന്തോ ദിസാ സബ്ബാ, വിരോചിത്ഥ മഹാമുനി.

"തദാഹം ഗഹപതി ഹുത്വാ, സരദേന മഹിദ്ധിനാ;
ഉയ്യോജിതോ സഹായേന, സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിം.

"ഉപസങ്കമിത്വാന സമ്ബുദ്ധം, നിമന്തേത്വാ തഥാഗതം;
അത്തനോ ഭവനം നേസി, മാനയന്തോ മഹാമുനിം.

"ഉപട്ഠിതം മഹാവീരം, ദേവദേവം നരാസഭം;
സഭിക്ഖുസങ്ഘം തപ്പേമി, അന്നപാനേനഹം തദാ.

"അനുമോദി മഹാവീരോ, സയമ്ഭൂ അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

"യം സോ സങ്ഘമപൂജേസി, ബുദ്ധഞ്ച ലോകനായകം;
തേന ചിത്തപ്പസാദേന, ദേവലോകം ഗമിസ്സതി.

"സത്തസത്തതിക്ഖത്തുഞ്ച, ദേവരജ്ജം കരിസ്സതി;
പഥബ്യാ രജ്ജം അട്ഠസതം, വസുധം ആവസിസ്സതി.

"പഞ്ചപഞ്ഞാസക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി;
ഭോഗാ അസങ്ഖിയാ തസ്സ, ഉപ്പജ്ജിസ്സന്തി താവദേ.

“അപരിമേയ്യേ ഇതോ കപ്പേ, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

“നിരയാ സോ ചവിത്വാന, മനുസ്സത്തം ഗമിസ്സതി;
കോലിതോ നാമ നാമേന, ബ്രഹ്മബന്ധു ഭവിസ്സതി.

“സോ പച്ഛാ പബ്ബജിത്വാന, കുസലമൂലേന ചോദിതോ;
ഗോതമസ്സ ഭഗവതോ, ദുതിയോ ഹേസ്സതി സാവകോ.

“ആരദ്ധവീരിയോ പഹിതത്തോ, ഇദ്ധിയാ പാരമിം ഗതോ;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, നിബ്ബായിസ്സതിനാസവോ.

“പാപമിത്തോപനിസ്സായ, കാമരാഗവസം ഗതോ;
മാതരം പിതരഞ്ചാപി, ഘാതയിം ദുട്ഠമാനസോ.

“യം യം യോനുപപജ്ജാമി, നിരയം അഥ മാനുസം;
പാപകമ്മസമങ്ഗിതാ, ഭിന്നസീസോ മരാമഹം.

“ഇദം പച്ഛിമകം മയ്ഹം, ചരിമോ വത്തതേ ഭവോ;
ഇധാപി ഏദിസോ മയ്ഹം, മരണകാലേ ഭവിസ്സതി.

“പവിവേകമനുയുത്തോ, സമാധിഭാവനാരതോ;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, വിഹരാമി അനാസവോ.

“ധരണിമ്പി സുഗമ്ഭീരം, ബഹലം ദുപ്പധംസിയം;
വാമങ്ഗുട്ഠേന ഖോഭേയ്യം, ഇദ്ധിയാ പാരമിം ഗതോ.

“അസ്മിമാനം ന പസ്സാമി, മാനോ മയ്ഹം ന വിജ്ജതി;
സാമണേരേ ഉപാദായ, ഗരുചിത്തം കരോമഹം.

“അപരിമേയ്യേ ഇതോ കപ്പേ, യം കമ്മമഭിനീഹരിം;
താഹം ഭൂമിമനുപ്പത്തോ, പത്തോമ്ഹി ആസവക്ഖയം.

“പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സട്ഠിനിപാതവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨൧. മഹാനിപാതോ

൧. വങ്ഗീസത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

സത്തതിനിപാതേ **നിക്ഖന്തം വത മം സന്ത**ന്തിആദികാ ആയസ്മതോ വങ്ഗീസത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരബുദ്ധകാലേ ഹംസവതീനഗരേ മഹാഭോഗകുലേ നിബ്ബത്തോ, പുരിമനയേനേവ വിഹാരം ഗന്ത്വാ ധമ്മം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും പടിഭാനവന്താനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ സത്ഥു അധികാരകമ്മം കത്വാ - ''അഹമ്പി അനാഗതേ പടിഭാനവന്താനം അഗ്ഗോ ഭവേയ്യ''ന്തി പത്ഥനം കത്വാ, സത്ഥാരാ ബ്യാകതോ യാവജീവം കുസലം കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **വങ്ഗീസോ**തി ലദ്ധനാമോ തയോ ബേദേ ഉഗ്ഗണ്ഹന്തോ ആചരിയം ആരാധേത്വാ, ഛവസീസമന്തം നാമ സിക്ഖിത്വാ ഛവസീസം നഖേന ആകോടേത്വാ ''അയം സത്തോ അസുകയോനിയം നിബ്ബത്തോ''തി ജാനാതി.

ബ്രാഹ്മണാ ''അയം അമ്ഹാകം ജീവിതമഗ്ഗോ''തി ഞത്വാ വങ്ഗീസം ഗഹേത്വാ പടിച്ഛന്നയാനേ നിസീദാപേത്വാ ഗാമനിഗമരാജധാനിയോ വിചരന്തി. വങ്ഗീസോപി തിവസ്സമത്ഥകേ മതാനമ്പി സീസം ആഹരാപേത്വാ നഖേന ആകോടേത്വാ ''അയം സത്തോ അസുകയോനിയം നിബ്ബത്തോ''തി വത്വാ മഹാജനസ്സ കങ്ഖച്ഛേദനത്ഥം തേ തേ ജനേ ആവാഹേത്വാ അത്തനോ അത്തനോ ഗതിം കഥാപേതി. തേന തസ്മിം മഹാജനോ അഭിപ്പസീദതി. സോ തം നിസ്സായ മഹാജനസ്സ ഹത്ഥതോ സതമ്പി സഹസ്സമ്പി ലഭതീതി. ബ്രാഹ്മണാ വങ്ഗീസമാദായ യഥാരുചിം വിചരിത്വാ പുന സാവത്ഥിം അഗമംസു. വങ്ഗീസോ സത്ഥു ഗുണേ സുത്വാ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിതുകാമോ അഹോസി. ബ്രാഹ്മണാ ''സമണോ ഗോതമോ മായായ തം ആവട്ടേസ്സതീ''തി പടിക്ഖിപിംസു. വങ്ഗീസോ തേസം വചനം അനാദിയിത്വാ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ മധുരപടിസന്ഥാരം കത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി.

തം സത്ഥാ പുച്ഛി - ''വങ്ഗീസ, കിഞ്ചി സിപ്പം ജാനാസീ''തി? ''ആമ, ഭോ ഗോതമ, ഛവസീസമന്തം നാമ ജാനാമി. തേന തിവസ്സമത്ഥകേ മതാനമ്പി സീസം നഖേന ആകോടേത്വാ നിബ്ബത്തട്ഠാനം ജാനാമീ''തി. സത്ഥാ തസ്സ ഏകം നിരയേ നിബ്ബത്തസ്സ സീസം ദസ്സേസി, ഏകം മനുസ്സേസു , ഏകം ദേവേസു, ഏകം പരിനിബ്ബുതസ്സ സീസം ദസ്സേസി. സോ പഠമം സീസം ആകോടേത്വാ, ''ഭോ ഗോതമ, അയം സത്തോ നിരയേ നിബ്ബത്തോ''തി ആഹ. ''സാധു, വങ്ഗീസ, സുട്ഠു തയാ ദിട്ഠം. അയം സത്തോ കുഹിം നിബ്ബത്തോ''തി പുച്ഛി. ''മനുസ്സലോകേ''തി. ''അയം കുഹി''ന്തി? ''ദേവലോകേ''തി തിണ്ണന്നമ്പി നിബ്ബത്തട്ഠാനം കഥേസി. പരിനിബ്ബുതസ്സ പന സീസം നഖേന ആകോടേന്തോ നേവ അന്തം ന കോടിം പസ്സി. അഥ നം സത്ഥാ ''ന സക്കോസി വങ്ഗീസാ''തി പുച്ഛി. ''ഉപപരിക്ഖാമി താവാ''തി പുനപ്പുനം പരിവത്തേത്വാ ആകോടേന്തോപി ബാഹിരകമന്തേന ഖീണാസവസ്സ ഗതിം കഥം ജാനിസ്സതി, അഥസ്സ മത്ഥകതോ സേദോ മുച്ചി. സോ ലജ്ജിത്വാ തുണ്ഹീഭൂതോ അട്ഠാസി. അഥ നം സത്ഥാ - ''കിലമസി, വങ്ഗീസാ''തി ആഹ. ''ആമ, ഭോ ഗോതമ, ഇമസ്സ ഉപ്പന്നട്ഠാനം ജാനിതും ന സക്കോമി, സചേ തുമ്ഹേ ജാനാഥ,

കഥേഥാ''തി. ''വങ്ഗീസ, അഹം ഏതമ്പി ജാനാമി, ഇതോ ഉത്തരിതരമ്പി ജാനാമീ''തി വത്വാ -

''ചുതിം യോ വേദി സത്താനം, ഉപപത്തിഞ്ച സബ്ബസോ;
അസത്തം സുഗതം ബുദ്ധം, തമഹം ബ്രൂമി ബ്രാഹ്മണം.

''യസ്സ ഗതിം ന ജാനന്തി, ദേവാ ഗന്ധബ്ബമാനുസാ;
ഖീണാസവം അരഹന്തം, തമഹം ബ്രൂമി ബ്രാഹ്മണ''ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൪൧൯-൪൨൦; സു॰ നി॰ ൬൪൭-൬൪൮) -

ഇമാ ദ്വേ ഗാഥാ അഭാസി. വങ്ഗീസോ ''തേന ഹി, ഭോ ഗോതമ, തം വിജ്ജം മേ ദേഥാ''തി അപചിതിം ദസ്സേത്വാ സത്ഥു സന്തികേ നിസീദി. സത്ഥാ ''അമ്ഹേഹി സമാനലിങ്ഗസ്സ ദേമാ''തി ആഹ. വങ്ഗീസോ ''യംകിഞ്ചി കത്വാ മയാ ഇമം മന്തം ഗഹേതും വട്ടതീ''തി ബ്രാഹ്മണേ ആഹ - ''തുമ്ഹേ മയി പബ്ബജന്തേ മാ ചിന്തയിത്ഥ, അഹം മന്തം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ സകലജമ്ബുദീപേ ജേട്ഠകോ ഭവിസ്സാമി, തുമ്ഹാകമ്പി തേന ഭദ്ദകമേവ ഭവിസ്സതീ''തി മന്തത്ഥായ സത്ഥുസന്തികം ഉപസങ്കമിത്വാ പബ്ബജ്ജം യാചി. തദാ ച ഥേരോ നിഗ്രോധകപ്പോ ഭഗവതോ സന്തികേ ഠിതോ ഹോതി, തം ഭഗവാ ആണാപേസി - ''നിഗ്രോധകപ്പ, ഇമം പബ്ബാജേഹീ''തി. സോ സത്ഥു ആണായ തം പബ്ബാജേസി. അഥസ്സ സത്ഥാ ''മന്തപരിവാരം താവ ഉഗ്ഗണ്ഹാഹീ''തി ദ്വത്തിംസാകാരകമ്മട്ഠാനം വിപസ്സനാകമ്മട്ഠാനഞ്ച ആചിക്ഖി. സോ ദ്വത്തിംസാകാരം സജ്ഝായന്തോവ വിപസ്സനം പട്ഠപേസി. ബ്രാഹ്മണാ വങ്ഗീസം ഉപസങ്കമിത്വാ ''കിം, ഭോ വങ്ഗീസ, സമണസ്മ ഗോതമസ്സ സന്തികേ സിപ്പം സിക്ഖിത''ന്തി പുച്ഛിംസു. ''കിം സിപ്പസിക്ഖനേന, ഗച്ഛഥ തുമ്ഹേ, ന മയ്ഹം തുമ്ഹേഹി കത്തബ്ബകിച്ച''ന്തി. ബ്രാഹ്മണാ ''ത്വമ്പി ദാനി സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വസം ആപന്നോ, മായായ ആവട്ടിതോ, കിം മയം തവ സന്തികേ കരിസ്സാമാ''തി ആഗതമഗ്ഗേനേവ പക്കമിംസു. വങ്ഗീസത്ഥേരോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൪.൬൭-൭൪) -

''പദുമുത്തരോ നാമ ജിനോ, സബ്ബധമ്മേസു ചക്ഖുമാ;
ഇതോ സതസഹസ്സമ്ഹി, കപ്പേ ഉപ്പജ്ജി നായകോ.

''യഥാപി സാഗരേ ഊമി, ഗഗനേ വിയ താരകാ;
ഏവം പാവചനം തസ്സ, അരഹന്തേഹി ചിത്തിതം.

''സദേവാസുരനാഗേഹി, മനുജേഹി പുരക്ഖതോ;
സമണബ്രാഹ്മണാകിണ്ണേ, ജനമജ്ഝേ ജിനുത്തമോ.

''പഭാഹി അനുരഞ്ജന്തോ, ലോകേ ലോകന്തഗൂ ജിനോ;
വചനേന വിബോധേന്തോ, വേനേയ്യപദുമാനി സോ.

''വേസാരജ്ജേഹി സമ്പന്നോ, ചതൂഹി പുരിസുത്തമോ;
പഹീനഭയസാരജ്ജോ, ഖേമപ്പത്തോ വിസാരദോ.

''ആസഭം പവരം ഠാനം, ബുദ്ധഭൂമിഞ്ച കേവലം;

പടിജാനാതി ലോകഗ്ഗോ, നത്ഥി സഞ്ചോദകോ കചി.

“സീഹനാദമസമ്ഭീതം, നദതോ തസ്സ താദിനോ;
ദേവാ നരോ വാ ബ്രഹ്മാ വാ, പടിവത്താ ന വിജ്ജതി.

“ദേസേന്തോ പവരം ധമ്മം, സന്താരേന്തോ സദേവകം;
ധമ്മചക്കം പവത്തേതി, പരിസാസു വിസാരദോ.

“പടിഭാനവതം അഗ്ഗം, സാവകം സാധുസമ്മതം;
ഗുണം ബഹും പകിത്തേത്വാ, ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി തം.

“തദാഹം ഹംസവതിയം, ബ്രാഹ്മണോ സാധുസമ്മതോ;
സബ്ബവേദവിദൂ ജാതോ, വാഗീസോ വാദിസൂദനോ.

“ഉപേച്ച തം മഹാവീരം, സുത്വാഹം ധമ്മദേസനം;
പീതിവരം പടിലഭിം, സാവകസ്സ ഗുണേ രതോ.

“നിമന്തേത്വാവ സുഗതം, സസങ്ഘം ലോകനന്ദനം;
സത്താഹം ഭോജയിത്വാഹം, ദുസ്സേഹച്ഛാദയിം തദാ.

“നിപച്ച സിരസാ പാദേ, കതോകാസോ കതഞ്ജലീ;
ഏകമന്തം ഠിതോ ഹട്ഠോ, സന്ഥവിം ജിനമുത്തമം.

“നമോ തേ വാദിമദ്ദന, നമോ തേ ഇസിസത്തമ;
നമോ തേ സബ്ബലോകഗ്ഗ, നമോ തേ അഭയം കര.

“നമോ തേ മാരമഥന, നമോ തേ ദിട്ഠിസൂദന;
നമോ തേ സന്തിസുഖദ, നമോ തേ സരണം കര.

“അനാഥാനം ഭവം നാഥോ, ഭീതാനം അഭയപ്പദോ;
വിസ്സാമഭൂമി സന്താനം, സരണം സരണേസിനം.

“ഏവമാദീഹി സമ്ബുദ്ധം, സന്ഥവിത്വാ മഹാഗുണം;
അവോചം വാദിസൂദസ്സ, ഗതിം പപ്പോമി ഭിക്ഖുനോ.

“തദാ അവോച ഭഗവാ, അനന്തപടിഭാനവാ;
യോ സോ ബുദ്ധം അഭോജേസി, സത്താഹം സഹസാവകം.

“ഗുണഞ്ച മേ പകിത്തേസി, പസന്നോ സേഹി പാണിഭി;
ഏസോ പത്ഥയതേ ഠാനം, വാദിസൂദസ്സ ഭിക്ഖുനോ.

“അനാഗതമ്ഹി അദ്ധാനേ, ലച്ഛസേ തം മനോരഥം;
ദേവമാനുസസമ്പത്തിം, അനുഭോത്വാ അനപ്പകം.

“സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

“തസ്സ ധമ്മേസു ദായാദോ, ഓരസോ ധമ്മനിമ്മിതോ;

വങ്ഗീസോ നാമ നാമേന, ഹേസ്സതി സത്ഥു സാവകോ.

“തം സുത്വാ മുദിതോ ഹുത്വാ, യാവജീവം തദാ ജിനം;
പച്ചയേഹി ഉപട്ഠാസിം, മേത്തചിത്തോ തഥാഗതം.

“തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, തുസിതം അഗമാസഹം.

“പച്ഛിമേ ച ഭവേ ദാനി, ജാതോ വിപ്പകുലേ അഹം;
പച്ചാജാതോ യദാ ആസിം, ജാതിയാ സത്തവസ്സികോ.

“സബ്ബവേദവിദൂ ജാതോ, വാദസത്ഥവിസാരദോ;
വാദിസ്സരോ ചിത്തകഥീ, പരവാദപ്പമദ്ദനോ.

“വങ്ഗേ ജാതോതി വങ്ഗീസോ, വചനേ ഇസ്സരോതി വാ;
വങ്ഗീസോ ഇതി മേ നാമം, അഭവീ ലോകസമ്മതം.

“യദാഹം വിഞ്ഞുതം പത്തോ, ഠിതോ പഠമയോബ്ബനേ;
തദാ രാജഗഹേ രമ്മേ, സാരിപുത്തമഹദ്ദസം.

“പിണ്ഡായ വിചരന്തം തം, പത്തപാണിം സുസംവുതം;
അലോലക്ഖിം മിതഭാണിം, യുഗമത്തം നിദക്ഖിതം.

“തം ദിസ്വാ വിമ്ഹിതോ ഹുത്വാ, അവോചം മമനുച്ഛവം;
കണികാരംവ നിചിതം, ചിത്തം ഗാഥാപദം അഹം.

“ആചിക്ഖി സോ മേ സത്ഥാരം, സമ്ബുദ്ധം ലോകനായകം;
തദാ സോ പണ്ഡിതോ വീരോ, ഉത്തരിം സമവോച മേ.

“വിരാഗസംഹിതം വാക്യം, കത്വാ ദുദ്ദസമുത്തമം;
വിചിത്തപടിഭാനേഹി, തോസിതോ തേന താദിനാ.

“നിപച്ച സിരസാ പാദേ, പബ്ബാജേഹീതി മം ബ്രവി;
തതോ മം സ മഹാപഞ്ഞോ, ബുദ്ധസേട്ഠമുപാനയി.

“നിപച്ച സിരസാ പാദേ, നിസീദിം സത്ഥു സന്തികേ;
മമാഹ വദതം സേട്ഠോ, കച്ചി വങ്ഗീസ ജാനാസി.

“കിഞ്ചി സിപ്പന്തി തസ്സാഹം, ജാനാമീതി ച അബ്രവിം;
മതസീസം വനച്ഛുദ്ധം, അപി ബാരസവസ്സികം;
തവ വിജ്ജാവിസേസേന, സചേ സക്കോസി വാചയ.

“ആമോതി മേ പടിഞ്ഞാതേ, തീണി സീസാനി ദസ്സയി;
നിരയനരദേവേസു, ഉപപന്നേ അവാചയിം.

“തദാ ഖീണാസവസ്സേവ, സീസം ദസ്സേസി നായകോ;
തതോഹം വിഹതാരബ്ഭോ, പബ്ബജ്ജം സമയാചിസം.

“പബ്ബജിത്വാന സുഗതം, സന്ഥവാമി തഹിം തഹിം;
തതോ മം കബ്ബവിത്തോസി, ഉജ്ഝായന്തിഹ ഭിക്ഖവോ.

“തതോ വീമംസനത്ഥം മേ, ആഹ ബുദ്ധോ വിനായകോ;
തക്കികാ പനിമാ ഗാഥാ, ഠാനസോ പടിഭന്തി തം.

“ന കബ്ബവിത്തോഹം വീര, ഠാനസോ പടിഭന്തി മം;
തേന ഹി ദാനി വങ്ഗീസ, ഠാനസോ സന്ഥവാഹി മം.

“തദാഹം സന്ഥവിം വീരം, ഗാഥാഹി ഇസിസത്തമം;
ഠാനസോ മേ തദാ തുട്ഠോ, ജിനോ അഗ്ഗേ ഠപേസി മം.

“പടിഭാനേന ചിത്തേന, അഞ്ഞേസമതിമഞ്ഞഹം;
പേസലേ തേന സംവിഗ്ഗോ, അരഹത്തമപാപുണിം.

“പടിഭാനവതം അഗ്ഗോ, അഞ്ഞോ കോചി ന വിജ്ജതി;
യഥായം ഭിക്ഖു വങ്ഗീസോ, ഏവം ധാരേഥ ഭിക്ഖവോ.

“സതസഹസ്സേ കതം കമ്മം, ഫലം ദസ്സേസി മേ ഇധ;
സുമുത്തോ സരവേഗോവ, കിലേസേ ഝാപയിം മമ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം, ഭവാ സബ്ബേ സമൂഹതാ;
നാഗോവ ബന്ധനം ഛേത്വാ, വിഹരാമി അനാസവോ.

“സ്വാഗതം വത മേ ആസി, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ സന്തികേ;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം.

“പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ, വിമോക്ഖാപി ച അട്ഠിമേ;
ഛളഭിഞ്ഞാ സച്ഛികതാ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹാ പന ഹുത്വാ ഥേരോ സത്ഥു സന്തികം ഗച്ഛന്തോ ചക്ഖുപഥതോ പട്ഠായ ചന്ദേന, സൂരിയേന, ആകാസേന, മഹാസമുദ്ദേന, സിനേരുനാ പബ്ബതരാജേന, സീഹേന മിഗരഞ്ഞാ, ഹത്ഥിനാഗേനാതി തേന തേന സദ്ധിം ഉപമേന്തോ അനേകേഹി പദസതേഹി സത്ഥാരം വണ്ണേന്തോവ ഉപഗച്ഛതി. തേന തം സത്ഥാ സങ്ഘമജ്ഝേ നിസിന്നോ പടിഭാനവന്താനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി. അഥ ഥേരേന അരഹത്തപ്പത്തിതോ പുബ്ബേ ച പച്ഛാ ച തം തം ചിത്തം ആഗമ്മ ഭാസിതാ. ഥേരം ഉദ്ദിസ്സ ആനന്ദത്ഥേരാദീഹി ഭാസിതാ ച -

“നിക്ഖന്തം വത മം സന്തം, അഗാരസ്മാനഗാരിയം;
വിതക്കാ ഉപധാവന്തി, പഗബ്ഭാ കണ്ഹതോ ഇമേ.

“ഉഗ്ഗപുത്താ മഹിസ്സാസാ, സിക്ഖിതാ ദള്ഹധമ്മിനോ;
സമന്താ പരികിരേയ്യും, സഹസ്സം അപലായിനം.

“സചേപി ഏത്തകാ ഭിയ്യോ, ആഗമിസ്സന്തി ഇത്ഥിയോ;
നേവ മം ബ്യാധയിസ്സന്തി, ധമ്മേ സമ്ഹി പതിട്ഠിതോ.

“സക്ഖീ ഹി മേ സുതം ഏതം, ബുദ്ധസ്സാദിച്ചബന്ധുനോ;

നിബ്ബാനഗമനം മഗ്ഗം, തത്ഥ മേ നിരതോ മനോ.

“ഏവഞ്ചേ മം വിഹരന്തം, പാപിമ ഉപഗച്ഛസി;
തഥാ മച്ചു കരിസ്സാമി, ന മേ മഗ്ഗമ്പി ദക്ഖസി.

“അരതിഞ്ച രതിഞ്ച പഹായ, സബ്ബസോ ഗേഹസിതഞ്ച വിതക്കം;
വനഥം ന കരേയ്യ കുഹിഞ്ചി, നിബ്ബനഥോ അവനഥോ സ ഭിക്ഖു.

“യമിധ പഥവിഞ്ച വേഹാസം, രൂപഗതം ജഗതോഗധം കിഞ്ചി;
പരിജീയതി സബ്ബമനിച്ചം, ഏവം സമേച്ച ചരന്തി മുതത്താ.

“ഉപധീസു ജനാ ഗധിതാസേ, ദിട്ഠസുതേ പടിഘേ ച മുതേ ച;
ഏത്ഥ വിനോദയ ഛന്ദമനേജോ, യോ ഹേത്ഥ ന ലിമ്പതി മുനി
തമാഹു.

“അഥ സട്ഠിസിതാ സവിതക്കാ, പുഥുജ്ജനതായ അധമ്മാ നിവിട്ഠാ;
ന ച വഗ്ഗഗതസ്സ കുഹിഞ്ചി, നോ പന ദുട്ഠുല്ലഗാഹീ സ ഭിക്ഖു.

“ദബ്ബോ ചിരരത്തസമാഹിതോ, അകുഹകോ നിപകോ അപിഹാലു;
സന്തം പദം അജ്ഝഗമാ മുനി, പടിച്ച പരിനിബ്ബുതോ കങ്ഖതി കാലം.

“മാനം പജഹസ്സു ഗോതമ, മാനപഥഞ്ച ജഹസ്സു അസേസം;
മാനപഥമ്ഹി സ മുച്ഛിതോ, വിപ്പടിസാരീഹുവാ ചിരരത്തം.

“മക്ഖേന മക്ഖിതാ പജാ, മാനഹതാ നിരയം പപതന്തി;
സോചന്തി ജനാ ചിരരത്തം, മാനഹതാ നിരയം ഉപപന്നാ.

“ന ഹി സോചതി ഭിക്ഖു കദാചി, മഗ്ഗജിനോ സമ്മാ പടിപന്നോ;
കിത്തിഞ്ച സുഖഞ്ചാനുഭോതി, ധമ്മദസോതി തമാഹു തഥത്തം.

“തസ്മാ അഖിലോ ഇധ പധാനവാ, നീവരണാനി പഹായ വിസുദ്ധോ;
മാനഞ്ച പഹായ അസേസം, വിജ്ജായന്തകരോ സമിതാവീ.

“കാമരാഗേന ഡയ്ഹാമി, ചിത്തം മേ പരിഡയ്ഹതി;
സാധു നിബ്ബാപനം ബ്രൂഹി, അനുകമ്പായ ഗോതമ.

“സഞ്ഞായ വിപരിയേസാ, ചിത്തം തേ പരിഡയ്ഹതി;
നിമിത്തം പരിവജ്ജേഹി, സുഭം രാഗൂപസംഹിതം.

“അസുഭായ ചിത്തം ഭാവേഹി, ഏകഗ്ഗം സുസമാഹിതം;
സതി കായഗതാ ത്യത്ഥു, നിബ്ബിദാബഹുലോ ഭവ.

“അനിമിത്തഞ്ച ഭാവേഹി, മാനാനുസയമുജ്ജഹ;
തതോ മാനാഭിസമയാ, ഉപസന്തോ ചരിസ്സസി.

“തമേവ വാചം ഭാസേയ്യ, യായത്താനം ന താപയേ;
പരേ ച ന വിഹിംസേയ്യ, സാ വേ വാചാ സുഭാസിതാ.

“പിയവാചമേവ ഭാസേയ്യ, യാ വാചാ പടിനന്ദിതാ;
യം അനാദായ പാപാനി, പരേസം ഭാസതേ പിയം.

“സച്ചം വേ അമതാ വാചാ, ഏസ ധമ്മോ സനന്തനോ;

സച്ചേ അത്ഥേ ച ധമ്മേ ച, ആഹു സന്തോ പതിട്ഠിതാ.

൧൨൩൦. “യം ബുദ്ധോ ഭാസതി വാചം, ഖേമം നിബ്ബാനപത്തിയാ;
ദുക്ഖസ്സന്തകിരിയായ, സാ വേ വാചാനമുത്തമാ.

൧൨൩൧. “ഗമ്ഭീരപഞ്ഞോ മേധാവീ, മഗ്ഗാമഗ്ഗസ്സ കോവിദോ;
സാരിപുത്തോ മഹാപഞ്ഞോ, ധമ്മം ദേസേതി ഭിക്ഖുനം.

൧൨൩൨. “സംഖിത്തേനപി ദേസേതി, വിത്ഥാരേനപി ഭാസതി;
സാലികായിവ നിഗ്ഘോസോ, പടിഭാനം ഉദിയ്യതി.

൧൨൩൩. “തസ്സ തം ദേസയന്തസ്സ, സുണന്തി മധുരം ഗിരം;
സരേന രജനീയേന, സവനീയേന വഗ്ഗുനാ;
ഉദഗ്ഗചിത്താ മുദിതാ, സോതം ഓധേന്തി ഭിക്ഖവോ.

൧൨൩൪. “അജ്ജ പന്നരസേ വിസുദ്ധിയാ, ഭിക്ഖൂ പഞ്ചസതാ സമാഗതാ;
സംയോജനബന്ധനച്ഛിദാ, അനീഘാ ഖീണപുനബ്ഭവാ ഇസീ.

൧൨൩൫. “ചക്കവത്തീ യഥാ രാജാ, അമച്ചപരിവാരിതോ;
സമന്താ അനുപരിയേതി, സാഗരന്തം മഹിം ഇമം.

൧൨൩൬. “ഏവം വിജിതസങ്ഗാമം, സത്ഥവാഹം അനുത്തരം;
സാവകാ പയിരുപാസന്തി, തേവിജ്ജാ മച്ചുഹായിനോ.

൧൨൩൭. “സബ്ബേ ഭഗവതോ പുത്താ, പലാപേത്ഥ ന വിജ്ജതി;
തണ്ഹാസല്ലസ്സ ഹന്താരം, വന്ദേ ആദിച്ചബന്ധുനം.

൧൨൩൮. “പരോസഹസ്സം ഭിക്ഖൂനം, സുഗതം പയിരുപാസതി;
ദേസേന്തം വിരജം ധമ്മം, നിബ്ബാനം അകുതോഭയം.

൧൨൩൯. “സുണന്തി ധമ്മം വിമലം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധദേസിതം;
സോഭതി വത സമ്ബുദ്ധോ, ഭിക്ഖുസങ്ഘപുരക്ഖതോ.

൧൨൪൦. “നാഗനാമോസി ഭഗവാ, ഇസീനം ഇസിസത്തമോ;
മഹാമേഘോവ ഹുത്വാന, സാവകേ അഭിവസ്സസി.

൧൨൪൧. “ദിവാ വിഹാരാ നിക്ഖമ്മ, സത്ഥുദസ്സനകമ്യതാ;
സാവകോ തേ മഹാവീര, പാദേ വന്ദതി വങ്ഗിസോ.

൧൨൪൨. “ഉമ്മഗ്ഗപഥം മാരസ്സ, അഭിഭുയ്യ ചരതി പഭിജ്ജ ഖീലാനി;
തം പസ്സഥ ബന്ധപമുഞ്ച കരം, അസിതംവ ഭാഗസോ പവിഭജ്ജ.

൧൨൪൩. “ഓഘസ്സ ഹി നിതരണത്ഥം, അനേകവിഹിതം മഗ്ഗം അക്ഖാസി;
തസ്മിഞ്ച അമതേ അക്ഖാതേ, ധമ്മദസാ ഠിതാ അസംഹീരാ.

൧൨൪൪. “പജ്ജോതകരോ അതിവിജ്ഝ, സബ്ബഠിതീനം അതിക്കമമദ്ദസ;
ഞത്വാ ച സച്ഛികത്വാ ച, അഗ്ഗം സോ ദേസയി ദസദ്ധാനം.

൧൨൪൫. “ഏവം സുദേസിതേ ധമ്മേ, കോ പമാദോ വിജാനതം ധമ്മം;
തസ്മാ ഹി തസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ, അപ്പമത്തോ സദാ
നമസ്സമനുസിക്ഖേ.

൧൨൫൫. “ബുദ്ധാനുബുദ്ധോ യോ ഥേരോ, കോണ്ഡഞ്ഞോ തിബ്ബനിക്കമോ;
ലാഭീ സുഖവിഹാരാനം, വിവേകാനം അഭിണ്ഹസോ.

൧൨൫൬. “യം സാവകേന പത്തബ്ബം, സത്ഥു സാസനകാരിനാ;
സബ്ബസ്സ തം അനുപ്പത്തം, അപ്പമത്തസ്സ സിക്ഖതോ.

൧൨൫൭. “മഹാനുഭാവോ തേവിജ്ജോ, ചേതോപരിയകോവിദോ;
കോണ്ഡഞ്ഞോ ബുദ്ധദായാദോ, പാദേ വന്ദതി സത്ഥുനോ.

൧൨൫൮. “നഗസ്സ പസ്സേ ആസീനം, മുനിം ദുക്ഖസ്സ പാരഗും;
സാവകാ പയിരുപാസന്തി, തേവിജ്ജാ മച്ചുഹായിനോ.

൧൨൫൯. “ചേതസാ അനുപരിയേതി, മോഗ്ഗല്ലാനോ മഹിദ്ധികോ;
ചിത്തം നേസം സമന്വേസം, വിപ്പമുത്തം നിരൂപധിം.

൧൨൬൦. “ഏവം സബ്ബങ്ഗസമ്പന്നം, മുനിം ദുക്ഖസ്സ പാരഗും;
അനേകാകാരസമ്പന്നം, പയിരുപാസന്തി ഗോതമം.

൧൨൬൧. “ചന്ദോ യഥാ വിഗതവലാഹകേ നഭേ, വിരോചതി വീതമലോവ
ഭാണുമാ;
ഏവമ്പി അങ്ഗീരസ ത്വം മഹാമുനി, അതിരോചസി യസസാ
സബ്ബലോകം.

൧൨൬൨. “കാവേയ്യമത്താ വിചരിമ്ഹ പുബ്ബേ, ഗാമാ ഗാമം പുരാ പുരം;
അഥദ്ദസാമ സമ്ബുദ്ധം, സബ്ബധമ്മാന പാരഗും.

൧൨൬൩. “സോ മേ ധമ്മമദേസേസി, മുനി ദുക്ഖസ്സ പാരഗൂ;
ധമ്മം സുത്വാ പസീദിമ്ഹ, സദ്ധാ നോ ഉദപജ്ജഥ.

൧൨൬൪. “തസ്സാഹം വചനം സുത്വാ, ഖന്ധേ ആയതനാനി ച;
ധാതുയോ ച വിദിത്വാന, പബ്ബജിം അനഗാരിയം.

൧൨൬൫. “ബഹൂനം വത അത്ഥായ, ഉപ്പജ്ജന്തി തഥാഗതാ;
ഇത്ഥീനം പുരിസാനഞ്ച, യേ തേ സാസനകാരകാ.

൧൨൬൬. “തേസം ഖോ വത അത്ഥായ, ബോധിമജ്ഝഗമാ മുനി;
ഭിക്ഖൂനം ഭിക്ഖുനീനഞ്ച, യേ നിയാമഗതദ്ദസാ.

൧൨൬൭. “സുദേസിതാ ചക്ഖുമതാ, ബുദ്ധേനാദിച്ചബന്ധുനാ;
ചത്താരി അരിയസച്ചാനി, അനുകമ്പായ പാണിനം.

൧൨൬൮. “ദുക്ഖം ദുക്ഖസമുപ്പാദം, ദുക്ഖസ്സ ച അതിക്കമം;
അരിയം ചട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം, ദുക്ഖൂപസമഗാമിനം.

൧൨൬൯. “ഏവമേതേ തഥാ വുത്താ, ദിട്ഠാ മേ തേ യഥാ തഥാ;
സദത്ഥോ മേ അനുപ്പത്തോ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം.

൧൨൭൦. “സ്വാഗതം വത മേ ആസി, മമ ബുദ്ധസ്സ സന്തികേ;
സുവിഭത്തേസു ധമ്മേസു, യം സേട്ഠം തദുപാഗമിം.

൧൨൭൧. “അഭിഞ്ഞാപാരമിപ്പത്തോ, സോതധാതു വിസോധിതാ;
തേവിജ്ജോ ഇദ്ധിപത്തോമ്ഹി, ചേതോപരിയകോവിദോ.

൩൪൩. “പുച്ഛാമി സത്ഥാരമനോമപഞ്ഞം, ദിട്ഠേവ ധമ്മേ യോ വിചികിച്ഛാനം ഛേത്താ;
അഗ്ഗാളവേ കാലമകാസി ഭിക്ഖു, ഞാതോ യസസ്സീ അഭിനിബ്ബുതത്തോ.

൩൪൪. “നിഗ്രോധകപ്പോ ഇതി തസ്സ നാമം, തയാ കതം ഭഗവാ ബ്രാഹ്മണസ്സ;
സോ തം നമസ്സം അചരി മുത്യപേഖോ, ആരദ്ധവീരിയോ ദള്ഹധമ്മദസ്സീ.

൩൪൫. “തം സാവകം സക്ക മയമ്പി സബ്ബേ, അഞ്ഞാതുമിച്ഛാമ സമന്തചക്ഖു;
സമവട്ഠിതാ നോ സവനായ സോതാ, തുവം നോ സത്ഥാ ത്വമനുത്തരോസി.

൩൪൬. “ഛിന്ദ നോ വിചികിച്ഛം ബ്രൂഹി മേതം, പരിനിബ്ബുതം വേദയ ഭൂരിപഞ്ഞ;
മജ്ഝേവ നോ ഭാസ സമന്തചക്ഖു, സക്കോവ ദേവാന സഹസ്സനേത്തോ.

൩൪൭. “യേ കേചി ഗന്ഥാ ഇധ മോഹമഗ്ഗാ, അഞ്ഞാണപക്ഖാ വിചികിച്ഛഠാനാ;
തഥാഗതം പത്വാ ന തേ ഭവന്തി, ചക്ഖുഞ്ഹി ഏതം പരമം നരാനം.

൩൪൮. “നോ ചേ ഹി ജാതു പുരിസോ കിലേസേ, വാതോ യഥാ അബ്ഭഘനം വിഹാനേ;
തമോവസ്സ നിവുതോ സബ്ബലോകോ, ജോതിമന്തോപി ന പഭാസേയ്യും.

൩൪൯. “ധീരാ ച പജ്ജോതകരാ ഭവന്തി, തം തം അഹം വീര തഥേവ മഞ്ഞേ;
വിപസ്സിനം ജാനമുപാഗമിമ്ഹ, പരിസാസു നോ ആവികരോഹി കപ്പം.

൩൫൦. “ഖിപ്പം ഗിരം ഏരയ വഗ്ഗു വഗ്ഗും, ഹംസോവ പഗ്ഗയ്ഹ സണികം നികൂജ;
ബിന്ദുസ്സരേന സുവികപ്പിതേന, സബ്ബേവ തേ ഉജ്ജുഗതാ സുണോമ.

൩൫൧. “പഹീനജാതിമരണം അസേസം, നിഗ്ഗയ്ഹ ധോനം വദേസ്സാമി ധമ്മം;
ന കാമകാരോ ഹി പുഥുജ്ജനാനം, സങ്ഖേയ്യകാരോ ച തഥാഗതാനം.

൩൫൨. “സമ്പന്നവേയ്യാകരണം തവേദം, സമുജ്ജുപഞ്ഞസ്സ സമുഗ്ഗഹീതം;
അയമഞ്ജലി പച്ഛിമോ സുപ്പണാമിതോ, മാ മോഹയീ ജാനമനോമപഞ്ഞ.

൩൫൩. “പരോപരം അരിയധമ്മം വിദിത്വാ, മാ മോഹയീ ജാനമനോമവീരിയ;
വാരിം യഥാ ഘമ്മനി ഘമ്മതത്തോ, വാചാഭികങ്ഖാമി സുതം പവസ്സ.

൩൫൪. “യദത്ഥികം ബ്രഹ്മചരിയം അചരീ, കപ്പായനോ കച്ചിസ്സതം അമോഘം;
നിബ്ബായി സോ ആദു സഉപാദിസേസോ, യഥാ വിമുത്തോ അഹു തം സുണോമ.

൩൫൫. “അച്ഛേച്ഛി തണ്ഹം ഇധ നാമരൂപേ, (ഇതി ഭഗവാ,)
കണ്ഹസ്സ സോതം ദീഘരത്താനുസയിതം;
അതാരി ജാതിം മരണം അസേസം, ഇച്ചബ്രവി ഭഗവാ പഞ്ചസേട്ഠോ.

൩൫൬. “ഏസ സുത്വാ പസീദാമി, വചോ തേ ഇസിസത്തമ;
അമോഘം കിര മേ പുട്ഠം, ന മം വഞ്ചേസി ബ്രാഹ്മണോ.

“യഥാ വാദീ തഥാ കാരീ, അഹു ബുദ്ധസ്സ സാവകോ;
അച്ഛേച്ഛി മച്ചുനോ ജാലം, തതം മായാവിനോ ദള്ഹം.

“അദ്ദസ ഭഗവാ ആദിം, ഉപാദാനസ്സ കപ്പിയോ;
അച്ചഗാ വത കപ്പാനോ, മച്ചുധേയ്യം സുദുത്തരം.

“തം ദേവദേവം വന്ദാമി, പുത്തം തേ ദ്വിപദുത്തമ;
അനുജാതം മഹാവീരം, നാഗം നാഗസ്സ ഓരസ”ന്തി. -

ഇമാ ഗാഥാ സങ്ഗീതികാലേ ഏകജ്ഝം കത്വാ സങ്ഗഹം ആരോപിതാ. തത്ഥ “നിക്ഖന്തം വത മം സന്ത”ന്തിആദയോ പഞ്ച ഗാഥാ ആയസ്മാ വങ്ഗീസോ നവോ അചിരപബ്ബജിതോ ഹുത്വാ വിഹാരം ഉപഗതാ അലങ്കതപടിയത്താ സമ്ബഹുലാ ഇത്ഥിയോ ദിസ്വാ ഉപ്പന്നരാഗോ തം വിനോദേന്തോ അഭാസി.

തത്ഥ **നിക്ഖന്തം വത മം സന്തം, അഗാരസ്മാനഗാരിയ**ന്തി അഗാരതോ നിക്ഖന്തം അനഗാരിയം പബ്ബജിതം മം സമാനം. **വിതക്കാ**തി കാമവിതക്കാദയോ പാപവിതക്കാ. **ഉപധാവന്തീ**തി മമ ചിത്തം ഉപഗച്ഛന്തി. **പഗബ്ഭാ**തി പാഗബ്ഭിയയുത്താ വസിനോ. “അയം ഗേഹതോ നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജിതോ, നയിമം അനുദ്ധംസിതും യുത്ത”ന്തി ഏവം അപരിഹാരതോ നില്ലജ്ജാ. **കണ്ഹതോ**തി കാളതോ, ലാമകഭാവതോതി അത്ഥോ. **ഇമേ**തി തേസം അത്തനോ പച്ചക്ഖതാ വുത്താ.

അസുദ്ധജീവിനോ പരിവാരയുത്താ മനുസ്സാ ഉഗ്ഗകിച്ചതായ “ഉഗ്ഗാ”തി വുച്ചന്തി, തേസം പുത്താ **ഉഗ്ഗപുത്താ. മഹിസ്സാസാ**തി മഹാഇസ്സാസാ. **സിക്ഖിതാ**തി ദ്വാദസ വസ്സാനി ആചരിയകുലേ ഉഗ്ഗഹിതസിപ്പാ. **ദള്ഹധമ്മിനോ**തി, ദള്ഹധനുനോ . ദള്ഹധനു നാമ ദ്വിസഹസ്സഥാമം വുച്ചതി. ദ്വിസഹസ്സഥാമന്തി, ച യസ്സ ആരോപിതസ്സ ജിയായ ബന്ധോ ലോഹസീസാദീനം ഭാരോ ദണ്ഡേ ഗഹേത്വാ യാവ കണ്ഡപമാണാ നഭം ഉക്ഖിത്തസ്സ പഥവിതോ മുച്ചതി. **സമന്താ പരികിരേയ്യു**ന്തി സമന്തതോ കണ്ഡേ ഖിപേയ്യും. കിത്തകാതി ചേ ആഹ **“സഹസ്സം അപലായിന”**ന്തി. യുദ്ധേ അപരം മുഖാനം സഹസ്സമത്താനം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - സിക്ഖിതാ കതഹത്ഥാ ഉഗ്ഗാ ദള്ഹധനുനോ മഹിസ്സാസാ ഉഗ്ഗപുത്താ സഹസ്സമത്താ കദാചിപി യുദ്ധേ പരാജയം അപത്താ അപ്പമത്താ സമന്തതോ ഠത്വാ ഥമ്ഭം ഉപനിസ്സായ സചേപി വസ്സേയ്യും. താദിസേഹിപി ഇസ്സാസസഹസ്സേഹി സമന്താ സരേ പരികിരീയന്തേ സുസിക്ഖിതോ പുരിസോ ദണ്ഡം ഗഹേത്വാ സബ്ബേ സരേ അത്തനോ സരീരേ അപതമാനേ കത്വാ പാദമൂലേ പാതേയ്യ. തത്ഥ ഏകോപി ഇസ്സാസോ ദ്വേ സരേ ഏകതോ ഖിപന്തോ നാമ നത്ഥി. ഇത്ഥിയോ പന രൂപാരമ്മണാദിവസേന പഞ്ച പഞ്ച സരേ ഏകതോ ഖിപന്തി, ഏവം ഖിപന്തിയോ. **ഏത്തകാ ഭിയ്യോ**തി ഇമാഹി ഇത്ഥീഹി ഭിയ്യോപി ബഹൂ ഇത്ഥിയോ അത്തനോ ഇത്ഥികുത്തഹാസഭാവാദിതോ വിധംസേന്തി.

സക്ഖീ ഹി മേ സുതം ഏതന്തി സമ്മുഖാ മയാ ഏതം സുതം. **നിബ്ബാനഗമനം മഗ്ഗ**ന്തി ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന വുത്തം, നിബ്ബാനഗാമിമഗ്ഗോതി അത്ഥോ, വിപസ്സനം സന്ധായാഹ. **തത്ഥ മേ നിരതോ മനോ**തി തസ്മിം വിപസ്സനാമഗ്ഗേ മയ്ഹം ചിത്തം നിരതം.

ഏവഞ്ചേ മം വിഹരന്തന്തി ഏവം അനിച്ചഅസുഭജ്ഝാനഭാവനായ ച വിപസ്സനാഭാവനായ ച വിഹരന്തം മം. **പാപിമാ**തി കിലേസമാരം ആലപതി. **തഥാ മച്ചു കരിസ്സാമി, ന മേ മഗ്ഗമ്പി ദക്ഖസീ**തി മയാ കതം മഗ്ഗമ്പി യഥാ ന പസ്സസി, തഥാ മച്ചു അന്തം കരിസ്സാമീതി യോജനാ.

അരതിഞ്ചാതിആദികാ പഞ്ച ഗാഥാ അത്തനോ സന്താനേ ഉപ്പന്നേ അരതിആദികേ വിനോദേന്തേന വുത്താ. തത്ഥ **അരതി**ന്തി അധികുസലേസു ധമ്മേസു പന്തസേനാസനേസു ച ഉക്കണ്ഠനം. **രതി**ന്തി പഞ്ചകാമഗുണരതിം. **പഹായാ**തി പജഹിത്വാ. **സബ്ബസോ ഗേഹസിതഞ്ച വിതക്ക**ന്തി, ഗേഹനിസ്സിതം പുത്തദാരാദിപടിസംയുത്തം ഞാതിവിതക്കാദിഞ്ച മിച്ഛാവിതക്കം അനവസേസതോ പഹായ. **വനഥം ന കരേയ്യ കുഹിഞ്ചീ**തി അജ്ഝത്തികബാഹിരപ്പഭേദേ സബ്ബസ്മിം വത്ഥുസ്മിം തണ്ഹം ന കരേയ്യ. **നിബ്ബനഥോ അവനഥോ സ ഭിക്ഖൂ**തി യോ ഹി സബ്ബേന സബ്ബം നിത്തണ്ഹോ , തതോ ഏവ കത്ഥചിപി നന്ദിയാ അഭാവതോ അവനഥോ, സോ ഭിക്ഖു നാമ സംസാരേ ഭയസ്സ സമ്മദേവ ഇക്ഖണതായ ഭിന്നകിലേസതായ ചാതി അത്ഥോ.

യമിധ പഥവിഞ്ച വേഹാസം, രൂപഗതം ജഗതോഗധം കിഞ്ചീതി യംകിഞ്ചി ഇധ പഥവീഗതം ഭൂമിനിസ്സിതം വേഹാസം വേഹാസട്ഠം ദേവലോകനിസ്സിതം രൂപഗതം രൂപജാതം രുപ്പനസഭാവം ജഗതോഗധം ലോകികം ഭവത്തയപരിയാപന്നം സങ്ഖതം. **പരിജീയതി സബ്ബമനിച്ച**ന്തി സബ്ബം തം ജരാഭിഭൂതം, തതോ ഏവ അനിച്ചം തതോ ഏവ ദുക്ഖം അനത്താതി ഏവം തിലക്ഖണാരോപനം ആഹ. അയം ഥേരസ്സ മഹാവിപസ്സനാതി വദന്തി. **ഏവം സമേച്ച ചരന്തി മുതത്താ**തി ഏവം സമേച്ച അഭിസമേച്ച വിപസ്സനാപഞ്ഞാസഹിതായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ പടിവിജ്ഝിത്വാ മുതത്താ പരിഞ്ഞാതത്തഭാവാ പണ്ഡിതാ ചരന്തി വിഹരന്തി.

ഉപധീസൂതി ഖന്ധൂപധിആദീസു. **ജനാ**തി അന്ധപുഥുജ്ജനാ. **ഗധിതാസേ**തി പടിബദ്ധചിത്താ. ഏത്ഥ ഹി വിസേസതോ കാമഗുണൂപധീസു ഛന്ദോ അപനേതബ്ബോതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **ദിട്ഠസുതേ പടിഘേ ച മുതേ ചാ**തി. **ദിട്ഠസുതേ**തി ദിട്ഠേ ചേവ സുതേ ച, രൂപസദ്ദേസൂതി അത്ഥോ. **പടിഘേ**തി ഘട്ടനീയേ ഫോട്ഠബ്ബേ. **മുതേ**തി വുത്താവസേസേ മുതേ, ഗന്ധരസേസൂതി വുത്തം ഹോതി. **സാരത്ഥപകാസനിയം** (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൦൯) ''പടിഘപദേന ഗന്ധരസാ ഗഹിതാ, മുതപദേന ഫോട്ഠബ്ബാരമ്മണ''ന്തി വുത്തം. **ഏത്ഥ വിനോദയ ഛന്ദമനേജോ**തി ഏതസ്മിം ദിട്ഠാദിഭേദേ പഞ്ചകാമഗുണേ കാമച്ഛന്ദം വിനോദേഹി, തഥാ സതി സബ്ബത്ഥ അനേജോ അവികമ്പോ ഭവസി. **യോ ഹേത്ഥ ന ലിമ്പതി മുനി തമാഹൂ**തി യോ ഹി ഏത്ഥ കാമഗുണേ തണ്ഹാലേപേന ന ലിമ്പതി, തം മോനേയ്യധമ്മട്ഠതോ ''മുനീ''തി പണ്ഡിതാ വദന്തി. ''അഥ സട്ഠിസിതാ''തി പാളീതി അധിപ്പായേന കേചി ''സട്ഠിധമ്മാരമ്മണനിസ്സിതാ''തി അത്ഥം വദന്തി. ''അട്ഠസട്ഠിസിതാ സവിതക്കാ''തി പന പാളി, അപ്പകഞ്ഹി ഊനം അധികം വാ ന ഗണനൂപഗം ഹോതീതി. **അട്ഠസട്ഠിസിതാ**തി ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതസന്നിസ്സിതാ മിച്ഛാവിതക്കാതി അത്ഥോതി കേചി വദന്തി. ദിട്ഠിഗതികാ ച സത്താവാസാഭാവലദ്ധിം അജ്ഝൂപഗതാതി അധിച്ചസമുപ്പന്നവാദം ഠപേത്വാ ഇതരേസം വസേന ''അഥ സട്ഠിസിതാ സവിതക്കാ''തി വുത്തം. യഥാ ഹി തണ്ഹാലേപാഭാവേന ഭിക്ഖൂതി വുച്ചതി, ഏവം ദിട്ഠിലേപാഭാവേനപീതി ദസ്സേതും ''അഥ

സട്ഠിസിതാ''തിആദി വുത്തം. **പുഥുജ്ജനതായ അധമ്മാ നിവിട്ഠാ**തി തേ പന മിച്ഛാവിതക്കാ നിച്ഛാദിഗാഹവസേന അധമ്മാ ധമ്മതോ അപേതാ പുഥുജ്ജനതായം അന്ധബാലേ നിവിട്ഠാ അഭിനിവിട്ഠാ. **ന ച വഗ്ഗഗതസ്സ കുഹിഞ്ചീ**തി യഥ കത്ഥചി വത്ഥുസ്മിം സസ്സതവാദാദിമിച്ഛാദിട്ഠിവഗ്ഗഗതോ, തംലദ്ധികോ ന ച അസ്സ ഭവേയ്യ. അട്ഠകഥായം (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൧൧) പന ''അഥ സട്ഠിസിതാ സവിതക്കാ, പുഥൂ ജനതായ അധമ്മാ നിവിട്ഠാ''തി പദം ഉദ്ധരിത്വാ അഥ ഛ ആരമ്മണനിസ്സിതാ പുഥൂ അധമ്മവിതക്കാ ജനതായ നിവിട്ഠാതി വുത്തം. തഥാ ന ച വഗ്ഗഗതസ്സ കുഹിഞ്ചീതി തേസം വസേന ന കത്ഥചി കിലേസവഗ്ഗഗതോ ഭവേയ്യാതി ച വുത്തം. **നോ പന ദുട്ഠുല്ലഗാഹീ സ ഭിക്ഖൂ**തി യോ കിലേസേഹി ദൂസിതത്താ അതിവിയ ദുട്ഠുല്ലതാ ച ദുട്ഠുല്ലാനം മിച്ഛാവാദാനം ഗണ്ഹനസീലോ ച നോ അസ്സ നോ ഭവേയ്യ, സോ ഭിക്ഖു നാമ ഹോതീതി.

ദബ്ബോതി ദബ്ബജാതികോ പണ്ഡിതോ. **ചിരരത്തസമാഹിതോ**തി ചിരകാലതോ പട്ഠായ സമാഹിതോ. **അകുഹകോ**തി കോഹഞ്ഞരഹിതോ അസഠോ അമായാവീ. **നിപകോ**തി നിപുണോ ഛേകോ. **അപിഹാലൂ**തി നിത്തണ്ഹോ. **സന്തം പദം അജ്ഝഗമാ**തി, നിബ്ബാനം അധിഗതോ. മോനേയ്യധമ്മസമന്നാഗതതോ **മുനി. പരിനിബ്ബുതോ**തി ആരമ്മണകരണവസേന നിബ്ബാനം പടിച്ച സഉപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബുതോ. **കങ്ഖതി കാല**ന്തി ഇദാനി അനുപാദിസേസനിബ്ബാനത്ഥായ കാലം ആഗമേതി. ന തസ്സ കിഞ്ചി കരണീയം അത്ഥി, യഥാ ഏദിസോ ഭവിസ്സതി, തഥാ അത്താനം സമ്പാദേതീതി അധിപ്പായോ.

മാനം പജഹസ്സൂതിആദയോ ചതസ്സോ ഗാഥാ പടിഭാനസമ്പത്തിം നിസ്സായ അത്തനോ പവത്തമാനം മാനം വിനോദേന്തേന വുത്താ. തത്ഥ **മാനം പജഹസ്സൂ**തി സേയ്യമാനാദിനവവിധം മാനം പരിച്ചജ. **ഗോതമാ**തി ഗോതമഗോത്തസ്സ ഭഗവതോ സാവകത്താ അത്താനം ഗോതമഗോത്തം കത്വാ ആലപതി. **മാനപഥ**ന്തി മാനസ്സ പവത്തിട്ഠാനഭൂതം അയോനിസോമനസികാരപരിക്ഖിത്തം ജാതിആദിം തപ്പടിബദ്ധകിലേസപ്പഹാനേന **ജഹസ്സു** പജഹ. **അസേസ**ന്തി സബ്ബമേവ. **മാനപഥമ്ഹി സ മുച്ഛിതോ**തി മാനവത്ഥുനിമിത്തം മുച്ഛം ആപന്നോ. **വിപ്പടിസാരീഹുവാ ചിരരത്ത**ന്തി ഇമസ്മിം മാനപഥാനുയോഗക്ഖണേ വീതിവത്തേ പുബ്ബേവ അരഹത്തം പാപുണിസ്സ, ''നട്ഠോഹമസ്മീ''തി വിപ്പടിസാരീ അഹുവാ അഹോസി.

മക്ഖേന മക്ഖിതാ പജാതി സൂരാദിനാ അത്താനം ഉക്കംസേത്വാ പരേ വമ്ഭേത്വാ പരഗുണമക്ഖനലക്ഖണേന മക്ഖേന പിസിതത്താ മക്ഖീ. പുഗ്ഗലോ ഹി യഥാ യഥാ പരേസം ഗുണേ മക്ഖേതി, തഥാ തഥാ അത്തനോ ഗുണേ പുഞ്ജതി നിരാകരോതി നാമ. **മാനഹതാ**തി മാനേന ഹതഗുണാ. **നിരയം പപതന്തീ**തി നിരയം ഉപപജ്ജന്തി.

മഗ്ഗജിനോതി മഗ്ഗേന വിജിതകിലേസോ. **കിത്തിഞ്ച സുഖഞ്ചോ**തി വിഞ്ഞൂഹി പസംസിതഞ്ച കായികചേതസികസുഖഞ്ച **അനുഭോതീ**തി പടിലഭതി. **ധമ്മദസോതി തമാഹു തഥത്ത**ന്തി തം തഥഭാവം സമ്മാപടിപന്നം യാഥാവതോ ധമ്മദസ്സീതി പണ്ഡിതാ ആഹു.

അഖിലോതി പഞ്ചചേതോഖിലരഹിതോ. **പധാനവാതി** സമ്മപ്പധാനവീരിയസമ്പന്നോ. **വിസുദ്ധോതി** നീവരണസങ്ഖാതവലാഹകാപഗമേന വിസുദ്ധമാനസോ . **അസേസന്തി** നവവിധമ്പി മാനം അഗ്ഗമഗ്ഗേന പജഹിത്വാ. **വിജ്ജായന്തകരോ സമിതാവീതി** സബ്ബസോ സമിതകിലേസോ തിവിധായ വിജ്ജായ പരിയോസാനപ്പത്തോ ഹോതീതി അത്താനം ഓവദതി.

അഥേകദിവസം ആയസ്മാ ആനന്ദോ അഞ്ഞതരേന രാജമഹാമത്തേന നിമന്തിതോ പുബ്ബണ്ഹസമയം തസ്സ ഗേഹം ഗന്ത്വാ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ നിസീദി ആയസ്മതാ വങ്ഗീസേന പച്ഛാസമണേന. അഥ തസ്മിം ഗേഹേ ഇത്ഥിയോ സബ്ബാലങ്കാരപടിമണ്ഡിതാ ഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ, വന്ദിത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛന്തി, ധമ്മം സുണന്തി. അഥായസ്മതോ വങ്ഗീസസ്സ നവപബ്ബജിതസ്സ ആരമ്മണം പരിഗ്ഗഹേതും അസക്കോന്തസ്സ വിസഭാഗാരമ്മണേ രാഗോ ഉപ്പജ്ജി. സോ സദ്ധോ ഉജുജാതികോ കുലപുത്തോ ''അയം മേ രാഗോ വഡ്ഢിത്വാ ദിട്ഠധമ്മികം സമ്പരായികമ്പി അത്ഥം നാസേയ്യാ''തി ചിന്തേത്വാ യഥാനിസിന്നോവ ഥേരസ്സ അത്തനോ പവത്തിം ആവികരോന്തോ **''കാമരാഗേനാ''**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ യദിപി കിലേസരജ്ജനപരിളാഹോ കായമ്പി ബാധതി, ചിത്തം പന ബാധേന്തോ ചിരതരം ബാധേതീതി ദസ്സേതും ''കാമരാഗേന ഡയ്ഹാമീ''തി വത്വാ ''ചിത്തം മേ പരിഡയ്ഹതീ''തി വുത്തം. **നിബ്ബാപനന്തി** രാഗനിബ്ബാപനകാരണം രാഗപരിളാഹസ്സ നിബ്ബാപനസമത്ഥം ഓവാദം കരോഹീതി അത്ഥോ.

സഞ്ഞായ വിപരിയേസാതിആദികാ ഗാഥാ തേന യാചിതേന ആയസ്മതാ ആനന്ദേന വുത്താ. **വിപരിയേസാതി** വിപല്ലാസേന അസുഭേ സുഭന്തി പവത്തേന വിപരീതഗ്ഗാഹേന. **നിമിത്തന്തി** കിലേസജനകനിമിത്തം. **പരിവജ്ജേഹീതി** പരിബ്ബജ. **സുഭം രാഗൂപസംഹിതന്തി** രാഗവഡ്ഢനാരമ്മണം സുഭം പരിവജ്ജേന്തോ അസുഭസഞ്ഞായ പരിവജ്ജേയ്യ, സബ്ബത്ഥ അനഭിരതിസഞ്ഞായ. തസ്മാ തദുഭയമ്പി ദസ്സേന്തോ **''അസുഭായാ''**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **അസുഭായാതി** അസുഭാനുപസ്സനായ. **ചിത്തം ഭാവേഹി ഏകഗ്ഗം സുസമാഹിതന്തി** അത്തനോ ചിത്തവിക്ഖേപാഭാവേന ഏകഗ്ഗം ആരമ്മണേസു സുസമാഹിതം അപ്പിതം കത്വാ ഭാവേഹി തവ അസുഭാനുപസ്സനം സുകരം അക്ഖാമീതി. **സതി കായഗതാ ത്യത്ഥൂതി** വുത്തകായഗതാസതിഭാവനാ തയാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ ഹോതൂതി അത്ഥോ. **നിബ്ബിദാബഹുലോ ഭവാതി** അത്തഭാവേ സബ്ബസ്മിഞ്ച നിബ്ബേദബഹുലോ ഹോഹി.

അനിമിത്തഞ്ച ഭാവേഹീതി നിച്ചനിമിത്താദീനം ഉഗ്ഘാടനേന വിസേസതോ അനിച്ചാനുപസ്സനാ അനിമിത്താ നാമ, തതോ **മാനാനുസയമുജ്ജഹാതി** തം ഭാവേന്തോ മഗ്ഗപടിപാടിയാ അഗ്ഗമഗ്ഗാധിഗമേന മാനാനുസയം സമുച്ഛിന്ദ. **മാനാഭിസമയാതി** മാനസ്സ ദസ്സനാഭിസമയാ ചേവ പഹാനാഭിസമയാ ച. **ഉപസന്തോതി** സബ്ബസോ രാഗാദീനം സന്തതായ ഉപസന്തോ **ചരിസ്സസി** വിഹരിസ്സസീതി അത്ഥോ.

തമേവ വാചന്തിആദികാ ചതസ്സോ ഗാഥാ ഭഗവതാ സുഭാസിതസുത്തേ (സം॰ നി॰ ൧.൨൧൩) ദേസിതേ സോമനസ്സജാതേന ഥേരേന ഭഗവന്തം സമ്മുഖാ അഭിത്ഥവന്തേന വുത്താ. **യായത്താനം ന താപയേതി** യായ വാചായ

ഹേതുഭൂതായ അത്താനം വിപ്പടിസാരേന ന താപേയ്യ ന വിഹേഠേയ്യ. **പരേ ച ന വിഹിംസേയ്യാ**തി പരേ ച പരേഹി ഭിന്ദന്തോ ന ബാധേയ്യ. **സാ വേ വാചാ സുഭാസിതാ**തി സാ വാചാ ഏകംസേന സുഭാസിതാ നാമ, തസ്മാ തമേവ വാചം ഭാസേയ്യാതി യോജനാ. ഇമായ ഗാഥായ അപിസുണവാചാവസേന ഭഗവന്തം ഥോമേതി.

പടിനന്ദിതാതി പടിമുഖഭാവേന നന്ദിതാ പിയായിതാ സമ്പതി ആയതിഞ്ച സുണന്തേഹി സമ്പടിച്ഛിതാ. **യം അനാദായാ**തി യം വാചം ഭാസന്തോ പാപാനി പരേസം അപ്പിയാനി അനിട്ഠാനി ഫരുസവചനാനി അനാദായ അഗ്ഗഹേത്വാ അത്ഥബ്യഞ്ജനമധുരം പിയമേവ ദീപേതി. **തമേവ പിയവാചം ഭാസേയ്യാ**തി പിയവാചാവസേന അഭിത്ഥവി.

അമതാതി സാധുഭാവേന അമതസദിസാ. വുത്തഞ്ഹേതം - "സച്ചം ഹവേ സാധുതരം രസാന"ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൭൩). നിബ്ബാനാമതപച്ചയത്താ വാ അമതാ. **ഏസ ധമ്മോ സനന്തനോ**തി യാ അയം സച്ചവാചാ നാമ, ഏസ പോരാണോ ധമ്മോ ചരിയാ പവേണി. ഇദമേവ ഹി പോരാണാനം ആചിണ്ണം യം തേ ന അലികം ഭാസിംസു. തേനാഹ - **"സച്ചേ അത്ഥേ ച ധമ്മേ ച, ആഹു സന്തോ പതിട്ഠിതാ"**തി. തത്ഥ സച്ചേ പതിട്ഠിതത്താ ഏവ അത്തനോ ച പരേസഞ്ച അത്ഥേ പതിട്ഠിതാ, അത്ഥേ പതിട്ഠിതത്താ ഏവ ധമ്മേ പതിട്ഠിതാ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ. സച്ചവിസേസനമേവ വാ ഏതം. ഇദഞ്ഹി വുത്തം ഹോതി - സച്ചേ പതിട്ഠിതാ. കീദിസേ? അത്ഥേ ച ധമ്മേ ച, യം പരേസം അത്ഥതോ അനപേതത്താ അത്ഥം അനുപരോധകരം, ധമ്മതോ അനപേതത്താ ധമ്മം ധമ്മികമേവ അത്ഥം സാധേതീതി. ഇമായ ഗാഥായ സച്ചവാചാവസേന അഭിത്ഥവി. **ഖേമ**ന്തി അഭയം നിരുപദ്ദവം. കേന കാരണേനാതി ചേ? **നിബ്ബാനപത്തിയാ ദുക്ഖസ്സന്തകിരിയായ,** യസ്മാ കിലേസനിബ്ബാനം പാപേതി, വട്ടദുക്ഖസ്സ ച അന്തകിരിയായ സംവട്ടതി, തസ്മാ ഖേമന്തി അത്ഥോ. അഥ വാ യം ബുദ്ധോ നിബ്ബാനപത്തിയാ വാ ദുക്ഖസ്സന്തകിരിയായ വാതി ദ്വിന്നം നിബ്ബാനധാതൂനം അത്ഥായ ഖേമമഗ്ഗപ്പകാസനതോ **ഖേമം** വാചം ഭാസതി. **സാ വേ വാചാനമുത്തമാ**തി സാ വാചാ സബ്ബവാചാനം സേട്ഠാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഇമായ ഗാഥായ മന്താവചനവസേന ഭഗവന്തം അഭിത്ഥവന്തോ അരഹത്തനികൂടേന ഥോമനം പരിയോസാപേതി.

ഗമ്ഭീരപഞ്ഞോതി തിസ്സോ ഗാഥാ ആയസ്മതോ സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ പസംസനവസേന വുത്താ. തത്ഥ **ഗമ്ഭീരപഞ്ഞോ**തി ഗമ്ഭീരേസു ഖന്ധായതനാദീസു പവത്തായ നിപുണായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതത്താ ഗമ്ഭീരപഞ്ഞോ. മേധാസങ്ഖാതായ ധമ്മോജപഞ്ഞായ സമന്നാഗതത്താ **മേധാവീ**. "അയം ദുഗ്ഗതിയാ മഗ്ഗോ, അയം സുഗതിയാ മഗ്ഗോ, അയം നിബ്ബാനസ്സ മഗ്ഗോ"തി ഏവം മഗ്ഗേ ച അമഗ്ഗേ ച കോവിദതായ **മഗ്ഗാമഗ്ഗസ്സ കോവിദോ**. മഹതിയാ സാവകപാരമീഞാണസ്സ മത്ഥകം പത്തായ പഞ്ഞായ വസേന **മഹാപഞ്ഞോ**. **ധമ്മം ദേസേതി ഭിക്ഖുന**ന്തി സമ്മദേവ പവത്തിം നിവത്തിം വിഭാവേന്തോ ഭിക്ഖൂനം ധമ്മം ദേസേതി. തസ്സാ പന ദേസനായ പവത്തിആകാരം ദസ്സേതും **"സംഖിത്തേനപീ"**തിആദി വുത്തം.

തത്ഥ **സംഖിത്തേനപീ**തി "ചത്താരിമാനി, ആവുസോ, അരിയസച്ചാനി. കതമാനി ചത്താരി? ദുക്ഖം അരിയസച്ചം...പേ॰... ഇമാനി ഖോ, ആവുസോ, ചത്താരി അരിയസച്ചാനി, തസ്മാ തിഹാവുസോ, ഇദം ദുക്ഖന്തി യോഗോ

കരണീയോ''തി ഏവം സംഖിത്തേനപി ദേസേതി. ''കതമഞ്ചാവുസോ, ദുക്ഖം അരിയസച്ചം? ജാതിപി ദുക്ഖാ''തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൩.൩൭൨-൩൭൩) നയേന താനേവ വിഭജന്തോ വിത്ഥാരേനപി ഭാസതി. ഖന്ധാദിദേസനാസുപി ഏസേവ നയോ. **സാലികായിവ നിഗ്ഘോസോ**തി യഥാ മധുരം അമ്ബപക്കം സായിത്വാ പക്ഖേഹി വാതം ദത്വാ മധുരരവം നിച്ഛാരേന്തിയാ സാലികായ നിഗ്ഘോസോ, ഏവം ഥേരസ്സ ധമ്മം കഥേന്തസ്സ മധുരോ നിഗ്ഘോസോ ഹോതി. ധമ്മസേനാപതിസ്സ ഹി പിത്താദീനം വസേന അപലിബുദ്ധവചനം ഹോതി, അയദണ്ഡേന പഹടകംസഥാലകോ വിയ സദ്ദോ നിച്ഛരതി. **പടിഭാനം ഉദിയ്യതീ**തി കഥേതുകമ്യതായ സതി സമുദ്ദതോ വീചിയോ വിയ ഉപരൂപരി അനന്തം പടിഭാനം ഉട്ഠഹതി.

തസ്സാതി ധമ്മസേനാപതിസ്സ. **തന്തി** ധമ്മം ദേസേന്തസ്സ. **സുണന്തീ**തി യം നോ ഥേരോ കഥേതി, തം നോ സോസ്സാമാതി ആദരജാതാ സുണന്തി. **മധുരന്തി** ഇട്ഠം. **രജനീയേനാ**തി കന്തേന. **സവനീയേനാ**തി കണ്ണസുഖേന. **വഗ്ഗുനാ**തി മട്ഠേന മനോഹരേന. **ഉദഗ്ഗചിത്താ**തി ഓദഗ്യപീതിയാ വസേന ഉദഗ്ഗചിത്താ അലീനചിത്താ. **മുദിതാ**തി ആമോദിതാ പാമോജ്ജേന സമന്നാഗതാ. **ഓധേന്തീ**തി അവദഹന്തി അഞ്ഞായ ചിത്തം ഉപട്ഠപേന്താ സോതം ഉപനേന്തി.

അജ്ജ പന്നരസേതിആദികാ ചതസ്സോ ഗാഥാ പവാരണാസുത്തന്തദേസനായ (സം॰ നി॰ ൧.൨൧൫) സത്ഥാരം മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതം നിസിന്നം ദിസ്വാ ഥോമേന്തേന വുത്താ. തത്ഥ **പന്നരസേ**തി യസ്മിഞ്ഹി സമയേ ഭഗവാ പുബ്ബാരാമേ നിസീദന്തോ സായന്ഹസമയേ സമ്പത്തപരിസായ കാലയുത്തം സമയയുത്തം ധമ്മം ദേസേത്വാ, ഉദകകോട്ഠകേ ഗത്താനി പരിസിഞ്ചിത്വാ, വത്ഥനിവസനോ ഏകംസം സുഗതമഹാചീവരം കത്വാ, മിഗാരമാതുപാസാദേ മജ്ഝിമഥമ്ഭം നിസ്സായ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസീദിത്വാ, സമന്തതോ നിസിന്നം ഭിക്ഖുസങ്ഘം അനുവിലോകേത്വാ തദഹുപോസഥേ പവാരണാദിവസേ നിസിന്നോ ഹോതി, ഇമസ്മിം പന്നരസീഉപോസഥേതി അത്ഥോ. **വിസുദ്ധിയാ**തി വിസുദ്ധത്ഥായ വിസുദ്ധിപവാരണായ. **ഭിക്ഖൂ പഞ്ചസതാ സമാഗതാ**തി , പഞ്ചസതമത്താ ഭിക്ഖൂ സത്ഥാരം പരിവാരേത്വാ നിസജ്ജവസേന ചേവ അജ്ഝാസയവസേന ച സമാഗതാ. തേ ച **സംയോജനബന്ധനച്ഛിദാ**തി സംയോജനസങ്ഖാതേ സന്താനസ്സ ബന്ധനഭൂതേ കിലേസേ ഛിന്ദിത്വാ ഠിതാ. തതോ ഏവ **അനീഘാ ഖീണപുനബ്ഭവാ ഇസീ**തി കിലേസദുക്ഖാഭാവേന നിദുക്ഖാ ഖീണപുനബ്ഭവാ, അസേക്ഖാനം സീലക്ഖന്ധാദീനം ഏസിതഭാവേന ഇസീതി.

വിജിതസങ്ഗാമന്തി വിജിതകിലേസസങ്ഗാമത്താ വിജിതമാരബലത്താ വിജിതസങ്ഗാമം. **സത്ഥവാഹ**ന്തി അട്ഠങ്ഗികേ അരിയമഗ്ഗരഥേ ആരോപേത്വാ വേനേയ്യസത്തേ വാഹേതി സംസാരകന്താരതോ ഉത്താരേതീതി ഭഗവാ സത്ഥവാഹോ. തേനാഹ ബ്രഹ്മാ സഹമ്പതി ''ഉട്ഠേഹി, വീര, വിജിതസങ്ഗാമ, സത്ഥവാഹാ''തി (മഹാവ॰ ൮; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൨), തം സത്ഥവാഹം അനുത്തരം സത്ഥാരം സാവകാ പയിരുപാസന്തി. **തേവിജ്ജാ മച്ചുഹായിനോ**തി ഏവരൂപേഹി സാവകേഹി പരിവാരിതോ ചക്കവത്തി വിയ രാജാ അമച്ചപരിവാരിതോ ജനപദചാരികവസേന സമന്താ അനുപരിയേതീതി യോജനാ.

പലാപോതി തുച്ഛോ അന്തോസാരരഹിതോ, സീലരഹിതോതി അത്ഥോ. **വന്ദേ ആദിച്ചബന്ധുനന്തി** ആദിച്ചബന്ധും സത്ഥാരം ദസബലം വന്ദാമീതി വദതി.

പരോസഹസ്സന്തിആദികാ ചതസ്സോ ഗാഥാ നിബ്ബാനപടിസംയുത്തായ ധമ്മിയാ കഥായ ഭിക്ഖൂനം ധമ്മം ദേസേന്തം ഭഗവന്തം ഥോമേന്തേന വുത്താ. തത്ഥ **പരോസഹസ്സന്തി** അതിരേകസഹസ്സം, അഡ്ഢതേളസാനി ഭിക്ഖുസഹസ്സാനി സന്ധായ വുത്തം. **അകുതോഭയന്തി** നിബ്ബാനേ കുതോചിപി ഭയം നത്ഥി. നിബ്ബാനം പത്തസ്സ ച കുതോചിപി ഭയം നത്ഥീതി നിബ്ബാനം അകുതോഭയം നാമ.

"ആഗും ന കരോതീ"തിആദിനാ (സും° നി° ൫൨൭) വുത്തകാരണേഹി ഭഗവാ നാഗോതി വുച്ചതീതി **നാഗനാമോസി ഭഗവാതി. ഇസീനം ഇസിസത്തമോതി** സാവകപച്ചേകബുദ്ധഇസീനം ഉത്തമോ ഇസി, വിപസ്സീസമ്മാസമ്ബുദ്ധതോ പട്ഠായ ഇസീനം വാ സത്തമകോ ഇസി. **മഹാമേഘോവാതി** ചാതുദ്ദീപികമഹാമേഘോ വിയ ഹുത്വാ.

ദിവാ വിഹാരാതി പടിസല്ലാനട്ഠാനതോ. **സാവകോ തേ, മഹാവീര, പാദേ വന്ദതി വങ്ഗീസോതി** ഇദം ഥേരോ അരഹത്തം പത്വാ അത്തനോ വിസേസാധിഗമം പകാസേന്തോ വദതി.

ഉമ്മഗ്ഗപഥന്തിആദികാ ചതസ്സോ ഗാഥാ ഭഗവതാ "കിം നു തേ, വങ്ഗീസ, ഇമാ ഗാഥായോ പുബ്ബേ പരിവിതക്കിതാ, ഉദാഹു ഠാനസോ ചേതാ പടിഭന്തീ"തി പുച്ഛിതേന ഠാനസോ പടിഭന്തീതി ദസ്സേന്തേന വുത്താ. കസ്മാ പനേവം തം ഭഗവാ അവോച? സങ്ഘമജ്ഝേ കിര കഥാ ഉദപാദി - "വങ്ഗീസത്ഥേരോ വിസ്സട്ഠഗന്ഥോ നേവ ഉദ്ദേസേന, ന പരിപുച്ഛായ, ന യോനിസോമനസികാരേന കമ്മം കരോതി. ഗാഥം ബന്ധന്തോ വണ്ണപദാനി കരോന്തോ വിചരതീ"തി. അഥ ഭഗവാ "ഇമേ ഭിക്ഖൂ വങ്ഗീസസ്സ പടിഭാനസമ്പത്തിം ന ജാനന്തി, അഹമസ്സ പടിഭാനസമ്പത്തിം ജാനാപേസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ "കിം നു ഖോ, വങ്ഗീസാ"തിആദിനാ പുച്ഛതി. **ഉമ്മഗ്ഗപഥന്തി** അനേകാനി കിലേസുപ്പജ്ജനപഥാനി. വട്ടപ്പസുതപഥതായ ഹി പഥന്തി വുത്തം. **പഭിജ്ജ ഖീലാനീതി** രാഗാദിഖീലാനി പഞ്ച ഭിന്ദിത്വാ ചരസി. **തം പസ്സഥാതി** ഏവം അഭിഭുയ്യ ച ഛിന്ദിത്വാ ച ചരന്തം ബുദ്ധം പസ്സഥ. **ബന്ധപമുഞ്ചകരന്തി** ബന്ധനമോചനകരം. **അസിതന്തി** അനിസ്സിതം. **ഭാഗസോ പടിഭജ്ജാതി** സതിപട്ഠാനാദികോട്ഠാസതോ ധമ്മം പടിഭജ്ജനീയം കത്വാ. **പവിഭജ്ജാതിപി** പാഠോ. ഉദ്ദേസാദികോട്ഠാസതോ പകാരേന വിഭജിത്വാ വിഭജിത്വാ ധമ്മം ദേസേതീതി അത്ഥോ.

ഓഘസ്സാതി കാമാദിചതുരോഘസ്സ. **അനേകവിഹിതന്തി** സതിപട്ഠാനാദിവസേന അനേകവിധം അട്ഠതിംസായ വാ കമ്മട്ഠാനാനം വസേന അനേകപ്പകാരം അമതാവഹം മഗ്ഗം **അക്ഖാസി** അഭാസി. **തസ്മിഞ്ച അമതേ അക്ഖാതേതി** തസ്മിം തേന അക്ഖാതേ അമതേ അമതാവഹേ. **ധമ്മദസാതി** ധമ്മസ്സ പസ്സിതാരോ. **ഠിതാ അസംഹീരാതി** കേനചി അസംഹാരിയാ ഹുത്വാ പതിട്ഠിതാ. **അതിവിജ്ഝാതി** അതിവിജ്ഝിത്വാ. **സബ്ബട്ഠിതീനന്തി** സബ്ബേസം ദിട്ഠിട്ഠാനാനം വിഞ്ഞാണട്ഠിതീനം വാ. **അതിക്കമമദ്ദസാതി** അതിക്കമഭൂതം നിബ്ബാനം അദ്ദസ. **അഗ്ഗന്തി** ഉത്തമം ധമ്മം. അഗ്ഗേതി വാ

പാഠോ, പഠമതരന്തി അത്ഥോ. **ദസദ്ധാന**ന്തി പഞ്ചവഗ്ഗിയാനം **അഗ്ഗം** ധമ്മം, **അഗ്ഗേ** വാ ആദിതോ ദേസയീതി അത്ഥോ.

തസ്മാതി യസ്മാ “ഏസ ധമ്മോ സുദേസിതോ”തി ജാനന്തേന പമാദോ ന കാതബ്ബോ, തസ്മാ **അനുസിക്ഖേ**തി തിസ്സോ സിക്ഖാ വിപസ്സനാപടിപാടിയാ മഗ്ഗപടിപാടിയാ ച സിക്ഖേയ്യ.

ബുദ്ധാനുബുദ്ധോതിആദികാ തിസ്സോ ഗാഥാ ആയസ്മതോ അഞ്ഞാതകോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരസ്സ ഥോമനവസേന വുത്താ. തത്ഥ **ബുദ്ധാനുബുദ്ധോ**തി ബുദ്ധാനം അനുബുദ്ധോ . ബുദ്ധാ ഹി പഠമം ചത്താരി സച്ചാനി ബുജ്ഝിംസു, പച്ഛാ ഥേരോ സബ്ബപഠമം, തസ്മാ ബുദ്ധാനുബുദ്ധോതി. ഥിരേഹി സീലക്ഖന്ധാദീഹി സമന്നാഗതത്താ **ഥേരോ,** അകുപ്പധമ്മോതി അത്ഥോ. **തിബ്ബനിക്കമോ**തി ദള്ഹവീരിയോ. **സുഖവിഹാരാന**ന്തി ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരാനം. **വിവേകാന**ന്തി തിണ്ണമ്പി വിവേകാനം. **സബ്ബസ്സ ത**ന്തി യം സബ്ബസാവകേന പത്തബ്ബം, അസ്സ അനേന തം അനുപ്പത്തം. **അപ്പമത്തസ്സ സിക്ഖതോ**തി അപ്പമത്തേന ഹുത്വാ സിക്ഖന്തേന.

തേവിജ്ജോ ചേതോപരിയകോവിദോതി ഛസു അഭിഞ്ഞാസു ചതസ്സോ വദതി, ഇതരാ ദ്വേ യദിപി ന വുത്താ, ഥേരോ പന ഛളഭിഞ്ഞോവ. യസ്മാ ഥേരം ഹിമവന്തേ ഛദ്ദന്തദഹതോ ആഗന്ത്വാ ഭഗവതി പരമനിപച്ചകാരം ദസ്സേത്വാ, വന്ദന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസേന ഭഗവതോ സമ്മുഖാ ഥേരം അഭിത്ഥവന്തേന ഇമാ ഗാഥാ വുത്താ, തസ്മാ “കോണ്ഡഞ്ഞോ ബുദ്ധദായാദോ, പാദേ വന്ദതി സത്ഥുനോ”തി വുത്തം.

നഗസ്സ പസ്സേതിആദികാ തിസ്സോ ഗാഥാ പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം സബ്ബേഹേവ അരഹന്തേഹി ഭഗവതി കാളസിലായം വിഹരന്തേ ആയസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ തേസം ഭിക്ഖൂനം ചിത്തം സമന്നേസന്തോ അരഹത്തഫലവിമുത്തിം പസ്സിത്ഥ. തം ദിസ്വാ ആയസ്മാ വങ്ഗീസോ ഭഗവന്തം ഥേരേ ച അഭിത്ഥവന്തോ അഭാസി. തത്ഥ **നഗസ്സ പസ്സേ**തി ഇസിഗിലിപബ്ബതസ്സ പസ്സേ കാളസിലായം. **ആസീന**ന്തി നിസിന്നം.

ചേതസാതി അത്തനോ ചേതോപരിയഞാണേന. **ചിത്തം നേസം സമന്നേസ**ന്തി തേസം ഖീണാസവഭിക്ഖൂനം ചിത്തം സമന്നേസന്തോ. **അനുപരിയേതീ**തി അനുക്കമേന പരിച്ഛിന്ദതി.

ഏവം സബ്ബങ്ഗസമ്പന്നം “മുനിം ദുക്ഖസ്സ പാരഗു”ന്തി വുത്തായ സത്ഥുസമ്പത്തിയാ ചേവ “തേവിജ്ജാ മച്ചുഹായിനോ”തി വുത്തായ സാവകസമ്പത്തിയാ ചാതി സബ്ബേഹി അങ്ഗേഹി സമ്പന്നം സമന്നാഗതം. **മുനി**ന്തി ഹി ഇമിനാ പദേന മോനസങ്ഖാതേന ഞാണേന സത്ഥു അനവസേസഞ്ഞേയ്യാവബോധോ വുത്തോതി അനാവരണഞാണേന ദസബലഞാണാദീനം സങ്ഗഹോ കതോ ഹോതി, തേനസ്സ ഞാണസമ്പദം ദസ്സേതി. **ദുക്ഖസ്സ പാരഗു**ന്തി ഇമിനാ പഹാനസമ്പദം. തദുഭയേന ച സത്ഥു ആനുഭാവസമ്പദാദയോ ദസ്സിതാ ഹോന്തി. **തേവിജ്ജാ മച്ചുഹായിനോ**തി ഇമിനാ സാവകാനം ഞാണസമ്പത്തിദീപനേന ച നിബ്ബാനധാതുയാ അധിഗമദീപനേന ച പദദ്വയേന സത്ഥുസാവകസമ്പത്തി ദസ്സിതാ ഹോതി. തഥാ ഹി യഥാവുത്തമത്ഥം പാകടതരം കാതും **“മുനിം ദുക്ഖസ്സ പാരഗും. അനേകാകാരസമ്പന്നം,**

പയിരുപാസന്തി ഗോതമ”ന്തി വുത്തം. തത്ഥ **അനേകാകാരസമ്പന്ന**ന്തി അനേകേഹി ആകാരേഹി സമ്പന്നം, അനേകാകാരഗുണസമന്നാഗതന്തി അത്ഥോ.

ചന്ദോ യഥാതി ഗാഥാ ഭഗവന്തം ചമ്പാനഗരേ ഗഗ്ഗരായ പോക്ഖരണിയാ തീരേ മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന അനേകേഹി ച ദേവനാഗസഹസ്സേഹി പരിവുതം അത്തനോ വണ്ണേന ച യസസാ ച വിരോചമാനം ദിസ്വാ സോമനസ്സജാതേന അഭിത്ഥവന്തേന വുത്താ. തത്ഥ **ചന്ദോ യഥാ വിഗതവലാഹകേ നഭേ**തി യഥാ സരദസമയേ അപഗതവലാഹകേ വലാഹകസദിസേന അഞ്ഞേന ച മഹികാദിനാ ഉപക്കിലേസേന വിമുത്തേ ആകാസേ പുണ്ണചന്ദോ വിരോചതി, **വീതമലോവ ഭാണുമാ**തി തേനേവ വലാഹകാദിഉപക്കിലേസവിഗമേന വിഗതമലോ ഭാണുമാ സൂരിയോ യഥാ വിരോചതി. **ഏവമ്പി, അങ്ഗീരസ, ത്വ**ന്തി ഏവം അങ്ഗേഹി നിച്ഛരണജുതീഹി ജുതിമന്ത ത്വമ്പി **മഹാമുനി** ഭഗവാ, **അതിരോചസി** അത്തനോ യസസാ സദേവകം ലോകം അതിക്കമിത്വാ വിരോചസീതി.

കാവേയ്യമത്താതിആദികാ ദസ ഗാഥാ അരഹത്തം പത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ സത്ഥു അത്തനോ ച ഗുണേ വിഭാവേന്തേന വുത്താ. തത്ഥ **കാവേയ്യമത്താ**തി കാവേയ്യേന കബ്ബകരണേന മത്താ മാനിതാ സമ്ഭാവിതാ ഗുണോദയം ആപന്നാ. **അദ്ദസാമാ**തി അദ്ദസിമ്ഹാ.

അദ്ധാ നോ ഉദപജ്ജഥാതി രതനത്തയം അദ്ധാ അമ്ഹാകം ഉപകാരത്ഥായ ഉപ്പജ്ജി.

വചനന്തി സച്ചപടിസംയുത്തം ധമ്മകഥം. **ഖന്ധേ ആയതനാനി ച ധാതുയോ ചാ**തി പഞ്ചക്ഖന്ധേ ദ്വാദസായതനാനി, അട്ഠാരസ ധാതുയോ ച. ഇമസ്മിം ഠാനേ ഖന്ധാദികഥാ വത്തബ്ബാ. സാ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൨.൪൨൮ ആദയോ) വിത്ഥാരിതാ ഏവാതി തത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. **വിദിത്വാനാ**തി രൂപാദിവിഭാഗാദിതോ അനിച്ചതാദിതോ ച പുബ്ബഭാഗഞാണേന ജാനിത്വാ.

യേ തേ സാസനകാരകാതി യേ തേ സത്താ തഥാഗതാനം സാസനകാരകാ, തേസം ബഹൂനം അത്ഥായ വത ഉപ്പജ്ജന്തി തഥാഗതാ.

യേ നിയാമഗതദ്ദസാതി നിയാമോ ഏവ നിയാമഗതം, യേ ഭിക്ഖൂ ഭിക്ഖുനിയോ ച സമ്മത്തനിയാമം അദ്ദസംസു അധിഗച്ഛിംസു. തേസം അത്ഥായ വത **ബോധിം** സമ്മാസമ്ബോധിം അജ്ഝഗമാ, **മുനി** ഭഗവാതി യോജനാ.

സുദേസിതാതി വേനേയ്യജ്ഝാസയാനുരൂപം സങ്ഖേപതോ വിത്ഥാരതോ ച സുട്ഠു ദേസിതാ. **ചക്ഖുമതാ**തി പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹി ചക്ഖുമതാ. അത്തഹിതകാമേഹി അരണീയാനി കരണീയാനി അരിയഭാവകരാനി, അരിയസ്സ വാ ഭഗവതോ സച്ചാനീതി **അരിയസച്ചാനി. ദുക്ഖ**ന്തിആദി തേസം അരിയസച്ചാനം സരൂപദസ്സനം . ഇമസ്മിം ഠാനേ അരിയസച്ചകഥാ വത്തബ്ബാ, സാ സബ്ബാകാരതോ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൨.൫൨൯ ആദയോ) വിത്ഥാരിതാതി തത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. **ഏവമേതേ തഥാ**തി ഏതേ ദുക്ഖാദയോ അരിയസച്ചധമ്മാ ഏവം ദുക്ഖാദിപ്പകാരേന തഥാ അവിതഥാ അനഞ്ഞഥാ. **വുത്താ ദിട്ഠാ മേ തേ യഥാ തഥാ**തി യഥാ സത്ഥാരാ വുത്താ, തഥാ

മയാ ദിട്ഠാ, അരിയമഗ്ഗഞാണേന പടിവിദ്ധത്താ ഏവം തേസം. **സദത്ഥോ മേ അനുപ്പത്തോ** അരഹത്തം മയാ സച്ഛികതം. തതോ ച **കതം ബുദ്ധസ്സ** ഭഗവതോ **സാസനം** ഓവാദാനുസിട്ഠിയം അനുപതിട്ഠോ.

സ്വാഗതം വത മേ ആസീതി സുആഗമനം വത മേ അഹോസി. **മമ ബുദ്ധസ്സ സന്തികേ**തി മമ സമ്ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സന്തികേ സമീപേ.

അഭിഞ്ഞാപാരമിപ്പത്തോതി ഛന്നമ്പി അഭിഞ്ഞാനം പാരമിം, ഉക്കംസം അധിഗതോ. ഇമിനാ ഹി പദേന വുത്തമേവത്ഥം വിവരിതും **"സോതധാതു വിസോധിതാ"**തിആദി വുത്തം.

പുച്ഛാമി സത്ഥാരന്തിആദികാ ദ്വാദസ ഗാഥാ അത്തനോ ഉപജ്ഝായസ്സ പരിനിബ്ബുതഭാവം പുച്ഛന്തേന വുത്താ. ആയസ്മതോ നിഗ്രോധകപ്പത്ഥേരസ്സ ഹി പരിനിബ്ബാനകാലേ ആയസ്മാ വങ്ഗീസോ അസമ്മുഖാ അഹോസി. ദിട്ഠപുബ്ബഞ്ച തേന തസ്സ ഹത്ഥകുക്കുച്ചാദി, പുബ്ബവാസനാവസേന ഹി താദിസഞ്ച ആയസ്മതോ പിലിന്ദവച്ഛസ്സ വസലവാദേന സമുദാചാരോ വിയ ഖീണാസവാനമ്പി ഹോതിയേവ. തേന "പരിനിബ്ബുതോ നു ഖോ മേ ഉപജ്ഝായോ, ഉദാഹു നോ"തി ഉപ്പന്നപരിവിതക്കോ സത്ഥാരം പുച്ഛി. തേന വുത്തം - "ഉപജ്ഝായസ്സ പരിനിബ്ബുതഭാവം പുച്ഛന്തേന വുത്താ"തി. തത്ഥ **സത്ഥാര**ന്തി ദിട്ഠധമ്മികാദീഹി വേനേയ്യാനം അനുസാസകം. **അനോമപഞ്ഞ**ന്തി ഓമം വുച്ചതി പരിത്തം ലാമകം. ന ഓമപഞ്ഞം അനോമപഞ്ഞം, മഹാപഞ്ഞന്തി അത്ഥോ. **ദിട്ഠേവ ധമ്മേ**തി പച്ചക്ഖമേവ, ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേതി അത്ഥോ. **വിചികിച്ഛാന**ന്തി സംസയാനം ഏവരൂപാനം വാ പരിവിതക്കാനം ഛേത്താ. **അഗ്ഗാളവേ**തി അഗ്ഗാളവചേതിയസങ്ഖാതേ വിഹാരേ. **ഞാതോ**തി പാകടോ. **യസസ്സീ**തി ലാഭസക്കാരസമ്പന്നോ. **അഭിനിബ്ബുതത്തോ**തി ഉപസന്തസഭാവോ അപരിഡയ്ഹമാനചിത്തോ.

തയാ കതന്തി താദിസേ ഛായാസമ്പന്നേ നിഗ്രോധരുക്ഖമൂലേ നിസിന്നത്താ "നിഗ്രോധകപ്പോ"തി തയാ കതം നാമം. ഇതി സോ യഥാ അത്തനാ ഉപലക്ഖിതം തഥാ വദതി. ഭഗവാ പന ന നിസിന്നത്താ ഏവ തം തഥാ ആലപതി, അപി ച ഖോ തത്ഥ അരഹത്തം പത്തത്താപി. **ബ്രാഹ്മണസ്സാ**തി ജാതിം സന്ധായ വദതി. സോ കിര ബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലാ പബ്ബജിതോ. **നമസ്സം അചരി**ന്തി നമസ്സമാനോ വിഹാസിം. **മുത്യപേഖോ**തി നിബ്ബാനേ പതിട്ഠിതോ.

ദള്ഹധമ്മദസ്സീതി ഭഗവന്തം ആലപതി. ദള്ഹധമ്മഞ്ഹി നിബ്ബാനം അഭിജ്ജനട്ഠേന, തഞ്ച ഭഗവാ പസ്സി ദസ്സേസി ച.

സക്കാതിപി ഭഗവന്തമേവ കുലനാമേന ആലപതി. **മയമ്പി സബ്ബേ**തി, നിരവസേസപരിസം സങ്ഗണ്ഹിത്വാ അത്താനം ദസ്സേന്തോ വദതി. **സമന്തചക്ഖൂ**തിപി ഭഗവന്തമേവ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന ആലപതി. **സമവട്ഠിതാ**തി സമ്മാ അവട്ഠിതാ, ആഭോഗം കത്വാ ഠിതാ. **നോ**തി അമ്ഹാകം. **സവനായാ**തി ഇമസ്സ പഞ്ഹസ്സ വേയ്യാകരണം സവനത്ഥായ. **സോതാ**തി സോതധാതുയോ. **തുവം നോ സത്ഥാ ത്വമനുത്തരോസീ**തി ഥുതിവചനവസേന വദതി.

ഛിന്ദ നോ വിചികിച്ഛന്തി വിചികിച്ഛാപടിരൂപകം തം പരിവിതക്കം സന്ധായാഹ. അകുസലവിചികിച്ഛായ പന ഥേരോ നിബ്ബിചികിച്ഛോവ. **ബ്രൂഹി മേതന്തി** ബ്രൂഹി മേ ഏതം. യം മയാ യാചിതോസി "തം സാവകം, സക്ക, മയമ്പി സബ്ബേ അഞ്ഞാതുമിച്ഛാമാ"തി യാചിതോവ, തം ബ്രാഹ്മണം **പരിനിബ്ബുതം വേദയ ഭൂരിപഞ്ഞ. മജ്ഝേവ നോ ഭാസാ"**തി പരിനിബ്ബുതം ജാനിത്വാ മഹാപഞ്ഞ ഭഗവാ മജ്ഝേവ അമ്ഹാകം സബ്ബേസം ഭാസ, യഥാ സബ്ബേ മയം ജാനേയ്യാമ. **സക്കോവ ദേവാന സഹസ്സനേത്തോതി** , ഇദം പന ഥുതിവചനമേവ. അപിചേത്ഥ അയമധിപ്പായോ - യഥാ സക്കോ സഹസ്സനേത്തോ ദേവാനം മജ്ഝേ തേഹി സക്കച്ചം സമ്പടിച്ഛിതവചനം ഭാസതി, ഏവം അമ്ഹാകം മജ്ഝേ അമ്ഹേഹി സമ്പടിച്ഛിതവചനം ഭാസാതി.

യേ കേചീതി ഇമമ്പി ഗാഥം ഭഗവന്തം ഥുനന്തോ വത്തുകാമതം ജനേതും ഭണതി. തസ്സത്ഥോ - യേ കേചി അഭിജ്ഝാദയോ ഗന്ഥാ, തേസം അപ്പഹാനേ സതി മോഹവിചികിച്ഛാനം പഹാനാഭാവതോ **മോഹമഗ്ഗാ**തി ച, **അഞ്ഞാണപക്ഖാ**തി ച, **വിചികിച്ഛഠാനാ**തി ച വുച്ചന്തി. സബ്ബേ തേ തഥാഗതം പത്വാ തഥാഗതസ്സ ദേസനാബലേന വിദ്ധംസിതാ ഭവന്തി, നസ്സന്തി. കിംകാരണന്തി? **ചക്ഖുഞ്ഹി ഏതം പരമം നരാനം,** യസ്മാ തഥാഗതോ സബ്ബഗന്ഥവിധമനേന പഞ്ഞാചക്ഖുജനനതോ നരാനം പരമം ചക്ഖുന്തി വുത്തം ഹോതി.

നോ ചേ ഹി ജാതൂതി ഇമമ്പി ഗാഥം ഥുനന്തോ ഏവ വത്തുകാമതം ജനേന്തോ ഭണതി. തത്ഥ **ജാതൂ**തി ഏകംസവചനം. **പുരിസോ**തി ഭഗവന്തം സന്ധായാഹ. **ജോതിമന്തോ**തി പഞ്ഞാജോതിസമ്പന്നാ സാരിപുത്താദയോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യദി ഭഗവാ പുരത്ഥിമാദിഭേദോ വാതോ വിയ അബ്ഭഘനം ദേസനാവേഗേന കിലേസേ വിഹനേയ്യ, തതോ യഥാ അബ്ഭഘനനിവുതോ ലോകോ തമോവ ഹോതി ഏകന്ധകാരോ, ഏവം സബ്ബോപി ലോകോ അഞ്ഞാണനിവുതോ തമോവ സിയാ. യേ ചാപി ഇമേ ഇദാനി ജോതിമന്തോ ഖായന്തി സാരിപുത്താദയോ, തേപി ന ഭാസേയ്യും, ന ദീപേയ്യുന്തി.

ധീരാ ചാതി ഇമമ്പി ഗാഥം പുരിമനയേനേവാഹ. തസ്സത്ഥോ - **ധീരാ** ച പണ്ഡിതപുരിസാ, **പജ്ജോതകരാ ഭവന്തി** പഞ്ഞാപജ്ജോതം ഉപ്പാദേന്തി. **തം** തസ്മാ അഹം തം **വീര** പധാനവീരിയസമന്നാഗത ഭഗവാ, **തഥേവ മഞ്ഞേ** ധീരോ പജ്ജോതകരോത്വേവ മഞ്ഞാമി. മയമ്പി **വിപസ്സിനം** സബ്ബധമ്മേ യഥാഭൂതം പസ്സന്തം ഭഗവന്തം ജാനന്താ ഏവ ഉപാഗമിമ്ഹാ. തസ്മാ "പരിസാസു നോ **ആവികരോഹി കപ്പം** പരിനിബ്ബുതോവ യഥാ നിഗ്രോധകപ്പം ആവികരോഹി പകാസേഹീ"തി.

ഖിപ്പന്തി ഇമമ്പി ഗാഥം പുരിമനയേനേവ ആഹ. തസ്സത്ഥോ - ഭഗവാ **ഖിപ്പം ഗിരം ഏരയ വഗ്ഗു വഗ്ഗും** അചിരായമാനോ വാചം ഭാസ വഗ്ഗു മനോഹരം. **ഹംസോവ** യഥാ സുവണ്ണഹംസോ ഗോചരം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ജാതസ്സരവനസണ്ഡം ദിസ്വാ ഗീവം **പഗ്ഗയ്ഹ** പക്ഖേ ഉദ്ധുനിത്വാ ഹട്ഠതുട്ഠോ **സണികം** അതരമാനോ വഗ്ഗും നികൂജതി ഗിരം നിച്ഛാരേതി, ഏവമേവം ത്വം സണികം നികൂജ ഇമിനാ മഹാപുരിസലക്ഖണത്തതരേന ബിന്ദുസ്സരേന സുട്ഠു **വികപ്പിതേന** അഭിസങ്ഖതേന, ഏതേ മയം സബ്ബേ **ഉജുഗതാ** അവിക്ഖിത്തമാനസാ ഹുത്വാ തവ നികൂജം സുണോമാതി.

പഹീനജാതിമരണന്തി , ഇദമ്പി പുരിമനയേനേവ ആഹ. തത്ഥ ന സിസ്സതീതി അസേസോ, തം **അസേസം,** സോതാപന്നാദയോ വിയ കിഞ്ചി അസേസേത്വാ പഹീനജാതിമരണന്തി വുത്തം ഹോതി. **നിഗ്ഗയ്ഹാ**തി നിബന്ധിത്വാ, **ധോന**ന്തി ധുതസബ്ബപാപം. **വദേസ്സാമീ**തി കഥാപേസ്സാമി ധമ്മം. **ന കാമകാരോ ഹോഹി പുഥുജ്ജനാന**ന്തി പുഥുജ്ജനസേക്ഖാദീനം തിവിധാനം ജനാനം കാമകാരോ നത്ഥി, തേ യം ഇച്ഛന്തി ഞാതും വാ വത്തും വാ, തം ന സക്കോന്തി. **സങ്ഖേയ്യകാരോ ച തഥാഗതാന**ന്തി തഥാഗതാനം പന വീമംസകാരോ പഞ്ഞാപുബ്ബങ്ഗമകിരിയാ, തേ യം ഇച്ഛന്തി ഞാതും വാ വത്തും വാ, തം സക്കോന്തിയേവാതി അധിപ്പായോ.

ഇദാനി തം സങ്ഖേയ്യകാരം പകാസേന്തോ **"സമ്പന്നവേയ്യാകരണ"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - തഥാ ഹി തവ ഭഗവാ ഇദം **സമുജ്ജുപഞ്ഞസ്സ** സബ്ബത്ഥ അപ്പടിഹതഭാവേന ഉജുഗതപഞ്ഞസ്സ സമ്മദേവ വുത്തം പവത്തിതം സമ്പന്നവേയ്യാകരണം "സന്തതിമഹാമത്തോ സത്തതാലമത്തം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ പരിനിബ്ബായിസ്സതി, സുപ്പബുദ്ധോ സക്കോ സത്തമേ ദിവസേ പഥവിം പവിസിസ്സതീ"തി ഏവമാദിം **സമുഗ്ഗഹിതം** സമ്മദേവ ഉഗ്ഗഹിതം അവിപരീതം ദിട്ഠം, പുന സുട്ഠുതരം അഞ്ജലിം പണാമേത്വാ ആഹ. **അയമഞ്ജലി പച്ഛിമോ സുപ്പണാമിതോ**തി അയം അപരോപി അഞ്ജലി സുട്ഠുതരം പണാമിതോ. **മാ മോഹയീ ജാന**ന്തി മാ നോ അവചനേന മോഹയി, ജാനന്തോ തസ്സ ഗതിം. **അനോമപഞ്ഞാ**തി ഭഗവന്തം ആലപതി.

പരോപരന്തി ഇമം പന ഗാഥം അപരേനപി പരിയായേന അമോഹനമേവ യാചന്തോ ആഹ. തത്ഥ **പരോപര**ന്തി ലോകുത്തരലോകിയവസേന സുന്ദരാസുന്ദരം ദൂരേ സന്തികേ വാ. **അരിയധമ്മ**ന്തി ചതുസച്ചധമ്മം. **വിദിത്വാ**തി പടിവിജ്ഝിത്വാ. **ജാന**ന്തി സബ്ബം ഞേയ്യധമ്മം ജാനന്തോ. **വാചാഭികങ്ഖാമീ**തി യഥാ **ഘമ്മനി** ഘമ്മകാലേ ഉണ്ഹാഭിതത്തോ പുരിസോ കിലന്തോ തസിതോ വാരിം, ഏവം തേ വാചം അഭികങ്ഖാമി. **സുതം പവസ്സാ**തി സുതസങ്ഖാതം സദ്ദായതനം പവസ്സ പഗ്ഘര മുഞ്ച പവത്ത. "സുതസ്സ വസ്സാ"തിപി പാളി. വുത്തപകാരസ്സ സദ്ദായതനസ്സ വുട്ഠിം വസ്സാതി അത്ഥോ.

ഇദാനി യാദിസം വാചം അഭികങ്ഖതി, തം പകാസേന്തോ **"യദത്ഥിക"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **കപ്പായനോ**തി കപ്പമേവ പൂജാവസേന വദതി. **യഥാ വിമുത്തോ**തി "കിം അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ യഥാ അസേക്ഖോ, ഉദാഹു സഉപാദിസേസായ യഥാ സേക്ഖോ"തി വാ പുച്ഛതി. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ദ്വാദസഹി ഗാഥാഹി യാചിതോ ഭഗവാ തം വിയാകരോന്തോ **"അച്ഛേച്ഛീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അച്ഛേച്ഛി തണ്ഹം ഇധ നാമരൂപേ (ഇതി ഭഗവാ) കണ്ഹസ്സ സോതം ദീഘരത്താനുസയിത**ന്തി ഇമസ്മിം നാമരൂപേ കാമതണ്ഹാദിഭേദാ തണ്ഹാ ദീഘരത്തം അപ്പഹീനട്ഠേന അനുസയിതാ കണ്ഹനാമകസ്സ മാരസ്സ സോതന്തിപി വുച്ചതി. തം കണ്ഹസ്സ സോതമുതം ദീഘരത്താനുസയിതം ഇധ നാമരൂപേ തണ്ഹം കപ്പായനോ ഛിന്ദി. **ഇതി ഭഗവാ**തി ഇദം പന സങ്ഗീതികാരാനം വചനം. **അതാരി ജാതിം മരണം അസേസ**ന്തി സോ തം തണ്ഹം ഛേത്വാ അസേസം ജാതിമരണം അതരി അനുപാദിസേസായ പരിനിബ്ബായീതി ദസ്സേതി, **ഇച്ചബ്രവി ഭഗവാ**

പഞ്ചസേട്ഠോതി ആയസ്മതാ വങ്ഗീസേന പുട്ഠോ ഭഗവാ ഏവം അവോച പഞ്ചഹി സദ്ധാദീഹി ഇന്ദ്രിയേഹി അനഞ്ഞസാധാരണേഹി ചക്ഖൂഹി വാ സേട്ഠോ. അഥ വാ **പഞ്ചസേട്ഠോ**തി പഞ്ചഹി സീലാദീഹി ധമ്മക്ഖന്ധേഹി, പഞ്ചഹി വാ ഹേതുസമ്പദാദീഹി സേട്ഠോ ഉത്തമോ പവരോതി സങ്ഗീതികാരാനമേവിദമ്പി വചനം.

ഏവം വുത്തേ ഭഗവതോ ഭാസിതം അഭിനന്ദമാനസോ ആയസ്മാ വങ്ഗീസോ **"ഏസ സുത്വാ"**തിആദികാ ഗാഥായോ ആഹ. തത്ഥ പഠമഗാഥായം **ന മം വഞ്ചേസീ**തി യസ്മാ പരിനിബ്ബുതോ, തസ്മാ തസ്സ പരിനിബ്ബുതഭാവം ഇച്ഛന്തം മം ന വഞ്ചേസി, ന വിസംവാദേസീതി അത്ഥോ. സേസം പാകടമേവ.

ദുതിയഗാഥായം യസ്മാ മുത്യപേഖോ വിഹാസി, തസ്മാ തം സന്ധായാഹ **"യഥാ വാദീ തഥാ കാരീ, അഹു ബുദ്ധസ്സ സാവകോ"**തി. **മച്ചുനോ ജാലം തത**"ന്തി തേഭൂമകവട്ടേ വിത്ഥതം മാരസ്സ തണ്ഹാജാലം. **മായാവിനോ**തി ബഹുമായസ്സ. "തഥാ മായാവിനോ"തിപി കേചി പഠന്തി, തേസം യോ അനേകാഹി മായാഹി അനേകക്ഖത്തും ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമി. തസ്സ തഥാ മായാവിനോതി അധിപ്പായോ.

തതിയഗാഥായ **ആദി**ന്തി മൂലകാരണം. **ഉപാദാനസ്സാ**തി വട്ടസ്സ. വട്ടം ദള്ഹേഹി കമ്മകിലേസേഹി ഉപാദാതബ്ബട്ഠേന "ഉപാദാന"ന്തി വുത്തം. തസ്സ ഉപാദാനസ്സ ആദിം അവിജ്ജാതണ്ഹാദിഭേദം കാരണം ഞാണചക്ഖുനാ അദ്ദസ. **കപ്പോ കപ്പിയോ**തി ഏവം വത്തും വട്ടതി ഭഗവാതി അധിപ്പായേന വദതി. **അച്ചഗാ വതാ**തി അതിക്കന്തോ വത. **മച്ചുധേയ്യ**ന്തി മച്ചു ഏത്ഥ ധിയ്യതീതി മച്ചുധേയ്യം, തേഭൂമകവട്ടം സുദുത്തരം അച്ചഗാ വതാതി വേദജാതോ വദതി.

ഇദാനി സത്ഥരി അത്തനോ ഉപജ്ഝായേ ച പസന്നമാനസോ പസന്നാകാരം വിഭാവേന്തോ **"തം ദേവദേവ"**ന്തി ഓസാനഗാഥമാഹ. തത്ഥ **തം ദേവദേവം വന്ദാമീ**തി സമ്മുതിദേവോ, ഉപപത്തിദേവോ, വിസുദ്ധിദേവോതി തേസം സബ്ബേസമ്പി ദേവാനം ഉത്തമദേവതായ ദേവദേവം **ദ്വിപദുത്തമ** ഭഗവാ തം വന്ദാമി. ന കേവലം തംയേവ, അഥ ഖോ തവ സച്ചാഭിസമ്ബോധിയാ അനുധമ്മജാതത്താ **അനുജാതം,** മാരവിജയേന മഹാവീരിയതായ **മഹാവീരം,** ആഗുഅകരണാദിഅത്ഥേന **നാഗം** തവ ഉരേ വായാമജനിതജാതിതായ **ഓരസം** പുത്തം നിഗ്രോധകപ്പഞ്ച വന്ദാമി.

ഏവമേതേ സുഭൂതിആദയോ വങ്ഗീസപരിയോസാനാ ദ്വിസതം ചതുസട്ഠി ച മഹാഥേരാ ഇധ പാളിയം ആരൂള്ഹാ, തേ സബ്ബേ യഥാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സാവകഭാവേന ഏകവിധാ. തഥാ അസേക്ഖഭാവേന, ഉക്ഖിത്തപലിഘതായ സംകിണ്ണപരിക്ഖതായ, അബ്ബുള്ഹേസികതായ, നിരഗ്ഗളതായ, പന്നദ്ധജതായ, പന്നഭാരതായ, വിസംയുത്തതായ, ദസസു അരിയവാസേസു വുട്ഠവാസതായ ച. തഥാ ഹി തേ പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനാ, ഛളങ്ഗസമന്നാഗതാ, ഏകാരക്ഖാ, ചതുരാപസ്സേനാ, പനുണ്ണപച്ചേകസച്ചാ, സമവയസട്ഠേസനാ, അനാവിലസങ്കപ്പാ, പസ്സദ്ധകായസങ്ഖാരാ, സുവിമുത്തചിത്താ, സുവിമുത്തപഞ്ഞാ ച (അം നി॰ ൧൦.൨൦). ഇതി ഏവമാദിനാ നയേന ഏകവിധാ.

ഏഹിഭിക്ഖുഭാവേന ഉപസമ്പന്നാ, ന ഏഹിഭിക്ഖുഭാവേന ഉപസമ്പന്നാതി ദുവിധാ. തത്ഥ **അഞ്ഞാസി കോണ്ഡഞ്ഞപ്പമുഖാ പഞ്ചവഗ്ഗിയത്ഥേരാ, യസത്ഥേരോ,**

തസ്സ സഹായഭൂതാ **വിമലോ സുബാഹു പുണ്ണജി ഗവമ്പതീ**തി ചത്താരോ, അപരേപി തസ്സ സഹായഭൂതാ പഞ്ചപഞ്ഞാസ, തിംസ **ഭദ്ദവഗ്ഗിയാ, ഉരുവേലകസ്സപ**പ്പമുഖാ സഹസ്സപുരാണജടിലാ, ദ്വേ **അഗ്ഗസാവകാ,** തേസം പരിവാരഭൂതാ അഡ്ഢതേരസസതാ **പരിബ്ബാജകാ,** ചോരോ **അങ്ഗുലിമാലത്ഥേരോ**തി സബ്ബേ സഹസ്സം പഞ്ഞാസാധികാനി തീണി സതാനി ച ഹോന്തി. തേനേതം വുച്ചതി -

> "സതത്തയം സഹസ്സഞ്ച, പഞ്ഞാസഞ്ച പുനാപരേ;
> ഏതേ ഥേരാ മഹാപഞ്ഞാ, സബ്ബേവ ഏഹിഭിക്ഖുകാ"തി.

ന കേവലഞ്ച ഏതേ ഏവ, അഥ ഖോ അഞ്ഞേപി ബഹൂ സന്തി. സേയ്യഥിദം - **സേലോ** ബ്രാഹ്മണോ, തസ്സ അന്തേവാസികഭൂതാ തിസതബ്രാഹ്മണാ, **മഹാകപ്പിനോ,** തസ്സ പരിവാരഭൂതം പുരിസസഹസ്സം, **സുദ്ധോദന**മഹാരാജേന പേസിതാ കപിലവത്ഥുവാസിനോ ദസസഹസ്സപുരിസാ, മഹാബാവരിയബ്രാഹ്മണസ്സ അന്തേവാസികഭൂതാ **അജിതാ**ദയോ സോളസ സഹസ്സപരിമാണാതി. ഏവം വുത്തതോ അഞ്ഞേ ന ഏഹിഭിക്ഖുഭാവേന ഉപസമ്പദാ, തേ പന സരണഗമനൂപസമ്പദാ, ഓവാദപടിഗ്ഗഹണൂപസമ്പദാ, പഞ്ഹാബ്യാകരണൂപസമ്പദാ, ഞത്തിചതുത്ഥകമ്മൂപസമ്പദാതി ഇമേഹി ചതൂഹി ആകാരേഹി ലദ്ധൂപസമ്പദാ. ആദിതോ ഹി ഏഹിഭിക്ഖുഭാവൂപഗതാ ഥേരാ, തേസം ഭഗവാ പബ്ബജ്ജം വിയ തീഹി സരണഗമനേഹേവ ഉപസമ്പദമ്പി അനുഞ്ഞാസി, അയം സരണഗമനൂപസമ്പദാ. യാ പന -

> "തസ്മാതിഹ തേ, കസ്സപ, ഏവം സിക്ഖിതബ്ബം - 'തിബ്ബം മേ ഹിരോത്തപ്പം, പച്ചുപട്ഠിതം ഭവിസ്സതി ഥേരേസു നവേസു മജ്ഝിമേസൂ'തി, ഏവം ഹി തേ, കസ്സപ, സിക്ഖിതബ്ബം. തസ്മാതിഹ തേ, കസ്സപ, ഏവം സിക്ഖിതബ്ബം - 'യംകിഞ്ചി ധമ്മം സുണിസ്സാമി കുസലൂപസംഹിതം, സബ്ബം തം അട്ഠിം കത്വാ മനസി കരിത്വാ സബ്ബചേതസാ സമന്നാഹരിത്വാ ഓഹിതസോതോ ധമ്മം സുണിസ്സാമീ'തി, ഏവഞ്ഹി തേ, കസ്സപ, സിക്ഖിതബ്ബം. തസ്മാതിഹ തേ, കസ്സപ, ഏവം സിക്ഖിതബ്ബം - 'സാതസഹഗതാ ച മേ കായഗതാ സതി ന വിജഹിസ്സതീ'തി, ഏവഞ്ഹി തേ, കസ്സപ, സിക്ഖിതബ്ബ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൪).

ഇമസ്സ ഓവാദസ്സ പടിഗ്ഗഹണേന മഹാകസ്സപത്ഥേരസ്സ അനുഞ്ഞാതഉപസമ്പദാ, അയം ഓവാദപടിഗ്ഗഹണൂപസമ്പദാ നാമ. യാ പുബ്ബാരാമേ ചങ്കമന്തേന ഭഗവതാ "ഉദ്ധുമാതകസഞ്ഞാതി വാ സോപാക 'രൂപസഞ്ഞാ'തി വാ ഇമേ ധമ്മാ നാനത്ഥാ നാനാബ്യഞ്ജനാ, ഉദാഹു ഏകത്ഥാ ബ്യഞ്ജനമേവ നാന"ന്തിആദിനാ അസുഭനിസ്സിതേസു പഞ്ഹേസു പുച്ഛിതേസു ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമന്തേന സത്തവസ്സികേന സോപാകസാമണേരേന "ഉദ്ധുമാതകസഞ്ഞാതി വാ ഭഗവാ 'രൂപസഞ്ഞാ'തി വാ ഇമേ ധമ്മാ ഏകത്ഥാ, ബ്യഞ്ജനമേവ നാന"ന്തിആദിനാ വിസ്സജ്ജിതേസു "ഇമിനാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സദ്ധിം സംസന്ദിത്വാ ഇമേ പഞ്ഹാ ബ്യാകതാ"തി ആരദ്ധചിത്തേന ഭഗവതാ അനുഞ്ഞാതഉപസമ്പദാ. അയം പഞ്ഹാബ്യാകരണൂപസമ്പദാ നാമ. ഞത്തിചതുത്ഥകമ്മൂപസമ്പദാ പാകടാവ.

യഥാ ഏഹിഭിക്ഖുഭാവേന ഉപസമ്പദാ, ന ഏഹിഭിക്ഖുഭാവേന ഉപസമ്പദാതി ദുവിധാ, ഏവം സമ്മുഖാപരമ്മുഖാഭേദതോപി ദുവിധാ. യേ ഹി സത്ഥു ധരമാനകാലേ അരിയായ ജാതിയാ ജാതാ, തേ അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞാദയോ സമ്മുഖസാവകാ നാമ. യേ പന ഭഗവതോ പരിനിബ്ബാനതോ പച്ഛാ അധിഗതവിസേസാ, തേ സതിപി സത്ഥു ധമ്മസരീരസ്സ പച്ചക്ഖഭാവേ സത്ഥു സരീരസ്സ അപച്ചക്ഖഭാവതോ പരമ്മുഖസാവകാ നാമ.

തഥാ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തപഞ്ഞാവിമുത്തതാവസേന, ഇധ പാളിയം ആഗതാ പന ഉഭതോഭാഗവിമുത്താ ഏവാതി വേദിതബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹേതം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧.൫൪൧) -

"വിമോക്ഖാപി ച അട്ഠിമേ, ഛളഭിഞ്ഞാ സച്ഛികതാ"തി.

തഥാ സാപദാനാനപദാനഭേദതോ, യേസഞ്ഹി പുരിമേസു സമ്മാസമ്ബുദ്ധേസു പച്ചേകബുദ്ധബുദ്ധസാവകേസുപി പുഞ്ഞകിരിയാവസേന പവത്തിതം സാവകപാരമിതാസങ്ഖാതം അത്ഥി അപദാനം, തേ സാപദാനാ, സേയ്യഥാപി അപദാനപാളിയം ആഗതാ ഥേരാ. യേസം പന തം നത്ഥി, തേ അനപദാനാ.

കിം പന സബ്ബേന സബ്ബം പുബ്ബഹേതുസമ്പത്തിയാ വിനാ സച്ചാഭിസമ്ബോധോ സമ്ഭവതീതി? ന സമ്ഭവതി. ന ഹി ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിരഹിതസ്സ അരിയമഗ്ഗാധിഗമോ അത്ഥി, തസ്സ സുദുക്കരദുരഭിസമ്ഭവസഭാവതോ. യഥാഹ "തം കിം മഞ്ഞഥ, ഭിക്ഖവേ, കതമം നു ഖോ ദുക്കരതരം വാ ദുരഭിസമ്ഭവതരം വാ"തിആദി (സം॰ നി॰ ൫.൧൧൧൫). യദി ഏവം കസ്മാ വുത്തം - "യേസം പന തം നത്ഥി, തേ അനപദാനാ"തി? നയിദമേവം ദട്ഠബ്ബം "യേ സബ്ബേന സബ്ബം ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിരഹിതാ, തേ അനപദാനാ"തി താദിസാനം ഇധ അനധിപ്പേതത്താ. യേസം പന അതിഉക്കംസഗതം അപദാനം നത്ഥി, തേ ഇധ "അനപദാനാ"തി വുത്താ, ന സബ്ബേന സബ്ബം ഉപനിസ്സയരഹിതായേവ . തഥാ ഹി ഇമേ സത്താ ബുദ്ധുപ്പാദേസു അച്ഛരിയാചിന്തേയ്യഗുണവിഭൂതിവിത്ഥതം ബുദ്ധാനം ആനുഭാവം പസ്സന്താ ചതുപ്പമാണികസ്സ ലോകസ്സ സബ്ബഥാപി പസാദാവഹത്താ സത്ഥരി സദ്ധം പടിലഭന്തി. തഥാ സദ്ധമ്മസ്സവനേന, സാവകാനം സമ്മാപടിപത്തിദസ്സനേന, കദാചി മഹാബോധിസത്താനം സമ്മാസമ്ബോധിയാ ചിത്താഭിനീഹാരദസ്സനേന, തേസം സന്തികേ ഓവാദാനുസാസനപടിലാഭേന ച സദ്ധമ്മേ സദ്ധം പടിലഭന്തി, തേ തഥ പടിലദ്ധസദ്ധാ യദിപി സംസാരേ നിബ്ബാനേ ച ആദീനവാനിസംസേ പസ്സന്തി, മഹാരജക്ഖതായ പന യോഗക്ഖേമം അനഭിസമ്ഭുനന്താ അന്തരന്തരാ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലബീജം അത്തനോ സന്താനേ രോപേന്തിയേവ സപ്പുരിസൂപനിസ്സയസ്സ ബഹൂകാരഭാവതോ. തേനാഹ (ബു॰ വം॰ ൨.൭൨-൭൪) -

"യദിമസ്സ ലോകനാഥസ്സ, വിരജ്ഝിസ്സാമ സാസനം;
അനാഗതമ്ഹി അദ്ധാനേ, ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം.

"യഥാ മനുസ്സാ നദിം തരന്താ, പടിതിത്ഥം വിരജ്ഝിയ;
ഹേട്ഠാതിത്ഥേ ഗഹേത്വാന, ഉത്തരന്തി മഹാനദിം.

"ഏവമേവ മയം സബ്ബേ, യദി മുഞ്ചാമിമം ജിനം;

അനാഗതമ്ഹി അദ്ധാനേ, ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമ”ന്തി.

ഏവം വിവട്ടം ഉദ്ദിസ്സ ഉപ്പാദിതകുസലചിത്തം സതസഹസ്സാധികചതുഅസങ്ഖ്യേയ്യകാലന്തരേ വിമോക്ഖാധിഗമസ്സ ഉപനിസ്സയോ ന ഹോതീതി ന സക്കാ വത്തും. പഗേവ പത്ഥനാവസേന അധികാരം കത്വാ പവത്തിതം. ഏവം ദുവിധാപേതേ.

അഗ്ഗസാവകാ, മഹാസാവകാ, പകതിസാവകാതി തിവിധാ. തേസു ആയസ്മാ **അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞോ, വപ്പോ, ഭദ്ദിയോ, മഹാനാമോ, അസ്സജി, നാലകോ, യസോ, വിമലോ, സുബാഹു, പുണ്ണജി, ഗവമ്പതി, ഉരുവേലകസ്സപോ, നദീകസ്സപോ, ഗയാകസ്സപോ, സാരിപുത്തോ, മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ, മഹാകസ്സപോ, മഹാകച്ചായനോ, മഹാകോട്ഠികോ, മഹാകപ്പിനോ, മഹാചുന്ദോ, അനുരുദ്ധോ, കങ്ഖാരേവതോ, ആനന്ദോ, നന്ദകോ, ഭഗു, നന്ദോ, കിമിലോ, ഭദ്ദിയോ, രാഹുലോ, സീവലി, ഉപാലി , ദബ്ബോ, ഉപസേനോ, ഖദിരവനിയരേവതോ, പുണ്ണോ മന്താണിപുത്തോ, പുണ്ണോ സുനാപരന്തകോ, സോണോ കുടികണ്ണോ, സോണോ കോളിവീസോ, രാധോ, സുഭൂതി, അങ്ഗുലിമാലോ, വക്കലി, കാളുദായീ, മഹാഉദായീ, പിലിന്ദവച്ഛോ, സോഭിതോ, കുമാരകസ്സപോ, രട്ഠപാലോ , വങ്ഗീസോ, സഭിയോ, സേലോ, ഉപവാനോ, മേഘിയോ, സാഗതോ, നാഗിതോ, ലകുണ്ഡകഭദ്ദിയോ, പിണ്ഡോലഭാരദ്വാജോ, മഹാപന്ഥകോ, ചൂളപന്ഥകോ, ബാകുലോ, കുണ്ഡധാനോ, ദാരുചീരിയോ, യസോജോ, അജിതോ, തിസ്സമേത്തേയ്യോ, പുണ്ണകോ, മേത്തഗൂ, ധോതകോ, ഉപസിവോ, നന്ദോ, ഹേമകോ, തോദേയ്യോ, കപ്പോ, ജതുകണ്ണി, ഭദ്രാവുധോ, ഉദയോ, പോസാലോ, മോഘരാജാ, പിങ്ഗിയോതി ഏതേ അസീതിമഹാസാവകാ നാമ.**

കസ്മാ പന തേ ഏവ ഥേരാ “മഹാസാവകാ”തി വുച്ചന്തീതി? അഭിനീഹാരസ്സ മഹന്തഭാവതോ. തഥാ ഹി ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാപി മഹാസാവകേസു അന്തോഗധാ. തേ ഹി സാവകപാരമീഞാണസ്സ മത്ഥകപ്പത്തിയാ സാവകേസു അഗ്ഗധമ്മാധിഗമേന അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠിതാപി അഭിനീഹാരമഹന്തതാസാമഞ്ഞേന “മഹാസാവകാ”തിപി വുച്ചന്തി. ഇതരേ പന പകതിസാവകേഹി സാതിസയമഹാഭിനീഹാരാ. തഥാ ഹി തേ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കതപണിധാനാ. തതോ ഏവ സാതിസയം അഭിഞ്ഞാസമാപത്തീസു വസിനോ പഭിന്നപടിസമ്ഭിദാ ച. കാമം സബ്ബേപി അരഹന്തോ സീലവിസുദ്ധിആദികേ സമ്പാദേത്വാ ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു പതിട്ഠിതചിത്താ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ യഥാഭൂതം ഭാവേത്വാ മഗ്ഗപടിപാടിയാ അനവസേസതോ കിലേസേ ഖേപേത്വാ അഗ്ഗഫലേ പതിട്ഠഹന്തി, തഥാപി യഥാ സദ്ധാവിമുത്തതോ ദിട്ഠിപ്പത്തസ്സ, പഞ്ഞാവിമുത്തതോ ച ഉഭതോഭാഗവിമുത്തസ്സ പുബ്ബഭാഗഭാവനാവിസേസോ അദ്ധാ ഇച്ഛിതോ വിസേസോ, ഏവം അഭിനീഹാരമഹന്തതാപുബ്ബയോഗമഹന്തതാഹി അത്തസന്താനേ സാതിസയഗുണവിസേസസ്സ നിപ്ഫാദിതത്താ സീലാദിഗുണേഹി മഹന്താ സാവകാതി മഹാസാവകാ. തേസുയേവ പന യേ ബോധിപക്ഖിയധമ്മേസു പാമോക്ഖഭാവേന ധുരഭൂതാനം സമ്മാദിട്ഠിസമ്മാസമാധീനം സാതിസയകിച്ചന്തരഭാവനിപ്ഫത്തിയാ കാരണഭൂതായ തജ്ജാഭിനീഹാരാഭിനിഹതായ സക്കച്ചം നിരന്തരം ചിരകാലം സമാഹിതായ സമ്മാപടിപത്തിയാ യഥാക്കമം പഞ്ഞായ സമാധിസ്മിഞ്ച ഉക്കംസപാരമിപ്പത്തിയാ സവിസേസം സബ്ബഗുണേഹി അഗ്ഗഭാവേ ഠിതാ. തേ സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാ സതിപി മഹാസാവകത്തേ സാവകപാരമിയാ മത്ഥകേ

സബ്ബസാവകാനം അഗ്ഗഭാവേ ഠിതത്താ അഭിനീഹാരമഹന്തഭാവതോ, പുബ്ബയോഗമഹന്തഭാവതോ ച ‘‘അഗ്ഗസാവകാ’’ഇച്ചേവ വുച്ചന്തി. യേ പന അരിയസാവകാ അഗ്ഗസാവകാ വിയ ച മഹാസാവകാ വിയ ച ന പരിമിതാവ, അഥ ഖോ അനേകസതാ അനേകസഹസ്സാ, തേ പകതിസാവകാ. ഇധ പാളിയം ആരൂള്ഹാ പന പരിമിതാവ ഗാഥാവസേന പരിഗ്ഗഹിതത്താ. തഥാപി മഹാസാവകേസുപി കേചി ഇധ പാളിയം നാരൂള്ഹാ.

ഏവം തിവിധാപി തേ അനിമിത്തവിമോക്ഖാദിഭേദതോ തിവിധാ, വിമോക്ഖസമധിഗമവസേനപി തിവിധാ. തയോ ഹി ഇമേ വിമോക്ഖാ സുഞ്ഞതോ വിമോക്ഖോ, അനിമിത്തോ വിമോക്ഖോ, അപ്പണിഹിതോ വിമോക്ഖോതി. തേ ച വിമോക്ഖാ സുഞ്ഞതാദീഹി അനിച്ചാനുപസ്സനാദീഹി തീഹി അനുപസ്സനാഹി അധിഗന്തബ്ബാ. ആദിതോ ഹി അനിച്ചാദീസു യേന കേനചി ആകാരേന വിപസ്സനാഭിനിവേസോ ഹോതി. യദാ പന വുട്ഠാനഗാമിനിയാ വിപസ്സനായ അനിച്ചാകാരതോ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തിയാ മഗ്ഗവുട്ഠാനം ഹോതി, തദാ വിപസ്സനാ സതിപി രാഗനിമിത്താദീനം സമുഗ്ഘാടനേ സങ്ഖാരനിമിത്തം പന സാ ന വിസ്സജ്ജേതീതി നിപ്പരിയായേന അനിമിത്തനാമം അലഭമാനാ അത്തനോ മഗ്ഗസ്സ അനിമിത്തനാമം ദാതും ന സക്കോതീതി. കിഞ്ചാപി അഭിധമ്മേ അനിമിത്തവിമോക്ഖോ ന ഉദ്ധടോ, സുത്തന്തേ പന രാഗാദിനിമിത്താനം സമുഗ്ഘാടേന ലബ്ഭതീതി.

‘‘അനിമിത്തഞ്ച ഭാവേഹി, മാനാനുസയമുജ്ജഹ;
തതോ മാനാഭിസമയാ, ഉപസന്തോ ചരിസ്സസീ’’തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൧൨) -

ആദിനാ ഹി വിപസ്സനായ അനിമിത്തവിമോക്ഖഭാവോ അനുത്തരസ്സ അനിമിത്തവിമോക്ഖഭാവോ ച വുത്തോ. യദാ വുട്ഠാനഗാമിനിയാ വിപസ്സനായ ദുക്ഖതോ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തിയാ മഗ്ഗവുട്ഠാനം ഹോതി, തദാ വിപസ്സനാ രാഗപണിധിആദീനം സമുഗ്ഘാടനേന അപ്പണിഹിതനാമം ലഭതീതി അപ്പണിഹിതവിമോക്ഖം നാമ ഹോതി. തദനന്തരോ ച മഗ്ഗോ അപ്പണിഹിതവിമോക്ഖോ. യദാ പന വുട്ഠാനഗാമിനിയാ വിപസ്സനായ അനത്താകാരേന സമ്മസന്തിയാ മഗ്ഗവുട്ഠാനം ഹോതി, തദാ വിപസ്സനാ അത്തദിട്ഠിയാ സമുഗ്ഘാടനേന സുഞ്ഞതനാമം ലഭതീതി സുഞ്ഞതവിമോക്ഖം നാമ ഹോതി. തദനന്തരോ ച മഗ്ഗോ സുഞ്ഞതവിമോക്ഖോ നാമ ഹോതി. ഇമേസു അഗ്ഗമഗ്ഗഭൂതേസു തീസു വിമോക്ഖേസു ഇമേസം ഥേരാനം കേചി അനിമിത്തവിമോക്ഖേന മുത്താ, കേചി അപ്പണിഹിതവിമോക്ഖേന, കേചി സുഞ്ഞതവിമോക്ഖേന. തേന വുത്തം - ‘‘അനിമിത്തവിമോക്ഖാദിഭേദതോ തിവിധാ, വിമോക്ഖസമധിഗമേനപി തിവിധാ’’തി.

പടിപദാവിഭാഗേന ചതുബ്ബിധാ. ചതസ്സോ ഹി പടിപദാ - ദുക്ഖപടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ, ദുക്ഖപടിപദാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ, സുഖപടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ, സുഖപടിപദാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാതി. തത്ഥ രൂപമുഖാദീസു വിപസ്സനാഭിനിവേസേസു യോ രൂപമുഖേന വിപസ്സനം അഭിനിവിസിത്വാ ചത്താരി മഹാഭൂതാനി പരിഗ്ഗഹേത്വാ ഉപാദാരൂപം പരിഗ്ഗണ്ഹാതി അരൂപം പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, രൂപാരൂപം പന പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ദുക്ഖേന കസിരേന കിലമന്തോ പരിഗ്ഗഹേതും സക്കോതി, തസ്സ ദുക്ഖപടിപദാ നാമ ഹോതി, പരിഗ്ഗഹിതരൂപാരൂപസ്സ പന വിപസ്സനാപരിവാസേ മഗ്ഗപാതുഭാവദന്ധതായ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ നാമ ഹോതി. യോപി രൂപാരൂപം പരിഗ്ഗഹേത്വാ നാമരൂപം

വവത്ഥപേന്തോ ദുക്ഖേന കസിരേന കിലമന്തോ വവത്ഥപേതി, വവത്ഥപിതേ ച നാമരൂപേ വിപസ്സനാപരിവാസം വസന്തോ ചിരേന മഗ്ഗം ഉപ്പാദേതും സക്കോതി, തസ്സപി ദുക്ഖപടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ നാമ ഹോതി. അപരോ നാമരൂപമ്പി വവത്ഥപേത്വാ പച്ചയേ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ദുക്ഖേന കസിരേന കിലമന്തോ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. പച്ചയേ ച പരിഗ്ഗഹേത്വാ വിപസ്സനാപരിവാസം വസന്തോ ചിരേന മഗ്ഗം ഉപ്പാദേതി, ഏവമ്പി ദുക്ഖപടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ നാമ ഹോതി. അപരോ പച്ചയേപി പരിഗ്ഗഹേത്വാ ലക്ഖണാനി പടിവിജ്ഝന്തോ ദുക്ഖേന കസിരേന കിലമന്തോ പടിവിജ്ഝതി, പടിവിദ്ധലക്ഖണോ ച വിപസ്സനാപരിവാസം വസന്തോ ചിരേന മഗ്ഗം ഉപ്പാദേതി, ഏവമ്പി ദുക്ഖപടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ നാമ ഹോതി. അപരോ ലക്ഖണാനിപി പടിവിജ്ഝിത്വാ വിപസ്സനാഞാണേ തിക്ഖേ സൂരേ പസന്നേ വഹന്തേ ഉപ്പന്നവിപസ്സനാനികന്തിം പരിയാദിയമാനോ ദുക്ഖേന കസിരേന കിലമന്തോ പരിയാദിയതി, നികന്തിഞ്ച പരിയാദിയിത്വാ വിപസ്സനാപരിവാസം വസന്തോ ചിരേന മഗ്ഗം ഉപ്പാദേതി, ഏവമ്പി ദുക്ഖപടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ നാമ ഹോതി. യഥാവുത്താസുയേവ പടിപദാസു മഗ്ഗപാതുഭാവസ്സ ഖിപ്പതായ ദുക്ഖപടിപദാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ, താസം പന പടിപദാനം അകിച്ഛസിദ്ധിയം മഗ്ഗപാതുഭാവസ്സ ദന്ധതായ ഖിപ്പതായ ച യഥാക്കമം സുഖപടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ, സുഖപടിപദാ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ ച വേദിതബ്ബാ. ഇമാസം ചതസ്സന്നം പടിപദാനം വസേന അഗ്ഗമഗ്ഗപ്പത്തിയാ ഥേരാനം ചതുബ്ബിധതാ വേദിതബ്ബാ. ന ഹി പടിപദാഹി വിനാ അരിയമഗ്ഗാധിഗമോ അത്ഥി. തഥാ ഹി അഭിധമ്മേ ''യസ്മിം സമയേ ലോകുത്തരം ഝാനം ഭാവേതി നിയ്യാനികം അപചയഗാമിം...പേ॰... ദുക്ഖപടിപദം ദന്ധാഭിഞ്ഞ''ന്തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൨൭) പടിപദായ സദ്ധിംയേവ അരിയമഗ്ഗോ വിഭത്തോ, തേന വുത്തം ''പടിപദാവിഭാഗേന ചതുബ്ബിധാ''തി.

ഇന്ദ്രിയാധികവിഭാഗേന പഞ്ചവിധാ. സതിപി നേസം സച്ചാഭിസമ്ബോധസാമഞ്ഞേ ഏകച്ചേ ഥേരാ സദ്ധുത്തരാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ വക്കലി; ഏകച്ചേ വീരിയുത്തരാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ മഹാസോണോ, കോളിവീസോ; ഏകച്ചേ സതുത്തരാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ സോഭിതോ, ഏകച്ചേ സമാധുത്തരാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ ചൂളപന്ഥകോ, ഏകച്ചേ പഞ്ഞുത്തരാ, സേയ്യഥാപി ഥേരോ ആനന്ദോ. തഥാ ഹി സോ ഗതിമന്തതായ അത്ഥകോസല്ലാദിവന്തതായ ച പസംസിതോ, അയഞ്ച വിഭാഗോ പുബ്ബഭാഗേ ലബ്ഭമാനവിസേസവസേന വുത്തോ. അഗ്ഗമഗ്ഗക്ഖണേ പന സേസാനമ്പി ഇന്ദ്രിയാനം ഏകസഭാവാ ഇച്ഛിതാതി.

തഥാ പാരമിപ്പത്താ, പടിസമ്ഭിദാപ്പത്താ, ഛളഭിഞ്ഞാ, തേവിജ്ജാ, സുക്ഖവിപസ്സകാതി പഞ്ചവിധാ. സാവകേസു ഹി ഏകച്ചേ സാവകപാരമിയാ മത്ഥകപ്പത്താ, യഥാ തം ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ, ആയസ്മാ ച മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ; ഏകച്ചേ അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാതി ഇമാസം ചതുന്നം പടിസമ്ഭിദാനം വസേന പടിസമ്ഭിദാപ്പത്താ; ഏകച്ചേ ഇദ്ധിവിധഞാണാദീനം അഭിഞ്ഞാനം വസേന ഛളഭിഞ്ഞാ; ഏകച്ചേ പുബ്ബേനിവാസഞാണാദീനം തിസ്സന്നം വിജ്ജാനം വസേന തേവിജ്ജാ. യേ പന ഖണികസമാധിമത്തേ ഠത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അധിഗതഅഗ്ഗമഗ്ഗാ, തേ ആദിതോ അന്തരന്തരാ ച സമാധിജേന ഝാനങ്ഗേന വിപസ്സനാബ്ഭന്തരം പടിസന്ധാനാനം അഭാവാ സുക്ഖാ വിപസ്സനാ ഏതേസന്തി സുക്ഖവിപസ്സകാ നാമ. അയഞ്ച വിഭാഗോ

സാവകാനം സാധാരണഭാവം ഉപപരിക്ഖിത്വാ വുത്തോ. ഇധ പാളിയം ആഗതാ നത്ഥേവ സുക്ഖവിപസ്സകാ. തേനേവാഹ -

> “പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ, വിമോക്ഖാപി ച അട്ഠിമേ;
> ഛളഭിഞ്ഞാ സച്ഛികതാ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തിആദി. (അപ॰ ഥേര ൧.൧.൩൭൮; ൨.൪൩.൧൨);

ഏവം പാരമിപ്പത്താദിവസേന പഞ്ചവിധാ.

അനിമിത്താദിവസേന ഛബ്ബിധാ അനിമിത്തവിമുത്തോതിആദയോ.

സദ്ധാധുരോ , പഞ്ഞാധുരോതി ദുവിധാ. തഥാ അപ്പണിഹിതവിമുത്തോ പഞ്ഞാവിമുത്തോ ചാതി. ഏവം അനിമിത്തവിമുത്താദിവസേന ച പരിയായവിമുത്തഭേദേന സത്തവിധാ. ചതൂസു ഹി അരൂപസമാപത്തീസു ഏകമേകം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ അരഹത്തം പത്താ ചത്താരോ, നിരോധതോ വുട്ഠായ അരഹത്തം പത്തോ ചാതി പഞ്ച, ഉഭതോഭാഗവിമുത്താ, സദ്ധാധുരപഞ്ഞാധുരവസേന ദ്വേ പഞ്ഞാവിമുത്താതി ഏവം വിമുത്തിഭേദേന സത്തവിധാ.

ധുരപടിപദാവിഭാഗേന അട്ഠവിധാ. യോ ഹി ദുക്ഖപടിപദായ ദന്ധാഭിഞ്ഞായ നിയ്യാതി, സോ സദ്ധാധുരപഞ്ഞാധുരവസേന ദുവിധാ, തഥാ സേസപടിപദാസുപീതി ഏവം ധുരപടിപദാവിഭാഗേന അട്ഠവിധാ.

വിമുത്തിഭേദേന നവവിധാ. പഞ്ച ഉഭതോഭാഗവിമുത്താ, ദ്വേ പഞ്ഞാവിമുത്താ, പഞ്ഞാവിമുത്തിയം ചേതോവിമുത്തിയഞ്ച പാരമിപ്പത്താ ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ ചാതി ഏവം നവവിധാ.

വിമുത്തിവസേനേവ ദസവിധാ. ചതൂസു അരൂപാവചരജ്ഝാനേസു ച ഏകമേകം പാദകം കത്വാ അരഹത്തം പത്താ ചത്താരോ, സുക്ഖവിപസ്സകോതി പഞ്ച പഞ്ഞാവിമുത്താ, യഥാവുത്താ ച ഉഭതോഭാഗവിമുത്താ ചാതി ഏവം വിമുത്തിഭേദേനേവ ദസവിധാ. തേ യഥാവുത്തേന ധുരഭേദേന ഭിജ്ജമാനാ വീസതി ഹോന്തി. പടിപദാഭേദേന ഭിജ്ജമാനാ ചത്താലീസം ഹോന്തി. പുന പടിപദാഭേദേന ധുരഭേദേന ച ഭിജ്ജമാനാ അസീതി ഹോന്തി. അഥ തേ സുഞ്ഞതവിമുത്താദിവിഭാഗേന ഭിജ്ജമാനാ ചത്താലീസാധികാ ദ്വേ സതാനി ഹോന്തി. പുന ഇന്ദ്രിയാധികഭാവേന ഭിജ്ജമാനാ ദ്വിസതുത്തരം സഹസ്സം ഹോന്തീതി. ഏവം അത്തനോ ഗുണവസേന അനേകഭേദവിഭത്തേസു മഗ്ഗട്ഠഫലട്ഠേസു അരിയസാവകേസു യേ അത്തനോ പടിപത്തിപവത്തിആദികേ ച വിഭാവേന്തി. യേ “ഛന്നാ മേ കുടികാ”തിആദികാ (ഥേരഗാ॰ ൧) ഗാഥാ ഉദാനാദിവസേന അഭാസിംസു. തേ ച ഇധ ഗാഥാമുഖേന സങ്ഗഹം ആരൂള്ഹാ. തേനാഹ - “സീഹാനംവ നദന്താനം...പേ॰... ഫുസിത്വാ അച്ചുതം പദ”ന്തി (ഥേരഗാ॰ നിദാനഗാഥാ). ഏവമേത്ഥ പകിണ്ണകകഥാ വേദിതബ്ബാ.

വങ്ഗീസത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

മഹാനിപാതവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ബദരതിത്ഥമഹാവിഹാരവാസിനാ ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന കതാ

ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.